

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE ZARAGOZA

SIGNATURA: I - 1

*Buridanus, Johannes. Quaestiones Ethica Nicomachea.
Parisiis. 14 de julio 1489*

PROEMIVM IOANNIS BVRIDANI IN QVESTIONESSVPER XLIBROS ARIS. AD NICOMACHVM.

Onitatis et nobilitatis excellentia philosophie moralis extollit Aristoteles scdo Ethicorum. cu dicit ea esse no pte plationis gra. No ei iquit vt sciamus quid est virtus scrutamur: svt boni efficiamur. qia nullu esset vtiq pficu eius. Hec aut verba no pnt simpliciter intelligi: qm et si ab opibus speculatione de ipis vritib aie eay opatiobus pscinderemus: adhuc eet speculatio talis multo nobilior et magis intellectu pficis interioris q speculatio de mineralibus. vel de plant aut aialibus. aut q speculatio geometrie vel arithmetice. Na si sciaz altera altera meliore dicimus ex eo q melior quide et honorabilioru est vt in phemio de aia An. dicit. Cu post deu et intelligetias nihil in mudo melius aia ronali repiat siue excellētius aut mirabilius: Cuius aie nre virtutes et vliter habitus et dispositiones et opationes in morali scia ptractatur: necesse est vt ista scia pponat aliis etiā nobilitate speculationis. Oportet ergo vt pallegeta verba An. se su habeat respectiuū. videlicet q sicut dictū est nobilis et excellēs est virtutū speculatio: adhuc multo nobilior et multo melior est virtutum operatio. Quid eni hoi melius esse pot q ad felicitate popatā pducas? Hec at felicitas est fm virtute operatio. vt determinat An. in pmo et decimo Ethicorum. Huius ergo scie magnū est pficu in speculatione loquedo simplr. s3 nullū aut valde modicū est i respectu ad finalē nram beatitudinē quā adipiscimur opando. Alie scie naturas rerū exteriorū docēt seu determināt. hec aut nre metis interiora scrutat. Hec ē illa phiā de qua Seneca loquitur i epla Lique ad Lucilliu dices. Philosophia aim format et fabricat vitā dispositiones regit: agēda et omittenda demonstrat. Propter q aliquā eius partē aggredi volui disputādo aliquas qstiones circa eā: de eis veritate put ingenii mei pmittit debilitas declarādo. In hoc at opusculo ppter meā iexperimentiā et ineptitudinē mei iudicii sentētis et auctoritatibus doctorū antiquorū magis q nouis roibus: etiā qntūcūq mihi apparētibus adhebeo. Pluries eni me iuēni deceptū roibus no

uiter emergētibus. antiquorū aut sētētis nūq spēaliter in moralibus. Propt q in hoc opere aliqua corrigā eorū q alias credidi esse vera: Rationes eni in hac scia ex acibus humanis sumunt. quorū noticia no habet sine experientia multa. Propt q dicit An. sexto Ethicorum Oportet attēdere expertorū et semorū prudentiā indemonstrabilibus enūtiationibus no minus demonstratiōnū. ppter habē eni ex experientia visu vident pncipia. Ipsa aut scia seu phiā moralis duas habet partes pmas. vnam pncipale: aliā adminiculatiuā seu instrumētalem Sicut eni in speculatiuis hec quidē scia naturas rerū docet: videlicet methaphysica. physica et mathematica. Illa vero modū docendi et dicendi subministrat sc3 logica: sic in moralibus oportet hāc qdē docere morale vitā. hāc aut illi modū docēdi subministrare. Prima ergo et pncipalis pars sc3 que docet bene viuere ad salutē tradit i libris Ethicorū. Economicorū et politicorū. Secūda vero pars q hunc modū docēdi docet tradit in libris rhetorice et poetrie. Vn scia dictorū duorū librorū vere et pprie dicēda est no logica simplr. neq moralis scia simplr. s3 logica moralis. Sed statim aliquis dubitabit ppter qd phiā moralis habet spēalem logicā magis q alie artes vel scie. Ad qd dicendū est q eorū (circa q ratiocinat intellectus nre) aliqua sūt de qbus diuerse passionones appetitus no innate sūt alienare iudiciū rōnis. et de his cōsiderat scie speculatiue. aut etiā artes: put ars distiguit a prudentiā i. vi. huius apparebit. Alia vero sūt de qbus diuerse passionones appetitus innate sūt diuersificare iudiciū rōnis: de qbus in scdo rhetorice dicit An. No eni idē videt amātibus et odiētibus. neq iratis et se hntibus mansuete. et de his considerat et tractat moralis phiā seu ipsa prudentia. Vnde s3 hoc. vi. huius dicit An. q opus practici id est moralis intellectus est veritas cōformiter se habēs appetitui recto. Propter qd duplici logica seu dialectica idigemus vna qdem q simplr docet modū inueniēdi dubiā veritate: et illā vocamus logicā simplr vel dialecticā. et alia ptracta que docet modū quo simul et dubiū et verū inuenit et appetitus sic afficit et disponit vt determinet vel no impediat intellectū: ad pcedendū cōclufū. et hec vocat dialecticā moralis: que subest dialectice simpliciter sicut ei subalternata. Nam dialectica simpliciter respicit intellectū simplr. Rhetorica

25-7
N. 86

19-50

Se. i. p. i. gre ad Lucilliu

n. 3916

vero siue moralis dyalectica respicit intellectū sub cōtracta rōe scz scōm lī q̄ trahibilis est p appetitū. Cū igit nō nisi fm moralia sit immatū appetitus alienare iudiciū rōnis: Hinc est q̄ in aliis artibus et scientiis sufficit nobis logica simplr: s3 in moralibus idigemus logica spēali. Huius aut moralis logice due sūt ptes scz rhetorica et poetria q̄ sic differunt q̄a rhetorica clarā s̄niam desiderat et verbis vti in sua ppria significatiōe retētis. Poetria vero s̄niaz delectabiliter obscurare nitit p verborū trauisuptiōne vel alio modo. Pars aut moralis phie pncipalis diuidit in tres ptes. Prima nā q̄ instruit hoiem fm se. Docet enī nos quō uiuamus honeste: quēcūq̄ statū indifferēter habeamus vel gradū in cōicatiōe domestica vel ciuili. ppter qd̄ illa pars pma et vltima morū pncipia determinat. et virtutes scōm quas oportet oēm hoiem viuere inuestigat/distinguit explicat et pertractat. et ista pars traditur in decē libris ethicorū. Scda pars instruit hōminē in q̄tū ipe est pars aliq̄ domestice cōitatis. Nā supposito ex libro ethicorū q̄ omēs de domo viuāt scōm morales vtutes et tendāt ad hūanam felicitatē adipiscendā: put possunt et status eorū pmittit: tū modus viuendi multas spēales differētiās exigit: quo ad diuersas partes domus. Aliq̄ enī oportet operari seruos q̄ nō decerēt p̄m̄familias: aliqua decēt parentes que nō decerent filios, et aliqua virū q̄ non vxorē et ecōtra, Sicut fm diuersitatē domorū aliq̄ decēt istā domū que nō decēt illā. Hec ergo scda pars docet distincte qd̄ agamus: et quō uiuamus fm exigentiā nre domus vel officii in ea nobis cōmissi. et tradit in libris Economicorū. Tertia pars instruit hoiem in q̄tū ipe est pars aliq̄ ciuitatis seu politice cōitatis. Sicut enī diuersis hoibus diuerse debent operationes/ac etiā diuersis ptibus eiusdē domū: ita diuersis politis et diuersis politie partibus operandū est aliq̄ aliter viuendū. que omia pars tertia pscrutat distincte. Et ita manifestū est de economica q̄ ipa p̄supponit ethicā subalternā q̄ ei politica aut p̄supponit economicā et ethicā et subalternā vtrūq̄. Vt igitur hūc ordinē teneamus vel obseruemus: incipiemus a libris ethicorū.

Verū primo. Vtrū de virtutibus sit scia. Arguit q̄ nō. quia si virtus sciatur sciz p humanos actus: quia ex eis causat. Res at causata sciri nata est per suas

causas. vt patet primo huius: rōnes enī de his sūt scz de actibus et ex his. Sed hoc eē nō pōt quia actus humani scibiles nō sunt. Probatio quia actus et generationes sūt circa singularia p̄m̄io methaphysice: de singularibus aut nō est scia. Etiā actus humani cōtingēt sunt. et scia est de necessariis igit. Etiā quia de actibus humanis nullū pōt sumi vniuersale pncipiū in ordine ad virtutem. quia idē actus in isto nūc erit virtuosus in alio vō vel alibi vel aliter erit viciosus. Itē scibile nō est qd̄ puenit ex cōcursū causarū accidentaliter ordinatarū. nā ppter hoc nō est scia de ente p accidens vt patet vi. methaphysice. virtus aut est huiusmodi. Nā cōcurrētes ad eā causē sūt scire, velle et p̄seuerare in difficilibus. Hec aut adinueniē nō p̄ se sed accidentaliter ordinant. quia sepe qd̄ scire determinat: velle aspernat et opus non cōsentit. Itē oīs scia est eorū q̄ sūt semp vel in pluribus. et ppter hoc nō est scia de casualibus et fortuitis scōo physicorū. Virtus at in paucioribus est quia hoies vt in pluribus sūt mali 3o topicorum. Itē ad eadē qbus est scia scire multū pdest et valet. s3 in 2o huius dicit Arist. q̄ ad virtutē quidē scire parū aut nihil pdest ideo etc. Oppositū dicit Arist. primo huius. si felicitas est opatio fm virtutē pfectā de virtute tractandū est. Et apparet p excellētissimos doctores qui de vtutibus fecerūt tractatus. Possunt poni due cōclusiones. Prima cōclusio est q̄ large sumēdo sciam/De virtutibus pōt eē scia. Quia virtus diffinibilis ē. est enī virtus fm Arist. q̄ habentē p̄ficite opus eius bonū reddit. vel virtus est habitus electiuus i medietate existēs quo ad nos etc. Diffinitio aut facit scire rē scōm notitiā incōplexā et est mediū in demonstratiōe qua res sciz cōplexa notitia. Itē virtus habet causas determinatas scz rōnē distinguētē inter bonū et malū et volūtātē eligentē bonū et refutantē malū et assuefactionē in operibus bonis scz p̄dictā electionē volūtatis et iudiciū rōnis. Etiā habet virtus pprias et determinatas passiones sicut esse circa difficilia: eē moderatiū passionū etc: sicut apparebit in p̄cessu. Secūda cōclusio est q̄ hec scia de virtutibus est homini multū necessaria: nō quidez simpliciter sic q̄ sine ea nō possit hō esse nec viuē: s3 in ordine ad finē sibi debitū adipiscendū. Quia cognitio finis humani scz felicitatis est hoi multum necessaria vt ad illū finē attingere possit ad vi-

tā enī pfectā (sicut dicit Arist.) Cognitio ei⁹ magnū habet incrementū. quō enī sagittator recte sagittaret ad signū si nō videret signū: ita quō finē ignorās poterit in eū dirigere actus suos: sed ad notitiā felicitatis ē necessaria notitia virtutis: cū felicitas sit operatio fm virtutē pfectā. vñ Eustratius pmo huius: quia virtus in diffinitione felicitatis assumpta est: fiat virtus diffinitio felicitatis manifestior nobis dicitur de virtute. Itē illius est scia hoi necessaria qd̄ est directiū et pfectiū eius tam i se q̄ in ordine ad alterū. nō enī est possibile hominē esse pfectū si nō habeat rectitudinē in se ipso p subiectionē exteriorū viriū inferiorū ad ipam rōem: et ad alterū p̄mixtā rōnis cū aliis cōicatiōne. virtutes aut sūt huiusmodi: sicut inferius patebit. Sed cōtra istā cōclusionē obiicitur qm̄ Arist. in de motibus aialiu/ oia pncipia humanorū operū et aliorū aialium reducit i cōgnitiōne et appetitū et organa corporea. si enī ratio pōt discernere quid bonū et quid malū: et ipa semp ad optima de p̄ca et volūtās pōt eligere bonū et fugere malū. et operis exsecutio fieri pōt mēbris corporalibus: qd̄ vltra idigemus alio ad bene operandū: virtus aut moralis nullū eorū est: ppter qd̄ videt hoiem nullatenus indigere virtutib⁹. Ad hoc at respondendū est q̄ in hoiē pter rōem est appetit⁹ sensitiuus sepe fortiter inclinans in cōtrariū eius qd̄ recta ratio dicit. vt patet in fine pmi huius. ppter qd̄ est multū difficile fm dictamen rōnis operari: et oīno tediosū ac displicens nisi p cōsuetudinē acquisitū fuerit habitus virtuosus moderans appetitū sensitiuū et inclinans ipm̄ ad p̄cepta rationis: vnde decimo Ethicorū dicit q̄ temperate et p̄seueranter viuē nō est delectabile multis. Hec aut nō erūt tristitia consueta facta. consuetudo aut est altera natura. Ex quibus concludit r̄sposio affirmatiua. patet per Aristotē Albertū cōmentatorem beatum Thomam qui omnes hec concedunt. Sciendū est tamen q̄ si scia capiat proprie prout distinguitur contra prudentiā et alios habitus intellectuales videbitur in vi. huius an de virtutibus sit scia vel prudentia vel alter habitus intellectualis. Ad ratiōes principales respondēdum est. Ad primam dicitur q̄ de actibus humanis est bene scia. quīs enī singulariter existant et fiant: vniuersaliter tñ possunt ab intellectu apprehēdi: sicut et alia singularia. Etiam licet actus hu-

mani sint contingentes in ordine ad homines absolute sumptum: sunt tñ determinati in ordine ad suas causas. semp enī vel in pluribus actus virtuosū a virtute procedunt. et vitiōsi a vitio. Etiā licet de nullo actu sumpto scōm ei⁹ substantiam absolute possit vniuersaliter dici q̄ sit virtuosus aut vitiōsus: potest tñ hoc vniuersaliter dici de actu recte rōni consono: aut etiam de actu debitis et determinatis circūstantiis circūstantionato. Ad aliā dico q̄ causarum virtutis et actuum virtuosorū concursus est naturaliter ordinatus. et si alteretur ordo: hoc ē ex innaturali et praua dispositiōe. q̄ oīno abiicitur per acquisitionem virtutis. Ad aliā dico q̄ non est scia de hoc qd̄ est homines in pluribus esse bonos. sed de hoc qd̄ est hominem assuefacientem se in bonis operibus bonum fieri et virtuosum. et ipm̄ post virtutis acquisitionem prompte et delectabiliter bene operari. hoc enim nō est in paucioribus: sed semper. et ita in multis aliis. Ad aliā respondebitur loco suo. Si etiam aliqua dicenda sunt de scia et de eius differentia ad alios habitus intellectuales: hoc spectabit ad sextū huius. et sic est finis questiōis. Veritur secundo. Vtrū moralis scia que se de virtutibus intromittit sit practica vel speculatiua: Qd̄ sit speculatiua videtur: quia diffinitiuē et demonstratiue procedit et per propositiones vniuersales. diffinitio autem et demonstratio vere faciunt sci re. scire autem est proprius finis speculatiue vt dicitur 2o metaphysice. Etiam vniuersaliter scire nihil mouet ad opus. vnde tertio de anima dicit Arist. particularis estimatio vel ratio mouet. nō que vniuersalis. scientie vero ex eo practice dicuntur quia dirigunt et stant ad opus igitur etc. Itē 3o morales scientie sunt de ipis virtutibus: scia aut de virtutibus non est practica probatio quia vel hoc eēt ex eo q̄ virtus ex actibus humanis generat: vel quia ipa est principium actuum humanorum. sed non propter primum quia ita esset logica practica et gramatica. ita etiam esset practica scia. de oibus itētiōib⁹ et relatiōib⁹ rōis. cuiusmodi cōmuniter ponitur idēntitas. quod est fm quia ista pertinet ad metaphysicam. Nec propter scōm quia ita intellectus et sensus de quibus in scia naturali determinatur sunt pncipia operationum hominis sicut virtus. et ita sequeretur q̄ scia naturalis esset practica a. iii.

Handwritten marginal notes in the gutter between the pages, including 'Ethicorū', 'C. ad 7', and other references to the text.

Item scientiarum principalissima et maxime architectonica non est practica: quoniam speculatiuam scientiam ponit Aristoteles principaliorē practica: probemio methaphysice et sexto. sed moralis scientia scilicet ciuiliū est principalissima et maxime architectonica secundum Aristotelem primo huius. quod probat quia ipsa est ordinatrix omnium aliarum: quas enim debitum est disciplinarum in ciuitatibus: et quales vnumquemque addicere oportet: et vsquo. hec pordinat. vnde dicit Aristoteles: hoc erit vtiq; humanum bonum/ quod propter ipsum volumus et alia propter ipsum.

Oppositum arguitur quia Aristoteles sexto methaphysice scientias speculatiuas distinguens ponit eas non nisi tres: scilicet /physicam/mathematicam/et methaphysicam quarum ista nulla est. Item finis eius non est cognitio sed opus. patet primo huius. Etiam secundo huius. dicit sciam hanc non esse cōtemplationis grā. Non enī vt sciamus qd est virtus scrutamur: s; vt boni efficiamur/ talis aut est practica. nā theorice finis est vitas: practice vero opus 2° methaphysice. Dicēdū est pmo vñ sumi debeat distinctio inter speculatiuā et practica. et vtimur hoc loco large hoc noine praxis vel practica. Scōo videbit qd ipsa est practica. Tertio qd non ē mechaica nec seruilis: sed libera. Quātū ad pmo duplex ponit differētia inter scientiam practica et speculatiuam. Vna ex fine: quoniam secundo methaphysice dicitur: theorice finis est veritas: practice vero opus. et tertio de anima dicitur. qd intellectus practicus differt a speculatiuo fine. et cōmēta- tor ibidem dicit qd finis speculatiui est scire tm: operatiui vero opus. Scōa differētia ponit ex obiecto qd speculatiua est de his que a natura existūt pter nostrā opationē: practica autē est de operabilibus a nobis mediāte cognitiōe iporum. vnde sexto methaphysice. Practica oīs est actiua vel factiua. Factiua autē est cuius in agente est pncipiū intellectus aut ars aut potētia quedā. Actiua autē cuius in agēte pncipiū est pheresis. Sed dubitatur a quo istorū debet pncipaliter practica denominari: an ab obiecto an a fine. Aliqui autē de hoc opinant qd a fine quia finis est causa causarū: et necessitat et detmiat agens ad agendū. et forma detmiationē suā accipit ab agēte. materia etiā ab agēte determinat scōm exigentiā forme: et ita patet qd pma et originalis detmiatio et distin-

ctio est ab ipso fine qui est causa causarū. Vñ secūdu exigentiā finis necessarie est omnia moderari. vt dicit lincomiensis sup secūdo physico. Item naturalis speculatiue cōsiderat de morte et vita: iuuentute et senectute: somno et vigilia: de anathomia: et generatione: et partibus animalium qd stat ad scire. Medicus autē de his practice cōsiderat quia cōsiderationem suā ordinat ad opus. ergo ex fine et non ex obiecto pncipaliter practica et speculatiua distinguuntur. Item distinctio sciarū ex obiecto videtur esse specifica distinctio. sed speculatiua et practica videntur esse non specificē differētie s; cōsequentes sciam iam in esse cōstitutam. scientia enī scōm se habet p scibile scōm vniuersalē rationem scōm quā accidit ei qd sit operabile. Itē Aristoteles tertio de anima dicit intellectum speculatiuū differre a practico fine et ita videtur esse de scientiis. Credo qd magis pncipaliter et originaliter sit hec distinctio per obiecta quia in potestate nostra non est scientiā vnā facere speculatiuā aut practica. nos autē non ordinare/ sed stare in scire. vt istas sciam ethico. Propter quod Aristoteles secūdo huius reprehendit eos qui statum huius scientie ponunt in scire: dicens qd multi quidē non operantur sed ad rationē fugientes existimant philosophari et sic fore studiosi. et simile aliquid faciūt laborantibus qui medicos quidē audiūt studiose: faciunt autem nihil horum que precepta sunt. quē admodū igitur neq; illi bene habebunt corpus ita curati: neq; isti animā ita phylosophantes. Item scientia ab isto sci re non distinguuntur nisi sicut abstractum a concreto: et ita scientiam speculatiuam distinguunt per finem a practica est ipsam per seipsam distinguunt a practica. nō licet si sit verū formaliter essentialiter tñ si nō ē verū originaliter. s; ex obiecto prouenit earum distinctio. sicut ex eo effectus producti sunt alii secundum speciem. quia ab aliis agentibus sunt producti. Item scientiam ordinari ad opus vel non ordinari. non est causa eius quod est scibile esse a nobis operabile. vel non operabile: sed econuerso ex eo qd scibile est a nobis operabile nos scientiā eius ordinamus ad opus. et ex eo qd subiectū non est a nobis operabile nos stamus in scire ergo patet qd distinctio huiusmodi finium prouenit originaliter ex distinctione obiectorū. Est tamē sciendū qd distinctio scientiarū non est ab

obiectis simplr et absolute sūptis: sed fm detmiatas rationes formales considerādi. et ideo originaliter scientie distinguuntur eis a quibus sumuntur rationū formalium cōsiderādi distinctio. Hec autē sunt pma pncipia vt in methaphysica pbatur. hec autē pncipia pma possūt esse fines oīm in scientia cōsideratorū sicut est specialiter in oibus scientiis practico et in methaphysica et forte in phisica. Ideo non reputo incōueniens scientias aliquas distinguunt pmo et originaliter ex finibus cōsideratorū. sed illi non sunt fines de quibus loquebamur: quā dicebamus finez speculatiue scientie esse scire/ et practice opus. hi enim sunt fines scientiarū non scitorū. Etiā aliqua est scia speculatiua que obiectū suū non considerat in habitu ad finē vt matheatica ppter quod non potest viueraliter dici scias speculatiuas distinguunt a practico fm fines in eis consideratorū. Ad rationes alterius opinionis dicēdū est. Ad primā qd si fines scientie speculatiue et practice qui sūt scire et opari distinguunt aliquas scientias. tamē (sicut dcm fuit) illi fines iterū sunt distincti ppter obiectorū pōre distinctionē nec isti fines sunt cōe cōe oīm: sed pōre fines res cōsideratay. Ad aliā dicēdū est qd si de animalibus et partibus et passionibus eorū sit scientia speculatiua et practica: hoc tamē est fm aliam considerandi rōem. est enī de eis scientia speculatiua in ordine ad naturā et ad ea que pret nostrā opatiōem insunt eis. est autē de eis scia practica in ordine quātū ad ea que circa ea possumus opari. et vñ est qd pcticū (vt medici) tenent speculatiuā habere: eo qd ars in opere suo in quātū pōt debz imitari naturam. Ad aliā dicēdū qd in scientiis speculatiuā et practica specificē distinguunt/ immo genere licet non generalissimo. et licet scientia pcedat actuāle opus tamē nō pcedit hoc/ quod est subiectū eius esse quid a nobis operabile. Ad vltimā quando dicitur: intellectus speculatiuū differt a practico fine. dicēdū est qd idem est fm substantiā intellectus speculatiuū et practico ideo hec nō cōueniūt sibi nisi fm denoiationē ab habitu sibi inherente vel ab opē ad quod se applicat. Dico igitur qd quā intellectus potest dici practicus habitualiter: et hoc fm qd habet habitū practica: siue ipm ordinet ad opus siue nō. Alio dicit pcticus actualiter in quātū habitū pcticū ordinat ad opus. si autē non ordinet ipz ad opus tūc dicit actualiter nō pcticus: s; speculatiuus. s; sit habitualiter pcticus. Et ita cōcedi

pōt qd distinctio actualiter practico intellectus ab actualiter speculatiuo pueit ex dictis finibus: sic dicit Aristoteles. sed habitualiter practico et speculatiuo ex distinctione habituū/ et p cōsequēs obiectorū distinguunt fm pdicta. Hoc viso dico qd scientia moralis debz dici pctica qd est de operabilibus a nobis/ et qd debet acqri ppter opus. et valde incōueniens esset homi listē ad scire. cū sine eius opatiōe nō possit hō sine seu bonū ppu attingē. et hoc esset contra huius scie naturā qd habens eam non oparet fm eā. honestū namq; de quo est ista scia suavi nos trahit et sua digitate nos allicit: vt dicit tullius in sua rethorica. Ideo cōueniēt hec scia pctica dici debet. Dico tertio qd hec scia moralis nō est mechanica/ nec seruilis: sed libera qd ista scia est de virtutibus et opationibus honestis quas volumus ppter se et tūc omī alio circūscripto: vt patet pmo huius. tales autē non sūt opatiōes mechanice. Item scia illa non est mechanica nec seruilis que pordinat quas debitū est disciplinarū in ciuitatibus et quales vnumquemque addicere oportet: et vtiq; sub qua videntur pnciosissimas virtutū exītes vt puta militarē/ economicā/ et rethoricam. scia autē moralis est huiusmodi vt dicit pmo huius. Itē illa scia nō debet dici seruilis sed libera qd magis est cōueniens īgeniis et excellētibus tñ aut est ista scia que tractat de virtutibus et honestis opibus. vnde dicit pmo politice qd morales virtutes existimādū oportet quidē participare omnes: sed non eodē modo sed quātū vniciq; ad suū opus. ppter quod qdē pncipez pfectam habē oportet virtutē morālē. Sed vt dicit albertus cōtra hāc cōclusionē obiiciūt quidam qd mechaica dicit illa in qua illud quod est artis deseruit opatiōi pstituto. sed sic est in scia morali in qua ille dicit optimus qui id qd de illa nouit refert ad opus. Itē mechanica scia ex hoc esse videtur qd eius opus transit in exteriorē materiā: et non manz in agēte: vt patet de arte domificatiua et fabrilī. s; sic est de hac scientia. Nā opa virtutū in altero trāsēnt. Vnde dicit decimo ethico: iustus quidē indigz ad quod iuste opet: et cū quibus. alit autē et tempus/ et fortis/ et aliorū vnusquisq;. Item Aristoteles probemio methaphysice solā methaphysicā vel speculatiuā phiam pbat esse liberam. quia liberum est (vt dicit) quod suimet et non alterius causa est. practice autem propter aliud sunt: scilicet propter opus. Ad primā respondet albertus qd mechanicis et aliis practico cōmune est

illud quod est artis referre ad opus. Ex comu-
ni aut non arguitur proprium quia est fallacia con-
sequens et coniugatio inutilis in scilicet figura ex
duabus affirmatiuis. Ad aliam que querit
unde sumat differentia sciaram moralium ad
mechanicas. Potest dici quod si vtriusque opera tra-
seant in materiam exteriorē tunc hoc est differē-
ter quia ex ope mechanico nulla perfectio in o-
perante redundat nisi forte quod necessitates cor-
poris acquirunt. opus autem virtutis est principa-
liter propter anime operantis perfectionem. opera-
mur enim scilicet virtutē principaliter ut boni fiamus
Vel dicitur quod mechanice artes sunt propter cor-
poris sustentationem. morales vero ad anime de-
corationem. Vel dicitur quod mechanici communiter
regulantur in suis operationibus ab illis propter quod
opera fiunt. Non enim domificator eligit quā do-
mū faciat sed ille pro quo facit eam. et ita me-
chanice non agunt proprie ex electione. scilicet ex ar-
te tamen. morales autem sunt electiue suorum actu-
um et dicitur. et hanc differentiam visus est Aristoteles
dicere vi. metaphysice ubi dicit. Factiuarum
enim in faciente principium est aut intellectus/
aut ars/aut potentia quidam. actiuarum vero que
in agente probentur. Idem enim agibile et eligibi-
le. Videtur autem per factiuas intendere mechani-
cas per actiuas vero morales. Ad alias po-
test dici quod liberum et seruum possunt imagina-
ri simpliciter et in genere. liberum enim sim-
pliciter est solus deus. In genere autem liberum est
quod in illo genere principaliter est et ordinatiuum
aliorum. seruile autem quod minus principale et
alteri deferens. et iterum in illis quod nobilioribus
seruiunt est accipere liberum et seruum: scilicet
quod vnum est altero nobiliter aut vilius. et ita
descendendo de nobilissimo ad viliissimum/ om-
nia media possunt dici seruilia et libera ad ali-
ud et ad aliud sumpta. moralis igitur scientia
respectu diuine serua est. sed seruire deo signa-
re est. ipsa tamen respectu mechanicarum libera sim-
pliciter dici meretur. Ad rationes principa-
les Ad primam dicendum est quod finis specula-
tiue est scire non ultra ordinatum ad opus/ pra-
ctice autem finis non est scire tamen: scilicet ordinatum
ad opus. et ex hoc credo notum esse quod non omnem
practicam oportet esse minus nobilem specu-
latiua quacumque. quoniam si aliqua practica de
nobilitate subiecto et nobilioribus passionibus
et secundum principia nobiliora considerat quam aliqua
speculatiua/ quis dubitat ipsam nobiliorem esse
licet ponatur nullius inde sequi opus: non videtur

esse dubium. Et si preter considerationem eius opus
bonum inde sequatur. tunc inde multo nobili-
or efficitur. propter quod absurdum est quod aliqui
dicunt mathematicam esse nobiliorem mora-
li scientia. et forte etiam neque naturalem: scilicet so-
lam diuinam. Ad hoc autem quod adiungitur scilicet
cet quod vniuersaliter scire nihil iubet operari. Di-
cendum est quod si non iubeat. tamen discernit quod eligi-
biliter/ et quomodo prosequi valeat quod eligibi-
lius iudicatur. Et ita adaptat voluntatem ali-
quid eligendum/ et vires corporales ad exsequendum
et ita totum ordinatur ad opus propter quod to-
tum est practicum. Ad aliam dicendum quod
practica est non de omnibus operabilibus: sed
de operabilibus mediante nostra cognitione
vel scientia de ipsis habita. Similiter potest di-
ci quod logica vel gramatica possunt intrinsece scilicet
secundum finem proprium dici practice. secundum autem finem
principaliter operarum/ quia magis ad specu-
latiuas scientias quam ad practicas ordinantur. pos-
sunt dici speculatiue magis quam practice/ sed non
speculatiue simpliciter/ sed instrumentaliter spe-
culatiue. Etiam potest dici quod ad practica non
spectant entia facta per intellectum nostrum gra-
tia scientie cuiusmodi sunt entia logicalia et in-
tentiones et relationes rationis et hominum. Ad ali-
am potest dici quod moralis principalissima dicitur
et architectonica non respectu cuiuslibet scientie
speculatiue quam diuina scientia principaliter
operatur: ut patet per methaphysice. scilicet respec-
tu omnium practicarum. Scias autem in hac que-
stione nihil complete esse dictum quia completa perscru-
tatio pertinet ad sextum librum. et sic finit questio.

Verum quid sit subiectum in morali sci-
entia: videtur quod deus. quia dicitur Aristoteles quod in
morali bonum optimum in quod est finis
quod propter ipsum volumus et alie propter illum. et quod
complectitur fines aliarum scientiarum/ hoc autem est deus.
omnia namque finaliter ordinantur in ipsum. Oppositum
dicitur Aristoteles primo huius quia bonum in hac scientia que-
situm est ab homine operatum et possessum. et hoc non
est deus. Item arguitur quod homo sit subiectum. quia de
his quod sibi accidit est ipsa tota scientia scilicet de virtu-
tibus moralibus/ et habitibus intellectualibus
humanis actibus. subiectum autem poni debet cu-
ius proprietates et accidentia considerantur in scientia.
Contra hominem operatum est a natura. scientia autem moralis
cum sit practica debet esse de operabilibus a no-
bis Dicitur Albertus quod subiectum huius scientie est
bonum hominis secundum quod homo. Hoc probatur quia de ipso et par-
tibus eius tractatur per totam istam scientiam. Etiam

quia secundum eius diuisionem diuiditur ista scientia.
Nam homini simpliciter accepto bona quedam conueni-
unt de quibus est ethica. Ipso autem considerato
ut est pars domesticae communitatis sibi conueniunt
bona de quibus est economica et iterum secundum quod
est pars communitatis ciuilibi conueniunt alia
de quibus tractat politica. Hanc autem opinio-
nem quidam infringere volentes dicunt in omni
scientia debere presupponi de subiecto quod est
sic autem non est de humano bono in hac scientia
cum dicat Aristoteles quod temerandum est figuratim acci-
pere illud quid quidem est/ et cuius disciplinam
aut virtutem. Respondetur quod non inquiritur quod est
humanum bonum in communi/ sed in speciali in-
quiritur quid inter species humanorum bonorum sit
summum bonum et etiam inquiritur quid rei pre-
supponitur quid nominis. Etiam arguitur sic de
subiecto presupponitur quia est/ bonum autem
hominis de quo ista scientia considerat/ non sup-
ponitur esse. non enim supponimus hominem esse bo-
num. sed hanc scientiam acquirimus ut boni fi-
amus ut dicitur 2° huius. Respondetur quod in
practicis sufficit presupponere subiectum esse
in potestate nostra. ut domum in potestate do-
mificatoris. Alii etiam contra ipsum sic argu-
unt. hoc subiectum est commune omnibus arti-
bus mechanicis. panni namque/ rotulares/ cultel-
li/ et talia huiusmodi non sunt bona bestiarum in a-
nimatis sed solis hominibus. ideo sunt bona ho-
minis secundum quod homo. non est igitur scientie mo-
ralis proprium hoc subiectum. Et iterum nihil magis
videtur esse bonum hominis secundum quod homo quam suum proprium
esse substantiale. bonum enim equaliter dicitur enti
secundum Aristoteles primo huius. Similiter forma essenti-
alis hominis/ cum sit eius propria perfectio. bonum
esse dicitur hominis secundum quod homo. Hec autem scientia de
his non considerat: sed magis scientia naturalis

Dicit Tullius ut recitat Albertus quod genus quod
omnia ambit moralia honestum est. quod diffinitur di-
cit. Honestum est quod suavi nos trahit/ et sua digni-
tate nos allicit. et ita vult quod honestum sit com-
mune subiectum scientie moralis. Contra quod Albertus
sic obicit. Accidens eius de quo tractatur in aliqua
scientia non debet poni subiectum in ea: sed passio.
honestum autem est virtutis accidens et non ipsa
virtus. Est enim honestum quod ab honore dicitur.
premium virtutis. cum ergo de virtute tractet
ista scientia cui ex primo accidit honestum esse.
sequitur quod honestum in ea non erit subiectum. Iuua-
tes autem Tullium respondet quod non accipit Tullius hone-
stum pro ipso honore qui est exhibitio reuerentie

in testimonium virtutis: sed pro eo bono ratione
cuius homini debet honor. et ita Alberti obiectio
non concludit. Alii autem magis declarantes
subiectum dicunt quod operatio humana non que-
cumque/ sed in qua consistit humana felicitas est
proprium subiectum huius scientie quod probant
Primo quia eius cognitio finaliter intendit in hac
scientia est enim hec operatio optimus et vltimus hu-
mane vite finis. hanc autem (sicut dicit Aristoteles) propter
se ipsam querimus et aliam propter ipsam. Secundo illud
est subiectum in aliqua scientia quod tanquam primo
cognitum occurrit in ea et cuius gratia cetera con-
siderantur. sic autem est de dicta operatione. probatio
quia quantum ad primum dicit philosophus primo huius tamen
dum est de ipso figuratim quod est et ceterum. quantum ad secundum
manifestum est quod eius gratia de virtutibus agitur in ista
scientia dicit Aristoteles dicitur ei. Si autem felicitas ope-
ratio quedam est secundum virtutem perfectam. de virtute scrutan-
dum. Sed hec opinio videtur irrationabilis quia
subiectum scientie debet subici passionibus prin-
cipaliter in illa scientia consideratis. operatio
autem hominis in qua hominis felicitas consistit non
subicitur virtutibus moralibus neque intellectua-
libus: neque earum passionibus. sed eas finaliter con-
sequitur. Nec oportet in scientia subiectum esse si-
nem vltimum ad quem cetera ordinantur licet prin-
cipaliter intendatur: sic enim deus in metaphysica
esset subiectum: et defensio a caumatibus et
pluuibus et ceterum in arte domificatoria. finis enim in
practicis non est subiectum: sed principium. ideo fe-
licitas principaliter intenditur non per modum sub-
iecti sed per modum principii. Videtur mihi quod pro-
prie loquendo de subiecto neque bonum humanum
neque bonum honestum/ neque deus/ neque felicitas/
neque virtutes/ neque quecumque operationes ho-
minis debent poni subiectum philosophie mo-
ralis. Secundo videtur mihi quod homo in ordi-
ne ad ea que sibi conueniunt ut est liber/ vel ho-
mo ut est felicitabilis: hoc est quantum ad ea
que sibi conueniunt ad ducendum felicem vitam
est subiectum proprium in hac scientia. Primum
patet. quia subiectum non consideratur in aliqua
scientia secundum quod attribuitur alteri secundum illum
modum secundum quem queque passionibus attribuuntur sub-
iecto tunc enim consideratur de subiecto per modum
passionis sed de predictis consideratur in propria mora-
li ut homini attribuuntur sicut subiecto. Nam secundum
eustratiū ethice consideratio est ut bonus homo
fiat et optimus sequens ea que tradita sunt in mo-
rali negotio viuens prudenter et propriam ra-
tionem habens ire et concupiscentie dominans

et mensuram motibus earum imponens. ut de omni quod operatur paratus sit rationem reddere recte. Economice autem et politice consideratio est ut ad piscatorem unumquodque domesticum et civilis multitudinis ea quibus indiget secundum analogiam, ut omnia hominibus tam bene disponantur ut nullo eorum quibus indigent hi qui in domo vel ciuitate sunt deficientes possint conservare cohabitationem. Secunda conclusio patet. Illud est subiectum philosophiae moralis de quo principales et primae passionis in ea considerate demonstrantur. hoc autem est de homine nam habere propriam operationem probatur de homine primo Ethicorum. Item fieri virtuosum vel vitiosum vel studiosum aut prauum per assuetudinem et ipsum esse innatum ad virtutem probatur de homine 2º ethicorum. Item similiter habere in sua potestate fieri bonum vel malum studiosum vel prauum probatur de homine in 3º ethicorum huiusmodi. Similiter in primo politico probatur hominem esse naturaliter civile animal. Et in economica ipsum esse animal coniugale. Et vniuersaliter apparet quod totum morale negotium resolutum ad homines tanquam ad subiectum primum. Igitur probatur est quod homo est subiectum in philosophia morali. Sed quod hoc non sit sub omni ratione considerandi sub qua potest considerari sed determinate sub ratione predicta probatur per differentiam philosophiae moralis ad alias scientias. Scientia namque naturalis de hominibus et aliis entibus naturalibus et eorum operationibus considerat sed quod sunt a natura metaphysice autem de homine et aliis entibus secundum quod entia sunt et secundum quod in prima entis principia reduci possunt determinat. practice vero scientie omnes considerant de his quorum vel circa que sunt operationes humane secundum quod ad intellectum practicum reducuntur. Ideo ad differentiam speculatiuam. cum hec scientia sit practica. oportet dicere quod homo sit subiectum in ea in ordine ad opera que sibi debentur secundum intellectum practicum eius. Sed iterum quia practica quedam sunt mechanice alie morales. Inter quas est differentia sicut in precedenti questione dictum fuit. quia etiam mechanici non sunt proprie domini neque electiuum suarum operationum: propter quod seruiles dicuntur. Morales autem nulli dicuntur nisi secundum quod sunt suorum actuum electiuorum domini: propter quod morales scientias dictum fuit non esse seruiles sed liberas. ideo addere oportuit quod homo esset homini subiectum sub ordine ad opera sibi debita non quocumque modo sed secundum quod est liber: vel secundum quod est felicitabilis. quod rationabiliter sustineri potest. quia felicitas est

consideratorum ultimus finis. et ultimus finis in operationibus est primum principium a quo sumi debet originaliter ratio formalis considerandi. Et hi duo modi dicendi videntur esse satis propinqui. Est tamen notandum quod materia philosophiae moralis circa quam versatur dici potest ipsa felicitas et humane operationes electiuorum et ipse virtutes et honestum bonum et bonum humanum et hominis melioratio ut dicit Eustratus. et ita locuti sunt antiqui morales. Tullius et Albertus et ceteri. de subiecto philosophiae moralis large capiendum subiectum per quocumque circa quod versatur consideratio moralis. Notandum etiam quod ex his considerari potest quid sit in ethica proprium subiectum: aut etiam in economica et in politica. Erunt ei in ethica subiectum homo quantum ad ea que sibi debentur ceteris ut est homo in ordine ad felicitatem. economica vero subiectum est homo quantum ad ea que sibi specialiter conueniunt pro ut est pars domesticae communitatis in ordine ad felicitatem eodem modo proportionaliter de subiecto politice dicatur. His visis videtur esse satis manifestum quomodo prius facte rationes et narrate opiniones procedunt viis suis sicut dictum est. Hec de questione.

Varto querit. Vtrum bonum est quod omnia appetunt? Arguitur quod non. quia quod non cognoscit non appetit: nam duodecimo metaphysice dicitur appetit autem quia videtur. sed non omnia cognoscunt igitur. Secundo appetit est ratio carentie primo physicorum. sed quedam sunt nullo bono carentia ut deus: Tertio voluntas non appetit necio sed contingit: alias non est libera: igitur quoniam potest non appetere et tunc non omnia bona appetit. Quarto malum cum sit contrarium bono. non appetit bonum. Nam si vnum contrarium appetit suum contrarium: tunc appetit suam corruptionem. quod est finis. quia commentator dicit primo physicorum quod unumquodque ens diligit se permanere in esse. igitur non omnia ratione. Etiam mali homines mala ex electione operantes non appetunt bonum. sed malum. electio enim includit appetitum eius quod eligit. igitur ratione. Item appetitus contrarii in contraria feruntur: igitur non feruntur ambo in bonum. cum bonum non sit bono contrarium. ut in 2º dicitur. Item quod electiuum prouocat se omni bono: ut quod despiciat seipsum in eum. sed nullum bonum tales appetunt. Oppositum dicitur Aristoteles. Et arguitur ratio quia bonum dicitur equaliter entibus primo huiusmodi. oem autem ens seipsum appetit quia diligit se permanere in esse commentator primo physicorum. Item bonum est perfectum et in sua perfectione saluari. sed oem ens appetit perfectum si sit imperfectum et in sua perfectione saluari si

sit perfectum igitur. Dico quod omnia bona appetunt. quod Albertus sic declarat. primum ens quod est ipse deus est primum bonum et optimum. ipse autem intelligit seipsum et diligit seipsum ita quod est idem in eo intelligens et in intellectu. amat et amatum. ut debet videri duodecimo metaphysice ipse igitur appetit bonum. Cetera autem causata sunt ab eo primo bono. causatum autem semper gerit aliquam similitudinem sue cause. ideo oportet cetera omnia bona esse propter quod dicitur Aristoteles primo huiusmodi quod bonum dicitur equaliter entibus. Agens autem tantum dat de perfectioribus formam quantum dat de forma secundum commentatorem octauo physicorum: quantum igitur primum bonum unumquodque influit entibus de bonitate: tantum influit de consequentibus formam siue essentiam bonitatis. Hec autem sunt tria. Primum est assimilatio quedam ad primum bonum. et ad hanc quidem assimilationem consequuntur secundum se appetitus et inclinatio ad primum bonum. sicut videmus corpora naturalia naturaliter inclinari ad sua loca propria propter similitudinem et conuenientiam. Illa autem inclinatio frustra esset nisi sequeretur ea motus quod actualis in illud ad quod est inclinatio. Ideo dat sibi 3º motum actualis tendendi in bonum. Ideo sic est quod omnia entia motus habent et operationes vel actiuas vel passiuas tendentes in bonum suum: vel saltem habent inclinationes et potestias ad huiusmodi motus et operationes: vel sunt ipemet inclinationes vel potestias vel dispositiones ad huiusmodi motus vel operationes. omnia igitur inclinationem et tendentiam habent ad bonum. Dubitatur autem vtrum sit idem bonum quod omnia appetunt vel aliud et aliud. Ad quod respondet Eustratus quod est quedam esse bonum quod omnia appetunt: propter quod omnia sunt meliora et excellentiora. Sed quoniam quedam sunt maxime propinqua illi bono propter illud simpliciter facta sunt. et illo immediate fruuntur. et hoc est deus gloriosus. quoniam autem non post illud cõfestim sunt et immediate habent unumquodque eorum proprium sibi ipsi et continuum aliquod bonum per quod mediate referuntur ad illud primum et esse bonum. Et est notandum quod non omnia entia appetunt primum bonum ut ipsum formaliter et essentialiter adipiscantur sed secundum similitudinem ita scilicet quod appetunt quaedam sibi propria et conuenientem perfectionem acquirere aut habitam conservare in quantum ipsa est quedam participata similitudo primi boni. Ad rationes in oppositum. Ad primam dicens est quod illa auctoritas appetit quia videtur intelligenda est in habitibus cognitione de quibus illic loquitur. sed in illis que non cognoscunt sufficit. quod a cognoscente dirigantur propter quod dicit commentator duodecimo metaphysice quod natura agit perfecte et ordinate. quibus non cognoscatur: tanquam reme-

morata ex superioribus causis que sunt intelligentie. Ad secundam dicendum quod duplex est appetitus: vnus imperfectus ad perfectionem ad quam sunt in potentia acquirendam. et iste est ratione carentie: et debetur passiuus de quo loquitur primo physicorum. Alius est perfectiorum ad perfectionem habitam conservandam: aut etiam ad aliam minus honorabilibus perfectionibus largiendam. et sic appetunt deus: quoniam perfecta. et iste appetitus magis debetur actiuus. Ad aliam dicitur quod licet voluntas non semper sit in actu volendi. tamen per suam naturam semper habet inclinationem ad actum volendi specialiter respectu primi boni. sicut ignis semper habet inclinationem ad vrendum. licet non semper sit in actu vrendi. et de hoc est magis locus dicendi perfecte in 3º libro. Sed aliquis obiiceret. si voluntas ante actum volendi inclinaretur ad actum volendi. tunc cum inclinari ad aliquod sit appetere ipsum: voluntas ante actum volendi appeteret. sed appetitus in voluntate non videtur aliud esse quam velle. ergo vellet antequam vellet quod est impossibile. Dicens est quod triplex est appetitus scilicet naturalis sensitiuus et intellectiuus. Naturalis est inclinatio cuiuscumque potestie naturalis siue actiuas siue passiuas ad actum sibi proprium et conuenientem. quia quidem inclinationes habet ex natura sua propria absque perueniente cognitione. et sic intellectus naturaliter inclinatur ad intelligere etiam antequam intelligat. et voluntas ad velle etiam antequam velit. Appetitus sensitiuus est inclinatio in rem sensatam mediante iudicio sensus de eius bonitate vel malitia. Appetitus autem intellectiuus quod vocatur proprio nomine volitio seu voluntas pro volitione accepta est inclinatio in rem intellectam mediante iudicio intellectus de eius bonitate vel malitia et ita non concedo oem voluntatis appetitum esse velle. velle enim est liberum. appetitus autem procedens est naturalis. vtrum autem talis appetitus sit idem realiter quod ipsa voluntas accepta per potentiam volitiua vel non. non est discutendum ad presens. Ad aliam dicendum quod in ipso malo est duo considerare scilicet ipsam malitiam et ipsum subiectum. est autem subiectum essentialiter bonum. licet per effectum sit malum denominatiue per malitiam sibi inherentem. malicia autem vel est prauatio sola dispositionis debite et conuenientis. et tunc non est contra nos si non appetit aliquod quia ipsa non est aliqua entitas. Vel ipsa malicia est dispositio praua idebita et discoueniens

illi subiecto: sicut corpori humano eēt mala caliditas aut frigiditas excessiua inducens infirmitates. ⁊ huiusmodi dispositio licet sit mala ipsi subiecto in quo est tñ scōm eius essentiali absolute est aliqđ bonum. ⁊ vt sic appetit sui ipsius conseruationem tanq̄ aliqđ bonum. Cum etiam dicitur qđ mali ex electione mala operantur: dicendū est qđ ipsi nō appetunt illā maliciā. sed eius subiectum/ aut aliqđ malitie connexum: quod scōm se nō est malum sed aliquā veri ⁊ boni rationes participat. propter quam appetit bonum illud. Ad aliam dicitur qđ appetitus contrarii sunt ad contraria. s; nō oportet illa esse contraria scōm bonitatis ⁊ malitiam/ sed scōm alias determinantū generum contrarietates/ vt ignis appetit sursum ⁊ terra deorsum/ quorum vtrumq; est vtriq; bonum. hec tñ sunt contraria scōm locū/ Potest etiam dici qđ si respectu eiusdem vnum contrarium est bonum ⁊ alter malum. tñ respectu diuersorum nō est inconueniens vtrūq; contrarium esse bonum. Ad vltimam dicit qđ homo in anxietate positus appetit ab ea liberari/ ⁊ ita appetit bonum/ ⁊ nō videns quomodo ab huiusmodi anxietate liberetur nisi per sui ipsius interemptionem elegit interficere se ipsum. Appetit igitur primo bonum simpliciter. gratia cuius per ineptam ratiōinationes illud quod omnino simpliciter est malum videtur sibi bonum. ⁊ sic appetit illud nō sub ratione malis; s; scōm qđ est sibi apparēs bonū

Vinto querit. Vtrū oēs actus humani ordinant ad vñ vltimū finē. Arguit qđ nō: quia appetitus diuitiarū in infinitū pcedit pmo politice. ⁊ p cōsequens operationes ppter diuitias in infinitū sūt. Scōo iste finis vltimus si eēt hōi inherēs. eēt accidēs ⁊ accidēs nō pōt eē finis ipsius hōis. cū finis debeat eē nobilior ⁊ naturalit prior: qđ est causa causarū. Nec ē aliqđ extrinsecū. qm nō opatū a nobis: qđ illis vtimur ppter nos/ ⁊ sum⁹ eorū finis. vt dicit 2° physicoꝝ. Nec nō opatū qđ hoc nō videt eē nisi deus qui nō est pprius finis nr: s; oīm de qđ nō querimus. Etia nō ad ipiscimur ipm eēntialit: sed qđ aliqđ aliud ppriū nobis adipiscimur: qđ est sicut quedā participata silitudo ipsius scōm Eustratiū. ⁊ tūc illud ē finis pprius. de qđ querit vt p̄s: si est ihēres aut sepatū. Itē etiā de fine sepatō et nō opato a nobis nō intēdim⁹ i hac scia dicē. nā

dicit Arist. pmo huius qđ bonum quod queritur est ab hōie opatū ⁊ possessū. Item vltimus finis hōis est qđ optimū. ideo oē quod in ipm ordinat est bonū/ nō sūt autē boni oīs humani actus. Itē vltimus finis hōis est quedā opatio ipsius fm pfectā virtutē. vt dī pmo huius/ Ipsa autē/ cū sit vltimus finis/ nō amplius ordinat in finē. ergo nō oēs operationes hōis in eūdē finē ordinant. Itē si ordinant in finē vltimū/ pbo qđ nō in eūdē. qđ volūtas est libera: iō tēdere pōt modo in vñ finē modo in aliū. Etia motus cōtrarii nō tēdūt in eūdē finē pta motus grauis ⁊ leuis s; operationes humane multe sūt cōtrarie/ vt diligere/ odire/ iuste agere/ ⁊ iniuste. Etia pmo huius dicit Arist. qđ in hōibus est ratio/ que rō semp ad optima dē p̄catur. ē autē ⁊ in ipis aliud pter rōem innatū qđ aduersat et obuiat rōni. Itē nō est idem bonū apparens ⁊ existens. alique tñ operationes hōim tēdūt in hoc/ ⁊ alique in illud. ergo nō in idē. Oppositū arguit pmo. qđ oīs actus hōis in finē tēdūt: dicit enī Arist. qđ bonū qđ dā appetere vident. Et qđ in vltimū. qđ dicit Arist. qđ aliter procederet in infinitū qđ ē inconueniens. Sed qđ in eūdē p qđ finis politice ē vnus. cū politica sit vna scia/ ille tñ cōplectit oēs alios/ vt dicit Arist. Pono duas cōclusiones. Prima qđ oēs operationes humane i aliqđ finē tēdūt. Scōa qđ in aliqđ vltimū. Deide p̄scrutabit an i eūdē vel diuersos. Prima cōclusio p qđ ex p̄cedēti questione vbi dicebat oia bonū qđ dā appetē. bonū autē appetitū h; rōes finis. Secūda cōclusio p qđ aliter hoc esset ppter illud/ ⁊ illud ppter aliud/ ⁊ sic in infinitū qđ est impossibile qđ declaratū ē 2° metaphysice qđ impossibile ē pcedē i infinitū i causis finalib⁹: ⁊ sūt p̄hemio hui⁹ idē p̄batū ē qđ desiderū hūanū esset vanū ⁊ inane. Sed dicit aliqđ qđ nō est inconueniens de multis hōim desideriis irrationabilibus. licet hoc eēt inconueniens de desiderio ordinato ratione recta/ volūtas enim aliqđ ē impossibiliū vt dicit 3° hui⁹. Ad h; dicūt multi qđ q̄stio intelligēda ē de opatōib⁹ hōies melioratib⁹ qđ de his loq̄ Arist. Sed tūc restat dubiū si q̄rat de oib⁹ operationibus tā bonis qđ malis qđ esset dicendū. Credo qđ oēs ad aliqđ finē vltimū tēdunt/ qm si sint operationes naturales sine cognitione mediante: tunc finem vltimum habent/ quia deus ⁊ natura nihil faciunt frustra/ si vero sint operationes secundum rectam rōnē. tunc finē vltimū habēt.

quia nō sūt frustra: cū naturaliter dirigantur a deo vel a natura. Nā multū esset inconueniens deum habere sollicitudinem de brutis/ plantis/ ⁊ inanimatis. propter quā i finē sibi debitu pcedat: licet nō cognoscāt ⁊ ipm dimisisse hōies qđ ē nobilissimū viuētū sine sollicitudine ipsius. Si autē sint operationes animales scilz mediante sola cognitione scētiua aut etiā operationes secundū rōem distinctā cū ipsi e nō tēdāt nisi i aliqđ apphensū ⁊ nō pōt eē apphensū i infinitū: seq̄ qđ tēdūt in aliqđ vltimū. Et si dicat non est inconueniens tendē in aliquod cōphensū ⁊ mediante illo in aliud inapphensū. Dico qđ tendētia in illud non apphensū est virtute nature que vltimū finē habet. De t̄cio dicunt quidā quattuor cōclusiones bene subtilit: Prima qđ non est idem vltimus finis fm speciē nature. qđ operatio corrūpēs bonū quod fm naturā est finis hominis ⁊ opatio inducēs illū ⁊ saluās nō habent eūdē finē fm speciē nature: sed oppositos. sed sic est de operationibus vtiolis ⁊ viciolis. igf. Secūdo qđ nec habent eūdē finē fm p̄portionē nature. quia quecūq; habēt eūdē finē fm p̄portionē nature si vñ eorū habet p se optimū finē fm naturam quodlibet aliorū p se habebit optimū finē s; naturā. vt sicut graue deorsū ita leue sursum sed operationes vtiolū habēt finē optimū scōm naturā. viciose vero non. Tertio qđ nec scōm speciē opinionis: quia non oīm hōim est eadē speciē opinionis de vltimo fine: vt dicit infra qđ nō oēs operationes huāne sequētes hui⁹. mōi opinionēs hnt eūdē finē fm speciē opinionis. Quarto dicūt qđ idē est finis oīm operationū huānarū fm p̄portionem opinionis. q̄libet enī habet illud p vltimo fine quod opanti videt optimū. sicut ille qđ ex despatōe seipsū i terficit. videt enī sibi qđ oīm sibi euenire possibiliū optimū est ab anxietate in qua positus est liberari. ⁊ ideo grā huius se i terficit. Forte possz dici alio modo rationabilr: qđ sicut est i maiori mūdo ita est in miōri. oia nāq; in maiori mūdo in vñ vltimū finē tēdūt qui est deus. Vnde non est aliquod ita malū si habeat aliqđ entitatis positue qn habeat aliqđ boitatis sicut dictū sunt in alia questōe. quoniā bonū dicit equalitē enti. fm autē qđ bonitatis aliqđ habet vt sic tendit in bonū. ergo ita debz imagiari in miōri mūdo scz in hōie qđ oēs hōis operationes in vñ finale bonū tēdēt debēt fm illud qđ in se hnt bonitāt. Nlla

est enī ita praua hōis operatio qđ nihil habeat boni: qui enī seipm interimit desperans salte; a calamitate ⁊ angustia liberaf in qua erat positus. quīs icidat i peius Et itē; ad huius positionis maiorem explanationē oportet videre. qđ sicut in maiori mūdo nō omnia immediate nec formaliter fruuntur illo vltimo fine ad quē vltimate tendunt: sed quia quodlibet aliqđ sibi adipiscitur boni ppriū p quod bonū inq̄ntū est quedā participata silitudo pmi boni/ ipm referē ad p̄mum ⁊ finale bonum/ vt dicit Eustratius. ita oportet imaginari qđ homo nō scōm quālibet suā operationem adipiscitur formaliter finale bonū humanū quod est humana felicitas: s; per quālibet operationē suā tēdit ad aliquod ptiale bonū quod quāda; habet ad ipam felicitatem similitudinem: mediante quā in ipsam felicitatem reducif. Nulla est enim ita praua operatio que non ad aliquid vtile aut pulchrum aut delectabile simpliciter vel scōm quid adipiscendum ordinet. hoc autem iam habet similitudinem quādam vt sic/ ad ipsam felicitate; que est optimū pulcherrimū ⁊ delectabilissimū ⁊ per se sufficientissimū vt dicitur primo huius. Sciendū tñ qđ ille operationes que cū aliquā ad ipam felicitatem similitudine plus habent de similitudine admixta: viciose sūt ⁊ penitus abhorrende. Sciendum etiam nō omnes illos homines esse frustratos suo fine. qui ipm formaliter nō adipiscuntur. sicut etiam nec naturalia sunt frustrata si nō immediate ⁊ formaliter fruunt ipō deo. sufficit enī q̄ntū ad multas operationes qđ ad aliquā operationē pueniant sibi possibilem ordinatam debite; sine difformitate ad ipsam felicitatem/ sicut sunt mechanici qui procurant aliis vite necessaria qui bus habitis alii possunt tendere iam ad maiora ⁊ propinquiora fini. non possunt enī omnia finem vltimum formaliter adipisci. Quorum aute; actus sunt humano fini difformes et eius adeptionem impediētes/ illi nō soluz frustra sunt. sed et aliis magnum inferunt detrimentum. Ad rationes. Ad primam dicendum qđ in eadem speciē nihil phibet appetitū ferri in infinitū/ id est nunq; q̄cunq; q̄ntitate habita faciari. vt qđ aliquis velit tpe infinito viuere aut quibuscūq; possessionibus habitis vel honoribus adhuc plus habere. talia ei que sūt eiūsdē speciē sunt accidentaliter ordinata. et nō est inconueniens in causis accidentalit

ordinatis pcedere in infinitū p cōmētatorē 2° methaphysice s3 in finibus subordinatis p se oportet eē vltimū finē. Ad scō3 dicēdū fm aliquos q vltimus finis 7 ppūs hoīs ē hūana felicitas: q est opatio hoīs s3 hoīs nobilissimā potētā 7 respectu nobilissimi obiecti. et qñ dī illa opatio cū sit accidens nō est nobilior hoīe neq; prior: dici pōt q et si nō sit nobilior hoīe est tñ nobilior ceteris eius actibus et opationibus. etiā si nō sit scōm se nobilior homie. tñ est nobilior scōm q est similitudo pmi boni 7 scōm q relucet in pmo bono. Vel pōt dici qd finis pprius hoīs s3 felicitas est finis q. deus aut est finis grā cuius: Et nō oportet finē quo esse nobiliorē simplr illis oibus quoz ē finis.

Alii dicūt q finis humanus pprius et vltimus oino/nō est ipsa felicitas: s3 homo felix. ita q ipsa felicitas est finis quo. 7 homo felix finis grā cuius. ipa enī felicitate est formalit̄ homo felix. et ob hoc felicitas desiderat vt ipsa formaliter homo sit felix. est aut homo felix melior et hoīe absolute sūpto 7 felicitate 7 oibus q pūt hoī cōuenire. Ad aliā dictū est q nulli sunt actus hūani ita mali quin ad aliqd aliquo mō bonū tendāt. Ad aliā dicēdū q si aliqua opatio sit hoīs vltimus finis: tunc ipsa nō habet finē aliū a se ppriū hoīs. sed tñ ipsa est ppter se ipam et alia ppter illaz. ideo redit q oia sunt ppter idē: si at homo felix ponatur finis vltimatus. patet q rō nō procedit.

Ad aliā de libertate volūtāt dicef inferius Forte enī ad libertatem volūtātis non spectat q possit ferri in aliqd obiectū nisi rōne alicuius bonitatis aut existētis aut apparētis. aut simpliciter aut fm quid: Omē aut ens vt sic refertur in primū bonum Ad aliā dicēdū est q si sensus et ratio ferantur in cōtraria: tñ hoc nō est inq̄tum sunt cōtraria: fm bonitātē 7 maliciā. sed inq̄tum cōueniunt in bonitate s3 q hoc est bonum rōni: et illud sensui salte3 apparetur: et ita vtrūq; istoz participat felicitatis similitudinē aliqualem ppter quam refertur ad ipsam. Ad vltimā dicēdū est q apparetur gerit similitudinē existentis ppter quā refert ad existens. Hec de questione.

Exto queritur. Vtrum propria intentio politice sit de sūmo hominis bono? Arguitur q nō: quia summū hominis bonū est ipsa felicitas de qua nō tractat in politica sed in ethica primo libro 7 decio. Itē 3 scientia inq̄tum principalior est: magis archi-

tectonica: tanto finis eius est melior 7 desiderabilior primo huius. sed methaphysica est nobilior et principalior q̄ ista sciētia. vt patet p hemio Methaphysice 7 sexto huius. immo est omnium principalissima. cum sit ipsa sapientia. ergo ad eam spectat finis humanus simpliciter optimus Item summū hominis bonum consistere videtur in speculatione nobilissimi obiecti. vt infra videbitur: hoc aut ad politicam scientiam nō spectat. cum sit practica

Itē politica nō est sciētia cōmunissima: sed specialis respectu methaphysice 7 ethice. ergo debet habere finem spēalem. summū aut bonum hominis non est spēale. sed cōmune oim aliorum fines complectens: prout primo huius habetur. igitur. 7c. Oppositum dicit Aristoteles. Primo oportet scire quomodo distinguuntur Ethica Economica 7 politica 7 que sit vniuscuiusq; earum intentio. Scōo vidēdū est ppositū. Quātū ad primū dicit eustratius q ethice subiectum est fm vnum hominem melioratio. vt bonus et optimus fiat. Economice aut domus 7 inhabitates subiectum. Politice vero ciuitas subiectū. 7 qui in ipsa sunt cohabitantes. Ex quibus verbis aliqui dicunt Ethicam esse de vno homine solo scōm q gerit solitariā vitam Economicam vero de ipso fm q est pars domestice cōmunitatis. et politicam fm q ē pars multitudinis ciuiliis. Sed hoc de Ethica nō est verum. considerat enī de quibusdam virtutibus vt de amicitia que indiget cōmunicatiōe dicēte Aristotele decimo huius. Iustus quidē indiget ad qd iuste operet 7 cū quibus: similiter et temperatus et fortis. et aliorū vnusquisq;. Et addit q et licet sapiens scōm se ipm existens potest speculari. tamē melius est cooperatores habere. Dicit etiā in octauo qd plures simul comunicātes sunt ad intelligere et agere potētiores. vita igitur solitaria nulla est. et si est: nō est moralis. sed vel altiori re cta principio q̄ sint virtutes morales. vel vite bestialis conditionem assumens. Vnde Aristoteles primo politice. Homo naturaliter ciuile animal est et qui vt ciuiliis est propter naturam: non propter fortunam. homo enim solitarius prauus est aut melior q̄ homo. Itē ibidem dicit non potens autem communicare vel nullo indigens propter se sufficientiam nulla ē pars ciuitatis quare aut bestia aut deus. Dicamus igitur sicut diximus superius in diuisione moralis phiē 7 in tertia questione q

ethica considerat de vnoquoq; homie fm q est felicitabilis seu meliorabilis quēcūq; gradus indifferēt obtineat in cōmunitate domestica vel ciuili economica etiā cōsiderat de cohabitantibus in domo quātū ad opa diuersa que sibi debent fm diuersos gradus 7 status quos habent in cōstitutiōe domus. Alia namq; debent patrifamilias/ alia mulieri/ alia liberis alia seruis: ad hoc q decens 7 sufficiens 7 virtuosa possit saluari eoz cohabitatio 7 status sic econoica se h3 ad domū ptes domū/ ita politica ad ciuitatē 7 partes ciuitatis S3 dicitur habitabit aliquis: cū fm dicta non de paucioribus cōsiderat ethica q̄ economica vt politica cū consideret de vnoquoq; homie vt tu dicis: quare ergo dicit eustratius ipsaz intendē de vniuscuiusq; melioratione 7 quare etiā vocatur monastica a monos quod est vni. Dicendū est q quēcūq; idiffionē 7 idiffictionē habēt vt sic vni dicūt vt p3 quito methaphysice. 7 quēcūq; idiffictionē habēt vt sic multa per oppositū dicūt Nunc aut ethica non distiguit inter diuersos gradus hoīm cōstituentiū domū vel ciuitatē sed indifferēter 7 cōmūiter de vnoquoq; homie cōsiderat fm q est felicitabilis vel meliorabilis. economica aut 7 politica distiguit inter diuersos gradus habitatiū in domo vt ciuitate: declarātes que opera diuersa diuersis cōueniāt gradibus cohabitatiū ad salutē omniū 7 honestatē vite 7 cohabitatiōē siml cū perfecta sufficientia pcuranda. Et ita patet q ethica est de vno homine: non vno solo sed vno cōmūiter 7 indifferēter ad oīes accepto Economica aut 7 politica sūt de pluribus qa de hominibus distinctis fm gradus et status diuersos ad ordinatā cohabitatiōē 7 cohabitatiū vitā decētē 7 sufficientē requisitos. Et ex hiis iam patere potest q ethica prior est 7 vtilior q̄ economica 7 politica: 7 q eas sibi subalternat ppter quod oportet eā describē 7 inquirere hūanū bonū quid sit que 7 quot sunt virtutū species. que 7 q̄lia debeat agē vnusquisq; indifferēter quēcūq; statū gerens ad illū sūmū bonū adipiscendū vt formalit̄ vel fm gradū ppinquū secundū q est possibile vnicuiq; Sed economica 7 politica hec ab ethica p cōstitū habentes intendūt quomodo per diuersos hoīm vel habitatiū gradus 7 ordines huiusmodi sūmū bonū virtutes 7 eaz operatio nes possint vniuersis pcurari distribuī et saluari secundū q spectat ad vniuscuiusq; statū.

Hoc viso sint tres conclusiones fm Aristoteles. Prima est q ad politicā spectat cōsideratio summi boni ipsius hominis Secunda est q hoc etiā spectat ad ethicā Tertia est q de huiusmodi bono cōsiderat alit̄ 7 diuinius politica q̄ ethica Ad pbationē istaz cōclusionū oportet supponē q ipsius homis est aliquod sūmū bonū quod Aristoteles sic pbat. si est aliq; finis oimū opoz et opationū humanaz que ppter ipsū qrimus 7 alia propter ipsū ille est homis finale bonū 7 optimū. quoniā talis esset oim alioz vltimatus finis. sicut aut finis semper habet rationē melioris respectu ordiatorū ad finē ita finis vltimatus oim est optimus. sed oimū opoz hūanoz est vnus talis finis vt pbatū est in alia questione igitur 7c. Secūdo cōueniens est supponē q illius summi boni cognitio magnū habet ad humanā vitā incrementū. quod sic probat secundū Aristoteles. homo si de beat ducere bonā vitā. oportet q versus illud finale bonū dirigat omnes actus suos/ secundū cuius cōmunicatiōē oīa sunt bona/ et secundū eius oppositū sunt praua. Nā sicut dicit cōmentator scōo methaphysice. nihil est bonū nisi propter causas finales. modo sicut sagittator signū non picipiens non potest ad ipsum nisi casualiter dirigere sagittā: sic homo finale bonū ignorans non habet vnde vltimū ipsum valeat dirigere actus suos. igitur ad vitam cognitio eius magnū habet incrementum. Et ex hoc sequit statū vltimū q alicui scientiaz humanaz cōueniens est de tali bono scrutari. Hiis suppositis pbatur prima cōclusio sic. pncipalissime 7 maxime architectonica scie est cōsiderare sūmū 7 finale hūanū bonū. s3 scia ciuiliis est h3 modi: igitur. maior probatur: quia fines principaliorum 7 maxime architectonicarū scientiarū semper sunt meliores et desiderabiliores finibus arcium que sub eis sunt tamquam complectentes huiusmodi fines inferiores. sicut declarat Aristoteles in littera. ergo oportet principalissimam scientiam et maxime architectonicam considerare finem vltimum et optimum omnes alios complectentem. minorē probat Aristoteles primo sic. Illa scientia est principalissima et maxime architectonica que preordinat circa omnes disciplinas quas debitum sit in ciuitatibus: et quales vnusquemq; oportet addiscere et vsq; quo. scientia autem ciuiliis est huiusmodi. igitur: et cetera.

Scō: illa sciētia est pncipalissima et maxime architectonica sub q̄ pncipalissime existūt vtutes siue facultates. s̄ sub ciuili existūt pncipalissime vtutes puta militaris. econoica. et rhetorica igit̄ r̄c. Hary at̄ rōnū declarationē regre in expōne textus. Et scias q̄ iste rōes non pbāt nisi q̄ sciētia ciuilis sit pncipalissima iter artes de huānis opibus p̄ctice p̄siderātes. ciuilis enī sciētia non aliter p̄siderat de huāno fine. Sciētia autē causas huāni boni speculatiue p̄siderans aut etiā vniuersalissimi. onū entū finis p̄tēplationē attēdens non est politice subiecta sed econtra ppter q̄ dicit̄ sexto huius q̄ prudentia p̄cipit gr̄a sapientie et non illi. Secūda cōclufionē pbāt Añ. idem est vnicuiq̄ hōi bonū et ciuitati et toti genti. s̄ esse vtutibus et prudentia p̄fectū: vt dicit̄ eustraci⁹. ciuitates ei p̄t hōies sunt: non ecouerfo. Ideo nō est ciuitatis vllū bonū q̄ non sit cuiuslibz hōim inhabitantiū bonū. sed ethica p̄siderat bonū vniuscui⁹ q̄ hōis: politica vō bonū p̄mune ciuitatis. ergo i dez bonū p̄siderāt politica et ethica. sed pbātū est politica cōsiderare sūmū bonū huānū. igit̄

Tertia p̄clo patz p̄ Añ. si est amabile alicui vni pcurare bonū et pcuratū seruaē. p̄fectius et melius erit et diuini⁹ hoc pcurare ciuitati aut toti genti et ciuitatibus plurib⁹. hoc enī magis adsimilat̄ deo sūmo q̄ est omniū bonoz vniuersalis distributor. s̄ ethica vni hōi non soli: sed ad quēlibet gradū vite indifferēt accepto (sicut dictū est) nisi bonū humanū pcurare: et pcuratū seruaē. politica autē toti ciuitati. igit̄ r̄c. Est tñ diligētē attēdēdū q̄ huānū bonū quātū ad ipsius quidditatē: ethica p̄fectius p̄siderat q̄ politica. quia hec inq̄sitiue: illa autē suppositiue solum sicut dictū fuit. sed quātū ad ipsius pcuratōne et pcurati p̄seruationē politica diuinius ipsū scrutat̄: vt nūc pbātū est Et per hoc p̄t solutio ad p̄mā pncipaliū ratiōnū Ad scōz d̄ q̄ ad metaphica spectat p̄s̄dāē de om̄i etiū vniuersalissimo et vltimo fine et de speculatiue p̄māz causaz huāni finis: de quo fine huāno politica solū practice p̄siderat. Ideo cōcedit̄ q̄ de fine nobiliori cōsiderat metaphica q̄ politica vel si de eodē tamē metaphica modo altiori. Ideo cōcedit̄ esse nobilissima Ad aliā dicendū q̄ politica bene p̄cipit et ordinat circa speculatiuas sciētias quas scilz debitū est esse in ciuitatibus et q̄les vnūquēq̄ addiscē oportz et vsq̄quo: vnde etiā demonstrat humanū bonū in actu speculandi cōsistere. sed nihil speculari

docet nec intromittit se que cōclufiones et quō et ex quibus pncipiis deducāf. Et ita de actu speculatiōis in quo p̄sistit huānū bonū spectz ad hāc artē practice solū: speculatiue autē nequaq̄ s̄ ad aliquā aliā s̄z metaphica Ad vltimā dicēdū q̄ sciētia ciuilis inter practicas est vniuersalissima et maxime architectonica excepta ethica. et forte econoica. s̄ adhuc ab ethica et economica non differt in fine pncipaliter p̄siderato. sed differt in modo cōsiderandi eūdē finē sicut dictū fuit. Et sic est finis q̄onis

s Eptimo q̄rif: vtz sciētia moralis sit vtilis iuuenibus et passionū secutoribus. Arguit̄ q̄ sit vtilis iuuenibus: q̄a nondū sunt erroribus seducti. ideo videt̄ q̄ facile possūt suscipē huius sciētie effectū. Itē iuues p̄ficiūt in speculatiuis vt in mathematicis vt dicit̄ sexto huius. ergo p̄ficere debent in practicis s̄z in moralibus pbaf cōsequētia. quia speculatiue sciētie sūt gradus superioris quaz practice. modo quod potest in maius videt̄ posse in minus. Etiam moralis sciētia est de magis sēnsibilibus q̄ videt̄ iuuenes magis posse capē qui nondum habēt ratiōne efficacē Itē scō huius dicit̄ q̄ non parz differt sic vel sic bene vel male ex iuuenē cōfestim assuesieri. Assuesfacē vō iuuenē p̄exigit cognitū esse assuesfaciēdi modū qui cognoscit̄ per hanc sciāz. ppter quod octauo politice dicit̄ Añ legislatori maxie negociandū esse circa iuuenū disciplinā. Deīn arguit̄ idez de passionū secutoribus. Nā hec scia vni nullius est vtilitatis: quod absurdū est vel ē vtilis iuuenib⁹: q̄ negat̄ Añ. vel etatē ā pliorē habentibus et hoc aut vtuosis aut viciolis qui subiecti sūt passiōibus. sed non vtuosis q̄a iaz tales habēt h̄ sciētie effcū. ḡ reliq̄ q̄ est vtilis passionū secutoribus. Item 3° huius dicit̄ q̄ leges puniēdo malos p̄hibent ab eo quod est deterius quodō aut genus p̄nitionis est ostēdē malo turpitudinē vite sue quod fit per hāc sciētia. igit̄ Oppositū dicit̄ Añ. Dicendū est q̄ hec sciētia est vtilis om̄ibus aliqd̄ itelligē potētibus/ nisi forte simplr deprauatis et in sua malicia obstinatis. huius enī non est vtilis hec sciētia. s̄ dānosa magnū inferens ciuitati detrimentum quoniā seuisima est iniustitia habēs arma vt dicit̄ p̄mo politice. Probaf̄ igit̄ q̄ ceteris sit p̄ficua. Primo de pueris/ q̄m cōsuetudo audiēdi aliquid in pueritia/ firmat illud in mēte auditoris: et

que audiri nō consueuerūt/ minus nota sunt et magis extranea vident̄ vt dicit̄ in 2° metaphice. Vñ cōmētator in prologo suo 3° phisicorū dicit̄ q̄ cū quis assuetus fuerit a pueritia credē sermones falsos: illa cōsuetudo inducet ad negādū veritatē. ppter q̄ multū p̄dest pueris sepe pncipia huius scie aut etiā cōclufiones aliq̄s p̄ponē. et ipos fm q̄ patif̄ eoz debilitas in vtuosis opibus enutrire. Nō tñ dico q̄ t̄les habeāt vires sufficiētes ad hanc sciam sciētificē audiēdā. Deinde p̄bo q̄ valeat iuuenibus/ q̄m scia moralis est apud aiaz sicut medicina ad corpus. p̄ artē autē medicine p̄seruari possunt ab egritudine qui ad eam quāq̄ p̄ni sunt et dispositi. Ita igit̄ et per hāc sciam iuuenes qui ad vicia p̄ni sūt p̄seruari possunt: ne habitus induāt viciosos. Sciendū tñ q̄ nec ista scia sufficit ad ipos fieri bonos. q̄ sic declarari potest/ q̄a pueri vacuā habēt rōem: natura autē ad augmētū et nutrimentē maxime conantē. ppter q̄ sensibus vtunt̄ ad eā solū quā habēt ad vitā necessitatē. quēadmodū et bruta/ et ita necessario sequunt̄ passiones et quādā assumūt in eis assuetudinē a qua nō possūt retrahi nisi quāq̄ violentia nō parua. ppter q̄ cū ad iuuentutē trāserint: nō potest hec doctrina suū in eis habere effectū: nisi cū hoc parentūz monitiōibus necnō multotiēs cōiitiis/ ob p̄bris/ cōtumeliis/ aut verberibus cogant̄. Nam sicut dicit̄ Añ. huius scie finis nō est cognitio: s̄ actus virtuosus illicitos passionū impet⁹ moderātes. Iuuenes autē (sicut dictū est) ex assuefactione puerili necnō ex natura fortit̄ adhuc ad nutrimentū et augmētū conātē/ similiter et ad coitū p̄perante sūt passionū secutores. ppter q̄ nisi coacti nō vellent hāc audire sciam ad oppositū sue cōsuetudinis et quodāmodo naturalis dispositionis et p̄prie delectationis exhortatē: nec huius sciētie pncipiis assentirēt: nec aliqd̄ ex ea oīno p̄ducerēt ad effectū. et ita isti nō essent p̄prie idonei huius scie auditores. Ipsi tñ ex parentū coactione vel mḡrō rū regimie nō potētibus p̄prie vacare desideris p̄derit ista scia. q̄a cū rōne facilius est q̄ si ne ratiōne coactiōibus aut admonitiōibus obedire. Et ppter cōsuetudinē: sicut dictū est de pueris. Adhuc etiā est sciendū q̄ ppter inexperience actū humane vite nō sūt euidētia iuuenibus huius scie pncipia. s̄ forte credita solū et accepta auctoritate doctorū/ quoniā principia sumunt̄ via sensus/ experientie/

et memorie/ hec autē sciētia est de actibus humanis. et si nō sint eis euidentia pncipia: cōstat q̄ nec cōclufiones. ppter q̄ patet q̄ tales nō sunt huius scie p̄prie auditores. Si quis autē p̄dicta recolligat: poterit de iuuenibus habere quattuor cōclufiones. Prima est q̄ iuuenes ppter de actibus humanis nō eē exptos non sūt huius sciētie p̄prie auditores: ad habēdū de his de quibus ista scia cōsiderat euidentia.

Secūda cōclufio q̄ illi bñ sunt idonei auditores et viles ad habēdū de his aliq̄na credulitate tā ex doctorū auctoritate q̄ ex audiēdi cōsuetudine. Tertia cōclufio est q̄ iuuenes nō sūt p̄prie huius sciētie auditores q̄tuoz ad actus virtuosos qui sūt huius scie fines excercendū: nisi aliqua parentūz vel alioz ipos regentiū cōcurrētē coactione ppter nimis esse passionū et impetū excessiuoz secutores: et ppter habere habitū quodāmodo contrariū ex puerili assuefactione. Quarta cōclufio ē q̄ ipsi existētes sub debito regimine sunt viles auditores vt ad virtutes disponant̄/ et a vitiis p̄seruent̄. Deinde ostendo q̄ hec scia valeat etate p̄uectis. Nā talium aliqui sunt deprauati iudicii et dep̄uate voluntatis/ ppter eē nimis in vitiis assuetos. Alii sunt cōtrarii habētes firmā bene agendi voluntatē: et in virtuosis operibus assueti: Alii sūt mediū rectū habētes ratiōnis iudiciū et bonā voluntatē. s̄ tñ aliq̄ superatam et trepidantē ex impetu passionū. sicut est continēs: et post est incōtinēs: s̄z qui (sicut dicit̄ Eustratius) instat ratiōni/ et p̄scindere seipm ab appetitu irrationali vult: et supare nō potest. Horū autē triū modoz p̄mi et vltimi vocant̄ ab Añ. Iuueniles fm morez quia nō sūt in bonis moribus p̄uecti/ quorū p̄mi nō sunt viles auditores ad actus qui sūt huius sciētie finis excercendos. sed sic possūt esse viles/ quia tales tandē cognoscēt q̄ vita sua p̄ alios et magnos viros reputat̄ turpis et feda/ vitupabilis et ob p̄briosa. quod cognoscētes de necessitate minus gaudebūt in ea. et sic minus afficiētur ad eam. et habebunt quēdāz impetum ad directionē meliorem: nisi fuerit penitus in malitiis suis obstinati. et ita paulatim addētes (sicut dicit̄ Eustratius) forte vtq̄ tandem ad melius disponent̄. Scōi autē sunt putiles auditores huius sciētie/ tales enī huius sciētie principia acceptabunt sine formidine tanq̄ multotiēs habētes experientia de ipis. et ita p̄clufionibus exinde secutis firmū p̄bebūt

assensum. et sic bona voluntate quod melius est eligentes et opere prosequentes poterunt huius scientie finem perfectissime adipisci. Vltimi autem si non possunt statim impetus passionum conuincere. per hanc tamen scientiam rationis iudicium dirigere et voluntate bonam ad melius prouocantem et quasi cogentem necessario refrenabunt passionum motus illicitos et tandem se conuertentes ad opera virtutum ad humanum finem attingent. Et per hoc soluantur rationes in principio questionis adducte. Ad primam dicendum quod licet iuuenes non sint intantum seducti erroribus sicut senes prauis. tamen fortior est in eis passionum impetus quam iudicium rationis. et huius artis ad monitionem. propter quod alio cum hac scientia indiget auxilio sicut dictum fuit. Ad aliam dicendum quod intellectus in iuuenibus non habet speculationi quicquam contrarium sed solum simplicem priuationem que nihil speculationi resistit. sicut neque tenebra luci. sed virtus in iuuenibus procuranda contrariam habet in ipsis naturam et consuetudinem ex etate puerili acquisitam modo supradicto. ipsi virtuti et eius operationibus fortissime resistunt. Ideo magis potest speculationis actum exercere quam opus virtutis. Etiam in speculatiuis specialiter in mathematicis et logicalibus magis possunt iuuenes primitus apprehendere. principia enim ipsorum non ita dependet ex experientia nostra sicut in hac scientia que est de actibus humanis et ex his sicut dicitur primo huius. Ad aliam dicendum quod iuuenes non assuefieri confestim in virtuosis operibus. non est principaliter per hanc doctrinam. sed per partem aut aliorum violentiam cogentem. et sic finitur questio.

Quarta queritur Vtrum felicitas consistit in bonis exterioribus. Arguitur quod in diuitiis quia felicitas est status omnium bonorum aggregatione perfectus: ut dicit Boetius 3° de consolatioe. sed hoc competit diuitiis. quia (putat dicit Aristoteles. quanto huius) numisma est inuentum ut sit fide iussor huius per eo quodcumque homo voluerit. Secundo felicitas cum sit summum bonum est summe appetibilis. diuitie autem summe appetuntur. quia in infinitum ut apparet primo politice. Tertio fortuna videtur esse se idem felicitati aut prope felicitate 2° physicorum fortuna aut exteriorum bonorum maxime dominum est. Quarto videtur in honoribus consistere. quia felicitas est primum virtutis: ut dicitur primo huius. et etiam quarto huius dicitur quod virtutis primum est honor. ergo honor videtur esse felicitas. Quid felicitas est

maxime appetibilis. honor autem maxime desideratur specialiter ab excellentissimis et in virtute strenuissimis. quia tales se plus morti exponunt quam patere honoris detrimentum. Oppositum dicit Aristoteles. Primo dicendum est generaliter quod in bonis exterioribus non consistit felicitas. 2° hoc in speciali declarabitur de diuitiis et honoribus. Primum probatur primo ex felicitatis ipsi homini appropriatione. quia felicitas debet esse proprium bonum ipsi homini et in ipso existens. Aliud non est formaliter felix. sed bona exteriora non sunt homini. Vnde Seneca in epistola Immerito ad Lucillium omnia mea mecum sunt. Et epistola tu me quis: non est tuum quod fortuna fecit tuum. cuius rationes assignat dicens dare bonum quod potuit auferre potest. Vnde etiam in epistola pseuera dicitur Nemine eo fortuna prouexit ut non tantum illi minaretur quantum prouiderat. Secundo arguitur ex ipsius felicitatis bonorum exteriorum acquisitione diuersa. quia exteriora bona quoniam per violentiam acquiruntur per fraudes et malitias occultas. quoniam etiam ex solis parentibus aut predecessoribus procurantur. filiis autem successoribus nihil bonum: sed aliquando malum operantibus. hec autem non conueniunt felicitati. Item ex felicitatis excellentia summa in bonitate: quia felicitas optimum est bonorum humanorum ut dicitur primo huius. bona autem exteriora neque optima sunt neque secundum se bona. cum eis contingat male uti. et quia pessimi sepe plus abundant eis quam boni. bona etiam exteriora cum magno labore acquiruntur. cum maiori timore custodiuntur. et cum maximo dolore relinquuntur. tale autem non est summum bonum. Item ex felicitatis per se sufficientia quia bona felicitantia satiant appetitum habentis. cum felicitas sit vltimus finis ultra quem nihil queritur. et quia felicitas est bonorum per se sufficientissimum ut infra dicitur sed bona exteriora non sunt huiusmodi. Ipsorum enim appetitus est infinitus ut dicitur primo politice nisi superiori virtute regatur in quam maius bonum iam consistit. cum reges sit nobilior recto. Item ex felicitatis stabilitate quia felicitas difficulter auferretur ut dicitur primo huius. bona autem exteriora labilia sunt. Vnde Seneca ad Lucillium epistola Clarantur. Omnia enim ista in que dominus calus exercet seruilia sunt. pecunia et corpus et honores imbecilla fluida mortalia possessionis incerte. Deinde specialiter probatur quod in diuitiis non consistit felicitas quia maxime contingit eas acquirere per fraudes et violentias. et quia non propter se acquiruntur sed quia utiles ad aliud et quia sepe nocentum inferunt habitibus

multi namque perierunt propter diuitias primo huius. Etiam septimo politice dicitur omne quod vile est eorum excessum aut nocere necessarium aut nihil esse proficuum habentibus. Deinde specialiter de honoribus hoc apparet. quia felicitas que est summum bonum felicitatem non debet esse in potestate alterius nam statim altero volente contingeret ipsum non esse felicem. honor autem non est in potestate eius qui honoratur. sed est actus liber honoratus. Item honor est exhibitio reuerentie in testimonium virtutis vel excellentie secundum quod honor coniter describitur. maius autem reputamus illud in cuius testimonium requiremus alterum quam illud alterum quod querimus in testimonium. testimonium enim non querimus nisi gratia alterius. Sed obicitur quia testimonium non querit aliquid de sua bonitate vel excellentia gratia ipsius bonitatis vel excellentie quia iam habet. sed gratia euidentie ipsarum ut scilicet fiat aliis euidetes et ut inde ille laudetur ab aliis. ergo in bonitate et excellentia propria et intrinseca non quiescat appetitus. sed ultra petebat hoc aliis esse notum. et inde laudari ab aliis cum ergo felicitas sit vltimum questum et per se sufficientissimum: et per consequens debeat omnino quietare appetitum. videtur quod non omnino in bonitate intrinseca sit felicitas. sed magis in noticia illius bonitatis apud alios aut in hoc quod ab aliis laudetur ita redit quod felicitas est in aliquo bonorum exteriorum. Forte dicendum sicut habet in primo elenchorum quod sicut quibusdam magis preciosum est videri esse sapientes quam esse et non videri. et tales sunt sophiste. Ita etiam quibusdam magis amabile est videri esse bonos quam esse non videri. et tales sunt sophiste in moribus et ipocrite. Dico igitur quod sophista bonus honorem querit ut ab aliis videatur bonus et laudabilis. sed simpliciter bonus nihil ultra querit finaliter. sed tamen honores sibi exhibitos gratanter acceptat eo quod seipsum cognoscit esse honore dignum. et despiciat non impedentes sibi honorem tanquam superbos et iniustos aut ignaros non attribuentes sibi illud quod dignus est et quod sibi impedere tenent. Vel forte dicendum quod sicut deus cum sit sufficientissimus seipsum diligit prima intentione. et eius dilectio in se ipso perfectissime quietatur. et tamen secunda intentione transit super creaturas ut eis suam bonitatem largiatur ut dicitur cometator 2° celi quia bonum sui ipsius est diffusiuum. Ita simpliciter bonus seipsum bonum et felicem diligit: et in seipso sua dilectio quietatur prima intentione post ipsum deum. sed tamen secunda intentione transit in alios: et desiderat suam bonitatem aliis fieri euidenter ut ad eam aduertentes et vltus

eam per debitam reuerentiam accedentes ipsam participent et efficiantur meliores: aut in bonitate habita conseruentur secundum quod entia versus primum bonum tendentia bonitatem sibi acquirunt aut acquiruntam conseruant. Et sicut videmus quod ex honore quem deo impedimus sibi melius nihil accrescit sed nobis. Ita si minores impediant honorem felici nihil inde ipsi felici melius accrescit sed honoratibus ipsorum. Ad rationes in oppositum. Ad primam dicendum quod sicut numus valet quia pro ipso habemus quicquid volumus. tamen ex hoc non sequitur nisi quod est vtilis ad illa habenda: et quod non valet nisi propter alia et non propter se cuiusmodi non est felicitas. Etiam dicendum est quod pro numo habemus quicquid volumus de exterioribus bonis. sed non de interioribus que maiora sunt. Ad aliam potest dici quod si quis appetat diuitias in infinitum hoc est propter corruptionem appetitus in quantum deseruiunt concupiscentie inordinate que non moderatur ratione: ut patet primo politice. Etiam si appetunt in infinitum hoc est propter sui imperfectionem quia non satiatur appetitum. si enim essent summum bonum ipse satiarent appetitum. Ad aliam dicendum quod fortuna non est felicitas. sed dicitur prope. quia ei deseruit instrumetaliter. ministrat enim quecumque necessaria vite que necessario requiruntur ad felicitatem acquirendam. Ad aliam dicendum quod felicitas est primum verum et eentiale primum virtutis: sed honor est illud primum accidentale et extrinsecum quod alii tenentur reddere virtuosis. Ad aliam dicendum quod si quis plus diligit honorem quam virtutem hoc est quia plus diligit videri bonum quam esse et non videri. et est sophista in moribus. nec sic potest felix fieri: sed qui propter ipsam bonam operationem secundum se ipsam se piculis exponunt isti sunt boni simpliciter et felices. Hec de questione:

Quomodo queritur Vtrum felicitas consistit in voluptatibus seu in aliquo bono corporis. Arguitur quod in voluptatibus. quia bonum propter se questum et non propter aliud est ipsa felicitas. tale enim est vltimus finis. et nihil est vltimus finis homini bono nisi ipsa felicitas. sed voluptas propter se ipsam queritur. unde decimo huius dicitur nullum interrogare cuius gratia delectatur ut tamen se ipsam existentem eligibilem delectationem. primo etiam rhetorice dicitur Aristoteles. delectationem enim omnia prosequuntur et gratia ipsius appetunt delectari. Item quod summe est appetibile hoc est felicitas. sed voluptas est huiusmodi. propter hoc enim appetunt eam sapientibus. b. ii.

tes et insipientes et ratione carentes. et omnia maxime abhorret tristitia: intantum ut ad eam vitam se ipsos interficiant. et in infirmitate positi propter tristitiam credunt sanitatem esse summam bonum cum igitur nos maxime abhorreamus tristitiam delectationi et voluptati oppositam/sequitur quod ipsa voluptas summe est appetibilis. Tertio felicitas est quod delectabilissimum primo huius nihil aliter est delectabilis quam illud quod est essentialiter delectatio modo voluptas est homini igitur. Deinde arguitur quod in aliquo bono corporis: quia quanto aliquid est imperfectius. tanto maiori indiget perfectione propter hoc enim perfectio materie que est forma substantialis est maior quam perfectio substantie actu subsistentis que est aliquid accidentis. sed corpus est imperfectius anima. ergo maioribus indiget perfectionibus quam anima. felicitas autem debet esse summa perfectio. ergo ipsa est aliqua perfectio corporalis.

Item sanitas que est dispositio corporis preseruat eam et viuere hominis. et versus sensus et rationis. infirmitas autem sibi contraria hec omnia tollit. ergo infirmitas est homini pessima: et sanitas optima. optimum autem est felicitas igitur. Item bonum vniuersale quo remoto remouetur omne bonum est melius et appetibilius quam bonum quoddam particulare quo remoto remanet adhuc alia bona. scilicet sanitate remota remouentur alia bona: scilicet operationes debite corporis et anime. operatione autem intellectus aut alicuius virtutis moralis remota. adhuc remanere possunt debite corporis operationes. ideo sanitas videtur esse melior. Item omnium terribilissimum est mors quoniam huius ergo summum appetibilium est vita morti opposita per locum a contrariis. sanitas autem est magis vite saluatiua quam quicquam virtutis operatio. ideo est magis appetibilis. et sic magis pertinet ad ipsam felicitatem. Oppositum primum huius et decimo Et septimo politice dicitur siquidem est anima preciosior corpore et possessione. ideo necesse est et dispositionem optimam proportionalem liter his habere. Notandum est secundum Eustratium quod sicut sunt in anima quattuor principales virtutes morales scilicet prudentia temperantia fortitudo et iustitia. sic ex parte corporis sunt quattuor his proportionales prudentie. namque proportionale est sensuum viuacitas in corpore. proportionale autem temperantie est pulchritudo. quia sicut temperantia est modificatiua et commensuratiua passionum per quod anime decor et claritas apparet. sic pulchritudo in commensuratione debita membrorum et omnium corporaliu dispositionum consistit. Proportionale autem fortitudini in corpore est robur. quia sicut fortitudo facit hominem constantem

tem circa difficulta periculorum. sic robur facit corpus constantem ad ferendum honera laborum. proportionale autem iusticie est sanitas. quia sicut iusticia seruat equalitatem et medium inter dantem et recipientem. sic sanitas requirit equalitatem et proportionem in complexione humorum. Item notandum quod bona corporis vel habitus corporales sunt quorum principaliores sunt quattuor predicti. vel operationes vel delectationes consequentes. voluptates autem de quibus questum est sunt de delectationibus corporalibus. quia proprio nomine voluptas est delectatio sensus secundum coniunctionem obiecti convenientis ad ipsum. specialiter in gustu et tactu. His visis dico primo generaliter quod in nullo bonorum corporaliu consistit felicitas humana propter quattuor. quorum primum est quod felicitas non est communis hominibus et brutis. secundum est quod felicitas non est communis bonis et malis. tertium est quod felicitas non prebet occasionem ad peccandum. quartum est quod felicitas non est ordinabilis ad maius bonum. cum ipsa supponatur esse maximum bonum. Bonis autem corporis conueniunt opposite conditiones. Primo quia quilibet corporis conditio vel potentia in aliquibus brutis inuenitur etiam perfectius quam in hominibus. quod Seneca declarat in epistola Inimicitias ad Lucillum ita dicens versus. scilicet horum leones. formosus est. et pauones. velocius est. et equi habet vocem. scilicet quanto clarior est canes ac cutior est aquile grauior est tauri. dulcior est mobili oris luscini. Secundo et tertio pulcherrimos et robustissimos homines contingit sepe esse pessimos quibus sepe prebent et fortitudo et pulchritudo occasione peccandi. Quarto bona corporis ad bonum maius ordinantur quia sicut corpus ad animam. ita bonum corporis ad bonum anime. scilicet corpus naturaliter ordinatur ad animam tanquam ad finem. quia sicut dicitur septimo politice semper deterius est gratia melioris. Item specialiter dico quod habitus corporales non sunt id in quo felicitas consistit. quia vite rursus ordinantur ad opus. Item adhuc specialiter sensuum viuacitas ad actum ordinatur. et sicut cognitio intellectiua nobilior est sensitiua. ita intellectus viuacitas nobilior est corporis viuacitate. Pulchritudo autem sepe trahit ad luxuriam. Robur autem est magis dispositio ad subiectionem quam ad dominationis dignitatem. vnde primum politice dicitur Aristoteles. Vult quidem igitur natura corpora differentia facere que liberorum et seruorum. hec quidem fortia ad necessarium versus. Hec autem recta et inutilia ad tales operationes. scilicet vtilia ad civilem vitam. Et secundo de anima molles carne apti mente dicuntur. Etiam sanum contingit esse fatuum infortunatum et impium

Etiam sanitas est dispositio corporis et membrorum secundum quam possunt corpus et membra in operationes si bi debitas. ideo ordinatur ad opus. Etiam aliqui viri optimi infirmantur. Sicut etiam patet quod in corporis operationibus non est felicitas. quia nobilioris operantis nobiliores sunt operationes. ideo operationes anime sunt nobiliores. Item nec in voluptatibus: quia frequentates voluptates (ut dicit Aristoteles.) sunt omnino bestiales. vitam pecudum eligentes. non est super eleuat vitam suam super conditionem vite bestialis. Etiam voluptas in cibo et potu et coitu maxima prebet occasionem delinquendi vel etiam corpus ipsum totaliter corrumpendi. Etiam est ipsa quoniam propter se desideratur tamen natura ad aliud ipsam ordinatur. scilicet ut per eam prequere hominem cibum et potum ad vite salutem. et coitum ad conseruationem speciei. De voluptate autem dicit Seneca comparans eam ad virtutem libero de vita beata. Voluptas ad vitam turpissimam venit. Infelices quidem non sine voluptate imo ab ipsa voluptate fiunt. virtus autem vitam malam vel miseram non admittit. Voluptas autem sepius inuenies latitatem ad tenebras. captiuam circa balnea et sudatoria mollia. eneruatam mero. atque vingueto madentem. pallidam obscuram in medicamentis inuolutam. voluptas autem cum maxime delectat. extinguit nec multum loci habet. cito implet et tedio est. et post primum impetum marcescit. Absit autem felicitati que est summum bonum talia conuenire. Ad rationes. Ad primum dicendum quod est voluptas quoniam propter se queritur tamen natura est etiam propter aliquid melius queri quod repugnat felicitati. Ad aliam dicendum quod si voluptas appetibilis est sic est vite necessaria. scilicet non debet interesse appeti quia statim esset causa et initium turpis vite. Sicut potest dici quod tristitia voluptati opposita secundum illam rationem secundum quam opponitur voluptati non est maxime abhorrenda. immo plus abhorrenda sunt vitia animam deturpantia. Vnde Seneca ad Lucillum epistola Inimicitias. Vir bonus quod honeste se facturum putauerit. faciet. etiam si laboriosum erit. etiam si danosum. etiam si periculosum. Ab honesto nulla re deterrebis. ad turpia nulla spe inuitabis. Sciendum tamen quod tristitia magna maxime de facto abhorretur. quoniam est pensum. specialiter ab illis qui non sunt in virtutibus firmati. quia valde grauat sensum intantum quod aliqui non possunt sensus intellectui deseruire. et quod omnino per tunc in dicitur ratio amittitur. et sic versus totus appetitus ad fugiendum illud triste. Sed antequam post cum perfecte bonus habet iudicium rationis liberum. plus eliget illam tristitiam pati quam agere vitiose. Ad aliam

dicendum quod licet voluptas sit essentialiter delectatio. tamen non sequitur quod sit summa delectatio. Etiam non oportet felicitatem esse ipsam delectationem. scilicet delectabile denotatiue. quis enim multi delectationem propter se desiderat et re delectabile propter delectationem. tamen natura aliter ordinauit. fecit enim delectationem propter re delectabile ut appetere tur et prequere. et ideo res delectabilis est simpliciter melior et appetibilior ipsa delectatione. propter quod delectatio non est ipsa felicitas. Ad aliam concedo quod materia indiget maiori perfectione quam forma. quia indiget ipsamet forma. et ita corpus indiget maiori perfectione quam anima. quia indiget ipsa anima perficiente ipsum. scilicet si nos diuidamus compositum ex materia et forma in duas partes scilicet in formam et dispositiones debitas composito ratione forme ex vna parte. et materia et dispositiones debitas composito ratione materie ex alia parte. tunc dispositiones formales erunt meliores et nobiliores quam dispositiones materiales. et ita est de anima et corpore. Ad aliam dicendum quod si sanitas est bona et appetibilis quia conseruat vitam et versus rationis. tunc ipsa est bona. propter aliud. et sic illud aliud est melius. sanitas enim cum sit habitus quoddam. ordinatur ad aliud scilicet ad opus. ideo ipsa non est finale bonum neque optimum. Ad aliam dicendum quod ita prebaret si ratio valeret quod omnia ordinata ad finem essent meliora et appetibilia fine quam ut ipsis remota remouetur finis. et non e conuerso. Ita etiam materia esset melior quam forma. quia ipsa remota remouetur forma et non e conuerso. Ideo dicendum quod si sanitate remota alia posteriora bona remouentur. hoc est quia ipsa est necessaria ad illa posteriora consequenda. sicut ordinatum in finem est necessarium ad finem consequendum. tale autem non est melius neque appetibilius fine. Ad aliam potest dici quod appetitui sensuali omnium terribilissimum est mors. scilicet non appetitui rationali. immo secundum rectam rationem plus est abhorrendum vitium animam deperire quam bene mori. et animam a corpore separari non existere irretitam vitium: specialiter cum tempus vite sit breue. et mors sit de necessitate nature: sicut dicit cometator in prologo vi. physicorum. et sic est finis questionis.

Ecimo queritur. Vtrum felicitas in virtute consistat an in operatione virtutis. Arguitur quod non in operatione. scilicet magis in virtute. quia operatio est laboriosa. ideo non est delectabilissimum et ita non est in eo felicitas. Secundo sic dirigens videtur esse melius directo et nobilius. virtus autem dirigit et dat operationem bonam. igitur et cetera. Tertio cum felicitas sit quod perfectissimum nullo

alio pficitur sed opatio alio pficit. pficit ei opatione delectatio vt habet decimo huius. § 12.

Quarto sepe in die cōtingit hoīem opari. et iterū eē sine opatione. et ita si in opatiōe cōfiteret felicitas cōtingēt sepe in die hoīez eādē eē felicitē et miserum qd est absurdū. Quito bonū diuturnius ē eligibilis et melius 3° thopi cor. vñ felicitas difficile aufert pmo huius. opatio aut citissime trāsit et virtus durat. iō 12.

Oppositū vult Añ. Seneca seussisse videt qd in v̄tute cōsistat felicitas. ita qd nichil sit simpliciter et scdm seipm bonū nisi v̄tus. Dicit ei in libro suo de vita btā Erras cū interrogas qd sit illud ppt qd v̄tutes petant. quis enī aliqd sup̄ sumū. Interrogas qd petā ex v̄tute ipā. nihil melius habet seipā. Itē in plurimis eplāz suarū ad lucilliū videlicet eplā clarauit eplā sub inde eplā Inimicitias et aliis plurib⁹ videt nifus fuisse demonstrare qd nō sit bonū nisi vnicū scz honestū. et qd illud neq̄ crescē possit neq̄ diminui. et ipz dicit eē v̄tute. Et eādē sniaz seq̄ et cōfirmare videt Tullius i libro suo de paradoxis. vide eos si placet. Qd aut in v̄tute felicitas magis q̄ in opatione cōsistat. sic persuaderi videt. In illo magis cōsistat felicitas. qd ē bonū nō alio s3 seipō q̄ in illo qd nō seipō s3 alio bonū efficiē. opus aut v̄tutis nō seipō bonū ē. s3 ipā v̄tute. v̄tus aut ex se bona ē et eligibilis. § 12. Maior videt nota de se. Minor pbat pmo q̄tū. ad hoc qd opus nō est seipō bonū s3 v̄tute. qm eadē opatio s3 ipius opatiōis substātia p̄siderata pōt eē aliqñ bona aliqñ mala. vt ire ad ecciam in hoīe deuoto opatio bona ē. et in hypocrita mala. quotiēs at a v̄tute pcesserit bñ sit. et a malitia male. et hñ Añ. exp̄mit 2° ethicorū. d. qd v̄tus oīs cuius vtiq̄ fuerit v̄tus et illud bñ habēs pficit et opus eius bonum reddit. puta oculi v̄tus et oculū studiosū facit et opus eius. oculi enī v̄tute bñ videmus. Et pcludit Añ. Si itaq̄ hoc in oībus ita se habet. et hominis v̄tus erit vtiq̄ habitus ex q̄ bonus sit. et a quo bonū opus suū reddit. Scdo dicta minor pbat q̄tū ad hñ qd v̄tus sit fm seipam bona et eligibilis. qd etsi nullū opus ide sequat. tñ v̄tus aīm pficit iterius. et hoīem reddit bonum Vñ pmo ethicorū dicit Añ. honorē vō et voluptatē et intellectū et oēm v̄tute eligim⁹ quidē et ppt ipā. nullo enī adueniēte eligēmus vnūqd qd iporū. Seneca aut. Tullius et oēs alii morales pñ honestū clamāt sumū et s3 seipm bonū v̄tute tñ honestū dicētes vnde dicit Añ. pmo

rhetorice honestū qdē igit ē qd cūq̄ ppt se eligibile exis. Laudabile ē at qd cūq̄ bonū existēs. delectabile at qd bonū. Et addit. Si at hñ ē honestū. nec ē v̄tute eē honestū. § ipā bona exis. laudabilē ē et delectabilē. qd bona ē et s3 seipam eligibilē. 2° eadē 3° v̄ posse pbari sic Felicitatē hūanū dicim⁹ id qd ē hol optimū hñ cōit pcedit. illō § ē magis felicitas hoīs quo magis dicim⁹ hoīez simplr bonū et optimū. Ilud at ē optimū hoī q̄ ipē optim⁹ efficiē. s3 v̄tute magis dicim⁹ hoīez bonū simplr et optimū § opatiōe. Ita mior p3 pmo qdē exp̄metali i ductiōe. nō ei dicim⁹ simplr militē eē pbū. si fortissime bellās i hñ bello victoriā obtinuit. nec dicim⁹ eē bonū p̄m. si hac vice r̄ndētem duxit i redargutionē. s3 tūc solū cū ex habitu putam⁹ hñ ipz fecisse. 2° dicta mior pbat ex eo qd hitus bon⁹ puta virt⁹ i nullo p̄t eē nisi in bono. opatio at bona p̄t eē i hoīe malo. licz eī hñ sit p̄cor et hituat⁹ in malitia tñ ex arbitriū libertate p̄t bñ agē. Nā sicut d̄ 3° ethicorū. Sēper sum⁹ dñi n̄arū opationū. s3 nō sp̄ n̄arū habitū. 2° dicta minor pbat auctē Añ. q̄nto hui⁹. vbi dicit qd nocumētū i ferētes ex ira vel ex passiōe aliq̄ peccātes sūt i iustificationē faciūt. s3 tñ neq̄ iusti ppt hñ dicūt neq̄ mali. qd nō ppt malitiā nocumētū i ferūt. sic § p3 qd hñ nō ex p̄co nō ex passiōe. nō ex iustificationē d̄ iust⁹ aut malus. s3 ex hitu malitiē. § p lo cū a p̄rio. Nō ex ope bono aut ex iusta opatiōe d̄ hñ iustus aut bon⁹. s3 ex hitu v̄tutis. iō etiā 2° huius dicit Añ. qd hoīs v̄tus ē habitus ex q̄ bon⁹ hñ sit et a q̄ bñ opus suū reddit. has at duas rōes ad p̄clusionē p̄dictā. notat Seneca i eplā Inimicitias de hoīs btitudine dicēs in hoīe nihil ad rē p̄tinet q̄tū aret. q̄tū feneret a q̄ multis salutē. q̄ p̄cioso icūbat lecto. q̄ plūcido poculo. bibat. Sed q̄ bon⁹ sit. deīde ostēdit qd ipē bonus sit. dicēs bonus at est si ratio explicita et recta est ad nature sue volūtate accommodata. Et addit hec vocat virtus hoc est honestū et vnicū hoīs bonū. Nā cū sola ratio perficiat hominem. sola ratio perfecta beat⁹ facit. Et quia forte ppt hec dicta possz aliq̄s er rare dicēs. vos negastis opavirtutū esse bona Ideo respondet ad hoc Seneca dicēs. dicim⁹ et illa bona esse que a virtute perfecta contra ctas sunt. i. opera eius omnia. sed ideo ipā v̄num bonū est quia nullū sine illa est. Idem etiam declarare videtur eplā subinde dicēs. hoc liqueat nihil esse bonum nisi honestum.

et oīa incōmoda suo iure vocabunt bona que mō v̄tus honestauit dicit etiā (q̄tū. i. ad opa) nihil eē melius in cōiuiuo iacere q̄ in equuleo torqueri. Vñ dicit hoc mirū videt tibi illud. licet magis mireris. iacere in cōiuiuo malū ē torqueri. i equuleo bonū est. si id turpit hcc honeste fit. bona ista aut mala nō efficit natura s3 v̄tus. hec vbiq̄ apparet oīa eiūsdē mēsure ac p̄cii sūt Añ. aut videt hñ opinionem cōtrariā pmo et decimo huius. Nō enī in v̄tute s3 in opatione dicit felicitatē cōsistere. ad qd p̄ hādū mltas adducit rōes Prima pmo hui⁹ talis est. videt aut et cōtingere dormire hñtez virtutē et nō opari p vitā. et cū his mala patir infortunatū eē. Ita aut viuētē nullus vtiq̄ felicitabit. nisi positionē custodiat Scda ratio etiā pmo hui⁹. hñ ē. p̄fectius qdē dicim⁹ quod fm seipm est p̄legibile eo qd ppt̄ alter. et qd eligibile ē semp et nūq̄ ppt̄ aliud. talis at felicitas eē maxime videt hñc enī semp ppt̄ se eligimus et nūq̄ ppt̄ aliud. honorē vero et virtutē oēm. et intellectū et voluptatē eligimus qdā et ppt̄ ipā nullo enī adueniēte eligimus vnūqd qd iporū. et etiā felicitatis grā. per hec sup̄cates felices fore. ergo in nullo istorū est felicitas. Tertio rō q̄ videt eadē secūde est tal felicitas est humane vite finis vltimus. hic at nō est virtus s3 opatio. Opatio nāq̄ finis ē v̄tutis. Vñ pmo huius v̄tute laudamus ppt̄ opa et actus. Quarta rō talis ē. meli⁹ et excellentius est opari fm v̄tute q̄ hñ v̄tute tñ sicut excellentius ē vti diuitiis q̄ eas possidē tñ ppt̄ qd i olimpiadib⁹ nō optimi et fortissimi coronant. s3 agonizātes. vt dicit Añ. Felicitas aut optimo et excellentissimo statui attribuit. Vñ Boetius 3° de cōsolatiōe dicit qd btitudo est status oīm bonorum aggregatiōe p̄fectus ergo felicitas nō est in v̄tutis hitu. s3 in ei⁹ operatiōe ponēda. Itē ex aliis dicit Añ. et cōit cōcessis possūt sumi rōes tales. Nā felicitas ē qd delectabilissimū pmo huius: delectatio at nō hitu s3 opationi necessario cōnexa est. delectationes enī inseparabiles sūt ab opatiōibus v̄tuosis. vt dicit decimo hui⁹ igit 12. Itē felicitas est qd sufficiētissimū pmo huius. tali aut habito nihil eligē debemus extra. s3 v̄tute habita oīs hñ bonus adhuc eligit s3 eā opari. ergo in v̄tute nō cōsistit felicitas. A c̄scen tes opinionis Seneca possent dictis istis obuia re. pbabiliē. dicerēt enī ad p̄mā rōem absurdū eē dicē qd hñ felix fiat miservl felicitatē amit

tat. si necessitate naturali dormiat. imo laudabile est dormire qm oportet et qm oportet. sup̄ excedē aut in vigiliis eēt malū et vitupabile. nihil aut est laudabile ppt̄ qd felicitas amit trit. Istē isti nō cōcederēt qd hñ felix ex ope v̄tuosissimo pōt p̄uari felicitate. et infelix fieri ipoviuētē. possibile est tñ felicitē in excellentissimo actu fortitudinis tales suscipere lesiones in bello vt inde p totā vitā amittat vñ rōis et nihil amplius opetur fm v̄tute. Putant igit isti felicitatē habitū esse talē qd hoīem p̄fectū red dāt bonū tā i vigilia q̄ i sūno. tā in ope q̄ ex: qd cūq̄ fuerit nccitate sibi nō imputabili. ab ope impeditus. Dicēt etiā isti nō esse fortunatissimū infortunatissimo felicitorem. s3 de hoc p̄stea dicef. Ad scdam et tertiā rōes r̄ndēt fm ea qd cōmētator dicit in scdo celi cōmēto de cimoleptimo et cōmēto vicesimo pmo vbi duplicē docet distinguere finē scz finē dictū fm p̄mariā intentionē. et finē dictū scdm secundariā intentionē vbi grā cū dicat Añ. 2° celi qd oē habens opus est grā opis. hec aut inferiora cōparant ad deū et intelligētias et ad corpora celestia sicut factū ad faciēs. siue opus ad operans. igit deus et corpora celestia sūt grā istorū inferiorū. et hec inferiora sunt fines iporum. s3 hoc nō est intentione p̄mariā qm illud ppt̄ qd aliquid intendit p̄mā intentione est nobilius ipō. vt dicit cōmētator imo hoc est scda intentione sic scz qd p̄fectū bonū innatū est aliis largiri et diffundē suā bonitatē. ideo opus seu opatū aliquod intendit. nō quidē tanq̄ aliquid ipō melius. nō etiā qd bonitatis inde aliqd sibi accrescat nec qd inde necessitatē aliquā operandi recipiat. s3 ecōtra p oīa. natura ei factoris ab ipō faciente sequit de necessitate vt dicit cōmētator. Dicēt igit isti qd opus virtutis finis est ipius virtutis. nō quidē intentione p̄ma. s3 scda. Opus enī virtutis de necessitate ē a virtute q̄tiēscūq̄ nō fuerit impedimētū. et obiectū fuerit p̄ns. sicut calefacere de necessitate est ab igne. ppt̄ qd nequaq̄ cōcludi pōt opus esse nobilius vel melius virtute s3 ecōtra. Sed qd hec sit intentio Seneca manifestum est in libro suo de vita beata. vbi dicit sicut pus allegatū est Erras cū interrogas quid sit ppt̄ qd virtutē petā supple p̄mā intentione cuius rationē assignat dicēs. queris enī aliquid supra summū Et addit. interrogas quid petā ex virtute ipā. nihil habet melius ipā. Ad eandem etiā sniam trahi possent verba Añ. 3° ethicorū. b. iiii

ru dicētis. Finis aut opationis hominis ē qui fm habitū et forti fortitudo bonū talis aut finis. quasi dicat habitus virtutis est finis, et bonum opis virtuosi scz prima intentione. licet scōa intentione sit e contra. Ad quartā dicētur fm Senecam q neq melius neq excellētius est opari fm virtutem q habere virtutem tm. qm opus virtutis nullam habet nisi ex virtute bonitatē. pp̄ qd Seneca sepe clamat vnū solum esse bonū hominis. et hoc esse virtutem. illud tm bonū sit euidētius in opere q sine opere. sed nō maius. Potest etiā et aliter solueri rationē illam. si nāq concedas q melius sit et eligibilis operari scōm virtutem q habere virtutē tm. dices hoc nō esse quia melior sit opatio virtute: sed quia felicitas (vt dicit Arist. primo huius) que est summā bonū cōnumērata cū minimo bonorū redditur eligibilior. vtus ergo quā isti ponūt summū bonū erit eligibilior cū alio bono scz cū ope q sine ope. sic q dices tu eligibilis operari fm virtutem q habere virtutem tm. Item causa disputationis contingit aliter etiā obuiare dicte rationi. Si enī ad sapiām et eius opationem ppriā descēderemus in quibusvel in eorū altero felicitas humana ponēda est. nō concedā tibi q semp melius sit et eligibilis speculari fm sapiām q habere sapiām sine speculatione. Nam qm naturali necessitate oportet dormire. nō ē melius neq eligibilis speculari q dormire. scz e contra. illud aut in quo felicitas hominis ponēda est semp videt homini eligibilissimū hoc aut nō videtur esse nisi virtus. Sciendū est q simpliciter eligibilis est speculari q dormire. licet eligibilis sit dormire fm quid. speculatione enim est finis dormitionis. nō e contra: Non enī speculari vt dormiamus. sed dormire eligimus vt speculemur. Ad quintā rationem forte dicerent illi q sicut Arist. in delectatione non ponit felicitatem consistere scz in opere delectabili. ita Seneca nec i delectatione nec in opere delectabili poneret eam. sed in eo quod sua bonitate est causa bonitatis operis et eius delectatiōis. et hoc est habitus virtutis. nec aliter diceretur delectationem pertinere ad felicitatem virtus enim est que opus reddit bonum et delectabile. Ad vltimam rationem diceretur fm prius dicta q habito sine vltimo optimo et per se sufficientissimo nihil vltra est eligibile prima intentione sed scōa bene. sicut deus per se sufficientissi-

mus existens eligit creare mundum et aliis suam bonitatem largiri. vel dicitur q vltra bonum per se sufficientissimum nihil eligitur nisi quod ab ipso sequitur necessitate naturali. quēadmodum etiam Arist. concederet esse delectationem eligibilem que consequitur operationem in qua ponit felicitatem. virtutem enī habentem necesse est operari virtuose quācūq et quoniescūq fuerit oportunū: Hāc autē oppinonem Seneca sic narraui et declarauit. non quia ex toto sibi assentiam. sed quia mihi videtur esse probabilis. Hec enim questio propter p̄dictorum controuersiam doctorum excellentissimorum videtur mihi valde difficilis. intātū q ego fateor me nō posse satisfacere mihi ipsi. tm oportet aliquid dicere. sed tm nihil hic de illa vera beatitudine dicemus. qua in patria sancti fruuntur. sed de illa sola huius vite de qua phi humana ratione locuti sunt.

Videtur ergo mihi distinguendum esse de felicitate. quoniam felicitas vno modo capif pro statu eligibilissimo quem homo possit habere. et ita bene diffinit eam Boecius tertio de consolatione. dicens q ipsa est status omnium bonorum aggregatione perfectus. et videtur mihi q hec felicitas non est aliquid vnum per se fm simplicem formam vnam. sed aliquid vnum integrum integritate ordinis. sicut mundum vel exercitum dicimus esse vnum. hec enim felicitas omnia simul continet que virtus bonus habere mallet q non habere verbi gratia virtutes omnes morales et intellectuales: et operationes expedientes fm illas virtutes: et corporis sanitatem et vite necessaria et multa alia de quibus dicemus post. de hac autē felicitate videtur debere intelligi plurima verba Aristotelis. videlicet nō omnino felix est qui specie turpissimus est ignobilis vel solitarius et sine prole p̄mo huius. Itē septimo huius rotatū autē et infortunis magnis incidentē felicem dicentes esse si bonus est. vel volentes vel nolentes nihil dicunt. De hac autē felicitate questio mota non intelligitur. quia statim esset manifestum q nec in virtute tm consistit ista felicitas nec in ope tm. scz illis illis similibus aliis ad vitā sufficientissimā requisitis. Alio modo sumif p vno vnico simplici bono qd intētera q possūt hōi cōuenire ē optimū. iō querē si felicitas hec in vtute an in ope vtutis consistat nihil aliud est querē q vtrū vtus sit melior opatione an e contra. de quo est presens difficultas

Distinguēda aut sunt opa vtutū. quedā enī sunt ab ipsa virtute siue a potentia in qua virtus existit elicita et ei imanētia. vt cōtinari iudicare/cligere et omino velle vel appetere. Alia sunt iperata et in mēbra corpore vel in res exteriores trāscētia. sicut dare pauperib⁹ bellare contra inimicos/vnicuiq qd suū est tribuē vel etiam p̄uatiue loquēdo a delectationibus abstinē/nemini iuriā inferre. et c. Quātū igit ad istos actus transeūtes videt eē manifestū q non sint meliores actibus imanētibus neq ipsis virtutibus. Actus enī imanētes sūt tāquā imperates et dirigētes. Actus aut trāscētes sunt tanq imperati et directi. dirigēs autē nobilius ē directo et impans imperato. Act⁹ etiā imanētes et ipse virtutes pficiūt animam interiūs. Actus vō trāscētes eā decorāt exteriūs solū. hoc aut melius eē videt quo aīma interiūs pficit omni eo quo ipsa solū exteriūs decorat. Quātū etiā ad actus imanētes videt esse dicēdū scōm Arist. q actus virtutis saltem int ceteros p̄ncipalissimus et optimus est melior honorabilior et nobilior ipsa virtute: quod psuaderi p̄t p̄mo ex parte obiecti. vtutes enī et opera virtutū non solū videt ab aīma ac anime potētis bonitatē et nobilitatē recipē: scz etiam ab obiectis. propt̄ quod Aristote. sexto huius sapiētiam ex parte obiectoꝝ sup cetēos habitus intellectuales extollit: dicens: Erīt vtiq sapiētia intellectu et sciētia et (quēadmodū caput habēs sciētia) honorabilissimō. Et addit icōueniēs siquis sciētia politicā vel prudentiā studiōsissimā existimat esse. si non optimū eorū que in mūdo sūt homo est. Et in p̄hemio de aīma: bonorū honorabiliū noticiā opinātes magis aut alterā altera et c. Ex his videt posse cōcludi q illoꝝ bonorū que interiūs pficiūt animā illud est melius et nobilior quod magis et p̄fectius attingit obiectū. Actus aut magis et interiūs attingit obiectū q vtus. intimius enī intuemur ipsū deū actuali cōtēplatione quam habituali sapiētia. igit et c. Scōdo eadē cōclusio p̄bat sic. causa ceteris paribus videt esse nobilior causato. opatio aut magis est causa vtutū q vtus opatiōis. p̄bat p̄mo. non p̄t enī virt⁹ generari nisi ex bonis et rectis opibus: sicut p̄fecta videt. opationes aut bone et recte fieri possūt absq vtute. Ad hoc enī libertas nostra est vt post videt. quātūcūq enī p̄ui fm habitū existētes possūt in opus bonū: licet hoc sit difficile et rarū. p̄ter hoc enī in t̄cio huius

dicif q opationū qdē a p̄ncipio vsq ad finē do mini sumus. libero enī arbitrio et absq virtute possumus elicere bonā opationē. nō ergo est vtus bone opationis causa necessaria. sed sic cōfert q retractiua est potentie ne male agat et cōfirmatiua eius vt semp prompte et delectabiliter bonā eliciat opationē. quā tamē elicē posset sine virtute. ideo et c. Itē ex dictis p̄t fieri ratio talis. Nam si ex his que in potestate nostra sunt laudādi sumus aut vitupandi. igit ex his bonis et malis q magis in potestate nra sūt magis sumus laudādi vel vitupandi opationes aut sūt magis in ptate nostra q virtutes opationū enī sumus dñi a p̄ncipio vsq ad finē habitū aut non nisi a p̄ncipio: imo nō sumus eorū domi nisi q dñi sumus opationū: vt apparet tercio huius ergo laudādi sum⁹ magis vel vitupandi ex opationibus q ex habitibus. mō illud bonū videt esse melius quo magis sum⁹ laudādi. et illud malū p̄t quo sum⁹ magis vituperādi. bona igit opatio melior est virtute. Alit aut rationes adduci possēt per oppositū rationū quas alii ad cōtrariū adduxerūt sicut videt ex solutione eorū. Ex qbus etiā et p̄fatis ratioibus apparet virtutē esse gratia opatiōis eligibile p̄ma intētionē sicut voluit Arist. et non intētiōe secūda sicut alii crediderūt. Et iā ego vici populares rusticos hoc cōcedē q scilicet operatio sit eligibilior virtute. peti enim quid plus vellēt vel absq habitu cognoscere omnia que vellēt: vel habitū habere et nihil vniquā actu cognoscere. Responderunt se de habitu non curare. Ad rationes ergo alterius opinionis respondendū est. Ad p̄mam maior est p̄cedenda. sed minor interimitur. et quādo dicitur q operatio eadem secūda eius substantia potest esse aliquando bona aliquādo mala: dicendū q licet hoc cōcedere esse verū de aliquibus operationibus scilicet que in diuersos fines ordinari possunt: hoc tamen non est verū de operatione finalissima que est ipsi dei perfecta cōtēplatio. hec enī semp est bona et nō p̄t esse mala. de opatiōibus etiā virtutū moralū p̄t dici q opatio materialiē sūpta p̄t aliqū eē bōa: aliqū eē mala: aliqū vtutis et aliqū malicie. scz opatio formalit sūpta scz circūstātionata fm dictamē rē ratiois nūq p̄t eē mala. et sic debz intelligi q ipsa sit melior vtute et eius finis. Ad hoc enī finalit virtus p̄dest nobis vt omnes nostre opationes cōsonēt rēte rationi. hoc aut bñ cōcedif q omēs opationes

a virtute venientes sunt bonae et a malicia male
 sed non sequitur e converso: scilicet quod omnes operationes
 bone sint a virtute: et male a malicia. possumus
 enim ex libero arbitrio etiam cum habitu malo bene
 agere. sicut dictum fuit: quando autem dicitur quod
 virtus opus bene reddit: dicitur etiam dicitur fuit
 quod hoc non est verum principaliter: saltem in potentia
 libere operante de qua debet nunc esse sermo. Sed
 virtus sic solam reddit opus bene quia determinat et
 confirmat potentiam que ex se sine virtute et sine
 malitia poterat agere et bene et male: ut semper
 agat bene et nunquam male. non ergo dicimus
 quod opus sit bonum principaliter ipsa virtute: sed vel
 seipso vel ipsa anima aut eius potentia libera vel
 ex eo quod consonat recte rationi/ aut nature ree
 vel diuine sapientie vel diuine voluntati/ que
 enim sunt prime regule boni operis: videbimus magis
 infra. Quando etiam dicitur quod virtus magis eligibilis
 est propter seipsam: hoc conceditur non tamen
 solum propter se: sed etiam propter opus. ut dictum est
 a quo quidem ope ipsa videtur esse bona. Unde dicitur
 in secundo huius. ex bene enim edificare boni erunt
 edificatores ex male aut mali. sic utique et in virtutibus
 se habet. Ad secundam rationem maior est concedenda
 et minor neganda. quoniam autem dicitur quod hoc
 docet experimentalis inductio. dicitur est quod licet
 exteriores operationes hominum nobis appareant:
 interiores tamen de quibus hic loquimur quevere: red
 dunt homines aut bonum aut malum nobis occulte
 sunt. si quis enim oret deum. nescio utrum sic vel de
 uote. imo si que sepe scimus male agere dato quod
 aliquam optimam egerit operationem optime tamen pu
 tarem eum fingere et non bene agere. igitur ex una
 operatione etiam optima non iudicamus hominem esse
 bonum quoniam ea sit simpliciter melior quam ipse esset
 ex habitu sine operatione habitus enim nobis sunt
 euidetiores et eligibiliores saltem arguitur cum si
 gno. quoniam multoties agere bonas operationes exte
 riores que nobis sunt euidetes est signum boni ha
 bitus. ideo simpliciter iudicamus homines esse bonum
 habitu sed propter euidetiam. Sed quoniam dicitur ulterius
 quod virtus non potest esse nisi in bono homine: concedo
 et quoniam dicitur operatio bona potest esse in malo: dicitur
 est quod aliqua est hominis operatio perfectissima que
 est finis omnium aliarum: illa continet virtualiter totam
 bonitatem hominis ponamus quod illa sit perfecta dei
 contemplatio dicitur igitur quod illa non est nisi in ho
 mine bono. nullus enim potest perfecte diligere aut
 intelligere deum nisi saltem sit bonus. Et quis autem
 fuisset valde malus tamen ex hac operatione me
 ritum veniam peccatoris. sicut fuit de beata maria

magdalena non enim erat sic bona quod tale dei gra
 tia mereret ex habitu: sed ex operatione. magis
 enim videtur quod haberet habitum primum quod bonum. cum
 habitus non nisi ex frequentatis et multiplicatis
 operationibus generetur: ut postea dicitur. et ipsa
 fuerat publica in ciuitate peccatrix. alie tamen sunt
 bone operationes speciales que non sunt ultimus
 finis hominis sicut sunt operationes virtutum mora
 lium specialium et nulla talium continet totam hominis bo
 nitatem. propter quod concedi potest de illis quod homo ma
 lus aliquam operatur bene. ideo tamen operatio non red
 dit hominem bonum simpliciter. ea tamen melior homo efficitur
 quam prius erat et ad hoc quod fiat simpliciter bonus
 disponitur. sicut enim nec una virtute specialium quan
 tum est ex se est homo bonus simpliciter nisi forte in quibus
 tamen ad unam virtutem sequuntur omnes: sicut in sexto
 videbitur. De auctoritate Aristotelis quanto huius dicen
 dum est. quia inferens nocumetum ex passione non
 est malus habitualiter. sed tamen est malus formaliter.
 vel magis ad mentem Aristotelis (ut puto) dicitur
 est quod homo non dicitur simpliciter malus ex eo quod
 pars sensibilis est inordinata. sed si pars superior
 sit infecta: puta ratio et voluntas si autem operemur
 malum aliquod ex passione siue electione. hoc arguitur
 quod pars inferior inordinata est. sed non arguitur quod
 pars superior sit penitus infecta. licet nec bene se
 habeat: cum partem inferiorem teneat regere quare
 non regit. ideo tali peccato non dicitur homo sim
 pliciter et perfecte iniustus siue malus. Si autem (sicut di
 citur Aristotelis) hoc opus ex electione: tunc dicitur simpliciter
 iniustus et malus. quod est quia pars superior infecta
 est. Electio autem illa operatio est: non habitus. imo
 etiam electio sine habitu esse potest. sic igitur bene vult
 Aristotelis quod operatio non quidem sensus: nec appetitus
 sensitui sed rationis et voluntatis dicitur homo simpliciter
 malus et iniustus: et ita per consequens et iniustus et bo
 nus. Ad rationes principales. Ad primam
 dicitur quod operatio in qua consistit felicitas non est
 ex se laboriosa imo summe delectabilis. sed circa
 eam labor accidit ex parte corporis/ et virtutum sen
 sibiliu intellectui. in cuius operatione est felicitas
 deseruiendum. imo etiam tanta est mihi operatio
 delectatio quod ipsa omnem extinguit vel saltem irre
 putabile reddit tristitiam et laborem. Ad aliam
 dictum fuit quod non virtus principaliter: sed ipsa anima
 vel eius potentia libere dirigit operationem et deter
 minat. Ad aliam dicitur sed plus data distinctio
 nem quod felicitas primo modo accepta scilicet per statum
 omnium bonorum aggregationem perfectam/ nullo proficitur
 extrinseco sed quod non sit pars eius: cum ipsa sit ex
 singulis his bonis que studiosus homo sibi eli

get siue exterioribus/ siue interioribus integre
 Felicitas autem secundo modo accepta que est optimam
 bonorum simplicium humanorum nullo alio meliori
 ipsa proficitur potest. multum tamen aliis miserabiliter proficitur quibus
 (sicut postea dicitur) dicitur Aristotelis eam indigere.

Ad aliam dicitur quod miseria felicitati oppo
 nitur vel contrarie vel proutiue. si contrarie: tunc esse
 miseria non est idem quod felicitate carere: sed esse
 malitiam et malis operibus irretitum. Si autem mise
 ria capiat proutiue tunc proprie loquendo erit care
 tia felicitatis in subiecto apto nato: et quando: et
 quod aptum natum est frui ipsa felicitate. et sic dor
 miens vel alia necessitate impeditur ab ope non
 est miser/ sicut dormiens vel in tenebris existens
 non est cecus. concedo tamen quod homo felicissimus
 in hac vita put de felicitate locuti sumus non
 semper et continuo in actu: quauis in habitu fruatur
 ipsa felicitate. sed sufficit quod tamen: et sic fruatur ea quibus
 tamen et sicut humane nature debilitas permittit. sic
 autem semper fruatur ea: sed quod si oportet aliquam ab ope
 ratione cessare/ vel alias operationes exercere tamen
 ordinat alias omnes operationes ad illam felicissimam.
 et ideo quod vacat: ut postea secundum eam possit de
 lectabilius et feruentius operari. sic enim omnis
 eius quies/ vel operatio felicitatis: lucidissima
 boitate refulget. dicta autem fructio interruptio
 nem et humane felicitatis diminutionem a diuina
 notauit Aristoteles decimo metaphysice
 dicens. si ergo sic bene habet ut nos quandoque
 deus semper: mirabile. si autem magis: adhuc
 mirabilius. habet autem sic. Ad aliam dicen
 dum est quod in his bonis que sunt eiusdem spe
 cie si etiam cetera sint paria: diuturnius est me
 lius. si autem non: non oportet. sic autem non
 est in proposito. quando autem dicitur quod felicitas
 difficile aufertur et est permanentissima: dicendum
 est quod est permanentissima: non inter
 alia quecumque sed inter nobiles hominis ope
 rationes vel etiam ipsa sic est permanentissima
 quod semper in omni operatione vel quiete boni
 tas eius refulget supradicto modo. et sic est finis
 questionis.

N decimo queritur de quodam dicto Aristotelis
 scilicet si amicus et veritas dissentiant: Vtrum veritas sit amicitie pre
 ferenda? Arguitur quod non auctoritate tullii
 libro suo de amicitia dicentis ego vos hortari
 possum ut amicitiam omnibus rebus humanis
 proponatis/ nihil enim est tam nature aptum tam con
 ueniens ad res vel personas vel aduersas. Idem sexto
 huius amicus est alter ipse Et nono huius ami

corum est idem velle et nolle. Charitas autem est ordi
 nata sic quod tu debes teipsum plus amare quam aliud
 quodcumque in mundo ergo et amicum tuum sed
 illud est aliis preferendum quod est magis a
 mandum ergo etc. Tertio octauo huius di
 citur Aristotelis. sine amicis enim vilius utique non eligeret
 viuere habens cetera bona omnia. tale autem
 est omnibus aliis preferendum. Item illud
 est faciendum per quod politica comunicatio
 magis saluatur sed ipsa magis saluatur pre
 ferendo amicitiam veritati quam econtra ergo etc.
 Maior patet quoniam salus ciuitatis que in po
 litica comunicatioe consistit ceteris omnibus
 preferenda est dicente Aristotelis. primo huius Si enim
 idem est vni et ciuitati maius et perfectius quod
 ciuitas videtur et suscipere et saluare/ amabile
 quidem et vni soli/ melius vero et diuinius ge
 ritur ciuitatibus propter quod etiam viri strenuissi
 mi morti per virtutem fortunis exponunt se pro
 salute communi: Minor autem declaratur quia quod
 tum est inter ciues de politica comunicatioe tamen
 inter eos oportet esse de amicitia propter quod
 octauo huius distinguit Aristotelis. species amicitie
 secundum species politice/ corruptio igitur amicitie est
 destructio comunicatioe ciuili. unde Tul
 lius in libro suo de amicitia. Quanta vis ami
 citie concordie quod sit ex dissentionibus atque di
 scordiis percipi potest. que enim domus tam sta
 bilis que tam firma ciuitas est que non odiis
 et discordiis funditus possit everti et octauo hu
 ius dicitur videtur autem et ciuitates continere a
 micitiam et legistatores magis circa ipsam stu
 dent quam circa iustitiam etc. modo constat quod
 vbi veritas dissentit amico qui preferat amico
 veritatem ipse dissentit amico talis autem corrup
 pit amicitiam cum amicitia requirat amicorum
 idem velle et nolle igitur etc. Item iustitia
 est virtus excellentior quam veritas cum ipsa sit vir
 tutum preclarissima ut dicitur quinto huius
 illud ergo preferendum est veritati principaliter
 quod preferendum est iusticie/ sed amicitia pre
 ferenda est iusticie ergo etc. Minor probatur namque
 melius est quod est magis pro se sufficiens melius
 etiam est quod minus indiget altero ut dicitur primo
 rhetorice sed amicitia est magis pro se sufficiens
 minus indiget iustitia quam econtra dicitur Aristotelis. octa
 uo huius quod amicis quod de existentiis nihil opus est
 iustitia iusti autem indiget amicitia et idem sicut di
 citur Aristotelis. legis positores magis circa ipsam stu
 dent quam circa iustitiam Oppositum dicit Aristotelis. primo
 huius dicit ei videbitur at utique melius esse forsitan

et oportet p salute veritatis familiaria destruere. Et subdit ambobus ei existētibus amicis sanctū est prehonore veritatē. Sciendum est. qd triplex est aicitia sicut determinabit in octavo huius videlicet ppter vtile ppter delectabile et ppter honestū due aut pme possūt qnq; eē praeue et int' pūos et ideo non est mixta si veritas talibus amicis et amicitias pferat. Tertia aut amicitia ē que sola est amicitia simplr nec pot esse mala nec int' malos vt in octavo et nono dicef. est enī vītus qdāvel cū vītute sēp vt dicef in octavo h' de hac amicitia qrit nūc. Sciēdū scōo qd vītus sūm qd de ea loqmur hic est cōforitas nre cogitōis aut etiā nri fmois ad rē et hec vītus ē pfectio ac bonū nri itellect' vt dicef in sexto huius ppter quod itellectus noster deficit semp a cōplemēto sue pfectiōis q diu fuerit opintonibus falsis iformatus Et in nono est ppter hoc imaginādū qd sūtas sit peccatū nobis iputabile non est ei culpa nostra: s; est nostre nature debilitas si ignorātia fuerit iūcibilis cōstat aut qd plures vītatis amatores. et ipsius pfundi scrutatores incurrūt sepe falsas opiniones sed iūcibiliter ppter debilitatē sui itellectus s; tunc mēdaces essemus et in culpa si falsū aliquod pferemus aut sustinēmus sciēnt. Tertio sciēdū est qd cū amicitia sit virt' aut non sine virtute et etiā sit mutua vt in octavo dicef et in nono manifestū est qd ipsa in ueritro amicorū stare potest cū vicio seu peccato si bi iputabili. Ex qbus apparet qd nullus amicorū vellet sustinēre vel pferre sūm aliquod scient imo vellet docē omne verū et omnes relinque falsas opinioes quociēs veritas sibi apparuerit. His visis dicēdū est qd si veritas et amicus dissonent veritas semp est preferenda amico ita scilicet qd magis est sustinenda veritas quā amici falsa opinio quod probat. quia bonū semp magis faciendū est quā malum sed primū est bonū et secūdū malū igitur: maior est nota de se. minor probat quia bonū est sustinere qd est bonū nostri itellectus repri mere illud quod est malū. Sitr ecōuerso malū ē destruere illud qd est bonū nostri itellectus cōstruere malū eius s; nostri itellectus bonum est veritas et malū falsitas vt dicef in sexto huius ideo et cō. Secūdo omīe bonū ē amico pcurādū sicut sibi ipsi cū aicus sit alter ipse vt dicef in viii. s; bonū ē amico flā opione inforātō qd vītus sibi manifestet et ea iformet sic enī et nō aliter potit itellectus eius frui pprio bono suo

ergo hoc est faciendū. Sitr illud nō est pfectius qd grauat' peiorat amicu s; sustinē flāz opinionē amici gūat eū qd sic magis i thī falsitate firmat' et impedit a bono suo. Itē illū faciendū est qd placz amico s; amico sicut dēm est placet doceri oēm vītatez a se abscondi oēs sītate ergo si est faciendū. Ad rōes. Ad primā dicēdū est qd itentio Tullii erat qd amicitia anponeret oibus rebus hūanis nō simplicit' qd nō est anponēda opationi illi in qd felicitas consistit sed qd anteponeat omnibus rebus humanis que possent sibi obesse veritas aut et alia bona vītutū nō obsūt amicitie imo amicu amam' vā amicitia ppter vītutes et opēa vītutū Ex qd etiā cū rōibus pdictis seq' qd magis amāde sūt vītutes et opa vītutū. Nā ppter qd vnūqd' tale et illud magis. Ad aliā pcedo qd tu debes amare te et amicu valde iō debes tibi et sibi pcurare maxima bona q sunt bona vītutū. Cōcedēdū ergo est qd amicus pferēd' est omī eo qd possit bono eius obesse illa aut nō esset bona amicitia q nutrirer amicu i malo. Ad aliā dicēdū est qd bonus hō magis eligēt puari oib' amicis q bono vītutis nō enī credit hō bon' amicitia aut amicu eē optimū sibi bonū ē igitur auctoritas Añ. sic itelligēda qd nullus qd' alia bona habēs eligēt viuē sine amicis magis q cūz amicis. Ad aliam maiorē cōcedēda et minor negāda et cōcedēdū qd destructio amicitie est corruptio cōitat' ciuilis cōcedēdū ē etiā qd dissentire amico in velle aut nolle ē corrupē amicitia s; qd dicef qd si amicus et vītus dissentiat pferre vītatem est dissentire amico dicēdū est qd hoc est bene dissentire opinioni amici sed nō voluntati eius cū ipse velit doceri oēm vītate sicut dēm fuit. Sed pono casū qd amico tuo placeant opationes intm qd reprobationibus earū offendat qd facies tu. Dicēdū est qd in hoc ille ess' vitiosus nec eēt illi cōsentiendū s; reuocād' esset ab errore qd si fieri nō possit amicitia esset dissoluēda. Vñ Tullius in libro de amicitia dicit hec g' lex in amicitia cēset vt neq; rogemus res turpes neq; faciam' rogati turpis ei excusatio ē cū icidit i pccm cū se quis contra rem publicam amici cā fecisse fateatur et Seneca de beneficiis libro secundo de illo qui ē aliquo detentus vitio dicit si potero reuocabo si minus nō adiuuabo scelus nō cōmittā vt ille qnq; dicē possit ille me amando occidit. Ad vltimam dicēdum est qd Aristoteles

in dicta auctoritate non pferbat aicitia illi legali et cōi iusticie quā in hoc dicit esse virtutūz pclarissimā: pfcām virtutē: et simul oēm virtutē s; vni eius spēi puta iusticie punitiē. Vltim' dicēdū est qd ibi Añ loqbat de ciuili amicitia que consistit in sola cōcordia ciuī: nec tale amicitia pferbat iusticie simplicit': s; in casu s; quantū ad magis posse ciues conuiuē non quantū ad ipsos eē meliores et sic est finis questionis

Vodicio qrit: Vtrū felicitas consistit in aliquo bono sepato? Et arguit qd sic. qd consistit in vltimo fine homis. qd illud est homis sūmū bonū ad quod hō et oēs opationes ordiari debēt. s; vltim' finis hōis ē bonū sepātū scilz deus. qm gratia ipsius omnia sunt. Itē duodecimo methaphice querit Añ vtrū totius vniuersi natura habeat suū bonū et optimū aliquid sepātū vel ordinē. Et respōd' qd vtrūq; est bonū ipsius totius vniuersi s; et bonū sepātū et ordo: sed magis bonū sepātū: qd ppter ipm est ordo: et non ipm ppter ordinē g' similit' in homie. quia sicut est in maiori mūdo ita in minori. viii. physicoz. Itē cuiuslibet bonū magis consistit in fine gratia cuius quā in fine quo. qd finis quo est ppter finē gratia cuius: ideo bonitatē habz ex bonitate finis gratia cuius. quia nihil est bonū nisi ppter causas finales. commētator duodecimo methaphice optim' aut in hōie sūm Añ est eius opatio nobilissima et opatio non est nisi finis quo. ergo oportet finē gratia cuius esse aliquid sepātū et ita in illo sepato magis consistit huānū bonū.

Itē auctoritate cōmētatoris xii. methaphice dicētis intelligētie inferiores pfcitū p superiores et ita bonū et pfectio et per cōsequēs felicitas intelligētie inferioris in extrifeco consistit s; in superiori itelligētia et ita videt' pari ratiōe in hōie esse. It' pmo politice plāte sūt gratia aialiu: et alia aialia sūt gratia hōim. et sicut dicef vii. politice Semp deterius est gratia melioris. hōies igr sūt gratia dei et intelligētia. s; vniuersi qd bonū et optimū stat i eius fine grā cui' est. igr it' Oppositū dicit Añ cōē ploēz Sciēdū est pmo qd p bonū sepātū non itelligi' hic qd' bonū extnscū hōi sicut essēt pecuie vel honores. qm de his qstū fuit pū. sed intelligi' bonū p se subsistēs sepātū ab omni bono naturali qd est p se bonū et cā in oia alia eēndo bona. Sciēd' est et qd tale bonū sepātū p triplicit' ymagiari esse vno qd sit cōe scōm

pdicationē qd itatiuā ad oia bona picularia ita qd sit qd itas oim bonorū piculariū: h' qnq; videt' sonare vba platois 2° qd si nō sit qd itas oim bonorū piculariū: est tñ formale exēplar oim bonorū piculariū et eiusdē rōnis cū eis differēs solū ab eis qd existit sine materia: et alia sūt in materia. Ad qd oēs artes qd' bonū intēdētē aspiciētēs possūt melius adipsi bonū intētū et hūc etiā modū videt' aliqñ sapere vba platois. 3° qd illud bonū sepātū sit oim aliorū finale bonū: grā cuius cetera sūt et operant'. quod est celi et totius nature pūm pnceps. qd non est qd itatiue pdicabile de aliis nec eiusdē rationis: sed alterius et maxie distāz a qd itatibus et rōnib' aliorū bonorū. sed tamē includēs (in se simplicissime viues) oia alia bonavirtualit' et excellent'. et hoc est deus glorios' duos aut pmos mōs non cōcedit Añ. et tertiū appbat et demōstrat Tertio sciēdū qd felicitatē consistere in bono sepato pot' itelligi triplic' Vnomō formalit': Aliomō subiectiue: Tertio modo obiectiue. dicef ergo qd formalit' non consistit in bono sepato. qd felicitas est formalit' qua homo est felix formalit'. sed nullo sepato existit formalit' felix: sicut neq; paries dicef albus p albedinē sepātā ab eo. Etiā de felicitate nos loqmur sūm qd eaz possumus in nobis p opationes nostras acquirē et possidē. hoc autē non est bonū sepātū. et hanc rōem intēdebat Añ. cū dixit: Non vtiq; erit opatū neq; possessū homi. nūc aut' aliquod tale querit. Scōo dicef qd subiectiue non consistit in bono sepato s; in homie. qd aliter homo non esset ipsa felicitate humana felix formaliter. Tertio dico qd consistit in bono sepato obiectiue qd est deus quia sicut (declarat' pmo hui') felicitas huāna est operatio hominis secundum virtutēz perfectissimā. omnibus autem virtutibus corporalibus virtutes anime sūt excellentiores et perfectiores. cuiusmodi sūt virtutes morales et virtutes itellectuales inter quas sublimior est sapientia: sicut dicetur in sexto huius. et ita felicitas est operatio secundūz sapientiam: sicut etiā in decimo videbitur. constat autem qd sapientia et opus eius consistunt obiectiue circa primas causas et circa prima principia: et specialiter circa illud gratia cuius omnia sunt: quod est bonū vniuersi qd totaliter optimū in natura oim vt dicef p hēmio methaphice. hoc autē ē ipse deus et illud idē declarat' satis sexto et decio hui' It' si felicitas in ope sciētie spe-

culatiue p̄sistitvt declaraf decio hui⁹ oportz q̄ specialit̄ cōsistat in ope scie nobilissimi speculatiue: talis aut̄ est subiecti nobilissimi dicēte. **A**n p̄heio de aīa sciam esse bonoz honorabilū magis aut̄ alterā altera rē. optimū autē r̄ nobilissimū obiectū est deus. Itē deus est vltim⁹ r̄ viueralissim⁹ oīm finis: nihil aut̄ habēs finē habz se bñ nisi fm̄ q̄ in suū finē reducitur r̄ sic omīa si bñ debeāt se habē debēt reduci in ip̄z deū a quo omīa boītatē habēt sicut r̄ entitatē s̄z hō p̄pter ip̄am felicitatē est inat⁹ se habē bñ ideo quo ad eius felicitatē est necē ip̄z reduci in deū. Sed p̄tra cōclusionē obiciūt quia **A**n in l̄a videt̄ eā im̄ pbare dicēs q̄ oēs artes bonū quoddā appetētes: quo idigent ingrentes dereliquūt cognitionē tal̄ boī sepati tāq̄ aliqd̄ iūtile. quid enī iuuabit̄ textorvel faber ad suā artē sciēs tale bonū sepatū vel q̄liter erit quis magis medicus: ob hoc curabit̄: nec medicus tale bonū medicinādo intēdit. sed fāitatē hoīs nō ydealis vel sepatē s̄z huius idiuidui vltim⁹ modo videt̄ q̄ hoīs in omībus suis opatōib⁹ debitis. debent ad illud aspiciere in quo finale bonū hominis q̄ est sua felicitas cōsistit: sicut fāgittator aspiciat ad signū cū v̄sus ip̄m omēs debeat dirigē suos actus sicut patet in p̄hemio r̄ ita non videt̄ q̄ in tali bono sepatō tanq̄ exēplari obiecto consistat humana felicitas. ad h̄ fācilit̄ soluit̄ fm̄ dicta in p̄hemio. Nā sicut entia ordiata sūt ad cōmūe quoddā bonū r̄ illud intendūt r̄ appetūt s̄z non omīa ip̄m formalit̄ ad ip̄scū r̄ imēdiatē sed solū illa que sunt a lioz̄ suprema r̄ illi bono sūmo p̄p̄inqua cetēa vero sufficiēt attingūt bonū sibi debitū s̄z ad ip̄scū sibi quoddā p̄p̄riū p̄ quod inquātū ip̄m est quedā p̄cipata similitudo p̄mi boni ipsa referūt ad illud p̄mū r̄ cōmune bonū: sic s̄lit̄ oportz opationes huānas esse ordiatas r̄ vnā esse supmā que vocaf̄ felicitas humana / scōm quā hō est inatus illud obiectū nobilissimū intueri r̄ cōtēplari. Alie aut̄ sūt opationes inferiores. quibus sufficit ad bonum particulare respiciere quod est hominibus p̄ficiū vel necē vt possint tandē ad illam attingē supmā r̄ nobilissimā operationē. sicut enī omēs actus humani in finē vltimū reducūt r̄ hāc viā non intendit **A**n rē pbare: sed illā que cuiuslibz boni ab homīe opati r̄ possessi ponit bonū sepatū quod sit eius formale exemplar ad quod oēs artes aspiciere debēt fm̄ quascūq̄ suas p̄p̄rias r̄ particulares operationes: s̄z sufficit opatōes

inferiorz̄ aspiciere ad bonū quod a nobis opabile cōferēs ad supiorē opationē r̄ sic deiceps do nec p̄uenerit homo ad opationē supmā scōm quā bonū sepatū valeat intueri r̄ cōtēplari et hāc tertiā cōclusionē pbāt sufficiēt oēs ratōes in p̄ncipio questiois adducte. Ratōes post oppositū intelligūt de bono sepatō q̄ tale bonū non est ponēdū sicut plato posuit sed magis vt dictū est r̄ sic finit̄ questio.

Ertio decimo querit̄: **V**tr̄ p̄fecti⁹ siue melius sit quod est eligibile p̄pter se tā tuz eo quod est eligibile p̄pter se r̄ p̄pter alterz̄. **E**t arguit̄ q̄ non. quia maius est q̄ est tantūde r̄ amplius: sed eligibile p̄pter se et p̄pter alterz̄ est bonū p̄pter se et āplius ergo melius. **S**ecūdo sic felicitas que est sūmū bonoz honorabilū cōnūerata cū mimo bonoz reddīt eligibilior et p̄ cōsequēs melior ergo a simi maxia ratio eligibilitatis que est eligibile esse p̄pter se reddīt adhuc maior addita sibi vna ratione eligibilitatis sc̄z q̄ sit eligibile p̄pter aliud. **T**ertio sūmū bonū quod est deus est eligibile non solū p̄pter se sed p̄pter aliud. pbaf̄ quia q̄ est gratia alterius est eligibile p̄pter alterz̄ modo deus est gratia alteri⁹ per **A**n scōo celi dicētē q̄ omne habens opus est gratia opis r̄ ibidē dicit̄ deū habere opationē r̄ cōmētator declarās quō hoc fit dicit̄. q̄ illud quod iuenit̄ p̄pter se p̄maria intētiōe vt deus necesse est vt inueniat̄ p̄pter aliud secūda intentione nec alias esset natura innata ad largiendū. **O**ppositū dicit̄ **A**n. **E**t pbatur fm̄ albertū q̄a finis fm̄ p̄p̄riā rationē finis est melior semp̄ eis que sūt p̄pter ip̄m p̄pter quod vltimus finis est optimus r̄ eligibilissimus et nihil aliud q̄ vltimus finis. **O**ne aut̄ quod est eligibile p̄pter aliud licz̄ etiā sit eligibile p̄pter se finē habet p̄pter quē est / et sic non est vltimus finis: quod autē est p̄pter se eligibile et nunq̄ p̄pter aliō est vltim⁹ finis ideo hoc est illo melius et simpliciter optimū. **N**otandū est q̄ nō loquit̄ hic de eligibili proprie sicut de eo determinat̄ in tertio huius. quia electio non est fis sed eoz̄ que ad finē vt patz̄ ibidem ideo nihil esset sic eligibile prop̄ se tm̄ sed accipim⁹ eligibile large pro appetibili. **S**ecūdo notādū q̄ aliqd̄ aliq̄n appetit̄ siue eligit̄ prop̄ alteruz̄ dupliciter sc̄z p̄ma intētiōe et scōa vt dictū fuit in decia questione et hoc est quia duplex est finis scōm cōmētatorē scōo celi sc̄z scōm p̄mā intētiōe et scōm secūda. **F**inis aut̄ sc̄z p̄mā

intentionē est semp̄ melior eis que sunt p̄pter ip̄m r̄ ex eius bonitate alia dicunt̄ esse bona r̄ sic dicit̄ septimo politice q̄ semp̄ deterius est gratia melioris. r̄ ita deus est oīm aliorum finis vltimus r̄ felicitas humana oīm bonoz humanoz. **F**inis aut̄ fm̄ scōam intentionē est res inferioris ordinis opata vel regulata ab agente nobiliori vel opus eius / natura enī boni r̄ p̄fecti r̄ optimi est largiri aliis bonitatē / r̄ sic dicimus deū r̄ intelligētias agere p̄pter ista inferiora talis aut̄ finis nō est causa p̄prie eius q̄ est vel agit p̄pter ip̄m nec necessitat̄ ipsuz̄ ad agendū s̄z necessitat̄ ab eo r̄ causaf̄ nec illud q̄ est p̄pter talem finē habet bonitatem ex illo fine s̄z ecōtra / deus enī nō agit propter nos vt inde aliqua bonitas sibi accrescat s̄z vt nobis r̄ hoc intendit cōmētator 2º celi vbi dicit̄ sic / p̄portio eoz̄ que sūt hic ad corpora celestia est sicut p̄portio facti ad faciēns. r̄ factū est de opationibus faciētis sicut finis. r̄ in prima p̄hia declarabit̄ q̄ hec sc̄z corpora celestia r̄ intelligētie nō sūt p̄pter ea que sunt hic prima intentione r̄ q̄ sunt duo fines / vnus scōm primam intentionem r̄ alter fm̄ scōam. ergo plures esse motus celestes p̄pter ordinē in generatione nō est prima intentione s̄z scōa / corpora enī celestia nobiliora sunt his r̄ p̄pter q̄ aliqd̄ inuenit̄ prima intētiōe est nobilior eo r̄ declarātū est sc̄z in sc̄ia diuina q̄ ista sc̄licz̄ corpora celestia cū intelligētis nō inuenit̄ nisi p̄pter se prima intētiōe s̄z illud q̄ inuenitur p̄pter se prima intentione necesse est vt inueniat̄ p̄pter aliud scōa intentione nisi illic nō esset innata natura ad largiendū. **H**ec aut̄ sūt verba cōmētatoris 2º celi cōmētō decimo septimo r̄ cōmētō vicesimo p̄mo. **E**x quibus cōcludi pōt̄ q̄ optimū vel simpliciter vel in aliquo genere nō sic oportet eē. p̄pter se tm̄ qn̄ sit p̄pter aliud scōa intētiōe. **V**n̄ ad dei similitudinez̄ dicimus hoīem felicē q̄ inter ceteros est intētiōe p̄ma p̄pter seip̄m r̄ p̄pter alios intētiōe scōa sc̄z p̄pter debē aliis subuenire r̄ alios dirigē ad salutē. **T**ertio sciēdū q̄ aliqd̄ p̄tingit propter alterum aliquando eligivt̄ appeti p̄ma intentione dupliciter. vno modo fm̄ appetitum naturalez̄ sine recta rōne regulatum. **A**lio modo fm̄ appetitum innaturalem r̄ distortum dico igitur q̄ fm̄ appetitum innaturalem r̄ deprauatum vitiose contingit prima intētiōe q̄ est simpliciter melius appeti propter peius / vbi gratia **A**marus quia p̄ncipalit̄

intētiōe posuit in pecunia cōgregada non desiderat honorē prudētia aut sapiētia ex p̄ncipali intētiōe aut etiā obedit deo r̄ legibus: s̄z p̄pter pecuniā quā p̄ncipalit̄ desiderat de his igit̄ que tali appetitu p̄pter se p̄ma intētiōe appetit̄ non oportz̄ q̄ sint simpliciter meliora his q̄ p̄pter aliud appetit̄: sed tamē meliora sūt ad hāc opionē appetētis. **E**x his aut̄ patz̄ q̄ illa verba **A**n p̄fectius aut̄ dicimus quod sc̄z se ip̄m ēp̄sequibile eo q̄ p̄pter alterz̄ r̄ q̄ nūq̄ p̄pter aliud est eligibile his que fm̄ seip̄a rē. **I**n telligenda sūt de appetibilitate r̄ eligibilitate p̄pter se r̄ p̄pter alterz̄ prima intētiōe r̄ non secūda r̄ fm̄ rectū appetitū r̄ non viciosuz̄. **E**t sic intelligendo dico ad questionē tria. **P**rimo q̄ eligibile p̄pter se est melius eo quod est eligibile p̄pter alterz̄ tātm̄ quia ex eo aliqd̄ dicit̄ eligibile p̄pter se quia in se formalit̄ habet aliquā rationē boītatis omni altero possibili ex eo prouenire circūscripto / sc̄z quia de se p̄ficit nos aut decorat vel quietat appetituz̄ siue fm̄ corpus vt pulchritudo sanitas vel delectatio: vel scōm aīam vt sapiētia vel prudētia aut virtutes morales / aut exterius vt honores amici p̄les bona r̄ parētū ingenuitas / sed ex eo dicit̄ aliquod eligibile p̄pter alterz̄ tm̄ quia non habet de se rōnē bonitatē: s̄z solū in ei⁹ relatiōe ad alterz̄ vt pecunia vel medicina amara vltim⁹ modi modo melius est simpliciter quod scōm se habz̄ rationē boītatis q̄ quod non ideo rē. **E**t sciēdum q̄ hic loquimur de bono nob̄ nō sc̄z vni⁹ cuiusq̄ naturā q̄a sic omē ens habēt de se formalit̄ aliquā ratōez̄ boītatis q̄a bonū dicit̄ eq̄liter enti p̄mo huius. **I**tē sciēdū est q̄ aliquādo possibile est aliquid quod eligit̄ p̄pter se ita modicā habē bonitatē: r̄ etiā cū aliqd̄ eligit̄ p̄pter alterz̄ tantū possibile est illud alterz̄ tāte esse bonitatis: excellētie quod illud eligibile propter se minus eligeretur quam illud quod propter alterum esset eligibile. verbi gratia infirmo melior r̄ eligibilior est cibus amarus conferens ad sanitatem quam cibus voluptuosus ei non conferens / vel etiā magis eligibilis est labor in acquisitione virtutum quam corporis pulchritudo aut voluptatis: et ita patet q̄ conclusio predicta vel est intelligēda vtroq̄ illorum modorum accepto secūda se sine relatione ei⁹ ad aliud. **E**t sic esset cōclusio vera secūda abusiua cōparationē q̄a sic eligibile propter se esset eligibile r̄ bonū. aliud autem neq̄ eligibile neq̄ bonum. vel est intelligēda si

illud bonū quod ppter se eligi: et illud quod ppter alterū eligi sint equalis bonitatis aut quasi

Secundo dico quod bonū electū ppter se nunquam ppter aliud est melius et eligibilius bono ppter se et ppter aliud eligibili cuius ratio est quia quod est ppter se eligibile et nunquam ppter aliud siue sit simpliciter siue in aliquo genere est ultimus finis et nihil existit ipso melius vel simpliciter vel in genere. sed quod est propter aliud eligibile quousque etiam sit ppter se non est ultimus finis imo habet aliquid melius ipso: cum semper prima intentione deterius sit gratia melioris: et non e converso sicut dictum fuit ergo etc. Tertio dico quod illud quod est eligibile ppter se et ppter aliud non dicitur a sua bonitate ex eo quod est eligibile ppter aliud. quia bonū additū bono est melius et eligibilius sicut dicitur Aristoteles de felicitate connumerata cum minimo bonorum ergo simpliciter plures rationes bonitatis in aliquo congregatae non dicitur eius bonitatis: sed reddunt ipsum melius et eligibilius imo quod plus est tale bonū est magis desiderabile ppter aliud quam propter se: cum illud aliud propter quod desideratur sit melius eo et desiderabilius. verbi gratia quousque scientia moralis sit eligibilis et bona ppter se et ppter opus: tamen multo eligibilior est ppter opus quam ppter se. ppter quod dicitur secundo huius: quod non ut sciamus scrutamur quid est virtus sed ut boni efficiamur. quia nullum utique vel paucum esset proficuum eius. si est dictum quod ista sciam debemus querere principales ppter opus quam ppter se. Ex dictis autem potest diligenter attendens solvere omnes rationes et sic est finis questionis.

Varto decio queritur Vtrum felicitas sit quid per se sufficientissimum? Arguitur quod non quia dicitur Aristoteles per se sufficiens ponit quod sufficientem et eligibilem facit vitam et nullo indiget: sed habita felicitate multis indiget ad vitam ut cibo et potu etc. Item per se sufficiens totaliter quietat et facit appetitum talis aut non est felicitas: quia ipsa connumerata cum minimo bonorum redditur eligibilior ut dicitur Aristoteles ppter quod ipsa habita appetitum tanquam non satiat adhuc tenet in alia etc. 3° felicitas non consistit in bonis corporis nec in bonis exterioribus sicut dicitur fuit: et tamen indiget eis sicut patet primo huius et decio tale autem quod indiget aliis extra se non videtur per se sufficientes igitur etc. Quarto dicitur Aristoteles per se sufficientes dicitur non ipsi soli vivere vita solitaria: sed ex partibus et filiis uxori et vultu amicis et cibum nisi tamen specula est ad haec omnia sufficientes cum tamen in 10. demorat Aristoteles

in speculatione felicitate consistere id est etc. Opus positum dicitur Aristoteles in hoc primo: et Boetius 3° de consolatione dicit eam esse statum omnium bonorum aggregationem perfectam. tale autem est per se sufficiens. Aristoteles primo huius attribuit plures felicitati proprietates que satis videntur sequi ex invicem videlicet quod ipsa sit quod optimum. et quod ipsa est ultimus finis: quod ipsa sit propter se ipsam eligibilis. quod ipsa non est eligibilis propter aliquid aliud, quod omnia sunt ipsius gratia eligibilia. quod ipsa est bonum perfectum quod ipsa est quid pulcherrimum/quid delectabilissimum/quid sufficientissimum/per se. quia hec omnia se invicem consequuntur ideo de quolibet istorum aliquid copiosius dicitur. Notandum est ergo sicut fuit dictum in decima questione quod felicitas potest sumi dupliciter. vno modo per statum eligibilissimum quem homo possit habere sed integer ex his omnibus que vir bonus mallet habere quod non habere. Alio modo pro vnicuique simpliciter bono quod sit optimum omnium humanorum bonorum id est omnium bonorum que sub humana possessione vel sub humano usu cadunt hoc autem non oportet probare sed ex nominis impositione supponitur quod enim est quod dicitur per nomen est principium omnium doctrinarum hoc notavit Aristoteles primo huius dicens omnium operatorum humanorum summum sed nomine quod a pluribus concessum est felicitatem enim et multi et excellentes dicunt. Felicitas ergo primo modo sumpta est summum bonum per aggregationem omnium bonorum humanorum. felicitas autem secundo modo accepta est summum simplex bonum omnium bonorum simpliciter humanorum perfectissimum. Et scias quod felicitas primo modo sumpta melior est et eligibilior felicitate secundo modo dicta. et hoc expressit Aristoteles primo huius loquens enim de predicamentis simpliciter felicitate dicit. quod si ipsa nulli alteri bono connumerata sit eligibilissimum aliorum. tamen ipsa connumerata cum minimo bono erit adhuc eligibilior Nam sicut dicitur primo rhetorice semper plura bona sunt vno bono vel paucioribus eligibiliora si illud vnum vel illa pauciora fuerit in illis pluribus connumerata. Sed contra hoc obicitur statim quia sequeretur quod homini felici pecunie semper plures et plures in infinitum essent eligibiles quod est falsum ut patet primo politice. Solutio dico quod bonum gratia melioris est eligibile si solum eligibile est et bonum quomodo prodest vel saltem quomodo non obest ad bonum melius obtinendum modo autem illud quod obest non esset amplius eligibile neque bonum sed fugibile et nocivum pecunie igitur usque ad aliquem terminum profunt ad

vita felicem ducenda. que obeunt in superabundantia ppter quod nunquam sic erant eligibiles. sic ergo patet de prima proprietate felicitatis superius enumerata. Secunda proprietate erat quod ipsa est ultimus finis. quod non est intelligendum simpliciter. sic enim deus solus est ultimus finis sed in genere humanorum bonorum. huius ratio est quia semper finis respectu eorum que sunt ad finem habet rationem melioris et eligibilioris/ eo quod alia sunt propter finem eligibilia. et propter quod vnum quodque tale et illud magis. oportet igitur esse vnum finem optimum aliorum. felicitas autem est optimum aliorum bonorum et finis. et propter consequens ultimus finis. et loquor hic semper de bono fine qui dicitur prima intentione. Alii autem sic ipsam proprietatem intellexerunt quod felicitas est finis hominis felicitatis quod forte non est verum: quoniam scilicet videtur simpliciter esse melior et nobilior quam sua accidentia. ut dicitur promotor 2° de anima. felicitas autem est accidentis ipsius hominis: ergo homo melior et nobilior est sua felicitate. et propter consequens erit finis eius prima intentione. cum in alia questione dictum fuerit quod deterius semper est gratia melioris. Itaque sicut dictum fuit in alia questione operatio non est finis forme operantis nisi finis quod/ et secunda intentione: sed e converso forma agens est prima intentione finis sue operationis. felicitas autem est operatio humane anime qua homo est homo. ergo felicitas non est finis hominis prima intentione. verum est tamen quod est finis quod ipsius: sic quod deus est finis gratia cuius homo est. ad quem finem homo per ipsam felicitatem attingit eo modo quo potest. Notandum est quod cum in ordinatis melius semper habeat rationem finis respectu aliorum felicitas est finis omnium bonorum humanorum. id est homini appositorum homo tamen est finis felicitatis. felicitas enim propter nos ipsos diligimus ut ipsa proficiamus. et iterum hominis finis est homo felix. Ad hoc enim homo natus est ut fiat felix. felix namque homo est melior et homine tamen et felicitate tamen et semper totum perfectum qualibet eius parte. Tertia proprietate erat quod ipsa esset propter se ipsam eligibilis. cuius ratio est. quia ipsa est ex se ipsa perfectio nobilis.

Quarta proprietate est quod non est propter aliud eligibilis. quod intelligi debet intentione prima. et in ter humanam bona. sic enim ipsa est ultimus finis. quod dicto modo non est amplius gratia alterius. Quarta proprietate est quod omnia alia gratia eius sunt eligibilia. id est omnia alia humana bona. cuius ratio est quia sicut perfectio vniuersi in ordine entium adiuvatur et ad vnum principium consistit. ita perfectio hominis consistit in debita ordinatione omnium bonorum suorum. debita autem ordinatio in his attenditur quod omnia in ultimum finem ordinantur. et ipsius gratia eli-

gunf. Sexta proprietate est quod ipsa est quid perfectissimum cuius ratio est quia perfectissimum dicitur quod a nullo habet excellentiam nec extra ipsum aliquid accipitur ut dicitur quanto metaphysice constat autem quod felicitas non simpliciter sed in genere humanorum bonorum a nullo habet excellentiam in bonitate. cum ipsa sit quod optimum. nihil etiam bonum est quod ipsa non contineat. hoc est manifestum de se de felicitate primo modo dicta. sed etiam hoc apparet de felicitate 2° modo dicta quia ipsa virtualiter continet omne bonum humanum. cum omnia alia sint gratia ipsius bonorum eligibilia in tantum quod omne consonum ei bonum est. et omne dissonum malum. Septima proprietate est quod ipsa est quod delectabilissimum. quod magis videri debet se primo et decimo huius. ubi de delectatione tractatur. ratio autem ad hoc assignabitur. talis delectatio sequitur operationes potentie cognitive circa obiectum sibi conveniens et quanto potentia erit optime disposita et perfectissime et obiectum convenientissimum tanto delectatio erit perfectissima et maxima ut decimo videbitur. felicitas autem est operatio optime potentie que sit in homine. quia intellectus. et secundum optimam eius dispositionem. quia secundum eius virtutes perfectissimam. et respectu obiecti convenientissimum. quia dei. consistit enim felicitas in dei contemplatione. sicut in decimo videbitur. ergo maxima et perfectissima delectatio consequitur ipsam felicitatem. Et si dicas hoc est contra iudicium plurium quoniam plures se quousque delectationes corporales tanquam maiores. Solutio. Non est eis credendum. primo quia non novit mellis dulcedinem quod mel non gustavit. Secundo quia tales habent appetitum infectum propter intemperantiam vel incontinenciam. sanis enim credendum est de sapore ciborum. ita crede in hoc viris studiosis quia studiosus circa singula recte iudicat primo huius. Octava proprietate est quod felicitas est quod pulcherrimum. cuius ratio est quoniam pulchritudo proprie est dispositio quedam exterior totius habitus ordine suorum partium. vel est dispositio partium alicuius in ordine ad alias partes vel ad totum. putat vult congruit operationi totius. primo modo pulchritudo est debita omnium membrorum vel partium membrum totum constitutum dispositio secundum quantitatem et qualitatem. et secundum ipsorum adiuvatur ad totum compositionem. putat congruit ad debitas operationes totius et cuiuslibet partium exercendas. Secundo modo pulchritudo est dispositio debita partium alicuius secundum quantitatem et qualitatem putat congruit ad eius operationem propriam et ad operationes totius exercendas. hic autem supponatur quoniam plenioris percuratio non admittit moralis consideratio. quia (sicut

dicat Añ.) moralis figuratè & grosse veritatè inquirat. pmo igit modo pulchritudinis felicitas accepta pmo modo dicit pulcherrima. qm̄ in statu hois eligibilissimo q est ipsa felicitas necesse est oia in se adinuicè optime se habere. 2º mō pulchritudinis felicitas dicta 2º mō ē pulcherrima. ipa ei sic accepta pars est qdaz totius status hois. pars quidē s3 seipam optima & pfectissima. & finis oim̄ aliorū. sicut dcm̄ fuit. ppter quā oia alia debite vel indebite dispositiones & p cōsequēs pulchra vel turpia fiunt. fm̄ q̄ psona sūt ei vel dissona. si igit ppter qd̄ vnūq̄dēq̄ talez illud magis. sequit̄ ipsam esse pulcherrimā aliorū. Vltima proprietatis felicitatis est q̄ ipa est qd̄ p se sufficiens. qd̄ de felicitate pmo mō dicta patz ex t̄minis. felicitas autē sc̄o mō accepta pōt dici p se sufficientissima. nō forte quo ad eligibilissimū statū q̄i nullo indigeamus alio. nā forte nō vlt̄er quietat & satiat appetitū. s3 alt̄o forte quattuor modorū quorū. Primus ē q̄ ipa felicitas diuisa ptra oia alia bona humana ē oim̄ illorū sufficientissima. Est enī melior sufficientior & appetibilior oibus aliis. Si tñ ipa p se sumpta cōparet̄ ad ipammet acceptaz cū aliis bonis. tūc ipa nō esset sufficientissima ipa nāq̄ (sicut dicit Añ.) cū aliis bonis sūpta ē insufficientior & eligibilior q̄ ipa tm̄. Secundus modus ē q̄ ipsa felicitas quo ad illud propter quod ipsa ē prima intentione. ē per se sufficiens. ipa enī cū sit vltimus finis. nō est p̄ma intentione nisi ppter se. ppter quod dicto modo nihil appetimus vltra eā. sed quo ad illud ppter quod ipa est sc̄a intentione ipa nō ē per se sufficiens. quia sc̄a int̄tione felicitatis. est indigentibus subuenire. parentibus liberis et toti plebi bñfacere. & vlt̄ oibus modis possibilibus suā bonitatē aliis largiri ad quod faciendū indiget diuitiis & amicis & pluribus aliis sic ergo possunt intelligi multa verba Añ. verbi gr̄a nō oino felix est qui specie turpissim⁹ &c. i. nō est eius perfecta felicitas quo ad illud ppter quod ipa est sc̄a intentione. Tertius modus est q̄ ipa est per se sufficientissima ad reddēdum hoim̄ bonū & optimū. sed nō q̄tuz ad illud bonitatis actuale siue extrinsecū decoramentū. Quartus est qui forte philosophorum infidelium intellectus transcēdit. & est talis. felicitas est dei perfectissima contemplatio que tantā in deo monstrat bonitatem & excellentiam & tātā in ipsius adeptione delectati-

onez ostendit q̄ homo nihil oino reputat alia quecūq̄ bona. imo neq̄ pprium corpus. s3 potius deo volente dissolui desiderat. vt ipsi deo summo possit in patria conjungi per gloriam hec igitur felicitas oino satiat appetitum quo ad ea que in hac vita possunt homini conuenire. Rationes autē in principio questiois adducte principales nihil contra dicta concludunt. & sic est finis questionis.

Vinto decimo queritur de quodam dicto Añ. Vtrum multorum delectationes sint adinuicè p̄trarie? Et videt̄ q̄ nō. quia omnis delectatio fm̄ q̄ est delectatio est aliquid bonum. bonū autē bono nō est contrarium. s3 malo. vt patz in p̄dicamētis. Itē tm̄ vnum est vni contrarium vt patet decimo methaphysice delectatio autē est contraria tristitie. vt patet septimo huius. ergo nō delectatio delectationi. Oppositum videtur dicere Añ. dicens multis quidem igitur delectabilia aduersantur adinuicē quia nō naturalia sūt

Notandum est q̄ delectatio proprie reperitur in cognoscētib⁹ solū. qm̄ ad delectationē duo requirunt̄ sc̄z cōueniētis adeptio & cōuenientie apphētio. Secūdo notādū q̄ appetitus sensitius aliq̄n est recta rōne regulatus. aliq̄n nō. & si nō. tūc vel est sue nature pprie derelictus & tūc est similis appetitui brutorū animalium. aut est ppter vitiorū assuefactionē deprauatus. Appetitus ergo recta rōne regulatus. nunq̄ obuiat recte rationi. Appetitus vero vitiose defedatus semp̄ vt sic obuiat recte rationi. Appetitus autē sensitius sibi simpliciter relictus est medius ad vtrūq̄. Et etiā sciendū est q̄ natura semp̄ ordinat̄ et ordinat opationes suas ad finē & p cōsequēs ad bonū Et appetitus recta ratiōe regulat̄ dici mēt̄ur naturalis simpliciter pfecte. Appetitus autē sensitius sibi delictus pōt dici naturalis. s3 diuinitate & q̄i in potētia. Appetit⁹ vō vitiosus oino dicit̄ nō naturalis sicut cōtra naturā. & sic cū Añ dixit q̄ multis delectabilia aduersant̄ q̄ nō naturalia sūt. p̄t̄ q̄ loq̄bat̄ de habētib⁹ appetitū vitiosū. multi enī sunt tales & cuz dixit Amātibus autē bonū sūt delectabilia que nature delectabilia sūt. hoc Añ. pretendebat de habentibus appetitum recta ratione regulatum. Item notādū q̄ qcquid appetit vnus quisq̄ hoc ē sibi cōueniēs fm̄ suā reputationē & p cōsequēs illud ē sibi delectabile. Ideo dicit

Añ. vniciq̄ esse delectabile ad qd̄ dicit̄ amicus. vt equus amāt̄ equū. et spectaculū amāt̄ spectaculū. Itē notādū est q̄ virtus cōsistit in medio duarū malitiarū. malitie autē se habēt extreme adinuicē. vt postea dices. id vitiū virtuti contrariat̄ sicut extremū medio. vitiū autē vitiō. sicut extremū extremo. Prima cōclusio est q̄ delectabilia vitiosis sunt cōtraria si vitia eorū sint vnus virtutis extrema cōtraria. sicut ē de auaro cui delectabilis est superflua pecunie cumulatō. & de pigro cui delectabilis est immoderata cōsūptio. & sic pōt induci de aliis vitiosis: & ita patet q̄ talia delectationes sūt cōtrarie obiectiue. sūt etiā cōtrarie originaliter. q̄ aliq̄liter eorū origines sunt vitia que sūt cōtraria. nō sicut malū bono. sed sicut duo mala extrema. Secūda cōclusio sit ista. q̄ hñtibus appetitū sibi simplicit̄ derelictū nō sūt delectabilia cōtraria. nisi forte ppter appetitū dispositiones cōtrarias. eidē enī potētie idē est delectabile. alteris at̄ potētis altera sūt delectabilia. vt gustui sapor cōueniēs & visui color. s3 talia nō sūt cōtraria. Nā p̄trariorū eadē est scia eadē est potētia cognitiua. & idē genus. vt patz decimo methaphysice. possibile tñ est q̄ diuersis ppter earū dispositiones cōtraria sint delectabilia. vt colerico & flegmatico. vel sano & egro. vel p̄riis infirmitatibus laboratib⁹ vt calefact⁹ & frige fact⁹ vt in estate frigus est delectabile in hyeme calor. Tertia cōclusio sit ista: q̄ hñtibus appetitū rōne regulatū & circūstātis exterioribus eidē existentib⁹ delectabilia non sūt p̄traria. q̄ talibus vt sic non sunt delectabilia nisi opera virtuosa. vel ordinata ad opera virtuosa. talia autem nō sūt cōtraria: nisi forte hoc pueniat ex circūstantiis exteriorū cōtrarietate. s3 bñ possibile est circūstātis exñtibus cōtrariis q̄ nō in bonitate & malitia s3 materialiter sint eis p̄traria delectabilia. vbi gr̄a indigenti delectabile est acquirē pecuniā. & acquirat̄ seruare ppter necessitatē. Abundanti autē diuitiis erit delectabile pecuniā indigētibus distribuē. iustus autē delectat̄ i laudādo bonos. & in vitupando malos sic de aliis. Quarta cōclusio est delectabile sensui sibi derelicto seu vitio infecto p̄riū est ei sepe qd̄ est delectabile fm̄ rectā rōnem. Nā (sicut dicit̄ pmo huius) rō recta semp̄ ad optima deprecatur. s3 videt̄ in hoibus aliud q̄dem pter rōem innatuz qd̄ aduersat̄ & obuiat rationi sc̄z sensualitas. Hoc at̄ viso de delecta-

bilibus. p̄portionabiliter dicat̄ de delectatiōibus. Notanduz etiā q̄ delectabilia que fm̄ eorū naturas pprias dicta sūt esse p̄traria: aut etiā delectationes: nō p̄trariant̄ sc̄z relatiōes iporū ad vitia que sūt origines appetitū contrariorū. s3 sic sūt vnum sc̄m p̄portionē. Nāz sicut se habet supflua pecunie p̄sumptio ad p̄dignū. ita se habet ipius immoderata retentio ad auarū. Ad rōnes. Ad p̄mā dicendū est q̄ bonū nō est p̄trariū bono fm̄ relationē vel p̄portionem iporū ad ea quib⁹ sūt bona. s3 p̄portionabiliter eadē sūt. s3 fm̄ eorū naturas pprias possūt esse cōtraria. vt sursum qd̄ est bonū igni. & deorsū qd̄ est bonū terre. & dicendū est ita de delectationibus. Ad aliā dicendū est q̄ delectatio formaliter p̄trariat̄ tristitie & nō delectatiōi. s3 aliqua delectatio alicui delectatiōi p̄trariari pōt obiectiue vel originaliter. sic dicit̄ fuit. Etiā dicendū est q̄ delectabilia s3 eandē potētia & eodē modo dispositā nō sunt p̄traria: s3 potius delectabiliter tristabile s3 delectabilia fm̄ diuersas potētiās. vt sc̄m ratiōe & sc̄m sensū. aliqua etiā delectabilia sc̄z eandē potētia p̄trarie dispositā bñ sunt p̄traria & sic est finis questionis.

Exto decimo querit̄ Vtrū ad felicitatē regrat̄ vsus vtutis. & delectatio. & bonorū exteriorū abundantia. & bona corporis dispositio. Qd̄ nō requirit̄ vsus virtutis arguit̄. q̄ sepe in die oportet̄ felicem fieri miserū. Deinde arguit̄ q̄ nō requirat̄ delectatio. q̄ illud nō requirit̄ ad felicitatē qd̄ abiciens minus peccabim⁹ & magis possum⁹ acquirē virtutes. delectatio autē est hñōi. vt dicit̄ in fine sc̄i hui⁹. Sc̄o delectatio nō stat cū tribulatione & p̄turbatione. s3 cū felicitate stat tribulatio & p̄turbatio. dicente Añ. q̄ mala accidentia. magna tribulat̄ beatūz p̄turbat̄ cū tñ nullus beatorū fiat miser. deinde q̄ non requirit̄ bonorū exteriorū abundantia arguit̄ q̄ nihil ad felicitatē requisitū debet occasioez mali p̄stare: abundantie autē bonorū exteriorū p̄stant qnq̄ mali occasionem. q̄ multi p̄iere ppter diuitias pmo hui⁹. & septimo politice dicitur om̄e qd̄ vtile est eius excessus aut nocē necessariū aut nihil esse pficiū hñtibus. Etiam amici dat̄ occasionē iniustitie. Nā amor & odium p̄uertūt iudiciū. vñ Añ. primo celi. oportz disquisitores nō inimicos esse iudicatos & r̄ū sufficienter. & cōmentator ibidē dicit q̄ maxima cā diuersitatis est amor & odiū. Item

nobilitas parentū p̄bet occasiōez sup̄bie. pro
lis aut̄ fecunditas occasiōē auaritiē. iō r̄c. de
inde Q̄d nō requir̄t bona dispositio corporis
qa p̄bet occasiōē delinquendi. verbi ḡfauit fa
nitas p̄fecta. vñ dicit Eustratius q̄ sancti viri
corpora sua afflictionibus crutiant ne possint
cōtra iudiciū rōnis rebellare. Similit̄ Seneca
ep̄la ad Lucilliū tu me inquis dicit durius esse
tractandū corpus. ne aīe male pareat. Similit̄
fortitudo. dicēte A. n. q̄ multi p̄iere propt̄ for
titudinē. iō r̄c. Similit̄ pulchritudo p̄bet occa
sionē vacandi curiositati. ⁊ impudico amori.
vt sepe docuit exp̄ientia ergo r̄c. Albertus e
tiā arguit q̄ Plato turpis figure fuit sc̄z latif
simā faciē habēs. propt̄ quod etiā Plato voca
tus est. Similit̄ Tullius propt̄ torturā ⁊ faciē
acumen figurā Ciceris habebat propt̄ quod ⁊
dictus ē Cicero. q̄ tñ virtuosū reputati sūt ⁊ fe
lices. Oppositū dicit A. n. dicit enī q̄tum ad
virtutis vsū nō parū differre in possessiōe vel
vsu optimū existē ⁊ in habitu vel opatione di
cit etiā q̄ nō optimi ⁊ fortissimi coronant̄. sed
agonizantes. dicit aut̄ q̄tū ad delectationē. nō
solū ad felicitatē requiri delectationē. s̄z q̄d ha
beat voluptatē in seip̄a. ⁊ q̄ est delectabilissi
ma. De aliis aut̄ dixit q̄ videt̄ felicitas eorū
que exterius bonorū indigens. impossibile eī
vel nō facile bona opari impotentē tribuē ex
istentē multa quidē opata sūt p̄ organa p̄ ami
cos. ⁊ p̄ diuitias. ⁊ p̄ ciuilem potentiam. q̄busdam
aut̄ denudati coinquinat̄ btitudinē nō omnino
enī felix qui sp̄e turpissimus est vel ignobilis
vel solitari⁹ vel sine prole. Huius q̄stionis so
lutio p̄ma faciē videt̄ posse ex p̄cedētibus q̄
stionibus apparere. vbi q̄rebat̄ de p̄ se suffitiē
cia felicitatis. in q̄ ip̄a cōsistat. s̄z tñ nunc eius
solutionē repetēdo de articulis p̄ que modū
ea oīa de q̄bus nūc questū est ip̄i conferat̄ fe
licitati. Dictū aut̄ est p̄us q̄ si felicitas capiat̄
p̄ statu oīm bonorū aggregatiōe p̄fecto q̄ hec
oīa ad eā requirunt̄. sicut partes integrantes
ipsaz. dr̄nter tñ qa totalitas vnitas felicitatis
sic sup̄te est totalitas vnitas ordinis partium.
ad inuicē ⁊ ad vnū aliquid p̄mū. gr̄a cuius oīa
alia sunt sicut est de vnitate exercitus. Est igit̄
in tali felicitate aliquid per modum ducis in
exercitu ⁊ aliquid ei p̄p̄quū sicut sūt milites ad
ducē et aliquid remotius. sicut serui ad duce⁹
equi currus ⁊ alia organa requisita ad exerci
tus cōplemētum: prout inferius poterit appa
rere. Si vero capiat̄ felicitas p̄ illo simplici bo

bono humano quod est optimum oīm aliorū
ad quod omnia alia ordinari ⁊ reduci debent
verbi gratia ponamus q̄ illa sit p̄fecta dei cō
templatio: tunc si queratur: quo modo ad hanc
felicitatem se habeat̄ virtutis vsus: hoc est o
peratio fm̄ virtutem: distinguendū erit de vir
tutibus. quoniam alie sunt morales ⁊ alie in
tellectuales. Intellectuales: vt sapientia/ scien
tia/ intellectus/ prudētia/ ⁊ ars/ ⁊ dicemus tūc
q̄ opus nobilissimum ⁊ finale sapientie ad i
psam spectat felicitatem tanq̄ eius propria ⁊
formalis essentia. quoniam felicitas in opere
sapientie consistit. sicut videbitur in decimo.
Opus autem scientie deseruit operationi sapi
entie. quia sapientia est circa causas altissimas
sc̄z vltimate circa ip̄m deum. Ad huiusmodi
aut̄ causas primarum cognitionem accedere
nō possumus propter ipsas esse a sensu remo
tissimas nisi per cognitionem suorum effectū
um nobis notiorum circa quos scientia versa
tur. Item opus intellectus opi sciētie ⁊ sapi
entie deseruit. quoniam cognitio principiorū
ad notitiam conclusionū habedā ordinari vi
detur. vel etiā opus intellectus ad opus sa
piētie spectat cum sapientia sit finis intellect⁹
⁊ sciētie. deinde prudentia ⁊ opus eius imme
diate sequuntur post tres predictas virtutes in
tellectuales: ⁊ earū opationes ad eas imme
diate ordinantur. Dico aut̄ q̄ immediate or
dinantur precipiendo ⁊ ordinādo sapientie gra
tia circa ea que ad earum acq̄sitionem ⁊ ope
ris eorum. exercitium liberum reguntur. di
co etiam q̄ immediate sequuntur. quia prudē
tia precedit virtutes morales tanq̄ respectu e
arum architectonica. discernens ordinans ⁊ p̄
cipiens que ⁊ quomodo fm̄ vnāquāq̄ virtutē
operemur sicut postea declarabitur. Post pru
dentiam sequuntur virtutes morales q̄ vt sunt
ad ipsum virtuosum rescindunt ipsum ab im
petibus passionum irrationabilibus impediē
tibus eum ab acq̄sitiōe scientie ⁊ ab eius o
peris exercitio. Vnde septimo physicorum di
citur q̄ in quiete ⁊ residentia sit anima sapiens
⁊ prudens. propter quod infantes nec possunt
addiscere nec iudicare: similit̄ in senibus mul
ta perturbatio circa ip̄os. Itaq̄ aut̄ et paulat̄ p̄
turbatio. aliquando q̄dem a natura. aliquādo
q̄de⁹ ab aliis. i. a virtutibus moralibus: ⁊ ma
xime a castitate. sicut dicit commentator. sic
igitur virtutes morales sunt felicitati necessa
rie tanq̄ remotiue phibentium: ⁊ tanq̄ dispo

nētes ad sapientie trāsq̄uillū ⁊ delectabilē vsū
cū hoc etiā q̄ maxime decorant aīam felicitis
⁊ ip̄am felicitatē. Sc̄dm aut̄ q̄ vsus moralium
virtutū ē ad alios. sic maxime deseruiūt virtu
tes ad secundariā felicitatis intētiōē que ē in
largiēdo ⁊ distribuēdo aliis suā bonitatē/ aut
consulēdo monēdo vel p̄dicando. aut necessa
ria ad vitam v̄l ad bonam vitam ⁊ decētē lar
giēdo/ aut populū regēdo sc̄z fouēdo bonos ⁊
corrigeēdo malos: ⁊ tyrannorū impetibus resi
stēdo/ pacē inter ciues ⁊ concordia p̄curando
aut aliter qualitercūq̄ s̄z q̄ ip̄i felicitati ē pos
sibile. ⁊ fm̄ q̄ exigit conditio aliorū: et in hoc
etiā consistit maximū felicitatis decoratū
exterius in oculis aliorū: necnō etiā virtutis/
⁊ sic ordinant̄ ad ip̄am felicitatē nō solū ip̄i fe
lici s̄z etiā aliis acquirēdam sicut notū ē. Post
virtutes morales sequūt̄ bona corporis q̄ sunt
conueniētes dispositiones ad bona aīe. quoniam
bñ corpore disposito si bñ corpore vtaf/ bñ dis
positus ē ad anime vtutes. et opationes. si a
nime sequūt̄ corpa sicut in de physionomia di
ctū ē. Et nō est dubiū q̄ sanitas saltē talis cur
qua stat liber vsus rōnis est dispositio necessa
ria ad acq̄sitiōē sapientie. et eius opationis
exercitiū in qua felicitas cōsistit. fortitudo at̄
et pulchritudo felicē decorant valde et eum
reddūt aliis gratiorē. et ob hoc etiā multū va
let ad ip̄ius felicitatis secundariā intētiōem:
qm̄ cū homo habuēt̄ gr̄az hoīm: tūc melius ⁊
amicabilibus alii sibi obediēt. et magis suis
documētis et p̄ceptis et admonitionib⁹ acq̄
escēt. et sic in aliis sue bonitatis largitio potio
rē habebit effectū. ⁊ ad hanc debitaz corporis
dispositiōē seruandā v̄l amissam recupandā
fm̄ q̄d possibile est: ordinat̄ medicina ⁊ multe
artes subministrantes medicine. Deinde se
quunt̄ exteriora bona. quorū aliqua sūt ad vi
tā seruandā necessaria sicut cibus ⁊ potus/ et
vestitus: ⁊ p̄ cōsequēs hec sūt organa felicitatis
acq̄sitioni necessaria. cū idē sit bñ viuē ei q̄d ē
esse felicē. ⁊ nō viuētē impossibile sit viuē bñ
Itē p̄dicta haberi nō possunt cū tali vacati
one que ad sapiam ad ip̄iscendaz requir̄t sine
aliquibus diuitiis licet natura paucis cōtēta sit
ideo tales diuitie sūt etiā organa felicitati ad
ip̄iscende necessaria. p̄pter q̄d dictū est. Indi
gēt̄ melius esse ditari q̄ phylosophari. abundā
tes aut̄ diuitie/ proles fecunda/ ⁊ bona paren
tum/ ingenuitas/ honores ⁊ copia amicorū fe
licitatem ip̄am decorant exterius ⁊ cū hoc sūt

organa ad perfecte conseruandum ea que per
tinent ad felicitatis secundariā intētiōez
multa nāq̄ (sicut dicit A. n.) operata sunt per
organa/ per amicos/ per diuitias/ ⁊ per ciuilez
potentiam. ista tamen nō sunt de necessitate
felicitatis quo ad eius essentiam ⁊ intētiōez
primariā: prout vnusquisq̄ satis videre po
test. Adhuc aut̄ videmus homines vel ad vi
tam/ vel ad decorem vite/ vel ad populum de
bite regendū vel ad ea que his necessaria sūt
⁊ vtilia procuranda multis indigere que natu
ra nobis nō ministrat: sed hūane industrie sub
duntur. ideo secundū q̄ talia propinquius vel
remotius ordinantur ad ip̄am felicitatem vel
ad aliqua felicitati deseruentia/ dicendum est
q̄ ita tadē omnes artes mechanice predictorū
operatiue factiue felicitati subseruiunt. vnde
videtur q̄ inter cetera remotissime se habeat̄
ad ip̄am felicitatem quia nō sunt ad ipsos arti
fices fieri felices formaliter: sed vt aliis mini
strant ea que sunt necessaria vel conuenientia
ad ipsos fieri felices. Notandum est tamen
q̄ nec tales debent miseri dici nisi sint vitii ir
retiti ⁊ in malis operatiōibus assueti. sed si de
bite faciant ea ad que deputati sunt secundū
suas artes: dicendi sunt felices. nō formaliter
neq̄ simpliciter: sed secundum quādam ana
logiam et attributionem ad vere felices. sicut
cibum dicimus sanum/ ⁊ vrinam sanam/ secu
dum analogiam ad sanitatem animalis. Sed
de delectatione quia magis de ea in sequenti
bus determinabitur. sufficiat ad p̄sens quod
dicit A. n. in littera sc̄z q̄ felicitas nō indiget
delectatione tanq̄ exteriori adiutorio. sed ip̄a
est secundum seip̄am delectabilissima. No
tandum est q̄ Seneca nō videtur consentire fe
licitatez bonis exterioribus ornari neq̄ bonis
corporis. Vnde ad Lucillium in epistola cla
ranum. Errare mihi visus est qui dixit. Grati
or est pulchro veniens in corpore virtus. non
enim v̄llo honestamēto eget ipsa Et exemplū
accipiens in clarano dixit q̄ natura sub eius
deformi corpore animū collocauit perfectis
simum. volens hoc ip̄m nobis ostendere posse
ingenium fortissimum ac beatissimum sub q̄
libet cute latere et subdit nō deformitate cor
poris fedari animū: sed pulchritudine animi
corpus ornari. imo etiā videtur velle Seneca
q̄ expedientior ad felicitatem sit aduersa for
tuna q̄ prospera. cuius ratio esse videtur: quon
iam vel felicitas in virtute consistit. vel saltē

virtus se h3 ad felicitatē pxime. ppter qđ illō magis felicitati expedire vř p qđ vř magis i-
 citat/magis expit/z magis roborat. Sed vřtus
 magis i aduersitatib9 qđ in pſperitatib9 icitat/
 experit/z roboratur ergo zc. miore at Seneca
 declarat epistola multuz tibi sic dicēs vires ex
 pertus es tuas que nunq certam dare fidutiāz
 sui possunt: nisi cuz multe difficultates hinc z
 illuc apparuerint. aliquando vero et propius
 accesserint sic verus ille aīmus z in alienū nō
 venturus arbitrium probatur. Et subdit ad de
 clarationem predictoruz Non vt athleta ma-
 gnos spūs ad certamen afferre potest qui nū-
 q̄ sugillatus est. ille qui sanguinem suum vi-
 dit. cuius dentes crepuerit sub pugno. ille qui
 supplantatus aduersarium toto tulit corpore:
 nec proiecit / aīm piectus. q̄ quotiens cecidit
 cōtumator resurrexit: cū magna spe descēdit
 ad pugnā. multū enī adiicit sibi vřtus lacessi-
 ta. vñ in ep̄la subinde. dicit vřtutē enī intelligo
 animosā z excelsā quā iucitat q̄quid infestat
 Eadē etiā sniam videt Seneca pulchre declar-
 rare libro suo de diuina puidētia: vbi diffuse
 tractat istā q̄stionē videlicet cū oīa diuina p-
 uidētia regant. q̄re tot mala viris bonis acci-
 dūt: z vide (si vis) totū librū. Et vterius loqns
 ibidē de puidētia z sollicitudine diuina dicit:
 ipsis inq̄ deus consulit quos eēz honestissimos
 cupit: quotiēs illis materiā p̄bet aliqđ animo
 se fortitq̄ faciēdi. ad quā rē opus est aliq̄ rerū
 difficultate. hos itaq̄ deus p̄mo probat quos
 amat. z inducit / recognoscit z exercet: eos autē
 quibus indulgere videtur z quibus parcē mol-
 les venturis malis seruat. hec Seneca. Ex
 his ergo arguitur sic illud est magis expedi-
 ens ad felicitatem quo induramur et exerce-
 mur ad opera virtutuz exercenda qđ illud quo
 molles venturis malis seruamur sed aduersi-
 tatibus induramur / z prosperitatibus molles
 venturis malis seruamur ergo z cetera. Imo
 etiam videtur qđ ex principiis Aristotelis ad
 eandem conclusionem debemus arguere sic.
 cum felicitas non inueniat sine virtutibus mo-
 ralibus videtur qđ illud expediat z eius oppo-
 situm impediāt ad felicitatem acquirēdam si
 ne quo virtutes morales acquiri non possunt.
 s3 sine aduersitatibus acquiri non possunt pro-
 batio pono qđ omnia veniant tibi ad nutum:
 tunc tibi nihil graue vel terribile occurret. nō
 ergo actum fortitudinis exercebis: nec igitur
 tibi fortitudinem acquires. sed non genera-

tur virtus nisi ex multiplicatis operatiōibus.
 Si autē fortitudinem nō habueris: nullam vir-
 tutem aliam habere poteris quoniam cōnexe
 sunt sicut dicitur in sexto: ergo zc. Iterū vi-
 detur qđ felicitas magis exterius decoretur in
 aduersa fortuna qđ in prospera. tali rōe. Suppo-
 natur qđ virtutum opera sunt meliora penitus
 z magis ad felicitatē pertinentia qđ diuitie vel
 honores. propter quod vir bonus ea prefert oī-
 bus. vnde Seneca ad lucillum in ep̄la Inimi-
 titias dicit vir bonus qđ honeste se facturū pu-
 tauerit faciet etiam sine pecunia. si laborioluz
 erit faciet. Si etiam damnosum faciet. etiā si
 periculosū erit. Rursus qđ turpe erit nō faciet
 etiā si pecuniā afferet. etiā si voluptatē etiā si
 potētiā. ab honesto nlla re deterrebif ad tur-
 pia nlla spe iuitabif. Ex qđ suppositiōe manife-
 stū ē qđ per exteriorē euidentia virtutū ope-
 rum felicitas magis decoratur etiāz exterius
 qđ per confluentiam diuitiarum z honorum / s3
 exterius fiunt euidentiora opera virtutum in
 aduersitatibus qđ in prosperitatibus. quod Se-
 neca declarat in libro suo de diuina prouidē-
 tia. dicens gubernatorez in tempestate maris
 in acie militem intelligas. vnde possum scire
 q̄tum aduersus paupertatem tibi animi sit si
 diuitiis affluis: vnde possum scire q̄tū aduer-
 sus ignominia z ifamia odiūq̄ populare cōstā-
 tie habeas si inter plausus senescas propt̄ qđ
 bene dicit Añ. primo huius qđ in olimpiadi-
 bus nō optimi coronantur: fortissimi sed ago-
 nizantes: vnde concludendo videtur verum ef-
 se quod in predicto libro Seneca dicit aucto-
 ritate democriti nihil mihi videtur infelicius
 eo cui nihil vnq̄ euenit aduersi. nō licuit enīz
 illi seipsum experiri. ergo zc. Hec autē opinio
 Senecae videt̄ satis catholice fidei p̄sonare quo-
 niaz in hoc dei confessores z martyres qđ ad p-
 positum spectat. hanc habere conuenientiam
 videntur. qđ hic in via felicem vitam duxerūt
 propter quā in patria beatitudinē meruerunt
 sed hec videtur eorum differentia qđ illam fe-
 licem vitam perfererunt confessores quidē in
 prosperis. z martyres in aduersis. Si ergo ecclia
 propter eorum felicem vitam invita vel inde
 secutā beatitudinem in patria deferat eis re-
 uerentiam eorum feliciorē vitam affirmare
 videtur quibus defert ampliore reuerentiā
 hoc autem est martyribus. igitur zc. Ergo hic
 asserere possum qđ hec istoz doctorū excellē-
 tissimoz necnō z p̄decessoz z successoz suoz

controuerſia ppetuā difficultatem me z maio-
 res me sup̄cedentē ostendit. propter quod in
 ea valde sup̄ficialiter p̄transibo. Dicam ergo
 cum concessum fuerit qđ in dei cōtēplatione
 p̄fecta que non est sine dei cognitione z eius
 dilectione cōsistat vera felicitas. tñ dubiū reli-
 quif an p̄ncipaliter cōsistat in dei cognitiōe vř
 in eius dilectione hoc ē an cōsistat in actu in-
 tellectus aut in actu volūtatis: de quo p̄scruta-
 bis in decimo. quocūq̄ autē mō dicat / oportz qđ
 illa dei cognitio que ad felicitatem requirit̄ sit
 talis qđ ea firmissime absq̄ oī formidione iudi-
 cemus tantā eē dei bonitatē z excellentiaz qđ
 nulla sit ei cōpabilis in quocūq̄. imo qđ oē deo
 placens p̄ferēdū sit diuitiis z honoribus: aliis
 quibuscūq̄ in vsū n̄m veniētibus: imo nobis
 ipsis z p̄ cōsequēs melius esset mortē crudelis
 sine pati qđ aliquid cōmittē deo odiosū. Itē
 etiā oportet qđ illa dei dilectio que ad felicitatē
 requirit̄ sit talis qđ ob eius sumā bonitatem
 nos absq̄ tergiuerſatione quacūq̄ p̄ nostrā ele-
 ctionē p̄feramus oē deo placēs diuitiis / hono-
 ribus: z aliis quibuscūq̄ imo nobis ipsis. Iste
 autē actus volūtatis ad p̄dictū actū intellectus
 necessario cōsequif vř puto: vel saltē cū eo sta-
 re nō pōt voluntatis actus cōtrarius. si enī vo-
 luntas aliq̄ pōt in vtrūq̄ cōtrarioruz libere.
 id est ex eo qđ vnū alteri nō sine quacūq̄ formi-
 dine p̄fertur. de hoc autē magis dicet infra: im-
 possibile autē est in tali actu volūtatis siml̄ ex-
 istē z peccare. Sed iterū quis ista cōcessa fue-
 rint tñ adhuc magnū restat dubiū in sequēti
 bus tractandū vtrū loquēdo fm̄ phos p̄dictus
 actus intellectus requirat necessario habitum
 intellectualē p̄ doctrinā philosophicā acqui-
 sītū. quē sapiāz vocamus. vbi in diuinorū attri-
 butoz multitudinē sit demonstrata nobis diui-
 ne bonitatis immēſitas z excellētia / vtrū abs-
 qđ tali habitu possit elici talis actus vel pura fi-
 de: vř alias: Si dicat p̄mo mō. tñc manifestū ē
 qđ sapia phosica requit̄ ad felicitatē: p̄ p̄sequēs
 oīa que ad sapiam requirunt̄ ad quā acquirē-
 dā requirit̄ aliqualis cōpetēs sanitas / z diuitie
 aliquales. nō enī aliter eēt possibile vacare stu-
 dio / z lōgo tpe / z perfecte. qđ tñ requirit̄ ad ta-
 lē sapiam acquirēdā. verū ē tñ qđ ea acquisita
 possum9 in p̄dictū ipius actū trāfire sine diuiti-
 is z egritudines z passiōes hñtes. z in carceri-
 bus ligati / z detēti / z in martyriis vsq̄ ad mor-
 tē afflictī qđ iur nobis posset manē vsus rōnis
 Si autē p̄dictus actus elici possz absqđ tali hitu

phosico tunc nō necessario talis sapia phosica
 requireret̄ ad felicitatē. s3 tñ eēt ad eā putilis
 qm̄ eēt valde difficile qđ p̄dictū iudiciū intel-
 lect9 eēt firmū nisi p̄us essem9 de diuine boni-
 tatis immēſa excellētia informati. Itē dubiū
 est de sup̄dicto actu volūtatis an sine vřtu-
 tibus moralibus elici possit an nō. Si autē dica-
 tur qđ nō tñc ad felicitatē nccie sūt vřtutes mo-
 rales. z p̄ cōsequēs oīa que ad eas requirunt̄.
 Si at dicat qđ sic: tñc ad eā nō erūt necessarie
 s3 putiles valde. qm̄ si quis habeat appetitum
 immoderatū ad diuitias / vel ad honores aut
 ad delectatiōes inclinātū: valde difficile esset
 sp̄alit̄ obiecto passionatiuo p̄ntē qđ oē hone-
 stū efficacī volūtati p̄ferret z diuitiis z hono-
 ribus: ac etiā p̄prie vite. si ergo p̄dicto mō cō-
 cederet̄ qđ hō posset in actū beatificū trāfire si-
 ne phosica sapientia z sine vřtutibus moralib9.
 tñc oportet hoc exponē qđ dixit Añ. s3 qđ fe-
 licitas est opatio fm̄ vřtutē oportet enī dicē qđ
 ipa est opatio quedā fm̄ vřtutē. vř talis qualis
 eēt si eēt fm̄ vřtutē. Hec igit̄ sub opinionum di-
 uersaz dñia dicta sint de vřtutibus quō ad feli-
 citatē requirant̄. De bonoz autē corporis et
 exterioroz abundantia / similit̄ de calamitatibus
 iniuriis: opp̄sionibus dici pōt qđ hec oīa quo
 dāmodo faciūt ad extēiorē decorē felicitatis
 inq̄tū circa ea exercent̄ opa vřtutū moralū in
 qbus verus felicitatis ornatus cōsistit. Illud ei
 est verus exterior felicitatis ornatus in qđ re-
 fulget exterius bonitas z excellētia felicitatis
 hoc autē est in vřtuos opatiōibus z nō in ami-
 corū carnaliū copia / nec in pecuniāz abundā-
 tia / nisi solū inq̄tū vřtutes circa tñā opant̄. aut
 etiā circa aduersa. sicut enī vřtute mala fortu-
 na vincit. sic ornatur bona. Que autē for-
 tuna sit eligibilior ipi felici puto qđ bona. sicut
 dicit Añ: qđ etiā Seneca cōsitet: quis enī felici-
 tas in aduersitatibus sicut in p̄peritatib9 de-
 corē sue claritatis ostendat. cōcedit Seneca qđ
 nō erūt aduersitates eligibiles. Nā i ep̄la a cōi-
 bus / cū discipul9 suis sibi mouisset q̄stionē an
 oē bonū sit optabile. z arguisset qđ nō. qā forti-
 ter torq̄ri / patient̄ egrotare sūt quedā bona: cū
 sint opa vřtutis. nullū tñ videm9 qđ nō vellet eē
 san9. Ad hoc ipse rīdet dicēs distigue mi. lu-
 cilli ista. z itelliges eē in his aliqđ optādū / tor-
 mēta abesse a me velim. s3 si sustinēda fuerit
 vt me in illis fortit̄ honeste aīoseq̄ gerā opta-
 bo. nō sū tā demēs vt egrotare cupiā. s3 si egro-
 tādū fuerit vt nihil intēperate nihil effemia
 c. iiii.

te facia optabo. ita nō icōmoda optabilia sūt s3 virtus. Itē ep̄la claranū Ipe dicit ⁊ hoc re spōdeo plurimū interesse iter gaudiū ⁊ dolorē si querat electio/alterū petā/alterū vitabo. illud fm naturā ē/hoc p̄tra. Itē i libro suo de vita btā dicit: nō ptēnet se sapiēs etiāsi/ fuerit mime stature: ⁊ sese tñ p̄cerū vellet. malā va litudinē tolerabit: bonū optabit. totū fortune regimē despitiā: s3 ex illo si dabit electio meli ora sumā hec Seneca. Ad rōes ḡ in opposi tū rīdendū est p̄mo ad illas q̄ ex dictis Sene ce sūt. De hoc igit̄ q̄ Seneca re. pbat illū ver sicutū gratior ē pulchro veniēs i corpore v̄tus dicēdū ē q̄ virtus h3 duplicē opationē: vnam sc3 interiorē que ē vere finis v̄tutis. ⁊ illa ope ratio vna cū v̄tute ē que pficit hoicm: reddit hoicem vere bonū. Aliā vero h3 opationē ex teriorē fm quā v̄tus suā bonitatē largit̄ aliis. Vult igit̄ Seneca q̄ v̄tus fm seip̄am vel quo ad eius opationē intrinsecā nō reddat̄ meliorē v̄ gratior p̄pter quecūq̄ bona corporis exteriora nō negat tñ. qn̄ ip̄a sit gratior ⁊ melior q̄ ad o perationē extrinsecā/negat etiā Seneca q̄ pro pter exteriora vel corporis bona v̄tus sit meli or ipi v̄tuoso. s3 nō negat qn̄ ip̄a sit melior ali is ad quos ip̄a tēdit. ⁊ id (vt puto) diceret Añ. Pone enī q̄ rex francoꝝ ⁊ vnus paup̄ hō habē ant i se v̄tutē fortitudinis aut liberalitatis fm quas ipi semp̄ habeāt volūtatē bonā ⁊ p̄fectā opandi. fortit̄ ⁊ liberaliter quecūq̄ oportuerit vult Seneca q̄ iste v̄tutes ⁊ earū opationes nō reddūt regē in se meliorē q̄ pauperē. s3 reddūt regē toti patrie meliorē q̄ pauperē. Tūc ad illā rōem in q̄ dicit. Illud expediētius ē ad fe licitatē p̄ quod v̄tus incitat̄/expit̄ ⁊ magis ro borat̄. pōt dici q̄ post ip̄arū v̄tutū ⁊ felicitatis adeptionē nullo indigem⁹ incita mento nulla experiētia nullo roboramēto. nā ⁊ si maīa nō occurrat nobis exterior circa quam exercēda sint exteriora opa virtutū: tñ oī die imo q̄cū q̄ nostre fragilitas nature p̄miserit interiores exercemus operationes virtutū in ip̄a dei pri us exposita cōtemplatione. in qua nos volūta te p̄fecta omne deo placēs. i. omne quod recte rationi cōsonat operamur. que sicut dicit Sene ca est in nobis tanq̄ diuinus sp̄s immeris p̄ ferendus omnibus ⁊ vniuersis diuitiis/honori bus ⁊ amicis imo nobis ipsis. hac igitur co gitatione si fuerit perfecte firmitatis omnes virtutes incitantur atq̄ roborantur. imo p̄ ta les actus īteriores possent in nobis omnes ge

nerari virtutes vt puto: etiāsi deficiēte obiecto vel alias impediti nō possemus exterius ope rari. s3 hoc eēt magis difficile de quo postea magis dicitur. propter quod cōcedendum est valde valere ad generationē virtutū exterius exercitium. s3 tñ dici potest q̄ sicut in aduersi tatibus experiri potest fortitudo: ita in p̄speri tatibus temperātia/ iusticia/ magnanimitas/ liberalitas ⁊c. Iterū certū videtur mihi q̄ hō mo diues cui latissima est fortuna valde bene potest experiri actū fortitudinis si vult. verbi gratia vadas ad palatiū regis ⁊ inuenies ibi multos iniuste oppressos per tyrannos princi pes ⁊ prelatos. des ergo eis consiliū ⁊ fauo rem expensis p̄priis: constat q̄ tu scito odium illorū principum ⁊ prelatorū incurres: imo pi culum amissionis oim bonorū exteriorū: imo et mortis quā mortē si viriliter p̄pter bonū vir tutis elegeris. ipse maximū fortitudinis actū experieris. videtur ergo mihi q̄ exterioris ac tus singularū virtutū exercere magis sit in li bera ptate fortuatorū q̄ ifortūtorū. vñ ego cō cedo vocē illam democriti prius allegataz: ni hil enim mihi inquit videtur infelicius eo cui nunq̄ nihil vnq̄ euenit aduersi. concedo quidē nō tñ propter illam causam quā subiunxit di cens: nō licuit enim illi se experiri. s3 propter hoc q̄ nō voluit se experiri si enī de bonis su is voluisset indigentibus large subuenire i ne cessitate ⁊ oppressos voluisset iuuare p̄priis la boribus ⁊ expensis ⁊ contra potētes dominos etiam contra proprios amicos: puto vidisset nō semper ita sibi arrisisse fortunā s3 sepe ran cores ⁊ inimitias ⁊ insidiosas iniurias osten disse comminantes sibi q̄q̄ mortis periculus q̄q̄ scandalum/ q̄q̄ diuitiarum ruinam. in q̄ bus se potuiss̄ experiri si voluisset. sic ergo de rationibus illis expeditum sit. Ad p̄ncipa les rationes. Ad primam visum fuit in deci ma questione. Ad aliam dicendū est q̄ de lectatiōes sensuales immoderate abiicēde sūt s3 nō ille que consequuntur operavirtutū mo raliū vel intellectualium que sunt maiores. puriores ⁊ meliores. ⁊ tales habet annexas si bi felicitas. Ad aliam dicendū est q̄ felix in opere virtutis delectatur. licet bene tristat̄ de infortunis amicorum vel vitinorum hec enim stant simul. vel etiam forte gaudet fm partem superiorem ⁊ tristatur fm sensum.

Ad alias simul dicendum est q̄ homo bo nus bñ vtitur omnibus bonis tam corporis q̄

exterioribus. ideo nullam dant ei occasionem mali s3 sibi deseruiūt organice ad opatiōes v̄ tutū. s3 hec oia eēt mala male vtētib⁹. ⁊ eis darēt occasionē ac ptatē pei⁹ faciēdi qm̄ seuis sima ē iniusticia hīs arma p̄mo politice. nec fe lices bñ vtētes diuitiis ⁊ fortitudie sūt illi q̄ pe riere p̄pt̄ diuitias vel fortitudinez: nec felices pecunias q̄rūt ad excessū. Sed anq̄ excedat di stribuūt eas liberalit̄ s3 q̄ o3. De turpitudine aut̄ Platonis ⁊ Tullii p3 ex dictis supra quid sit dicendū. ⁊ sic est finis questioinis

Eptimo decimo queritur Vtrum felici tas hominibus adueniat fm fortunam vel fm causaz diuinam/ vel humanā/ Arguit̄ q̄ fm fortunam. quia aduenit ext̄ semp̄ ⁊ frequenter vt notum est. s3 huiusmodi est fortuna ⁊ que a fortuna esse scimus vt dici tur 2° physicorum. Oppositum dicit Añ. pri mo huius. Maximum aut̄ ⁊ optimū cuiusmo di est felicitas concedere fortune valde pern itiosum erit. Qd̄ a causa diuina/ arguit̄ q̄ dans formam dat omnia cōsequētia formam cōmentator vi. physicorū. deus aut̄ dat animā humanam: cū nō sit educta de potentia mate rie sed creata. ⁊ felicitas sequitur eam sicut ei us propria perfectio. igitur ⁊c. Itē felicitas diuinū qd̄ ē ⁊ bonū p̄mo hui⁹. diuinū aut̄ nō dici videt̄ nisi a deo igitur ⁊c. Oppositum arguitur quia omnino impmutabilis nō vide tur effectus esse nisi p̄petuus. vt patet vi. physi corū. deus aut̄ oīuo est immutabilis. ⁊ felici tas nō est perpetua. igitur ⁊c. Arguit̄ etiā q̄ a causa humana. quia felicitas est opatio fm v̄tutē p̄mo huius. v̄tutes at̄ insūt hoibus p̄ hu manā cām s3 p̄ assuefactionē vel exercitium vel disciplinā. sicut postvidebit̄. igitur. Opposi tū arguit̄ q̄ tūc hō cū an̄ nō eēt felix/ facēt se felice. ⁊ ita imp̄fectū facēt se p̄fectū. qd̄ videt̄ i cōueniēs. q̄ oportet agēs eē tale q̄le passū ē i potētia. ⁊ act⁹ ē p̄fectior potētia nono metha physice ḡ ⁊c. Etiā idē s3 idē ⁊ resp̄cū eiusdē eēt agēs ⁊ recipiēs: ⁊ ita i actū ⁊ potētia. qd̄ reputa tur impossibile. ⁊ p̄bat̄ p̄na q̄ felicitas iest ho mini fm v̄tutē p̄fectissimā ipius. vt videt̄ di cēt Añ. p̄mo hui⁹. ⁊ nō ē dicēdū q̄ agat eā fm v̄tutē min⁹ nobile. cū agē sit nobil⁹ q̄ pati. Di cēdū ē p̄mo s3 Añ. q̄ at̄tūē felicitatē ipi for tune ē valde p̄nitiosū: p̄mo q̄ felicitas ē maxi mū hūanorū bonorū ⁊ optimū thia at̄ at̄tūē for tūe ē valde p̄nitiosū/ p̄ q̄ si maximū ⁊ optim bonorū eēt a fortūa tē optiviri ⁊ prudētissimi eēt

optime fortunati: cuius cōtrariū sepissime vi demus. Etiā fortūa ita tribuit hōi malū sicut bonū. melius igit̄ est dicē ip̄am felicitatē esse a deo vel a natura vel a v̄tute v̄l ab aliq̄ taliū causaz. puenire que delmiate sūt ad bonū et ad optimū semp̄ fm q̄ est possibile/ q̄ a fortūa Scōo q̄a ex diffitiōe felicitatis apparuit felici tatē eē opationē hoīs fm virtutē p̄fectā. tē aut̄ nō euenit a fortūa. Tercio q̄a si felicitas esset a fortuna: seq̄ret̄ q̄ p̄iret omis ars ⁊ industria politica. qd̄ est absurdū ⁊ p̄nitiosū dicē. cōse q̄ntia aut̄ pt3 sic. dictū qdem est in p̄heio opti mū hūanorū bonorū qd̄ est ip̄a felicitas eē finē politice ⁊ idcirco ad eā oportz oia politice ne gociā ordinari. qd̄ etiā de facto maifestū ē q̄ niā politica p̄mū habz studiū faciēdi ciues bōs ⁊ bonorū ac optiorū opatores. ⁊ per p̄ns fe lices que at̄ a fortuna sūt nō opz q̄ncūq̄ sapiē tez vel prudentē studē ordinare: neq̄ artificē quecūq̄ q̄a fortuna ē extra rationē 2° physico rū. Et hoc declarabit̄ magis specialit̄: quia om niū cām ciuiliū geuera (sicut dicit Añ. p̄mo re thorice) tria sūt: sc3 deliberatiū discptatiū ⁊ exclamatiū. q̄ alii vocāt cōsiliatiū iudici ale ⁊ demonstratiū. mō p̄stat q̄ si huānū bonū ad qd̄ ordinari debēt omēs huāne opationes sit a fortuna p̄bit̄ cōsiliatiū siue deliberatiū q̄a de his que a fortuna fieri cōtingit nihil o portz p̄consiliari. sed de his solū quecumq̄ nat ta sunt reduci in nos ⁊ quorū p̄ncipiū genera tionis est in nobis p̄mo rethorice. et idē dicit̄ scio ethicorū. Scōo p̄iret discptatiū seu iudi ciale qm̄ hoc genus ptātis est circa p̄terita pro pter punitionē aut remunerationē. nullus enī punit̄ vel premia iudicialiter de his que a for tuna eueniunt. sed de his que sūt in potestate nostra thio ethycorū. Tercio p̄iret exclatiū si ire demonstratiū qm̄ huiusmōi genus est de p̄ tinētibus ad laudē vel vitupiiū de his que bene vel male sūt. laus autem non est de bonis for tune dicente seneca: quid enī est stultius q̄ in homine aliena laudare scilicet bona fortune: ea enim ad alium transferri possunt. habes fa miliam formosam: domum pulchram: mulie rem lasciuam et optime figuratam. nihil horū tui est. Et boecius dicit: Si diues es: lauda for tunam. si nobilis: lauda parentes. si sapiens: lauda te ipsum. Patet igitur. quantum sit ab surdum felicitatem attribuere fortune: cum hoc q̄ fortuna variabilissima est. quod non competit felicitati. sicut dicitur primo huius.

nostra scio ethicos. Scdo dicendū est qd felicitas puenit homibus ab huana cā quod ptz ex eius diffinitione. Est eni homis opatio fm virtutē ipsius pfectissimā. ppter quod nō est dubiū si virtutes hoīs infint a causa huāna qn felicitas sit a causa huāna. virtutes autē tam morales q̄ intellectuales ab huāna causa pueniūt. q̄ ex huānis opatōibus acq̄runt. he qdē per disciplinā ⁊ studiū/ alie p assuefactionē et exercitiū. Itē felicitas huāna cū sit finis ipsius hoīs: debet omībus hoīb⁹ esse cōis. sic qd sit in cuiuslibz ptāte fieri felice: vlt simpliciter: vlt saltē put sibi cōuenit fm gradū ⁊ statū quē habz in politica cōitate. Aliē enī natura faceret hoīez frustra q̄tū essz de p se. quia faceret eū non p se attingibile sui finis. mō de⁹ ⁊ natura nihil faciūt frustra pmo celi. s3 felicitas nō sic esset hoī cōueniēs nisi essz a cā huāna. igit ec.

Itē felicitas debz a tali causa pōi fm quā si bi cōueniūt pditiōes nobiles que sibi cōmunit attribūnt. hoc autē erit si sit a causa huāna: scz si sit ab aīma rationali fm eius potētias ⁊ virtutes pfectissimas. sic enī erit finis ⁊ pmiū scz finale pmiū virtutis ⁊ optimū ⁊ quid diuinū ⁊ beatū. diuinū cū dici potest p quod homo maxime assimilaf deo. hoc autē erit p ipsam felicitatē sic positā/ simlr aīma rationalis fm suas pprias potentias ⁊ virtutes innata est deū cōtemplari. hec autē cōtemplatio licet sit ab homine: dici merito qd diuinū ⁊ beatū scdm qd est obiectiue circa deū/ he autē nobiles cōditiones solent attribui ipsi felicitati. Et istas rationes tangit Ar. in littera: licet ordine retrogdo Tertio dicendū est qd felicitas est a causa diuina: q̄ si aliqd aliud deoz est donū hoīb⁹: rationale est felicitatē dei donū esse. vt dicit Ar. cuius ratio est q̄ cū deus sit optim⁹: ⁊ effectus debz pporcionari cause ratioabilius est optimū in homie quod est ipsa felicitas esse a deo q̄ aliud quodcūq̄ deterius. Irrōnabile autē essz nihil a deo datū eē hoīb⁹: cū deus sit prima causa ex q̄ dependet celū ⁊ tota natura du odecio methaphysice ⁊ causa p̄maria plus iufluit in effectū q̄ scōaria in libro de caus. p̄p qd etiaz dī pmo celi qd ab eo cōicatū est oib⁹ esse et viuē his qdem clari⁹ his vero obfcuri⁹. Est igit sciendū qd felicitas huāna scdm Ar. est ab homine siue a causa huāna: tanq̄ a a causa ppria ⁊ detmiata: sed a deo tanq̄ a cā vniuersali ⁊ p̄maria. sicut ⁊ omīa alia bona in istis inferioribus inuenta: cū hoc qd sūt a deo

tanq̄ a prima causa ⁊ vlt requirunt causam aliquā particularē ⁊ ppriam. dicimus tñ qd quodam specialiori ⁊ immediatori modo felicitas est a deo q̄ alia bona que in his inferioribus inueniuntur. inq̄tum deus est proprium ⁊ principale felicitatis obiectum. cuius tamē cōtemplatio que est ipsa felicitas humana nō acquiritur nobis sine multo labore nostro/ ⁊ studio frequentī/ ac sollicita perseuerantia in virtute. saltē vt in pluribus. vnde versificator. Dat deus omne bonum s3 nō per cornua taurum. Vtrum autē sint alique virtutes nobis diuinit⁹ infuse/ sicut dicunt theologī: nō est presentis perscrutationis. Nam sicut dicit Albertus primo de generatiōe. Quid ad nos de dei miraculis. cum de natura loquimur? nos autē (sicut ⁊ Ar. in hoc libro) phylosophice loquimur de felicitate secundum qd ē nobis acquiribilis in hac vita secundum naturē conditionis humane communē cursum. Ad rationem de fortuna dicendum ē qd que extra semper ⁊ frequēter eueniunt quo ad tempus vel quo ad supposita si in ordine ad causam a qua pueniunt eueniant semper vel vt in pluribus/ nō sunt a fortuna. vt eclipsis solis ⁊ lune. hoīem fieri regē aut papam. sed que raro eueniunt in ordine ad causam a qua pueniunt. si cū hoc sint nō intenta ab agentibus. talia a fortuna vel a casu euenire dicimus. vt inuētiōne thesauri i fossione t̄re ad seminādū blada. felicitas autē intēdit ab eo qui eā acq̄rit ⁊ semper/ vel in pluribus. puenit autē a determinata causa a q̄ nata est puenire scz ab opib⁹ virtutū ⁊ speculationis studio frequentī. Ad rōes arguētes qd a deo Ad p̄mā dās formā dat p̄sentia ad formā q̄ necōio ⁊ inseparabilē cōsequūnt formā. sicut risibilis resp̄cū hoīs ⁊ igni ferri sursū impedimēto remoto. de aliis autē nō ē necōio. felicitas at nō sic cōsequūnt huānā aīam Ad aliā dici p̄t qd felicitas diuinū qd sit. nō quia a deo sit vt a ppria cā. s3 quia fm eā hō efficiē simus deo. vel q̄a habet deū p obiecto p̄ncipali ⁊ pprio. Ad rōem q̄ arguit qd nō a causa huāna dicendū ē forte qd p̄fectū p̄ma p̄fectiōe remoto p̄hibēte pōt se facē in secūda p̄fectiōe. vt graue qd mouet se deorsū. hō autē h3 p̄mū actū scilz aīam ⁊ felicitas ē secūdu⁹ actus. iō rē. vel dicendū qd hō p se nō sufficit ad faciendū se felice. s3 requirit ⁊ obiectū ⁊ intellectus agens. quod quomodo sit. nō est p̄ntis speculationis. ⁊ sic est finis questionis.

Ctauo decimo q̄rif. Vtz: homo possit dici vere felix in hac vita? Arguitur qd non quia felicitas est status oim bonoz aggregatiōe p̄fectus: scōz boetii. Et Ar. dicit primo huius qd ipsa est bonū simpliciter p̄fectum ⁊ optimū ⁊ per se sufficiētissimū ⁊ delectabilissimū ⁊ stabilissimū: quia dicit null⁹ vtiq̄ beatoz: fiet miser. s3 in hac vita nullū est tale bonū. p̄bas primo q̄tū ad dictū boetii qd talis status in iuuetute haberi non potest p̄pē non esse iuuenē p̄fcm scōm omnes sciētias et virtutes. ⁊ qd dicit Ar. nullū debere dici felicem nisi in vita p̄fecta/ sed nec in senectute: q̄ iam bona corporis diminuūt. Et itez si aliqs in hac vita concedaf habere talē statū: tamen deficit stabilitas. quoniam per fortunā potest amittere bona exteriora ⁊ per egritudine vel lesione potest amittere bona corporis imo etiam anime bona scz per furia ⁊ mania aut humisodi. ⁊ ita patz nullū esse stabile bonū in hac vita. Itē neq̄ haberi potest simpliciter p̄fectum ⁊ per se sufficiens. q̄a tali adepto nihil amplius desideraref. sed desiderū hoīs in hac vita satiari nō potest. homo enim naturaliter desiderat permanētiā boni quod habet. s3 omnia bona in hac vita sunt trāsitoria sicut ⁊ ipsa vita. Itē bonū optimū ⁊ delectabilissimum non cōpatitur secū malas cōturbatiōes/ tribulatiōes ⁊ tristitias s3 hec omnia excludit. null⁹ autē extra p̄dicta positus/ est in hac vita ppter infortunia possibilis supuenire. sic patz in lra Preterea bonis diu habundātē ⁊ miserabilē finientez nullus vtiq̄ felicitabit: vt dicit in littera/ sed quēcūq̄ bonis abundantē p̄tingit miserabilē finire sicut visū est de p̄amo q̄ longo tpe. ple secundus diuitiis ⁊ honoribus abundans/ virtutibus insignitus/ pace quietus/ contrariis in senectute subiicit: ⁊ sic miserabilē finiunt. Opositum arguitur auctoritate Ar. dicentis: quid igit phibz dicē felice scōm virtutē p̄fectā opantē ⁊ exterioribus bōis sufficiēter ditatū non cōtingenti tpe s3 vita p̄fca quasi dicat nihil. dicit etiā: existet at vtiq̄ felici quod q̄ritū est: ⁊ erit per vitā talis. Notādū est qd a theologis duplex distinguit felicitas scz p̄miatoria ⁊ meritoria. differūt autē qm p̄miatoria omīa mala excludit ⁊ culpe ⁊ pene: ⁊ omīa includit bona q̄bus homo dignus est: ⁊ omne cōplet desiderū ⁊ gaudiū. Felicitas autē meritoria mala culpabilia excludit. Ar. felix non esset v̄ bonus. s3 non excludit mala

penalia. Item licet hec felicitas includat bona p que homo dignus est: tñ non includit omnia bona quibus homo dignus est. Item nec talis cōplet oē desiderū ⁊ gaudiū. de ista nāq̄ dictum est beati paupes: beati mites: beati qui lugent: beati qui persecutionem patiuntur et cetera. Dicitur ergo qd felicitas meritoria habetur in hac vita et qd de hac Aristoteles locutus est primo huius. Ideo dicit qd infortunia a magna perturbant et conturbant beatoz tristitias enī inferunt ⁊ a multis impediunt operationibus. verumtamen et maximū refulget in his bonū ⁊ cetera. dicit etiā qd cū opationes fm virtutē sint cōmine felicitatis: nullus vtiq̄ beatoz: fiet miser/ neq̄ enī opabit aliquādo odibilia ⁊ mala. vt enī vere bonū ⁊ sapiētē omnes existiamus fortunas decent ferre: ⁊ existētibus semp optima opari rē. Et hanc felicitatē descripsit Ar. qd est opatio fm virtutē p̄fectissimā in vita p̄fecta. q̄a est dei sollicita ⁊ cōtinua contemplatio fm qd est possibile in hac vita. Dicit etiā qd felicitas est quid optimū delectabilissimū ⁊ pulcherrimū scz quo ad merendū in hoīs ptāte. ⁊ hanc felicitatē dicit Ar. nullatenus esse fortune subiectā s3 poti⁹ sibi subiectē fortunā: serēdo fortunas ⁊ vbiq̄ omīa prudēt Secundo vero dicitur qd felicitas premiatoria non habet in hac vita. quoniam in hac vita nullus est extra omnia mala penalia: nec illi qui maxime merētur habent omnia bona quibus digni sunt: sed aliquando finiunt vitā suā in tormentis: plus cupientes mori bene q̄ viuere male. de hac tamen felicitate Aristoteles nihil locutus esse videtur vt aliqui dicunt. Sed tamen aliqui de hoc dubitant. dicunt enim qd dam phylosophū negasse felicitatez post mortem nisi secundum qd felicitas quam quis habuit in vita sua remanet in memoria hominum post mortem ipsius. Alii autem dicunt oppositum. Primi mouentur ex eo qd dicit Aristoteles tercio de aīma. Non reminiscimur post mortem quia passiuus intellectus est corruptus sine quo anima nihil intelligit. Item quia videtur Aristoteles primo huius innuere qd mortui non habeant esse reale: sed soluz in memoriis hominum: sicut iniusta et mala que recitantur in tragediis. Item quia dicit ad eos nihil redundare de operibus viuentiū nisi fragile quidem et paruum. quod non videt v̄ si haberent esse reale preter memorias viuorum. Alii autem his contrarii dicunt

Aristotelē posuisse felicitatē hominibus existere post mortē. et hoc dicunt ex verbis ipsius esse manifestissimum. Primo quia secūdo de anima dixit intellectum separari ab aliis potentis anime sicut perpetuum a corruptibilis absurdum est dicere quod intellectum post mortem credidisset Aristoteles, perpetuo ociosum. Itē quia primo huius asseritur his qui decesserunt conferre bonas operationes amicorum. Similiter autē infortunata quedam quid aut conferrent si nullam haberent post mortem felicitatem vel miseriam: videtur quod nihil. dicit etiam predicta non sic perferre quod non felices felices/vel felices non felices faciant. et ita videtur supponere mortuos esse in statu felicitatis vel miserie.

Item in libro de pomo seu de morte Aristoteles, secundum quod ibi de Aristoteles recitat. apparet hoc manifeste: quia ibidem refertur discipulis suis in morte sua predicasse felicitatem futuram. ad quod probandum rationes ibidem appositae, quoniam philosophia ducit hominē ad gradus altissimos et diuinos. cum in opere ipsius philosophie consistat humana felicitas: ut habetur decimo huius. illos autē gradus altissimos obtinet prius aut in hac vita aut post mortem. si post mortem. habetur propositus. Si in hac vita: hoc videtur inconueniens. quia videmus si quis philosophia multo labore et continuo fuerit adeptus: morietur vel efficiet senex et impediatur ab speculationis exercitio propter corporis fragilitatem. Item videtur multum inconueniens illos qui felicitate humana adepti sunt minus habere de suo labore premium quam illos qui sunt ab humana felicitate remoti. sed constat quod de bonis et voluptatibus et honoribus huius mundi magis gaudet et premiatur diuites que non sunt philosophi quam philosophi. Nam philosophus (ut in dicto libello dicit Aristoteles) mortificauit omnia huius mundi desideria scilicet que sunt in comestione potu et coitu et aliis delectationibus carnalibus et mundanis. ergo si prius de suo labore nullam expectaret remunerationem post mortem. valde esset inconueniens ponere felicitatem humanam in opere philosophie. et non in diuitiis. quod est contra ea que demonstrata sunt primo huius et decimo.

Item honor videtur maximum premium quod possit in hac vita reddi homini virtuoso pro suis operibus virtuosus ad hanc enim intentionem videtur dicere Aristoteles. quarto huius quod premium virtutis est honor. sed honor non est sufficiens

hominem virtuoso dicente Aristoteles. quarto huius quod virtus perfecte non fiet dignus honor id est honor non est premium condignum virtuti. ergo vel virtuti nullum erit dignum premium quod est inconueniens. vel hoc erit in alia vita. Hec autē via si teneatur facile erit soluere rationes contrarias. dicitur enim quod post mortem non remiscimur: quia virtutes organice a quibus una est virtus memoratiua seu remiscitiua corrumpitur per mortem: quod autē dicit Aristoteles. animam nihil intelligere sine intellectu passiuo concedi potest per modum remiscitiue: quin tamē aliter intelligat non oportet ex dictis Aristoteles. inferre. Dicit etiam quod nec Aristoteles. primo huius affirmat mortuos nullum esse habere reale: nec ipsis solū in esse fragile quoddam bonum aut malum sed solū affirmat operari virtuosos eis conferre: sic intelligendo partem quod non possunt de non felici facere felicem vel e contra. Hec autem dicta non tollunt imo potius innuunt eternam felicitatem vel miseriam. Sunt autē et alii multi quibus videtur quod nec Aristoteles posuerit beatitudinem assertiue preterquam in hac vita: nec aliam negauerit expresse. nec de ea percrutari dicunt pertinere ad ipsum. cum solū de his tractauerit et illo modo: de quibus et quomodo potest inquiri veritas per rationes humanitas inuētas absque reuelatione diuina quod non videtur esse possibile de eterna felicitate. Nec dicit libellus de pomo fuisse conscriptum de morte Aristotelis nisi ficte. Sed quomodo cum fuerit: redeuntes ad nostram intentionem que est in hoc toto libro nihil nisi pure philosophice tractare: hoc solū in hac questione inquiramus: utrum homo debeat dici felix dum viuuit: vel expectandum sit finem sicut voluit solon. Arguitur quod non dum viuuit: quia felicitas non attribuitur homini nisi secundum vitam bonam et perfectam: talis autē vita affirmari non potest de aliquo dum viuuit: sed solū post finem. igitur et cetera. maior partem quia prius dictum est idē esse bene viuere ei quod est esse felicem. et addidi perfectam: quia in definitione felicitatis assumpta fuit vita perfecta: et quia felicitatem inconueniens est dicere mutabilem Ita quod felicem contingit rursus fieri miserum multociens: et quia miserabiliter finietur nullus virtuosus felicitabit sicut dicit Aristoteles. minor partem quia quemlibet pro infortunia contingit in ultimis diebus suis subici tristis vite: scilicet per paupertatem / per infirmitatem / per violentiam et incarcerationem et ita mori. si autem dicat aliquis talē vitam bonam esse meritorie hoc

exclusū esse pro suppositione dicentē post mortem nullam esse remunerationem. Oppositum autē quia homo dicitur felix dum viuuit vel in morte. sed non in morte: quia felicitas consistit in bene viuere et bene operari in morte autē tollitur utrumque. igitur et cetera. Sciendum est solonē ut ex dictis Aristoteles. apparere videtur dixisse quod licet felicitas humana debeatur homini secundum vitam suam: tamen nullus conuenienter potest hominē felicitare dum viuuit. quia nescitur utrum finiet bene: quod requiritur ad felicitatem. cum felicitas sit bonum perfectum et stabilissimum. sed in morte debemus hominem felicitare tanquam extra mala et infortunia existentem / non sic quod tunc dicamus ipsum felicem esse: sed quod tunc firmiter asserere possumus ipsum fuisse felicem per vitam. Contra hanc rationem obiicit Aristoteles. quia inconueniens est propositione esse veram de preterito nisi aliquando fuisse vera de presenti. non enim verum est descripsisse nisi ex eo quod aliquando erat verum: describere. ergo concesso quod in fine vite vni sit hunc fuisse felicem necesse est ut autē vni esset ipsum esse felicem. quod non erat nisi dum viuēbat. Solutio huius questionis secundum verba Aristoteles. potest esse quod hominē vni contingit dicere esse felicem dum viuuit aut etiā miserum quoniam oportet alteri duorum concedere: vel quod felicitas casu posito concessio consistat in bonis subiecti fortune sic sicut diuitie honores / voluptates et cetera. vel consistat in bonis non subiectis fortune et modi sunt operationes secundum virtutem. Si dicamus primo modum scilicet quod fortuna sit domina felicitatis et miserie: tunc nullum erit inconueniens felicitatem concedere variabilem et instabilem: sicut est ipsa fortuna. ita quod eundem (sicut dicit Aristoteles) felicem rursus miserum dicemus multociens quasi camaleōta quēdam felicem: nūciatēs et debilitat firmatū. Hoc autē posito non oportebit in felicitando hominem expectare finem. sed quotiescumque sibi prospera erit fortuna: dicemus eundem felicem: et iterum miserum si fortuna mutetur. Si autē dicamus operationes secundum virtutem esse dominas felicitatis: erit firma stabilis et immutabilis. quoniam tales sunt operationes secundum virtutem. pue enim prosperitates vel aduersitates in virtuoso nullam faciunt inclinationem siue mutationem vite. magne vero prosperitates beatiorē vitam faciunt: quia eis vni virtuosus ad opera bona multe aut aduersitates et magne virtuosus siue beatum tribulatur exterius a multis operationibus impediendo: et cōturbatur interius aliquo modo tristitias inferendo. non ita tamen quod ratio succubat: sed ita quod ferendo patietur et omnino prudēt infortunia

refulget bonum virtutis. in quo etiā bono virtutis ipse felix magis gaudet quam in aduersitatibus tristis. Et ita patet quod si secundum virtutem operationes sunt domine felicitatis: felicitas ita stabit stabilis et firma quod nullus beatorum fiet vni miser neque enim (sicut dicit Aristoteles) aliquam operationem odibilia et mala. ut enim vere bonum scilicet virtuosus et sapientē omnes existimamus fortunas decem ferre: et ex existentiis operari semper optima. Ex his ergo partem quod firmiter possumus hominē secundum virtutem perfectam felicitare dum viuuit: et non oportebit expectare finem. hec est ergo clara solutio questionis. Sed dubitatio occurrit alia quia soluta est questio quod dāmo conditionali et disiunctiue: quod esset simpliciter procedendum casu posito scilicet quod nulla sit post mortem felicitas neque premiatio: utrumque felicitas humana debeat poni in bonis fortune subiectis / aut in opere virtutis. Et videtur omnino quod oportet felicitatem ponere in voluptatibus. virtutes enim et scientie cum labore acquiruntur: et cum labore opera eorum exercentur. ideo non videtur in his bonum existere neque delectabilissimum nisi ratione premii subsequenti. igitur premio futuro non existente non conuenirent huiusmodi operationibus virtutum conditiones felicitatis. sed conuenirent vite voluptuose. diuites enim ad nutum habentes omnia voluptuosa: et sic vni in finem viuētes sani et incolumes diuitis et honoribus habundantes delectabilissimam semper continuant vitam. ideo et cetera. Sed hec ratio videtur irrationalis omnino delectatio enim sequitur cognitionem ideo dicit Aristoteles. quod delectari a animalium est sed non plantarum nec inanimatorum. Itē etiā in opere consistit ut infra videbitur septimo libro et decimo. Item delectatio ex adeptione conuenientioris et melioris causatur. ergo videtur quod circa conditionem nobiliorem et perfectiorem et in nobiliori opere et in adeptione conuenientioris et melioris maior et perfectior erit delectatio. sed non est dubium quod cognitio et operatio secundum rationem et operationem est melior et nobilior et homini conuenientior quam operatio vel cognitio secundum sensum. ideo si felicitas est quid delectabilissimum. ipsa magis erit in opere secundum rationem quam in voluptatibus sensus. et si infra magis declarabitur. Nec valet quod aliqui possunt obicere scilicet quod plures homines videmus sequi voluptates quam delectationes illas que sunt pro virtute et sciam tanquam iudicet illas esse meliores et maiores. Ad hoc enim respondet

eustracius pmo huius dicēs q̄ mel nō gustās nō pōt percipē mellis dulcedinē. multi enī voluptuosa gustātes ⁊ ad opa v̄tutū et sapie non attingētes: dulcedinē non nisi voluptuosorū p̄cipiūt. p̄pter q̄d et illi illā solā p̄sequūt vitā p̄cudū eligētes ⁊ omīno bestiales effecti sūt. vt dicit p̄mo huius. sed v̄tuosi ⁊ sapiētes: qui v̄trā q̄ ⁊ illā que voluptuosorū dulcedinē ⁊ eā que v̄tutis ⁊ sapiētie opationū est gustauerūt. ⁊ per p̄ns de v̄trīsq̄ possūt iudicare expellūt omīno a se voluptates ⁊ odiūt eas maxio odio: vt dicit cōmētator in suo p̄hemio octauo physicorū ⁊ in suo p̄logo. Ad illud autē q̄d alia opinio arguebat dicēdū est q̄ si v̄tutes ⁊ scie cū labore acquirūt: tñ in ope scientiarū ⁊ v̄tutū tāta est anime p̄fectio ⁊ delectatio q̄ huiusmodi opus est illius laboris p̄miū nobile sufficiens ⁊ cōdignū si casus positus cōcedat. diuites enī voluptuosi si credat optimā ⁊ delētabilissimā ducē vitā hoc est quia dulcedinē supiorē nō seferūt

Ad omēs alias rationes siml dicēdū est q̄ exclusa felicitate p̄miatoria postmortē adhuc felicitas que est optima et delectabilissima in hac vita cōsistēt essētiālī in opibus v̄tutū: sic dictū est: que a sapiēte ⁊ v̄tuoso non nisi p̄ mortē auferri possūt. sed tñ ad sui decorē ⁊ exteriorē p̄fectionē indigz bonis fortune. que si a v̄tuoso auferri possūt: nō tñ faciliē put ad opus v̄tutis valēt. q̄a ip̄e sēp eis v̄trī vt oportz. ideo ptz q̄ nūq̄ v̄tuosus subiciēt male vite simpliciē sed semp gerit vitā essētiālī bonā ⁊ per se delectabilē. p̄pter quod dicit Aristoteles: nullus v̄trūq̄ beatorū fiet miser. Si autē aliquis velit loqui de felicitate seu de vita bōa nō solū cēnalit: s̄z fm extrīseca decoramēta ⁊ accidētales p̄fectiōes ⁊ put felicitas capī p̄mo dudū dēcorū modorū tñc nō possum⁹ hōiem simplr beatificare dū viuit: nisi cōdicialit: dicētes beatos viuētū q̄ bus inexistūt ⁊ iexistēt vsq̄ ad finē bōa ad p̄dictā felicitatē regita ⁊ ita v̄rificat dēcorū solonis

Verif decimonono: V̄trūq̄ v̄tutes sint q̄ p̄manētiōes disciplinis? Arguit q̄ non: quia sicut esse ⁊ distinctio habitūū dependet ab obiectis circa que versat ⁊ ex p̄ncipiis ex quibus deducūt: ita ex his videt ipsorū p̄manētia dependere. Habitus autē demōstratiui et speculatiui p̄cedūt ex p̄ncipiis necessariis ⁊ sunt circa materiā nō possibilē aliē se habere. v̄tutes autē p̄cedūt ex cōtingentibus quia ex actibus voluntariis. ⁊ cū hoc respiciūt materiā cōtingentē ⁊ erroneā valde. Nā

bona ⁊ iusta de quibus intēdit ciuili ⁊ circa q̄ sunt v̄tutes tantā habent differentiā ⁊ errorem vt videant lege sola esse. ergo ⁊c. Itē ex parte subiecti: cū accidentis esse sit inesse videt q̄ illud accidens debeat esse p̄manētius et inuariabilius cuius subiectū est p̄manētius et inuariabilius. subiectū autē disciplinarū q̄d est intellectus est inuariabilius q̄ subiectū v̄tutū quod est sensus vel appetitus sensitius: vt quidā dicūt. ergo ⁊c. Itē sicut dicit Aristoteles q̄ v̄tutū hōrabilissime sunt p̄manētiōes p̄pter maxime et maxime cōtinue viuere in ipsis felices siue beatos. et ob hoc nō posse fieri obliuionē circa ipsas. Ita videt esse dicēdū q̄ omnino habitūū honorabilissimi in q̄bus magis cōsistit felicitas sunt p̄manētissimi p̄pter maxie et maxie cōtinue viuere in ipsis felices siue beatos: et ob hoc nō posse fieri obliuionē circa ipsos. Et p̄pter hoc etiā quia honestū sua vi nos trahit et sua dignitate nos allicit vt dicit Tullius ideo honorabilissimū maxie nos trahit ad ipsū et maxie nos allicit vt ob hoc sp̄ maxie p̄seueremus in ipso. sed habitus intellectuales nobiliores sūt v̄tutibus moralibus vt patz sexto h̄. ⁊ in ope ipsorū magis cōsistit felicitas: vt patz decimo huius ergo ⁊c. Op̄positū dicit Aristoteles. et apparet exp̄mēto quia v̄tuosos videmus diutius in senectute posse actus v̄tutū moralīū exercē q̄ actus speculatiuarum scientiarum. Si v̄t videmus v̄tuosos statim sine studio longo promptos esse ad opus v̄tutis: cū fuerit opportunū speculatiuos at cū debeat actus speculationis exercere vt legere, disputare, aut predicare videmus longo studio premuniri. ymo p̄pter multā obliuionē in speculatiuis contingentē videmus q̄ si q̄s eandē debeat hodie legere lectionē quam legerat anno preterito q̄ eam oportet iterū studere. Albertus respōdet q̄ habitibus duplex videtur cōuenire p̄manētia. Vno modo secūdū se scilicet prout dependent ex suis essētiālibus p̄ncipiis igitur discipline sunt p̄manētiōes: cum sint circa materiā necessariā et ex necessariis p̄ncipiis. Alio modo secundum q̄ sunt in subiecto. et sic v̄tutes sunt p̄manētiōes. cuius rationem assignat quia honestū bonū est quod sua naturali et propriavi nos trahit et sua dignitate nos allicit. ideo oportz q̄ optimū et honestissimū nos maxime trahat et allicit in sui recordationē, contemplationē, affectū, et operationē: vt obliuio in

teruenire non possit. tale autē optimū ⁊ honestissimū nos trahēs ⁊ alliciēs in v̄tutibus inuenit: nō in disciplinis ideo ⁊c. S̄z ista respōsio videt aliquibus pati calumnias. quoniam (vt dicūt) actus speculationis videt esse nobilior actu v̄tutis moralis. de quo si sit verū vel non videbit infra. Si autē hoc cōcedat: videtur q̄ magis debeat suavi ⁊ sua dignitate nos trahere ⁊ allicere ad ipsū. Alter respōdz eustracius dicēs q̄ pro tāto v̄tutes sūt p̄manētiōes quia per obliuionē nō possūt obli: cū nos cū his que in vita occurrunt habeamus ipsarū cōtinuū exercitiū. speculatiui autē habitus p̄ obliuionē ⁊ per actus interruptionē p̄di possūt

Item habitus in potentis firmanur ⁊ per continuationē ⁊ per exercitiū actus. modo (sicut dicit beatus thomas) Non eminz nobis ita continuū exercitiū speculationis sciāz: sic opationū fm v̄tutē. cōtinue enī occurrūt ea in quibus oportet agere secundū v̄tutes: sicut vsus ciborum, mulierum cōsorcia, colloca tiones hominum adinuicem, et huiusmodi in quibus continue versatur humana vita. ⁊ hoc est (vt dicit Aristoteles) causa huius quod est non fieri v̄tutis obliuionem. vt autem queritū veritas euidentius appareat et obiecta soluantur: dici potest q̄ firmitas habitus attendi potest aut ex obiecto, aut ex subiecto, aut ex frequenti ipsius actus exercitio. si ex obiecto sic scientie sunt p̄manētiōes quo ad easdē conclusiones semper esse veras q̄ v̄tutes quo ad easdē operationes esse v̄tuosas. sic enī v̄tutes sūt valde p̄mutabiles. quoniam bona ⁊ iusta circa que sūt v̄tutes tantā habent differentiā ⁊ errorē vt illa opatio que hic et nunc et ad istū est v̄tuosa: sit ad aliū vel alibi vel alio tempore viciosa. ⁊ sic de aliis innumerabilibus circūstantiis. Si autē velit quis attendere p̄manētiā ex subiecto: sic secūdū cōmētatorē tercio de anima duplex oportet intelligē subiectū intelligibitū speculatiuorū. vnū p̄ q̄d sūt entia: aliud p̄ q̄d sūt vera: hoc est intellectū possibile: et fātasma vel speciē intelligibilē ex fātasmate depēdentē. mō licz p̄mū subiectū s̄z intellect⁹ possibilē sit inuariabilē appetitu sensitiuo: tñ fm subcōm s̄z fātasma sine quo aīa nihil intelligit (vt dicit 3° de aīa) v̄iabilē ē multo q̄ appetitus sensitius ductus p̄suetudie longa que est altera natura. ideo sic sunt v̄tutes p̄manētiōes disciplinis. Si vero p̄manētiā habitus sumamus ex freq̄nti actus ex

ertitio: tunc huius frequētie duplex potest esse ratio. Vna est nobilitas actus illius ⁊ honestas nos ad ipsam suā vi et suā dignitate trahens ⁊ alliciens. ⁊ ista ratio maiorez habet effectiā in actu speculationis, saltez circa obiecta nobilissima (sicut aliqui dicūt) q̄ circa actum v̄tutis, sed tñ propter conclusionum scibilium innumeratam multitudinē ⁊ difficultatis in earum deductionibus immensam p̄funditatem. ⁊ propter de ipsis nullam experientiam habere. nec eas vnq̄ nobis nisi ex intentione querentibus occurrere, nō est nobis possibile sic actum speculationis frequentare. nisi circa conclusiones paucas. quā interueniat obliuio. Alia autē ratio frequentationis actus est ea nobis occurrere circa que sum⁹ coacti agere. ⁊ hec ratio maximā habet in actibus v̄tutū moralīū efficaciam. sicut ante dictū fuit. et ideo sic v̄tutes sūt p̄manētiōes disciplinis.

Ad rationes. Ad primā dicēdū q̄ procedit bene q̄tum ad maiorem esse p̄manētiāz disciplinarum ergo ad easdē cōclusiones semper esse veras q̄ v̄tutū quo ad easdē operationes semper esse v̄tuosas. Ad aliam dicēdū q̄ licet nō ex parte subiecti quod est intellectus accidat scientie variabilitas. accidit tamen sibi propter alterius subiecti varietatem s̄z fātasmatis vel speciē intelligibilis vt a fātasmate dependet. Ad aliam dicēdū q̄ licet actus speculationis sp̄cialiter circa diuina sua dignitate nos magis trahat ⁊ allicit q̄ v̄tutūz vt quidam dicunt, tñ in actibus v̄tutum sūt alie cause p̄manētie fortiores. Ad hoc autē quod dicitur in opere speculationis felicitatē consistere. ⁊ sic in eo oportē felicem maxime continue viuere. dicunt quidam q̄ formaliter non in dei speculatione. sed in eius perfecta dilectione consistit felicitas. quod si sit verum debet videri decimo huius. vel dicendum est q̄ ex variarum conclusionum speculatione circa naturalia ⁊ ista inferiora ascēdimus tandē ad speculationē circa deū ⁊ intelligentias. Et iterum ex notitia multarū diuersarum ⁊ sp̄cialium cōclusionum de intelligētis ⁊ de deo acquiritur nobis vna finalis dei notitia continens in v̄tute ⁊ dignitate notitias omnium conclusionum p̄cedentium licet nō formalitē ⁊ in tali notitia cōsistit humana felicitas. nec vnq̄ illā obliuiscitur sed continue fm q̄ ē possibile ipsum deum fm illam notitiam intueē et contemplatur. licet in conclusionibus aliis

que p̄mitus ad hāc noticiam p̄fectā duxerunt apud felicē interueniat multa obliuio.

Icelimo querit Vtrū felicitas sit de numero honorabiliū v̄ laudabiliū. Videt̄ q̄ de numero laudabiliū. quia propter q̄d vnūquodq̄ tale. et illud magis. s̄ vtutes laudamus p̄pter opus vt dicit Añ. ergo virtutis opus est laudabile. Et cōfirmat̄ quia dicit Añ laudes enī sunt operū similiter et corporalium et animalū. s̄ felicitas opatio est fm̄ virtutez vt prius dictum ē. ergo etc. Itē si felicitas nō laudaret̄. hoc eēt prop̄ sui excellētiam et optimitatē. vt Añ. velle videt̄ dicēs q̄ optimorum nō ē laus. s̄ prop̄ hoc nō debet laudē carē. cū deū laudemus qui ē simplicit̄ optimus. Itē sic simplicit̄ ad simplicit̄. Ita et magis ad magis. et maxime ad maxime vt dicit̄ 3° thopico rū. s̄ virtus laudat̄ ex eo q̄ bona. ergo maxime bonū cuiusmodi ē felicitas maxime laudabitur. Oppositū arguit̄ p̄ Añ. dicētē q̄ optimorum nō ē laus. et nullus felicitatē laudat. s̄ vt quid diuinius et melius btificat. et primo rhetorice diffinitur laus q̄ ē sermo illucdans magnitudinē virtutis. felicitas aut̄ nō ē virtus iō nō laudat̄. Notandū q̄ laus/commēdatio glorificatio/btificatio q̄q̄ se habent adinuicē sicut cōmuniū et sp̄aliū. si enī laus p̄uenient accipiat̄. extēdit se ad boni cuiuslibz cōfessionē. Cōmendatio vero restringitur ad boni operis cōfessionem. ex virtute enim laudamus. s̄ p̄prie nō nisi ex opē cōmēdamus. vñ primo rhetorice dicit̄ q̄ laus ē sermo elucdans magnitudinē virtutis. cōmēdatio aut̄ operū ē. prop̄ quod cōmēdamus eos qui egerunt. laudamus aut̄ eos qui non egerunt etc. glificatio vero restringit̄ cōmēdatiōē ad boni opis frequentia. ergo glorificatio describitur q̄ est frequens fama cū laudē. s̄ btificatio restringitur ad excellētissimā et oimodā boni operis p̄fectionē. iō dicit Boecius q̄ btitudo ē status oim bonorū aggregatione p̄fectus. Et quia p̄ eodē Añ. solz vti noīe btitudinis et felicitatis. iō etiā supponamus idē significari p̄ hec noīa btitudo et felicitas. hoc iḡr mō vten do noīe laudis cōiter nō ē dubiū q̄ felicitas ē de numero laudabiliūz imo laudabilior oī humano bono. cū dictū sit q̄ laus cōiter ē cōfessio boni ex eo quod ē bonū. sic igitur magis bonū ē magis laudabile. et sic etiā p̄cedimus opa magis laudari q̄ vtutes. cū vtutes prop̄ opa laudemus: sicut etiā deus sup̄laudabilis

est excellent. et sic p̄cedebāt ratiōes in p̄ncipio q̄stionis adducte. Secūdo notandū q̄ cū aliquod nomē fuerit cōmūe duabus speciebus quāz vna nomē p̄prie sibi habuerit: alia vero species p̄prio nomē caruerit: solet sepe nomē cōe innōinate speciei appropriari: sicut Añ p̄mo thopicoz de p̄prio quod est nomē cōe diffinitioni et p̄prie passioni: dicit q̄ appropriat̄ p̄prie passioni ex eo q̄ diffinitio noīe p̄prio diffinitio vocat̄ vel t̄minus ergo cū laus sit cōiter cōfessio tā bonorū operū q̄ eorū que ad bona opa ordinant̄: et cōfessio bonorū operū nomen habet p̄prie quo cōmēdatio vocat̄: ideo sepe nomen laudis restringi solet: et appropriari cōfessioi bonorū que ad bona ordinat̄ opa. et quia virtutes maxime sūt huiusmodi. ideo dictū est p̄mo rhetorice q̄ laus stricto noīe est sermo elucdans magnitudinē virtutis. et p̄mo huius dictū est q̄ laudes sūt per relationē scz ad opus bonūz Etenit̄ vtutes laudamus p̄pter opera et actus. et quia q̄d ad est aliud ordinatū nō est optimūz: ideo cōcludit̄ per Añ. q̄ laus stricto noīe non est optimorū. Ex quo cōcludit̄ q̄ felicitas cū sit optimū huānorū bonorū non est laudabilis inter humana bona. sed est tanq̄ diuinius aliqd et melius/glorificabilis siue beatificabilis.

Tercio itē notandū q̄ laudē infimis boīs attribuiimus. nō enī solū laudamus homines bonū: sed equū et vinū et lapidē. honor aut̄ non debet̄ alicui nisi ratiōe bonorū excellētū. vñ honor ē exhibitio reuerētie i signū excellētie. Absurdū aut̄ esset exhibē reuerētiā lapidibz egrz et ahnis. s̄ etiā neq̄ hoībuz nisi excellētibz ergo licet bonū omne cōmunit̄ dici possit laudabile: tñ si laudabile volumus restringere vt cōtra honorabile distinguat̄: opz q̄ hec distinctio: fiat fm̄ minorē bonorū distinctionē a maioribus. Est aut̄ hec distinctio quia miora bona sunt que dicūt̄ bona p̄pter aliquid melius ad quod ordinat̄. bona aut̄ maiora sūt que p̄pter se bona sunt. et sic fm̄ hanc intētionē et restrictionē laudabilia nō sunt nisi q̄ ad meli^o ordinant̄. huiusmodi aut̄ non est felicitas inf humana bona. s̄ honorabilia sunt que fm̄ se bona sunt: cuiusmodi est felicitas vt dicit Añ q̄ p̄ncipiū et causā bonorū honorabile quid et diuinū ponim^o. Adhuc idē patz ex eo q̄ laus et vituperiū sūt cōtraria: vituperiū aut̄ p̄prie ē de malo vt a malis rethamur. ergo laus debz esse de bono vt ad melius excitemur. vir aut̄ optimus non indiget vt ad bonū excites. ideo

sequit̄ q̄ laus p̄prie nō est optimorū. Ex his dictis patet satis quomodo rōes hincinde a p̄ncipio q̄stionis adducte p̄cedūt. Vltērius notandū est q̄ sicut p̄dicta noīa inter se p̄ueniūt i significādo boni alicuius cōfessionē. ita adhuc alia quedā sūt noīa in eodē cū p̄dictis p̄ueniētia videlicet magnificatio regratiatio/et dignificatio. Est aut̄ magnificatio p̄fessio boni magni fm̄ q̄d est magnū. et sic p̄ hoc nomē p̄uenient attribuit̄ felicitati. cū ipa sit maximū huānorū bonorū. Regratiatio aut̄ est p̄fessio boni scz q̄ ab alio datū est. et hoc nomē forte nō solet felicitati attribui qa nō dat̄ felici. s̄ ipse eā p̄ opa p̄pria sibi acquirit. nisi scōm q̄ p̄uenit bñ deo de felicitate regratiari scōm q̄ ipa est hoībuz dei donū. Dignificatio aut̄ dupliciter accipit̄ vno mō vt est p̄fessio boni alicuius scōm q̄ ipz est p̄miū dignū. vt cū dicimus species p̄ami digna erat impio. et sic nō attribuit̄ felici iter humana bona cū ipa nō sit p̄mio digna. s̄ aliorū bonorū p̄miū pdignū. Alio mō capit̄ scōm q̄ est p̄fessio boni q̄d est aliorū bonorū pdignum. et sic potest̄ ipi felicitati potissimē p̄uenire etc.

Icelimo p̄mo circa finem huius p̄mi libri querit Vtrū pars aīe sensitua aduerfet̄ rōni. Arguit̄ q̄ nō: qa q̄d est exaudibile et bene obedibile rōni. nō aduerfet̄ rōni. pars aut̄ sensitua est hmōi. ergo etc. Itē natura semp̄ bñ et recte opat̄. nisi impediat̄: qa regulata a superioribus causis in q̄bus nō cadit error. vt patet duodecimo methaphysice s̄ nō eēt rectū opus neq̄ bonū si pars sensitua rōni aduerfaret̄. pbat̄ quia politia nō est recta neq̄ bona in q̄ subditi aduerfant̄ p̄ncipi. s̄ ratio debz p̄ncipari parti sensitue vt dicit̄ p̄mo politice: s̄ etc. Itē ordinata ad finē nō aduerfant̄ fini sensitua at̄ ordinant̄ ad partē rōnalē. qa deter^o semp̄ ē grā melioris. vt d̄ septimo politice. Itē sic ē in maiori mūdo. ita et i minori octauo physicoz. in maiori at̄ mūdo inferiora nō aduerfant̄ superioribus s̄ tota vtus inferiorū gubernat̄ ex superioribus p̄mo methauroz. s̄ similis in minori mūdo scz in hoīe ps inferior scz sensitua nō aduerfat̄ parti superiori scz rōali. Oppositū dicit Añ. Videt̄ at̄ in ipsis aliud qd p̄ter rōem inatū qd aduerfat̄ et obuiat̄ rōni. Ista q̄stio it̄roducta ē. vt videam^o quō partes aīe se hāntes adiuicē sint. sunt at̄ (sicut p̄ 3° de aīa) partes aīe q̄q̄ vegetatiua/sensitua/appetitiua/scōm locū motiua/et intelle-

ctiua. Et itē appetitiua diuidit̄ in sensualē et intellectualē. Pars at̄ intellectualis vocat̄ rōalis Principalit̄: tanq̄ i se ipa hās rōem formalit̄. p̄cupiscibile vō et oīno appetibile d̄ rōale. nō p̄ncipalit̄/ita q̄ in se hēat rōem. nō enī cognoscit neq̄ rōcinat̄: s̄ participatiue sic q̄ ē inatuz iudiciū rōis exaudire et rōi obedire. sicut dicit Añ. nō ita tñ q̄ a rōe cogat̄. s̄ libē ē exaudibile et obedibile rōi. vñ p̄mo politice dicit Añ q̄ aīa p̄ncipat̄ corpi p̄ncipatu despotico. itellect^o at̄ p̄ncipat̄ appetitui p̄ncipatu politico et regali: sicut s̄ subditus liber nō semp̄ obedit dño nec exaudit eius p̄cepta s̄ aliqñ eis aduerfat̄: ita videt̄ eē de appetitu resp̄cū intellectus. Ita etiā sicut ē in maiori mūdo. q̄ licet hec iferiora sint inata obedire corporibz celestibz. q̄q̄ tñ p̄pter indispositionē materie vel p̄trarietate agētū particulariū nō obediūt neq̄ celi in fluētā suscipiūt. ita i minori mūdo scz i hoīe debem^o imaginari de intellectu et appetitu. Vt at̄ ista magis appareāt. pono duas cōclusiōes de cōparatiōe intellectus siue rōis ad appetitū sensituiū. Prima ē q̄ sepe appetitus aduerfat̄ rōni. Scōa ē q̄ ipse tñ est innatus obedire rōni

Prima cōclusio p̄ p̄mo ex parte icōtinētū Incōtinēs enī hz rōem rectā. q̄ ihonestū ē hoc facē. et q̄ ipm ē fugiendū. s̄ tñ appetitus fortiter ad hoc iclinatus mouet̄ ad hoc faciendū. s̄ p̄ appetitus i eo aduerfat̄ et obuiat̄ rōni. vñ Eustratius p̄mo hui^o dicit. q̄ incōtinēs seipm vult rescindē ab irrōali appetitu s̄ supare nō pot. Ex quo etiā manifestū ē q̄ appetitus sensituius nō solū obuiat̄ rōni. s̄ etiā volūtati. volūtata ei trahēs ipm ad id qd rōe iudicatū ē eē faciendū facit q̄ ipse q̄si tremebūdus et iuit^o mouet̄ ad faciendū illud qd iubet appetitus intellectualius. Itē idē p̄ ex parte p̄tinētū. nō ei dicere q̄ p̄ cōtinēs s̄ simplr t̄patus vel fort̄ nisi h̄ret p̄cupiscētias p̄uas q̄ tñ rōe retētus nō sequit̄ eas. Itē aliqvolūt idē pbare ex parte viciosoz. Nā cū rō semp̄ ad optima dep̄ctetur vt dicit Añ. nulla eēt occasio q̄ ad mala quis trahēt̄ nisi eēt in eo appetitus iclinās ipz ad oppositū rōis. Sed forte nō ē verū rōem semp̄ ad optima dep̄cari i malis hoībuz. Nā p̄ua cōsuetudo: i vitis firmatio intātū obfuscat rōez q̄ oīno puertit̄ iudiciū rōis. et iō qd dicit Añ. rōnem ad optima dep̄cari intelligendū est de cōtinētibus et incōtinētibus de q̄bus loquebat̄ Et multo magis ad optima dep̄cat̄ in his que sunt in virtute firmati. Scōa cōclusio p̄ 3° ex d. i.

parte continentiu ubi ro vincit appetitu sensitiuu. Sed forte dices qd hoc no arguit qd appetitus sensitiuus obediatur ro. sicut si qs deuictus in bello ducere in carcerem violenter. ipso tempore posse recalcitrante. no dicerem qd obediret duceti. forte respondendum est qd intellectus et voluntas cum non sint potentie organice non habent potestate mouendi corpus nisi potentis organice mediis. sibi obediens scilicet potentis sensitiuus. si enim essent inate mouere immediate videtur quod non possent vincere ab appetitu sensitiuo: cum sint potentie superiores et potentiores. quod tamen est falsum. sicut patet de incontinentibus. scilicet instabilibus quia tunc inde appetitus scilicet sensitiuus se inclinabit contra: quod videtur impossibile. probatur per sequentia quia continentis dum mouetur ad fugiendum voluptuosum inclinatur secundum appetitum sensitiuum in illud voluptuosum. propter quod non fugit nisi cum quadam tristitia. et tamen inde appetitus inclinatur ad fugam: cum moueat ad fugiendum. dicendum est quod eundem appetitum simul in opposita inclinari immediate propter se est impossibile. scilicet non est impossibile quod ad unum oppositorum inclinatur immediate et propter se. et sit inclinatur ad aliud oppositum gratia alicuius alterius ad quod inclinatur. ubi gratia: canis videns cibum inclinatur ad ipsum propter se. scilicet tamen propter timorem domini inclinatur ad fugiendum. et ille qui periclitatur in mari inclinatur ad salutandum merces pro se. scilicet causa salutis inclinatur ad perdendum eas. et sic cum multa displicentia perdit eas. ita non est inconueniens quod appetitus sensitiuus tendat in voluptuosum propter se. et tendat in fugam eius gratia voluntatis vel intellectus precipientis. Adhuc eadem conclusio magis patet in sobrio et forti et quocumque perfecto. quoniam in tali videtur appetitum sensitiuum ita perfecte rationi obedientem quod sine tristitia cum magna delectatione talis recedit a voluptuosis: et aggreditur difficilia. Et hoc est quod dicit Aristoteles appetitum subiectum esse quod est sobrius et fortis. omnia enim personant rationi. Et cum dictum sit de intellectu et voluntate respectu appetitus sensitiuus videndum est quod intellectus se habet ad ipsam voluntatem. que autem habet duas potentias sit principalis or siue nobilior dubium est. quod postea determinabitur. Sed tamen quantum ad oppositum spectat videtur quod aliquam voluntas potest aduersari rationi. Voluntas ei se habet ad appetitum sensitiuum sicut dominus ad subditum liberum. dominus autem innatus est diligere subditum et cooperari sibi. et idcirco sepe cum appetitus sensitiuus fortiter tendit in voluptuosum. voluntas consentit: licet ratio dictauerit oppositum. et ex hoc potest apparere quod tam voluntas quam appetitus

sensitiuus potest dici irrationalis: quia non habet in se rationem formaliter potest tamen dici utrumque rationale secundum quod utrumque natum est obedire et exaudire quod ratio dicitur. Et hoc notauit Aristoteles cum dicit. concupiscibile vero et omnino appetibile participat aliquammodo secundum quod exaudibile est ei et obedibile. Tunc potest dici de potentia vegetatiua: quod ipsa tota est irrationalis. ipsa enim non cognoscit. ideo nec ratiocinatur. similiter ipsa non est innata duci ratione neque rationi obedire. Nam accepto cibo et potu: velimus nolimus: ipsa operatur: etiam in somno. ubi ligate sunt potentie sensitivae. Et ideo per se quod ad eius opus non minus neque peius operatur potentia vegetatiua quam in vigilia. scilicet magis et melius. verum est tamen quod ratio dominum habet et voluntas super vegetatiuas quo ad ministrandum sibi obiectum circa quod ipsa operatur scilicet cibum et potum. et in hoc contingit nos et recte agere et prouidere: et potentia vegetatiua grauare et ei cooperari. De potentia autem scilicet locum motiua dicendum est quod ipsa ex parte anime non est nisi potentia cognitiua scilicet sensus et intellectus: et potentia appetitiua vel sensualis vel intellectualis. sicut patet in libro de motibus anima lium. scilicet ex parte corporis requirunt organa quibus anima mouet corpus. sicut sunt spiritus. musculi nervi: iuncturae et membra diuersa. De his autem que sunt ex parte anime iam dictum est. Sed de organo corporali dicendum est. quod anima secundum suas predictas potentias principatur corpori quod ad hominum organa principatur despotico. sicut dicitur primo politico. Oportet enim corpus anime obedire et ipsum duci secundum exigentiam potentiarum anime: si non fuerit impeditus. Sed dicitur nonne quod hominum organa debent dici rationabilia: sic appetitus sensitiuus. cum obediatur rationi. dicendum est quod non nisi valde improprie et secundum remotam habitudinem. scilicet ex hoc solo quod sunt instrumenta quibus ratio et voluntas vtuntur ad extrinsecum opus voluntatis exsequendum. sic enim possemus securim. cutesum autem etiam ligna lapides dicere rationabilia. nec hominum organa proprie loquendo obediunt rationi. quia obedire proprie non est nisi eius quod in oppositum libere potest. hec enim organa non possunt in oppositum eius quod volumus vel appetimus. et loquor de motibus voluntariis. multi enim sunt motus alii quorum vegetatiua est dominus. sicut est motus cordis et motus alimenti ad membra et ad huiusmodi et quantum ad hos motus neque ratio neque voluntas precipit corpori neque dirigit ipsum. Appetitus autem et voluntas rationales dicuntur obediuntialiter quia rationi obediunt. tamen in oppositum libere possunt. Tunc respondendum est ad rationes. Ad

primam dicendum est quod subditus liber qui natus est obedire domino non sepe obedit: sed aliquando sibi aduersatur. et ita est in proposito. Ad aliam dicendum quod natura non bene operatur si ita facit partem inferiori rebellantem rationi quod non est innata sibi obedire. Sed si non facit eam actu obedientem: non propter se male operatur. quia natura nec debet deficere in necessariis nec debet abundare in superfluis. non ergo debuit parti inferiori actu dare obedientie: cum ipsa fecerit innata obedire superiori. et cum parti superiori dederit dominum et virtute deducendi ad actualem obedientiam partem inferiorem. oportuit propter vite necessitatem ante usum rationis quod natura fecisset appetitum sensitiuum in suum obiectum tendentem ad se. sicut apphensionem sine regimine rationis. et per se non quod posset in aliud ab eo quod recta ratio dicitur.

Ad aliam dicendum est quod ordinata ad finem disposita et directa modo debito non aduersatur fini. Aliqua tamen sunt que si sine regimine relinquerentur. non prederent ad finem: ad quem multum proficiunt quoniam debite reguntur. sicut equi in bello. canes in domo et hominum. modo ita est de appetitu sensitiuo. Ad aliam dictum fuit quod in maiori mundo aliquando inferiora propter materie indispositionem superioribus aliquando aduersantur. et sic est finis questionis.

Ultimo queritur utrum virtutes morales sint in appetitu sensitiuo subiectivae vel in voluntate. Arguitur quod in voluntate: quia quanto huius dicitur de iusticia quod est habitus quo iusta iusti operantur et iusta volunt. et pari ratione temperantia est qua temperata operantur et volunt et sic de aliis virtutibus. sed non nisi voluntate volumus. et cetera. Item primo huius dicitur quod hominum proprium opus non est attendendum secundum nutritiuam et augmentatiuam vitam. quia hec comitatur videtur et platis. nec secundum sensitiuam: quia videtur hec comitatur et equo et boui. et omnia animalia. ergo cum virtus moralis et operatio eius propria sint hominum secundum quod homo sequitur quod non sunt in parte sensitiva. Item ibidem Aristoteles. cum separaret vitam vegetatiuam et sensitiuam. dicit aliquam partem operatiuam rationem habentem quam diuisit. quia hec quidem ut bene persuasibile ratione. Hoc vero ut habens et ut intelliges. et sic patet quod in hac diuisione non potuit intelligi per habens rationem et intelligens nisi intellectum: neque per bene persuasibile ratione nisi voluntatem. cum iam ablata essent pars vegetatiua et sensitiva in quibus conuenimus cum aliis animalibus et platis. et non potest dici quod in parte sensitiva intendat sensitiuam. contra huiusmodi et non appetitiua: quoniam non minus in appetitiua peruenimus cum brutis quam in apphensiva. Sed ulterius constat quod in fine primi huius Aristoteles. eadem po-

nes diuisione rationem habentem dicitur quod virtutes determinantes secundum dominam habent dicimus. has quidem intellectuales has autem morales. Oppositum patet cum primo huius dicitur Aristoteles. virtutes diuisi in intellectualem et moralem secundum diuisionem rationem habentem. in habentem rationem principaliter et in seipso. et in habentem rationem secundum participationem: quemadmodum audibile. Et dicitur plus concupiscibile vero et vltimum appetibile participat aliquammodo rationem secundum quod exaudibile est ei et obedibile sicut patris et amicorum dicimus habere rationem: et ita videtur quod virtus moralis ad concupiscibile spectat appetitum quod est partis sensitivae et ad irascibile quem inuere videbatur cum concupiscibile dicitur concupiscibile et vltimum appetibile ideo et cetera.

In ista questione doctores adinuicem aduersantur valde. nituntur enim plures probare quod virtutes morales sint in appetitu sensitiuo alii autem quod in voluntate. Primo igitur videamus rationes quibus arguitur utrum sint in appetitu sensitiuo. primo patet esse: quia potentia innata aduersari rationi indiget ad hoc quod prompte et delectabiliter obediatur rationi. habitum inclinatum ipsam ad obediendum rationi hoc videtur notum per se. scilicet appetitus sensitiuus innatus est aduersari rationi. sicut in alia questione dicebatur. et tamen in virtuosum necesse est quod delectabiliter et prompte obediatur rationi. quod patet per philosophum ubi dicitur Signum autem oportet facere habitum inveniendum voluptatem vel tristitiam operibus et cetera. Et primo huius ubi dicitur quod appetitum continentis obediatur rationi. amplius autem subiectiuum est quod sobrius et fortis omnia ei personant rationi ergo appetitus sensitiuus indiget habitu inclinatum ipsam ad obediendum rationi quod non aliud esse videtur quam virtus moralis. Secundo arguitur sic. et suppono primo quod appetitus sensitiuus subiectivatur rationi. non sicut omnino seruus et coactus. sed quodammodo libere propter quod potest in oppositum eius quod ratio dicitur. sicut dictum fuit in alia questione. Et ideo dicitur Aristoteles primo politico quod anima dominatur corpori principatur despotico. Intellectus autem appetitui principatur politico et regali principatur. et quod intelligat Aristoteles de appetitu sensitiuo: patet per illud quod statim concludit dicens quod propter hoc expediens est corpori regi ab anima et parti passibili ab intellectu et parte rationem habentem. pars autem passibilis dicitur proprie appetitus sensitiuus. Et addo huic suppositioni quod sicut nec ratio ita nec voluntas principatur appetitui sensitiuo principatur omnino despotico sed politico et regali quodammodo potest enim appetitus sensitiuus in contrarium voluntatis. quod in continentem manifestum est quod (sicut dicit Eufratius) instat rationi sed per voluntatem et rescindit seipsum ab irrationali appetitu vult d. ii.

sed supare nō pōt ppter appetitū sensitivū istā
tē ad p̄trariū. et ob hoc etiā dicit Añ. p̄mo hu
ius. Ad p̄trariā ei motus incōtinētū. Scō
suppono q̄ appetitus sensitivus sepe inclinā⁹ ē
ad voluptuosa aut alia ihonesta p̄sequēda/que
rō fugiēda dictauerit. ppter q̄d eēt triste sibi iu
diciū rōis seq. nā ppter hoc icōtinēs nō pōt q̄d
vult. sc̄z seipm ab irrōali appetitu seu impetu
rescindē. Et ob hoc etiā p̄tinēs differt ab illo q̄
est in v̄tute firmat⁹. q̄ licet p̄volūtātē sequat⁹
iudiciū rōis/et fugiat delectatiōes ihonestas:
tū de ip̄a fuga tristat⁹ fm appetitū sensitivū. vir
tuosus at nō. s̄z oīa p̄sonāt rōm/ sicut dicit Añ.
Causa at hui⁹ inclinatiōis appetitus sensitivus ē
(sicut dicit 2° hui⁹) q̄ delectationes nobis ex
puero p̄nutriūt. ppter q̄d (sicut dicit Añ.) dif
ficile est cōterē hāc passiōē p̄temporaneā vite.
Alie at sūt cause ad idē s̄z nō est vis. Ter
tio suppono q̄ v̄tuosus h̄z appetitū sensitivū o
bediētē rōni sine difficultate et tristitia anēxa
ppter q̄d dicit Añ. q̄ oīa p̄sonāt rōni. et in hoc
etiā differt v̄tuosus a p̄tinēte. Tūc arguit⁹
sic potētia nō serua oīno/ inclinata ad oppositū
rōis/et que tristat⁹ de p̄sequēdo iudiciū rōis
indiget p̄suetudine et hitu p̄trario dicte iclina
tioni/ inclināte ip̄am ad iudiciū rōis inseqndū
anq̄ possit delectabilit⁹ et prompte seq iudiciū
rōis. vt de se notū est. s̄z appetitus sensitivus
est talis potētia. et nō oportet ip̄z i v̄tuoso prom
pte et delectabilit⁹ obedire rōni. q̄ indiget hitu
ip̄am ad hoc inclināte q̄ nō aliud eē videt⁹ q̄ vir
tus moralis. Et iste rōes demōstrāt insolubi
liter apud me q̄ in appetitu sensitivuo oportet
aliquē hitu generari inclināte ip̄m v̄sus iudi
ciū rōis vel v̄sus ip̄am volūtātē inuitēte iudi
cio rōis. ad hoc q̄ hō efficiat v̄tuosus q̄ quidē
hitus v̄trū sit ip̄a v̄tus moralis formaliter aut
non: postea videbitur. Adhuc ad p̄bandum q̄
v̄tus moralis sit i appetitu sensitivuo: aliq̄ argu
unt sic. In eodē est v̄tus. et mediuz et extrema.
v̄tus at est medietas passiōū vt i 2° dicitur/ et
passiones sūt in appetitu sensitivuo q̄ r̄c. Sed fa
ciliter possit r̄nderi q̄ v̄tus nō ē medietas pas
siōū formalit⁹. s̄z q̄ ē mediū p̄iectrix/ sicut di
cit Añ. vel si v̄tus ē formalit⁹ medietas hoc nō
est passiōū. s̄z extrema/ malitiaz. Itē a
lii arguūt sic. dicit Añ. 2° hui⁹ q̄ hitus sūt fm
quos ad passiōes habem⁹ bñ vel male. si qui
dē vehement⁹ v̄l remisse male. si at medie. bñ.
s̄z appetit⁹ sensitivus est q̄ patit⁹/ aut vehement⁹
aut remisse aut medie. q̄ hitus fm que sic pa

tif in ip̄o est. Sed alii r̄ndēt q̄ volūtas trahēs
ad se appetitū sensitivū moderat ip̄m. p̄ v̄tutē
in ea exētē passiōes eius. Alii aut argu
unt q̄ v̄tus moralis sit in volūtate: sicut argu
tū fuit q̄ eēt in appetitu sensitivuo. supponēdo
p̄mo q̄ volūtas vel nō subiicit intellectui: s̄z po
tius dñat ei sicut aliq̄ dicūt. vel si subiiciat ei:
hoc nō est p̄ modū coactiōis et seruitutis. s̄z li
bere. nullus ei ponit volūtātē eē minus liberā
appetitu sensitivuo. Scō supponit⁹ q̄ volun
tas sepe inclināte versus appetitū sensitivū. om̄s
ei p̄cedūt volūtātē aliq̄ dep̄uari. vt trahat ad
illud ad q̄d appetitus sensitivus inclināte/ r̄ nō ver
sus iudiciū recte rōis. In hoc ei differt ille q̄ ē i
viciis obstinatus ab icōtinēte sc̄z q̄a in icōti
nētē volūtas trahit ad bonū. licet appetit⁹ seu
sensitivity ad oppositū inclinās supet In obstinato
aut volūtas et appetitus sensitivus s̄z/ trahunt⁹
ad oppositū ei⁹. q̄d recta rō dicitaret. Et hoc est
q̄a volūtas inata est p̄cipari appetui sensitivuo
libere. sicut p̄us dictū fuit. mō (sicut dicit p̄
mo politice) Expediēs ē amittitā seruo et dño
ad inuicē his q̄ natura tales sūt. iō volūtas in
nata est h̄re quādā cōplacetiā appetui sensiti
vuo et cōpati sibi. ppter q̄d cū appetitus sensitivus
fuerit fortit⁹ inclinatus ad aliq̄d voluptuo
sū aut ad aliq̄d p̄ter iudiciū rōis. volūtas tra
hit ad idē/ recedēs a iudicio recte rōis. Ter
tio supponit⁹ q̄ v̄tuosus h̄z volūtātē cū p̄p̄tū
tudine et sine difficultate p̄sentiētē recte rōni/
nullus hoc negat. Ex istis tribus suppositiōib⁹
demōstrari pōt. q̄ in volūtate idigemus hitu
quodā inclināte eā ad iudiciū rōis. ad hoc q̄
p̄p̄tē et delectabilit⁹ et sine strepitu p̄sentiāt ra
tioni recte. Et formet⁹ rō sicut formabat de ap
petitu sensitivuo. et ille hitus nihil aliud eē vide
tur q̄ v̄tus moralis. igit⁹ r̄c. Itē pōt sic argui.
potētia que ē innata trahi/ et v̄sus appetitū sen
sitivū. et v̄sus rōem. idiget hitu inclināte eam
v̄sus rōem. ad hoc q̄ p̄p̄tē et delectabilit⁹ tra
hat v̄sus eā. et ad hoc q̄ nō q̄ seducat ab appe
titu sensitivuo. volūtas est h̄mōi igit⁹ r̄c. Et iste
rōes sic dixi de appetitu sensitivuo/ cū aliis rōi
b⁹ q̄ postea ponēt demōstrāt insolubilit⁹ ap̄ me
q̄ involūtate oportet aliquē hitu generari/ in
clināte ip̄am v̄sus iudiciū rōis ad hoc q̄ hō ef
ficiat v̄tuosus. Et sic habemus duas p̄clusiōes
demōstratas. Tertio possum⁹ dicere q̄ v̄ter
q̄ dictorū habitū pōt dici v̄tus/ hic quidē vir
tus appetitus sensitivui/ hic aut virtus volūtatis
quod patet q̄a virtus potētie attendit⁹ fm v̄ltū

mā in q̄d potētia pōt. hoc est dictū fm opus p̄
fectissimū in q̄d potentia pōt. p̄stat aut q̄ volū
tas in opus sibi debitū optimū et p̄fectissimū
pōt/ fm q̄ inclināte p̄fecte ad iudiciū recte rōis
ergo habitus sic eā inclinās est v̄tus eius. Sicut
appetitus sensitivus i opus sibi debitū optimū
et p̄fectissimū pōt. sc̄z mouē corpus ad optimū
opus/ fm q̄ p̄fecte inclināte ad obediēdū impe
rio p̄fecte volūtatis/ et iudicio recte rōis. et sic
hitus ad hoc ip̄m inclinās est v̄tus eius. Itē
hoc p̄z p̄ modū arguēdi Añ. in 2° hui⁹. oīs ei
v̄tus cur⁹ v̄tū fuerit v̄tus: et illud bñ habēs p̄fi
cit et opus eius bñ reddit. et exēplificat de v̄tur
te oculi. et de v̄tute equi. Et subdit si itaq̄ hoc i
oibus ita h̄z: tūc etiā volūtatis aut appetitus
sensitivity virtus v̄tū hitus erit: ex quo bona fit
volūtas et bonus appetit⁹ sensitivus: et a q̄ bñ o
pus suū reddūt. mō tales sūt p̄dicti hitus igit⁹
r̄c. Quarto pōt dici q̄ v̄traq̄ habz v̄tutū p̄ di
ci v̄tus moralis/ inq̄tū v̄traq̄ ex more generat⁹
sc̄z ex assuefactiōe opandi opa v̄tuosa. hoc di
camus q̄ v̄tus volūtatis dici debet v̄tus hoīs
fm q̄ hō magis q̄ v̄tus appetitus sensitivui. q̄d
sic p̄z/ q̄a v̄tus hoīs fm q̄ hō. debet attendi/ sc̄z
potētia illā q̄ est hoī p̄pria. et nō sc̄m illā que
est coīs sibi et aliis. s̄z volūtas est ei p̄pria/ et ap
petitus sensitivus nō/ igit⁹ r̄c. Et ad hāc intēti
ōē Añ. volēs 2° hui⁹ inquirē opus p̄p̄riū hoīs
in ordine ad q̄d v̄tus eius attenderet: separavit
nutritivā et augmētatiuā vitā et sensitivā. Si
at dicat⁹ q̄ licet appetitus sc̄m cōpationē ad
obiectū sit coīs hoī et brutis. tū p̄p̄rius ē hoī s̄z
q̄ est obediēbilis rōi. et ita p̄uenit sibi v̄tus p̄
dicta iō videt⁹ q̄ eius virtus debeat dici virtus
hoīs sc̄m q̄ hō. Ad hoc pōt dici forte q̄ nō ē
v̄ter appetitū sensitivū vt ē obediēbilis rōi et im
perio volūtatis. eē p̄p̄riū hoī. Equus ei domat⁹
vel canis et trahit p̄ assuefactiōē appetit⁹ ei⁹
ad obediēdum hoīs impio. Et ita forte dicit
Añ. 2° hui⁹ equi v̄tutē equū facē studiosū et
bonū ad currēdū et ferendū ascēsorē et ad expe
ctandū bellatorē. vel dicendū est q̄ et si appe
titus vt ē obediēbilis rōi et volūtati sit hoī p̄p̄ri
us: tū q̄a vt sic/ nō cōuenit sibi v̄tus nisi in ordi
ne ad volūtātē: ideo adhuc v̄tus volūtatis pri
mo et p̄cipaliter dicētur virtus hominis fm
q̄ homo/ nō aut virtus appetitus. nisi ex cōse
q̄nti. et in ordine ad aliud. Item in operibus
virtuosis volūtas impat appetui sensitivuo. et
ita comparatur ad ip̄m sicut dominus ad ser
uum. s̄z dominus primo et p̄cipaliter et p̄fe

cte indiget virtute. subditus aut nō. s̄z solū se
cundario et p̄ participationem domini. et etiaz
diminute. quod patet auctoritate Añ. p̄mo o
politice dicētis q̄ principem quidē perfectam
habere oportet moralem virtutem. aliorū aut
vnūquēq̄ q̄tum immittit ipsis. Et ante parū
dicit si enim principans nō erit sobrius/ iust⁹
quomodo principabitur bñ. si vero subiectus:
quomodo subiicietur bene? Et vide bñ totū q̄d
sequitur ergo virtus p̄mo et p̄cipaliter p̄tinet
ad volūtātē. et nō ad appetitū sensitivū. Itē
v̄tus vnus cuiusq̄ attendit⁹ fm v̄ltimū. i. p̄fectis
simū opus in quo ip̄m pōt. sicut p̄us dictū ē. s̄z
optimū opus et p̄fectissimū in q̄d pōt hō pro
cedit fm potētia eius sup̄mā: et nō fm aliquā
inferiorē eius potētiaz. ergo v̄tus hominis
inq̄tum homo attendit⁹ fm eius sup̄mam po
tentiam. nō fm inferiores/ et nō est dubium vo
luntatē esse sup̄iorem appetitu sensitivuo q̄ r̄c.
Sed si forte dicat⁹ q̄ cū intellectus sc̄m plūes
sit potentia sup̄ior volūtate: sequit⁹ iuxta rōnē
p̄nissimā/ q̄ virtus volūtatis nō erit v̄tus hoīs
sc̄m q̄ hō. hoc aut an sit ita vel nō. videbitur
infra. hoc aut solū hic appareat q̄ virtus volū
tatis sit p̄cipalior virtute appetitus sensitivui.

Itē potest sic argui. potentia in qua sūt p̄nci
pales v̄tutes morales est p̄ncipium nō solum
factionis/ s̄z etiā actionis siue actus. appetitus
at sensitivus nullius actus ē p̄ncipium. h̄z p̄ba
tur/ sicut Añ. arguit de sensu sexto hui⁹. dicit
enī. sensus neq̄ vnus p̄ncipius actus. q̄d p̄bat
quia bestie quidē sensū habent. actū aut nō cō
municant. mō bestie sicut sensū habēt. ita h̄nt
appetitū sensitivū. Itē v̄tus hominis ē sc̄m
quā dicit⁹ hō bonus simplr. vt patet 2° hui⁹. s̄z
hoc est sc̄m volūtatem bonā. nō sc̄m bonū
appetitū sensitivū. q̄d p̄bat ex parte p̄tinentis
qui absolute et simplici sermone dicit⁹ bon⁹: p̄
pter bonā volūtātē. licet habeat appetitum se
sitivity trahentem ad malū. Sed forte putandū
est q̄ ista ratio nō recte p̄cedit. nō enīz puto q̄
p̄tinentis appetitus debeat simplr dici mal⁹ s̄z
bonus. q̄m magis inclināte v̄sus rōem q̄ v̄sus
sensualia. aliter ip̄e esset incōtinēs et sequeret⁹
sensuales delectationes. cum opinandum sit q̄
appetitus sensitivus immediate mouet corpus
et nō voluntas nisi ip̄so mediante: sicut diceba
tur in alia questiōe. Et ideo videtur q̄ licet ap
petitus sensitivus inclinēt⁹ ad sensualia in ip̄
so continente: magis tamen adhuc inclināte
versus rōnem. ideo debet dici bonus absoluto
d. iiii.

sermone: cū a principaliori fieri debeat denominatio. s; tñ ipse nō est pfecte bonus. qm̄ ppt eius nimium tractū ad sensualia anectit sibi tristitia quedā in obediendo volūtati. nō est in cōueniēs eūdē appetitū inclinari simul ad opposita. sicut in alia questione dictū fuit. et exemplificatū. de illo qui ne peat proicit merces in mare. Sciēdum est tñ q̄ cum voluntas sit potentia superior et hōi ppria: q̄ fm̄ eam primo et principalit̄ homo dicitur bonus: et nō scōm appetitū sensitiuū. ideo sequit̄ q̄ in ea consistit virtus saltē moralis hōis fm̄ q̄ homo. Itēz aliq̄ arguunt sic. in illa potētia est virtus moralis hōis fm̄ q̄ homo: i qua supuenit delectatio opibus virtuosis. dicēte An. 2. huius signū aut oportet facere habitū supuenientem volūtate vel tristitiā opibus. q̄ qdem enī recedūt a corporalibus voluptatibus: et hoc ipso gaudet tpatus. qui aut tristat: in tpatu rē. Sed in volūtate hōis delectatio supuenit opi/ nō i appetitū sensitiuo/ qm̄ inopinabile est q̄ potentia delectet in subtractione obiecti pprii et sibi naturaliter delectabilis. imo potius tristatur. vñ ap̄ls qui satis debuit eē et reputari tpatu: congrebatur de stimulo carnis iō rē. Sed puto q̄ ista ratio est aliquulum corrigēda. puto enī q̄ in virtuoso appetitū sensitiuo ppt̄ eius pfectam inclinationē vsus volūtate et iudiciū rationis. delectat simplr̄ i sequēdo iudiciū rōnis. et q̄ hōi delectatio tristitiā illam extinguit. quā inatus est appetitū hōis ex recessu ab obiecto voluptuosu. vñ saltē si nō totalit̄ extinguit illā tristitiā. tñ maior est eius delectatio i sequēdo rōnē ad quā magis inclinā: q̄ sit eius tristitia recedēdo ab obiecto ad q̄ minus inclinat. Sed tñ quicqd̄ de h̄ dicat. rō sufficient̄ conuincit ppositū n̄m. Vñ plura sūt media colligēdo faciamus talē rōem: v̄tus quidem itentioem facit rectā: sexto huius. Item i fine eiusdem sexti dicit̄ q̄ nō solū q̄ scōm rōem rectā: s; q̄ cū recta ratione hitus v̄tus est. Itēz scō huius dicit̄ q̄ virtus est hitus electiuus. et q̄ ex ea supuenit delectatio opi virtuoso. sed hec omnia soli volūtati cōueniunt. ita q̄ non appetitū sensitiuo: vñ saltē sibi pmo et pncipalit̄. et nō appetitū sensitiuo/ nisi p h̄ q̄ regitur ab ipā volūtate/ et in ordine ad ipāz volūtate igit̄ etc: Et ex dictis pt̄ vnusquisq̄ videre qualit̄ procedant ratiōes in principio q̄stionis ad ducte. et sic ē finis q̄stionum primi libri ethicorum.

IRCA SECVNDVM librum Querit̄ pmo Vtrū virtutes morales insint vel insint nobis a natura? Arguitur q̄ sic. q̄ dicit̄ sexto huius oibus ei videt̄ singulos mo-

res existē natura aliqualit̄. et ei iusti et tpati et fortes/ aliqualit̄ et alia hēm̄ pfectim a natiuitate. Itē q̄ sūt i nobis ex naturalibus causis: sicut i nobis a natura. sic est de v̄tutibus. q̄ pueniūt ex potētis. q̄s a natura habem̄/ scz ex intellectu et volūtate et appetitū: et ex actib̄ aliarū potētis. q̄ etiā sūt naturales. cū pprii actus potētis naturalis: sit naturalis: igitur rē.

Itē q̄ natura incipit. ipā debet cōplē. aliter eēt agens vile. dicēte cōmētatore 2. physicoz: q̄ agēs illud est valde vile q̄ incipit illud agē q̄ nunq̄ cōplebit. s; v̄tutes incipiunt in nobis a natura. cum natura det nobis virtutū principia. Aliter enim nō esset in potestate nostra fieri virtuosos. igit̄ rē. Itē illud est a natura p q̄ habēs est maxime fm̄ naturam. virt̄ at est huiusmodi septimo physicoz. vnūq̄q̄ enī tūc maxime pfectum est: cū attingit ppriē virtutis tūc est maxime fm̄ naturā. Itē subdit An. q̄to physicoz q̄ ois motus est aut violentus aut fm̄ naturā. ita pari rōne videt̄ q̄ ois generatio sit violēta aut fm̄ naturā. s; generatio virtutum nō est violēta q̄ est fm̄ naturā. igit̄ rē. Itē cū natura det aliis entibus p q̄ possunt attingere suos fines: aliter frustra operaret̄. et nō debet esse minus sollicita de homine. q̄ de aliis. s; magis et cū homo nō p̄t p̄sequi finem suū: qui est ipā felicitas sine virtutibus igit̄ videt̄ q̄ natura debet hōi dare virtutes

Oppositū dicit An. dicit̄. moralis vero ex more fit. ex quo manifestū est q̄ neq̄ vna moralit̄ virtutū natura nobis insit. q̄ pbat. nulum enī natura existentius alit̄ assuecit. puta lapis natura deorsum latus: nō vtiq̄ assuecit sursum ferri. s; aliqui assuecūt ad oppositū virtutū: q̄ rē. Adhuc quecūq̄ a natura nobis adueniūt: potentias eoz p̄s ferimus. posterius at opatiōes rē. virtutes aut accipimus opantes p̄s. igit̄ virtutes nō adueniunt nobis a natura. Deinde arguit̄ q̄ adueniāt nobis p doctrinam. quia secundo huius dicitur: non enī v̄t sciamus quid est virtus scrutamur: sed v̄t boni efficiamur. ergo hec scientia moralis sine suo frustraretur: si virtutes per quas boni efficiamur non acquirerentur nobis per eam.

Oppositū dicit An. 2. huius Sed multi qdē nō opant̄. ad rōem aut fugiētēs existimāt philosophari: sic fore studiosi sicut aliq̄ faciētēs laboratibus. q̄ medicos audiūt quidē studiose faciūt aut nihil horū que p̄cepta sūt. quēadmodū igit̄ neq̄ illi hēbūt bñ corp̄ ita curati. neq̄ isti aiām ita phantes. Deinde arguit̄ q̄ p̄suetudinē nobis adueniāt p An. dicit̄. moralis vero ex more fit. vñ et nomē habuit p̄s declinās a more. testat̄ aut et q̄ sit in ciuilib̄. legislatores enī ciues assuefaciētēs faciūt bonos. Adhuc ex assuefactiōe in malis opibus effici mur mali. q̄ p̄ assuefactiōe i bonis et v̄tuoſis opibus effici mur boni et v̄tuoſi. Oppositūz arguit̄. q̄ si iusti efficiant̄ p̄ assuefactiōe hoc est p̄ assuefactiōe i iustis opationib̄. nō p̄ assuefactiōe i iniustis. s; h̄ ē impossibile. q̄ opa iusta p̄supponūt iusticiā/ fm̄ quā dicant̄ iusta. sicut albu p̄supponit albedinē. igit̄ rē. Et sicut arguit̄ de iusticiā: ita argui p̄t de aliis v̄tutibus. Tres solēt poni p̄clusiones in ista q̄stione. Prima ē q̄ v̄tutes sūt in nobis p naturā ichoatiue. Scōda cōclusio est q̄ p doctrinam excitatiue siue puocatiue. Tertia est q̄ p̄suetudinē p̄fectiue. Et dicit̄ q̄ p̄mā p̄clusionē et tertiā intēdebat An. cū dixit s; inatis qdē nobis suscipe eas. p̄fectis aut p̄ assuefactiōe. Prima aut p̄clusionē diuersi diuersimode intellexerūt. mlti enī ad euitādā creatiōe ne scilicet forma fieret ex nihilo supposuerūt aliqd̄ ipius forme substātiāli p̄existere in materia. q̄ vocabāt inchoatiōem forme/ et illud dicebāt esse actiuū p̄ncipiū/ coadiuuans agēs extrinsecum ad cōplētiōem forme p̄ductionē. et dixerūt q̄ si nō eēt ita: generatio forme eēt violenta. q̄ 3. huius dicit̄. violēta ē cui p̄ncipiū extrinsecū ē nihil p̄ferentem passo. dicūt q̄ fm̄ dictū modū in ipā volūtate inchoatiue eēt v̄tutē p naturā p̄fici aut p̄ assuefactiōe. Sed ista opinio reprobata debet i methaphysica. iō breuit̄ nūc p̄trā seūdo de ipā. videt̄ mihi q̄ si id q̄ de forma p̄ existit sit eiusdē rōnis cū eo q̄ de ipā acq̄rit: nō est cā rōabilis q̄re magis hoc debet p̄existē q̄ illud q̄ acq̄rit: vel q̄re generā s vel corrupēs possit attingē ad hoc/ et nō ad illud. Etiā vel illud p̄suppositū manebit cū illo q̄ acq̄rit: vel i ei aduētū corrupēs. si manebit: tūc ois forma erit gradualis et cōposita ex partib̄ eiusdē rationis. sicut forme q̄ suscipiunt magis et min̄. q̄ nō p̄cedit. et si corrupēs: tūc nō erit actiuū p̄ncipiū cōplētiōem forme/ quia nihil agit ad

sui corruptionē. nisi forte p accidēs. et ex eo cōstat/ q̄ tūc illud existēs nō magis p̄deset i generatione q̄ in simplex p̄uatio forme/ vel potētia materie/ nec tūc eēt aliqd̄ de substātia forme/ q̄ p̄ductiō. Si aut illud de forma q̄ p̄existit eēt alterius rōis ab eo q̄ acq̄reret: et si manēt cū eo q̄ acq̄reret. tūc eēt forma cōposita ex partibus diuersarū rōnū. q̄ nō solet p̄cedi. nec eēt aliqd̄ vnū p se. q̄ vtraq̄ pars eēt act̄ in se. qm̄ q̄ p̄existebat nō erat potentia pura/ q̄ sic nō differret a p̄ma materia. et ex plurib̄ in actu nō sit vnū p se. Itē tales sic opinantes incidūt i id q̄ credūt euitare. illud ei forme q̄ acq̄rit. p̄cisiū ab eo q̄ p̄existit. fieret ex nihilo sui/ sicut dicūt de tota forma. et ita non min̄ eēt creatio hic q̄ ibi. Alii aut dixerūt moti p̄pter eadē rōes cū p̄cedētibus. q̄ forma fm̄ eius q̄ditatē vel eēnam totā p̄existit i materia ante sui p̄ductionē ab agēte/ s; nō fm̄ illū modū vel nō fm̄ illud esse. scōm q̄ acq̄rit. p̄existit enī q̄tū ad eē potētiale/ et acq̄rit q̄tum ad eē actuale. Alii enī (vt dicūt) nō eēt v̄m dicē. q̄ hec eadē forma que nūc demonstrat̄ in actu: erat p̄s in potētia. cū aliqd̄ nō dicat̄ idē nisi mediāte eadē substātia vna. Et dicūt q̄ h̄ itēdebat cōmētator octauo methaphysice cōmēto penultimo dicēs Est igit̄ hoc aliqd̄ vñ q̄ pmo est i potentia. et post trāsser̄ de potentia i actū. Et sicut vltimo cōmēto dicit̄ q̄ mlti decipiunt. q̄ ponūt idē q̄ est i potētia et q̄ est in actu: eē diuersū/ et in rei v̄tate est vnū/ q̄ illud q̄ fuit i potentia: ē in actu/ et nō sunt hec duo diuersa. Itē duodecimo methaphysice cōmēto nonodecimo. generās igit̄ aiām nō est dicē/ q̄ ponit aiām in materia: s; q̄ extrahit illud q̄ est aiā i potentia/ ad eē aiām in actu. Sed huius opiniois sicut et p̄cedentis p̄scrutatio ptinet ad methaphysicā. Qua ppt̄ trāseundo superficialit̄ ad p̄ns dicō/ me nō bñ videt̄ q̄ illa opinio sit v̄a. Tū q̄ nulla eēt necessitas i generatiōe forme ponē materiā: cū ipā nō ponat̄ p̄ncipalit̄/ nisi ex eo q̄ i trāsmutatione oportet idē manē subiectū subv̄troz/ t̄mino trāsmutatiōis. ipā aut essentia vel q̄ditas forme/ eēt illud subiectū/ idē q̄ mutaret̄ de nō eē ad esse. vel de eē in potētia ad esse in actu. Tū q̄ eē et essentia suppono ad p̄ns idē esse realit̄/ et cōuertibilit̄. ita q̄ idē est essentia in actu esse in actu/ et essentia in potētia et eē in potentia/ et nō q̄ duo diuersa esse sint eiusdē essentia/ nisi forte esse addita et accidentalia. quod si dicē d. iiii.

tunc generatio non attingeret rei substantiam. Tunc quia manet quod dicitur sine essentia rei manet in plus nomine idem et definitio eadem. quo concessio non est generatio neque corruptio simpliciter secundum commentatorem primo physicorum et primo de generatione. Tunc quia quodcumque ens non est magis quod dicitur tunc homo quam alius vel lapis. licet secundum modum esse dicitur hoc quidem homo determinate et hoc alius non est hoc quidem lapis. Tunc quia oportet illa diuersa esse vel illos diuersos modos distinguere realiter ab essentia forme: ex quo corrumpuntur et de nouo produciuntur essentia forme semper manent. et tunc secundum quod prescindunt a forma oportet scire, utrum sint accidentia forme vel substantie, et si substantie: utrum materia, vel forma, vel compositum, et quocumque modo ponatur, inconuenientia accideret. Tunc quia omnia alia argumenta quod uidentur cogere quod forma maneat: possunt applicari ad cogendum quod illi modi maneat, si quis ad hoc intendere velit. Et ideo uidentur esse dicendum de uirtutibus in nobis: sicut de aliis formis naturalibus proficientibus sua materia quod in materia sua tale habet a natura inchoationem solum, quod suum proprium susceptiuum et perfectibile per eas. Et per se sequens habet inclinationes naturaliter ad eas suscipiendas, sicut materia inclinatur ad formam, et perfectibile ad suam perfectionem recipiendam, preexistit a natura in nobis. hoc enim susceptiuum est potentia anime appetitiua, siue intellectuales siue sensuales, sicut in alia questione dicebatur. hec autem potentie insunt nobis a natura dicente Aristotele. 2° huius quod potentes sumus a natura. et hanc sententiam expressit sonant uerba Aristotele, quod dicitur inchoatio quidem nobis suscipere eas. Illa igitur inchoatio quae uirtutes habet a natura, est illud esse quod habent in suis principiis preexistentibus a natura. quodcumque sint illa principia, siue actiua siue passiuua. si autem nihil aliud est (sicut dicitur perclusio) esse ipsorum principiorum. Secunda conclusio facit probatur, quia quod ostendit et declarat bona ex uirtutibus, mala ex uitiis nobis preuenientia. et quod uirtutes ad naturam perfectionem superiorem appropinquamus, quod ab ea prout elogamus, excitat nos et puocat ad acquisitionem uirtutum. 3^a doctrina moralis est huiusmodi: 2^a Tertia conclusio probatur, quia vel uirtutes insunt nobis perfectiue per naturam, vel doctrinam, vel per assuetudinem. Non per naturam, quia secundum naturam nobis innata indifferentes sumus ad uirtutes et uitia. hoc etiam patet per rationes Aristotele in ista scilicet quia nullum naturaliter existentium aliter assuescit. Et quia quocumque natura nobis adueniunt, potentias horum prius ferimus etc. Sed nec insunt non

bis perfectiue per doctrinam, quam contingit rationem de moralibus habentes: nihil secundum uirtutes: sed aliquam secundum oppositas malitias operari. et tales uirtutes nec habent nec acquirunt, secundum dictum Aristotele. prius allegatum, dicitur. Sed multi quidem non operantur etc. ergo uirtutes insunt nobis per assuetudinem.

Item rationibus Aristotele. hoc patet, quia in arguendo tace fuerunt. Est tamen intelligendum quod uirtutes naturaliter insunt nobis perfectiue, potest intelligi tripliciter. Vno modo potest naturale distinguere contra uolentem. et ita dicendum est, quod insunt nobis naturaliter. Alio modo potest naturale significare idem quod preueniens, et innaturale sibi oppositum idem quod inconueniens: quemadmodum defectus et monstruositates dicimus innaturales. et ita potest dici, quod uirtutes nobis sunt naturales. et malitiae oppositae in naturales. Tertio modo potest naturale distinguere contra uoluntarium, scilicet contra illud quod fit per naturam electiuam operatione et libera. et ita dictum est non inferri nobis naturaliter uirtutes. Tunc respondendum est ad rationes in oppositum. Ad primam que arguit quod insunt nobis a natura, dicendum est quod illa trantia vel fortitudo que nobis a natura te inest: non est uirtus moralis, neque principalis neque secundum quod homo dicitur simpliciter bonus: sed est habitus quedam et inclinatio ad faciliter tale uirtute suscipiendum, sicut in sexto uidebitur. De secunda ratione bene apparet quod non probat uirtutes nobis inferri naturaliter: potest naturale distinguere contra uoluntarium. Ad aliam dicendum est per actionem naturalem complentur in nobis uirtutes secundum quod naturalis actio distinguere contra actionem uolentem. 3^a non 3^a distinguere contra uoluntarium. et hoc sufficit. Quarta ratio probat quod uirtutes sunt nobis naturales id est conuenientes a uita innaturalia inconuenientia Quinta ratio probat, quod insunt nobis naturaliter potest naturale distinguere contra uolentem. et hoc idem probat ratio sexta. rationes ergo argumentes ad utramque partem de doctrina: procedunt uis suis.

Ad rationem que arguit quod non ex assuetudine dicendum est, quod iustitia in nobis fit ex iustis operibus. Sed contingit opera dici dupliciter iusta Vno modo: quia iuste operantur: et sic forte iustitiam supponunt, nec ex eis iustitia nobis insit. Alio modo: quia similia sunt, illis operibus, que iustus operatur. et talia iustitiam procedere possunt et ex eis nobis insit iustitia: et denominantur iusta a iustitia ratione similitudinis, vel etiam potest dici, quod opus potest fieri iuste dupliciter. Vno modo: quia ab habitu iustitiae procedit. Alio modo: quia procedit immediate a uoluntate pro

prio impetu sue libertatis, sequente iudicium rationis: uel forte mediatis aliis persuasiuibus aut admonitionibus. primo ergo modo iuste agere procedit iustitiam. 3^a aliis modis non oportet.

Tunc ad rationes opinionum improbatam prius respondere potest, quia primo dicitur quod esset creatio si uirtus fieret ex nihilo sui: dicendum est quod non 3^a creatio esset si non educeret de potentia subiecti. Si enim agens prius naturaliter attingeret ad essentiam forme quam producit, quod ad subiectum in quo ea producit: tunc esset creatio, si uero prius naturaliter attingat ad subiectum per cuius transformationem forma de eius potentia educat: tunc non est creatio, quia etiam dicitur quod uolentem est cuius principium est extrinsecum nullam vim conferente passio: dicendum est quod in acquisitione uirtutum passio conferat vim, quia naturaliter inclinatur ad uirtute passiuue. lapis autem uolenter mouetur sursum, quia non habet ad hoc inclinationem naturaliter sed potius naturaliter resistit. Quod etiam alia opinio adiunxit, scilicet quod aliter non esset uerum dicere quod hec eadem forma (que nunc est in actu) erat prius in potentia: non ualet, quia forma non ex eo dicitur esse in potentia materie quia in ea habeat aliquod esse distinctum ab ipsa materia: sed per se sola materie dispositionem vel naturam, quod potest suscipere illam formam. Auctoritates autem commentatoris bene dicitur quod idem quod ante erat in potentia, transferatur ad actum. et fit in actu, si ei est ipsa materia: quod prius existens in potentia ad formam: fit in actu per eam. Cui etiam dicitur quod agens extrahit illud quod est anima in potentia ad esse animam in actu: sicut dicitur quod materia prius est anima in potentia, id est in potentia ad animam, uel in potentia animata: et post habet animam in actu, perfectior autem de hoc per scrutatio in metaphysica regatur et sic est finis questionis.

Secundo queritur. Utrum aliquid natura existentium aliter assuescat. Et arguitur quod sic quia quod nobis ex puero nutritur est nobis naturale. 3^a delectationes corporales sunt huiusmodi. ut dicitur in 2° huius quod ille sunt nobis naturales. et tamen homo potest ad oppositum assuescere per trantiam igitur. Item cum passionem non insunt nobis per parte nec per fortunam nec per nostram electionem: uidetur quod insunt nobis per naturam. et tamen homo in eis aliter assuescit igitur. Item intellectus naturaliter inclinatur ad ueritatem principiorum per se notorum, et tamen per consuetudinem impeditur ab ea ut ait commentator in prologo tunc physicorum: Item commentator ibidem dicit quod aliquid in actu assueti sunt per mede uenenum mixtum quod

erat eis cibus: et tamen uenenum est contra nutrimenti naturam, igitur. Item sexto huius dicitur quod quidam sunt uirtutes morales naturales quemadmodum ei dicitur Aristotele, in opinatio due sunt species demonstratae et prudentia: sic in morali due sunt, hec quod de uirtus naturalis: hec autem principalis, oibus enim 3^a uidebitur singulos mores existere natura aliquot et ueni iusti et temperati et fortes et alia habemus confortibus a natiuitate. et tamen possibile est ut homo aliter assuescat, ideo etc. Item 2° huius Aristotele, uolens ostendere quomodo uiciose tractus ad unum extremum potest ad medium per assuetudinem redire: dicit in principio autem nos ipsos attrahere oportet, multum enim adducentes a peccato in medium ueniemus quod declarat exemplo dicit, quod tortuosa lignorum dirigentes faciunt, lignum ergo tortuosum per multiplicata ad contrariam plicationem aliter assuescit, et tamen tortuositas sibi naturaliter inerat. Oppositum dicit Aristotele, nullum enim natura existentium aliter assuescit, quod exemplo de lapide et igne declarat et postea subiungit. Neque aliquid aliud eorum que taliter innata sunt aliter utique assuescit. Sciendum est quod naturale aliquid distinguere contra casuale, aliquid contra uolentem, aliquid contra accidentale, aliquid contra supernaturale aliquid contra inconueniens, aliquid contra animale seu uoluntarium, dico ergo primo quod naturale prius quod quod modis aliter potest assuescere, quod patet quia uirtutes his quod quod modis sunt homini naturales, et tamen homo aliter assuescit. Quid autem de sexto modo sit dicendum, non apparet. Prius tamen sciendum est, quod potentia siue uirtus aliquid potest se habere ad actum, cuius ipsa est principium dupliciter uno quod sit ad unum actum sic determinata quod non indigeat recipe ab alio impulsionem aliquam ad exequendum illum actum: 3^a impedimento non exente ipsa est sufficiens exequi ipsam, sicut est de gustate ad locum deorsum. Alio quod sit indifferens ad diuersos actus: ita quod ad detentate, persequendum aliquid actum indigeat aliquid prius recipe impulsionem detentate ipsam ad illum actum, sic ferrum potentiam habet mouendi ad magnetem, non tamen detentata ad mouendum donec impulsionem aliquid recepit ab adamante: sic declarat commentator septimo physicorum commentato decimo Et possunt etiam de hac distinctione dare exemplum in moralibus potentia nam appetitiua est indifferens ad uirtutes uel uicium uel etiam ad agendum studiose uel per uice, ideo ut determinat: operationibus determinatis ad uirtute uel uicium. Indiget etiam uirtute morali sibi ipsa determinate ipsam ad agere studiose: uel uicio determinate ad agere per uice. Sed uirtus sic est detentata ad bene operandum quod obiecto prius et non exente impedimento secundum eam semper agimus bene. Dico d. v.

igitur quod potentia determinata scilicet se ad actum nunquam aliter assuecit. quia non potest aliter assuecere nisi per ablationem prioris determinationis et per impressionem determinatiis oppositae determinationis illam potentiam ad oppositum actum. sed potentia de se determinationem admittit et oppositam accipit. quia iam non esset secundum se determinata sed indifferens. ideo etiam. Item potentia indifferens duplex est. Alia namque est quae per unum solum motum vel unam actionem solam potest sufficienter determinari ad actum. ubi gratia feruntur moue aut ad magnetem vel etiam per plures motus vel per plures actiones: subordinatas tamen et diuersas rationum. Alia est quae ad sui determinationem indiget multiplicatis et perueratis operationibus eiusdem rationis. prima autem istarum potentiarum non est proprie assuefactibilis: sed scilicet. cuius ratio est quia assuefactio proprie fit ex multiplicatis operationibus consimilibus tanquam generatio habitus inclinatur et determinationis potentias ad similes operationes. hec autem ultima potentia inuenitur inter multas anime potentias et in comparatione ad multos actus earum licet non ad omnes sed non inuenitur inter potentias corporales. omnis enim actus ad quem inuenitur esse potentia corporalis consequi potest perfecte per unam solam actionem nisi fuerit remota potentia. quae tunc indiget pluribus sed diuersis rationum et causa forte huius est quia potentie corporales propter materiam sunt magis passivae quam potentie animae. ideo ex sola actione magis possunt impressionem suscipere et retinere. secundum igitur hunc modum dici potest loquendo de naturali potest distinguere potentiam naturalem: quod nullum natura existentium aliter assuecit. vel etiam secundum praedicta posset dici. quod illud dicitur naturale alicuius potentie: ad quod ipsa scilicet se est determinata. Illud autem dicitur sibi non naturale sed tanquam contingens et accidentale: ad quod ipsa non est scilicet se determinata. Naturale enim sepe inuenitur capi. prout distinguitur contra accidentale. quod enim per se inest: dicitur naturaliter inesse. non autem si accidat. sic ergo sumendo naturalem: nullum natura existentium aliter assuecit. cum dicitur fuerit quod potentia determinata non aliter assuecit. Et ista est facilius huius questionis solutio: et quae minores videtur pati calumnias.

Et secundum istam solutionem dici potest ad rationes. Ad primam quod delectationes in cibis et potibus sunt appetitui naturales: sic quod appetitus est determinatus ad delectandum in cibo bono vel potu bono accepto: et non potest in contrarium assuefieri. licet ab hoc impediri possit

per egritudinem et ipsius appetitus corruptionem. sed non est determinatus ad huiusmodi delectationes per secundas excessivae aut diminute aut mediocriter. ideo potest ad horum quodlibet assuefieri. Ad aliam potest dici quod homo non assuecit quod patitur saltem per multas passiones sed assuecit qualiter passionibus affectibus et ducatur. puta excessivae vel defectivae vel mediocriter. quia ad hoc ipse est indifferens secundum se.

Ad aliam potest dici quod intellectus ita determinatus est ad assuetudinem vitati primorum principiorum. scilicet omnino primorum et per se notorum capiendum: quod non potest assuefieri ad negandum. sed de aliquibus principiiis non omnino primis et per se notis potest bene assuefieri ad negandum. quia non est omnino determinatus ad veritates ipsorum secundum se. Ad aliam potest dici quod natura non est omnino determinata ad verum cibum. ideo potest assuefieri ad alium et aliquid ad malum vel saltem ad minus bonum et malo admixtum. Ad aliam dicitur quod licet ille virtutes naturales morales vel moralibus sicut sunt quae dant inclinationes ad actus aliquos tamen non sunt omnino secundum se determinate ad illos. ideo contingit aliter assuefieri. Ad ultimam potest dici quod licet lignum creverit tortuosum tamen ad illam tortuositatem non est scilicet se determinatum: sed accidentaliter. ideo ad primum trahi potest et rectificari potest per unam solum longam et continuam applicationem. ideo ibi proprie non est assuefactio. Sciendum etiam quod hec rationes omnes vel saltem plures nihil apparent concludere de naturali potest distinguere contra animalem modo prius dicto. si quae diligenter attendat. Et sic est finis questionis praesentis:

tertio queritur utrum virtutes generantur in nobis ex operationibus. Arguitur quod non quia sicut effectus habet a suis causis entitatem ita videtur ab eis habere firmitatem et bonitatem. et ita causa debet esse firmitior et melior effectu. sed operationes praecedentes virtuti non sunt firmitiores virtuti quia statim transiunt. nec sunt meliores. cum secundum eas non dicatur homo bonus simpliciter. secundum autem virtutem dicitur bonus simpliciter. ergo ex eis non generatur virtus. et non est dubium quod nec ex operationibus sequentibus virtuti iam generata. ideo etiam. Oppositum dicitur Aristoteles quod declaratur per simile in artium generatione dicitur quod enim oportet discipulos facere: hec facientes dicimus. puta edificatores edificatores fiunt et citharizantes cithariste: sic autem iusta quod operantes iusti efficiuntur patet autem tunc patet fortia vero fortes. Item postea dicitur ex iusta operari iustus fit ex operante operante. unde speculantes circa mores et non operantes assimulantur egrotantibus quibus bene medicum audiunt et non faciunt eius precepta. unde sicut illi non acquirunt sanitatem: ita nec isti vir-

tutes. Primo dicendum est quod virtus generatur ex actibus. Scilicet videndum est quomodo sumitur hec propositio ex. Primum patet sufficienter per rationes Aristoteles. primum per similitudinem virtutum ad artes sicut iam dictum fuit. Scilicet quia ex oppositis causis oppositi habitus fiunt. mali autem ex malis operationibus fiunt. ergo ex bonis operibus efficiuntur boni et virtuosus. et hec conclusio est concessa sicut per se nota. Ideo de scilicet propositum videndum est. propter quod est sciendum quod hec propositio ex potest dicitur habitudine cause materialis. sicut dicimus cultellum fieri ex ferro. vel habitudine oppositi termini: sicut dicimus album fieri ex nigro: vel habitudine cause efficientis. sicut fieri dicimus pugnam ex concussione: vel cultellum ex fabro. Aliquod etiam dicitur habitudine actionis ipsius agentis seu motus ab ipso puenientis ad rem factam: seu ex huiusmodi motu seu actione derelicta. sicut dicimus caliditatem vel raritatem fieri ex calefactione. et licet istum modum non exprimat Aristoteles. quanto metaphysice tamen possumus ipsum reducere ad illum finem quem dicitur aliquid fieri ex agente vel mouente. Dico igitur primum quod virtutes non fiunt ex operationibus. put ex dicitur habitudine cause materialis: quia materia manet in facto esse necessario. Nam etsi aliquod dividimus materiam in permanentem et transientem: tamen nunquam dicitur transiens nisi quando capit indistincte a puatione opposita vel a forma contraria forme fide. tunc ei transit ratio habet fore vel puationis. Ipsa tamen materie eadem ut distinguitur ab eis semper manet sed operationes non oportet manere facta virtute. ergo etiam. Item materia se habet ad hoc quod est materia ut potentia ad actum. sed operatio non magis habet rationem potentie quam virtus. ymo e converso potius. Scilicet dico quod virtus non fit ex operationibus. put ex dicitur habitudinem oppositi termini quia operatio non opponitur virtuti statim enim cum virtute. ymo quanto magis virtus accipitur tanto operatio perfectior efficitur. Tertio dico quod virtus non fit ex operationibus. put ex dicitur habitudinem cause efficientis quoniam omne efficiens proprie non agit effectum nisi aliquo actione fundata in motu transmutatione. sed operationes non producant virtutem alia actione vel alio motu medio sed sunt (ut videtur) ipsa met actio quam virtus consequitur. Item effectus non est principium efficiens nisi forte finale. sed virtus est principium operationis: et si non illius ex quo fit: tamen similis. et non est principium finale sed potius e converso. ergo etiam. Item arguitur contra sic. quod sunt in eodem subiecto unum non potest esse actuum alterius. modo ipsa operatio saltem primaria scilicet electio et ipsa virtus in eodem subiecto sunt scilicet in

appetitu. igitur etiam. propones tamen istius rationis non apud omnes conceduntur. ideo de his postea videbitur aliquid. put requiritur pars materia. Quarto dico quod virtus fit ex operationibus. put ex dicitur habitudinem actionis vel motus per quem virtus accipitur. quia cum fiat ex operationibus: et non aliquid trium modorum praedictorum non apparet modus alter nisi iste quod virtus fiat ex eis. Non tamen opinor quod virtus sit ipsius operationis effectus intrinsecus sed extrinsecus sicut aliquid forma substantialis est terminus alterationis. unde sicut forma substantialis est per alterationem ut per operationem quam agens materiam disponit et tandem formam attingit sic agens per operationes disponit ad virtutem et tandem ipsam attingit. sicut ergo alteratio non est agens nec materia respectu forme substantialis. sed est actio vel motus quo agens ipsam producit: ita est de operationibus respectu virtutis. Sed tunc oritur dubitatio quod sit agens istas operationes et ipsa virtutem. Ad quod aliqui dicunt quod ipsa anime potentia est illarum operationum activa loquendo de interiori operatione quod est vel vel appetitum. quia talis operatio dicitur actio immanens. quod non est quia passio immanens: sic enim dicitur omnis actio immanens. sed quia manet in agente. cum ergo maneat in ipsa potentia appetitiva: sequitur quod ipsa potentia erit eius actuum principium.

Item voluntas non solum recipit actum suum sed elicit. elicit autem est agere. Item voluntas se ipsam determinat ad actum suum. Aliter non esset plus libera quam quicquam alia potentia passiva. sed de ratione puri passivi non est de huiusmodi: sed de huiusmodi ab actu. igitur etiam.

Item cum virtus sit ultimum potentie et disponat potentiam ad actum: oportet in eodem genere cause se habere ad actum potentiam et virtutem. sed virtus activa se habet ad actum suum. quoniam sicut ars se habet ad opus artificiosum ita virtus ad opus virtuosum. Ars autem est actum principium sui operis ideo etiam. Quod aliqui confirmant dicentes opus prius naturaliter esse ab agente quam in se ipso. et prius naturaliter esse in se quam recipi in subiecto. sed opus virtutis non habet quod sit bonum ex eo quod recipitur in subiecto. sed potius e converso scilicet quod ex tali opere subiectum redditur bonum. ergo opus habet quod sit bonum ex se vel ex eo quod est ab agente. sed ex ipsa virtute habet quod sit bonum. quia secundo huius dicitur quod virtus habentem perficit et opus eius bene reddit. ergo opus virtutis est ab ipsa virtute activa. Aliter autem viam istam reputant impossibilem. quoniam impossibile est idem respectu eiusdem esse actuum et passivum. Actuum enim agit secundum quod in actu et passivum patitur secundum quod est in potentia. ideo septimo

physicorum et octauo pbat qd idē nō mouet a se ipso. Et in pmo de generatione A. n. volens p-
bare qd simile nō patit a simili intendēs ducē
ad maius et manifestius incōueniēs. dicit qd si
mille non patit a simili. qd seqret qd etiā idē pa-
teret a seipso. et in octauo physicorum ducit ad h
incōueniēs. qd idē et scdm idē calidū erit et non
calidū. mouēs enī mouet fm qd in actu. et mo-
bile mouet scdm qd caret actu illo ad quē mo-
uet. imo (qd plus est) istū reputant impossibile
qd agens et passū sūt indistincta subiecto. cū a-
ctus et potētia qd dicit carentiā actus non pos-
sint siml existere. et qd aliū nlla esset via ad cō-
cludendū separationē et immobilitatē pmi mo-
toris. Ideo etiā qnto methaphysice et nono dif-
finit potētia actiua et potētia passiua qd potē-
tia actiua est pncipiū transmūtādū aliū in qtu
aliud. potētia aut passiua est qd in ipso patiente
pncipiū est mutacionis passiue vel patiēdi ab
alio in quātū aliud. Et in octauo physicorum p-
bant A. n. et cōmentator qd graua et leuia mo-
uet se: qd nō sūt diuisibilia in mouēs et motū
dicit enī cōmētator sic. omne quod mouet ex
se aut erit distinctū scdm diffinitionē i motorē
et motū: aut scdm partes qtitatiuas. et cū corpo-
ra simplicia nullo diuidāt istorum modorum. legē
vt non moueant ex se oīno. Et si dicere qd ra-
tione forme mouerēt. et ratione materie moue-
rentur. hoc remouet dicens: si igit aliq dixe-
rit qd sunt corpora simplicia composita ex ma-
teria et forma quorum vtrumq est distinctū a reli-
quo: Dicemus ad hoc qd prima materia nō est
existens in actu. et illud quod mouet debet di-
uidi in motorem et motū in actu. quoniam illud
quod est in potentia non mouet nec mouetur
si igitur lapis moueret ex se contingeret qd es-
set mouens et motū secundū formam quod est
impossibile. In hac autē ipsorum controuersia et
in eorum rationibus non pauci latent difficulta-
tes habentes alibi locum et profundiori egen-
tes percrutatione. quam negociū presens ad-
mittat. licet enim idez et secundum idez conce-
dere non posse agere in idez et recipere: tamē
non videt impossibile qd agens et passum sint
idem subiectiue. Nā secundo de anima dicit
Aristoteles animā esse pncipiū corporis secu-
dū triplex genus cause scilicet formalis/ finalis
et efficientis. Anima namq mouet corpus lo-
calit/ corpus etiā scdm quamlibet eius partes
nutrit/ et anima in nutrit se habz actiue. et cō-
mentator dicit octauo physicorum cōmento vice

simo sexto. nllus enī dubitat qd animal mouet
ab anima/ et qd anima est mouens et corpus mo-
tū. et cōmento tricesimo dicit: Anima enī que
est motor in animalibus distinguit a corpore
qd est motū scdm diffinitionē. licz non distin-
guat scdm esse. Item de grauibz et leuibz
dicit cōmētator qto phicorum qd forma est mo-
tor et materia mota. et scio celi dicit qd forma
grauis mouet ipsū scdm qd est forma. et mo-
uet hz qd est in materia. dicit etiā qd graue mo-
uet se scdm qd est actu graue/ et mouet scbz qd
est in potētia deorsū. Itē de motu ferri ad
magnetē et nutrēmēti ad mēbra: dicit cōmētator
septio physicorum cōmento decio/ qd nutrēmētū
non mouet ad nutriendū nisi cū fuerit in aliq
dispositione cum nutrito. Et similit ferz non
mouet ad magnetē nisi cū fuerit in aliqua q-
litate cū magnetē. et ideo qdo magnes fricat
cū alio tūc amittit virtutē. Nāz ferrū tunc nō
acqrit de lapide in illa dispositione qlitate per
quā innatū est moueri ad lapidē. et ibidē dicit
qd lapis mouet ex se ad inferius et ignis ad su-
perius vt pficiant se. Et linconienis pmo po-
steriorz dicit qd scientia pncipiorz est efficiens
sive origo cōclusionū. scia enī pncipiorz in ani-
ma videt gignē sciām pclusionū. Nec videt cō-
cludē de necitate qd alii ad h pcludēdū addu-
cūt quis enī idē fm scdm et fm diffinitōe: non
possit eē p se actiū et passiuū respū eiusdez
nec i actu qd sit inatū agē et in potētia qd sit in-
atū patiēti id scbz scbz diuisū tū scz diffinitōem
nllū est incōueniēs eē actiz et passiz respū ei^o
scbz eius diuerfas partes. Qn at dicit qd agēs
agit scbz qd in actu et passū patit scbz qd i potē-
tia ad actū illū/ et p pns scdm qd carz illo actu
et in eodē sbico nō pnt esse act^o et eius carētia
Dicēdū est qd agens licz agat scdm qd in actu
tū nō opz qd sit in eodem actu formalit cū illo
actu quē pducit in passū. Intelligentia enī que
pducit motū celi nō habz in se motū formalt
neq generās aialia ex putrefactiōe est al for-
malit. Agēs qd agit scbz qd est in actu. hz h pot
esse plicit. v^o qd sit in actu tali qlēz pducit sic
cū hō generat hōiez et ignis ignē/ et calidū ca-
lidū. A li^o qd sit in actu exellētiori et supioris
ordinis qd sit actus pducibilis in ipso passo. si-
cut est de intelligentia mouente celū/ et de ce-
lo generante animalia. et alia multa in istis in-
ferioribus. 3° qd sit in actu p qlitatē aliquā re-
ceptā ab aliq duoz nūc pdictoz agentū que
est tamq virtus ipsorum. sicut spma per qlitates

sibi ab hoie infusas generatiū est hominis. et
corpora celestia nō immediate generāt aia-
lia ex putrefactiōe nata. qd nō sūt proxima:
sz qualitates quedā influxe a celo in hec inferi-
ora sūt hmōi aialū ppinq generātia. dicēdūz
est qd passū debet carē illo actu quē agēs in-
natū est pducere in ipm. Sed possibile ē qd sit
alio actu informatū. ideo impossibile ē agens
eē idē subiectiue cū passo. loqndo de agēte qd
est tale in actu formalit qualē effectū innatū
est pducē. tūc ei simul eēt actus ille et eius ca-
rētia sz de aliis agētibz hoc nō pot pcludi. non
ei impossibile ē qd aial sit aiatū actu p aiaz/ et
sit in potētia ad ambulationē. vel qd graue sit
actu graue et careat vbi deorsū/ vel qd ferrū sit
in actu p qlitatē receptā a magnetē. et careat
motu vel pūctiōe eius ad magnetē. et sic de a-
liis. Et qn vltra subiūgū qd nullā aliā habem^o
viā ad cōcludēdū separationē et immobilitatē
pmi motoris: pnt dici qd imo bñ p ei^o infinitatē si-
cut dicit A. n. in fine quinti physicorum. Etiā p a-
liā viā quā ipē idē ponit i fine eiusdez qnti phy-
sicorum/ qm cū p se sit pus oī eo qd est p accidē-
tō in pmo motore nulla debet pcedi dispositio
que nō sit necessaria motori ad hoc qd moueat
sz mouē nō ē dispositio necessaria motori ad
hoc qd moueat. tūc ei nullū mouēs posset mo-
ueri nisi mouēt. qd A. n. declarat eē fm/ qd si
oportēt oē mouēs moueri. aut hoc esset eadez
spē motus qd mouēt. et tūc docēs addiscēt/ et ca-
lesciēs calefiēt/ et eēt calidū et nō calidū sicut
ifert A. n. aut hoc eēt alia spē motus. et tūc cū
ille spē sint finite oportēt eē statū vel reflecti
quod etiam improbat A. n. sic patet qd ex di-
ctis non tollitur processus Aristotelis quod
aut dicitur de diffinitione potētie actiue vel
passiue non valet quia sufficit alienetas secun-
dum diffinitionem. et quod etiam dicitur gra-
uia non moueri ex se etc. Dicendū est qd ma-
teria non est per se mota sic qd sit motum suf-
ficiens absq alio moto. quoniam non haberet
potentiā resistendi motori et sic non esset in mo-
tu successiuo. sicut declarat cōmentator quar-
to physicorum. propter hoc quia circumscripto
motore qui est forma in ipso graui non rema-
neret nisi materia ideo indiget medio resiten-
te et moto. graue ergo non mouetur ex se per
se quin indigeat alio motore extrinsecō scili-
cet dante sibi formam grauitatis vel remouē-
te prohibens sicut debet videri octauo phy-
corum/ mouetur tamē ex se per se sic qd habet

intrinsecum principium actiuum imediatū et
pncipiū passiuū imediatū sui motus. Quicq
aut sustineat de his: puto qd potentia appetiti-
ua nō sit actiua sui pmi actus interioris Nā li-
cz non sit impossibile idē subiecto diuersū tū dif-
finitione fm vā eius partē agē et fm aliā pati-
tū nūq vilius est A. n. et cōmētator cōcedē qd id
subiecto et diffinitōe hz idē agēz idē et patē
p se: vel moueret et mouēt. cōstat aut qd appe-
titus est per se passiuus et receptiuus sui actus
scz sui appetē. ideo etc. vñ A. n. tercio de anima
mouēs qd duplex aliū qd ē immobile/ aliū aut
qd mouet. est aut immobile actuale bonū/ mo-
uēs aut et quod mouet appetitiū. mouēt enī
quod appetit scdm qd appetit. et appetitus qd ē
actus motus quidē est. quod aut mouet aial ē
quo aut mouz organo appetitus. iā hoc corpo-
reū est. Et 2° hui^o dicit loquēs de potētiis appe-
titiuis potētiās esse scbz quas possibles hōz
dicimur. Et itēz si appetitus essz sui ipsi^o moti-
uus ad actū eius pmi: tunc non indigeret ob-
iecto: sed semp essz in actu appetēdi positus ei
agēte et passo et appropinqtis adinuicē non vi-
det ratio qn debeat poni ipsorum aliquid actus.
Sed respōdet qd obiectū requirit ad determinā-
dū appetitū/ sicut agens ppiū requirit ad de-
terminandū agens vniuersale. sed hoc videt esse
fictio. frustra enī sit per plura quod pot fieri p
pauciora. sed posito qd obiectū habeat vim acti-
uā in ipm appetitū: et qd appetitū habeat vi pas-
siuā: potest bene saluari actio ipsorum. ergo oī-
ose ponere appetitus habere vim actiuāz re-
spectu illius actionis. Et ideo videt mihi qd ap-
petibile est actiū illius actus in appetitiuam
potentiā. sicut enīz sensibile se habet ad sensū
et intelligibile ad intellectū: sic se habere videt
appetibile ad appetitū. sensibile autēz mouet
sensū ad actū sentiēdi. et intelligibile itellectū ad
actū intelligēdi. ergo etc. veruz est tamen qd
appetibile extra non mouz appetitū nisi vt est
actu apprehensum. et ita actus apprehendēdi
videt esse immediatius agēs qd obiectū extra.
et ppter hoc in sexto ethicorum dicit qd pruden-
tia est habitus cū ratione actiuus. sicut ars est
habitus cū ratione factiuus. Itē multi posue-
rūt in sensu/ in intellectu/ et in appetitu speciē
ab obiecto receptā distinctā ab actu sentiēdi
intelligēdi et appetēdi quod si esset verum:
est dubitatio qualiter species illa se habere ad
actum appetēdi: vtrum actiue vel passiue:
de quo videt mihi qd actiue. illa enim species

eēt similitudo obiecti: quod erat principale actiuū. si similitudo aut actiuū magis videt se hēre actiue ad id quod euenit ab actiuo quā passiue. Etia sicut grauitas pducta ab agēte se h3 ad motū ipsius grauis / et q̄litas in ferro pduc. a a magnete ad motū ei⁹ ad magnetē: ita pot̄ imaginari quod species illa se h̄ret ad actū sentiendi itelligendi et appetendi. ad quodlibet enī pductū in passo ab agente cōsequit̄ quodlibet si nō fuēit impedimētū. sicut actus sc̄ds ad actū p̄mū. s3 grauitas ī graui et dicta qualitas in ferro se h̄nt actiue ad motus ip̄os: sicut supponimus. et ad hoc p̄us auctoritates adduximus ergo etc. Vtrū at̄ volūtas se habeat actiue ad aliquē suorū actiuū etia īmanentiū quīs nō ad p̄mū. dubiū est: de quō postea loq̄mur. Sed poss3 mouēi sc̄da dubitatio quō vtus moralis se habeat ad ei⁹ opa sc̄z que s̄m ip̄am vtutē opamur. vtrū actiue vlt̄ passiue puto dicendū eē quod eodē mō, sicut potentia cui⁹ est vtus. vtus ei cuiuslibet potentie cū attendat s̄m vltimū in quō potentia p̄t. videtur ad idē genus cause reduci cū ip̄a potentia cui⁹ est vtus. Et si videt̄ dicē Arist. 2° huius/dicēs quod hitus sūt s̄m quos ad passiōes nos habem⁹ bñ vel male. puta ad irasci. bñ at̄ male se h̄re ad actū nō videt̄ mutare genus potētie. ppter quod dicit̄ guto methaphysice quod oīa genera potētiarū dicūt̄ aut ī solū accidē fieri aut nō fieri aut n̄ bñ. Nec rōes ad hoc p̄us adducte necessario pcludūt. cū ei dicim⁹ appetē et intelligere eē opatiōes immanētes nō eo dicim⁹ quod ī eorū actiuo p̄ncipio maneāt subiectiue. s3 forte quia subiectū suū denōiant p̄ modū agētis: s3 sit vere passū. vidē ei est pati s3 significet̄ p̄ modū actiuū. sic at̄ significat̄ forte. quia nō solū cognoscē et appetē sūt ab actiuo suo sc̄z ab obiecto. s3 etia quādā importāt ad ip̄m tēdentiā sicut ad t̄minū vel quia sūt antiq̄r et vulgariū opinio quod visio et cognitio oīs fieret extra mittēdo. vel forte dicunt̄ opatiōes immanētes in agente. quia in eodem subiecto manent cū specie obiecti/que ad eas actiue se habent secundum quod p̄dictum fuit. vel forte rōne intellectus agentis et sensus agentis et appetitus agētis. s̄m quod quidā ponunt sensum agentem et appetitum agentē et intellectū agentem vel forte quod actiue significant̄/ quia actiue se habēt ad nōstras opatiōes extēiores. et dicunt̄ tūc actiōes immanētes vt distinguam⁹ iter eas et alias opatiōes n̄ras quās p̄ cognitionē et appetitū opamur exteri⁹. quod quō sit alibi magis d3 videri

Ad aliā rōem de libertate volūtat̄ postea considerabim⁹. et possemus dicere quod si dicamus appetitū vel volūtatē vel sensū vel intellectū elicere suos actus/ hoc est ppter cōsimiles causas ppter quas dictū fuit quod videre appetere vel le et intelligere significant̄ per modū actiuū.

Ad aliā dictū est quod virtus se habet ad actū sicut potētia et possumus similitudine de arte et de vtute ad p̄ns cōcedē: si cōpam⁹ artē ad itelligē et virtutē ad appetere: vel etia si vt̄: quod cōparemus ad opus exteri⁹. Nā ad opa exteri⁹ virtutū cōcedimus actiue se habere appetitū et virtutē. Ideo dicit̄ t̄cio de aīa sicut p̄ allegatū est quod appetitū est mouens motū et quod animal ab eo mouet̄. quo aut̄ mouet organo appetit⁹ ita hoc corporeū est etc. Quod aut̄ alii addiderūt dicētes opus p̄us naturalr esse ab agēte quod eē in se et esse p̄us in se quod recipi in subiecto: nō videt̄ mihi verū. accidētis enī esse est inesse. et vniuersalit̄ nihil aliud in re puto esse quod act⁹ aliqs dependēs ab agēte sit in se/ et quod sit ab agēte et sit in subiecto licet ista differāt ratiōe. Alias enī pbant quod dependētie effectū ex suis causis nihil multiplicat in se sup̄ essētias ip̄orū effectū. vltra dicere quod forma p̄us naturalr sit in se quod in subiecto: est s3 s̄m imaginationē illā quod ipsa de foris adueniret subiecto et non quod ipsa ab intrinseco educeret̄ de potētia subiecti/ et est s3 generatio quā viam p̄us non cōcederet. Et itē mirabile est dicē quod res hab3 p̄us esse ab agēte quod esse in se. quia si esse ab agēte distinguat̄ aliq̄ mō in re ab esse in se: hoc nō est nisi quia esse ab agēte importat relationē quādā ipsi⁹ rei ad suū agēs modū illa relatio non est p̄or naturalr ip̄a rei eēna fūdāte ip̄a nec ē īcōueniēs opus vtutis bōitatē suā habere a virtute passiue et a recta rōne actiue. virtus enī inclināt potētia ad bñ patiendū recta aut̄ ratio illa bonū opus agit in bene disposita potētia. vel est opus melius ipsa virtute/ quia non sumit totalit̄ bonitatem suam ab ea: sed a recta regula rationis. Ideo ad rationem principalem respondendū est in principio questionis adductam. et est concedendum quod opationes non sunt principale actiuū virtutis. sed sunt sicut motus seu actio per quā agens principale agit ipsam et tale non oportet quod sit melius vel firmitus quā res acta/ de comparatione autem operationum ad virtutem quo ad bonitatem: dictum fuit in decima questione primi libri. Et sic est finis questionis.

Varo querit̄: Vt virtus generet̄ ex opibus s̄m rectam rōne cōmensuratis?

Arguit̄ quod non quia rca ratio agibilis prudentia est. vt pat3 sexto huius. prudentia aut̄ non est s̄m vtutibus vt ibidē pat3. g opationes s̄m rectā rōem cōmensurate supponūt vtutes/ et ita vtutes non sūt ex eis. Itē sexto huius dicit̄: non erit electio recta s̄m prudentia et s̄m vtute sed opationes s̄m rectā rōem cōmensurate nō sūt sine electiōe rca/ g ipse nō sunt sine prudentia neq̄ sine virtute. ideo supponūt virtutes. et ita virtus non fit ex eis. Itē viciōsus cū non habeat rectā rōem nō pot̄ sc̄m rectā rōem opari. et ita non poss3 viciōsus fieri virtuosus quod non est bonum concedere.

Oppositum dicit Aristoteles secundo hui⁹. Necessarium est scrutari ea que circa operationes qualiter operandum est in eas. he enī sunt domine/ et eius quales fieri habitus secundū rectā quidē rationē opari cōmune et supponatur. Item parum post dicit superhabundantia igitur et deficientia gymnasia corrumpūt fortitudinem. similit̄ autem et potus et cibi amplius et minus effecti corrumpunt sanitatem que autem commensurata sunt et faciunt et augent et saluant. Ita igitur et in temperātia et fortitudine habet et aliis virtutibus et cetera. Etiam dicit Aristoteles. et omnino et vno vtiq̄ sermone ex similibus operationibus habitus fiunt. Et in diffinitione virtutis dicit quod ipsa est habitus electiuus in medietate existēs determinata ratione: scilicet vt vtiq̄ sapiens determinabit. ergo fieri debz virtus ex operationibus recta ratiōe detmiatis. Primo videndū est quod virtus ex cōmensuratis opationibus generat̄. Sc̄do quod non virtuosus potest fieri virtuosus. Tercio videbit̄ qualit̄ possibile sit vtrumq̄. Prīmū pbant aliqui sic. ex similibus opationibus similes habitus fiunt: vt dicit Arist. virtus aut̄ est habitus bonus. ergo fit ex bonis opationibus. non sūt aut̄ opationes bone nisi vt sūt regulate et mensurate recta ratiōe. igit̄ etc.

Item cū virtus fiat ex opatiōibus vlt̄ hoc est ex cōmensuratis vel non cōmensuratis. sed non ex non cōmensuratis/ quia tales sunt male et defectuose: ppter quod erunt generatiue mali habitus et defectuosi: non ergo virtutis. S3 iste ratiōes calumniā pati vident̄ aliquibus. nō eī est verū quod ille sole opationes sint bone que sūt regulate recta ratione. differt enim multū opationem esse iustam et bonam vel ipsā eē

iuste et bene operatam: vt pat3 secundo huius non enim iuste et bene operatur nisi ex electione secundum rectum iudiciū rationis. sed bona est et iusta si solum sit talis quales operare eā iustus aut bonus. Dubiū ergo videt̄ ali quibus quomodo debeat illud intelligi. quod ex similibus operationibus similes habitus hant ad quod vt mihi videt̄ declarandum/ expedit videre quod operationes virtutū moralium possūt assignari quodruplices: prime quodēz immanētes ipsi voluntati. Alie vero immanētes appetitui sensitiuo. terciē in existētes membris nostris corporalibus quibus organice vtimur ad opera exteri⁹ exercenda. Quarte vero sunt extra nos ad exteri⁹ transeuntes. verbi gratia in operatione liberalitatis postq̄ ratio prudentialis iudicauit dandū esse tali tale donū voluntas primo hoc eligit facere: ideo imperat inferioribus potentis ad hoc faciendum. Secundo appetitus sensitiuus consentiens imperio voluntatis appetit illud idem facere. ideo mouet corporalia membra ad hoc faciendum. Tercio igitur membra corporalia motum illum ab appetitu recipiunt. Quarto vō possibile est in tali executione: vt a membris motis motus in exteri⁹ res recipiatur. Et est sciendum quod singule harum operationum ex hoc dicuntur bone: quia sunt commensurate ad rectam rationem. hoc est quia sunt tales quales recta ratio decreuit vel decreuerit eas esse debere. quantum autem ipse a tali commensuratione deficiunt/ tantū malicie incurunt. Et est sciendum quod iste operationes non necessario consequuntur se adinuicem et in bonitate et malicia. sed aliquē possunt esse bone et cōmensurate/ aliis existentibus malis et incommensuratis. verbi gratia quod electio in voluntate sit peroptime consona rationi: tamen forte appetitus sensitiuus ad oppositū passionatus et si ex toto rebellare non possit: tamen cum tristitia multociens obediēt rationi propter quod nō erit eius operatio perfecte consona rationi. Sed iterum dato quod voluntas et appetitus sensitiuus optime et promptissime consonent rationi: tamen forte membra propter inconstitudinem non erunt ad exequendum agilia. propter quod non possumus sepe facere tale opus extra/ quale vellemus. et sic non erit opus extra bonum. econtra possibile est quod opus in voluntate erit valde malum:

opus extra erit valde bonū vbi gratia. si ratio recta dicat amore dei et non per ypocrisis succurrēdū esse huic paupi. possibile est quod vnus diues homo per ypocrisis et non per deo succurrat ei: et tū totalit̄ ab inopia releuabit: constat quod electio erit pua, opus tamē ex erit valde bonū quia erit tale quale etiā fuisset ab optima electione. Propter hoc igitur Aristoteles in scō huius loquens de exteriori ope vel de ope membrorum ponit differentiam inter opus bonū et opus bene operatū: vel etiā opus malū et male operatū. Est enim opus bonum si sit tale quale recta ratio diceret ipsius fore debere a quacūque electione processerit. sed quia ope operatū dicitur in habitudine ad operatē: ideo non dicitur opus bonū operatū: nisi cum operans bene se habuerit in operando. operans autem super reliqua omnia post dictam recte rationis est voluntas que primo mouet appetitū et eo mediante membra corporalia et res extrinsecas. Ideo non erit opus bene operatū nisi fuerit electio bona operatū. Hanc igitur sententiam intendebat Aristoteles. scō huius cum dixit Que autem sunt virtutes fiunt neque si hec qualiter habeat iuste vel tempore operata sunt. sed et si operans qualiter habet ope. Res quidem igitur tempore et iuste dicuntur quando sunt tales quales utique iustus et tempore operabitur iustus autem et tempore est non qui hec operatur sed quantum ad interiorē electionem ut iuste et tempore operatur. Ex quibus etiā vbi apparet quod non ex bonitate operis exterioris homo dicitur bonus. sed ex bonitate ipsius electionis solū. Nunc sit prima conclusio quod habitus in ipsa voluntate generatur per se ex operationibus ipsius voluntatis: hoc est ex electionibus. quod sic patet in quibuslibet potentia rationabilis est quod habitus generatur ex propriis illius potentie operationibus quod ex alienis. verbi gratia. manus non agitur ex operationibus pedum nec econtra. sed pedes fiunt ad currēdū agiles ex frequentē currē: guttē ad cantandū ex frequentē cātare lingua ad loquēdū ex frequentē ratiocinari. Ita igitur voluntas ad eligēdū ex sepe eligere. Quod iterum patet sic eadem operationes non videntur per se esse generatiue diuersorum habituum. sed sicut dictum fuit in fine primi libri oportet involuntate generari habitus vni et in appetitu sensitivo alio. Et manifestum est quod oportet in membris etiā generari alio quo membra agilia reddunt ad exteriores operationes. Nec mireris si potentie motiue membrorum acquirunt sibi habitum per assuetudinem: quoniam etiā potentia vegetatiua hoc sibi acquirit: vni

dicitur comētator in principio scilicet physicorum quod quod in tantum assueti fuerunt comedere venenū mixtum quod erat eis cibus. similitudinem etiā potentia speculatiua in speculatiuis assuescit. unde comētator vbi prius dicit quod cum quis fuerit assuetus credere sermones falsos a pueritia: erit illa consuetudo causa ad negandū veritatē. et hoc idem apparet scō methaphysice. videtur ergo quod omnis anime potentia sit assueti propter quod non est mirandū quod aliqui valde mirantur videlicet quod in voluntate et in appetitu sensitivo diuersimodas virtutes morales: id est ex assuetudine acquirunt: imo addendū est quod etiam ponēde sunt in potentia vegetatiua et in similibus potentiis motiuis seu quocūque modo operatiuis omnium membrorum. Sed reuertamur ad propositū et dicamus quod si eadem operationes non sunt per se generatiue diuersorum habituum: et operationes membrorum generant in membris habitus: oportebit quod (quod est de se) alie operationes generent habitum in appetitu sensitivo et alie in voluntate. hec autem non videntur esse nisi operationes illarum potentiarum. scō dico quod virtus voluntatis generatur ex operationibus voluntatis comensuratis: hoc est rationis recte rationi. quoniam vel ex comensuratis vel non comensuratis. non secundum quia ille sunt generatiue malicie. igitur et cetera. Tertio dico quod operationes exteriores comensurate: quoniam sunt absque comensuratione ad generationem virtutis in ipsa voluntate: per hunc modum: quia quauis huiusmodi operationes inuente sunt et coacte: vel forte ad malum finem: tamē membra per eas exercitiū habilitant: ut quod erat eis prius difficile et laboriosum fiat eis facile et sine labore ex quo contingit quod appetitus sensitivus prius propter difficultatē et laborē abhorrens huiusmodi operationes non amplius eas abhorreat. et per consequens non inclinet vel non forti impetu inclinet voluntatē ad oppositū earum. modo voluntas non tracta vel non fortiter tracta per appetitū sensitivum ad oppositū rationis: facilius eligit quod ratio dicitur. ex quod electione si frequentē generatur per se virtus involuntate. Hoc iterum patet licet quod voluntas per appetitū sensitivum magis trahit contra rationem: tanto difficilius est ei eligere secundum rationem et per consequens tanto difficilius est in ea generari virtutē. sed appetitus sensitivus duplici ratione immatus est trahere voluntatē contra rationem. scilicet propter tristitia et laborē in exteriori operatione quare recta ratio decernit esse faciendā. et scō propter delectationē

sensus in opposita operatione. Hanc enim duplicem causam notat Aristoteles. huiusmodi cum dicit propter voluptatē quod enim mala operamur. propter tristitia autem a bonis recedimus. quod vna istarum causarum remota vel remissa. facilius est voluntatē acquirere sibi virtutē. prima autem causa remouet vel alleuiat ex bonarum operationum exteriorum exercitiis. a quocumque electione processerint. igitur et cetera. Patet igitur quod omnis operatio dissoluta recte rationis: siue interior siue exterior obstat valde virtuti. omnis autem persona vel persona vel per se potest. vel per accidens potest esse. Ad rationes in oppositū Ad primam dicendum quod prudentia non est formaliter recta ratio id est recta ratiocinatio sicut nec virtus moralis est formaliter recta electio imo prudentia est habitus determinans intellectū ad ratiocinandum propter firmiter de agibilibus sed non dico quod talis habitus sit necessarius ad recte ratiocinandum. sicut etiā non pcedo quod virtus moralis sit necessaria ad recte eligendum. imo ex libertate arbitrii nos possumus etiam si prius habituati fuerimus iudicare vere. et eligere recte. licet hoc sit valde difficile. Ad illud autem quod dicit Aristoteles sexto huius quod non erit electio recta sine prudentia et sine virtute. dicendum quod auctoritas non debet intelligi de impossibili sed de difficili: aliter enim non essemus semper domini nostrarum operationum magis quam nostrorum habituum. cuius oppositū debet videri 3° huius. Ad aliam dicendum quod vitiosus licet per habitum inclinē ad ratiocinatio et electiones aliquas. tamen illa inclinatio non necessitat nos ad hoc. cum non tollat arbitrii libertatem. et sic finit questio.

Vinto quod. Vtrum operationes precedentes quod virtutē et sequentes sint eiusdem speciei. Et arguitur aliquid quod non. quod virtuosus operari non virtuosus operari non sunt eiusdem speciei: sicut in genere moris. sed autem virtutē operamur non virtuosus. et post virtutē virtuosus. quoniam licet opus iustum sine iustitia fieri possit: non tamen iuste fieri potest neque virtuosus sicut patet 3° huius. igitur et cetera. Item bonū et non bonū non sunt in eadem specie moris. sed opus sequens virtutē est bonū. precedens autem non. cum dicatur 2° huius: quod virtus habet per se: et opus eius bonū reddit. Item sicut effectus est suū habet ex suis causis: ita habet suam rationem ex ratione causarum. sed operationes precedentes et sequentes non procedunt ex eadem causa secundum speciem. nam sequentes ex virtute procedunt. et non precedentes igitur.

Item secundum exigentiam finis necesse est cetera moderari: specialiter in moribus. ut quod non sit ad bonum finem bene fieri non potest. sed fines dictarum operationum specie distinguunt. Iustus ei iustarum operationem operatur propter se. non iustus vere non. sed vel coactione aliquid vel

propter mundanā gloriam. vel ne scandalizet. vel aliquid tali modo. igitur et cetera. Oppositū alii arguitur quod sicut non est mediū inter virtutē et vitium. ita nec inter opus virtuosū et vitiosū et circa subiectū vel obiectū et alia circa quod talia nata sunt fieri. sed opera ex quibus virtus generatur non sunt vitiosa: non enim ex eis generatur virtus. sed sunt vitiosa in se. sed ex parte agentis non sunt virtuosus operata. quod vbi quod in se sunt in eadem specie moris cum operibus sequentibus. Item opera tale quod iustus operatur: est eiusdem speciei cum illo quod iustus operatur. sed opera ex quod iustitia generatur est tale. quod patet Aristoteles. dicente: ex iusta operari iustus fit. et ex tempore operatur. res autem tempore et iuste dicuntur. quoniam sunt tales quales utique iustus et tempore operatur. Item dicit Aristoteles quod non solum generationes augmentationes et corruptiones ex eisdem et ab eisdem fiunt. sed et operationes in eisdem erunt. Item actus distinguuntur per obiecta. et obiecta sunt eadem quod et cetera. Item ille operatio non videtur differre nisi in modo agendi: sed quia virtuosus agit firmiter propter et delectabiliter. alter autem non. sed idem arguitur. modo cursus foris non eēt propter diuersa cursu Platonis propter tales rationes igitur. Item virtus agentis vel patientis non diuersificat speciem causalitatis in ipso. sed solum disponit ipsum ad vltimū in quod potest. quod neque ob hoc effectus speciem diuersificabunt. Ista quoque solū facilius secundum ea quod dicta sunt in precedenti questione vbi dictum fuit. quod virtus in voluntate generatur per se ex electionibus ipsius voluntatis personis recte rationi et patet quod sicut electiones eliciunt secundum generatā virtutē. cum igitur electiones voluntatis sint bone vel male in genere moris ex eo quod sunt persone vel dissolute recte rationi. apparet quod huiusmodi electiones precedentes virtutē et ex quibus per se generatur virtus: et electiones sequentes virtutē. sunt eiusdem rationis in genere moris. Et ista sit prima Sed etiā quia dictum fuit quod operationes exteriores comensurate. a quocumque fuerit electio. patet per accidens multum potest esse ad generationem virtutis in ipsa voluntate. idem etiā de his videndum est. Vtrum antecedentes et sequentes sint eiusdem speciei. Et manifestum est quod sic in genere nature sed nos quod de genere moris. Ideo notandum est quod iste operatio cum in se sint comensurate recte rationi. etiā sed a comensurata electio non procedat. et ipse habet ex eo bonitatem morale quod personat recte rationi: manifestum est quod ille operatio in se sunt bone quod ad modum et sequentes. Idem procedendum est quod sunt eiusdem speciei in genere moris. Et ista sit scō 2°. Sciendum est tamen quod si ille operatio non procedunt in se. sed in relatione ad operantē. sed ad eam electionem tunc dicendum erunt bone. si a bona electione processerit. et male: si a mala. propter quod possibile est aliquid ex operari

opus valde bonū i se: ex quo tñ ope nō meret. s3 potius demeret ppter punitatē electiōis. Dice-
ret s3 breuiter loquendo de exteriorib9 opatiōibus
nō i se s3 i relatione ad opantē dicto mō. s3 q
si ipse ab electiōe recta pcesserit tūc aīcedētes
vītutē sequentes sūt eiuldē rōis. si nō: nō. quoni-
am sequentes ab electione recta pcedūt. Et hec
sit tñā pō. Ad rōes pmo adductas Ad pri-
mā qñ dicit vītute opari nō vītute opari nō
sūt eiuldē spēi i genere moris. dicēdū qñ ad
electiōes ipi9 volūtatis. q forte volūtās sine v-
tute addita potest ex libertate sua eq bñ elige-
re: sicut cū vītute s3 si sit difficile rarissime eue-
niat. tūc dicit q talis electio eēt eiuldē ra-
tōis q ad bonitatē mori. cū illa electiōe q eēt
fm vītute additā volūtati. Dicitur igit q si p v-
tute opari tu solū itelligas opari s3 vītute ad-
ditā volūtati maior ratio quā tu accipiebas n-
erat nēcia. si tñ p vītute opari tu itelligas oē
opari qd ē eq psonū rōi ac si eēt fm vītute: tunc
maior pcederet. s3 dicem9 tūc q etiā aī vītutes
acq̄sitionē; p̄igit ex libertate volūtatis opari
vītute. Qñ aī dī op9 nō fit iuste sine iusticia
dico q loquendo de iusticia. q ē vītus acq̄sita. ppo-
sitiō nō d3 itelligi fm impossibilitatē: s3 s3 diffi-
cultatē. Ad aliā dicēdū q vīt nō reddit p̄n-
cipalit9 op9 bonū. s3 dispositiue. qā s3 dēmiat
volūtate ad sp bñ eligere firmit9 t̄ p̄opte. qd tñ
sine vītute voluntas poterat ex sua libertate.

Ad aliā dictū ē iā q vīt nō ē nēcia cā boni
opis. sic q opus bonū nō possit eē absq vītute.

Ad aliā dicēdū q ipa pcedit scdm tñā p̄lo-
nē sup̄positā. Quō at rōes ad oppositū pcedūt
facile ē vidē p̄siderātū p̄dicta. Et sic finit9 q̄sitiō.

Extō q̄rit Vtrū absq opatiōib9 exte-
ri- bus possit i nob vīt generari. Argu-
it q nō qā Añ. assimilāt generationē v-
tutad generationē arē i isto zō. t nō est dubiū
q ars nō fit i nob absq opatiōib9 exterioribus
nūq̄ enī bon9 fiet citarista: q nūq̄ citarifaret.
aut bon9 faber. q nūq̄ fabricaret. vñ dicit Añ.
vītutes accipim9 opantes pus. quēadmodū t i
aliis artib9. Que ei o3 dīcētēs facere. n̄ facien-
tes dīscim9. puta edificātes edificatores sūt t
citharisātes cithariste. sic at t iusta qdē opan-
tes iusti sumus vel effīcīmur. t̄pata at t̄pati. t
fortia vō fortes. Itē i vi. hui9 dī sepe/ q pru-
dētia nō p̄t i nobis fieri sine exp̄iētia mīta. ex-
p̄iētia at nō est sine exteriorib9 opatiōib9 m̄-
tiplicatis. igit sine illis opatiōibus exteriorib9
nō generat9 prudentia. Qd etiā ex n̄ p3 qā pru-

dētia ē ad aiām. sicut medicina ad corp9. nul-
lus at nisi cū magno op̄y exteriorib9 exercitio
fieri p̄t bon9 medicus. q̄ s̄t neq̄ prudēs. t p cō-
sequens absq̄ hmōi opatiōibus nō p̄t vītus aliq̄
moralis generari. cū vītutes nēcia3 habeat ad
prudētia p̄nēxiōē. vt dicit i vi. Hoc etiā vñ
Añ. exp̄mē i isto zō dīcēs Bñ q̄ dī qm ex iusta
opari iustus fit. t ex t̄pata t̄pati. ex nō opari at
nullus vītū curabit fieri bon9 s3 mlti hec qdē
nō opant. ad rōem at fugiētēs existimāt p̄ho-
fari/ t sic fore studiosi. s̄t aliqd faciētēs labo-
rātib9. q̄ medicos qdē audiūt studiose. faciunt
at nihil eorū q̄ p̄cepta sūt quēadmodū igit ne-
q̄ illi bñ hēbūt corpus curati ita neq̄ illi aī3 i-
ta p̄hofātes. Oppositū p3 pmo auctē Añ. dī-
centis ex recedē enī a voluptatibus effīcīmur
t̄pati. t effīcī maxie possu9 recedē ab ipis. s̄t
at t i fortitudie. alluētū at̄tēnē tribha s3 actū
fortitudinis exteri9 opando t sustinēdo ipa: for-
tes effīcīmur t effīcī maxie possu9 sustinē. Etiā
dictū fuit in p̄cedenti q̄sitiōe q vītus n̄ generat9
p̄ncipaliter ex opatiōibus exterioribus s3 ex
interioribus electiōibus. volūtās aut t si fue-
rit ab opatione exteriori impedita: n̄ p̄t opti-
me velle. t eligere. q̄ sine opationibus exte-
ri- ribus poterit vītus generari. si tales electiones
freq̄ntentur Itē dicit Eustratius pmo huius
q nulli volenti t vt oportet opanti. est impossī-
bilis possessio vītutis. si quis aut fuerit ab exte-
riori operatione impeditus. t interiori habeat
voluntatem rectam. ipse operatur vt oportet.
cū nihil oporteat impossibile. q̄ t̄s (si velit) po-
terit sibi acq̄rē vītutē. Itē declarat Añ. q̄ hu-
ius q vītutes t malitie sūt volūtariē t n̄ā p̄tā-
te. qd nō eēt. si nō possēt sine exteriorib9 opati-
onib9 generari. qm ab eis p̄ter n̄ā3 volūtate3
possum9 ipediri. Itē opatiōes n̄ē exteriorē3
s̄t sūt fortūe qdāmō. cū trāseāt i exteriora bōa
vñ mala. q̄ s̄t sūt fortūe. p̄t qd dī p̄ hui9. q̄ eē
vītutos iam effecti t felices. p̄ i fortuna magna
impediūt a mltis opatiōib9. q̄ si sine talib9 opa-
tiōib9 nō possu9 h̄i vītus. ipa subeēt fortune. qd
nlls dicit. Primo dicēdū ē q n̄ exīte impe-
dimēto extrīfeco. nō ē possibile vītutē i nob si-
ne exteriorib9 opatiōib9 acq̄ri. qm sine r̄cis e-
lectiōib9 interiorib9 n̄ p̄t generari vt vt dēmi fu-
it. s3 electio volūtāt nūq̄ ē r̄cā s3 defectuosa. si
nō moueat ad op9 exteri9 opandū. qñ o3. t sic
o3. sp at o3 exercere bonū. si nullū sit rōabile
ipeditmēto. s3 aut a naturali nēciatē qā s3
o3 comedere t dormire. aut ex defectu obiecti

vel instrumētū. vel ex aliq̄ alio obuiatē. q̄ seq̄-
tur q̄ amoto impedimēto extrīfeco: vñ nulle
erūt recte electiōes vel exhibūt i opatiōes exte-
riores. Sed posito q fuerit impedimētū vbi
grā paup hō t solitarie detēt i carcerib9. n̄ h3
vñ liberalitatis op9 exerceat. aut ad quos ex-
erceat. s̄t ille forte cui nihil occurrit tribile p
vitā. nō h3 circa qd exerceat op9 fortitudinis.
Forte tñ q nullus fuit talis q habuerit volūtā-
te3 bñ agendi efficacem sicut dictū fuit i pmo
libro. Sed quicqd sit de n̄ tñ ponamus qd circa
materiā alicui9 vītutis aliq̄s hēat volūtate bō-
nā t efficacē agēdi bñ qñcūq̄ o3. t ipedit9 n̄ pos-
sit. Puto qd i tali casu sit dicēdū sic q prudētia
nā sine prudētia vītutes morales eē n̄ p̄t vt p3
vi. hui9 prudētia at p̄fete generari n̄ p̄t i nob
sine mltiplicatis opatiōib9 etiā exteriorib9 qm
p̄ prudentia p̄feta debem9 iudicare p̄opte cir-
ca qdūq̄ agibilia possibilis nob occurrē/ qd bō-
nū t qd malū meli9 ac p̄t. tāta at accidē p̄t
diuersitas circūstātiarū i opatiōib9 exteriorib9
exercēdis qd null9 p̄t p̄opte t firmit9 iudica-
re sp bñ sine exp̄iētia maxima. q̄ h̄i nō p̄t si-
ne multo exteriorib9 op̄y exercitio. imo qñq̄ q
multū exp̄i sūt. p̄riant i dādīs p̄siliis. p̄t qd
etiā i arduis nō solū vno s3 plurib9 p̄siliis i
digemus. q̄ sine opatiōib9 exterioribus vītus p
secta generari nō p̄t. Et voco opatiōes eē nō so-
lū exercēdo bonū opus positūe eē. s3 etiā fir-
gēdo t abstinendo: ab ope malo eē. Sed dico
zō q absq̄ exteriorib9 opatiōib9 p̄t vītus gene-
rari imp̄feta. q̄ erit hitus laudabil9 reddēs ho-
minē bonū simplr. Nā ex s̄sibus opatiōib9 fre-
q̄ntatis generat9 hitus iclinās ad s̄siles opatio-
nes. hō aut q̄tūcūq̄ impedit9 ab exteriorib9 o-
patiōibus p̄t magno affectu velle bñ agē si pos-
set t scire t etiā p̄t magno affectu velle scire
addiscē bñ agē si posset. ex hmōi q̄ volutiōib9
freq̄ntatis fiet hitus iclinās t firmās volūtate
ad sp hoc volēdū. t̄s aut hitus ē simplr lauda-
bilis t bon9. qm ex opatiōibus laudabilib9 et
bonis generat9 est. ille enī volutiōes erāt opa-
tiones meliores q̄s ille hō exercē posset. Et si q̄
ras q̄re nō ē talis hitus p̄feta vītus. dicēdū est
q̄ n̄ est qā possit frāgi p̄ passioēs appetit9
sensitiui. qm ego puto volūtate adeo liberā eē
ac dñam viriū inferiorū t oim actūū suorū: q
nulla vis inferior p̄t eā iclinare/ nisi ipa seipam
iclinet libē. vñ libere se iclinari p̄mittat. imo q
ipa p̄t appetitū sensitiuū trahē ad exseq̄ndū
inssū suū. p̄tra quēcūq̄ impetū passiois. si igit

dicto hitu firmata sit: nō iclinabit Sed tal hit9
sic deficit a p̄feta vītute. qā cū licuerit eē opa-
ri. t occurrēt circūstātie varie repugnātes p̄ q̄
rū aliquā appareat q op9 vno mō fieri debe-
at t p̄ alias alio mō. ille nō poterit p̄opte dē-
minari ad iudicādū qd sit optimū. p̄t i exp̄iē-
tiā. nec etiā p̄ p̄ns volūtās erit dēterminata ad
p̄opte eligēdū p̄te3 meliorē. Vltim9 etiā3
p̄t dici q̄ s3 t̄s hitus p̄t i nobis generari sine
exteriorib9 opatiōib9. tñ sine eis nō bñ possu9
exp̄iri an in nob fuerit generat9: qā sepe puta-
m9 h̄re p̄feta volūtate bñ agēdi i absētia pas-
sionis. q̄ p̄feta nō ē. s3 debilis t pigra. p̄t qd
iclinaret ad passiois aduētū: Et si bñ dicit Se-
neca libro de diuina p̄udētia Nihil iquit mi-
hi videt9 ifelicitius eo cui nihil vnq̄ aduenit ad-
uersū nō licuerit ei illi se exp̄iri. gubernatorē i
tēpstate i acie militē itelligas. vñ possu9 sci-
re q̄tū vales aduēt9 paup̄tatē. si sp diuitiis af-
fluas: vñ possu9 scire q̄tū aduersus ignominia t
ifamia/ odiūq̄ populare p̄stātie habeas: si inē
plausus senescis? Ad rōes igit dicēdū. Ad
p̄mā q̄ sicut ars in intellectu possu9 q̄tū ad aliq̄s
p̄clusiōes generales acq̄ri sine exteriorib9 opa-
tiōib9. s3 nō q̄tū ad particulares p̄clusiōes di-
uersificabiles s3 diuersas circūstātiarū particu-
lares. sic hitus i volūtate sine exteriorib9 opa-
tiōib9 acq̄situs/ est solū ad volēdū bñ agere cōi-
ter. s3 nō ad eligēdū bñ fm cōbinatiōes p̄ticu-
lares circūstātiarū. sicut dictū fuit. Dicēdū est
etiā q̄ est sine exteriorib9 opatiōibus possit i
intellectu p̄feta prudētia generari: tñ illa n̄
posset eē fieri bonū opus: p̄t nō fieri ad hoc
mēbra agilia. nisi p̄ assuetudinē. t ita quis pos-
sit vītus i volūtate p̄feta fieri sine exteriorib9
opatiōibus: tñ nō pueniret ex ea eq̄ p̄feta op9
eē: sicut si eēm9 i opatiōibus exteriorib9 assue-
ti. Ad aliā dicēdū q̄ ipa bñ p̄cedit p̄ scōa
p̄clusiōe Ad aliā auctoritatē p̄hi dicēdū q̄
ex p̄hofari tñ nō generat9 vītus moralis. s3 idi-
get opatiōib9 volūtatis. t etiā ad ei9 p̄fectionē
(vt dictū ē) idiget opatiōib9 exteriorib9 Ad
rōes p̄ oppositū. Ad p̄mā dicēdū q̄ nō ē pos-
sibile bñ eligere t p̄opte sine defectu q̄ ad p̄ti-
culariū circūstātiarū cōbinatiōes sine exp̄iētia
p̄ mltū exercitiū acq̄sita vt dictū fuit. Ad a-
liā dicēdū q̄ ipa ē p̄ t̄ia p̄clusiōe t eodē mō
oēs seq̄ntes. Vñ putādū ē q̄ p̄ malā fortunā
impediri possu9 a p̄feta s̄sime vītutis genera-
tiōe. s3 nō ab eo qd est simplr fieri bonos. vītus
etiā cū fuerit p̄fete generata: nō p̄t p̄ fortunā

auferr. et sic finitur questio.

Eptimo quod dicitur Vtrū ex vnica opatiōe possit generari vtrū. Arguitur quod sic quia vel generatur ex prima vel non si sic, sequitur quod ex nulla posteriori generatur, quia quod generatur est non amplius generatur, et per omnes ipsa generatur ex sola prima. Si dicas quod non generatur ex prima tunc vel generatur ex secunda, vel non, si sic sequitur quod non generatur ex tertia vel quarta, sicut prius arguebatur, nec generabatur ex prima quod ex sola secunda generabatur. Si vero dicas quod non ex prima neque secunda sibi modo quod de tertia, et sic deinceps, et concludatur quod vel nullum generatur vel ex aliquo vnica sola generatur. Item cometator vult septimo physicorum quod virtutes consistant in indiuisibili: tunc aut generatione non habet nisi instantaneam, igitur huiusmodi generatur ex pluribus opatiōibus, oportet omnes illas opatiōnes ad idem istas attigere, scilicet ad istas generationis virtutis, hoc autem est impossibile cum ille opatiōnes non sint sibi ad iunctas, imo vna definit, aliquid alia incipiat, igitur. Item dicit Aristoteles, septimo physicorum quod virtus perfectio est, vnumquodque enim tunc maxime perfectum est, cum attingit proprie virtuti. Ex quo sequitur quod vtrū in maximo complemento consistit, propter quod nulla opatiō ad eandem virtutem attingit, nisi illa quae attingit ad maximum complementum virtutis, scilicetposito quod decem opatiōes ad generationem virtutis requirantur, solavltima attingeret ad maximum complementum, quod ex ipsa sola generatur virtus. Item 2o physicorum dicitur quod cause operantes et singulorum sibi sunt et non sunt et quod sunt cause, quod si virtus generatur ex pluribus opatiōibus, oportet ipsam sibi esse cum illis pluribus opatiōibus, quod est impossibile, cum ille plures opatiōes sibi adiunctas esse non possint. Item sicut se habet intellectus ad virtutem intellectualem, sic appetitus ad virtutem moralem, scilicet virtus intellectualis puta scientia ex vnica opatiōe puta ex vnica demonstratione generatur quod dicitur. Item prius ostenditur hominem esse sufficienter dispositum ad recipiendum virtutem, quod ipse virtutem acquirat. Pono igitur quod sit sufficienter dispositus et nudum habeat virtutem, et tunc agat vnica opatiōem nata facere ad generationem virtutis, aut igitur illa opatiō aliquid operabitur ad generationem virtutis, aut nihil, si nihil, tunc pari ratione nec secunda operabitur nec tertia aut quarta, quod est inconueniens, si autem operetur aliquid: aut habet esse disponendo ad acquisitionem virtutis, aut introducendo virtutem, non primo modo quia positum est quod ille erat sufficienter dispositus, restat quod 2o modo, tunc habet quod ex vna sola opatiōe generatur virtus. Item virtus vnita fortior est seipsa diuisa, ut habet libro de causis, si igitur virtus possit ex multis opatiōibus diuisis generari, vtrū quod etiam poterit generari ex vna iuncta et

loga. Oppositum arguitur quia dicitur Aristoteles, 2o huiusmodi quod virtutes insunt nobis per assuetudinem, assuetudo autem non requirit vnica opatiōem tantum, sed plures et frequenter. Addit etiam Aristoteles, sile de generatiōibus artium et virtutum dicens Edificantes edificatores sunt et citharisates cithariste, sic autem et iusta quod operantes iusti, et patiens patiens, et fortis fortis, constat autem quod ad hanc artem edificandi vel citharisandi non sufficit vnica opatiō, quod nec ad acquirendum iustitiam vel patientiam, propter quod dicit Aristoteles, in 3o huiusmodi quod non sicut opatiōnes voluntarie sunt et habitus opatiōum eius quod dicitur a principio vel quod ad finem domini sumus habitum aut non, vnde dicit Aristoteles, non si velit iustus existeret, regesceret et erit iustus, si autem non vult esse iustus quia non sufficit vnica opatiō ad fieri iustum, cui etiam vtrū recordare quod dicitur primo huiusmodi, vna irudo non facit verum neque vna dies annu, nec beatum et felicem vna dies et paucis temporibus.

Item sine prudentia non sunt virtutes vi, huiusmodi, sed prudentia multa experientia requirit, propter quod iuuenes non videtur fieri prudentes ut dicitur in eodem vi, experientia autem non habet sine multiplici opatiōe igitur. Dubium vtrū esse multis de virtutibus moralibus vtrū sint indiuisibiles, et remissibiles de quibus prius querebatur. Si igitur dicitur quod non, sed quod esse eas et indiuisibiles consistit: tunc videtur dicitur quod non potest esse vtrūque in principio dispositione ad receptionem virtutis, vel in remota. Et si fuerit in principio, habet iterum potest intelligi dupliciter. Vno modo quod fuerit in principio, et sic apparet quod ex vna sola opatiōe quod tunc parua, pertinent tamen ad acquisitionem virtutis, ipsa vtrū generatur, sic et arguebat penultima ratio facta ante oppositum. Tamen intelligendum est sane, quod ad introductionem forme indiuisibilis non est dare istas in quibus subiectum sit in dispositione principio ma simpliciter, nisi forte illud istas in quibus ipsa introducit, quod ostendit illa forma sequitur necesse ad motum continuu sicut apparet de sexto et octavo physicorum, per quem motum continuu spiritus continue magis ac magis disponitur ad illam formam, donec ipsa introducat, talis autem motus est diuisibilis in infinitum, et non est dare istas proximum illi instanti in quibus forma introducat, si autem quia speculationum est, dimittat. Intellectum igitur per dispositionem principio ma illa quae non est dare principio ma ab ipso illo actuali motu per quem vtrū introducat. Si autem subiectum non fuerit sic in dispositione principio ma scilicet fuerit in non multum remota: tunc ad virtutem introductionem non sufficit quod parua opatiō, sed forte sufficit vnica loga et itesa opatiō, quod talis propter forte posset quod decem parue, et sic procedebat vltima ratio facta in processu: Si autem subiectum fuerit in dispositione multum remota ad virtutem, sicut essent iuuenes, passionum secutores vel etiam malitiis habitati, tunc etiam

non sufficeret ad generationem virtutis vna opatiō sed requirerent plures opatiōes, et tanto plures quanto dispositio esset remotior a virtute, vel magis propria virtuti. Ad eppollendum ei illi pluribus opatiōibus non sufficit vnica opatiōis loga duratio, quia propter nature necessitates in comedendo bibendo dormiendo, necesse est breuiter esse qualibus virtutibus opatiōibus, nec sufficeret illi opatiōis intentio primo quia valde difficile est ei quod remotus est a virtute, eligere bene efficacissima voluntate, propter habitum porum ad oppositum inclinatum, et si habet esse possibile tamen forte actus intentus sicut nudum eppolleret pluribus illi opatiōibus ex quibus generatur virtus, vel quod in casu non esset possibile virtutem ex vna opatiōe generari, vel si esset difficilimum et forte iniustum, et sic procedunt prius adducte rationes ad partem negatiuam. Concedendum est etiam quod plurime opatiōes requirerentur ad generationem virtutis: tamen non omnes attingerent ad eam introductionem, sed vltima sola, sed per qualibus procederet aliquid attingeret dispositionis ad generationem virtutis, et sic videtur procedere quatuor rationes prius adducte in processu. Si vero procedam quod vtrū sit forma indiuisibilis: quia illa forma non habet nomen virtutis, nisi sub esse intensissimo vel proprie tunc possit concedi quod per qualibet opatiōem aliquid generatur virtutis puta aliquis gradus forme, quod cum fuerit completa per plurimorum graduu opatiōem aggregationem: dicitur virtus. Et non sit nobis cura nunc quomodo forme intenditur et remittitur, quoniam habet ad considerationem spectat speculationem, sed dicam solū quod de generatione virtutis potest proportionabiliter intelligi sicut de generatione luminis in aere, vna enim candelam aliquid facit in aere, et altera aliquid et ide luminem efficacius in aere, et sic de tertia candelam et quarta, ita etiam vna opatiō aliquid generatur virtutem, et secunda est aliquid et tertia quarta, et sit illa forma quod cum perfecta fuerit, dicitur virtus, et sicut vnum magnu corpus luminis facit maius lumen in aere quod decem parua, ita vna magis et excellentius opatiō plures generatur virtute quod decem remissius, vtrū autem vna maxima opatiō potest totam generare virtutem vel non, dicendum est sic prius quod vtrū est impossibile propter causas prius assignatas vel si est difficilimum et iniustum, hec autem opinio sic magis videbitur in alia quod stioe vtrū mihi probabilior procedente, quoniam vel si per maximam opatiōem aliquid relinquitur in appetitu vel nihil si nihil, tunc nihil se habet melius quod autem, et ita pari ratione diceretur de secunda opatiōe, et de tertia, et de quarta, et ita virtus nunquam ex multis opatiōibus generatur. Si autem prima opatiō aliquid relinquitur in appetitu aut illud erit de natura sine substantia virtutis: et ita habet oppositum, aut illud erit aliquid aliud: quod non videtur esse pos-

sibile, quia non apparet de quibus predicamentum vel de quibus specie predicamenti illud esset, nisi ponatur de prima specie qualitatis, et tunc erit habitus vel dispositio, si habitus: tunc ostenditur quod sit habitus moralis, et non potest dici quod sit virtuosus, quoniam opatiō facies ad generationem virtutis non generatur habitus virtuosus, quod sit habitus virtuosus et habet intentum, si autem illud relictu in appetitu per maximam opatiōem non sit habitus sed dispositio: adhuc vtrū procedit oppositum, quoniam in prima specie qualitatis non videtur specie differre habitus et dispositio, sed solum accidentaliter, puta sicut facile et difficile mobile, vbi gratia eiusdem speciei est ista scientia quam iste habet per vnica demonstrationem de triangulo quod habet tres angulos, et illa quam habet alter de eodem per multiplicem considerationem circa illam demonstrationem, et tamen ille scire videtur differre sicut habitus et dispositio, quia ille sciat suam facilitatem obliuiscitur, iste autem nequaquam. Et iterum eadem difficultates vel similes quod occurrunt in graduatim successiuam generationem virtutis, occurrunt in graduatim successiuam generationem illi prius dispositionis, quod ex prioribus opatiōibus dereliquit in appetitu, ita enim vtrū quod illa dispositio esset ad aliquid, sicut vtrū, nisi forte diceretur, quod illa dispositio et virtus differret sicut in intellectu et perfectum vel sicut in simplici et excellentes, sicut albedo in tenuissima et albedo, ex quo habet intentum si intensissima albedo non sit aliud quam albedo ex omnibus gradibus albedinis ad perfectionem albedinis pertinentibus aggregata. Cum habet etiam si omnes opatiōes ad generationem virtutis spectantes procedant esse eiusdem speciei, vnde simile est quod sit generatiue forme eiusdem speciei sic est de prima candelam vel de tertia et secunda in generatione luminis ut dicitur fuit, propter quod vtrū si ex aliquo earum aliquid virtutem generatur, quod etiam ex quolibet, igitur vel ex quolibet vel ex nulla, si gradus procedit quod ex nulla, vtrū concludi posse quod ex quolibet. Nunc igitur apparet factum quod omnes in principio rationis hinc et inde adducte procedant, excepta quinta ratio, in quibus ponitur esse sile de generatione virtutis intellectualis et moralis de quibus magis videbitur postea. Sed tamen per nunc dicendum est quod non est opinio sine, quoniam intellectus in speculationibus non habet potentiam a se sibi rebellat, sed per uertutes iudicium rationis, propter quod per vnica demonstrationem potest habere firmam adhesionem, voluntas autem intellectus per uertutes sepe habet sensum et appetitum sensitiuum rebellat, et opinio per uertentes iudicium rationis, et electionem voluntatis, propter quod adhuc in rectitudine firmada requirit frequens usus, et sic est finis questionis.

Quarto quod dicitur Vtrū virtus potest auferri vel minui. Arguitur quod non quia virtus determinata sicut in excellentie terminum primo celi, sed excellentie terminum in indiuisibili consistit, et tunc non augetur e. iii.

nec minuitur id est. Item cometator septimo physicoz dicitur virtute in diuisibili persistere. et sic recessu a virtute. et ob id in eis non est motus. diuisibile autem nec augetur nec diminuitur. Item augmentatio et diminutio sunt motus quodammodo ad habitum autem morales non sunt motus. ut patet septimo physicoz. Item virtus est quantitas. augmentatio autem diminutio sunt in quantitate id est. Item quod potest dinui potest corrumpi. et tunc potest beatum fieri miser. quod est per Aristotem primo huius dicitur nihil vitiosum beatiorum fiet miser. Etiam vel corrumpitur ad corruptionem sui subiecti quod est secundum. quia anima cum suis potentibus manet quantum diu homo manet. quantum tamen est subiectum virtutis. vel corrumpitur a proprio suo. quod est secundum. quia oportet illud proprium sibi applicari et coniungi sic calidum coniungitur frigidum. si debeat ipsum corrumpere. si autem non est possibile quantum est anima vitiosa fortis coniungitur aie virtuosae Platonis. et quomodo tangit ipsam sic error in intellectu Platonis non corrumpit sciam in intellectu fortis. quod nec virtus virtute. cum virtutes sunt permanentiores disciplinis. Oppositum dicit Aristoteles. quod autem cometurata sunt et faciunt augere saluam. dicit etiam corrumpitur est temperantia et fortitudo a frigiditate a beatitudine a medietate saluam. dicit etiam secundum non solum generationes et augmentations et corruptiones in eis id est. Non dicitur est quod de augmentatio non loquitur habet proprie. quia sic in sola quantitate reperitur et virtus non est quantitas sed qualitas. Sed loquimur de augmentatio large. put se extendit ad intentionem et remissionem cuiuscumque forme intentionis et remissionis. et sic loquendo vel quod omnis forma generabilis et corruptibilis cuius est non persistit in diuisibili sed augmentabilis et diminubilis. Si autem huius esse in diuisibili persistit: tunc nec erit augmentabilis nec diminubilis. Videndum est ergo primo utrum virtus persistat in diuisibili. Et 2º an augetur vel diminuat

Quatuor ad primum vel esse dicendum quod virtus dupliciter accipitur. vno modo propriissime et perfectissime et sic attenditur secundum excellentie terminum. et ita virtus in diuisibili persistit. quoniam vnicuiusque terminus est diuisibilis nam ultra terminum nichil est de ipsa re. et infra ipsum tota res pertinet. vbi gratia diffinitio quod terminus dicitur rei diffinitio sic est diuisibilis. quod nec addere potest ei nec auferre ipsa manente diffinitio et termino. si enim aliquid adderet: illud esset extra neque quantitati rei. et si aliquid auferret: tunc residuum non pertineret tota rei quantitate. et ita neutro modo remanet diffinitio rei neque terminus. Est autem satis manifestum quod non est solum virtus. sed forma quecumque intentionis et gradualis secundum quam est verus motus (ut caliditas) est diuisibilis quantum ad excellentie terminum. calidissimum ei nec intenditur nec remittitur. sed calidum quia non remaneret calidissimum. vnde non in

telligo sic calidissimum esse diuisibile quoniam sit esse positum ex multis gradibus caloris. imo ex omnibus possibilibus in eodem subiecto sicut existit. sed quia nec addere potest nec auferre ipso manente calidissimo. de tali autem virtute non oportet multa loqui quia nunquam vel raro inuenitur. quia sicut sanitas put dicitur puenientissima proportione quantitati et humorum (qua non est possibile puenientiore esse) nunquam vel valde raro inuenitur. ita neque virtus put est medietas circumstantiarum omnium secundum puenientissimam operationem que inconuenientior esse non possit. Alio modo capitur virtus in moralibus per omnem hitu morali laudabili. quo quis studiose firmiter et delectabiliter operatur. et isto modo virtus non persistit in diuisibili sed habet latitudinem. aliter enim nullus esset virtuosus. sicut enim sanitas se habet ad corpus. ita virtus moralis ad animam. corpus autem dicitur lanus sub omni dispositione sub quo corpus et secundum se totum et secundum suas partes est in actu omnem operationem sibi debita propter et delectabiliter exercere. proportio autem humorum et quantitati sub quo hoc potest non est diuisibilis. imo quotidie diuersificatur ipso corpore non impedito a sibi debitis operationibus. ergo sicut erit de virtute morali. propter quod dicit Aristoteles. tertio huius qui quidem est parum a bono. et a medio verissimo transgreditur. non vituperatur. neque ad magis neque ad minus. si ergo non sit medium in homine habente vltimum in virtute et vitium. et ille non sit vitiosus (quia esset vituperandus) sequitur quod ipse sit virtuosus. et ita patet quod virtus habet latitudinem. quia autem sit huiusmodi latitudo. dicit Aristoteles. quod non est facile sermone determinare. et est exemplum quia non solum bonum sagittatoris qui signum attingit sed etiam qui prope. hoc viso dico quod virtus augeri potest. quia est generabilis. nec persistit in diuisibili. tale autem videtur posse augeri. Item sanitas in corpore augetur et minuitur. non enim oportet si corpus est in dispositione secundum quam potest prompte et delectabiliter in suas operationes: quod propter hoc sit in summo illius dispositionis. Item cum iam dicimus aliquem factum esse bonum sagittatoris. adhuc est possibile per frequens exercitium ipsum fieri meliorem: et ita videtur esse de bonitate moris quod bonus factus per virtutem potest fieri melior per virtutis augmentationem. Item malitia potest augeri quia inueniuntur homines malitiosi peiores ergo idem videtur esse concedendum de virtute que est ipsi malitie contraria. Item constat quod per assuefactionem potest quis omnes circumstantias scrupulosius coniecturare et per consequens medium verius inuenire et inuenio firmiter imitari. hoc autem est virtutem fieri et

augmentari virtute. cum virtus sit medietas duarum malitiarum. ex eo quod est pieturatrix medium in passibus et operationibus ut dicitur 2º huius. Item si virtus satis apparere posse ex dictis in precedenti questione. Item posite conclusiones scilicet quod virtus non consistit in diuisibili: et quod potest haberi aliquam diminutionem aliquam perfectius firmantur. aucte Aristoteles primo politice. dicitur seruus quod ei oino non habet quod similitudinem femina autem habet. sed inualidum. puer autem habet quodammodo sed imperfectum. sicut ergo necessarium habet et circa morales virtutes existimandum oportet quod participare oes. sed non eodem modo. sed quantum vnicuique ad sui ipsius opus. propter quod principem quod perfectas oportet habere morale virtutes. Item patet post dicitur quod seruus virtute idiget parua et tanta ut neque propter temperantiam neque propter timiditatem deficiat ab operibus. Ad rationes factas nunc dicendum est. Ad primum quod forte Aristoteles. loquitur primo celi de virtute primo modo dicta. quia processum in diuisibili persistit. vel melius ad Aristoteles. intentionem dicendum est quod virtus vnicuiusque determinat. et mensurat et determinate cognoscitur quia sit secundum excellentie terminum. et secundum maximum in quo ipsa potest. Nam si tu vides hominem leuare marcā vel duas marcas. tu non propter si scis quia sit eius virtus. sed si tu vides eum leuare centum marcas et tu percipias quod ultra leuare non potest: tu scis quia sit virtus eius. quoniam ipsa est leuanda centum marcas. hec igitur auctoritas non tollit. quia virtus sit augmentabilis et diminubilis. quoniam possibile est eundem nunc leuare viginti terminum. et postea triginta. et postea quadraginta. crescete sua virtute.

Ad aliam dicitur quod in septimo physicoz dicitur ad virtutem morale non esse motum per se. non ex eo quod non possit intendi et remitti. sed vel ex eo quod est ad aliquid vel ex eo quod est perfectio talis que accipitur non per se sed per modum sequle ad aliam mutationem. sicut nos dicimus quod ad relationem non est motus. quoniam intendi et remitti possit. sicut enim continue fieri potest magis et minus sicut. et hoc videtur sonare ibi verba Aristoteles. dicitur sit igitur cum quod alteratur et acceptio virtutis et malitie etc. Ad aucte cometatoris dicitur aliqui quod cometator loquitur de virtute propriissime dicta. sed hoc non videtur: quia cometator volebat illic ostendere generaliter quod ad habitus morales non est motus. id est debebat permuniter loqui de virtute morali et de recessu ab ea. Alii dicunt quod in virtute morali duo debemus attendere scilicet ipsam virtutis substantiam. et ipsius firmam appetitus adhesionem dicunt ergo quod ipsa in diuisibili consistit quo ad eius substantiam sed non quantum ad firmam appetitus adhesionem ipsam

enim per multiplices actus magis ac magis in appetitu firmatur. sicut de hitu intellectuali videmus quod per vnam demonstrationem habemus scilicet conclusionem sed non bene firmatur in mente nisi per multiplicem rationem circa huiusmodi demonstrationem et conclusionem. Ista tamen solutio non sufficit. quoniam virtus substantialiter est medietas duarum malitiarum et hec medietas non est punctualis sed habet latitudinem sicut dictum fuit. vnde per actus multiplicatos non solum firmior est hitus sed etiam verius et propinquus attingitur idem secundum eius substantiam non vel in diuisibili persistit. Alii vero dicunt quod de virtute morali debemus imaginari. sicut de luce. sed enim lumen intendi potest remitti. tamen in diuisibili accipitur. sicut quod corpore luminoso presentato corpori dyaphano. lumen in medio fit in statu ita perfecte et intense: sicut potest fieri ab illo corpore luminoso. candelam enim posita in domo generat statim lumen sibi proportionabile. quod non intenditur propter moram candelae. si autem scilicet candelam ponatur cum prima. ipsa sicut in medio generat lumen aliud. Ex quo patet cum primo luce reddat lumen intensius. ita dicitur quod quilibet actus aliquid generat de substantia virtutis. sed tamen in diuisibiliter quia instantanee licet ex pluribus partibus successiue generatis et coniunctis. virtus reddat intensior. ad tales autem formas non est motus. quia motus debet esse continuus secundum tempus in quo fit comensurationem. Albertus autem dicit septimo physicoz. quod virtus et vitium in diuisibili persistit. quod impossibile est eundem sicut esse partim in vitio et partim in virtute. Alii dicunt quod dicta Aristoteles et cometator in illo septimo sunt intelligenda solum secundum sicuti dinem. cum enim dicitur quod virtus est ad aliquid et quod persistit in diuisibili: intendunt quod ipsa in sui acquisitione sitis est ei quod est ad aliquid. vel quod persistit in diuisibili: et est sicutudo. quia ipsa non accipitur per se sed per modum sequle ad alicuius alterius acquisitionem. sicut est de omni eo quod in diuisibili persistit et de omni relatione. et hoc sufficit ad perbandum quod non sit motus per se ad morale virtutem. et si forte notauit Aristoteles. cum dixit sit igitur cum quod alteratur etc. Alia ratio procedit de augmentatione et diminutione proprie dictis que sunt in predicamento quantitatis. Ad vltimam potest dici quod virtus bene corrumpi potest. et quoniam dicitur nullus vitiosus beatiorum fiet miser: potest dici quod sepe propositiones que ut in pluribus sunt vere sumunt simpliciter tanquam vltimere. et sic est hic nullus vitiosus beatiorum fiet miser. quoniam virtus non nisi cum magna difficultate corrumpitur et raro. Et quoniam dicitur vel corrumpetur ad corruptionem sui subiecti vel a suo contrario: dicendum est quod non

oportet. aliq̄ enī corrūpūt aliomō vt ad remotionē sui p̄seruātis vbi gratia lumē in aere ad remotionē solis. cū ergo actus vtuosi generēt virtutē ⁊ augeāt ⁊ saluēt vt dicit in sc̄do hui⁹: videt̄ q̄ per ipsorū remotionē possit virtus di-
minui ⁊ corrūpi. Itē cōtingit aliqd̄ corrūpi a cōtrario sui generatiui. vt si frigidū coagulz coagulatio talis a calido corrūpēt. ita ergo si virtus ex opatiōibus cōmēsuratis generat̄. rō nabile est q̄ ex opatiōibus distortis corrūpāt hui⁹ aut̄ Añ. sentētie seneca videt̄ esse cōtrari-
us in epistolis pluribus ad lucilliū videt̄ ep̄la claranū. ep̄la subide. ⁊ ep̄la iimiciā vbi asse-
rit nec minui posse vtutē nec augeri. imo nec hōestū q̄d cōp̄ intātū q̄ oīa bōa dicit eē paria Et tullī in h̄ inseq̄ senecā in libro de parado-
xis. Rōes aut̄ ipsoꝝ ad hoc q̄ neq̄ virtus au-
geri possit neq̄ minui sūt hec p̄mo q̄ n̄ augēi q̄ q̄ in maxio p̄sistit augeri nō pōt. vtus aut̄ in maxio cōsistit. virtus enī est que detiat po-
tētā ad optimū in q̄d pōt iḡ rē. Ita etiā p̄bat q̄ vnus non pōt esse alio felicior. q̄a felicitas sūmū bonū est. sūmū aut̄ sup̄ se ḡdū non habz iḡ rē. Itē isti eadē rōes adducūt de felici-
tate ⁊ vtute q̄a reputāt idē felicitatē ⁊ virtutē Itē arguit sic virtus p̄fectū bonū est vt dicit septimo physicoꝝ. vnū q̄d enī tūc est maxie p̄fectū cū at̄igit p̄p̄e vtuti accedē aut̄ p̄fco ni-
hil pōt vel p̄fectū nō est. cui nō accessit iḡ rē. Sed statī videt̄ q̄ tales rōes arguāt de vtute p̄mo accepta. Quod aut̄ virtus minui nō possit arguūt sic. qm̄ vel minuere aduersitatibus su-
p̄ueniētibus vel p̄speritatibus ⁊ delectatiōib⁹ sup̄affluētibus nō aut̄ p̄speritatib⁹. qm̄ his bñ vtet̄ virtuosus. ideo sicut dicit Añ. p̄mo hui⁹ talia beatiore vitā faciūt. ⁊ hāc cōdecorare na-
ta sūt. nec aduersitatibus. qm̄ ipse ⁊ virtutē in-
citāt ⁊ roborāt sicut declarabat in decima sc̄x q̄stione p̄mi huius. Itē virtus detmiat ad bene opandū semp in quācuq̄ oblatā materiā nā sicut dicit Añ. virtuosus siue felix neq̄ ali-
q̄n opabit̄ odibilia neq̄ mala. etenī vere bonū ⁊ sapientē oēs existimam⁹ fortunā decent fer-
re ⁊ ex exūb⁹ sp̄ optia opari quē admōz ex dat̄ ⁊ ducē bonū p̄ntē exercitū vt maxie bellicose ⁊ corioꝝ. incisorē ex datis coriis optimū calci-
amentū facere. rē. bone aut̄ opationes nūq̄ vir-
tutē diminūt. s̄ magis semp eā augēt et saluāt vt p̄z 3° hui⁹. iḡ nō est possibile virtutē dimi-
nui. vn̄ et Añ. p̄mo hui⁹ causā dicit esse huius

q̄d est circa vtutes nō fieri obliuioem. p̄p̄t ma-
xime ⁊ p̄tinue viuē i ipis b̄os. Has at̄ duas ra-
tiōes aliq̄ volūt ifringē p̄ arbitrii libertatē. di-
cētēs q̄ cū sp̄ dñi su⁹ n̄ opationū: possibile est beati⁹ p̄tra p̄p̄ri hitus iclinationē p̄ue eli-
gere. q̄d si frequētē. generabit̄ hitus p̄uus. ⁊ de-
stinet̄ virtus. d̄ enī 2° hui⁹. q̄ ex eisdē ⁊ p̄ eadē
dem ⁊ sit oīs vtus ⁊ corrūpēt. Sed istā rāsiōez
nō credo esse verā de virtute p̄fectissima sc̄lz
p̄mo mō accepta. Nā rō sp̄ ad optima dep̄cat̄
si p̄p̄ria vtute p̄fecta sit. ⁊ nullā passioni sensu
ali obligat̄. qm̄ apud virtuosū oīa p̄sonāt rōni
sicut dicit p̄mo hui⁹. firmo aut̄ exite tali iudi-
tio rōnis ⁊ intrepido: oīs libertas volūtāt ad
hoc nō est. vt ip̄a possit in malū ferri p̄tra tale
iuditiū. sicut videbit̄ in 3° libro. Puto ḡ q̄ vtus
p̄fecta minui nō possit nisi forte rōis vsus
p̄ ifirmitatē fuēt logo tpe impeditus. q̄ casu.
forte nō esset impossibile passiones sensus p̄-
domitas iualesecē ⁊ prop̄ rōis debilitatē tra-
here ad se iuditiū rōis ⁊ electiōem volūtāt. s̄
semp exite rōis vsu pleno ac libero: puto q̄ vtus
p̄fecta semp fieret i nob̄ firmioris adherē-
tie. vel saltē nō minorat̄. q̄a t̄is vt̄ sicut Se-
neca dicit ep̄la claranū quicq̄ at̄tigit: in simi-
tudinē sui adducit. ⁊ cingit q̄qd tractauit id
amabile p̄spiciū id mirabile facit. Sed de vtu-
te 2° mō accepta. forte q̄ dicte rōes nō cōclu-
dūt. possibile enī est cū ip̄a nō sit in sūmo ḡdu
q̄ ip̄i passio tāti impet⁹ inferat̄ q̄ mētē iclinet
de hoc enī videt̄ dicē Añ. in 3° hui⁹. q̄ i aliq̄-
bus laus q̄dem nō sit. venia at̄. qm̄ p̄p̄t h̄ opat̄
aliq̄s que nō oportet. que humanā naturā ex-
cedūt hoc etiā p̄z i septimo hui⁹ vbi vult Añ.
q̄ p̄tinētia sit hitus laudabilis ⁊ virtuosus. ex q̄
p̄z q̄ ip̄a pōt dici vtus accepta 2° p̄dictoꝝ mo-
doꝝ ⁊ tñ Añ. illū p̄tinētē vocat̄ q̄ l̄z nō vin-
cat oēs passiones. tñ vincit illas q̄bus hoīes
vt i pluribz iclinant̄. vn̄ dicit nō enī si q̄ a for-
tibus ⁊ excellētibus delectationibus vincat̄ vt
tristitiis. admirabile s̄ p̄donabile si p̄tra ten-
dens. si ergo ita est: apparet q̄ aliq̄ casus mē-
tem talis virtuosū iclinant. q̄d si sepe fieret. v-
teret̄ in p̄fluctudinē. p̄p̄t quā virtus minu-
eret̄ vel corrūperet̄ ⁊ generaret̄ malitia. Ex q̄
correlarie pōt inferri q̄ debilitat̄ firmatis in
virtute status medius inter excellentes p̄spe-
ritates ⁊ aduersitates est securior. q̄ aliquis ex-
tremorū statuū. licet de p̄fectis viris hoc p̄clu-
di nō possit. p̄p̄t q̄ Salomon orauit dicens
diuitias ⁊ paupertates ne dederis mihi s̄z tantū

victui meo dederis necessaria. Qd̄ aut̄ virtus
neq̄ possit intendi neq̄ minui volūt illi p̄baē
sic vtus i rectitudine p̄sistit. Rectitudo aut̄ in
idiuisibili p̄sistit. nihil enī est recto rectius. q̄c-
qd̄ enī exit a rectitudine. rōem vitii participat
ergo vtus in idiuisibili p̄sistit. Itē vō nihil ē
verius. verū enī neq̄ magis suscipit neq̄ min⁹
oīs enī p̄positio. statim vera ē vel flā vtus at̄
intellectus in vō p̄sistit vt p̄z vi. ethicoꝝ ḡ vt-
tutes intellectus i idiuisibili p̄sistūt. neq̄ magis
neq̄ minus suscipietes. s̄ oportet vtutes appe-
titus eē p̄sonas vtutibus intellect⁹. eadē ei rōne
oꝝ rōem dicē. ⁊ appetitū p̄sequi. vt d̄ in sexto
sicut ḡ ille idiuisibiles sūt. ita ⁊ iste. licz aut̄ ad
p̄firmādū istā sniam. dicti p̄hi q̄ plurimas ap-
ponāt rōes tñ oēs casz difficultates. videt̄ ad
rōes nūc narratas reduci. que q̄dez rōes nihil
p̄cludē vident̄. nisi de vtute accepta p̄mo mō
hec ei i p̄fectissima rectitudine. ⁊ in dearticula-
tissima vtute p̄sistit. sic at̄ recto nihil est recti⁹
neq̄ vō verius. s̄ de vtute 2° mō sc̄z large sū-
pta nō oꝝ q̄ in tali rectitudine vel in t̄i vtute
p̄sistat. lineā enī insensibilis vel pauce tortuo-
sitaris. rectā sepe dicim⁹. ⁊ sagittatorē lauda-
mus nō solū si signū p̄forauit. s̄ etiā si nō m̄-
tū ab eo deuiauerit. p̄p̄t q̄d dicit Añ. q̄ q̄ pa-
rū a bene. i. a medio verissimo trāsgredit̄ nō
vitupat̄. dicimus ḡ q̄ nō oē illud vitū rōez p̄-
ticipat. q̄d exit a p̄fectissima rectitudine. s̄z q̄d
exit notabiliter. vel si aliq̄liter rōem vitii partici-
pat̄. tñ nō dicit̄ malū simplici sermōe. s̄z bonū
sicut q̄d ab albiſſimo parū recedit nō dicit̄ ab-
soluto sermone nigrū. s̄z albū. de vero aut̄ nō
esset simpliciter p̄cedendū q̄ nullo vero eēt ⁊
liquid verius. Nā 2° methaphysice videt̄ velle
Añ. q̄ p̄ncipia sūt veriora p̄ncipiat̄ q̄a sunt
cā eis vt sint vera. sed et quis v̄m fm̄ se nō re-
cipiat magis aut minus: tñ in eius dearticula-
tione recipit ⁊ magis ⁊ minus. verbi gr̄a Si sint
in bursa tua decēz denarii. ⁊ ego dicā q̄ sūt i-
bi quq̄ vel plures. ⁊ tu dicas q̄ sūt ibi decē et
nō plures. vterq̄ n̄m verū dicet. s̄z tu dearti-
culatius. Sic ergo dico q̄ vn⁹ altero prudētior
erit si per suā prudētā magis dearticulate po-
terit ip̄m verū iudicare. possibile ei est q̄ bonū
esset dare huic pauperi denariū vnū ⁊ adhuc
esset meli⁹ dare sibi duos. ⁊ optimū eēt dare si-
bi tres. Dico ḡ q̄ ille hitus est bon⁹ ⁊ laudabi-
lis fm̄ quē iudicamus qd̄ est bonū ⁊ qd̄ malū
⁊ fm̄ quem qd̄ est bonum p̄sequimur ⁊ recedi-
mus a malo. ille at̄ hitus est optimus secūdz

quē iudicamus qd̄ bonū qd̄ melius ⁊ qd̄ opti-
mū. ⁊ fm̄ quē nō solū qd̄ est bonū vel meli⁹ s̄z
semp qd̄ ē optimū p̄sequimur. ⁊ puto q̄ solus hō
fuerit t̄is vn̄ Seneca ipemet i libro suo de vi-
ta bt̄ p̄fētēs se nō eē imo neq̄ fore sapiētē seu
vtuosū illa p̄s dicta sūma vtute ⁊ sapia: dicit
nō suz sapiens imo nec ero. exigo itaq̄ a me/
nō vt optimis par sim. s̄z vt malis melior. hoc
mihi satis est. Et sic est finis questionis.

Ono querit̄ Vtrū oīs virtus moral̄ sit
n̄ circa delectatiōes ⁊ tristitias. Argu-
it̄ q̄ nō q̄a iustitia ē circa opationes. ⁊
tristitie nō sūt opatiōes. s̄z passiōes. Itē m̄
tiplices enumerat Añ. passiōes i textu. alias a
delectatiōe ⁊ tristitia: ⁊ oportet oīm passionū
vtutes aliq̄s eē moderatiuas. ḡ p̄ter virtutes
q̄ sūt circa delectatiōes ⁊ tristitias oꝝ alias eē
vtutes circa alias passiōes. Et iterū manifestū
ē q̄ liberalitas ⁊ magnificētia sūt circa pecu-
nias. q̄ sūt vtile bonū. ⁊ magnanimitas ē circa
honores q̄ sūt honestū bonū. mō Añ. distinguit
bonū vtile ⁊ bonū honestū p̄ delectabile. iō rē

Itē cū distinctio vtutū oriat̄ ex distinctiōe
obietoꝝ. seq̄ret̄ si oēs vtutes eēt circa dele-
ctatiōes ⁊ tristitias: q̄ ip̄e nō eēt adinuicem
distincte sp̄sificē. qd̄ est icōueniēs. Opposituz
ponit añ. Añ. fm̄ q̄ aliq̄ ponūt. duplicē vt̄ in
hac q̄stioe ponē p̄clusionē. Vna ē q̄ vtus mor-
alis ē circa delectatiōes ⁊ tristitias. Sc̄da ē
q̄ ipsa est magis circa delectatiōes q̄ circa tri-
stitias. p̄nā conclusionem declarant aliq̄ no-
tantes q̄ quattuor sunt que p̄cernit virtus mo-
ralis. sc̄z obiectū p̄mū circa qd̄ ip̄a operat̄. act⁹
quē ipsa operatur. circūstātie inter quas ope-
ratur. ⁊ sequele actuum operatorum. Quātuz
iḡ ad tria priora nō oportet vt dicunt q̄ vir-
tutes morales sint circa delectationes et tristi-
tias: s̄z hoc est necessariū quo ad quartum. qm̄
oēm actū cognitiū cuiusmodi sūt actus vtu-
osi delectatio vt̄ tristitia necessario p̄sequūt̄ q̄
aut̄ delectatio ⁊ tristitia dicto mō se hēant per
modū seq̄larū. ad actus vtutū. notauit Añ. di-
cēs. Signū at̄ oꝝ facē hitū sup̄ueniētē volu-
ptatē vt̄ tristitiā op̄ibus. q̄ qd̄ ei recedit a cor-
poralibz voluptatibus. et si ip̄o gaudet: tpat⁹.
q̄ aut̄ tristat̄ intpat⁹: et q̄ sustinet picula ⁊ gau-
det: fortis. qui autem tristatur. timidus. et q̄a
fortassis hec solutio non est sufficiens. quoniā
virtus aliter est circa delectationes et tristiti-
as quam per modum sequele ad actum ipsius

vt apparebit: oportet ad pleniorē questiois solutiōem pmo notare q̄ delectatio causat i appetitu ex pntia obiecti apphēsi sub rōe pueniētis. v̄ ex ipi⁹ absentia apphēsi sub rōe discōueniēti. ⁊ tristitia ecōuerso. v̄ fm Albertuz delectatio ē diffusio appetit⁹ p̄t pntiā ei⁹ q̄ reputat pueniēs v̄ absentia ei⁹ q̄ reputat discōueniēs. Et tristitia ē p̄ctio appetit⁹ p̄t p̄rias cās. Et q̄ duplex est appetit⁹ sc̄z sensitiu⁹ ⁊ intellectiuus: iō etiā duplex est delectatio v̄ tristitia. quedā ē sensual q̄ i appetitu sensitio catur ab obiecto sensibili mediāte cognitione sensitua. Intellectual q̄ catur i volūate mediāte cognitione intellectua. Postea sciendū est q̄ ps sensitua inata est mltotiēs aduersari rōi sicut i pmo libro dictū est q̄ ē q̄ sensit⁹ nō p̄t sufficientē p̄ferre int obiectū sibi p̄ntatū ⁊ ea q̄ cōcomitat ipm vel p̄sequit. aut etiā int p̄ns ⁊ futurū. q̄ rō p̄t. iō sensus illō q̄ de p̄nti sibi puenit. ⁊ p̄portat acceptat. ⁊ i eo delectat. quis sit ihonestū vel quis noceat i futuro. Intellectus at oia p̄sideras. fugit illud p̄t mala p̄sequit v̄ mala admixta. v̄ 3° de aīa dicit. Intellectus q̄dem p̄t futurū retrahē iubet cōcupiscentia at p̄t ipm: hec at ps sensitua nō sic aduersat rōi. qn sit inata sibi obedire ⁊ trahi ad seqndū ipi⁹ iudiciū. sicut dicebat i pmo libro. v̄ puenit q̄ appetitus sensitiuus q̄ inna tus est p̄seq delectabile ⁊ fugē triste: q̄q̄ sc̄z in viciosis. ita p̄t malā p̄suetudinem hituatus est i seqndo delectabile ⁊ fugēdo triste f̄z sensus p̄priū iudiciū. q̄ nullatenus obedit iudicio rōnis si fuerit iudicio sensus p̄trarium. i. mo quod peius est obnubilat ⁊ peruertit rationem. in tantū: q̄ trahit iudicium eius ad iudicium sensus. q̄q̄ autem per oppositam cōsuetudinem sc̄z in virtuosis. appetitus sensitiuus ita trahit ad rōem: q̄ non sistit in sensus iudicio. f̄z rōnis iudicium expectat. ⁊ insequitur ipm/dimittens sensus. Ex his igitur videri potest. q̄ virtus moralis triplicem habet effectū super appetitum sensitiuum. vnum scilicet q̄ refrenat ipsum ne nimis properatē sequatur iudicium sensus. sed expectet iudicium rationis. Secundum vero quia detemnat ipsuz ad obedienduz iudicio rationis/quis iudicio sensus repugnet. Tertiū aut sic tempatz ordinat delectationes ⁊ tristitias sensuales. vt earum impetus nunq̄ trahere possit appetitū p̄ter vel p̄t iudiciū rōis. vitiū at ecōtra sistit appetituz in iudicio sensus/ ⁊ ad ipsum trahit iudicium

rōnis/ ⁊ tm̄ p̄bet delectatiōibus sensualibus et tristitiis impetū: q̄ nullomō p̄mittit rōem de opposito scrutari. His visis pōt poni p̄ma cōclusio cū opiniōe p̄cedente q̄ virtus omnis sic est circa delectatiōes ⁊ tristitias p̄ modū seqle: q̄ virtuosus in omni ope virtutis delectat. q̄ semp̄ habens iudiciū apphēdit ipsū opus virtuosū sub rōne cōueniētis ⁊ boni simplr. In oī aut impedimēto ab ope virtutis ⁊ de oī ope viciofo tristatur ⁊ apphēdit ipsum sub ratione discōueniētis ⁊ mali simplr. Sc̄da cōclusio pōt esse q̄ p̄dicto modo virtus est magis circa delectationes q̄ circa tristitias. qm̄ virtus eēnali orē habet habitudinē ad actus p̄rios illius ⁊ ipsa est virtus q̄ ad impedimētuz illorū actū etiā q̄ ad actus aliorū. cōstat aut q̄ virtuosus semp̄ in p̄priis actibus delectat. q̄ opaf semp̄ bene sc̄m q̄ est possibile/ ⁊ nunq̄ male. et ipse delectat in bono sicut dcm̄ est. Si aut tristat ē de ipedimēto ab ope virtutis ⁊ de malo ope alterius. ergo sic delectat magis q̄ tristat

Tercia cōclo erit q̄ v̄ moralē ē circa delectatiōes ⁊ tristitias sensuales nō p̄ modū seqle f̄z poci⁹ p̄ modū obiecti. qm̄ illō se habz p̄ modū obiecti respectu virtutis q̄ p̄ueit actū v̄tū ⁊ q̄ virtus moderat ⁊ rep̄mit. sicut videmus q̄ lignū q̄ edificator dolat ⁊ rectificat est obiectū artis edificatorie. sed delectationes et tristicie sensuales p̄ueniūt actū virtutis. q̄ fiūt ab obiecto sensibili in sensu vel in appetitu sensitiuo virtus etiā rep̄mit eas ⁊ moderat: ne impetus earū trahat appetitū p̄t iudiciū rationis sicut dictū fuit. id eorū. Et est sciendū q̄ duplex est v̄tū obiectū sc̄z extius ⁊ intius Extius est res ext̄ circa quā exterius opamur. cuiusmōi sūt cibi potus pecunie ⁊c. Intius aut sūt delectatiōes ⁊ tristicie quas ille res ext̄ inferūt appetitū sensitiuo vel sensui. Et istā cōclusionē videt Añ. intendere p̄ncipaliter in textu. ⁊ rōes eius pbant eā sicut apparet inducēdo vna enī rationū dicit q̄ p̄t voluptates mala opamur prop̄ tristitias aut a bonis recedimus. sc̄z q̄ si non sint moderate per virtutē: nos p̄sequimur omne voluptuosū ⁊ fugimus oīe triste p̄t iudiciū rōnis. ergo oportz esse virtutē circa delectationes ⁊ tristitias ad moderādū eas. Sc̄da ratio est. q̄ omis virtus est obiectiue circa actus ⁊ passiōes. verbi grā iusticia est circa actus quos exercemus ad alios. tempantia est circa passiōes quas inferūt nobis voluptuosas/ fortitudo vero est circa passiōes q̄ inferūt

piculosa ⁊ graua. omēs aut huiusmōi actus ⁊ passiōes aut sūt delectatiōes: tristicie aut hnt sibi anexas delectatiōes ⁊ tristitias quas moderari oportz p̄ virtutē. Tercia ratio est q̄a pene que a legislatoribus insignit medicine sūt malicias: p̄pter q̄ opz q̄ sint eis p̄rie. cū medicina per p̄riū fiat. q̄ aut cōtrariat malicie cōuenit virtuti. ergo pene ⁊ virtutes cōueniūt. f̄z pene sūt circa delectatiōes ⁊ tristitias sensuales. sc̄z aut inferētes tristitiā aut delectationē remouētes. sicut enī sup calefacti sanāf per in frigidationē et ecōuerso. et sanitas ad caliduz mediocrit̄ et tempate se habz: ita excessiui voluptatū secutores vel tristitiaz fugitores per reationē voluptatū illatōez tristitiaz sanāf fm aīaz. et v̄tus circa eas se habz mediocrit̄ et tēpate. Quarta ratio q̄a ex eisdem opationibus generat̄ habitus boni vel mali et eedē opationes fm generatus habitus fiūt/ f̄z in p̄sequēdo delectatiōes imoderate vel in fugiēdo tristitias p̄t iudiciū rōnis sc̄z quas nō oportz ⁊ qm̄ oportz ⁊c. fiūt mali. p̄sequēdo aut vel fugiēdo moderate sc̄z qm̄ oportz ⁊ quō opz ⁊c. fiūt boni ḡ vtutes ⁊ malicie generate opaf circa delectatiōes ⁊ tristitias. ⁊ ita etiā pōt iduci i aliis rōib⁹ sed dimitto p̄pter breuitatē. Quarta cōclusio pōt poni q̄ vtutes aliqd magis sūt circa delectationes sensuales p̄dictomō q̄ circa tristitias ⁊ alie ecōuerso. qm̄ v̄tus magis p̄prie respicit obiecti sui p̄ntiā: q̄ eius absentia. obiecta aut extiora que sūt obiecta tempantiū cuiusmodi sūt potus ⁊ cibus ⁊ alia voluptuosas que innata sūt fm p̄ntiā sui delectationē inferre et fm sui absentia tristitiā. quaz moderatiua est tempantia/ igit̄ tempantia magis est circa delectationes. ecōuerso aut est de fortitudie. qm̄ terribilima que sūt ipsius obiecta sc̄m sui p̄ntiā inata sūt in ferre timorē ⁊ anexā tristitiā. quam moderat fortitudo. Sitr in opatiōibus que debz exerceri iusticia est annex⁹ aliqs labor causas tristitiā quē iusticia moderat ⁊ extinguit. et ita fortitudo ⁊ iusticia magis sūt circa tristitiā q̄ circa delectationē mō p̄dicto. Hoc v̄lo p̄nt solui rōes. Ad p̄mā iā patē pōt ex dict q̄ licz iusticia sit p̄ncipalit̄ sicut quidā dicūt eaz que ad alios sūt opatiōm moderatrix ⁊ regulatrix: ipsa tm̄ cuz hoc rep̄mit vel extinguit tristitias inatas puenire ex labore huiusmōi opatiōibus anexo. v̄tū aut iusticia sit p̄ncipalit̄ circa passiōes vel opatiōes: dicit̄ loco suo Ad aliā dicendū q̄ omēs passiōes vel sūt

delectatiōes vel tristicie vel eis anectunt delectatiōes ⁊ tristicie. v̄n dicit Añ. sc̄do huius oī aut passiōi ⁊ omni actui sequit̄ delectatio ⁊ tristitia. dicit etiā postq̄ multos enarravit passiōnū modos v̄lter quidē sequit̄ delectatio ⁊ tristitia. modo nō est possibile bene se habē circa passiōes huiusmōi. nisi per moralē virtutē doment̄ delectatiōes et tristicie cōsequentes.

Et per eundē modū respondendū est ad aliam rōem. Ad v̄timā dicendū est q̄ huiusmodi delectationes et tristicie non sunt obiecta p̄ncipalit̄ distinctiua virtutū sed ad eas se habētia cōmunicatiue et cōsequenter. Et sic est finis questiois.

Ecimo querit̄: V̄tū virtutes morales sint ipassibilitates? hoc est v̄tū excludit passiōes? Arguit̄ q̄ sic q̄a passiōes sūt virtuti cōtrarie. p̄pter hoc opz q̄ per ipsā virtutē rep̄mant. modov̄n cōtrariū non stat p̄fecte: donec alterū est abiectū. igit̄. Itē quāto virtus magis supat passiōes tanto est p̄fectior. ergo p̄fectissima erit si tollat eas ⁊ excludat. Opposituz patz per Añ. qui stoycos de hoc reprehendit. virtus enī nō excludit passiōes simplr. sed excludit pati vt nō oportz et qm̄ nō oportz et quecūq̄ alia cōsimilia. Dicēdū est q̄ virtus moralis nō excludit oēm passiōnē q̄ pbat p̄mo quia non excludit eius p̄pū actū neq̄ eius sequelas p̄prias. sed in virtuoso sequit̄ ad actū virtutis delectatio vt in alia q̄ stōe dicebat. ideo dicit Añ. sc̄do huius signū aut oportz facē habitū supueniētē voluptatē vel tristitiā opibus ideo et̄. Etiā dicitur p̄mo huius q̄ vita felicis est sc̄m seipam delectabilis. dicit etiā q̄ nullus est bonus qui non gaudz bonis opationibus. neq̄ enī iustū aliqs diceret non gaudētē iusta opatiōe. et̄. Sc̄do pbatur eadem cōclusio sic virtus non excludit obiectū circa q̄ ipsa operat̄. sed ipsa operat̄ circa passiōes sensuales sicut in p̄cedēti questione dictuz fuit. Item virtus non excludit illud quod recta ratio dictat. sed ipsa dicit̄ compacienduz esse amico dolenti et cōgaudendū esse de bono ipsius. Item a natura factus est appetitus sensitiuus passibilis. v̄tus autem non tollit naturā. v̄nde nullus est qui non delectetur in cibo et potu quando sitit et esurit. percipit enim cibū et potū esse bonū et cōueniētē. modo p̄sentia obiecti p̄cepti sub ratione cōuenientis causat delectationē Sed dubitatur v̄tū virtus excludit omnē

passionē malā. de quo sane dicēdū est q̄ cū sit quodā malū pene ⁊ aliud culpe: virtus a v̄tuofo non excludit malū pene q̄niā v̄tuofus pōt p̄ infortuniū capi a tirānis ⁊ p̄datoribus et icar cerari et tormētari. ita penali passiōe patit̄ et scōm sensū et scōm volūtātē. habz enī displicētiā multā et de malicia eorū et de eius passiōne iniusta et de hoc q̄ impedit̄ a multis opati onibus v̄tuofis. vñ dicif̄ p̄mo huius q̄ infortu nia beatū tribulāt et cōturbāt tristitias enī in ferūt et impediūt a v̄tulis opatiōibus. de ma lo aut̄ culpe/vidēf̄ aliqui dicē q̄ virtus mora lis ab appetitu sensitiuo nō excludit ōnez cul pabilez passiōez s̄z ōem t̄lem excludit ab ipā volūtate. p̄mū pbant q̄a nullus appetitus sēn sitiuus est imunis ab ōni passiōe mala: qui de lectaf̄ in opatiōe mala s̄z quicūq̄ virtuosus de lectaf̄ fm sensū in opatiōe mala vt in opati one adulteri vel in bina comestioe die ieiunii Et cōfirmat̄ quia sensus iudicat de obiecto vt nūc solū possibile est aut̄ q̄ aliqd̄ est delcabi le ⁊ bonū vt nūc: q̄b̄ est malū simplicit̄. ergo cū obiectū pceptū sub rōne cōueniētis inferat de lectionē naturalit̄: ⁊ virtus nō tollit naturā sef̄ neq̄ appetit̄ sensitiuū: seq̄ q̄ v̄tuof̄ pōt scōz sef̄ū acceptac̄ obiectū simp̄r malū ⁊ ab eo pati passione mala simp̄r. Itē temptatiōes sūt o ptimis viris. hoc aut̄ nō ē nisi q̄a patiūt̄ scōm sensū mala passiōe s̄z inclināte eos ad opa tionē malā. Aliā cōclusionē probāt per diffe rentiā virtuosū ad p̄tinentē et incōtinētē. qm̄ vo lūtas pōt habere dispositionē laudabilē in tri plici gradu recta nāq̄ electio ⁊ scōm recte rati ois iudiciū est laudabilis. ista tñ aliqñ est ma la passiōe passibilis corruptibilis vt in incō tinente/ ⁊ aliqñ est mala passiōe passibilis s̄z nō corruptibilis vt in p̄tinentē et aliqñ firmata ē vt nec sit mala passiōe corruptibilis nec pas sibilis vt in virtutē perfectā habēte. Sed forte q̄ p̄or istarū cōclusionū non habz omnino certi tudinē. licz enī appetitus sensitiuū sibi ⁊ sensui derelictus absq̄ regimie rōnis/ esset semp̄ ina tus pati male: tñ q̄ diu tenent̄ sub regimie ra tionis ⁊ obedit sibi p̄fete: nūq̄ patit̄ nisi bñ mō v̄tuof̄ nūq̄ dimittit sef̄ū seu appetitū sensitiuū sñ regimie rōis. esset enī viciōsus omnino vel incōtinēs. Etia appetitus sensitiuū obedit p̄fete rationi. aliē nō trāhret statū cōtinētē. ideo v̄tu ofus nūq̄ patit̄ male fm sensū. Vñ notād̄ q̄ q̄ntuplex ē hōis status. Prim⁹ ē aīal. s̄z anq̄ rōe v̄tāf vt in ifātibus. Scō stat⁹ est incōtinētē

in quo homo nō v̄t̄f rōne. sed sensus ⁊ appeti tus rebellātes ratiōi vincūt eū. 3⁹ status ē ma licie s̄z qñ appetitus sensitiuū p̄t̄ a s̄tuefactionē p̄uā ita trahit ad se iudiciū ratiōis ⁊ electionez volūtātē: q̄ eā depuat ⁊ puertit penitus incōti nens igit̄ opaf̄ fm iudiciū sensus ⁊ cōtra iudi ciū rōnis. Prāuus aut̄ opaf̄ ⁊ fm sensū ⁊ scōm depuate ratiōis iudiciū. Sifr̄ incōtinens opaf̄ scōm appetitū sensitiuū ⁊ cōtra electionē volū tatis. p̄uus aut̄ simp̄r opaf̄ ⁊ scōm appetitū se sitiuū ⁊ scōm depuate volūtatis electionē. de cōtinēte aut̄ ⁊ incōtinente det̄iabit̄ in septimo libro p̄fecte. Quartus status est p̄tinentē/in q̄ ratio vincit sensū rebellātē. Quintus status est vbi appetitus sensitiuū trahit ad rationē et in ōi opatōe sua expectat iudiciū rōnis/ et insequit̄ ip̄m. et p̄pter cōsuetudinē cōsequēdi rōem mo deraf̄ in suis passiōib⁹: ita q̄ sicut dicit Añ. nō patit̄ vt nō oportz et qñ non oportz et q̄cūq̄ alia opponat̄ hoc aut̄ nō est male pati. Item dicif̄ p̄mo hui⁹ q̄ in v̄tuofō ōia cōsonāt ratiōni sed appetitus sensitiuū in incōtinēte rebellat et etiā in cōtinente licz nō vincat. ideo mala pas sio sensus statū p̄tinentie nō t̄nscedit possū ḡ dicē q̄ v̄tuofus nō patit̄ passiōe corrupente iu diciū rōis et rectā electionē volūtatis q̄a esset mal⁹ simp̄r nec passiōe supueniēte q̄a essz icō tinēs nec passiōe rebellātē q̄a statū p̄tinentie n̄ trāscēdēt. nec passiōe soli sef̄ui et appetui sef̄i tio derelicta. q̄a hic ē stat⁹ aīal/ et passio nullo alio mō pōt esse mala. iō et̄. h̄ igit̄ mō v̄itatē habz opiniō stoicorū: s̄z q̄v̄tutes sūt ipassibili tates nō quidē q̄ ōem passiōē simp̄r exclu dāt. s̄z q̄a excludūt ōem malā passiōem. Nec opionis p̄rie rōnes p̄cedūt. Qñ enī dicif̄ virtu ofus delectaref̄ scōm sensū in opatione mala: puta adulteri: vel bine comestionis in die ieiunii: forte q̄ hoc possēt concedi si talia ope raretur. sed implicat q̄ sit virtuosus et q̄ talia operetur. vel forte dicendum q̄ si ad talia o pera virtuosus violenter applicaretur nullam haberet in eis delectationez sed potius tristi ciam et abhominatiōē. verbi gratia dicitur q̄ si iuuenis verecundus applicaretur mulieri et superuenirent gentes: statim recederet om nis sensualis delectatio et erectio virge reprimeref̄ omnino propter pudorez vel timorem videm⁹ etiā si qs̄ estaret vino optimo mixtū esse aliquid immundū vel venenū: q̄ tantā ha beret inde abhominatiōē q̄ ex solo tactu ei⁹ ad linguam vomeret. imo p̄pter ymaginatōez

cibus bonus videref̄ amarus: inferret gustui tristitia. si ḡ timor vel pudor tollit delectatio nē tact⁹ circa v̄nerca. ⁊ imaginatio delectatio nē gust⁹ circa dulcia: n̄ ē m̄x. si rō ⁊ volūtas cū p̄ v̄tutez moralē t̄xerit ad se sensū. ⁊ appe titū sef̄titiuū: tollūt delectationē ip̄orū circavo luptuosar̄ ihonestā: Ad aliā qñ dē q̄ sens⁹ iudicat de obiecto vt nō solū: p̄t̄ dici q̄ ē v̄z. s̄z appetitus sensitiuus i v̄tuofō p̄t̄ p̄suetudinez expectat iudiciū rōis. vel si an̄ iudiciū rōis de lectef̄: h̄ est ita moderate. q̄ p̄t̄ hoc nullo mō iclinat̄ ad opus p̄ter iudiciū rōis. ⁊ h̄ n̄ est ma le pati. Ad v̄ltimā dicēdū q̄ t̄ptatiōes sūt p̄ reyz p̄ntationēz ablationē q̄ inate sūt iordā te trahē. appetitū sensitiuū p̄ rectū rōnis iudi ciū nisi firmissime p̄ v̄tutem moralem fuerit anexus rōni. ⁊ hee temptatiōes sūt v̄tuofis p̄tinentibus: incōtinētibus. Et nullū faciūt in ordinatū motū i appetitu v̄tuoforū p̄pter ip̄z rōe esse detentū. In cōtinente aut̄ faciūt im petū p̄tra eius voluntatis rectā electionem ⁊ p̄tra eius rectū iudiciū rōis. Et in incōtinente sifr̄. ita q̄ appetitus hinc inde trahit ⁊ p̄cutit In incōtinente igit̄ supat tractus temptatiōis. ⁊ i p̄tinentetract⁹ rōis. Ad p̄mā rōem p̄ncipa lem dicēdū est q̄ passiōes imoderate obstat̄ q̄dāmō v̄tuti. s̄z ip̄e moderate s̄z rectū iudiciū rōis. nō obstat̄ ei. imo circa eas est v̄tus opti moz opatiua sicut dē i 2⁹ hui⁹. Ad aliā di cēdū est q̄ v̄tus supare debz passiōez q̄tū ad eas posse reddē supatas. s̄z nō q̄tū ad eas posse corrupē. sicut regis bonū dñium nō est in cor rūpendo subditos s̄z i posse tenere eos sub re gula ratiōis. ⁊ sic est finis questionis.

v Ndecimo querif̄. V̄t̄z sit bona diuisio eligibilis i bonū/ p̄ferēs ⁊ delectabile/ ⁊ fugibilis i malū/ nociuū/ ⁊ triste. Arguit̄ q̄ nō q̄a mēbra coīcidūt. idē ei p̄t̄ eēz bonū dele ctabile ⁊ bonū v̄tile. imo opa v̄tutū que sūt o ptima: sūt delectabilissima. Itē nullū mē brū diuidentū d̄z eq̄ri toti diuiso nec eē i pl⁹ eo. s̄z bonū est equale eligibili vel anplius. p batio/ quia cū electio sit actus voluntatis. oportet q̄ eligibile sit eius obiectum. s̄z obiectū cō mune voluntatis ⁊ appetitus est ip̄m bonum. igitur eligibile nō potest esse in plus q̄ ip̄m bo num. imo etiam videtur q̄ ip̄m bonum sit in plus q̄ v̄ltimus finis. quia v̄ltimus finis est bo nus ⁊ optimus ⁊ tñ v̄ltimus finis non est eligi bilis. cum electio nō sit ip̄ius finis sed eorum

que ad finē sūt. vt dicit̄ in t̄cio igit̄. Itē illa diuisio non est bona: vbi v̄nū mēbrū sub altero cōtinēf̄ sic enī duo mēbra coīciderēt. s̄z cōfe rēs id est v̄tile ⁊ delectabile p̄tinent̄ sub bono p̄t̄ q̄b̄ bonū diuidi solet in bonū hōestū ⁊ bo nū v̄tile ⁊ bonū delectabile igit̄ r̄c. Oppoli tū vult Añ. dicēs tribus enī ex̄tibus que circ electionē ⁊ tribus que in argis bono cōferem⁹ ⁊ delectabili/ ⁊ tribus cōtrariis malo/ tristi/ no cino. Nota q̄ hic eligibile non capif̄ p̄prie put est solū eorū que ad finē. s̄z capif̄ large p̄ appetibili. sic enī est et finis ⁊ eorū que ad finē Sic enī large solent v̄t̄ phi/ hoc nō est eligibile vbi gratia dicit Añ. p̄mo hui⁹ Simp̄r v̄tūq̄ p̄fete tū ē q̄b̄ ē fm seip̄m eligibile semp̄ ⁊ nūq̄ p̄pter aliud. hoc aut̄ nomē bonū vidēf̄ hic capi pro hōestō qñ ei large capif̄. vidēf̄ extendē sez ad cōferēs ⁊ ad delectabile ⁊ v̄lt̄er ad ōne appeti bile. vnde bonū cōter sūptū et eligibile cōter sūptū cōuertunt̄. Est igit̄ diuisio ipsius eligibilis in bonū/ conferēs/ ⁊ delectabile/ vt si diuidere mus bonū cōter sūptū in v̄tile hōestū ⁊ delcā bile. s̄z vidēf̄ q̄ tullius ⁊ seneca non cōcor dāt in ista fatiosa diuisioe. dicit̄ enī tullius in libro dē officiis sic. In hoc verbo v̄tile lapsa cō suetudo def̄exit de via sensui. q̄ eo deducta ē vt hōestate ab v̄tilitate secernēs cōstituat̄ esse hōestū aliqd̄ q̄b̄ v̄tile non essz. ⁊ v̄tile q̄b̄ non hōestū q̄ nulla p̄ncies maior hōimvite potu it auferri. Sententia autē senece vidēf̄ esse q̄ nihil bonū sit nisi hōestū nec malū nisi turpe. vnde ep̄stola subinde ad lucilliū dicit̄: sūmūz bonū est quod hōestum est ⁊ q̄b̄ magis admi reris. vñz bonū est quod hōestū est. Cetera falsa ⁊ adulterina bona sunt. Et subdit omnia deiq̄ que ceteris vidēf̄ mala: ⁊ māsuēscūt et in bonū abibūt. s̄z sup̄ illa eminēs. h̄ igit̄ liq̄at nichil esse bonū nisi hōestū ⁊ omnia incōmo da sua iure bono vocabunt̄: que mō virtus hō nestauerit. hec aut̄ istorū strenuissimorū docto rū verissima ⁊ clara est s̄tencia: si viderimus qd̄ est hōestū ⁊ qd̄ inhōestū qd̄ v̄tile ⁊ qd̄ iuti le quid delectabile quid nociuū et quid triste. Sciendū igit̄ q̄ sicut sanū dicif̄ p̄ncipaliter ⁊ fm attributionē: vbi gratia in animali enīz di citur p̄ncipalit̄ ⁊ formalit̄. In v̄rina autēz dici tur/ quia ipsa significat sanitatē in animali ⁊ in cibo q̄a ip̄se effectiuus et cōfortatiuus sanitatē ita hōestū dicif̄ p̄ncipalit̄ ⁊ s̄z attributionē. P̄ncipalr̄ quidēz et formalit̄ hōestū est scōm tul lium quod sua vi nos trahit / et sua dignitate

nos allicit. hoc p̄ssime est ipsa felicitas. quā oēs naturalit̄ desiderat: et ad quā vel aliquā ap parētē similitudinē ipsius oēs et boni et mali dirigūt suas opatōes. sic visū fuit i p̄mo. hec aut̄ felicitas nō in bōis exterioribus. nō in bonis corporis. sed in bonis aīme cōsistit/pficiētib⁹. eā interi⁹ et reddētib⁹ eā vere bonā. Et licet felicitas sola sit p̄mū et p̄ncipalissimū hōestū. tū vtutes etiā morales et earū opationes intiores hōeste dicūt etiā fm seipsas. tū ppter earū p̄p̄ quā habitudinē ad ipsā felicitatē que est p̄mū hōestū. tū ga pficiūt interius animā. et eā red dūt simplr bonā. licz forte nō optimā. tū ga fz seipsas eligibiles sūt. quīs etiā et ppter aliud e ligant̄ vt dictū est in p̄mo libro. ga hōestū oē illud dici mēf qd fm se ipm est bonū et in ma lā vti nō pōt tales aut sūt vtutes morales et earū opatōes. Et hoc satis exp̄mit Añ. p̄mo rethorice dicēs. hōestū quidē igit̄ est qd cūq; p̄p̄ se existēs eligibile. laudabile est aut̄ quodcūq; bonū existēs laudabile est ga bonū. Et non sit vis quo ad p̄ns de harū hōesti descriptionū de claratiōe s̄dit at̄ Añ. ad p̄positū si aut̄ hoc est hōestū necesse est virtutē esse hōestū bonū bonū enī exīs laudabile est. Et addit ptes aut̄ virtutis iusticia fortitudo tempantia et c. hōesta aut̄ fm attributionē dicūt: qd cūq; ad dictas virtutes et earū opationes hnt̄ habitudinē. non qdē discōueiētie: s; p̄ueniētie. sic oēs opatōes extiores vel extius opata. que fm virtutē p̄ce dūt. et sicut sūt signa virtutū et mōi sūt honores nō qui p̄p̄ pecūias: s; ppter vtutes et vtutis opa exhibēt. et sicut sūt ea qbuscūq; virtutes vtunt̄ in suis opationibus. sicut sūt diuicia/amici/sanitas/fortitudo et vlt̄er oīa bona corporis exteriora. Similiter etiā et oīs mat̄ia circa quā vtus opaf. Dicūt hōesta in ordie ad virtutē. sic enī hōeste sūt paupertates egritudines iūrie p̄sse et oīa in qbus fortūa nobis aduersari videt̄. sic enī maifestā habz vtutē illō dēm senece p̄s al legatū. oīa deiq; q cētis videt̄ mala māsuēscūt et in bonū abibūt: si sup illa emīueris et c. poit Turpia aut̄ sūt essētiāl̄. qd cūq; deturpāt aiām iteri⁹. et mōi sūt vicia et eorū intora opa. turpia aut̄ scdm attributionē sūt. qd cūq; habēt habitudinē ad illa vicia et illorū opa. et mōi sūt oīa extius opata scbz vicia et oīa sig viciorū. et ea qd cūq; viciū vtūt̄ in suis opatōib⁹. et vlt̄er oīs mat̄ia circa quā opant̄. sic enī sicut oīa sūt hōesta studiosis: ita oīa sūt sp̄ia viciosis. vnde sicut senece dicit qd oīa incōmoda iure hōesta vo-

cabunt̄ que mō vtus honestauerit? Ita dicas qd oīa cōmoda iūria vtuti malavocabunt̄ q mō carentia vitiū deturpauit. Vt̄is aut̄ fm p̄p̄riā vtilis rōem. dicūt omē mediū qd valet nobis ad adipiscendū finē n̄m: vñ vtile relatiū est et ad aliqd vtile dicūt omē. ppter qd finis vlti matus p̄prio noīe vtilis nō dicūt inqtū hmōi. licet forte pōt dici vtilis inqtū valet ad alia secūda itentiōe. vt dictū fuit i p̄mo libro. No ciū aut̄ dicūt qd obest illi⁹ finis adeptiōnem

Sciendū igit̄ qd duplices pnt̄ esse fines i hu mana vita. qdā sūt veri fines q vere boni sunt et optimi i humanavita. finis ei rō est q sit bo nū et optimū. et isti fines sūt opa vtutum et vtutes qbus homo sicut dictū fuit dicūt simpliciter bonus et optimus. Alii sunt fines falsi scz statuti nobis fm corruptā rōem et p̄uersā electiō nem. quos fines statuūt sibi vitiosi alios et alios fm suorū exigentiā vtiōrū. Igit̄ fines veri et optimi dicunt̄ fines simpliciter. fines at̄ mali nō dicunt̄ simpliciter s; fm quid. quē admodū latronē dicimus bonū et p̄fectū nō simpliciter s; fm quid puta bonū aut p̄fectū latronē. Ita vtile dicūt simpliciter quod est ad bonū finem quod aut̄ est ad malū: dicūt vtile nō simpliciter sed fm quid. puta ad talē finem. quē admodū dicimus latroni esse vtilē noctem obscurā ad furandū. Et tūc pōt clare vidē q tale vtile fm quid est simpliciter valde nociū. hoc aut̄ nocere mihi dico. p̄ quod mihi plus mali acq̄rif q̄ boni. sed per tale vtile plus mihi acq̄ritur mali q̄ boni. quia per hoc vitiū anime auget̄. operatio p̄uersa deturpans hominem etiā exercetur. fm quā homo vituperatur et dicitur simpliciter malus. hoc at̄ aliquid extrinsece solum quod videtur cōuenire corp̄ri. acq̄rif. bona aut̄ vel mala anime nullo precio cōparabilia sunt aliis quibuscūq;. Ex his igitur mani feste patet qd nihil simpliciter habet vtilis rationem sed potius nociuum: nisi quod ordinat̄ ad virtutem aut in opera virtutum. cum igit̄ tale omne honestum dicat̄ fm prius dicta: manifestum est qd omne vtile honestum est. et oē nociuum turpe. sicut Tullius dicebat. Nec etiā propter vtilis bonitatem cum ipm sit honestum/cōuinci potest qd aliquod bonum sit aliud q̄ honestum sicut Seneca asserebat de delectatiōib⁹ aut et delectabilibus loq̄tur satis Añ. in decimo hui⁹. delectabilia enī et delectationes studiosorū sūt delectatiōes simplr et sūt bone simpliciter. Sed ille etiā honeste sunt. ga

se habēt ad honestū p̄ncipale et formale vide licz ad virtutes et ad opa virtutū. vel sicut seq̄ le/vel sicut materiavel aliquo tali mō. delectabilia aut̄ p̄p̄a et delectatiōes p̄p̄ie p̄uorū nō sūt delectabilia simplr sed male dispositis. sicut neq; dulcia sūt q dulcia sūt laboratibus. etiā il le delectatiōes boni rationē admittūt et male simplr sūt. ga mouēt ad op̄erū viciorū exercitiū et ad viciorū augmētū. Apparet igit̄ qd oē delectabile est honestū ideo nec prop̄ delectatiōes nec ppter delectabilis bonitatem cōuici pōt qd bonū aliqd aliud sit q̄ hōestū. sicut autē dēm est qd oē delectabile vel vtile est hōestū ita ecōtrario vñ est qd oē hōestū delectabile et vtile est. vtile enī est qd ē grā altius vt dēm est oē autē hōestus ē grā alie⁹. qm̄ oē hōestus vel ē felicitas vel felicitas grā. felicitas aut̄ licz nō sit p̄ma intētiōne grā altius nec per p̄seq̄ns vtil: s; hōrabilis: tū ipsa put̄ ē valde scda intētiōne sicut dēm ē in p̄mo libro. Et non ē dubiū qd vir studios⁹ q̄ circa singula iudicat rē in omni hōestra re delectat̄ q̄ p̄p̄ oē hōestum erit vtile et delectabile. S; dubiū occurrit difficile vt videt̄ tu dixisti qd viris bonis sunt hōeste et p̄ p̄ns bōe sūt egritudines paupertates et c. Cōtra ga vir bonus qd scit sibi esse bonū hoc appetit. s; vir bonus nō appetit paupertates egritudines et c. imo sic dic̄ Añ. p̄mo h⁹ talia beatū t̄bulat et p̄bat. igit̄ vir bon⁹ non iudicat talia sibi esse bona. nec igit̄ illa sūt sibi bona. ga studiosus circa singula iudicat recte p̄ hui⁹.

Itē qd est bonū bōis illō simplr dicūt bonū et p̄ cōseq̄ns appetibile simplr. nullus aut̄ mēte san⁹ appetit egritudines aut iūrias et c. Ad hoc aut̄ pōt dici alio duorū mōrū. Vñ mō qd egritudines si cōparāt̄ ad sanitatē: nec sūt bōis bone nec vtilis. nec delectabiles. qm̄ si ad aliq̄s honestas opatiōes expediāt: tū sanitas ad plures et ad desiderabiliores expediret. ppter qd egritudo minus bona est sanitatē. et minus bonū per cōparationē ad maius bonū incōpossibile semp̄ habz rationē mali. igit̄ sicut ratōes arguebāt absit qd egrotari vellē: vbi ego possē esse sanus. absit qd egrevelim: vbi habere poterō vite necessaria. Sed si egritudo cōsideret̄ p̄cise. put̄ est materia virtutis. scz prout circa eas contingit agere virtuose: sic ipsa est bona bonis. vtilis aut̄ etiā delectabilis. Scdo modo pōt dici qd egrotare scbz simplicē eius rationē non est bonū. sed egrotare bene est bonū egritudo enī nō est bona scdm eius absolutā rōnē

sed ipsa est bona scdm qd. scz scbz qd hō bñ se habz ad eā. Et istas solutiōes videt̄ senece tenere epla vt a quibus ad lucilliū vbi dictā dubitationē mouere videt̄ dicēs queris an omē bonū delectabile sit. si bonū est inquis fortiter torqueri et magno animo vri et patient̄ egrotare: sequit̄ vt ista optabilia sint. nihil aut̄ vide o ex istis voto dignū. Ad hoc igit̄ r̄spōdet dicens distingue mi lucilli ista et intelliges in his optādum esse. tormēta a me abesse velim sed si sustinēda fuerint. vt me in his fortiter a nimose hōeste qd gerā optabo. non sum ita demēs vt egrotare cupiā. sed si egrotandū fuerit vt nichil intēperanter nihil effemiate faciā: optabo nō enī pati tormēta optabile est sed pati fortiter id opto. quod est virtus. Adhuc cōfo ue his que dicta sunt possēt addi tertius mod⁹ dicēdi scz qd egrotare non cupiam: si sanus eē possem. sed plus egrotare cupiam q̄ nullaz habere materia exercendi virtutem. His visis dicēdū esse videt̄ qd diuisio boni in honestum vtile et delectabile non est diuisio bona realiter distincta sicut apparuit. tamen ipsa est diuisio conueniens boni in eius diuersas rōnes.

Ad cuius delectationes quattuor p̄positiōnes capio q̄si per se notas. Prima est qd bōi ratio sumit̄ licet non a priori: tamē a posteriori ex eo quod est esse appetibile Scda est qd aliquid nō dicūt appetibile simpliciter si sit appetibile prauis s; si sit appetibile appetitui recto Tercia est qd appetitus rectus dicitur ex eo qd est cōsonus recte rationi. Quarta est qd rō recta nihil iudicat esse appetibile quod nō sit bonū et cōueniens ipsi appetitui seu appetenti

Dico igit̄ qd appetitus rectus ferri pōt in obiectū ex eo qd recta ratio hoc dictauit et sic ipsū obiectū habet rationē honesti vel ex eo qd iudicat̄ esse consonū et conueniens appetētī: et sic ipsū est delectabile. vtroq; aut̄ istorū duorū mōrū appetitus pōt in obiectū ferri duplr. vñ mō scdm se ipsū absq; eius ordinatione in alterū appetibile: et ita illud appetibile habet solū rationē honesti vel delectabilis. Alio mō fm qd est in alterū ordinabile et sic cū rōe delectabilis vel honesti sibi assumit vtilis rationē: hec igit̄ est hōestax delectabiliū vtiliū vā di stinctio. Sciendū tū qd vulgus plus attēdes se pius ad sēualia q̄ ad ea que sūt ratiōis nec tū omīno exp̄s rationis dicta bonorū distinctiōnem intendit aliter. honestū enim vocant virtutes et opa virtutū et honores scilicet in quātū

sunt humanorū actū principia: videlicet passionē. potentie et habitus. virtus autē moralis est principium quoddam actuum humanorū scōm partem appetitiuā. vt omnes concedunt ergo oportet qd sit alterum illorum triū. prop̄ quod oportet videre dictorū triū descriptiones. Dicit igitur A. h. sine descriptione. qd passioēs sunt cōcupiscentia/ira/timor etc. Sed dicit Eustratius describens passionem qd passio ē motus appetitus sensitui in fantasia boni vel mali. ad cuius descriptionis intelligentiam dicunt aliqui qd motus hic capitur pro inclinatione qd appetitus inclinatur ad bonum prosequendū et malum fugiendum. Contra quod aliqui obiciens dicunt qd si ita esset. sequeretur qd virtutes et vicia essent passionē: quā inclinant appetitū ad prosecutionē vel fugā boni vel mali. vt intemperātia ad prosecutionē voluptuosi et trāntia ad fugā. Sed ista obiectio nō valet. quia intentio illorū erat qd passio est inclinatio actualis. qua appetitus actu tendit in boni prosecutionem. et mali fugā. virtutes autē et vicia nō sunt tales actuales inclinationes. s; habituales. et pprie loquendo nō sunt inclinationes. s; potius pncipia q̄lificationis inclinationū. Nā fm qd dicit A. h. scōm virtutes patimur bñ sc; mediocriter. et scōm vicia male sc; vehementer vel remisse. Sciendū est tñ qd si inclinatio debeat verificari de omni passione. oportet qd nō solū capiatur pro tendentia ad bonū habendum vel malū fugiendum. s; etiam pro fixatione in bono adepto. sicut si diceremus qd graue non solum habet inclinationem ad locum deorsum quā est sursum. s; etiā quā est deorsum habet inclinationē ad ibi sistendū. voluptas autē vel delectatio est passio quedam scōm quā nō inclinatur appetitus in aliud. s; ipsa sistit euz et firmat in illo opere vel obiecto vel alio quocūq; ad quod ipsa delectatio vel voluptas cōsequitur. ideo dicitur decimo ethicorum coauget operationem propria delectatio. Dicitur autē in dicta descriptione qd passio est appetitus motus quod male dictum esse videtur. cum nō solum ipsius appetitus. s; etiam ipsius sensus sint passionē. sensus enim est virtus passiuā a sensibili. Ad hoc respondetur qd cum gratia virtutum de passionibus hic agatur: voluit Eustratius passionē nō in omni sua cōitate hic describere. s; vt restringitur ad illas passiones que scōm eas excessum vel mediū vel defectū inclināt ad opus vtuosū vel viciōsū. ille

aut nō sunt passionē sensus scōm se. qd si visus patit excessiue a sole defectiue ab obscuro visibili et gustus excessiue et defectiue a sapore: nō ppter hoc opaf hō malū. nisi sequat immoderata passio appetitus. vbi grā vtuosus videt bñ et clare aut etiā gustat voluptuosū. nec ppter hoc excedit sequit ipz. viciōsus aut ex solo verbo audito de voluptuoso. ppter nimiam appetitus passionē impetuose et excedent sequit ipm. Vel dicendū est qd vtuosus in appetitiua pte ponat. iō nullū pōt accidere dubiū an vtuosus sit passio nisi rōne passionū appetitus. ppter qd et cū ibi vellemus ostendē virtutē nō eē passionē sufficiebat solū loqui de passioibus appetitus. Vel sicut dicunt alii quis sentire sit pati qd dāmo: tñ nō dicunt eē passioēs pprie scōm apprehensionē sensus. s; solū scōm appetitū. qd actus potētie apprehēsiue est scōm qd res apprehēsa ē in apprehēdēte p modū apprehēdētis et sic res apprehēsa trahit quodāmodo ad apprehēdētē. Actus autē potētie appetitiue est scōm qd appetit' iclinat ad appetibile. et qd de rōne patiētis est qd trahat ab agēte. et nō eōuerso. iō est qd actus potētiarū apprehēsiuarū nō dicunt pprie passioēs s; solū actus potētiarū appetitiuarū. s; postea querit qre dicunt in p̄dicta descriptione appetitus sensitui. cū etiā ptingat dare passioēs appetitus intellectui. Ad hoc respōdet qd act' appetitus intellectui sc; volūtatis nō dicunt pprie passioēs tñ qd nō fiūt p trāsmutationē organū corporalis qd regrit ad passioēs pprie dicte rōem. Tñ etiā qd scōm volūtatis opatiōez hō nō agit tanq; patiēs. s; potius seipz agit tā qd dñs sui actus exūs. Deinde querit qre dicunt in fantasia. i. i. apprehēsiōe boni vel mali. cū nulla sit alia appetit' sensitui inclinatio qd apd boni apprehensionem vel mali. Potest dici qd illa clausula non fuit appōsita ad contrahendū s; ad exponēduz obiectum passionis. eo qd actus et potentie cognosci habēt per obiecta. obiectū autē pprium appetitus et sue opationis ē bonum vel malū apprehēsum. Aliter etiā pōt dici qd vnaqueq; potentia iclinat naturaliter ad propriam operationem. ideo visus atēq; cognoscat iclinatur ad vidē. et appetitus ad appetere siue cognitione pcedente. et hec inclinatio est nō passio: s; ipsa natura potētie appetitiue. passio autem est inclinatio potētie appetitiue que requirit primam boni vel mali fantasiam. ideo dicit in fantasia boni vel mali ad differētiā pme inclinationis. Et est sciendū qd

si quis vellet describere passionē cōmuniuz s; qd extēdit se ad passioēs volūtatis: cū nō solū sit vtuosus moralis in appetitu sensitui. s; etiā i volūtate vt dictū fuit p̄s. tñ oportet tollere istam dñam sensitui. Viso de descriptione passiois. vidēdū est de descriptione potētie. vñ dicit A. h. qd potētie sūt fm qd passibiles hāz. id ē istarū passionū dicimur. Et p̄t; bñ qd hic nō describit i tota sua cōitate. s; fm qd ipsa p̄tinet ad ipas vtuositas morales et ad passioēs p̄dictas. circa qd sunt vtuositas morales et malitie hāz. aut potētiarū dicte passioēs sūt actus p̄ prii. iō p̄ illos bñ describit qd potētie describi hnt et notificari p̄ actus. vt p̄ scō de aia. et nō no metaphysice. Deinde vidēdū est de descriptione habitū. de qbus etiā dicit A. h. hitus est se fm quos ad passioēs habem' bñ vel male. puta ad irāsci. si qdem vehementer vel remisse male hēmus si autē mediocriter: bñ. s; aliter autē et ad alia. Et p̄t; etiā qd habit' nō diffinit in tota sui cōitate. s; solū hitus morales qd sunt circa passioēs p̄s diffinitas. Sed p̄tra hāc descriptionē obiicit quā fm dicta sicut se h; posse pati bñ vel male ad posse patiētia se h; hnt ad potētiā cū potētia passiuā sc̄l' sit i posse patiētia hnt i posse pati bñ vel male. s; posse pati bñ v' male est posse pati. igit' hitus ē potētia et ita si virtus est hitus. vtuosus erit potētia. qd negat A. h. dicendū ē qd cū potētia sit oppositorū vt p̄t; nono metaphysice sp̄alit' potētia passiuā: sensus p̄dictarū descriptionū ē qd potētia est fm quam possum' pati. et hoc indrnter vel bñ vel male. s; hnt ē s; que illa potētia detmiat aut ad bñ aut ad male. fm eni hitū bonū detmiat potētia ad patiēdū bñ et nō male. et de malo hitū eōuerso. His visis dicēduz est qd vtuosus ē hitus. quā ipsa ē passio vel potētia vel habitus. s; nō ē passio v' potētia igit' est hitus. maior p̄s accepta fuit. minor p̄bat ab A. h. p̄mo qd vtuosus nō sit passio q̄ttuor rōibus. Prima ē qd fm nllas passioēs absolute cōsideratas dicimur boni v' mali. s; fm virtutes morales et vicia moralia dicimur boni vel mali. igitur etē minor nota ē de se. s; maior declaratur. quoniaz ex hoc qd aliquis irāsci v' aliqua habet huiusmodi passionem. nō dicitur bonus vel malus. s; si agit secundum illā passionem qualiter debet. dicitur bonus/igitur etc. Contra tñ istam rationē arguitur. nam secundū illud homines debent dici mali vel boni quod est causa prauitatis iplorum. Nam qnto metaphysice dicit' oīno ve

to ipm s; qd quotiens et cā existet s; cā p̄uitat' hoim sūt passioēs trahētes appetitū p̄ter iuditiū rōnis. igit' etc. Dicendū est qd fm passioēs obiectiue dicimur et prauit' et studiosi in hādo nos bñ vel male in eis. s; itentio p̄dicte rōnis erat qd fm passioēs nō dicimur determinate boni vel mali. quā tam boni qd mali passionē licet aliter et aliter. s; p virtutē determinate dicimur boni et p vicia prauit' scōa rō A. h. est fm passioēs nō laudamur neq; vitupamur. nō ei oīs qd timet vel irāsci. vitupatur. s; qui taliter sc; magis aut minus debito. s; fm vtuositas laudamur et fm vicia vitupamur igit' etc. Cōtra qd quarto hui' dicit' qd fm verecundiā laudamus iuuenes. et fm inuerecundiā vituperamus et tñ verecundiā est passio quedā igit'. Dicendū est qd laus pprie nō est nisi de bono. neq; vituperiū nisi de malo. aliquid autē dicit' bonū vel malū formalit' aliquid bonū vel malū dispositiue quia sc; disponit ad bonum vel ad malū. nō fm verecundiā vel alias passioēs nō dicimur boni vel mali formalit' saltē de bono moris. s; la p̄ eā disponimur ad bonitatem vel ad malitiā. iō pcedendū est qd iuuenes laudamus scōm verecundiā. nō tanq; bonos simpliciter. s; tanq; dispositos ad bonū. scōm autē vtuositas laudamur tanq; boni iāz vitupamur scōm vicia tanq; mali. Tertia rō est qd passio namur aliquā nō ex electione s; repentiue. virtutes vō nō sūt sine electione. igit' etc. Cōtra hoc arguit' qd virtutes nō amittunt. si voluntas cessat ab actu suo vt in somno. s; electio ē actus volūtatis. igit' vtuosus est sine electione. Cōcedendū est qd virtus pōt esse sine electione actuali p̄ntē. s; nō absq; electione p̄uia. quia generatur ex opationibus elicitis seu ex electionibus p̄cedētibus. Etiā pōt dici qd licet virtus nō sit electio formalit'. tñ est electio vtuositas qd est habit' electiuus. Quarta ratio est quia scōm passioēs mouemur aliq̄liter aut in sanguine aut in spiritibus aut scōm aliqua organa corporea. ppter hoc eni dicit Eustratius qd passio est motus appetitiue potētie. s; scōm virtutes moueri nō dicimur s; disponi qualiter debeamus operari. Deinde p̄bat qd virtus nō sit potentia. tñ quia scōm potētiās determinate neq; boni dicimur neq; mali. neq; laudamur neq; vituperamur. tñ quia potētes sum' natura. vtuosus aut nō. Ad rationes principales Ad primā dicendū est qd virtus nō est potētia. Ad probationē dicendū est qd vlti-

tmū non oportet eē idem cū illo cuius est vlti-
mū. s3 aliud. etiā dicendū est qd virtus nō dici-
tur vltimū formaliter s3 dicif vltimū denomi-
natiue ab opatiōe. quia scōm eā potētia deter-
minatur ad eius extremā opatiōē in pfectio-
ne id est ad pfectissimā. Ad cōfirmationē
dicēdū est qd potētia pprie ē pncipium actiū
vel passiū operationis. virtus autem non p-
prie loqndoz pncipalitē s3 est determinatio que
dam pncipii actiū vel passiū ad talitē agēdum
vt patiēdum. vñ nō est pprie pncipium opati-
onis s3 qualitatis eius. Ad auctē Añ. pmo
rhetorice dicēdū est qd ibi large capit potētiā
extendēdo nomē eius ad potētiē determinatio-
nē. Ad aliā dicēdū est qd virtus nō ē forma-
liter mediū passionū s3 cōtrariarū malitiarū
licet cōiectatiue pos. it cōcedi mediū passionū

Ad aliā dicēdū qd virtus q̄tū ad eius substā-
tiā est qualitas 1 nō ad aliqd. quō aut sit ad a-
liquid visū fuit p̄s aliqd in q̄oe de augmēta-
tione virtutis. Et hec de ista questione.

Ecimo qnto querif. Vtrū virtus cōsistat
in medio. Arguit qd nō: q̄a bonum
extreme opponit malo. q̄a cōtrarie.

2° magnimitas inclināt ad magnos honores
1 magnificētia ad magnos sūptus: nō ad me-
diocres. igit rē. Tertio mediū attingē ē v-
no mō: 1 ita virtus cōsistēt in indiuisibili. 1 sic
vñ nō eēt altero virtuosior. qd est s̄m. Quar-
to pmo celi virtus attendit scōm vltimū in qd
potentia p̄t. vltimū aut nō est mediū igitur.

Quinto sicut est de virtute intellectuali. ita ē
in morali. p simile. s3 virtus intellectualis nō p-
sistit i medio. quia est circa v̄m. modovm 1 s3
diuidit extrema cōtradictionis i qua nō ē da-
re mediū. Itē decimo huius delectatio cōfi-
sit in indiuisibili. nec eē eius cōpletur in tpe.
sicut nec vidē. 1 in indiuisibili nō est medium
s3 virtus est circa delectatiōes igit rē. Septi-
mo v̄ginitas nō est virtus s3 viciū. Itē dicit
Añ. qdā sunt opatiōes que sūt sic male scōm
se. qd in eis nō cōuenit dirigē. s3 semp peccare
q̄tūcūq̄ habeamus nos ad eas itēse. vel remis-
se vel mediocrit. igit circa hmōi opatiōes v-
tus nō p̄sistit i medio. s3 i totalitē oimoda fuga
iparū. Etia q̄a hmōi passiones 1 opatiōes me-
diatē nō suscipiūt vt dicit Añ. Oppositū
dicit Añ. Et arguit rōe. qd sicut est in specula-
tiuis: ita ē in p̄ctis. virtus aut in speculatiuis
i medio p̄sistit. qd circa v̄m. 1 v̄m ē mediū in-
ter duo s̄ā mētūm cui scōm supabūdātiā

dicēdo rem esse illud qd ipa nō est. 1 fm defe-
ctū dicēdo rē nō esse illud qd ipa est mediū at
est rem dicē esse qd ipa est et dicē eā nō esse
qd nō est. Itē sicut est in arte. ita est in virtute
moralī. opus aut in arte dicif bonū si ad medi-
um sit reductū. ita qd nec apponē cōtingat nec
auferre. igit similiter in moralibus opus dicif
bonū si ad mediū redigat: opus aut dicif bo-
nū fm virtutē. igit virtus in medio cōsistit. No-
tandū qd mediū hic sumit qd est int defectum
1 excedentiā ita qd nec deficiat nec excedat:

Secūdo notandū qd virtus potest intelligi eē me-
dietas dupliciter. Vno mō inter hitus extre-
mos. Alio modo inter passiones extremas.

Tertio sciendū qd virtus (vt dicit Añ.) p̄t su-
mi dupliciter. Vno mō fm s̄nām. Alio mō
fm rōem bonitatis sibi attributā. Sed videtur
q̄ ista distinctio sit mala. qm bonū est genus
virtutis 1 genus est de s̄nā eius cui⁹ est genus
iō cape virtutē quo ad bonitātē sibi attributā.
est cape eā p s̄nā eius. Itē bonū dicif eq̄li-
ter enti. igit sicut ens dicitur de quolibet nihil
addit sup s̄nām cuiuslibet: ita nec bonū. Di-
ci p̄t qd bonū trāscendēs dicif de bono q̄cūq̄
fm s̄nām vniuscuiusq̄. sicut 1 ens. qd vniūq̄
qd dicif ens 1 bonū fm dependentiā a p̄mo bo-
no 1 p̄mo ente qd est deus. siue fm qd est q̄ddā
vestigiū. siue quedā participata s̄militudo primi
boni vel primi entis. hec enī dependentiā rei
ex prima causa nihil multiplicat in re depen-
dente. sicut dicit Linconiensis 2° posteriorū. 1
tale bonum nō habet malū sibi oppositū. quia
nō esset nō ens. s3 bonū 1 malū moris p̄dicantē
de hitibus moralibus 1 opatiōibus denomi-
natiue: nō s̄nāliter vñ opatio fm s̄nām ea-
dē vel cōsistis p̄t dici q̄nq̄ bona 1 q̄nq̄ mala.

Vñ sciendū est qd bonitas hitui morali at-
tribuit rōe cōformitatis ipius vel sui opatiōis
ad suā rectā rōez. 1 malitia rōe difformitatis
1 sic rō bonitatis tanq̄ ab extrinseco attribuit
virtuti morali. qm rō est extra virtutis essentia
cū virtus sit in appetitu. Videt igit qd quat-
tuor ponende sūt cōcūssiones fm Añ. Pri-
ma est qd virtus q̄tū ad rōem bonitatis sibi at-
tributā nō cōsistit in medio s3 in extremo. qd
fm rōem bonitatis 1 malitie optimū nō oppo-
nit malo fm mediū. s3 fm extremū. s3 virtus ē
habituū moraliū optimū igit rē. Secūda cō-
clusio est qd virtus nō est mediū passionū vel
opatiōum fm eius s̄nām. qd mediū sic acce-
ptum est de genere extremorū. virtus aut non

est de genere passionū vel opatiōum. sicut ap-
paruit in alia questione: Tertia conclusio ē qd
virtus est mediū passionū vel opatiōum obiecti-
ue. sic intelligēdo qd ipa est circa medias passi-
ones vel opatiōes. quia virtus est circa passio-
nes vel opatiōes. in qbus hēmus nos vñ hec
aut sūt medie 1 nunq̄ extreme. qui enī irascif
plus vel minus debito irascif male: qd dat plus
vel minus debito. s3 qn oportet 1 quō 1 vbi 1 qbus
1 sic de aliis circūstātiis. t̄his bñ dat 1 bñ irascif
tur. Itē virtus est circa difficile sicut dictum
fuit p̄s. mediū aut signū attingē difficile est
facile aut est a medio vndiquaq̄ deuiare. igit
virtus est circa mediū passionū 1 opatiōum vñ
ipa est mediū cōiecturatrix 1 inuētrix in passi-
onibus 1 opatiōibus siue determinatrix appe-
titus ad medias passioēs 1 opatiōes. Quar-
ta conclusio est qd virtus accepta fm eius s̄nām
est mediū duarū malitiarū. quia sicut opatiō-
nes ad opatiōes. ita hitus ad hitus. s3 opatiō-
nes virtutis sūt medie inter opatiōes malitia-
rū. accepte fm suas s̄nās. vt dictū est. igit rē.

Itē virtus est sicut rectitudo appetitus: cū sit
directiua appetitus in suis opatiōibus fm di-
ctamen recte rōis. vicia aut sūt tanq̄ obliqui-
tates 1 tortuositates ipius s3 rectitudo est me-
diū inter oppositas curuitates igit. Itē me-
diū est quod rōem vtriusq̄ extremi partici-
pat. sed virtus quo ad eius substantiam nō quo
ad rōem bonitatis 1 malitie. vtrūq̄ eorū par-
ticipat. vt dicit Añ. 2° huius. fortis enī ad ti-
midū quidē audax videtur. ad audacem aut
timidus ppter quod p̄tūnt mediū extremi al-
ter ad alterū. 1 vocat fortē. timidus quidē au-
dacē audax aut timidū 1 ita declarat Añ. ibi
dē de aliis virtutibus. Itē illud p qd trāsim⁹
de vno p̄trario ad alterū pcedētes. est mediū
s3 Añ. dās mediū attingēdi virtutes dicit qd de
vicio illo ad qd magis inclinati sumus icurue-
mus nos ad p̄trariū. qd turtuosa lignorū diri-
gētes faciūt. Ad rōes pncipales. Ad p̄mā
dicēdū qd ipa bñ pbat primā p̄clonem n̄am.

Ad scōam respōdet Añ. q̄to hui⁹ dicēs ē
aut magnanim⁹ magnitudine qdē extremus
eo aut qd vt oportet mediū nō enī appetit ho-
nores magnos. nec eos p̄sētur plus qd oportet
vel minus. s3 qn oportet. 1 quō. 1 vbi. 1 sic etiā
est de magnifico. Opus igit magnanimi vel
magnifici fm suā s̄nām ē extremum in ma-
gnitudine. s3 fm habitudinē ad rōnē ē mediū

Ad aliā dictū fuit qn de augmētatione vel
diminutione virtutis dicebat. Ad aliā pcedē-
dū qd virtus attendit penes vltimū in bono et
p̄fectione. tale aut vltimū in moralibus est me-
diū vt apparuit. Ad aliā dicēdū est qd virtus
intellectualis in medio cōsistit. quia verum est
mediū duarū falsitatū extremarū. sicut diceba-
tur. 1 cū dicif qd verū tenet alterū cōtradictio-
nis extremū cōtra falsū: pcedo. s3 dicēdum est
qd extrema p̄tradictionis nō sūt extrema posi-
tiua. s3 sūt extrema fm affirmationē 1 negati-
onē eiusdē de eodē. mō p̄stat qd de medio p̄t
negari extremū. 1 ecōtra. iō alia pars p̄tradi-
ctionis fūdari p̄t sup vnum mediū positū: 1
altera fūdara super extrema. sicut de equali
nō equali p̄s. equale enī est mediū. nō equale
vero dicif de maiori 1 minori que sūt extrema

Ad aliā dicēdum est qd si delectatio in indi-
uisibili p̄sistat. hoc est sicut de visōe vel lumie
diceremus: s3 qd fm exigentiā agentis 1 pas-
si ipa tota simul generat. qn tñ scōm aliā 1 ali-
am dispositionē agentis vel passi possit eē de-
lectatio magis vel minus intēsa vel remissa:
nō negat Añ. sicut de lumine videmus 1 devi-
sione. Ad aliā de v̄ginitate p̄t dici sicut de
magnimitate. vel p̄portionabiliter sicut sta-
tim dicitur de adulterio. nā abstinere ab omī
actu venēo s3 tñ debitū modū 1 debitas circū-
stantias. est virtutis. aliter aut nō eēt virtus 1 de
hoc queret in 3° libro. Ad aliā dicēdū est
qd circa tales opatiōes 1 passiones nō est vir-
tus aliquo mō. s3 solū circa fugā in q̄ fuga est
mediū qd attendit circa circūstātiās. talia enī
fugē debemus sicut oportet. 1 alit nō. q enī ad
fugiēdū adulteriū currēt ad extraneissimā et
longissima loca vel abscondēt se in furno: non
eēt in hoc virtuosus s3 viciosus. Aliq̄ aut e-
go putau qd virtus nō esset v̄e 1 s̄nālitē mediū
extremorū viciorū. s3 solū p negationē extre-
morū. sicut diceremus hoīem eē mediū equi 1
asini. qd neq̄ est equus neq̄ asinus. qd adhuc
puto eē p̄babile. hoc aut nō est pprie eē medi-
um. sic enī qdlibet eēt mediū oim aliorū. Qd
igit virtus nō sit vere 1 s̄nāliter mediū viciorū
credidi sic eē p̄bādū. Suppono p̄mo qd vā dif-
ferētia virtutis 1 viciū ē. qd virtus nō iclinat scōm
impetū passiois s3 iclinat scōm iuditiū rōis. v̄
bi grā: virtus fortitudinis nō iclinat sēp ad ag-
grediēdū vel fugiēdū. s3 aliq̄ ad aggrediēdū
aliq̄ ad expectādū aliq̄ ad fugiēdū. put rec-
ta rō dicitur si vel illō esse faciēdū. Sed viciū in
f.iii.

clinat nō ad iuditiū rōnis s3 ad impetū passio-
nis. vbi grā viciū audacie semp inclinā ad ag-
grediendū ad qđ trahit passio audacie. timidi-
tas autē semp inclinā ad fugam ad quā trahit
passio timoris. Arguo igit sic. si v̄tus esset
mediū v̄m viciōrū. aut hoc argueret ex parte
appetitus quē virtutes et vitia inclināt. aut ex
parte opationū ad quas exequēdas v̄tutes et
vicia inclināt. aut ex parte rōis et passionū s3
quarū iudiciā vel impetus v̄tutes et vicia incli-
nāt appetitū. nō est enī ponēda talis mediatio
sine rōe apparēte. et nō apparēt plura ex qbus
ip̄a possit argui rōabiliter. s3 ex appetitū hoc
argui nō potest. cū ille sit idē inclinabilis p̄ vi-
cia et v̄tutes. nec illud argui pōt ex passiōibus
qm̄ nō est necē opationē v̄tutis esse mediā int̄
opatiōes viciōrū. s3 hoc accidit. aliqñ enī v̄tus
fortitudinis. s3 si hic ratio dictauerit. fortius
inclinabit ad aggrediendum et expectandum
et moriendum q̄ viciū audacie. liberalitas
etiā aliqñ plus inclinā ad dandū q̄ pdigalitas
inclināret. licet aliqñ sit ecōuerso. vñ q̄to hui⁹
dicit A. n. q̄ pdigi qñq̄ q̄s oporteret idigē. hos
faciūt diuites. et moderatis qđ vtiq̄ scōm mo-
res nihil darēt. adulatoribus autē aut scōm a-
liā voluptatez tribuūt multa. Accidit igit
q̄ opatio v̄tuosa sit maior aut minor opatiōe
viciosa. scōm q̄ accidit rōem plus dicere vel
minus q̄ thāt impetus passiōis sibi derelictē.
Itē illud nō pōt argui ex iudicio rōis et pas-
sionū impetibus. qm̄ iuditiū rōis nō ē mediū
p̄riarū passionū. et sit natū fieri circa idē sbiectū. et cū
iuditiū rōis aliqñ sit ad egle vel ad plus. q̄ pas-
sio sibi dēlicta trahēt. Itē si v̄tus eēt v̄e me-
diū duarū maliciarū: rōabile eēt q̄ determinans
ad v̄tutē eēt mediū it̄ determinātia ad maliti-
as. qđ est s3. qm̄ due passiōes extreme qñ sibi
dēlinquūt absq̄ regimine determināt ad mali-
tias extremas. vbi grā timor ad timiditatē. et
audacie passio ad audaciā et malitiā. determinās
āt ad v̄tutē nō ē passio s3 rō. iōtē Itē p̄rietas
et mediatio v̄tutū viciōrū argui debet s̄m p̄ri-
etate et mediationē suarū p̄riorū et p̄morū effe-
ctū. s3 p̄prius effectus audacie est trahē ad
aggressū. et p̄prius effectus timoris trahē ad
fugā. et isti actus sūt bñ p̄trarii. s3 p̄prius effe-
ctus fortitudinis est trahē q̄cūq̄ rō dictauerit.
et iste actus nō est p̄ se mediū illorū. imo acci-
dit qñq̄ q̄ sit ad aggressū et qñq̄ ad fugā. Et ē
simile. sicut si seruus sit in via coram domino

suo. poterit enī h̄re tres inclinatioēs v̄nā eūdi
ad dexterā. aliā eūdi ad sinistrā et ille sūt p̄tra-
rie. tertiā quoq̄ eūdi quocūq̄ dñs p̄ceperit et
nō alibi. ista autē inclinatio nō est mediū alia-
rū. s3 accidit qđ sit ad hoc extremū v̄ illud v̄
aliud mediū. Itē habituū inclinātiū s3 pas-
siones extremas hitus v̄e mediū eēt inclinās
s̄m passionē vere mediā ad opationē mediaz
s3 talis hitus nō esset v̄tus. Probatio q̄ v̄tus
s̄m nullā passionē determinate inclinā s3 s̄p s̄m
iuditiū rōis. Etiā q̄ talis hitus inclinaret sepe
ad malū et p̄tra rectā rōem. verbi grā audacia
malitia inclinā scōm audaciā passionē ad ag-
gressū. et timiditas scōm timorē ad fugā. igit
hitus v̄e mediū inclinaret scōm passiōē vere
mediā it̄ audacē et timorē ad mediū int̄ ag-
gressū et fugā. vbi grā ponamus q̄ ad expecta-
tionē. mō p̄stat q̄ expectatio ita pōt esse qñ et
vbi nō oportet. sicut fuga vel aggressus. Forte
tñ q̄ rōes nō p̄cludūt q̄ fūdant in s̄to puto s3
in h̄ q̄ viciū inclinā nō s̄m iudiciū rōis s3 so-
lū scōm impetū passiōis. Nā si hoc esset v̄m se-
queretur q̄ pueri et mente alienati et vniuersa
liter q̄cūq̄ nō h̄nt liberū arbitriū vel v̄sum ra-
tionis. essent viciōsi. quod est s̄m. viciū igit in
hoc attendit q̄ inclinā scōm iuditiū rōnis nō
qđem recte rationis s3 deprauate et p̄sone im-
petu passiōis. Forte etiā q̄ alie rōnes argue-
bāt. ac si diceretur q̄ v̄tus in medio rei p̄siste-
ret. quod nō est v̄m. sicut videbit in alia q̄stio-
ne. Etiā it̄erū forte q̄ nec p̄ ista possēt rōes dis-
solui qñ electioēs q̄ sūt p̄me et p̄ncipales virtu-
tū et viciōrū opationes possūt s̄m v̄tutē et scōz vi-
ciū eē earūde opationū exteriorū. tñ ad diuer-
sos fines. verbi gratia illiberalis eliget dare
vt maius recipiat. liberalis autē eliget dare p̄-
pter bonitatem ip̄ius opationis scōm se ip̄az
iste igit electiones nō differūt nisi i finib⁹ gra-
cia quorū talē actū illi eligunt. p̄stat autē q̄ ta-
les fines nec se habent adinuicē contrarie. nec
medie. ideo nec habitus p̄pter quod aliqui di-
xerunt q̄ virtus in sua substantia nihil partici-
pat de substantia viciōrum. nec componit ex
eis sicut tepidum ex calido et frigido: s3 hoc q̄
dicit A. n. v̄tutē esse mediū viciōrū scōm eius
substantiā et v̄triusq̄ viciōrū participare rōez:
est intelligēdū extrinsecā denoiatiōe ab exte-
riorib⁹ denoiatiōibz. s3 q̄ v̄tū i pluribz op⁹ vni-
us viciū excedit qđ oz licet nō sp̄. et op⁹ alteri⁹
deficit v̄ in pluribz ab eo qđ oz sicut igit hō ē
risibilis scōm s̄biam q̄ s̄m se. nō est tñ risibilis

s̄m suā s̄biam formaliter s3 denoiatiue in 2°
mō: ita v̄tus s̄m suā s̄biam dicit mediū vicio-
rū nō tñ formaliter s3 denoiatiue mō predicto
rogo subtiles vt ad illā dubitationē determinā-
dā diligētiā apponāt et sic est finis questionis.

Exto decimo querit Vtrū v̄tus p̄sistat
in medio s̄m rē vel in medio ad nos

Arguit q̄ nō in medio ad nos q̄ me-
diū ad nos est mediū s̄m qđ. et mediū scōm rē
est mediū simplr. igit si v̄tus in medio ad nos
p̄sistat: ip̄a nō erit v̄tus simplr s3 scōm qđ. qđ ē
incōueniēs. Scōo mediū ad nos est valde di-
uersificabile et scōm loca et scōm tpa et s̄m hoim
status et p̄ditioēs p̄pter qđ oportet v̄tutē mora-
lē esse valde diuersificabile qđ ē s̄m. q̄ p̄ hu-
ius dicebat q̄ v̄tutes morales eēt p̄manētio
res disciplinis. et in 2° huius dicit q̄ v̄tuose o-
pari est si firme et immobiliter h̄at se et op̄et.
Cōfirmat q̄ ex s̄bibus opatiōibus s̄les hitus
sūt vt dicit A. n. opatiōes autē mediū tenentes
ad nos sūt valde diffformes mō magne. mō itē
se. mō v̄o parue et remissē. et ita oporteret v̄tu-
tē morales eē diffforme et nō simplicē. Itē si-
cut est de iustitia: ita est de aliis v̄tutibus mo-
ralibus. s3 iustitia tenet mediū rei sicut cōiter
dicit. etiā A. n. h̄ videt velle nā dicit 2° huius
mediū s̄m rē esse mediū s̄m arithmetica p̄por-
tionē In q̄nto aut dicit iustū esse egle s̄m arif-
metica. et addit nihil enī differt si studiosus p̄-
uū puauit vel p̄uus studiosus. neq̄ si mechani-
cus est viciōsus vel studiosus s3 ad nocumēti-
drām solū respicit lex igit p̄positū. Oppo-
sitū vult A. n. cōiter sine exceptiōe. inuestigans
enī diffinitionē v̄tutis dicit ois sciēs supabū
dātiā et defectū fugit mediū aut q̄rit h̄ deside-
rat mediū at nō rei s3 quo ad nos. ex q̄ postea
p̄cludit q̄ cū v̄tus moralis sit oī arte certior et
melior: mediū vtiq̄ erit p̄iectrix. mō videt q̄
de illo medio debet p̄cludi de quo loquutus sit
erat in p̄missis si p̄clusio debeat i ferri s̄m exi-
gētiā p̄missarū. Itē i ferendo generaliter sine
exceptiōe diffinitionē v̄tutis dicit est ḡ virtus
hitus electiū in medietate p̄sistēs quo ad nos.
Oporteret vidē qđ sit mediū rei et qđ medi-
um quo ad nos. Ponit autē A. n. duplicē drām
inter mediū rei et mediū ad nos: Vna est q̄
mediū rei sumit s̄m egdistantiā ab extremis
vt si extrema ponant duo et decē medium erit
sex. s3 medium ad nos dicit quod nec excedit
nec deficit. hoc est dictū qđ nobis nec erit p̄-
debito nec erit minus debito. Scōa drām ē q̄

mediū rei est idē apud om̄s nā apud om̄s sex
eque distāt a duobus et decē. s3 mediū ad nos
nō est idē apud om̄s. q̄a ḡgati p̄medere auctā
esset mediū q̄a neq̄ nimis neq̄ parū. nauo at
esset nimis. Et nota q̄ ex p̄dictis differēti-
is Alia pōt esse drām. q̄a mediū rei requirit ex-
trema terminata aliter nō possit sumi sua eque
distantia ab extremis. s3 mediū ad nos nō re-
quitit extrema terminata. cū nō sumat ex ali-
qua determinata distantia ab eis. s3 sufficit ad
nos esse in certa et determinata p̄portionē est
enī mediū nobis cōmensuratū seu debite pro-
portionatū s̄m exigentiā oim circūstantiarū
nostre dispositionis: qđ aut ab hac cōmensura-
tione et determinata p̄portionē deficit vt exce-
dit q̄tūcūq̄ deficiat vel excedat etiā si in infini-
tū tale om̄e extremi rōez h̄z: mediū igit rei at-
tendit scōm exigentiā extremorū et mensurat
p̄ extrema. Aliud enī est mediū duorū et decē
et duarū et mille s3 scōm exigētiā mediū ad nos
attendunt extrema et scōm recessū ab eo men-
surant Dicit igitur cōiter q̄ alique v̄tutes mo-
rales et plures attendunt scōm mediū ad nos
nō scōm mediū rei. Scōo dicit q̄ nō oēs et il-
la exceptio ponit p̄pter iustitiā quā dicit i me-
dio rei existē qđ si sit v̄m in quinto videbitur.

Ad p̄ns tñ nō videt q̄ opteat ip̄az iustitiā
excipere. qm̄ in iustitia videmus regē distribu-
tione in exercitu nō equaliter distribuē pecuni-
am et honores militibus et peditibus. et in puni-
tina et in cōmutatiua s̄m nullus enī equaliter
punit illū q̄ regē p̄cussit et illū qui garrionez
nec semp equali pecunia bladuz equale emit
nec vbiq̄ s̄m. s3 magis et minus scōm n̄az ex-
igentiā vel abundantia. Sed hoc vsq̄ ad quin-
tū librū dimittat. Possumus ergo dicere sicut
et A. n. loquit q̄ v̄tus moralis cōsistit in medio
ad nos: nō i medio rei. forte nisi acciderit me-
diū rei incidere cū medio ad nos. qđ probat p̄-
mo quia sicut ē de sanitate corporis: ita de san-
tate anime. sanitas autē corporis nō p̄sistit in
medio rei. s3 in p̄portionē media qualitatum
tangibilū s3 equedistantiā ab extremis puta
calidissimo frigidissimo humidissimo et sicil-
simo. sic ei oīa aialia sana et mēbra sana eēt
eiusdē cōplexiōis. qđ ē s̄m. cōplexio ei est q̄ ē
sanitas in verme: esset egritudo in hoīne et cō-
plexio que est sanitas in cerebro. esset egritudo
in corde. igitur ita erit de sanitate anime.
sanitas autē anime sunt virtutes morales quo-
niā s̄m eas hō se h̄z bñ sicut sanitate corpus.
f. iiii.

Itē artes querūt mediū ad nos verbi gratia medicus nō eandē dietā dat debili ⁊ forti. igitur sicut virtutes. Itē cū virtus in medio consistat. aut igitur in medio rei aut in medio quo ad nos. nō rei quia hoc est idē apud omnes. opus aut virtutis nō est idē apud omnes. Nam si debilis aggredere: illud quod robustus aggredere: transferret methas fortitudinis. ⁊ si robustus nō aggredere: illud quod debilis nō aggredere: ipse esset timidus. Sicut nanus vitupere: secundum excessum comedendo ⁊ bibendo. sicut gigas comedit ⁊ bibit. Et rex vitupere: si tantum distribueret garfio in guerra sua curreret quantum militi. licet garfio adhuc maiore patiat laborē. ⁊ non equaliter vendit panem in foro brugis ⁊ in foro parisiis

Itē mediū rei capis secundum equidistantiā eque ab extremis. propter quod oportet extrema esse terminata. mediū autem circa quod est virtus nō respicit ad extrema terminata. si enim miles se cū virtutem fortitudinis aggredere: militē. constat quod nō solum aggredi duos vel tres erit excessus. sed etiam aggredi decem aut mille aut quotvis sine termino. Et ita est de aliis virtutibus propter hanc extremorum interminationē dicit Aristoteles auctoritate pitagore bonū est finitū malū aut infinitū. Ad rationē Ad primā dicendum est quod bonū aut malū moris nō attendit ex substantia operis sed magis ex substantia operantis. cū idē opus secundum substantiā esse possit quāvis secundum virtutē ⁊ quāvis secundum viciū. ideo mediū ad nos in moribus est mediū simpliciter ⁊ mediū rei nō est nisi per accidens. Ad aliā dicendum est quod mediū ad nos in passionibus est valde diversificabile secundum passionū ⁊ operationū substantiam sed nō est diversificabile secundum habitudines ad rectā rationē. imo semper sibi conforme. quantum tunc ei operatio vel passio media quo ad nos sit intensa vel remissa: tunc semper ipsius ad rectam rationē eadē est habitudo. sed conformitatis. sicut eadē est habitudo sed dupla duorum ad vnum ⁊ viginti ad decem. licet viginti ⁊ decem sunt multo plura quam duo et vnum. modo virtus nō respicit passiones et operationes secundum se. sed secundum earū habitudines ad rectā rationē. Ad confirmationē dicendum est quod ex sibi passioibus ⁊ operationibus siles fiunt habitus. sed passiones ⁊ operationes possunt considerari dupliciter. Vno modo putantur sibi derelictae absque ratione dirigente eas ⁊ sic trahunt habitū ad similitudinē sue substantiæ. Alii sumunt secundum quod sunt directe et formate secundum rectā rationē ⁊ sic nō

oportet quod generent habitū silem sue substantiæ. sed pro formen recte rationis iudicio. tales enim operationes vel passiones subiecte rationi ⁊ formate per eā nō trahunt appetitū ad suā substantiam sed versus rationem eius dominantē. Ad aliā de iustitia dicitur in quinto libro quod per dei gratiam perveniamus. ⁊ sic est finis rationis

Optimo decimo querit Vtrum vicia extrema plus opponantur ad invicem quam ipsi virtuti. Arguitur quod non quia in decimo metaphysice genere nāque dicitur nō habet viā ad invicem sed distant magis ⁊ incomensurabiliter. sed vicia extrema sunt in eodem genere. virtus autem in alio genere hoc patet in predicamentis ubi dicitur. Necessario est omnia priora vel in eodem genere esse vel in prioribus generibus vel ipsa esse aliorum genera. albi enim ⁊ nigri in eodem sunt. color enim genus est eorum iustitia vero ⁊ iniustitia in diversis generibus huius enim virtus. huius vero nequitia genus est bonū aut malū nō sunt in genere sed sunt aliorum genera. Itē quia questio supponit quod opponuntur. arguitur propterea quia si virtus vitio opponatur aut hoc est contradictorie aut privative vel propter relationem. sed nō contradictorie nec privative cū ambo sint positiva. ⁊ utriusque etiam est habitus. nec relative. virtus enim nō est vicii virtus. nec e contra. nec contrarie quia contraria maxime distant decimo metaphysice. ⁊ ita plus distarent ⁊ propter omnes plus opponerentur ad invicem quod est propter Aristotelem. decimo metaphysice. Et etiam quia cū vnum viciū sit altero vicio propter relationem si cū hoc esset propter relationem virtuti. idē esset pluribus propter relationem quod est propter Aristotelem. decimo metaphysice. Itē si virtus propter relationem virtuti vel hoc est sicut extremū extremo vel sicut mediū extremo. nō sicut extremū extremo sed primo modo. quia tunc propter relationem vni vicio tantum. vnius enim habitudinis solum sunt duo extrema. nec 2° modo quia cū vnum mediū equaliter distet ab extremo. oporteret quod virtus equaliter opponeretur utriusque extremo. quod est propter Aristotelem. Oppositū vult Aristoteles de oppositione virtutis ⁊ viciis ponit tres conclusiones quas etiam argumenta facta tangunt.

Prima est quod virtus in medio persistens opponitur viciis extremis ⁊ vicia extrema sibi invicem. Secunda est quod vicia plus opponuntur sibi invicem quam virtuti. Tertia est quod vnum viciis plus opponitur virtuti quam alterū. Ad evidentiam autem primæ conclusionis ut appareat quod licet hec omnia sibi invicem opponuntur. expedit rememorari quod prius diximus. sed quod virtus aut etiam vicia sumi possunt quantum ad substantiā eorum vel quantum ad

rationes bonitatis vel malicie sibi attributam huiusmodi aut ratio bonitatis attribuitur habitui secundum eius conformitatem ad rectā rationem ⁊ rō malicie sed difformitatem. De modo igitur oppositionis virtutis et viciis quantum ad primā conclusionē Aristoteles. putat sumunt quantum ad rationem bonitatis ⁊ malicie ponunt tres conclusiones. Prima est quod virtus viciis opponitur extreme. quia opponitur eis sicut bonū malo vel sicut conforme ⁊ difforme que videntur ut sic extreme se habere. Secunda conclusio est quod duo extreme vicia nō opponuntur ad invicem secundum rationem generalē bonitatis vel malicie. quoniam quod sub eodem extremo vnius oppositionis reponuntur. allat sic nō opponuntur ad invicem. modo duo vicia sub vno extremo inveniuntur. sed sub malo ⁊ sub difforme. quod etiam patet quia vnius habitudinis impossibile est plura esse extrema quam duo. cū igitur virtus vnius teneat extremorum. oportet ambo vicia sub vno reponi extremo. Tertia conclusio est quod vicia considerata secundum speciales suas malitias rationes opponuntur ad invicem extreme. quoniam difformitas que est generalis rō malitias dicitur extreme per excessum ⁊ defectū. hec autem sunt speciales malitiarum rationes duorum viciorum extremorum igitur etc. Sed circa primā istarum conclusionum dubitatur vtrum oppositio virtutis ad viciū secundum oppositionem boni ⁊ mali sit oppositio propter relationem vel privative. Videatur enim generaliter quod nō possit esse oppositio propter relationem quia rationes bonitatis ⁊ malicie sumuntur secundum conformitatem ⁊ difformitatem. conformitas autem est equalitas. ⁊ difformitas est inequalitas. equalis autem ⁊ inequalis non opponuntur contrarie sed privative. Itē cū malitie terminū nō habeat oportet quod attendantur secundum recessū a medio vel a bono virtutis: cuius autem rō secundum recessū ab alio attendit. hoc habet privationis rationē. Ita igitur dicunt isti quod malitia est privatio licet regrat subtractum positivum puta substantiam habitus vel operationis. Alii autem si procedit secundum dicitur quia inter privative opposita nō est mediū sed inter bonū ⁊ malū est mediū quinto metaphysice nō omnis homo est bonus aut malus aut iustus aut iniustus. Sed commentator hoc soluit ibidem concedens quod habitus ⁊ privatio non dividuntur verum ⁊ falsū simpliciter sed in subiecto proprio. homo autem absolute nō est propriū subiectū iustitie ⁊ iniustitie aut bonitatis ⁊ malicie. sed homo civilis potest uti ratione. ⁊ sic patet quod hec auctoritas est magis ad contrariū quam ad propositum ideo potest rationabiliter procedes opinio sustineri. Si autem virtus ⁊ viciū sumantur quantum

ad substantias habituum: sic dicitur quod vicia opponuntur ad invicem extreme virtus autem opponitur eis sicut mediū extremis. vicia ei sunt secundum plus ⁊ minus debito virtus est secundum debitū neque plus neque minus. Sed adhuc dubitatur vtrum talis oppositio viciis sit contraria vel privativa: quod nō privative. quia utriusque secundum substantiā habitus est quidam ratio fitiū. sed quod nō contraria. quia ibi non est capere maximā distantiam decimo metaphysice. Itē minus est secundum defectū maiorem ideo sibi videtur opponi privative. si igitur vicia opponuntur secundum maius ⁊ minus vel habitudinē ⁊ defectū: videtur quod privative opponuntur. Potest dici quod contrarietas propriissime dicta requirit maximam distantiam. ideo nō sic contrarietas. Sed contrarietas minus proprie dicta putat tamen contra privative oppositionē distinguatur dicitur de omni impossibilitate foras eiusdem generis circa subiectū idē. licet etiam nō maxime distet. ⁊ talis contrarietas concedi potest in extrema vicia vel dicat. quod duo extrema vicia ut patet digalitas ⁊ illiberalitas nō distat ab invicem secundum magis ⁊ minus vel intensū ⁊ remissū nisi forte obiective seu secundum de notationē extrinsecā ab operationibus. quia secundum patet digalitas inclinatur ad dandum excessivē. illiberalitas autem ad defectū. sed tamen illiberalitas secundum substantiam habitus potest esse ⁊ est cōter intensior quam patet digalitas ⁊ fortius inclinatur appetitū. Et forte quod sic esset dare maximam distantiam inter intensissimam illiberalitatem ⁊ intensissimam prodigalitate tamen quicquid de hoc dicendum sit: cū ex obiectis ⁊ operationibus oporteat nos venire in habitu noticiā oportet concedere. ut videtur quod vicia extrema secundum eorum substantias accepta plus distant quam virtus ⁊ viciū. cū opus virtutis sit mediū inter opera viciis sicut equalis inter maius ⁊ minus. Sed de virtute quomodo viciis opponitur secundum substantiā accepta. Dicendum est quod ipsa secundum quod participat utriusque extremis: sicut dicit Aristoteles fortis quidem est ad timidum audax ⁊ ad audacem timidus sic utriusque extremo opponitur contrarie. licet non secundum perfectam contrarietatem. de prima igitur conclusione Aristotelis tanta dicta sunt. Quantum autem ad secundam conclusionē Aristotelis dicendum est quod virtus quo ad rationes bonitatis ⁊ malicie plus opponitur viciis quam vicia ad invicem quia oppositio virtutis ⁊ vicii est secundum opposita genera viciis autem secundum eiusdem generis differentias oppositas ut visū est. que autem genere distant magis distant quam que specie solum. Dicendum est igitur quod quantum ad eorum substantias vicia

magis opponunt sibi inuicē q̄ v̄tuti. cū v̄tus in medio p̄sistat. ⁊ extrema plus ab inuicē distat q̄ a medio. Quātū vero ad tertiā p̄clusionē Añ. dici pot̄ q̄ vnū extremū viciōꝝ plus opponit v̄tuti: q̄ alterū. cuius due rōes assignant̄ ab Añ. vna est ex parte rei q̄a si duobꝝ viciōꝝ vnū est v̄tuti filius: oportet vnū v̄tuti magis esse p̄trariū. mō sic est q̄ vnū est sibi filius q̄ p̄z si p̄ncipalē actū v̄tutis inspiciamꝰ. si enī ille actus sit in aggreddendo vt in fortitudine vel in dando vt in liberalitate vel vniuersalit̄ in aliqd̄ opando. viciū q̄b̄ erit in excessu illius actionis erit v̄tuti filius q̄ illud q̄b̄ erit in fuga qm̄ illud viciū cōuenit v̄tuti in s̄b̄nā illius actionis licet dr̄nant in mō excessiue enī agē ⁊ argē. iō p̄digalitatē filior est liberalitati q̄ avaricia. ⁊ audacia fortitudinē q̄ timiditas si autē p̄ncipalis actus v̄tutis sit in abstinēdo vt in tēperantia. etiā tūc viciū q̄b̄ est in abstinēdo excessiue ē filius illius v̄tuti pari rōe. iō ip̄antie magis assimilaf̄ insensibilitas ⁊ magis p̄trariatur in ip̄antia. Alia rō est ex parte n̄ra: qm̄ illud viciū est magis v̄tuti p̄trariū: q̄b̄ ē magis natū sumē augmentū. sic enī magis recedit a medio v̄tutis. s̄z illud ē magis natū sumē augmentū. ad q̄b̄ magis ex passiōe inclinamur. v̄bi gr̄a in fortitudine timor valde nos inclināt ad fugā terribiliū. ⁊ delectatio in ip̄antia ad p̄secutionē voluptatis. ⁊ amor pecunie ad eius retentionē in liberalitate. ⁊c. Quomodo respōdendū sit ad rōes: tūc ex dictis nunc apparet ⁊ in q̄nta questione. Sciendū ē tñ q̄ de opinione v̄tutis ad extrema tenēdū ē sc̄dm̄ exigētiam eius q̄b̄ tenet̄ in q̄nta decima q̄stione. ⁊ hec sufficiunt p̄ nūc de questione.

¶ Ctauo decimo querit̄ Vtrū documēta
 ○ Añ. ad iueniendū mediū v̄tutis sint bona ⁊ recta: videt̄ q̄ nō q̄a p̄mū documētū est q̄ recedēdū ē ab extremo v̄tuti magis p̄trario. hoc autē documētū peccat sc̄dm̄ petitiōnē p̄ncipii: q̄a nullus pot̄ scire q̄b̄ viciōꝝ magis p̄trariā v̄tuti. nisi v̄tutē ip̄am cognouerit. nec pot̄ scire q̄b̄ extremōꝝ magis distat a medio: si mediū ignorauerit. p̄t q̄b̄ documētū illud ad iueniendū mediū supponit mediū iā esse iuentū. Sc̄dm̄ vero documētū est q̄ attrahere debemꝰ nos i p̄trariū eius ad q̄b̄ nos ex inclinatione p̄pria facile mobiles sumus hoc at documētū est fallax. p̄batio. sicut enī p̄tingit aliquos esse male natos ⁊ per cōsequens inclinatos ad vitia: ita contingit aliquos esse bene

natos ⁊ per p̄sequēs inclinatos ad v̄tutē ⁊ ad bonū. vt p̄t̄z in tercio. ⁊ p̄pter hoc etiam in sexto dicit Añ. om̄ibus enī videt̄ singulos mores existere natura: aliquātulū etenī iusti ⁊ tēpati ⁊ fortes ⁊ talia habemus cōfessi a natiuitate. si igit̄ bñ natus ab illo recesserit ad quod est natus et facile mobilis: ipse a v̄tute recederet. quod est p̄uū. Itē illud documētū videt̄ aliquādo opponi p̄mo: cū enī avaricia sit magis cōtraria liberalitati q̄ p̄digalitas: posito q̄ aliq̄s ex natiuitate fuerit inclinat⁹ ad p̄digalitatē: si a vicio magis cōtrario recedat tūc se attrahet ad illud ad q̄b̄ magis inclinaf̄. q̄b̄ est cōtra sc̄dm̄ documētū. ⁊ ecōtra si sc̄dm̄ documētū seruauerit: ibit cōtra p̄mū. Tercium documētū est fugere delectabilia. q̄b̄ videt̄ erroneū q̄a sic oporteret fugere felicitatez cū ipsa sit delectabilissima p̄mo huius. Etiā oporteret fugere opationes v̄tutis. q̄a ille sunt sc̄dm̄ seipsas delectabiles p̄mo huius. Quartū documētū est declinare quidē q̄nq̄ ad sup̄habundantiā q̄nq̄ aut ad defectū. hoc autē videtur p̄uū. q̄a vtrūq̄ tā sup̄habundantiā q̄ defectus est viciū. ⁊ nō est bonū ad viciū declinare hoc igitur documētū iubet peccare. Item cū ex cōsimilibus opationibus similes habitus fiant ⁊ declinare hinc inde sit vacillare sine cōstantia: videt̄ q̄ sic non pot̄ firmus habitus generari. quod tñ spectat ad v̄tutem. Oppositū pot̄ Añ. Dicendū est q̄ ista documēta bñ itellēa sūt bōa ⁊ sana q̄a illa sūt documēta bona ⁊ sana ad iueniendū mediū v̄tutis: q̄ docēt euitare omne quod deuiat a medio v̄tutis ista sūt h̄ mōi p̄batō q̄a deuiās a medio v̄tutis vel deuiat inducēdo ad malū vel phibēdo a bono. si inducēdo ad malū: aut hoc est p̄ modū sp̄ulsionis sicut p̄pria cōplexio hominis inpellit appetitū ad p̄sequēdū illud ad quod homo inclinaf̄: ⁊ quo ad hoc ponit̄ secūdū documētū aut hoc est p̄ modū tractiōis sicut delectabile trahit ad se appetitū: ⁊ quo ad hoc ponit̄ t̄ciuz documētū. Si vero hoc sit phibendo bonū: hoc erit aut causalit̄ sicut vnū cōtrariōꝝ corrupit reliquū: ⁊ quo ad hoc dat̄ p̄mū documētū de recessu ab extremo magis v̄tuti cōtrario et ip̄ius corruptiuo. Aut hoc erit occasionalit̄ cuiusmōi est ignorātia distinctiōis boni a malo: ⁊ quo ad hoc dat̄ quartū documētū. Nā declinādo aliq̄n ad q̄libet extremōꝝ pot̄it q̄libz esse notū ⁊ ip̄m mediū similit̄. q̄b̄ vtrūq̄ extremōꝝ participat. Itē defectus attingēdi me-

diū pot̄ puenire ex natura v̄tutis ⁊ viciōꝝ. ⁊ quo ad hoc est p̄mū documētū. vel per naturā appetitus nostri qui est natus moueri ad appetibile ⁊ quo ad hoc est sc̄dm̄ documētū. vel per naturā passionis: ⁊ sic est t̄ciuz documētū. v̄l ex parte rōnis et sic est quartū documētū.

Ad rōnes ergo ad p̄mā dicēdū est triplicit̄ primo q̄ nullus vtens ratione est qui non cognoscat in generali ⁊ extrema vicia et v̄tutē mediā ⁊ licet non precise: tñ sc̄dm̄ aliquā latitudinē. et in hoc pot̄ videre q̄b̄ extremōꝝ magis opponit̄ v̄tuti. ideo documētū est vt volens perfecta ⁊ speciali noticia mediū inuenire: recedat primitus ab illo extremo. Sc̄dm̄ pot̄ dici q̄ cū aliquālit̄ vt dictū est nota fuerit mediū ⁊ extrema: recedendū est ab extremo magis cōtrario. non ad iueniendū mediū quo ad illā noticiā: sed quo ad ip̄m appetitū. sc̄l̄z ad firmandū in illo medio appetitū. Tercio pot̄ dici q̄ iuuenes per seipos vt cōmunit̄ nō sūt v̄tiosi sed indigent castigatore ⁊ instructore sicut diximus in p̄mo libro. instructor autē bñ nouit mediū. ⁊ vidit quid in discipulo magis cōtrariā v̄tuti ⁊ ideo documētū est q̄ retrahat discipulū ab illo extremo magis contrario. Ad aliā pot̄ dici q̄ nulli sūt ita benenati quin appetitus sensitius si esset sibi delictus duceret ad malū. sed tñ aliq̄ minus sūt inclinati ad malū q̄ alii. ⁊ illos vocamus benenatos. vel pot̄ dici q̄ instructor iuuenū debet videre ad quid sūt nati. ⁊ si bñ nati sūt: nō v̄tāf̄ isto documēto. ⁊ si male v̄tāf̄ eo. Ad aliā dicet̄ q̄ hoc sc̄dm̄ documētū nō aduersaf̄ p̄mo. qm̄ dictū fuit q̄ vnū viciōꝝ extremōꝝ pot̄ esse magis cōtrariū v̄tuti vel ex parte rei vel ex parte nostra. quis igit̄ avaricia sc̄dm̄ eius naturā esset magis p̄traria liberalitati q̄ p̄digalitas: tñ in illo qui esset natus ad p̄digalitatē ess̄z e contra. vel dicendū est q̄ ibi locuz habz industria instructoris sicut dictū est. Ad aliā dicendū est q̄ documētū t̄ciū intelligendū est de sensualibus delectationibus. Ad aliā dicendū est q̄ q̄a v̄tū mediū attingē valde difficile est: ideo declinare parz a medio nō est prauū nec vituperabile. s̄z potius laudabile. sicut non solū sagittator laudat̄ qui signum tangit: s̄z ⁊ qui p̄pe. ideo dicit Añ sc̄dm̄ huius q̄ nos qdē q̄nq̄ deficiētes laudamꝰ. ⁊ mansuetos dicimus q̄nq̄ aut grauātes viriles vocamꝰ qui enī parz a bene transgredit̄: nō vituperatur neq̄ ad maius neq̄ ad minus. documētū

igit̄ q̄rtū non vult: q̄ declinemus ad extrema v̄tū ad vitup̄iū ⁊ malū s̄z infra methas v̄tutis quod bene p̄dest. non vt in declinatione sistamus: s̄z vt exinde mediū ad extrema cōparantes: ipsū melius cognoscamus ⁊ in ip̄o perfecte cognito imutabilē maneamus. sc̄dm̄ apostoli documētū omnia p̄bate quod bonū est tenete. vel dicendū est q̄ cōtingit declinare ad extrema vicia nō agendo sc̄dm̄ ea: s̄z cōsiderādo malicias ip̄soꝝ. ⁊ detestando: vt ea melius euitemus vel euitare valeamus. ⁊ hec eadē solutio valz ad v̄ltimā rōnē. ve. etiā dicendū est ad eā q̄ declinare expedit: vt mediū cognoscamus. s̄z ip̄o cogito debemꝰ ei absq̄ declinatōe firmit̄ adherere. Et etiā dictū est q̄ non est declinādū ultra methas v̄tutis nec nisi recto regēte iudicio rationis ⁊ tales opationes sūt generatiue ⁊ cōseruatiue v̄tutis. Et hec de sc̄dm̄ libro ethycorū dicta sufficiant.

IRCA TERCIVM LI
brj ethycoꝝ pmo querit V
trj sit possibile q voluntas
cetis omnibus eodem se ha
betibus detmies aliqñ ad v
nū oppositorj aliqñ ad aliud

Et arguit q sic: qd aī ipa
volūtas non est libera. qd est incōueniēs. pñ
tia patz qd ex alio nō dicit libera: nisi quia ad
neutrj oppositorj est necessitata modo ipsa sp
scz in quolibz instanti est ad alim necessitatē
qd res oēs in eodē istāti se habēt eodē. alit ei
alit se habere est in alio et alio instāti. nisi cō
tradictoria cōcedat simul esse vera. sed tu pois
q rebus aliis oib⁹ eodem modo se habētibus: ipa
nō pōt ad opposita detmari s3 solū ad alēz op
positorj. q in quilibz instāti ipsa ad alim opposi
torj nccitat. Oppositū arguit qd in isto nūc
fm qd res se habz volūtas est indrns oīno ad
vtrūq oppositorj. vel magis est detiata ad v
nū q ad alim. quis nō cōcedet simplr detiata
si pmo: tūc videt q rebus sic stātibus. ipsa nū
q sic detmies pbatio qd qua rōne detmies
ad hoc. eadē rōne ad illud. aut qd ad vtrūq qd
est impossibile. nisi cōcedas opposita siml vifi
cari. aut ad neutrj et habet intētū Qd aut illd
argumētū sit cōueniēs. cōfirat auctoritate Añ.
qto phicoꝝ capitulo de vacuo. q modo cōfili
arguit qd gūe positū in vacuo nō moueret. qd
scz nō est ratio qre magis mouet ad vnā partē
q ad aliā. Similr eodemō arguit commētator
z phicoꝝ caplo de casu et fortuna. dices qd cō
tingēs egle impossibile est vt eueniat ex eo al
ta duaz actionū nisi ex alia cā cōiuncta cū eo
qm neutra actio est dignior q sit reliq. Si autē
volūtas fuerit ad vnā partē magis detmata
et inclinata et ad aliā minus: vbi gratia. Sit ma
gis detmata ad a et minus ad b. tunc rebus
sic se habētibus nūq detmiabit ad b. qm min⁹
se habet ad b. q si esset indifferēs egliter ad a.
et ad b. et tñ si est indifferēs nō detmies vt
dictū est ergo multo minus poterit nūc deter
minari ad b. Istā qstionē sic formaui vt vi
deat pūctus difficultatis eius. solet enī sic for
mari. vtrj volūtas nccio determinet ad actū
ab obiecto vel aliquo alio? Ad qd multi re
spōdēt q quis cōcederet si vltim⁹ finis sub rōe
sue vīs bonitatis absq omīs mali apparitiōe
pntatus fuerit volūtatē q ipsa volūtas p suam
naturā nccio inclinet in ipm et velit ipz: tñ in
respectu aliorj nō est ita pro tanto q possibile

est respectu eiusdem finis voliti duo vel plura
esse media per que finis potest attingi. incom
possibilia tamē. verbi gratia quod de parisius
ad auinionem possum ire vel per lugdunum
vel per dunonem quorum vtrumq presentat
voluntati sub ratione boni: et voluntas quod
cunq bonu sibi sub ratione boni presentatum
acceptare potest. et non potest illa duo simul ac
ceptare propter impossibilitatez. ideo libe
re potest se detmiare ad quodlibz illorum abs
q alio quocunq determinante ipsā. vel etiam
potest ad neutrum illorj se detmiare. sed in
suspensio manere: donec fuerit inqstū p rōnē
que via fuerit expediētiōr vel melior. Item
qd mediū ordinatū ad finē volitū pōt sibi an
nexū hēre laborē et tristitiā et sic per rōnē pōt p
sentari volūtatē et sub ratiōe boni sibi valentis
ad finē volitū et sub rōne mali scz tristis. et vo
lūtas est innata velle oīne bonū et nolle oīe ma
lū et impossibile est illud totale mediū siml vel
le et nolle: ideo volūtas ad neutrj determinat
necessario. sed pōt ad corj quodlibz detmari
scz ad totū velle sub ratione boni: vel ad totū
nolle sub rōne mali. Et ita patz qd rebus sic stā
tibus qd ego velle esse apd auinionē et scio me
posse illic ire per lugdunū vel per dunonē et p
cipio laborē velle volūtas absq alio quocunq de
terminatē ipsā pter ea que dicta sunt potest li
bere vtrāq viā refutare ppter laborē imo etiā
totaliter ab eo discedere quod pūc volebat vel
potest libere quālibz viam acceptare. scilz hāc
vel illā vel etiā per hāc omnē detmationē
in suspensio tenere donec ratio docuerit vel de
termiauerit que melior et que peior sit. Ista autē
positio videtur primo patere per experientiaz
statim enim diceret aliquis in voluntate mea
est ire vel per hanc viam vel per illam. ideo
dicebat verificator. Sic volo sic iubeo sit pro
ratione voluntas. Item si non esset ita volun
tas non esset libera. sed semper ad omnem ac
tū suū necessitata qd si in sua determinatio
ne respectu ordinatorum ad finem ipsa neces
sitaretur: constat quod multo magis respectu
finis. Item non essemus domini nostrā
rum operationum: plusquam quodcumq acti
uum vel passiuum naturale. materia enim po
test in vtrumq oppositorum transire per hoc
q res alie aliter se habent scilicet per diuer
sa agentia sibi applicata. aut per ipsius diuer
sas dispositiones sibi prius inductas per di
uerfa agentia. ita voluntas posset in opposita

s3 non nisi per res alias aliter se habētes Itē
si rebus exnibus vt nūc volūtas mea est del
miata ad velle legē ita qd nō potuit nolle legē
rebus sic stātibus legē qd ex tali lectura nullo suz
merito dignus. et ita diceret qd ppter nullos act⁹
viciosos hō est culpabilis. qd rebus sic stātibus
opz ipm ita agere. et non est in sui doīnio ita
non agere. S3 ad istā rōem rādet qd licz rebus
sic stātibus vt nūc stāt tu sis detiatus ad velle
legere et nō possis nolle legere: tñ tu potes libe
re aliqz rezy statū mutare. quo mutato potes
nolle legere. Contra: capio illā rē cuius pos
sū pmo statū mutare: sicut tu dicis. aut ergo
rebus stātibus vt nūc volūtas mea est detmi
nata ad velle mutare vel ad nolle vel ad vtrū
q potest scilicet nolle et velle absq alio detmiā
te. Si pōt libere in vtrūq tūc habeo propositū
tantūz enī est mihi de isto actu sicut erat de le
gere velle vel nolle legere. Si aut sit detmata
ad hoc vel ad illud: sequit tunc qd ipse non est
dominus illius nec per cōsequēs illorj que ne
cessario cōsequēt ideo redit illud quod pūc.

A dhuc alii respondēt qd licz rebus omnino
sic stātibus vt nūc stāt ego sū detiatus ad velle
legere ita qd non possū nolle legere: tñ hoc mi
hi imputat qd sui causa vt res ita se haberet.

Cōtra capio rem aliquā cuius sui causa qd
ita se haberet: et tunc peto quando incepti esse
causa eius: vtrj rebus se habentibus vt tūc se
habebāt vel erāt ego necessario detmiabar
ad velle illd et sic sequit qd adhuc nō erāt domin⁹
illius actus: nec per cōsequēs aliorj vel poteraz
velle et poteraz nolle: et sic habeo ppositū. idem
enī cōcedi debz de aliis actibus. ergo vel opz
cōcedē qd vel ex pexntia rezy necessitati sum⁹
ad volendū quocunq volumus et necessitabimur
ad volendū quocunq volumus. quod cōcedere vi
deret incōgruū et iniquū vlt oportz cōcedere qd
omnibus aliis eodemō se habētibus volūtas pōt
se ad vtrūq oppositorj detiare. imo qd plus ē
si nō esset ita: videret sequi qd omīa de neces
sitate euenirēt. qd nullavideat esse potētia que
cetis oibus eodē se habētibus vlt exnibus possit
in actus oppositos trāsire: qd volūtas. iō ex rezy
pexntia oēs potētie necessitarēt ad trāsire
in illos actus in quos trāsiret qd non videt bo
nū cōcedere s3 etiā opponi sētētie Añ. in libro
periarmenias. et in sexto methaphysice. Huic
opiniōi cōcordat pariliens articulo dices qd vo
lūtatē exnē in tñ dispōne in q nata est moue
ri: et mouēte sic disposito qd uatum est mouere:

impossibile est volūtatē nō velle. error. Itē
q appetitus cessantibus impedimentis nccio
mouet ab appetibili error est de intellectu

Cōtra tñ hāc opiniōne fortiter arguit qd a
gēte sufficiēt apppximato passo sufficiēt di
spolito et in illa dispositiōe sufficiēt in q alte
rū innatū est agē et alterj pati: oportet qd fiat
actio quā hoc est innatū agē et illud pati. s3 si
rebus stātibus vt nūc stāt ego sine alio de
terminatē possū velle agē: tūc oīa posita sūt
reqsita ad hūc actū qui ē velle legē. et nccio po
net velle legē. Respondet qd maior est vera de
agēte naturali: nō de volūtaris. Sed ptra quia
motor celi est motor voluntarius. et tñ pñter
arguit Añ. octavo phicoꝝ qd ille nccio mo
uet celū eterno moto. et possū rōes eius ad i
stā intentionē adduci et applicari. qd si oibus
stātibus vt nūc stāt. nō puenit actus volendi
ab ipa voluntate. oportet aliquā eē cām getis
opposite illi actui. quā oportet remoueri an ad
uētū illius actus et sic oportebit volūtatē mu
tari pūc. ex quo res ille ponit eodē mō manē
et se hēre et de illa mutatiōe reiterabo rōem. qd
rebus stātibus vt nūc vel volūtas mutaf illa
mutatiōe pūa vel nō. si nō. tñ erit aliq causa
getis opposite illi mutatiōi. quā oportebat re
moueri p illā mutatiōem et sic in infinitū. Si vo
mutaf illa mutatiōe. quero tūc vtrū de nccita
te sequat actus volēdi. vel nō. si sic. adhuc ha
bet ppositū. si nō: adhuc erit aliq cā getis op
posite illi actui volēdi quā oportebit p aliam
mutatiōem remoueri: et sic in infinitū qd est icō
ueniēs. Itē sicut Añ. dicit i eodē octavo ne
cessē ē in his que sūt ad aliqd hic accidē vt si
qd nō est duplū in duplū mutari accidat. si nō
vtrūq alterj volūtatē aut velle et ipam nō vel
le est ipam alit et aliter se hēre ad obiectū. ergo
oportet alterj mutari. Si concedas volūtatē
mutari anteq de nō velle trāseat in velle. et si
illā mutatiōem dicas esse ipam delectationē
volūtatē. Cōtra. quia reiterabo rōes de de
terminari et nō detmari. sicut arguebā de vel
le et nō velle. Itē sequet qd idē respectu eius
de eēt agēs et passū. mouēs et motū. pñs est fal
sū. qd et aīs. falsitas pñtis pōt declarari sicut de
clarabat in 2º huius in illa questiōe vtrū vtrū
generet in nobis ex opatiōibus. pñā pbat. qd
conceditur qd actus volendi reperitur in ipsa
voluntate. et ita voluntas se habet passiuē ad
ipm. s3 etiā hēret se ad ipz actiue. qd detmiare
ad actionem ad quā passiuum p rationem sue

passiuitatis est indifferens coagere vel recipere ad vix actiua. Ipsa autem voluntas primitus est indifferens ad oppositas actiones igitur si se ipsam ad alteram determinet oportebit quod sit passiva in quantum recipit. et in quantum est indifferens. et quod sit actiua in quantum determinat illam indifferetiam. Et iterum secundum illam positionem omnia alia a voluntate non sufficiunt ad producendum actum volendi adhuc sufficienter approximata ipsi voluntati sicut ponit illa positio. ergo vel ille actus volendi nunquam producet vel producet sine sufficiente actiua. quod videtur impossibile. quo posito in esse sequitur impossibile. Sed iterum posito quod omnibus eodem modo statibus possit voluntas in oppositos actus ut in velle et nolle. dicatur quod res sic statibus per unam diem. voluntas erit in potentia ut in quolibet instanti illius diei determinet se ad quolibet illorum actuum. ergo possibile est ut in instanti velit. et possibile est pariter quod in eodem instanti nolit. his ergo positis ineffe. vellet et nollet simul. quod est impossibile. Item Aristoteles et commentator primo celi et mundi et in nono metaphysice capitulo illo. sunt autem alii ut megalici videtur expresse velle quod nullus est corruptibile quod non corrumpetur. et quod nullum generabile quod non generabitur. ad quod probandum talem adducit rationem. quia aliter non esset impossibile contradictoria simul verificari. Nam possibile posito in esse nullum sequitur impossibile. quod ergo possibile est generari pono quod generabitur. tunc arguitur sic. possibile generari non generabitur. si cut procedit ab aduersario. sed illud possibile generari generabitur per positionem possibilem in esse sequitur quod hoc quod generabitur non generabitur. quod est de eodem predictoria simul verificari. hec ergo ratio Aristoteles et primus commentatoris fiet ad oppositum. si voluntas potest velle et nolle idem ceteris eodem modo stantibus: et potest sic determinare ad nolle ponamus quod totaliter se poterat velle. et ita actus volendi cum sit generabilis nunquam generabitur: quod etiam ratio predicta reprobatur propter quas rationes multi fuerunt coacti dicere quod omnia futura de necessitate euenirent. sic quod omnis effectus nouus ex aliarum preexistentia rerum necessitatur. ut quoniam euenit eueniat. et quoniam non. et quod contingencia sunt solum attendenda ex hoc quod passiva principia sunt in potentia ut in diuersis temporibus diuersos effectus recipiant secundum aliterationes necessarias agentium. vel etiam ex eo quod alii

agentia approximata sunt possibilia agere cum aliis agentibus et non agere sine illis in tali materia sibi approximata et non in illa sibi non approximata que quidem approximationes vel non approximationes suis diuersis temporibus eueniunt secundum presentiam rerum generationem vel exigentiam. Et forte quod hac opinionem videtur sentire verba commentatoris secundum philosophorum commentum vicesimo quarto dicentis. Et dicitur quod potentia ad esse est equalis potentie ad non esse intendimus quod duo contraria inueniuntur in ea in temporibus equaliter equalibus oppositis: ut pluiam esse et non esse equaliter sed hoc in yeme et hoc in estate et causarum alternatio agentium hec duo contingunt equaliter in temporibus equalibus sunt necessaria. Et in eodem commentum videtur commentator sua dicta communit intelligere de actione et passione tam amicum quam etiam non amicum sicut patet inspicienti. hoc etiam videtur Aristoteles octavo physicorum dicens de potentis que sunt contrariis. hec autem non penitus possibilia: sed sic se habentia et proxima aliter ceterum cum approximatione alterum mouet. aliter mouet. et cum sint ut sit hoc quidem motum hoc autem mobile. si ergo non semper mouebatur: manifestum est quod non se habebat sic possibilia. hoc quidem mouet hoc autem moueri sed oportebat mutari aliter illorum. Et omnino videtur Aristoteles et commentator octavo physicorum laborare ad ostendendum quod siue voluntas siue quodcumque aliud post gete non possit mouere aut moueri nisi alio motu procedente: per quem motum aliquo modo mouens mouet aut mobile aut utrumque aut aliquid requisitum ad illum motum qui erit post gete. propter quod videtur esse de intentione illorum. si omnibus statibus ut nunc sunt voluntas non mouet ad velle: quod sic ipsi existentibus nunquam ipsa potest imitari ad velle et ipsi sic opinantes dicunt sic soluendas esse rationes ad oppositum adductas. Ad primam dicunt quod experientia videtur esse talis quod imutationes voluntatis ab obiectis suis quibus ipsa necessitatur ad velle aut nolle non sunt nobis manifeste. sed si essent nobis manifeste. nos experiremur quod ipsa voluntas in omni actu suo determinatur ab alio. Ad aliam dicunt quod libertas non dicitur penes posse in actus oppositos: quia sic deus secundum Aristoteles non esset liber: sed penes hoc quod est posse operari gratia sui voluntas aut gratia sui vult sed ex eo quod obiectum est sibi bonum et conueniens. Ad aliam de dominio dicunt per idem. Ad aliam dicunt quod actiones bone et male non sunt laudabiles vel vituperabiles meritorie vel demeritorie propter voluntatem posse se ceteris eodem modo statibus ad utrumque oppositorum determinare: sed se ipsis sunt laudabi-

les aut vituperabiles. unde actiones dei et intelligentiarum que sunt summe necesse secundum Aristoteles sunt meliores et neciores et laudabiliores omni nostra actione. Sed procul dubio hec opinio est grauis et piculosa valde: et in fide et in moribus nec esse videtur de intentione philosophi: cum ipse dicat quod operationem a principio usque ad finem dominum summi habitum aut principium. et ante dixerat. in quibus enim in nobis operari et non operari: et in quibus non. Et etiam dicit post. que admittuntur neque dimittuntur lapide ad huc ipsum possibile resumere: sed tamen in ipso mittere et proicere. principium enim in ipso. sic autem in iusto et in continente ex principio quidem inerat tales non fieri. dicit etiam quod ebriis duplices debent increpationes principium enim in ipso. dominus est enim eius quod non inebriari. vult ergo manifeste quod tunc quando potauit dominus erat non solum eius quod est potare. sed etiam eius quod est non potare et non inebriari. Et ideo simpliciter et firmiter credere volo fide vna cum aliqua experientia ex actibus sanctorum et philosophorum huic credulitati concordantibus et firmiter adherentibus quod voluntas ceteris omnibus eodem modo se habentibus potest in actus oppositos. sicut dicebat philosophus. et nullus debet de via communi recedere propter rationes sibi insolubiles specialiter in his que fide tangere possunt aut mores. qui enim credit omnia scire et in nulla opinionum suarum decipi fatuus est. De festuca enim tibi sensibiliter presertata formabunt ceterum rationes vel questiones de quibus contrarie sapientissimi doctores opinabuntur. propter quod in qualibet harum deceptus erit aliter ipso. vel ab eo. ideo non miror si in hac altissima materia non possit per rationes et solutiones satisfacere mihi ipsi Expediit tamen ut consideremus qualiter possint rationes ad oppositum aliquam enitari. saltem quod in hoc videantur dicta aliorum: ut hec sit occasio considerandi ad inueniendum veritatem. cum dicit Aristoteles. dubitare de singulis non erit inutile. Ad primam ergo rationem alius opinionis dicendum est quod maior est intelligenda de agente voluntario hec enim est propria agentis voluntarii et non voluntarii. quia agens voluntarium potest se libere ad utrumque oppositorum determinare ceteris omnibus eodem modo se habentibus. Ista est enim proprietas naturalis agentis voluntarii sicut posse ridere hominis. propter quod aliqui male arguunt volentes hanc veritatem inferre per inductionem in alios agentibus. et dicentes quod solutio non est conueniens que contra inductionem dat instantiam in proposito solum. nam si hoc esset verum posset probari quod homo non esset risibilis

per inductionem in alios animalibus omnibus. dicens est ergo quod inductio in aliquibus non concludit in aliis: nisi illa appareat eiusdem rationis illis in quibus inductum est saltem in ordine ad predicatum respectu cuius facta est inductio. Sed quoniam dicitur quod propter talem rationem arguebat Aristoteles octavo philosophorum motum esse eternum licet sciret motorem esse agentem voluntarium. dicendum quod licet ratio illa neque hic neque illic verum concludat: tamen maioris erat illic apparentie quam hic. quoniam potest dici quod voluntas nostra mutabilis est. potest enim in se nouum actum volendi aut nolendi recipere a se distinctum. quod de primo motore qui est deus dici non potest. quando ergo dicitur si voluntas modo non vult. oportet aliquam esse causam quietis siue priuationis opposite volitioni: potest dici quod illud non est necessarium. cum illa priuatio non sit aliqua res tamen quia loco non volitionis potest capi actus volendi positius contrarius volitioni: Et quia videtur quod si priuatio non exigit positium esse: tamen videtur exigere remotionem cause habitus. Ideo potest aliter respondere. quod voluntas est causa ipsius actus vel illius volitionis. et quoniam dicitur oportet igitur illam causam remoueri ad hoc quod velit: dico quod hoc esse verum ubi contrariis essent contrarie cause. sed ubi idem est causa libere potes in utrumque contrariis illud non est verum. sic autem est de voluntate nostra licet Aristoteles non concederet ita esse de voluntate primi motoris eo quod esse immutabilis. Ad aliam cum dicitur quod oportet aliquid mutari volo. ideo concedo quod voluntas nostra mutat quia vult et ante non volebat. nego igitur quod voluntas necessario mouet antequam transeat in velle. imo in transeundo mutat ex eo solum quod vult et ante non volebat. ita quod non imaginor quod in hac voluntatis mutatione oporteat aliquam rem nouam occurrere quam ipsam volitionem esse que ante non erat. Ad aliam forte dicitur post quod licet voluntas eadem existens agat in se: tamen non omnino secundum idem agit et patitur. propter quod hoc non est impossibile. de his magis videbitur infra. Ad aliam dicendum est quod utrumque est possibile ipsi voluntati scilicet: velle et nolle. sed tamen impossibilia. Potest ergo voluntas in quolibet seorsum ab altero exire. vel etiam quolibet instanti seu quolibet hora: sed non potest exire in utrumque simul. Unde illa propositio voluntas potest simul velle et nolle est duplex. Nam si simul diceret ista duo verba velle et nolle propositum est

falsa. sed si deficiet li pot: ppositio est vera. siml eni est in potetia vt velit et vt nolit. Ad aliam per ide dicendū est qd cū de aliquo corruptibili aut generabili positū fuerit qd nūq generabit vel qd nūq corrupet: illa suppositione stāte: propō dicens qd ipsū generabit vel qd ipsū corrupet. est ppositio impossibilis. qm licet ipsa non sit scdm se impossibilis tñ ipsa est alti illi incōpossibilis. Concedo tamen qd si matia esset ppetua sicut ponit A. n. pmo celi et mudi rōes A. n. ibidez si cōuenient exponant nccio cōcluderent qd tū esset ex cōmuni cursu nature qd omne corruptibile materiale corrupet: et de generabile materiale generabit loquendo de eo qd est generabile et corruptibile subiectiue intelligendo non de subiecto ppinquo sed reōto. Similit̄ hoc est dicto modo necessariū de eo qd est generabile et corruptibile tminatiue loqndo scdm speciē. licz non scdm indiuiduū hoc eni cōcludūt rōnes A. n. pmo celi qd quō sit non est locus hic differendi. vtrū aut supnaturalit̄ corruptibile pot ppetuari virtute liberi agentis: nec ille rōnes A. n. dicunt nec cōtradi cūt. Ad aliam rōem in pncipio questionis adductā dicendū est qd voluntas si sit indrās imo etiā si obiectum qd est ex parte sua sit inatū fortius inclinare ad vnā partē qd ad aliā pot se dēterminare ad partē oppositā. qm aut dicit qd A. n. et cōmentator similit̄ arguebant. dicendū est qd non qd arguebāt in agentibus naturalibus et non in volūtariis. Et hē de questione dicta sufficiāt.

Secundo queritur: Vtrum voluntas sit actiua illorū actū oppositorū in qd rū vtrūq ipsa pot libere cētis eodemō se habētibus iuxta dēterminata in alia qstione?

Arguit qd non. qd illi actus sūt actus volēdi et nolēdi ad quos voluntas se habet passiue. sed ide non est eiusdē actus actiui et passiuū. igit̄. maior videt cōcessa cōmunit. mior pbat qbusdā rationibus tactis in tertia qstione secūdi libri. Actiui enim agit in qd in actu et passiuū patit in qd in potetia. et idem non est respectu eiusdē in actu et potentia.

Item passiuū mouet ab actiui. et idez non mouet a se ipsō vt ptz septimo et octauo phyfici corū. et vide si vis rōnes que ibidē cōmunit ponūt. Tercio ad idem possunt adduci rōnes adducte in eadē questione versus finē. scilz qd licz non sit possibile idem subiecto diuersū dēfinitione fm vnā eius partē agere et scōz aliā

pati: tñ nūq visus est A. n. dicere qd ide subiecto et dēfinitione scdm idem ageret et pateret per se: vel moueret et moueret. ideo dicit nōno methaphysice qd in qd simul natū est nihil patit a se ipso. Et iterū si volūtas possz se ipsā mouere ad actū volēdi et nolēdi: ipsa non indigeret obiecto ad volendum. quod falsum est.

Item actus volēdi aut nolēdi est actiue ab obiecto ideo dicit̄ tercio de anima: mouens qdē duplex est: aliud quidē immobile aliud qdē quod mouet. est aut immobile quod mouens actuale bonū et quod mouet appetituum. mouet eniz qd appetit scdm qd appetit et ide habet in libro de motibus animalū. ergo nulla videt necessitas ponere qd volūtas sit istorū nisi passiuā. Item si eadē potentia posset sui actus esse passiuā et actiua: nō indigeremus intellectu agente pte intellectu possibile. possemus eniz dicere qd actus intelligēdi sufficient̄ elicēt ab intellectu possibile vna cuz obiecto. Item mouens est nobilius moto et agens passo. idem aut est nobilius semet ipso.

Item actiui et passiuū sunt pme differētie diuīsiue potentie ideo nō pnt simul inesse eidē respectu eiusdē. Itē cōmunit allegat̄ ex scōo phyficiorū qd materia et efficiens nō coincidūt et cetera. Oppositū arguit̄. qd si volūtas nō esset actiua illorū actū scz volēdi et nolēdi tunc isti actus non essent actiones plus immanentes qd secare et vrere. qd non manerēt nisi in suis passiuis et non in suis actiuis. sicut ne qd secare neq vrere. Itē cōmunit dicit̄ qd in intellectus et voluntas elicunt actus suos. elicē aut est agere. Itē forme est agere. volūtas aut qdā forma est vel potentia forme ideo rē. Credo qd volūtas sit actiua illorū actū quorū nos pmo domini sumus et qd ceteris omnibus eodē mō se hntibus nos possum⁹ in vtrūq oppositorū. qm nra videt potetia aie qd sit magis libera et magis dña suorū actū libtate et dominio cōtradictōis: scz qbus possum⁹ in oppositū qd voluntas. scz libertas et dominiū magis videtur attribuenda agenti qd patiēti. Ad istaz rōem respondēt aliq qd libertas volūtatis non attendit̄ in agendo volitionem quia necessariō agit eam: nec in recipiendo scz in patiēdo ab obicō qd necessario patit̄ ab eo. Sed attendit̄ in posse mouere alias potētias ad pstanti dū vel subtrahendū obiectū vel illud ad quod seqt̄ ipsius obiecti actus volēdi vel nolēdi positio vel subtractio. Sed hec non videt bona re

spōso: pmo qd actus volēdi et nolēdi videt̄ eē pncipaliores actus volūtatis qd actus mouēdi alias potētias. eo qd illi sūt imperates, illi vero imperati. volūtas eni mouet alias potētias qd vult eas mouere ppter qd videt qd actus volēdi et nolēdi sūt magis liberi qd actus mouēdi alias potētias. et ppter hoc etiā pctā sūt magis formaliter et pns et pncipali⁹ ex difformitate actū volēdi et nolēdi qd actū mouēdi alias potētias ad opus. vñ Seneca ep̄la ad serenum dicit oia scelēa eorū an effectū opis qd culpe satis est pfecta sūt. Dicta aut̄ respoio p trariuz ponit. stat ergo rō p cōclusiōe. Itē de dicta positio magis deficit. qd scōz eā seqtur qd oēs actus nostri eēt necessariū. qd ē ptra p dēterminata. pbat pna. qd si volūtas nō vult mouere aliquā aliā potētia. seqtur nccio qd ipsa nō mouet eā. et si ipsa vult eā mouere: seqtur nccio qd mouet eā si possit. et si non. seqtur nccio qd non mouet. ergo si pntē obiecto velle aut nolle sint accia. seqtur qd oia alia seqntia erunt necessaria. Et ista rō magis declarat̄ exemplificando sic pma pntatio obiecti ipsi voluntati nō est i dominio ipsius volūtatis qd pcedit oēm actū ipsius voluntatis. si ergo ad huiusmodi pntationē seqnatur necessario velle: tunc et ipm velle nō erit in dominio ipsius volūtatis: ita scz qd tūc possit et velle et nō velle. Sed tu dices volūtas potest libere mouere itellcō ad subthēdū obiectū. Cōtra qd volūtas nō potest sic mouē itellcō nisi velit ipz sic mouere: et si ipsa vult sic mouere eū. seqtur necessario ipam sic mouē eū. scz nō est i dominio volūtatis qd ipsa velit aut nō velit sic mouere itellcō. qm p aduersariū si obiectū huius volitionis est pns ipsi voluntati sub ratione volibilis ipsa necessario vult. et si nō sit pns ipsa non potest velle ergo nec est i dominio voluntatis sic mouē itellcō vel non mouere. Itē potest sic argui ad ostēdēdū qd secundū datā respoioez ex pntiali existētia rerū necessario seqt̄ur: inuitabiliter omnia que euenient quoniaz si obiectum est presēs nunc: ipsa necessario vult nunc. et si ipsum non ē presēs nunc: tunc ipsa nō potest velle nunc. Si autē ipsa vult: tunc querō de subtractione obiecti vel eius retētiōe quoniaz hoc quod est itellcō subtrahere obiectū vel est presētatum voluntati sub ratione volibilis vel non: si non. non potest velle nunc subtrahere et p consequens non potest mouere nūc ad subtrahēdū: si autē sit sibi pre-

sentatū sub ratione volibilis. seqtur p aduersariū qd ipsa vult necessario mouē itellcō ad subtrahēdū: aut ergo ipsa potest eū sic mouē vel non. Si nō potest: seqtur nccio qd non mouebit. Si potest: et cū hoc vult. seqtur nccio qd mouebit. et ita potest argui de retētiōe obiecti et de omni actu modo eodē modo arguetur contra quoscūq qui dicent qd obiectū vt itellcō aut actus intelligēdi vel spēs obiecti existēs in intellectu aut in voluntate aut itellcō informatus itellcōne aut spēs itelligibili. mouerent necessario voluntatē ad volēdū. Ideo tales opinioniones dimittant̄. Item ad pncipale arguit̄ sic mala actio magis imputanda esse videt̄ agētis: qd patiēti. scz mala actio imputat̄ nō obiecto scz nobis. ex eo qd dñi eramus ipsius et opposite actionis: ergo illarū actiōnū nos actiui sumus fm illā potētia fm quā libere poteramus sic et aliter opari. hec aut̄ potentia videt̄ eē voluntas igit̄. Ad hoc respo dent aliqui qd voluntas nō ex eo est dña sui actus qd sit actiua ipsius: scz qd in eius potestate est imitari ab obiecto sibi presentato et nō imitari. et ob hoc mala actio sibi imputatur et non obiecto. quia obiectum necessitate naturali (si in voluntate non steterit) immutat. Sed hec respoio non videtur valere. Primo quia si obiectū naturali necessitate immutat. et in dominio voluntatis est immutari et non immutari: tunc sequitur qd voluntas potest resistere actioni seu impetui obiecti. et qd ipsa se ipsa potest se dēterminare ad hoc qd immutet vel non immutetur. scz resistere et dēterminare videntur ad actiuam potentiam pertinē propter quod voluerunt Aristoteles et commentator quarto phyficiorū qd si vacuum essz graue moueretur in eo in instanti scilicet qd materia cum sit potentia pure passiuā non videt̄ posse resistere forme mouenti ergo rē. Secūdo dicta respoio videtur deficere quia cū agens sit nobilius passo: et agere nobilius qd pati. et cū liberū sit nobilius qd non liberū. si voluntas esset passiuā tantū actus volēdi. et obiectum actiuū. seqtur qd obiectū magis libere ageret qd voluntas pateretur: et iterū cuz passiuū dese sit indifferens: magis videt̄ pertinere ad actiuū: et dēterminare illaz indifferētiā. qd ad passiuū: voluntas autē dēterminat illaz indifferētiā ideo rē. Itē ad pncipale conclusionē arguitur sic non minus videtur voluntas actiua actus volēdi: qd itellcō

actus intelligendi quia rationes difficiliore que videntur arguere quod voluntas non possit esse actiua volitionis. possunt consimiliter applicari ad intellectum respectu intellectionis. ideo videtur idem dicendum utrobique. scilicet intellectus est actiuus intellectionis non solum passiuus. quod patet quia non est verisimile quod obiectum in sensu possit agere in intellectu compositione vel diuisionem eorum quorum nunquam fuit in sensu compositio vel diuisio. ubi gratia terminorum vniuersalium vel etiam conceptuum dei vel intelligentiarum. et minus est verisimile quod possit agere totum discursum intellectualem a premissis ad conclusionem circa insensibilia puta circa deum et intelligentias hec ergo omnia facit intellectus. Et adhuc arguunt aliqui sic tam de intellectu quam de voluntate vel etiam de sensu. effectus non est nobilior suo principali efficiente. sed actus volendi et nolendi est nobilior obiecto et actu sentiendi. ergo non est ab eis ut a principali actiuo. Similiter diceretur quod actus sentiendi est nobilior obiecto extra. puta lumini vel colore. ergo non est actiue ab eo saltem principaliter. Et scias quod propter illam rationem ponunt multi sensum agentem et voluntatem: sicut Aristoteles ponit intellectum agentem. Et potest ratio fortificari sic. quia agens saltem principale debet esse nobilior passio obiectus autem non est nobilior passio aut sensu aut intellectu aut ipsa voluntate. ergo etc. Sed forte responderi potest quod effectus potest esse nobilior omni agente propinquo. Nam sicut dicit commentator duodecimo metaphysice commento decimono calor solis et stellarum receptus in aqua et terra generat animalia ex putrefactione. et tamen ille calor cum sit accidens quoddam non est nobilior ipso animali generato et ipsa substantia anime. Sufficit ergo quod agens propinquum sit virtus agentis nobilioris. siue quod agat in virtute agentis nobilioris. propter hoc enim dicit commentator ibidem quod calores generati ex caloribus stellarum generant speciem. et quod species animalium habent mensuras proprias ex quantitate motuum stellarum et dispositione ipsarum adinuicem et propinquitate et remotione et quod ista mensura prouenit ab arte diuina intellectuali. unde sicut dicit commentator secundum hoc intelligendum est quod natura facit aliquid perfecte et ordinate quis non intelligat. quasi rememorata ex virtutibus agentibus nobilioribus ea que dicuntur

tur intelligere. Non est ergo difficile imaginari quod res materiales extra animam existentes non viute propria sed virtute dei et intelligentiarum. quorum ipse sunt effectus et virtutes. que dam possunt in sensum agere cognitionem sensitiuam et in intellectum cognitionem intellectiuam. Et sic forte intellectus agens quem Aristoteles ponit substantiam separatam actu existentem excellentiorem intellectu nostro possibili. ponendus esset non pars anime nostre vel potentia eius. scilicet ipse deus virtute cuius obiectum agit et in sensum et in intellectum. Et sic etiam apparet quomodo bene ponit Aristoteles intellectum agentem et non sensum agentem. quia deus intellectus est et non sensus. Et hec opinio videretur mihi probabilis nisi ei obstaret pariter articulus. ubi dicitur sic quod intellectus agens sit quedam substantia separata superior ad intellectum possibilem et secundum substantiam potentiam et operationem sit separatus a corpore nec sit forma corporis humani. est error. Et forte quod articulus potest exponi scilicet quod positus fuit contra dicentes intellectum agentem esse humane spei appropriatum. et nullam esse formam substantialem humano corpori inherenter nisi corruptibilem et eductam de potentia materie. si autem intellectus agens quem tertio de anima ponit Aristoteles sit pars anime nostre et ob hoc ponatur in anima: quod obiectum cum sit ignobilius non est sufficiens ad agendum in intellectu possibilem ipsam intellectionem. Tunc putatur quod similiter ponendi essent sensus et voluntas agentes. scilicet de hoc erit alibi perscrutandum. si tamen in anima nostra poneretur voluntas agens distincta realiter a voluntate passiuua. videretur concedendum iuxta prius dicta quod libertas et dominium nostrarum operationum attribueretur nobis per istam voluntatem. non ratione voluntatis passiuue. sed ratione actiue. et si voluntas passiuua sit eadem realiter cum actiua: tamen libertas et dominium attribuende essent nobis per illam voluntatem. non ratione qua esset passiuua. scilicet ratione qua esset actiua. et si non sustineretur iuxta prius dictum modum ponendi intellectum agentem quod obiectus viute causarum superiorum scilicet deorum intelligentiarum ab alio actiuo posset agere in nostrum intellectum et in nostram voluntatem. tamen non puto quod esset procedendum quantum ad omnes actus ipsius intellectus et ipsius voluntatis. Ita quod intellectus et voluntas nullius actuum suorum essent actiui. quis enim intellectus et voluntas posset ab obiectis abstracto alio

actiuo recipe suos actus primos scilicet spes istorum obiectorum ut aliqui ponunt. vel etiam simplices apprehensiones istorum et simplices affectiones ab ipsa ut aliqui dicunt: tamen puto quod ipse intellectus sit actiuus compositionis et diuisionis et discursus et iudicium maxime circa insensibilia. et quod voluntas sit actiua ipsorum actuum quorum ipsa libere est domina dominio quo ipsa potest in utrumque oppositorum modo supradicto. Sed hic oriuntur dubitationes.

Prima est utrum voluntas in omni actu quem ipsa recipit patiat ab obiecto vel in nullo actu ipsius patiat ab obiecto vel ab aliquo et ab alio non. Secunda dubitatio erit utrum voluntas actiua actus volendi et voluntas receptiua eiusdem sit una et eadem potentia anime vel diuersa.

Tertia dubitatio erit quod non videtur inconueniens dicere quod voluntas et intellectus se habeant actiue ad suos primos actus: quam si actiue se habeant ad alios quos tamen recipiunt sicut et primos: quod prohibet dicere quod se habeant actiue ad primos. si tamen repugnat dictis prius in questione tertia secundi libri. Et iste tres dubitationes sunt difficiles et posset de qualibet fieri questio per se.

Ad primam dubitationem respondet aliqui quod voluntas in nullo actu suo patiat ab obiecto volibili. nec appetitus ab appetibili. nec oino intellectus ab intelligibili. aut sensus a sensibili. imo quod intellectus est totalis causa actiua sue intellectionis et sensus sensationis et voluntas volitionis. quod itedunt arguere primo sic agens est nobilior effectu suo et ipso passio. Obiectum autem non est nobilior ipso sensu vel intellectu vel ipso sentire vel intelligere. Item virtus intellectiua est excellentior virtute nutritiua. scilicet virtus nutritiua est totalis causa actiua sui actus. ergo et virtus intellectiua. Item appetitus naturalis est totalis causa sui actus. ergo magis appetitus animalis vel appetitus rationalis. cum sit excellentior quod enim spectat ad perfectionem ad nobilitatem si concedat potentie inferiori conuenire. non debet negari de potentia superiori sine causa rationabili. Item quod intellectus sit totalis causa apprehensionis simplicis arguunt per hoc quod hoc potest intelligere hominem abstracte a singularibus ad hoc autem non potest agere obiectus extra. quam extra non sunt nisi homines singulares. homines autem singulares non agunt aliquid ad intelligendum aliquid abstracte ab eis. Item intellectus agit in intellectione secundas. ad hoc autem non agit obiectum extra neque prime intentiones quia tunc secundum intentiones distinguuntur secundum diuisiones

obiectorum extra vel primarum intentionum. quod est finis. cum scilicet intentiones eiusdem rationis fundantur super res vel super primas intentiones decem predicamentorum. Item intellectus intelligit relationes rationis. iste autem relationes non possunt agere tales intellectiones. cum iste intellectiones sint absolute maioris entitatis. et ita etiam arguatur de intellectione non entis. vel de intellectione priuationis. Item quod intellectus sit totalis causa actiua compositionis et diuisionis. arguunt per hoc quod intellectus diuidit idem a se et componit cum suo opposito hoc autem non facit obiectum. Et confirmat quia si obiectum habeat potentiam actiuam: non habet potentiam rationalem. scilicet potest naturale. ideo non potest agere actus oppositos. scilicet circa idem intellectus potest in actus oppositos: cum possit idem de eodem affirmare et negare. ideo etc. Item quam plura agentia diuersarum rationum concurrunt per se ad unum effectum: oportet illa esse subordinata secundum unum plus esse principalis altero. et ipsum agere in altero ita quod primum agens mediante actione eius in se cum agat in effectum postremum. Si autem ad intellectionem concurrant actiue obiectum et intellectus non potest dici quod obiectum sit agens principalis ergo intellectus erit plus et principalis agens. et sic oportebit dicere quod intellectus intelligendo agat in ipsum intelligibile. et ita sensus in sensibile et voluntas in volibile. quod non apparet esse seorsum. Dicunt ergo isti quod obiectum non requiritur ad intellectionem vel volitionem ut actiuum scilicet solus ut terminatiuum. Sed ista opinio videtur contra Aristoteles. primo enim quantum ad sensum et sensibile dicit secundo de anima. quod sensus in ipso moueri aliquid pati accidit. dicit etiam quod actiua operationis ipsius sensus sunt extra scilicet visibile et audibile. et commentator ibidem dicit quod sentire sensus fit per passionem sensuum a sensibilibus. non per actionem sensuum in sensibilia. et ibidem Aristoteles et commentator videtur dare rationem ad probandum quod obiectus agat ad sensationem. quia si nihil ageret ad eam tunc sensus posset sentire sine obiecto consequens est falsum ergo etc. consequentia patet. quia subdit Aristoteles. Si combustibile esset combustiuum. ipsum combureret se et non indigeret ad hoc exteriori igne quod ideo est quia positus sufficientibus actiuo et passiuo et sufficientem approximatis: ponit actio vel poni potest sine alio extrinseco modo cum obiectum non patitur ad sensationem si etiam non ageret ad eam. sensus esset sensationis sufficiens actiuum et passiuum. propter quod sentire posset sine obiecto extrinseco. Quod autem Aristoteles et

commētator dicūt de sensu ⁊ sensibili idem intelligūt de intellectu ⁊ intelligibili ⁊ de appetitu ⁊ appetibili. vt apparet tertio de aia. Sed hāc predictam rōem An. quā puto esse demōstratiuam, illi volūt infringere. dicūt enim q̄ totali actiuo sufficienter approximato totali passiuo nō semper oportet q̄ possit agere. primo quia actio (vt dicūt) ponitur in agēte subiectiue. ⁊ sic agens est ipsius actiuus ⁊ passiuus ⁊ tñ nō potest agere eam in se sine passiuo extrinseco. Secūdo quia fundamētum vt dicunt est aliqñ totale actiuum relatiōis fundate i ipso. et tñ nō potest eam agere in se sine correlatiuo. Tertio quia motor nō posset mouē localiter suum mobile sine loco. Quarto dicūt aliqui q̄ sine p̄sentia sensibilis potest sensus sentire vt in somniis sine p̄sentia appetibilis appetere. vt homo sine p̄sentia cibi potest cibū appetere. Ille tñ instātie nihil mihi videntur proficere. quia supponūt falsum vt puto. nō eī puto q̄ actio prout est res di. tincta ab agente in agēte recipiatur subiectiue. s; in passio. nec puto q̄ relatio prout est res distincta a fundamēto recipiatur in fundamēto extra. s; in aia. de motu autē locali dici posset q̄ semper preter agēs et passum ad actionem requiritur aliud. s. quod sit in passio ab agēte. vel i quo aut circa quod passum sit ab agēte. sicut igit i alteratiōe requiritur qualitas que sit i alterabili ab alterante. ita i motu locali requiritur locus i quo sit mobile a mouēte. locus eī (sicut vult dicūt) est illud totum quod ipsi mobili acquiratur a mouēte. nō sic autem erat de obiecto.

Alii etiā dicūt q̄ motus localis posset fieri sine loco quo ad illud quod mobili acquiratur intrinsece a mouēte licet nō quo ad illud q̄ sibi acquiratur extrinsece eo q̄ hoc est ipse locus dicūt eī q̄ si deus totum mūdum volueret motu diurno: q̄ vltima spera nō minus mouētur q̄ nūc. et tñ nulla est loci mutatio. vñ quis extra celus nō sit locus. tñ articulus pis. dicit errorem esse dicere q̄ deus nō potest mouere celum motu recto. ergo he instātie difficultates habent: s; nō hic tractandas. de somniis autē dicendum est q̄ species sensibilium prius facte in fantasia ab obiecto ⁊ ibidem reseruate mouent actiue sensum ad actum. vnde patet q̄ ille supplet vices obiectorum. de appetitu etiā dicendum est q̄ licet appetitus naturalis sine cognitione fiat. tñ appetitus animalis ⁊ rationalis de quibus hic loquimur uō sunt

sine cognitione: nec cognitio sine obiecto p̄sentē aut realiter aut per species in fantasia vel i memoria reseruat. videtur etiā mihi q̄ absurdum esset dicere q̄ obiectus necessario requiratur ad sensationem. ⁊ tñ nihil operatur i sensu: nec sensus in ipsum. obiectum enim nō ex eo requiritur q̄ terminet intellectionem vt sensationem id est vt intelligatur vel vt sentiat possunt enim rosam intelligere nulla rosa existente. imo etiā sentire per speciem reseruatam in memoria vel in fantasia. Item q̄ obiectum vel species obiecti agat ad sensationem intellectionem vel volitionem ex hoc argui videtur q̄ sensationes diuersitate obiectōrū fiunt diuersae. diuersitas enī in effectu videtur aut ex diuersitate agentis, aut ex diuersitate materie prouenire. sicut dicit commētator duodecimo metaphysice. Alii tñ instāt contra istam rationem per hoc q̄ circa idem obiectum intellectus potest formare actus contrarios scilicet affirmare ⁊ negare. Sed ad hūc dicendum est q̄ hoc est bene possibile virtute agentis liberi. si enim volo. affirmo. ⁊ si volo nego. se i sine libero agente illud nō est verum. modo sensus nō habet se libere ad sensationem neq̄ intellectus ad intellectionem ante ⁊ preter omnem actum. volendi. ideo instātia nō valebat in proposito. Nūc igitur soluende sūt rationes aliorum. Ad primam dicendum est q̄ nō oportet actiuum esse oī passio nobilius. nec omnem actionem esse nobiliorem omni passione. Sed oportet omne actiuum esse nobilius eo passiuo. i quod agit. Duabus tñ cōditionibus obseruatis. scilicet q̄ illud sit principale actiuum. ⁊ q̄ passiuum non habeat nobiliorem passionem q̄ illam quā recipit ab illo actiuo. propter ergo defectum primae conditionis dicunt aliqui q̄ obiectum nō est nobilius intellectu aut sensu: licet agat in ipsum. quia dicūt q̄ ad intellectionē agūt sicut obiectū ⁊ intellectus agens. ⁊ ad sensationē obiectum ⁊ sensus agens. s; obiectum nō est agens principale. Alii autē dicūt propter defectū secunde q̄ obiectū nō est nobilius. quia dicūt q̄ obiectum agit in sensum vel in intellectum spēm suam tñ. ⁊ nō ipam sensationē vel intellectionem s; sensus agens ⁊ intellectus agēs agunt eam in sensu vel i intellectu passiuo disposito per speciem receptam ab obiecto. modo intellectio est nobilior operatio intellectus q̄ receptio: vel etiā q̄ actio rei intelligibilis.

Alii etiā dicūt vt dixi p̄us q̄ si obiectū agat in sensum vel in intellectum ipam sensationē vel intellectionem: hoc tamen non est virtute propria. sed virtute causarū superiorū. iō nō ē nobilius propter defectū p̄me cōditionis. Alii iterū dicūt sicut p̄ores q̄ obiectū agit i intellectus spēm suā tñ. intellectus aut factus i actu p̄ specie obiecti. agit i se intellectionē. sicut nos dicimus q̄ habēs actū p̄mū p̄t exire sine exteriori actiuo i actū secundū. vt graue cū habuerit gravitatem a generate mouet se deorsū. ⁊ istū dicūt q̄ intellectus s; ei⁹ naturā simplicē dī possibilis. ⁊ sibi cōuenit rō recipiēdi quicquid recipit ⁊ dī agēs s̄m q̄ actualē p̄ spēm intelligibilē: nō q̄ spēs agat principalit̄ s; intellectus ē principale agēs. ⁊ spēs obiecti ē dispōnētia ipsi⁹ ad agēdū p̄t q̄ adhuc nō oī obiectū eē nobili⁹ p̄ q̄ nec p̄ma rō ip̄ori p̄cedit nec scōa. Alii etiā dicēdū ē q̄ nō ē s̄le de appetitu aīali ⁊ appetitu naturali. quia appetitus naturalis nihil ē distinctū realit̄ ab ipsa potētia naturali actiua vel passiuā. nec actus appetēdi vt distinguit ab appetitu ē aliquid aliud ab actu agēdi vel patēdi. sic aut nō ē de appetitu aīali. vñ p̄t dici q̄ sicut appetitus nō mouet ⁊ dirigit ab obiecto cognitio: ita appetitus naturalis mouetur ⁊ dirigit ab obiecto cognitio a superioribus causis hoc ē ab obiecto p̄ quāto relucet in intellectibus causarū superiorū s; intelligentiarū. propter q̄ dicit commētator duodecimo metaphysice q̄ natura operatur p̄tē ordinate quīs nō intelligat quasi rememorate ex virtutibus agētibus nobilioribus ea q̄ sūt intelligentie p̄t q̄ quod illa ratio capiebat falsū de quarta ratiōe alibi per scrutatū ē. Ideo breuiter dicēdū hic q̄ cū intelligimus hominem vñ nō sic intelligimus abstracte q̄ intelligamus aliaz rē ab hominibus singularibus s; sic q̄ nullū hominem singularē intelligimus distincte ab aliis s; omīs indistincte talē autē intellectionē p̄t agē quilibz hō singularis mediātibus virtutibus sensitiuis vna cō actiōe intellectus oēs ei hoīes singulares circūscripti accidētibus ⁊ extraneis sūt oīuo siles ⁊ eiusdem rōis. Ideo quicquid ē silitudo vnus istomodo s; circūscriptis extraneis ē silitudo oīz aliorū idifferēter vbi gratia quod ē s̄le huic albedini ē s̄le oibus albedinibus isti s̄ibus si ergo iste hō mediāte s̄e egit suā silitudinē licz inuolūtā silitudinibus accidētū ⁊ extraneorū in intellectu cum intellectus abstraxerit a similitudine s̄ne silitudines accidētū cāneorū

illa silitudo erit ita silitudo oīz idifferēter sicut illi⁹ a q̄ causabat. Ideo nō solū iste s; oēs idifferēter tūc intelligūtur q̄ intelligē rē sit per habere in intellectu eius similitudinē. Ad aliā p̄cedēdū est q̄ obiectū nō agit immediate oīm intellectionē nec sufficienter s; intellectus coagit imo principaliter agit q̄ obiectum nec ē imaginandū q̄ oēs q̄ intelligit agat ad sui intellectionē sicut statim dictū fuit q̄ omēs hoīes idifferēter simul possūt intelligi licz vnus solus hō egerit ad illā intellectionē s; sic debet intelligi q̄ obiectū extra p̄mo agit in se sui sensationē sui vel saltē spēm suā p̄ quā vel cū qua vel mediāte qua s̄elus agit sensationē ipsa autē sensatio vel spēs existens in sensu agit in intellectu sicut ipam intellectionē vel saltē spēm intelligibilē p̄ quā vel cū qua vel mediāte qua intellectus agit intellectionē Nā intellectus intellectionibus simplicibus informatus p̄t iā p̄ hōmō simplices intellectiones vel eis mediātibus cōponē vel diuidē ⁊ postea discurrē ⁊ sic tādē agē intellectionē multorū sub sensu nō cadentium sic enī intellectus potest agē intellectiones dei ⁊ intelligentiarū ⁊ p̄me materie ⁊ intentionū ⁊ relationū ⁊ oīm talū ⁊ sic solū procedūt omīs sequentes rationes ipsorū saltem p̄ter vltimā. Ad quā dicēdū q̄ intellectus agit intellectionē p̄ spēm intelligibilē sicut corpora celestia agūt in ista inferiora p̄ motū motus enī celi nō ita agit q̄ celū nihil agat imo celū agit p̄ suū motū tanq̄ p̄ dispositionē sibi necessariā ad agēdū sicut ergo celū non agit ita ⁊ spēs intelligibilis nō agit intellectionē ita q̄ intellectus nihil agat imo intellectus agit intellectionē p̄ spēm intelligibilē receptā ab obiecto tanq̄ p̄ dispositionē sibi necessariā ad agēdū sicut ergo celū nō agit in suū motū nec ecōtra ita nō oportet q̄ intellectus agat in spēm intelligibilem nec illa species in ipsum nisi ipam intellectionē quā simul agūt sicut celū ⁊ motus eius simul agūt in ista inferiora. Potest ergo dici ad dubitationē principalem q̄ voluntas sic in omni actu volendi patit ab obiecto quia obiectum oportet esse cognitū eius aut cognitio agit ad actum volendi ⁊ aliquo modo immediate vel mediāte agebatur ab aliquo exteriori obiecto modo prius exposito. Nunc ad scōam dubitationem principalem videtur esse dicendum de voluntate actiua ⁊ passiuā volitionis sicut dicētur de intellectu actiuo ⁊ passiuo in

tellectionis. Et ut expmā quid opinor notādū est ut puto q̄ intellectus et volūtas nō sūt diuerse res abinuicēz nec ab ipsa substantia anime s; aia ipsa in ordine ad actū intelligēdi dicūt intellectus et in ordine ad actū volēdi dicūt volūtas eo modo quo magis declarabūt in sexto libro. Pōt ḡ dici q̄ ipsa aia est actiua et receptiua oīs intellectionis et oīs volitionis s; forte q̄ hoc nō est totalit̄ fm idē imo sicut sb̄na grauis fm se ipsam est in potentia ad mouē deorsuz et pōt agere illū motū fm quē iformat actū grauitatis ita aia fm se ipsam pōt intellectionē v̄l volitionē recipere s; agere eaz nō pōt nisi fm q̄ aliquo pōri actu informata ita q̄ rō recipiēdi sit rō ex parte aie rōvo agēdi sit ex parte aie actualiter ita s; q̄ actus i aia p̄uius alicui alteri actu intellectionis aut volitionis se habeat ad istū actū intellectionis aut volitiōis actiue non passiue s; q̄ sit dispositio aie nccia ad agēdū nō ad patiēdū magis enī sicut puto debet poni dispositio ad agēdū q̄ ad patiēdū qa agēs agit fm q̄ est in actu patiēs aut patit̄ fm q̄ est i potētia videt̄ ḡ mihi q̄ aia informata sp̄e intelligibili ab obiecto pōt i se formare actū intelligēdi et ipsa simplicibus itellectiōibus i formata pōt i se formare actū cōponēdi et pōtea actū diuidēdi saltē quo ad p̄ncipia p se nota et pōtea actū discurrendi sic p̄sequēter Et ita q̄tū ad actū volēdi dicā q̄ ipsa aia informata aliquo actu pōri puta vel iudicio de bonitate aut malitia volibilis vel quadā cōplacētia vel displicētia sicut dicet̄ post pōt se mouē ad actū volēdi sicut ḡ eadem res s; aia dicūt volūtas passiuā fm q̄ pōt actū volēdi recipere et dicūt volūtas actiuā fm q̄ pōt actū ip̄z pducē hoc aut est s; q̄ iformata est actu pōri p̄dicto Nō ḡ videt̄ mihi q̄ aliū oporteat ponere itellectū agentē aut aliā volūtātē agentē nisi forte deū ip̄m q̄ mō p̄us dicto pōt dici itellectus aut volūtas coagens ad oēm n̄am itellectionem v̄l volitiōem pluralitas aut nō est ponēda sine necessitate cogente nihil aut videt̄ cogere plusq̄ dictū sit ad ponēduz qm̄ l; p̄hi nō cōcedāt q̄ idē et fm idem totalit̄ sit eiusdē actiuū et passiuū nō videt̄ tñ icōueniens q̄ idē nō totaliter s; partialiter sit eiusdē actiuū et passiuū modo prius dicto Adhuc multi aliter opinati sunt videlicet q̄ sicut vnū corpus quod cōpositū est ex duobus p̄ncipiis vno potentiāli s; materia et altero actuali s; forma et q̄ sibi competit pati p̄ materiā et agere p̄ for-

mam Ita anima itellectiua cōposita est substantialiter ex duobus p̄ncipiis ex quibus sit per se vnū eo q̄ sunt sicut actus et potentia p̄ncipium ergo potentiale vocant itellectuz possibilem aut etiam voluntatem possibilem p̄ncipium actuale vocant itellectum agentē vel etiam voluntatem agentem et sic dicūt animā in se agere oēm actum intelligēdi aut volēdi s; agere p̄ p̄ncipiuz actuale et recipere per potentialem Alii etiam multi dicūt q̄ non est inconueniens idem fm idē oīno realiter esse actiuum eiusdē et passiuum s; fm aliam et aliam rationem dicunt enī q̄ nō est icōueniens vnū et idem carere aliqua dispositiōe s; actū formale cuius ip̄m est susceptiuū et eadē continere scdm̄ actū v̄tualez sicut nos videm̄ calcē esse actu formaliter frigidā et virtute actiua calidā dicunt ḡ q̄ aia itellectiua eadez et indiuisibilis existens et scdm̄ idē oīno realit̄ est receptiua itellectionis inq̄tum est capax ipsius s; inq̄tum continet eam v̄tualiter. Sed hec opinio videt̄ esse contra p̄hos sic enī poss; dici q̄ celū moueret se nec esset via ad probādum q̄ oporteat p̄re ipsū celum ponere itelligentias mouētes et etiā illa differētia scdm̄ rōem si nō pueniat p̄ opationē n̄i itellectus nihil faciet ad actionē vel passionē et si pueniat puto q̄ erit differētia realis de hoc tñ alibi tractandum est. Nec valet ad p̄positum exemplum de calce aut zinzibere. quia calx aut zinziber ratione diuersorum p̄ncipiorum est in potentia passiuā et in potentia actiuā ad caliditatem scilicet ratiōe materie et ratiōe forme Et iterum siue hec opinio siue p̄cedens teneatur: tñ oportet redire ad ea que prius dicebamus. in substantia enim anime nostre nō ē sufficiens actiuum et sufficiens passiuum itellectionis et volitionis. cum ad primos actus regatur obiectum. et ad posteriores actus regatur actus p̄mi nccio. naz obiecta nccio requisita ad actus primos et actus p̄mi nccii ad posteriores habent se ad actus illos quibus sunt necessarij vel passiue vel actiue aut p̄ncipialiter aut dispositiue. propter quod p̄nto q̄ p̄ma opinio sit tenenda. Ad tertiam dubitationem p̄ncipalem potest dici q̄ anima cuz sit nuda pure ante eius esse p̄ncipium actiuum: et sit passiuā ipsius: non est possibile quod ipsa sit actiua eius nisi idem et secunduz idem totaliter esset. eiusdē actiuum et passiuum. quod non puto. et etiam quia obiectum

est illius p̄mi actus actiuū et sufficiens ut videtur sicut enī color in pariete vna cū lumie est actiuū sufficiens in medio sue sp̄e. ita videt̄ q̄ sp̄s in medio pōt ita sufficiens agē in se. licet forte nō ip̄am sensationē. s; ip̄e sensus fm q̄ sp̄e sensibili informat. et ita nō videt̄ remotū q̄ fatalia possit agē sp̄em suā in itellectu licz forte nō ip̄am itellectionē. Vñ hoc q̄d ali qui dicūt scz q̄ obiectū sensibile et sensus agens distinctus a sensu passiuo agūt sit actū q̄ p̄mo recipit in sensu passiuo: nō videt̄ rōnabile. qm̄ licz dispositio actiua ad agēdū inhēns sibi nō agit in ip̄m actiuū nec ecōtra sicut an̄ dictū fuit de celo et motu eius tñ duo agētia sepata et diuersay rōnū nō videt̄ p se regri ad aliquaz actionē. nisi sint subordinata. ita q̄ p̄mū agit in scdm̄. mō nō apparet quō sensibile agēt i sensu agētē nec ecōtra. ḡ et. Et sicut dico de sensibili ad sensū: ita dicat̄ de intelligibili ad itellectū q̄d aut de voluntate quo ad hoc restaret dicēdū. forte videt̄ in alia q̄stioe. Ad r̄tiones p̄ncipales est r̄ndēdū fm p̄dicta q̄ nō est positū q̄ idē realit̄ sit eiusdē actiuū et passiuū et fm idē totalit̄. s; p̄tialit̄. et si nō ē impossibile

Verif̄ tertio Vtrū actū volēdi aut nolēdi p̄cedat in ipsa volūtate aliquis alter actus aut alia quecūq̄ dispositio mediante qua actus volēdi fiat in ipsa volūtate.

Arguitur q̄ sic. quia volūtas cū se ipsam determinat: videt̄ actiua sue determinationis. volitionis aut actiuo nō est. quia cū ad ip̄az se habeat passiue. si cū hoc esset eius actiua: ipsa non indigeret obiecto ad volēdū. ḡ nō ē idē volitiō et ipsa volūtatis determinatio. nec illa determinatio est ipsa volūtas. quia volūtate existente semper. non semp̄ est illa determinatio. igitur oportet illā determinationē eē dispositionē mediā inter volūtātē et volitiōē. Scdm̄ positū q̄ obiectum vnū fuerit volūtati p̄ntatum sub duplici ratione/ boni s; et mali. vbi gratia ad alterum sub ratione inordinati et sub ratione delectabilis. voluntas ut an̄ dictū fuit pōt non solū totū obiectum velle aut ip̄m totū nolle. s; etiam differre. donec ratio quid sit eligibilis iudicauerit. et etiā pōt impare ut de hoc intellectus inquirat. peto ergo vtrum voluntas cum fuerit ita i suspēso sit aliquid passa ab obiecto v̄l qualitercūq̄ immutata. aut nō: si sic i ḡt̄ dispositionē aliquam recipit p̄uiam volitioni aut nolitioni illius obiecti. Si nō: quō igit̄

pōt impare intellectui de inḡsitiōe circa illud obiectū cū nō possit hoc an̄ illius obiecti p̄ntiā et quō est potēs se determinare ad illud obiectū volēdū aut nolēdū. cū an̄ obiecti p̄ntiā non possit: nullus vtiq̄ dicet̄ ut videt̄. Tertio cū volūtas sit in potentia passiuā ad recipiēdum actū volēdi et obiectū nō sit sufficiens actiuūz ip̄i nisi determinatio volūtatis p̄currat: oportet q̄ volūtas sit illius actus aliquo mō actiua. si ergo nō sit p̄ dispositionē mediā aliā a volūtate. tñ ipsa volūtas eadē existens et fm idē erit eiusdē actiua et passiuā. q̄d p̄cedēs videt̄ totaz p̄nam destruē. Oppositū tñ arguit̄ qa cū nihil aliū ab ipsa volūtate sit magis liberū q̄ ipsa volūtas. loquēdo de libertate q̄ dicūt posse in vtrūq̄ actuū oppositorū. videt̄ q̄ ipsa sit libera p se. ḡ obiecto p̄ntē. nullo indiget alio ad volēdū. qa si alio indiget: ipsa nō esset eius q̄d est velle aut nolle dñā fm se neq̄ libera. s; p̄ illud quo ipsa ad hoc indiget. Itē illud mediū vel esset idē ad volēdū et nolēdū. vel esset aliud et aliud. Si dicat̄ q̄ sit idē volēdi et nolēdi. tñc est ita idifferens sicut et ipsa volūtas: propt̄ q̄d nihil facit ad determinatiōēz actus. iō frustra ponit̄. Si dicat̄ q̄d aliud et aliud tñc oportet q̄ volūtas ad vtrūq̄ eorū sit idifferens sicut et ad actū volēdi et nolēdi. et tñc querit̄ quō determinabit se ad alterū eorū sicut de actibus volēdi et nolēdi q̄rebat̄. et sic ista mediā frustra poneretur cū ipsis positis nulla cesset ibi difficultas Nota q̄ questio sp̄ealit̄ hic est itellegendā quo ad ordinata in finē. de quibus in p̄ma q̄stione dicebat̄ q̄ volūtas libē p̄t velle aut nolle aut differre. de fine enī vltimo nihil ad p̄nā incedimus Notādū etiā q̄ tres rōes q̄ nunc adducte fuerūt. tres tāgunt difficultates satis magnas. vna est an̄ determinatio ipsi? volūtatis ad volēdū vel nolēdū sit aliq̄s actus realit̄. distinctus ab actu volēdi vel nolēdi Secūda est an̄ adhuc an̄ h̄mōi volūtatis determinatiōem aliq̄s actus p̄cedat causatus in ipsa volūtate ab obiecto sibi p̄ntato vel a rōne sibi illud obiectū p̄ntante. p̄pter quē actū ipsa sit potēs se determinare ad volēdū vel nolēdum cū an̄ obiecti p̄ntiā nō possit. aut p̄ quā ipsa sit potēs impare intellectui de inḡsitiōe circa illud obiectū cū an̄ nō possit. Tertia difficultas est vtrū volūtas sit solū passiuā ipsius acti? volēdi aut nolēdi/ aut cū hoc actiua. et quō De tertia aut̄ difficultate dictū est in questione p̄cedenti: Sed de prima videt̄ opinioes g. iiii.

cōtrarie quidā enī ponūt q̄ obiectū volūtatis est actiū actus volēdi ⁊ nolēdi in ipam volūtate de ratiōe aut actiui est suam inducē similitudinem in passum. ideo oportet q̄ passus ad illam similitudinē prius existat in potentia ⁊ recipiēdo eam ab agēte sit in actu ⁊ ita vniuersalit̄ de rōe agentis est actuare passū s̄ est differentia inter passum naturale ⁊ voluntarium quoniā passus naturale necessitatur ab agēte ita q̄ agēte p̄te necessario recipit actus eius si nō fuerit impedimētum extrinsecum. s̄ passum voluntarium nō necessitatur ab agēte: ita q̄ agēte p̄te nō nō recipit actum eius. sed p̄xigitur q̄ ipm̄ passū determinet libē ad patiendum ab hoc obiecto vel ab illo. vel ab eodē obiecto scōm vnā rōem vel aliam. Aliter enī libertas nō saluaretur. Isti igitur ponūt illam determinationē actus eē quēdam aliū ab actu volēdi aut nolēdi p̄uium sibi. Et quo ad tertiam difficultatē isti vidētur ponē q̄ voluntas actiua sit illius determinationis ⁊ nō obiectum ⁊ q̄ obiectū eōuerso sit actiū actus volēdi ⁊ nolēdi ⁊ nō ipsa volūtas. qm̄ volūtas nihil agē videtur nisi ad sui determinationē ab hoc obiecto vel illo patiat. hec eī determinatio nō est actiua actus volēdi. s̄ solum dispositiua passū vt patiat ab obiecto. ⁊ ab eo actum volēdi recipiat. Sed cōtra istam opinionē alii obiciūt. p̄mo q̄a tunc post illā determinationē necesse eēt volūtate pati ab obiecto. qd̄ nō videt̄ v̄m. q̄a tunc nō eēt d̄na sui actus a p̄ncipio v̄ q̄ ad finē. cuius oppositum dicit Arist. tertio huius. Ad hoc respōdēt ipsi q̄ imo. q̄a voluntas ab huiusmodi sua determinatione potest libere desistere omni hora. apud quā desistēt cessaret pati ab obiecto. Sed illa respōsio nō videtur valere. q̄a si volūtas potest se determinare. ad hoc ⁊ ad illud nō videtur q̄ magis se determinet ad hoc q̄ ad illud: nisi q̄a vult hoc magis q̄ illud. ⁊ iō p̄mi actus i quos ⁊ i sibi oppositos voluntas libere potest. vidētur eē actus volēdi ⁊ nolēdi. Alit̄ etiam obicitur cōtra dictā opinionē sic. q̄a cu3 alia sit volūtatis determinatio ad volēdum ⁊ alia ad nolēdum. oportet q̄ aī determinationē ipsa voluntas sit idifferens ad vtrāq̄ determinationē s̄ qd̄ est ad plures actus idifferens nō trāsīt i aliquem ipsorum absq̄ p̄uia determinatione. ergo oportet q̄ illam determinationē p̄cedat alia determinatio ⁊ sic i s̄nitiū Sed respōdetur q̄ nō est ita. q̄a volūtas ex eo q̄ est agens liberū seipsa absq̄ omni p̄uio

medio potest in vtrāq̄ determinationē trāsire. q̄a tale agēs seipso potest in actus oppositos. Sed tunc querit̄ quare oportet aī actū volēdi vel nolēdi eē determinationē p̄uiam: dicā enī sicut tu q̄ volūtas quia libēa potest seipsa absq̄ alio medio p̄uio trāsire in actus volēdi aut nolēdi. Sed dicitur q̄ nō est simile. quia volūtas ponitur actiua huius determinationis. ⁊ nō ponit̄ actiua actus volēdi aut nolēdi. Ad rōes aut̄ actiui ⁊ nō passiuū vt passiuū est spectat de terminatio voluntatis. igit̄ cū sit idifferēs ad volēdū ⁊ nolēdum ⁊ passiuē solū se habēs nō potest determinate in hoc. aut in illud trāsire sine determinatione p̄uia. s̄ in hanc determinationē vel in aliā determinate potest trāsire sine medio. quia est actiua illarū. Sed adhuc nō sufficit illud. qm̄ obiectū nō minus videt̄ actiū illarū determinationē q̄ volitionis ⁊ nolitionis. q̄a sicut nō potest voluntas velle aut nolle sine obiecti p̄ntia. ita nec se determinare. obiectum autē ad illam determinationē nō requiritur passiuē ergo requiritur actiue cū igitur frustra sit per plura quod fieri potest p̄ pauciora. videtur q̄ ille determinationes p̄uie sūt abiciēde. Et ita dictū est de p̄ma difficultate. De scōa aut̄ difficultate dicunt aliqui ponentes in intellectu species intelligibiles distinctas ab actibus intelligēdi q̄ sicut oportet in intellectu tales species intelligibiles esse p̄uias actui intelligēdi: ita est in voluntate statim enim obiecto voluntati p̄sentato species in ipsa in p̄mitit̄ necessario p̄uia actui volēdi vel nolēdi. s̄ different quia naturali nōitate intellectus sp̄e intelligibili informatus trāsīt ad actū intelligēdi. volūtas aut̄ cum fuerit informata his speciebus nō necessario trāsīt in actum volēdi vel nolēdi. s̄ libere potest in ipsum trāsire. vel differre. et potest libere impare intellectui. vt amplius de illo obiecto inquirat. aut ab huiusmodi consideratione oīno desistat. quod aī receptionem sp̄erū nō poterat. s̄ si posuerimus (vt i sexto libro videbit̄) q̄ intellectus ⁊ volūtas nō sint ad inuicē ⁊ ab aīa diuersē res: nō videt̄ q̄ ad inclinationē volūtatis vel saltē ad eius cōplacētā i obiecto alia ex pte obiecti req̄ras sp̄es aut re p̄ntatio q̄ sp̄es obiecti. ⁊ iudiciū de bonitate vel malitia rei volibilis in intellectu ex̄ns. Nō ei esset graue dicē sicut aīa i formata sp̄e intelligibili potest trāsire in actū intelligēdi (sicut p̄us dictū fuit) q̄ ipsa ita informata iudicio de bonitate ⁊ malitia rei volibilis potest trāsire i obiecti cōplacē

tia quadā vel displicentiā que iā videt̄ eē quidā actus volūtatis. p̄pter qd̄ aliqui dicūt p̄babiliter sicut mihi videt̄: q̄ sicut actiua grauium ⁊ leuium p̄mo generat̄ in suis passiuis caliditate aut frigiditate mediātib⁹ q̄bus possūt cōsequenter trāsire in grauitatē aut leuitatē q̄ qd̄ grauitas ⁊ leuitas sūt iā inclinationēs actuales ad motū ⁊ ad quas si nō fuerit impedimētum statim nōcō p̄sequit̄ motus sursum vel deorsum post quē motū graue aut leue naturalit̄ i loco p̄prio quiescit ⁊ figurata iudiciū vel aīa informata iudicio de bonitate vel malitia obiecti p̄mo generat̄ in ipsa volūtate cōplacētā quadā in obiecto vel displicentiā in obiecto mediātibus q̄bus ipsa volūtas acceptare potest obiectus vel refutare q̄ qd̄ acceptatio vel refutatio sunt iā actuales inclinationēs volūtatis. ad q̄s motus cōsequit̄ si nō fuerit impedimētū. post quē motū volūtas figurat̄ ⁊ quiescit i bono adeptō. q̄ qd̄ graues vel fixio d̄r delectatio vel si fuerit impedimētū a p̄secutiōe boni. vel fuga mali: fiet i ipavo lūtate st̄tita. nō q̄ dicēt̄ q̄ si obiectū fuerit volūtati p̄ntatū sub rōe boni. tūc statim causabit̄ nōcō i ipsa volūtate dict̄ act̄ cōplacētie. ⁊ si fuerit sibi p̄ntatū sub rōe mali. causabit̄ act̄ displicētie. ⁊ si p̄ntet̄ sibi s̄b rōe boni ⁊ mali. causa b̄nt̄ i ea s̄ vtriq̄ act̄ s̄ cōplacētia ex obiecto illo ⁊ displicētia. vbi gr̄a si intellectus iudicat q̄ delectari sit bonū ⁊ turpe aliquid agē sit malū ⁊ cū hoc iudicauerit in adulterio multas fieri delectationē ⁊ multa turpitudinē. statim nōcō in ipsa volūtate s̄stet̄ t̄le iudiciū p̄sequit̄ ⁊ cōplacētia qd̄a rōe delectatiōis ⁊ displicētia rōe turpitudinis. nec ista repugnāt sicut de illo q̄ proicit tempore tempestatis merces in mare ip̄e enī multam habet tristitiam siue displicētiam in h̄mōi p̄iectiōe p̄pter diuitiarū p̄ditionē ⁊ tū cū illa displicētia p̄iectio sibi placet vt ipse saluet̄. complacētia enī ⁊ displicētia circa idem opus nō opponuntur si fuerit secundus diuersas ratiōes in tēpore illo cōpossibiles in eodē Sed q̄a acceptatio ⁊ refutatio sūt impetus ad actū. p̄sequēdu3 vel fugiendū. ⁊ isti motus s̄c3 p̄secutiō vel fuga p̄pter cōtrarietates sūt incōpossibiles in eodē. Ideo etiā nō possunt simul in volūtate fieri h̄mōi acceptatio ⁊ refutatio. s̄ voluntas libere potest acceptare opus illud sine refutatione vel refutare sine acceptatione vel refutare nec acceptare. sed differre vt videtur mihi. quod quasi quilibet h̄mō experiri potest in seipso. Multos nanq̄

video cū in aliq̄ turpi ope sibi ratio aliqua bonitatis apparuerit p̄pter delectationē dicentes o v̄tinā hoc est t̄te honestatis quāte est turpitudinis. hoc aut̄ nō dicūt nisi p̄pter cōplacētā in apparenti delectatione ⁊ displicentiā in turpitudine. hoc etiā videt̄ p̄suaderi posse rōne. q̄a satis videt̄ mirabile si obiectū p̄ntatū volūtati nullā penitus recipet imp̄ssionē a volūtate neq̄ volūtas ab eo: imo neq̄ a quocūq̄ alio: q̄ volūtas possit in se ipsa agere cū ante non possit. Suppono enī ex dictis p̄us q̄ volūtas sit actiua illius actus sui cuius ipsa est p̄mo domia: ⁊ q̄ illū actū agat in seipsa. licet igit̄ non miremur de hoc q̄ actiū approximātū passiuo potest in actione suā trāsire circa illō passū cui3 aī nō possit: tū miraremur si actiū approximātū passiuo nō potens agē in passiuū possit in ipm̄ agere p̄pter alicuius t̄ci p̄ntiā qd̄ quidē t̄ciū nihil ip̄mit nec in actiū nec in passiuū: nec vllā recipit ab eis ip̄ssionē ⁊ tū obiectus volūtati p̄ntatū esset tale t̄ciū. si nihil imp̄meret in ipsa volūtate cū volūtas ponat̄ sui actus actiua ⁊ passiuā. Ista tū ratio licet habeat apparentiā forte solui potest faciliter. cū posuerimus q̄ intellect⁹ ⁊ voluntas nō distinguūt̄ ab aīa neq̄ ab iūce realiter. sed q̄ ipsa aīa dicitur intellectus in ordine ad actū cognoscēdi: ⁊ dicit̄ volūtas in ordine ad actū appetēdi. dicet̄ igit̄ quod obiectū p̄ntatū anime imprimat̄ in ea similitudinē suā mediante qua anima cognoscit ipm̄. Hac autem impressione mediante potest anima que est idem quod voluntas in actum volēdi ⁊ nolēdi acceptandi vel refutandi. cum ante non possit. Alia igitur ratio videtur mihi probabilis talis. si obiectum sub ratione boni apprehensum fuerit: ⁊ voluntas sua libertate possit in eo nullam habere complacentiam. sequeretur q̄ illa libertas non esset nobis in auxilium sed potius in magnum detrimentum. cōsequens est falsū. ergo ⁊ cetera. falsitas cōsequētis omīno cōcedi debet. cum libertas sit nobilis cōditio ⁊ naturaliter imo diuinitus indita volūtati. cōsequētia p̄batur. Ad cui⁹ euidētā est sciendū q̄ libertas scōm quā volūtas potest non acceptare quod sibi presentatū fuerit sub ratione boni: vel non refutare quod presentatū est sub ratione mali. p̄dest valde nobis ad vite directionē: pro tāto q̄a in multis in quibus prima facie sūt aliquę ratiōes bonitatis apparentes: latent sepe mille malicie vel anexe vel cōsequētēs propter quod acceptare

illud quod appebat bonum esset nobis incōueniens et damnosū. et sic etiā quod p̄ma facie videtur esse malū. habet aliq̄ bonitatem latentez propter quā refutasse illud esset nobis malum s̄ tñ illa potestas nō accipiendi vel nō refutandi nō p̄dest nobis finaliter vt in huiusmodi nō acceptatione vel nō refutatione sistam? hoc ei esset impedimentū ad opus nobis debitūz auferre s̄ illa potestas nobis p̄dest vt an obiecti acceptationez vel refutationem: Ingramus de omni bonitate vel malitia q̄ illud obiectū p̄sequitur. vel ei annectit. vt tandē q̄ est melius simpliciter acceptemus. et q̄ est simpliciter peius refutemus. hec aut vtilitas auferet tota si voluntas in appetitu bono nullā habet cōplacētiam vel in appetitu malo displicētiam. ad quid enim ipsa imperaret de ampliori inquisitione circa tale obiectum: manifestus est q̄ totus noster impetus auferet ad cōsiliandū de acceptandis aut refutandis. quod esset nobis damnosus valde. Et cōfirmatur quia libertas nō est data nobis vt nocere possit homini ordinata saltem bene s̄ ipsa noceret si contingeret hominem nullāz in bonis vel malis sibi apparentibus habere cōplacētiam vel displicētiam. quia tunc nullā habet occasionē amplius inquirendi de eis an essent bona vel mala simpliciter. aut acceptanda vel refutanda. propt̄ q̄ sepe acceptandoz acceptatione et refutandorum refutatione p̄uaretur. Itē vniuersusq̄ bonū p̄sistit in hoc q̄ ipm̄ refert̄ in p̄mū et finale bonū quod est ipse deus cuius gratia omnia sunt et operantur. sed (sicut in p̄mo libro dicebat) nō omnia possunt illo finali bono et summo fine formalit̄ frui. propter q̄ vnūquodq̄ ens sp̄iale h̄z aliq̄d p̄p̄ius sibi bonū q̄ immediate fruit̄ et q̄ reducit ad p̄mū bonū inq̄tū illud est q̄dā similitudo p̄cipitata ipsi voluntatis q̄ cū nō possit semp̄ immediate ferri in ipsū p̄mū bonū. ē inata i ips̄z refert̄ mediāte obiecto q̄d aliq̄a gerit similitudinē p̄mi boni. oē at q̄d apparet bonū nō apparet bonūz. nisi q̄a gerit aliq̄a similitudinē p̄mi boni. q̄ voluntas p̄ h̄ p̄t̄ refert̄ i p̄mū bonū q̄d fertur in illud rōe talis similitudinis. propt̄ q̄ videtur q̄ libertas eēt mala si p̄ ipsā voluntas possit oīno s̄ ferri i obiectū apparēs bonūz. Sed dices: dñe voluntas fert̄ in p̄mū bonū p̄ h̄ ipsa fert̄ in obiectū simpliciter bonū et nō p̄ hoc q̄ fertur in obiectū apparēs bonū. Ad hoc dicēdū est q̄ voluntatis nō est discernē si obiectū apparēs bonū simpliciter sit bonūz aut nō bonum

Si igit̄ posset aliq̄ per suā libertatē non ferri oīno in apparēs bonū et nō existens. seq̄t̄ q̄ per eandē libertatem pot̄ oīno non ferri in apparēs bonū et exis. quod videtur incōueniens cōcedendū est tñ q̄ bonitas apparēs in obiecto non det̄minat voluntatē ad ipsius obiecti acceptationē: imo nec in habēdā in obiecto toto s̄m ipsuz totū cōplacētiam. q̄ sic voluntas necitari posset ad peccandū. q̄ oīno negare necē est. Sed cōtra p̄dicta occurrūt dubitationes videtur p̄mo seq̄ ex dictis q̄ voluntas etiā hominis optimi haberet necario cōplacētiam in omni opere vbi delectatio vel vtilitas apparēt: licet nō acceptaret illud opus hoc aut dicere est absurdū licet enī vtilitas in homicidio vel delectatio in adultio possit apparere: tñ vir bonus nullam oīno cōplacētiam sed p̄ocius abhominatiōe habebit in talibus. Itē voluntas quantum ad huius cōplacētiam vel displicētiam non erit dñe sui actus et sic ipsa nō erit libera simpliciter. Itē possibile est erroneū esse iudiciū intellectus et quod est malū apparere bonū. igit̄ tūc voluntas erit necitata ad peccandū s̄ ad cōplacētiam in re mala quod est incōueniens. Itē hec opinio videtur sustinere articulos parisienses p̄denatos quoz vnus est q̄ voluntate exite in tali dispositione in qua nata est moueri: et mouete sic dispositio s̄m q̄ natū est mouere: dicit̄ q̄ impossibile est voluntatē nōvelle. error. Alius articulus est dicere q̄ appetitus cessantibus impedit̄ metis: necario mouet̄ ab appetibili error ē de intellectu. Ad p̄mā dubitationē soluedū est p̄ ea que det̄minata fuerūt in vndecima q̄stione sc̄bi libri vbi visū fuit q̄ nihil est vtile vel delectabile simpl̄ q̄ nō sit honestū et bonū simpliciter. studiose autē q̄ circa singula iudicat̄ rēe nihil apparet delectabile vel vtile nisi q̄d est simpliciter et s̄m vtilit̄ delectabile et vtile. p̄pter q̄d viro p̄fecto nūq̄ apparet delectatio vel vtilitas in homicidio vel adulterio. licet hoc possit apparere cōtinenti nōdū s̄ in v̄tute firmato. Ad aliā dubitatiōem pot̄ dici q̄ huiusmodi cōplacētia vel displicētia est p̄mus actus voluntatis put̄ voluntas ab intellectu distinguit̄. Nā intelligē cōpōere diuidere rōciari et iudicare sūt actus p̄tinentes ad aiāz s̄m q̄ ipsa dicit̄ intellectus s̄ cōplacētia et displicētia in obiecto cognito acceptato vel refutato et iterū gaudii et leticia sūt actus p̄tinentes ad aiāz s̄m q̄ ipsa dicit̄ appetit̄. cū igit̄ dēum fuerit p̄us q̄ voluntas nō est actiua s̄m p̄mi actus s̄ passiuā tñ. et q̄ libertas non

est cōueniens passiuo in quātū passiuū est / s̄ potius actiuo in quātū actiuū: nō videtur cōueniens p̄cedere q̄ voluntas nō sit liba siue dñe sui p̄mi actus. ita s̄ q̄ cetis eodemō se habētib⁹ siue exātib⁹ ipsa possit in ipm̄ et ipsius oppositū. sed ipsa libere est dñe sue acceptationis aut refutatiōis cōsequētis. et hoc sufficere videtur videlicet q̄ voluntas sit illorū actū dñe in q̄bus exiit meritū vel p̄ctm̄. mō videtur q̄ in cōplacētia vel displicētia p̄dictis nec mereamur nec peccemus sed in obiecti tocus acceptatiōe aut refutatiōe vbi gratia: adultiū non p̄uū ex eo q̄ est sensui delectabile: sed q̄a inhonestū. Si igit̄ cōplacētia habeamus in adultio p̄t̄ sensus delectationem apparentem tātū: et displicētia p̄pter inhonestatē: et nō acceptemus totū rōne delectationis apparentis: s̄ refutemus totū rōne inhonestatis: hoc nō esset p̄ctm̄ s̄ meritū. hoc ei erit temptari et nō obedire. s̄ resistē temptationi q̄d nō est p̄ctm̄. Ad aliā dubitatiōem dicendū est q̄ si iudiciū intellectus fuerit erroneus p̄pter circūstantie alicuius iuicibile ignoratiā nō erit p̄ctm̄ seq̄ iudiciū rōnis. s̄ si fuerit in nostra p̄tate tale iudiciū corrigere p̄ diligentē rōcinatiōem et inq̄sitionē: p̄ctm̄ erit nō in sola cōplacētia. s̄ si quod ita diiudicatū est s̄ inq̄sitiōe vltiori acceptemus. Ad articulos allegatos audiū semel ab vno doctore theologie famosovalde dici q̄ nō reputare incōueniens ē parisiensem diocesim aliq̄ opinari cōtra episcopi parisiensis det̄natiōez. s̄ mibi videtur dicēdū quantum ad p̄mū articulū iā allegatūz q̄ actus simplicis cōplacētie vel displicētie nō est actus volendi aut nolendi p̄p̄ie. s̄ nolle aut velle acceptare et refutare. nā si petat̄ a cōiūte viro vis tu cognoscē tales mulierez: nō respōdebit volo. sed dicet vellem si nō esset inhonestū vel p̄ctm̄ significās se p̄pter delectatiōem apparētēz habere in illo actu quādā cōplacētiam. nolle tñ ipm̄. Ad sc̄dm articulū pot̄ dici q̄ voluntas nō necario mouet̄ ab appetibili q̄ ad actus volēdi aut nolēdi. Ex eis autē que nūc dicta sūt et in p̄cedenti q̄stione sc̄d apparet q̄d sit dicēdūz ad p̄ncipales rōes in p̄ncipio adductas pro p̄te affirmatiua. Sed ad rōem p̄mā in oppositū dicendū est q̄ licet voluntati sit dispō necaria p̄uia ad volendū: tñ libertas in volendo est nō rōne dispōnis illius. sed rōne voluntatis. Ad aliā cōcedit̄ q̄ in voluntate nulla regit̄ dispō p̄uia det̄minās voluntatē ad necario volendū aut nolendū. sed bñ regit̄ dispō p̄uia siue qua

voluntas agere non posset in se actus volendi aut nolendi.

Verif q̄rto: Vtrū p̄positis duob⁹ bonis p̄ rōem: maiori bono et minori bono incōpossibilibus voluntas dimisso maiori bono possit velle minus bonū? Arguit̄ q̄ sic q̄a alit̄ voluntas nō esset libera neq̄ dñe sui actus a p̄ncipio vsq̄ ad finē: cuius oppositū dicit A. h. t̄cio huius. Sc̄o si illō maius bonū esset sibi p̄ntatū absq̄ minori bono. adhuc ipsa possit nō velle ipm̄. posset enī differre ad inuestigandū p̄us si esset in illo bono p̄posito aliq̄d malū latens. alit̄ nō esset libera neq̄ dñe sui actus. sed statim necessitata ad volendū. igit̄ non minus pot̄ ipm̄ nōvelle si sit p̄ntatū cū minori bono. sed ex quo ipsa nō vult maius bonū: q̄d phibet sibi velle minus bonū: videtur q̄ nihil

Tercio si voluntas pot̄ in malū sub rōe mali multo magis pot̄ in minus bonūz. sed ipsa pot̄ in malū. p̄batio q̄a eadē est potētia oppositorū vt visus albi et nigri. bonum autē et malum sūt opposita. ergo si voluntas ē boni ita potest esse mali. Et cōfirmat̄ q̄a potentie rōnales se habent ad opposita nono mathaphice. voluntas autē est in rōe t̄cio de anima. Itē hoc p̄bat̄ p̄ articulū parisiensē in quo dicit̄ q̄ duob⁹ bonis p̄positis ipsi voluntati quod fortius est fortius mouet error: nisi intelligat̄ quātū est ex pte boni mouentis igit̄ videtur q̄ voluntas pot̄ fortius moueri a minori bono quātū est ex parte sua: et acceptare ips̄z dimisso maiori bono. hoc idē videtur velle A. h. t̄cio huius dices videtur aut non idem eligere et opinari. sed opinari quib⁹ melius: p̄pter maliciā aut eligere que nō oportet.

Oppositū dicit A. h. eligimus autē q̄ scimus maxime bona existētia. Itē nō esset aliter v̄m quod dicit A. h. ignorat quidez malus que oportet opari et a q̄bus fugiendū possit enī eē malus in eligendo minus bonū: et dimittendo maius bonū. et tñ non ignoraret illud esse maius bonū et aliud minus bonū. Dicunt quidez q̄ duob⁹ bonis incōpossibilibus p̄sentatis p̄ intellectū ipsi voluntati et stante iudicio rationis in vniuersali et p̄ticulari: q̄ vnus est alto maius bonū: tamen voluntas tūc et pro tūc pot̄ velle et acceptare minus bonum et dimittere maius bonū. et voco iudiciū in vniuersali quo iudicamus vnus simpliciter esse maius bonū alto et iudiciū in p̄ticulari quo iudicamus s̄m ones circūstantias apparētes vnus esse p̄ tūc magis bonus altero. Ad hāc igit̄ cōclusionēz p̄ban

das arguunt sic licet cōcedere q̄ voluntas ad volēduz necessitate a summo et p̄fecto bono apphēso q̄ est vltimus finis: in qua nulla pōt apparere ratio malicie v̄ defectus: tñ ab aliis bōis defectiuis sc̄ ordinatis in finē cuiusmōi sūt bōa icōpossibilia de q̄bus q̄stio formabat ipsa nō necessitat ad volēduz. alit̄ enī ipsa nō est magis dñā sui actus q̄ appetitus sēlitius aut q̄libz alia potētia. et hoc etiā dcm̄ fuit p̄s s̄ voluntas in respectu bonorū ipam nō necitaciā ad volēduz pōt libere q̄libz vellez q̄libet dimittere. ḡ r̄c. Itēz int̄ talia duo bōa cauit electio. eligibile autē iqtuz eligibile excludit ratioez necessarii: ita q̄ cōtra rōez ipsius est q̄ voluntas necario ferat̄ in ipm̄. igit̄ r̄c. Cōtra istā opinioez arguūt aliq̄ satis deb̄t. p̄mo sic voluntas nō pōt ferri in icogituz vt satis patz tercio h̄. sed intellectus dum cognoscit maius bonū nō coḡscit minus bonū. cum itell̄cus nō possit simul plura coḡscire: vt dicit̄ in topicis et in q̄rto methaphice. ergo nō pōt ferri voluntas in minus bonū. Sed sat̄ posset eis negari q̄ intellectus nō possit simul plura itelligē de q̄ tñ nihil plus ad p̄s. Sc̄do arguūt sic si volūtas possz velle minus bonū: seq̄ q̄ ipa possz velle et nō velle siml̄ illud minus bonū. et dicit̄ hoc put̄ simul cōstruū cū hoc q̄ est velle et nō velle: et nō cū hoc vbo posse mō h̄ est cōtra primum principū vbi dicit̄ quod impossibile est idē simul inesse et non inesse. cōsequētia p̄bat̄ quia tu ponis q̄ pro illo tūc pōt velle illud minus bonum. et tamē certum est q̄ etiā pro illo tūc pōt ipm̄ non velle: sc̄z q̄ non est dubiū q̄ pōt velle magis bonū. igit̄ pōt ipsuz velle et nō velle pro eodē tūc. et p̄ p̄sequēs siml̄. S̄z ista rō est sophistica. Nā simlitas pōt hic attendi vel cōsiderari dupl̄. Vno mō q̄ iūgat illa opposit̄ in eodē tēpore ita q̄ sit sēsus q̄ possibile sit vt abo opposita simul cōiunctiz exeat̄ in esse. et hoc est impossibile. Alio mō q̄ simlitas non iūgat inter illa opposita: s̄z solū dicat̄ idēptitatē tēpōr̄ pro quo possibile est vtrūq̄ cōtradictoriorū. nō tñ cōiuncti sed indr̄nt̄ exire in esse. ita q̄ sit sēsus. possibile est vtrūq̄ oppositorū indifferētē nōvnū cū alio pro eodē tūc exire in esse: hoc est bñ possibile. Itē alii arguūt sic. sicut volūtas nihil pōt velle absolute nisi sit apphēnsū: ita nihil pōt p̄sequi vel fugere nisi q̄ iudicatū fuerit esse. p̄sequēdu vel fugēdu q̄ non solū volūtas vel appetitus sed etiā intellectus mouet ad p̄secutioem vel fugā: t̄cio de anima. mō

intellectus nunq̄ iudicaret illud esse p̄sequēdu q̄ scit esse minus bonū: et hoc dimitteo maius bonū. igit̄ r̄c. Sed ad hoc r̄dēt q̄ intellectus potuit p̄sententiare de fine q̄ est p̄sequēdu. vtute cuius sentētie volūtas nō solū in finis illius p̄secutioem inclinari potat: sed etiā in omne mediū quod iudicatū fuerit valē ad illū finē. mō ambo illa bona icōpossibilia potuerūt iudicari valere ad finē. licz hoc maius et illud minus. ideo vidēt q̄ voluntas ad hoc q̄ tendat in quodlibz illoz mediōz: non indigz alio iudicio p̄uio. Item nec forte est bñ demonstratū q̄ volūtas nō possit inclinari in bonū apprehensuz p̄sequēdu donec intellectus iudicauerit illud esse p̄sequēduz multi enim dicerent q̄ sufficit intellectuz iudicare q̄ hoc sit bonū et possibile p̄sequi. sicut enim voluntas in illud quod sub ratione boni fuerit apphēnsū ferri potest. etiā si sit impossibile: ita forte ferri potest in p̄secutionē ipsius statim q̄ fuerit apprehensuz sub ratione boni p̄sequibilis. non enī minus vidēt possibile q̄ volūtas possit vnā premissaz sillogismi practici supple: q̄ p̄cupiscētia et tñ cōcupiscētia vnā supplet aliq̄ndo: sicut patet per Añ. in libro de causa motus animalium dicentēz potabile concupiscētia dicit: aut istud potabile sensus dicit: aut fantasia: aut intellectus statim dicit et bibit. S̄z forte licet he rationes contra dictā opinioez non demonstrant: tamē nec ista opinio potest esse vera potest enim sic argui contra eam. im possibile est voluntatem ferri in malū sibi presentatū sub ratione mali. quia obiectum eius est bonū verū et apparens sc̄do rhetorice: nullus enī voluntarius et cognoscens praua eligit. sed in casu posito minus bonū presentat̄ voluntari sub ratione mali. p̄batio quia ponit̄ voluntati presentari sub ratione qua est minus bonū. et impossibile maiori bono. modo minus bonū vt opponit̄ maiori bono habet rationē mali. sicut minus albū vt opponit̄ magis albo h̄z rationē nigri et sic de aliis contrariis vt patz 3° phicoz. Itē si voluntas pōt velle minus bonū hoc proueniret sibi ex sua libertate: quia si non esset libera: tunc forcus obiectuz semper deuinceret debilius obiectū vel saltē non deuinceret ab obiecto debiliore. sed ex sua libertate non pōt habere q̄ possit velle minus bonū p̄bat̄ quia illa libertas oppositionis quaz habet voluntas non est sibi data siue a deo siue a natura propter suuz malū. sed propter suū bonū

cū illa sit cōditio p̄tinēs ad nobilitatē et excelletiam vt om̄s cōcedūt. et cū deus et natura nullas faciāt in entibz dispositionēs persone nisi ordinatas ad bonū iporū. s̄z quecuq̄ dispositio p̄ quā appetitus potest ferri in malū sub rōe mali. vel in minus bonū sub ratiōe minoris boni et icōpossibilis cū maiori bono. dimittendo magis bonū. eēt dispositio peior. et magis ad malū tēdens. q̄ illa dispositio p̄ quā appetitus eēt ad bonū vel ad magis bonū determinatus vel necessitatus. igit̄ vidēt q̄ libertas nō det voluntati posse volēdi malū vel minus bonū in casu p̄posito Et vt ista ratio eadē citius appareat possumus vidē q̄ appetitus sēlitius in tñ superat appetitū naturalem in meli? q̄ tū ai tū superat in maiatū. vñ graue semp tēdit in suū p̄p̄riū et naturale bonū nō obstat q̄ illi naturali et p̄p̄rio bono fuerit annexa malitia maior sc̄z corruptiua ipsius. vt lignū si est sursum tēdit semp deorsū dato q̄ cadēt in ignē a quo statim cōbureret. appetitus aut sēlitius in obiectū p̄p̄riū tēdes. vt si sitis appetat aquā. nō ita tēdit i ipm̄. q̄ propt̄ sēlibibe malū inter mediū vel illi obiecto sc̄z aque immixtū retrocedat ab aque p̄secutioe. et alia forte viā querat p̄ quā sine sēlibili nocumēto possit finē adipisci ad quē tēdit. Itē appetit̄ liber sc̄z volūtas intrū supat appetitū sēlitiuū i meli quia appetitus sēlitius sibi derelictus necario tēdit in oē illud q̄ ē sibi p̄ntatuz sub rōe boni. nisi sit actuale impedimentū. vel actuale et sēlibile malū: propt̄ q̄ ab illius appetit̄ boni p̄secutioe retrocedat. propt̄ q̄ animal illo appetitu ductū multa q̄nc̄ icurrit icōueniētia p̄pter mala nō actu p̄cepta anexa illi apparētī bono vel i futuro. ad ipm̄ p̄na. Ap̄petitus aut liber sc̄z volūtas ex sua libertate oppositiōis h̄z q̄ nō ferit̄ necio i bonū apphēnsū. licet actu nullū appareat annexum vel cōsequēs malū. s̄z pōt differre vt atēa fiat inq̄stio. si apphēso bono sit aliqua annexa vel p̄ns malitia. et q̄ta. p̄ quā dilationē et p̄uā iquisitiō nē pōt homo q̄i oēm euitare p̄uitatez. ad hoc igitur data ē huiusmodi libertas et nō ad hoc q̄ possit in malum sub ratiōe mali aut i min^o bonum sub ratiōe minoris boni. Et iō bñ dicit Añ. q̄ omnis malus ignorat. sc̄z q̄ nūq̄ volūtas tendēt in malum si eēt sub ratiōe malitie apphēsum et iudicatū. et hoc tā particulari iudicio q̄ vniuersali. Alii aut dicit̄ opinioem p̄tariā sc̄z q̄ in casu posito volūtas necario

ferit̄ in maius bonū. quod p̄bant quia agente sufficienti approximato passo sufficienti disposito in illa dispositioe in qua alēn est natū agē et alēn natū pati: oportz q̄ fiat actio. Et si dicit̄ q̄ hoc est v̄m de agēte naturali prout disti guit̄ contra volūtariū: nō valet vt dicit̄. quia Añ. octauo phisicoz vult q̄ si p̄mus motor et primū mobile fuerint et̄ni. cū semp fuerit in optima dispositione hoc ad mouē et illō ad moueri: oportz q̄ motus semp fuerit: et tñ constat q̄ tale mouēs est voluntarie agens. mō ita est q̄ in casu posito agens et passū et om̄ia alia requisita ad volitionē maioris boni sūt om̄ino sufficienti se habentia. et cū omnes cōcedāt q̄ tūc et pro tūc possit velle maius bonū. igit̄ vidēt q̄ ipsa necario vult illud maius bonū. igit̄ r̄c. Sed ista positio cū sua ratione si essent vere tollerēt libertatē et dominū volūtatis: et oīno ponerēt ex necitate euenire om̄ia. sicut apparuit in p̄ma questione t̄cii libri. ad quā recurras si vis. Ideo mediā opinioem tenendo ponētur tres cōclusiones. Prima conclusio est q̄ volūtas stāte casu posito non potest tūc et pro tūc velle minus bonū. Et dixi nō potest tūc et pro tūc: quia tūc volūtas pōt velle minus bonū pro alio tempore in quo nō amplius stabit illud iudiciū. et est in potestate volūtatis impedire itellectui vt desistat a cōsideratiōe illi^o boni maioris: et tūc poterit acceptare min^o. Secūda cōclusio est casu posito volūtas nō necario ferit̄ in p̄secutionē maioris boni: sed pōt differre actuz volēdi vt antea fiat inq̄stio maior de his oibus que cōcomitari possūt vel inseq̄ illō magis bonū. Nāz si ipm̄ esset abiq̄ aliquo minori bono presentatū voluntati: ipsa possz fm̄ dicta prius differre actū volēdi. ergo multo magis hoc pōt: quādo presentat̄ cū alio icōpossibili bono. Et hec cōclusio vidēt necessaria ad saluādū volūtatis libertatē et dñiū. ergo r̄c. Tercia cōclusio si volūtas debeat eligere ipsa necario eligz maius bonū. q̄ aut maius bonū aut minus s̄z nō pōt min^o p̄ tūc igit̄ oportet q̄ maius. Ad rōes in oppositū patz q̄ rō p̄me opiniois bñ cōcludit sc̄bam cōclusionē nrām et nihil plus. Ad rōes p̄ncipales. Ad p̄mā patz q̄ eodē mō p̄cedit. Et siml̄ sc̄da: nisi q̄ querit̄ si volūtas pōt nō velle maius bonū: qd̄ phibet eam velle minus bonū: ad qd̄ dicēdu est q̄ phibitio hec p̄ueit̄ ex hoc q̄ tūc minus bonū p̄fētā sibi sub ratiōe mali mō licet volūtas nō necario ferat̄ in bonū sibi p̄fētātū: sed possit

differre rōe sue libertatis: tñ nō pōt in maluz sub rationē mali. Ad aliā dicendū ē q̄ ea dē est potētia cognitiua oppositorū. s; nō appetitiua. nisi vni⁹ fm acceptationē ⁊ alterius fm refutationē. sic enī bñ pcedit q̄ volūtas ē ⁊ bo ni ⁊ mali vel dicēdū ē q̄ potētia ē oppositorū sub obiecto suo p̄tētorū. vt visus albi ⁊ nigri p̄ tētorū sub colore. iō volūtas est bñ oppositorū p̄tētorū sub bono. vbi ḡa. est enī aliqñ volūtas motuēdi. aliqñ gescendi. aliqñ loquēdi. aliqñ tacēdi. Ad articulū p̄sēsem dicēdū ē q̄ volūtas nō nccio mouet fortius a maiori bono. q̄ a neutro moueri. q̄ ad actū volitionis: nō quo ad cōplacētā. sicut dictum fuit. Ad auctoritatē Añ. dicēdū est q̄ aliqñ melius opinamur in vli q̄ qñ ad factū p̄ticulare descēdimus opinio enī p̄pter p̄s delectabile vel p̄pter p̄s tristabile mutat ita q̄ fm particularē opinionem erramus. ⁊ ita aliquid eligimus quod nō oportet. ⁊ de hac opinōis mutatione p̄pter p̄tē tristitiā vel delectationē loq̄t Añ. capto de tpantia cōpando q̄tū ad hoc tpantiā ad fortitudinē. due aut̄ auctes p̄me ad oppositū adducte sūt p̄ scda p̄clusiōe. etiā aut̄ auctoritas ē p̄ p̄ma p̄clusiōe. Hec de q̄stioe.

Verif q̄nto. Vtrū volūtas possit velle q̄ p̄tra vel p̄ter iudiciū rōis. Et arguit q̄ sic. q̄ aliter nō eēt v̄ libera. Et p̄fir mat q̄ appetitus sensitius pōt aduersari rōi vt dicit p̄mo hui⁹. ḡ volūtas magis. cū sit magis libera. ⁊ videt q̄ hoc nos p̄cessim⁹ p̄mo huius in vltima ⁊ penultima q̄stioibus. Itē videt q̄ arguē p̄sē articuli. q̄rū vnus ē dicē q̄ si rō est recta volūtas est recta error. Alius est qui cōter allegat. exīte maiori vli in actu ⁊ minori p̄ticulari in actu q̄ volūtas nō possit in oppositū error. Alius ē exīte volūtas i vltimā dispositiōe q̄ nō possit velle oppositū error. Itē alit̄ nō eēm⁹ dñi n̄arū opationū a p̄ncipio vsq̄ ad finē. cuius oppositū dicit Añ p̄na p̄z q̄ iudicatio q̄ si eēt p̄cōndū. nō possemus tūc fugē vel iudicatio q̄ esset fugiendū. nō possem⁹ ip̄m tūc p̄seq. modo nos eē dños actū n̄orū significat nos libē posse in vtrūq̄ oppositorū actū. iō ⁊c. Itē seq̄ret q̄ volūtas i volēdo nō possit peccare. p̄s ē fm de se. p̄na p̄bas. q̄ si iudiciū eēt rectū. velle n̄ possit eē obliquū. ⁊ sic volūtas nō peccaret si at̄ iudiciū eēt obliquū. velle n̄ possit eē r̄z. iqr̄ nccio eēt obliquū. s; p̄c̄z n̄l̄z ē i eo ad q̄ ncciamur

ideo ⁊c. Item voluntas cetis eodē modo se habentibus pōt in vtrūq̄ oppositorū: sicut dcm̄ fuit. s; opz alim̄ oppositorū esse cōtra vel p̄ter iudiciū rōis. cū nō sit possibile simul opinari cōtradictoria: vt p̄z quarto methaphice iō ⁊c.

Oppositū dicit Añ. 3° h^o. Igrat qdē oīs malus que opz opari⁹ a quibus fugiēdū est qdē nō eēt v̄m si recto exīte iudicio volūtas pōt esse obliqua. Ad idē etiā dicit Añ. q̄liscūq̄ vn⁹ quicq̄ talis finis ei uideet. Itē septimo hui⁹ dicit q̄ cū sillogismi p̄ctici sit duplex p̄missa. hec quidē vniuersalis alia v̄o particularis: cū ex ipsis facta fuerit vna ratiocinatio necesse ē opari cōfesti. ⁊ exēplificat dicēs puta si omne dulce gustare oportet: si aut̄ dulce vt vinū aut aliq̄ singulariū nccm̄ potentē ⁊ nō phibitū sit hec ⁊ opari. Itē oppositū eius qdē est rōe de t̄miatū/vel nō est p̄tatū volūtatū v̄l est ei p̄tatū sub rōne mali. s; volūtas velle nō pōt nec qdē sibi p̄tatū nō est/ nec malū. s; rōne mali. i. ḡif ⁊c. Itē si voluntas posset in oppositū ei⁹ qdē est rōe de t̄miatū: seq̄t q̄ prudētia posset in nobis generari sine v̄tute morali ⁊ econē/ cū⁹ oppositū de t̄miatū sexto huius. p̄ntia p̄z q̄ ex quo ratio posset esse recta volūtas exīte obliqua: posito q̄ hoc fieret frequē: habitus rect⁹ generaret in intellectu ex assuefactione ⁊ ille esset prudētia. ⁊ habitus p̄uus generaret in volūtas/ ⁊ cōtra. Etiā posset fieri si ratio possit esse recta volūtas exīte obliq̄ ergo ⁊c. Nō tādū est q̄ appetitus sēsiu⁹ ⁊ appetitus itellectiuus q̄ dicit̄ volūtas vocat̄ appetitus coḡsc̄tiui: nō q̄ coḡsc̄at fm q̄ est cōmuis ratio appetitus s; q̄ actus ip̄osy cōsequē nccio coḡtionē p̄uia obiectory suoy. appetitus enī sēsiuus ⁊ appetitus itellectiuus in hoc distinguē cōtra appetitū naturalē/ q̄ appetitus natural⁹ fert̄ in obiectū absq̄ ip̄ius obiecti p̄uia cognitione. q̄ iḡif ponit q̄ appetitus sensitius aut volūtas ferri possit in icognitū. negat̄ p̄priā rōnē ip̄osy fm quā distinguē ab appetitu naturali. Vñ si qs dixerit q̄ aīma rōnalis aī actū itelligēdi aut volēdi iclinef in huiusmōi act⁹ itelligēdi ⁊ volēdi eo q̄ vnū qdē incliat̄ ad opus p̄priū: dicem⁹ nos q̄ hoc est v̄m. sed talis iclinatio est fm appetitū naturalē. aīma nāq̄ in tales actus ignotos iclinat̄ nō fm q̄ ip̄a dicit̄ volūtas: s; fm q̄ ip̄a est quedā forma naturalis. S; cōtra h̄ notabile arguit q̄ vidētes si nē alique ⁊ desiderātes ip̄m ⁊ nullū mediū ad illū finē attingēdū p̄cipientes ydoneū: tñ me-

diū ydoneū volumus. p̄p̄ qdē ad ip̄m inueniēdū cōsiliamur. ergo tūc volumus ignotū. Si h̄ est in speculatiuis q̄ media volumus p̄pter h̄ s; et ea cū studio magno q̄rim⁹ ad q̄stionē p̄positā t̄inādū. h̄c nulla talia media aḡscamus.

Itē si volūtas mouet intellectū ad cōsiderā dū aliq̄ obiectū: quero an illū obiectū est nō tū vel ignotū. si notū: tūc intellectus iā cōsiderat ip̄m. ⁊ sic nō idiget q̄ volūtas moueat ip̄z ad cōsiderandū. Si aut̄ sit ignotū tunc cōvolūtas nō moueat ad aliq̄ nisi mediāte actu volēdi: seq̄t q̄ ip̄a vult ignotū. Solutio dicēdū est q̄ ip̄a voluntas mouet intellectū ad cōsiderandū vt inueiat mediū valēs ad attingēdū finē volitū. hoc at̄ nō pōt esse nisi p̄ intellectū sibi p̄tatū sub rōne boni hoc qdē est cōsiliari ad tale mediū inueniendū. sicut iḡif hoc iudicat intellectus esse bonū. Ita hoc vult voluntas vñ sicut intellectus nō cognoscit de t̄miatē hoc mediū qdē postmodū inuenit. Ita nec voluntas de t̄miatē fert̄ in illud mediū/ sed fert̄ in p̄siliatim ad iueniēdū mediū: ⁊ hoc coḡsc̄cit intellectus ⁊ iudicat esse bonū. cum at̄ intellectus hoc de t̄iatū mediū iuenerit ⁊ iudicauerit esse bonū: tunc volūtas potit de t̄inate velle ip̄m ⁊ nō aī. Similr̄ dicēdū de medio inueniēdo ad cōclusionē p̄positā in speculatiuis sicut intellectus iudicat bonū esse mediū ad h̄ iueniendū/ nō agnoscēs de t̄miatē aliq̄ mediū: ita volūtas in nullā mediū de t̄miatē fert̄ sed in mediū inuētiōne cōmuit. Similr̄ etiā dico q̄ voluntas nunq̄ mouet intellectū ad cōsiliandū nisi intellectus iudicauerit q̄ cōsiderare illud obiectū est bonū. Nec est incōueniens q̄ intellectus actu cognoscat aliquod obiectū sub vna ratione/ ⁊ dubitet de eo sub alia. ⁊ qdē tunc iudicū bonū esse cōsiderare vltēus circa ip̄m. Et scias q̄ voluntas non solū p̄supponit ad actū volēdi q̄ obiectū sit cognitū quocūq̄ modo: sed etiā q̄ sit iudicatū esse bonū. videlicet honestū delectabile vel vtile. cū enim bonū non nisi sub ratione boni sit obiectū appetitus: oportet si debeat mouere appetitum q̄ sub ratione boni sibi p̄ntēf. Et sicut dixi de bono ⁊ de rōne boni quo ad actū volēdi: ita debet intelligi de malo ⁊ de rōne mali quo ad actū nolēdi. Pono ergo tres cōclusionēs que nō nisi modicula declaratiōe exēplari indiget̄ at̄ tentis p̄dictis. Prima est qdē volūtas pōt illud nō velle qdē p̄ intellēm iudicat̄ esse bonū. A h̄ enī nō esset dñā sui actus. dictū enī fuit p̄us q̄

volūtas pōt differre actū volēdi vt antea fiat inq̄stio si bōitati apparet̄ fuerit aliqua malicia cōsequē vel ānexa pōt etiā illud nō velle p̄pter ānexā tristitiā v̄l laborē. Et eodē modo dicendū est q̄ volūtas pōt nō nolle qdē intellect⁹ iudicat esse malū. Secūda cōclusio est q̄ voluntas pōt non velle illud in quo intellectū nulla apparet bonitatis ratio. qm̄ tale nullomō ess; p̄ntatū intellectū seu volūtatū sub rōne volibit̄ Et eodē modo dicendū est q̄ volūtas nō pōt nolle: licet possit nō velle/ illū in quo nulla apparet intellectū ratio malicie. q̄ tale nullomō est p̄ntatū intellectū sub rōne fugibilis vel refutabilis ⁊c. Tercia cōclusio est q̄ volūtas pōt velle illū q̄ aliquo modo iudicatū est esse malū ⁊ nolle illud q̄ aliquo modo iudicatū est esse bonum. sicut si adulteriū apparuerit inhonestū ⁊ delectabile: voluntas nō obstāte inhonestate pōt velle adultūz ratione delectatiōis vel pōt non velle ratiōe inhonestatis. ⁊ ita est de illo qui tempore tēpestatis proicit merces in mare. ⁊ hec dicta satis fuerunt prius. sic iḡitur patet q̄ voluntas potest velle contra partem iudicii. sed non contra totū vel preter totum. Ad rationes. Ad primā dicendū est q̄ voluntas non dicitur libera quia possit velle malū sub ratione mali vel nolle bonū sub ratione boni: sic enī libertas per se disponeret ad peccandū. ⁊ esset vilis conditio ⁊ mala. sed dicitur libera loquendo de libertate oppositiōnis: quia ip̄a potest in oppositū/ quia ip̄a potest non velle quod prima facie apparet bonū ⁊ non nolle quod prima facie apparet malū ⁊ quia potest illud velle aut nolle illud in quo simul apparent rationes boni et mali. Ad confirmationem de appetitu sensitiuo qui potest aduersari rationi. Dicendū est primo q̄ non est simile quo ad aduersandū rationi de appetitu sensitiuo ⁊ intellectiuo. quoniā appetitus itellectiuus nō potest nisi in illud quod intellectus iudicauit: prout in secūda questione dictū fuit. sed appetitus sensitius potest in illū qdē solo sensu iudicatū est mō iudiciū sēsus pōt aduersari iudicio intellectus seu rōnis. vt iudicatū est sensu q̄ sol est pedalis: rōe v̄o maior tota t̄ra. p̄p̄ qdē in agibilibus dcm̄ est 3° de anima intellectus quidē p̄pter futus retrahē iubet: cōcupiscētia aut̄ p̄p̄ ip̄m iā. cū hoc etiā dicendū est q̄ voluntas pōt aduersari rōi modis dict̄ in p̄ma q̄stioe ⁊ in t̄cia. Ad articulos p̄sēses pōt r̄deri p̄ p̄mā cōclusionē v̄l etiā

per se si quis confidat. et eodem modo videntur pro-
cedere omnes alie rationes. Ad rationes in
oppositum dicendum est quod malus ignorat. quia si iudi-
cat in aliquo aliqua esse rationem bonitatis et aliqua
rationem malicie: ut in adultio delectatione et tur-
pitudine: voluntas peccando vult adultium ratione
delectationis: turpitudine non obstante. hoc est
quod ratio non decernit sed ignorant relinquit com-
paratione delectationis ad turpitudine: vel cum fal-
so iudicio prosecutione delectationis preposuit in-
pse fuge turpitudinis. si enim iudicasset comparati-
ue turpitudine adultium magis esse fugiendam quam
eius delectatione prosecutione: non potuisset
tunc adulterium voluisse: sicut patuit in alia que-
stione. De auctoritate allegata septimo huius
dici potest quod sillogismo perfecto necesse est operari quoniam
tunc est ex parte intellectus et appetitus sensiti-
ui. ita quod ex parte intellectus nihil deficit requi-
situm ad opus: sed non est necesse ex parte volun-
tatis. potest enim voluntas differre actum volendi et
ita prohibere transitum ad opus. Et propter hoc for-
te non dicitur Aristoteles simpliciter quod necessarius est operari
sed addit potentem et non prohibentem. Ad aliam
autem dicitur fuit quod idem potest presentari voluntati sub
ratione boni et mali. ut adultium sub ratione de-
lectabilis et turpis. Ad aliam dicendum est quod
ratio non est recta simpliciter et pertinens ad pruden-
tiam nisi honestum omne preferat delectabili cuius
quod. imo non erit recta si aliquid inhonestum iudicet
delectabile vel utile. sicut visus est in undecima
questione secundi libri. ideo secundum predictam voluntas
possit non velle honestum: tamen inhonestum vel
non potest recta ex parte ratione. etc. Et sic de ratione.

Veritur sexto: Vtrum voluntas moueat
alias potentias anime? Et videtur quod non
quia hoc esset per actum volendi: ut videtur
quod est impossibile. quia actus volendi est im-
manens. modo per actum immanentem nihil impedi-
tur extra ergo etc. Item si voluntas moueat
aliam potentiam: hoc esset eliciendo actum eius. sed
hoc non potest esse. quia actus non est innatus elici-
nisi a potentia cuius est actus: vel ab eius ob-
iecto. sicut non videtur quod potentia sit inata mo-
ueri nisi ab obiecto suo. Tertio voluntas mo-
uetur ab intellectu. non igitur mouebit intellectum
ergo etc. Oppositum videtur: nisi quia voluntas mo-
ueret alias potentias: ipse non prosecutione ea
que voluntas vult. quod est simpliciter igitur etc. Alii ponunt
quod voluntas mouet alias potentias non per
modum actiui sed solum per modum finis cum enim ipsa sit
superior: alie potentie gratia voluntatis mouet se

actiue ad ea que ipsa vult. Sed hoc non videtur
sufficere: Primo quia multi negant quod voluntas sit
potentia superior intellectu. Secundo quia quod mo-
uetur ad aliquid contra propriam inclinationem quam ha-
beret si esset sibi derelictum: mouetur ab alio alio
actiue. sed appetitus sensitiuus sibi derelictus est
inclinatus ad prosecutionem delectabile sensui et
fugendum triste: ad cuius oppositum mouet ipsa
voluntas in homine virtuoso. Item appetitus
sensitiuus non potest de se actiue suspendere actum
suum presente obiecto. sed per voluntatem potest. ergo ad
hoc agit voluntas. Concesso autem quod voluntas mo-
uet actiue ceteras potentias: alii ponunt quod mo-
uet eas quasi per accidens sed presentando eis ob-
iecta sua que per se mouent eas. presentat enim eis ob-
iecta in eo quod vult ea. Omne enim volitum in qua-
tunc est volitum efficit presentans cuiuslibet potentie cuius
ipsa est obiectum. Sed contra quia quando presentaret
obiectum intellectui vel illud esset cognitum: et sic
esset iam presentans intellectui. vel non esset cog-
nitum. et sic neque volitum. quomodo igitur ipsum presentaret
voluntas: Item cum intellectus sit potentia eque
propinqua vel propinquior sensui et appetitui sen-
sitiuo sicut voluntas: videtur quod obiectum debeat
ita fieri presentans sensui et appetitui sensitiuo ex
eo quod esset intellectum sicut ex eo quod esset volitum
et sic intellectus absque voluntate moueret appeti-
tum sensitiuum sicut voluntas. quod non conceditur potest
dici quod voluntas mouet intellectum sicut dicitur fuit
autem quod intellectus mouet seipsum aut etiam ipsam vo-
luntatem. cum ei intellectus et voluntas sint idem realiter ip-
si autem inter se modo quo dicitur in sexto libro:
potest dici quod anima exiens sub priori actu mouetur
se vel potest se mouere ad actum virtuosum. modo sicut
iudicium de bonitate rei volibilis est actus pri-
mus volitionis. ita etiam volitio est actus primus
executioni voliti. Ideo sicut anima informata
iudicio potest se mouere ad volitionem: ita ipsa in-
formata volitione potest se mouere ad executionem
verbi gratia anima volens considerare circa al-
liquam conclusionem vel inuenire medium ad attain-
gendum finem. mouebit se ad considerandum vel
inquirendum et hoc est voluntatem mouere intel-
lectum. Etiam puto quod non sit inconueniens dicere
quod ex parte anime (sicut in sexto libro magis
dicitur) potentia sensitiua et potentia intellectiua
sunt idem realiter ipsi anime et inter se. Sed anima
secundum quod in actu cognoscendivirtus organo cor-
poreo dicitur potentia sensitiua: secundum autem quod non
virtutem in actu cognoscendi organo corporeo di-
citur intellectus. et ita etiam dicitur de voluntate

et appetitu sensitiuo. Posset igitur dici quod anima
volens aliquod obiectum cum in executione voliti
indiguerit organo corporeo virtus ipsa mouet se ad
virtutum eo tamen in inclinationem quam in cognitione. et sic
est mouetur sensui et appetitui sensitiuo. potest ei anima
volens aliquid obiectum mouetur se ad repetitionem or-
gano sensus vel organo cogitatiue spes quod in
organo memoratiue vel imaginatiue referua-
uit etc. Ad rationes Ad primam dicendum est quod volun-
tas per actum volendi potest agere in alias potentias et in
corpus et mediante corpore in res extra. non sicut ar-
gat actum volendi ex se. sed alium actum. sicut intelli-
gentia per actum volendi agit motum in corpus celeste
licet igitur volitio sit immanens: tamen actio quam agit
extra per actum volendi non est immanens. Ad aliam
dicendum est quod non oportet quolibet potentiam que
libet actum eius elicere. sed anima sicut dicitur est exiens
sub actu priori elicit in se actum presentem si igitur ac-
tus prior et actus presentis pertinerit ad eandem potentiam
tunc dicimus quod illa potentia elicit in se illum actum presentem
tamen. sed si prior actus pertineat ad unam potentiam et actus
presentis ad aliam: tunc potest dici quod una potentia elicit ac-
tum alteri. Ad aliam dicendum est quod voluntas mo-
uet ab intellectu ubi actus intellectus est presentis actui
voluntatis. ubi est contra. sit contra etc. et sic est
finitis questionis:

Onsequitur queritur et septimo. Vtrum omnes nature
operationes violente sint inuoluntarie. Ar-
guitur quod non. quia si virtus magna patitur vi-
olentia per amorem in eius defloratione. tamen de homini
defloratione vitupatur. modo de inuoluntariis ne clau-
damur nec vitupamur igitur etc. Secundo homo exiens in
pseudoputeo per violentiam trahitur superius. quia impos-
sibile est graue manens graue moueri sursum nisi
si violente. si tamen est sibi voluntarium. Oppositum
dicitur Aristoteles. videtur autem inuoluntaria et que violente
et per ignorantiam facta. Primo videndum est quid
sit violentum. Secundo quod est inuoluntarium. Tertio vi-
dendum est oppositum violentum (ut dicitur Aristoteles. 3° hu-
ius) est cuius principium est ex parte exiens in quod nihil per-
fert operans vel patiens. Item dicitur post violentum
est cuius principium extrinsecus est nihil preferente vim
passo. Cum igitur dicitur cuius principium est ex parte. intendit
de principio actiui. quomodo principium passiuum nunquam est
extra. et cum dicitur nullam vim preferente passo. intendit
ut quidem dicitur quod passum nullam habeat ad illam o-
pationem vi coactiuam. non enim vult (ut dicitur) ex-
cludere vim passiuam. quia lapis mouetur sursum vio-
lenter: tamen habet ad illum motum vim siue potentiam pas-
siuam. aliter nunquam passiuum mouetur sursum nisi impos-
sibile moueri mouetur. Sed per quia aqua ab igne

dicimus naturaliter calefiere. ipsa tamen ad hunc non coagit
Natura per formam aque non coagit ad calefactionem.
magis ei resistit ei. cum caliditas sit sibi in natura
lis: nec coagit per materiam: quia illa est pure passi-
ua. igitur vel ad violentum non sufficit quod passiuum non
coagit. propter hunc aliquid ponitur in materia quodam for-
ma naturalium inchoationes quas vocant puatio-
nes: et ob hoc Aristoteles. dicit puationes esse principia rerum
naturalium. Alii vocant eas potentias naturales
Alii formas incompletas. et dicitur quod per homini incho-
ationes materia naturaliter tendit in homini forma
marum complementa. Sed forte dubitatur bene. vtrum
in materia sit inchoatio motus vel ipsi ubi sur-
sum sicut et aliorum accidentium. Et si dicatur quod non vi-
detur irrationabile. cum ubi sursum aliquid acquiri
possit naturaliter. et in eius acquisitione fiat
transitus de potentia in actum. de puatione in
habitu et de incompleto ad completum. nec etiam ad
presentis procedimus homini inchoationes. nec earum puatio
spectat ad nos in hoc loco. Ideo forte dicitur
dum est quod ad esse violentum non sufficit carentia ac-
tuitatis in passo. imo requiritur resistantia po-
tentia imo forte nec sufficit resistantia quia ita motus
celi esset violentus. mobile enim resistit motori
secundum commentatores quarto physicorum. Alii ei celum
mouetur in ista. sed requiritur tendentia in opposi-
tum motum vel in opposita operatione. dicitur ergo quod
graue habet tendentiam actiuam ad deorsum. quod motus
eius sursum est violentus. aqua autem frigida sed per suam
formam vel per frigiditatem resistat calefactioni. tamen
tendentia non habet actiuam ad oppositam operationem. ideo
calefit naturaliter. Sed adhuc est dubium primo quia
in diffinitione violenti non ponitur Aristoteles. quod passum tamen
debeat habere inclinationem. sed solum dicitur quod nullam pre-
ferat vim. Item bene dubium est vtrum aqua cale-
facta habeat aliquam vim seu inclinationem actiuam
ad frigidationem. multi ei opinantur quod sic quia vide-
mus quod in estate aere exiens calidior naturaliter et ac-
tualiter aqua calefacta vel ferrum vel plumbum re-
deunt ad frigiditatem naturaliter notabiliter excedit
tamen frigiditatem aeris. quod ergo frigiditatem patitur quod aer
vel aqua vel eorum interseca natura. sed non aer. quia non
frigiditatem ultra gradum sue frigiditatis: speratur cum
ipse non sit frigidus. ut dicitur ferrum vel plumbum. sed ca-
lidus. Ideo dicunt alii quod cum operatio fuerit perfecti-
ua passiuum est natura: tunc passum habet ad illam in-
clinationem naturalem. propter quam illa operatio dicitur na-
turaliter: et quia omnis forma substantialis est naturaliter perfecti-
ua materie: ideo materia ad omnem formam substantialem
naturaliter inclinatur et mouetur. et per presentis ad omnes illas
dispositiones que ad homini formas substantiales dispo-
h. i.

nūc. iō aque calefactio est naturalis ex pte materie s; nō ex pte forme aque. s; mot⁹ lapidis sursum nec est natural⁹ ex pte forme gnis. quia ad oppositūz inclinā. nec ex pte materie ga motus local⁹ fm eius p̄cisā rōem ad nullā acquisitionē forme s̄nalis disponit. cum corpora celestia videam⁹ fm locūz moueri q̄ ponunt i⁹ generabilia & incorruptibilia. vñ cōmentator q̄rto physicorū dicit q̄ oīs trāsmutatio aufert a natura trāsmutati nisi trāsmutatio i loco trāsmutatio at i loco nequaquā s̄nam mutat q̄tūz ē de p se. De scō sciendūz est q̄ iuoluntariū dē dupl⁹ rōe p negationē act⁹ volendi: vt q̄a volūtas nō tēdit in ipm. Alio mō p positionē act⁹ p̄trarii vt q̄a voluntas illud refutat & asp̄nat. Et sciendū est q̄ duplex est act⁹ voluntatis. vn⁹ i ipa manēs sc; velle aut nolle. & solet vocari act⁹ voluntatis elicit⁹. al⁹ nō manēs i ea sc; ille q̄ alie potentie aīe vel mēbra corporalia impio voluntatē mouēt aut mouent. & vocat⁹ act⁹ impatus. hoc viso dicēdūz est q̄ q̄stio p̄posita locū n̄ h; i actibus voluntatē elicit⁹. q̄a in eis nō est dare iuoluntariū. nec violentum. q̄a nulla volitio p̄t dici iuoluntaria nisi sit op̄positio i adiecto oīs ei actus volūtatis est aliq̄ lēvolitio. vñ refutatio siue nolitio alicui⁹ ē volitio carētie illius. Et iterū ex alio nō dē actus volūtarius pprie nisi q̄a a voluntate elicit⁹ vñ ab ea impatus. nō p̄t etiā i illo actu cadere violentia q̄a cū voluntas sit v̄tus abstracta. nullū agēs p̄t agere i ea nisi vñ eius obiectūvñ ipa met vel forte v̄tus abstracta superior. obiectum at nō violētāt. q̄a aut libere mouet⁹ ab eo aut naturalit⁹. ipa etiā seipam nō violentat. q̄a violentas debet eē ex: Sicut neq̄ v̄tus superior violentat eā. q̄a si aliq̄ ponat agere i voluntatē: n̄ nō p̄cedet ab A. n̄. nisi p̄ modū obiecti sibi p̄ cognitionē rep̄nta ti q̄d ḡde; obiectū (vt dictū ē) nō violentat. aut p̄ illūz modūz p̄ quē de⁹ & intelligentie in omnem naturāz agunt p̄seruando eā vel dirigēdo i suū finē & in suas debitas opationes. hoc at nō est violentare s; naturā p̄seruare & causare. igit̄ q̄stio solum h; locū in actionib⁹ impatis de q̄bus dicēdūz est q̄ opatio dē aliq̄ violenta passo: vt si ḡue mouet sursum. aliq̄n at dē violenta agēti: & hoc extrinsecō. s. q̄n opatio ē p̄traria ei ad quā agēs inclinat passum. vbi grā si ego nitor trahere nauē ad vnā ptem: & tu fortior existens trahis ad aliā partē. dico q̄ tu violentas me. cū igit̄ opationes impate nō sint in ipa voluntate. cōstat

q̄tum spectat ad p̄positum q̄ ipse possint dici violente dupliciter. Vno modo ex parte subiecti illius operationis scilicet quia in eo est v̄tus inclinatiua ad oppositūz illius operationis. Alio modo ex parte voluntatis quia scilicet illa operatio est opposita ei ad quam voluntas nititur trahere illud subiectum de prima igit̄ violentia nō oportet q̄ violentum sit inuoluntarium sicut arguebatur de illo qui existēs in puteo traheretur superius. de secunda autem violentia dicendum est q̄ violentum est inuoluntarium sicut patet ex terminis vñ p̄t q̄ motus naturalis naturalitate subiecti p̄t eē iuoluntarius. sicut si tectores domorūz cadant ad terrā. & ecōuerso violentus ex parte subiecti potest esse voluntarius. Propter quod notādū est q̄ si diffinitio quā ponit A. n̄. de violento de beat exponi. ita q̄ omne violentum sit inuoluntarium: oportet q̄ per passum intendamus humanū corpus sub illa ratione sub qua inest sibi voluntas. i. potentia volitiua. & per principium actiū quod est extra intelligam⁹ omne actiū principium quod potest nos mouere contra imperium voluntatis. ita actiones nobis naturales ex parte multarum potentiarum in nobis existentium dicerētur aliquādo violente. & hoc forte potest rationabil⁹ dici q̄a denominatio debet fieri a principali. Forte autem q̄ omnium potentiarum nobis inexistentium voluntas est principalior. & si hoc nō sit v̄nuerfalter verū: tñ nō excipitur nisi intellect⁹ ideo potest dici naturale nobis quicquid nobis conuenit ex imperio voluntatis. licet dissonet aliq̄e potentie nostre vel resistant aut ad oppositum inclinent. Et potest dici violentus. ad q̄d cūq̄ nos trahunt alie potentie contra voluntatis impium vel inclinationem. Si autē capiat violentum in nostris opationibus fm q̄ cōtra omne naturale distinguitur: tunc nulla opatio esset nobis violenta ad quā ex quacūq̄ potentia in nobis existente siue ex parte corporis siue ex parte anime inclinaremur. Et illud violentum videntur significare descriptiones hic date. Sed tūc dicēdū est q̄ nō oē violentū est iuoluntariū. Ex his igit̄ rō scōa i principio q̄onis ad ducta ē soluta. p̄ma autē sic solui debet. q̄a licet aliq̄ i defloratiōe v̄ginis fiat mēbroz violentia tñ appetitui cōcupiscibili nō sit violentia. imo ille vim confert operationi. Similit̄ etiā & volūtas. nā cūz defloratio iudicata fūit p̄ intellectūz inhonestā & delectabilis. in voluntate sit

displicētia quedā rōe inhonestatis. & cōplacētia rōe delectatiōis. voluntas tñ tracta p̄ delectationē vult deflorationē. vñ saltē nō vult cā efficacitā resistētia. iō p̄mittit se superari ab appetitu sensitiuo. s; tñ ipa t̄cta ad oppositū rōne inhonestatis vult quādā mēbroz exteriorū rebellionē. & etiā rō subducta sic iudicat sc; q̄ re bellio fiat. vt seruet honestas vel excuset aliq̄ liter inhonestas. Hec de questione.

Verū octauo Vtrū opatiōes q̄ ppter q̄ metū fiūt sc; q̄ alias nō fierēt sint inuoluntarie. vt i tēpestatibus maris si merces euitant. vel vt exēplificat Aristoteles. si tyrannus aliquem precipiat turpe aliquod opari dñs exns pentū & filioz: & opante qdā saluētur. nō opante at iterimā. Arguit q̄ sint iuoluntarie p̄ A. n̄. dicēte simplr qdē nullus eicit. voluntarius i salute aut sui. & alioz oīm i tellectū hñtes euitiūt. Sed i libro topicorū dicit qd sine addito dico simplr dico. ḡ absoluto sermone ille opatiōes iuoluntarie p̄cedēde sūt. Itē etiā p̄z auctē eiusdē parz post p̄siti: vbi dē simplr aut forsitan iuoluntaria. null⁹ ei vtiq̄ eligēt fm seipm taliū aliq̄d. Cōfirmat q̄a qd inē alicui fm se. nō aufert ab eo p̄t qd cūq̄ actuale aut extrinsecū adueniēs. sicut p̄z de hoiez r̄sibilitate s; A. n̄. dicit null⁹ vtiq̄ eligēt fm se aliqd taliū. & sic vidēt t̄les opatiōes eē iuoluntarie fm se. igit̄ q̄cūq̄ alio adueniēte ipse remanebūt iuoluntarie. Oppositū arguit. q̄a dicit A. n̄. mixte qdē sūt t̄les opatiōes alimilant at magis voluntariis: cū ad h̄ adduxerit rōes ad pbādū. p̄cludit volūtaria itaq̄ talia. Cōfirmat q̄a sicut dicit A. n̄. iuoluntariis qdē laudes & vitupia fiūt & i iuoluntariis aut venia & q̄nq̄ mīa. & postea dicit i opatiōibus aut t̄libus q̄nq̄ laudatur q̄nq̄ aut ecōuerso vitupamur. igit̄ t̄les opatiōes nō sūt iuoluntarie s; voluntarie. Primo vidēdū est quō t̄les opatiōes sūt voluntarie aut iuoluntarie. Scōo vtrū i eis debeāt fieri laudes & vitupia vel venia & mīa. q̄a de h̄ t̄ge bāt rōes Quātū ad p̄mū sciēdū ē q̄ h̄mōi opatiōes p̄t dupl⁹ p̄siderari. Vno mō fm suā absolutā rōez. Alio mō i ordine ad p̄currētes circūstātiās. Si p̄mo mō p̄siderē: sic dicēdū iuoluntarie q̄a qd null⁹ eligēt nisi rōe accidētaliūz circūstātiarū: nō ē eligibile siue voluntariū s; e⁹ rōem absolutā. q̄a ppria rō rei n̄ sumit accidētia. s; n̄lls eligēt t̄les opatiōes nisi p̄t accidētales circūstātiās. vbi grā null⁹ eligēt p̄icere merces i mare. nisi p̄t tēpestatē aut aliq̄d hu

iūsmodi qd nō est de eētia neq̄ de it̄riscitāte ipius opatiōis. Itē qd vt i plurib⁹ est nolitum & rarissime volitū debz dici fm ei⁹ rōem absolutā i voluntariū & nō voluntariū q̄a qd iest alicui p̄ accidēs iest ei vt i p̄uitorib⁹ & ecōuerso qd iest alicui vt i p̄uitorib⁹ iest ei p̄ accidēs & a tali nō denōiat res p̄siderata fm se. modo rarissime ē q̄ hoies velint p̄icere merces i mare. igit̄ r̄c. Si at h̄mōi opatiōes p̄siderētur in ordine ad circūstātiās iducētes metū p̄t quē fiūt: sic dicēte sūt voluntarie & eligibiles. q̄a oē ordinatū ad finē volitū ē voluntariū vt sic. sed t̄les opatiōes sūt h̄mōi q̄a ordinatē ad bonū p̄curādū vel saluandū qd timem⁹ amittē vel ad malū euitādū qd timem⁹ icurrē. t̄c at bonū volum⁹ p̄curare vel saluare & tale malū euitare igit̄ r̄c. Sic ḡ p̄z q̄ h̄mōi opatiōes sūt voluntarie qdāmō: & iuoluntarie qdāmō: & iō dicit A. n̄. q̄ sūt mixte. Sed tūc dubitat vtrū sint magis voluntarie q̄ iuoluntarie vt ecōuerso. Ad qd vt r̄ndendū eē q̄ q̄stio multiplici formari p̄t. & capiam⁹ exēplū de p̄icere merces i mare sit voluntariū & dicēdū est simplr q̄ n̄. vñ A. n̄. dicebat simplr aut forsitan iuoluntarie nullus ei vtiq̄ eligeret fm seipm aliq̄d taliū: sicut i p̄ma q̄one dictū fuit Alio mō vtrum eicere merces tpe tēpestatis p̄ salute sui & alioz sit voluntariū. Et dicēdū ē simplr q̄ sic. & h̄ dicebat p̄clusio scōa. Alio mō p̄t q̄ri singularit̄ de illo q̄ sic eicit merces i mare vtrūz t̄lis voluntarie sic eiciat vel vtrū etiā t̄lis p̄ticulari eicētio sit voluntaria: & dicēdū ē simplr q̄ sic q̄a sic q̄rē ē de singulari opatiōe & sic singularit̄ p̄siderata. mō res vt singularit̄ p̄siderat sc; fm dñam ei⁹ ab aliis idiuuis sue sp̄ei. accipit eū accidētaliūz circūstātiis. cū alibi declaratū sit q̄ vnū idiuū duūz nō p̄cipit distigui ab aliis sue sp̄ei. nisi p̄ accidētia eānea. mō fm circūstātiās ē voluntaria vt dictū fuit ḡ r̄c. Itē ille opat volēs i cuius p̄tate est opari & n̄ opari. sic at est de illo q̄a p̄ncipiū mouēdi mēbra sua i t̄li opatiōe in ipo ē vt dicit A. n̄. Hāc igit̄ p̄ctōnē itēdit A. n̄. Assimilat at magis voluntariis. voluntarie ei tē cū opate sūt. igit̄. Quātūz ad scōm sciendū est q̄ timor vel metus p̄t nos iducere vel ad opationē fm se bonā vel ad opatiōem fm se malā Si p̄mo mō. tūc timori obedire est laudabile. vbi grā de timore culpe nō est dubiū. timē cū turpitudinē ob hoc agere h̄n p̄tinet & ad virtuosos & verecundos q̄ de hoc laudant. nō

timere at ptinet ad viciosos et ad iuerecundos q de hoc vitupant. similiter p3 de timore pene. pu eri eni si ppter timore vberu vadant ad scho las et bn addiscant. laudant. magis tn laudare tur. si absq timore pene talia oparent. q autez no cederet timori. ita q ppter quecuq timore no vellent addiscere. ipsi vituparent. Item sic posset dici de viciosis. qui ppter quecuq timo re no vellent opari bonu. ipsi cent oino obli nati in malitia et no reducibiles ad vntu. sed qui cederet timori. illi cent magis reducibiles ad vntu: et io de hoc possent laudari quodam o et no simpliciter. Posset etiã dici q opantes bo nu propter timore pene laudamus: no simplr s3 respectu illor. qui nullo mo vel timore tra hi possunt. vel etiã laudamus no ppter pfens s3 propf spe de futuro. Si aut timor inducit ad malu: tuc vel ille timor est ex pua causa: ita q no caderet in costanteviru. vel ex magna cau sa ita q caderet in pstanteviru. Si pmo modo tunc cedere timori est vitupabile. et no cedere laudabile. viciosi eni et incotinētis est ex pua causa comittere turpe. Si aut sit timor cadēs in costantē viru: tuc vel malū ad qd inducit ē pauce turpitudinis vel mediocris vel excellē tis. Si pauce: tuc incedēdo timori no solū habz locū venia. s3 etia misericordia. Si mediocris tuc habet locū venia et no mia. vt dicit An. Si aut sit turpitudinis excellētis. vt occidē ptem vel negare ppria fidē vel legē vel hmōi: tunc cedere timori est vitupabile. et no h3 locū ve nia neq mia. et io dicit An. ad quedā fortassis no est cogi: s3 magis moriēdū patientē durissi ma. qd si sit v̄m. videbit capitulo de fortitudi ne. Dicendū est tn q in pdictis casibus est lau dabile no cedē timori. qa semp est laudabile pponē honestū pene s3 plus diligē honestum q timē penā. vñ Seneca ep̄a inimitias Vir bonus s3 pfectus v̄tute ab honesto nulla re de terrebif. ad turpia nulla spe iuitabif. Si vō idu cat ad opationē neutra tuc dicendū est q lau dabile ē cedē timori. et no cedere vitupabile q niã hoc est p̄tinatia. et p̄tinatia est vitupabilis. qd p3 p eius dñam ad costantia. Costantia ei est q tenet aīm immobilē p salute v̄tutis. p̄ tinatia aut q tenet aīm immobilē p victoria p prie volūtatis. mo propf ppria volūtate pati triste no ordinatū ad aliqd bonū est vitupabi le. Rōnes aut pcedūt viis suis nisi forte illa que dicit q illud quod inest alicui s3 se no au fertur ab eo propf quodcūq accidētale extrin

secum eueniēs. Ad hoc eni dici pot q v̄m est et io in talibus opationibus semp remanet ra tio iuolūtariū. quis tn ab extrinseco accidat ei is rō volūtariū. io q̄tūcūq sint volūtarietū hoc no est pure. s3 cū iuolūtariū immixtiōe. vt di cendū q bonū aut apparet bonū est obiectū volūtatis et vniuersaliter appetitus: et io sicut p̄ tingit h̄re rōem boni: ita et rōem volūtariū. et si cut rōem malitiā et iuolūtariū. bonū aut ali quid dicit aut fm q h3 rōem finis. aut s3 q or dinaf ad finē. fm aut q h3 rōem finis est sim p̄r bonū et fm se. s3 fm q ē ordinatū ad finē est bonū fm relationē ad aliud. et ita de malo Et qa idē pot esse aliq mō finis et alio mō ordi nari ad finē. sicut p3 pmo ethicor. vbi dicit q illud est pfectius qd est fm se eligibile et nunq ppter aliud q illud q s3 se et propf aliud est eli gibile. et adhuc possibile est q eodem vtamur ad diuersos et multiplices fines. hos quidē bo nos hos aut malos. io nullū est incōueniēs q in eodē multiplices inueniant rōes boni et ma li. et alique fm se et aliqua ad aliud. et p̄ se q̄s multiplices rōes eēndi volūtariū et iuolūtari um propf quod non est impossibile vt illud qd est p se et fm se volūtariū sit in ordine ad aliqd aliud iuolūtariū. et. Et sic est finis questiōis.

Ono querit Vtrū opationes aie que fi unt p ignorantia sint iuolūtarie Ar guit q no qa de iuolūtariis opatiōib? no punimur sed de multis p ignorantia puni mur vt si ebrietate carētes vsu ratiōis fatiam? iniuriā. ebriis ei vt dicit An. debent duplices vitupatiōes. Scō se q̄ref q oēs male opati ones eēt iuolūtarie et ita malus nunq debet puniri quod est fm. et patet p̄na p An. dicentē ignorat quidā malus que oportet opari et a q bus fugiendū. Itē si oē ignotū eēt iuolūta riū: tuc oē scitū eēt volūtariū p illā regulā Si oppositū in opposito et propositū in proposi to. s3 p̄ns est fm. quia violēta sunt bn scita que tn no sunt volūtaria. Itē iuolūtariū est tri ste et in penitudine vt dicit An. s3 qd ignotum est: nullā infert tristitiam aut delectationē. qa delectatio et tristitia sūt passionē sequētes co gnitionē igit et. Oppositū dicit An. vidēt aut iuolūtaria eē que violēta vt q propf igno rantia facta Itē dicit An. Qd at propf igno rantia no volūtariū quidē omē est: igit omnes nostre opationes q innate sūt a volūtate pce dere vel volūtarie si sint facte p ignorantia sūt

iuolūtarie. et p3 p̄na qa ex alio no videtur dif ferre no volūtariū et iuolūtariū nisi sicut ne gatio volūtariū et puatio volūtariū mō negatio in subiecto apto nato no differt a priuatione.

Itē oēs opatiōes nre q̄ inate sūt a volūtate pcedē vt sūt volūtarie vel iuolūtarie. s3 q p igno rantia sūt nō sūt volūtarie. q volūtariū dē ex eo q volūtas i ipz fert. volūtas at nō fert i cogni tū Sciendū ē q cū noia sint imposta ad p3 no oportet nos hic litigare de significatis voca bulor. s3 sumē ea s3 q psueuerūt vti eis phi i moralibus. dico igit q p iuolūtariū no debem us intelligē simplicē negationē vel simplicē puacionē actus volēdi absq actu positūo con trario actui volēdi s3 p iuolūtariū intelligimus actū positūo p̄trariū actui volēdi s3 actū no lēdi io dicit An. iuolūtariū aut quidē trister i penitudine Oportet etiã opacionē triste esse et eū penitudine s3 ad hoc q dicat iuolūtaria. s3 p no volūtariū debemus itelligere cuiuscūq actus volēdi negationē. siue sit negatio simpli cis siue negatio puatiua. et hoc siue sit absq a ctu p̄trario positūo siue cū actu p̄trario io di cit An. qd aut ppter ignorantia no volūtariū omē est. Oportet aut pmo vidē q volūtari um dupliciter dici pot. vno mō vtualit alio mō formalit. Formalit volūtariū est illud in qd a ctus volēdi directe fert vt si dicis ego volo co medē vel bibere tuc comedē vel bibere ē for malit volūtariū. Sed vtualiter volūtariū dicit illud qd innatū est p̄seq ad illud qd est forma lit volūtariū. vbi grā si aliqs vult multū bibē et inebriat iebriatus iuriat: dicemus q iebria ris iuriari sūt volūtaria. qa inebriari est ina tū p̄seq ad magnā potationē et iuriari ad iebriationē. et sicut exēplificatū est de commissio ne. ita exēplificari pot de omisiōe vbi grā tu voluisti ludere vel studē i vespe. exq sequit q post studiū vel ludū dormiēs forti somno non vadis ad matutinas: tuc dicerem? qd illud dor mire et illud no ire ad matutinas et no lucra ri distributiōes est volūtariū no qdē formalit qa tu bn velles h̄re distributiōes illas s3 vtua lit siue p̄secutiue. Itē sciendū q opatio pot di ci formalit volūtaria dupliciter. vno mō qa act? volēdi directe fert i ipam dū ipē fit. Alio mō qa no fert dū ipa fit s3 postq est facta vbi grā fodiēs terrā tuā no volebas iuenire thesaurū qa nesciebas. sed cū iuenisti. multum tibi pla cuit iuenisse: illa igit iuentio thesauri fuit for maliter volūtaria. no dū fiebat s3 postq facta

est. et sic patet q opatio pot dici volūtaria tri pliciter s3 vtualiter et formaliter dū est in fiēi et formalit dū est in facto eē. Itē sciendū est q sicut pot ex dictū videri nos possumus de re aliqua h̄re ignorantiā dupliciter. Vno mō q il la ignorantiā sit voluntaria Alio mō q no. Et dē volūtaria aliq̄n formaliter aliq̄n vtualit. si cut qn dicimus no dicas mihi aliqd de tali fa cto: qa nihil volo scire de eo. Sed vtualiter pot tripliciter p̄tingere sicut tangit i textu. pmo qdē qn volumus aliquod opus ad quod seqtur im pedimētum vsus rōis vt ex nimia potatione seqtur ebrietas que tollit vsu ratiōis. Scō mō qn volumus aliquā aliā opationē exerce re q licet no tollat vsu rōis tn impedit a cōfi deratiōe eius quod debem? scire vt si qs vult ludere dū debet audire p̄cepta dñi. Tertio mō vt si desides exātes volumus eē ociosi et nihil laborare ad quod ex negligētia seqtur no cōfi dēare circa illd ad qd tenem? facile possu? sciē

Prima igit ignorantia q s3 est formalit volū taria dē ignorantia affectata. Scōa aut ignorā tia quā declarauimus p̄tingere tripliciter s3 que est vtualit volūtaria. dē ignorantia crassa vt su pina methaphorice qdem crassa qa crassi sunt cōiter desides aut sūt somnolēti p quod impē diūtur a p̄sideratiōe diligētī eius i quod debet esse diligentes Supina etia dē qa tales tanq supini dicunt qa no hnt rōem eleuatā ad illd quod scire tenetur. Alia est ignorantia q nullo istor. modor. est voluntaria. q vocat iuincibi lis: s3 qn qs p oēm diligentiam q pot vel quā tenetur apponere no potest rem scire et istius ignorantie nos no sumus causa neq dñi neq ista nobis imputatur Aliarum aut duarū dñi sum? et nobis imputatur. Iuxta dicta possu m? ponere qnq p̄clusiones. Prima est q nul la operatio q fit p ignorantia est volūtaria for maliter dum ipsa fit. qa actus volēdi no fertur directe in icognitum. pot tn eē volūtaria post factum eē. vt si tunc placeat fecisse potest etiã esse voluntaria vtualiter vt si illius ignorantie sumus causa. Scōa p̄clusio q ois opatio fa cta p ignorantiam affectatā vel supinā est vo luntaria vtualiter. qa seqtur ad voluntariā i gnorantiam. est tn possibile q post factum sit iuolūtaria formaliter: et cū displicentia mul ta. vt si ebrius hominem interficiat: multum si bi displicebit cum redierit ad vsu ratiōis. Tertia p̄clusio q opatio facta p ignorantia in iuincibilem no ē voluntaria vtualiter cū no se h. iii.

quatur ad aliquid voluntarium, nec formaliter sicut patet in prima conclusione, tamen nihil prohibet ipsam esse formaliter voluntariam post factum esse. ut si aliquis fodiendo terram suam thesaurum inueniat. Quarta conclusio est quod ad hanc operationem sit simpliciter inuoluntaria requiruntur duo. Primo quod nullo dicitur modorum sit voluntaria quia inuoluntarium simpliciter omnino voluntario opponitur. Secundo requiritur quod sit nolita positue post factum esse cuius ratio est quia cum non possit esse positue nolita in facto nec ante factum: quia tunc ignoratur. patet quod si non esset nolita post factum esse. quod non opponitur voluntario positue sed solum negatiue vel p[er]tinetiue. modo dictum fuit quod inuoluntarium debet opponi positue ipsi voluntario. ideo etc. Ex his sequitur quanta conclusio scilicet quod operationum factarum per ignorantiam inuincibiles sola illa dicitur simpliciter inuoluntaria que sit per ignorantiam inuincibilem et que cum post factum esse puenit ad noticiam esse tristis et in penitudine sicut dicit Aristoteles.

Sciendum autem est quod etiam alium modum soluendi questionem propositam videtur Aristoteles inuere dicens alterum autem videtur esse propter ignorantiam operari ab eo quod est ignorantem facere. ebrius ei vel qui irascitur non videtur propter ignorantiam operari. sed propter aliquid eorum que dicta sunt non sciens autem sed ignorans ignorat quidem igitur omnis malus que oportet operari et a quibus fugiendum. et propter tale peccatum iniusti et vniuersaliter mali sunt inuoluntarium autem dici vult non si quidem ignorat quod confert. Non enim que in electione ignorantia causa inuoluntarii sed malitie. Et ista solutio in eandem redit sententiam cum prioribus dictis si debito modo exponatur: possunt enim poni due conclusiones. Prima quod omnis operatio facta propter ignorantiam est inuoluntaria. Secunda quod non omnis operatio facta ignoranter est inuoluntaria. Iste due conclusiones patent viso quid intendimus per facere propter ignorantiam et per facere ignoranter. Nam facere ignoranter intelligitur quando facies non habet oino rectam usum rationis ex qua causa sit. Sed hic intelligimus operationem fieri propter ignorantiam tunc solum quando ignorantia est principalis causa illius operationis. ad quod duo requiruntur. Primo quidem quod illa ignorantia sit inuincibilis. quia si esset voluntaria ignorantia puta affectata vel supina tunc illa ignorantia non esset causa principalis et originalis illius operationis sed voluntas que est

illius ignorantie causa. ideo bene dicit Aristoteles quod operatio mala que sit apud talem ignorantiam non sit propter huiusmodi ignorantiam tanquam propter causam principalem sed propter voluntatis malitiam. Secundo requiritur quod illa operatio cuius facta fuerit et precepta sit tristis et in penitudine quia si esset placens et grata. tunc non esset facta propter ignorantiam. quia si prescivisset tunc magis fecisset et ita patet quod ista solutio Aristoteles est totaliter eadem per ori. Rationes autem ad utramque partem adducte pcedunt viis suis si quis diligenter attendat. Hec de questione.

Consequenter queritur decimo. Vtrum operationes que propter iram vel concupiscentiam fiunt sunt inuoluntarie. Arguitur quod sic quia illud non est voluntarium quod puenit ex principio non voluntario sed iste operationes sunt homini quia ira non est voluntaria. Probatio quia quod non sponte sit non sit voluntarie sed dicit Aristoteles. 2o huius irascimur quod et tamen memimus non sponte. Iterum illa non sunt voluntaria. que homo non operatur per voluntatem sed aliquando ad huc contra voluntatem sed tales operationes non sunt per voluntatem. pro quia ponunt fieri per iram et concupiscentiam que p[er]tinent ad appetitum sensituum qui est alius a voluntate. etiam quia voluntas est in ratione 3o de anima id que non sunt secundum rationem non sunt secundum voluntatem tales autem operationes non sunt secundum rationem igitur. Item proba quod non solum propter voluntatem sed aliquando contra sed in p[er]tinentibus auctoritate Eustratii primo huius dicitur Incontinentes est quod in stat rationis et rescidere seipsum ab irrabili impetu vult et supare non potest. Et 3o huius dicit Aristoteles. quod in continentibus concupiscentes quidem operantur eliges vero non. p[er]tinentes autem e conuerso eliges quidem concupiscentes autem non et electio quidem concupiscentia p[er]traria. igitur cum electio sit actus voluntatis. patet quod aliquando concupiscentia et ira est contra voluntatem. id dicitur primo huius ad p[er]traria ei motus p[er]tinetium. Oppositum dicit Aristoteles. forsitan ei non bene dicitur inuoluntaria esse quod propter iram vel concupiscentiam. quod probat pluribus rationibus. et in fine capituli p[er]cludit inconueniens itaque inuoluntaria hec ponere. Dicendum est cuius Aristoteles operationes que propter iram vel concupiscentiam fiunt sunt voluntarie ad quod per badum adducemus rationes Aristoteles. ut soluat quod per i eis dubiis appareat. Prima talis est. si non esset voluntarie que propter iram vel concupiscentiam fiunt operationes. sequeretur quod bruta et pueri nihil operarentur voluntarie. quia bruta et pueri non nisi propter iram vel concupiscentiam vel timore

vel aliqua passione operantur. cum careant ratione vel rationis usu. p[er]is est secundum igitur et animas. Sed quod dicit Aristoteles. bruta operari voluntarie cum voluntas est cuius ratio 3o de anima et bruta rationem non habent. Etiam si pueri ante usum rationis operantur voluntarie et inuoluntariis sicut dicit Aristoteles. sunt laudes et vitupia. igitur tales pueri de suis operationibus sunt laudandi aut vitupandi. quod est secundum. Item si brutum voluntarie operatur ita maniacus seu mente alienatus et ita mala que faceret essent sibi imputanda quod est secundum. Ad hoc dicendum est quod nomine voluntatis aliquando vitupatur qui putat se extendit ad appetitum sensituum. ubi gra dicitur sepe canem comedere velle et bibere et a voluntate sic accepta voluntaria dicitur operatio quocumque mediante cognitione sponte operantur scilicet absque coactione. et ita bestie et pueri et mente alienati voluntarie operari dicuntur. et per hoc soluta est instantia prima. Vel etiam dicendum est quod hic sumitur voluntarium non precise pro eo ad quod voluntas inclinatur sed v[er]o pro non inuoluntario. et quia inuoluntarium est aut propter ignorantiam aut propter violentiam et cum penitudine et nullum istorum est in operatione que sit per iram vel concupiscentiam: id talis operatio voluntaria dicitur id est non inuoluntaria. Ad secundam autem obiectionem et ad tertiam simul dicendum est quod in quibus non est rationis usus etiam ante passionis aduentum sicut est de pueris brutis aut maniacis voluntarium modo non predicto dicitur seu sumptum non est laudabile neque vitupabile neque puniendum neque premiandum neque vicioum moraliter nisi sicut equum laudamus non in ipso sed ad nos quia eo possumus uti bene ad nutum. sed in illis que ante passionis aduentum habent rationis usum tale voluntarium erit laudabile tanquam virtuosum et premiabile vel vitupabile tanquam vicioum et punibile cuius ratio duplex est. Prima quia licet ira et concupiscentia multum turbent et ligent usum rationis tamen non tollunt illud totaliter nec tollunt hominis dominium. quoniam ipse posset ratione impetu ire vel concupiscentie resistere et non p[er]mittere se duci passione. Secunda ratio est quia cum ante passionis aduentum habet homo plenus rationis usum: potens erat aduenientem moderare passionem et eius impetum refrenare et semper eam ducere ratione. sicut forte videmus usque ad mortem plenum habere rationis usum quod tamen non sine passione bellat sed cum ira multa. vnde 3o huius fortes quidem igitur operantur furor aut cooperantur. Et iterum post naturalissima autem videntur que propter furor esse p[er]cipiens electionem vnde documentum homerum ut dicit Aristoteles. erat virtute immittit furori et furor emige sed in bellis. Dico igitur quod operationes que propter iram vel concupiscentiam fiunt non

ex eo vitupabiles. si sint prave. quia fiunt propter passionem. sed eo quod voluntas et ratio poterant rebellare et non rebellare et non rebellant vel si aliquo qualiter rebellant non tamen oino quantum possunt quantum debent ut in incontinentibus. Ad conclusionem autem principalem secunda ratio Aristoteles. est talis. vel nihil est voluntarium quod per passionem operatum est. vel aliqua huiusmodi sunt voluntaria scilicet bona et aliqua inuoluntaria scilicet mala sicut aliqui antiquorum dixerunt. sed utriusque illorum p[er]cedere inconueniens est. igitur etc. Probat minor primo quod inconueniens sit nullum illorum que propter passionem operantur esse voluntarium. quia oportum est et rationi personum in aliquibus irasci et per iram operari ut in bello contra inimicos ut allegatum fuit et videbitur infra. Similiter oportum est aliquo concupiscere ut sanitatem et disciplinam et secundum habere concupiscentiam operari ad p[er]sequendum: modo dicere quod nullum tale quod oportet fieri secundum rectam rationem esse aliquo voluntarium sed semper inuoluntarium esse absurdum valde. Secundo probatur quod inconueniens est dicere quod bona sunt voluntaria et mala inuoluntaria que per passionem operantur quia cum homini oportum sit scilicet bonarum et malarum per passionem factarum esse eadem causa: oportet ut utraque voluntarie dicatur aut utreque inuoluntarie. Sed tamen obiciendo dices quod licet utriusque operationis scilicet bonarum male sit eadem causa sed passio: non tamen eodem modo. quia enim male operatur propter passionem: ipsa passione ducitur tanquam principali agente. qui autem propter passionem bene agit: ipse et passio eius ratione ducuntur et ita ratio et voluntas sunt principale agens passio aut cooperatur. sicut prius dicebat fortes propter bonum operantur furor aut cooperatur. cum igitur operatio trahat speciem et denominationem a principali agente et non a cooperante: non videtur sequi quod mala operatio voluntaria dicatur dato quod bona debeat dici voluntaria. Sciendum est quod in habente usum rationis tam operationes bone quam male procedunt principaliter et originaliter non a passione sed a ratione et voluntate et si non sit dubium de bonis potest declarari de malis exemplo sensibili ponamus quod rex habet dominium in regno et potestatem subiectiendi sibi et in subiectione tenendi omnes de regno. possibile est tamen quod propter desiderium vel amorem suorum subditorum aliquorum permittat tamen inualescere potentiam ipsorum. ut non possit eam postmodum resistere. sed ut forte regnum accipiant et impetu suo regant ut in flandria vidimus sepe. he igitur inordinationes non

a subditis illis dicuntur principaliter emanare et originaliter. sed a rege cuius erat posse illos et debere regere et sub debita subiectione tenere ei potestate illam volutarie dedit eis sed principaliter agere videtur qui potestate agendi tradit alteri. qui qui sine potestate tradita opatur modo ratio et voluntas sunt in homine sicut rex in regno dominium habet super totum regnum sed super hominis omnes virtutes et operationes. donec volutarie permiserint passiones inualescere excedere ideo ratio. Ad hoc etiam solvendum valet quod prius dictum fuit sed quod voluntarium aliquid est formaliter aliud est virtualiter. Si igitur concederemus quod voluntas non directe fertur in operationem malam que fit propter passionem tamen voluntarie permittit passionem inualescere. propter quod quicquid sequitur exinde totum dicitur voluntarium. et si non formaliter: tamen virtualiter. Tertia ratio Aristoteles est talis involuntaria tristitia sunt et in penitidine sed que per concupiscentiam sunt delectabilia sunt ergo ratio. Sed dices tu si que sunt per concupiscentiam sunt delectabilia tamen que sunt per iram non sunt delectabilia. quia ira non est sine magna tristitia. Dicendum est quod licet ira sit cum tristitia propter appetitum peremptorium seu parvipensionem eorum que in ipso sicut dicitur secundo rhetorice. tamen in opere secundum iram facta magna est delectatio. propter spem punitionis unde ibidem laudat Aristoteles. hoc merum dicentem de ira quod multo dulcius melle distillat in pectoribus virorum. crescit. unde dicit Aristoteles. assequitur enim delectatio quedam propter hoc: sed propter spem punitionis propterea quia de morantem in puniendo que igitur tunc infert fantasia delectationem facit sicut que somniorum. Quarta ratio Aristoteles. talis est ille operationes sunt voluntarie que sunt fugiende et de quibus homines vituperant nam involuntaria non potest homo fugere neque de his vituperari cum non sit in sua potestate. sed de his que male fiunt tam secundum passionem quam secundum delectationem vituperant homines et utraque potest homo fugere cum iam dictum fuerit quod in sua potestate est quod semper passionem subiiciat rationi igitur ratio. Quinta ratio Aristoteles. est ista si passiones irrationales hoc est passiones appetitus sensitivi sunt in ipsius hominis libera potestate. oportet operationes que secundum huiusmodi passiones fiunt etiam esse in eius potestate sed passiones sunt in libera potestate hominis ipsius quo ad moderationem ipsarum et suorum impetuum refrenationem. igitur ille operationes sunt in sua potestate modo certum est quod homo volutarie operatur il-

lud quod libere potest operari. igitur etc. Et ista ratio est omnium precedentium completiva ad concludendum quod operationes que propter passiones fiunt ita sunt voluntarie: quod nobis debeant imputari. si enim non possumus passiones moderare: et suos impetuum refrenare: aut etiam conatui ipsarum resistere: obviare ut esset necesse in opus ad quod inclinatur transire: sine dubio operationes sequentes non essent nobis imputande. Ad rationes in oppositum Ad primam. cum dicitur illud non est voluntarium quod procedit a principio non voluntario: dicendum est quod verum est si voluntas non concurrat vel non concurrerit cum dicitur quod passiones non sunt voluntarie. dicendum est quod in aliquo modo sed quo ad ipsarum moderationem et suorum impetuum refrenationem: licet non forte quo ad ipsarum omnimodam adnullationem propter quod aliquando non sponte timemus vel irascimur. sed tamen sponte irascimur vel timemus moderate vel immoderate. ideo dicebatur in secundo huius quod habitus morales qui sunt in potestate nostra sicut declaratur in secundo huius sunt secundum quos ad passiones habemus bene vel male. puta ad irasci si quidem vehementer vel remisse habemus male. si autem modice bene. Similiter etiam alii sumus domini eius quod est evitare totaliter passiones. sed fugiendo ab obiecto et iterum sicut dictum fuit quis passio vehementer effecta fuerit: tamen voluntas potest eius conatum obviare. ut non transeat ad opus. ratio semper voluntas est aliquo modo causa operationis. aut potest si consentiat appetitui sensitivo. aut potest si non regat eum. sicut submersionis navis nautam per sui absentiam dicimus esse causam. et sibi imputari debet. Sed videtur forte alicui quod ista dicta contradicerent aliis dictis nostris in fine primi libri ubi dicebatur quod nec ratio nec voluntas principaliter appetitui sensitivo principatu despotico sed politico et regali quia libere appetitus sensitivus potest in contrarium et rationi et voluntati. Item illud dicebatur quod intellectus et voluntas non possunt movere corpus nisi mediante appetitu sensitivo et quod aliquando vincuntur ab appetitu sensitivo sicut de incontinentibus et ad hoc allegabatur auctoritas Eustratii quod incontinentes rescindunt seipsum ab irrationali appetitu vult sed supere non potest. et non solum ista dicta sunt a nobis sed etiam septimo huius dicit Aristoteles. sepe quod incontinentes et molles vincuntur a passionibus his aut dictis contrariari videtur quod voluntas possit passionum impetibus obviare et appetitum sic detinere quod non moveatur ad operis exercitium ad quod per passionem inclinatur.

Ad hec autem omnia dici potest quod appetitum sensitivum non ita libere dicimus esse sicut ipsam voluntatem naturam eius appetitus sensitivus ad agendum et movendum ad perfectionem et versus ad omnes actus suos aut ab obiecto aut ab operationibus aut ab eius habitu aut ab inanis dispositionibus aut ab ipsa voluntate aut a ratione aut ab omnibus istis simul vel pluribus ipsorum ad invicem combinatis: quod non est ita de voluntate quam seipsa libere ceterum similiter se habent potest in oppositos actus sicut dictum fuit. Sed idem libere dicitur appetitus sensitivus ad voluntatem se habere. ex eo solum quod quod per fortiores impetum passionis potest in oppositum eius quod ratio dicitur et ad quod voluntas inclinatur eo modo quo in septimo determinabitur. Item nec appetitum sensitivum ita potest in contrarium voluntati quod possit contra totum eius conatum sed quod forte tractum passionis potest contra conatum debile voluntatis in incontinentibus quod voluntas trahit ad oppositum passionis. sed non sua vi tota propter quod permittit se viciari. conatum passionis superare conatum ipsius. et quod dicit Eustratius superare non potest. intelligi debet quod tanto voluntatis conatu quantum incontinentes habent. imple superare non potest impetum passionis sed maiorari potest quod tamen est in domino voluntatis unde nullum potest habere passio tantum impetum in trahendo appetitum quod voluntas in habere versus rationis possit in maiorem. Ad aliam principalem satis patet ex dictis. Et sic est finis questionis.

Verum patet et undecimo. Unde homo potest peccare moraliter illo tempore quod non potest uti ratione. Arguitur quod non quia tunc non est dominus suorum actuum plus quam ignis vel bestia. sed peccata sunt in domino domino seu in nostra potestate dicitur 3o huius igitur ratio. Oppositum arguitur quia dicit Aristoteles. quod ebrius duplices debent increpationes. quod sic exponitur quia una debet sibi ratione inebriationis. altera ratione eius quod in ebrietate committit. ut si occiderit. quod cum non nisi peccato debeatur fieri increpationes. videtur quod ille in ebrietate dum non potuit ratione uti: peccavit. Item pono quod servus teneatur hora meridiei aliquid quod implet preceptum domini sui quod impossibile sit alia hora adimplere. et quod propter multam potationem incipit hora tertia dormire versus ad nonam. constat quod ille peccabit peccato omissionis quia de omissione increpabitur vel punietur a domino. aut quod ille committit illud peccatum hora tertia dum potat versus dum incipit dormire. vel hora meridiei dum debet preceptum domini sui adimplere. si hora meridiei: tunc patet quod peccat dum non habet versus rationis. et sic habet intentum. si quando bibit versus

incipit dormire: hoc non videtur possibile. quia tunc potestatem precedit actum peccati. quia nondum actus commisit vel omisit possibile enim fuit quod expgeret ab alio et mandatum domini adimpleret. Quia de duplici peccato mentionem fecerunt argumenta videlicet omissionis et commissionis: dicendum erit de utroque. primo de peccato commissionis. ubi gratia si ebrius occiderit de quo dicitur quod ebrius potest esse duplex. unus in quo remanet aliquid de usu liberi arbitrii. et de isto dicitur quod questio non habet dubitationem. Alius qui propter nimiam ebrietatem nullum habet usum rationis plusquam fatuus vel puer de quo si occiderit vel percussit: diverse sunt opinioniones. una quod non peccat moraliter quod probatur multipliciter. primo quia quod tunc quo peccato non est peccato intempantie quia materia intempantie non est percussio. nec peccato iniusticie quia peccatum est secundum voluntatem et rationem non rectam. ille autem nunquam circa materiam iniusticie habuit voluntatem aut rationem non rectam ubi gratia si ponamus quod toto tempore quo habuit usum rationis voluit ad omnes agere iuste. et multo minus videtur peccare secundum aliud vicii genus. igitur ratio. 2o quia ex hoc ille peccare dicitur: quia fuit causa sue ebrietatis. sed hoc non sufficit. quia tunc si quis esset sibi causa ebrietatis ex qua tamen fieret maniacus: tunc ipse peccaret quod committit: mala postea faceret ex mania et omnia facta sua sibi imputarent. hoc autem videtur finis. quia legislatores non punirent eum. Sed dicitur aliqui maniacum qui ex culpa sua maniam incurrit peccare quod committit quod per maniam malum incurrit vel operatur: licet non puniatur a lege. leges enim puniunt ad medicandum sed ad retrahendum hominem a peccato. unde secundo huius dicit Aristoteles. quod pene facte per legislatores medicine quod dicitur sunt et ratio huius dicitur quod legislatores puniunt et cruciant mala operantes bona aut operantes honorant hos quod provocantes hos quod prohibentes quia ergo maniaci recti non possunt ideo non puniuntur a lege quod quis peccet. Sed contra quia de aliquibus delictis ut de homicidio leges statuunt penam non revocativam sed mortis. ergo saltem talis pena deberet maniacis inferri si occidendo peccarent. Item dato quod aliquis per culpam suam esset absque remedio dispositus ad maniam. adhuc tamen habens usum rationis videtur magna crudelitas dicere: quod non sit in sua potestate operari ad salutem et ad evitacionem eterne pene scilicet penitendo toto corde de delicto suo. sed constat quod nihil horum esset in eius potestate. quia quantumcumque nunc penitenter et confiteretur. tamen mania adveniente

actionis liberalis pertinet quod oportet et cui et quando et ubi etc. non quidem quia pertinent ad dationem secundum se: sed quia necessario requiruntur ad hoc quod datio sit liberalis et virtuosa et sic omnia talia non essent circumstantie. Itaque quod alienus sit circumstantia magis quam magnam vel parvam probat quia illud est circumstantia ex quo actus de se neuter fit bonus aut malus. modo accipere denarium est actus neuter quantum ad se. et fit malus per esse alienus. bonus per esse proprium. Si autem ponas esse alienum semper actus erit malus siue parvus siue magnus ideo etc. Et ideo isti sic definiunt circumstantiam. quod circumstantia est res ad quam vel a qua operatio dependet. et ideo quilibet operationis causa est eius circumstantia. et ita quilibet localis et temporalis differentia quia dependet ad eam licet non ab ea sed magis credo opinionem prioris esse veram. absurdum enim videtur quod in operatione circa quam visus temperantia vel intemperantia delectationes tactus sunt circumstantie et in operationibus circa quas est liberalitas vel illiberalitas pecunie debeant dici circumstantie nec omnino illud quod necessario requiritur ad substantiam operationis tam virtuosam quam viciosam. sed bene verum est quod omnes dispositiones accidentales omnino ad operationes requisitorum propter quorum diversitatem operatio eadem reddat aliquid studiose et aliquid pravae et aliquid melioris et aliquid peioris dicuntur circumstantie. nec valent rationes contra hoc adducte. Quando enim Aristoteles arguit circumstantias esse quicquid circa quod et gratia cuius: non intendebat per hoc causas necessarias secundum substantiam suam acceptas. sed acceptas secundum eas accidentales conditiones. ubi gratia quantum ad circumstantiam quod si omnis actus temperantiae vel intemperantiae operator est necessario homo non dicimus quod homo sit circumstantia sed qualitas ipsius ut quod est virgo raturus vel non vxoratus presbiter vel laycus. potest enim vxoratus bene coire. non vxoratus autem non. et presbiter magis peccat quam laycus. similiter per circumstantiam quod non intendit ipsam operationis circumstantiam sed aliquid quod concomitantem operationem vel consequens. ubi gratia si aliquid profert verba aliqua. illa platio non esset circumstantia sed hoc quod illa verba deberet esse secreta vel non secreta quod ex eis sequitur nocumentum vel rancor vel salus et pax. Ideo de ignorantia huius circumstantie dicit Aristoteles. puta dicentes aut excidit ipos vel non scire quoniam ineffabilia errant. Similiter per circumstantiam circa quod non intendit materiam necessariam sed vel materiam contingentes vel dispositiones accidentales matie necesse. sicut in infectione non

est circumstantia quod vinum inficiat sed quod homo vel equus. imo etiam aliquid neque homo sed quod sit amicus vel inimicus aut huiusmodi. unde Aristoteles. exemplum dicit de ignorantia huius circumstantie dicit. estimabit utique aliquis filium oppugnatorem esse. Similiter per circumstantiam gratia cuius non intendit finem necessarium alicuius operationis sed continget. quoniam scilicet possibile est propter diversos fines aliquid idem operari. Similiter etiam per quando non intelligimus tempus in quo necesse est fieri operationes ut quia frumentum metat quis in Augusto. sed circumstantia est si die festo vel non festo et sic de aliis. Et ita patet solutio ad primum argumentum quod contra prioris opinionem alii adduxerunt. Ad secundum dicendum est quod non semper propter ignorantiam cause necesse dicitur circumstantia ignorari. nisi forte ex eo quod ad illius necessarie cause ignorantiam sequitur ignorantia dispositionis accidentalis. Ad aliam concedendum est quod respectu simplicis acceptionis circumstantia est esse alienum et est circumstantia circa quid. sed respectu furti quia furtum non importat simplicem acceptionem sed iam modificatas scilicet acceptiones alieni: esse alienum non est circumstantia. sed magis illud alienus esse magnum vel parvum. sacrum vel non sacrum et huiusmodi. illud enim quod est circumstantia respectu simplicis operationis non est amplius circumstantia respectu congregati scilicet operationis modificate et ideo dicit Aristoteles. in secundo huius quod aliquae operationes sunt de se male ita quod per quas circumstantias non possunt fieri bone. et exemplificat de operationibus modificatis puta furto vel adulterio et huiusmodi. dicit enim non autem suscipit omnis operatio neque omnis passio anime medietatem. quedam enim confestim nominata convoluta sunt cum malicia puta gaudium de malo et iuerecundia et invidia et in operationibus adulterium furtum et homicidium hec enim omnia et que talia dicuntur secundum se ipsa mala esse sed non superhabundantie ipsorum neque defectus. non igitur est unquam circa hec dirigere sed semper peccare. neque est bene vel non bene circa talia in eo quod ut oportet et quando et quomodo puta adulterari sed simpliciter facere quodcumque horum peccatum est. Ad aliam per idem patet solutio concedit enim quod actionis virtuosae ut virtuosae est non est circumstantia fieri ut oportet et ubi et quando etc. sed hec omnia sunt de necessitate actionis virtuosae ut virtuosae est. Et similiter actionis viciosae ut viciosa est non est circumstantia quod fiat ut non oportet et quando et cetera. et ideo bene dicit Aristoteles.

secundo huius quod non contingit propter circumstantias omnis passionis vel operationis vel hitus esse medium superabundantiam et defectum. etenim sic esset superabundantie et defectus medietas. et superabundantie superabundantia. et defectus defectus quod reputatur impossibile quoniam ad modum ei temperantiae et fortitudinis non est superabundantia et defectus propter medium esse aliquam extremum. ita neque illorum medietas neque superabundantia et defectus sed ut utique operatio est virtuosum est. vel igitur neque superabundantiae neque defectus medietas neque medietatis superabundantia et defectus. Et eodem modo soluitur ad ultimum sicut ad duas precedentes. Igitur teneri potest quod circumstantia simpliciter sit quod cumque actualis perditio percurrat ad humanam operationem circumstantia autem moralis est quodcumque accidentalis perditio ad humanam operationem per quam operatio potest reddi bona moraliter vel mala aut melior aut peior et si dicitur sit de primo articulo. Quantum ad secundum sciendum est quod octo ponuntur conditiones circumstantie. scilicet due respicientes mensuram extrinsecam puta locum et tempus et vocat ubi et quando. et quoniam respicientes causas vias scilicet quantum ad causam materiale et vocat circa quod. una etiam quantum ad causam finale et vocat cur. vel gratia cuius et due quod ad causam efficientem scilicet una quantum ad agens principale. et vocat quod. et alia quantum ad agens instrumentale quod vocat Aristoteles quod scilicet instrumentum et Tullius vocat quibus auxiliis et una quod ad causam formalem. scilicet quod est qualitas et quantitas vel quoniam modus operationis scilicet informas ipsam operationem et vocat quomodo vel qualiter. Octava autem circumstantia est ex parte effectus concomitantis vel partis operationis et vocatur quod Sed Aristoteles non enumerat nisi septem quia non distinguit inter ubi et quando sed utrumque vocat in quod. i. in quod loco vel in quod tempore. Similiter neque Tullius ponit nisi septem quia non distinguit inter quod et circa quod. Et ille septem Tullii circumstantie continentur in his versibus Quis quod ubi quibus auxiliis cur quomodo quando De tertio articulo dicendum est quod aliquae sunt operationes que semper et uniuersaliter sunt bone ut dilectio dei. Alique autem semper et uniuersaliter male ut furtum et adulterium et alique autem quandoque bone et aliquando male ut venereus actus et potatio vini. ille igitur operationes que semper sunt bone vel que semper sunt male non habent suam bonitatem vel malitiam ex circumstantiis: quia hoc habent ex aliquo quod ad eas necesse requiritur. Alii non sunt tales. circumstantie autem non sunt necesse sed perditiones accidentales igitur etc. Concedendum est tamen quod ex circumstantiis finit magis vel minus bone vel male. sed ille operationes

que sunt neutre seu indifferentes sunt bone vel male ex circumstantiis. quia non ex aliquo necessario ad eas requisito tunc enim essent semper tales. ergo ex conditionibus accidentalibus que sunt circumstantie. Sed dubitatur quia causa vel que modum cause intendimus per ex eam dicimus operationem esse bonam ex circumstantiis. Dicendum quod moralis bonitas operationis consistit in eius conformitate ad rectam rationem et malitia in difformitate. huius autem conformitatis vel difformitatis fundamentum remotum et materiale est ipsa operatio secundum se. fundamentum autem propinquum et formale sunt circumstantie. et ita he circumstantie se habent materialiter ad bonitatem vel malitiam siue fundamenta scilicet ad predictas conformitatem vel difformitatem. sed ad operationes se habent magis formaliter scilicet sicut fundamentum propinquum et formale ad fundamentum remotum et materiale. et ita cum dicimus operationem esse bonam ex circumstantiis ex denotat materiam respectu bonitatis. et formam respectu operationis. Ad rationes igitur dici posset quod bonum et malum sunt in rebus. i. non in anima. circumstantie autem istomodo non sunt extra rem sed in rebus quia propter animam. vel dicendum est quod in octavo metaphisice loquebatur Aristoteles. de bonitate entitativa. put bonum conuertitur cum ente nos autem locuti sumus de bonitate moris. Et eodem modo soluitur ad aliam rationem. Ad ultimam dicendum est quod una circumstantia non sufficit ad reddendum operationem bonam determinate vel malam determinate. sed requiritur omnino vel plura circumstantiarum adiuncta combinatio. vel dicendum quod circumstantia potest esse indifferens operationi bone vel male pro tanto quia bona operatio requirit omnino debitas circumstantias. obseruata mala autem dicitur ex vius solius earum non obseruata quis omnes alie obseruet ideo multe possunt esse eadem circumstantie in operatione bona et in mala. hec de questione.

Verum consequens tredecimo. Vtrum electio sit ipsius finis vel solius eorum que ad finem

Arguitur quod electio sit ipsius finis primo et principaliter auctoritate Aristoteles. primo huius dicentis quoniam autem plures videntur fines horum autem eligimus quosdam propter alterum et parum post subdit perfectius est quod nunquam propter aliud est eligibile his que secundum se ipsa et propter hoc eligibiles et simpliciter utique perfectum quod secundum se ipsum eligibile semper et nunquam propter aliud. tale itaque felicitas maxime esse videtur. hanc enim eligimus propter se ipsam et nunquam propter aliud. Ex his ergo patet quod finis est eligibilis et primo et propter se. Et confirmatur quia propter quod unum quodque tale et illud magis sed

eligimus. alia propter finem quam finez magis eligimus. Item illud est electio. circa quod virtus actus rectificat cum virtus sit hitus electivus scilicet circa finez virtus rectificat actum quia rectificat intentionem ut dicitur in sexto huius. et intentio est ipsius finis. igitur etc. Item 2o huius distinguit Aristoteles. ea que sub electione cadunt in bonum et perferens et delectabile. modo non videtur bonum distingui a conferente nisi sumat alterius. scilicet quod est sui gratia est finis. igitur finis cadit sub electione. Item tertio huius dicitur eligimus quodque maxime scimus bona existia scilicet finem maxime scimus esse bonum. igitur et cetera

Oppositum vult Aristoteles in isto titulo. Ista questio que rit de obiecto electionis scilicet de ipso eligibili quod quidem eligibile quid sit colligi potest ex aggregati one proprietatum suarum que conveniunt possunt manifestari per ordinem eius ad voluntatem iram et opinionem. Inter eas autem ponit Aristoteles plures differentias quas non est hic opus repetere. Sed dicamus nunc quod electio ad voluntatem sumptam pro actu volendi se habet sicut superius ad inferius est enim electio volitio quedam. propter quod cum inferius includat superius iam sequitur quod eligibile est bonum vel apparens bonum cum in aliud non feratur voluntas et huic concordat dictum Aristoteles. Eligimus quidem que maxime scimus bona existientia. Sed tamen electio in tantum contrahit volitionem: quod electio requirit plura esse proposita bona quorum ipsa preferat unum aliquid alteri aut aliqua alii vel aliis. hoc enim et nomen electionis sic significare videtur sicut dicit Aristoteles. est enim eligere pluribus propositis bonis hoc illi proponere vel acceptare et aliud dimittere. propter quod oportet quod illa bona plura iter que cadit electio quadam habeant adiunctum impossibilem. si enim possemus simul acceptare ea et persequi et ita faciliter et commode sicut alterius ipsorum per se: nulla iter ea cadet electio igitur per quod eligibile est bonum cum altero impossibilem bono propositum: Item electio contrahit volitionem quia volitio est tam possibilem quam impossibilem et tam operabilem per nos quam non operabilem per nos. vellet enim aliquis immortalis esse deicere gigantes scilicet quia electio tendit in actuale opus: ideo nihil eligimus nisi quod credimus esse possibilem et per nos operabilem. Item electio differt ab ira quia que per iram fiunt. repentine fiunt et cum impetu. tale autem nullum fieri dicimus electivum. propter quod electio requirit primum considerationem si quod bonorum

propositorum sit melius aut facilius persequibile et sic de aliis circumstantiis. hec autem consiliatio vel collatio consiliorum dicitur ideo quod est actu eligibile debet esse consiliatum. unde dicit Aristoteles. considerabile autem et eligibile idem. verumptamen determinatum est eligibile hoc est dictum quod idem est considerabile et eligibile nisi quod antequam sit actu eligibile oportet quod sit iam consilio determinatum. electio autem est desiderium consiliatum unde dicit Aristoteles. ex consiliari enim iudicantes desideramus secundum consilium. vltius electio differt ab opinione quia et si circa idem obiectum remotum et materialiter sumptum ferunt opinio et electio tamen opinari est quod hoc sit operandum vel quod sit taliter operandum. ita quod opinio est iudicium quoddam de complexione formata apud intellectum de re opinabili et loquor de opinione practica ideo opinio pertinet ad intellectum. scilicet electio tendit in opus simpliciter ad persequendum vel fugiendum/eligimus autem hoc operari vel hoc taliter operari. et ita electio immediatius se habet ad operationem quam opinio. propter quod et electio in appetitu ponenda est non in ratione. ratio enim non est operationis principium nisi mediante appetitu. Ex his omnibus igitur colligi potest quod eligibile prout est proprium et formale electionis obiectum est bonum possibile operabile per nos cum alio impossibilem bono propositum preconsiliatum secundum quod in eius persequutionem natum est ferri appetitum. et capio appetitum provoluntate nam cum electio sequatur per se consilium quod est actus rationis: necesse est quod pertineat ad appetitum rationalem et non ad sensuale nisi forte consuetudine in quantum sensitivus appetitus trahibilis est ad rationabilem modo quo dictum fuit in primo libro. electio autem est desiderium tendens in huiusmodi eligibilis persequutionem scilicet tendens in persequutionem boni possibilem operabilem per nos cum alio bono impossibilem propositum et preconsiliatum idem est per consilium iudicati quod sit alii bono preferendum. Et scias quod sicut dicitur de bovis pluribus impossibilem bilibus quo ad persequutionem: ita intelligi debet de pluribus malis impossibilem bilibus quo ad fugam/ sicut enim bonum pre altero bono persequi eligimus ita et unum fugere malum pre alio. hec autem predicta electionis descriptio implicite continetur in hoc quod electio est desiderium preconsiliatum ideo cum hac vltima Aristoteles. conclusissimam dicit electio quidem igitur tipo nunc non ut consuetum est est dicitur secundum subscriptionem. scilicet universalem dicta sit. His autem visis dicendum est ad questionem quod electio est non finis sed ordinatum in finem. quod probatur primo quia electio non est nisi preconsiliatum ut dictum est. sed in conse-

quanti capitulo dicit Aristoteles. et declarat quod nos consiliamur non de sibus sed de his que ad fines

Item consiliabile est bonum cum alio impossibilem bili bono propositum. sed finis nullum habet sibi impossibilem bonum quia sicut dicit commentator 2o methaphice nihil est bonum nisi propter causas finales. ita quod omne bonum ex eo est bonum quia est finis vel conferens ad finem. et unumquodque tantum habet de ratione malicie: quantum est impedimentum finis et ita nihil est bonum quod est impossibilem fini ut sic igitur de fine non est consilium. Et scias quod si fines aliqui diversimode sunt impossibilem ut fines diversarum artium: hoc est quia non sunt fines vltimi. sed in vltiore fine ordinati. quoniam unus est solus finis vltimatus omnium actuum humanorum sicut in primo libro fuit declaratum. plura autem ordinata in eundem fine nullum est inconveniens esse impossibilem ut quod de pariter ire possunt ad avinionem copendio vel aurelianum et sanitatem procurare aliquando vel dieta vel evacuatione et sic de aliis. Contra ea que dicta sunt plures occurrunt instantie. primo videtur quod electio non sit actus voluntatis sed rationis auctoritate eustracii super primam propositionem primi libri ethyconum dicit enim quod electio est de duobus bonis iudicium hominis hoc alteri proponens. deinde ut dicit sequitur motus seu impetus ad actum. modo iudicium est actus rationis. impetus autem sequens videtur esse magis ipsius appetitus. dicit etiam quod electio est tanquam conclusio consilii ad eandem autem virtutes spectat ratiocinatio et rotationis conclusio et consilium est ipsius intellectus ratiocinatio. igitur etc.

Item dicitur sexto huius quod electio est intellectus appetitivus vel appetitus intellectivus. super quo dicit eustracius oportet inquit scire quod genus electionis non est intellectus simpliciter nec appetitus simpliciter sed ambo mixtum. ergo electio non est solum in voluntate sed etiam in ratione. Item de hoc quod dictum est voluntatem esse impossibilem contra quia voluntas non est eius quod nihil participat de obiecto voluntatis. sed impossibilem nihil participat de ratione boni. quod est voluntatis obiectum quia impossibilem nihil est nec esse potest bonum autem est ens quia equaliter dicitur enti primo huius. Item non magis videtur quod volitio sit impossibilem quam electio probatur sicut enim tu sciens quod impossibilem est te immortalis esse non dicis eligi fieri immortalis ita nec dicis volo fieri immortalis sed dicis velle fieri immortalis. iste autem modus coniunctivus videtur de suo modo significandi subsistere coniunctionem ita quod sit sen-

sus velle si esset possibile. modo ita diceret multum eligere fieri immortales si esset possibile et ita videtur esse eadem ratio esse utrobique. Item arguitur de hoc quod dictum est electionem esse in appetitu rationali scilicet involuntate non in appetitu sensibili. Contra quia bruta que appetitum non habent nisi sensibile eligere videntur ut canis carnes pre pane acceptat et equus vnaque herba pre alia quod ad electionem pertinere videtur. Item si virtus ponatur in appetitu sensitivo sicut multi putant et virtus est habitus electivus ut dicitur in secundo: videtur sequi quod electio sit ponenda in appetitu sensitivo. Ad primam dubitationem dicendum est quod multe sunt forme et naturales et artificiales que aliquando significant simpliciter et aliquid non. sed cum alicuius extrinseci connotatione ubi gratia concavitatis non significat simpliciter per similitudinem sed cum naso concavitatis enim non est similitudo nisi sit nasi. cena etiam significat comestione non simpliciter quia non differret a pradio sed cum certo tempore scilicet in sero. Et Aristoteles sexto methaphysice ponit exempla multa de consimilibus/ sicut etiam electio significat desiderium non simpliciter. sed preconsiliabile non est enim electio nisi sit preconsiliatum scilicet tamen talia nomina non uniformiter important ea plura que important scilicet unum formale et in recto et aliud in obliquo et materialiter vel causaliter vel comestivum vel aliter quitercumque secundum diversum modum habitudis ipsius ad formale significatum. sicut ergo similitudo est formale et in recto concavitatis et ipsius nasi in obliquo et subiectivum/ sicut cena est comestio formale et obliquum in sero ita electio est desiderium formale et in recto et consilium antecedens et in obliquo sicut patuit ex predictis. Quod igitur dicit eustracius electionem esse iudicium: debet exponi rectus pro obliquo sicut si dicimus archa est lignum. id est ex ligno est enim electio iudicium hoc alii proponens vel dicat quod electio est iudicium antecedens et dispositivum. sed formale et completivum ipsa est desiderium et non iudicium. Ad aliam per idem dicendum est quod electio non est formale conclusio consilii. scilicet est desiderium eius quod per iudicium conclusum est ita scilicet quod consilium concludit hoc esse faciendum et electio est hoc facere scilicet quod preiudicatum est esse faciendum. Ad aliam dicendum est eodem modo/ est enim electio appetitus intellectivus vel intellectus appetitivus quia est hoc quidem in recto hoc autem in obliquo vel hoc formale et completivum hoc autem antecedens et dispositivum. Ad aliam dicunt quidam quod impossibilem dicitur dupliciter/ uno simpliciter ut chimera

Aliomodo nobis quod tñ est possibile, vt im- mortalitas modo dicunt q̄ voluntas non est ipso- sibilis p̄mmodo sed sc̄omodo bñ. S3 hoc nō videt̄ bene dcm̄ q̄a nō solū vellemus esse im- mortales. sed aliq̄ vellent esse meliores deo et potentiores. Alii vellent deus non esse que tñ sunt simplicit̄ impossibilia. Ideo dicendū est q̄ sicut nō ens potest intelligi sub specie entis imo p̄t opinari esse ens: ita p̄t nō bonū sub specie boni comprehendī ideo volūtas p̄t in ip̄s ferri licet nō sit bonū nec ens nec possibile. S3 adhuc dubitat̄ posito q̄ aliq̄s sciat r̄ actu cog- noscat hoc eē impossibile vtr̄q̄ st̄ate illa cog- nitione possit velle illud. Et credo q̄ sic. aliq̄ enī mali sciēz ipso. eē q̄ de nō sit velle tñ deū nō eē. vel credentes q̄ nō possūt esse imortales. velle tñ eē imortales r̄ sic de aliis. r̄ hoc eē q̄a possunt opinari q̄ talia eēnt bona si eēnt. ideo vellent illa esse r̄ illa sibi inesse vel illa non eē nec sibi inesse. Ad aliā dicunt multi q̄ nō so- luz voluntas est impossibiliū sed etiā electio. vnde aliqui elegerunt ascendere ad celū ideo ad hoc construxerunt turrez. r̄ dicunt q̄ hoc non intēdebat Añ. negare. sed dicit volūtatē esse impossibiliū et electionē non quia electio raro est impossibiliū voluntas aut̄ sepe. propt̄ hoc q̄ voluntas nō p̄supponit deliberationem ideo sepe errare potest. electio autē q̄a sequit̄ deliberationē minus errat ideo quia velle im- possibile est tāq̄ ex errore: sequit̄ q̄ electio nō est impossibiliū nisi raro. volūtas aut̄ multo- cius. et hoc sufficit Aristoteli ad cōcludendū differētiā electionis ad volūtatē. Sed hec so- lutio nō videt̄ p̄grua qm̄ q̄b scimus esse impos- sibile dicimus bñ categorice velle illud vel vellez q̄ esset possibile nūq̄ tñ dicimus eligerē illud nisi cōditionem addēdo vel subintelligē- do sc̄z si ess̄ possibile r̄ hoc p̄t quilibz̄ experi in se ipso. r̄ cū dicit̄ q̄ velle videt̄ vtute cōiuncti modi cōsignificare hāc cōiunctionē si. dicendū q̄ tu supponis falsūz nō enī velle est cōiunctiui modi. sed optatiui cū dico vellem esse immor- talis dicimus enī: vtinā essez immortalis vtinā deus nō eēt ideo ratio nō valet. Ad aliā dicendū est q̄ non omnis acceptatio vni⁹ pre alio est electio p̄prie sed solū si fiat fm̄ p̄- uia deliberatiōem. Et itēz nō eligit p̄prie qui nō est dñs acceptadi r̄ hoc r̄ illud. brutū nō est hmōi. sed ab obiecto vel ab instructu naturali detm̄iat̄ vel necessitat̄. bruta igit̄ electiōe nō participāt sicut dicit Añ. licz̄ aliqd̄ simile ha-

beant electioni. Ad aliā dictū fuit in p̄mo libro q̄ vtus moralis r̄ p̄ncipalis est in volūta- te ideo non valet. Ad rōnes p̄ncipales di- cendū est. Ad p̄mā q̄ Añ. in p̄mo huius non capiebat electionē p̄prie s3 cōmunit̄ prout ad omne desiderū se extendit. Ad aliā dicen- dū est q̄ illa regula propt̄ quod vnūq̄q̄ tale zc̄. nō tenz nisi vbi ea ambo q̄ cōparat̄ ad inicē cōueniūt in cōditione in qua cōparat̄ r̄ quod ipsa vni propt̄ quod hoc est inest̄ alii vñ nō se- quit̄ si homo est ebrius p̄t vinū vinū sit magis ebriū modo electio non cōuenit fini ideo regu- la non habet hic locūz. regula enī nō valet ad p̄bandū q̄ hoc inest̄ illi. sed ad probandū q̄ in- sit magis supposito q̄ inest̄ sicut dictū est.

Ad aliā dicit̄ forte q̄ vtus non rectificat intentionē circa finē vltimatū s3 circa fines q̄ dā p̄tales ordinatos in vltiore finē. r̄ si recti- ficat intentionē circa finē vltimatū: hoc non est q̄ eligit ipm̄ s3 eligit ea que ad ip̄s. Ad aliā p̄t dici sicut ad p̄mā. Ad vltimā di- cendū q̄ illa p̄positio eligimus ea que maxime scimus bona exntia debz̄ intelligi de illis bonis incōpossibilibus que intellectu r̄ volūtatū sūt sūt p̄posita r̄ int̄ que habita est collatio p̄siliatiua de quorum numero non est finis sicut dictum fuit et cetera.

Onsequēter querit̄ quatuordecimo: V- tr̄ p̄siliabile r̄ eligibile sint idē? Ar- guit̄ q̄ nō quia potentie distinguūt per actus r̄ actus per obiecta. sed cōsiliuz r̄ electio sūt diuersi act⁹ r̄ diuersarū potentiarū sc̄lz̄ in- tellectus r̄ volūtatū r̄ eorū obiecta sūt consilia- bile r̄ eligibile. igit̄ zc̄ Itē illa nō sūt idem q̄ rum vnū repit̄ sine alio r̄ eōuerso. talia ei nec sūt idem cōuertibilē nec sūt sicut supius r̄ in- ferius r̄ omīno neutz̄ ad alē m̄ consequit̄. ideo si aliq̄ sunt idē: hoc est pure per accidēs sicut albū r̄ musicū. ars aut̄ de tali accidente nō in- tendit. s3 cōsiliabile r̄ eligibile sūt huiusmodi p̄bat̄ quia electio nō est ipsius finis vt dictū fu- it. nos aut̄ aliq̄ cōsiliū q̄rimus de fine q̄q̄ at̄ dubitamus r̄ cū diligenti cōsilio inq̄rimus ad quē finē aduersarij nostri faciūt que faciūt. ad uocati etiā petūt cōsiliū quē finē in sua petitiōe cōcludāt. sic igit̄ p̄siliabile aliquid est quod nō est eligibile. sed q̄ etiam aliūqd̄ sit eligibile quod nō est cōsiliabile probat̄. quia certas di- sciplinas eligimus sc̄m̄ quas tñ nō est cōsiliū vt dicit Añ. Etiam electio est in magnis r̄ par- uis cōsiliū aut̄ nō s3 solū de magnis de quibus

discredētes sumus nobis ipsis velut nō sufficien- tibus dignoscē vt dicit Añ. Etiam omē opus vir- tuosū est ex electiōe cū vtus sit hitus electiuis r̄ q̄a electio est p̄prie maxie vtuti r̄ ea magis mores diuidicam⁹ q̄ opatiōibus vt dicit Añ. s3 p̄siliū nō cadit i oī ope vtutis q̄a nō cadit ni- si in dubiis. plurima aut̄ opa vtutis nō sūt du- bia ipi vtuoso. Oppositū dicit Añ. p̄siliabile aut̄ eligibile idē. dicit etiā exntē eligibili et cōsiliabili zc̄. vise fuerūt p̄s p̄ditiones eligibi- lis. nūc vidēde sūt p̄ditiones p̄siliabilis. r̄ tūc poterit videri q̄ sit ipsoz̄ adiuuicē hitudo. Pos- sumus aut̄ talē p̄siliabilis descriptionē ponere fm̄ illas p̄prietates q̄s Añ. inuestigat in lra. Cōsiliabile est p̄tingēs humanū opabile p̄ nos dubiū magnū r̄ questū p̄pter finē. r̄ dico p̄tin- gens q̄a nullus de nccio aut de impossibili q̄- rit p̄siliū: q̄a p̄pter quodcūq̄ p̄siliū nīm nihil al- iter eēt aut nō eēt fieret vel nō fieret ideo fru- stra in talibus cōsiliū quereret̄ Et si dicas aliq̄ quereret̄ cōsiliū de ascendendo ad celū r̄ de cō- struendo turrez r̄ scalas altissimas tāgētēs ce- lum que tñ sūt impossibilia. dicendū est q̄ illa nō crediderūt eē impossibilia. Ideo glōsādū ē q̄ cōsiliabile est cōtingens fm̄ opinionē quēn- tis cōsiliū. ita q̄ de his nullis cōsiliamur q̄ sci- mus impossibilia eē aut nccio euenire. s3 non est incōueniēs cōsiliari aliquādo de impossibi- li cū nō sciamus ip̄s eē impossibile. ideo dicit Añ. q̄ cōsiliantes si quidē impossibile inueni- ant discedūt vel forte dicendū est sicut postea dicit̄ in solutione cuiusdā dubitationis. Sc̄o dico q̄ p̄siliabile nō est quodcūq̄ p̄tingēs s3 hu- manū. i. p̄ hominē opabile qm̄ de cōtingēti- bus pure naturalibus nō querimus cōsiliū vt de pluerē nigere vel tonare q̄a propt̄ nīm con- siliū uō eueniret aliter. r̄ dico pure naturalib⁹ q̄a aliqua sunt in q̄bus nos opamur euz̄ natu- ra. aliqua etiā incipimus r̄ disponimus ad id quod natura complet̄ r̄ facit. de talibus aut̄ cō- siliamur bñ fm̄ q̄ sūt nata aliter r̄ aliter eue- nire p̄pter nēam opationē. p̄t etiā dici q̄ per istā clausulā humanū differt cōsiliabile a for- tuito. fortuita enī nō p̄prie dicunt̄ humana q̄a nō sunt in ipsius hominis potestate vt eueniāt vel nō eueniant. Contra illā cōditionē arguit̄ q̄a nō eēt malū regi si vellez flamingos inua- dere: querē cōsiliū ab astrologis si pluuie ml- te fierent vel nō q̄a melius possit eos inuade- re tpe sicco q̄ pluuioso. Ad hoc p̄t respōderi ex dictis q̄ quēcūq̄ opationes nature p̄nt re-

duci in nostras opationes. nō est incōueniēs e- as vt sic subici cōsilio aliter nō. vt tales plui- as nō querim⁹ tanq̄ id q̄ est propt̄ cōsiliū ha- bitū opandi: s3 tanq̄ id quo exntē vel nō exntē q̄rerem⁹ p̄ p̄siliū aliqd̄ eē vel nō opandū mō il- lud solū p̄prie dicit̄ p̄siliabile q̄b p̄ iudiciū so- lū iudicamus eē opandū. Tertio dico q̄ opa- bile p̄ nos. i. p̄ illos q̄ cōsiliū querūt q̄a sicut di- cit Añ. qualit̄ vtq̄ scite optime p̄uerfant̄ nul- lus lacedemonioz̄ cōsiliat̄. cōsiliamur aut̄ de his que in nobis opabilibus. Cōtra q̄a sepe q̄ri- mus cōsiliū p̄ amicis r̄ dñs cōsiliū querit̄ quid seruus r̄ p̄ qd̄ filius opet̄. Ad hoc breuē re- spōdet Añ. q̄ ea que p̄ amicis sūt p̄ nos aliq̄ liter sūt p̄ncipiū enī in nobis. r̄ ita est de his que sūt p̄ filios vel subditos. Quarto dico. du- biū q̄a cōsiliū oē questio est sicut dicit Añ. et certū est q̄ qui p̄fecta certitudine sciret qd̄ de- beret agē r̄ quō r̄ p̄ que media r̄ qm̄ r̄ sic de oī- bus aliis circūstātiis: ipse nūq̄ petēt cōsiliū. s3 fm̄ suā sciāz̄ incipet opari nisi forte q̄ aliq̄ de his q̄ bene scimus petim⁹ cōsiliū ab amicis et vt ipsi sint r̄ credāt eē nre participes opatiōis et vt nostram operationem dirigant magis r̄ in eam apponant auxilium r̄ sic consiliari nō est proprie consiliari sed fictitie tantum/ r̄ pro- ter si dic̄ Aristoteles. q̄ circa certas p̄ se suffi- ciētes disciplinas nō est cōsiliūz. puta de lris nō enī dubitamus qualit̄ scribendū sit. Quin- to dico magnū. i. notabilis alicuius bonitatis vt malicie q̄a de eo q̄ nullius est bonitatis vel malicie frustra petere cōsiliū vt de rūp̄do fe- stuca in talibus enī facere licet qd̄cūq̄ occur- rit ita q̄ fatuitas eēt studiū apponē in petēdo de talibus p̄siliū. prudētis ei nō est ociosus stu- diū suū applicare mō sicut dicit Añ. dicēdū p̄- siliabile nō p̄ quo p̄siliat̄ vtq̄ aliq̄s inspicēs vt infanus s3 p̄ q̄bus intellectū hñs Quod ei stu- diosus iudicabit cōsiliabile eē hoc est dicēdūz eē p̄siliabile q̄ nō nō. q̄a studiosus circa singu- la iudicat recte. p3 ergo q̄ p̄siliabile debet esse magnū. qd̄ itēz p3 qm̄ semp in maioribus ma- iora solem⁹ querere cōsilia vñ Añ. Cōsiliato- res aut̄ assumimus in magnis discredētes no- bis ipsis velut nō sufficientibus dignoscere. Se- xto dico questum propter finem. quia nullus cōsiliū querit de fine. sed semper statuēs si- bi finem querit cōsiliū qualiter melius aut facilius statutum finem poterit adipisci. Est tñ sciendum q̄ fines sunt aliquādo plures sub ordinati sicut Aristoteles exemplificat quito

methaphysice capitulo de causis q̄ sanitas est finis attenuationis ⁊ attenuatio purgationis et purgatio farmatic. si igit̄ consilium sit de aliquibus fimbis hoc est quia nō sunt ultimati ⁊ intenti s̄ in vltiorez finē ordinati. ⁊ q̄ in oī cōsilio necesse sit finem constituere. patet vnicui q̄ volenti considerare. Nam si queras ab aliq̄ consilium statim petet a te de quo vis habere consilium ⁊ hec questio est vt statuas finem. ⁊ si nō vis statuere s̄ dicas ego peto consilium quid faciam: tunc certe si debeat tibi consuleri: oportet q̄ ipse supponat finem. s̄ vel tuā salutem vel tuam vtilitatem vel aliquid tale. aliter nō haberet sup quo tibi daret consilium. Sed tu obicies probatur q̄ consilium sit de fine nā si queras a te de quo vis habere consilium statim dices de felicitate quomodo poteris eam adipisci. felicitas aut̄ est vltim⁹ finis igitur. Dicendum est q̄ de fine bene est consilium tanq̄ de eo gratia cuius consilium inquiritur. vel etiam tanq̄ de principio consiliatiue inquisitionis. s̄ non est de fine consilium tanq̄ de eo quod queritur per consilium. quia quod queritur est dubium. finis aut̄ vltimus nō est dubius s̄ semp̄ presuppositus. oportet enim in oībus opationibus finem esse primum in intentione quīs vltimum in executione. Sic igitur declarata est descriptio cōsiliabilis ex qua patere potest descriptio consilii. Consilium enim est inquisitio contingentis humani operabilis per nos dubii ⁊ magni ⁊ quesiti propter finem. Sed adhuc restat vnum dubium circa hanc cōsiliabilis vel consilii descriptionem. Non enī videtur q̄ oporteat illud quod per consilium inquiritur: eē per nos operabile s̄ aliquādo nobis impossibile. vñ dicit A. si quidem impossibile inueniant discedunt si aut̄ possibile videtur incipiunt operari. igitur quod per consilium inquiritur ⁊ inuenitur aliquando est possibile aliquando impossibile. Ad hoc aliqui dicunt q̄ duplex est consilium s̄ vtile ⁊ vanū modo de vtili dictum est q̄ sit contingentis per nos operabilis. Sed consilium vanū bene est impossibile aut nō per nos operabilis sicut bñ concludit ratio. Sed contra probō q̄ tale consilium nō sit vanū s̄ multum vtile. quia quod tollit occasionem impediētem nos a prosecutione bonorum nobis possibile est vtile et nō vanum. s̄ tale consilium est huiusmodi. q̄ patet quia cum de fine multum desiderato ne scimus an sit nobis possibile an impossibile:

nunq̄ desistimus ab eo s̄ ei magno affectu insistimus ⁊ hec est occasio vt aliis minus desideratis nobis tamen possibilibus nō insistam⁹. Verbi gratia Si quis sperat episcopatum optinere: nō videt impossibilitatem mediōrum: possibile est q̄ ob illam spem nō capiāt mulierem sibi presentatam in vxorem diuitem et sibi perutilem. quā accepisset si per consilium inuenisset impossibilitatem episcopatum obtinendi desideratum expedit igitur plurimum tale consilium. Propter quod dicendū q̄ nec ille finis quē per consilium inuenimus nobis impossibile est finis vltimate statutus. nec illud medium quod per consilium inuenitur impossibile est illud in cuius inuentione terminatur consilium. supponimus enī nos loqui de consilio sapientis nō de consilio fatui. sicut p̄ allegabatur ab A. sapiēs aut̄ nō statuit oīno sibi finem vltimatū illud quod ignorat an sit possibile vel impossibile s̄ statuit sibi finē scire an illud est possibile vel impossibile q̄ quidē scire vltius ordinatur indrāter ad insistentū ei si sit possibile ⁊ desistentū si sit impossibile. et iterū illud desistere vel insistere ordinatur vltius in aliū finē cōem. vt in humanū bonū cū in p̄mo libro declaratū fuerit oīz opationū humanarū eūdēz vnā eē vltimū finē. cū aut̄ p̄ cōsiliū sciuerimus illud esse impossibile: nō stamus in eo. s̄ cōcludimus ex totali cōsilio desistentū eē ⁊ desistimus mō ipm̄ desistē est p̄tingēs opabile per nos ⁊c. Sic ḡ patet q̄ vniuersaliter cōsiliabile acceptū pro eo quod ex totali consilio cōcluditur: est cōtingēs ⁊c sicut p̄us diffinitē batur. Istis visis cōsiderari pōt quō cōueniunt ⁊ quō differūt cōsiliabile ⁊ eligibile. p̄mo quidē cōueniunt quia vtrūq̄ est bonū. ⁊ hoc p̄us apparuit de eligibili. ⁊ nūc apparere potest de cōsiliabili. quia omne q̄ ordinatū est ad finē: habet vt sic rōnem boni s̄ cōsiliabile est hmoi. quia gratia finis statuti adipiscēdi p̄cluditur eē opandū. Scōo cōueniūt in hoc q̄ vtrūq̄ est p̄tingēs opabile per nos ⁊ hoc p̄us exp̄sse ex iporū descriptiōibus. Tertio cōueniūt in s̄ q̄ vtrūq̄ ē ordinatū i finē: nō finis saltē vltim⁹. ⁊ hoc est exp̄ssum in descriptiōe cōsiliabilis hic assignata. ⁊ sequitur ad descriptiōē eligibilis p̄us assignatā. Differūt aut̄ p̄mo q̄ electio est actus formaliter voluntatis sicut dictū fuit. p̄siliū aut̄ est actus ipius intellectus. q̄ p̄siliū vlt̄ est iudiciū inuētum ⁊ p̄clusū qd opandū sit et quō ⁊ sic de aliis circūstātiis ad finē statutum

adipiscēdū. aut etiā ratio seu inquisitio ad hmoi iudiciū hndum vel cōcludendū mō vtrū q̄ eorū est actus intellectus. igit̄ ⁊c. Ex hac at̄ cōsiliū ⁊ electionis dr̄na sequitur dr̄na p̄siliabilis ad eligibile. q̄ cōsiliabile formalit̄ acceptū est obiectū intellectus. ⁊ eligibile obiectū voluntatis. Scōo dr̄nt quia cōsiliabile est dubiū. eligibile aut̄ nō. s̄ iam consilio inuentum ⁊ iudicatum ⁊ hoc p̄us satis exp̄sse ex iporū datis descriptionibus. ⁊ ideo cū dixisset A. q̄ consiliabile ⁊ eligibile idem: subiunxit verūptm̄ determinatum est eligibile. Tertio differūt vt mihi videtur. quia cōsiliabile formalit̄ acceptum est enūciatio quedā dicens aliquid esse opandum vel nō opandum aut sic vel sic operandū. Eligibile aut̄ est ipsa operatio ⁊ sic modificata quā et quō consilium enunciauit esse operandam/ consulens enim dicit hoc esse operandum ⁊ sic operandum. eligens aut̄ diceret eligo hoc operari hoc fugere hoc profequi sic operari aut profequi Et hoc notauit A. dicens q̄ eligimus quidēz accipere vel fugere vel aliquid talium. operamur aut̄ quid est vel cui cōfert vel qualiter ⁊c. consilium enī est sicut opinio quedam vel ratiō generans opinioez sicut satis ex dictis potuit apparere. Alie aut̄ assignantur ab aliis differentie vna est q̄ p̄siliū ē in magnis solū electio aut̄ est ⁊ in magnis ⁊ in paruis sicut pomum vel esculum eligimus iter cetera pomum vel escula. Sed hoc nō videtur eē de intentione A. nec videt̄ eē verū nā diffinitū nō pōt inueniri vbi nō inueniunt ea que i eius diffinitōe ponunt. aliter ex diffinito nō posset inferri diffinitio. ⁊ noli has p̄positiones intelligē fm̄ p̄scrutationē logicā de p̄prietate sermonis s̄ put materia exigit qm̄ in ope p̄nte de scrupulosis subtilitatibus logice nō curamus s̄ in diffinitōe eligibilis accipit q̄ sit p̄cōsiliatū sicut vult A. iō ⁊c. Itēz ex oī mō loq̄ndi apparet q̄ electio nō magis ē in p̄uis q̄ p̄siliū. in p̄uis enī nō dicim⁹ nos eligisse s̄ sicut occurrebat accepisse. Et itēz siue in p̄uis siue i magnis q̄ rep̄tine acceptamus hoc nō dicimus eligisse sicut prius dicebat. Si aut̄ vnū p̄ alio cū p̄uis p̄sideratiōe acceptam⁹ siue in magnis siue in p̄uis: p̄ q̄ ita ⁊ de hoc p̄siliū accipimus. Nō enī aliud est p̄siliū q̄ hec p̄uis p̄sideratio aut hmoi cōsiderationis p̄clusio vñ sicut tu potes dicere q̄ hoc pomū inter cetera eligisti: ita potes dicere q̄ ex p̄uis cōsideratione vel tecum vel cum alio qui modum

habet consiliatiue inquisitionis. ipm̄ pre aliis accipiendum iudicasti. si autem ipsum cepisti propter euentem eius pre aliis pulchrytudinem hoc nō fuit nisi sicut canis capit carnē an panem tractus ab obiecto dicendum igitur q̄ in magno ⁊ in paruo consilium ⁊ electio conueniunt/ maxime enī proprie locū habent in maioribus. in minoribus aut̄ minus. in his at̄ que nullius vel quasi nullius sunt bonitatis vlt̄ malicie delectatiōis aut tristitie vtilitatis aut nocuentiam: nihil vel modicum cadunt electio vel consilium sapientis. Alia differentia solet assignari q̄ consilium nō cadit nisi in his q̄ primitus dubitabilia occurrunt. electio aut̄ et in his ⁊ in aliis sepe inuenitur que nunq̄ dubitata fuerunt. sicut in principio questionis arguebatur: de his que fiunt secundum certas disciplinas ⁊ aliquando sepe secundū virtutes. Sed sicut prius dicebatur hoc esset contra Aristotelem qui in descriptionem electionis accipit consilium ideo forte dicendum est q̄ eligibile dum eligitur nō est dubium quia est iam consilio diffinitum. s̄ tñ ipm̄ est de se dubitabile nisi esset p̄uis consilio determinatum. qm̄ non esset eligibile nisi esset cū alio bono in compossibili propositum sicut dictum fuit. ⁊ si vnū illorum bonorum absq̄ collatione ipsius ad alterum acceptaretur: adhuc nō esset electio. q̄ talis acceptatio nō esset vnus pre altero. sed magis tāq̄ siue pre altero acceptatio electio at̄ de nois impositione significat vnus pre altero acceptationem. Ad hoc autēz q̄ contra arguitur de operationibus circa certas disciplinas ⁊ circa virtutes. Dicunt aliqui q̄ ibi cadit electio nō virtute presentis consilii sed dudūz preteriti: scilicet in acquisitione artis vel virtutis. ex tunc enim homo per multas ratiocinationis consiliatiuas habitum conclusionis accipit per quē semper imposterū absq̄ nouo cōsilio potest determinate eligere fm̄ exigentiāz artis vel v̄tutis propt̄ quod semp̄ virtus dicit̄ habitus electiuus. Alii aut̄ dicūt q̄ sicut in talibus certis artibus nō est consilium ita nec electio. q̄ p̄pter determinationem vnum nō accipit p̄prie. pre altero s̄ tanq̄ sine altero quia sine collatione ad ipm̄. sed de virtutibus dicūt q̄ v̄tus semp̄ est circa difficilia vt dictum fuit in 2° mō circa talia est semp̄ necēria p̄uis cōsideratio ⁊ oīm circūstātiarū collatio vt opus fm̄ earū debitū moderet̄ ideo sicut v̄tus v̄t̄ electione ita semp̄ et consilio. Adhuc solet

alia differētia assignari q̄ eligibile est bonuz cū alio incōpossibili bono ppositum. vt apparuit. cōsiliabile aut nō requirit q̄ cū alio incōpossibili pponatur. quia nō solū est cōsiliuz q̄ ppositus finis p plura media pcurari potest: s̄ etiā q̄ p vnū solū. vñ dicit A. n. s̄ ponentes finem aliquē. qualiter p que erit intēdunt r̄ si p plura quedā videatur fieri p quod optime et facillime intēdūt si aut p vnū pcuratur qualiter p hoc. r̄ illud p quid r̄c. forte tñ dici potest q̄ hec differētia nō est vera. quia licet vnum solū inueniat mediū ad finē statutum attingē dū tñ nullū super ipm̄ adhibet cōsiliuz. nisi q̄a sup̄ cōtradictōriū aliquā p̄tendit apparentiaz bonitatis sc̄z aut honestatis aut vtilitatis aut delectationis. vel nisi p̄siliū fiat qualiter illud mediū pcuratur vbi iterū oportet questionem sub dubio pponi ad opposita r̄ vt ad vnū sit dicere cōsiliū est questio r̄ questio est oppositorū r̄ aliquo mō incōpossibiliū. Alia differētia solet assignari q̄ cōsiliabile aliquā inueniat impossibile vt dicit A. n. si quidē impossibile inueniatur descendit: s̄ eligibile nunq̄ est impossibile s̄ de imp̄tatione huius dr̄ne fuit visū p̄s.

Consequēter videndū est de p̄ncipali questio sc̄z quō sint idē eligibile r̄ cōsiliabile. ppter quod sciendū est q̄ obiectū tā cōsiliū q̄ electionis p̄t sumi tā materialiter q̄ formaliter obiectū enī cōsiliū sc̄z ipm̄ cōsiliabile sumptū materialit̄ est cōtingens humanū opabile p nos ordinatū ad finē. Sed cōsiliabile formaliter sumptū est ppositio dubia de hmōi operabili formata an sit ppter finē statutū opandū vel quō sit operandū. totale aut obiectū p̄t eē p̄dictuz operabile fm̄ q̄ ppositio dubia de ipō formata est inquisibilis ppter finē. Obiectū aut electionis sc̄z ipm̄ eligibile sumptū materialiter ē bonū possibile opabile p nos ordinatū ad finem. formale aut in eo est iudiciū intellectus quo illud opabile iudicatū est eē p̄ferendū alteri bono. r̄ iō p̄dicatōe materiali siue obiectali dicebat Eustratus p̄mo hui⁹ q̄ electio est duobus ppositis iudiciū hoīs hoc alteri pponēs totale aut obiectū est p̄dictū opabile fm̄ q̄ a liud iudicatū est alteri eē p̄ferendū. Ex his p̄z satis et ex dictis q̄ eligibile r̄ p̄siliabile materialit̄ sumpta sūt idē q̄a in oibus iporū p̄ditōibus ostensū est eligibile r̄ p̄siliabile puenire. s̄ sup̄ta formalit̄ nō sūt idem q̄a i iporū conditōibus formalit̄ ostēsa ē differre p̄siliabile r̄ eligibile. et sic p̄z q̄ totalia obiecta p̄tim pueniūt sc̄z mate

rialiter r̄ p̄tim distāt sc̄z formaliter. Et sic p̄nt solui rōes que in p̄ncipio questionis sūt adducte si q̄sp̄idē auerit diligent. r̄ sic ē finis q̄omis Verif̄ q̄ntodecimo Vtrū p̄siliū sit que questio resolutoria. Arguit q̄ nō sit questio q̄a nec i p̄silio q̄rimus si ē neq̄ qd ē neq̄ q̄a ē nec ppter qd s̄ p̄siliamur quōz p que media finē statutū possum⁹ attingē q̄ cuz oīs q̄stio sit altera p̄dictorū 2° posteriorū. sequit̄ q̄ p̄siliū nō ē questio. Itēz q̄stio nec ē recta nec obliqua s̄ rectitudo vel obliquitas i eius det̄mi natione p̄siliū aut ē aliquā rectū aliquā obliquū. q̄ ipm̄ nō ē q̄stio s̄ magis in q̄onis det̄mi natione p̄siliū. minor aut p̄z sexto hui⁹ capittulo de enbulia. Itē dicit A. n. Ex p̄siliari ei iudicātes desideram⁹ fm̄ p̄siliū r̄ q̄a desiderū se quis iudiciū intellectus. videt̄ q̄ p̄siliū fm̄ qd desideram⁹. sit nō questio s̄ q̄onis det̄minatio vel det̄minata p̄clusio. Itē si sit q̄stio tñ nō videt̄ q̄ sit resolutoria p̄mo q̄a resolutoria v̄ eē dr̄na demonstratiōis vel silogisimī nō igit̄ q̄onis Sc̄do q̄a resolutio ē p̄cessus ab effectu p̄posito ad inuētiōē r̄ distinctionē causarū. p̄siliū autē ecōtrario p̄cedit. q̄a a statuto fine q̄ est cā causarū p̄cedit ad inuētiōē r̄ distinctionē ordinatorū in finē q̄ sūt effectus igit̄ r̄c. Opposituz vult A. n. s̄ q̄rens finē aliquē q̄lit̄ r̄ p que erit i tendūt: r̄ si p plura qdē videat̄ fieri p qd facillime r̄ optime intēdūt. Si aut p vnū pcurat̄ q̄l̄iter p hoc erit r̄ illud p qd quousq̄ vtiq̄ veniat ad p̄mam causam. que in inuētiōe vltima ē modo manifestum est q̄ talis processus est resolutorius. vñ subdit A. n. qui enī cōsiliari videtur querere r̄ resoluerē dicto mō quē admodū dyagrama. videt̄ aut questio nō oīs p̄siliuz puta mathematice p̄siliū aut oē q̄o r̄ qd vltimū r̄ i resolutione p̄mum esse i generatione.

Notādū q̄ p̄siliū ordinat̄ ad opationē tanq̄ ad finē iō finis opationis ē p̄ncipalis r̄ vltim⁹ finis p̄siliū. tñ cū ipa opatio exterior r̄ ipa p̄siliatiua i q̄stio iterior sint diuersi p̄cessus: ōz ipa r̄ eē diuersos fines p̄prios r̄ immediatos. est eī finis opatiōis ad qd vltimate tēdit opatio ad qd t̄minat. r̄ ita etiā finis p̄p̄us p̄siliatiue i q̄stiois est illud ad qd ipsa tendit r̄ terminat. r̄ ista nō sūt idē s̄z oppositōmō se habētia quia quod est vltimum in generatione. ē p̄mum in intentione. ideo omnis inquisitio cōsiliatiua statuit sibi tanq̄ p̄ncipium notum illum finē ad quem homo intendit post habitū p̄siliū suā totā opationē ordinare r̄ terminare ppter qd

manifestum est q̄ inquisitio cōsiliatiua ad nihil aliud tendit: q̄ ad sciendū media magis cōuenientia p que possit finis opationis attingi. r̄ illis inuētis incipimus opari r̄ cessat cōsiliū r̄ sic p̄z q̄ finis p̄p̄ius cōsiliū sūt ordinata in finē opationis a q̄bus incipimus opari vñ illud qd est in opatione p̄ncipium est in cōsilio finis r̄ ecōuerso. Et ex his iā p̄t eē manifestum quō Tullius in sua rhetorica male rep̄hēdit A. n. Dicit ei A. n. p̄mo rhetorice sue q̄ fines cōsiliandi sūt vtile r̄ nociuū q̄ enī exhortat̄ in deliberatiōe negotio tanq̄ melius cōsultat. qui aut̄ dehortat̄ tāq̄ deteri⁹ dissuadet. alia at̄ ad hoc coassumit aut iustū aut iustū aut pulchrū aut turpe. Tullius aut̄ volens in hoc cāu A. n. corrigere. dicit in deliberatiōe aut̄ genē A. n. placuit vtilitate eē finē. nobis aut̄ r̄ honestatē r̄ vtilitate Tullius aut̄ nō bñ dicit qm̄ et licet aliquā mediū p qd finis p̄mo intētus acq̄rit̄ qd p cōsiliū inuenit̄ habeat fm̄ se rōem honesti. vbi gr̄a si quis ad aie salutē adipiscēdā h̄ret ex cōsilio q̄ virtutes sibi morales acq̄rēt q̄ fm̄ se rōem h̄nt honesti: tñ ad tale honestū sc̄z ad v̄tutes illas morales non terminabit̄ cōsiliū sub rōe honestatis s̄z vtilitatis sc̄z put̄ valēt ad salutē aie/vm̄ est tñ q̄ finis vltimatus oīno r̄ re motus ipsius cōsiliū q̄ est finis opatiōis. est nō vtile s̄z honestū vel delectabile. q̄a cōtra vtilis rōem est inq̄tū vtile q̄ sit vltimatus finis. quod bñ sciuit A. n. p̄mo rhetorice vbi dicit ex q̄b⁹ aut̄ oportet r̄ de his sc̄z de p̄siliabilib⁹ exhortari r̄ dehortari. dicamus fere itaq̄ r̄ singulariter vnicuiq̄ r̄ cōiter oibus. finis q̄dez est quē cōie ctates r̄ eligūt r̄ fugiūt. r̄ hoc est vt i sūma est dicere felicitas r̄ ptes ipsius. Istis visis p̄t videri qualis p̄cessus sit inq̄stio cōsiliatiua. ppter qd sciendū q̄ p̄cessus resolutorius dr̄ qui ex effectu p̄ distinctionē suarū causarū tandē puenit ad inuētiōē p̄mas r̄ remotissimas cās p̄cessus aut̄ cōpositus dr̄ q̄ ex causis p̄mis r̄ re motis p cās p̄pingores tandē puenit ad vltimū effectū. p̄mus enī processus dr̄ resolutorius q̄ oportet omnes ipsius effectus cās distiguerē vt quelibet sc̄orsū i sua simplicitate inueniat̄ vt appareat quomodo ex eis simul acceptis puenit r̄ resultat vnus effectus. processū igit̄ ex effectu ad cās dicamus resolutorii r̄ conuersū dicam⁹ cōpositū. Secūdo sciendū q̄ duplex inuenit̄ finis sc̄z finis operationis r̄ est illud qd vltimate per totam operationem producit̄ in esse. Ali⁹ est finis rei operate q̄ potest

toti operationi p̄existere. nos aut̄ in hoc loco intendimus de fine operationis. t̄his aut̄ finis dupliciter potest comparari ad antecedētia iplum. Vno modo secūdam p̄fectionis r̄ bonitatis ordinem. r̄ sic habet rationē p̄mī r̄ p̄ consequēs habet rationēz cause omnium aliorum. Alio modo secūdam ordinem generationis r̄ sic habet rationē vltimi r̄ p̄ consequēs rationēz effectus omnium aliorum ideo dicit sc̄do physicorū r̄ q̄nto methaphysice q̄ cause sunt adin uicem cause. Ex his igitur statim cōcludi potest q̄ inq̄stio cōsiliatiua fm̄ ordinem p̄fectiōis est processus cōpositus q̄a sic procedit a causa p̄ma ad effectum postremum. s̄z fm̄ ordinem generationis est processus resolutorii q̄a sic est de vltimo effectu ad inuētiōē ei⁹ p̄mas causas sicut apparuit. Deinde vltimovi deri potest quomodo cōsiliū sit questio propter quod. Sciendum est q̄ questio ab hoc v̄bo quero dicitur. quero aut̄ dubiā habet significationem sicut tangit Linceniensis sc̄do posteriorū Vno modo significat idem quod peto vel interrogor̄ tūc questio est dubitabilis ppositio r̄ p̄ modū dubitabilis pposita vt vtrūz mūdus est eternus Secūdo significat idē q̄ inuestigo r̄ tūc questio est processus ad ingredēdū veritatē p̄mo modo accepte Secūdo sciendū q̄ cōsiliū tripliciter accipi potest Vno mō p̄ dubitabili ppositione qua qd sit agēdū vel q̄ liter sit agēdū p̄ modū dubitabilis proponim⁹ r̄ sic cōsiliū est q̄stio p̄mo mō dicta r̄ p̄tinet specialiter ad illū q̄ petit cōsiliū. Secūdo cōsiliū accipit̄ pro cōsiliatiua inq̄stione qua iure st̄gamus qd sit agendum r̄ qualiter r̄ sic cōsiliū est questio secūdo modo accepta. r̄ sic etiam dicit̄ questio resolutoria sicut prius apparuit r̄ p̄tinet ad dantē cōsiliū. p̄mo modo enī nō dicitur questio resolutoria s̄z pocius resolubilis. Tertio modo sumitur cōsiliū p̄ iudicio p̄ p̄dictā inq̄stionē inuēto q̄ hoc sit faciendū v̄ nō faciendū r̄ sic nō ē questio s̄z q̄stiois p̄clusio r̄ finis r̄ h̄z modū formalis i obiecto electiois sicut i alia q̄stioe dicebat. Tūc r̄ndēdū est ad rōes A. d. p̄mā dicēdū est q̄ oēs q̄stiones sepe h̄nt locū in cōsilio. ad cui⁹ eundētiā sciendū q̄ aliquā q̄rimus de medio ad statutū finē si ē vel nō. de q̄ inuētiōes q̄ nō est vel etiā q̄ nō ē possibile: desistimus sicut dicit A. n. r̄ sc̄to q̄ mediū est q̄rimus qd ipm̄ evolētēs ipsū diffinire vt ex eius diffinitōe vidētēs eius cās r̄ p̄p̄rietas sciamus q̄l̄iter r̄ p que fiat. Tertio q̄rimus

ga est si ē dictu q̄ q̄rimus pprietas sibi attri-
butas vt vtrū sit turpe v̄ honestū delectabile
vel triste. Quarto q̄rimus ppt̄ qd sit turpe
vel honestū delectabile vel triste. q̄stioēs at il-
le sc̄z q̄lit̄ aut p̄ que finis statut̄ attigi possit v̄
reducū ad ppt̄ qd si q̄rat de causis v̄ ad qa ē
si q̄rat de passiōibus et h̄i debet videri 2° poste-
rior. Et ad magis vidēdū quō p̄cedit inq̄stio
p̄siliatiua. Sciēdū ē q̄ p̄mo statuēdū ē finis
ad quē attigēdū volum̄ consiliari 2° p̄side-
rāda sūt media p̄ que si habent̄ finis ille habē-
tur finis ille. Tertio vidēdū est vtrū illa me-
dia sint possibilīa p̄ impossibilīa Quarto ex hac
p̄sideratiōe abiciēdū qd̄ iueniēt̄ impossibilīa et ac-
ceptāda sūt que iueniēt̄ possibilīa. Quinto cuius
plura appareāt media possibilīa. fieri debet i-
ter ea collatio q̄tū ad oēs ratiōēs bonitatis v̄
malicie facilitatis vel difficultatis leticie vel
tristitie p̄gruetie vel icōgruetie ip̄orū ad finis
cito post̄ et b̄n̄ attingēdū Sexto q̄ in tali colla-
tiōe illud qd̄ apparet melius eligi debet et alia
refutari Septimo debem̄ p̄ferre oēm malitiā
vel difficultatē vel tristitiā medio electo p̄ne-
xam ad bonitatē finis Octauo ex hac collatio-
ne debem̄ aliquā desistē et ab illo medio et a fi-
ne si malitia mediū appareat excedē bonitatē
finis. aut istitē vtriq̄ si bonitas finis excedat.
Si aut̄ istitam̄ tūc nono debem̄ ab illo medio
opationē incipe si sit i p̄tate n̄ra nisi forte p̄pter
tp̄is aut loci aut alicuius hmōi discōueniētiā
differam̄. si aut̄ illud mediū nūdū sit in p̄tate
n̄ra vt ab eo icipiam̄ opari sed ab alio priori.
tūc decimo debem̄ illud mediū statuē tanq̄ si
nē et h̄ndū est v̄lteri p̄siliū q̄lit̄ et p̄ qd̄ possit atti-
gi p̄m modū dictū de p̄mo fine. Et notādū
est q̄ si a p̄ncipio inueniat̄ vnū solū mediū eē
possibilē. tūc statim de ip̄o fieri debet sicut di-
ctū est eē faciēdū de medio iter alia electo q̄n
plura fuerit inuēta possibilīa. Ad aliā p̄ce-
dēdū est q̄ p̄siliū 2° mō vel 3° mō acceptū ē re-
ctū vel obliquū s̄z nō p̄mo mō acceptū. qa de q̄
stione p̄mo mō sūpta ē v̄m q̄ nec sit recta nec
obliqua. tertia rō loq̄tur de p̄silio dicto 3° mō
et q̄rta rō soluta ē i p̄sitiōe. Et sic ē finis q̄onis.

Verī sexto decimo Vtrū fortitudo sit
v̄tus moral̄. Et arguit̄ q̄ nō qa mul-
ti mali sūt fortes et robusti. v̄tuosi at̄ nō
sūt mali igit̄ r̄c. Itē v̄t̄ ē pietatrix mediū
qd̄ ē i passiōib̄ et opatiōib̄ sc̄do huī s̄z fortitu-
do n̄ ē tal̄ mediū pietatrix s̄z extremi ē enī
circa maxima picula. null̄ ei magis iustiet p̄

cula q̄ fort̄ vt dic̄ A. et etiā vt dic̄ circa mor-
tē cū t̄n̄ maximū tribiliū sit mors vt dicit̄ i lra
f̄min̄ ei et addit mortuis ei v̄ neq̄ bonus neq̄
malū Iterū nulla v̄tus iclinat ad delectationē
mali cū p̄siliat̄ h̄ntē et opus eius b̄n̄ reddat vt
d̄r sc̄do huius et cū sit p̄sona n̄re rōni. s̄z fortitu-
do iclinat ad malū qa ad mortē recipiēda vt
p̄ 3° huius. mors aut̄ est oīno pessimū qa p̄-
uat et bona nature et bona moris et oīa alia ho-
na. Oppositū dicit̄ A. et alii Sciēdū est q̄
fortitudo equoce d̄r. vno ei mō d̄r de fortitu-
dine corporis q̄ est idē qd̄ robur. Est at̄ robur
vt d̄r p̄mo r̄thorice potētia mouēdi alterū vt
vult. et ista nō est v̄tus moralis cū sit dispositio
corporalis et a natura pueniēs ex bonitate ner-
uorū et duritia ossiū. Alio mō d̄r de fortitudie
aie et hitus aie quo q̄s se h̄z b̄n̄ circa timoēs
et audacias q̄ in bellicis picul̄ eminet̄ sicut p̄ 3°
t̄tio huius. Et hec aie fortitudo v̄r eē dicta ad fi-
militudinē fortitudinis corp̄al̄ sicut ei fortitu-
do corporalis ē in posse alterū mouere vt vo-
lumus et in posse sustinere ḡuissima. ita for-
titudō aie est i aggrediēdo b̄n̄ et subinēdo ter-
ribilia et maxima picula. et iō multū p̄fert forti-
tudo corporis ad actū fortitudinis aie exercē-
dū in bello. Secūdo sciēdū est q̄ audacia est
passio appetit̄ irascibilis iclinās ad expectati-
onē vel aggressū tribiliū timor aut̄ est passio p̄-
ria s̄z ad nō aggressū iclinās vel ad fugā tri-
biliū. Tertio sciēdū est q̄ etiā i aggrediē-
do et i fugiēdo tribilia aliq̄ p̄tingit et excedē
et deficiē et v̄trob̄q̄ male et vitupabil̄. qd̄ p̄ 3°
mō de excessu i aggrediēdo. Nā si q̄s p̄ modico
aggredere decē hoies fortes et armatos. et
ita se exponeret morti ip̄e multū eēt vitupabil̄
et eodē mō est de defectu i fugiēdo. nā si decez
fortes et armati hoies vellēt vnum iuadere ad
mortē. et ille absq̄ dāno suov̄ cuiuscūq̄ alteri
p̄ss̄z fugiēdo intrare castrū et saluare se. p̄stat si
n̄ fugēt. ip̄e eēt vitupabil̄ qa recta rō n̄ dicta ē
q̄ hō bon̄ et q̄ p̄t̄ rei publice p̄desse vellet p̄
modico vitā amittē. S̄l̄r p̄t̄ declarari de ex-
cessu i timēdo et fugiēdo Nā si cētū hoies eēt
i forti castro et alii cētū venirēt ad inuadēdū
castrū. magna eēt absurditas si illi fugēt a ca-
stro qd̄ facilī possent defēdē et q̄ dimiuerēt ca-
strū capi S̄l̄r etiā de defectu i aggrediēdo si
enī milites centū h̄ntes stipēdia p̄ defensiōe
ciuitatis et viderent decem inimicorum suo-
rum capere et portare spolia ciuitatis. manife-
stū est quod isti essent mali et vituperabiles si

nō iuaderent illos. Ex his aut̄ statim manife-
stū est q̄ in audendo et timēdo in fugiēdo ag-
grediēdo est dare mediū bonū et laudabile. qa
sicut dicit̄ A. 2° huius in q̄bus quidem sup̄a
bundātia viciosa est et defectus vitupaf. medi-
um laudaf et diligitur nā si totū esset malus et
vitupabile sicut est in furtoz in adulterio: defe-
ctus qui diceret carentiā et remotiōē illi ma-
li et vitupabilis nō esset malus neq̄ vitupabil̄
s̄z bonus et laudabilis nā carētiā et remotio ma-
li est bona. s̄z dictū est q̄ et excessus et defectus
in aggrediēdo et fugiēdo est malus et vitupa-
bilis ḡ mediū est laudabile et bonū mediū di-
co ad nos quod attēdit̄ penes circūstātiās vt
recta rō dicit̄ s̄z aggrediēdo vel fugiēdo v̄l
etiā nō aggrediēdo vel nō fugiēdo q̄n oportz
et vbi oportet et quō et cū quibus oportet sic de
aliis circūstantiis. Hoc viso dicēdū est q̄ for-
titudō est virtus moralis qa hitus electiūs i-
clinās ad tenendū mediū laudabile in passiōi-
bus et opationibus inter sup̄abundantiā viciosa
et defectū vitupabilem s̄m q̄ recta rō dicit̄. ē
virtus moralis vt p̄ 3° huius s̄z fortitudo est
huiusmodi qa p̄ fortitudinem nihil aliud volu-
mus intelligere nisi hitum p̄ quē homo se ha-
bet b̄n̄ circa timores et audacias in aggrien-
do vel fugiēdo terribilia s̄z h̄re se bene in il-
lis est i eligendoz tenendo mediū inter extrēa
viciosa sicut dicit̄ et iō r̄c. Ad rationes ergo
dicēdū est q̄ p̄ma procedit de fortitudine
corporali quā cōcedimus nō esse i virtutē mo-
ralem. Ad aliam dicēdū est sicut de ma-
gnanimo dicit̄ A. q̄ nō est incōueniens ip̄m
in substantia opis eē extremū s̄z in eo p̄vt o3
ipse est mediū. de hoc aut̄ qd̄ vltima ratio pe-
tit: dicitur post. Et sic est finis questionis.

Ecimo septimo queritur vtrū fortitudo
sit vna virtus. Arguitur q̄ nō. quia
vnus mediū hitus nō v̄ h̄re nisi duo
extrema vicia sibi opposita. s̄z fortitudo h̄z q̄-
tuor s̄z excessū in audēdo et in aggrediēdo et
defectū in audēdoz aggrediēdo. et iterū excel-
sum in timēdo et fugiēdo sicut nūc dictū fuit et
apparet p̄ A. 2° et 3° huius ḡ fortitudo nō vi-
det̄ eē vna v̄tus. Oppositū videt̄ velle A. et
Ad hoc respondent aliqui q̄ fortitudo est vna
genere. diuisa t̄n̄ in duas sp̄s quarūz vna me-
diat in audendo et alia in timendo quod cōclu-
dere dicunt sufficiēter rōem statim adductā
Ad cuius confirmationē iterū adducūt q̄ op-
positiones istorū hituum videlicet audacie co-

ardie ex vna parte et intimiditas et timiditas
ex alia intātūz sūt oppositiōēs dispate q̄ au-
dacia et coardia nec opponit̄ timiditati nec i
timiditati s̄z quelibet cū qlibet stare p̄t̄ vide-
licet audacia cū timiditate et intimiditate et si
milit̄ coardia cū timiditate et intimiditate
et s̄l̄r ecōuerso tā timiditas q̄ intimiditas cu3
vtrāq̄ aliam s̄z audacia vel coardia qd̄ si ita
sit n̄ est possibile eē idē mediū ip̄arū. Sed q̄ ita
sit p̄bat̄ p̄mo aucte A. et q̄ eodē dicit̄ esse au-
daces et timidos dicit̄ enī p̄pter qd̄ et sūt mul-
ti ip̄orū audaces et timidi opposita aut̄ nō in-
sūt simul eidē. Sc̄do qa oppositi hitus ad op-
positos actus iclināt s̄z coardia ad nō aggre-
diēdū iclinat et intimiditas ad nō fugiēdū
siue ad expectandū. isti aut̄ actus nō opponūt̄
qa simul stare p̄nt. ḡ coardia et intimiditas nō
opponunt̄ 3° qa nullus diceret q̄ audacia et ti-
miditas opponerēt̄ nisi crederet q̄ timor et au-
dacia eēt opposite passiōes (et nō curem̄ si
audacia aliq̄n capiat̄ p̄ hitu et q̄nq̄ p̄ passiōe
qa noia sunt ad p̄m) s̄z timor et audacia non
sūt opposite passiōes qa simul stat̄ sepe enī au-
dens alterū inuadere timet b̄n̄ ip̄z. p̄pter qd̄ li-
benter capit arma et sociū secū quis etiā iua-
deret sine socio et sine armis. Et multi etiā co-
ardi sūt p̄pter qd̄ nō inuadūt q̄ t̄n̄ si inuadant̄
nō apparēt̄ timidi qa nō fugiūt s̄z virilit̄ picli-
tant̄ et sepe vincūt̄ audacissimos aggressores
Quarto qa eūdē actū opposita vicia sūt inna-
ta depuare s̄z quē virtus nata est rectificare.
s̄z audacia et timiditas nō sunt innate depu-
are eūdē actum. quia timiditas deprauat fu-
gā vel expectationē. audacia aut̄ nō: s̄z aggres-
sum. Sed ista opinio videt̄ deficere dupl̄ p̄mo
inq̄tū ponit nō eūdē eē fortitudinis hitū q̄ ag-
gredimur sicut oportet et quo expectamus v̄l
fugimus sicut oportet. Secūdo inq̄tū ponit ti-
morē et audaciā: nō esse p̄trarias passiōes. p̄-
mū patet p̄mo ex aucte Alberti dicit̄is q̄ q̄-
uis quattuor extrema ponant̄ fortitudinis t̄n̄
nō nisi vnū mediū est fortitudo. cuius rōem af-
signat dices quis enī quattuor sint: sup̄abundās
in timore deficiens i timore sup̄abundās in au-
dacia deficiens i audacia: t̄n̄ hec quattuor non
nisi duplices moris sūt. q̄ enī sup̄abundās est i
timiditate deficiens est in audacia. et abundās
in audacia deficiens in timore. et sic iter auda-
cia et timorem vnica medietas est fortitudo.

Itē virtus et vicū specificant̄ sine. qd̄ patz
aucte et rōe. p̄mo aucte qa q̄rto huī dicit̄ A.
i. liii.

q̄ pdigus nō recte dicit̄ q̄ ppter intpantiā cō-
sumit pecuniā s̄z magis dicit̄ itpatus. pdigus
ei q̄ ppter seipm̄ pditus. dicit̄ etiā q̄ q̄ dat nō bo-
ni grā s̄z ppter aliā quādā cām nō est liberal̄
s̄z alius qs̄ vbi grā si dat ppter adulterari erit
adulter vel intpatus si ppter plus rehabē erit cu-
pidus et sic de aliis Et 3° hui⁹ dē finis at ois o-
pationis est q̄ fm hitū et forti at fortitudo bonū
tal aut et finis dēminat at vnūqdq̄ sine. Ad
hoc ei est rō q̄ v̄tus est hitus electiuus. mō s̄z
electio sit eorū q̄ ad finē. tñ est ppter finē et fm
exigētiā diuersorū finū diuersificat̄ electio et
specificat̄. Itē nihil est bonū nisi ppter cās fi-
nales cōmētator sc̄do methaphysice iō nccē est
oia sumere spēm et rōem sue bonitatis ex fi-
ne. mō v̄tus est bonitas hoīs Nā sc̄do hui⁹ vir-
tus est vtiq̄ hitus ex q̄ bonus hō fit et a q̄ bñ
opus suū reddit v̄tus ei ois cuiusvitiq̄ fuerit v̄-
tus et illud bñ hñs pficit et opus ei⁹ bñ reddit
pcludit̄ q̄ v̄tutes morales specificant̄ ex suo
fine Ex hac at p̄clusionē arguit̄ sic v̄tus ē vna
q̄ ē ad vnū finē. s̄z i bellicis piculis videlic̄ ad
saluādū cōe bonū vel ad bñ se h̄re i bello vel
ad obtinēdū sup inimicos ptingit aliqñ expecta-
re sine aggressu aliqñ vō aggredi et inuadē a-
liqñ aut se rēthere et fugere: aliqñ timere ali-
qñ audere. et c. fm q̄ rō dicit̄ et fm exigētiā
circūstātiarū. q̄ videt̄ q̄ vna et eadē v̄tus sit fir-
mās hoīem i bellicis picul̄ ad obediēdū rōi et
pleqñdū q̄ rō dicit̄ de timēdo vel audēdo v̄
fugiēdo expectādo vel aggrediēdo. Itē hoc
maxime cōcedi debet si apparuerit q̄ timor
et audacia fuerit p̄rie passiōes nā sicut dē est
agēs intēdēs caliditate et remittēs frigiditate.
ita idē erit itēdēs timorē et remittēs audaci-
am. et sic etiā pari rōe segtur q̄ idē erit habit⁹
inclinās ad vnū et declinās ab aliō. S̄z q̄ timor
et audacia sint p̄trarie passiōes p̄bat̄ aucte Añ
2° rhetorice dicit̄. qm̄ at de timore manifestū
qd ē et de timēdis et quō singli hñtes formidāt
manifestū est ex his et audere qd est et circa q̄-
lia audaces et quō dispositi audaces sūt ausibi-
le ei p̄trariū timido. et h̄ Añ. ibidē declarat in-
ducēdo i plurimis p̄sideratiōibus q̄s si videas
satis erit p̄batū tibi p̄positū. p̄trarie ei sūt pas-
siōes appetitus q̄a p̄trariis obiectis fiūt sed ti-
mor et audacia sūt h̄mōi vt p̄z ibidē igit̄ rē.
Tūc ad rōes r̄ndendū ē q̄ p̄tra h̄ adducte fue-
rūt. Ad p̄mā in q̄ dicebat̄ q̄ vn⁹ medi⁹ ha-
bitus n̄ v̄ h̄re nisi duo extrema: p̄t dici q̄ imo
ifinita s̄z tot q̄t sūt circūstātie obseruādē. q̄a

fm cuiusq̄ nō obseruatiōez puenit peccare vel
in maius vel i min⁹. vñ p̄z q̄ s̄z māsuētudo sit
vna v̄tus tñ Añ. sibi tres spēs iracūdie sibi op-
ponit si atrocilā amarā et difficilē iō dicebat̄ i
2° malū at ifiniti. bonū qdē finiti: et peccare q̄
dē multis modis dirigere vō vno mō. v̄tus at
obiectiue itregat̄ ex multitudie circūstātiarū
ppter q̄rū n̄ obseruatiā rectā multa sibi p̄nt op-
poni vicia. Ad aliā q̄n dē q̄ audacia et timi-
ditas n̄ opponūt: dico q̄ si p̄ audaciā itelligat̄
hitus iclinās ad excessū i audēdo: p̄ timidita-
tē hitus iclinās ad excessū i timēdo. tūc oppo-
nūt et sic sit stare nō p̄nt. s̄z q̄ multa v̄tutū et vi-
ciōrū noia deficiūt Ideo n̄ p̄t hō bñ loq̄ siue spe-
cificatiue dicē noia i talib⁹ si at p̄ audaciā itel-
ligamus excessū i aggressu et p̄ coardiā defcū
i aggressu. et p̄ timiditātē excessū i fugā vel de-
fectū i expectatiōe. et p̄ timiditātē defectū i fu-
gā vel excessū i expectatiōe. tūc audacia n̄ op-
ponit̄ p̄prie timiditati s̄z coardie. neq̄ itimidi-
tas coardie s̄z timiditati: s̄z q̄ tu dicis q̄ istarū
dispararū oppositiōnū sūt diuersi hitus mediū.
dico q̄ nō. q̄a iste oppositiōes sūt diuersē ppter
h̄ q̄ attēdunt̄ fm diuersas circūstātiās q̄s oēs
sūt debet obseruare vna v̄tus. Et si dicas quō ē
possibile q̄ itimiditas et coardia sunt extrema
eiusdē v̄tutis. et tñ nō opponūt̄ adiucē cū i 2°
dicat̄ q̄ extrema magis opponūt̄ a diuicē q̄ v̄-
tuti. dicēdū est q̄ hoc ē q̄ nō sūt extrema eius-
dē v̄tutis fm eādē circūstātiā. vñ s̄z pdiga-
litas et illiberalitas sint extrema vni⁹ v̄tutū s̄z li-
beralitatē. tñ si fm diuersas circūstātiās i di-
stictos actus attēdant̄: ipse nō sūt oppositē. s̄z sit
stare p̄nt. vñ dicit̄ Añ. q̄ multi pdigori acci-
piūt vñ nō ōz et sūt fm hoc illiberales. sūt igit̄
bñ pdigi i dādo et illiberales i accipiēdo. dicit̄
etiā Añ. q̄ v̄m est q̄ multi q̄nq̄ q̄s oportēt idi-
gere. hos diuites faciūt et ita sūt pdigi. mode-
ratis aut̄ fm mores nihil vtiq̄ darēt et sic sūt il-
liberales. Ad aliā q̄ arguit̄ q̄ timor et auda-
cia nō sūt p̄trarie passiōes. dicēdū est q̄ auda-
cia i eius extrema excellētia et respectu eiusdē
nō plus paterec̄ secū timorē q̄ letitia tristitiā
vel caliditas frigiditate s̄z audacia remissa h̄z
aliquos gradus timoris. mediū aut̄ participat
vtrūq̄ extremorū. et q̄n dē coardi nō iuadūt et
tñ nō sūt timidi. dicēdū est q̄ si p̄ defectū au-
dacie nō iuadūt q̄a ip̄s aliquos gradus habēt
timoris. aliqui tñ aliqñ rōe moti nō iuadūt et
tñ nō sūt timidi nec coardi. et q̄n dicit̄ illi coar-
di qui nō iuadūt aliqñ si iuadant̄ piclitant̄.

viriliter et sepe vincunt ppter quod nō vident̄
eē timidi. dicēdū est q̄ sic audacia moderata
ita timor moderatus: rōe ductus nō nocet ad
bellandū bñ et ad vincendū s̄z pdest. Ad vl-
timā dictū est q̄ aliqñ sunt vicia eidē v̄tuti op-
posita que tñ nō deprauant eundē actū vel sal-
tem eandem eius circūstātiā iō nō valet. Et
sic est finis questionis.

Ecimo octaua querit̄ Vtrū fortis ali-
d q̄n magis debeat eligere mori q̄ fugere
vbi p̄ fugā saluare. Arguit̄ q̄ non
q̄a semp de duobus malis minus malū est eli-
gendū. s̄z fugere et saluari est minus malum q̄
mori. quia minus malum est vbi pauciora bo-
na amittunt̄. modo in fuga amittit̄ solū bonū
virtutis et saluat̄ bonū nature. In morte autez
amittitur et bonum virtutis et bonum nature
et totum. mors enī vt dicit̄ Añ. est terminus
nihil adhuc mortuis videtur neq̄ bonum neq̄
malum esse. Item primo rhetorice magis
eligibile est delectabilius minus delectabili et
minus triste magis tristi. sed minus triste est
fugere q̄ mori. quia in morte est maxima tri-
stitia sensus sed etiam et intellectus specialiter
in virtuoso quia dicit̄ Añ. q̄to vtiq̄ virtutem
habeat omneq̄ et felicior sit magis in morte tri-
stior erit tali enī maxime viuere dignū. et iste
maximis bonis priuatur sciens. triste aut̄ hoc
igitur. Oppositum dicit̄ Añ. mors quidem
et vulnera tristi et forti et volenti erunt. dicit̄ e-
tiam principaliter aut̄ dicitur vtiq̄ fortis q̄ cir-
ca bonā mortē impavidus. si ergo est dare bo-
nam mortē sicut videtur Añ. supponere: con-
cedendū est q̄ illam fortis magis debet elige-
re q̄ p̄ fugam turpe cōmittere. dicit̄ etiā Añ
quarto huius q̄ cū piclitetur nō parcēs est vite
vt nō dignū exīs oino viuere. dicit̄ etiā tertio
huius quidam autem fortassis non est cogi s̄z
est magis moriendum patientem durissima
Si ista questio supponit secundum fidei verita-
tem felicitatem premiatoriam post hanc vitā
tunc non habet magnam dubitationem quin
in aliquo casu magis sit moriendum q̄ fugien-
dum. verbi gratia si quis videret q̄ propter su-
am fugam magnus xpianorū populus p̄iret et
q̄ multas iporū possessiones possit infidelis
optinere que omnia p̄ suam defensionē et mor-
tis expectationem possunt saluari: constat q̄
tali magis esset eligendū mori quā fugere q̄
solū corpus in tali morte amitteret̄. aia vō ma-

gno inde decoraret̄ p̄mio/mō de aima p̄ncipa-
lit̄ est curādū et vniuersalit̄ magis esset eligen-
dū mori q̄ cōmittē q̄cūq̄ pctm̄ mortale. S̄z si
supponat̄ nulla aia esse vita et nulla esse felici-
tas hūana nisi in hac vita sicut multi phylosophi
senferūt et Añ. innuē videt̄ in hoc loco dicens
et nihil adhuc mortuis videt̄ neq̄ bonū neq̄ ma-
lū esse: tūc questio maiorē habet difficultatez
et opiniōes cōtrarias. Vna enī opinio est q̄
in morte expectanda aut euidenter apparz q̄
omnino impossibile est saluari nisi per fugam
aut hoc non apparet euidenter: sed adhuc spes
haberi potest de optinendo vel non moriendo
Isto igitur casu secundo: dicit̄ q̄ mortis peri-
culū pro cōmū salute magis est intrepide et i-
pauide expectādū: q̄ fugiēdū. et q̄ in tali expe-
ctatiōe est summus fortitudinis actus. et q̄ ad
hanc sententiā debet exponi omnes auctorita-
tes dicētes moriēdū esse et nō fugiēdū. Sed de
p̄mo casu dicit̄ q̄ fugiendū est et pro nulla re
mortē expectādū. q̄ p̄bat̄ p̄mo per p̄mā rōem
in p̄ncipio q̄stionis adductā. Sc̄do q̄a nulla o-
p̄atio virtutis est que nō est felicitas vel ad fe-
licitatē ordinata. s̄z mors omnino opponit̄ fel-
licitati et destruit eā. igit̄ mori non pōt esse opus
v̄tutis et sic nullomō eligēdū est mori. Tertio
q̄a virt⁹ nō inclināt cōtra naturā q̄a est p̄fectio
nature. s̄z iclinatio ad moriēdū eēt cōtra natu-
rā. q̄a ad tocus nature destructionē. Quarto
q̄a talis mors v̄ expectaret̄ ppter bonū p̄priū v̄
ppter aliēnū nō ppter p̄pū q̄a totū in morte amit-
tit̄. nec ppter aliēnū. q̄a ex q̄ nō pōt aliā vita: ip̄e
nō possit alios saluare nec pcurare maius bo-
nū q̄ illud q̄ ip̄e perdit. mō in tali casu q̄libz
debet p̄ferre bonū p̄priū bono aliēno. sicut nos
ponētes aliā vitā dicimus q̄ vnū q̄s magis
debz desiderare salutē p̄priā: q̄ salutē cōm ali-
orū. caritas enī est ordiata. Quīto q̄a nō esset
magis moriendū ex electiōe si nō sparem⁹ de
alia vita q̄ si spēmus s̄z multo minus. sed nos
videmus factissimos viros strenuissimos for-
tissimos approbatissimos qui fugiebāt ab infi-
delibus cū videbāt mortē aī euitari nō posse
vbi gratia guillermū de orēges et plures alios
quos hystorie sūme cōmendāt. Alii aut̄ dicūt
q̄ magis est moriendū q̄ aliq̄ maxime turpia
cōmittē. verbi gratia q̄ matrē occidē vel etiā
q̄ in bello fugere vbi etiā ex fuga sequeret̄ po-
puli communis et ciuitatis destructio que per
non fugam vel mortis expectationē saluaret̄
q̄ p̄bat̄ p̄mo supponendo q̄ nccē est aliquādo

mori et pro morte illa omnia perdere bona et nature et virtutis. semper suppositione habita et non sit alia vita. ergo mortem in presenti sustinenda non debemus fugere nisi pro quanto differt a futura morte. modo non differt in pedendo omnia bona. quia mors vltra et perdet omnia. sed differt solum in prolongatione omnium bonorum habitorum. vel eorum abbreviatione secundum temporis durationem. Supponitur etiam scilicet quod huius temporis prolongatio est brevis. quia vita brevis sicut dicit Ipcras: auerros in prologo octavo phycorum. Tertio notandum quod licet bonum diuturnius sit melius ceteris paribus tamen bonum quod secundum se ipsum excedit alterum non potest ab illo altero excedi per illius alteri diuturnitatem maiorem. ubi gratia vermis duras per solas dies est melior et nobilior bonitate nature quam lapis duras per mille annos. Arguitur igitur sic illud est periclitandum in quo maius bonum acquiritur et minus bonum amittitur. sed in tali morte magis et maius bonum acquiritur quam in fuga et minus bonum amittitur per periclitandum quia in fuga non acquiritur nisi prolongatio bone nature et bonum virtutis amittitur. in expectatione autem mortis bonum quod consistit in summo actu fortitudinis acquiritur et sola per longatio boni nature amittitur. modo bonum nature cum bono virtutis est maius bonum quocumque modico tempore. quam bonum nature sine bono virtutis multo tempore sicut patet ex dictis cum bonum virtutis pertinet ad perfectionem boni nature et sit specie distinctum ab eo. Item ex eodem principio Arguitur de duobus malis minus malum est eligendum. sed natura ornari virtute et attingere finem ad quem ordinatur. sed modico tempore est minus malum: quam natura sine virtute et a fine sibi debito frustratam imo viciatam durare longo tempore. primum autem istorum per mortis expectationem attingitur. et scilicet per fugam igitur et. Nec valet dicere quod iste qui fugit poterit in posterum multa operari virtutis opera que non posset si moreretur. Primo quidem hoc non valet. quia incertum est mors enim est incerta et etiam virtus eius est amissa et iterum quia nisi idem casus acciderit ubi tale iterum mortem expectet: nunquam accidit quod ipse virtutis effectus tante bonitatis imo neque comparabilis exercere possit imo et tantum malum fuit in fuga perpetratum quod per oris futuros actus virtutis illius etiam sed non est amissa non est facta redemptio/ideo videtur quod ille semper in posterum est malus magis quam bonus.

Item per simile arguitur sic. sicut sanitas corporalis ad corpus se habet. ita bonitas virtutis ad animam. modo nullus est qui ad solas corporis dispositiones aspiciens plus vellet longo tempore

magna egritudine et longo dolore languere quam brevi tempore sanitate gaudere. unde videmus omnes cum infirmitatis dolore patientes dicere plus velle mori quam sic esse longo tempore. unde iob plenus vermibus dixit tunc animam meam vite mee igitur similiter omnes ad animam recte attendentes plus debent velle animam insignivivutibus licet modico tempore: quam viciis longo tempore depravari. Istam sententiam tenuerunt antiqui philosophi et approbatissimi morales; illorum quod nulla opinati sunt aliam quam in hac vita futuram beatitudinem. unde seneca multos allegat tales et ipsemet fuit de numero ipsorum; ipse enim manifeste negat post mortem felicitatem premiorum in epistola ad lucillum longe mihi et manifestus in hoc suo ad marcianum de consolatione filii sui et tamen manifeste ipse predictam sustinuit sententiam semper enim predicavit mortem non esse timendam. Similiter Tullius in libro suo de officiis dicit nemo enim iustus esse potest qui mortem qui dolorem qui exilium qui egestatem timet aut qui ea que sunt his contraria equivalenti ante ponit. Et tamen intelligendum quod homovirtuosus et qui communi populo potest prodesse plurimum; nunquam nisi in arduissimo casu deberet mortem sic evidentem expectare. imo nec se periculis exponere nec ille esset actus fortitudinis sed audacie prave. nam contra rectum iudicium rationis esset quod homo qui multum potest sibi et aliis et toti publice rei prodesse: vellet perdere se. ubi nulla vel parva sequeretur commoditas. propter quod de magnanimo dicit Aristoteles quod ipse non est microkidinos id est in parvis periclitator neque in philokidinos id est amator periclitationis. sed est megalokidinos id est pro maximis periclitator et cum periclitatur non parcens vite et non dignum existens omnino vivere. propter quod neque decet reges et principes seipsum statim exponere periculis; sed tunc solum curam non possit aliter resistere inimicis. Si igitur hec opinio teneatur possunt solui rationes aliorum. Ad primam in principio questionis adductam: dicendum est satis quod in aliquo casu mortem eligere et expectare est minus malum: quam fugere. imo hoc est simpliciter bonum et illud simpliciter malum. Ad aliam rationem cum dicitur quod delectabilius est eligendum concedo et cum dicitur fugere est delectabilius vel minus triste. dico quod verum est secundum sensum saltem sibi derelictum: aut etiam apud malos secundum intel-

lectus. sed apud bonos et in virtute perfectos non est verum. quia tales semper in maiori bono magis gaudent. concedo tamen quod isti bene tristant de morte. sed tamen plus delectantur in opere virtutis quod exercet: quam in morte tristens. Ad aliam rationem que pro alia opinione fuit adducta. quando dicitur nulla est operatio virtutis que non est felicitas vel ordinata ad felicitatem: concedo et quando dicitur mors non esset in casuposito felicitas nec ordinata ad felicitatem concedo si mors accipiat pro instantanea corruptione vite. ideo nec dico quod mori sit actus virtutis. sed expectatio mortis vel communitas saluere. et magis eligere quod coitas saluere quam quod mors retardet est summavite politice felicitas quia est maximus virtutis actus. Ad aliam dico quod virtus est perfectio nature ideo inclinatur ad illud quod est nature magis bonum sed nature est magis bonum quod proficiat per adaptionem sui finis: quam quod duret diutius illo fine et in illa perfectione parata. Ad aliam patet quod talis expectatio est et ad proprium bonum maximum et ad bonum alienum. Ad ultimam dicendum est quod guillermus et alii virtuosius fuerunt sepe quia non viderunt quod expectatio mortis proficiet sed quod plurimum suo toti populo obesset. Hec de questione.

Verum decimonono: Virtus fortitudo sit virtus cardinalis? Arguitur quod non quia magnanimitas non ponit cardinalis saltem per fortitudinem distinguere. quia essent plures que coiter ponantur. sed tamen magis videtur de magnanimitate quam de fortitudine quia magnanimitas est principalior et melior quia magnanimus ut dicit Aristoteles est optimus et maxime dignus et quod videtur esse magnanimus quod in vnaqueque virtute magnus. Item secundum albertum virtutes ex eo dicitur cardinales: quia in eis velut in cardibus totum voluit humana conversatio. sed in fortitudine non voluit tota hominis conversatio. quia sicut dicit Aristoteles. fortitudo est circa tribilia non quecumque sed circa mortem que in bello modo tota humana conversatio non vertitur circa bella. sed paucos decem bellare et rarissime. Oppositum tamen arguitur: communitatem enim ponuntur quatuor virtutes cardinales scilicet prudentia fortitudo temperantia iustitia: propter quod et de istis solis seneca libellus composuit specialem in cuius principio dicit species virtutum multorum sapientum sententias diffinitive sunt quibus animus humanus ad honestatem vite possit accedere. harum autem prima est prudentia. scilicet maganimitas seu fortitudo. scilicet continentia siue temperantia. quarta iustitia/singule ergo his officiis que sub

tus annexa sunt honestum ac bene morigeratum virtus faciunt. Et Tullius in sua rethorica volens omnes distinguere partes virtutis non ponit ipsas partes primas nisi quatuor istas: dicere virtus est animi habitus nature modo rationi consentaneus quod bene omnibus eius partibus cogitis tota vis erit honestatis simplicis considerando. habet ergo partes quatuor prudentiam iustitiam temperantiam et fortitudinem. In ista questione primo videndum est quare virtutes dicuntur cardinales. scilicet videbitur quod quatuor sole dicuntur cardinales: et ibi apparebit quod fortitudo debeat dici cardinalis. Albertus igitur dicit quod virtutes cardinales sunt in quibus velut in cardibus voluit tota humana conversatio sic enim ut dicitur camus cardines celi polos et dextera et sinistra in oriente et occidente et cetera in quibus velut in cardibus totus revolvitur mundus. sic enim vocamus in introitu domus cardines hostiorum in quibus ianua revolvitur per quam est introitus et exitus in domo et roborabiliter concedi debet quod hec sit ratio nominis scilicet unde virtutes nomine cardinales supererunt. Sed ut magis appareat earum ab aliis separtio videtur adiungendum esse quod ille virtutes vocate sunt cardinales quibus habitus esto quod nulle aliarum habeantur homo dicitur simpliciter moraliter bonus secundum quod de bonitate morali locuti sunt philosophi quod aliquid officium: huius quibuscumque aliis: homo non dicitur simpliciter bonus moraliter. ideo igitur dicuntur cardinales quia super eas velut super cardines sustentatur voluit totum moralis bonitas humana. Alie autem virtutes bene sunt de congruitate et decore bonitatis humane. sed non de eius necessitate prout inferius apparebit. Videndum est ergo nunc que virtutes secundum hanc cardinalitatem rationem debent dici cardinales. virtutes igitur quedam perfectunt intellectus et alie appetitum perfectentes intellectum sunt quinque quarum tres sunt speculative scilicet sapientia scientia et intellectus que iam non sunt de necessitate bonitatis humane simpliciter licet essent de ratione optimitatis. multi enim bone voluntatis et facti viri duxerunt vitam actiuam nullam habentes aut quasi nullam de rebus speculative noticiam. de sapientia autem dicitur post. Ars etiam moralis que est circa factibilia non est de necessitate bonitatis humane non enim opus hominem bonum esse fabricare vel edificare ut notum est propter quod relinquere quod sola prudentia/hec autem est humane bonitati necessaria. quia sine ea non potest esse reverentia appetitus ipsa enim est regula omnium virtutum moralium et omnes in ea connectuntur. ut apparuit in sexto habet. imo sicut apparuit in 2o non est opus bonum nisi

scdm qd consonat recte ratioi qd nihil aliud est qd prudentia vel actus eius. vtutes aut pficientes appetitu sunt habitus electiui vt in scdo dictus est/ omne aut eligibile dicit scdm alteraz triu rationu. scz utilitatis/ delectationis/ aut honestatis. ideo necesse est omnem talem virtute vferi aut circa vtile/ aut circa delectabile/ aut circa honestu/ aut circa mala eis opposita. et hoc dicit Ar. scdo huius tribus enim exntibus qd circa delectationes et tribus que in fugis vno conferente delectabili et tribus contrariis malo nociuo sczi circa hec quide omnia bono directiu est malus aut peccans si igit fuerint vtutes circa vtile. hoc potest esse tripliciter. vno modo consumo seu distribuendo. scdomodo aggreddendo seu accipiendo. tciomodo retinendo seu seruando. Et itez quodlibz istorz modoz dupliciter. nam consume seu distribuere pot aliqs vno modo dando seu expedendo qd suu est. Alio modo reddendo qd est alienu vel etia aliis quoz vel cuius est distribuendo. primus modus ptinet ad liberalitate et magnificetia pdigalitate vel banansia illiberalitate vel paruificentiam Scds modus ptinet ad iusticiam vel iusticia. na ppo dno reddere alienu iustu. alii aut distribuere iniustu. In pmo aut modo si qs non obseruet mediu liberalitatis vel magnificetie sed excedit no e pctm mortale. nisi forte sine itedat iustu vel intempatu vel contra fortitudinis actu/ nec hoc dicit simpliciter malus. vñ capitulo de liberalitate dicit Ar. qd pdigus videtur esse non pius scdm more: non enim mali neq inuicilis suphabudare datez et no accipientes. Sed in secundo modo cadit pctm mortale per qd homo dicit malus simpliciter. Similiter in accipere et congregare pot duplx. vno modo capiendū qd suu est Alio modo capiendū quod altius est. pm modo ptinet ad liberalitatez vel illiberalitatem magnificetia vel paruificentia. scds modus ad iusticia et in scdo modo peccat mortaliter in pmo aut modo non nisi taliter capiat qd acceptio iniusta vel immoderata fiat vel forte contra fortitudinem/ similiter aut retinet et seruare potest esse duplx. vno modo retinendo alienu iusto domio et hoc ptinet ad iusticia et reddit hominem simpliciter malu et alio modo retinendo suu/ et hoc ptinet ad liberalitate vel magnificetia vel vicia eis opposita nec illud reddit hominem simpliciter malu propter quod manifestu est. qd vicia liberalitatis magnificetie simpliciter opposita non faciunt hominem simpliciter malu sed soluz si spem al-

tius viciu sortiantur puta vt plurimu si opponatur iusticie propter qd iusticia tanq neceria ad existetia hominez simpliciter bonu et no malu ponitur vtus cardinalis non aut liberalitas neq magnificetia. Et nota qd aliquando dicunt sapientes si diues videat pauperem in magna egestate esurientem et non dat ei eleosina: s3 potest reliquias mese sue dat canibus aut porcis: tunc iste no solu no dat imo etiaz no reddit. qa in tali casu illud quod diues possidet: debz esse paupis ideo no solu peccat p illiberalitate no dādo: s3 etia p iniusticia no reddendo. Similiter etia nullus debet seruare bona vtilia: nisi vt aliqui possint sibi vel aliis. ideo si quis per illiberalitatem seruaret blada sua tot et tanto tempore qd putreficeret: tale viciu iam subintraret genus iniusticie: qa talis alia retinet et pderet ea que aliqui deberent in postez ee alterius. et tales pnt peccare mortaliter s3 no per sola illiberalitate vel pdigalitate vel paruificentia vel banansia. propter qd dicit Ar. de pdigo simplici qd non videtur pius ita dicit de paruifico et banansio/ sunt quide igit habitus malicie no tamen opprobria quedā inferunt. ppter neq pximo nocuos esse neq valde turpes. de illiberalitate aut si no dicit qa valde cito et multipliciter innatus est genus iniusticie subintrare. Si aut virtus moralis fuerit circa delectabile aut tristabile hoc erit dupliciter. vno modo largiendo. Alio modo recipiendo et pmo qd modo non facit hominem simpliciter bonu aut malu nisi forte p iniustu aut intempatu actuz largiret quis habiturus delectationem vel tificia/ ppter quod amicitia siue affabilitas et eutropolia qd dicto modo sunt delectationes et tristicie no ponunt vtutes cardinales. multi enim boni viri sunt satis inhabiles ad istas duas vtutes. Si aut sit vtus circa delectabile vel tristabile in sustinendo: hoc erit dupliciter vno modo circa delectabile principaliter et circa tristabile secundario. Alio modo e conuerso. si igit virtus fuerit circa delectationes in sustinendo vel no sustinendo: sic circa multas delectationu immoderatas vsus et excessiua susceptio reddit hominem simpliciter malu qa ducit hominem ad bestialē vitā ad egritudines ad psumptionē corporis. et ad puationē oim anime bonoz intellectualiu et moraliu. s3 hec oia et multa alia mala affert nobis immoderata psecutio: excessiuus vsus delectationu que sunt in cibis potibus et venenis actibus sicut postea videbitur in capitulo de tempantia. propter quod tempantia que est vtus circa has delectationes

est humane bonitati necessaria. id ponitur cardinalis virtus. Si aut vtus fuerit principaliter circa tristabile: hoc est dupliciter. Vno modo scdm qd illud tristabile est innatu inducere timores Alio modo potest esse innatu comouere ad irā. pmo modo est fortitudo que est virtus cardinalis 2o aut modo est mansuetudo que no est virtus cardinalis. quia vicia sibi opposita no reddunt homines simpliciter malum nisi forte illo casu quo excedit ira mouet ad iniustum actum et ita contingit etiaz qd aliqui boni homines multo plus et longiori tpe irascuntur qd oporteat sed tñ p habituz iusticie retinent se ne transeant in iniustā vindictam. dolores tamen cordis patientes ppter iram. si autem virtus moralis fuerit circa honestum. hoc est dupliciter qm honestum potest tripliciter intelligi. Vno modo scdm qd ptinet ad virtutem cognoscitiuam specialiter cuiusmodi sunt habitus intellectuales de quibus dictum fuit. Alio modo vt ptinet specialiter ad virtutes interpretatiuas et huiusmodi est veritas in colloquio in humano conuictu circa quas est vtus moralis quā vocat Ar. veritatem que no est cardinalis qm vicia sibi opposita non reddunt hominem simpliciter malum/ nam maius viciu quod sibi opponitur est iactantia Iactator autem triplex est vt dicit Ar. vnus est maiora exntibus fingens nullius gratia nisi scilicet qa gaudet in huiusmodi fictione. scds talis fingit glorie vel honoris gratia. tertius aut gratia lucris scds igit et tertius no opponunt simpliciter virtuti veritatis s3 scds magnanimitati vel philothimia. etius at liberalitati. s3 pm opponit simpliciter veritati qd est vtus et iste eo pius ee videtur qa e medax et medatio gaudet. tñ dicit Ar. qd bonus magis videtur qd malus. Vñ notandum e qd mendaciu vno modo sumit large p qcuqz fla significatiōe absqz intētiōe fallēdi et nocēdi et tñ mendaciu e simplex iactantia et hoc forte no facit hominem simpliciter malum nec est mortale peccatum. Aliud e mendacium proprie dictum qd e falsa vocis significatio cum intentione fallēdi et nocēdi quia talis iam habet intentionez no iustam ideo tale mendacium potest opponi iusticie. reddit hominem simpliciter malu igit patet qd hec virtus no e ponēda cardinalis. tertio modo honestum capitur vt ptinet specialiter ad virtutes appetitiuas. et hoc dupliciter scz eēntialiter honestu cuiusmodi sunt vtutes morales et actus ipaz. et honestu significatiōe cuiusmodi se honor laus et gloria. pmu honestu vocat aliq roablr

honestu intrinsecu et scdm vocat honestu extrinsecu/ circa igit honestu extrinsecu versat magnanimitas et philothimia que non sunt vtutes cardinales. multi namq sancti viri et contemplatiui spreuerunt hmoi honores exteriores: vt magis possent vacare cōtemplationi. ppter quod nec Ar. dicit hanc virtute esse principalē. sed dicit videtur quide igit magnanimitas vt ornatus quide esse virtutu/ nec dicit qd vicia sibi opposita redderēt hominem simpliciter malu/ s3 dicit no mali quide igit videtur neq isti/ verū est tamen qd si qs ppter nimiu honoris appetitu vel alios iniuste suppeditare et honore eis debitū subtrahere: et domis suis obedientia debitā non reddere: talis peccaret p iusticia et fieret valde malus. Si aut virtus moralis sit circa eēntiale honestu scz circa virtutem ppter imminens periculum non pendat sed retinenda sic est de necessitate bonitatis humane. et est virtus cardinalis que dicitur fortitudo. sicut magis in alia questione apparebit. et sic patet qd quattuor sunt in vniuerso virtutes cardinales/ et non plures.

Tunc igit ad rationes. Ad pmā dicit qd magnanimitas non optimus est ipsa magnanimitate. sed specialiter ex virtutibus cardinalibus quatuor predictis quas magnanimitas presupponit sunt enim magnanimitas et vicia sibi opposita in dignificando se vel no dignificando magnis et maximis honoribus nullus autem his dignificare potest se bene: nisi sit eis dignus et p consequens omnibus virtutibus specialiter principalibus que sunt humane bonitati necesse insignitus. non est igit magnanimitas optimus ex appetitu honoris. nec ex eo qd se dignificat eis. sed qa dignus est eis per alias virtutes. ideo alie vtutes sunt meliores et principales/ saltē quatuor cardinales. Ad aliā dicitur qd no dicitur cardinalis qa circa eas versat huana conuersatio quocunqz modo/ sed qa sup eas huana bonitas sustentat modo dicto/ talis autem est fortitudo sicut magis in alia questione videbitur. et.

Inesimo queritur: Vtqz fortitudo sit soluz circa picula mortis que in bello fiunt? Arguit qd no qa fortitudo ponitur vtutis cardinalis/ et ita debz esse de necessitate humane bonitatis. modo qd pluri mi sunt boni viri no habituati circa bella ergo fortitudo no est soluz habitus circa bella. Item tullius diffinit fortitudinem qd fortitudo est considerata piculorum susceptio et laboris ppressio hoc autem esse potest non soluz in bellicis sed etiaz in aliis. Oppositū videtur

dicere An. circa qualia igitur terribilium fortis, et rident dicentes, et circa maxima. nullus ei magis sustinet picula. terribilissimum autem mors videtur utique neque mortem circa mortem que in unum fortis esse. puta in mari vel in egritudinibus in quibus gressus rident dicentes vel in optimis tunc at que in bello. Item dicit principaliter autem dicit fortis quod circa bonam mortem impavidus, quocumque mortem inferunt repetita exordia. talia autem maxime quod secundum bellum. Sciendum est quod fortitudo sumitur communiter et proprie. contra supra est generalis omni virtuti morali nihil ei aliud est quam illa firmitas animi de qua dicitur in 2° quod qui virtuose operatur oportet quod operetur primo sciens. deinde eligens et eligens propter hoc. Tertio firme et immobiliter sicut enim requiritur fortitudo corporis ad sustinendum et portandum magna pondera: ita requiritur anime fortitudo ad aggrediendum et operandum difficilia, modo dicitur scilicet huius quod circa difficilius semper ars sit et virtus in parte quod fortitudo generaliter supra ad omnem se extendit virtutem. Sed fortitudo proprie et specialiter supra est solum circa picula corporis scilicet aggrediendo vel expectando vel sustinendo sicut oportet ad accedendum vel saluandum bonum virtutis, aut ad fugiendum malum culpe. cum enim sit triplex bonum scilicet delectabile utile et honestum. Et triplex malum oppositum scilicet triste nocivum et inhonestum sive culpabile ut patet 2° huius: constat quod mulier homo dicitur simplex bonus moraliter, nisi proferat bonum honestum bono utiliter bono delectabili. propter quod virtutes cardinales que reddunt hominem simpliciter bonum: sunt necessario tres morales una scilicet firmas hominem ad proferendum bonum honestum scilicet bonum virtutis bono utiliter. et est iustitia. Secunda vero firmas hominem ut bonum virtutis proferat bono delectabili et est temperantia. Sed tertia firmat hominem ne propter tristitias corporales in periculis eminentes amittat bonum virtutis: incurrat malum culpe. et est fortitudo per quod etiam confirmatur quod in alia questione dicebatur. scilicet fortitudinem esse se virtutem cardinalem. Secundo sciendum quod quattuor virtutes cardinales talis sunt conditionis ad invicem. quod quilibet seipsum et alias tres defendit et saluat. ne per vicia sibi opposita aut per passiones per ipsas moderabiles ipsa vel alie corrumpantur. verbi gratia mulier conjugata tentari potest quadrupliciter de adulterio committendo. uno modo per blandicias et lascivias et alia huiusmodi delectationes promittentia et ab hac

acceptatione defendit seipsam domina temperantia. Secundo modo potest tentari per timores ut quod nisi fecerit verberabit turpiter et vulnerabit et ab hoc defendit temperantia domina fortitudo. Tertio modo potest tentari per promissiones et dona et ab hoc defendit eam domina iustitia. quia talis venditio esset iniusta. Quarto modo potest tentari per falsas persuasiones quibus ostenditur quod ei liceret adulterari ut puta si dicat frangenti fidem licet ut frangat eide maritus aut tuus tibi fides quotidie frangit adulterando aut huiusmodi ab hac temptatione defendit temperantia domina prudentia. Similiter etiam exemplificari potest de defensione aliarum virtutum. nam tentari potest homo non aggrediatur vel non expectet pericula. Primo quidem ex timore tristitie corporalis aut etiam mortis. Secundo ex affectu ad carnales delectationes ut quia vult semper habere cibaria delicata. et quia flendo cum amplexibus dicit: mulier quomodo vultis me sola relinquere et desertam. Tertio per promissiones et munera. Quarto per falsas persuasiones scilicet quod liceat talia non aggredi aut non expectare pericula. igitur a prima temptatione custodit seipsam fortitudo. a secunda autem temperantia, a tertia vero iustitia, et a quarta prudentia, et ita est etiam de aliis duabus virtutibus. Et item patet quod ille quattuor virtutes in tantum sunt humane bonitatis necessarie: quod una deficiente non possunt alie permanere. et ita corrumpentur omne bonum virtutis. Tertio sciendum est quod bellum potest sumi dupliciter uno modo proprie prout ex utraque parte est et inuasio et defensio, scilicet quod defensores defendendo inuadunt. et inuasores inuadendo defendunt. Alio modo sumitur communiter bellum pro quacumque periculi corporis expectatione vel susceptione. ubi tamen possibile est periculo recalcitrare aut ipsum non expectare. quoniam si hoc non sit possibile: non habebit aliquo modo belli rationem. ubi gratia non dicitur bellum si iudex suspendat latrones. sed si hoc fuerit possibile scilicet recalcitrare vel fugere: tunc erit ibi bellum. saltem sensus ad rationem. Ratio namque iubebit expectationem propter fugam turpitudinis, et sensus recalcitrabit dicens quomodo expectabo mors imminet, non possum tantos sustinere dolores. si igitur bellum sumatur primo modo tunc fortitudo non est solum circa belli pericula. probatio quia martires qui summam fortitudinis actum exercuerunt: saltem plures non bellabant inuasorie neque proprie defensorie. sed solum sustinendo mortis periculum et mortem, quam mortem

negando fidem et incurrendo malum culpe potant evitare. Similiter si mulieri inferatur verbera et vulnera: et ipsa sine inuasionem opposita plus eligit talia sustinere quam adulterium committere: erit hic actus fortitudinis sicut ex duobus notabilibus precedentibus patuit. et tamen non est hic proprie dictum bellum. sed si bellum sumatur secundo modo sic fortitudo erit solum circa bellica pericula saltem principaliter. quia fortitudo est semper circa pericula que nata sunt inferre mortem vel tristitiam corporalem sicut dictum fuit. aut ergo possibile est huiusmodi periculis aut tristitiam obuiare vel non expectare, aut sustinere, aut impossibile est eis obuiare. Si primo modo tunc est ibi bellum communitur sumptum. et habet propositum. si secundo modo: tunc in expectando et sustinendo nulla est moralis virtus. cum virtus sit habitus electivus, et electio nec est impossibilium nec necessarium: sicut apparuit. igitur etc. Sciendum est tamen quod licet circa ista pericula vel circa mortem talibus quibus nullo modo possibile est obuiare non sit principaliter fortitudo tanquam circa specificum eius obiectum: tamen aliquomodo accidentaliter ipsa habet locum in talibus. unde dicit An. sed adhuc et in mari et in egritudinibus intimidus qui fortis: non sic autem ut marinarii hi quidem scilicet fortes desperant salutem: et tamen mortem talis aspiciunt id est contemunt. hi autem scilicet marinarii bene sperantes sunt propter experientiam et non intelligere quod fortes tales mortem ita contemnant: quod de ea nihil curant: imo de tali morte valde tristant multo magis plus vellent aliter mori scilicet in bello pro salute populi et pro bono virtutis. sed ita contemunt eam. ut propter timorem nunquam in eis turbetur iudicium rationis. Sciendum etiam quod fortitudo non est circa omnia bellica pericula. sed solum circa talia quorum inuasio vel expectatio ordinatur ad bonum virtutis saluandum vel ad malum culpe fugiendum. unde est quis inuasus ab alio defendit se viriliter ad saluandum vitam suam: ipse non propter hoc operatur fortitudinis actum prout fortitudo est moralis virtus. sic enim in bello se habet canis ad canem. hoc igitur naturale est et non morale. Ideo dicit An. boni utique scilicet honesti gratia fortis sustinet et operatur que secundum fortitudinem. Dicit etiam: oportet autem non propter necessitatem forte esse: sed quoniam bonum. Ex his autem sciri potest quod sit obiectum fortitudinis extrinsecum et specificum. Et dico extrinsecum quia fortitudo tanquam circa obiectum intrinsecum est circa timores et audacias prout videbitur in alia questione. Est igitur ob-

iectum predictum fortitudinis terribile. sicut periculum corporalis doloris illatiuum: euitabile per sepe actum: inuasibile vel expectabile ad bonum virtutis saluandum. fortitudo autem est habitus electivus mediis secundum rationem circa dicti obiecti expectationem vel inuasionem, aut non expectationem vel non inuasionem. De hoc autem quod est fortitudinem esse circa mortis periculum sciendum est quod hoc tripliciter intelligi potest. uno modo quod nullus sit fortitudinis actus nisi circa mortis periculum. secundo modo quod maximus fortitudinis actus sit circa mortis periculum. tertio modo quod omnis fortitudo sit habitus inclinatus ad sustinendum quodcumque malum pene: si casus occurreret usque ad mortem inclusive, antequam committatur malum culpe, saltem peccatum mortale. primo igitur modo non est fortitudo circa mortis periculum. quoniam mulier fortis poterit actum fortitudinis exercere si non committat adulterium: plus eligat recipe verbera multa sibi illata: quamvis non imminet ex eis periculum mortis. talia enim sustinet patienter per habitum fortitudinis. et maiora etiam sustineret si casus occurreret: imo putandum est vniuersaliter quod sustinere firmiter et patienter labores quoscumque excessiuos vel quascumque tristitias corporales excellentes siue in ieiuniis siue in vigiliis siue in frigoribus et caloribus vel vexationibus aut aliter quocumque propter bonum virtutis saluandum est actus spectans ad fortitudinem nam si virtus generatur in nobis ex operationibus per assuetudinem, sic dictum fuit in secundo libro: et paucissimi casus et rarissime occurrant ubi imminet mortis periculum: constat quod si soli actus circa mortis periculum esset actus fortitudinis: fortitudo non nisi in paucissimis hominibus generaretur. Et item generare corpus per longas vias et vigiliis propter bonum virtutis est opus bonum et virtuosum et non est alia virtus ad quam melius reduci possit quam ad fortitudinem. quia enim sustinere non spectat principaliter ad temperantiam: sed a delectabilibus abstinere. visum fuit mihi esse ita, sed ita non est tristitia namque quod obiectum terribile per sui presentiam est in actu inferre pertinet ad materiam fortitudinis. tristitia vero quod obiectum delectabile tactui est in actu inferre per sui absentiam pertinet ad materiam temperantie et intemperantie. quia virtus eadem debet moderari contra passiones. 2° autem modo concedendum est fortitudinem esse circa mortis periculum quia si virtus est esse circa difficile ut dicebat in 2°: tunc maximus actus virtutis est circa difficilimum. difficilimum autem est expectare et sustinere mortis periculum quia terribilissimum est mors et hac conclusionem et hac rationem ite debet An. in auctore

allegata in principio istius questionis. Et si que
ras quare locutus est ipse de solo tali maximo
actu: Rñdeo q̄ hoc est q̄a virtus determinat
cognoscit sc̄m vltimū in quod pot̄t pat̄z pri
mo celi. tamen non obstāte hoc ipsa pot̄t in mi
nus qui enī habz fortitudinē corporālē leuādi
centū talenta: ipse per illā fortitudinē pot̄t leua
re decē talenta vel vnū. sed in leuando duo ta
lenta non cognoscit sua fortitudo. Tercio etiā
modo concedēdū est q̄ omnis fortitudo fin q̄
est habitus omnino perfectus inclināt ad susti
nendū mortē anteq̄ cōmittat quodcūq̄ maluz
culpe. q̄a talis fortitudo inclināt ad maximuz
actū fortitudinis modo fortitudinis actus est q̄
cumq̄ bonū rationis per quod omnia reddnat
simplicit̄ bona p̄ferre cuiusq̄ bono corporis et
magis abhorreere quodcūq̄ malū culpe q̄ q̄cū
q̄ malū pene eo q̄ nullū bonū corporis equi
pollet bono rōis. neq̄ etiā malū pene malo cul
pe. tamē fortitudo accepta pro dispositiōe lau
dabili circa fortitudinis obiectū que nūduz est
habitus perfectus et sc̄m que homo dicit̄ sim
plicit̄ et absolute bonus licz non p̄fectus nō in
clinaret forte ad sustinēdū mortē propt̄ q̄cūq̄
q̄ malū culpe euitandū. sed solū p̄pter tale in
quo nō habet locū misericordia neq̄ venia de
hoc aut̄ dictū est p̄us in illa questiōe vtr̄ opa
tiones que propt̄ metū sūt sint inuoluntarie.

Ad rationes ille pcedūt viis suis.

Ic̄himo p̄mo querit̄: Vtr̄ fortitudo sit
medietas circa timores et audacias?

Et arguit̄ q̄ non q̄a virtus illa non est
circa timores et audacias: que est circa iras et
tristitias cū circa diuersas passiones sint diū
se virtutes. sed fortitudo est circa iras dicente
Añ. q̄ fortes furoris sp̄m habent. vnde et ho
merus virtutē immitte furori et virtutē et furo
rez erige. fortes quidē igit̄ p̄pter bonū opant̄
furor aut̄ coopat̄ naturalissima aut̄ videt̄ que
p̄pter furorē esse et p̄accipiens electionē et cui⁹
gratia fortitudo. Similr̄ fortitudo est circa tri
sticias dicente Añ. in sustinēdo vtr̄ tristitias
fortes dicunt̄. p̄pter quod et istis fortitudo/etiā
Añ. videt̄ laudare fortitudinē sup̄ tempantia
per hoc q̄ difficilius est tristitia sustinē q̄ a dele
ctabilibus abstinere. et ita videt̄ velle q̄ sicut
tempantia est circa delectatiōes ita fortitudo
circa tristitias. Itē q̄ assumit sibi furorē non
mediat̄ circa timores et audacias q̄a furor ad
extremū audacie ptinē videt̄. s̄ fortitudo assu
mit sibi furorē vt̄ allegatū est ab hōero igit̄ et̄.

Itē dicit̄ tullius fortitudo est piculorū susce
ptio et laborū p̄fessio. et ita fortitudo est circa
labores et picula que nō sūt timores et audacie
igit̄ et̄. Itē vel estz circa quoscūq̄ timores
quod est cōtra Añ. vel circa aliquos et non cir
ca alios q̄ videt̄ incōueniēs cum non appare
at alia moralis virtus ad moderandū illos alios
timores. Oppositi dicit̄ Añ. Primovidebit̄
q̄ fortitudo est circa timores et audacias. Se
cundo circa quos timores et quas audacias. Pri
mū sic pat̄z virtus moralis p̄pter hoc requirit̄
ad hū p̄mpte et delictabilē opandū: q̄a appeti
tus innatus est aduersari rationi ideo q̄ incli
nat̄ ad oppositū rationis. sed obiectū exterius
non inclināt appetitū: nisi per passionē quā in
fert appetitui. ergo virtus circa aliquod obiectū
extius existens debz etiā esse circa passio
nes per quas appetitus est innatus inordinate
circa illud obiectū exterius inclinari igit̄ virtus
exigit̄ ad moderandū illā passionē ne suo im
petu trahat appetitū cōtra iudiciū rationis.
modo constat q̄ bellica picula circa que est for
titudō nō sūt inuata distorte inclinare appeti
tū nisi ad fugiendū vel non aggredienduz per
timorē. aut aggrediendū et expectandū per au
daciā. ergo oportet fortitudinē esse circa timo
res et audacias sc̄z moderando et mediando vtr̄
ter eas sc̄m iudiciū rationis. Quantū ad
secundū sciendū est q̄ obiectū timoris est ap
parens malū futurū. vñ secūdo rhetorice Añ.
diffiniēs timorē dicit̄ q̄ timor est tristitia q̄daz
vel turbatio ex fantasia futuri mali. Malū at̄
est triplex sc̄m q̄ tplici opponit̄ bono. est enī
malū inhonestuz q̄ honesto bono opponit̄. et
malū nociuū q̄ opponit̄ bono vtili. et malum
triste q̄ opponit̄ bono delectabili. que q̄dē ta
bona quomodo distinguant̄ adiuicē apparuit
in secundo libro. In hoc aut̄ loco vtamur hac
iploz̄ acceptione q̄ per bona hōesta intelliza
mus virtutes et opera virtutū que dicunt̄ hōes
ta formalit̄ honores qui honesta bona dicunt̄
significatiue in q̄tū nobis in signū virtutis ipē
dunt̄. per bona autē vtilia intendamus pecu
niam et possessiones alias quaz dignitas con
suevit nūmismate mensurari. s̄ per bona de
lectabilia intelligamus quecumq̄ per se inata
sūt sensibus extioribus inferre delectationem
capiamus. etiā p̄porcionabilit̄ ta mala his bo
nis opposita sic enī distinctis bonis et malis vir
tutes in hoc optime distinguunt̄ a vicis: q̄ qui
p̄fert honestū delectabili et vtili bene agt̄. qui

ecōuerso peccat. Dicemus ergo p̄mo q̄ fortitu
do nō est circa timores mali quod opponit̄ bo
no honesto. quia fortitudo est p̄ncipaliter ad
refrenandū timorem ne inducat nos ad fugaz
licet etiam aliq̄n fm fortitudinē sit fugienduz
ideo fortitudo est circa talis mali timorem q̄
nō est semp fugiendum s̄ aliq̄n expectandum
s̄ malū inhonestum est semp timendū et fugiē
dum q̄tū est possibile. cū opponat̄ bono fm ra
tionē quod est simpliciter bonū et omni bono al
teri p̄ferendū. ideo et̄. Et hanc rōem intender
bat Añ. cū dicit̄. s̄ nō circa oīa mala videtur
esse fortis. quedā enī et oportet timere et bonū
est timere. quod aut̄ nō malū id ē ea nō timē
est malum puta malā opinionē et infamiam.
qui quidē enī timet. decens et verecūdus. qui
aut̄ nō timet. inuerecūdus. infamia enī oppo
nitur bone fame que est bonū honestū: licz nō
essentialiter. tñ significatiue modo sicut in di
sputationibus nō solū cauendum est redargui
s̄ etiā videri redargui: ita nō soluz timendū
est cauendū essentialiter inhonestū: cuiusmo
di sunt vicia et opera iporum. s̄ etiā timendū
est inhonestū significatiue cuiusmodi sunt scā
dalum, vituperiū. et infamia. Considerandū est
tū q̄ honestū significatiue nō ita timendū est
et fugiendū q̄ ob eius timorē vel fugam incur
ramus inhonestū centialiter s̄ potius sustinē
dum eēt patienter scandalum vel infamiam: q̄
agatur cōtra virtutem. vñ qui p̄pter timorem
infamie vel scandalī ageret cōtra bonū virtu
tis. ipse peccaret cōtra magnanimitatē vel ho
noris amatiū fm excessum. et esset kaimus
vel phylotimus. p̄pter quod patet q̄ talis tim
or nō spectat ad fortitudinē. Secūdo dicēdū
est q̄ fortitudo nō est specialiter circa timores
mali nociui q̄ opponit̄ bono vtili. q̄a circa ta
le bonū est liberalitas et magnificentia et vicia
eis opposita. p̄pter quod liberalitas et magni
ficētia debēt moderare passiones quas hōi
bona sunt innata nobis inferre. cuiusmodi sūt
timor pdendi vel expēdendi vel nō acquirēdi
et audacia dandi et cōsumendi. ideo circa ti
mores et audacias talium nō est fortitudo De
malo aut̄ tristi Sciendū est q̄ triste solet dupli
citer capi. Vno mō put̄ fm sensū tactus est in
natū inferre dolores p̄ suā absentia. cuiusmo
di sunt cibus et potus et venerea. et circa ta
lia est tpantia et nō fortitudo. Alio mō capit̄
vt̄ est doloris illatiū p̄ sui p̄ntiā sicut sūt egri
tudines vbera. vulneratiōes. et hōi. vel etiāz

mortis picula. et apparētie. et tūc oportet ite
rū distinguere. qm̄ vel est in ptate nostra euita
re talia picula et tales tristitias. vel nō. si non.
tūc circa timores talium nō erit fortitudo. sicut
dicebat̄ in alia questiōe et p̄pter hoc dicit̄ Añ
q̄ nō videbit̄ esse fortitudo circa mortē que i
mari vel in egritudinibus. s̄ si in ptate nra sit
talitudo euitare: tūc circa talium timores et auda
cias erit fortitudo. erit enī hitus inclinās ad nō
timēdū/ s̄ audendū tristitia et picula. quoz̄ ex
pectatio et susceptio est honesta et fuga turpis.
ecōuerso inclinabit ad nō audendū/ s̄ timēdū
vbi nō esset honesta expectatio/ueq̄ fuga tur
pis. et ita videt̄ manifestū esse q̄ virtus fortitu
dinis specificat̄ et distinguit̄ ab aliis virtutibus
p̄ timores et audacias. et nō oēs. s̄ circa bellica
picula. et tūc redit̄ q̄ dictū fuit in alia questiō
ne. Tūc rñdendū est ad rōes. Ad p̄mā di
cendū est q̄ fortitudo nō est circa irā p̄ncipalr̄
et directe: s̄ indirecte. et quasi accidentalit̄. q̄a
nō est modificatiua ire. s̄ magis assumit irāz
ad moderandū et rep̄mendū timorē et ad corro
borandū audaciā in sustinēdo vel aggrediēdo
maxima picula. et ad facilius et minus sensibi
lit̄ sustinēdū corporis maximas tristitias. de
tristitiis aut̄ dicēdū est q̄ oīs virtus vtr̄ est ali
quo mō circa delectationes et tristitias. et cui⁹ h
etiā fortitudo est quodā sp̄ali mō circa tristi
tias: i q̄tū est circa terribilia q̄ inata sūt iſferre
tristitia. s̄ ipa nō est p̄prie circa tristitias tāq̄
moderatiua earz. s̄ inclinās ad sustinēdū ma
ximas tristitias corporales. s̄ ipa sic ē circa ti
mores et audacias sc̄z tanq̄ moderatrix iparuz
ne impetu suo inclinēt ad turpē actuz. Ad
aliā dicēdū est q̄ fortitudo nō mediat̄ in timo
res et audacias medio rei. s̄ medio rōis. ita q̄
tm̄ sumit de timore vel audacia. q̄tuz recta rō
iubet fm exigētiā opis et circūstātiarū mō qm̄q̄
o3 sibi maximā sumē audaciā. dū tñ sēp sit s̄
dñio rōnis. iō qm̄q̄ fortitudo assumit sibi furo
rē et irā magnā ad augendū audaciā Ad ali
am dicēdū ē q̄ labores et picula sūt obiecta ti
moris et audacie. de alia rōe visū est satis i cor
pore questionis. Hec de questione.

Verit̄ vicessimosecūdo. Vtrū i aggre
diēdo sit p̄ncipalior act⁹ fortitudinis q̄
in expectādo vel cōtra. Arguit̄ q̄ i
aggrediēdo p̄ sex rōes p̄siles illis sex p̄ q̄s Añ
capto de liberalitate. p̄bat dationē eēt p̄ncipali
orē actū q̄ acceptionē. Prima ē. q̄ vti ē meli⁹
q̄ possidē. s̄ aggredi ē vti virib⁹ suis. expecta
k. i.

tio aut videtur non esse nisi possidere vires igitur et
 Secunda ratio est quod virtus est magis bene facere quam bene
 pati. scilicet aggredi est bene facere: expectare autem vel sus-
 tinere est bene pati. igitur et. Tertia ratio bene operari est
 magis virtus quam turpia non operari. scilicet aggredi est
 bene operari. expectare autem quod est non fugere. est tur-
 pia non operari igitur et. Quarta ratio est quod virtus opera-
 tioni virtutis debet laus et gratia. scilicet magis laudatur
 inuadentes et inimicos repellentes quam expectantes et
 sustinentes igitur et. Quinta ratio est quod virtus est cir-
 ca difficile. et virtuosius circa difficilius. scilicet diffi-
 cilius est aggredi quam expectare. igitur et. Sexta
 ratio est quia virtuosius est ceteris paribus quod maiore
 prebet rei publice utilitate. quia tale est amabile
 et virtuosius actus sunt amabiles: scilicet aggredi est vir-
 tiosius. cum per aggressum magis repellat inimici.
 igitur et. Oppositum videtur vellemus Aristoteles dicens in
 sustinendo ita quod tristitia fortis dicitur. et per totum ca-
 pitulum de fortitudine Aristoteles magis loquitur de actu
 sustinendi quam de actu aggressus tamquam actus sustine-
 di sit principalior. unde dicit quod fortis est circa ma-
 xima tribulatio. nullus ei magis sustinet. Dicendum
 est quod cum non sit semper optimum aggredi vel etiam
 expectare. sicut in precedentibus appuit. igitur duplex
 est fortitudinis actus. scilicet fuga. expectatio. et
 aggressus. de quorum actu adinuenit copatione
 dicendum est primo quod fuga est minus principalis actus
 ceteris duobus. scilicet quod expectatio est actus prin-
 cipalior quam aggressus. primo sic probatur quia sicut dicitur
 secundo huius circa difficilius semper ars sit et virtus
 etenim bene melius in hoc. scilicet difficilius est aggredi
 tribulatio et tristitia quam fugere ea. quam tristitia stupefa-
 cit et corrumpit naturam hominis igitur huius. Item sup-
 ponitur quod fortitudo magis opponitur timiditati quam
 audacie et hoc dicit Aristoteles in 2° huius. et probatur
 quia ad timorem tribulatio magis inuadit sumus quam ad
 ipsorum audacia. sicut experientia docet. scilicet ad que
 ipsi magis nati sumus aliquid hec magis propria
 medio videtur. ut dicitur 2° huius. igitur et. Ex hoc
 arguitur sic ille actus virtutis est minus principalis quam
 magis affilatur vicio magis opposito virtuti. scilicet
 fugere magis affilatur timiditati seu actui ipsi
 us quam expectare vel aggredi. quam quidem timiditas
 magis opponitur fortitudini. igitur et. Item ille ac-
 tus est minus principalis quam est magis remotus ab
 actu principalissimo. scilicet fuga est huiusmodi quia actus
 principalissimus fortitudinis est expectatio sicut
 dicitur in alia questione. fuga autem magis distat ab
 expectatione quam aggressus quia tota tollit substantiam
 expectationis. aggressus autem non. scilicet addit ei
 Secunda conclusio probatur primo. quia sicut bene facere

bonum puta liberaliter dare est virtuosius quam bene
 pati bonum. puta quam liberaliter recipere. sicut di-
 citur capitulo de liberalitate. ita pro locum a proprio bene
 pati malum. est virtuosius. quam bene facere malum. scilicet for-
 titus sustinere est bene pati malum scilicet tristitia. fortis
 autem aggredi est bene facere malum scilicet inimicos igitur
 et. per 3° quod fortis expectatio copatur dationi liber-
 rali et fortis aggressus acceptio. 2° quia sicut pro
 us allegatum est circa difficilius semper ars sit et
 virtus et. igitur ille actus virtutis principaliter ad virtutem
 spectare quam difficilius est. scilicet difficilius est expe-
 ctare bene secundum fortitudinem quam aggredi. igitur et. mi-
 nor probatur quadrupliciter. primo quia bene sustinere re-
 spicit proprie loquendo fortior inuadente. bene autem in-
 uadere respicit magis debiliore defendente. ita
 dens enim si secundum rationem inuadat. semper inuadit per
 modum fortioris sperans salutem. scilicet expectans aliquam
 videtur mortem et desperans salutem sustinet picula
 et mortem. ne malum culpe committat. modo facilius
 est aggredi debiliore et ubi est spes et de salute
 quam expectare fortior et ubi desparat de salute
 quam tribulatio mors Secundo quia expectatio est mo-
 deratio timorem mixtum adhuc cum labore corpo-
 ris et dolore. inuasio autem modum audacia. modo
 difficilium est tale moderare timorem quia timor
 et dolor sunt inuadenti vehementer trahere appetitum
 Tertio quia difficilius est diu et perseveranter
 manere in periculis et doloribus. quam subito
 motu moueri ad pericula. sed expectare im-
 portat temporis diuturnitate aggredi autem potest
 quis subito motu. et ideo de audaci et forti di-
 citur Aristoteles. audaces quidem preuolantes sunt ante pe-
 ricula. in ipsis autem discedunt. fortes autem in ope-
 rationibus acuti. prius autem quieti. quarto quia
 expectans et sustinens percipit in presenti pe-
 ricula et dolores. aggredienti vero nondum sunt
 presentia pericula et dolores. sed mala presen-
 tia fortioris sunt motus quam mala futura: unde
 dicit Aristoteles capitulo de temperantia. hec
 quidem enim. scilicet pericula futura vel in inuenerunt
 considerata. sine tristitia sunt. hec autem scilicet pericu-
 la presentia et in particulari apprehensa propter tristitiam
 stupefaciunt. ut arma percipiunt. et alia difformiter
 faciunt. tristitia namque stupefacit et corrumpit natu-
 ram hominis. Et 2° rhetorice dicitur sunt autem ausibilia pi-
 culosa longe entia. non enim omnia timeant. scilicet quicquid tri-
 stitias magnas aut corruptiones presentia. et hoc. si
 non longe scilicet prope videantur. sciunt enim omnes quod mori-
 entur. scilicet quia non prope nihil curant. 3° ad principale
 arguitur ille actus virtutis est principalior quam immediatus
 respicit bonum honestum. scilicet bonum virtutis. scilicet expectatio est

huiusmodi probatur quia aggressus licet sit finali-
 ter propter bonum virtutis saluandum. tamen immediate est
 vel ad victoriam aut lucrum optinendum super inimicos.
 vel ad repellendum inimicos ut non obtineant
 in futurum. scilicet expectatio (specialiter ubi mors ap-
 paret) ad nullum eorum tendit immediate. scilicet solus
 ad honestum fouendum. et ad euitandum malum culpe
 quod committitur in fuga igitur. Quarto arguitur sic
 ille actus virtutis principalior actus virtutis quam magis
 distat ab extremis viciis. scilicet expectatio est huius-
 modi quia fortitudo magis puenit audacie in ag-
 grediendo: quam in expectando. et ex alia parte magis
 puenit timiditati in fugiendo quam in expectando. er-
 go et. Et attendendum quod aliquando magis est ag-
 gredi quam expectare imo quod expectatio sine agres-
 su esset viciosa. et similiter aliquando fuga est melior
 igitur copatio ista de qua locuti sumus. non est atten-
 denda respectu eiusdem actus et eodem modo circu-
 stantionati. scilicet respectu diuersorum. ita scilicet quod sur-
 primus actus expectationis est virtuosior supermo
 actu inualiois. Notandum etiam est quod fuga est mi-
 nimus fortitudinis actus: igitur sibi nulla attribu-
 itur prius fortitudinis que ceteris solent enume-
 rari aucte Tullii. dicit enim Tullius in sua rhe-
 thorica quod fortitudinis partes sunt magnificentia pro
 fiducia patientia et perseverantia. et ista nomina non
 videntur esse proprie supra. sicut etiam Seneca minus
 proprie fortitudinem vocant magnanimitatem. he-
 autem partes sic artificialiter distinguuntur. quam duplex
 est primarius et principalis actus fortitudinis scilicet
 expectatio et aggressus. et iteque duplex est ei-
 us et secundarius actus scilicet piculorum vel dolorum
 susceptio et dolorum pessione propter bonam expecta-
 tionem requirit presentia reddens eam firmam et insu-
 pescibilem. unde de hac parte loquens Aristoteles dicitur prin-
 cipaliter autem dicitur fortis quod circa bonam mortem impa-
 vidus. et quecumque mortem inferunt repentina ex-
 tertia. et quod fortis est insuspescibilis ut homo. scilicet propter bonum
 aggressum igitur fiducia. vel fiducia reddens aggressus
 suum viuendum et acutum. unde de ista parte dicitur Aristoteles. de
 sperans utique quod timidus. fortis autem proprius. in au-
 dedo ei bone spei est. scilicet propter dolorum corporaliu su-
 sceptionem regitur patientia reddens eam tolerabilem
 inprobabilem specialiter propter delectationem quam habet for-
 tis in se quod puenat sibi et auget bonum virtutis in tales pa-
 tiendo dolores. de qua parte dicitur Aristoteles. mors quidem
 et vulnera tristitia forti et volenti erunt. sustinet
 autem si quam bonum scilicet propter laborum pessionem reg-
 ritur perseverantia. supra tamen non ut opponitur molli-
 ei de qua dicitur in septimo. scilicet ut est circa labo-
 res ad fortitudinem pertinentes. hec igitur perseveran-

tia reddit predicta laborum pessionem infatigabi-
 le modo humano. de qua dicitur Aristoteles. audaces quidem
 puolantes ante picula: in ipsis autem discedunt fortes
 autem in operationibus acuti sic igitur patientia sequitur
 presentia sicut dolores expectationem. et perseverantia
 fiducia sicut labores aggressus. Tullius igitur
 tur pro magnificentia et Seneca pro magnanimitate
 tamen debebat intelligere presentiam quam nominibus a ma-
 gnitudine superis appellauerunt propter hoc quod spe-
 ctat ad maximum fortitudinis actum. Tunc re-
 spondendum est ad rationes. Ad primam dicendum est quod
 uti virtuosius est et melius quam possidere. scilicet expe-
 ctare sustinendo picula presentia et dolores est mul-
 to magis uti viribus anime quam aggredi. sicut dicitur
 est igitur et. Ad aliam dictum fuit in prima ratione se-
 cunde conclusiois. Ad tertiam potest responderi per tertiam
 am rationem secunde conclusiois. bonum enim honestum tanta
 habet bono presentia: quam melius est fugere tur-
 pe. quam quodcumque utile procurare: et cum hoc expectans
 bene secundum dictam rationem non solum fugit malum cul-
 pe scilicet maximum et optimum fortitudinis actum ex-
 ercet. Ad quartam dicendum est quod pro plus aliquando
 laudat non laudabilem que scilicet studiolum non lau-
 daret. laudat enim illum qui quicquid delectabile et vir-
 tile prebet. licet per immoderatum actum aut turpem. et
 ita sepe laudantur audaces et prodigi et bomolo-
 gi. dicente Aristoteles. quarto huius quod pluribus gaudet
 tibus ludo et ipso percipiari magis quam ovis et bomolo-
 gi eutrappelli appellantur et gratiosi dicen-
 dum igitur quod studioli magis laudantur expectate o-
 ptime. quam optime inuadente. licet magis debe-
 at laudari inuadens ubi ratio dicitur inuadente et non
 solum expectare. Ad quintam dictum fuit in secunda
 ratione secunde personis. Ad sextam dicendum est quod non
 semper est melius quod rei publice utilius. sic enim
 multa pecunia esse melior quam unus homo bene probus
 unde dicitur Aristoteles. milites forsitan nihil prohibet non ta-
 les. id est non vera fortitudine fortes esse optimos. id est
 maxime utiles: scilicet eos qui minus quidem fortes A-
 liud autem nullum bonum habentes pati quidem enim isti ad
 picula. et vitam ad pauca lucra permittunt. potest etiam
 dici quod optima expectatio et susceptio mortis
 ita posset aliquo casu saluare civitatem et totam
 gentem adhuc in maiori piculo existeret. sicut opti-
 mus aggressus. Et sic est finis questionis.

Decimo tertio queritur Virtus inter quicquid
 similitudinarias fortitudines fortitudo
 politico magis assimilatur vere fortitudi-
 ni. Arguitur quod non. quia continet sub se forti-
 tudinem a principibus coactam. modo coactio repu-
 gnat omnino vere fortitudini et omni virtuti.

Itē illa que magis picipat modū v̄tutis af-
similaf magis vere fortitudini. s̄ fortitudo mi-
litaris est hmōi. p̄bat̄ q̄a prudētia est regulav̄
tutū. et in ea p̄ueniūt v̄tutes oēs. vt p̄3 in sex-
to. iō illa fortitudo magis h̄3 rōem v̄tutis q̄ ma-
gis v̄tū prudentia. mō fortitudo militaris est
hmōi. q̄a milites sūt experti in bellis. ⁊ sciunt
quō h̄ndum sit in bello ad p̄cutē et inuadē ad
se defendē et custodire. Hec aut̄ scia nō aliud
esse videt̄ q̄ prudentia. cū prudentia sit recta
rō agibilibiū igit̄ ⁊c. Itē3 videt̄ q̄ fortitudo
ex ira sit similior vere fortitudini. tū q̄a v̄a for-
titudō irā assumit sibi in adiutoriū. dicēte Añ
fortis. q̄dem igit̄ p̄pter bonū opaf. furor at̄ co-
opaf eis: Tū q̄a dicit etiā Añ. q̄ naturalissima
videt̄ que p̄pter furorē fortitudo p̄cipiēs e-
lectionē. p̄pter q̄d et fortes furoris sp̄m h̄nt
Itē videt̄ q̄ fortitudo ex spe sit similior. q̄a
dicit Añ. desperās v̄tiq̄ q̄s timidus. fortis aut̄
cōtrarius. in audendo eī bone spei est. p̄p̄t q̄d
etiā fidentia posita fuit sup̄ius vna p̄tiū fortitu-
dinis. Itē videt̄ q̄ fortitudo ex ignorantia
sit sibi similior. q̄a forti maxime videt̄ approp̄
ari ignorātia dicente Seneca in suo libello de
quattuor v̄tutibus cap̄lo de fortitudine q̄ ma-
ximū genus vindicte sc̄3 spectās ad ip̄am for-
titudinē est ignoscere. et Añ. de magnanimo
quē asserit in omni v̄tute magnū esse dicit q̄
magnanimus neq̄ memor mali est. nō enī est
magnanimi recordari mala. s̄3 magis despiciē
Oppositū arguit̄ q̄a de fortitudine politica
dicit Añ. Assimilaf aut̄ maxime ei q̄ dicta
est. hoc est vere fortitudini: cuius rōem subdit
dicēs. qm̄ p̄pter v̄tutem sit p̄pter verecūdiā enī
et boni desiderii. honoris enī gr̄a et fuge ob-
p̄brii exūtis. Primo videndū est q̄ et quot ponā-
tur silitudinarie fortitudines: Sc̄o quā simili-
tudinē vel dissilitudinē habeāt cū v̄a fortitudi-
ne Tertio ex his videbit̄ p̄positū. Quātū3
ad p̄mū. manifestū est q̄ Añ. qnq̄ ponit silitu-
dinarias fortitudines. quarū Prima i duas di-
uidit̄. et ita sūt sex. Prima ḡ ē fortitudo politi-
ca et est illa p̄ quā ciues p̄pter ea que p̄ncipes
possūt eis largiri vel inferre aggrediunt̄ poten-
ter belli picula: q̄ est duplex. Prima est s̄3 quā
vident̄ sustinere picula ciues p̄pter eas q̄ ex
legibus increpationes et ob p̄bria et honores ⁊
p̄pter hoc fortissimi vident̄ esse. apud quos ti-
midi inhonorati et fortes honorati scilicet a
principibus. Secunda est per quā ciues p̄pter ti-
morē pene corporis. aut amissionis possessio

num aut hereditatum periclitantur s̄3 quia sic
solent dñi pugnare. fugientes aut̄ nō aggredi-
entes piclūm Tertia fortitudo est sc̄m quā pro-
pter exp̄ientiam et artem bellandi homines
audacter aggrediunt̄ pericula et hec est for-
tudo militaris: milites enī propter experiēti-
am sciunt multa que in bellis videntur inex-
p̄tis terribilia nullum habere periculum. sicut
sūt fragor armorum. strepitus equorum et hu-
iusmodi. per artem etiam bellandi sciunt in-
uadere ad nocendum et custodire se vt nō pa-
tiantur. propter quod isti alii quēadmodū ier-
mibus armati pugnant ⁊ athlete idiotis. iō ne-
q̄ mirum si sunt magis audaces. Quarta forti-
tudo est per furorē siue iram. impetuossim⁹
enī est furor ad pericula. et iste modus non est
homini proprius. sed communis feris. ferās eī
videmus aliq̄n potenter adinuicem bellare p̄-
pter iram. Quinta fortitudo est ex spe vincē-
di propter multotiens alias vicisse. Sexta for-
titudō est ex ignorantia periculi vel q̄tatis
eius aliqui enī vere timidi pericula maxima
aliq̄n agrediuntur. quia nō putant ibi talia es-
se pericula. vnde (sicut dicit Añ:) cum p̄cepe-
rit sc̄3 periculum. statim fugiunt. Quātū3
ad sc̄m p̄positum sciendum est q̄ ad omē o-
pus virtutū virtuose operandum multe requi-
runtur cōditiones. quarū quattuor multū p̄-
cipales ponit Añ. 1. huius. primū quidem o-
portet q̄ sciens opetur. quia oportet omne v̄-
tutis opus prudentia regulari. 2. q̄ eligēs. q̄
virtus est habitus electiuus. tertio q̄ eligens p̄-
pter hoc. i. p̄pter bonitatem et honestatem ip̄i
us operis fm̄ se. quarto q̄ firme ⁊ immobili-
t. quinta cōditio addenda est q̄ delectabilit. vñ
p̄mo huius nullus v̄tiq̄ bonus est qui nō gau-
det bonis operibus. ⁊ inducit ibidē in iusto et
liberali. et ita dicit esse in aliis. Ex q̄bus fina-
liter p̄cludit. si aut̄ sit fm̄ seip̄as. v̄tiq̄ erūt fm̄
virtutē opationes delectabiles. Secūdo eti-
am sciendū ē q̄ duo fuerunt positi p̄ncipales a-
ctus fortitudinis sc̄3 expectatio ⁊ aggressus. ap-
paret ḡ q̄ qnq̄ p̄me fortitudines cū vera forti-
tudine p̄ueniūt in p̄ma p̄ditione v̄tutis. q̄a oēs
isti scientes et p̄siderātes picula aggrediunt̄ ea
Sexta vero fortitudo deficit in hoc. nā inuadē-
tes ex eo q̄ piculū ignorant. nō inuaderent si
scirent. q̄a remota cā remouet̄ effectus. vere
aut̄ fortis nō est talis. q̄a fm̄ Tulliiū fortitudo
est cōsiderata piculorū susceptio. et laborū p̄-
pessio. Tertio apparet q̄ he om̄s fortitudines

in sc̄a p̄dicatione v̄tutis p̄ter quartam cōueniūt
q̄ est ex iravel ex passione. q̄d enī ex passione
fit. nō fit fm̄ electionē. vñ 3. huius nequaq̄ que
p̄pter irā fm̄ electionē esse vident̄. et q̄a opari
fm̄ passionem p̄uenit brutis q̄ electionē nō cō-
municāt. alie aut̄ qnq̄ fortitudines multū dif-
ferent eligūt. Nā p̄ma fortitudo ⁊ tertia ⁊ q̄n-
ta et sexta sp̄ote eligunt. Secūda aut̄ cū coacti-
one q̄dā. nā met⁹ pene et si nō cogit simplr. tñ
modū h̄3 coactiōis. inq̄tū q̄ metu eligif nō est
volūtariū simplicit. s̄3 mixtū ex inuolūtario vt
apparet 3. huius. et q̄tū ad hoc ista sc̄a forti-
tudo magis recedit a vera fortitudine sicut enī
metus aliq̄liter excusat actus turpitudinis i p̄-
uis opibus. ita etiā quodāmo accusat actus de-
cētā in studiosis. p̄pter q̄d dicebat Añ. Sed at̄
nō p̄p̄t necitatē fortē eē. s̄3 qm̄ bonū. Tertio ap-
paret q̄ oēs ille sex fortitudines deficiūt a ve-
ra fortitudine in tertia cōditioe v̄tutis. nulla
enī elegit opus fortitudinis p̄p̄t seip̄am. sed p̄-
ma p̄pter honores adipiscēdos exteriores. ⁊ vi-
tupia euitāda. sc̄a vero ad euitādū penā vel
dānū. tertia aut̄ p̄pter lucrū ⁊ stupēdia h̄nda. si
hec tertia debeat ab aliis seiūgi. quarta aut̄ nō
eligit sicut dictū fuit. s̄3 tñ fm̄ passionē ire' sta-
tuit sibi vindictā in fine. q̄nta aut̄ et sexta vi-
dent̄ sibi statuerē finē. victoriā ex eo enī q̄ eā
sperāt aggrediunt̄. Quarto manifestū ē q̄
in q̄rta cōditione v̄tutis p̄ma fortitudo p̄uenit
multū vere fortitudini. q̄a manēte cā manet ef-
fectus s̄3 isti p̄pter honorē adipiscēdū bellāt. et
magis pleuerātibus ⁊ sustinētibz maior debet
honor. iō tales appetūt et sustinēt ⁊ pleuerare.
Secūda aut̄ fortitudo est minus firma. q̄a cum
viderint occasione recedēdi q̄ excusari possint
vt penā dubitatā nō incurrāt. recedēt statim.
Tertia aut̄ fortitudo nō est stabilis. q̄a milites
bellāt audacter solū p̄pter fiduciā in arte sua p̄
quā sperant eē fortiores. cū igit̄ p̄ eandē artē
citissime p̄cepint excrescētā piculi. in tñ q̄ e-
tiā cū arte sua nō sperēt eē fortiores. fugiūt p̄-
mi sicut dicit Añ. Quarta etiā fortitudo nō ē
cōstās/qm̄ ira tpe digerit ⁊ trāsit. vt dē 2. rhe-
torice. q̄a nō ē ira nisi cū spe vindicte. p̄p̄t q̄d si
cut dicit p̄mo rhetorice nō irascunt̄ hoies vel
minus irascunt̄ his q̄ multū sup̄ se potētes. q̄a
sc̄3 desperāt vindictā. cū igit̄ sup̄excreuerit pi-
culū vt nō sperāt obtinere posse vindictā. ces-
cat ira ⁊ fugiūt. Similiter q̄nta fortitudo stabi-
lis nō est: cū enī bellāt ex spe obtinēdi eo q̄ a-
lias obtinuerint. sepe etiam viderunt vltra fo-

litū excrescere piculū cessat spes et fugiūt. Se-
xta aut̄ fortitudo statim fugit cū sciuerit picu-
lū. q̄a cessat ignorantia. Quia videt̄ q̄ in q̄n-
ta cōditione v̄tutis cōueniūt oēs fortitudines
p̄ter sc̄am. oēs enī bellāt p̄pter desiderii ⁊ sp̄e
finis delectabilis optinēdi mō in tali spe est de-
lectatio. vñ p̄mo rhetorice sperātes quō adipi-
scenē gaudēt. vt puta in febriz h̄ntes sitim spe-
rātes bibē gaudēt. Sed diceres tu. quare nō gau-
det sc̄a fortitudo. nōne etiā bellat p̄pter finē
delectabile. sc̄3 p̄pter corporis salutē. dicendū
q̄ illa nō gaudet in actu illo bellādi. q̄a nō ope-
rat̄ p̄ modū cōcupiscētie finis s̄3 p̄ modū timo-
ris amissionis. timor aut̄ semp̄ est cū3 tristitia.
Et iterū finē illū sc̄3 salutē posset h̄re sine bello
si nō cogeref a p̄cipe. cū igit̄ oīs coactio et vi-
olētia sit tristis. sequit̄ q̄ ille modus p̄curandi
salutē sc̄3 p̄ bellū est illi tristis. violentē enī pi-
cula sustinere et dolores est v̄ndiq̄ triste. Sexto
⁊ vltimo manifestū est q̄ oēs ille fortitudines
vere fortitudini assimilant̄ in aggressu. s̄3 quō
⁊ que assimilant̄ sibi in expectatiōe. manifestū
fuit satis in quarta cōditione v̄tutis. De 3. p̄po-
sito dicendū est q̄ p̄ma fortitudo int̄ cetēas ma-
ximē assimilant̄ vere fortitudini. q̄d p̄bat̄ ex
dictis qm̄ sibi magis cōueniūt cōditiones v̄tutis
et p̄ p̄ns vere fortitudinis. ip̄a enim opaf sciēs
q̄d nō facit sexta. Ipsa etiā opaf eligens q̄d nō
facit quarta neq̄ sc̄a. nisi improprie sc̄3 electi-
one quasi coacta ⁊ quasi inuoluntaria q̄ est con-
tra rationem virtutis ip̄a etiā3 p̄ma fortitudo
sup̄ ceteras magis firme et immobilit̄ opatur
Iterū etiā ⁊ magis delectabilis. q̄a honor q̄
est eius finis est delectabilissim⁹ vt dicit p̄-
mo rhetorice. Itē3 quo ad tertiā cōditionē v̄-
tutis manifestū est q̄ licet nulla istaz fortitu-
dinū statuat sibi p̄ fine finē vere fortitudinis:
tñ p̄ma fortitudo statuit sibi finē meliorē et p̄
pingorē fini vere fortitudinis. qm̄ oēs iste for-
titudines p̄ter sc̄am statuūt sibi finē aliqd ex-
teriorū bonorū. mō int̄ oīa bona exteriora ho-
nor ē optimū et v̄tuti cōueniētissimū q̄ enī ho-
nor sit optimū oīm exteriorū bonorū. p̄bat̄ Añ
quarto hui⁹ dicens maximū aut̄ hoc v̄tiq̄ po-
nemus q̄d diis attribuimus et q̄d maxime desi-
derāt que in dignitate et q̄d in optimis p̄mū3
tale aut̄ est honor maximum enī hic v̄tiq̄ eorū
que exterius bonorum. Item honor est
virtuti conuenientissimum quia est p̄mū3 vir-
tutis primo huius. ⁊ quia desiderium honoris
ducit naturaliter ad desiderium virtutis. q̄ enī

desiderat honorem. ipse naturaliter debet ipsum desiderare pro quod debetur sibi honor. et propter quod prudentes et boni honorant ipsum sed hoc est propter virtutes et pro virtutes. quoniam finem veritatem solus bonus est honorandus. quanto huius. honor enim et laus ita sunt virtutis sicut scadala et vituperia viciorum. Item ad hanc conclusionem probanda Aristoteles adducit hanc rationem. assilatur autem hec scilicet prima fortitudo maxime ei quae prius dicta est. id est vere fortitudini quoniam propter virtutes sit. propter verecundiam enim et boni desiderium. honoris enim gratia. et surge obprobrii turpis exitus. Sed in hac Aristoteles ratione. dubia latent. quoniam si talis operaretur propter virtutem tunc ipsa esset vera fortitudo. non solum sicut dinaria. Item Aristoteles videtur probare quod ipsa fiat propter virtutem. quia ipsa fit propter verecundiam. hoc autem non sequitur. nisi diceremus verecundiam esse virtutem. quod non est verum: ut patet quarto huius. imo cum virtute non stat verecundia. dicitur Aristoteles. quarto huius neque enim studiosi est verecundia. Item etiam videtur arguere quod fiat propter virtutem. ex eo quod fit propter boni desiderium scilicet honoris gratia. et fuge turpis. modo hoc non concludit. quia virtus non operatur propter desiderium cuiuslibet boni. sed propter bonum ipsius operis virtuosum sibi se. non gratia alterius extrinseci unde dicit Aristoteles finis autem operis operationis est qui secundum habitum. et forti autem fortitudo bonum. talis autem et finis. determinat autem unumquodcumque sine. boni utique gratia fortis sustinet et operatur que secundum fortitudinem. Sed ad omnes istas obiectiones simul dici potest quod non erat intentio Aristoteles. quod illa prima fortitudo fieret propter virtutem sic quod actus eius perveniret ex habitu virtutis. sed quod ipsa et eius operationes disponunt ad virtutes. dictum enim fuit quod desiderium honoris est innatum ducere ad desiderium virtutis. modo quod disponit ad alterum. dicitur esse propter illud. hoc est illius gratia. quod igitur illa fortitudo disponat ad virtutem probat Aristoteles convenienter pro hoc quod est propter verecundiam et gratia honoris. quoniam verecundia disponit ad virtutem. prohibet enim a peccato ut dicitur quarto huius. Adhuc autem bene restaret dubitare de comparatione secunde fortitudinis. et aliarum sequentium ad invicem. sed non est magna vis. ideo potest responderi. Ad rationes. Ad primam potest dici quod Aristoteles. posuit fortitudinem politicam magis sibi vere fortitudini. non quantum ad secundam fortitudinem. sed quantum ad primam. sicut patet in littera. Ad aliam dicendum est quod miles non bellat fortiter ex prudentia sed ex arte. Ars enim est recta ratio factibilium prudentia vero est recta ratio

gibilium. id est eligibile et agibile sexto metaphysice. Ars igitur docet quod et pro quod media opus faciendum possit citius et facilius cum minoribus expensis et minori periculo presumari. et quod et pro quod media opus consummatum erit secundum melius et perfectius. nihil autem intermittit se ars utrum opus illud ordinem ad finem bonum vel ad malum. domificator enim ita domum facit bonam et firmam pro arte pro latronum habitatio sicut pro dei adoratione. sed prudentia sibi statuit optimum finem. et docet omne opus in illum finem dirigere. et tale modum et talia media in opere suo eligere. in quo suum honestate semper servata possit melius operari suum in finem statutum dirigere: unde in secundo huius dicit Aristoteles. adhuc autem neque sibi in artibus et virtutibus. quod enim in artibus sibi bene habet in eis. sufficit igitur hoc. qualiter habitus fieri. que autem secundum virtutes sibi neque si hoc qualiter habeat. iustitiam temperate operata sunt. sed si operans qualiter habens operetur. primum quidem si sciens. deinde si eligens. et eligens propter hoc. id est: quod autem dicitur hic de virtute. suo modo dici potest de prudentia. cum prudentia non sit sine virtutibus moralibus. neque virtus moralis sine prudentia modo constat quod miles ita sciret bellare et bellum ad perfectam victoriam deducere si bellaret propter lucrari vel tyrannizare aut propter finem pessimum. sicut si bellaret propter summum virtutis bonum. igitur patet quod hec scientia non est prudentia. sed ars. de tali autem scientia debet intelligi quod in secundo libro dicebatur. ad virtutes autem et scire quidem nihil aut parum potest. Ad aliam dicendum quod non ex eo aliquid dicitur sibi virtuti quod virtus illud assumit in adiutorium sibi. imo virtus omnia bona humana et corporis et anime et exteriora sibi assumit in adiutorium. et eis virtutibus bene ad debitum finem. sicut dicebat in primo libro. passiones autem appetitus sensus non sunt male secundum se quia natura non instituit eas. et quoniam neque dicimur sibi passiones studiosi et pravi. neque laudamur neque vituperamur. Et dicitur secundum huius. bone igitur sunt cum eis utimur bene. et male cum male utimur. quod assuit iram et alias passiones in adiutorium sibi medietas tamen sive reglata secundum dictamen rationis. vicium autem vitur eis secundum extremum et male unde secundo huius habitus autem sunt secundum quos ad passiones habemus bene vel male. si quidem vehementer vel remisse. male habemus si autem medie bene dico igitur quod fortitudo assumit sibi in adiutorium et iram. et artem militarem et

honoris desiderium et multa alia. sed non nisi dirigendo ea in debitum finem. id est magis est virtuti conueniens. et disponit magis ad directionem in debitum finem virtutis. si autem est desiderium honoris. quia disponit (sicut dictum fuit) ad desiderium virtutis et rectam electionem. ars autem militaris et ira disponunt magis ad subtilius et citius proficiendum operando nulla habentes determinationem ad finem bonum siue malum. id est nihil valet ira virtuti nisi paccipiens electionem. sed tunc est fortitudini conuenientissima specialiter quo ad aggressum. quia dat ei impetum fortissimum. desiderium virtutis aut honoris. etiam si aliam non passumat electionem quam honoris valet multum ad desiderandum et accedendum virtuti. id est prima fortitudo est melior. cum hoc etiam quod sicut ira reddit impetuosior aggressum. ita desiderium honoris constantiore expectationem quam erat fortitudinis maior actus. quod etiam dictum est fortes furoris spiritum habent gloriam debet spiritum. id est similitudinem non in electione nec in fine. sed in impetuositate aggressus in qua adhuc est multa dissimilitudo. quia sicut est audacia ita et furor in principio acutus est valde per tempus autem digerit et remittit valde. ut dicitur in secundo rhetorice. fortes autem in operationibus acuti et constantes prius accipiunt: in quo etiam plus pervenit eis fortitudo prima quam quarta. Ad aliam dicendum quod vera fortitudo assumit sibi spiritum in adiutorium ad perveniendum in aggressum. sed illa spiritum non assumit principalem ex sepe vicisse sicut quia fortitudo. sed ex virtute firmate mente eius in desiderio boni finalis quod sperat et intendit pro constantem periculum suscepti onem et aggressum vividum adipiscere. etiam si mortem despet. Ad aliam dicendum est quod sexta fortitudo pericula ignorat. vera autem fortitudo non. sed ea considerat et providet. unde dicitur Tullius quod fortitudo est considerata periculum susceptio et laborum propositio quoniam etiam in repetitis timoribus fit in pauida propter habitum et impurbata quod non est ita de quanta fortitudine. sed vere fortitudinis est ignoscere mala sibi illata et iniurias. sic ut eorum memoria nullam det ei preter iudicium rationis impetum ad vindictam vel ad vindictam excessum. propter quod dicitur Seneca. si fortis fueris et inimicum in parte tua videris. vindictam putabis vindicare potuisse. Et sic est finis questionis.

In secundo quanto queritur Vtrum fortis in omni actu fortitudinis delectetur. Arguitur quod non. quia dicitur Aristoteles. in sustinendo vitium tristitia fortes dicuntur. propter quod et triste fortitudo dicitur etiam Aristoteles. non vitium in omnibus virtutibus delectabiliter operari. preterquam in quantum finem attingit.

Hoc autem dici propter fortitudinem in qua non existit delectabiliter operari. sed tu dices quod illa clausula preterquam in quantum finem attingit soluit argumentum. non enim delectatur fortis in vulneribus aut in morte sibi se. sed scilicet quod pro hoc attingit finem fortitudinis. Contra quia dicitur Aristoteles. quod licet finis fortitudinis sit delectabilis tamen a super excellentibus doloribus evanescit illa delectatio. Etiam sicut dicitur Aristoteles. propter multa esse hec scilicet tristabilia parum existens. cuius gratia nihil delectabile videtur habere. Item sustinere mortem est aliquando actus fortitudinis. sicut dictum fuit ante. sed in sustinendo mortem fortis non delectatur. probatio quia vel delectatur sibi sensum vel sibi intellectum. sed nullo modo igitur. et. probo primo quod non sibi sensum quia delectatio non videtur simul in eodem et sibi eandem potentiam stare cum tristitia propter hoc quod est sibi contraria et tamen ille tristatur sibi sensum. unde dicitur Aristoteles. pro cuti autem dolorosum. si carnales et triste omnis labor. Et confirmatur. quia et si tristitia remissa compatitur aliquando delectationem. tamen tristitia maxima nulla compatitur. sed ille maximam sustinet tristitiam. quia nullus videtur esse maioris tristitie capax sibi sensum saltem quam mortis terribilissimum enim mors. ut dicitur Aristoteles. deinde probo quod non delectatur sibi intellectum. primo quia dicitur primo huius quod in virtuosum omnia consulant rationem. quod non esset verum si tristitia maxima sensus staret cum delectatione intellectus. Iterum sibi intellectum. tristatur valde. de hac enim tristitia loquens Aristoteles. dicitur quanto vitium virtutem habeat omnem et feliciorem: sic magis in morte tristior erit. tamen enim maxime vivere dignum. et iste maximis pervenit bonis sciens. triste autem hoc. Item si sustinendo mortem fortis delectaretur: hoc esset propter virtutem vel virtuosum operis acquisitionem vel exercitium. sed ob hoc delectari non debet. quia in sustinendo mortem nec virtutes nec opus virtutis acquirit. sed totum amittit. igitur. et. Et confirmatur. quia eodem actu non acquirit aliquis bonum virtutis et privatur eodem. sed in sustinendo mortem fortis privatur bono virtutis. unde dicitur Aristoteles. et iste maximis bonis privatur sciens. Item delectatio in actu fortitudinis est quidem actus fortitudinis ergo si fortis delectaretur in omni actu fortitudinis. ille delectaretur in illa delectatione. et iterum in alia delectatione. et sic in infinitum quod est inconueniens. Oppositum arguitur quia dicitur Aristoteles secundo huius. amanti bus autem bonum sunt delectabilia que natu

ra delectabilia. tales autem sunt virtutem operationes et addit. nullus enim est bonus qui non gaudet bonis operationibus neque enim iustum aliquis diceret utique non gaudentem iusta operatione. neque liberaliter non gaudentem liberalibus operationibus simile autem in aliis. Item secundo huius dicitur signum autem oportet facere hitum supuenientem voluptatem vel tristitiam opibus qui quidem recedit a corporalibus voluptatibus et huius ipse gaudet. tratus. qui autem tristat. in tratus. et qui sustinet picula et gaudet. fortis qui autem tristat. timidus. huius idem vult Seneca epistola ad Lucillum allegans enim Attalum Stoicum et Epicurum dicit Attalus Stoicus dicitur solebat malo me fortuna in castris suis quam in deliciis habeat. Torqueor sed torquere bonum est. occidit. sed fortis bonum est audi Epicurum dicit et dulce est: nihil enim est virtute pretantius. nihil pulchrius. et bonum est optabile quod quod ex eis gerit impio. Item in epistola quid quis dicit sicut in perfectis adhuc inter se dicitur letitia. sapientis vero gaudium nulla carum. nulla fortuna. tempus et ubique tranquillitas est cuius rationem assignat dicitur non enim ex alieno pedet. nec fauore fortune aut hominis expectat domestica illi felicitas est. exiret ex animis si in traret ubi nascitur. Sciendum est sicut videbitur ubi de delectatione tractabitur quod delectatio vel saltem minoratio quedam tristitie consequitur inseparabiliter omnem apparentem adeptionem cuiuslibet sub ratione boni apprehensa. aut etiam huius adoptionis spem vel memoriam. et omnem apparentem puationem cuiuslibet sub ratione boni apprehensa aut huius puationis spem vel memoriam sequitur tristitia inseparabiliter vel saltem aliqua remissio delectationis et suo modo dicendum est e converso de apprehenso sub ratione mali. et hec supponimus in hoc loco. Quibus suppositis aliqui dicunt quod fortis in omni fortitudinis actu delectatur quo ad intellectum. sed non quo ad sensum. quod probatur. quia fortis omnem actum fortitudinis quem exercet apprehendit sub ratione boni. propter quod et ipsum electiue operatur. cum virtus sit habitus electivus. aliter enim non operaretur secundum virtutem cuius dicitur in 2° huius quod ea que secundum virtutes fiunt neque si hoc qualiter habeant. iuste vel temperate operata sunt. sed et si operans qualiter habens operetur. Primum quidem si sciens deinde si eligens. et eligens propter hoc. Ergo secundo notabile presupposita delectatio de necessitate sequitur illud opus et quia illa cognitio qua fortis apprehendit huiusmodi opus esse bonum est cognitio intellectiva. et non sen-

sitiva. sensus enim non apprehendit illud sub ratione boni quo maxime ledit et exterrere sed vulnerum susceptio et mortis expectatio. in quibus aliquando persistit opus fortitudinis. maxime secundum sensum ledit et exterrere. delectatio consequens huiusmodi opus non est delectatio sensualis sed intellectualis. Et hec ratio bene videtur probare quod in tali actu fortitudinis intellectus delectatur et sensus tristatur dolet sed dubium relinquere. an cum hoc intellectu in tali actu tristatur et sensus delectatur. Ad hoc videtur statim dicendum esse quod intellectus in tali actu multipliciter tristatur et specialiter si secundum quod multi phororum putaverunt alia vita scilicet felicitas premitioria non spectatur quam fortis per tale actum iudicat se bona maxima perditur. scilicet omnia bona virtutum. et cum percipiat esse dignum ipsum vivere et se posse comitari multum proficit. iudicat se moriturus. triste autem hoc sicut dicit Aristoteles. Tamen concedi debet quod fortis in tali ope fortitudinis magis delectatur quam tristatur. quam aliter ipse cito possit desistere ab ope illo effugeret. et quam quanto aliqua meliora esse vel peiora iudicant. tanto ea adepti maior delectatio et tristitia consequitur fortis autem tale opus fortitudinis iudicat esse magis bonum quam iudicat malum esse vulnera sustinet et mori. quod ex hoc apparet. quia ita est secundum reversionem sicut dictum fuit in questione decima octava. huius libri fortis autem iudicat sicut est. eo quod studiosus circa singula iudicat recte. et si talis magis delectatur quam tristatur non est dubium quin multo delectatur excellentius. si recte speraret per tale opus mereri vitam eternam. et nihil amittere de bonis virtutum. imo etiam tunc nullam videret apparere causam tristitie secundum intellectum. nisi forte de peccato aliorum qui sibi tale inferunt mortem iniuste. Posset etiam dici quod fortis delectatur aliquo modo in tali ope secundum sensum. quam licet talis appetitus sensitivus sibi et obiecto sensitivo derelictus nullo modo in tali opere delectatur sed omnino tristatur. tamen appetitus sensitivus per virtutem inclinatus ad imperium rationis aut ipsius voluntatis. delectatur in se. quando iudicium rationis et imperium voluntatis nam ad quodcumque opus appetitus fuerit inclinatus. in ipso adeptio gaudebit. et tu potes exemplum accipere ex hoc quod inclinatio et operatio virtutis vegetative variatur aliquando non secundum sui obiecti exigentiam sed etiam secundum exigentiam et impium virtutis superioris puta sensibilis. unde si cibus parum dererit apparuerit conveniens. proficit. et si apparuerit discorveniens immundus et venenosus. licet sit secundum se bonus et optimus. non proficit. sed nocet. internum quod aliquando mors secuta est. Quid igitur

prohibet sensum aut appetitum sensitivum non solum ad exigentiam sensibilis sed ad iudicium intellectus et ad voluntatis imperium inclinari. sic enim mihi videtur in talibus debere. quod dicitur primo huius scilicet quod in homine virtuoso omnia consonant rationi. Tunc ad rationem respondendum est. Ad primam concedendum est quod in ope fortitudinis fortis et delectari potest quo ad aliqua et tristari quo ad alia. nam sicut in eodem actu congregari possunt aliquae rationes bonitatis et aliquae malicie sicut dictum fuit sepe. virtuosus autem in bonis delectatur et in malis tristatur. ad hoc autem quod dicit Aristoteles. delectationem propter fortissimos colores sensus evanescere. dicendum est quod in homine perfecto quod diu sensus poterit intellectui ministrare. nunquam delectatio in ope virtutis evanescit totaliter. sed cum per dolorem organi lesione ministerium sensus minus sufficiens fuerit. aut omnino deserit. minorabitur aut omnis deficit actus intellectus propter quod neque mixtum si tunc dicta delectatio minoretur aut etiam totaliter evanescat. Ad aliam dici potest quod durante usu rationis fortis et secundum sensum et secundum intellectum delectatur in ope fortitudinis. Et quam dicitur quod delectatio non stat simul cum tristitia dicendum est quod imo bene respectu diversorum. vel etiam respectu eiusdem secundum diversas rationes puta bonitatis et malicie existentes in eodem vel apparetes sicut ante dictum fuit sepe. Ad confirmationem quam dicitur quod tristitia maxima nulla composita delectatione. concedo. et quam dicitur quod scilicet in sustinendo mortem patitur maximam tristitiam secundum sensum. dicendum est quod non imo per maiorem delectationem in intellectu vel etiam ipsius sensus ob inclinationem quam habet ad rationem. dolor minoratur aut etiam aliquando sicut in sanctis viris quasi totaliter extinguitur. Vnde non est verum quod in omni morte sit tristitia tanta. quod te homo est capax imo minuitur si propter virtutem mors patienter sustineatur et augetur si impatienter propter malitiam. Ad hoc autem quod arguitur de intellectu dicendum est quod cum possibile sit eundem simul delectari et tristari secundum diversam vel ad diversam. potest concedi si fortis non speraret aliam vitam quam ipse tristaretur de futura et citiori virtutis amissione. et quod cum hoc magis delectaretur in exercitio presentis operis virtuosus sicut dictum fuit. Ad aliam dicendum est quod fortis in susceptione vulnerum et expectatio mortis propter virtutem conseruat virtutem usque ad mortem. et exercet opera virtutis quod diu potest uti ratione. ac eo ipso delectatur sed conceditur quod in puncto mortis si non fuerit virtus rationis

evanescit delectatio. Ad ultimam dicendum est quod delectatio sequitur cognitionem. quod non oportet fortem de delectatione delectari. nisi per actum reflexum cognoverit et iudicaverit quod illa delectatio est bona sed ipse solum delectatur in omni actu illo quem scit esse bonum. Hec de questione.

Veris vicesimo quinto Vtrum trantia sit virtus moralis. Arguitur quod non quia virtutes morales in medio consistunt. trantia autem non quia dicit Aristoteles. quod ipsa minus est circa tristitiam et magis circa delectationes. Item nulla virtus moralis est contra inclinationem nature. sed trantia est contra inclinationem nature. igitur et maior per quod 2° huius dicitur quod virtutes morales licet non sint a natura tamen non sunt preter naturam. et quia ibidem dicitur quod nullum natura existentium a se affluere virtus aut ut ibidem dicitur per satisfactionem generatur ergo non potest esse contra inclinationem nature minor vero per quia trantia respicit delectationes ad quas tamen natura inclinatur sicut per quod ex diffinitione delectationis primo rhetorice ubi dicitur quod delectatio est positio sicut tota in exantem naturam tamen quia tristitia est contra naturam dicentem Aristoteles. 3° huius quod tristitia superfacit et corrumpit naturam huiusmodi delectatio sibi opposita est secundum naturam. Oppositum vult Aristoteles et Tullius et alii omnes Sciendum est ut recitat Eustratius quod quidam valde neque nomine pseudo et alii dicunt quod fuit machometus posuit et predicavit humanam felicitatem consistere in voluptatibus et omnino esse presequens delectationes quantum erat possibile absque refrigeratione quod si esset verum nulla esset virtus trantia. hanc autem suam opinionem fulciebat rationibus. primo quia natura in suis per se operationibus nihil ordinat ad malum sed totum ad bonum. quia ipsa in opere suo dirigitur a deo et intelligentiis in quibus nulla est malitia neque error sed natura appetitum concupiscibilem dedit nobis qui per se ordinatus est ad concupiscendum delectabilia et ad delectandum in eorum adeptione. ergo bonum est et concupiscere et delectari. et sic magis delectari est magis bonum et maxime.

Item quia potentia ad actus ordinatur et actus sunt perfectiores potentis ut dicitur non metaphysice videtur quod quanto magis potentia reducitur ad actum tanto est melior. appetitus autem est potentia cuius actus est concupiscere et delectari igitur et.

Item illud quod est secundum se bonum quanto est maius tanto melius. sed delectatio est secundum se bona. quod

patet tū qā omīs appetūt et hoīes et aīalia de-
cimo huius tū qā est fm se eligibilis pmo rhe-
thoricevbi dicit delectationē enī oīa cōsequūt
et grā ipius delectari appetūt. Tū qā bonū de-
lectabile distinguit cōtra bonū vtile. ex hoc at
dicit bonū vtile qā ordinat ad aliud ergo vide-
tur qd bonū delectabile sit bonū fm se igit rō.

Itē aues nō sūt peiores si psequant oēs de-
lectationes et ita de brutis s3 natura nō min⁹ fu-
it sollicita de spē humana. q̄ de aūibus et bru-
tis imo magis ergo nō debuit hoībus institue
delectationes quas pseq eēt malū. Ad hoc
etiā adducte fuerūt rōes in pmo libro qn̄ de eo
querēbas. et hec opinio ibidē im pbata fuit. et
adhuc im pbari pōt. qā valde sūt miseri et be-
stia peiores q̄ spreta rōe dāt se totalit̄ sensuali-
tati cū rō sit v̄tus superior et valde excellētor
dico aut peiores q̄ bestia qā nō debet bestia i
culpari si sequit̄ sensuālia cū nō habeat rōem.
s3 q̄ oīno dant se voluptatib⁹ ipi spernūt rōem
qā nullus talis pōt addiscere vel intendē ad o-
pera intellectus sicut videmus expimētalit̄ in
oībus cū enī cibo et vino ventrē impleuerint
ascēdūt fumi ad caput turbātes imaginationē
et tandē sensū ligantes et oportet dormire spa-
ciose et postea caput dolē et alia mēbra donec
iterū potauerint hec est certe bñ miserabilis vita

Itē seq illud in quo puenimus bestiis s3 de-
lectationes sensuales spēaliter tactus. et dimit-
tere illud in quo siles effimur deo et intelligē-
tiis est miserabile valde. tales aut sūt qui de-
lectationes sensuales psequunt̄. dimittūt enī o-
pus phie de quo dicit Seneca. hoc mihi pmisit
phia vt me parē deo faciat. Quātū aut detri-
mentū nobis afferūt immoderate delectatiōes
patet pmo qā sbñam tpalem s3 diuitias cōsu-
mūt. scōo corpus corrūpūt. vñ Añ. in de mor-
te sua qui intentus est multum comestationi et
potui et vñ hmoi nimis delectabilibus in q-
bus delectat̄. tanto tempore quo comedit et bi-
bit corrūpit corpus suum infirmitatibus et tri-
stitiis. Similiter qui multū vñ delectatiōe ve-
nera inueterat corpus suū et sbñam suāz ma-
cillat. tertio bona aīe intellectualis impedi-
unt sicut dictum est et vere phie cōtradiciūt di-
cente Aristotele in de morte sua qd phus pur⁹
et pfectus mortificauit omnia sua desideria in
comestatione potu et coitu et thesauris. auris
argenti et contempsit omīs delectationes ducē-
tes ipm ad destructionem corporis et anime.
Quarto huiusmodi immoderate delectatiōes

nō sunt vere delectationes. quia multas habet
tristitias et antecedentes et annexas et conse-
quentes. antecedentes quidē quia cum homines
immoderate cōcupiscunt voluptuosa. cū nō ha-
beant. tristat. vñ tertio huius dicit Añ. qd in
tpatus tristat non adipiscens et cōcupiscens cū
tristitia enī cōcupiscencia. annexas aut habet
tristitias. ppter qd dicit Añ. qd tristitia facit ei
delectatio appetitus enī inpati nunq̄ faciat s3
semp vltra cōcupiscit licet vent aut mēbra am-
plius sustinē nō possint et multuz displicet ei
comedisse vt semp possit comedere. et doloro-
se dicit o q̄ bona cibaria quāz nō famelco. tri-
stitias aut h3 seqntes vt puta dolores capiti ar-
dorem stomachi guttur ifectū colericis humo-
ribus amaris et viscosis quas eiicere nō potest
infirmitates multotiens graues aliqñ et mor-
tem. Quinto hec delectationes tollunt veras
pfectas delectationes. qā tollūt vt dictū est aīe
rationalis operationes in qbus est pfecta dele-
ctatio. cū enī delectatio sequat̄ cognitionē pfe-
cte delectationes sequunt̄ pfectā cognitionem
vñ Seneca eplis ad luciliū sapiēs nūq̄ sine gau-
dio viuūt qd quidez gaudiū nō iuterrūpit neq̄
desinit et decimo huius dicit qd phia videt̄ mi-
rabiles delectationes hñe puritate et firmitate
licet hoc voluptosi nō cōcedāt neq̄ mirū qā si-
cut dicit Eustratus nō pōt iudicare de dulce-
dine mellis q̄ mellis dulcedinē nō gustauit. Se-
xto qā hmoi delectationes cū excesserint. ipse
seipās corrūpūt. tpatus enī habēs semp ap-
petitū ordinatuz plus delectat̄ in pane et cibi
melioris videt̄ esse saporis q̄ fastidiosus appe-
titus in delicatissimis cibariis vñ narraf de q̄
dam abbate delicatissimo cū p nimio voluptu-
osorū vsu defedatū hñet appetitū et medicū nō
inueniret q̄ sibi sciret reddere appetitū. qā no-
lebat abstinere. iter arripuit apud montē pel-
salanū credens ibi medicos inuenire meliores
et obuiauit militi tyrāno fortissimo cui de sta-
tu suo petenti cū disseruisset veritatē miles il-
le dixit dñe abbas ego vestrā habebo pecuni-
am et curabo vos. et abbatē inuitū duxit secū
et incarceratū sola panis et aqua modica p mē-
sem portione nutriuit quo transacto venit ad
eum dicens. dñe abbas quomodo est vobis. cui
respōdit fame morior dñe carissime. miles pe-
tiit nōne panem satis habuisti. respōdētē qd nō
petiit potestis vos comedere panem. et mīdit
dñe mihi plus sapit q̄ vñq̄ sapuerunt mihi ciba-
ria delicata. sanatus sum retineatis pecuni-

am et pmittatis me abire. et dicit miles libent̄
et redeatis quotienscūq̄ mea indigueritis me
dicina. Illius aut puerissimi pseudo rōes so-
phistice pcedūt. Ad p̄mā ḡ dicēdū est qd na-
tura dedit nobis appetitū p̄cupiscibile ad p̄cu-
piscendū et ad delectandū s3 nō qualitercūq̄ s3
fm regimē rōnis cū ipsa etiā natura nobis de-
disset rōem naturalit̄ appetui p̄ncipantē et ita
errat appetitus p̄tra vlem hoīs naturā si dele-
cteret vltra q̄ rō recta iubet. Ad aliā s̄str di-
cēdū est qd appetē et delectari fm rōis reglātā
est actus p̄prios appetitus sensitui hoīs fm qd
hō est. aliter aut delectari tollit homis d̄ram a
brutis. Ad aliā dicēdū qd delectatio vnicū
iq̄ naturalis et p̄pria est sibi bonū fm se. s3 de-
lectationes inordinate sūt nō bone fm se. sed
apparētes bone hñibus appetitū nō naturalē
s3 innaturalit̄ viciatū. Ad aliā dicēdū qd na-
tura nō instituebat nobis delectationes excel-
suas. cū iste corrūpāt naturā s3 instituebat no-
bis rōem debentē et potentē regē nos et serua-
re in naturalibus et nobis p̄ficiētibus delecta-
tiōib⁹. ita qd nō est ex nostra natura s3 ex ma-
licia si alias psequamur. His visis sciendū ē
ad euidentiā q̄onis qd delectationes tactus et
gustus vt q̄ sūt in comestatiōibus et potationib⁹
et veneris actibus p̄tingit plus cōcupiscere q̄
oportet. et plus inseq et plus acceptare q̄ o3.
fm vitā decentē et bonā sicut in dicte opinioīs
in p̄batiōe apparuit. Iterū cōtingit circa hmoi
delectationes se hñe minus debito et q̄ recta rō
dictat et vita honesta requirit sicut in alia q̄one
videbit̄. tpantia aut est hitus inclinās ad me-
diū tenēdū circa hmoi delectationes s3 vt nō
habeamus nos circa eas plus vel minus debi-
to s3 oīno sicut recta rō dictat fm decentē vitā
et bonā. vñ dicit Añ. 3o huius tpatus aut me-
die circa hec habet neq̄ enī delectat̄ qbus intē-
peratus maxime. s3 magis tristat. neq̄ vñ q-
bus nō oportet neq̄ vehementē tali nullo. neq̄
absentibus tristat. neq̄ p̄cupiscit vel mensura-
te neq̄ magis q̄ oportet nullo neq̄ qn̄ nō oportet
vñ taliū nullo. hec igit̄ dicta sūt cōtra supra-
bundantiā. sequit̄ aut cōtra defectū quecūq̄ at
ad sanitatē sunt vel ad bonam habitudinē de-
lectabilia existētia. hec appetet mensurate et
vt oportet et alia delectabilia existētia his nō
impedimenta vel preter bonum vel super sub-
stantiam sicut enim habens scilicet propter bo-
num honestum. vel que substantiam tempora-
liū bonorum excedunt appetēs magis diligit

tales delectationes q̄ dignum est. temperatus
autem nō talis s3 vt recta ratio dictat. Ex his
aut pbatur qd temperatiā sit v̄tus moralis qā
oīs habitus inclinans ad medium tenendum
in opationibus vel passiōibus inter supra-
bundantiā viciōsam et defectū vitupabile fm qd re-
cta rō dictat. est v̄tus moralis. tpantia ē hñi
igit̄ Maior sat p3 ex diffinitōe vtut̄ data i 2o
hñ et p̄ Añ dicētē i qd at supra bndantiā viciōsa ē
et defectus vitupaf. mediū laudat̄ et dirigitur
hec aut ambe virtutis. Minor patet ex dictis.
hoc enim vocamus temperantiā qd s3 medi-
at fm dictamen rōnis inter excessus et defe-
ctus delectationum tactus et gustus. qui am-
bo sunt viciōsi et vituperabiles sicut dictuz s̄n-
it. Item virtus est habitus ex quo bonus ho-
mo fit et a quo opus suum bene reddit secūdo
huius temperantiā autem est huiusmodi sicut
ex dictis potuit apparere. Ad rationes di-
cendum est ad primam sicut iu secundo dice-
batur qd medium virtutis non attenditur secū-
dum equalem distantiam ab extremis sed se-
cundum passionis vel operationis confirmita-
tem ad rectam rationem. nec medium aliquo
modo mensuratur secundum recessum ab ex-
tremis sed econuerso. quodcūq̄ enim euenerit
cōforme recte rōni siue realiter puum siue ma-
gnum. hoc erit mediū virtutis. hoc aut mediū si
gnato plus vel minus erit viciōsum. Propter
solutionē alterius rōnis. Sciendū est qd natura
vno mō dicit de sbñā rei que est forma vel ma-
teria sicut apparet 2o physicoz. aut etiā cum
hoc de dispositionibus nccō rei substantiam
cōsequentibus mediantibus qbus forma suas
exercet operatiōes et de tali natura verum est
q̄ nullum natura existentiū aliter assuescit
vt dicitur secundo huius. Aliter dicitur natu-
ra q̄tum spectat ad propositum de dispositiōi-
bus vel habitibus acquisitis aut etiā de dispo-
sitionibus nō tñ spēi necessarius inditus nobis
a natiuitate inclinantis hoīes ad alias et a-
lias operationes et passiōes vel etiā ad ali-
os et alios opationū modos et passiōnū. et hñi
dispositiōes et habit⁹ nature dicunt̄ qā ad mo-
dū nature inclināt. et de tali natura nō est v̄m
q̄ nullū natura exñtiū alit̄ assuescit. iō vtutes
moralis nec sūt fm p̄mā naturā nec cōtra ipse
tñ et vicia dici p̄nt nature 2o mōvt p3 ex dictis
est qā fm p̄suetudinē fiūt mō p̄mo r̄thorice
d̄r p̄suetū aut vel de innatū iā sit s̄se ei p̄suetu-
do nature qd pbat dicēs p̄pe qdēz sepe ei qd sp

patet tū qā omīs appetūt et hoīes et aīalia de-
cimo huius tū qā est fm se eligibilis pmo rhe-
thorice vbi dicit delectationē enī oīa cōsequūt
et grā ipius delectari appetūt. Tū qā bonū de-
lectabile distinguit cōtra bonū vtile. ex hoc at
dicit bonū vtile qā ordinat ad aliud ergo vide-
tur qd bonū delectabile sit bonū fm se igit 1c.

Itē aues nō sūt peiores si psequant oēs de-
lectationes et ita de brutis s; natura nō min⁹ fu-
it sollicita de spē humana. q̄ de auib; et bru-
tis imo magis ergo nō debuit hoībus institue
delectationes quas pseq eēt malū. Ad hoc
etiā adducte fuerūt rōes in pmo libro q̄ de eo
querēbat. et hec opinio ibidē im pbata fuit. et
adhuc im pbari pōt. qā valde sūt miseri et be-
stia peiores q̄ spreta rōe dāt se totalit^r sensuali-
tati cū rō sit v̄tus superior et valde excellētor
dico aut peiores q̄ bestia qā nō debet bestia i-
culpari si sequit^r sensuālia cū nō habeat rōem.
s; q̄ oīno dant se voluptatib⁹ ipi spernūt rōem
qā nullus talis pōt addiscere vel intendē ad o-
pera intellectus sicut videmus expimētalit in
oībus cū enī cibo et vino ventrē impleuerint
ascēdūt fumi ad caput turbātes imaginatiōē
et tandē sensū ligantes et oportet dormire spa-
ciose et postea caput dolē et alia mēbra donec
iterū potauerint hec est certe bñ miserabilis vita

Itē seq illud in quo puenimus bestiis s; de-
lectationes sensuales spēaliter tactus. et dimittit
illud in quo siles effīcimur deo et intelligē-
tiis est miserabile valde. tales aut sūt qui de-
lectationes sensuales psequunt^r dimittūt enī o-
pus phie de quo dicit Seneca. hoc mihi pmisit
phia vt me parē deo faciat. Quātū aut detri-
mentū nobis afferūt immodēate delectatiōes
patet pmo qā sōnām tpalem s; diuitias cōsu-
mūt scōo corpus corrūpūt. vñ Añ. in de mor-
te sua qui intentus est multum comestationi et
potui et vñ hmoi nimis delectabilibus in q-
bus delectat. tanto tempore quo comedit et bi-
bit corrūpit corpus suum infirmitatibus et tri-
stitiis. Similiter qui multū vñ delectatiōē ve-
nera inueterat corpus suū et sōnām suā ma-
cillantat. tertio bona aīe intellectualis impedi-
unt sicut dictum est et vere phie cōtradiciūt di-
cente Aristotele in de morte sua qd phus pur⁹
et pfectus mortificauit omnia sua desideria in
comestatione potu et coitu et thesauris. anri-
argenti et contempit omīs delectationes ducē-
tes ipm ad destructionem corporis et anime.
Quarto huiusmodi immoderate delectatiōes

nō sunt vere delectationes. quia multas habēt
tristitias et antecedentes et annexas et conse-
quentes. antecedentes quidē quia cum homines
immoderate cōcupiscunt voluptuosa. cū nō ha-
beant. tristitias. vñ tertio huius dicit Añ. qd in
tpatus tristat non adipiscens et cōcupiscens cū
tristitia enī cōcupiscencia. annexas aut habēt
tristitias. ppter qd dicit Añ. qd tristitia facit ei
delectatio appetitus enī impati nunq̄ faciat s;
semp vltra cōcupiscit licet vent aut mēbra am-
plius sustinē nō possint et multuz displicet ei
comedisse vt semp possit comedere. et dolo-
se dicit o q̄ bona cibaria quā nō famesco. tri-
stitias aut h; sequentes vt puta dolores capit ar-
dorem stomachi guttur ifectū colericis humo-
ribus amaris et viscosis quas eiicere nō potest
infirmitates multotiens graues aliq̄ et mor-
tem. Quinto hec delectationes tollunt veras
pfectas delectationes. qā tollūt vt dictū est aīe
rationalis operationes in qbus est pfecta dele-
ctatio. cū enī delectatio sequat^r cognitionē pfe-
cte delectationes sequunt^r pfectā cognitionem
vñ Seneca ep̄is ad luciliū sapiēs nuq̄ sine gau-
dio viuūt qd quide; gaudiū nō iuterrūpit neq̄
desinit et decimo huius dicit qd phia videt^r mi-
rabiles delectationes hñe puritate et firmitate
licet hoc voluptosi nō cōcedāt neq̄ mirū qā si-
cut dicit Eustratius nō pōt iudicare de dulce-
dine mellis q̄ mellis dulcedinē nō gustauit. Se-
xto qā hmoi delectationes cū excesserint. ipse
seipās corrūpūt. tpatus enī habēs semp ap-
petitū ordinatuz plus delectat in pane et cibi
melioris videt^r esse saporis q̄ fastidiosus appe-
titus in delicatissimis cibariis vñ narrat de q̄
dam abbate delicatissimo cū p nimio voluptu-
osorū vsu defedatū hñet appetitū et medicū nō
inueniret q̄ sibi sciret reddere appetitū. qā no-
lebat abstinere. iter arripuit apud montē pes-
salanū credens ibi medicos inuenire meliores
et obuiant militi tyrāno fortissimo cui de sta-
tu suo petenti cū differuisset veritatē miles il-
le dixit dñe abbas ego vestrā habebō pecuni-
am et curabo vos. et abbatē inuitū duxit secū
et incarceratū sola panis et aqua modica p mē
sem portione nutriuit quo transacto venit ad
eum dicens. dñe abbas quomodo est vobis. cui
respōdit fame morior dñe carissime. miles pe-
tiit nōne panem satis habuisti. respōdēte qd nō
petiit potestis vos comedere panem. et mīdit
dñe mihi plus sapit q̄ vnq̄ sapuerunt mihi ciba-
ria delicata. sanatus sum retineatis pecuni

am et pmittatis me abire. et dicit miles libentē
et redeatis quotienscūq̄ mea indigueritis me
iudica. Illius aut puerissimi pseudo rōes so-
phistice pcedūt. Ad p̄mā q̄ dicēdū est qd na-
tura dedit nobis appetitū p̄cupiscibile ad p̄cu-
piscendū et ad delectadū s; nō qualitercūq̄ s;
fm regimē rōnis cū ipsa etiā natura nobis de-
disset rōem naturalit^r appetui p̄ncipantē et ita
errat appetitus p̄tra vsū hōis naturā si dele-
cteret vltra q̄ rō recta iubet. Ad aliā s̄lt di-
cēdū est qd appetē et delectari fm rōis reglatā
est actus p̄p̄rius appetitus sensitui hōis fm qd
hō est. aliter aut delectari tollit hōis d̄ram a
brutis. Ad aliā dicēdū qd delectatio vnicū
iq̄ naturalis et p̄p̄ria est sibi bonū fm se. s; de-
lectationes inordinate sūt nō bone fm se. sed
apparētes bone hñtibus appetitū nō naturalē
s; innaturalit^r viciatū. Ad aliā dicēdū qd na-
tura nō instituebat nobis delectationes excel-
suas. cū iste corrūpāt naturā s; instituebat no-
bis rōem debentē et potentē regē nos et serua-
re in naturalibus et nobis p̄ficiētibus delecta-
tionib⁹. ita qd nō est ex nostra natura s; ex ma-
licia si alias psequamur. His visis sciendū ē
ad euidentiā q̄onis qd delectationes tactus et
gustus vt q̄ sūt in comestatiōibus et potationib⁹
et veneris actibus p̄tingit plus cōcupiscere q̄
oportet. et plus inseq et plus acceptare q̄ o-
fm vitā decentē et bonā sicut in dicte opiniōis
in pbatiōe apparuit. Iterū cōtingit circa hmoi
delectationes se hñe minus debito et q̄ recta rō
dictat et vita honesta requirit sicut in alia q̄one
videbit^r. tpantia aut est hitus inclinās ad me-
diū tenēdū circa hmoi delectationes s; nō
habeamus nos circa eas plus vel minus debi-
to s; oīno sicut recta rō dictat fm decentē vitā
et bonā. vñ dicit Añ. 3° huius tpatus aut me-
die circa hec habet neq̄ enī delectat qbus intē-
peratus maxime. s; magis tristat. neq̄ vñ q-
bus nō oportet neq̄ vehement^r tali nullo. neq̄
absentibus tristat. neq̄ p̄cupiscit vel mensura-
te neq̄ magis q̄ oportet nullo neq̄ q̄ nō oportet
vñ talitū nullo. hec igit dicta sūt cōtra supra-
bundantiā. sequit^r aut cōtra defectū quecūq̄ at
ad sanitatē sunt vel ad bonam habitudinē de-
lectabilia existētia. hec appetet mensurate et
vt oportet et alia delectabilia existētia his nō
impedimenta vel preter bonum vel super sub-
stantiam sicut enim habens scilicet propter bo-
num honestum. vel que substantiam tempora-
liū bonorum excedunt appetēs magis diligit

tales delectationes q̄ dignum est. temperatus
autem nō talis s; vt recta ratio dictat. Ex his
aut pbatur qd temperātia sit v̄tus moralis qā
ois habitus inclinans ad medium tenendum
in opationibus vel passiōibus inter supabun-
dantiā viciōsam et defectū vituperabilē fm qd re-
cta rō dictat. est v̄tus moralis. tpantia ē hñi
igit Major sat p̄ ex diffinitōe v̄tus data i 2°
h⁹ et p̄ Añ dicētē i qd⁹ at supabundantiā viciōsa ē
et defectus vituperat. mediū laudat et dirigitur
hec aut ambe virtutis. Minor patet ex dictis.
hoc enim vocamus temperantiam qd s; medi-
at fm dictamen rōnis inter excessus et defe-
ctus delectationum tactus et gustus. qui am-
bo sunt viciōsi et vituperabiles sicut dictuz fm
it. Item virtus est habitus ex quo bonus ho-
mo fit et a quo opus suum bene reddit secūdo
huius temperantia autem est huiusmodi sicut
ex dictis potuit apparere. Ad rationes di-
cendum est ad primam sicut in secundo dice-
batur qd medium virtutis non attenditur secū-
dum equalem distantiam ab extremis sed se-
cundum passionis vel operationis confirmita-
tem ad rectam rationem. nec medium aliquo
modo mensuratur secundum recessum ab ex-
tremis sed econuerso. quodcūq̄ enim euenerit
cōforme recte rōni siue realiter puum siue ma-
gnum. hoc erit mediū virtutis. hoc aut mediū si-
gnato plus vel minus erit viciōsum. Propter
soluōne alterius rōnis. Sciendū est qd natura
vno mō dicit de sōnā rei que est forma vel ma-
teria sicut apparet 2° physicoz. aut etiā cum
hoc de dispositionibus nccō rei substantiam
cōsequentibus mediantibus qbus forma suas
exercet opatiōes et de tali natura verum est
q̄ nullum natura existētiū aliter assuescit
vt dicitur secundo huius. Aliter dicitur natu-
ra q̄tum spectat ad propositum de dispositioni-
bus vel habitibus acquisitis aut etiā de dispo-
sitionibus nō tñ sp̄i necessariis iudius nobis
a natiuitate inclinantibus hoīes ad alias et a-
lias operationes et passiōes vel etiā ad ali-
os et alios opationū modos et passiōnū. et hñi
dispositiōes et habit⁹ nature dicunt^r qā ad mo-
dū nature inclināt. et de tali natura nō est v̄m
q̄ nullū natura exñtiū alit^r assuescit. iō v̄tutes
morales nec sūt fm p̄mā naturā nec cōtra ipse
tñ et vicia dici p̄nt nature 2° mō vt p̄ ex dictis
est qā fm p̄suetudinē fiūt mō p̄mo rhetorice
dē p̄suetū aut vel de innatū tā sit sile ei p̄suetū
do nature qd pbat dicēs p̄pe qdēz sepe ei qd sp

est et natura quidē eius quod semp/ cōsuetudo aut eius quod sepe. dicendū igit̄ q̄ om̄s delectationes sūt naturales aut secundum p̄mā naturā aut fm̄ sc̄bam siue 2° mō dictā. et hoc intēdit diffinitio delectationis. s̄ multē t̄les pos sunt esse valde prauē sc̄z si sunt fm̄ dispositiōnes vel habitus prauos et illas rēpm̄t temperantia. Et sic est finis questionis.

Veris vicesimo sexto Vtrū insensibilis sit viciū. Arguit̄ q̄ nō quia vicia p̄nt hōi p̄tingere cū fuerint in pt̄te n̄ra 3° hui⁹ s̄ insensibilitas sp̄alit̄ tactus et gustus si diu debeam⁹ viuē nō pōt hōi puenire q̄a tactus et gustus sūt necessarii ad vitā Et confirmat̄ q̄a si insensibilitas sit possibilis: p̄sistit i minus p̄cupiscēdo et min⁹ delectādo q̄ sit n̄cium nature s̄ hoc nō est in pt̄te nostra. q̄. p̄ p̄mo de p̄cupiscētia q̄a fames est p̄cupiscētia cibi necessarii ad nature sustentationē. et ita sicut q̄ tū ad potū. mō sitis et fames nō sūt in pt̄te nostra. Secūdo hoc p̄ de delectari q̄a naturali n̄citate delectatio sequit̄ adeptiōem rei p̄cupite si igit̄ cōcupiscē nō est in pt̄te n̄ra sequit̄ q̄ neq̄ delectari. Et hoc p̄firmat̄ auctē A. 3° huius dicētis p̄cupiscētias in cōes et p̄rias. et dicit cōes esse naturales et cōuenire oibus. dicit enī. oīs cōcupiscit q̄a indigēs fuerit siccū vel humidū cibū. q̄nq̄ aut̄ ambos. et lectū inq̄t homerus iuuenis et crescēs. et p̄ary post dicit i naturalibz igit̄ p̄cupiscētis peccat̄ et in vnū. in plus. i. vno mō tm̄. sc̄z in plus. vñ Eustratius i min⁹ enī p̄c̄m a naturali impedit̄ appetitu et indigētia. Itē nō est viciū q̄ est optimū hōi bñ disposito fm̄ vtutē. s̄ insensibilitas q̄ p̄sistit in totali extirpatione delectationū s̄sualiu⁹ est oportuna hōi bñ disposito. auctē Eustratius p̄mo hui⁹ dicētis. Querētē q̄ p̄fectū est. o3 festinare ad oimodā extirpationē irroaliū passionū. et A. in de morte sua dicit q̄ p̄s pur⁹ et p̄fect⁹ mortificauit oīa desideria sua i cōestionez coitu et. et cōmētator octauo physicoz i p̄logo dicit q̄ cū hō p̄fectus sc̄is speculatiuis viderit vilitatē appetitū s̄sualiu⁹ euitiet eos oino et odiet odio maximo. Itē illud nō ē viciū. q̄ p̄dest ad acquisitionē vtutis s̄ insensibilitas q̄ p̄sistit i totali fuga delectationū vel in multa fuga v3 ad acquisitionē vtutis. dicētē A. 2° huius q̄ si velim⁹ acq̄rē vtutē o3 nos h̄re ad delectationes sicut senes plebis romanorū se hēbāt ad helenā sic aut̄ se hēbāt ad ip̄am q̄ nō soluz nolebāt eā tangē s̄ etiā nec vidē. vñ dicit A.

sic in oī at maxie obseruādū delectationē et delectabile. nō enī nō accipiētes iudicam⁹ eā q̄ igit̄ senes plebis patiebant̄ ad helenā. hoc o3 pati et nos ad delectationē. et in oib⁹ illoz dicē vocē sic igit̄ abiiciētes ip̄az min⁹ peccabim⁹

Itē oē viciū h3 i nobis aliq̄d motiuū q̄ peruertit iudiciū rōis et electionē volūtatis cū rō ad optima semp̄ de p̄cep̄ p̄mo hui⁹. s̄ nullū est in nobis motiuū ad insensibilitatē. q̄a rō nō cū ad optima de p̄cep̄. neq̄ volūtās q̄a inata ē seq̄ iudiciū rōis nisi p̄ appetitū sensitiuū trahatur nec s̄sus aut appetit⁹ s̄sitiuus. q̄a inclinā naturalit̄ ad delectatiōes s̄suales Oppositum vult A. Sciēdum est q̄ hic p̄ insensibilitatē intelligim⁹ hitū moralē q̄ qs inclinā ad min⁹ cōcupiscēdū gustus et tact⁹ delectabilia et ad min⁹ in eis delectādū q̄ recta rō dictat Et ex hac eti⁹ delectatione statim manifestū ē q̄ insensibilitas si sit possibilis est viciū. tū q̄a p̄ rectā rōez. tū q̄a tenet extremū tp̄antie i min⁹. s̄z tota gōnis difficultas stat in vidēdo quō sit possibilis insensibilitas et vñ habeat ortū. de h̄ igit̄ dicūt aliq̄ q̄ insensibilitas pōt duplicit̄ sumi. Vno mō p̄ totali carētia passionū siue delectationū circa tactū et gustū. Alio mō p̄ appetitu gustū inclināte ad talē carētia. p̄mo mō insensibilitas nō est viciū q̄a nō est possibilis hōi sani corpis aut etiā am potētiviue diu. s̄ sc̄do mō est possibilis et est viciū. Sed salua reuerētia illud nō est totalit̄ verū q̄a viciū put̄ de ip̄o hic loqm̄r ē hit⁹ moralis. hitus aut̄ nō est potētia neq̄ passio neq̄ opatio. mō appetitus et desideriu⁹ nō sūt aliud q̄ potētia vel passio vel opatio. Alii dicūt q̄ viciū insensibilitatis est possibile nō in hominibz bone cōplexiōis natural. s̄z puenire p̄t ex p̄ua et defectuosa cōplexiōe naturali Sed h̄ itez nō videt̄ forte valere quia sic nō esset viciū morale sed naturale. viciū enī morale debet nobis acquiri p̄ operationes et ex cōsuetudine et per electionem h̄mōi opationū vt p̄z in 2° ethicoz Ideo videt̄ mihi q̄ modus possibilitatis ponendus est talis. homo p̄cipiēs mala et turpitudines ex nimia comestione et portatione puenientes pōt p̄ intellectum false iudicare q̄ delectationes cibi et potus sint oino q̄ tum natura pati potest abiitēde et hoc ficiudicatum potest voluntas eligere et ita illa cibaria eliget inepta nature et pauciora quam natura expeteret. Et multociens ita faciens ad hoc habituabitur et satis concedi debet q̄ complexionis quidem innaturalitas mul-

tū iuuat ad ad inclinādūz h̄mōi iudicia erronea et electiones viciosas. et p̄ p̄ns ad dicti hitus ḡnatiōem forte etiā q̄ et cibi prauū in quibus aliquis fuerit assuetus inficiūt appetitū vt nō appetat q̄ est appetendū vel q̄tū eēt appetendū ad debitā nature sustentationē ad decentē vitā. dico igit̄ q̄ hit⁹ i nob̄ sic ḡnat⁹ icliat nos ad min⁹ appetēdūz sumendūz min⁹ delectādū q̄ exigēt debita nature sustentatio. et pone stat⁹ et alie circūstantie cōcurrētes est viciū valde cōtra naturam et contra bonos mores. et valde inhumanūz minus tm̄ malum q̄ intpantia. Q̄ sit cōtra naturam valde p̄z quia et contra naturam inferiorē sc̄z vegetatiuā in capiēdo alimentū minus debito et cōtra naturā mediam sc̄z sensibile vel sensitiuam in minus debito concupiscendo et delectando et contra naturam superiorē sc̄z rōalem quia ratio iubet q̄ oportet et q̄tum oportet et ita de omnibus aliis circūstantiis. Dico etiā q̄ est p̄tra bonos mores q̄a impedit actū prudētie. nō solū ex eo q̄ opponit̄ tp̄antie. sed q̄a grauat corporis naturā/ qua vltra debitū grauata et peiorata oportet organa sensuū et per p̄ns sensus et interiores et exteriores peius disponi et ita min⁹ de seruire rōi. p̄pter q̄d et iudiciū rōis nō ita validū eēt. et si ita fuerit impedita prudētia. que ē recta rō agibiliū. seq̄tur q̄ actus oim virtutūz moralium impediunt. quorū ip̄a prudētia est directiua. talis etiā habitus impedit specialiter actū fortitudinis quia corpore vltra debitū macerato: nō est bñ possibile bellicos actus exercere et labores belli potēt sustinere. tollit etiā am corporis decentiā q̄ multū p̄dest statibus honestis virorū et mulierū. tollit etiā iocūditatē cōiuiorū. et ita de multis aliis. Dico etiā q̄ est viciū valde inhumanū. q̄a nō solū cōtra hōiem fm̄ q̄ homo s̄z etiā cōtra ip̄m fm̄ q̄ aīal et fm̄ q̄ viues. cū dictū fuerit q̄ nō solū est p̄tra naturā rōalē. s̄z et p̄tra sensitiuā et p̄tra vegetatiuā et hoc satis exp̄ssit A. dicēs. nō enī humana ē talis insensibilitas. et enī reliqua aīalia discernūt cibos et his q̄dē gaudēt his aut̄ nō. si autē huic nihil est delectabile neq̄ d̄t alterū ab altero. longe erit vtiq̄ ab humano esse. de isto autem vicio loquitur Seneca in epistola ḡnta ad lucillium dicens. videamus ne ista p̄ que admirationē pare volumus ridicula et odiosa sint neq̄ p̄positum nostruz est fm̄ naturam viuē. hoc contra naturā ē p̄ta torquere corpus tuū. et faciles odire mūdici

as. et squalorē appetere et cibis nō tm̄ vilibus vti s̄z incertis et horridis. quēadmodū desiderare delicatas res luxurie ē. ita v̄sitos et nō magno pabiles fugē demētie est. dico vltim⁹ q̄ t̄is insensibilitas min⁹ est viciū q̄ intpantia q̄a minus opponit̄ vtuti sc̄z tp̄antie vt dictū ē in 2° libro. et q̄a de insensibilitate facilius ē redire ad tp̄antiā. q̄a ad redeūdem iuuat naturalis inclinatio appetit⁹ ad delectatiōes. et q̄a p̄p̄t oppositionē eti⁹ ad naturā min⁹ pōt capere augmētū. et q̄a min⁹ tollit v̄tuti rōis. tota ei vita intpatorū in comestioib⁹ p̄sumit̄ et potibus diuturnis et sōnis vel eoz p̄curatioib⁹. his aut̄ minus debito vtēs tps habet vacādi rationi. et si dicat̄ p̄tra. quia maius est viciū quod peccat contra naturam rationabilem sensibile et vegetabilem cuiusmodi est insensibilitas vt dictū est. q̄ quod peccat p̄tra rōalem solū. cuiusmodi videt̄ intpantia. dicendū est ad hoc q̄ intpantia s̄it peccat p̄tra naturā sensibile q̄a inficit appetitum sensitiuū vt dictū fuit in alia questione de illo abbate misero. peccat etiā cōtra vegetabilem quia nulla pōt fieri digestio tanti cibi vel potus. vñ graues eueniūt infirmitates vel etiā mors. et iterum quia vtutes inferiores nullius sunt nobilitatis in comparatione ad vtutem sup̄iorem. iō viciū magis est q̄ quod peccaret multū p̄tra rōem. q̄ illud q̄d peccaret minus contra rōem. licet plus et ntra vtutes inferiores. Et sciendū est q̄ quia mediuz vtutis est et ad nos et nō rei. cōcedendū est q̄ monachi et alii regulares vel etiam alii sacerdots. quibus nullum incūbit opus graue. si ieiuniis vel strictissimis abstinentiis corpus suum macerant vt robur et pulchritudinem diminuant ad eternā adipescendā salutem. ipsi nō peccent sed magnum opantur opus temperantie. dum tm̄ non in tanto deficiant q̄ percutiant rationem aut egritudines manifeste incurrant. s̄z si ita facerent p̄ncipes et milites et manu operatores. et alii quibus incumbit in aspectibus subditorum decentes esse. aut quibus incumbit corporeos sustinere labores. ip̄i forte peccarent fm̄ viciū insensibilitatis.

Tunc ad rōnes dicendum est q̄ viciū insensibilitatis nō consistit in totali extirpatione sensus et appetitus sensitui q̄a tollēt statim vitā. Ad cōfirmationē dicēdū q̄ nō famescē uel nō sitire s̄z nō sit in n̄ra pt̄te. tm̄ i nobis est min⁹ accipe de cibo v̄tuti delectabile q̄ exigēt naturā vt stat⁹ p̄foc. et ex t̄is assuefciōe possibile

est quod fames et sitis non fiat in nobis nisi secundum exigentiam illius modice sumptionis et quod in maiori non delectaret appetitus. Ad autem Aristoteles et Eustratii potest dici quod materia moralis habet tantam dicitur et error. ut dicitur primo huius. quod non est bene possibile propositione capere vitem simpliciter vera sine exceptione. vnde sicut dicitur primo rhetorice quod non huius. in moralibus aliquando dicitur vnde. sed non sit vnde. sed ut in pluribus. quia igitur raro peccat in concupiscentiis naturalibus. et rarissime et minus propter quod etiam et insensibiles sunt pauci valde. ut dicitur in libro: id simpliciter dixerunt propter in minor naturalium indigentia prohiberi. de hoc autem magis postea dicitur. Ad aliam dicendum est quod insensibilitas nulli est oportuna. Ad autem Eustratii dicendum est quod per irrationales passiones intelligit illas que sunt contra rectum iudicium rationis: iste igitur pro quanto sunt ita irrationales debent omnino extirpari ut non solum remaneat passiones rationales. id est ratione recte rationi. Ad autem Aristoteles dicitur est quod plus perfectus sic mortificat delectationes quod nullam habent partem ducendi ipsum propter rationem. sed non sic mortificat quod totaliter annullat eas. Eodem modo dicendum est ad autem commentatoris quod plus perfectus vilitate appetituum sensualium eiicit omnino et odiet odio maximo. sed vilitate ablata sibi remanebit sensualis appetitus reformatus rationi. Ad aliam dicendum est quod insensibilitas non potest acquisitioni virtutis. Ad autem Aristoteles dicitur quod loquebatur de delectationibus excessivis non de his que conveniunt ad nature sustentationem et status honestatem. Ad ultimam dicitur est in questione que possit esse motuum nobis ad insensibilitatem. dicendum est ei quod ratio semper ad optima deprecatur si non fuerit decepta per diminutam investigationem vel per sophisticam rationem. vel aliter. Hec de questione

Veris vicelimo septimo Vtrum trantia sit circa delectationes tactus et gustus solus. Arguitur quod non. quia circa delectationes aliorum sensuum est dare virtutem moralem et non aliam quam trantiam. sicut patet per inductionem in aliis virtutibus igitur. Maior patet quia ubi est dare medium laudabile et extrema vitupabilia. Ibi est dare virtutem moralem. modo (sicut dicit Aristoteles) per visum videtur utique esse. et ut oportet gaudere. et his putat coloribus et figuris et scriptura et secundum superabundantiam et defectum. Similiter in his que circa auditum. Item magis indigemus virtute morali ad moderandum delectationes quam magis innate sint capere augmentum quia ille potest magis superabundare per rationem esse magis viciose. sed delectationes visus sunt magis innate capere augmentum quam tactus et gustus

magis indigemus virtute morali ad moderandum eas que tamen non videntur nisi trantia. Minor patet quia sensus visus inter ceteros magis diligimus. propter metaphysice. sed delectationes maxime innate sunt augeri circa id quod magis diligimus quia dicitur primo huius. unicuique autem delectabile ad quod ducit amicus talium ut puta equus quod amati equum. Item circa illas delectationes est trantia moderando circa que est in trantia excedendo sed in trantia est circa delectabilia visus puta in illis que luxuriose et excessive delectantur in aspectibus mulierum. id est. Sed videtur quod tales non delectantur in visu secundum se. sed ut referuntur ad tactum. sicut dicit Aristoteles. quia canes non gaudet secundum se odore bus leporum sed cibatione. odoribus autem gaudet in ordine ad cibum. Contra quia secundum hoc luxuriosus non magis delectaretur in visu unius mulieris quam alterius. nisi in quantum per visum iudicaretur esse dulcoris tactus. sed ratio est ista. quia si esset mulier turpis figure et turpioris coloris. quis esset lenissima trantia et omnino tactui siue visui proportionatissima non delectaretur in ea secundum visum igitur videtur quod in trantia est circa propria visus delectationes. Item Tullius diffiniens trantiam in rhetorica sua dicit quod trantia est ratio in libidinem atque in alios non rectos impetus firma et moderata dicitur ratio modo constat quod non solum circa delectationes tactus et gustus sunt non recti impetus: dicit etiam quod trantie partes sunt continentia clementia et modestia. modo clementia non solum est circa delectationes tactus et gustus igitur. Item Seneca in libello suo de quatuor virtutibus cardinalibus loquitur de continentia quam capit per trantiam dicitur si continentis es. cunctis esto benignus. nemini blandus. paucis familiaris: omnibus equus. Hec autem non solum habent locum circa delectationes tactus et gustus igitur. Oppositum vult Aristoteles. quod dicit quod circa delectationes animales non est trantia. sed circa corporales non omnes quoniam non est circa delectationes visus auditus vel olfactus nisi secundum accidens. sed tactus et gustus. Sciendum est quod Aristoteles distinguit primo delectationes in animales et corporales. quam distinctionem ipse sic exponere videtur quod passiones animales sunt que in anima tamen sunt nihil patiente corpore delectationes autem corporales sunt que sensui vel appetitui sensitivo inferunt patiente corpore. Sed hoc non videtur quod absurdum bene dicitur. nam delectationes et tristitie circa honores et inhonorationes circa pecunias et earum amissionem aut circa potentiam amicorum et eorum absentiam et recessum videntur secundum Aristoteli esse delectationes animales. et etiam per

consequens tristitie animales. sed in his sepe videmus corporis sensibile et notabile passionem. id non videntur animales esse ille sole que sunt nihil patiente corpore. Et aliqui iam isti objectioni acquiescunt et dicunt quod per passiones animales intendit Aristoteles. delectationes que sunt secundum interiorem apprehensionem corporales autem secundum exteriorem. quod autem Aristoteles dicit delectationes fieri nihil patiente corpore sed magis mente. dicit quod hoc dictum non debet simpliciter intelligi sed copatiue quia corpus magis patitur scilicet exteriori apprehensione quam secundum interiorem. cum sensus exteriores sint magis corporales et interiores magis spirituales. Sed aliter potest dici quod Aristoteles. idem intendit per istam divisionem delectationum quod intendit per divisionem concupiscentiarum primo rhetorice. ubi dicitur Concupiscentia ei est delectabilis appetitus concupiscentiarum autem hec quedam irrationalis sunt. hec autem cum ratione. quas igitur hic vocat animales sed putat animale ab anima specialiter humana dirigitur vocat illic rationales. et quas vocat hic corporales vocat illic irrationales. et quod ita sit patet satis inspecti pectus eius hic et illic. vocat enim hic concupiscentias corporales eas que secundum tactum et gustum sunt et que secundum visum auditum olfactum ut patet in libro: easdem autem vocat illic irrationales dicit enim dico autem irrationales quidem que concupiscunt non ex eo quod est estimare aliquid. sunt autem tales que rationem dicuntur esse natura sicut que per corpus existunt. ut que alimentum sitis et fames. et secundum naturam que spiritum alimenti concupiscentia et que circa gutta stabilia et circavenera et totaliter tangibilia et circa olfactum boni odoris et auditum et visum. Et confirmat quod idem intendit per corporales et irrationales per hoc quod de irrationibus dicit quod per corpus existunt et quod idem intendit per rationales animales apparet quia de rationibus dicitur dico autem delectationes cum ratione. que concupiscunt ex persuasos esse. multa enim et vidisse et possedisse concupiscunt qui audierunt et persuasi fuerunt. Et videtur mihi secundum hoc dicitur quod concupiscentias seu delectationes illas vocat irrationales que nobis insunt absque omni presenti ratiocinatione intellectus per naturam concupiscibilis et sensus et appetitus sensitivi. illas autem vocat cum ratione que non insunt nobis nisi preuia ratiocinatione intellectus per quem nobis aliquid appareat bonum vel vile aut etiam in futuro delectabile. quod non iudicaretur per sensus presentiale iudicium. et huiusmodi sunt amor honoris. vel discipline. vel fabularum. vel pecuniarum. vel amicorum. propter quod neque brutis conveniunt

neque pueris aut visum rationis. talia autem ponit Aristoteles esse delectationes animales. de quibus dicit Aristoteles. nihil patiente corpore. quod non debet intelligi quod sepe ex honoris dispendio vel amissione pecunie turbetur homo corporaliter et sensibilibus. sed quod non sic turbatur nisi ex proprii turbatione voluntatis pro quo quod iudicio rationis. Secundo sciendum est quod quia delectatio causatur ex apprehensione presentis. et apprehensio potest fieri per quoniam sensus exteriores. et eis mediantibus per interiores presentiendo omnino iudicium rationis. id delectationes corporales dividuntur secundum quoniam sensus. sed tamen alterius modi sunt delectationes tactus et gustus ex una parte et delectationes aliorum trium sensuum ex alia parte: quia delectationes tactus et gustus sunt communes nobis et brutis. proprie autem aliorum sensuum delectationes non conveniunt brutis sed nobis tamen et dico proprie quia bruta bene delectantur secundum visum et auditum et olfactum in relatione ad tactum et gustum. secundum. sed per visum auditum vel olfactum manifestatur eis obiectum tactus et gustus. aliter non. et hoc est quod dicitur Aristoteles. non est autem in aliis animalibus secundum hos sensus delectatio propter secundum accidens neque ei odoribus leporis canes gaudet. sed cibatione sensum aut odor fecit. neque leovoce bouis sed comestione quam autem proprie est per vocem sensitum gaudet utique hac videtur Aristoteles autem neque videtur neque iuvenis utique ceruivum a gregem caprum sed quam cibum habet. et iam de odoribus declaratum est sufficienter in libro de sensu et sensato quod odores aliqui consequuntur saporibus quorum species etiam secundum saporum species distinguuntur. et isti non sunt secundum seipsum delectabiles. sed secundum relationem ad saporibus et ad gustum. propter quod (ut ibidem dicit Aristoteles) videmus quod odores carniarum et piscium sunt delectabiles esurientibus et appetentibus cibum. repletis autem et cibo non indigentibus non sunt delectabiles. sed potius abhominabiles. et isti sunt communes nobis et animalibus. Alii sunt odores secundum seipsum sine relatione ad cibum delectabiles ut qui rosarum violarum et multorum florum non enim gratia cibi gaudemus in odoribus rosarum et delectationes circa tales odores sunt proprie nobis: non eis videmus quod canes ad odores rosarum accedat tanquam in his delectatione habentes. Et si animalia non gaudet odoribus nisi in relatione ad cibum aut ad coitum vel ad aliquid huiusmodi pertinet ad salutem vite. videtur eadem ratione quod nec aliter debent gaudere secundum visum vel auditum natura enim que non deficit in necessariis nec abundat in superfluis. dedit animalibus sensus.

solū ad vite salutē sc3 ad psequendū vite neciā et congruentia, et fugiendū corruptiua et nocua. ppter quod sicut pat3 tertio de anima natura nō dedit animalibus terre fixis sensus de lōge percipiētes suū obiectū. quia frustra dedisset/cū pceptū psequi nō possent obiectū. sc3 generi animalium pgressiuo dedit tanq̄ necios si talia oportet animalia saluari: sensus aut̄ nō solum dati sunt hōibus ad vitā saluandā. sc3 et ppter cognoscere vt sc3 intellectui ministrant. i quo nos excedimus animalia bruta ppter qd̄ et i multis sensibus q̄ nihil nobis ad vite salutē pficiunt/delectamur admirādo sicut dicit pmo rhetorice addiscē et mirari delectabile vt ad mltum. cuius ratio ibidē daf̄ q̄ in mirari est concupiscere addiscere: in addiscere aut̄ in id qd̄ fm naturam instituit. et ob hoc etiā i phemio methaphysice dicit q̄ sensus nros ppter seipos diligimus et maxime sensū visus sc̄. Sed cuz obicitur isti notabili. qm̄ aues videmus in cantu suo delectari et nō ppter cibū. Ad qd̄ dicendū est q̄ si nō ppter cibū. tñ ppter coitum qui ad sensū tactus spectat delectant animalia in cantu suo. natura nāq̄ ppter sollicitudinem tristitiā et laborem que sunt in fetuū generatiōibus et pparationibus et nutritionibus: ordinavit delectationem vbiq̄ admixtā sc3 i coitu in lasciuīs pcedentibus. cōcomitantibus sc̄ sequentibus. que fiunt p cantus ludos et alios gestus multos. ppter quod etiā apparet q̄ hmōi bruta nō nisi in cantibus aut vlatibus et vocibus ad suā spēm ptinentibus aut eis similibus delectantur. his aut̄ visis videt̄ q̄ septem sunt ponende cōclusiones fm Añ. Prima est q̄ circa delectationes animales nō est tēpantia quā p cōm cōcessionem pbare videt̄ Añ. q̄ sc3 qui circa honores aut disciplinas vel fabularū narrationes vel pecunias vel amicos delectant vel tristant neq̄ tempati neq̄ intempati dicunt. Secūda cōclusio est q̄ circa delectationes pprias visus auditus et olfactus nō ē tēpantia quod eodē modo pbat Añ. dicēs qui enī gaudent his que p visum puta coloribus et figuris et scriptura neq̄ tpati neq̄ intpati dicuntur/similiter aut̄ in his que circa auditū supabūdanter enī gaudentes melodiis et ipocrisi nullus itpatos dicit. neq̄ eos qui vt oportet tēperatos/neq̄ eos qui circa odorem pter fm accidens. gaudentes enim. malorū vel rosarum vel thimiamatū odoribus nō dicimus intemperatos. sc3 magis eos qui vnguentorū sc̄. Ter

tia conclusio videt̄ esse q̄ etiā circa delectationes gustus pprias hoc est prout nō reducerentur in delectationes tactus nō est tēpantia. q̄ nullos intpatos videmus in optimo sapore cibi vel vini gaudere/si supponat̄ lingue: nisi ppter iporum incōpationē. et si qui gaudēt de licatissimis saporibus vtentes tñ moderate cibus et potibus: nō dicimus illos intpatos eē. vbi gratia sicut dicit Añ. illi qui vina pbant et pulmēta cōdiūt. et nō multū gaudēt his q̄ ad cibationē et potationē nō itpati dñr. sc3 vsu imoderato omni qui sit p tactū dicuntur intempati et in cibis et in potibus et in venereis dictis ppter quod (vt dicit Añ.) et orauit quidā puluorax existens/ guttur ipsius longius gruis fieri vt delectaretur tactu. Quarta conclusio q̄ circa delectationes tactus est tēpantia. qd̄ pōt pbari p locum a diuisione cū enī sit circa delectationes et nō animales neq̄ aliorū quattuor sensuum. relinquatur q̄ sit circa delectationes tactus. Item hoc apparet q̄ gulosos omnes et luxuriosos intpatos dicimus. tales aut̄ sunt qui circa delectationes tactus abundant sc3 circa quod est intpantia excedendo. circa illud est temperantia moderando. et omnes hoc concedunt. Quinta cōclusio q̄ circa delectationes tactus nō omnes est tēpantia quia si cū alii sensus nō solum dati sunt nobis ad salutē vite sc3 etiam ppter cognoscere: et tactus quis sit nobis necessarius vnde sensus nros omnes pter eorū vtilitatē et nihil agere debentes ppter seipos diligimus. licet visū isto modo inter ceteros maxime diligamus. sicut dicitur phemio methaphysice. ppter quod et alique sūt delectationes tactus pprie nobis in quib⁹ cetera nō cōicant animalia. Similiter etiā multe fiunt nobis delectationes in quibusdam ludis liberalibus vt apparebit in quarto/ et i actibus seriosis humani cōiunctis/ qui nō solum p alios sensus sed per tactū etiā exercent/ in huiusmodi aut̄ delectationibus gaudentes nullus ab hoc tempatos dicit vel intpatos q̄ circa hmōi delectatōes nō est tēpantia i tēpantia et hanc cōclusionē cū sua declaratione intendebat Añ. cū dixit. et enī liberalissime earum que per tactū delectationū ablate sunt sc3 ab illis delectationibus circa quas est tēpantia putata que in gymnasiis per circuitiōē et calefactionem facte. Sexta cōclusio est que circa aliorum sensuum delectationes prout referunt ad delectationes et concupiscentias tactus. est tem

perantia. quia virtus moderans circa finē debet moderare circa ea que ordinant̄ ad finē et que dant impetū ad finē. sed delectationes et cōplacētie que fiūt per alios sensus: circa tangibilia ordinant̄ ad sequētes delectatōnes tactus et dāt impetus ad eas/circa quas tñ moderat temperantia sicut dictū fuit. igit̄ sc̄. maior patet quia cū virtus sit habitus electiuus et electio sit eorū q̄ ad finē: necesse est fm vtutē se habere bene non solū circa finē sed etiā circa ordinata ad finē/et etiā quia non pōt faciliē reprimi finis nisi reprimant̄ ea que dant impetū ad finē. minor patet per experientia cōstat enī q̄ color odor et sapor delectabiles in cibo et potu multū augent concupiscentia cibi et potus et delectationē in vsu ipsorū. Similit̄ etiā visus pulchre mulieris et lasciuē cātantis. pmouet intempati ad concupiscendū et psequēdū vsū eius. ita q̄ absq̄ tactu sit in eo sepe manifesta cōmotio mēbroꝝ ad coitū ordiatōꝝ.

Itē circa illas delectationes vel cōplacētias est tēpantia que sūt generatiue tristitiē de absetia tangibiliū. sed cōplacētie aliorū sensuum circa tangibilia sūt huiusmodi. igit̄ sc̄. maior pat3 per Añ. dicentē. sed intempatus quidē est in tristitudo magis q̄ oport3: qm̄ delectabilia nō adipiscit. temperatus aut̄ in nō tristari absetia. minor pt3 experimentalit̄ in amore heros. Et similit̄ videmus q̄ gulosos quādoq̄ cū videt cibū que per visū aut olfactū iudicat delectabilem et vt nō pōt ipso: ardet sup eo et multas vellet inhonestates et labores incurere ad habēdū illū. et ad istū sensū pōt exponi quod dicit Añ. et tristitiā aut̄ facit ei delectatio. i. delectatio cōplacētia quā intempatus habet in vsu vel in olfactu delectabiliū: fm tactū facit ei tristitiā et ardorē in appetitu cū nō possit eis vti/tristat̄ enī vt dicit Añ. nō adipiscens et concupiscens/ cū tristitiā enī concupiscentia. ppter quod etiā dicit in pmo huius. qd̄ igit̄ plebis senes patiebāt ad helenā hoc oport3 pati et nos ad delectationē. et in oibus illorū dicē voce plebis enī senes nō dicebāt heenā fugi endā esse fm tactū tñ: sed etiā fm visū. qm̄ aspectus ppter eius pulchritudinē excitabat ad ardorē. Septima cōclusio potest poni q̄ temperantia est magis circa delectatōnes gustus q̄ circa delectationes aliorū triū sensuum: putauisus auditus et olfactus. tñ quia gustus est quidā tactus / tñ quia gustus est maxime preiudicatiuus cōueniētie cibi et potus circa qs sūt temperantia et intempantia propt̄ quod et gustus post tactū est maxime necessarius et animalibus

cōmunissimus. ideo dicit Añ. q̄ circa tales delectationes temperantia et intempantia est: quib⁹ reliqua animalia cōmunicāt. vnde seruiles et bestiales videt̄/hec aut̄ sūt tactus et gustus. Sciendū est q̄ pro quāto temperantia est circavenera: ipsa est magis circa visū et cōsequēter circa auditū mime aut̄ circa olfactū et gustū/ in quātū aut̄ ipsa est circa cibos et potus ipsa magis ē circa gustū et cōsequēter circa olfactū et postea circa visū et mime circa auditū/ q̄ visus maxie iudicat de venereis sicut gustus de ciborū potu iste igit̄ videt̄ esse pcellus Añ. in pposita questione Huius tamē pcellui quidā addit octauā cōclusionē sc3 licet temperantia nō sit pprie et pncipaliter circa delectationes pprias visus auditus et olfactus: est tñ circa eas cōmūiter et secundario et hoc dicit ppter rōes pma in pncipio questionis adductā. imo quod plus est dicūt q̄ temperantia hab3 esse quodāmodo circa delectatōnes intellectus quia in eis est superhabūdant̄ delectari. sicut qui nimis delectant̄ in quibusdā scientiis vt nihil aliud velint addiscē per totā vitā. contingit etiā in eis a delectatione deficere et ita in est accipere mediū virtutis qui nō videt̄ esse nisi temperantia. Sed hec cōclusio nō videt̄ esse vera ad cuius impationē notandū est et ppter diuersos philosophos loquētes de vtutibus diligēter aduertendū q̄ dupliciter solent distinguī morales virtutes. vnō specificē ex distinctione obiectoꝝ et ista est artificiosissima distinctio quā inter ceteros solus sufficiēt dedit Añ. Aliomō solent distinguī ex diuersis pprietatibus/ quas omnes vnaqueq̄ virtus obseruat circa ppiū sibi obiectū. et hoc mō distinguēdo/ posuerūt seneca et tullius quatuor vtutes cardinales et pncipales. quarū vna est que firmat aim in opere bono circa difficultia et est fortitudo/ que cōmuis est omni opere vtuofo. quia sc̄o huius dicit̄ semp enī circa difficultius sit ars et vtus. Eodē etiā secūdo dicit̄ q̄ opa vtuofo nō fiūt nisi firme et immobiliter fiant et hoc cōuenit omni virtuti fm q̄ est habitus. nullus enī circa difficile et laboriosū potest se habere bene nisi ad hoc modo nature per habitū et p̄uetudinē inclinet̄. vnde tullius dicit q̄ virtus est habitus modo nature rationi consentaneus. virtus enim ex consuetudine fit et consuetudo est altera natura. Secūda virtus est que moderat excessus et defectus in passionibus et opationibus. et est temperantia que etiā cōmūis est omni operi vtuofo. cū in omni opere circa quod est virtus sit superhabūdantia praua

et defectus vituperabilis; hoc concit omni virtuti scilicet quod est medietas sive medii electiva. Tercia virtus meliorat passiones et operationes ad illos ad quos operandum est et dirigit ad commune bonum et est iusticia; que etiam est communis omni virtuti sicut dicitur in quito. Quarta virtus est prudentia que etiam communis est in omni opere virtuoso in quantum oportet medium virtutis determinatum esse ratione ut videtur sapiens determinabit; sic igitur distinguit tullius virtutes primo de officiis dicens omne quod est honestum id est quatuor partium oritur ex aliquo ei aut in prudentia veri solertiaque veritate. quod dicit quantum ad prudentiam aut in hominis societate tuenda tribuendo lucum cuius et res contractaque fide. quod dicit quantum ad iusticiam aut in animi excessu ac iniuncti magitudine ac robore quod dicit quantum ad fortitudinem aut in omnino que sunt quocumque dicitur ordine et modo quod dicit quantum ad temperantiam. Et tu iam potes videre quod ille rationes que fuerunt in principio questionis adducte auctore tullio et Seneca hac via procedunt et non possunt aliter exponi bene dicta ipsorum de speciebus et proprietatibus que istis virtutibus predictis quatuor virtutes attribuit et que omnes sic distinctas virtutes assignaverunt species motus pres vel effectus virtutum quasi totaliter primis et inordinatim valde permiscens lepe species seu motus virtutum ex obiectorum distinctione sumptis eis que sunt diuersos actus aut diuersos agendi motus circa idem obiectum sumuntur aut etiam eis nominibus que diuersas earumdem virtutum proprietates signant. His igitur visis manifestum est quod temperantia non debeat dici virtus generalis sive magis proprie loquendo proprie etas cuius omni actui virtuoso. Sed quod debet esse virtus specialis et circa speciale obiectum non potest concedi quod sit circa delectationes proprias aliorum sensuum a tactu et gustu; ut circa delectationes intellectus; nam pari ratione esset et circa delectationes in pecuniis in honoribus et ludis et in omnibus aliis quod est falsum; quia circa hec alie ponuntur virtutes speciales. Item passiones pertinentes ad valde desperatos mores et quasi nullam habentes adiunctam connexionem vel oppositionem non videntur pertinere ad eandem virtutem specialem. sed delectationes tactus et gustus et etiam aliorum sensuum in ordine ad delectationes tactus sunt valde disparate et inconuenientes habent in moribus ad delectationes animales et ad delectationes proprias visus auditus et olfactus; quoniam proprie spectant ad morem et vitam bestialem omnino cum in eis communent animalia nobis. Scilicet autem eleuat hominem super morem et vitam bestialem; quoniam homo se male habuerit circa eas igitur ille et iste non pertinent ad eandem virtutem specialem; cum igitur circa bestiales

fit temperantia non potest fieri nisi equo loco. De temperantia quod sit circa humana. et ista ratio notatur Aristotele. nobis valde bene dicitur non est autem neque in aliis animalibus secundum hos sensus delectatio propter secundum accidens rationem. circa tales autem delectationes temperantia et imtemperantia est quod plus reliqua animalia concitant unde seruiles et bestiales videntur; hec autem sunt tactus et gustus; hic autem communissimus sensuum secundum quem imtemperantia et videbitur videtur iste exprobrabilis; quoniam non secundum quod hecines sumus existit sed secundum quod animalia talibus virtutibus gaudent et maxime diligenter bestiale et hoc ideo potest videri in septimo libro de continentia et incontinentia tractabitur que circa eadem dem sunt materia temperantie sicut illic dicitur.

Ad rationes igitur dicens est. Ad primam quod circa visum olfactum auditum delectamur multociens secundum quod dicitur lasciuas aduenerunt ordinatas multociens enim circa ludos multos et etiam multociens secundum decentiam communicationis in actibus seruicis et apparet etiam que virtutes sunt circa hominem delectationes; quoniam temperantia quantum ad lasciuas et eutra peria quantum ad ludos et amicitia et affabilitas quantum ad actus seruicis. Item delectamur aliqui secundum istos et alios sensus propter ipsam cognoscere se et propter admirari circa obiecta ipsorum; que delectationes aut nihil aut nimium oportet et proferre quia disponunt ad bonum rationis. et si quis nimis circa aliquod sensibilem delectatur secundum istos sensus; et ad moderandum hominem delectationes oportet concedere virtutes aliquas morales; dicit albertus quod non habet noia imposita; quod est quia nec difficile est tales delectationes moderare nec conleg eas est multum diffinire; propter quod nec Aristoteles curauit de eis tractare; vel etiam sicut dicitur idem albertus virtus moderans tales delectationes dicitur temperantia non proprie sed communiter accepta et equivoce sive metaphorice secundum quodam similitudinem ad veram temperantiam sic dicit Aristoteles de continentia septimo huius. aliquid etiam hominem delectationibus specialiter olfactus videtur ad sanitatem via medicane; quia scilicet odores cerebro plunt sicut dicitur in de ieliu et seruato. et qui sic proprie quoniam eas propter inordinatum timorem egritudinis efficiunt molles; de qua mollicie diminuat in septimo libro; et ita videtur quod nulle vel paucissime sunt illorum sensuum delectationes que moderatio indigeat; que non sunt reducte ad aliquos virtutum vel malitiarum specialium de quibus dixit Iulius tractauit Aristoteles in isto libro. Ad aliam rationem dicendum est quod non est malum si delectationes visus secundum quod ordinantur ad cognoscere secundum se et ad scire; capiant augmentum ideo ut sic non indigeant virtute repr-

metu et non alia virtute pres predictas forte enim quod ad hoc sufficit eutra peria et affabilitas seu amicitia. Ad aliam conceditur quod tales delectationes que sunt in aspectibus mulierum pertinent ad temperantiam quia sunt in ordine ad tactum. sed ad obiectiones contrariam dicendum est quod delectatio circa sensibilia non perficitur sine fantasia sed per fantasia vel augetur vel diminuitur vel tollitur omnino nam si in vino turvides aliqua imudicia; tu habebis abhominabilem ita quod tu non posses illud bibere. quod tamen si hoc non vidisses videretur tibi bonum. et aliquando quod iam comeditimus vel potauimus si dicatur nobis quod imudicium fuerit generatim in nobis abhominatio stomachi ut oporteat totum vomere exire. sic igitur patet quod delectatio vel abhominatio alicuius sensus circa obiectum alterius reddit delectationem illius alterius sensus circa tale obiectum minore vel maiore; pulchritudo igitur mulierum accepta secundum visum vel cantus eius acceptus secundum auditum redditur tactus delectabilior propter imaginationem; quoniam est secundum seipsum minus delectabilis et ita patet quod talia redduntur in delectationes tactus. Alie rationes que auctoritate Tullii et Seneca fiebat solute fuerunt in positione questionis. et sic est finis questionis.

Verum vicesimo octauo. Vtrum temperantia sit una virtus secundum speciem? Arguitur quod non quia philosophi diuersas eius partes assignant vel species; aliqui quidem continentiam clementiam et modestiam. Alii autem honestatem et verecundiam. Alii vero abstinentiam frugalitatem simoniam sobrietatem pudicitiam castitatem et plura alia. Item virtutes distinguuntur per actus et actus per obiecta sed actus venerei sunt multum desperati et diuersi a comestione et potatione et similibus eorum obiecta putantur tibi et potus a mulieribus. igitur cum circa hec omnia sit temperantia; videtur quod ipsa non sit una virtus. Item ille delectationes non pertinent ad unam virtutem que spectat ad diuersos et valde desperatos mores ut dicebat in alia questione. sed delectationes ex cibo et potu. et delectationes ex venereis actibus sunt hominem quod patet per hoc quod ille inueniuntur in nobis secundum omnem etatem et a principio vite nobis conuente hec autem non. sed secundum tempus determinatum solum gratia rationem. Oppositum arguitur auctoritate Aristoteles. qui non distinguit nobis illam virtutem tanquam credens eam esse unam solam. Item plures essent virtutes cardinales quam quatuor quod non dixerunt philosophi. Notandum est quod temperantia non est proprie circa delectationes tactus secundum se; aut circa alias delectationes ut reductum in istas sicut dicitur in alia questione. Et si quis temperantiam velit magis communiter accipere put est mo

deratiua delectationum aliarum; tunc statim concedere; quod ipsa non est una virtus. sed plures sicut dicebat in alia questione. non est igitur questio ad pres nisi vtrum temperantia secundum quod est proprie circa delectationes tactus puta circa cibos et potus et venereos actus; sit una secundum speciem vel plures. Ad quod quidam respondent quod est una secundum speciem subalternam. sed non est una secundum speciem specialissimam. propter rationes adductas. et iterum quia licet delectationes tactus sint obiectum temperantie; tamen hoc non est secundum eam rationem communem. cum non sit circa omnes delectationes tactus. quia dicit Aristoteles. quod liberalissime earum que per tactum delectationum ablate sunt. dicit etiam quod neque circos corpus sed circa partes quasdam non igitur capit neque specificat temperantiam secundum rationes eorum delectationum tactus. ergo oportet quod secundum eam speciales quasdam rationes accipiat et specificet. sed rationes speciales delectationum tactus sunt diuersae in cibis et potibus et in actibus venereis igitur oportet temperantiam circa illas diuersificari specie. Item gulositas et ebrietas et luxuria sunt vitia secundum speciem distincta et opposita temperantie secundum excessum. modo quoniam eadem virtuti diuicia opponantur; unum secundum excessum alterum secundum defectum; eo quod virtus est medietas; tamen non videtur quod eadem virtuti debeat opposi plura vitia secundum excessum. neque plura secundum defectum. oportet ergo quod alia sic specifica ratio temperatice secundum quod sibi opponit gulositas vel ebrietas. et alia secundum quod opponitur sibi luxuria. Item secundum aliam rationem specifica delectamur in calido et sicco et secundum aliam in frigido et humido ideo fames et sitis videntur esse appetitus diuersi speciem. et delectationes in cibo et potu sunt alterius et alterius speciem. sed temperantia est circa vtraque. ergo si virtutes distinguuntur per obiecta; temperantia non erit una virtus. Alii autem dicunt quod temperantia est una virtus secundum speciem. quia licet delectationes tactus secundum quod quas sumitur temperantia esset diuersae secundum speciem; tamen consimilis moris sunt quia consimilem modum habent trahendi appetitum sed per modum concupiscentie bestialis; que aut consimili modo et more trahunt appetitum eadem virtute refrenari possunt et rectificari. igitur rationem. Item si non esset una virtus; hoc esset propter diuersitates delectationum in cibis et potibus et venereis actibus sed propter hoc non tollitur unitas eius. ideo rationem. maior communiter conceditur. minor probatur quia hec tria adiunctim ordiantur. potus enim ordinatur ad cibi temperamentum. cibus autem non solum ad corporis nutrimentum. sed etiam ad materiam veneream modo eadem est virtus circa fines et circa ordinata in fine quantumcumque sint specie diuersa. igitur rationem.

quod propter concupiscentiam habet aliquod naturale quia secundum commune in proprio et speciali saluatur. Et ita dictum sit de primo articulo. De secundo articulo videtur esse dicendum secundum Aristoteli. quod tam in concupiscentiis naturalibus quam in propriis contingit peccare. sed multo magis in propriis quam in communibus quod potest primo declarari ex parte incontinentie. 2º ex parte infirmitatis. Ex parte incontinentie quod ubi est fortius trahens ad cibum vel potum sumendum: ibi contingit excedere. sed in propriis concupiscentiis est fortius trahens quia ipsa naturalis concupiscentia trahit concupiscentia apposita ad obiectum speciale ubi gratia si quis absolute et indrinct concupiscit cibum et alii speciale concupiscentia habet ad pedes posito quod utique satis comederit de capite et apportet eis pedes: constat quod primus non inclinabit ad comedendum pedes. secundus autem adhuc accipiet de pedice. Item concupiscentia cibi et potus videtur precise stare in ipso tactu concupiscentia vero propria videtur pervenire ex delectatione alterius sensus circa obiectum tactus ut ex delectatione gustus in sapore dulci vel visus in pulchro colore vel huiusmodi. motus dictum fuit plus quod delectationes unius sensus circa obiectum altius sensus augent illius altius sensus concupiscentiam et delectatione circa illud obiectum. igitur et cetera. Item pluribus modis contingit peccare tam in propriis quam in communibus. quia in communibus secundum excessum peccat. unum modo tantum sicut dicit Aristoteles scilicet in accipiendo plus quam oportet ad debitam naturam sustentationem et status decetiam. in propriis autem peccat et in accipiendo plus quam oportet in concupiscendo vel accipiendo illud quod non oportet ut si pauper vult habere cibaria delicata. vel si quis in mensa coram socio suo capiat morcellum delicatorem et comedat ipsum. unde sciendum est quod secundum predicta diuisio triplex potest sumi modus incontinentie aliqui ei quocumque cibo vel potu nituntur ventre super implere et eos vocant simpliciter gulosos quos Aristoteles vocat castros a castro quod est veteris et marges quod est furor vel infamia. Alii autem non curant quod modicum habeat de cibo vel potu dum tamen illos habeat delicatissimos. et illi vocantur leccatores. Alii autem sunt pessimi qui et delicatissimos querunt cibos et veteris eis simpliciter nituntur. sunt enim simul leccatores et gulosi. Adhuc etiam videtur quod quantum ad infirmitatem contingit in concupiscentiis propriis magis peccare quam in communibus. quia peccare in communibus secundum defectum videtur esse in minus appetendo vel accipiendo de cibo quam sit oportum ad naturam sustentationem et statum decetiam sic autem peccare sicut dicit eustracius prohibetur ab appetitu naturalis indigetie ideo rarissime et cum difficultate potest in nobis accidere motum inclinans

nos ad tale peccatum. scilicet peccare in propriis concupiscentiis secundum defectum est minus discernere vel minus eligere et accipere delectabiliores cibos et potus quam sit oportum ad naturam sustentationem et status decetiam. natura enim que nihil frustra facit non instituit in cibis et potibus delectationem nisi esset conveniens cum moderamine acceptare ceteris ei paribus cibis delectabilis melius nutrit corpus et corporis virtutes. et per omnes virtutes anime cum anima sequitur corpus in de phisonomia melius disponit quam in delectabilis. propter quod recta ratio iubet illa acceptare delectabilia moderate sicut dicit Aristoteles. quantum ad sanitatem sunt vel ad bonam habitudinem vel non exstantia his impedimenta. vel propter bonum vel substantiam modo constat quod ad minus discernendum et eligendum talia delectabilia potest idem esse motum quod prius scilicet in questione utrum infirmitas sit vicium dictum fuit illud igitur motum potest nos inclinare ad peccatum dum in minus et in propriis concupiscentiis et in communibus. In propriis autem non prohibet nos peccare appetitus vel naturalis indigetie quia repleri potest cibo in delectabiliore et ineptiori. propter quod facilius esse videtur in his incurrere tale peccatum quam in communibus et de hac infirmitate scilicet que est circa concupiscentias proprias videbat specialiter Aristoteles. loqui cum dicit deficientes circa delectationes et minus quam oportet gaudetes non multum sunt. non enim humana est talis infirmitas etenim reliqua animalia discernunt cibos et his quidem gaudet: his autem non. Si autem huic nihil est delectabile neque differt altum ab alto longevitatem erit ab humano esse videtur igitur quod asseri possit tres infirmitates corridentes tribus modis incontinentie. Quantum ad tertium articulum videtur quod concupiscentia venereorum est naturalis et humana. natura enim est naturaliter libera et nulli naturaliter obligata nisi forte pennis filiis et filii pennis sed non vir extraneus extranee mulieri aut econverso. Et ideo non fit peccatum secundum mores viri absque ligamento matrimonii cognoscere mulierem et aliqui ita dicunt propter istam rationem quod talis fornicatio non est peccatum nisi quia prohibita in lege. ita quod non dissolvat rationem attendenti simplicitate ad naturam et mores sicut enim in peccato potest sumi a limetum et sumi debet ad vite necessitate quod nulli est alteri obligatum. ita ad speciem humane conversationem sumi potest et debet cum moderamine cum quocumque mulier nulli alteri obligatur bonum namque concupiscit et nemi fit iniuria propter quod preceptum sunt ite crescite et multiplicami super terram. Sed ista opinio non videtur alius vera. quia peccatum est omne opus contra legale iustitiam. fornicatio autem est contra legale iustitiam quod

aliqui sic ostendunt lex non respicit ad illud quod in aliquo casu accidit sed ad illud quod contra accidit sed contra ex fornicatione potest malum pervenire quod evitaretur per ligamentum matrimonii aut equipollens ei. igitur cum semper lex ad bonum perveniat et mali remotionem attendat iustum legale nequaquam fornicari permittit. sed adiuvante ante contra obligari. Quod autem ex fornicatione contra malum evenire potest declaratur per illud quod Aristoteles adducit secundo politico contra opinantes quod optima esset policia mulieres omnibus esse coes non enim sciret quorum filii virorum essent pueri. et ita vel viri nullos reputaret se habere filios vel reputaret illos tanquam sibi communes et alius. pro modo nulla esset virorum sollicitudo ad pueros. et secundum modo nulla esset parva. quia sicut ibidem dicit Aristoteles. Minime cura fortiter quod plurimum est commune. de propriis enim maxime curat de communibus aut minus quam quantum unicuique attinet. apud illos enim tanquam altero curate negligent est magis sicut in ministerialibus servitiis multum eis servientes quam detius servit paucioribus. hoc tamen esset inconveniens valde pueri namque propter hanc naturam humane fragilitatem et infantiam prolixam plurimum parentum egent auxilio quod per sola matrem consumari non possit. Sed hunc rationem respondent alii dicentes quod quis lex positiva rationem respiciat ad illud quod contra evenit: tamen lex nature respicit ad particulares casus ideo potest excipere ab universali lege positiva sicut patet quinto huiusmodi capitulo de epicheia et primo rethorice. ponit ergo casum quod iohannes et maria firmam habeant voluntatem permanendi simul usque ad mortem et solitudinaria coeundi adiuvante sufficienter nutriendi proles nec illud sit in lege positiva prohibitum. utrum ergo peccabunt si coeant absque altero ligamento: videtur quod non. quia remotum est inconveniens ad quod ratio ducebat. Sed adhuc tenendum esse videtur quod illi peccarent moraliter quam operarentur preter illud quod recta ratio dicitur. nam illo modo debet fieri copulatio viri ad mulierem: quomodo ipsi de parte maiore habeant curam. cum gratia prolis sit a natura coitus instituta. sed maiorem curam habent de prole si adiuvante fuerint obligati. quia tunc vir non solum diligit et curabit puerum quia filius suus sed etiam quia filius sue mulieris. econverso mulier non solum quia filius sed etiam quia filius sui viri. Iterum ad bonum economicum attingendum perfecte non sufficit vir sine muliere nec mulier sibi sine viro ut patet primo politico et in economica. illo autem modo debent invicem commanere vir et mulier quo innati sunt maiorem habere

sui invicem curam. hoc est autem si vir effectus fuerit mulieris et mulier viri. unumquodque enim magis curabit de suo. Item voluntas humana est mutabilis nec potest vir scire voluntatem mulieris nec mulier viri. et recta ratio dicitur quod teneatur certum et dimittat incertum. igitur recta ratio dicitur quod mulier ad prolis nutritionem et ad alia que sibi vir ministrare tenetur: asscuretur de viro. Sed adhuc alii ponunt alium casum quod mulier sit dives et potens omnino sine viro ad diuturno potens prolem per suas divitias et per suam curam nutrire et educere: videtur ergo quod talis mulier non peccat moraliter si eligeret a solo viro cognosci qui non vellet obligari propter suam servandam libertatem. sed solum obligaret se ad prolis sufficientem nutritionem et cum hoc posito quod illud non esset expositiva lege prohibitum. Adhuc autem videtur quod illa peccaret moraliter primo quia declaratum est quod ex generis humani societate accepti conditore oportum est secundum rationem rectam ut ad prolificandam fiat viri et mulieris coniunctio per obligationem. quod autem convenit humano generi secundum se non debet auferri propter extrinsecam quovismodi sunt pecunie et amici. Et iterum posset esse controversia viri ad mulierem. quis possideret puerum posito quod uterque vellet ipsum habere. constat quod hoc fieri non posset specialiter si vir et mulier separarentur. eorum non sunt adiuvante obligati oporteret igitur alteri ipsorum fieri iniuria quod recta ratio non dicitur. oportet igitur obligationem fieri ut puer sit possessio viri simpliciter et quia filius suus et quia filius uxoris sue. et ita etiam de muliere. sic ergo patet quod talis fornicatio que excludit obligationem viri ad mulierem et econtra non est licita secundum mores sed preter iudicium rationis.

Tunc ad rationes in principio questionis adductas. Ad primam dicendum est quod concupiscentie naturales insunt nobis a natura secundum earum substantiam absolute. sed non secundum omnem modum ipsarum. puta secundum excessum vel defectum. ideo propter excessum vel defectum est in eis peccatum. Ad aliam patet per idem. Ad auctoritatem Aristoteli dicendum est quod concupiscentia illa est naturalis et conveniens et quantum ad substantiam et quantum ad modum qui est ad indigentiam replendam sine excessu et sine defectu. sed concupiscentia naturalis secundum substantiam non tamen secundum modum potest esse aliquando ad excessum aliquando ad defectum et sic est in ea peccatum. Et sic est finis questionis.

Ricissimo querit. Viri uirginitas sit virtus vel uicium. Arguitur quod non sit virtus. quia uirtus non est a natura sed a consuetudine. sed a natura est uirginitas. quia a natiuitate nascuntur uirgines uiri et mulieres.

Item uirtus non est illa que magis conuenit iunioribus quam senioribus. nam ex quinto et quarto huius probatur. Aristoteles uerecundiam non esse uirtutem quia conuenit etati iuuenili. sed plures sunt uirgines iuuenes quam senes ideo et uirtus consistit in medio uirginitas autem non: sed in extremo scilicet in abdicatioe ois ueneris actus non solum quando oportet et ubi: sed ubique et semper. Item nunquam contingit male uirtute: primo rhetorice. sed in aliquo casu esset malum ut uirginitate ut si primi parentes scilicet ad id et euasit fuissent ea. Item uirtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur et. maior pars. quia corruptio boni non est bonum sed malum. minor patet. quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de aliis circumstantiis. Et confirmatur. quia cum uirtus sit habitus et per consequens de difficili mobilis: non uidetur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. Item uirtus perditur uidetur posse regenerari. quia uirtutes et uicia in potestate nostra sunt tertio huius. uirginitas autem regenerari non potest. Item uirtus inclinatur ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet. sed non oportet abstinere semper: imo licitum est nubere. igitur uirginitas que inclinatur ad semper abstinere non est uirtus. Item nulla uirtus inclinatur contra illum finem ad quem natura ordinatur rem quia finis habet rationem optimi. specialiter finis quem statuit natura. quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est. sed enim non cognoscat: tamen perfecte et ordinate operatur tanquam directa ab infallibili cognoscere scilicet deo et intelligentiis secundum commentatorem duodecimo metaphisice. sed natura ordinatur membra genitalia et uirtutem anime generatiua ad actus uenerios propter prolem habendam. ergo uirginitas que ad oppositum inclinatur non est uirtus. Oppositum uidetur esse de intentione theologorum. Si autem et uulgi. uulgus enim uirgines de sua uirginitate commendat. habitus autem ois laudabilis uidetur esse uirtus. Dicunt aliqui quod uirginitas summi potest uirtus pro integritate corporis. Alio modo pro habitu electiuo huiusmodi

integritatis obseruare per totam uitam. Secundum hoc ponit quinque conclusiones. Prima est quod uirginitas pro integritate corporis est conditio nobilis. Secunda quod non est uirtus moralis. Tertia quod uirginitas pro habitu electiuo predicto modo est uirtus moralis. Quarta quod est uirtus distincta specie a uiduali castitate. Quinta est quod non distinguitur ab ea magnitudine et paritate sicut magnificentia a liberalitate. Primam conclusionem sic probant. illa conditio est nobilis in corpore humano que magis decorat humanum corpus quam opposita conditio. sed integritas corporis est huiusmodi. quod probatur: primo quia huiusmodi integritas est habitus naturalis: et fractio sibi opposita est sicut priuatio. Secundo quia illa integritas est a natura. eius autem fractio est cum quadam uolentia. Tertio quia talis fuit status innocencie et talis erit status glorie. sed hec ratio permittit. quia processus secundum theologiam principia maioris est facultatis. in hoc enim processu nihil intendimus aggredi nisi quod et in quantum ex humana ratione precise concludi potest. Quarto quia talis integritas non perditur: nisi cum actu uerecundiali. uerecundia autem in prauis et turpibus est ut uidetur dicere Aristoteles quarto huius capituli ultimo. et primo rhetorice dicitur. turpia enim uerecundant et facientes et dicentes et facturi. et secundo rhetorice describitur erubescencia quod est turbatio circa ea malorum que uidentur ferre ignorationem aut presentium aut factorum: aut futurorum. Secundam conclusionem probant. quia talis integritas non est habitus anime sed corporis. nec est electiuus sed eligibilis: et sic a natura non ex assuefactione uirtus autem oppositum. Tertiam conclusionem probant. quia uirginitati sic accepte conuenit distinctio uirtutis. probatio. Primo quidem patet ex terminis quod ipsa est habitus electiuus: sed ad declarandum quod ipsa sit immediate existens quo ad nos determinata ratio ne et. Notandum est igitur quod natura non ordinatur actus uenerios ad indiuidui: sed ad speciei permanentiam ut dicitur secundo de anima et omnes concedunt. Secundo sciendum quod naturalia determinata sunt ad maximum et minimum primo physicorum et specialiter hoc concedi debet de multitudine hominum. natura enim facit de possibilibus quod melius est et non habundat in superfluis nec deficit in necessariis. constat autem quod humane nature propter complexionis subtilitatem et nobilitatem et operum sibi debitorum multitudinem et per omnes organorum corporaliu.

diuersitate. tot et tante sunt indigentie: quas natura non suppleuit. sed rationem quam homini dedit ut suppleret: reliquit quod unus homo aut duo aut cetum uel pauci non sufficient ad hanc humanam replendum indigentiam quam plurimis enim artibus indigentibus quibus artifices adiuuante mutantur per se opibus habere possunt ea quibus indigent de opibus aliorum. ideo dicitur primo politice quod ciuitas a natura est et quod homo natura ciuile animal est propter quod iam concludi potest quod ubi sine in toto mundo sicut erat in prima mundi constitutione siue in aliquo climate non esset hominum multitudo sufficientes ad dictas suppleendum indigentias nulla natura prohibet et per consequens recta ratio non diceret (quia nihil eorum que preter naturam sunt bonum est ut dicitur septimo politice) quod homines abstinere omnino ab illo actu scilicet uenerio quem ad hominum multiplicationem et speciei permanentiam prouida nature sagacitas ordinauit. Et ita potest tanta esse populorum multitudo quod si uolterius excreceret multum non esset terra sufficientis ministrare cibum hominibus propter quod illo tempore ius et ordo permittit. imo requirit ut non omnes fecundentur specialiter cum non liceat homines interficere sicut boues/ cuius igitur istis hominibus humanum genus sit multiplicatum sufficienter: dictam rationem sit concursus iuri nature manifestum est quod recta ratio permittit in plura det aliquos per totam uitam a ueneris abstinere. His igitur uisibus manifestus est quod uirginitas in medietate consistit. nam uelle frangere dictam corporis integritatem corpus decorantem antequam fuerit oportum aut ubi uel cum quo per quod non oportet. tenet unum extremum uituperabile/ nolle autem frangere pro necessitate generis humani saluandi et multiplicandi tempore defectus tenet alterum extremum simpliciter dissonum rationi. Ex quibus etiam patet quod ista medietas est quo ad nos et determinata ratione. Item omnis habitus electiuus laudabilis circa materiam moralem est uirtus moralis. uirginitas est huiusmodi igitur et. maior uideatur nota de se minor pars igitur enim dictum est quod ipsa sit habitus electiuus/ sed quod sit circa materiam moralem patet quia in seruando frangendo corporis integritatem contingit excedere uel etiam deficere secundum diuersas circumstantias ut apparuit. sed quod sit laudabilis probatur primo quia habitus ille est laudabilis qui est electiuus nobilis conditionis quam oportet et ut oportet et. sed integritas corporis est conditio nobilis ut dicebatur cuius uirginitas est

habitus electiuus quando oportet quia tempore quo natura et mores secundum predicta permittunt abstinere imo etiam persuadent presertim cum plurimi propter delectationem se ueneris inuicem sufficient ad humani generis debitam multiplicationem seruandam illo igitur tempore laudabile esse uideatur ad hanc nobilem corporis conditionem seruandam a delectationibus nequaquam necessariis neque uilibus abstinere. Et item aliqui hoc confirmant sic ab illo actu quem ordo nature uel dictam rationem non iuberet exercere/ abstinencia est laudabilis: que ualet ad summam anime uirtutes acquirendas et ad illarum uirtutum opera exercenda sed uirginalis abstinencia est huiusmodi. magis enim poterit homo vacare philosophie et opibus uirtutum: quanto minus in ueneris et aliis delectationibus carnalibus non necessariis fuerit occupatus. Quartam conclusionem probatur sic ille uirtutes morales sunt specie distincte que sunt primo electiue diuersorum eligibilium quia habitus distinguuntur per obiecta sed uirginitas et uidualis castitas sunt hominum. igitur et. minor probatur quia uirginitas primo est electiua integritatis. licet consequenter sit electiua perpetue abstinencie ab actibus ueneris. non enim potest dici quod sit primo electiua abstinencie et secundo integritatis. quia tunc post corruptionem hominis posset illud redire quod est formale et primum uirginitatis obiectum quod nullus asseruit uidualis aut castitas non est talis integritas electiua. cum electio non sit impossibilis. sed est electiua perpetue abstinencie ab actibus ueneris igitur et cetera. de quinta autem istarum conclusionum non facio uis ad presens sed redeo super alias conclusiones examinandas propter opinantium diuersitatem/ uidetur enim multis quod circumscriptionibus legalibus aut fidei documentis que non possent ex humana ratione conuincere secundum philosophum dicitur sit tribus illarum conclusionum scilicet prime tercie et quarte. Contra primam conclusionem arguitur illa conditio est nobilior quam natura et recte rationis dicitur tamen iusserunt: quam opposita conditio que sine uicio seruari non potuit: sed apertura corporis ad prolificandum est uel aliquando fuit ex iussu nature et dictamine rationis ut isti concedunt. integritas autem seruari non potuit sine uicio saltem aliquando scilicet tempore necessitatis sicut ipsi dicunt. ergo talis apertura corporis est conditio nobilior: quam sit eius integritas. imo talis integritas esset uilis et uituperabilis secundum mores. Sed respondetur quod ille

tue ita erat et nunc est e converso. Sed illa responsio videtur concludere propositum scilicet quod corporis integritas secundum se non est nobilis conditio plusquam conditio operata scilicet accidit sibi secundum diversas circumstantias quod sit nobilis aut ignobilis. Concedendum est igitur quod illa corporis integritas est conditio decens illo tempore iuventutis/ quo nunc recta ratio nubere permittit. scilicet cum mulier secundum circumstantias debitas accepit maritum et impregnata est: aptura nobilior est conditio et melior. quia fini propinquior ad quem natura sexus muliebri et illa membra genitalia ordinavit. sicut arbor non est nobilior simpliciter quam floret quam fructu crescete flores ceciderunt. Nec ratio aliorum videtur concludere. dicere enim quod predicto tempore non ita decorat humanum corpus integritas illa: sicut facit corporis aptura. et quod dicitur illa integritas est habitus et fractura est privatio: dico quod licet flores dicuntur habitus et casus florum privatione: tamen arbor est nobilior simpliciter post casum florum scilicet propter aliud quod consequitur melius quam sint flores. Dico igitur quod quibus absolute loquendo habitus sit semper nobilior in genere entis quam sua privatio: tamen non quicumque habitus est unquam melior et nobilior quam sua privatio. pellicula namque tegens oculum et obnubilans visum non est sibi melior quam sua privatio neque nobilior. et licet folia florum circumvoluentia fructus in sui teneritate sint arbori et fructui nobilis conditio et bona: non essent tamen sibi nobilis conditio fructu excrescente. colligatio etiam infantis ad matrem in utero nobilis est sibi conditio. que non esset sibi nobilis ipso nascente aut iam nato ita etiam clausura matricis nobilis est conditio ante tempus aptum generationi quod non oportet postea esse ita. Ad aliam potest dici quod sicut illa integritas a natura est permittitur: ita fractura eius postea est a natura/ si coitus concedatur esse naturalis. Sed dices non obstante quod sit aliquomodo naturalis: tamen aliquid est ibi violentie. Dico quod hoc non ignobilitat operationem nisi tu dicas omnes nostras operationes esse ignobiles. In actu enim fortitudinis maxima est violentia. et si difficultas omnino ex violentia quodam provenire concedatur: tunc in omni opere virtutis est aliqua violentia: et univ ersaliter que nihil operari vult cum violentia dormiat in lecto suo semper. nam loqui est cum violentia lingua enim gravis est et graue non nisi cum violentia movetur sursum aut ad latus. Tercia ratio fuit dimissa quia theologica. Ad quartam potest dici quod si vir et mulier coeant ante tempus illud cuius ex

pectationem recta ratio iuberet: non est mirum si debeant verecundari cum tunc non decens sit illa operatio: tempus autem illud ab Aristotele septimo politice mulieribus decem et octo annorum. viro autem triginta trium statutur/ illo autem tempore facta inter virum et mulierem obligatione legali vel qua exigit ratio naturalis et moralis sicut dictum fuit in alia questione: non oportet virum verecundari specialiter quia iam deberet esse virtuosus et prudens. cuius verecundari non est ut dicitur quarto ethicorum. Similiter etiam mulier forte non verecundaretur in abscondito loco secreta cum marito existens modo quo decem talem fieri actum. et forte si verecundaret hoc non esset principaliter de illo actu sed quia non experta societate viri specialiter extranei semper timeret ne verbo vel gestu vel alia quacumque viri participatione incurreret aliquid inhonesti. Et huiusmodi etiam verecundie causa multa est doctrina consuetudinalis parentum qua semper virginittatis amissionem simpliciter reprobaverunt et corporis semper laudaverunt integritatem servare. que quidem doctrina illam regulam Aristotelis in secundo huius insequitur in contrarium autem huius ad quod nati sumus nos ipsos attrahere oportet. multum enim abducentes a peccato in medium venimus. que tortuosam lignorum dirigentes faciunt. Hac autem consuetudine (que altera est naturam) virgines semper habituate/ putant illum actum esse turpem et verecundantur: donec ad contrarium fuerint assuete. Contra tertiam conclusionem sic obicitur. omnis habitus qui secundum eius propriam rationem est virtus: semper in quocumque et quandocumque inveniatur: erit virtus. sed illi concedunt quod tempore necessitatis virginittas non esset virtus. ergo ipsa secundum se non est virtus. Iterum sistendo precise in humana ratione quomodo expediret secundum mores quod rex francie vir perfectus et potens in prolem perfectam abstineret a venereis omni tempore: specialiter illo casu quo verisimile esset tyrannum pessimum sibi succedere si decederet sine prole: debet tamen concedi quod cum virginittate stare potest virtus temperantie. quam aliquibus iam perfectis personis secundum rectam rationem expediret et deceret per totam vitam a venereis abstinere verbi gratia. leprosis ut non inficerent sanos. aut ne prolem putridam generarent. Et egenis qui non possent sufficere nutrire plebem. aut egrotantibus quorum obesset coitus satietati. et de quibus esset verisimile quod non possent habere prolem nisi diminuta et

orbata. tales igitur si per totam vitam a venereis abstinere: se haberent circa venerea ut oportet. quod pertinet ad temperantiam. Nec videtur rationes aliorum concludere. prima namque ratio bene probat quod habitus electivus perpetue integritatis corporis aut abstinentie a venereis non est secundum se virtus cum in aliquo casu vel aliquo contingat hoc non expedire. Conceditur tamen quod hoc aliquibus expediat secundum recte rationis dictamen: sicut dicitur fuit. licet forte ratio humana sibi relecta non concederet quod hoc expediret divinitibus et corpore potestibus aptis perfecte ad plene. Nam si alii quorum intellectus abstinere: non nimis sed forte minus debito excresceret populi multitudo. Ad aliam rationem dicendum est quod in aliquibus conceditur quod ille habitus electivus talis integritatis esset laudabilis. sed non in aliis. non enim videtur quod illa corporis integritas in filia regis que in quocumque vicio vel quacumque turpitudine frangi potest et qua natura non ordinauit ad permanentiam sit tantum bonum: quantum esset habere plene que multum populo prodesset. Quod etiam dicitur quod virginittas abstinentia valet ad vacandum phice in operibus virtutum: dicerent naturales quod non. sed ad hoc valet abstinentia moderata. Aristoteles enim princeps philosophorum uxorem habuit et plene. Et naturales dicunt. quod coitus moderatus confert ad sanitatem et ad corporis bonam dispositionem. et anime sequitur corpora ut dicitur in de phisonomia. Et Aristoteles dicit temperantiam autem quecumque ad sanitatem sunt et ad bonam habitudinem delectabilia existetia hec appetit mēsurate. Contra quartam conclusionem sic obicitur virginittas ita convenit viris sicut mulieribus. sed in amissione virginittatis nulla fit corruptio corporis viri. sed post remanens totum integrum corpus viri sicut ante. corpus autem in nullo fragitur sed per conductum aptum ad hoc aptum superfluum emittitur. ergo virginittas non est circa corporis integritatem tanquam circa primum et formale obiectum.

Item illa corporis integritas auferri potest a muliere. pessima per violentiam non solum per coitum. sed etiam per cutellum aut aliud instrumentum. igitur quod virginittas potest esse virtus: si esset circa tale integritatem tanquam circa principale et formale obiectum non enim videtur esse virtus moralis que potest a nobis per violentiam auferri. Item Aristoteles non videtur dicere quod virtutes morales sint principaliter ad bonum corporis servandum imo ad preferendum potius bonum rationis bono corporis et bonis exterioribus et ad mime curandum de eis nisi prout ordinantur ad bonum rationis. Diceretur igitur quod virginittas et vidualis castitas secundum quod melioribus est potest in aliquo casu esse virtus: nihil aliud sunt a temperantia. Nec contra istam sententiam

videntur procedere rationes prius adducte nisi forte due ultime. fieret enim penultima sic. virtus inclinatur ad illud quod oportet. sed neque pauperes neque egrotantibus oportet semper abstinere. licet enim eis uxori: ergo virginittas inclinans ad se per abstinere non esset virtus. quod videtur contradicere predictis. Sed dicendum quod oportere dupliciter accipitur. uno modo prout significat idem quod esse necessarium. et sic non oportet illos abstinere. nec per tale oportere determinatur actus virtutum. Alio modo capitur prout significat idem quod opportunum esse seu consonum rationi: et ita oportet semper illos abstinere: quia semper est consonum rationi. et per tale oportere determinatur actus virtutum. Ad aliam et ultimam potest dici quod natura dedit hominibus virtutem generativam et membra genitalia ad prolificandum ubi et quod esset consonum rationi. unde quod natura dedit in nobis non ad individui salutem sed ad speciei conservationem: non oportet in quolibet individuo exerceri. sed sufficit quod in talibus et in totis: quod finis iste possit sufficere artum. et finem quo.

Veritur tricesimo primo et ultimo: Virtus in temperantia sit vicium peius timiditate? Arguitur quod non quia peius est vicium quod meliori virtuti oppositum. sed timiditas est huiusmodi. igitur maior scilicet pars in septimo huiusmodi virtuti excellentissime scilicet heroice Aristoteles. oppositum excellentissimi malicia scilicet bestialitate. et hoc est rationabile: quia vicium privatur hominem virtute sibi opposita. modo peius est quod privatur nos meliori bono vicium ergo peius est quod opponitur meliori virtuti. sed minor apparet quia timiditas oppositum fortitudini et in temperantia temperantie. modo Aristoteles primo rhetorice profert ceteris virtutibus fortitudinem et iusticiam: et deum liberalitatem. Item vicium est peius quod est magis voluntarium. quoniam involuntarium excusatur a peccato: et quia Aristoteles in isto tercio ex eo quod dicitur in temperantiam esse magis voluntariam: concludit eam esse exprobrabiliorē. sed timiditas videtur esse magis voluntaria quam in temperantia. nullus enim occupavit imperatus esse. sicut dicit Aristoteles. multum tamen ne moriantur voluit fugam: que pertinet ad timiditatem. Oppositum arguitur per easdem maiores accipiēdo oppositas minores. videtur enim quod temperantia sit virtus melior fortitudinis per illam consideratōem ethicorum. melior est quod omni tempore et in pluribus est utilis: ut iusticia et temperantia fortitudinis. Nam sicut dicitur septimo politice fortitudinis quod est perseverantia operis est ad non vacatōem. i. tempore belli: phia autem advocatōem id est tempore pacis iusticia autem et temperantia in virtutibus

Et est sciendum quod pecunia non capimus in hoc loco stricte pro numeritate solum. sed large sicut dicitur Aristoteles pro omnibusque digitas numeritate mensuratur. Sed alicui videtur quod liberalitas non solum est circa talia que secundum numeritatem mensuratur. quoniam bonum doctorum non potest numeritate mensurari. et tamen doctor potest liberaliter dare doctrinam suam. Item bonum corporis humani non potest numeritate mensurari. et tamen liberalitatis est si quis exhibeat corpus suum gratum alicui in obsequium alicuius operis. Item seruus cum habeat corpus et animam non potest numeritate mensurari. et tamen miles potest liberaliter dare seruum suum. imo etiam Seneca potest in primo de beneficiis quod contigit etiam liberaliter seipsum dare. Ad primum istorum dicendum quod dare liberum non est proprie nisi quis quod suum est transferat in dominium alterius: aut quantum ad rem ipsam aut quantum ad usum rei. Doctor igitur proprie loquendo non dat scientiam liberaliter ipsi discipulo. quia scientia sua non potest transferri in dominium discipuli. nec unquam habuit scientiam quam discipulus sibi acquirat. sed dat discipulo laborem quem habet in docendo. vel etiam dat usum suum ipsius discipulo ad scientiam acquirendam et hoc potest numeritate mensurari. ratio namque dicitur bene aliqui quod doctor suum ipsius usum ad tale laborem daret pro pecunia: si pecunia indigeret. Ad aliam dicendum quod nullus liberum corpus suum dat: sed bene corporis usum. Ad aliam dicendum quod res venales vel donabiles non mensurantur numeritate secundum seipsas sed secundum quod veniunt in humanum usum sive in utilitate veterum. modo licet seruus secundum seipsum non sit numeritate mensurabilis: tamen utilitate que ex eo venit potest dominus numeritate mensurare. et quantum ad hoc dare seruum potest ad liberalitatem pertinere. Similiter dicendum quod dare seipsum liberum non est nisi dare suum ipsius usum. Secunda conclusio videtur Aristoteles. probare sic. Circa ea quibuscumque contingit bene et male indigemus virtute morali inclinante et determinante ad agendum bene. sed non est dubium quod pecuniis possumus uti bene et male. imo primo rethorice dicit Aristoteles quod omnibus humanis bonis contingit male uti exceptis virtutibus. dicta autem virtus est quam liberalitatem vocamus. igitur. Item vbi dicitur super habundantiam est vituperabilis et defectus prauus: ibi medium est bonum et laudabile. sed in dationibus et acceptationibus pecuniarum contingit et excedere et deficere vituperabile et prae sicut in sequentibus dicitur. igitur medium in his tenere est bonum et laudabile. sed vbi medium est laudabile et extrema vituperabilia: indigemus virtute morali que sit illius medium coeactrix et electrix igitur virtute morali indigemus in pecuniarum dationibus et acceptationibus tale autem virtute vocamus liberalitatem

ideo et Tertia conclusio probatur: quoniam ad passiones diuersorum morum et non oppositas sed disparatas moderandas et earum impetus refrenandos indigemus diuersis virtutibus moralibus refrenantibus. sed affectiones hominum circa pecunias proprias et circa alienas sunt tales diuersae passiones igitur diuersae sunt virtutes circa pecunias proprias et alienas. liberalitas autem est circa proprias. et iustitia respicit alienas. ergo ipse sunt diuersae virtutes. Et ista ratio plenius declarabitur. et etiam conclusio magis probatur in quinta questione quoniam. Quarta conclusio probatur per ea quae dicitur fuerunt in. xix. questione tertia huius. vbi dicitur sunt quod virtutes cardinales sunt de necessitate bonitatis humane: alie autem non: sed de eius congruitate et decore. et quod prudentia est virtus cardinalis: non liberalitas. Ille autem virtutes sunt meliores quam sunt de necessitate bonitatis humane. quod ille qui non indiget. Ad rationes ad primam dicitur quod liberalitas est circa pecunias tamquam circa obiectum remotum sicut prudentia est circa cibos et potus et mulieres. sed etiam ipsa prudentia est circa pecuniarum dationes et suspensiones quod sunt quaedam operationes. sicut prudentia est circa comestiones et potationes. Si etiam liberalitas est circa affectiones quod inati sumus habere ad pecunias proprias sicut prudentia est circa affectiones quod habemus ad delectabilia tacta. et ita patet quod liberalitas est circa passiones et operationes sicut et quilibet alia virtus.

Ad aliam potest dici quod qui habet virtutem cardinales perfecte habet omnes alias cardinales. sed non oportet quod habeat omnes alias. Forte etiam quod de cardinalibus aliquis potest habere unam non secundum habitum perfecte firmatum sed secundum dispositionem laudabilem: qui tamen non habet alias. sed una non possit haberi in habitu perfecte firmato sine aliis. de quo magis videbitur in sexto libro. et secundum hoc exponit auctoritas Aristoteles. Ad aliam dicitur quod unusquisque plus se debet diligere quam alios et magis sibi procurare bona quam aliis sed hoc non fit retinendo sibi pecunias dadas: imo dando dadas et retinendo retinendas quoniam oportet quod quibus ratione. quoniam homo sic sibi procurat et acquirit per bonis exterioribus bona virtutum quod perit alia bona superexellit. Isto enim modo deficiat Aristoteles. non enim huiusmodi quod maxime amandum sit se ipsum et sibi maxime bona procuranda. vbi dicitur vni esse quod de studio de et amicorum gratia multa agere et prae et si oportet. patet enim et pecunias et honores et totaliter circumpugnabilia bona procuras sibi ipsi bonum virtutis Quod autem in auctoritate allegata dicit Aristoteles. ut derelinquit sibi ipsi minora debet intelligi non de pecuniis ad necessitate vite et statim honestate suadenda necesse sed de his quod ultra abundat Ad aliam potest dici quod liberalitas non impedit actum magnificentie. quia liberalitas non dat danda: sed omnia retinet retinenda. Quod autem

dicit Aristoteles non facile datur liberaliter: non debet intelligi de veris diuitiis que ad vite necessitates et status decentiam requirunt. de quibus seneca quoniam quis sit diuitiarum modus: respondet primum habere quod necesse est. secundus quod satis est. Sed dicta auctoritas intelligitur de superfluis diuitiis: de quibus ultra debitum utentis impossibile est actum liberaliter. ne dum magnificum exercere putat in sequentibus amplius apparebit. Ad aliam dicitur sicut in positione quod liberalitas est circa pecunias proprias et iustitia circa alienas. Ad confirmationem dicendum quod temperantia est virtus maior quam liberalitas. sed virtus liberalitatis superextollit quia pluribus proficit in bonis exterioribus: que sola bona vulgus laetit et hoc laetit Aristoteles primo rethorice propter quod ipse dicit quod fortes et iustos deinde liberales maxime honorant sed vulgares. et non dicit quod sunt maxime honorandi. et ita etiam debet intelligi hoc quod dicit Aristoteles. quod huius amant aut maxime liberales eorum quod in virtute. non enim dicit sunt maxime amandi sed quod amant. Hec de questione.

Veritas scilicet: Virtus dare et accipere consumere et custodire sunt actus liberalitatis. Aristoteles non quod liberalitas est virtus secundum seipsum sed potest distingi per actus. sed predicti actus sunt plures et diuisi secundum seipsum. igitur. Item ille actus nihil est virtutis per quem consumitur illud quod ad felicitatem regit. sed diuitie quod per dare et consumere consumuntur requirunt ad felicitatem ut dicitur sicut primo huius. ergo dare et consumere non sunt actus alicuius virtutis. Item actus contrarii non sunt eiusdem virtutis: quia quito huius dicitur quod potest quidem et scientia videtur prioris eadem esse. habitus autem non. igitur si dare et consumere sunt actus liberalitatis: accipere retinere non erunt actus eiusdem. cum sint eis contrarii. Oppositum dicit Aristoteles. Breuiter dicendum est quod predicti actus secundum substantiam eorum accepti non sunt actus liberalitatis magis quam virtutum oppositorum. Quod dicendum est quod isti actus modificati secundum quod recta ratio persuadet sunt actus liberalitatis. Tercio dicendum est quod dare vel consumere est actus principalior liberalitatis quam accipere vel custodire. Prima conclusio sic patet nullus actus virtutis est secundum excessum vel defectum vituperabilis. sed secundum excessum et defectum vituperabilis contingit dare et accipere et consumere et custodire sicut postea videbitur. igitur etc. Ad secundam conclusionem evidenter sciendum est primo: quod cum liberalitas sit circa pecunias proprias ut dicitur sicut in alia questione: quis sit pecuniarum propriarum usus proprius Pecunia igitur potest uno modo proprie putari se extendit

solum ad numeritatem. et ita proprius eius usus est mensuratio commutabilium: sicut dicitur quito huius sed sic non est liberalitas circa pecunias. ideo dicitur tamen ille modus. Alio modo sicut pecunia commutatur putari se extendit ad omne illud cuius valor potest numeritatem mensurari. et modo sunt agri domus equi et omnia huiusmodi possessio cuius dominus potest ad alium transferri. et istomodo liberalitas est circa pecunias dicitur Aristoteles. pecunias autem dicimus omnia quocumque dignitas numeritatem mensuratur. Cum autem pecunia sic accepta multa sub se contineat et valde diuisa genera ut nauis vitas caliameta seruos etc. manifestum est quod huiusmodi pecunie duplex potest esse usus. quidam communis omnibus huiusmodi generibus pecuniarum. alius specialis vicium generum. Speciales igitur usus specialium generum quia sunt valde distantes: non solum secundum speciem sed etiam secundum generum non pertinet. ut sic ad unam virtutem. Ideo nec ita est liberalitas circa pecunias. Communis vero usus pecuniarum duplex est unus est pecuniarum propriarum precise secundum quod proprie sunt. Alius est alienarum vel saltem propriarum in ordine ad alienas. et modo sunt distributiones et commutationes. Quod autem illorum usum spectat ad iustitiam non ad liberalitatem: ut dicebat in alia questione. et primum usus ad liberalitatem videtur oportet quod sit iste usus. Dicamus igitur quod ille usus pecuniarum est datio et consumptio. quod patet. quia usus in aliqua operatione consistit. operationes autem communes circa pecunias proprias non videtur esse nisi datio et consumptio acceptio et custodia: acceptio autem et custodia non pertinet ad usum pecuniarum. igitur reliquus quod communis usus earum sit datio et consumptio. Quod autem acceptio et custodia non pertineat ad usum pecuniarum sic patet generatio rei non est eius usus sed ad usum ordinatum huius generatio equi non est usus equi: neque factio nauis est usus nauis. sed equitare et nauigare. generatio rei est ad esse rei quod est finis generatiois: res autem generatur ad usum qui est rei generatio finis. sed acceptio pecuniarum est earum generatio. igitur acceptio non est usus pecunie. Iterum possidere non est virtus: sed ad usum ordinatum. est enim possidere sicut quocumque possidentis aut rei operatione: movetur in operatione est. sed custodire non est nisi possidere ergo custodia non est usus pecunie. nullus enim diceret hominem equum qui seper dormiens haberet equum semper in stabulo dormientem. Hoc vult patet secunda conclusio per argumentum Aristoteles. dicitur: quoniam est aliqua utilitas his contingit bene uti et male. diuitie autem sunt virtutum virtus. iste autem est liberalis. Cum autem usus pecunie sit datio et consumptio: manifestum est quod optime uti pecunias est eas dare et consumere quoniam et quibus oportet etc. ergo concluditur quod ipsi liberalis est dare pecunias

as et consumere tali modificatione qua recta ratio dictabit. De hac autem modificatione docent nos Seneca et Tullius. Aristoteles multas esse regulas obseruandas. Prima est ex parte dantis: unde Aristoteles. Non enim in multitudine dantis quod liberale, sed in dantis habitu. hic autem secundum bonam dat. Nihil autem prohibet liberaliore esse minora dante si minoribus det comes enim esset illiberalis si non plus daret quam det multum dare. et miles prodigus: si tantum daret quam tantum dare decet. unde dicit Aristoteles. tyrannos non dicimus prodigos multitudine enim possessionis non videtur facile esse dationibus et expensis superhabundare. De hac autem regula loquitur Tullius primo de officiis dicens: Cauendum est ne benignitas maior sit quam facultates. quod probat dicens qui benigniores quam res patitur esse volunt: primum in eo peccat quod iniuriosi sunt in proximos quas enim copias his equius est relinqui, eas transferunt ad alienos. Inest autem et in tali liberalitate cupiditas plerumque rapiendi per iniuriam: ut ad largiendum superat copie. Secunda regula est ex parte eius cui datur. non oportet enim dare prauis aut vilius sed indigentibus aut amicis honestis et morigeratis aliis enim dare prodigi est. unde Aristoteles. prodigi quos quos oportet indigere hos diuites faciunt. mode ratis utique secundum mores nihil utique darent. adulatoribus autem vel sceleribus aliqua voluptate tribuunt multa. Quod enim non sit liberale dare malis apparet. quia prauis prauis utuntur bonis vtilibus. bonis enim illis armati sunt. seculissima autem est iniusticia habere arma: primo politice. dans autem bona male utitur/particeps efficit talis usus. unde Seneca de beneficiis. pecuniam non dabo illi quem corruptus adultere sciam/ ne in societate turpis facti vel consilii inueniar. Si potero: reuocabo. si minus: non adiuvabo scelus. Tercia regula est ex parte doni. et hoc dupliciter: aut secundum comparationem rei dante ad dante aut secundum comparationem ad recipientem. Primo modo oportet dante rem accepisse et possedisse bene. qui enim rem dante male acquisitam et possessam non dat dandum sed reddendum. unde Aristoteles. sequitur enim decet dationi talis acceptio: non talis autem contraria est. sequentes igitur sunt simul in ipso. contrarie autem manifestum quod non secundum autem comparationem rei dante ad accipientem duo sunt obseruanda precepta. Primum quod talis res detur que sit proportionata statui recipientis secundum quod non sit ei nociua. Primum docet nos bene Seneca in libro de beneficiis dicens: Cauebimus ne munera superuacua mittamus: ut rustico li-

bro: litteris aut studiis dedito rethia. Quantum ad secundum dicit. respiciamus ne dum grata mittere volumus: sui cuique morbi puocata mittamus. sicut ebrioso vina. Male datum incipit esse nimium in quo viciu accipientis agnoscit. Sunt quedam nocitura petentibus que non dare. sed negare beneficiu est. Estimabimus itaque vtilitate potius quam voluntate petentiu. sepe enim nocitura concupiscimus. negabimus quicquid ardor contra se usus petit. Item quanto oportet tempus et locum congruum obseruare. non enim omnia publice nec omnia occulte danda sunt. unde Seneca Precipiunt itaque omnes actores sapientie quedam palam/ quedam secreto consequi. Palam quidem que consequi gloriosum ut militaria dona et honores et quicquid noticia pulchrius sit. Rursus que non producant neque honestiore faciunt/ sed succurrunt infirmitati egestati. igitur minime tacite danda sunt. ut nota sunt solis quibus profuit. interdum etiam qui iuuat fallendus est: ut habeat nec a quo accepit sciat. Quinto ex modo dandi requiritur quod cito detur. unde puerbius est: Qui cito dat bis dat. unde Seneca: Ingratum enim est beneficiu quod diu iuter manus dantis adhesit. quod quasi egre dimittit vilius est: sic dare ac si sibi eriperet. Si quid igitur more interueniat euitemus omnino ne deliberasse videamur proprium enim est beneficiis cito facere. qui enim tarde et de die in die prahens profuit/ non ex animo fecit: et duas res maximas perdidit et tempus/ et argumentum benevolentis Sexto sumuntur documenta ex eo quod est dante qualiter se habere. Est enim liberalis dare delectabiliter/ dare humiliter/ dare sine formidine amissionis et absque spe remunerationis. Et quantum ad primum dicit Aristoteles. quod liberalis est dare delectabiliter et sine tristitia. quod probat per hoc quod hoc est omni virtuti commune: dicens quod enim secundum virtutem delectabile: et non triste/ vel mitem triste. Hoc etiam probat specialiter de liberali dicens: Neque dicitur liberalis qui triste magis utique eligit pecunias bona operatione. hic autem non liberalis. Et quantum ad secundum dicit Seneca. Nihil eque vitandum in beneficio quam superbia. Locum vero sunt que humana fronte leni plana et tribuunt. que cum daret mihi superior non exaltauit supra: sed quare potuit benignus fuit: et detraxit numeri suo pompa. donum namque liberalitatis plurimum auget quam donum ex humilitate seipsum condonare videtur. Et quantum ad tertium dicit idem Seneca: Dignus inquam est decipi qui de recipiendo cogitauit dum daret. liberalis enim emissiuus est non acceptiuus neque custoditiuus unde concludit Aristoteles.

Ditari autem non facile liberale neque acceptiuum exitem neque custoditiuum. emissiuum autem et non honorate propter ipsas pecunias sed gratia dationis. Secundo et principalissime necesse est debitum sine interedere. Nam sicut dicit Aristoteles. quod secundum virtutem operationes bone et boni gratia. et liberalis igitur dabit boni gratia et recte. quod autem dat quibus non oportet vel non boni gratia. sed propter quendam aliam causam. non liberalis sed alius quod dicitur. unde de prodigis dicit Aristoteles. quod dare concupiscetes et propter nihil boni curare. indifferenter et vniuersim accipiunt. Et Tullius in de officiis Videtur licet plerisque namque tam natura liberales quam quadam gloria ductos. ut beneficii videantur facere multa. que per sophistica magis ostentatione videtur quam ab honestate. talis autem simulatio vanitati potior est quam aut virtuti aut honestati. Sic igitur dicitur de datione liberalis et propter sumptuosam siue de expensis. quod sicut dicit Aristoteles. expensas enim in datione ponimus. Sic itaque probato quod dare et sumere moderata ratione recta sunt actus liberalitatis. potest statim ex hoc concludi quod etiam accipere et custodire modificata sunt actus liberalitatis. quod cuius velle est dare et sumere ut oportet. et qui bus. eius etiam est accipere et custodire ut oportet. sed liberalis est sic dare et consumere ut dictum est. igitur maior pro hoc probat quod dante multoties et sumere nihil autem accipiente et custodiente cito dereliqueret se bona temporalis. et ita parent omnes eius actus quia non habet amplius quod dare et consumere. Item quod ad illud opus ordinantur. sed accipere et custodire quam et quod ordinantur ad sumere et dare quam oportet. quam rei generatio et possessio propter usum sunt. acceptio autem et custodia sunt generatio pecunie et eius possessio. datio autem et sumptuositas sunt usus eius sicut dictum est. propter quod dicit Aristoteles. unde autem oportet accipiet puta a propriis possessionibus non ut bonum. sed ut necessarium. ut habeat dare. neque quibuslibet dabit. et sic propter omnes custodiet ut habeat dare quibus oportet et quam et vbi. Hec autem acceptio et custodia sic modificari debet Primo quidem oportet ut non sit iniusta. nam sicut dicit Tullius in de officiis Nihil utique liberale quod non idem iustum sit. Secundo quod non sit de cupiditate vel auaricia suspecta propter excessum. Tertio quod non permittat labi seipsum propter defectum. et de his duobus vltimis dicit Tullius in de officiis. habenda autem ratio est rei familiaris. quam quidem delabi sinere flagitiosus est: sed ita ut illiberalitatem auaricieque absit suspicio. potest enim liberalitate uti non spoliantem se patrimonio nimirum est pecunie fructus maximus.

Tertia conclusio probari potest septem rationibus. Prima est. bonum rei vtilis magis est in usu eius ad illud ad quod ipsa est utilis quam in eius possessione quia finis semper habet rationem melioris. sed sicut dictum fuit) dare et expendere sunt usus pecunie. ad possidendum autem spectat recipere et custodire. igitur. unde bene dicebat Aristoteles. primo rhetorice. terminus vere possessionis quidem est ita possedisse ut in ipso sit usus ipsorum. totaliter enim ditem esse est in usu magis quam in possessione. etenim operatio est talium. et usus ditie. Secunda ratio est. quia magis est virtutis bene facere quam bene pati. nam virtus actiua potior est passiuam. sed dare est bene facere. et recipere est bene pati. ergo. unde bene enim facere est tamquam dei operatio cuius est omnibus dare esse: bene vero pati est operatio materie cuius est ab omnibus recipere esse. quid autem magis est virtutis an dei operatio vel materie nullus utique dubitabit. Sed tamen huius rationis oppositum videtur Aristoteles. vel le primo rhetorice dicens bene pati quam bene facere utique videbitur eligibilius esse. cuius rationem assignat dicens que ad veritatem bona his que ad opinionem eligibilia sunt et meliora. sed bene pati est bonum ad veritatem. quam illud est bonum ad veritatem quod quilibet eligeret etiam si lateret sed bene pati est huiusmodi. nam nullo alio percipiente vellet tamen vnusquisque bene recipere et ditari. sed bene facere est bonum ad opinionem. quam sicut dicit Aristoteles. terminus eius quod est ad opinionem est quod si latere debeat non utique eligere. sed facere bonum latens non videbitur utique eligi. Ad hoc dicendum quod in primo libro rhetorice considerationes ponuntur persuasive que probabiliu ordinem non excedunt. quoniam rhetorica quedam dyalectica est. rationes autem probabiles via habent ad utramque partem contradictionis. probabile namque est quod videtur omnibus vel pluribus vel sapientibus unde primo thopichorum sepe autem contraria videntur pluribus sed vulgo et sapientibus. bonum enim distinguitur in honestum et vtile et delectabile sed de honesto bono loquitur vulgus et sapientes modo proprio. vulgus enim non potest profunde considerare non percipit ea bona que proficiunt mentem interiorem: sed solum ad exteriora bona corporis attendunt idem secundum honestatis bonum reputat honores et famam. propter quod et humana felicitate ponunt in honoribus: tales bene facere si lateat nulla boni rationem habere putant non in merito quia nec vtile est nec delectabile proprie. sed nec honestum est. quia nulli honoris est assecutiui quod latet. sapientes autem percipientes maxima bona virtutis interiorem animam decorantia que consistunt in debito iu-

dicio rōnis et recta electione volūtatis. parē re putat exteriora bona. ppter qđ sciūt bñ facere etiā secreto simplicit̄ melius eē qđ bñ pati. Patz igit̄ qđ dicta Añ. hic et in pmo rēthorice pba bilia erāt s3 different̄ qm̄ illic plurib⁹ hic at̄ sapiētibus. Et iterz s3 melius eēt bñ pati qđ bñ fa cere qđ ad honesta bona iterius aiām pñciētia tñ nō est ita qđ ad exteriora circa qđ est liberali tas imo dare multo meli⁹ est. qm̄ in dādo nos bñ patimur interi⁹ fm̄ honestū bonū. Ideo dē nono hui⁹ qđ studiosus pñciit pecunias amicis et honores. libiipi bonū maius tribuēs s3 bo nū vītutis. Tertia at̄ rō Añ. est qđ magis ē vītutis bona opari qđ turpia nō opari. s3 bñ dare est bñ opari. et bñ recipere est nō turpe opari. s3 maior ē de se nota Sed ad euidentia mioris sciēdū qđ hic p bñ opari itēdim⁹ honestū bonū et etiā capim⁹ turpe. put opponit̄ hōesto. bñ at̄ dare nō ē dubiū qđ ē honestū s3 se. s3 bñ recipere solū h3 vītū rōez et nō honestū s3 se. s3 etiā neq̄ turpis. vñ de magnanimo qđ maxime (bñ tñ) ē dit ad honores dicit Añ. qđ ipse ē potēs bñficiā re bñficiatus aut̄ verēcūdat. h̄ qđ ē ei supexcel lētis. h̄ qđ ē supexcelli. s3 p3 qđ bñ recipere nō est fm̄ bñ opari s3 solū est nō prauē opari. s3 sit bñ opari in ordine ad datōnē s3 qđ qđ ad hanc intētiōnē bñ recipiat vt bñ det. ppter qđ etiāz cōcludi pōt qđ bñ recipere nō est actus liberalita tis fm̄ se. s3 solū fm̄ qđ vītūle s3 ad dare et con sumere ordinatū. Quarta rō Añ. est qđ laus et gloria debent̄ opi vītūoso. s3 laus et glia magis reddunt̄ dātū qđ accipiētī aut̄ etiā qđ nō accipiētī. iō rō. Quia rō est. qđ circa difficilius semp fit ars et vītus. et melius vt dicit̄ 2º huius. s3 faci lius est recipere qđ dare. qđ ad accipere magis icli nat appetitus sensitū. s3 et etiā (sicut dicit Añ) facilius ē nō accipere qđ dare. p̄priū ei mun⁹ cōit omittūt hoies difficulti⁹ qđ nō accipiūt alienum eo qđ hoies naturalit̄ ad bonū p̄priū afficiunt̄ igit̄. Sexta rō ē. qđ magis ē liberalitatē ille act⁹ fm̄ quē magis laudam⁹ hoiem de liberalitate s3 dātē laudam⁹ cōit de liberalitate. capiētē ei vt etiā nō capiētē nō multū de liberalitate lau dam⁹. laudātes ei nō capiētē. nō dicim⁹ ipz li beralē. s3 nō cupidū exītē. laudātes aut̄ capiētē: dicim⁹ ipm̄ humilē vel amicū. s3 nō p̄prie li beralē. Septima rō ē. qđ vītūosoz maxie amā tur liberales: et h̄ est iō qđ sūt vītūales aliis. s3 ex datōne est qđ sūt vītūales et qđ amant̄ igit̄ p3 qđ li beralitas p̄ncipali⁹ ē circa datōnez qđ circa ac ceptionē vt etiā nō accēptioez. Ad rōes. Ad

p̄ma dicēdū qđ liberalitatē ē vn⁹ solus p̄m⁹ et p̄n cipal act⁹ s3 dare. ad ipz ei reducīt p̄sumē. qđ niā (sicut dicit Añ.) expēsas i datōne ponim⁹ et iā dictū est qđ recipere et custodire ad dare expēdē ordinat̄. Ad aliā dicēdū qđ ditie nō va lēt ad felicitatē vītūate vt custodibiles. s3 vt p̄ sūptibiles. Ad aliā dicēdū qđ dare qđ oportet et custodire qđ dare oportet p̄trariānt. s3 da re qđ oportet et custodire qđ oportet nō p̄trariā tur. s3 vnū ad aliū ordinat̄ et.

Erto q̄rif vtrū pdigalitas sit viciū liba litati oppositū. Añ qđ nō. qđ sic vt⁹ ad bonū. ita viciū ad malū s3 2º hui⁹ dē qđ vt⁹ ois cui⁹ vt⁹ fuerit vt⁹ et idē bñ hīs pñciit et ei⁹ op⁹ bñ reddit. s3 viciū oē et hñtē malū eius op⁹ male rddit. s3 pdigalitas nō rddit hoiez ma lū. dicēte Añ. qđ pdig⁹ vt nō eē mal⁹ s3 morē. nō ei mali neq̄ iutil supabūdare dātē et nō ac cipiētē. Itē pdig⁹ ē qđ supabūdāt i datōne. s3 tal nō opponit̄ liberali dicēte Añ. Liberal aut̄ vehemēt ē et supabūdare i datōne vt delinqt̄ si bñpi miora Itē si nō eēt possibile suas dare et p̄sumē diuitias vt qđ o3. pdigalitas nō erit vi ciū. s3 h̄ nō ē possibile qđ p̄bos et deuotissimos viros vidim⁹ oēs suas relinqre ditias. s3 reli giosos medicātes. Et p̄firmat̄. qđ nō ē possibile nimis a se abdicare etia qđ sūt occasio peūdi. s3 dicit Añ. pº hui⁹ qđ multi p̄iere p̄t ditias igit̄

Oppositū vult̄ Añ. qđ dicit qđ liberalitas ē v t⁹ circa pecunias et pdigalitas et illibalitas sūt circa pecunias supabūdātia et defect⁹. In 2º at̄ libro dē i cōi diffinitōne vītū qđ vt⁹ ē mediētas duarū malitiarū. hui⁹ at̄ s3 supabūdātia hui⁹ vō fm̄ defectū. et postea dē qđ extrema vicia oppo nūt adiuicē et ad vītūte. s3 pdigalitas ē malitia liberalitati opposita. Itē cū dixisset Añ. libe ralē bñ se hñtē. circa pecunias dixit pdigus aut̄ et i his peccat. Notādū est sicut dicit̄ i libro de sēsu et sensato qđ sermo audibilis existens ē causa discipline: Oportet enim et de subiecto et de passione et de aliis vniuersaliter sub sermo ne cadentibus in doctrina supponere quid di citur per nomen. hoc enim non potest probari rōe. cū nōia sint ad placitū instituta ad signifi cādū. s3 o3 cōi vsui assentire. Supponim⁹ igit̄ fm̄ moralīū doctores qđ per liberalitatem in telligimushabitū quo qđ bñ se h3 circa pecuni as i datōne vel p̄sūptiōne custodia vel acceptiōe p pdigalitatē aut̄ intelligimus habitū quo qđ preter vel cōtra dictamen recte rationis circa pecunias excedit in datōne vel consumptione

vel deficit in acceptione vel custodia. et p illi beralitatē intelligimus hitum quo qđ cōtra di ctamen recte rōis deficit circa pecunias i da tione vel cōsumptiōne. uel supabundat in ac ceptione vel custodia iparū. Et si ita sit manife stū erit p se qđ pdigalitas et illiberalitas sūt vi cia liberalitati opposita. si fuerit possibile circa pecunias supabūdare vel deficere. Dico igitur qđ pdigalitas est viciū liberalitati oppositū. qđ sic p̄bat̄ ptingit p̄tra dictamē recte rōis circa pecunias abundare in datōne et p̄sūptione et de ficere in acceptione et custodia. s3 pdigalitas ē viciū. p̄na tenet ex dictis. et añs p̄bat̄ ex dictis in alia questōe. nā dictū fuit p̄mo qđ oportet dare fm̄ sōnam. si igit̄ def̄ vel cōsumat̄ plus s3 sōna patiat̄. p3 qđ erit peccm̄ cōtra rectā rōem in supabūdātia datōnis. Et qđ illud sit peccm̄ cōtra rectā rōem. p̄suadet̄ primo qđ talis datio vel p̄sumptio dat occasiōnē peccādi s3 accipi endi vñ nō oportet dicēte Añ. qđ plus dantes vel p̄sumētes qđ exigat sōna. accepturi sūt pro pter velle. cōsumere. facile aut̄ hoc facē. velo citer enī derelinquit eos existētia cogunt̄ ergo aliūde acqrere. Etiā Tullius in de officiis ducit ad magnū incōueniēs dicēs. Multi enīz p̄monia effuderūt incōsulte largiēdo. qđ enī stultius qđ qđ libent̄ facias curare vt illud diuti us facere nō possis. qđ dicat. si desideras dare stultū est ita dare qđ ampli⁹ dare nō possis. Et addit Tullius. Atq̄ etiā sequent̄ largitiōnē ra pine cū enī dando egere cepint. alienis bonis manus afferre cogunt̄. Et addit tertiu⁹ incōue niens dicēs. Ita cū beniuolētie cōpande eā bñfici esse volūt. nō tanta studia assequunt̄ eorūz qbus dederint/ q̄ta odia eorūz qbus ademerint Sic igit̄ supabūdātia peccat̄. p̄mo dando plus qđ oportet. Secūdo peccat̄ dando qbus nō oportet puta histrionibus et comedis adulatoribus et prauis Huius enī datōnis multe sūt irrōabi litates. Primo enī talis datio ducit ad illibera litatē et rapinam. Secūdo dat malis occasiōnē male faciēdi. prauī enī prauē vtunt̄ bonis sibi datis. et ita melius esset eos idigere. seuiſſima enī est iniustitia habēs arma. Tertio talis datio ducit ad int̄pantiā. et tandē ad corporis et aliorū bonorū cōsumptionē. et istas irrōabilia tes tangit Añ. simul. dicēs. Sed multi pdigory et accipiūt vñ nō oportet. et sūt fm̄ hoc illibera les. acceptiui autem sunt. ppter velle cōsume re. et qñq̄ quos oportet indigē hos diuites faci unt. et moderatis qđ fm̄ mores nihil vtq̄ da

rent. adulatoribus aut̄ vel fm̄ aliā aliquā vo luptatē tribuūt multa. ppter quod int̄pantiā ipō rō sunt multi. facile enī cōsumētes p int̄pantiā cōsumpti sūt. et ppter nō ad bñ viuere ad volu ptates declinat̄. Tales enī nec ad honestū itē dunt. qđ nō darēt prauis. nec ad vītūle. qđ pecu nias ita supflue nō cōsumerēt. ergo necesse est eos ad reliquū appetibiliū s3 ad delectabile declinare. Itē tales efficiunt̄ iniusti quodā mō ad bonos et ad amicos fm̄ Tulliu⁹ in de offi cis dicentē qđ tales p̄mā in eo peccāt qđ sunt i iniuriōsi in p̄ximos. quas enī copias his s3 p̄xi mis iustus est relinq̄ eas trāſſerūt ad alienos. Inest aut̄ tali liberalitati plerūq̄ cupiditas car piendi et auferēdi p iniuriā vt ad largiendūz suppetant copie. Item fm̄ Senecā tales vt p̄ tactū est iā sunt fautores et cōsiliatores p̄uita tis. vñ dicit in de bñficiis. Pecuniā nō dabo il li quē cōsūpturū adultere sciaz. vt in societate turpis facti vel cōsiliū nō inueniatur. si potero re uocabo. si minus. nō adiuuabo scelus. Itēz de p̄ncipe suas distribuente pecunias militib⁹ extraneis dicit Tullius: Quod te malū rōis i duxit vt eos tibi fideles putares fore quos pe cunia corrupisses sit enī deterior atq̄ ad idēz semp expectandū paratior Tertio peccat̄ dan do nō gratia cuius oportet. et hoc peccm̄ qđ om nia cetera vicia pōt subintrare. dans enī p̄pter plus accipere cupidus est. et si ppter mechari. mechus est. et si ppter vulnerare vel occidē. in iustus est et homicida et sic de aliis. Et de tali bus dicit Añ. qđ ppter nihil boni curare indif ferent̄ et vndiq̄ accipiūt. dicit etiā qđ ppter nō ad bonū viuere ad voluptates declinat̄. Pec cat̄ etiā dādo que nō oportet et vbi nō oportet. et ita de aliis circūstantiis. sicut in alia questio ne dictū fuit. ppter quod manifestū est satis p digalitatē esse viciū fm̄ excessum datōis. Et idē etiā patet de defectu custodiē et acceptiōis. Nā sicut cōtingit hoiem depaupari. et status ho nestatē amittere ppter excessum datōnis. ita etiā ppter defectū custodiē et acceptiōis. Qui busdā tñ illud nō videt̄ verū esse. dicūt enī qđ aliis circūstantiis obseruatis nullū est viciū. s3 potius rōi cōsonū om̄s alienare diuitias. qđ p3 p̄mo de aplis qui relictis oibus secuti sūt chri stū. 2º p3 hoc idē de religiosis medicātib⁹. Sed iste ratiōes nō sunt ad p̄positū n̄m. qđ multa credimus esse faciēda ex doctrina fidei peui tēntialit̄ p̄t mereri ad salutē eternā q̄rū oppor tunitas fide circūſc̄pta nō possēt ex hūana rōe

conuincit. Sūt etiā multi dicentes. Eo q̄ p̄tingit eis male ut nullū est viciū relinq̄re eas totalit̄ p̄pter finē bonū. imo h̄ videt̄ p̄sonū rōi et opus virtutis. s̄ p̄tingit eas relinq̄re p̄pter bonū finē igit̄ b̄n. Minor p̄bat̄ p̄mo. q̄a relinq̄ p̄nt p̄pter magis vacare p̄hie. Nō ei p̄nt pecunie sine q̄dā sollicitudine seruari. et nō est possibile mētī p̄fectissime et penit̄ vacare ei q̄ est de aliis curiosus. Secūdo q̄a multi sūt innati ut afficiant̄ circa pecunias. q̄ ad hmōi affectionē vitādā relinq̄re om̄s diuitias est bonū et ad bonū finē. Tertio q̄a pecunie sūt multis occasio delectationū inordinatarū. q̄ dimittē eas ad obuiandū tali occasiōi est ad bonū finē. et p̄sonū rōi. Cū etiā dicat p̄s 2° huius. q̄ in oi maxie obseruādū delectatiōem et delectabile nō ei nō accipiētes eā iudicam^o eā. Quarto q̄a difficillimū est semp̄ b̄n se h̄re circa pecunias p̄pter appetitū q̄ naturalit̄ inclinā et de facili afficit̄ circa eas. p̄pter q̄d piculosū est eas possidē. mō bonū ē tenē certū et relinq̄re incertū. Quinto addit̄ exemplū de socrate. q̄ cū fuisset magn^o p̄s et maxime moralis p̄iecit diuitias suas in mare. nō est at̄ dicēdū q̄ male fecisset t̄his p̄s et sine bono fine. Sed forte de hac opiniōe p̄cedi p̄t h̄. solum q̄ in casu piculi vel ne malū culpe cōmittat̄ rōabile est oēs alienare vel relinq̄re d̄tias. vbi gr̄a. si q̄s in nauī diuitias suas oēs h̄ns viderit tēpestatē subuersiua nauis nisi ad alleuiatiōem nauis totū p̄iciat̄ in mare. p̄sonū ē rōi ut p̄dat oēs illas d̄tias. aut si tyrānus cogat oēs d̄tias relinq̄re. aut p̄priā legē bonā negare. v̄t aliqd̄ turpissimū cōmittē. Sed q̄ hō relinq̄ret oēs diuitias pure volūtariē nullo mō v̄t circūscripta si de p̄sonū rōi. Primo q̄a relinq̄re bona felicitati oportuna nō v̄t p̄sonū rōi. d̄tie aut̄ sūt felicitati oportune. ut dictū sūt in p̄mo libro. Et in decimo etiā dicit̄ Aristoteles. Opus at̄ erit exteriori p̄speritati hōi enti. nō enī p̄ se sufficiens natura ad speculari. s̄ ōz sūm corpus sanū eē et cibū et reliquū famulatiū existē. et dicit̄ hōi enti q̄a nō indigēt si ponere deus vel s̄bna sepata. Itē ille act^o nō est p̄sonus rōi q̄ tollit opatiōes multarū v̄tutū. talis aut̄ alienatio est. hmōi. q̄a tollit actū liberalitatē q̄ est dare. et magis actū magnificētie saltē actus exteriores. nec t̄his poss̄ in bello opus fortitudinis exercē. nec indigētibus subuenire. nec multū rei publice p̄desse. et si dicas q̄ imo p̄dicādo p̄plo et docēdo. Istud n̄ valet q̄a nō min^o talia possēt si h̄ret vite n̄cia imo magis. Itē tales incidūt in illud q̄d cre-

dūt euitare. credūt enī euitare sollicitudinē et curiositatē. s̄ in hoc incidūt. nō enī p̄nt viuē de nectare et māna. p̄pter q̄d oportet eos sollicitari multū de p̄curādo sibi victū. et est piculū ne forte ob hoc efficiant̄ fures aut adulatorēs aut fraudulētū. Nā sicut dicit̄ 2° politice penuria seductionē efficit et malignitatē. Itē credūt euitare affectiones circa pecunias in q̄s t̄m incidūt. et in peius. nā hōiem naturalit̄ inclinātū ad affectiones prauas pōt magis ad tales affectiones mouē naturalis indigētia et v̄rgēs n̄cias q̄ possessio diuitiarū sufficiens ad vitā. Item isti credūt euitare delectatiōes tactus et gustus trahentes appetitū p̄ter rōem. et incidūt in peius s̄z in tristitias et in multiplices angustias tactus. in famē et sitim in frigoribus et laboribus et aliis. tales aut̄ tristitie plus possunt trahere appetitū p̄ter rōem q̄ delectationes. cū dicat Aristoteles 3° huius q̄ difficilior est sustinere tristitia q̄ a delectationibus abstinere tristitia nā q̄ stupescit et corrūpit naturā habentis. Itē isti credūt euitare difficultatē que est in habēdo se b̄n circa pecunias. et nō est dubiū. multo difficilior est b̄n se h̄re in paup̄tate q̄ in diuitiis moderatis. Et videt̄ mihi p̄ inductionem q̄ paucissimi pauperes inueniunt q̄ nō vellent feruere prauis diuitibus p̄pter h̄re vita necessaria et dico seruire in opibus p̄tinentibus ad suā prauitatē. ut in meretriciis et rapinis in gulostatibus et tyrānificationibus. nā quasi naturali necessitate ad hoc cogunt̄. Et p̄ hoc manifestū est iā q̄ ratio illorū nulla erat. s̄z cōtra eos retorqueri pōt oīno. Primo q̄a supponit diuitias nō eē bonas simpliciter cuius oppositum dicit Aristoteles. q̄nto ethicorū. bona nāq̄ fortune vocat se per bona simpliciter. licet nō semper sint bona vnicuiq̄. q̄a nō sūt bona malevolentī. q̄d quō sit verū. suo loco dicit̄. Itē rō illorū peccat in accipiēdo q̄ aliqd̄ sit bonū si ordinē ad bonū finē. nā si ita esset. furari et occidere hōiem innocentē iniuste esset bonū possēt enī aliqs̄ facere hoc p̄pter lucrū ad emendū librū ad studendū vel ad subueniendū p̄ri indigenti et bono. et ita p̄pter bonū finē. Sicut ḡ sexto huius p̄tingit verā p̄clusionē falsos silogismos sortiri et q̄d oportet facere. sortiri p̄ q̄d nō oportet. et hoc nō spectat ad eubuliā. s̄z ad malitiā. Q̄d aut̄ p̄positū sūt de socrate pōt cōcedi q̄ in hoc errauit vel saltē meli^o fuisset illā pecuniā dedisset pauperibus. et aliqui dicūt q̄ hoc fecit socrates ut induceret populū ad bonū et tollerēt eius et

rorē. q̄a tunc opinio p̄pli ponebat felicitatē in diuitiis. et nō est mihi notū v̄trū om̄s p̄didit suas diuitias. forte enī q̄ retinuit vite necessaria. Nō igit̄ videt̄ fm̄ humanā rōem eē boni v̄ri et p̄fecti diuitias abicere totalit̄ s̄z eis v̄t b̄n et relectādo sup̄fluas pauperibus subuenire et amicis. v̄t dicit Seneca in suis eplis. Infirmi animi est nō posse sustinere diuitias. V̄t cū de paup̄tate p̄dicasset discipulo suo Lucillio. dixit. nō puto pauperem cui q̄tulūcūq̄ supest satis est. tu t̄m malo serues tua. malo id est magis volo.

Ad rōes. Ad p̄mā p̄ncipalē dicēdū q̄ sicut v̄tus reddit hōiem bonū. ita viciū oppositum reddit ip̄m malū. mō (sicut dictū sūt in illa q̄stione tertii libri v̄trū fortitudo sit v̄tus cardinalis) quattuor v̄tutes cardiales reddūt hōiem simplr̄ bonū. alie aut̄ v̄tutes nō. s̄z fm̄ q̄d. s̄z circa suū obiectū. vbi gratia. liberalitas vel eutrapelia nō reddit hōiem simplr̄ bonū s̄z bonū et b̄n se h̄ntem circa pecunias vel ludos. et ita p̄digalitas nō reddit hōiem malū simplr̄. s̄z malū circa pecunias. Vel pōt dici q̄ hō pōt dici malus dupliciter. V̄no mō q̄a aliis inuiciorus et sic p̄digus nō est malus. Alio mō q̄a h̄ns appetitū inordinatū aliquo mō et ita p̄digus pōt cōcedi malus. Ad aliā dicēdū q̄ nō eodē mō p̄dig^o sup̄abundat in datōe et liberali nā liberali sic sup̄abundat q̄ de diuitiis p̄ter necessaria sibi ipsi derelinquit minora distribuendo et as q̄bus oportet q̄n̄ r̄c. illas t̄m nō alienat que sibi necessarie sūt ad vitā et ad sui status honestatē seruandā. s̄z p̄digus excessiue alienat et necias et nō necessarias dādo q̄bus nō oportet et quō nō oportet sicut dictū sūt. Aliā rō soluta est in p̄sitione q̄stionis. Hec de q̄stione

V̄arto querit̄. v̄trū illiberalitas sit viciū liberalitati oppositū. Quod non sit viciū arguit̄ sic. q̄a tūc p̄digalitas esset virtus. p̄ illā regulā thopicā. Si oppositū in opposito et p̄positū in p̄posito. Itē nullū viciū puenit nobis a natura. nihil enī naturale viciōsum est. nā sicut dicit cōmentator duode^o methaphysice natura p̄fecte opat̄ et ordinate q̄uis nō intelligat. tanq̄ sit rememorata ex virtutibus agentibus nobilioribus ea que dicunt̄ intelligentie. ideo nō abundat in sup̄fluis. nec in necessariis deficit tertio de anima. ergo errores nulli sunt naturales. s̄z illiberalitas est naturalis hominibus. et prouenit ex natura. quia ex senectute que est naturalis. Dicit enim Aristoteles videtur enim senectus et omnis impo-

tentia illiberales facē et magis cōnaturale hominibus prodigalitate. Item omne viciū est sanabile. aliter virtutes et vicia nō essent in nostra potestate. s̄z illiberalitas insanabilis est sicut dicit Aristoteles. Item q̄ no opponat̄ liberalitati probatur sic. quia viciū iusticie oppositum nō opponitur liberalitati. cum liberalitas et iusticia sint diuerse virtutes. s̄z illiberalitas opponitur iusticie. probo quia vsurararios aleatores mortuorum spoliatores latrones et prodigos indifferenter v̄ndiq̄ accipientes vocat Aristoteles illiberales. et t̄m isti omnes sunt iniusti etiam auarus est iniustus ut dicitur in quinto libro. et t̄m illiberalis est auarus. quia dicit Aristoteles illiberalis in dando et expēdendo. deficit. In accipiēdo autem et custodiēdo superabundat talis aut̄ dicitur auarus. Oppositū dicit Aristoteles dicit enim congrue v̄tq̄ liberalitati illiberalitas contrarium dicitur. Primo videndū est q̄ illiberalitas est viciū. Secundo videnda ē differentia eius ad auariciam. et per hoc apparbit̄ p̄positum. Primum patet ex vi nominis. quia dictum est in alia q̄stione q̄ per illiberalitatem intelligimus habitum quo quis contra dictamen recte rationis deficit circa pecunias in datione vel consumptione vel superabundat in custodia vel acceptione. Si ergo p̄tingat aliquem talem habere habitum. manifestum est de se q̄ ille habitus erit viciū. Q̄ ergo contingat dicto modo s̄z p̄ter vel contra recte rationis dictamen abundare vel deficere. declaratur. Primus enim error potest esse in nō dando. Si quis enim habuerit v̄ltra sibi necessaria et v̄ltra status sui exigentiam diuitias abundantes in immensum. et nullas ipsarum distribuatur pauperibus amicis et vicinis. manifestum est q̄ ille primo contra rectam rationem agit. quia corrumpit amicitiam ipsius ad alios et aliorum ad ipsum. omnes enim sciunt q̄ tales vniuersaliter odiuntur. Dicit etiam Aristoteles. amatur maxime liberales eorum qui in virtute. v̄tiles enim. hoc autē in datione. ergo per oppositum illiberales maxime odiuntur. Et Boetius in de consolatione dicit q̄ liberalitas facit hominem maxime honoratum ergo per oppositū illiberalitas in honoratum. Secundo ille agit contra regulam nature. nā sicut natura de sup̄fluo alimētī opat̄ ad p̄ductionē et nutritiōem sibi sibi in sp̄e. ita et de sup̄fluo diuitiarū recta rō dicit ad imitatiōem nature aliis subuenire. Tertio ille opat̄ cōtra

naturā hominis. nā pmo politice hō natura ci uile aial est. 7 qui inciuilis ppter naturā nō ppter fortunam. aut pūus est aut melior q̄ homo: s3 maximā videt inciuilitas esse. si quis habens sibi nociua vel inutilia. nō velit ea distri buere vicinis 7 amicis indigentibus eis. 7 quibus illa essent vtilia valde. s3 constat q̄ tali nihil pdest diuitiarū talis excessus. vnde septio politice omē enī quod vtile est eorū excessum aut nocere necessariū est aut nihil proficuum esse hūitibus. he pecunie illi inutiles. essent vtilis valde pauperibus vicinis 7 amicis. Secundus error illiberalitatis est in defectu consumptionis pecunie siue in defectu expensarū. sūt enī aliqui diuitiis abundantes qui ppter nimiam ad pecunias affectionem. nō audent expēdere q̄ necessariū eet debite sustentationi ipōrū 7 sue fallie. 7 q̄ esset necariū ad sui statū honestatē seruādā. p̄ qdē isti nō solū errāt ad alios. inq̄tū n̄ dāt s3 etiā ad seipos inq̄tū nccitate ppa nō expēdūt sc̄o tales tollūt ab ipsiditiis totaz snam bonitatem ditie enī nō sunt bone ppter se. s3 quia vtilis ad aliud sunt ergo bone ppter finem qui per eas acquiri potest. Illi aut finis ad quos vtilis sunt pecunie. nō attinguntur nisi apud ipsarum pecuniarū datione 7 consumptione. ergo tales tollunt finē diuitiarū. s3 tollētēs finē rei ordinate ad finē. tollunt eius bonum cū nihil sit bonum nisi ppter causas finales. vt dicit cōmētator sc̄o methaphysice. tertio illi frustrant intēto credūt enī p nō dare 7 nō expēdere diuites esse 7 nō sunt. sed miseri 7 pauperes. nihil enim habent sed habētur. nāz q̄to methaphysice habere dicit vno modo ducere secundum suam naturam aut secundum suum impetum. ppter quod febris dicitur habere hoīem. 7 tyranni ciuitates. Amplius prohibens secundum suum impetum. 7 liquid moueri vel operari habere dicit hoc ip̄z vt columnę suppositę ponderosa. constat enim q̄ tales pecunia maxime ducunt 7 operatiōes sibi debitas exercere phibentur. quia pecunie sic eorū determināt affectionē. q̄ nō audēt eis vti hūtes ergo pecunias sūt illi solū q̄ pecuniā libere ducūt in suū finē cōsumēdo 7 dādo. q̄z sicut sūt oportunū. 7 illi soli diuites sūt. dicente Arist. pmo rēthorice. Totalit̄ aut diuitē eē est in vti magis q̄ in possessiōe. Tertio error illiberalitatis ē in excessu acceptiōis. q̄ enī ardētē sūt cupiditate nimia. primo qdē vndiq̄ accipiūt. 7 ita q̄q̄ ab indigentibus q̄bus dādo sub-

uenire deberēt. multotiens enī tales videmus peccare. etiā debita ppria repetēdo. sc̄z debito res paupes cogēdo p iudices austere. cū supfluis expēsis aut carceribus aut alio t̄mō q̄ debitorēs oīno sine spe releuatiōis cōfundunt. imo multi etiā suā p̄stāt pecuniā indigentibus. vt i posterū repetēdo cogāt eos sibi vēdē q̄s hūit modicas hēditates. q̄ est satis iniquū. Sc̄o multi sic acceptiui sepe exponūt se modis lucrandi vilissimis vt hi q̄ sūt mūdatores latinarū. hi aut suspēsores latronū. Et alii de mētricio pascunt. alii de adulteratiōibus. 7 alii de comedis inhonestis. 7c. Tertio multi tales scurrūt sepe faciliē viciū iniustitie. 7 sūt hi qdē raptores vel tyrāni. hi aut fures vel latrones. hi vō insidiatores fraudulētī 7 homicide vel usurarii 7 hmōi. Et sic p̄z q̄ isto mō magnū est viciū illiberalitatis ē in excessu custodiēdo. errāt aut diuites excessiue pecuniam custodientes. primo q̄ ad custodiā excessiua necessario segtur defectus ditiōis 7 cōsumptionis. Sc̄o q̄a piculosa valde est talis custodia ppter insidiosos latrones. aliq̄n ppter p̄ncipes q̄ de facili i t̄les manū apponūt. 7 tyrāni nihil aliud intēdūt iō dicitur pmo huius q̄ multi periere propter diuitias. Et ad vltimā valde defectuosi sūt q̄ dictis oib̄z q̄tuor erroribus occasionant. pauperrimi ei sūt cū diuites fieri credāt. de q̄bus Seneca in suis eplis. nō qui parū habet. s3 qui plus cupit. pauper ē. Quid ei refert q̄tū illi i archa q̄tū i horreis iaceat q̄tū pascat aut feneret si alieno imminet. si nō acq̄sita s3 acq̄reda cōputat q̄s sit diuitiarū modus q̄eres. Primus h̄c quod necesse est. Sc̄o quod satis est. Itē tales ad finē impossibilē viuūt. de q̄bus dicit Arist. 2o politice malitia hoīm irreplebilis est. 7 p̄mū qdē sufficiūt duo oboli solū. cū aut hoc iam fuerit habitum. semper indigebunt pluribus. 7 vsq̄ i infinitum venient. Infinita enī natura concupiscentie. 7 hoc quo ad illos qui vicio cupiditatis deprauati sunt. ad cuius vtiq̄ repletionem multi viuunt. Quantum etiam ad tales dicit pmo politice secundum poema solonis q̄ diuitiarum nullus terminus prefinitus viris ponitur. 7 q̄ infinite vtiq̄ diuicte que ab hac pecuniatiua. Quantum ad secundum propositū sciendum q̄ sicut prius dictum fuit. 7 in q̄to dicitur. liberalitas est circa pecunias proprias iustitia autem circa alienas. Et iterum differre videntur in hoc q̄ liberalitas est magis

ad seipm q̄ iustitia. 7 iustitia magis ad alteruz liberalitas enim moderat affectiones quas homo habet ad pecunias fm seipm. iustitia autē moderat affectiones quas homo habet ad pecunias in ordine ad alterū. sc̄z in applicando sibi vel suis illud quod erat alterius. vñ illiberalis pprie dicit qui immoderate cupit sibi 7 custodit iniustus aut dicit qui immoderate aufert ab alio vel immoderate retinet rem alienā. vñ manifestum est q̄ aliquis nullā habens affectionem ad pecuniā sibi applicandā. 7 p̄ cōsequens nō illiberalis. potest iniustificare manifeste. verbi gratia q̄ aliquis sola causa nocēdi interficit oues 7 boues vicini. aut cōburit domū eius. ex quibus apparere potest q̄ auaritia p̄pe sūpta peccat sicut liberalitatis 7 iustitiā p̄ liberalitatis inq̄tū h3 ad ditiās accipiēdas et seruandas inordinatū affectū. nam sine tali affectu homo nō diceret auarus. q̄tūcūq̄ esset iniustus. illū enim nunq̄ diceremus auarū. q̄ sola causa nocēdi cōburit domū vicini. 7 oues 7 boues interficit. s3 illū dicimus auarū. qui cupit accipit 7 res vicini sibi retinet. illa enim et q̄uis sit circa pecunias alienas. t̄n quodaz mō est circa pprias. inq̄tum innititur eas tanq̄ pprias retinere 7 eas sibi appropare. Vterius etiam ipsa auaritia peccat cōtra iustitiā. quia si quis nullo mō uellet pecunias alienas aut alii debitas accipere. neq̄ retinere vniq̄. pprie ille nō diceret auarus. quia nō peccaret mortaliter. 7 auaritia ponit peccatū mortale. s3 t̄lis diceret p̄cis et tenax. ergo auarus est qui cupit pecuniā nō solum ppriā. s3 etiam alienam. Et ita si quod cupit accipiat. ipse infert alteri nocumentum. Et si nō possit accipere. t̄n voluntatem habet eius quod alterius esse nocumentuz scit. ppter quod iniustus est. quia sicut dicit Seneca ad serenū scelera etiam ante operis effectum q̄tum culpe satis est. p̄fecta sunt. hec aut auaricia genus est oīm viciorum. ex illiberalitate 7 iniustitia cōpositorū. cuiusmodi sūt usura. symonia. furtum. latrocinū. rapina. 7c. Illiberalitas aut precise accepta est secundum niam circa pecunias pprias affectionem. Ex quo patet q̄ directe opponitur liberalitati 7 nō iustitie. iniustitia aut precise accepta est secundum voluntariam nocumentum illationem. propter quod non opponitur liberalitati. sed iustitie. nō est autem inconueniens ad idem opus plura q̄q̄ vicia concurrere. licet forte nō equaliter. vnde si capiens bona aliena intendat p̄-

cipaliter nocere. 7 cōsequēter sibi illata bona apppare. tunc est iniustus p̄ncipaliter. 7 secundario illiberalis. 7 si p̄ncipaliter intendat illa bono sibi appropare. 7 ob hoc velit alterius damnum. tunc ipse p̄ncipaliter esset illiberalis. 7 p̄ sequenter iniustus. Ad rationes. Ad p̄maz dicit q̄ illa regula thopicorū tenet. vbi duo opposita vnius oppositionis nō continentur sub aliquo oppositorum alterius oppositionis. ibi aut nō est sic. quia illiberalitas 7 prodigalitas ambo sub vicio sunt. vel dicendum est q̄ regula tenet vbi oppositiones essent conformit̄ vtrobiq̄ extremi ad extremum. sic aut nō est h̄. quia prodigalitas 7 illiberalitas opponunt sicut extrema. virtus autem et vicium. sicut medium 7 extremum. Ad aliam dicendum q̄ nullum viciū sic est a natura q̄ de necessitate ad naturam consequatur seu ad quācūq̄ dispositionem a natura puenientem. s3 bñ vicia sic sunt a natura quia alique dispositiones a natura puenientes inclinant vel sunt occasiones inclinandi ad vicia. 7 ita est de senectute ad illiberalitatem. Dicendū etiam q̄ licet nullū malum sit a natura que est forma. s3 potius ex illius nature defectu. t̄n multa mala pueniunt a natura que est materia. licet p accidens. ipsa nāq̄ est in potentia ad om̄s formas. 7 illas formas appetit naturalit̄ quibus caret. ppter q̄a suscipit oīm agentium sibi approximatorū actiones. idcirco cū agentia humane forme vel eius naturalibus dispositionibus cōtraria. fuerint humano corpori applicata. agent in hoīe dispositiones cōtrarias 7 discōueniētes humane forme. 7 p̄ p̄ns malas. Ita ergo 7 senectus et infirmitates 7 mors pueniunt hoī ex natura q̄ est materia. Ad aliam dicendū q̄ Arist. dicit illiberalitatez esse insanabile. nō q̄a sit simpliciter insanabilis. s3 quia difficulter. Ad aliam solutū est satis in positioe questionis. 7c.

Veritur q̄to. vtrū illiberalitas sit maius viciū 7 prodigalitate. Arguit q̄ nō quia maius viciū est quo q̄s peccat ad seipm q̄ quo peccat ad aliā. q̄a magis est p̄tra ordinē nature nocere sibi. q̄ aliis. s3 p̄ prodigalitate peccat quis ad seipm. q̄a corrūpit s̄nam vñ sustentari deberet. p̄ quod incidit in paupertatem 7 derisionē. illiberalis aut peccat ad alios q̄a nō dat aliis. ip̄o nō videt̄ ad alios peccare. quia nullam ius habent in illius rebus loquēdo de illo illiberali qui p̄cise peccat cōtra liberalitatem. 7 nō cōtra iustitiam: ovidet̄ q̄ ip̄e m̄ iiii.

de iure potest retinere que sua sunt. et alii de hoc iuste conqueri non possunt. non ergo peccat in eos. Item tanto vicius est maius. quanto maiori virtuti opponitur. scilicet prudentia est principia virtutum cui tamen opponitur prodigalitas. quia Aristoteles in ista vocat prodigos omnia dantes ideotas et insipientes. Itaque capiamus de prodigalitate et illiberalitate duas conditiones oppositas. prodigalitates enim est dare quibus non oportet. et illiberalitatis est non dare quibus oportet. scilicet dare quibus non oportet est peius quam non dare quibus oportet. et cetera. Minor pars tripliciter. Primo quia subtrahere bonum morale peius est quam subtrahere bonum temporale. quanto hoc melius est illo. scilicet dans quibus non oportet scilicet prius nutrit eos in sua prauitate. quia prius prauitatem vitium sibi datis. propter quod Seneca dicebat in de beneficiis. pecuniam non dabo illi quem consumpturam adulterare sciam. et cetera. nutriendum autem et adiuvandum prauum in sua prauitate subtrahit ab eo bonum morale. scilicet non dans quibus oportet solum bonum temporale subtrahit id est cetera. Secundo probatur illa minor quia peius est ad quod peiora sequuntur sed ad dare quibus non oportet peiora sequuntur. probatio. quia si datur malis quibus non oportet dare. ipsi malevitando datis efficiunt peiores. seuisima enim est iniustitia habere arma primo politice. scilicet si non datur bonis quibus oportet dare. ipsi propter hoc non efficiunt mali id est cetera. Tertio probatur sic. peius est perdere bonum utile. quam seruare. quia seruato possumus aliquid impositum. ut ad bonum finire. prodigo autem non. scilicet dans quibus non oportet dare. prodigo pecuniam suam plusquam si periret eam in mare. non dans autem quibus oportet dare. saltem seruat eam. et cetera. Oppositum dicit Aristoteles. quod prodigus videtur vicius non parum melior esse illiberali. Item non dans quibus oportet est illiberalis. dans autem quibus non oportet est prodigus. ut dictum fuit. scilicet non dans quibus oportet est peior ergo illiberalis est peior. Minor probatur. quia non dans quibus oportet peccat in bonos. in quantum non dat eis. quia eis oportet dare. et cetera. dans autem quibus non oportet peccat in malos. scilicet grauius est peccare in bonos quam in malos. igitur. Sciendum est quod prodigalitas aliquid componitur cum illiberalitate. quia sicut dicit Aristoteles. multi prodigorum accipiunt vnum non oportet. et secundum hoc sunt illiberales accipientium enim sunt propter velle consumere. facile autem hoc velociter ei delinquit eos exitia cogunt igitur alio modo acquirere. Sed tamen obiciunt. cum vicia extrema sint ad inuicem magis opposita. quam virtuti et viciis cum vicio stare non potest. quod est extrema vicia. cuiusmodi sunt prodigalitas et illiberalitas. stare poterunt in eodem sicut dicitur est quod in oportet multis sunt circumstanti-

tie attendende et modificande. secundum quatuor cuiuslibet excessum vel defectum oriuntur extrema vicia. scilicet si extrema vicia fuerint secundum excessum et defectum eiusdem actus et eandem circumstantiam. opponuntur. et sicut stare non possunt. Sed extrema vicia si sint scilicet diuersos actus aut secundum eundem penes diuersas circumstantias. tunc non opponuntur ad inuicem. scilicet opponuntur virtuti. cuius est omnis actus modificare secundum omnia ob seruatiam circumstantiarum. non est igitur inconueniens eundem esse prodigum in dando multum quibus non oportet. et illiberali accipiendovnde non oportet. Sunt autem quidam prodigi. alii simplices quod excedunt datium sunt et consumptiuum non accipientium neque seruatiuum. et sunt etiam simplices illiberales quod excedunt accipientium sunt et seruatiuum et neque consumptiuum et datiuum. Primo ergo comparem simplices prodigos ad simplices illiberales. Et primo dicam generaliter quod illiberalitas est peior prodigalitate. Secundo specialiter dicamus de quo argutum fuit quod peius est non dare quibus oportet dare quibus non oportet. Primum probatur primo ex ratione sumpta ex curabilitate prodigalitates et incurabilitate illiberalitatis. vicius enim ceteris paribus est peius quod est minus curabile. scilicet illiberalitas est minus curabilis prodigalitate. probatio prodigalitas est primo curabilis est curari potest ab egestate. quia (sicut dicit Aristoteles) non est facile ex nulla parte accipientem omnibus dare. velociter enim delinquit sibi datis ideotas. quod videtur prodigi esse. naturalis ergo necessitas et indigentia cum apparuerit depauparatio cogit ad magis retinendum et minus dandum et providendum malitiam prodigalitates. et omnino consumpta sibi temporali non est amplius possibile dare. neque consumere. scilicet oportet et accipere et petere ad viuendum. Secundo etiam prodigalitas naturaliter ab etate curatur quia namque senectus pluribus subiacet indigentis. et minus procurare potest. ideo natura non desiciens in necessariis. magis inclinatur eam ad retinendum quam in iuuentute. bene ergo dicit Aristoteles de prodigalitate. bene sanabilis est ab egestate et etate. Tertio etiam curatur facillime ex dictamine rationis. prodigi enim simplices non sunt nisi ad honestum conantes. dant enim et consumunt. quia hoc honestum eis videtur. et vereruntur accipere custodire tanquam hoc ingloriosum esse putantes. modo conantes naturaliter ad honestum. cito possunt obedire rationi specialiter qui dubitabunt status honestatis amittere. si incurrant paupertatem. Contra autem illiberalitas difficillime curabilis est. propter paupertatem enim indigentiam uou curatur accipientem enim retinente. et nihil datur. et paucissimum expendentem. non est fa-

cile subici paupertati. Nec etiam curatur propter diuitias quia sicut dictum fuit primo politice talium concupiscentie natura infinita est. Ad cuius tamen repletionem ipsi viuunt. nec etiam curatur etate. cum natura ut dictum fuit senectutem inclinet ad seruandum. vnde dictum est quod in senibus sola auaricia iuuenescit nec dictamine rationis facillime curatur. quoniam isti non sunt inclinati ad honestum scilicet ad utile. propter quod ratio tracta ad appetitum deprauatur in suo iudicio. et semper dicitur utile prosequendum esse. Ideo dicit Aristoteles. Illiberalitas autem insanabilis est videtur enim senectus et omnis impotentia illiberales facere. et magis connaturale hominibus prodigalitate. multi enim amatores pecuniarum magis quam dutores. Ad idem etiam est secunda ratio. quam tacta est talis. peius est vicius quod oritur ex desiderio vtilium illo quod oritur ex desiderio honoris. quia honores secundum rationem sunt desiderabiliores. quia sicut dicit Aristoteles quarto huius maximum vtius honor est eorum que exteriorum honorum. Sed dictum fuit quod prodigi conatum habent ad honores. propter quod videtur Aristoteles dixisse prodigum non malum neque iniuriabilem esse. illiberales autem vicia proferunt honoribus. ergo et cetera. Tertia ratio que tacta etiam fuit. est talis. illud vicius est peius quod magis innatum est suscipere augmentum quia sic potest a medio virtutis recedere scilicet illiberalitas est huiusmodi. quod patet primo quia sicut dicit Aristoteles. que quidem prodigalitates non multum coaugent non enim facile ex nulla parte accipientem omnibus dare. derelinquit vtius velociter substantia dantes ideotas. Secundo quia (sicut dicit Aristoteles) illiberalitas magis connaturalis est hominibus prodigalitate. quod probatur illud quod notorie apparet. dicens multi enim amatores pecuniarum magis quam dutores. modo dictum est in secundo libro quod illa vicia magis augmentum accipiunt et magis contraria sunt virtuti. ad que magis ipsi nati sumus. Quarta ratio est quia magis vicius est quod est dissimilius virtuti. ut patet secundo huius. sed illiberalitas est liberalitati dissimilior. et prodigalitas similior. quia prodigus in sibi principali actus liberalitatis conuenit cum liberali. licet non in modo. dat enim et expedit. in hoc autem illiberalis non conuenit cum liberali. et ideo etiam prodigus facillime est reducibilis ad medium. et hac rationem expressit Aristoteles. dicens quod prodigus facillime ad medium potest venire huius enim que liberalis. etenim dat et non accipit

neutrum autem ut oportet neque bene. si vtius assuecat vel qualiter aliter transmutet. et vtius liberalis dabit cui quibus oportet et non accipiet vnde non oportet. Quinta ratio. Ille est est peior qui nulli proficit quam qui proficit multis prodigus autem multis proficit scilicet quibus dat. illiberalis autem nulli. cum nullis de suis bonis proficiat. imo. neque sibi ipsi prodest. sed multis nocet nocentibus. quorum plurima sunt declarata in alia questione. Et hoc notauit Aristoteles dicens quod prodigus quidem prodest multis. illiberalis autem nulli scilicet neque sibi ipsi. Ultima ratio. illud est peius vicius quod magis est occasio peiorum viciorum sed illiberalitas est huiusmodi. quoniam est prodigalitas innata sit ad intemperantiam ducere. dicens Aristoteles. propter quod et intemperati ipsorum sunt multi. facile enim consumentes et per intemperantiam consumpti tamen illiberalitas igniens affectum circa pecunias. citissime ducit ad iniustitiam secundum multimodas species turpissimas auaricie sicut dictum fuit in alia questione. Tunc probatur secunda conclusio. cuius tamen intellectus primo dandus est talis. quod dans quibus non oportet potest ad hoc moueri multis occasionibus. Vno modo ex dilectione dationis secundum se scilicet in quantum ipsa datio secundum se probatur esse bona et honesta. non enim est aubi um quod omni datio secundum se est honesta. si non conuenit ei vel consequatur aliquid inhonestum. hec enim est vna de maximis dei operationibus. quia dat omnibus esse viuere. licet his quidem clarius. his vero obscurius. ut dicitur primo celi. propter quod et omnis natura perfecta inclinatur naturaliter ad dandum scilicet ad generandum sibi simile. cum ergo deus et natura nihil intendat nisi bonum. deus enim non intendit ipsum dare tanquam aut quod sibi utile nullo enim indiget neque gallina intendit pullos procreare gratia vilitatis sibi. sed quia magis eam grauent quam prolant. ergo patet quod deus et natura dationem intendunt tanquam rem in se bonam. propter quod et appetitus ad huc absque dictamine rationis inclinatur naturaliter in dationem. si non trahatur propter indigentiam timorem. Aliis autem occasionibus potest aliquid moueri ad dandum quibus non oportet. verbi gratia aliqui dant et malis meretricibus et copulatricibus propter fornicari. Alii autem dant adulteribus et hystrionibus propter delectationem quam habent in turpibus iporum. Alii autem dant prauissimis hominibus ut possint se de sua

pauitate adinuare. vt ad confundendū innocētes. aut etiā dāt aliq ad aliā quālibet fraudeꝝ pcurādam. p̄mū autē pdigi illorum sunt pdigi simplices. Alii autē nō. s̄ sunt peioribus viciis affecti ꝛ p̄ncipaliter. gratia quorū pdigalitatē illā incurrūt. que est dare qbus nō oportet. dicendū ergo q̄ multo peiores possunt esse t̄les pdigi compositi q̄ simplices illiberales. q̄ non dant quibus oportet. s̄ tamen illiberales. isti peiores sunt prodigis simplicibus. ꝛ ita debet intelligi conclusio proposita. hec autem sic intellecta probatur facilliter. primo. quia peior est q̄ inanimati motiuo mouetur ad peccandum. talis autem est qui nō dat quibus oportet. ille enim ex apparentia vtilis pecunie mouetur ad nō dandum: alter autem mouetur ad dandum ex apparentia honestatis dationis. vtile autē est minus bonum honesto. ideo ꝛ apprensibile est inanimati apparenti honesto. Et ex hoc etiam patet q̄ talis illiberalis. minus est curabilis tali pdigo. quia dictū fuit q̄ conantes ad honestum citius curabiles sunt. q̄ conantes ad vtile. propter quod etiam ꝛ peiores sunt tales.

Item tales simplices illiberales prodigi nō sunt mali. nisi quia liberali sunt contrarij. peior ergo est qui magis ei contrarij. s̄ ei magis contrariatur nō dans quibus oportet. quia tollit totum liberalitatis actū. dans autē quibus non oportet ex sola dilectione dationis. non tollit illum actum. imo si dat quibus non oportet p̄pter dationis dilectionem. multo magis daret quibus oportet. quod est liberalitatis effectus. Et confirmatur. quia nō dans quibus oportet directe opponitur liberali. cuius est dare quibus oportet. s̄ dans quibus nō oportet nō opponitur p̄ se ꝛ directe liberali. s̄ solus indirecte inq̄tum per hoc prohibetur a dando quibus oportet. quod ex hoc patet sicut dicit Aristoteles q̄ tyrannos nō dicimus prodigos. licet multa dent quibus nō oportet. nā multitudo possessiōnis eorum exhauriri nō potest. quin dando quibus nō oportet. possint etiam affluenter dare quibus oportet. vnde etiam de liberali dicit Aristoteles neq̄ quilibet dabit vt habeat dare quibus oportet. dicit etiam post. nō tamē dabit quibus non oportet. neq̄ quando nō oportet. neq̄ quocumq̄ alia talia. non enim vtiq̄ ad hoc operabitur secundum liberalitatem. ꝛ hoc consumens cuius rationem assignat dicens. nō enim vtiq̄ habebit in que oportet consumere. ergo apparet secundum Aristotelis verba q̄

dans quibus ꝛ quando ꝛ vbi nō oportet. ex eo peccat contra liberalitatem. quia non habebit quid consumere in quem ꝛ quando ꝛ vbi oportet. nō autem comparare possumus simplicitatem illiberalitatem ad prodigalitatem cum illiberalitate compositam. de quo multi dicunt per se manifestum esse. q̄ talis prodigalitas ē peior quia plura vicia peiora sūt vno. Sed forte non bene est sic simpliciter affirmare. qm̄ accipiens vndiq̄ vt possit dare. dum tamen non iniuste voluerit accipere sed solum sua. a suis debitoribus. quis nimis stricte ꝛ nullaz eis faciens gratiam repetendo. talis forte meliores potest habere intentionem ꝛ magis corrigibilis esse. q̄ illiberalis simplex v̄l nolēs dare vel ꝛ sumere. sed omnia sua (nullam faciens gratiā suis debitoribus) accipere ꝛ seruare. talis enim nullam videtur vel modicam habere affectionem ad honestum. alter autem nititur ad honestum licet nō recte. propter quē n̄ sum ad honestum etiam illiberalitatem videtur accipere. qui autem tendit ad honestum bene corrigibilis esse videtur s̄m̄ predicta. Sed cū plures sint modi illiberalium sicut dicit Aristoteles. dubitatur vtrū omnis modus illiberalitatis sit peior prodigalitate que ex illiberalitate componitur. videtur enim q̄ non. quia dicit Aristoteles. qui quidem enim in talibus appellationibus parci tenaces. kinibiles omnes datione deficient aliena autem nō appetunt neq̄ volunt accipere. hi quidem propter quādam moderantiam ꝛ rememorantiam turpium. videntur enim quidem vel dicuntur propter hoc custodire vt nō aliq̄ cogantur aliqd turpe opari. tales q̄ nō vident multū mali. ꝛ vident h̄re appetitū non p̄ncipalit̄ tendētē ad vtile s̄ ad honestū. iō vident eē meliores dictis pdigalibus. Sed tū illud nec adhuc aliis placē videt. dicunt enim q̄ si quis sua custodiat q̄tū est necēssum ad vite sustentationē ꝛ honestatis sui status obseruandā ipse in hoc nullo mō est illiberalis. Sed illiberalis est si vltra immēsurate custodiat. ꝛ t̄lis q̄ quis nō sit acceptiuus ꝛ quis p̄pter indigētiam timorē ꝛ ne cogat turpe aliquod opari sic custodiat. tū peior eē videt q̄ pdigus ex illiberalitate cōpositus. quia valde miser ꝛ inuiril̄is animi eē videt. cū hō sufficientes habuerit diuitias ꝛ vltra. q̄ sic timeat paupertatē vt nō audeat vti diuitiis. ꝛ q̄ repletus ꝛ vltra. miserā ducat vitam. ita q̄ p̄pter timorē paupertatis. que nō nisi infortunio venire pōt. fiat statim pauperrim⁹

ex electione. Itē animus dantis tendit drecte ad honores. animus autē illiberalis nō: s̄ solū ad turpis euitationē. p̄pter q̄ ꝛ statim in currit turpe generosioris enim animi est tendere ad honestū cōsequendū nō solū ad turpe fugiendū. p̄pter q̄ dicit in poetria Aristoteles. q̄ aie vtiōse ꝛ nobiles naturaliter inuenerūt p̄mo artem carminū ad laudādū ꝛ p̄ferendū facta pulchra ꝛ decora. aie autē deficientes ab his in nobilitate inuenerūt carmina ad vitupandū ꝛ detestādū turpia ꝛ inhonesta. ergo ꝛ.

Ad ratiōes Ad p̄mā dicendū est q̄ cū hoc q̄ pdigus m̄tis p̄ficit aliis. ꝛ illiberal null. illiberal magis peccat ad seipm̄ q̄ pdigus. quia figit affectionē in diuiniis. p̄ponēs eas honoribus. i quo detur p̄mens ipsius. q̄ est peius q̄ corpus depaupari p̄pter tendētā ad honesta. ꝛ magis incurabile sicut dictū fuit. Ad aliā dicendū q̄ nō solū pdigalitas s̄ omne viciū peccat contra prudentiā. quia sicut dicit 3° huius ois malus ignorat. imo illiberalis fortius peccat p̄tra prudentiā q̄ pdigus. nā pdigus quasi solū peccat p̄ prudentiā ex incōsideratione. nō enim h̄z multū aim deprauatū cū inclinatioem habeat ad honestū. illiberalis autē p̄ponens s̄m̄ appetitū vtile honesto. habet aim ꝛ appetitū deprauatū ꝛ facientē errare rōem. ꝛ sic errat ex electione. q̄ est peius q̄ errare ex inaduertētia vel incōsideratione. Sed dices tu quare ergo Aristoteles. vocauit pdigū magis insipientē q̄ illiberalem potest dici q̄ hoc fecit quia peius q̄ est in pdigo est incōsideratio. cū affectionē quali nō habeat nisi ex incōsideratione. distortam. a peiori ergo noīat viciū illud. Sed illiberalis peius habet q̄ incōsiderationē. quia deprauationē appetitus. iō nō sufficeret eū vocare insipientē s̄ prauū. vel sic dicūt alii. licet illiberalis sit insipientior simpliciter. tū apud vulgus quod cōiter circa pecunias afficit illiberaliter. prodigus vocatur insipientior. iō insipientem vocauit eū s̄m̄ vulgi famositate. Ad aliā dicendū q̄ dans quibus nō oportet est melior. Ad imp̄bationē qm̄ dicit quod subtrahē bonū morale est peius q̄ subtrahere bonū temporale. ꝛ cedo. s̄ dico q̄ dans quibus nō oportet nō subtrahit bonū morale nisi forte p̄ accidēs. quia nō dat ex intentione vt recipientes malavtatur dono. s̄ solū ex intentione honestatis apparentis in datione. prauitas autē recipientis est illa que p̄ se subtrahit ab ipso bonum morale Sed nō dans quibus oportet. subtrahit ab ipsis a-

liis bonū tpale. ꝛ a seipso bonū morale magis q̄ pdigus vt dictū fuit. iō nō valet. Ad aliā dicendū q̄ peius sequit̄ in ipso nō dante quibus oportet. q̄ in dante quibus nō oportet s̄ maior appetitus deprauatio. s̄ in aliis pōt sequi peius ad dare quibus nō oportet. s̄ tū hoc est p̄ter dantis intētionē ꝛ p̄ accidēs. iō nō valet. Ad aliā dicendū q̄ melius esset pecuniā p̄dere totaliter q̄ inordinate affici circa eā. ꝛ.

Verisexto Vtrū vsura sit p̄ se praua q̄ etiā si nō esset phibita. Arguit q̄ nō quia nullus cōtractus vtiq̄ p̄ti volūtarij. ꝛ vtiq̄ cōmodus. ꝛ nulli nocius videt eē s̄m̄ se malus. s̄ vsura pōt esse talis cōtract⁹. q̄ ꝛ. maior patet quia in q̄nto libro vbi Aristoteles. enumerauit cōtractus iniustos nō videt enumerare nisi aut nociuos aut inuolūtarios saltem alteri parti. minor patet. quia possibile est aliq̄ mercatorem si haberet pecuniā posse multū lucrari. si ergo pecuniā capiat ad vsurā. ille cōtractus est vtiq̄ voluntarius. ꝛ usurario lucratiuus. ꝛ mercator adhuc multuz plus lucratur. de mutuata pecunia. ꝛ totum hoc nulli videnti videtur esse nociuum ideo ꝛ.

Item leges ciuiles compositae sunt a sapientibus ꝛ sunt consonae recte rationi. secunduz q̄ humana rō sibi derelicta (hoc est circūscriptis fide ꝛ p̄ceptis) iudicare pōt. iō dicit q̄nto huius q̄ lex precipit s̄m̄ om̄s virtutes ꝛ malicias. hoc quidē iubēs s̄ virtutes ꝛ opa v̄tutū. hoc autē phibēs s̄ malicias ꝛ opa maliciarū. Ideo nihil videt s̄m̄ se malū q̄ exp̄sse p̄mittit a lege ciuili. s̄ vsura ē h̄mōi q̄ ꝛ. Itē quicqd est licitū recipere. illud est licitū velle recipere. ꝛ cū pacto etiā recipere. s̄ p̄ cessiōne pecunie licitū est recipere lucrū. q̄ licitū ē cū pacto recipere. q̄ tū ē vsura: maior nota ē quia velle vel pactū nō viciāt opationē s̄m̄ se licitā. cū in oī legitio p̄tractu inueniat velle ꝛ cū pacta sint de iure naturali vt h̄re in p̄ncipio decretorū. minor p̄ quia gr̄az faciētū licet accipere remunerationē ab eo q̄ recipit. imo recipiens ad h̄ tenet vt p̄ q̄nto hui⁹. mō mutuas alteri pecuniā facit alteri gr̄az. q̄ ꝛ. Itē possū tibi licite tradē domū meā ad anū sub t̄h pacto q̄ reddes mihi eā ita bonā ꝛ integrā sic ego tibi tradiderā. ꝛ q̄ vltra tradas decē libras. q̄ vides q̄ pacto p̄sisti possū tibi licite tradē pecuniā meā. Oppositū apparet. quia Aristoteles. simpliciter vocat vsurarios illiberales. vñ de mētricio patris ꝛ de vsurariis. dicit. oēs ei isti vñ nō oportz ac

cipiunt: quum non oportet conuicere aut in ipsis turpis lucratio apparet: omnes enim gratia lucri et huiusmodi pravi obprobria sustinet. Primo dicendum est de usura. Secundo de quibusdam usure propinquis. Oportet autem accipere quicquid dicitur per nomen usure. usura enim nihil aliud significare videtur quam accipere et ex pacto alium obligare ad tradendum ultra sortem.

Notandum ergo est (ut aliqui dicunt) quod recipere ultra sortem potest esse dupliciter. Vno modo in releuatione damni. scilicet quia mutuas alteri suam pecuniam. ex tali mutuo aliquod damnum incurrit: et hoc (ut aliqui dicunt) est licitum. vel saltem non esset secundum se illicitum nisi esset prohibitum. Alio modo in acquisitionem lucri. ut si mutuans alteri pecuniam nullo modo damnificet ex mutuo. sed quia pecunia sua tamen valeat in manu aliena sicut in manu sua. et iste velit ex mutuo ultra sortem recipere. vel etiam si damnicet et velit ultra sortem plus lucri recipere quam incurrit damni. et hoc modo usura non est licita. sed secundum se prava etiam si non esset prohibita. Primum probatur sic. quia ponatur quod sortem habeat xx solidos debet domino suo sub pena duorum solidorum pro se debeat domino suo xx solidos sed pena quantum or solidorum. et non habeat pecuniam. dicit ergo sortem amice concede mihi tuos viginti solidos. reddam tibi viginti duos solidos. propter damnum quod erga dominum tuum incurres. quam aliter maius damnum incurreret. probo quod ille contractus est licitus et bonus quia iustum est licitum. iste autem contractus est iustus quia iustum in equo dano consistit ut patet in quinto. sed damnum sortis est in tali mutuo non solum viginti solidorum quibus paratur. sed ultra duorum in quibus domino tenet ex defectu solutionis. ergo lucrum equale tali dano non est quod viginti solidos a platonem recipiat. sed quod viginti duos reddat. Et si ista conclusio sit vera. videtur quibusdam quod captores aut mercatores qui quotidie per mutationem sue pecunie lucrant. quibus pro parte esset damnum suum ponere pecuniam in manibus aliorum. licite si non esset prohibitum. possunt suam tradere pecuniam ad usuram. dum tamen ultra sortem nihil plus accipiant. quam in sua mercatura vel in cambio de illa pecunia lucrarent. Et videtur eis quod hoc sustineri possit. illo casu quo captores vel mercator non habet diuitias excellentias sed quod indigent continue lucrari de sua pecunia ad vite necessitatem et status honestatem seruandam. si tamen tales essent diuites abundantes peccarent. et si non contra iustitiam. tamen contra liberalitatem. tales enim

ex vi liberalitatis tenentur vicinis et amicis indigentibus succurrere. non solum concedendo pecuniam eis sine lucro. sed sepe etiam in dando. Et sic sine dubio (ut isti dicunt) tales contractus fugiendi sunt quantum possibile est. nisi pecuniam que retinetur in magna et euidenti fuerint positi necessitate. quam citissime videri potest indigenti et aliis circumstantibus quod ille captor vel mercator pro licito recipere ultra sortem. non solum autem cauendum est redargui sed etiam videri redargui. unde dicit Aristoteles. quarto huius. Si enim sunt hec quidem secundum veritatem turpia. hec autem secundum opinionem. nihil differt neutra autem operanda. Secunda conclusio probatur. primo ex his naturali conditione. homo namque natura animal civile est. et concitatus. ut dicitur primo politice. propter quod et ex huiusmodi nature debito alteri obligatur ad illud quod illi prodest et sibi non nocet. non est autem rationi consonum in illo requirere lucrum ad quod quis alteri ex debito obligatur. Item ex conditione misericordie quia misericordia est tristitia de miseria alterius. naturale autem est velle oppositum eius quod infert tristitiam si ad hoc non sit alterum malum consequens vel annexum. quomodo tristitia stupefacit et corrumpit naturam habentis ut 3° huius dicitur. ergo ex debito misericordie ratio dicitur quod homo releuet a miseria vicini bonum vel amicum si potuerit absque nocumeto: potest autem aliquando dare. tunc ratio recta iubet dare liberaliter. Si autem dare non potest sine detrimento. tunc potest aliquando mutuando. ergo tunc ratio recta iubet mutuare liberaliter sine lucro. capere enim ultra sortem non est releuare sed potius aggravare. quam illi satis est sortem exsoluere. Item ex conditione liberalitatis. quia lucrum ab indigente exposcere illud quod nullum dano ab eo recipit. turpis lucratio est et ad liberalitatem spectat. est enim accipere unde non oportet. sed sic facit capiens ultra sortem. ergo 2°. Item ex conditione iustitieque in equalitate damni et lucri consistit. quoniam iniustus est pro re semel commutata pluries precium recipere non enim seruaretur equalitas. sed sic fit in usura: Ad cuius probationis euidentiā. est sciendum quod duplices sunt possessiones. quedam quarum usus est perceptio ipsarum. et non potest remanere dominium ipsarum. sicut vini et panis usus consumptio ipsorum est. Alie sunt quarum usus non est ipsarum perceptio. sed in usu et post usum manere potest dominium ipsarum. sicut sunt ager. domus. equus. In primis ergo transferri non potest in alium usus sine dominio. In

secundis autem potest. In secundis ergo vendi potest usus re tanto domino. propter quod sine vicio tu potes per usum equum vel agri tui ad certum tempus percipi recipe ex pacto. et iterum post illud tempus equum repetere vel agrum. sed in primis tu non potes quia in translatione usus simul transferre dominium. Modo sciendum est (sicut dictum fuit prius) quod pecunie usus est eius consumptio. et in eius dominium translatio. ergo pars quod est solavnica commutatio pecunie quo ad usum et dominium. et non distincta. cum ergo usurarius de pecunia mutuanda pactum facit de rehabendo tantum. et iterum per tempore credentie de habendo aliam certam summam. quasi si esset venditio usus a venditione domini distincta. manifestum est quod pluries ipse capit precium per vnica sue rei commutatione. ergo est iniustus. Item qui precium ex pacto petit de re que non est sua sed illius a quo petit. est iniustus et tanquam raptor. tunc autem est usurarius. probo quia in traditione pecunie statim pecunia efficitur recipientis. per qua tamen traditione obligatur de iure recipientis ad reddendum equale et non plus. nisi forte quod tradenti tenet satisfacere de suo labore. sicut posito quod usurarius tradat decem libras. et laborem tradendi et recipiendi vellet sustinere pro tribus denariis. ergo si precium capit pro tempore credentie manifestum est quod non de suo petit lucrum sed de illo quod est eius a quo petit. Item ex dictis patet quod usurarius de hoc quod recipit ultra sortem. non vendit nisi tempus. hoc autem est contra deum et naturam qui tempus dederunt omnibus in communi. ergo Ex his etiam manifestum est quod terminatores vere sunt usurarii. verbi gratia. ille dolium vini daret in sicca pecunia pro viginti. sub pacto autem credendi pecuniam per annum vendit ipsam viginti quibus. constat quod talis precium capit pro medio tempore pro quo nihil habet in vino. quoniam a principio totum transfert dominium ad recipientem. Et ex nunc dictis etiam videtur esse manifestum quod non sit verum illud quod secundum alios in prima conclusione dictum fuit scilicet quod captores et mercatores possunt licite prestare ad usuram. dum tamen non plus ultra sortem acciperent quam de illa pecunia in sua mercatura vel cambio lucrarentur. quoniam tales pluries precium acciperent pro eadem venditione. et venderet quod non est suum. sicut argutum est. et hoc puto esse verum. Sed quid dicemus de quibusdam ciuitatibus que consueverunt accipere sibi pecuniam orphanorum usque ad certos annos. et illam totam eis restituere. et interim quolibet

anno. aliquam eis certam summam pecunie ministrare. nonne est hec usura viciosa. Potest dici quod non. quia iuri naturali consonat quod illi specialiter de communi viuunt qui parentibus carent. et nundum habent usum rationis. propter quod non videtur peccatum quicquid communitas dare talibus assueuerit. Sed tu dices. domine illa non est causa propter quam communitas quolibet anno ministrat pecuniam. sed tota causa est. quia pecuniam eorum accipit. cuius signum est quia plus ministrat a quo plures pecunias accipit. et nihil pauperibus a quibus nihil capit ergo. Forte quod ad hoc dici potest quod illa potuit esse causa dicere consuetudinis. Sed oportet scire quod distributiones iuste non fiunt secundum arithmetricam proportionem. sed secundum geometricam. ut dicitur in quinto. ita quod oportet distributiones proportionari statibus et excellentiis personarum. potuit ergo communitas ordinare ut proportio puerorum nutrimentorum in ciuitate quo ad ipsorum status et excellentias mensuraretur diuitiis ipsorum. quas communitas capit ad custodiendum. propter quod rationabiliter maiorem habenti pecuniam magis darat. Adhuc est alter contractus usure talis. quidam indigentes pecunia sicca vendunt vinum non statim tradendum. sed post dimidium annum et pecuniam inde recipiunt siccam. dant enim illud vinum pro decem libris de pecunia sicca. quod valebit secundum communem estimationem viginti tempore traditionis. Constat ergo quod emens vinum. illicitam committit usuram. nam talis pro illa pecunia tempore receptionis vini non haberet nisi medietatem illius vini. pro citiori autem pecunie traditione acquirit sibi aliam medietatem. ergo de pecunia sua capit lucrum pro intermedio tempore. in quo tamen pecunie dominium non habebat. Ad istum quidem modum reducere volunt emptionem bladum in herbis. frumenta enim in herbis dabo pro decem ad habendum pecuniam siccam que tempore messium valebunt viginti. Sed forte quod non est simile. quia simul utrobique transfertur dominium rerum utriusque in alterum. nec tamen valet frumentum in herbis quantum maturum imo totum ante maturum rationem posset casualiter perdi. vltimus est alter contractus qui sepe fieri solet quod tempore messium vel post. quando blada vel vina solent esse precii minoris. diuites suum bladum vel suum vinum concedunt indigentibus pro

reddendo tantū bladū vel trā vinū in estate quā solent esse precii carioris. vel pro reddendo precii quo illud vendē. et hoc dicunt nō esse vsuram. neq̄ illicitū. p̄batio quia hoc videt̄ esse simplex mutatio gratiosa. cū nō repetat̄. nisi tales tantū: quale et quantū traditū esset vel erat. Secundo quā ille diues rem suā seruare potuisset vsq̄ ad illud t̄ps. et tūc tantū vendidisset quā tū recipere vult ab illo. Sed hoc videt̄ mihi periculosum. quā (sicut dicit̄ quō huius) omnia cōmutabilia debent aliquo vno mensurari. hoc aut̄ firmitatē est opus. hoc est indigentia humana. cū ḡ ex indigentia humana pueniat quod bladum aut vinū plus vendit̄ in estate quā in autumno. nō videt̄ equalitas seruari si ex pacto per traditionem doli in autumno velit quis recipere doliū in estate. In aliquibus enī possit magnū incōueniēs accidere. verbi gr̄a. numerus pomorū qui valet decē solidos in autumnovale quinquaginta in estate. Item sicut de loco ita de tempore. Si aut̄ doliū solet parisius valeat decē. et atrebativiginti. nō eēt equalitas seruata iustitie. quod pro doliū tradito parisi debent tradere doliū atrebatū. ergo ita de tēporibus et de quibuscūq̄ aliis circūstantiis que solent reddē rē maiorē precii vlt̄ minorē. Nec v3 quod illi dicebāt talē esse simplicē mutationē. p3 enī quod nō. ppter pactū de tpe quod exprimit̄ in contractu. vñ forte si nō exprimeret̄ tēpus redditionis aut si tale tēps exprimeret̄ quo cōiter res non sit maioris precii. tūc nō eēt cōtractus iniustus. nec etiā valet quod dicit̄ diuitē posse rem suā seruasse vsq̄ ad tale tempus. hoc enī et si sit verū. tū sine diminutione aut sine piculo pditionis et corruptionis aut oīno sine cura et sollicitudine nō seruasset. nec oportet si diues per aliquē modū licitū pōt tantū hēre de re sua. quod ppter hōis modus sit licitus per quē de ea nō caperet nisi tantū. Ad rōnes. Ad primā dicendū est quod ille contractus nō est simpliciter voluntarius recipienti. quia plus vellet recipere et reddere sine vsura. sed necessitas cogit eū ita velle recipere. Est ergo hoc voluntariū. nō simpliciter sed mixtū. Iterū ille cōtractus firmus est nociuus recipienti. quia oportet plus reddere quā valeat illud quod recipit. nec est attendendum ad sequentem rei euentum. quia euentus sequens nō iustificat contractū precedentem secundū se prauum. cum etiam contractus sequens nō sit ad vsurarium. Ad aliam dicendū est quod legē precipere circa omnes virtutes et mali

tias potest intelligi dupliciter. Vno modo per modum precepti proprie dicti siue iubendo siue prohibendo. et eorum que sic precipit nunq̄ permittit fieri contrarium. sed penam facientibus instituit. Alio modo precipit precepto large sumpto ut extendit se ad exhortationes vel dehortationem et eorū que sic precipit permittit bene fieri contraria. permittit ergo multa mala: aut quia non sunt aliis multum iniuriosa. aut quia quōq̄ sequitur ea aliqua vtilitas inq̄tū minus malum est eligendum ad euitandum maius malum. et ppter hoc lex permittit vsuram nō tū precipit ea. nec exhortatur sed dehortatur.

Ad aliam dicendū est quod omne illud quod licitum est recipere per modum debiti licitū est cum pacto velle recipere. sed hoc nō est verum de omni eo quod est licitum recipere per modum doni. quoniam pactum tollit doni rōem. Et quā dicitur. et ppter concessionem pecunie licet recipere lucrum. dico quod verum est aliquā per modum doni. Sed si dicas quod per modū debiti tunc oportet distinguere quod recipientē debet aliquid mutuari preter valorem pecunie traditam. potest intelligi dupliciter. Vno modo quod debeat sibi aliquid velle puta pecuniam. vinū vel bladum. et hoc est falsū quia grauare. Alio modo quod debeat sibi honoris alicuius impensionem per gratiarum actiones. vel huiusmodi. et hoc est verum. quia mutuans illam pecuniam indigenti opus fecit virtutis. premium aut̄ virtutis est honor. nec in hoc alter grauatur. quia in hoc nihil amittit de vtilibus: neq̄ de honestis. sed potius sibi acquirit quia honor in honorate manet. et quia in hoc ipse opatur opus virtutis scilicet iustitie. hoc enim requiritur ad retribuendum et seruandum proportionale. sicut dicit̄ quō huius. gratiarum enim sacrum proprium est gratie. refamulari enim oportet ei qui gratias fecit. ideo non esset peccatum si mutuans alteri pecuniam. pactum faceret quod ille sibi regratiaretur. Alia soluta est ex positione. Hec de questione.

Veritur septimo. Vtrum magnificentia sit virtus moralis: Videtur quod nō quia dicit Aristoteles. inops quidē nō erit magnificus. cuius causam assignat dicens. nō ei sunt ei a quibus multa consumet decenter. cōtū magnificentia sit circa sumptus magnos et decentes. sed sicut diues ita inops potest omnem virtutem moralem sibi acquirere. quod probatur. primo quia absurdum esset dicere nullum

pauperem esse pbum virū. nullus tū est pbus vir sine prudentia. et qui habet prudentiam habet omnem virtutem moralem. cū ipse sint sibi iuicem cōnexe. ut apparet sexto huius. Secūdo hō idē pbaf quia nō est in ptate nostra esse diuites. ideo si pauper nō posset sibi acquirere virtutes. ipse nō eēt in nostra ptate. cuius oppositum apparet 3° huius. Tertio idē pt3. quia paupertas sub dñio fortune est. virtutes aut̄ nō. idē rē.

Oppositum vult Aristoteles. breuiter debet videri quod nomine magnificentie debemus intelligere et illud per rōnem inquirere nō oportet. sed p̄supponere. ppter hoc quod nōia significant ad placitum. Dico ḡ quod per magnificentiam intelligimur et nūc intēdimus habitū electiuū inclināte ad magna opa et magnorū sumptuū faciēda quā vbi quō et quibus fuerit oportuni. et sic de aliis circūstantiis. Ex his statim patet quod magnificentia sit virtus moralis. quia circa quecūq̄ opera humana cōtinuatur peccare ppter excessū et ppter defectū. habitus electiuus inclinās ad medium tenendū recta rōne dictatū firmū exigētiam circūstantiarum est virtus moralis. hoc sepe apparuit ex p̄dictis: sed magnificentia ē huiusmodi ergo rē. Minor declarat̄ primo quod aliquā opa magna oporteat facere et cū magnis sumptibus apparet. quia quōq̄ oportet cōstruere ciuitates. edificare templa. cōgregare maximos exercitus ad bella imminētia vel sperata. dare cōiuiā nuptiarum et huiusmodi. Sed quod in his operibus exercendum contingat aliqui limites excedere rationis. apparet. primo si quis incipere velit opus maius quod exigit status eius et copia diuitiarū suarū. sic enim redactus in paupertatem perderet statum. et seipm̄ p̄uaret in posterum magnifici aut etiā liberalis opis exercitio: Ideo dicit Aristoteles quod in omnibus ad operantem refertur quis est et quarum possessionum. digna enim oportet his esse et nō solum opus sed etiam et faciente dicere et cet̄a. Et iterum. ille regulam recte rationis excederet qui in paruis operibus scilicet parum vtilibus aut inhonestis vel parue honestatis existētibus sumptus magnos et operi improporcionabiles apponeret. puta sicut dicit Aristoteles quod histriones cibans nuptialiter et comedis tribens rē. et vniuersaliter si non boni gratia faciet. sed diuitias ostentans: ita de singulis circūstantiis posset induci. Et eodem modo potest apparere quod deficere contingat in predictis ab eo quod oportet. aut quia nō sit quod hone

sum esset fieri vel quia minus sit quod deceret. vel etiam sicut multi qui cum magnum opus inceperint. et magnum sumptus apposuerint. propter in quibusdam paruis parcere pecunie perdunt totam operis honestatem. aut si tardantes faciunt aut tristati. propter quod apparet satis quod magnificentia sit virtus moralis. Sed maior ē dubitatio an ipsa sit virtus distincta specie cōtra liberalitatem. de quo multi dicunt quod sic. primo quia habent obiecta propria distincta. nam proprium obiectum liberalitatis est pecunia ut vtilis. Quod enim liberalitas aspiciat pecunias: dicit Aristoteles in principio capituli de liberalitate. Sed quod aspiciat eas ut vtilis. apparet per Aristotelem in eodem capitulo in illa particula quorum aut̄ est aliqua vtilitas rē. Sed obiectum proprium magnificentie est operabile magnum ut magnum. propter quod ex cōsequenti magnificentia respicit pecunias ad illud operandū necessitas. Et hoc notant Aristoteles dicens quod magnificus qualiter optimum sit opus et decentissimum intendet vtiq̄ magis quā quō ad idem sic. Ille virtutes sunt diuerse. que in suis electionibus includunt diuersos fines ista p3 quia vniquodq̄ determinatur sine ut dicit 3° huius. electiones ergo sunt distincte et diuersorum morum que diuersos fines includunt. distinctio aut̄ electionum distinguit virtutes. cū in tertio huius dicat Aristoteles. electionē maxime propria esse virtuti. et mores magis electionibus iudicari quā operationibus. sed electiones liberalitatis et magnificentie diuersos fines includunt. quā si liberalitas et magnificentia cōueniūt in dare et expendere. tū magnificentia hoc intendit ut opus magnum faciat. liberalitas aut̄ ut vltimū pecuniarum debitū exerceat. Alii aut̄ ad idē apponūt aliam rationem talez. virtutes morales ex eo ponuntur in appetitu ut impet̄ passionum moderent et reprimant que innate sūt trahere appetitum ad actum inordinatum et turpem. ideo cum hoc sit difficile. dictū est in sc̄do huius quod omnis virtus est circa difficile. hoc primo supponatur. Secūdo supponit̄ quod aliqua sunt obiecta que firmus se siue sint magna siue parua. sunt innata inclinare appetitum ad actum turpem. cuiusmodi sunt diuitie et honores. diuitie quidē tū quia per eas vita sustentat̄. tū quia magnū aliqd̄ in eis ex multis vtilibus efficit̄. honores aut̄ ex eo quod maxie considerat̄ excellētiam. et honor in signū excellētie exhibet̄. idē d̄ p̄o r̄thorice:

quod honor est de numero delectabilissimorum propter ea quod sit fantasia unicuique quod studiosus sit. Alia autem sunt obiecta que non sunt innata mouere nos ad actus turpes nisi ratione sue magnitudinis. cuiusmodi sunt terribilia circa que est fortitudo. vnde 2° rhetorice quod non omnia timentur sed quecumque aut tristitias magnas aut corruptioes possunt. Alia autem sunt obiecta quibus magnitudo proprie non conuenit. sicut sunt delectabilia tactus et gustus. sed secundum se innata sunt trahere appetitum. modo igitur quia alia est ratio obiecti accepti secundum se. et phidati secundum eius magnitudinem. et quia sic et sic ipsum habet alium et alium modum trahendi appetitum propter quod aliquid se habet bene circa parua et mediocria. qui non habet se bene circa magna. Ideo necesse est duplicem ponere virtutem circa illa obiecta. que et secundum se et secundum eorum magnitudinem innata sunt trahere appetitum. propter hoc igitur oportet duplicem esse virtutem circa pecunias scilicet liberalitatem et magnificentiam et duplicem circa honores scilicet magnanimitatem et philotimiam. Sed vna tamen circa terribilia scilicet fortitudinem et vnam tamen circa delectabilia scilicet temperantiam. Alii autem oppositum affirmant siue contrarium. dicentes quod magnam et paruum. non diuersificat spiritum. alii enim oportet ponere duplicem iustitiam commutatiuam. et duplicem distributiua. vnaque scilicet circa magnas alia circa parua. Et similiter oportet ponere duplicem temperantiam et duplicem fortitudinem. quia sicut sunt diuitie magne et parue. ita sunt terribilia siue tristitia parua. et magna. et delectabilia magna et parua. et constat quod multi non solum magnis sed etiam paruis timoribus aut tristitiis vel delectationibus subducuntur. Alii vero non nisi maioribus. propter hoc enim solent distinguere timor in illum qui innatus est eadem in constantem virum et in illum qui non. propter hoc etiam Aristoteles in septimo huius non tamen ponit temperantiam que est virtus perfecta inter temperantiam et insensibilitatem sed et plures alios habitus que nec sunt perfecte virtutes nec perfecte malitie. scilicet continentiam et incontinentiam molliem et pseuerantiam. Temperatus autem est qui bene se habet in magnis delectationibus et in paruis. Continentes autem et pseuerans sunt qui bene se habent in paruis et mediocribus: sed non in magnis. Incontinentes autem et molles sunt qui vincuntur etiam a delectationibus debilibus vel tristitiis: sed non ex electione. Intemperatus autem et insensibilis qui sunt mali simpliciter. sicut qui in vtrisque ex electione male se habent. hic quidem secundum superabundantiam. hic vero secundum defectum. has autem delectationes et tristitias maiores et minores notauit Aristoteles in septimo

dicentes. Est quidem sic habere vincere. et quibus multi meliores est ut superare. et quibus multi minores. horum autem hic quidem circa delectationes incontinentes si autem continentis hic autem circa tristitias molles. hic autem pseuerans. Ideo etiam dicit Aristoteles. ibidem. non enim si quis a fortibus et super excellentibus delectationibus vincitur: admirabile. sed condonabile si contra tendens talis tamen non est temperatus simpliciter neque virtuosus. Si igitur deinde liberalitatis et magnificentie attendit in hiis quod liberalitas est circa pecunias necessiorum et sumptus minores. magnificentia autem circa maiores sequitur quod ipse non erunt distincte virtutes. Item virtus attendit circa maximum in quod potentia potest ut sepe dictum fuit ante maximum autem difficultissimum non est passione parua vel etiam medio cre moderare. vel etiam passionis impetum moderare. vel debilem refrenare. sed est vincere et regulare maximas passiones et fortissimos impetus earum. Aliter enim continentia et pseuerantia de quibus in septimo docet Aristoteles. put etiam a temperantia distinguuntur. eadem virtutes. quod Aristoteles non concedit. sed maxime passiones et fortissimi impetus earum non sunt ab obiectis minoribus vel mediocribus sed a magnis et maximis: ergo liberalitas si non esset circa maximas pecunias et magnos sumptus. ipsa non esset virtus. Item Aristoteles dicit liberalitatem extendi circa omnes que in pecuniis operationes. magnificentiam autem esse circa sumptus solum. dicit enim sic. non enim quemadmodum liberalitas extendit circa omnes que in pecuniis operationes. sed circa sumptuosos solum propter quod videtur intentio fuisse Aristoteles. quod magnificentia non sit nisi quidam specialis modus liberalitatis. sicut dictum fuit in capitulo de temperantia castitate. sobrietate. phronia et huiusmodi modos esse temperantiam et non virtutes distinctas ab ea. Item non valet distinctio obiectorum. quam pores posuerunt scilicet quod liberalitas sit circa pecunias ut est utilis tanquam circa proprium obiectum. magnificentia autem circa operabile magnam. quam virtutum distinctio non sumitur secundum distinctionem obiectorum exteriorum secundum suam suam acceptorum quia tunc non esset eadem iustitia circa oues et boues domos et agros diuitias et honores. cuius oppositum in quanto apparebit nec etiam eadem temperantia circa cibos et potus et mulieres. cuius oppositum in tertio dictum est. Sed distinctio virtutum accipitur secundum distinctionem passionum quas obiecta innata sunt inferre appetitui: que innata sunt inclinare appetitum contra rationem. quam non ad aliud indigemus virtutibus. nisi ad huiusmodi passiones moderandas. et earum im-

petus illicitos refrenandos. Constat autem quod pecunia propter eius utilitatem innata est mouere appetitum ad amorem ipsius. qui quidem amor potest inclinare appetitum ad nimiam eius retentionem et defectuosam dationem vel consumptionem propter quod statim concedendum est quod circa pecunias ut sic oportet aliquam esse virtutem quam omnes liberalitatem vocant. Si quis autem circa operabile magnam deficiat. vnde philosophus dicit. non videtur quod hoc sit propter passionem quam operabile magnam ut magnam inferat appetitui. quam ut sic nunquam traheret ad defectum. sed hoc est propter amorem seu affectionem ad pecuniam vtilem existentem. que inclinatur ad opus magnam quod oportet facere non faciendum vel ad faciendum minus quam deceret. ne tanta pecunia consumatur. propter quod pars quod eiusdem moris sunt passiones pro liberalitate et magnificentiam moderande. et pro consequens idem est obiectum liberalitatis et magnificentie acceptum secundum eius rationem propriam et formalem. Ideo pro oportet rationis illorum concludi potest quod ille non sunt virtutes specie differentes. Item nec etiam est verum quod aliqui illorum imaginantur. scilicet quod magnificentia solum habeat locum in magnis sumptibus ad aliquod exterius factibile magnum videlicet castrum vel templum vel huiusmodi faciendum imo ipsa locum habet generaliter circa quascumque decentes dationes vel consumptiones magnarum pecuniarum. quemadmodum liberalitas est circa quarumcumque pecuniarum decentes dationes aut consumptiones. vnde Aristoteles dicit quod magnificentia est circa peregrinorum susceptiones et missiones et dationes et retributiones. Item neque valet distinctio finium quam illi notauerunt. quam niam tam magnificum quam liberalis intendit decentem pecunie dationem vel consumptionem retentionem. sed tamen uterque principaliter intendit operis decentiam. gratia cuius pecunia sit consumenda. quia propter quod vnumquodque tale. et illud magis est. propter hoc mihi videtur quod magnificentia non sit alia virtus a liberalitate. sed quod ipsa sit modus eius quidam contrahens eam pro quadaque materialem seu accidentalem deam. puta pro magnitudinem operis et expensarum propter quod dicit Aristoteles. omnem magnificum esse liberalem. sed non econuerso. sicut omnis homo est homo corpore magnus. Et possit exemplum poni de fortitudine et temperantia. quia fortitudo non est solum circa mortis pericula. sed etiam circa alia minora pericula. sicut dictum fuit in capitulo

de fortitudine. Tamen excellentissimus actus fortitudinis est circa pericula mortis in bello. Similiter temperantia non est solum circa totalem abstinentiam ab actibus venereis sed tamen electio continuata totalis abstinentie ab actibus venereis in quibus et quando et ubi fuerit opportunum et sic de aliis circumstantiis. est forte maximus actus temperantie. propter quod illo casu virginitas ponitur esse virtus. Possit ergo dici quod magnificentia se habet ad liberalitatem sicut fortitudo contracta pro applicationem eius ad pericula mortis in bello. se habet ad fortitudinem simpliciter et communiter acceptam. Et sicut temperantia contracta ad virginitatem se habet ad temperantiam simpliciter. vnde si cut non decet quemlibet ad bellum ire. nec quemlibet esse virginem. ita nec decet quemlibet esse magnificum. Ita tamen intelligendo quod ille non esset simpliciter et perfecte temperatus qui non eligeret totalem abstinentiam si videret hoc oportere. nec ille esset liberalis qui non eligeret expensas magnas si videret oportere. et oppositum non oportere. tamen nec ille temperatus qui non abstineret eo quod non oporteret abstinere. diceretur virgo nec ille liberalis qui non exederet magna eo quod hoc non deceret ad ipsum diceret magnificus. Et si quis querat quare de terminauit Aristoteles. separatim de liberalitate et magnificentia et similiter de magnanimitate et philotimia et non fecit ita de fortitudine. dicendum est forte quod hoc fecit ad doctriam vulgi. vulgus enim et quasi omnes maxime nituntur ad pecunias et honores et ultra quam oportet. et in his maxime voluit ciuilibus communicatio. propter quod voluit magis ostendere et quomodo communiter se habendum sit circa ea et specialiter circa magna. his autem visis omnia satis soluta sunt que his videntur opponi. Apparet etiam quod alii dubitauerunt scilicet an magnificentia sit virtus nobilior liberalitate. dicendum enim est quod non in eodem supposito. quia eadem est virtus in eo qui est magnificus. tamen dicendum est quod magnificentia est modus nobilissimus liberalitatis. et potest etiam concedi quod modaliter vel etiam quo ad exteriores actus magnificentia est nobilior ea liberalitate que non est magnificentia videlicet ea liberalitate que est in eo quem non decet magna hoc est dictum quod liberalitas in principibus quos magnificentia decet exercet actus exteriores maiores et

excellentes. q̄ in pauperibus: sic enim bene dicit Aristoteles. q̄ magnificentia superexcellit liberalitate magnitudine quæ admodum nomen significat. non regnat tamen pauperibus ipsam virtutem liberalitatis secundum et substantiam et secundum eius operationes interiores habere eque perfecte diuitibus. nam sicut dicit Seneca libro secundo de beneficiis. nulli preclusa est virtus. omnibus patet. Inuitat omnes. omnes admittit et ingenuos et libertinos seruos reges et exules. Non eligit domum. nec censum nudo homine contenta est. Et sic est finis questio nis.

Veritur octauo. Vtrum paruitentia et banausia sint vicia. Et videtur q̄ non quia sicut omnis virtus est laudabilis: ita omne viciu est obprobriofum. s̄ paruitentia et banausia non sunt obprobriofe quia dicit Aristoteles. q̄ obprobria non inferunt. Item Aristoteles in quadam epistola ad Alexandrum que sic incipit Aristoteles. Alexandro bene agere superlaudat ratiocinationem et consilii diligentiam. ipse autem dicit in quarto huius ratiocinii autem diligentia paruitentia. ergo paruitentia erit laudabilis. et nullum viciu est laudabile ideo et cetera.

Item si banausia esset viciu. hoc esset quia ratione excessus opponeretur magnificentie. s̄ hoc est impossibile quia magnificentia a magnitudine nomen accepit sicut dicit Aristoteles. Ideo q̄ magis erit excessus in magnitudine tanto magis erit magnificentia. Oppositum arguitur quia omnis habitus inclinans ad vltra vel citra q̄ oportet est viciu. s̄ banausia inclinatur ad vltra. et paruitentia ad citra ut vult Aristoteles. ideo concludit Aristoteles. q̄ habitus hi scilicet paruitentia et banausia malitie sunt. Non est dubium quin paruitentia et banausia sunt vitia si quis considerauerit quid dicitur per hec nomina nam sicut magnificentia significat habitum inclinantem ad opera magna faciendâ non absolute. s̄ quos decet et quando oportet.

et vbi et gratia cuius et quomodo oportet et sic de aliis circumstantiis. ita paruitentia significat habitum inclinantem ad non faciendâ magna que oportet facere attentis circumstantiis. vel ad ea faciendâ minora. vel cum minoribus expensis aut tardius q̄ oportet banausia autem significat habitum inclinantem ad faciendâ opera magna que non oportet facere circumstantiis attentis vel ad facere maiora q̄ oportet vel vniuersaliter ad faciendâ magna aliqua circumstantiis concurrentibus talibus. cum quibus circumstantiis talia facere non oportet. Ex quibus apparet q̄ tam paruitentia q̄ banausia sunt habitus inclinantes preter vel contra rectum iudicium rationis. ideo viciofi. Sed quod istorum viciofi sit maius. dubium est de quo diuersi diuersimode opinantur dicunt enim multi q̄ paruitentia sit peior. primo. quia ipsa est quedam illiberalitas et banausia est quedam prodigalitas. vel saltem paruitentia comparatur ad banausiam sicut illiberalitas ad prodigalitate. sed dictum fuit q̄ illiberalitas est deterior prodigalitate. ideo et cetera. Itaque ad propositum possunt adduci rationes que ad ducte sunt ad probandum q̄ illiberalitas esset peior prodigalitate. videtur enim q̄ banausia sit magis curabilis q̄ paruitentia. quia curari potest et ab egestate et a dictamine rationis. sicut de prodigo dictum fuit. Item paruitentia ex minori motiuo oritur q̄ banausia quia illa ex desiderio vtilium hec autem ex desiderio honoris. Itaque paruitentia videtur esse remotior a magnificentia q̄ banausia. quia banausus in substantia actus conuenit cum magnifico scilicet in multa amissione pecuniarum. Itaque quia banausus pluribus et magis videtur proficere q̄ paruitentia. Item quia paruitentia magis est occasio peiorum viciofi q̄ ipsa banausia quia ipsa cum fiat ex desiderio inordinato pecuniarum sicut illiberalitas est magis nata ducere ad auaritiam. Alii autem non acquiescentes istis rationibus asserunt banausiam esse deteriorez primo quia banausus peccat cum letitia et gloria hystrionum. paruitentia autem cum tristitia ut dicit Aristoteles. peccat autem tanto maius est quanto magis est voluntarius et cum maiori letitia.

Itaque deterius est facere quod non oportet dare quibus non oportet et expendere vbi non oportet. quam facere quod oportet et dare quibus oportet et expendere vbi oportet non tamen sicut oportet. Quinto patet quia actus malus ex obiecto est

deterior actu malo ex modo. sed banausus facit quod non oportet in transitu purpuram inferens. dat quibus non oportet comedis tribuens et expendens vbi non oportet. hystriones nuptialiter cibans. ut dicit Aristoteles. paruitentia autem facit quod oportet: facit enim quod faceret magnificus. et expendit vbi oportet vbi expendere magnificus. in nullo enim istorum videtur deficere. s̄ in his que sequuntur sc̄ quia non facit complete. et facit tarde. et studet parum expendere et tristatur in expensis. et putat semper maiora facere q̄ oportet. Isti autem defectus videntur posse stare cum dictis tribus bonis. ideo banausus videtur esse deterior. Itaque ex nunc dictis apparet q̄ paruitentia magis conuenit cum magnifico q̄ banausus. viciu autem est peius quod est dissimilius virtuti. sicut dictum fuit in secundo huius. Item peius est nec bene nec bonum facere q̄ bonum non bene facere s̄ banausus nec bonum nec bene facit ut patet in dictis exemplis. paruitentia autem bonum facit licet non bene. quia non perfecte ut dictum est ideo et cetera. Item deterius est in obsequium peccati pecunias amittere. q̄ necessariis vsibus referuare. s̄ banausus amittit pecunias in obsequium peccati scilicet in obsequium vanitatis et superbie sue diuitie ostentans ut ait Aristoteles. Item et in obsequio turpium voluptatum quas capit ab hystrionibus et comedians. paruitentia autem peccat timens pecunias sibi deficere in operibus magis necessariis. non enim videtur magnum peccatum si rex volens construere ecclesiam parceret expensis quantum ad multa accidentalia decoramenta. ut magis posset soluere debita. et indigentibus dona liberalia exercere. Item paruitentia quod facit. facit boni gratia. licet minus faciat q̄ decet. banausus autem non boni gratia s̄ diuitias ostentans ut dicit Aristoteles. qui autem boni gratia operatur melior est eo qui non boni gratia. ideo et cetera. De hac autem controuersia videtur mihi saluo meliori iudicio dicendum esse sicut de illiberalitate et prodigalitate dictum fuit q̄ sicut prodigalitas aliquando componitur cum illiberalitate. ita quandoq̄ banausia cum paruitentia. unde de banauso composito videtur dicere Aristoteles. et vbi oportet multa consumere pauca consumet. et vbi pauca multa. et ta

lem ego concederem peiorem q̄ simplicem banausum vel etiam q̄ simplicem paruitentiam. nisi ille paruitentia esset illiberalis omnino tam circa maiora quam circa minora. talis enim paruitentia esset valde malus. Quod autem banausus compositus sit peior apparet. quia talis omnino nihil boni videtur intendere. non enim in expensis multis intendit operis honestatem vel decentiam. quia tunc plura expendere vbi oportet. nec intendit ad bonum finem et honestum parcere pecunie. quia tunc magis parceret ei vbi non oportet multa expendere quam vbi oportet. banausus autem simplex intendere potest ad honestatem credens (licet false) in omni opere suo magnitudinem operis et multitudinem expensarum decere. propter hoc q̄ in plurimos secundum reuerentiam magna decent magnos et diuites. Similiter etiam paruitentia ille qui circa parua et mediocria non esset illiberalis s̄ solum circa maiora circa que dicimus esse magnificentiam: potest circa talia parcere pecuniis ex intentione boni finis. licet false sicut dicebatur videlicet ut in suis et amicorum suorum vel subditorum suorum maioribus necessitatibus succurrere possit perfecte sibi et aliis. Sed si velimus comparare banausum qui non sit paruitentia paruitentia qui non sit banausus. tunc videtur mihi q̄ conueniens sit adhuc distinguere de vtroque. Sciendum est igitur quantum ad banausum q̄ aliquis potest dupliciter excedere circa materiam magnificentie. Vno modo ex solo affectu magna faciendi. et tunc erit ibi simplex et vera banausia. Alio modo alicuius alterius gratia. videlicet aut lucri aut luxurie vel vani honoris aut turpis alicuius delectationis aut quoquo modo fraudandi gratia et tunc non esset ibi banausia simpliciter et principaliter. sed aliud viciu maius secundum exigentiam finis principaliter intenti. licet banausia dici possit ex consequenti. sicut dicit Aristoteles in quinto huius q̄ si quis lucri gratia mechatur. ipse non luxuriosus dicitur. s̄ auarus magis vel iniustus. Non est ergo dubium quin banausus hoc secundo modo sit peior paruitentia. quam si non sit peior ut banausus. tamen peior esse potest ex aliis maioribus viciis et principalibus irritis. propter quod solum querendum est de primo modo verorum et simplicium banausorum. Quantum autem ad paruitentiam. Sciendum est q̄ pauper paruitentia esse non potest. quia si magna

nō facit. s; pua. hoc est quia paruos nō magna s; parua decent. et si in omī opere suo intendit multū ad expensas. nō est mirū. hoc enī sue cōsonat indigentie diuites autē et potentes si sint paruifici hoc potest eē dupliciter. aut quia circa pecunias tantam habeant affectionem q̄ il liberales fiant et in magnis et in paruis et tales sunt valde mali. Aut q̄ satis bene se habeant in minoribus et mediocribus s; in magnis deficiant ab eo quod oportet. et tunc erit maior dubitatio de tali paruifico et de predicto banauso quis sit deterior q̄ de aliis modis prius dictis. Et videtur mihi q̄ paruificus sit deterior. qm̄ si quis q̄tumcunq; diues in operibus magnis p̄ceret pecunie. propter hocq̄ aliter nō esset suis aut amicorum vel subditorum suorum necessitatibus imminentiū succurrere talis nō esset paruificus. sed tunc esset solum paruificus. si propter parcere pecunie diminueret de operis magnitudine quod deceret ip̄m. vel si in eo tardaret preter rationem aut tristaretur. cū tamen diuitie sibi sufficienter abundarent et ad illud opus perficiendum et alia sibi et suis necessaria. aut etiam quecunq; magis decerent ip̄m operanda vel exercenda quo casu paruificus esset (vt mihi uidetur) comparandus ad banausum. sicut in capitulo de liberalitate comparauimus illiberalem ad prodigum nec aliorū rationes concludunt contra hoc. Ad primam enim dicendū est q̄ paruificus si tristetur hoc nō est de eo q̄ in opere est malum s; de eo q̄ in ipso bonum est. modo vicium est eque vel plus tristari de bono sicut gaudere de malo.

Ad aliam dicendum q̄ paruificus sepe nihil facit ei⁹ quod oportet. s; ab opere toto desistit propter abhorreere expensas. Itē et si quid facit eius quod oportet. tamen nō facit sepe totum quod oportet s; minus. banausus autēz ille de quo loquimur facit semper totū quod oportet et vbi et quando licet. et cū hoc facit plus q̄ oportet et vbi et quando non oportet. et per idem patet solutio ad tertiam rationē et ad quartam. Ad quintam dicendum q̄ ipsa procedit non de banauso qui ex solo affectu magna faciendi excedit sed de illo qui alterius gratia

Ad vltimam dicendum q̄ sicut banausus non excedit quod oportet boni gratia. ita neq; paruificus deficit ab eo quod oportet boni gratia. et sicut possibile est q̄ paruificus id boni gratia faciat in quo p̄uenit cū magnifico sic etiā et

de banauso dicendum est. Ad rationes principales. Ad primam dicendum est q̄ sicut magnificentia est laudabilis. ita banausia et paruitas sunt vituperabiles. licet non sint obprobriose. qm̄ obprobrium specificat vituperium trahendo ip̄m in famam vel ad grauem contumeliam. quod bene notauit Aristoteles. dicens. Sunt quidem habitus hi malicie. non tamen obprobria quidem inferunt. propter neq; nocuos proximo esse neq; valde turpes. Ad aliam dicendum est q̄ diligentia rariocinii capitur aliquādo pro nimia perscrutatione et computatione ad minima in expensis. et hec est paruificetia. Alio modo capitur pro debito et diligenti consilio de agendis. et istam Aristoteles superlaudat. Ad aliam dicendum q̄ nomen magnificentie prout ipsum est nomen virtutis. sumitur ab operis magnitudine. consona tñ recte ratio. aliter non.

Veritur nono Vtrum melius sit honorari q̄ honorare. Et videtur q̄ sic. quia melius est quod debetur deo et maioribus inq̄tum sunt maiores. q̄ quod debetur minoribus inq̄tum minores. et non deo neq; maioribus. Ideo dicit Aristoteles. maximū autem hic vti q̄ ponemus quod diis attribuimus. sed deo et maioribus conuenit honorari. minores autem tenentur honorare. idē. Item quod est appetibilius est melius. appetibilius autem est honorari prout experientia docet. strenuissimos enim viros et in dignitatibus constitutos videmus honorem maxime desiderare. et hoc etiā dicit Aristoteles. in littera. Et etiā primo rhetorice dicitur q̄ honor est delectabilissimorum. quia fit fantasia vnicuiq; q̄ sit studiosus. ex quo patet q̄ honor est valde appetibilis. quia eodem primo dicitur q̄ delectationem omnia prosequuntur et gratia ipsius delectari. honorare autem non omnia desiderant quod de magnanimo declarari potest cuius (vt dicit Aristoteles.) esse videtur quod in vnaquaq; virtute magnus. ipse tñ nō desiderat honorare quia dicit Aristoteles. q̄ magnanimi despectores videntur. dicit etiā q̄ magnanimus beneficiatus est. beneficiatus autē verecundat. hoc autē esse videt quia ipse desiderat honorari. et verecundat honorare. beneficiatus autēz tenet honorare beneficiantē idē etiā dicitur videt

Aristoteles. q̄ magnanimi videntur in memoria habere eos quibus vtiq; faciāt bene et a quibus autem patiantur bene nō minor enim qui patitur bene eo qui facit vult autēz superexcellere cū igitur magnanimus sit circa honores. hec omnia significare videntur q̄ ipse desiderat honorari et verecundatur honorare ideo. Item premium est melius merito. quia meritum est gratia p̄mii. et finis semper est melior eis que sunt ad finem. s; honorare modū meriti habet in hoc enim aliquis meretur q̄ alium honorat honor autem est premium virtutis ipsi honorato. vt dicit Aristoteles. Etia; in quinto dicit Aristoteles. q̄ exercentibus opus iustitie merces quedā danda. hec autem honor et gloria. Item q̄ est liberius est melius eo quod est seruilis. quia libertas est conditio nobilis. et seruitus vilis. sed honorari ē liberius et honorare seruilis. quod patet quia seruus tenetur dominum honorare dominus autem seruum. nō. s; honorari ab eo ideo. Item quod conuenit soli bono melius est eo q̄ conuenit indifferenter bono et malo. s; honorari conuenit soli bono. honorare autē bono et malo. igitur. Maior patet quia melius est in quo per quod bonum distat a malo q̄ in quo conuenit sibi. Minor patet. dicit enim Aristoteles secundum veritatem enim solum bonus honorandus. tam boni autēz q̄ mali tenentur honorare superiores suos et bonos. Item aliter sequeretur q̄ magis rex deberet velle honorare vasallum q̄ velle honorari ab eo quod est falsum. quia subuerteretur rei publice ordo. Operositū arguitur. quia melius ē q̄ declinat ad humilitatem eo quod declinat ad superbiam. sed honorare et velle honorare declinant ad humilitatem. honorari vero; velle honorari ad superbiam ideo. Item virtus magis est bene facere q̄ bene pati. vt dicitur capitulo de liberalitate. s; honorare est bene facere et honorari ē bene pati ergo. Confirmatur quia sicut se habet dare ad recipere circa pecunias. ita honorare ad honorari circa honores. s; circa pecunias dare est melius q̄ recipere. sicut dictum fuit capitulo de liberalitate. ideo. Primo videndum est quid est honor. de quo dicit Aristoteles primo rhetorice q̄ honor est benefactiue opinionis signum. quod sic glosari potest. honor ē signum per quod honorans ostendit se opinari q̄ ille quem honorat sit benefactius vel sic honor est signū quo honoras designat q̄ ille que

honorat sit benefactiue opinionis. i. q̄ habeat voluntatem et scientiam bene faciendi. propter quod subdit Aristoteles. q̄ iuste honorant quidē maxime. qui beneficia prestiterunt nō solū. s; honorat etiā qui potest beneficiare. Sed aliquibus videtur q̄ ista nō sint bene dicta qm̄ tyrāni et p̄lati pessimi multa prestant et prestare possunt beneficia. boni autē pauperes nec talia p̄stant nec prestare possunt sicut igitur ea que dicta sunt magis bebēt honorari dicti tyrāni et prelati. q̄ boni pauperes et sancti viri. quod est falsum. quia dicitur quarto huius q̄ sicut veritate; bonus solus est honorandus. Ad hoc etiā dicendum est q̄ beneficium dicitur secundum compositionē ex bene et facio. Differt autē multū bene facere et bonum facere sicut dictū fuit. in 2o. malus enim inq̄tum malus potest bonum facere vt elemosynam dare. licet ex intentione mala. Sed malus inq̄tum malus nō potest bene facere in opere enim est ip̄m esse bonum s; ipsum esse bene operatū est in operante qualiter habere et hoc expressit Seneca primo de beneficiis. dicens. nō potest beneficium manu tangi s; animo geritur multum interest inter materiā beneficii et beneficium. nō enim aurū vel argentum beneficiū est s; ipsa tribuentis voluntas. itaq; non quid detur aut fiat refert sed quia mente. quia beneficium non in eo quod sit aut quod datur consistit. sed in ipso dantis aut facientis animo. et sic patet q̄ beneficium proprie nō potest malus prestare. licet multis possit facere bonum. propter quod signum benefactiue opinionis nihil aliud esse videtur. q̄ signū prudentiē et moralis virtutis et ita descriptio ista buam dat Aristoteles nihil differretur ab illa que cōmuniter solet dari. scilicet q̄ honor est exhibitio reuerētie in testimonium virtutis. Et forte descriptio Aristoteles. est melior. si quis ponere velit differentiam inter honorem et honorationem. ipsa enim exhibitio reuerētie que est operatio quedam actualis dicitur honoratio secundum quam alius honorare dicitur et alius honorari. Sed aliquando ex huiusmodi operatione nihil prouenit actum manens post illius operationis designantiam sicut est salutatio genuum flexio capitis inclinatio et multa talia. Et in his non est aliud realiter q̄ honoratio. aliquando autem post huiusmodi operationem remanet aliqd actū. et in talibus nō solū est honoratio la opatio actualis q̄ honoratio dicitur. s; etiā res

opata manēs est honor ppter qđ dicit Añ. pri
mo rhetorice qđ ptes honoris sūt antiqua pri
morditas s3 monumēta imagines. tēpla. 7 hu
iulmodi alia que cōstructa sūt in memoria ali
cui. nō enī solū in sua cōstructōe s3 post sēp qđ
diu durant signa sūt virtutis 7 excellētie eius
p quo cōstructa fuerunt. patz igit qđ diffinitio
Añ. est melior. qm̄ cōuenit omi honori. Alia
autē descriptio magis videt esse honorationis
ppria descriptio. Nec illud qđ nūc dictū est sc3
monumēta. imagines. 7 tēpla ptes esse hono
ris. obstat ei quod in pmo libro fuit dictū: sc3
qđ honor est in honorante magis qđ in honora
to. nō enī ibi dicit simpliciter qđ honor semp sit
in honorante. s3 qđ magis qđ in honorato. quod
est verū. quia si honoratio est actio ex qua non
resultat actū exterius. tūc manet in honorate.
Si autē resultat exterius actum. tunc illud ma
net extra ipm̄ honoratum vel semper vel i plu
ribus. vel satis rationabiliter dicamus qđ ho
nor est in honorante nō in honorato. id est in
potestate honorantis est honorare vel non ho
norare. s3 nō est in dominio honorati. honorari
vel nō honorari. Vterius sciendū est qđ ho
nor sumitur tripliciter. Vno modo quātū ad
eius causam precedentem. Secundo quātū ad
eius substantiam. Tertio quātū ad effectū
consequētem. Primo modo honor est idem qđ
res honorabilis pro qua scilicet homo honorari
debet. Et ille est duplex. quedā enim sunt res
secundum se ipsas honorabiles. cuiusmodi sūt
virtutes 7 operavirtutum. Alie sunt honorabi
les fm̄ attributionem ad ipsas virtutes vel o
pera virtutum tanqđ organa quibus vti possu
mus ad exercendum operavirtutū. cuiusmodi
sunt om̄ia bona humana quibus cōtingit vti
bene 7 vti male. verbi gratia virtutes corporis
nobilitas amicorum. diuitie. officiose dignita
tes. vt papatus. cardinalatus. episcopatus. im
perium. regnū. ducatus. comitatus. similiter qđ
tum ad minores esse camerarium pape vel re
gis. aut cappellanum episcopi. vel ducis: 7 sic
iterum descendendo. Qđ autē predicta sint di
cto mō res honorabiles. apparet. quia secundū
veritatem boni 7 solū boni sunt honorandi vt
dicitur quarto huius. virtutes autē hoīem bonū
reddūt. alia autē humana bona nō sine v̄tutib3
vñ pmo rhetorice dicit qđ oībus humanis bo
nis cōtingit vti male 7 nocere. exceptis v̄tutib3
v̄tutes vō fm̄ se ipsas 7 inseparabiliter res sūt ho

norabiles. Alia autē que p̄numerata sūt s̄ h̄a
bñ dicunt res bone 7 honorabiles. nō simplici
i. absoluto sermone. s3 qđ plurima ptingit his
agē bona. que sine his fieri nō pnt. vñ dicit p̄
mo huius qđ felix indiget his. multa nāqđ opa
ta sūt p organa p amicos p diuitias 7 ciuilem
potentiā. quibusdā autē denudati coinquināt be
atitudinē. Nō enī oīno felix est qđ sp̄e turpissi
mus vel ignobilis vel solitarius vel sine ple. tā
tales res nō sunt honorabiles accidētalit 7 infe
pabiliter qđ prauū nō efficiūt meliorē s3 peio
rem. 7 ita nec sunt res bone nec honorabiles in
prauis. s3 vituperabiles 7 male. qđ seuissima
est iniustitia habēs arma. vt dicit p̄mo politi
ce. sunt igitur res bone 7 honorabiles secundū
attributionē ad v̄tutes. scilicet put virtutibus
annectunt. honor autē sb̄ialiter acceptus est si
gnū bn̄factiue opinionis. vel exhibitio reuerē
tie in testimoniū virtutis fm̄ qđ p̄us diffiniēba
tur. 7 honor sic acceptus videt cōponi ex mate
riali 7 formali. materiale est ip̄a operatio vel ip̄
psa res operata vel quodecūqđ quod innatus est
p modū reuerētie exhiberi aut designare vir
tutē 7 excellentiā eius cui vel p quo exhibetur
7 huiusmodi honoris materialiter accepti di
cit Aristoteles primo rhetorice partes eē sa
crificia. recordationes in metris templum. p̄
morditatem sedis. 7 c. formale autem est desi
gnatio virtutis et excellētie eius cui vel pro qđ
tale aliquid exhibetur. nam capitis inclinatio
posset derisorie exhiberi. et non esset tunc ho
nor sed inhonoratio. sed tunc esset honor si in
signū virtutis 7 excellentie exhiberent. honor
autē quātū ad effectū cōsequētē est opinio que
p huiusmodi reuerētie exhibitionē generatur
de virtute 7 excellentia illius cui exhibet. 7 il
la opinio vel fit apud illū met cui honor exhi
bet. vel apud alios. si apud alios. sic est idēz qđ
bona fama vel saltem pars vel principium bo
ne fame. Si vero apud ipsum tunc illa opinio
causat in ipso mentis exaltationem 7 maximā
delectationem. delectatio enīz causatur ex ad
eptione conuenientis apprehēsi sub rōe cōueni
entis. nihil autē est eque cōueniēs hoī sicut v̄tu
tes 7 opera virtutū. nec homo bonus melius
sibi aliquid esse putat. modo constat qđ comp̄
hensio proprie bonitatis 7 opinio quam homo
habet de se ipso valde fortificatur 7 renouat
per testimonium aliorum. 7 deinde delectatio
multū auget. ppter qđ d̄ p̄ rhetorice. qđ honor

est delectabilissimum propter hoc qđ fantasia
sit vnicuiqđ qđ sit studiosus. 7 magis tñ insinuāt
quos putant veraces esse. Aliqñ autē res in mo
duz honoris exhibite manent post actualē ex
hibitionē in dominio honorati. sicut dona mi
litaria 7 officiose dignitates. 7 tunc effectus ho
noris nō est dicta opinio tm̄. s3 vtilitas taliū
exhibitorum. Vterius sciendū est qđ ho
norari 7 honorare ab honore siue ab honorati
one dicuntur denominatiue. hoc autē actiue h̄
quidē passiue honorare est honoratio vel ho
norem facere vel exhibere. honorari autēz est
honore recipere vel per modū recipiētis se ha
bere. hoc est esse illum cui vel p quo honor vel
honoratio exhibetur. talem enim hic voco per
modū recipientis se habentē. licet aliquādo
fm̄ rei veritatem nihil recipiat s3 solūz termi
net honorationis actū fm̄ intentionēz honora
tis. dico igitur qđ si honor capiatur p re essen
tialiter honorabili. cuiusmodi sunt virtutes et
opera virtutum. quod idem est honorans 7 ho
noratus. qui enim operā virtutis exercet facit
se bonum. 7 in se ipso generat virtutem. 7 per
consequēs honorandum inq̄tum ergo facit se
bonum. honorat se. 7 inquātum bonus efficiē.
honoratur. Circa hoc igitur esset dubitatio.
vtrūz 7 quo modo facit se homo bonum. et v̄
tuosum. an scilicet fm̄ eandem potentiā illaz
bonitatem qua efficiatur bonus formaliter effi
ciat 7 recipiat. vel fm̄ aliam efficiat 7 fm̄ aliā
recipiat. Et posito qđ omnino fm̄ eandem potē
tiam. dubiūz est quid sit melius vel illaz boni
tatem siue virtutēz agere siue recipere eaz. de
quibus nihil plus ad p̄ns dicemus. quia dicta
fuerunt aliqua de his in tertio libro. 7 quia nō
dicimus aliquē proprie honorare vel honora
ri formaliter secundū hunc honorez s3 magis se
cūduz illuz honorem substantialiter acceptūz
qui est signū opinionis benefactiue. imo ma
xime proprie dicuntur secundū ipsaz honora
tionem que est exhibitio reuerētie in signum
virtutis aut quecūqđ designatio virtutis alicu
ius persone. nō enim solūz honorat hominem
qui coraz eo flectit genu vel inclinat caput. imo
etiāz Rex vel papa multo magis personas ho
norant. quas in dignitatibus instituunt. desi
gnant enīz p hoc ipsorūz virtutē 7 excellentiā
cum nulli nisi boni debeant in talibus consti
tui dignitatibus officiosis De huiusmodi igit
honoribus respondeamus ad questionem pro

positam. 7 dicamus qđ quātūz ad ipsius hono
rationis actūz honorare est melius honoranti
qđ honorari honorato. quod probatur p̄mo qđ
bonū intrinsecū meli⁹ est bono extrinsecō. bona
enī extrinseca videntur esse minima bonorūz
vt capitur ex primo huius. s3 honorare est in
trinsecūz honoranti. 7 hoc poterat Añ. innuere
in primo huius. cu3 dixit honorez eē bonū su
p̄ficiētens. quia videt in honoratibus magis
esse qđ in honorato. Secūdo quia opus virtutis
melius est ip̄a virtute quia est finis eius vt di
citur primo huius. propter quod 7 felicitatem
nō posuit Añ. in virtute s3 in opere virtutis. s3
virtus est melior honore vt dicitur in eodē p̄
mo igitur opus virtutis est melius honore. h̄
est dictū qđ opus virtutis est meli⁹ operanti qđ
honor ei. cui exhibet. i. qđ honorari ipsi honora
to. s3 honorare est ipsi honoranti opus virtutis
scilicet opus iustitie. quia ad medium iustitie
referuandum oportet referuolari ei qui bene
egit vt dicitur quinto huius scilicet impenden
do sibi honorez 7 reuerētiā. vnde etiam in qñ
to dicitur qđ exercitātibus actum iustitie mer
ces quedāz est dāda. hec autē est honor 7 glo
ria. qui igitur bono honorez sibi debitu3 impē
dit. iuste operatur. Itē honorari potest mor
tuus sicut viuus per templorūz edificationē p
monumenti nobilis cōstructionem. per nobili
um 7 plurium in intumulatione congregatio
nem. 7 sic de aliis multis modis. honorates au
tē debitu3 iustitie reddunt. 7 ita virtuose ope
rātūz 7 est eis magnūz bonūz. mortuis autēz
quibus honor impenditur non est aliquod tale
bonūz. nisi fragile quoddāz 7 parūz. sicut di
citur p̄mo huius. Itē bonūz aliquod est me
lius ei quē reddit meliorez. qđ ei quē nō reddit
meliorez. honorare autē reddit honoratē me
liorez. honorari vō nō reddit honoratū meliorez
qđ de honoribus deo impēsis p̄. meliores enī
sumus si deo laudes gloriāz 7 honorez attribui
mus. s3 deus idē melior nō est. h̄ igit inter ho
mines accipiat p̄portionabilit qđ etiā p̄. qavi
rū ipocritā honorabim⁹ tāqđ dignū. nec idē me
lior sit s3 peior. Itē tripliciter honorare p̄tin
git sc3 superiore parē. 7 inferiore. Et honorari
tripliciter sc3 a superiori. pari vel inferiori 7 quo
libet mō honorare est melius. qm̄ melius ē ius
te bn̄ agere qđ iuste bn̄ pati. quito huius. Etiāz
melius amicabiliter bn̄ agere. qđ amicabiliter
bene pati octauo. 7 nono huius. 7 melius ē gra
n iiii.

tuite bene facere q̄ gratuite bñ pati quarto huius. s̄z honorare superiorem ē iuste bene agere ⁊ superiorem honorari est iuste bene pati. honorare vero parē est amicabiliter bene facere. et honorari est amicabiliter bene pati. Et iterum honorare inferiorem est tanq̄ gratuite bene facere. inferiorem vero honorari est gratuite bene pati. ideo ⁊c. Etiam sciendum est q̄ hic loquimur de honorare ⁊ honorari secundū q̄ bene sunt scilicet in signum virtutis ⁊ operum bonorum. Si autem quis honoret alterum prave ut fraudulenter vel adlatiue vel alio fine pravo. satis manifestū esset q̄ multo peius eēt honorare q̄ honorari. dicendum tñ esse videtur q̄ honorari forte melius esse pōt honorato. q̄ honorare honoranti. quo ad affectū consequētes multis enim modis potest ei pdesse ut videbitur infra. Ad rationes. Ad primam dicendum est q̄ illud est melius quod intrinsece cōuenit deo ⁊ maioribus fm̄ quod maiores sunt. q̄ q̄b cōuenit minoribus fm̄ q̄ minores. s̄z nō oportet ita esse de his que maioribus ⁊ minoribus cōueniunt extrinseca denominatione. nō enī est melius diligi regi a quodā seruo suo q̄ illi seruo diligi a rege. ergo multo minus oportet si idem bonū cōuenit maiori extrinsece minori intrinsece. q̄ ipm̄ sit melius maiori q̄ minori. sic autē est de honorare ⁊ honorari. sicut dē m̄ fuit. Quādo autē dicit q̄ maximū est quod diis attribuimus. dico q̄ veram est inter ea bona q̄ possimus eis offerre. cuiusmodi sunt. exteriora bona q̄ tñ ista eadem bona q̄ diis ⁊ maioribus sunt exteriora. sint his quibus sunt interiora meliora q̄ diis vel maioribus quibus extrinsece attribuunt. nō oportet cōcedē. Ad aliam dicendum q̄ viri magni nullis indigētes bonis vtilibus. maxime debent inter exteriora bona que ab aliis possunt eis afferri appetere honores. s̄z tñ appetere debēt magis eis bona interiora s̄z virtutes ⁊ opera virtutum. Quā etiā dicit q̄ honor est delectabilissimorū. Dicendum est q̄ hoc est verū inter exteriora bona ⁊ quo ad effectū consequētē sicut dictū fuit. de magnanimo autē magis dices postea. Ad aliam dicendum est q̄ p̄m̄ium essentiale ⁊ p̄ncipale melius est merito. s̄z nō oportet ita esse de premio accidentali ⁊ extrinseco. nō honor non est p̄m̄ium essentiale ⁊ p̄ncipale virtutis. s̄z ip̄a felicitas. ppter quod dicit Añ. virtuti quidē per se nō vtiq̄ fiet dignus honor s̄z tñ virtuosus

ipm̄ gratanter recipiet ab aliis. ⁊ nō habendo ipsos. maiora ipsi tribuere. Ad aliam dicendum. q̄ ratio potest ad oppositū retorqueri. honorare enī liberius est. q̄ honorari potest aliquis inuitus ⁊ ignorans. ⁊ etiā nullā habens arbitrii libertatē. saltem in ista vita sicut mortuus. honorare autē est volentis ⁊ libere eligentis verū est tñ q̄ honor designat in honorato nobiliore statū vel nobiliore conditionem q̄ in honorante. ppter quod est q̄ minor debet honorare maiore. s̄z hic nō cōparamus statum vni ad statum alterius. Ad aliam dicendum est q̄ maior est vera de his que bono ⁊ malo cōueniunt intrinsece. nō de his que eis attribuunt extrinsece. Dicendum etiā q̄ melius est id p̄ quod bonus in bonitate excellit malū vel minus bonū q̄ id in quo sibi conuenit. modo minoratus nō excellit in bonitate honoratē p̄ hoc quod est honorari. s̄z p̄ virtutē ppter quā honor sibi exhibet. Ad vltimam dicendum est q̄ sicut prius dicebatur nos hic loquimur de honorare et honorari fm̄ q̄ bene sunt fm̄ dictamen recte rationis. ⁊ ita concedendum est q̄ melius ē regi honorare vasallum q̄ honorari ab eo. ⁊ illi debet rex magis velle quātū est ex p̄sona sua licet forte nō sit ita quātū est ex re publica. q̄ nō p̄sona regis tñ. s̄z rei publice honor ille exhibetur q̄ regi exhibet nec inde puertit rei publice ordo si rex debite honoret vasallū videlicet sibi dona largiendo. ipm̄ ad suū consiliū vocando. vel ad suā mēsam. aut ip̄z in aliqua officiosa dignitate instituēdo in signū suę p̄bitatis. s̄z nō bene honoraret. si p̄ exhibitionē reuerentie honoret eum. q̄ talis honor nō minoribus debetur. s̄z maioribus aut equalibus. vel quasi. Et sic est finis questionis.

Verū decimo Vtrū scōm magnanimitatē honores sunt magis appetēdi an p̄ temnēdi. siue vtrū magnanimus magis appetat honores q̄ cōtēnat. Arguit p̄mo q̄ magis appetat eos q̄ p̄tēnat. qm̄ ille nō cōtēnit honores s̄z appetit. qui se magis honoribus dignificat. s̄z talis est magnanimus ut dicit Añ. Item honorē diis attribuimus ⁊ honorē maxime desiderāt q̄ in dignitate. honor enī i optimis est premiū est enī p̄m̄iū virtutis. si totum

dicit Añ. tale autē nullus bonus cōtēnere debet s̄z summe appetere extollere. Itē nullus cōtēnit illud in quo delectat. s̄z magnanimus delectat in magnis honoribus. ⁊ studiosus ut dicit Añ. Itē magnanimus vult supexcellē et eē magnus inter magnos. ppter q̄b appetit bñficiare. ⁊ bñficiatus verecūdas. ut dicit Añ. talis autē valde videt honores appetere. Itē fugiens humilitatē appetit honorē. eo q̄ humilitas est cōtēptus honoris. s̄z magnanimus fugit humilitatē. id dicit Añ. q̄ ip̄e nō pōt cū oibus viuere estimans seruales esse blādiores. obsequiosos ⁊ humiles. Itē Añ. dicit q̄ singuli appetūt que fm̄ dignitatē. ⁊ magnanimus est honoribus dignus igitur appetit honores. Itē omnis bonus debet magis appetere q̄ p̄tēnere id quod est eligibile ⁊ ppter seipm̄ ⁊ felicitatis grā. s̄z honor est hmoi ut habetur p̄mo huius. igitur ⁊c. Item omnis virtuosus appetit operari fm̄ virtutem ⁊ opari nō potest sine obiecto circa quod est illa virtus. igitur debet illud obiectū nō cōtēnere s̄z appetere. s̄z magnanimitas est circa honores magnos tanq̄ p̄prium obiectū ut dicit Añ. id ⁊c. Item kaymus excedit in appetendo honores. pusillanimus autē deficit in appetendo eos. s̄z magnanimus est pximior kaymo q̄ pusillanimo. igitur plus ipse appetit honores q̄ deficit ab appetendo. Oppositū arguitur. q̄ dicit Añ. q̄ honor ⁊ alia bona exteriora sunt quid parū ipsi magnanimo. ppter q̄b cōcludit q̄ magnanimi despectores esse videntur. videlicet honoris. ⁊ honorū t̄paliū. Item magnanimus nō curat opinionē. s̄z veritatem. ut dicit Añ. talis autē cōtēnit honores. qm̄ finaliter honor ppter opinionē querit. vñ dī primo huius. amplius autē videtur honorē querē ut credant seiplos bonos esse. ⁊ in p̄mo rhetorice dicitur honor est delectabilissimorū. ppter hoc quod fit fantasia vnicuiq̄ q̄ sit studiosus.

Itē magnanimus nō curat laudes ut dicit Añ. igitur neq̄ honores. qm̄ laus honorem significat specificatum p̄ sermonis exp̄ssionem. Itē Seneca. Tullius. ⁊ alii morales cōter se per predicauerūt contemnēda esse bona exteriora. imo etiam corpus p̄prium. ⁊ vitam. propter hoc quod eorū amor initium est omnium viciorū. vnde Tullius in libro de officiis dicit nemo enī iustus esse potest qui mortē qui dolorem. qui exilium. qui egestatem timet. ⁊ Seneca in epistola cum istis ad lucillum dicit. si

vis honestus fieri. nō honoribus adiciendum est. s̄z cupiditatibus detrahēdum. ⁊ in epistola clarani dicit oīa ista in que dominū casus exercet. serulia sunt pecunia corpus ⁊ honores. imbecilla fluida. mortalia. possessiones incerte. virtuosus autē talia nō appetunt sed cōtēnit Respondēdum est (ut mihi videt) fm̄ distinctionem positam in p̄cedenti questione de honore. Primo enī dicendum est si honor capiatur quātum ad causam ppter quā alicui debetur honor p̄ncipaliter. videlicet provirtutibus aut virtutum opationibus. q̄ magnanimus honorem nō contemnit s̄z appetit. aliter enī ip̄e nō haberet rectum appetitum. Si autē honor capiatur quātum ad causam propter quā alicui debetur honor nō p̄ncipaliter ⁊ p̄ se. s̄z p̄ attributōne ad virtutes ⁊ opera virtutum. cuiusmodi sunt amici. diuitie. dignitates officiose de quibus dicit Añ. q̄ nobiles dignificantur honore ⁊ potentes. seu ditantes. Tunc pro secunda conclusione dicendum est q̄ magnanimus illo casu quo talia nō essent sibi in detrimentū virtutis vel operis virtuosus nō contemneret s̄z appeteret. qm̄ talia simpliciter eligibilia sūt suis oppositis. sicut visus fuit in decima sexta questione p̄mi libri. Sed pro tertia conclusione dicendum est q̄ illo casu quo retentio ⁊ acquisitio talium obstaret operibus virtutum. magnanimus ⁊ vtrū omnis bonus homo contemneret ea oīno. sic enī procedūt oēs rōnes p̄us ad honores cōtēnēdos adducte. sic enim dictū est nono huius studiosus amicorū grā multa agere. ⁊ patrie. ⁊ si oportet mori. proiciet enī pecunias ⁊ honores. totaliter circumpugnabilia bona. procurans sibi ipsi bonū virtutis. sicut dicit Seneca epistola inimitias ad lucillum. vir bonus ab honesto nulla re deterretur ad turpia nulla spe inuitabitur. Si autem honor substantialiter capiatur. tunc questio querebat vtrum magnanimus appetit q̄ alii honorent ipsum. de quo doctor quidam bene dicit q̄ sic. secundum triplicem rationem: magnanimus enī cum sit optimus. ut dicit Añ. est omni honore dignus. ⁊ est iustus q̄ ab aliis honoretur ppter quod magnanimus appetit honorari. p̄rio in quātum hoc est aliis scilicet honoratibus operatio bona ⁊ iusta quos desiderat agere bene Secundo in quātum audientes vel videntes ipsum honorari. propter virtutem. nati sūt p̄ aiari ad virtutē: Tertio in quātū deus i hmoi honore n v.

rationem serui sui honorat et glorificatur. Sed ulterius ipse dicit quod magnanimus potius contemnit quam appetat honorari tamquam bonum sibi. quod etiam puto esse verum si circumscribatur effectus consequens videlicet opinio que per honorem impensum nata est generari. et ipsi qui honoratur. et aliis de bonitate ipsius cui honor impenditur. nam si quis impendit honorem tibi actus ille honorationis statim transit et nihil est hoc effectu consequente circumscripto. et dum talis actus est. ipse non est a te actus. nec ille actus in te transit. propter quod nihil melius in de erit tibi omnino. neque actus neque passus. verum est tamen (sicut mihi videtur) quod si tu honorationem illam percipias. tunc in te per hoc generari poterit opinio vel memoria de tuis virtutibus et operibus virtuosis et per consequens delectatio multa et amor illius. qui tibi debitum honorem impendit et voluntas ad iterum et bene et melius operandum. hec autem ipsi magnanimi et omni homini virtuoso bona sunt et multum appetibilia. quia sunt anime perfectiones et decoramenta et excitationes ad bonas operationes. sed hec omnia sunt effectus consequentes honorem substantialiter acceptum. Similiter etiam si alii percipiant talem honorem impensum tibi. generabitur in eis opinio de tua bonitate. que non aliud erit quam bona fama. vel pars vel principium bone fame. sicut dicebatur in alia conclusione. constat autem quod magnanimus multum debet appetere bonam famam. non enim est dubium quin Regem vel Imperatorem deceat esse magnanimum et tamen Aristoteles in libro suo de secretis secretorum valde regem Alexandrum incitat ad appetitum bone fame. propter quod apparet satis quod magnanimus non contemnit sed appetit honores valde. non propter se sed propter effectus consequentes. et propter alia prius dicta. Sed aliqui dubitant utrum magnanimus vel vniuersaliter homo virtuosus debeat appetere bonam famam tanquam bonum sibi: dico quod videtur mihi esse dicendum quod sic. quoniam si fama bona non fit sibi bonum intrinsecum. ipsa tamen est sue bonitatis interioris extrinsecum decoramentum. Et item sicut multa per amicos per diuitias. per civilem potentiam. operata sunt ut dicitur primo huius. ita bona fama valde prodest ad agenda plurima magna bona. nam si boni famatus vult docere vult predicare. videbimus omnes ad eius doctrinam confluere. et eam in animo

delectabiliter recipere et firmare. et propter bonam famam regis subditi perfecte sibi obediunt. et inde regis actiones in populum meliores et excellentiores habere possunt effectus. Aliqui tamen magni doctores hoc non concedunt. sed dicunt honores magis esse contemnendos quam appetendos quo ad opinionem quam de bonitate et excellentia honorati generant tam in ipso quam in aliis cuius rationes ipsi tales apponunt. Primo quoniam honor et si est virtutis signum. tamen est signum fallax ille enim honor qui debet impendi bono viro potest impendi et impeditur sepe prauo propter quod opinio per tale signum generata erit praua. signum autem fallax cum opinione per ipsum generata. magis contemnendum est. quam appetendum. Item ille pluspari impendit et contemnit honorem. quam appetat cui honor paruum quid est. et cui non fiet dignus honor. talis autem est magnanimus ut dicit Aristoteles. Etiam dicit Aristoteles. magnanimum non esse dignum honoribus paruis. honores autem accepti pro illis fallacibus signis et opinione ex eis generata sunt prauis maxime ipsi magnanimo propter quod ipse se non dignificat talibus honoribus. nec appetit eos. Item vere humilis magis contemnit honores quam appetit. cum humilitas consistit in contemptu honoris sed magnanimus est vere humilis. aliter ipse non esset bonus homo. ergo etc. Item ille plus contemnit honores quam appetat: qui nunquam iudicabit sibi contumeliam fieri. quoniam appetitus honoris et glorie facit sentire contumeliam contemptus autem facit non sentire. Sed Seneca dicit in libro suo de quattuor virtutibus. si magnanimus fueris nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri. Item etiam Seneca per totum librum suum ad serenum nititur ostendere quod sapiens cuiusmodi est magnanimus non potest cadere iniuria. et quod sapiens ledi non possit. propter hoc quod nihil reputat omnia bona fortune. que sola ab eo eripi possunt vide si vis totum librum Sed mihi videtur quod ille rationes et confirmules ad hoc solum concludunt quod magnanimus vniuersaliter omnibus bonis in ordine ad virtutes et opera virtutum. contemnit honores omnino. imo et diuitias et amicos et proprium corpus. vbi scilicet predictorum acceptatio vel retentio seu quecumque procuratio oppugnaret virtutibus seu virtutum operationibus. sed si non. sicut in tertia et secunda conclusione dictum fuit. vnde videtur mihi quod omnes rationes nunc adducte

precedunt secundum exigentiam illarum duarum conclusionum vis suis. Et sic est finis questionis.

Verum undecimo. utrum magnanimitas sit virtus moralis. Arguitur quod non: quia magnanimus magnitudine quidem est extremus. ut dicit Aristoteles. virtus autem in medio consistit. 2º huius. Item vel esset virtus generalis vel specialis. non generalis. quia illa est legalis iustitia ut apparet ex quinto huius. nec specialis. quia dicit Aristoteles. quod magnanimi videbitur esse quod in vnaquaque virtute magnus. Item virtus moralis saltem principalis in homine. non est virtus vel dispositio corporalis. sed magnanimitas videtur esse dispositio corporalis. quoniam (sicut dicit Aristoteles) eius proprietates sunt motus leuis. vox grauis. locutio stabilis. que sunt proprietates corporales. Item nullus virtuosus debet habere conditiones oppositas ipsi felici. sed magnanimus habet ei conditiones oppositas. probatur. quia (dicit Aristoteles) quod neque bene fortunatus gaudiosus erit. neque infortunatus tristis. sed in primo libro dicitur quod magna infortuna turbant et contribulant beatum. tristitias enim inferunt. etc. Item nulla virtus habet per se conditiones et alii virtutibus oppositas. sed magnanimitas habet. quod declarat auctoritate Aristoteles. Primo quia magnanimi despectores sunt et contemniunt. et ita videntur esse superbi. et volunt superexcellere quod est contra humilitatem. Secundo quia magnanimus beneficiatus verecundus et verecundia non est viri virtuosus ut dicitur in fine quarti huius. Tertio quia non habet in memoria eos a quibus bene passus est. et ita videtur ingratus esse. Quarto quia est otiosus et tardus et piger. Quinto quia non potest ad alium viuere. quod est contra politicam coactionem. Sexto quia non est memor mali quod est contra prudentiam dicitur Seneca in libro de quattuor virtutibus. Si prudens fueris preterita recordare. Septimo. quia magis est possidens infructuosa fructuosis. quod iterum est contra prudentiam. Octavo quia non est humaniloquus quod est contra eutropiam. Nono quia neque est laudatiuus neque curat quod laudet quod est contra rheticam que est pars politice virtutis.

Decimo quia manifestus oditor. quod est contra amicitiam. Vltimo quia vitiosus ironia ad multos. quod est contra veritatem. Oppositum dicitur omnes morales. Sciendum est quod Seneca (ut apparet in libro suo de quattuor virtutibus cardinalibus) non ponit magnanimitatem aliam esse virtutem a fortitudine. propter hoc quod ipse non distinguit virtutes morales specificiter per distinctiones obiectorum sed per diuersas proprietates quas omnis virtus circa proprium obiectum seruat sicut dictum fuit in vice prima tertia questione tertii libri. vnde Seneca omnem virtutem firmam quod firmat animum in opere bono circa difficultates vocat magnanimitatem siue fortitudinem. propter quod magnanimitas sic accepta non est virtus aliqua specialis. Vnde de ea sic accepta nihil ad presens intendimus. Aristoteles autem magnanimitatem distinguit specificiter contra fortitudinem et alias virtutes speciales. quia sicut per fortitudinem intelligit habitum moderantem passiones appetitus circa terribilia. et per patientiam habitum moderantem passiones appetitus circa delectabilia tactus. et per liberalitatem habitum moderantem passiones circa pecunias. ita etiam per magnanimitatem intellexit habitum specialem moderantem passiones appetitus circa honores et inhonorationes. de qua magnanimitate nunc intendimus dicamus ergo quod magnanimitas est virtus moralis. quod sic probatur circa quecumque bona vel mala humana circa que contingit se habere male secundum excessum. et male secundum defectum. et bene secundum medium. nos indigemus virtute inclinante nos et determinante ad medium. sed circa honores et inhonorationes contingit et excedere prauum et deficere prauum. et secundum medium bene se habere. ergo circa hoc indigemus virtute inclinante ad medium eligendum et tenendum. tale autem virtutem vocamus magnanimitatem quod probare non oportet. quia quod nominis oportet supponere. minor dicte rationis declaratur. Primo quia ex precedenti questione manifestum est quod honores sunt appetendi secundum rectam rationem. quod docetur non obfunt. sed sunt virtuosus operationibus imo magis appetendi sunt quam pecunie si vnum est (quod dicit Aristoteles) honorem esse maximum bonorum exteriorum quanto namque aliquid est magis bonum. tanto magis est appetendum propter quod apparet quod defectus vituperabilis esse potest in appetitu bonorum et specialiter multum inconueniens esse videtur si quis habens sufficientem scientiam sufficientes diuitias. et amicos ad officium honorabi-

le occupandum in quo possit multas exercere virtuosas operationes: multum potest esse pro se. sic se reputet indignum ut se prius honore tibi. puet etiam se multis bonis operationibus. Quod etiam excedere contingit vituperabiliter apparet. si quis plus appetat honores quam virtutes. peccat pervertens ordinem. cum non sint appetendi honores nisi propter virtutes et opera earum. tales enim sepe fiunt hypocrite. nam ad nihil boni intendentes fingunt se bene agere ut horum volentes magis videri boni quam esse: non videri tales etiam querunt adulatorum et diligunt. a quibus (cum a bonis non possint) cupiunt sibi signa reuerentiae exhiberi tales sunt invidi. volentes enim superexcellere. cum propter demerita non possint tristantur de excellentiis aliorum. fiunt etiam superbi et valde mali. cum se dignificent honoribus indigni existentes. sic enim credunt se valere totum mundum vel propter diuitias. vel propter amicos. aut aliquid huiusmodi. et ita deum neque reuenter neque superiores honorant. sed mediocres prestant quantum possunt. et inferiores omnino despiciunt et contemunt. Ad rationes in oppositum dicendum. Ad primam soluit Aristoteles. dicens. magnanimus magnitudine quidem extremus. in eo quidem quod ut oportet medius id est medium ad nos seu medium rationis tenet. licet ad extremum rei intendat. si se dignificet maximis honoribus hoc est quia est eis dignus et appetit eos: et prosequitur eos quando ubi et quomodo oportet etc. Virtus autem non in medio rei consistit. sed in medio rationis.

Ad aliam dicendum quod ipsa magnanimitas est virtus specialis specificiter formaliter distincta contra alias virtutes. quia est circa obiectum speciale et distinctum ab omnibus aliarum virtutum obiectis sicut dictum fuit. sed ipsa potest dici virtus communis presuppositiue. siue materialiter. pro tanto quia ipsa presupponit omnem aliam virtutem. magnanimi enim est se dignificare magnis honoribus dignum existens eis. quibus nullus dignus est secundum Aristoteles: nisi vere bonus scilicet simpliciter virtutibus insignitus. Est igitur magnanimi presuppositiue magnum esse secundum omnem virtutem magnanimus autem non appetit maximos honores principaliter. sed maximis honoribus esse dignus. quod fit per in vnaquaque virtute magnum esse. neque magnanimus appetit honores propter se. sed virtutum gratia videlicet ut honoratus pos-

sit in excellentiores operationes virtutum. ideo magis appetit virtutes. propter quod iterum ipsius est intentione primaria magnum esse in vnaquaque virtute: Ad aliam dicendum quod potentie superiores anime cum fuerint perfecte per virtutes sibi debitas. habent regulare potentias inferiores. propter quod non est inconueniens attribuere virtuti proprietates seu operationes aliquas corporales. non tamen sicut elicatas. sed sicut regulatas et imparatas ab illa virtute seu a potentia in qua illa virtus existit. Ad aliam dicendum quod magnanimus et de bonis fortitudinis gaudet: et de malis tristatur. non tamen intense. sed remisse quia sua reputat omnia bona extrinseca in comparatione ad virtutes. que semper manent sibi salue. et hoc etiam modo Felix et gaudet et tristatur. ideo bene dicit Aristoteles. neque bene fortunatus gaudiosus erit et non dicit gaudens gaudiosus enim plenitudinem notat et excessum. Ad aliam dicendum quod magnanimi sunt despectores bonorum extrinsecorum. non tamen simpliciter. sed ubi eorum retentio vel acquisitio vel affectus oppugnaret operibus virtutum. sunt etiam contemptiui adulationum et timorum. et vniuersaliter omnium que possent a veritate seducere. quia magis volunt esse boni quam videri. et honoribus esse digni quam honorari sed non sunt contemptiui dei neque hominum nisi malorum. et ratione suarum malitiarum. superbi autem econtra propter adipiscendos honores fictitios contemunt virtutes et deum et homines. specialiter bonos viros. et amplexantur adultores. quia magis volunt videri esse magni et honorari quam esse vere magni et honore digni. magnanimi etiam volunt superexcellere in virtuosis operationibus. superbi autem in honoribus. Item magnanimi volunt excellere ex meritis suis: secundum dignitatem et aliis bene faciendo. Superbi autem sine meritis et propter dignitatem. et alias deprimendo. Ad aliam dicendum quod magnanimus non verecundatur proprie. sed verecundari dicitur eo solo quod habet similem quendam modum verecundie scilicet quod sicut iuuenis se retrahit a turpitudine propter verecundiam. ita magnanimus pro magna nimitate reddit se tardum ad operationes minoris honestatis ut operetur excellentiores. id est cum beneficiis are sit melius et virtuosius quam beneficiari. magnanimus beneficiatus quasi indevecundaretur quod in ope excederet ab altero. statim retribuit et rebeneficiat. quod licet autem verecundia conuenit bonis viris. dicitur

post. Ad aliam dicendum quod Aristoteles non dicit quod magnanimus non habeat in memoria semper eos a quibus bene passus est sed loquitur in futuro habet ei in memoria semper eos quibus bene faciet et non eos a quibus bene patitur. sed in memoria habet eos ut retribuatur. Ad aliam dicendum quod magnanimus non est piger nec ociosus proprie. sed secundum similitudinem quadam. nam ad maiores operationes intentus quasi videtur obliuisci minores. que sepius occurrunt id videtur ociosus. Item cum deceat operari magna ex impetu vni nihil operari videtur nisi mature et cum deliberatione. propter quod videtur esse tardus et piger et maturus. Ad aliam dicendum quod in rei veritate magnanimus optime viuit ad seipsum et ad alium. sed videtur adulatoribus multis iocos et solatia sensualia solum affectantibus quod ipse non possit viuere ad alium. propter hoc quod ipse est tardus in verbis et iocis ociosis et maturus in seriis. vel dicat quod ipse non potest ad alium quecumque viuere indifferenter. quia ipse odit adultores et contemnit viciosos sed ad amicos et viros bonos ipse bene viuunt. Ad aliam dicendum quod magnanimus non est memor malorum seu iniuriarum sibi illatarum. quo ad vindictam capiendam. quia scit se per tamen nihil ledi posse nec minorari quo ad bonum virtutis. quod solum reputat vere bonum. sicut Seneca bene declarat in libro suo ad serenum. ipse tamen est memor et bonorum et malorum preteritorum pro quanta memoria ipsorum valet ad melius operandum. Ad aliam dicendum quod vulgari more Aristoteles vocat possessiones fructuosas que ab se multo labore multam afferunt pecuniam infructuosas autem vocat ubi paucioribus pecuniis existantibus. oportet magis laborare. sic et dicitur beneficium ecclesiasticum fructuosum et liberum ubi multa pecunia colligitur et non oportet deo seruire et ubi oportet sepe dinis officiis intendere vel rei publice laborare. beneficium diceretur infructuosum et seruum. hoc autem ita dicitur quia vulgus plus reputat pecuniam quam virtutes per quas tamen solus acquiritur fructus verus humanus. conceditur ergo quod magnanimus magis vult possidere infructuosa bona quam fructuosa. vulgariter loquendo. eo quod illa sunt vere et simpliciter fructuosa. Ad aliam conceditur quod ipse non est humaniloquus in superabundantia. sed secundum quod oportet. et secundum quod decet statum suum. talem autem vulgus reputat non humaniloquum. sed

tanquam brutalem hominem. propter hoc quod multi delectantur in excessiua loquacitate in qua tamen non deest peccatum. Ad aliam dicendum quod ipse non est laudatius adulatorie neque excessiue neque quorundam contingenter sicut dicit Aristoteles sed moderate laudat solum vere bonos. tenens documentum Senecae dicentis. Parce laudato unde dicit Aristoteles. magnanimus autem iuste contemnit et glorificat vere. multi autem contingenter. Concedendum etiam quod ipse non curat principaliter quod laudetur. sed quod sit laude dignus. Ad aliam dicendum quod ipse est manifestus oditor reproborum. ad quos vera amicitia esse non potest. sicut videbitur infra. Ad vltimam dici potest quod ironia non opponitur veritati. sed sicut dicitur infra. ironia namque qua magnanimus vitur. est (ut aliqui dicunt) veritatis occultatio vel dissimulatio. qua magnanimi vitur ad multos scilicet ad miseros et seruales. ad quos non est dignum suam manifestare magnitudinem. vel (sicut aliqui dicunt) ironia est reprehensio malorum sub verbis contrarium significationibus per modum indignationis habite de malitia ipsorum. unde si quis male operatur. dicimus tunc esse valde malus. qua ironia magnanimus vitur ad multos. quia sunt mali. etc.

Veritur duodecimo virtus pusillanimitas sit vicium peius quam kaymotes. Arguitur primo quod non sit vicium quoniam omnes vicio si videntur esse mali de se. sed de pusillanimitate kaymo dicit Aristoteles. quod non videntur esse mali.

Item soli virtuosus sunt honoribus digni et non vicio si ut vult Aristoteles. sed pusillanimitas est dignus honoribus ut apparet per eius descriptionem est enim pusillanimitas qui quibus est dignus non se dignificat ut dicit Aristoteles. qui siue magnis siue paruis siue moderatis dignus existens adhuc minoribus seipsum dignificat. Arguitur etiam quod kaymotes non sit vicium quia kaymotes videtur consistere in excessiuo appetitu honorum sed summe appetere honores non est vicius probatur quia talis appetitus incitat nos ad opera virtutum. cum non nisi propter virtutes et opera virtutum homo debeat honorari. appetitus autem fortis alicuius rei incitat ad operationes per quas illa res innata est attingi modo

ille appetitus nō est malus qui nos incitat ad virtutes ideo rē. Item kaymus videtur esse qui appetit honores quibus ipse nō est dignus s; hoc nō videtur esse contra rectam rōem. q̄a viciōsus nō est dignus honorib⁹. r̄ tñ recta ratio videtur dictare q̄ ipse appetat honores. p̄bo quia ipse debet appetere virtutes ad quas ex debito consequuntur honores. s; si recta ratio iubet appetere añs. nō videtur esse contra rōem appetere p̄ns. iō rē. Item quod sit ex ignorantia. nō sit ex vicio. aliter pueri essent viciōsi. etiam dictūz fuit in tertio q̄ talia sc; que ex ignorantia fiunt sunt iuoluntaria r̄ p̄ p̄ns neq; viciōsa neq; virtuosa. s; kaymus r̄ pusillanimus ex ignorantia operantur. nā de kaymo qui qbus nō est dignus se dignificat dicit Añ. q̄ ipse est insipiens. de pusillanimo autem dicit q̄ videtur ignorare se ipsum. deinde arguitur q̄ kaymotes sit peius viciū q̄ pusillanimitas. quia kaymus declinat ad superbiam. pusillanimitas autem ad humilitatem. r̄ superbia est valde mala. r̄ humilitas bona. etiaz kaymotes declinat ad iniustitiam quia nititur alios dep̄mere vt superexcellat in honorib⁹ nec vult honorare maiores r̄ bonos viros. s; potius inuidet eis que iniustitia est valde mala r̄ similiter inuidia. Item kaymus est indignus. pusillanimus est dignus. vt patet per descriptiones ipsorum. indignus autem est digno deterior. igitur rē. Oppositum arguitur per Añ dicentem oppouitur aut magnanimitati pusillanimitas magis q̄ kaymotes. r̄ sic magis r̄ deterius est. dicendum est q̄ kaymotes r̄ pusillanimitas prout de his loquitur Añ. sunt vicia magnanimitati opposita. Secundo videbitur qualiter pusillanimitas sit peius viciū kaymote. Prima conclusio satis patet ex questione precedente. si supposuerimus noiū significationes visum enim fuit q̄ in appetendo honores r̄ in dignificando se honorib⁹ contingit r̄ excedere prauē r̄ deficere prauē r̄ medio modo se habere bene. Magnanimitas autē est habitus inclinans ad medium propter quod dictum fuit ipsam esse virtutem. habitus igitur inclinātes ad excessum r̄ defectum erunt vicia magnanimitati opposita s; per kaymotem intelligimus habitum inclinātem ad excessum. r̄ per pusillanimitatem habitum inclinātem ad defectū igitur rē. Sed q̄tū ad scōm sciendum q̄ sub kaymote continentur ambitio r̄ presumptio. nam

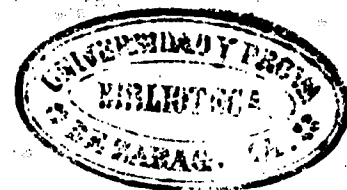
magnanimus primo quidem honores cupit substantialiter acceptos sicut oportet sc; nō p̄pter se sed reducendo eos in opera virtutum. Secundo dignificat se officiis honorabilibus q̄ bus ipse est dignus nō quidē propt̄ excellentiores honores. s; vt in his officiis excellentes exerceat operationes virtutum. Et secundūz ista duo contingit errare dupliciter secundum excessum. Primo quidem in appetendo honores substantialiter acceptos plusq̄ oportet vt aliter q̄ oportet. scilicet si magis appetamus honores q̄ opera virtutum. ad quod statim consequit̄ se preter dignitatem officiis honorabilibus dignificare. Nō ad operandum secundum virtutes s; ad exteriores adipiscendos honores. r̄ hec ē ambitio. Secundo erratur secundum excessum dignificando se dignitatibus r̄ officiis honorabilibus preter dignitatem nō tamen propt̄ honores exteriores adipiscendos principaliter. s; magis propter operationes excellentiores i hu iusmodi officiis exercere r̄ hec est presumptio. Quod autem hoc sepe contingat. apparet inductiue. verbi gratia si medicus nundum sufficienter expertus medicinam regi sine aliorū magno consilio ministrare presumat. aut si qs in theologia nundum profundatus nitatur in predicationibus obscurissima declarare. vel si miles iuuenis r̄ inexercitatus assumat sibi officium ordinandi regis exercitum. aut omnino si quis officium assumit quod exercere nō potest honorifice vel propter inexperientiam vt p̄pter artis aut diuiciarum aut amicorū aut aliquid huiusmodi defectum. huic autez duplici vicio secundum excessum. correspondet duplex viciū secundum defectum. quorum vtrūq̄ sub pusillanimitate continetur. Primum est quod ambitioni opponitur. si quis minus q̄ oportet appetat vel acceptet honores substantialiter acceptos. Secundum est quod presumptioni opponitur si quis ad officium aliquod honorabile exercendum vbi posset excellentes vtutum operationes exercere. habeat sufficientiam in scientia in amicis in diuitiis r̄ aliis ad hoc requisitis. r̄ non se dignificet illo officio s; q̄ quasi habens animum pigrum reputans se ad officii onera sustinenda non sufficere refur tet officium. videtur ergo mihi q̄ kaymus talis ambitiosus sit multo deterior pusillanimo sibi opposito. quoniam sicut arguebatur. talis kaymus declinat ad superbiam. declinat ad in

uidiam. diligit adultores sit iniustus peruertit ordinem morum r̄ nature. preferens virtutibus honores. cu; tñ non nisi propter virtutes querendi sint honores. nec aliquid boni s; potius mali participant. nisi ordinētur ad virtutes. Sed videtur q̄ kaymus qui est presumptuosus simplex qui scilicet ambitione caruerit minoris sit viciū q̄ pusillanimitas sibi oppositus. quia talis pusillanimitas non solum priuat se honoribus exterioribus. s; r̄ operibus virtutis q̄ posset r̄ tenetur exercere. quod est satis malum. presumptuosus autem sibi oppositus peccat et nititur ad ea que suam facultatem excedunt. Nam peius est a bono desistere. q̄ ad bonū tēdere quīs immoderate. Item ambe conclusiones simul probari possunt. quoniam viciū videtur esse peius ad quod magis inclinamur vt apparet in secundo huius. s; ad ambitionē magis inclinamur q̄ ad pusillanimitatem sibi oppositam. propter hoc q̄ honor est delectabilissimorum sicut dicitur primo r̄ hethorice. ad pusillanimitatem autē presumptioni simplici oppositam magis inclinamur q̄ ad presumptionem. propter hoc q̄ sicut dicitur primo r̄ hethorice desidia oia etiā negligētie. ludi reges r̄ sōnus delectabiles sunt. sollicitudines autem et studia r̄ conatus tristes. Ad rationes dicendum est. Ad primā q̄ vulgus illos solos solet vocare malos qui sunt alius iniuriosi. kaymus autem presumptuosus simpliciter r̄ pusillanimitas non sunt alius iniuriosi nisi viciū aliud q̄ magnanimitati oppositum subnitat. r̄ ita intellexit Aristoteles q̄ non sint mali. quod apparet per causam quam assignat dicens. nō enim malefactores sunt ipsi tñ possunt dici mali loquendo largius. quia circa honores habent inordinatum appetitum. Ad aliam dicendum q̄ pusillanimitas secundum rei veritatem non est honore dignus voluntate sua sic inordinata manente. s; potius vituperandus. s; sic hypothetice debet intelligi q̄ sit honore dignus q̄ ipse sufficientiam habeat in scientia in corporali potentia. in diuitiis. in amicis. ad officium aliquod honorabile obtinendum r̄ exercendum si vellet s; illo se non dignificat. iob voluntatis defectum ideo viciōsus. Ad aliam concedendum q̄ appetitus honoris ordinatus incitare potest nos ad virtutes. s; inordinatus appetitus quo scilicet honores substantialiter acceptos p̄ferimus virtutibus. nō incitat nos ad virtutes s; ad supbiā. ad inuidiā ad iniustitiā r̄ sicut dcm

fuit. vnde licet honores solum debeant impendi bonis. tñ sepe impēduntur malis vel per adultores. r̄ lucrum fraudulentum intendentes vel etiam aliquando per bonos viros propter timorem crudelitatis illorum malorum. r̄ potentie ipsorum in diuitiis. aut amicis. sic ergo tales ambitiosi non per virtutes querunt honores. s; per opera valde mala. Ad aliam concedendum est non esse malum q̄ quis etiam ante generationem virtutis appetat virtutes. r̄ mediantibus virtutibus honores. s; si aliter appetat q̄ mediantibus virtutibus r̄ propter virtutes. hoc erit preter rationem. si etiaz se dignificet honoribus ante q̄ sit eis dignus. ipse peccat. Ad aliam dicendum est q̄ ignorantia inuincibilis excusat a peccato. s; non illa que prouenit ex inordinatione appetitus. imo sic ignorat omnis malus vt dicitur in tertio. Ad aliam dicendum q̄ kaymus ambitiosus est deterior pusillanimo s; non ille qui sine ambitione esset presumptuosus solum. Ad aliam dictum fuit q̄ pusillanimitas nō est vere dignus. s; esset si vellet. vnde concedendum q̄ aliquando pusillanimitas est sufficientior m̄to in scientia. in potentia. in diuitiis. in amicis ad operationes excellentes virtutum exercendas. q̄ kaymus. s; ipse magis deficit in interiori affectu. ideo deterior. Et sic est finis questionis.

Venit tertio decimo Vtrum phylotimia sit virtus distincta a magnanimitate. de quo videtur procedendum esse sicut processus fuit de liberalitate r̄ magnificentia in septima questione huius quarti. quod notat Añ. expresse in secundo h⁹ dicens. Sic autē dicimus habere ad magnificentiam liberalitatem circa parua differentē. ita habet quedā sc; phylotimia ad magnanimitatem circa honores extēntē magnā. idē etiam dicitur quarto huius.

Sciendum est tñ sicut dicit Añ. q̄ illa virtus q̄ sc; mediat circa puos r̄ mediocres honores nō habet nomē p̄priū sibi impositū. s; aliquā vocamus eam phylotimiam. i. amatiuam honoris r̄ aliquando vocamus eam aphylostimiam ab a qd est sine quasi non amatiuam honoris. r̄ hoc est quia medium comparatum vni extremi videtur participare alterius extremi naturam vocamus ergo phylotimiam p̄prie illā q̄ regulaz

ronis nō excedit in appetitu honoris. cui nos opposcentes ipm viciolum/vocamus ipm aphilotimū Aphilotimus autē pprie vocat qui preter rōem deficit ab appetitu honoris cui opponentes ipm virtuosū. vocamus eū philotimū Quoniā igit cōtingit in honorū appetitu superabundantia defectus et medium. manifestum est q̄ philotimia proprie accepta et etiam aphilotomia sunt habitus viciosi. Philotimum autē sicut dicit Añ. vitupamus. vt magis quā oportet et vñ nō oportet. Similiter etiā nō amatōre honoris. hoc est aphilotimū vitupamus vt neq̄ in bonis eligentē honestari. manifestū est etiā si philotimia et aphilotimia capiā min⁹ pprie p̄ hitu illo q̄ honores appetimus qm̄ o3 et quos oportet et a quibus oportet sic de aliis circūstantiis et quo etiam honores nō appetimus qm̄ nō oportet et vbi et quomodo etc. q̄ philotimia et aphilotimia vel quocunq̄ noie nōietur/erit virtus moralis. sic enī dicit Añ. Est autē qm̄ amatōre honoris laudamus vt virilē. et amatōre boni. et nō amatōre honoris vt moderatū et tpatum. s3 sicut de liberalitate et magnificētia dictū fuit q̄ nō sunt diuerse virtutes. ita dicendum est q̄ philotimia et magnanimitas nō sunt diuerse virtutes. imo si p̄ philotimiā inteligeremus habitum inclinantē ad mediū rōis in honorib⁹ vñ sicut liberalitas inclinat ad mediū tenendū in diuitiis. tūc magnanimitas erit mod⁹ qdē philotimie sicut dictū fuit. q̄ magnificētia esset quidē modus liberalitatis. Si vero dicat q̄ philotimia sic appropate respiciat honores puos. sicut magnanimitas honores magnos. tūc erit dicendū q̄ ipse sunt nō diuerse virtutes s3 diuersi modi eiusdē virtutis. per quā enī virtutem homo parui status oparetur circa minores honores sicut oportet. p̄ eandem virtutē ipse cōstitutus suis meritis exigētibus in maioribus dignitatibus. oparetur circa maiores honores sicut oportet. Et hec de questione.

Veritur decimo quarto vtrū māfuetudo sit virtus moralis. Arguit q̄ nō q̄ vel esset virtus specialis vel generalis. nō generalis q̄ ille est iustitia legalis. nec specialis q̄ virtus specialis est circa passiones speciales. modo ira circa quā est māfuetudo nō videtur esse specialis sed generalis. primo quia concupiscentia denotat generaliter totū appetitum sensituum omnis enim appetitus dicitur concupisibilis vel irascibilis. Secundo

q̄ ipsa s3 ira claudit in se delectationem tristitiam vt apparet 2° rhetorice que quidē delectatio et tristitia sunt maxime passiones generales vt apparet 2° huius. Tertio quia omnis passio spēalis habet aliā passionē sibi contrariā. sicut amor odiū. delectatio tristitiā et sic de aliis. ira autē nullā videtur habere passionē sibi cōtrariā. ideo etc. Item si mansuetudo esset virtus vel ipsa esset eadem cū clemētia vel alia. s3 nō alia. quoniā virtutes eedem sunt quibus viciū idem opponit sed mansuetudini et clemētie idem viciū opponitur. s3 crudelitas. etiam quia ambe circa idem obiectū sunt ambe enī sunt circa iras circa punitiones et vindictas. Nec potest dici q̄ sit eadem virtus cū clemētia. quia mansuetudo spectat ad oēs q̄s irasci cōtingit. clemētia autē vt Seneca dicit ad neronē nō est nisi superioris ad inferiorē ideo etc. Item si mansuetudo esset virtus. ipsa esset circa iras vt vult Añ. sed circa iras nullavides esse moralis virtus. p̄ qm̄ circa illā passionem nō est virtus. que secundū se totam est p̄ua et penitus abiicienda. cū circa eam nullū sit mediū laudabile et virtus omnis est mediū cōiectrix et electrix vt dicit 2° huius. s3 ira ē s3 se mala et totaliter abiicienda: q̄ p̄bat multipliciter. Primo q̄ ipsa vñ est in pte irōabili que innata est aduersari et obuiari rōi p̄mo huius. Secūdo q̄ irati minus p̄vident p̄mo elenchorum. Tertio q̄ impedit ira animum ne possit cernere verum et in septimo huius dicit Añ q̄ ira et alie passiones irōabiles ligāt mētē vt nō possit ī actū rōis. vñ virtū passionatū assimilat dormienti vel infāntiam patienti vel vinolento. Quarto q̄ ira igetat aīam. que tñ nō fit sapiens et prudens nisi quiescēdo septio phycorū. Quinto q̄ ira mouet ad vindictā q̄ est cōtra cōicatonē politicā et cōtra ius diuinū. q̄ dicit vt hoc aliis faciamus q̄ nobis fieri vellemus. nullā autē vellemus de nobis vindictā accipere. s3 ueniā tribuere. Sexto q̄ vindicta oīs est mala. si nō sit iusta. iō motus oīs ad vindictā est mal⁹ si nō sit ex zelo iusticie ira at̄ mouet ad vindictā. et nō ex zelo iusticie. cū ipsa sit in appetitu sensituo q̄ nō habet iustitiā p̄ obiecto. Item ad principale arguit. q̄ passio nō est contraria virtuti s3 passioni. ira autē que est passio est cōtraria mansuetudini vt dicit Añ. 2° rhetorice. s3 mansuetudo est passio et nō virtus. Item omnis virtus in medio cōsistit neq̄ ad excessum declinans neq̄ ad defectū sed

māfuetudinē sicut dicit Añ. ad mediū ferimus ad defectū declinantes. vnde postea subdit peccare autem magis videtur ad defectū. Oppositum arguit auctoritate Añ. et aliorū philosophorum moralium. Primovidendū est quomō ira est passio quedā specialis. Et sc̄o ostendit q̄ aliquid sit bonū irasci. Tertio concludit q̄ māfuetudo sit virtus moralis. Quarto videbitur quō se habeat ad clemētiā. Quantum ad p̄mū sciendū est q̄ ira ab Añ. sc̄o rhetorice sic describitur. Ira est appetitus cū tristitia punitionis apparentis propter apparentem paruipensionē eorū que in ipm aut in ipsius aliqua non conuenient. Ex qua descriptione statim manifestū est q̄ iram concomitat tristitia et delectatio qdā. nam paruipensio speciem mali habet. ideo tristitia factiua est. vindicare autē siue punire delectabile est sicut dicit primo rhetorice/ quod ibidem p̄bat Añ. tali medio. cuius enim non ademptio tristabile: illud adipisci delectabile. Irati autem tristantur vehementer non punientes igit punire est delectabile. Ex quo itē consequit vt spes vindicte seu punitionis sit delectabilis quia quecunq̄ presentia letificant et sperantes. et meorantes sicut dicit p̄mo rhetorice. Ira autem sine spe vindicte non est propter hoc autem dicit in descriptione ire q̄ ipsa est appetitus punitionis apparentis. vnde dicit primo rhetorice q̄ null⁹ irascitur his que multū super se posita sūt. verbi gratia si rex fore faceris paup̄ viro/ vir ille bene tristat et odit regem. sed non irascitur ei quia nō sperat vindictam. Sed licet cū ira sint delectatio et tristitia predicte tamen ira non est formaliter nec delectatio neq̄ tristitia. Primo qdē manifestū est q̄ ipsa non sit tristitia propter iam dicta qm̄ tristitia illa que nobis infit propter paruipensionem separari potest ab ira cum non irascamur vt dictū est potentia superexcedentibus. tristitia tamen multā habentes de paruipensione vel iniuria nobis illata per ipsos. Sc̄o etiā p̄t q̄ ira non est delectatio illa que ex punitione vel spe punitionis efficit. qm̄ illa delectatio in actu ali punitione auget. ira autē diminiuit. vnde dicitur quarto huius q̄ punitio quietat impetū ire delectationē pro tristitia faciens. vnde concludi potest q̄ ira formaliter accepta sit passio specialis licet comitatiue includat plures passiones. Quod iterū sciri potest distinguendo passiones diuersas appetitus. Nam si de concupisibili appetitu loquamur dici potest q̄ sicut generans leue primo dat formā leuitatis. sc̄o motum ad locū

tercio quietē in loco. Sic bonū appetitū obiectū p̄mo generat in appetitu formā que est quedā qualitas ipsi appetitū et vocatur amor vel complacentia. Sc̄o generat metū seu tendentiā in ipm et vocat concupiscentia vel desiderū. Tertio generat quietē in ipso adeptō: et vocat voluptas vel delectatio: vñ est q̄ memoria spes ac si bonū esset presentialiter adeptū generant delectationem/ non ex eo q̄ ipm est absens. sed q̄ spes eius in fantasia manet aliquid ac si ipm esset presens. p̄pter q̄ dicitur p̄mo rhetorice q̄ meorantes vel sperantes quasi sentire putant. vel dicamus q̄ bonū fm̄ q̄ simpliciter apprehensū generat amorē vel complacentiā: sc̄m autē q̄ habēdū generat desiderū vel concupiscentiā: fm̄ vero q̄ habitū generat delectationē seu voluptatem. Et econtra malū primo generat odiū vel displicentiā. sc̄o refutationē vel fugā. et sc̄o dolore vel tristitiā. Ex quibus apparet q̄ ira cum sit passio tendēs ad vindictā magis formaliter potest dici desiderū siue concupiscentia: q̄ delectatio vel tristitia. De appetitu etiā irascibili dici potest q̄ ipse sicut cōmuniter dicitur versatur circa bonum vel malum sub ratione cuiusdā arduitas apprehensū. que quidē arduitas attendi potest vel quantū ad difficultatē vel quantū ad piculū. Si ergo sensus apprehendat piculū: et non succubat sed super: dicit audacia. et si succubat: erit timor. si autē apprehendat difficultatē et non succubat tunc erit spes et si succubat erit desperatio. Si vero sensus non solū piculum vel difficultatē sed eū qui piculū vel difficultatē attulit apprehendat: si appetitus nō succubat tendit in punitionē seu vindictā: et erit ira. et si succubat erit contrarium ire. p̄pter quod manifestum est iterū q̄ ira passio est quedā specialis. et q̄ innata est habere morē distinctum ab aliis passionib⁹ videmus enim iracundos qui maxime nituntur ad punitionē et vindictā cū potuerint superare: minime tamen volentes vel potentes dura seu difficilia sustinē. Et econtra videmus multos qui propter audaciā durissima et piculofissima nō abhorrent/ mitissimi tamen inueniuntur. et cum superauerint mime puniti. Quantum autē ad secūdū seneca videt Añ. contrarius. vult enim Añ. q̄ irasci sit aliquā bonū. q̄ sic p̄bari potest omne illud est aliquando bonū quod natum est iuuare virtutē in suis operationibus. ira autē est hmoi. quod apparuit in quarto huius auctoritate homeri dicētis virtutē immitte furori: et furorē et virtutē erige. vnde dicit Añ. fortes igit

propt̄ bonū opantur: furor aut̄ coopatur eis. cuius
enī fortis bellabit̄ propter bonū virtutis: et graui-
ter vulnerabitur: et mors imminet: tantū erit
impetus doloris et timoris in se: quod vires senti-
tiue etiā ratione adiuuante non sufficerent ad
bellandum: nisi ira calefaciens sanguine dimi-
nuerit doloris sensum et abstulerit impetum ti-
moris. Item si nunq̄ irasci est malum: aliqua
do irasci est bonum. sed nunq̄ irasci est malum
quod Aristoteles declarat quarto huius. primo quia
viciū est quod insipientis esse videtur. sed nun-
q̄ irasci videtur esse insipientis. videtur enī quod
talis non precipiat iniurias illatas sibi neque tristescit
de eis. Secundo quia viciū est nunq̄ esse vindica-
tium. sed nunq̄ irasci est nunq̄ esse vindicati-
uū. cum ira sit appetitus vindicte. igitur et ma-
ior patet. quia si oppositū in opposito: et ppositum
in pposito. familiares aut̄ despiciere viciū est:
ergo viciū erit iniuriā sustinere quod faciūt qui nun-
quā mouentur ad vindictam. Secundo patet illa ma-
ior quia feruilitas euitanda est tanquam condi-
tio vilis et inhumana iniuriante autem sustine-
re et nunq̄ moueri ad vindictam seruire est. unde
de septimo politice. que non possunt periclitari
viriliter serui inuadentium sunt. Tercio ma-
ior dicta probatur. quia malū est dare malis oc-
casionem malignandi et iniuriandi: sed qui nun-
quā mouentur ad vindictam: dant iniuriōsis occasi-
onem iniuriandi. quia sicut Seneca dicit in pro-
uerbiis qui peccantē non corrigit: peccare impe-
rat. Et scō thetorice dicitur quod homines inui-
sta faciunt in defides. solliciti enim est resistere.
et inuerecundos. non enim pugnatū pro lucro.
et in eos qui a multis iniusta passi sunt et non re-
siliunt. et omnino (sicut ibidem dicitur) illi mo-
uentur ad iniustum faciendum: qui quā cuius de-
causa putant non exsoluere penam/ aut minus
dandum esse: quam sit eis lucrum. Item ad
principale. Arguitur sic. deus et natura nihil a-
gunt frustra primo celi et mundi: sed ira a natu-
ra est pluribus. pluribus enim speciebus anima-
lium in se absq̄ doctrina vel assuetudine. pluri-
bus etiā hominum in se obiecto presente sicut
et alie passionēs. ergo frustra non fit. Quod autē
frustra non fit: ad finem fit. quecunq̄ autem ad
sunt vel sunt a fine optimo existente rationem
boni. capiunt: igitur et cetera. Sed contra sen-
tentiam Aristotelis Seneca librum quemdam
fecit de ira. in quo nititur ostendere quod in nullo
casu ira possit prodesse virtuosis. Et potest ef-

se vna ratio talis Ad hoc Aristoteles septimo
politice concedit nihil eorum esse bonum que sunt
preter naturam. ira autem est preter naturam.
imo contra naturam hominis est. quod Seneca
sic declarat. quid homini mitius dū in recto a-
nimo habitus est: quid ira crudelius. homo in
adiutorium mutuum genitus est: ira in excer-
citium. hic congregare vult illa discedere hic p-
desse. illa nocere. etiam ira auida pene est. cuius
cupidinem inesse pacatissimo hominis pec-
tori minime secundum eius naturā est. benefi-
cis enim humana vita constat et concordia. nō
timore sed mutuo amore. In sedus auxilium quod
commune astringitur. Alia ratio formari
potest sic. vir bonus nullius pena gaudet si iu-
dicio damnat ipsum ab impietate sua irreuoca-
bilem. hoc est non quia delectetur eius pena. p-
cul enim est a sapiente tam inhumana. feritas.
sed vt documentum sit aliorum. ira autem pene
appetens est non ergo est conueniens bono viro

Alia ratio est si ira aliquando prodesset: hoc
esset ad vindictam malorum. sed nunquam ef-
fet bona vindicatio prout a castigatione distin-
guitur/ et ira castigationi non conuenit. igitur
ira nunquam prodest. maior ex hoc patet: quia
ira formaliter est appetitus vindicte: et quia su-
per hoc vna ratio superius adducta fundabatur
minor probatur. primo quantum ad hoc quod
vindicatio non sit bona prout a castigatione disti-
nguitur. differt enim sicut dicitur primo rheti-
rice punitio et castigatio. castigatio quidem e-
nim patientis gratia est scilicet vt melior effici-
atur. punitio seu vindicatio facientis gratia est
scilicet vt fatiatur. constat autem quod alteri pe-
nam inferre non honesti sed proprie delectatio-
nis gratia non est bonum. Et ex eodena mani-
festum est quod ira castigationi non expedit. non
enim medicus irascitur patienti. imo videtur
quod ira necessario trahat ad iniuriam si puni-
tioni castigatorie immisceatur. quanta namq̄
pena sit et qualis exigenda ratio perfecte discer-
nit cui rationi si ira fuerit admixta: vel ipsa fru-
stra erit: vel pene addet. et ita punitio fiet ultra de-
bitū rationis. quod oīno repugnat epikete. i. na-
turali egatitv apparet quito huius et p^o rhetorice
in capi^o de epikete a. Itē ira non potest esse bona
nisi regatur ratione hoc omnes concedūt. sed ira
non permittit se regi ratione. accendit enim sa-
guinem ad cuius accensionem sequitur inordi-
natus motus spiritūū: unde causat̄ perturbatio

sensu et fantasia sine quorū statu nō habemus v-
sum libere ratiois: sicut apparz in ebriis in egro-
tantibus in maniacis. sicut igitur bonū est ebrie-
tate totali excludē: eo quod ipsa sensum perturbatiua
existens se regere nō permittit: ita ira. Nā sicut
bene dicit Seneca facilius est excludere pncio-
sa quod regere et nō admittere quod admissa moderari
nam cū se in possessionē posuerit: potentiora re-
ctore sūt. nec rescindi se minūve paciunt. neque
enim sepositus est animus et extrinsecus speculā-
affectus vt illos non patiat̄ ultra quod oportet pce-
dere: sed in affectū ipse mutatur. Itē si ira p-
desset hoc maxime videretur esse in bellicis re-
bus: vt acuens animū cooparet virtuti fortitudis
vt p̄us dicebatur. sed hoc non videt̄ esse v̄m. quia
(sicut dicit Seneca) nunq̄ virtus vicio adiuuanda
est. se contenta est. quociens impetu opus est nō
irascit̄: sed exurgit. et inq̄tum putabit opus esse
p̄citā remittiturq̄ nunq̄ assumet ratio in adiuto-
riū improvidos et violentos impetus: apud quos
ipsa nihil auctoritatis habeat quos nunq̄ comp-
mē possit: nisi pares illis similesq̄ opposuerit vt
ire metū/ inertie iram/ timori cupiditatez. absit
hoc a virtute malū: vt vnq̄ ratio ad vicia cōfuzgi
at: sicut non est virtutis sine timore quietuz esse
non posse: ita nec acutum esse non posse sine ira
an tu putas venatorē irasci feris/ cum impetuo
fissime fugientes psequitur: et venientes excipit
gladiatores quorū ars tuet̄. ira denudat. Itē
ira aut ira non est: aut inutilis est. si quis enim
quia pene auidus penā exigat: non exigit eam
bene. Si quis autē exigit penā non ipsius pene a-
uidus: sed quia oportet non est a numerādis ira-
tis. An videt̄ tibi lex irasci his quos non vidit
quos non nouit: quos non futuros sperat: in quos
tamen penam instituit. ipse itaq̄ sumēdus est
animus qui absq̄ ira punit quia bonum. Itē
ex eo videtur ira prodesse quia malos terret/ et
contemptū effugit. sed ob hoc ira nihil prodest.
primo quidē quia piculosius est timere quod despici.
noce est enim eū multos timere quem multi ti-
ment. Et itē: si vir sapiens vires habuerit: tūc
absq̄ ira recto rationis iudicio repellat malos.
punit/ et terreat. Si autem ira sine viribus est
tunc magis exposita contemptui est: et derisum
non effugit. Seneca multas in dicto libro alias
rationes adducit: et alias exhortatiōes satis pul-
chras. ideo vide totum librum si volueris. videtur
mibi si rōnes Aristoteles et Senecae fuerint bene exami-
nate: quod ira ad punitiōem nunq̄ sumēda est: neque
ad iniurie repulsionē: nisi in illo casu quo in bel-

lo tristitia sensus innata esset deinceps vires cor-
poris aut turbare fantasiam. sed tunc ira calefa-
ciens sanguinem/ et sic tristitia sensus absorbes/
expediret valde. forte etiā quod si ira vires ani-
me nō fortificat: tū ipsa corporis vires augmentat
quod expediens est in bello. et itē nature sapa-
citas adiutorium mittit ad illas partes quas iudi-
cauit adiutorio indigere. cū ergo ratio sententi-
auerit in bello vires corporis et non ipsam fanta-
siam vel estimatiuā indigere: ira in adiutorium
assumpta. vires mēbroz augebit/ dolores sen-
sum extinguet/ nec adeo fantasiam tanget vt p-
turbet eaz. Et itē si quis bene dispositus fuerit
in fortitudine sed nundū ad plenū perfectus: ipse
perturbari poterit in bello timore mortis immi-
nentem: nisi in adiutorium iram assumpserit. in ta-
libus enim ira firmat rectam rōem et electōem
in executione iusti opis. sic enim pcedere vide-
batur ratio prima accepta ab Aristotele. capitulo
de fortitudine. videtur ergo manifestum esse quod
ira multis casibus expediat. alit̄ natura non fe-
cisset eam. In aliis autem casibus non puto irā
assumendā esse: sed quātum possibile fuerit expel-
lendā. concedendum est tū quod ire similitudo quorū
sumenda sit. quod et Seneca concedit dicens: nunq̄
itaque ira admittenda est: sed aliquā simulanda: si
igno enī animi audientū cōcitandū sūt. sicut tar-
de confulgentes ad cursū equos stimulis/ facib⁹
et subditis incitamus. aliquā incutiendus est his
motus apud quos ratio non p̄ficit. sic igitur simi-
le opandum est ei quod faceret ira/ non ire mo-
tu sed dictamie rationis. et credo quod non plus cō-
cludant dicta philosophi capitulo de mansuetu-
dine. Ad rationes Senecae. Ad primam dicen-
dum est quod ira non est conueniens humane natu-
re nisi in casibus p̄dictis in bello vbi non oportet
hominem esse mitē neque inimici sui adiutorem
Ad aliam potest dici quod ira sibi relicta gaudet
pena sed per rationem in adiutorium accepta nul-
lo gaudet nisi quo ratio gaudere dictat. Ad
aliam videtur concedendum quod ira sibi sine re-
gimine rationis relicta tendit in vindicationem
differentem a castigatione. sed per rōem accep-
ta non tendit nisi in iniurie repulsionem vel in ca-
stigationem que vindicta large vocari potest.
Ad aliam similiter dicendum est quod ira per
rōnem accepta non extendit impetum suum in
punitiōem sed solum in virium corporis forti-
ficationem et sensualis tristitie diminutionem/ et
inimicorum superationem: cū ad aliud ratio nō
accepisset eam. et iterum melius est tales cum
o. ii.

ira punire quos non est possibile nimis punire quod ob ire defectum succubere vel quod eorum maliciam relinquere impunitam. Ad aliam dicendum quod sicut moderatus potus non perturbat sensum: ita nec ira moderata. imo sicut dictum fuit in casu ira continet sensum: qui omnino turbaretur et succumberet apud nimium doloris impetum vel timoris. Ad aliam dicendum quod virtus est per se sufficiens ad reddendum semper hominem bonum et bene iudicantem et bene eligentem quod diu habuerit liberum usum rationis. sed virtus bene indiget multis ad determinandum sensum ut possit ministrare rationi verbi gratia: cibo potu et somno et in casibus predictis ira. Similiter virtus bene eget multis ad opus exterius exercendum. videlicet membris corporalibus et corporibus et aliis exterioribus instrumentis que omnia sibi relicta nullius sunt providentie sed diriguntur ratione concedendum est etiam quod virtuosus potest esse acutus sine ira sed non deficiente sensu pro dolore vel timore. Ad aliam dicendum est quod si quis penam vel dolorem exigat non ipsius pene audis. sed quia oportet ipse non annumerandus est iratis: quia ira non operatur principaliter. sed vel ratio tantum operatur vel ira cooperatur. Ad aliam dicendum est quod bonum est terrere inimicos et timere ab eis. sed ad illos qui non bello graui et periculo repellendi sunt non est vitendum ira: sed ire similitudine nec rationes senece plus concludere videntur.

His visis concludi potest quod mansuetudo est virtus moralis quia circa omnem passionem et operationem ab illa passione innata procedere circa quam contingit excedere prave deficere prave/indigemus morali virtute inclinante ad medium sicut dictum est sepe. Sed ab ira et punitione contingit deficere prave: cum dictum sit quod sit bonum aliquando iram/aliquando ire similitudinem assumere. Similiter contingit circa iram excedere vituperabiliter ut omnes concedunt: ergo circa iras indigemus morali virtute. eam autem vocamus mansuetudinem igitur.

Item si nunquam esset bonum irasci: tamen cum appetitus ad hoc inclinatur nos indigemus habitu morali huiusmodi inclinationem reprimente et ad oppositum inclinante quem mansuetudinem vocamus. talis autem habitus est virtus quia perficeret habentem et redderet opus eius bonum. circa paruspensiones que innate sunt iram generare. Quantum autem ad ultimum propositum sciendum est quod aliqui ponunt clem-

tiam dispositionem esse distinctam a mansuetudine. quia dicunt mansuetudinem esse moderatam passionis interioris puta ire. clementiam autem dicunt esse moderatam punitionis exterioris. Et iterum quia clementia solum est superioris ad inferiorem ut dicit seneca ad neronem mansuetudo autem est circa iras quascunque et maxime inter personas equales et adinuicem conuidentes. Ego autem puto quod omnis virtus moralis sit circa operationes exteriores et circa passionem interiores sicut ex predeterminatis apparuit et iterum apparebit in quinto. nam propter regulare operationes oportet moderare passiones non enim indigemus virtute nisi ad tollendum rebellionem appetitus ad rationem/ vel ad difficultatem que est in sequendo iudicium rationis hec autem rebellio vel difficultas ortus non habet nisi ab obiectis circa que debemus operari secundum quod innata sunt inferre passiones. appetitui inclinantes ipsum pretervel contra iudicium rationis/ et loquor large de passionibus et de appetitu prout se extendit ad ipsam voluntatem/ propter quod apparet primam differentiam quam alii posuerunt esse falsam. Secunda autem differentia concedenda est quantum ad hoc quod mansuetudo personis omnibus debeatur: clementia autem solum superioribus ad quos spectat defectus corrigere subditos. sed hec est modalis vel materialis differentia et non specifica sicut dictum fuit de magnificentia ad liberalitatem/ de magnanimitate ad philotomiam/ de virginitate ad sobrietatem/ de parcimonia ad temperantiam/ et sicut in quanto dicitur de diuersis modis iusticie ad iusticia/ unde seneca dicit in libro de clementia ad neronem: quod clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi. vel lenitas superioris aduersus inferiorem. vel inclinatio animi ad lenitatem in peccata exigenda. hec autem omnia mansuetudo in superioribus ad inferiores operatur.

Ad rationes igitur dicendum ad primam quod mansuetudo est specialis virtus. eo quod ira sicut dictum fuit est passio specialis et motus specialis. Si autem ira et concupiscentia diuidunt totum appetitum. hoc est diuersimode prout appetitus denominatur a passionibus maioribus et inferioris impetus/ quomodo autem ira delectationem includat/ et est clemens: dictum fuit. quod autem dicitur iram non habere passionem contrariam non videtur esse verum nam primo rhetorice ponit Aristoteles mansuetudinem ei contrariam. Ita dici potest quod nomine mansuetudinis equiuoce utimur quod pro passione contra-

ria ire: et quod pro virtute. virtus enim innominata existens nomine passionis illius accipit que minus est innata aduersari sibi. Ad aliam solutionem est in ultimo articulo questionis. Ad aliam patet solutio per hoc quod iam dictum fuit philosophum uti nomine mansuetudinis equiuoce.

Ad aliam dicendum est quod mansuetudo non inclinatur circa iras ad medium rei. sed ad minus eo quod hoc est consonum rationi et ita inclinatur ad medium rationis quod omni virtuti commune est. Et sic est finis quodis.

Veritur decimo quinto: Vt ille mansuetus qui est naturaliter inclinatus ad iram clementia sit melior illo mansuetus qui est naturaliter inclinatus ad irascibilitatem: supposito quod iracundia sit viciu peius quam irascibilitas. ita quod circa quamlibet virtute possit ista questio formari scilicet de duobus eadem virtute virtuosus quis sit melior/ vel ille qui naturaliter est inclinatus ad viciu peius: vel ille qui est naturaliter inclinatus ad viciu minus malum? Arguitur ergo quod mansuetus inclinatus ad iracundiam sit melior. verbi gratia mansuetus colericus quam mansuetus flegmaticus quia non solum est bonum habere bonum sed etiam bonum est euitare malum: illa ergo virtus est melior per quam euitamus maius malum ceteris paribus. sed colericus per mansuetudinem euitat maius malum quam flegmaticus quia ipse euitat iracundiam ad quam inclinabatur. alter vero irascibilitatem. ergo mansuetudo est melior in colerico. sed secundum virtute meliore dicitur melior habere eam. Item illa aqua est calidior que reducit frigidior ad temperatum: quam illa que reducit minus frigidam ad temperatum. ergo similiter illa virtus est melior que peior facit bonum: quam que minus malum facit bonum. sed colericus est peior flegmatico quia inclinatio ad peius viciu est peior. ergo mansuetudo faciens colericum bonum est melior mansuetudine faciente flegmaticum bonum. ergo colericus mansuetus est melior cum habeat meliorem virtute. Item virtus est melior que est circa difficilius. unde secundo huius circa autem difficilius semper ars sit et virtus/ et tamen bene melius in hoc sed virtus colerici est circa difficilius. quia ad reprimendum iram que est impetuosa valde. id est. Item patet laudamus seneca de castitate quia non est inclinatus ad luxuriam. sed iuuenes castum magis laudamus quia magis inclinatus est ad luxuriam. ergo illum magis laudare debemus si fiat bonus qui fortiore habet inclinationem ad malum: sed colericus inclinatus ad iram fortiore habet inclinationem ad malum: magis ergo laudamus.

est si fiat mansuetus. sed melior magis est laudandus. ergo. Item melior est qui ex maiori affectione fit bonus quam qui ex minori. sed colericus ut fiat mansuetus indiget fortiori affectione per quam a fortiori inclinatione retrahatur. Item. et patet maior quia ex eo redditur opus bene vel male operatum: quia voluntarie. ideo quanto magis voluntarium tanto melius aut peius. Oppositum arguitur quia felicitas cum minimo bonorum fit eligibilior primo huius. ideo etiam dicitur quarto huius quod licet solus bonus secundum veritatem sit honorandus tamen diues vel nobilis bonus est magis honorandus. ergo similiter qui cum virtute habet plus de alio bono: est melior. sed flegmaticus est humilis/ quia cum virtute mansuetudinis meliore vel minima vel minus mala habet inclinationem naturaliter ergo. Item viciu redditur peius quia minus sanabile. ideo capitulo de liberalitate dicitur. ille liberalis peior esse prodigo. ergo similiter ille dicitur melior qui minus est labilis ad egritudinem sed flegmaticus est minus labilis ad egritudinem. cum minore habeat inclinationem naturalem ad viciu. que quidem inclinatio nobis dat lapsus occasione. ergo. Item virtus est ad animam: sicut sanitas ad corpus. sed melius est dispositus secundum corpus qui est sanus/ et formaliter/ et secundum naturalem inclinationem ad egritudinem. ergo melior est secundum animam qui est formaliter virtuosus et secundum naturalem inclinationem quam prauam habet inclinationem naturalem. Ista questio scrupulos habere videtur propter quos oportet distinguere modos diuersos quibus ipsa possit intelligi. Videtur autem mihi quod non sit loquendum ad primum nisi de virtutibus principalibus hominis secundum quod est homo talis aut virtus non videtur esse virtus manus aut pedis aut capitis aut cordis aut omnis corporis nec est virtus anime quo ad inferiore partem scilicet quo ad sensum vel appetitum sensitiuum. sed est virtus anime quo ad superiorem partem videlicet quo ad intellectum et voluntatem: et hoc apparuit in primo libro et apparebit in sequentibus. et quia non de virtutibus intellectualibus hic agimus sed de moralibus quod in primo libro voluntati attribuimus: ideo de his ad primum dicam. Videtur ergo mihi quod questio primo modo formari potest utrum virtus ipsa mansuetudinis sit melior secundum seipam in colerico quam in flegmatico vel e contra. Ad quod respondetur quod ipsa virtus mansuetudinis in utroque est eque bona si sit in utroque ad extremum possibilis plecta. quod sic patet omnes concedere videntur quod intellectus et voluntas regi non possunt ad male aut etiam.

ad minus bene agendum per quacumque passionem vel inclinationem corporalem: hoc habet aut ex dno sue voluntatis aut quia sunt ab organis et dispositionibus corporalibus abstracte potest/ aut quia sunt gradus superioris quam sunt omnes potentie corporales/ vel alia de causa secundum quod diuersi diuersa loquuntur. hoc autem concessio constat quod voluntas tamen in colerico quam in flegmatico imo in quolibet non orbat. sed potest uti ratione quocumque fuerit dispositione corporali dispositio potest ad extremum bene eligere: et eque bene in uno sicut in alio. si ergo virtus ex multiplicatis elicitur generatur per se in ipsa voluntate firmatur sicut in precedens tibus apparuit: manifestum est quod in utroque poterit generari virtus eque perfecta et eque firma. concedendum est tamen quod ante virtutis generationem difficilius est eligere bene illam ipsi iracundo. in quo sensitiuus appetitus magis aduersatur recte rationi et recte electioni. quia voluntas licet non necesse est neque cogatur appetitum sensitiuum: tamen propter quadam affectionem naturalem quam voluntas habet ad appetitum sensitiuum si eum dominus ad subditum sibi seruum: ipsa alliciat ad illud in quod tendit appetitus sensitiuus. et item quia dictum fuit in secundo libro quod si preter nobis obiectum sub duplici ratione boni et mali: voluntas necesse est quadam habet in eo complacitiam ratione boni apparentis et displicentiam ratione mali: nec illud est in sua potestate. sed acceptare totam rationem bonitatis apparentis. et impare ad persecutionem: vel refutare totam rationem malicie apparentis: et impare ad fugam. vel differre de homini acceptatoe vel refutare est in domino voluntatis. modo constat quod illud in quod tendit appetitus sensitiuus preter nobis sub ratione alicuius boni apparentis. propter quod voluntas in illo habet necesse est quadam complacitiam modo difficilius est ipsi voluntati eligere bene secundum acceptionem vel refutationem contra illud ad quod ipsa alliciat: et in quo habet complacitiam: quam si nullam haberet ad ipsum complacitiam. et puto quod propter eandem causam plures ceteris partibus requirunt electiones recte ad generandam virtutem firmam et perficiendam in illo qui magis haberet appetitum sensitiuum ad contrarium inclinatum. Ex his autem videtur sequi alia conclusio scilicet quod colericus magis laudandus est de acquisita sibi virtute mansuetudinis quam flegmaticus non quod propter in eo virtutem esse meliorem/ sed propter bene egisse se plus et circa difficilius in homini virtutis acquisitione. Si autem questio formetur sicut in mansuetudo sit melior ipsi colerico quam flegmatico? Dicendum est quod non positue quia mansuetudo reddit utrumque eorum optimi et optime operantem circa iras. sed concedi potest quod quodammodo proutue mansuetudo est melior colerico quia scilicet retrahit ipsum et purgat a peiori vicio

et peioribus operationibus: et peiorum in eo reprimunt inclinationem. Si vero questio formetur sic: utrum maluit colericus sit melior mansuetudo flegmatico? potest dici quod neuter sit melior secundum partem superiorem. cum eque perfecta sit virtus in utroque. sed si flegma sit circa iras melior corporalis dispositio quam colera eo quod ad meliores vel minus malas operationes inclinatur: tunc concedatur quod flegmaticus secundum corpus est melior circa iras. sic ergo unus non est melior alio inter se: potest tamen concedi quod flegmaticus est melior exte-rius: potest etiam dici quod neuter est alio melior moraliter: quia utrumque est perfectus secundum mores circa iras flegmaticus tamen videtur melior naturaliter. Sic ergo concedi potest quod flegmaticus mansuetus sit aliquomodo melior circa iras. Ad rationes igitur utriusque partis respondendum est. Ad primam pro parte dicendum est quod ipsa bene probat quod mansuetudo est melior seu expediens colerico proutue modo plus declarato. quia nihil potest concludit Ad secundam dicendum est quod ipsa bene probat quod difficilius sit generatio mansuetudinis in colerico. et quod pluribus indiget re-ctis operationibus quam in flegmatico. propter quod de acquisitione mansuetudinis magis meretur colericus/ et redditur laudabilior ut dictum fuit. et nihil concludit plus. non enim virtus facit hominem bonum effectiue sed operationes generantes virtutem per quam homo est for-malis bonus. Ad aliam dicendum est quod virtus et ars sicut dictum fuit in secundo libro reddunt facilia quam ante artis virtutis generationem erant difficilia. con-cedo ergo quod ante mansuetudinis generationem dif-ficilius erat colerico bene se habere supra iras quam flegmatico. sed post eius perfectam generationem non est sibi difficilius ratio solam concludit quod pluribus in-diget colericus bonis operationibus ad generationem mansuetudinis quam flegmaticus. virtus enim non corrumpit vel reprimunt inclinationem proutue parte: sed operationes generantur virtutem. vel dicendum est quod virtus est melior que cir-ca difficilius/ difficultate se tenet ex parte obiecti extinseci reddet hominem bene se habentem. sed non oportet hoc concedere de difficultate pueniente ex nostra natura aliis incli-natione nisi quod de hac difficultate bene conceditur quod virtus circa difficilius est nobis expediens proutue modo superius declarato. Ad quartam dicendum est quod ipsa bene probat quod colericum magis laudare debeo de acquisitione mansuetudinis quam flegmaticum sic se declaratum fuit. Ad vltimam dicendum est quod mansue-tudo in colerico non generatur ex operationibus maioribus affectibus vel magis voluntariis sed forte minus voluntariis propter priam affectionem. sed concedendum est bene quod ipsa in colerico indiget pluribus operationibus ad sui generationem. Ad rationes in oppositum dicitur quod flegmaticus mansuetus

conceditur aliquomodo melior scilicet vel secundum corpus vel naturaliter vel extensiue sicut dictum fuit Ad aliam dicendum est quod perfecta virtus inclinari non potest nisi sicut dictum fuit in secundo libro. nec sequitur quod virtus sit minor vel minus bona: si magis inclinari possit a maiori motiui. sed esset minor si a minori motiui inclinaretur. hec etiam ratio probat quod flegmaticus est melior extensiue. Ad aliam dicendum est quod in oppositum non est simile de sanitate corporis et de virtute. quia egritudo et dispositio vel inclinatio ad sanitatem vel egritudinem sunt in eodem subiecto/ imo dispositio ad sanitatem videtur esse quedam pars sanitatis. et dispositio vel inclinatio ad egritudinem quedam pars egritudinis. ideo ex tali dispositione vel inclinatione sanitas vel egritudo intendi potest vel remitti. virtus autem et prava inclinatio non sunt circa idem subiectum. sed virtus in voluntate. et inclinatio prava in appetitu sensitiui. ideo virtus per illam inclinationem neque intenditur neque remittitur. Et sic patet questio.

Verum decimosexto: Utrum affabilitas quam Aristoteles amicitiam vocat sit virtus moralis? Arguitur quod non. quia non generalis: cum non ponatur esse iusticia legalis. nec specialis quia non potest contra alias distinguui. sed videtur esse circa obiectum continentem obiecta plurium virtutum. est enim ut dicit Aristoteles in colloquiis in communi et sermonibus et rebus concitare. politica autem et economica non circa aliquid obiectum esse videtur: cum tamen non sint specialis virtutes sed circa materiam omnium virtutum. etiam iusticia tamen commutativa quam distributiva et liberalitas sit circa res concitationem. Similiter veracitas et eutrapelia sunt in humanis colloquiis etiam dicit Aristoteles quod affabilitas est circa delectabile. hoc autem est commune omni virtuti ut dictum est in secundo. vel maxime proprium participantem dicitur in secundo. Etiam mansuetudo requiritur ad bene delectabiliter communiem unde dicit Aristoteles. iracundos esse difficiles ad viuere similitudinem honores circa quos est magnanimitas multum faciunt ad oportunitatem humani communitatis. Item nulla virtute operamur sicte. sed affabilitate operamur sicte. quoniam ea operamur ad simulationem amici cum tamen amici non sumus ut dicit Aristoteles. Oppositum arguitur per Aristoteles. Primo videndum est quod ad humanam vitam utilis est: imo etiam necessaria: concitatio. quod in primo politice declaratum est satis. natura enim que nihil facit frustra: dedit solis hominibus super cetera animalia sermonem: per quem aliis significet conferens et nociuum/ iustum et iniustum. quod non est nisi per concitationem. Et item multis indiget homo ad vitam salutandam: pluribus ad bene ducendam eam que natura

perfecte non posset: sed ut fiat vel proficiant vel etiam perfecta indigentur applicetur: indigentur artibus humanis multiplicibus: humana diligentia: quia circa omnia non potest vnus habere: sed circa paucissima valde. magnam enim est homini et difficile si sit bonus textor. quod ipse cum plurimis sibi deseruietibus artibus quare exercere non possit opera possit nos vestire. et alii multum est si domum edificare sciat et possit. alii nauigare aut capere pisces. alii si ferrum fabricare sciat multa ceteris artibus instrumenta necesse ministras alii si agere colere sciat et possit intendere. et sic de multis innumerabilibus artibus induci possit sine quibus homini indigentia naturalis repleti non posset optime quam tanta sit homini concitatio tamen domestica quam civilis quam homini indigentia naturales inuicem suppleant. propter hoc primo politice dicit Aristoteles. quod homo natura animal civile est. Et qui est incivilis. propter naturam et non propter fortunam: aut prius est aut melior quam homo. Tertio sciendum est quod sermones et alii gestus extiores quibus vtimur ad alios in humana concitatio: prout explicitius considerari. vno modo secundum quod deseruiunt ad actus seriosos. et sic circa ipsos est affabilitas de qua questio hic mota fuit. Alio modo secundum quod deseruiunt ad manifestationem alie interioris perfectionis nostre latentis: et sic circa ipsos est virtus que apud Aristoteles vocatur veritas. Tertio modo secundum quod deseruiunt ad ludos et solacia. et sic est circa ipsos eutrapelia. Sunt autem actus seriosi idem quod actus utiles vel necessarij/ sed omnes illi actus vel sermones que nec ad proprie perfectionis manifestationem: nec ad solacia iocosa: sed ad aliquid utile nobis aut aliis procurandum vel persequendum vel contrarium fugiendum ordinantur. Et non dico quod affabilitas sit circa actus seriosos tanquam circa proprium eius obiectum: quoniam illi actus sunt et aliarum virtutum: et omnium vel plurium artium humanarum. sed est circa sermones et gestus quibus vtimur in homini actibus seriosis ad decendum et delectabilem concitandum. et contungit aliquando gestum et verbis ad alium se habere decem et delectabiliter. aliquando autem ruditer litigiose et indelebiliter. licet non inde mute tur substantia seriosi actus ut venditionis vel emptio-nis dationis vel acceptiois. Sic igitur videtur Aristoteles distinguere tres dictas virtutes dicens tres ergo que dicte sunt invita medietates sunt autem omnes circa sermonum quorundam et operum concitationem. dicit autem quoniam hec quidem circa veritatem est. hec autem circa delectabile. Etiam autem que circa delectationem hec quidem in ludis: hec autem in his que secundum aliam vitam colloquiis. Tertio sciendum est quod discolora siue perueria quia cum viuimus ad omnia vel plurima contrariamur et contendimus omnes: quod

est contristare neque quocumque curantes corruptiua est et turbatiua communicationis humane: tunc quia reddit hominem litigiosum et hinc segregat secundum empedocle: tum quia tollit pacem et amicitiam que tenet homines in communi congregatione. tunc auertit naturalem hominis appetitum quem homo habet ad concitationem. homo quippe naturaliter appetit delectabile et fugit tristitiam. Et ex isto notabili cum primo iam manifestum est quod homini discoloria est praua et contra bonos mores. Quarto sciendum est quod placiditas qua quis ita vult omnibus placere et nullum contristare quod ad nulla aliorum dicta contemdit sed omnia etiam si turpia sunt et falsa: comedat et approbat: est infectiua concitationis. quod patet tunc quia viciu inde conuictiu auget. sicut enim laudata virtus: sic et laudatum viciu crescit. tunc quia per hoc viciu suorum participes efficiuntur. et sic itum patet quod contra bonos mores est talis placiditas. Ex his autem concludemus ultimo quod in humana concitatione circa sermones et gestus ad seriosos actus: indigemus virtute morali. quia circa omnes passiones operationes humanas indigemus virtute morali dirigente siue inclinante nos ad medium secundum rationem tenendum: circa quas contingit excedere viciose et deficere prauem. nam circa talia medium semper est laudabile et virtuosum prout sepe diximus supra. sed circa dictos sermones et gestus tam in delectando quam in istando contingit et excedere et deficere. et utrobique prauem sicut dictum fuit. ergo et hec autem virtus ut dicitur Aristoteles. proprium nomen non habet. sed ei nomen amicitie attribuitur propter similitudinem eius ad veram amicitiam. amici enim delectabili adinuicem conuiuunt ita et secundum hanc virtutem homo se habet delectabili ad conuictes secundum sermones et gestus exteriores. Ab aliis autem vocatur aliis nominibus. homerus enim socialitatem videtur esse appellare. unde maledictum dicitur hominem infocialem. id est discolorum et tedium societatis turbatorem sicut recitatur primo politice vocata etiam fuit urbanitas ad diuinam rusticitatis quia viuentes in urbe magis solent conuiuere et colloqui graciose quam rurales. Et eadem occasione vocata fuit curialitas quia qui versantur in curiis sciunt preteritis graciose conuiuere et colloqui quibuscumque. unde de curiis aliquem vocamus curiale ipsum incedimus de hac virtute laudare. Incuriale autem vocamus discolorum et in conuictibus honorosum. Ab aliquibus etiam vocatur iocunditas. non quia per eam habens efficiat formaliter et interius iocundus et letus: sed quia sibi colloquentes et conuictes reddit iocundos et letos. Antiquitus autem

vocata est facetia et habentes eam faceti. unde boetius in de disciplina scolariu gallicos de ista virtute quia maxime viget in eis commedans dicit se venire parisius ad videndum facetos galloy ritus. et est idem facetia quod eloquentia vel decencia vel suauitas in verbis et factis. unde metrificator quidam librum quem de plurimis ad hanc pertinetibus virtutem documentis composuit: vocauit facetum. Modernorum autem aliqui affabilitatem vocauerunt eam. affabilitas tamen sermone propria. hec autem virtus ad sermones et alios se extendit gestus exteriores quocumque tamen nomine vocetur probatum quod sit moralis virtus. Extrema vero vicia sicut tactum fuit: sunt discoloria et placiditas et discoloria magis contraria virtuti. si placiditate aliud viciu non subintret. actus enim principalis huius virtutis est in concipiendo conuictibus et in reddendo concitationem iocundam et delectabilem sed tamen moderate. discolorus autem peccat contra substantiam actus virtutis. placidus autem contra modum tantum in quantum plus et aliter quam oportet: et illos quos non oportet miti delectare: non est tamen difficile quod placiditas peior efficiatur: si alteri viciu misceatur. ut si non solum propter placere et propter iocundam reddere societate: aliis placidus fiat. sed gratia incri vel ut magis possit aliquem conuictum defraudare. Ad rationes. Ad primam patet iam satis ex dictis quod ipsa est specialis virtus et a ceteris omnibus distincta: quoniam licet omnes virtutes morales requirant ad perfectam concitationem: hoc est tamen secundum diuersos actus et diuersa obiecta. et licet in omni concitatione locum habeat ista virtus: ipsa tamen non respicit substantias actuum nostrorum seriosorum. neque principales circumstantias ipsorum. sed solum sermones et gestus quibus utimur in exercitio singulorum nostrorum actuum seriosorum. Ad aliam dicendum est quod si in aliquo assumulamur amico non propter hoc iugimur nec dicimus nos esse amicos. si eadem equus et asinus in aliquo communi opere naturaliter communicant non fingit asinus si exercuit illud opus. sed ille fingit qui cum amico non sit amicus se dicit. et per opera vel verba que propria debent esse soli amico se amicum esse designat. Et sic est finis questionis.

Veri decimo septimo: Vtrum veritas sit virtus moralis? Et arguitur quod non quia opus virtutis intellectiue non est virtus moralis: tunc quia virtus non est opus: tunc quia virtus moralis pertinet ad partem appetitiuam huiusmodi et sicut sunt opus intel-

lectus ut dicitur quinto huius. Confirmatur quia ibidem dicitur quod in mente. id est in parte intellectiua est affirmatio et negatio in appetitu vero percipitio et fuga. modo vero in affirmatione et negatione sunt sexto metaphisice. ergo patet ad intellectum non ad appetitum. Item eironia que veritati opponitur non est viciu nec vitia virtutis. aut patet per Aristoteles dicentem qui autem moderate utuntur eironia et circa que non valde prompta et manifesta eironia: gratiosi videntur. ideo etiam dicitur laudabile esse minus magis a vero declinare. Etiam quia magnanimus ut dicitur capitulo de magnitudine virtutis eironia ad multos. et nullus virtuosus vitia vicio. id est eironia non videtur esse viciu. Item veritas in extremo consistit quia semper in altero contradictionis extremo morales autem virtutes non sunt in extremo. Et confirmatur quia licet a vero contingat deficere viciose: tamen excedere non contingit. sed quanto magis quod dicitur veritas omni substracto mendacio: tanto magis est verax et virtuosus. unde Aristoteles dicit per se autem mendacium prauum et fugiendum veritas autem bonum et laudabile. veritas autem moralis non est nisi ubi contingit excedere et deficere utrobique viciose. ergo et cetera.

Oppositum dicit Aristoteles. Sciendum est quod veritas hic non capitur pro re et entitate secundum quod ens et verum conuertuntur nec pro adaequatione in intellectus componentis et diuidetis ad ea de quibus componitur vel diuiditur: quia pertinet ad intellectum. non ad appetitum nec capitur pro adaequatione sermonis signatus in significando ad rem significatam de qua fit sermo. quia nec talis veritas in appetitu consistit. et ita satis videtur quod veritas hic non sumitur proprie. propter quod hanc virtutem dicit Aristoteles. in nominata esse licet nomine sibi proprio sed tamen in secundo libro vocauit eam veritatem attribuendo sibi illud nomen ab obiecto circa quod ipsa versatur vel magis videtur dici ab opere quod circa suum obiectum operatur. sermones enim et alii actus humani exteriores secundum quod designati sunt nostre dispositionis in humanis bonis virtutibus in nobilitate amicorum in habundantia diuiciarum. et excellentia habitum intellectualium. in bonitate virtutum corporaliu. aut in his vniuersaliter circa que contingit iactantia locum habere potest: sunt subiecta istius virtutis et oppositorum sibi viciu: et forte non hec sola: ut videbitur post. Actus autem istius virtutis est veritas que est adaequatio sermonum et operum signatum ad res quas designant. Actus autem viciuorum oppositorum sunt duplex falsitas homini sermonum vel operum que consistit in fingendo

maiora quam sunt: aut minora. Ex his igitur manifestum esse potest quod veritas prout est virtus moralis est habitus inclinans ad veram rerum designationem. per sermones et alios actus exteriores prout recta ratio dicitur vicia autem ei opposita sunt iactantia et yronia: iactantia enim consistit in significando nobis inesse gloria que non sit vel maiora quam sunt vel vniuersaliter in excedendo circa hoc limites recte rationis secundum quod circumstantiam yronia autem consistit in deficiendo circa predicta ab eo quod recta ratio dicitur. His autem vitiis manifestum est quod iactantia est viciu secundum excessum si declaratum fuerit quod contingat excedere limites recte rationis: Similiter manifestum est quod yronia est viciu secundum defectum si declaratum fuerit quod circa predicta contingat deficere ab eo quod recta ratio iuberet: hoc enim totum patet ex terminis secundum ea que de quid nois istorum habituum predicta sunt quicquid enim dissonat recte rationi siue secundum excessum siue secundum defectum viciu est. declaranda. ergo sunt duo predicabilia sic. mendacium est per prauum et fugiendum. veritas autem et bonum est laudabile sicut dicit aristoteles. Et recta ratio prohibet omnem prauum et omnem bonum precipit et hortatur. sed mendacium contingit incurrere et secundum excessum fingendo de se gloria que non sunt vel maiora quam sunt. et secundum defectum licet negando que existunt vel minora faciendo quam sunt igitur et cetera. Item hoc specialiter patet de iactatore quia quod est onerosum conuictibus est dissonum recte rationi. sed iactantia est homini propter onerosas superabundantias esse. sicut dicit aristoteles statim enim cadit in mentem audiencium quod tales iactatores volunt alios sine meritis suis superexcedere in honore. et hoc naturaliter displicet audiencibus vniuersaliter in libro de officiis reprehendit istos dicens. turpe est de seipso predicare ista presertim et cum irrisione audiencium imitari militem gloriam. Et subdit qui seipsum laudat cito derisorie inuenit. yrones autem non ita sunt onerosi. quia non se super alios exaltant: propter quod graciosiores secundum mores videtur. ut dicit aristoteles tamen nulli dubium est quin sit turpe aperte et amplissime metiri de seipso secundum defectum. Si enim dicat clericus in scientiis approbatus et notus se nihil scire sed omnino ignorantem esse vel si dicat miles fortissimus. et christissimus in bellis se nihil valere hoc videtur esse irrisio. Ex dictis ergo manifeste concludi potest primo quod veritas est virtus moralis. Secundo quod iactantia peius est viciu quam yronia. Primum patet quia circa omnia agibilia humana circa que contingit operari viciose secundum excessum et secundum defectum

cōtingit opari bñ virtuosē fm mediū: ideo cir-
ca talia virtute indigemus inclināte ⁊ determi-
nāte nos ad mediū tenendū sicut sepius ante di-
ctū fuit. sed dictū est q̄ circa sermones ⁊ actus
exteriore vt sūt designatiui nostre dispositiōis
errare cōtingit ⁊ fm excessū et fm defectū. ergo
circa eos indigemus morali virtute. ⁊ illā voca-
mus vitatē. igit̄ ⁊c. Scdm patz pmo quia dictū
est q̄ iactantia est magis onerosa p̄uuentibus
Scdo quia sepius cōuenit ex peiori motiū scilz
ex inordinato appetitu lucri vel honoris: qui su-
perbie vel auaricie appropinquat. yrones autez
vt dicit Añ. magis fiunt fugientes molestū ⁊ ti-
midū. Tercio qa magis distāt a vero eo q̄ mi-
nus in maiori includit: non aut̄ maius in mino-
ri. vnde sicut dicit̄ post aliquādo yronifare cō-
tingit sine mendacio. Quarto sicut dicit Alber-
tus quia iactantia pluribus fit ⁊ magis dissimilit̄
conterit̄ innatū enim homini est ad alta conten-
dere ⁊ magna de se presumere Est tamen sci-
endū q̄ aliquē quandoq̄ minora fingere contin-
git ad dolose decipiendū: vel etiā ad se astute et
sagacit̄ extollendū preē condignū: ⁊ hoc yronia
iactantiā includit: aut etiā aliam peiorē malici-
am: ideo peior est q̄ iactantia simplicit̄ ⁊ prope
vocatur ypocrisis: ⁊ de hoc dicit Añ. etenim lu-
perabūdātia ⁊ valde defectus iactantia. Sed
dubitāt̄ vtrū dicendo v̄m cōtingat aliqñ peccare
cōtra illā vitatē? Ad quod breuit̄ dicendum
est q̄ multiplici ⁊ sepe cōtingit prauē v̄m eni-
ciare. potest enī hoc sepe nocē non solū malis s; ⁊
etiā bonis. ⁊ exēpla multa dari possent sed nō
est vis: quia per se notū est vnicuiq̄ etiam qui p̄-
pria benefacta sepius ⁊ omnibus exclamaret re-
putaret̄ iactator: nunq̄ ergo mendacia sunt di-
ceda sed neq̄ vera nisi cū debitarū obseruatiōe
circūstantiāz scz que oportz ⁊ qñ vbi ⁊ quibus
⁊ quō ⁊c. v̄m enim in medio rei est sed opz ser-
uare mediū rationis Ad rationes p̄ncipales
dicendū. Ad p̄mā vt apparuit in positioe q̄ vi-
tas proprie sūpta non est v̄tus. Ad aliam di-
cendū forte q̄ ironia capi pōt duplici v̄nomō
in dicendo nō esse quod est vel in dicēdo non eē
tantū q̄m est ⁊ hoc est mendaciū ⁊ semp̄ prauū
Aliomodo in dicendo minus q̄ sit non tñ exclu-
dēdo maius vt si vir multis insignitus magnis
amicis: dicat: aliquos habeo magnos amicos ⁊
sic non est mendacium. ⁊ de tali ironia possunt
exponi auctoritates allegate. et etiā dici potest
de magnanimo q̄ Añ. dicit ip̄m vti ad multos
non yronia sed yronia. yronia aut̄ mendaciū nō

includit sicut dicit̄ post. yronia aut̄ includit mē-
daciū saltē fm primū modorū p̄dictorū Ad
aliam dicendū q̄ veritas est in medio duarum
falsitatū scz eius qui dicit esse qd̄ nō est: et eius
qui dicit nō esse qd̄ est. sed adhuc dictū est q̄ cir-
ca eam cōtingit accipere mediū rationis et extre-
ma. Et sic fit dcm̄ ad questionē.

Verit̄ decimo octauo. Vtrū in oī mē-
dacio sit pctm̄ aut nō. Arguit̄ q̄ nō
quia poete bonū moris intendētes sepe
mentit̄ p̄ferentes sciēter fabulas falsas: et non
tamē peccāt sed bene agūt et meritorie Oppo-
sitū arguit̄ qa mendaciū dicit Añ esse prauū per
se et pie supponit de oī p̄mo posteriorū. videndū
est p̄mo quid per mendaciū intelligi debeat. nō
enim oē falsū est mendaciū. sic enī oēs maxime
phi et phiam p̄fidātes essēt sepiissime mendaces
quia sepe deficiūt in suis opiniōibus et asserunt
falsū: si nāq̄ duos credideris int̄ ceteros eē sapi-
entissimos cōsideraueris: videbis eos in pluri-
bus opiniōibus opponi: et ita multa dicit fal-
sa saltē vnus: si non ambo: nullus tñ ob hoc illos
mendaces dicit: ideo distānit augustinus mēda-
ciū q̄ est falsā vocis significatio cum intentione
fallendi. forte tñ q̄ largius accipit̄ mendaciū i p̄-
posito scz nō solū scdm q̄ in voce cōsistit s; i ope
ratiōibus dicēte Añ. de veridicis aut̄ et falsidi-
cis dicamus sicut in sermonib⁹ et opatiōibus. ⁊ si
ctione. sicut enī dicit eustrati⁹ mētiri cōtingit tā
verbis q̄ factis fingēdo que nō sunt. Est ḡ men-
daciū falsā significatio voce vel opatione cū intē-
tione fallendi. Et illud v̄bi fallendi: pōt exponi
duplici. v̄nomodo fallendi. i. falsū dicēdo: et sic
mentiri idē est q̄ dicere falsū sciēter: et sic dicit̄
q̄ mentiri idē est qd̄ cōtra mentē ire. Aliomodo
fallendi. i. decipiēdi ⁊ defraudādi enī vel eos
quibus talia significam⁹. mētiri ergo sic est idē
qd̄ dicere falsū in fraudē et illud mentiri se ha-
bet ad p̄cedēs sicut inferius ad supius. Mēda-
cium ergo cōiter sumptū p̄modiū dicit̄ i simplex
mendaciū et in piuriū. Est aut̄ piuriū mendaciū
iuramētovallatū. Et vtrūq̄ mendaciū quattuor
species habere videt̄. est enī mendaciū iocolum
officiosū mendosū et p̄nitiosū: Iocolum est qd̄ fit
causa dandi solatii. Officiosū est qd̄ fit in bonū
alicui⁹ et nulli pōt nocere: vt si iratus homo sup
amicū suū innocētē tenet gladiū in manu volēs
eum occidere et dicat tibi. est ne talis in came-
ra tua ste aut̄ mentiēdo dicēte q̄ nō ille recedet
et saluabit̄ amicus. te aut̄ verū dicente q̄ sic aut
etiā tacendo franget ille camerā tuā: et icurrēs

homicidiū interficiet amici tui. tale ergo mē-
daciū esset officiosum: mēdaciū aut̄ mēdosū est
quod ex solo appetitu mentiendi fit et nō altius
grā: mēdaciū vero p̄nitiosū est quod fit i fraudē
alterius. Adhuc istis modis aliqui duos appo-
nūt mēdaciōrū modos scz ironici et poeticum.
ironici vt si pater filiū de aliquo malefcō repre-
hendēs dicat o q̄ bene fecisti tu es valde bonus
puer quasi dicat tu male fecisti. tu nichil vales.
Poeticū vt qñ poete fingūt bruta vel eciā iaiāta
loqui. Sed putandū est: qd̄ ista non sūt mēdacia.
Nam licet yronicus sermo ex ipōne verborum
significaret aliud q̄ sit in re. aut eciā aliud q̄ sit/
in mente p̄ferentis. tamen ex modo p̄ferēdi et
p̄pter materiam subiectā significat oppositum.
et sic significat sicut est in re. et sicut est in mēte
p̄ferentis. vnde si pater p̄ferret filio ⁊ diceret. O
q̄ bene fecisti vult per hoc significare q̄ male. et
hoc etiā filius cōcipit ex verbis patris. illō autē
sermo significat vnicuiq̄ cur⁹ cōstituit intellectū
Sermō poeticus nō exprimit ad significandū
q̄ ita fit nec q̄ audiētēs credant ita esse sicut ser-
mo eius scdm eius ppriā ipōne p̄tendit. sed ser-
mo poeticus exemplari⁹ p̄ferē ad facilius intel-
legendū id qd̄ poeta in poetria intēdit asserit et
docet. et hoc patet p̄ Añ dicentē in sua poetria.
Et p̄pter hanc causā vt in docēdo exemplis.
vt facilius intelligat̄ qd̄ d̄ p̄pter hoc quod i eis
est delectatio imaginatiōis respicit igit̄ p̄fect⁹
aia p̄posita scdm delectationē suā quā habet in
exemplis. Licet aut̄ quattuor p̄dicti mēdaciōrū
modi sint multū differētes etiā in simplici mē-
dacio dicit̄ quidā q̄ oē mendaciū est prauū p̄-
ter tria. primo quia pueritate includit Scdo qa
iniquitatē. Tercio quia inhumanitatē. p̄mū sic
patet vti re ad oppositū sui finis ad quē est natu-
raliter et per consequens diuinitus institutū: sed hoc ita
fit in oī mendacio quoniā sermo datus est hoī-
bus sicut dicit Añ primo politice per naturam
que nihil frustra facit ad significandū veritates
de delectabili vel tristi cōferenti v̄l nociuo iusto
vel iniusto et vniuersaliter de bono et malo. ab
utimur ergo sermonē et ordinem nature pueri
mus si in falsum vtimur eo. Scdm sic declaratur
iniquitas dicitur ab in quod est non et equitas:
quasi nō equalitas. In oībus aut̄ debet esse eq̄li-
tas scdm rectum ordinem nature. Nam inequa-
litas appropriet̄ iniustitē scdm pprium nomis
v̄sum. sed in mendacio est inequalitas sermois
significantis tam ad conceptum mentis quā ad

rem de qua fit sermo inter que tamē debet esse
vera equalitas tanquā inter signum et signatū.
voces enim naturaliter institute sunt vt sunt in
mediate signa conceptuum: et vt sint mediānti-
bus conceptibus signa rerum vnde primo peri-
armenias. Sunt ergo ea que sunt in voce earum
que sunt in anima passionum note: id est signa
anime autem passionēs sunt rerum similitudi-
nes Item quod peius esse videtur inequalitas
est inter intellectum et voluntatem. intellectus
enim iudicat vnum et voluntas nititur ad expri-
mendū contrarium. Tertium vero sic patz
inhumanum est proximū facere deteriorē: s; ⁊
qui mentitur facit audientes quantum in ipso
deteriores. bonum enim hominis consistit in i-
tellectu et involuntate. bonum autem intellec-
tus est veritas vt patet sexto huius. propter qd̄ ⁊
falsitas erit malum eius. mentiens autem quā-
tum in ipso est audientis intellectum informat
falsitatem ideo ⁊c. Alii autem bene conce-
dunt q̄ omne periurium est peccatum quoniā
si per deum iurauit aut per fidem nostrāz aut
per sanctos nos assumimus eos tanq̄ falsos te-
stes quod est eis iniuriosum. Item si iuram⁹
per corpus nostrū vel animam nostram sēsus ē:
q̄ ipsum vel ipsam obligamus si non fit ita sicut
asseruimus qd̄ iterum est periculosum. Scdo
etiam concedunt q̄ mendacium omne perni-
osum est peccatum quia iniustum est sicut de se
patet Tertio etiam concedunt mendaciū mē-
dosum esse peccatum quia verum scdm seipsum
amabile est et falsum odibile cum verum sit bo-
num intellectus sicut in sexto dicit̄: p̄pter qd̄ vi-
ciosus est appetitus qui delectatur in falsitatem
scdm seipsam et propter seipsam. Ad huc eti-
am concedunt mendacium iocolum esse viciū.
quia cum dictum sit q̄ verum secundum seipsa
sit laudabile bonus semper maius habebit sola-
tium in dictis veris iocosis q̄ in falsis. solatia au-
tem viciosa sunt que malis secundum suam ma-
liciam exhibentur. Sed magis dubitat̄ de men-
daciis officiosis vt in exemplo predicto. si enim
tale mendacium est viciosum hoc non est qa no-
cet audienti p̄dest enim sibi inquit̄um per mē-
daciū qd̄ infert sibi modicum malum ipse cui
tat magnū malum scz homicidiū. de duobus
autem malis minus malū est eligendū. qm̄ illo
casu bonū est quo repellit̄ maius malum nec vi-
de viciōsum quia p̄ficiētem inficiat. nō enī in-
ficit eum secundum intellectum: quia semper il-
le verum habet de re conceptum. Neque inficit

appetitū quia in appetitu non est verū neq; fīm. nec videt viciōsū quia inequata fit volūtas rōni optime enim equat ei scit enī intellectus amī cū esse in camera volūtas hoc vult: dato q; si non vellet sed magis vellet eū esse in alio loco tutiori: non ppter hoc erraret. ratio etiam tūc iudicat fīm esse dicendū: qm̄ voluntas hoc vult. ne q; videt viciōsū ex eo q; non est adequatio vocis significantis ad conceptū vel ad rem: hoc ei non est malū rei sigte si signū est fīm. nec est malū voci cum ipsa scōm se non magis sit detmī nata ad hoc significandū q; ad quodcumq; aliud iō etiā nec apparet ibi aliqua pueritas Et si natura dedit nobis pncipaliter sermonē ad significandā vitatē conceptus: tamē licet eo aliter vti in casu Sicut equū quē nobis dedit natura ad equitandū proicimus in mare tempore piculi. non ergo videt magnum preiudiciū nature: si sermone nobis dato vtamur ad illud quod vitale nobis videt. Adhuc autē q; si tale mendaciū est viciōsum: hoc non dicitur nisi ratione appetitus appetentis vel imperantis. Sed appetitus nō videtur prauē appetere vel imperare nisi quia illud quod prauē appetitur vel imperat innaturū est inferre malū aliquod aut anime aut alicui potentie eius aut corpori aut alicui alteri. Sed sermo talis falsus in sensu predicto nulli videtur esse malus vt inductum fuit igitur. Ideo etiā videtur A. d. dicere tercio huius q; qm̄ laudat qui turpe aliquod aut triste sustinent pro magis bonis. modo de vicio nullus laudandus est Et si dicitur A. d. dicit mendaciū per se prauū et perse supponit de omni primo posteriorib; pōt dici q; perse in demonstratōibus propriissime dictis de quibus illo loco loquitur A. d. supponit de omni. s; in naturalibus demonstrationibus et magis in moralibus sufficit q; sit in pluribus Et commentator ostendit bene scō celi in fine quomodo accidentium naturalium quedam sūt separabilia quedā non tamen accidentia naturalia sunt accidentia perse cuz per naturalia sunt que est de substantia rei. Si tū nos concesserimus q; mendaciū sit scōm seipsū turpe ita q; ab ipso sit inseparabilis turpitudine: propt eius difforme esse primo principio: quod est sincera veritas ex quo videtur q; omne mendaciū se deo opponat dicendum q; nunq; erit opportunitas mentiēdi. non enim mala faciendā sūt vt eueniant bona: propt quod A. d. sexto huius capitulo de eubulia dicit q; in exquisitōne consiliatiua contingit non bene sillogizare vel propt sibi prauum assu-

mere finem vel propter mediū esse prauū ad bonū propter quod non est eubuliat dicit fīm quam q; oportet quidem adipiscī non quide; propt quod oportet. Et puto q; ista via est tutior. vnde A. d. multū extollebat vitatē super a miciciā pmo huius. et idem fecit plato et aliorū plurimi philosophorū. Quod autē dicit A. d. tercio huius qm̄ laudant qui turpe aliquid operantur pro magis bonis: deb; intelligi non de turpitudine viciōsa. sed ignominiosa tantū vt si qs propter ipsius et amicorū suorū redemptionē nudus incedēs portā vga in manu emendā offert inimicis. Nec val; inductio facta superius. quoniam licet sermo talis sit vtilis multū audienti et amico: tamen ex eo inficitur anima proferentis et quantum ad partem rationales iudicantē illud oportere sc; mentiri quod nunq; oportet et quantum ad appetitū eligentem mediū prauū ad finem bonum: quod nunq; est faciendū. verū est tū q; inter cetera mendaciā minimū est pctm̄ mendaciū officiosū et est de his in quibus venia ē et non laus. Sed tū occurrit dubitatio vtrū omne mendaciū peccet cōtra virtutē illā quā A. d. vocauit vitatē. Ad quod dicit cōiter q; non s; mendaciū iocōsū contra eutrapeliā/mendaciū pncipiosum contra iusticiā/mendaciū amafiorū cōtra temperantiā qm̄ sicut dicit tercio huius finis operationis omīno est qui scōm habitū. detmīat enim vnūquodq; finē. propter q; etiā dicit q; rto huius q; qui dat nō boni grā s; propt aliqua aliam causam: non liberalis sed aliū quis dicit Et etiam qm̄to huius dicit si hic quidē lucrandi gratia mechat et accipiat hic aut apponēs et iacturaz faciens ppter cōcupiscentiā: iste qdem luxuriosus vtiq; videbit magis q; avarus. ille aut iniustus luxuriosus aut non. Itē A. d. detmīans de ista virtute sc; de vitate et viciis oppositis excludit verum quod spectat ad iusticiā dicens non enim de veridico in cōfessionibus dicimus neq; quecumq; ad iusticiam vel iniusticiam contendunt: alterius enim erit virtutis. sed in quibus nullo tali differente et in sermone et in vita verum dicit: eo q; talis est secundum habitū.

Itē ista virtus est inter iactantiā et ironiā. que non hab; locū circa oēm materiā circa quā cōtingit et vni dicere et mentiri: ergo nō omne verū spectat ad hanc virtutē. nec omne mendaciū opponit ei. Alii tū dicunt oppositū pmo quia A. d. detmīans de vicio quod peccat contra istā virtutē in excessu ponit plures modos. dicens maiora aut exitibus fingens nullius gratia prauo

quidē assimilaf. nō enim vtiq; gauderet mēdacio. van⁹ aut magis videt q; alius et hoc videtur punire ad mendaciū mendosū. deinde dicit. Si aut gratia alicuius qui quidē glorie v; honoris nō valde vitupabilis. vt iactor/ ecce q; iste modus videt ptnē ad materiā magnaimitatis v; philotimie et viciōs; eis oppositorū. Deinde addit A. d. q; cumq; aut argenti vel q; cumq; in argētū difformior. ecce q; iste modus spectare videt ad auariciā/ ita igit videt et in aliis. Itē non potest bene assignari contra quā virtutē peccaret mendaciū officiosū vt in prius dicto exemplo/ quia nō apparet contra quā altā virtutē neq; cōtra istā quia neq; iactantiā est in tali mēdacio neq; ironiā. Itē mendaciū mendosū pōt esse de trufis extraneis que non sūt matia alicuius alterius virtutis/ nec etiam spectat ad iactantiā vel ironiā igit non esset assignare. cōtra quā virtutē peccat tale mendaciū. Itē virtutes sūt adinuicē conuexe sexto huius. ergo non esset tempatus qui ppter lucy mechare non ergo videt incōueniens in eodē ope plura cōcurrē vicia diuersis virtutibus opposita/ lic; vnū sit pncipaliter gratia cuius alia cōcurrūt. diceret ergo q; solū mendaciū mendosū est illud quod p; se peccat cōtra istā virtutē omnia aut alia mēdacia scōm q; mēdacia sūt peccat cōtra istā virtutem sed in quā tū sūt gratia alterius peccat simul et pncipaliter contra aliā aliquam virtutem. ideo dicit A. d. de illo qui habet istam virtutem: videbitur vtiq; talis moderatus esse amator enī veri et in quibus non differt verū dicit et in quibus differt adhuc magis. Nec videtur cōcludē rationes ad oppositum adducte. Ad pma; rationē dici pōt q; in eodē ope pluravicia concurrūt tamē pncipalis denoiatio est ab illo grā cuius alia sunt. hoc tamen nō obstante alia sunt ab eo distincta formalit. Ad aliā dicendū est q; A. d. excludit vni ptnens ad iusticiā nō quia non spectat ad istā. sed quia pncipaliter ad iusticiā. Ad aliam dicendū est q; istā virtutē ponit A. d. iactantiē medietatē quia mendaciā mēdosa que precise peccant contra istā virtutē sepius fiūt circa materiam circa quam contingit iactantiā et ironiā q; circa aliā materiā nō tū excludē volebat aliā matiam. ideo postea non solū scōm excessū opponit isti virtuti iactantiā. sed etiam mendaciū quod nullius gratia fit et quod fit argenti causa.

Veritur decimo nono: Vtrū eutrapelia sit virtus moralis? Videtur q; non

quia est circa ludos circa quos nulla videtur esse virtus moralis. propter plura quia omnis ars et virtus sunt circa difficile scō huius: s; ludē nō est difficile quia ludere sciunt et bruta et pueri.

Item opus virtutis est felicitas vel ad felicitatem ordinat: ludere aut nō est felicitas vt notū est nec ordinat ad felicitatē. quia dicit decimo huius q; actiones ludi nō ordinat in aliqd aliq.

Item ludere est opus intemperati et mollis vt dicit septimo huius. hoc autem nō est virtutis.

Item sequeret q; magis esset viciōsior qui melius sciret ludere: et sic histriones essēt ceteris viciōsiores Item videt dicere A. d. q; ludi fiunt derisorie ridiculo et cōuicio: hoc aut oia sonant in malum Item circa illud nō est virtus moralis circa q; nō cōtingit prauē excedere et prauē deficere: cum virtus consistat in medio duarū maliciarum: sed primo videt q; in ludo non sit prauus excessus quia histriones maxime supfluit in ludo. quia quasi totam in eo consumunt vitam suam tamē nō peccant in hoc pbatio q; oēs etiam peccarent qui eorū ministerio vterēt aut ipsi aliqua largirent tanq; peccati fautores. quod non videt esse dicendū Item in illo non videt esse peccatum fīm excessum q; excusat a peccato. vni enim pctm̄ nō excusat alterū ppter q; dictum est tercio huius peccantes ex ebrietate duplici pena puniendos esse. sed ludē excusat a peccato. quia multa sunt que si seriose fuerint graui ter punirent que facta in ludo nō reprehendūt. videt etiā q; defectus ludi nō sit vitupabilis q; ad operari fīm virtutem nō nocet: imo requiritur mentis maturitas que vel excludit ludū vel eū non requirit: cum ludus in quadā mentis vagatione consistat Oppositum ponit A. d. Primo videndū est q; contingit defectū ludi esse viciōsum. Secundo q; etiam contingit excessum esse prauum. Tertio concludet ex hoc q; eutrapelia est virtus moralis. Primum sic patet quilibet experiri pōt. q; sicut per longam et continuam operationem corporis exteriorēz membra lassantur propter quod indiget requie corporali. sensus enim nostri lōge vigiliē vsu lassantur propter quod indigent somno quo ab opere quiescant. ita et secundum longam et studiosam attentionem interiorēz virtutes interiores animales lassantur. propter quod requies i eis est necessaria. Nam sicut dicit Aristoteles i de somno et vigilia. Quorumcumq; est aliquod op⁹ secundum naturam cum excesserint tēp⁹ in qto possūt illud facē necesse ē deficē. huic at lassitudi:

que fit per attentionem studiosa remedium non est quies corporis quam et quiescente corpore talis potest aggrauari potest assignari lassitudo nec huic remedium est sompnus. Nam sompnus remediatur in sensibus exterioribus etiam sine quacumque interiori attentione lassati imo experti sunt qui cum diligentia studere solent: quod non statim possent uti somno sine somniis mirabilibus et aliquando terribilibus propter imaginatiue commotionem. oportet igitur tali lassitudini remedium esse sibi contrarium sicut ergo lassamur per profundam mentis attentionem qua spiritus animales in organis virtutum interiorum commouentur et resoluuntur ita oportet quod per mentis dispersionem vagationem reducamur. mens autem interior maxime vacat circa ludos propter quod ludi sunt utiles hominibus sicut dicit Albertus ne sibi mens efficiatur inutilis. Et hoc iterum patet quia cum deus et natura nihil frustra faciant primo celi. natura non dedisset nobis tantam inclinationem ad ludos: nisi nobis in aliquo profuissent. Ex quibus manifeste apparet quod aliquando contingit prae deficere circa ludos. et unicuique patere potest quomodo quibusdam non est decens quod semper voluit esse quasi istis sine solatio. non enim est cum eis facile conuersari. de hoc autem satis loquitur Seneca in libro de tranquillitate animi dicens sicut fertiles agros cito exhauriunt nunquam in terra secunda: ita animorum impetus assiduus labor frangit vires recipiant paulum resoluti et remissi. nascitur ex assiduitate laborum animorum ebrietatio quedam et langor nec ad hoc tanta hominum cupiditas tendit nisi naturalis quaedam voluptas habet lusum. Et addit legum conditores festos instituerunt dies ut ad hilaritatem homines publice congregentur. tanquam necessariis laboribus impo- nentes temperamentum. Secundo potest videri quod excessus in ludo est multipliciter viciosus. primo quidem: quia sicut vigilia est nobilior somno et finis eius sita opera seriosa et attentiones studiose nobiliores sunt mentis vagatione et ludicris operationibus et sunt tanquam fines earum. igitur stare multum in ludis est tempus amittere et melius pro minus bono dimittit et ipsiusmet ludi sine debitum auferre et per consequens auferre quod boni innatus erat habere. nihil enim est bonum nisi propter causas finales commentator secundo methaphisice. Unde Seneca in libro de tranquillitate animi dicit ludi iocisque frequens usus omne anime pondus omnemque vim eripiet. nam et somnus refectioni necessarius est. hanc tamen semper si die nocte quod continuus mors erit multum interest remittas aliquid aut soluas

Et Tullius primo de officiis dicit ludo quidem et iocovti licet: sed sicut somno et quietibus ceteris tunc cum grauius feris rebus satifecimus. Item circa ludos cadit error sepe propter modum et circumstantias. viciosus enim est ludus si turpia verba et illicita intemiscantur unde septimo politice totaliter igitur quidem turpilorumque ex ciuitate sicut aliquid aliud oportet legumlatore exterminare ex differentie enim de facili quodcumque turpium fit et ipsi facere propter viciosus etiam est si non fit conueniens statui planarum. non enim decet dominum dicere multa que deceret seruus neque senem quod iuuenem. non est etiam bonus si sit iniuriolosus impertunus. si non obseruet tempus et locus et sic de aliis circumstantiis: ut per se notum est. Ex dictis concluditur quod eutrapelia est virtus moralis quia circa illos actus humanos indigemus virtute dirigente et inclinante nos ad medium circa quos contingit excedere prae et deficere viciose: sed hoc contingit circa ludos ut dictum est. ergo circa ludos indigemus moralis virtute. hanc autem vocamus eutrapeliam ideo et cetera. Dicitur autem eutrapelia ab eo quod est bonum et trepo pas quod est verto vertis quasi ad iocunditatem conuenientium benevertens facta et dicta ipsorum. Ad rationes ad primam dicendum quod licet ludere sit facile: tamen ludere bene scilicet in medio rationis in omnibus circumstantiis est bene difficile. ideo conceditur quod ludere absolute non est virtus sed ludere quae oportet et quando et ubi et sicut et cum quibus oportet et hoc non est pueri neque bruti. Ad aliam dicendum quod ludere in multis non ordinatur ad aliud quam ad delectationem que est in ludo: sed tunc non est opus virtutis potest tamen delectatio que in ludis est intendi propter refectionem virtutum interiorum. ut inde postea magis possint in suas operationes et hoc bene ordinatur ad felicitatem: et sic potest esse actus virtutis. Ad aliam dicendum est quod ludus imoderatus et ultimatus sine intentione propter delectationem quam in eo est est intemperatus et mollis ideo sic non est virtus. Ad aliam potest dici quod in secundo libro dictum fuit quod ad virtutes scire quod parum aut nihil prodest: alia autem non parum sed omnia possunt. Vel dicendum est quod scire ludere per arte facit ad virtutem: imo tales communiter peccant secundum excessum. sed scire per prudentiam ludere scilicet scire quando ludere oporteat et quantum et quomodo et quibus et cetera pertinet ad virtutem. sic autem non sciunt histriones. Ad aliam dicendum est quod si derisiones et ridicula conuicia fierent ad in honorationem vel alicuius scandalizationem: tunc non sunt virtutes sed malicie. si tamen verba in modum conuicia vel derisionis proferrunt: talia tamen que nullo modo sunt

contra honorem conuiciati nec in quocumque malum ei vel audientium conuerti possunt tunc potest viciu non esse malicie sed virtutis aliter non. Ad aliam dicendum est quod excessus viciuosus non sumitur secundum rem sed ad nos. ad histrionem autem spectat ludere ad iucundum sibi necessarium et omnibus sibi conuenientibus impendere solacia ideo si sepe et multum ludit non excedit medium rationis. sed excederet si in ludis suis vteretur turpilorumque. vel si ultra voluntatem luderet eorum quibus seruit. aut si delectationem quam haberet in ludendo sibi finem statueret ultimatum aut aliquo alio triumpho modo. Ad aliam dicendum est primo quod ludus non excusatur a peccato circa actum scilicet se primum cuiusmodi sunt adulterium furtum homicidium sed accusatur: sed in his solis que peccata non sunt nisi propter intentionem prauam facientis vtpote si fiant in contemptum legis vel in proximi iniuriam ludus excusatur pro quanto ludi intentio ad delectationem fertur non autem ad iniuriam vel contemptum. nec iterum excusatur aliquem ludum illicitum aut non circumspicimus vel illis displicens ad quos fit. Ad aliam dicendum est quod mentis maturitas aliquando omnem exciudit ludum sed non semper ut dictum fuit: ideo tempus erit cuius alius circumstantiis obseruandum. et sic est finis questionis.

Veritur vice simon virtuosus fit aliquando verecundari. Et arguitur quod sic quanto huius magnanimus potest esse beneficium. beneficium autem verecundari: et tamen dicitur ibi quod magnanimi esse videtur quod in vna quaque virtute magnum et quod magnanimus si quidem in maximo virtus est aliquando verecundari. Item erubescencia que pro eodem verecundie capit scilicet rhetorice sicut ibidem describitur. Erubescencia est quedam tristitia et turbatio circa ea malorum aut presentium aut factorum aut futurorum que videntur ferre in gloriationem: sed virtuosus circa talia tristari et turbari potest ergo verecundari. melior patet quia primo huius dicit Aristoteles quod mala accidentia bono tribulant et conturbant beatum. tristitias enim inferunt et impediunt multis operationibus. Iterum licet virtuosus non sit operari turpia circa que est verecundia: tamen possibile est quod eius vxor vel filii vel amici de quibus ipse curat talia operentur. sed secundo rhetorice dicit Aristoteles necesse erubescere quidem in talibus malorum que videntur esse turpia ipsi autem his de quibus curant ideo et cetera. Iterum dicit Aristoteles secundo rhe-

torice quod non solum opera turpia sunt erubescencia sed et signa ipsorum. sed victorum signa possunt contingere virtuosus ut si maliciose quis in pera alicuius sancti viri ciphu posuerit argenteum: et hospite insequente ciphus inuenietur erit. et enim signum furti illi propter quod inde forte mortem incurreret. Iterum quicquid habet in se pendenda potest verecundari si quocumque casu contingat ea reuelari. hoc experimur sed virtuosus habent ergo et cetera. Iterum virtuosus conuenit virtus omne quod est virtutis. sed verecundia potest esse virtutis: quia in passionibus et operationibus humanis medium laudabile inter accessum et defectum vituperabilis est virtus vel virtutis ut patet ex diffinitione virtutis. sed Aristoteles dicit secundo huius quod medium secundum verecundiam laudatur. extremi autem vituperantur: puta cataplexis et inuerecundus. Et confirmatur: quia virtus est cuius vicia opponuntur ut extrema medio. sed verecundie tanquam medie opponitur cataplexis et inuerecundia que sunt vicia extrema. et de his vituperantur igitur et cetera. Iterum dicit Aristoteles quarto huius quod verecundia est timor ingloriationis sed cuius est appetere gloriam et honorem eius est timere ingloriationem. sed virtuosus puta magnanimi est appetere gloriam et honorem tanquam quandam felicitatis decoris igitur et cetera. Oppositum dicit Aristoteles. Sciendum est quod verecundia vno modo capit pro actu quoaliquem verecundari dicimus. et sic describitur Aristoteles. eam: quod verecundia est timor ingloriationis. et secundo rhetorice quod est tristitia quedam et turbatio circa ea malorum que videntur inferre ingloriationem. Alio modo capitur pro habitu vel dispositione naturali ad talem actum inclinante secundum quem iucundem aut aliquem dicimus verecundum etiam quando dormit. Dicendum est ergo primo quod verecundia pro naturali inclinatione potest conuenire virtuosus. quoniam talis inclinatio videtur virtuosus imanere si non tollatur per habitum consuetudinalem virtutis sed non tollitur. quoniam et licet virtus moralis preseruet ne aliquae naturales inclinationes transeat in suos actus: tamen illas non extinguit cuius signum videmus quod si aliquis a natiuitate ad luxuriam fuit inclinatus et sub bono regimine fuerit nutritus tempore longo ut optimorum appareat esse morum: si postmodum prae conuersatus cecidit in peccatum: videmus citissime deteriorationem eum fieri quare plures alios qui sine regimine et absque bono more nutriti sunt quod non videtur accidere: nisi quia dispositio

que sit per attentionem studiosa remedium non est quies corporis quam et quiescente corpore talis potest aggravari potest assignari lassitudo nec huic remedium est sompnus. Nam sompnus remediatur in sensibus exterioribus etiam sine quacumque interiori attentione lassati animo expti sunt qui cum diligentia studere solent: non statim possent uti somno sine somniis mirabilibus et aliqui tribulibus propter imaginatiue commotionem. oportet igitur tali lassitudini remedium esse sibi contrarium sicut ergo lassamur per profundam mentis attentionem qua spiritus animales in organis virtutum interiorum commouentur et resoluntur ita oportet quod per mentis dispersionem vagationem reducamur. mens autem interior maxime vacat circa ludos propter quod ludi sunt utiles hominibus sicut dicit albertus ne sibi mens efficiatur inutilis. Et hoc iterum patet quia cum deus et natura nihil frustra faciant primo celi. natura non dedisset nobis tantam inclinationem ad ludos: nisi nobis in aliquo profuissent. Ex quibus manifeste apparet quod aliquando contingit prae deficere circa ludos. et viciu quod patere potest quomodo quibusdam non est decens quod semper voluit esse quasi istis sine solatio. non enim est cum eis facile conuersari. de hoc autem satis loquitur Seneca in libro de tranquillitate animi dicens Seneca fertiles agros cito exhaurit nunquam inmissa fecunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit vires recipiant paulum resoluti et remissi. nascitur ex assiduitate laborum animorum ebrietas quedam et languor nec ad hoc tanta hominum cupiditas tederet nisi naturalem quaedam voluptatem haberet lapsus. Et addit legum coditores festos instituerunt dies ut ad hilaritatem homines publice congregentur tanquam necessariis laboribus impo-nentes temperamentum. Secundo potest videri quod excessus in ludo est multipliciter viciosus. primo quidem: quia sicut vigilia est nobilior somno et finis eius: ita opera seriosa et attentiones studiosae nobiliores sunt mentis vagatione et ludicris operationibus: et sunt tanquam fines earum. igitur stare multum in ludis est tempus amittere et melius pro minus bono dimittit et ipsiusmet ludi finem debitum auferre et per consequens auferre quod boni innatus erat habere. nihil enim est bonum nisi propter causas finales commentator secundo methaphisice. Unde Seneca in libro de tranquillitate animi dicit ludi iocum frequens usus omne anime pondus omnemque vim eripiet. nam et somnus refectioni necessarius est. hunc tamen semper si die nocte quod continuis mors erit multum interest remittas aliquid aut soluas

Et Tullius primo de officiis dicit ludo quidem et iocum licet: sed sicut somno et quietibus ceteris tunc cum grauius scriis rebus satisfecimus. Item circa ludos cadit error sepe propter modum et circumstantias. viciu enim est ludus si turpia verba et illicita intromittantur unde septimo politice totaliter igitur quidem turpiloquiis ex ciuitate sicut aliquid aliud oportet legumlatorem exterminare ex differentie enim de facili quodcumque turpium sit et ipsum facere propter viciu etiam est si non sit conueniens statum plonari. non enim decet dominum dicere multa que deceret seruum: neque senem quod iuuenem. non est etiam bonus si sit iniuriosus impertinens. si non obseruet tempus et locus et sic de aliis circumstantiis: ut per se nota est. Ex dictis concluditur quod eutrapelia est virtus moralis quia circa illos actus humanos indigemus virtute dirigente et inclinante nos ad modum circa quos contingit excedere prae et deficere viciu: sed hoc contingit circa ludos ut dictum est. ergo circa ludos indigemus moralis virtute. hanc autem vocamus eutrapeliam ideo dicitur. Dicitur autem eutrapelia ab eo quod est bonum et tempore pas quod est verto vertis quasi ad iocunditatem conuenientium benevertis facta et dictum ipsum. Ad rationes ad primam dicendum quod licet ludere sit facile: tamen ludere bene scilicet secundum modum rationis in omnibus circumstantiis est bene difficile. ideo conceditur quod ludere absolute non est virtus sed ludere quod oportet et quando et ubi et sicut et cum quibus oportet et hoc non est pueri neque bruti. Ad aliam dicendum quod ludere in multis non ordinatur ad aliud quam ad delectationem que est in ludis: sed tunc non est opus virtutis potest tamen delectatio que in ludis est interdi propter refectionem virtutum interiorum. ut inde postea magis possint in suas operationes et hoc bene ordinatur ad felicitatem: et sic potest esse actus virtutis. Ad aliam dicendum est quod ludus immoderatus et ultimo fine intentus propter delectationem quam in eo est est intemperati et mollis ideo sic non est virtus. Ad aliam potest dici quod in secundo libro dictum fuit quod ad virtutes scire quod parum aut nihil potest. alia autem non parum sed omnia possunt. Vel dicendum est quod scire ludere per arte facit ad virtutem: imo tales communiter peccant secundum excessum. sed scire per prudentiam ludere scilicet scire quando ludere oporteat et quantum et quomodo et quibus et pertinet ad virtutem. sic autem non sciunt histriones. Ad aliam dicendum est quod si derisiones et ridicula conuicia fierent ad inhonorationem vel alicuius scandalizationem: tunc non sunt virtutes sed malicie. si tamen verba in modum conuicia vel derisionis proferret: talia tamen que nullo modo sunt

contra honorem conuiciati nec in quibusdam malis etiam vel audientur conuerti possunt tunc potest viciu non esse malicie sed virtutis aliter non. Ad aliam dicendum est quod excessus viciu non sumitur secundum rem sed ad nos. ad histrionem autem spectat ludere ad lucrandum sibi necessarium et omnibus sibi conuenientibus impendere solacia ideo si sepe et multum ludat non excedit modum rationis. sed excederet si in ludis suis vteretur turpiloquio. vel si ultra voluntatem luderet eorum quibus seruit. aut si delectationem quam haberet in ludendo sibi finem statueret ultimam aut aliquo alio trium modo. Ad aliam dicendum est primo quod ludus non excusat a peccato circa actum scilicet se prae cuiusmodi sunt adulterium furtum homicidium sed accusat: sed in his solis que peccata non sunt nisi propter intentionem prae facientis ut pote si fiant in contemptum legis vel in proximi iniuriam ludus excusat pro quanto ludi intentio ad delectationem fertur non autem ad iniuriam: vel contemptum. nec iterum excusat aliquem ludus illicitus aut non circumspicere vel illis displicere ad quos fit. Ad aliam dicendum est quod mentis maturitas aliquando omnem exciudit ludum sed non semper ut dictum fuit ideo tempus erit cuius alii circumstantiis obseruandum. et sic est finis questionis.

Veritur vicesimorum virtuosus sit aliquando verecundari. Et arguitur quod sic quanto huius magnanimus potest esse beneficiarius. beneficiarius autem verecundari: et tamen dicitur ibidem quod magnanimi esse videtur quod in vna quaque virtute magnam et quod magnanimus si quidem maxime dignus optimus utique erit ergo virtuosus et optimus utique est aliquando verecundari. Item erubescencia que pro eodem verecundie capite secundo rhetorice sicut ibidem describitur. Erubescencia est quedam tristitia et turbatio circa ea malorum aut presentium aut factorum aut futurorum que videntur ferre ingloriationem: sed virtuosus circa talia tristari et turbari potest ergo verecundari. minor patet quia primo huius dicitur Aristoteles quod mala accidentia bono tribulant et conturbant beatum. tristitia enim inferunt et impediunt multis operationibus. Iterum licet virtuosus non sit operari turpia circa que est verecundia: tamen possibile est quod eius vxor vel filii vel amici de quibus ipse curat talia operentur. sed secundo rhetorice dicit Aristoteles necesse erubescere quidem in talibus malorum que videntur esse turpia ipsi autem his de quibus curant ideo dicitur. Iterum dicit Aristoteles secundo rhe-

torice quod non solum opera turpia sunt erubescibilia sed et signa ipsorum. sed viciu signa possunt contingere virtuosus ut si maliciose quis in praesentia alicuius sancti viri ciphu posuerit argenteum: et hospite insequente ciphu inuetus erit. et enim signum furti illi propter quod inde forte mortem incurreret. Iterum quicumque habet in se putanda potest verecundari si quocumque casu contingat ea reuelari. hoc experimur sed virtuosus habent ergo dicitur. Iterum virtuosus conuenit virtus omne quod est virtutis. sed verecundia potest esse virtutis: quia in passionibus et operationibus humanis medium laudabile inter accessum et defectum vituperabilis est virtus vel virtutis ut patet ex diffinitione virtutis. sed Aristoteles dicit seculo huius quod medium secundum verecundiam laudatur. extremi autem vituperantur: puta cataleptis et inuerecundus. Et confirmatur: quia virtus est cuius vicia opponuntur ut extrema medio. sed verecundie tanquam medie opponitur cataleptis et inuerecundia que sunt vicia extrema. et de his vituperamur igitur dicitur. Iterum dicit Aristoteles quarto huius quod verecundia est timor ingloriationis: sed cuius est appetere gloriam et honorem eius est timere ingloriationem. sed virtuosus puta magnanimi est appetere gloriam et honorem tanquam quandam felicitatis decoris igitur dicitur. Oppositum dicit Aristoteles. Secundo dicitur est quod verecundia vno modo capite pro actu quocumque verecundari dicimus. et sic describitur Aristoteles. eam: quod verecundia est timor ingloriationis. et secundo rhetorice quod est tristitia quedam et turbatio circa ea malorum que videntur inferre ingloriationem. Alio modo capitur pro habitu vel dispositione naturali ad talem actum inclinante secundum quem iumenem aut aliquem dicimus verecundum etiam quando dormit. Dicendum est ergo primo quod verecundia pro naturali inclinatione potest conuenire virtuosus. quoniam talis inclinatio videtur virtuosus imanere si non tollatur per habitum consuetudinalis virtutis sed non tollitur. quoniam et licet virtus moralis preseruet ne aliquae naturales inclinationes transeat in suos actus: tamen illas non extinguit cuius signum videmus quod si aliquis a natiuitate ad luxuriam fuit inclinatus et sub bono regimine fuerit nutritus tempore longo ut optimorum appareat esse morum: si postmodum prae conuersatus cecidit in peccatum: videmus citissime deteriorationem eum fieri quia plures alios qui sine regimine et absque bono more nutriti sunt quod non videtur accidere: nisi quia dispositio

naturalis quaz ex natiuitate contraxit nequaquam delectatur propter affluentionem ad oppositum: unde est quod dicit Aristoteles. verecundia conuenire studio ex suppositione. quia si turpia operaretur verecundaretur utique. Sed de verecundia pro actu quo aliquem dicimus verecundari. Sciendum est quod ipsa cum sit timor ingloriationis non est virtus sed passio quedam sicut satis probat Aristoteles in littera. propter quod ipsa requirit obiectum quod innatum sit mouere ad huiusmodi passionem scilicet ingloriationis timorem. illud autem obiectum est turpe aliquod vel apparens turpe cadens sub oculis aliorum. et dico cadens sub oculis aliorum quia de turpi operatione non solet aliquis verecundari nisi cum crederit eam ab aliis perceptam fuisse vel percipi debere. quod est sicut dicit Aristoteles. quia nullus de gloria curat nisi propter glorificantes. et ita patet quod a liquem ex eorum verecundari contingit quia fantasiam habet quod aliquibus videatur ipsum turpe aliquid operari vel operatum esse. vel saltem aliquid de quo curam habet. quod dico quia quodammodo reddat in gloria hominis et honore. honor et fama genitorum/filiorum/vxoribus/amicos. propter quod et in gloriationem incurrit de eorum turpitudine timens et hec omnia clare notauit Aristoteles. et distincte scilicet rhetorice. Igitur distinguendum est sic. virtuosus aliquando verecundari potest dupliciter intelligi. vno modo ex propriis operibus. Alio ex operibus aliorum. primo modo non est possibile. sed secundum contingit. primum declarat facilius quia virtuosus cum simul sit prudens ut dicitur in sexto nunquam turpe aliquid operatur vel apparens turpe. et sicut sapienter in speculatiuis sic prudenti in agibilibus non solum redargui sed etiam videri redargui cauendum est. ergo nec obiectum verecundie neque per consequens verecundia vniquam potest ad opera propria contingere virtuosus. Et hanc sententiam dicit Aristoteles sub his verbis neque enim studiosus est verecundia. si quidem sit in propriis. non enim operandum talia. si enim hec quidem sunt veritate turpia: hec autem sunt opinionem: nihil differt neutra enim operanda. quare neque verecundandum. Alia conclusio probatur quia visum fuit in primo libro quod virtutes non sunt impassibiles sicut stoici dixerunt. virtuosus autem gloriam desiderat et honores quibus ipse est dignus tanquam sue felicitatis decore. propter quod rationabiliter timere videtur et tristari si quod ei contingat aut eis de quibus curat quod ingloriationem inferre videatur et ita verecundari potest si aliquid tale sibi contingere potest ex operibus aliorum/sicut bene demonstrant tertia et quarta rationes

in principio questionis adducte et hanc sententiam tenet expresse seneca in decima epistola ad lucillum ubi modum verecundie senibus aduenientem declarat dicens. deiciunt enim vultu verba submitunt figunt in terra oculos et deprimunt ruborem tamen aliter sibi exprimere non possunt. magis quidem in iuuenibus apparet quibus et plus calor est et tenera frons: nihilominus tamen et senes tangit. Seneca igitur in dicta epistola multo conatur videtur contra Aristoteles probare quod optimorum virorum sit verecundari: sed eius processus nihil contra Aristoteles. sed solum quod dictum est concludit. his autem adhuc addendum est videtur quod etiam licet virtuosus timore et tristitia pertinet ad verecundiam afficiatur interius aliquando. tamen hoc est moderate. quia licet non sit virtutis totaliter extinguere passionem: eius tamen est eam moderare et subicere rationi. propter quod cum dictis rationibus non oportet. ut admodum puerorum virtuosus sine faciem exteriorum rubescat specialiter quia et si curat gloria et honore tamen modicum quod autem principaliter curat et operum virtutis

Ad rationes ad primam dicendum est quod magnanimus non proprie verecundatur sed solum sine quando similitudinem. nam hoc habet verecundia: quod retrahit iuuenem a re turpi. propter quod et laudatur quidem iuuenem verecundum ita magnanimitas hominem magnanimum retrahit ab hoc quod est beneficiari aut alteri tanquam debitorem obligari quod hoc habeat quandam modum turpitudinis non proprie quia sit turpe sed quia minus est honestum quam bene facere et alterum in debitorem sibi obligare. magnanimum autem ex affectu virtuosissimo tendens in opera semper honestiora. videtur ea quasi despiciere. id est non curare quod licet honesta sunt non habet excellentiam honestatis. sicut ergo verecundia non permittit operari turpe: sed trahit ad honestum. ita magnanimitas hominem non permittit in minori bono: sed trahit eum ad ea que maxime videntur esse honesta vult enim supercellere. magnanimum igitur ad similitudinem verecundie. quasi turpe fuerit beneficiari retributum est plurimum ille debitor sibi fiat qui inceptit sicut dicit Aristoteles. ergo verecundia magnanimum non est aliud quam desiderium excellentie in virtute. Secunda ratio tertia quarta et quinta bene probant quod possit verecundari ex operibus aliorum. Ad aliam dicendum est quod verecundia nec est virtus nec cum virtute nec ob se laudatur. sed quia signum est et idcirco quedam in iuuenibus ad virtutem et ad perfectam huiusmodi rationis solutionem. Sciendum est quod verecundia et inuerecundia abstracta habent rem turpem vel apparentem turpem circa quam verecundia laudabiliter se habet et inue-

recundia vituperabiliter/propter quod verecundia formaliter est bona et inuerecundia praua: sed ambe propter abstractam. annexam sibi habent aliquam prauitatem. nullum autem tale virtus est nec stat cum virtute nec tale laudabile est nisi secundum quid. Ad ultimam dicendum est quod virtuosus nunquam operatur aliquid ingloriosum. propter quod de propriis operationibus nihil habet timere. Et sic finit questio prima et per primum quartus liber:

Liber quintus incipit.

In quinto libro queritur primo. Vtrum iustitia sit moderatiua passionum. Arguitur quod non. quia contra continetur iste liber ad precedentiem sine deam iustitie ad alias virtutes. scilicet quod in precedentibus determinauit philosophus de virtutibus que sunt circa passiones. In isto autem quanto de iustitia que est circa operationes. Et si notare videtur Aristoteles in principio istius quanto dicens de iustitia et iniustitia intendendum est circa quales sunt extrinsecas operationes: hoc facit per totum librum nihil determinando circa quales habeant fieri passiones. e converso autem fecit de fortitudine et temperantia. dicit enim in 3o libro medietatem esse fortitudinem circa timores et audacias. et quod sunt circa quales timores. et ita etiam de temperantia processit circa delectationes et tristitias. Item virtus moderatiua passionum debet poni in appetitu sensitivo ubi sunt passiones irrationales: ratio re belles. nam in voluntate non sunt nisi pueniant ab appetitu sensitivo. cum voluntas non nisi in hec secatur que ratio puenit. scilicet iustitia est involuntate. non in appetitu sensitivo. quia dicit hic Aristoteles. quod iustitia est qua voluntas iusta. et in 3o innuens deam fortitudinis et temperantie ad iustitiam. dicit eas irrationalem et concupiscibilem. quasi dicit illarum partium non esse iustitiam sed intellectui appetitus scilicet voluntatis. etc. Oppositum arguitur quia dicit Aristoteles. iustitia particulariter esse circa delectationem. que a lucro. iustitia autem legaliter circa omnia quecumque studio suscipiuntur. et in secundo probatur est generaliter sine exceptione quod omne negotium virtutis est circa delectationes et tristitias. Beatus thomas et sequitur

ces eius in hoc iustitia ab aliis virtutibus inter ceteras dicitur his duobus dicitur differre primo quia iustitia est circa operationes principaliter. et non circa passiones nisi ex parte put homo per passiones iuuat vel impedit circa operationem. Alie autem virtutes sunt circa passiones principaliter et non circa operationes nisi ex consequenti scilicet in quantum operationes exteriores ex interioribus passionibus pueniunt. Secundo quia iustitia est in voluntate. Alie autem virtutes sunt in appetitu sensitivo. hanc autem sententiam non immerito reparare nituntur probantes primo conclusionem istam quod omnes morales virtutes primo origine habent moderate passiones que regulare operationes quod probatur primo sic ad omnem virtutem. cuius operi sunt innate passiones obuiare. spectat primo vincere passiones. que opus possit virtuosum id est delectabile et firme exerceri. sed operi iustitie plurime rebellant passiones. ut amor odium affectio lucri ergo etc. verbi gratia posita est in homine pugna concupiscentie et rationalis electionis ex vna enim parte sine iustum rationis eligit non accipere pecuniam alienam et reddere iam acceptam. Ex alia vero parte propter indigentiam concupiscit accipere pecuniam alienam et non reddere iam acceptam. quomodo iste poterit delectabiliter et prompte persequi opus electum. nisi prius victa concupiscentia. nullus enim dubitat quod propter passiones multi iniuriam fieri. Vnde primo celi dicit Aristoteles. Et enim oportet disceptatores non inimicos esse iudicatos. verum sufficienter super quo dicitur cometator maxima est causa diuersitatis est amicitia et odium. et hoc Aristoteles palam primo rhetorice probauit dicens quod maxime conuenit recte potestas leges quecumque contingit omnia determinare ipsas. et que paucissima committere iudicantibus. cuius inter ceteras vna ratio assignat dicens quod iudicium legislatorum non sine parte sed de futuris et vltimis est. perfectus autem et iudex iam de presentibus et determinatis iudicauit ad quos et amare iam et odire et proprium commodum annexa sunt sepe. ut non possint adhuc videre sufficienter verum. sed attendere in iudicio proprium delectabile aut triste et si consideres bonum videbis secundum rhetorice librum ad nihil aliud deseruire. Secundo arguitur sic circa difficilius semper ars sit et virtus. et enim bene melius in hoc ut dicitur in 2o huius. cum igitur iustitia sit virtutum preclarissima ut dicitur in quinto huius. sequitur quod ipsa maxime erit circa difficile et ideo dicitur quinto huius quod multi in propriis virtute quidem uti possunt. in his autem que ad alterum non possunt. Itē

parū post dicitur pessimus quod est igitur ad seipsum et ad amicos ut malitia optimus aut non quod ad se ipsum virtute. sed quod ad alterum. si enim opus difficile ex quibus apparet manifeste quod iustitia non minus quam alie virtutes habet ea per se respicere quam faciunt opus difficile. et magis. hec autem non sunt nisi passionibus ad contrarium inclinantes sepe scilicet amor et odium affectio lucri et timor et huiusmodi. quare et. unde Tullius in libro de officiis nemo enim iustus esse potest qui mortem quam dolorem quam exilium quam egestatem timet. Et si quis dicat quod aliunde sit difficultas scilicet inueniendae proportionum geometricarum in distribuendo. Ad hoc dicitur quod illa difficultas non per virtutem moralem facilitatur vel tollitur. sed per artem vel per prudentiam et dico per artem quia multos vidimus mercatores aut legistas aut reddituum civitatis collectores aut alios tales vidisse citissime dictas proportionum et optime scire distribuere si nullus moueret eos affectus lucri amoris vel odii qui tamen sepe res distribuendas aut permittendas propter passiones inuicissime partium. Dico etiam per prudentiam. quia difficultas in opere virtutis est dupliciter. Vno modo in statuendo sibi finem bonum. ubi gratiavelle equalitate inter ipsum et amicos et alios seruare. Alio modo inueniendae modum et media. quibus talis finis possit congrue acquiri circa primam igitur difficultatem est virtus moralis. et circa secundam prudentia sicut manifestat Aristoteles in fine sexti huius. sed non puenit difficultas primo modo nisi propter passiones scilicet propter affectionem quam habemus ad nos ipsos et amicos nostros. inclinante nos ad plus accipiendum in lucro et minus in danno. Item in 2° huius declarat Aristoteles. non de quibusdam virtutibus sed generaliter de omnibus. quod circa delectationes et tristitias est moralis virtus. rationes enim quas ad se ipsis adduxit de omni virtute concludit. si quis inspererit. propter quod in fine concludit vltimam dicens quod et propter hoc circa delectationes et tristitias omne negotium et virtutis et politice. Et accipiamus vnam rationem ibi adductam tale. omnis anime hitus a quibus innatus est fieri deterior et melior. ad hoc et circa hoc naturam habet. sed propter affectionem quam homines habent ad seipsum et amicos aut propter odium quod habent ad alios iniusti fiunt. id est et. Et ita etiam possent alie rationes ad propositum applicari id est et. Alii autem volentes beati Thome supradictam suam sustinere capiunt ab Aristotele. quinto huius quod per alias virtutes homo bene se habet ad seipsum per iustitiam autem ad alterum. sed homo. secundum seipsum non se habet bene nisi per moderationem impetus omnium passionum. propter quod di-

cunt quod alie virtutes moderant omnes passiones sensibilis appetitus. ita sunt sicut preuie dispositiones ad iustitiam in quantum tollunt impedimentum quod posset iustitie per inordinationem appetitus sensibilis obuiare. Sed nec iste virtutes ut dicunt sufficiunt in appetitu sensitivo. sed indigemus ponere similiter habitum in ipsa voluntate. quod probatur quia in illa potentia que non est determinata ad agere vel non agere adhuc obiecto presente aut etiam ad recte vel non recte agere. oportet habitum ponere determinantem ad agere recte et non agere non recte. aliter non esset possibile quod semper recte ageret prompte firme et delectabiliter talis enim determinatio difficultatem quamdam prebet ad semper agendum recte sed voluntas sic est indeterminata. cuius se habet ad opposita ideo et. Et hoc iterum confirmat sic quia non minus intellectus naturaliter determinatur ad verum sibi propositum. quam voluntas ad bonum. sed intellectus propter hoc quod potest a rectitudine iudicii circa verum deficere. indiget habitu ipsum dirigente licet secundum se non sit in eo dispositio ad contrarium inclinans. ergo et voluntas quia potest a rectitudine electionis deficere. indiget habitu ipsam inclinante ad rectam electionem. licet in ea secundum se non sit aliqua dispositio ad contrarium inclinans. Quod autem habitus ille ponendus in voluntate. sit iustitia nituntur sic arguere. quibus virtus in illa potentia ponenda est. cuius actus rectificat. sicut temperantia est in concupiscibili. quia moderat actum eius circa delectationes et tristitias et fortitudo in irascibili quia moderat timores et audacias circa tribulaciones cum igitur iustitia reficet operationem hominis ad alterum. et immediatum principium operationis humane sit appetitiua potentia non cognitiua potentia manifestum est quod iustitia ponenda est non in intellectu. sed in appetitu. Sed quod non in appetitu sensitivo. probatur duplici ratione primo quia obiectum principale iustitie et maxime legalis est bonum commune. sed appetitus sensitivus non se extendit ad bonum commune. cum sit respectu obiecti particularis. 2° quia iustitia tam legalis quam particularis est ad alterum. eo quod equalitas quam constituit siue in commutationibus siue in distributionibus consistit in ordine ad alterum. sed iste ordo et equalitas non potest constitui per appetitum sensitivum cuius ratio est quia talis ordo et equalitas non apprehenditur sensu sed intellectus appetitus autem sensitivus solum tendit in apprehensum per sensum. sicut voluntas in apprehensum per intellectum. et reliquit quod iustitia solum sit in voluntate quam illa equalitate ab intellectu apprehensa per electionem

tendit et quam in exteriori operatione custodit. minor autem de istis quod putauerunt propter istas rationes iustitia in sola voluntate poni debere. cuius putarent ceteras virtutes non in voluntate esse sed in solo appetitu sensitivo. nam secundum ea que dicta fuerunt in primo libro ponetur primo contra eos ista conclusio quod non solum iustitia est in voluntate ponenda. sed etiam fortitudo temperantia et ceterae virtutes morales. quod statim probatur per rationes ipsorum quoniam non solum ad opera iustitie sed etiam ceterarum virtutum necessarius est actus voluntatis. sed recta electio virtus namque generaliter diffinita est habitus electivus immediate exis quo ad nos. determinata ratione 2° huius. Et considera bene quantum istud est manifestum volentibus intueri. sensus enim non iudicat quod magis abstinendum sit a cibo vna die quam altera. vel quod magis abstineas a iuueculula soluta que se tibi presentat quam ab illa quam tibi matrimonio coniuncta est. sensus non iudicat quod pro bono virtutis mors sustinenda sit et expectanda in bello. sed hec omnia iudicantur ratione. Si ergo sicut isti assumunt appetitus sensitivus solum tendit in id quod apprehensum est per sensum. manifestum est quod per abstinentiam ab illa iuueculula vel a cibo tali die vel in expectatione mortis propter opus virtutis non inclinatur appetitus sensitivus sed voluntas et tamen circa talia non magis est voluntas secundum seipsum determinata quam circa materiam iustitie. nam si appetitus sensibilis sit virtute sibi inexistente refrenatus. ut passio non faciat impetum in eo. tamen non propter hoc trahit et determinat voluntatem ad oppositum eius. ad quod innatum est eius obiectum proprium inclinare. ergo sicut ipsi concluderent circa materiam iustitie. sic concludatur circa materiam temperantie. fortitudinis et aliarum virtutum aut in voluntate necesse est habitum ponere determinantem eam ad electionem rectam ad agere recte. et non agere non recte. Ad huc autem isti deficiunt quia si alie virtutes moderant omnes passiones ipsi non habent dicere quod iustitia sit circa difficile. sicut prius bene argutum fuit. nam si voluntas non sit determinata ad rectam electionem. ita non est determinata ad obliquam. imo multo minus quam ad rectam. si nulla passio trahat eam hec igitur determinatio non est nisi quia voluntas libere potest in utraque parte. et si libere constat quod non est sibi difficile si enim ego possuim moueri ad dexteram vel ad sinistram libere. non est propter hoc mihi difficile moueri ad dexteram. Iterum non apparet quod alie virtutes moderant omnes passiones. nam affectionem quam quis habet ad amicum indiget temperantiam et bonum virum qua quis inclinatur ad sibi

de communi pecunia plus distribuendum quam ignoto. non moderat liberalitas. sed iuberet plus amico tali dare de pecunia propria circa quam versatur quam ignoto. sed iustitia est que moderat et extinguit impetum illius affectionis. per quam moderatione iustus prompte et delectabiliter eligit non plus distribuere amico quam ignoto. Iterum si fortitudo moderat timores. hoc est circa bellica pericula non circa pecunie vel amalie vel cibi aut potus amissionem. et si temperantia moderat delectationes hoc est circa cibos et potus et verecundiam. non circa honores et lucra. igitur similiter iustitia moderabit passiones circa distributiones aut permutationes faciendas. Iterum dubium est quod isti dicunt alias virtutes disponere ad iustitiam quasi prius homini inexistentes ante iustitiam cum in sexto dicat Aristoteles. eas adiuuicem esse conexas propter earum in vna prudentia necessaria connexionem. sed de hoc videbitur in sexto

Item quod alii dicunt scilicet alias virtutes non esse principaliter circa operationes. non est bene dictum. nam propter quod vnumquodque tale et illud magis. sed omnis virtutis est moderare passiones propter dirigere operationes quod propter quia secundum alterius operis exigentiam eadem virtus aliter moderat passionem. verbi gratia cum non oportet bellicum periculum expectare sed fugere. fortitudo reprimat audaciam. et si oportet expectare fortitudo sibi audaciam assumit intemperantiam. et cum furore si cut dicitur capitulo de fortitudine. similiter temperantia circa propriam uxorem quam oportet vitare concupiscentiam. quam vel eius impetum omnino reprimat circa alias mulieres. ergo principaliter omnis virtus intendit operationes. Item virtus moralis omnis respicit finem principaliter id dicitur sexto huius virtus quidem enim intentionem facit rectam. prudentia autem que ad hanc. Item dicitur post quod non erit electio recta. sine prudentia. neque sine virtute. hoc quidem enim finem sibi virtus. hec autem que ad finem facit operari. sed prudentia sed finis et bonum omnis virtutis est operatio. unde dicitur primo huius omnino quorum est opus aliquid et actus in opere videtur bonum esse. et propter hoc in eodem primo dicitur quod operationes secundum virtutem sunt domine felicitatis. et quod ipse secundum seipsum sunt delectabiles et pulchre et bone et desideratissime. Ideo etiam in 2° libro diffinit Aristoteles. virtutem per operationem. non per passionem. dicens virtus omnis cuiusque fuerit virtus. et id bene habet proficit. et opus eius bene reddit. et in phemio non ponit Aristoteles. passiones esse fines sed operationes vltima opera ubi per operationes sunt opera. Item Aristoteles. in p. ii.

quarto huius dicit virtutis magis est bene facere quam bene pati. et bene operari magis quam turpia non operari: sed moderare passiones non videtur esse nisi bene pati et non turpia operari exterius aut magis est bene facere et bene operari. vel magis adhuc in interiori electione voluntatis. Etiam quis dubitat quoniam liberalitas sit principaliter circa donationes et contributiones. videtur ergo mihi quod non solum de aliis virtutibus. sed etiam de iustitia tenendum est illud quod in primo declaravi. videlicet in illa questione virtutes morales sunt in appetitu sensitivo subiective. nec aliorum rationes contra predicta concludunt concedimus enim iustitiam in voluntate esse. et in voluntate locum habere difficultate sed non precise propter eius indeterminationem sed propter appetitum sensitivum trahentem ad se rationem et appetitum rationalem sed et non solum de iustitia sed et de aliis virtutibus concedimus esse verum. quod igitur dicitur iustitia non esse in appetitu sensitivo conceditur. tamen non minus circa iustitie operationes et circa passiones eis obviantes. quam circa aliarum virtutum operationes vel sibi rebellantes passiones. oportet in appetitu sensitivo habitum concedere quo appetitus sensitivus trahatur ad iudicium rationis. quod autem dicitur iustitia esse circa bonum potest non bene sapere. cum enim virtus omnis sit circa passiones et operationes que sunt singulares. manifestum est quod iustitia non est magis circa bonum communitate predicationis quam quecumque alia virtus. sed est circa bona singularia quibus tamen plures virtutes possunt. sicut aliquod unum mare singulare est communitate omnibus in eo volentibus navigare vel piscari. Tunc ad rationes principales Ad primam dicendum est quod illa continuatione est beati Thome et neganda est tanquam facies errare. Quod autem Aristoteles dicit considerandum esse de iustitia circa quales sit operationes: pro tanto dicit quod iustitia sicut alie virtutes intendit operationes. Quod autem dicitur fortitudinem esse circa timores et audacias et temperantiam circa delectationes et tristitias. non dicit quod vellet excludere operationes Sic etiam dicit iustitiam esse circa delectationes que a lucro. Ad aliam conceditur quod in appetitu sensitivo oportet ponere virtutem inclinante ipsam ad obediendum rationi et imperio voluntatis. sed magis in voluntate impante ut non inclinet ad se sua. sed appetitum sensitivum dicitur perfecte. Et sic est finis questionis.

Veris secundo Vtrum Aristoteles bene describat iustitiam dicens quod iustitia est habitus a quo operari iustorum sunt et a quo operantur iusta et volunt iusta. Arguitur quod non. quia diffinitionem quam lex ponit oportet concedere cum leges fuerit

a sapientissimis et consideratione diligentissima compilata non est igitur bona descriptio que non concordat illi quam lex ponit. Lex autem sic describit iustitiam quod iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens. huic autem descriptio non consonat descriptio Aristoteles. quoniam nec in ea bona constantia voluntatis. nec perpetuitas. nec universalitas quam hec dicitio cuius importat. que tamen ad iustitiam requiritur. quia non est ille iustus qui ad unum operatur iustum. et iniustum ad alium. Item Aristoteles de scribit per iustum iustitiam lex autem per ius et ista non sunt idem. Item descriptio iusticie debet extendere se ad omne iuris preceptum. ista descriptio non est huiusmodi. probatio. quia lex ponit triplex iuris preceptum. videlicet honeste vivere. neminem ledere. ius suum cuique tribuere. secundum igitur preceptum non est quod operemur igitur illi precepto non convenit hoc membrum illius descriptionis a quo iusta operantur. Item ista descriptio videtur supflua. quoniam omnes operantur operantur illo et non alio quo operantur est. generaliter posita illa clausula quo operantur iustorum sunt. frustra apponitur et a quo iusta operantur. Item male videtur describi iustitia per actum operari. quia tunc non maneret iustitia non manente actuali operatione: quod falsum est. prima pars quia diffinitio et diffinitum convertuntur. Item voluntas est qua volumus quicquid volumus. sed iustitia non est voluntas generaliter iustitia non est qua volunt iusta. Item non operando vel non volendo iusta sumus iusti sed operando et volendo iuste. ut patet 2° et quanto huius. ergo debet dici quod iustitia sit non qua volumus et operamur iusta sed qua iuste. Oppositum Arguitur per Aristoteles. et etiam contra dicit de iniustitia quod est habitus a quo operantur iniustorum sunt et a quo iniusta faciunt et volunt iniusta. Quia potentie quecumque et virtutes per actus et obiecta cognoscuntur. et obiectum iusticie est iustum. quod ponitur in hac descriptione

Videndum est ad presens quod nomen iusti significet: dicam igitur summarie duxerat quod ius iustum lex iustitia iustificatio distinguuntur. est enim ius preceptum domini vel ordinatio circa subditos et ea que precepta cadere sub potestate subditorum. dominus autem ille potest esse vel deus ut in iure divino: vel natura ut in iure naturali vel homo ut in omni humano iure. par enim in parem nullum ius instituit. sed si rex in aliquo. subditis obligetur. hoc est ex precepto vel ordinatione domini superioris. sed dei vel nature iustum auctorem est quod unicuique secundum ius id est secundum domini preceptum vel ordinationem concessum. verbi gratia Si dominus precepit vel ordinavit aliqua esse communia. iustum est

illa esse communia et iniustum esse illa esse privata et si e converso. e converso Et quia ex iure hoc est ex precepto domini: subditi obligantur ad iustum. idcirco necessaria est eis scriptura realis in libro. vel mentalis in animo. preceptum domini et debitum subditi notificans. et hec scriptura lex est. Iustitia autem est duplex quedam pertinens ad dominum alia pertinens ad subiectum. Iustitia pertinens ad dominum est virtus qua dominus ordinatur ad precipiendum et ordinandum circa ea que potestesse possunt subditis vel obesse in bonum ipsorum. Iustitia vero pertinens ad subditum est virtus qua subditus inclinatur ad preceptum seu ordinationem domini observandam. Iustificatio autem est a iustitia perveniens operatio. hec igitur sunt que predicta nomina significare videntur proprie sumpta. ipsis tamen utimur sepe promiscue videlicet iustitiam pro iusto vel iure. aut ius pro iusto aut iustitia capiendo. propter quod multi non vident differentiam inter ista. Manifestum est autem satis ex dictis quod iustitia domini precedit naturaliter ius et iustum. et est causa ipsorum. et quod ius precedit iustum et est causa eius dominus enim per suam iustitiam ordinat de subditis ad bonum ipsorum et ita ius ipsum instituit. res autem iusta est quia secundum ius est id est secundum domini preceptum et ordinationem. sed iustitia subditorum iure et iusto posterior esse videtur. Iustitia namque ex eo subditos in aliquid inclinatur. quia ipsum est iustum. et illud est iustum quia secundum ius. Et est sciendum quod non omne iustum est iustificatio quia iustificatio est operatio iustum autem non omne est operatio. sed aliquando res operata manens post operationem. sed omnis iustificatio potest dici iustum. quoniam secundum domini ordinationem unicuique concessa est. imo precepta vel persuasa. si igitur operatio principaliter precipiatur. tunc ipsa est iustificatio simul et principale iustum. si autem res operabilis manens post operationem precipiatur principaliter. tunc operatio erit iustificatio et iusta sed non erit principale iustum. imo res operata gratia cuius erat operatio. et ita patet quod iustum est iusticie obiectum. hoc autem dicto de obiecto iusticie. Sciendum est quod cum eius subiectum sit voluntas ut in alia questione dicebatur. eius actus poterit esse duplex. scilicet unus interior ab ipsa voluntate et iustitia elicitus et ille est vel iustum. Alius exterior: ille proprie dicitur iustificatio. tales autem duos actus habet commune est omni virtuti propter hoc quod virtus est habitus electivus. et ita semper actus interior

est electio. Electio autem semper in aliud opus tendit. nullus enim eligit quod non putat per ipsum operabile esse ut dicitur in tertio huius generaliter dicendum est quod hic Aristoteles. convenienter descripsit iustitiam quia descriptio alicuius est bona que datur per eius proprium genus. proprium obiectum. et proprium actum. ista est huiusmodi igitur et. Maior patet quia per hec omnis virtus et omnis potentia est innata agnoscitur. et etiam quia propria differentia virtutis vel potentie per obiectum proprium vel per actum proprium cognoscitur vel circumloquitur. et ita diffinitio virtutis alicuius per genus et per obiectum proprium vel actum est diffinitio tanquam per genus et per propriam differentiam. talis autem est bona. Minor autem manifesta est quoniam habitus est genus virtutis et per consequens iusticie licet non sit eius genus propinquum Si autem hoc genus remotum velis ad genus propinquum iusticie quod est virtus contrahere. tunc adde ipsi differentiis acceptas in diffinitione virtutis. sed hoc non est necessarium. quia non oportet in morali materia ita procedere exquisite. sed typo et figuratim sicut sepe dicit Aristoteles. in hoc libro. postea ponitur in hac diffinitione obiectum iusticie cum habitudine iusticie ad ipsum. cum dicitur a quo operantur iustorum sunt. postea sequitur actus exterior cum dicitur a quo operantur iusta. et ultimo actus interior cum dicitur et iusta volunt.

Nunc ad rationes dicendum est. Ad primam quod illa diffinitio iusticie que ex lege allegabatur bona est non de iustitia in tota sui communitate. sed de illa specie vel parte iusticie que est circa tertium iuris preceptorum. quod est unicuique ius suum tribuere. diffinitio autem quam dedit Aristoteles. communis est omni iusticie dicendum est etiam quod constantia et perpetuitas quas lex ponit in diffinitione iusticie nihil aliud dant intelligere quam firmitatem permanentiam et difficultatem immutandi hanc autem Aristoteles. sub nomine habitus comprehendit. habitus enim est qualitas de difficili mobilis ut dicitur in predicamentis. Et primo habet per habitum moralium permanentiam dictum fuit circa nihil sic existit humanorum constantia ut circa operationes que secundum virtutem. de virtute autem contenta in hac diffinitione cuius dicendum est quod in materia iusticie sepe per universali sumis indiffinita: etiam singularis. sicut quoniam leges ponunt de titio et berta vel de robino et marota: cum etiam sermones diffinitivi et demonstrativi sint de per se. et per se supponit de omni. debent intelligi de omni de hoc autem quod lex

describit iustitia p ius: Añ. p iustū. dicendum est q ista sicut dictū fuit qñq pmissue scz vñū p alio capiunt. Ad aliā pot dici q nemine ledere non est iustitie nisi put hz sibi substra- ctā opationē humanā. qā lapis nō ppter hoc ē iustus si nō ledit. ad iustitiā ergo bene spectat vt ita nostras exerceamus opationes seriosas ⁊ alias. q exinde nemo ledat. tūc enī cū ad hī intenderimus. erūt oēs nostre opationes iuste ⁊ iustū oē qō sic fuerit opabiliū. vel potest dici q opari aliqñ sumis positue ⁊ aliqñ puatiue p eo q est abstinere ab eo. q innati sumus opa- ri sic ei videt Añ. dicere 2° physicorū q guber- nator p sui abletia ē causa submersiois nauis nō qā ad hoc aliquid positue opetur s3 qā sub- trahit se ab eo quod deberet opari. dicere er- go q hic in ista descriptione caperet oparicom- muniter ad opari dictū positue ⁊ puatiue. vel dicendū q nemine ledere nō est directe ⁊ pñci- paliter iustitie s3 indirecte. s3 inquantū iusti- tia cōtraria ē iniustitie excludit eā. cuius iniu- stitia actus est ledere. sicut enim iniustitie est pñcipaliter ⁊ directe ledere. alterū ⁊ ex psequē- ti sibi ius suū nō tribuere nec seruare. sic econ- uerso erit iustitie. vñ mō cōsimili quartū iuris pceptū posset poni pñs ad primū scz nihil age- re inhonestum. Ad aliā dicendum q nō est supfluitas in hac diffinitione qā illa pti- cula a quo iusta opantur nō est posita ad con- trahendū ptem pōre: sed ad declarandū hitu- dinē iustitie ad suū actum. sicut pma particu- la posita fuit ad ostendendū habitudinē ipsius ad obiectū. sic enī magis pfecte cognoscim⁹ na- turā iustitie. sicut etiā videmus q in diffinitio- ne aggregata ex materializ formalis nō supad- ditur formalis ad cōtrahendū materialē. quia materialis p se ipam cōuertit cū diffinito. s3 addit ad euidentiorē ⁊ expletiorē notitiā dif- finiti. Ad aliā dicendū q illa clausula a quo iusta opant nō d3 intelligi cathogorice ita q semper opemur pñcipalit⁹ s3 ipotetice scilic3 qñ oportet operari. Ad aliā dicendum q et voluntate ⁊ vtute volumus. s3 voluntate tanq potētia q possumus in talē actū. vtute aut tan q habitu determinante ⁊ inclinante potētiā ad talē actū. igit illa ptiēta q volūt iusta nō fa- cit iustitiā differre a voluntate s3 illa ptiēta ha- bitus: Ad aliā dicendū q nō ois ē iustus qui vult iusta ⁊ opat iusta. s3 qui p hitum. ha- bitus enī quo opamur ⁊ volumus iusta. ē scōm- que iuste volumus ⁊ iuste opamur ita q iuste

velle ⁊ opari est idem quod per habitū iusta velle ⁊ opari.

Veritur tertio. Vtrū habitus sit cōtra- riorū vel vnus tm Er arguitur q cō- trariorū. qā liberalitatis actus nō soluz sūt dare ⁊ expēdere s3 etiā vt in quartovisū fu- it accipere ⁊ seruare. que eis cōtrariant. similit⁹ fortitudinis actus est aliqñ aggredi s3 qñ oportet ⁊ aliqñ fugere qñ etiā oportet. s3 aggredi et fugere sūt contraria. Et confirmat quia cuius est opari sicut oportet ei⁹ aliqñ est opari pñcios actus. qñ aliqñ oportet debilitate ⁊ remisse. ali- qñ fortiter ⁊ intente. sed vtus est sic opari. Item scia cōcedit cōtrariū esse in isto libro ⁊ in nono methaphysice. hoc aut nō est qā pos- sit in cōtraria simul. s3 qā in vnū cōtrariū nūc ⁊ in alterū tūc. igit similit⁹ vtus erit cōtra- riorū cū opetur nūc vnū puta dare vel aggredi ⁊ tūc alterū puta recipere vel fugere. Itē ha- bitus intellectuales sunt cōtrariorū nono me- thaphysice. ⁊ in isto qnto dicit Añ. potentia q- dē enī ⁊ scia videt cōtrariū eadē eē. g^o simi- liter habitus morales erūt cōtrariū. ⁊ patet pñā qā sicut habitus moralis est determinat⁹ appetitus. ita hitus intellectualis intellectus ali- ter nō adderet sup intellectiū potētiā. ⁊ ita videt esse eadē ratio vtrōq. Oppositū vult Añ. ⁊ Tullius in sua rhetorica dicit q virtus est animi hitus nature mō rōi pñsentaneus. qō ex hoc habet veritate qā virtus ex cōsuetudi- ne acquirit. pñsuetudo aut est altera natura. vñ pmo rhetorice qō cōsuetū velut innatū sit. simi- le enī cōsuetudo nature. s3 potētie naturales nō sunt cōtrariū s3 vnus tm vt dicitur nono nono methaphysice. igit ⁊ c. Añ. dicit sic nō enī h3 eūdē modū in sciētis ⁊ potētiis hitib⁹ potē- tia quidē enī ⁊ scia videtur pñriorū eadē eē ha- bitus aut cōtrariū cōtrariū nō. puta a sani- tate nō cōtraria. s3 sana solū. dicimus enī sa- ne ambulare qñ ambulat vt vtiq⁹ sanus exis Ex quo patet q nō loquit⁹ hic de habitu cōiter put s3 cōtinet hitus intellectuales. cū loquatur distincte de sciētis et hitibus. nisi forte dicat q scia opatiua pōt vno mō dici potētia. s3 i or- dine ad opus. qā sic pōt in vtrūq⁹ oppositorū. et alio mō pōt dici hitus s3 in ordine ad assensū qā determinat intellectū ad assentiendū pti vē ita q p sciam non posset pti opposite assentire

imo scia exite in actu suo scōo. neq per sciam poss et neq p nō sciam parti false assentire. qñ igit videt q hic Añ. p habitus intendat hitus morales. pmo videbit de eis quō sint vni⁹ aut cōtrariū Secūdo videbit quō in hoc sit cōue- nient dicendū vel different de hitibus morali- bus ⁊ de intellectualibus. Tertio videbit de po- tentiis. Quantū ad pñmū videndū est ad qd vtutes ⁊ vicia inclinant. dico igit q si passiōes ⁊ opationes cōsiderant⁹ fm suā sbñam. vtus ad neutrū oppositarū passiōū vel opationū deter- minate inclināt. sic intelligēdo q fortitudo nō sic determinate inclināt ad audaciā ad aggre- diendū qñ etiā aliqñ s3 qñ oportet inclinet ad timorē ⁊ ad fugiendū. nec sic determinate icli- nat ad mediā opationē vel passiōē. qñ aliqñ inclināt ad extremā vñ dicit⁹ 3° huius q nullus magis sustinet picula q fortis. sicut fortis in cāu passiōē vehementē assumit sibi vbi grā nō i- rā mediā s3 furorē. vñ Añ. allegans homerū dicit vtute immitte furori ⁊ vtute ⁊ furorē eri- ge Et de hectore dicit austerā p singulos nares vtute ebullit s3 gūis. Et addit Añ. oia enī ta- lia videt signare furoris electionē ⁊ ipetū. for- tes quidē igit ppter bonū opant. furor aut co- operat eis. Rō aut huius est q p vtute passiō- namur ⁊ operamur sicut recta ratio dicit. sal- tē p quāto passiōes subsunt nostro dñio. vno aut casu iubet vnū cōtrariū ⁊ alio casu reliquū patet igit q attendēdo ad sbñam passiōum ⁊ opationū vtus nō est ita determinate vni⁹ qui aliqñ possit esse cōtrariū verū est tū q eodē ex- istente casu vel cōsimili vtus semp est vnus tā- tū qñ sic semp ratio dicit idē. Sed dicendū est q cōsiderādo passiōes ⁊ opationes in or- dine ad dictamē recte rōnis. ita q eiusdē vel p- similis cōditionis reputant⁹ omēs opationes ⁊ passiōes quas recta rō iubet. et p trarie. quas phibet. vtus semp inclināt in idē. et nūq⁹ i eius cōtrariū semp enī inclināt in id qō o3. hoc est in id quod recta ratio iubet. De viciis aut dicit⁹ dū est q cōtrario se hnt vtutibus in predictis qñ si opationes et passiōes cōsiderant⁹ fm ea- rū sbñam. viciū vnū semp inclināt in vnū con- trariū sic qñ nūq⁹ in reliquū. nisi forte p accidēs vbi grā pdigalitas quātū est de se p se semp i- clināt ad dādū vel expēdendū et nūq⁹ ad ca- piendū vel retinēdū nisi forte p accidēs. puta qā multi pdigorū vt dēt et expendāt. capiūt ⁊ rapiūt vbi nō oportet. s3 adhuc nec in hoc sunt pdigi. s3 iliberales vt dicit Añ. ita etiā auda-

tia nūq⁹ inclināt ad fugā s3 semp ad aggressū vel expectationē. Si aut opationes et passiōes cōsiderant⁹ in ordine ad dictamen recte rōnis mō pñs exposito. tūc est manifestū q viciū nō inclināt determinate in idē sic q aliqñ nō icli- net in cōtrariū. hoc est dictū q viciū aliqñ icli- nat in id quod recta rō iubet vel iuberet et ali- qñ in id qō phibet. vbi grā qñq⁹ recta ratio iu- bet aggredi hostes et expectare piculū vsq⁹ ad mortē cōstat aut q et ad hoc audacia inclina- bit. et si recta rō dicit. recedere. tū audax ag- grediet⁹ piculū et moriet. Et si qñ istorū vult vi- dere casū. debet attendē quod dictū fuit in 2° libro scz q hitus ad opōnes inclināt pñles his ex qbus generant⁹. ex recedere aut a voluptati- bus efficiunt⁹ tpati ⁊ effecti maxime possum⁹. recedere ab ipsis sicut dicit Añ. nūc aut vtus opatur ex opibus recta rōe cōmēsuratis et dictatis. ppter qō vtus semp ad opatiōes re- cta rōne dictatas inclināt accidit aut iuxta ca- suū diuersitatē quales ille sint fm earū sbñam viciū aut generat⁹ ex opibus pter rōnis dicta- mē puenitibus ex impetu passiōis ppter qō viciū iclināt in opationē sequētē impetū passi- onis accidit at q passio ad id iclinet qō rā rō iubet. aut ad cōtrariū. De hitibus aut itellectu- alibus oportet ptranseundo dicere q hitū in- tellectualiū qdā sūt speculatiui vt forte sapia scia et itellectus Añ sunt practici. vt ars ⁊ pru- dētia. q differūt in hī q speculatiui finē suū ha- dent scire et i hoc sistūt practici aut vltim⁹ trā- seūt i opus. i sciēdo aut duo sūt pñmū est appre- hensio terminorū et ppositionū deide assensus vō et dissensus s3o. possūt igit tā hit⁹ speculati- q practici cōsiderari duplici⁹. Vno mō i ordine ad apprehensionē suorū obiectorū. Secūdo mō i ordine ad assensū vel dissensū. Sed vltra hī ha- bitus practici pñt cōsiderari i ordine ad opus ad quod finalit⁹ ordinant⁹. Primo mō igit ma- nifestū est qō idem est hitus cōtrariorū. qñ vnū cōtrariū p alterū cognoscit. vt puatio p hitum apphendit. iō dictū est p trariū eadē est disci- plina. Si aut hitus itellectuales cōsiderant⁹ i or- dine ad assensū vel dissensū. sic est pportiona- bilit⁹ dicendū de his sicut de vtutibus morali- bus sicut enī vtus moralis iclināt determinate ad psequēdū qō o3 et fugiendū qō nō oportet. ita vtus itellectualis determinate iclināt ad cō- sentigndū vero et dissentigndū falso. Si autē hitus practici itellectuales cōsiderant⁹ i or- dine ad opus. dicit potest q ars potest esse vtri- p iiii.

usq; oppositorū medicus enī p habitū medicie potest occidere et sanare. et edificator p edificariam facere domū firmā vel infirmā fm determinationē liberā volūtatis. qđ enī desiderabit pncipalit̄ hoc faciet sicut dicit nono methaphysice. prudētia tñ nō ita se habet s; semp se determinat ad bñ. cuius rō est qđ ipa nccio puerit̄ vtutibus moralibus vt apparebit i sexto qbus nō cōtingit male vti vt dicit pmo rhetorice. De potētis aut mō cōsili breuit̄ ptranseūdum est qm̄ de his maior forte pscrutatio p̄tinet aut ad nonū methaphysice aut ad tertiū huius. Si igit̄ p potētias intelligamus potētias cognitiuas sc; intellectū et sensū. et potētias appetitiuas vt uolūtate et appetitū sensitiuū. de potētis enī inaiatorū nihil est hic curandū. Dicendū est qđ potētie cognitiue sūt oppositorū in apphendēdo. vt visus albi et nigri. lucis et tenebrarū sifr etiā et in assentiēdo et dissentiēdo possibile est enī vni parti p sciam assentire et alteri p errorē. nisi forte in p̄mis pncipiis qbus naturaliter assentit potētia cognitiua potētie etiā appetitiue cōtrariorū esse possunt vt eius qđ est acceptare vel refutare. psequi et fugere qđ enī p hitum vitiosū vel p impetū passiōis. acceptamus vel psequimur. illud idē obiectū refutamus et fugimus p hitum vtuosum. et p rectū iudiciū rōis. Alie aut rōes huius q̄stionis adducte pcedūt viis suis si qs diligent̄ consideret p̄dicta.

Verū quarto. Vtrū legalis iustitia sit vna vtus specificē distincta a singulis vtutibus videlicet a tpantia a fortitudine a liberalitate etc. Arguit̄ qđ nō qđ q̄to physicorū dicit Arist. nō enī p̄ter ptes totū in primo physicorū dicit cōmentator. qđ totū nō est aliud qđ cōgregatio oim̄ p̄tiū et qđ om̄s partes in s̄ nō p̄nt dici aliud a toto. Sed Arist. dicit in isto q̄nto qđ hec quidē iustitia sc; legalis nō pars vtutis est s; tota vtus. neq; cōtraria iniustitia ps malitiē. s; tota malitia ergo ipsa nō est aliud realiter qđ alie vtutes. Item diuerse vtutes hnt diuersa opa et obiecta. qđ vtutes et potētie distinguuntur p actus et obiecta. s; iustitia legalis nō h; alia obiecta neq; alia opa qđ alie vtutes. p̄bat qđ illa sunt opa iustitię legalis que lex p̄cipit facere. et eius obiecta sūt circa que lex iubet agere. s; dicit Arist. qđ lex p̄cipit fortis op̄a facere. puta nō derelinq̄re artē nec fugē nec arma deicere. et que t̄pati puta nō mechari neq; cōiucari et qđ mālueti puta nō pcutē neq; p̄tēdē

sifr aut et fm alias vtutes et malitias hoc aut i uens h̄ aut phibēs Oppositū arguit̄ qđ cū q̄libet vtus sp̄ialis sit aliqs actus in se. et cū ex pluribus in actu nō sit vni p se. iustitia legalis si nō eēt aliud a sp̄alibus vtutibus simul s̄ptis nō posset dici vtus vna s; vtutes. Itē nec ipsa posset p̄titiue cū aliis vtutibus sp̄alibus enumerari qđ est p̄tra Arist. dicentē qđ p̄clarissimavitutū videt̄ esse iustitia. Itē si iustitia nō esset ab aliis vtutibus distincta. tūc nō posset esse verū qđ ipsa sola eēt alienū bonū et qđ ipsa eēt sola ad alterū. et tñ dicit Arist. p̄pter hoc ipm̄ at et alienū bonū videt̄ esse iustitia sola vtutū. qm̄ ad alterū est. In ista q̄stione diuerse sunt opinioniones doctorū. s; tñ in hoc p̄cordare videtur qđ o; ponē cōem vtutē p̄ficiētē hoīem in ordine ad cōe bonū. quā vocauit legalē iustitiam. qđ declarat̄ p̄mo qm̄ sicut ad i sectionē hominis in se ipō regunt̄ hitus p̄ficiētēs ipm̄ ad seipsū. ita cū hō sit naturaliter aīal politicū et ciuile o; ad eius p̄fectionē inquātū est ps politice cōicationis. hitū in eo ponē p̄ficiētē ipsū in ordine ad bonū politicū cū oīs pars et illud qđ est p̄tis sit referibile naturalit̄ ad ipm̄ totū et ordinabile in bonū totius. et cū nō min⁹ sit laudabile se h̄re bñ ad cōe qđ se h̄re bñ ad p̄priū s; tāto magis q̄to bonū cōe est p̄prio maius de qđ dicit Arist. p̄mo huius. amabile qđ ē ei et vni soli. melius vero et dignius gēti et ciuib⁹. Itē vtutes ad hoc regunt̄ qđ hō bñ se habeat sc; p̄ pte delectabilē et firme. circa ea qđ sunt difficultia. vt apparuit in 2° s; p̄ter difficultates qđ sūt in h̄ndo se bñ ad cōe bonū. p quāto hō magis iclinat̄ ad p̄priū curandū qđ ad cōe. vñ 2° politice dicit̄ minime enī curā fortit̄ qđ plurimorū est cōe. de p̄priis enī maxime curāt. de cōibus aut minus qđ quātū vnicuiq; attinet. Apud alios enī tanq̄ altero curāte negligūt. sicut i ministerialib⁹ seruitiis multi sermētes qm̄q; detent̄ seruiūt paucioribus. iō etiā dicit Arist. i q̄nto huius multi qđ ē in p̄priis vtute p̄nt vti in his at que ad alterū nō p̄nt. hoc enī opus difficile ergo nccē est vtutē ponere fm quā hō bñ se habeat ad cōe bonū. Itē sicut dicit Arist. i q̄nto huius. aliqua ex p̄ncipio nihil differt sic vel aliter fieri sc; anq̄ sint legis positione determinata. ita qđ neutrū oppositorū facere eēt malū qm̄ at lex ponit̄ vna p̄te p̄cipiēs. vel phibens multū differt peccaret enī qui nō faceret qđ lege p̄cipitur vel qui faceret qđ lege phibet̄ ad talia aut fm se indeterminata lege aut determinata nulla

vtus sp̄ialis dirigit nos eo qđ ipsa p̄cise est circa p̄p̄riam materiā cōiectatrix mediū. put solū exigit natura et cōditio talis. materie ergo i digemus vtute que nos inclinēt et dirigat ad operandū fm legē hec aut vtus ē necessario cōmuni et fm eā opus nostrū referat̄ ad cōe bonū eo qđ vt dicit Arist. fm vnaquāq; vtutē p̄cipit vi uere et fm vnaquāq; malitiā phibet lex. et om̄is lex etiā posita est ad cōe bonū p̄t qđ dicit Arist. Factiua aut totius vtututis. i. iustitię legalis sūt legalia quecuq; lege posita sūt circa disciplinā que ad cōe. et hoc etiā manifestat expresse Eustratius in expositione illius dicit Arist. qđ iusta fm vni modū sc; legalia dicimus factiua et cōseruatiua felicitatis et p̄ticularū ipsius politica cōione. Hac aut cōclusionē cōcessa diuersi ficāt tur opinioniones de differentia huius vtutis cōis sc; iustitię legalis ad alias vtutes. dicūt enī qdam qđ ipsa ab aliis sp̄e distincta est. qđ iterū diuersi diuersimode nitunt̄ ostendere quidā ei ponūt qđ sic distinguant̄. qđ vtutes sp̄ales dirigit opus suum ad p̄priū bonū. nā et si quis p has vtutes bonū intendat alterius. cū quo suum opus exercet. hoc est tñ vel bonū vxoris vel parentū vel filiorū vel familie vel amicorū vel hmōi. hi aut oēs (vt dicit Eustratius) tā qđ sui reputant̄ iō ad istos agere est ad seip̄s agere. Si aut iustitia p̄ticularis cū alienis exerceat opus suū. tñ hoc facit p̄pter p̄priū bonū nā p̄pter nos ipsos et vēdimus et emimus. et aliter p̄mutamus. licet p iustitiā seruemus equalitatem vel accipiēdo nobis vel amicis nostris de iuribus aliorum. Sed iustitia legalis opera sua dirigit. ad cōmune bonum. ideo Arist. v̄sū est dicere iustitiam legalem esse circa disciplinam. Hoc aut v̄sū nituntur isti probare qđ legalis iustitia sit specie distincta ab aliis vtutibus. p̄mo quidem ex parte finis quoniam ille vtutes sunt specie distincte quarum fines p̄p̄rii specie distinguuntur. sic est de istis igitur et cetera. Maior patet quia sicut dicit Aristoteles capitulo de fortitudine omnia determinatur sine. ideo etiam dicit quinto huius qđ si hic quidem lucrandi gratia mechatur et accipiat. hic nunc opponens et iacturam patiens propter concupiscentiam. iste quidem luxuriosus videtur utiq; esse magis qđ avarus Ille autem iniustus. luxuriosus autem non. Et hoc iterū videtur rationabile secundum ea que sexto huius dicuntur. virtus enim specialiter respicit fines prudentia autem que ad finem. Vñ dicit Arist.

virtus quidem intentionem facit rectam. prudentia autem que ad hanc. Et iterum post dicit qđ virtus moralis quidem finem. prudentia autē que ad finem facit operari non aliter ergo secundum diuersos fines distinguuntur diuerse virtutes morales. s; minor patet quoniam primo politice dictū est qđ specie distinguuntur politici et economicum si autem ciuitas et domus specie distinguuntur multo magis ciuitas et homo. propter quod et aliud erit bonū hoīs secundum se et bonum commune ciuitat̄ et si nō eēt ita. non indigerem⁹ preter monasticam tradere politicam et economicam. Itē vtutes sunt inter se diuerse specificē quarum subiecta sunt secundum diuersas rationes formales perfectibilia per virtutes. imo talēs vtutes non solum distigui specie videntur. imo nec esse eiusdem generis saltem proximi. qđ dicit Aristoteles decimo methaphysice qđ genere differunt quorum non est communis materia. s; secundum aliam rationem formalem aliquis perficitur p iustitiam legalem et p alias vtutes. probatio. quia alia est ratio hominis secundum qđ homo et alia est ratio hominis secundum qđ ciuis. nam secundum qđ ciuis est refertur ad politicam communitatem. rō aut hominis secundum qđ homo. est ratio absoluta s; p iustitiam legalem p̄ficiuntur homo vt ciuis. p alias autē vtutes vt homo. propter quod notat Arist. in isto q̄nto. et declarat tertio politice non esse eandem vtutem oīs boni viri et omnis boni ciuis. igitur et cetera. Item vtutes sunt specie distincte quarum obiecta formalia sunt specie distincta. sic est de istis. quod p; fm quēlibet diuersorum modorum assignandi obiecta istarum vtutum. Ponunt enī aliqui isto rum qđ obiecta vtutum specialium sunt passionēs et operationēs humane speciales. et s; sp̄ales rationes. obiectum ei iustitię legalis ē passionēs et operationēs humane fm cōe rōem sc; secundum qđ reducibiles sunt in cōitatem ciuilem modo rationes iste sunt distincte formalit̄ et causant diuersitatem specificam habituum moralium quēadmodū rō mobilitatis in ente mobili et ratio entitatis in ente causant scientias specie diuersas. puta physicā et methaphysicā. Arist. dicit qđ res ex qđ sūt inate nob̄ i ferre passionēs. et circa qs sūt nre operationēs. sūt obiecta vtutum. s; fm diuersas rōes qđ secundū qđ pertinent ad vniūquēq; hominem fm se sunt obiecta specialium vtutum. fm vero qđ pertinet

ad re publicā hoc est ad cōe bonū. sūt obiecta iustitiae legalis et tūc idē redit qd pus. Alii aut ponūt qd passiones et operationes humane put sūt fm rectā rōem moderabiles sūt obiecta spēaliū vītutū. s3 vītutes spēales et earū opatiōes fm qd ordinabiles in bonū cōe. sūt obiectū legalis iustitiae. et sic magis idē pcluderet qd prius.

Itē ille vītutes sūt spē diuerse qm ppe opationes sūt diuerse qvītutes et potentie nō sciunt distingui nisi p actus et opa iporū. s3 opa iustitiae legalis distincta sūt a pps opib9 aliarū vītutū nā sicut videmus multe sūt opationes distincte noie fm pprias et distinctas naturas partiū hominis. vt qd est alia opatio ppria manui et altera pedi. et pter has oportet eē aliquā opatiōez cōem toti hōi fm se. ita est alia operatio ppria hōi vniciūq; fm se. et alia est opatio totius opationis ciuilis: quā tūc intēdit quilibet ciuis iquā tū ciuis. et ista videt eē opatio fm legē que ptiinet ad iustitiā legalē. Alia aut est aliarū vītutū qd ptiinet ad vnūquēq; fm se. igitur oportet alias eē vītutes hōi diuerse opa dirigētes. Itē sic ē de pūb9 corpis ad totū corp9 ita pportionalit̄ videt de pūb9 ciuitatē ad totā citatē. s3 accepto cerebro in genere cerebroz humanoz pfectissimo et fm quātitatē et fm qualitātē et oēm sibi debitā dispositionē. cōstat qd eius dispositio et operatio est cerebri fm se cōsiderati optima dispositio et opatio. tūc illa dispositio et illa opatio nō esset oī humano corpori pueniēs. nō enī esset pueniēs infanti puo aut viro debilis cordis et pui. qd nō saluaret mēbroz armonia ergo silit̄ nō oportet nec est possibile quilla dispositio et opatio qd est hōi optima fm se sit optima in ordine ad cōitatē ciuile. et ita nō erit eadē virtus que inclināt ad optimā opationē fm se. et ad optimā opationē fm cōe bonū. iustitia aut legalis inclināt ad optimā opationē in ordine ad cōe bonū ciuitatis vt dicebat. Alie at vītutes in ordine ad ipz fm se. iō rē. Sed ista opinio nō videt vera eē. posito nāq; cū eis qd i hoc legalis iustitia distinguit ab aliis vītutib9 qd illa dirigat opus suū ad cōe bonū. alie autē ad ppriū. nō videt qd legalis iustitia sit spē distincta ab aliis vītutibus qm si vītutū respiciūt ad cōe bonū dirigunt ad ipm suas opationes p fortitudinē tpantiaz et alias spēales vītutes tūc virtus inclināt hōmī ad cōe bonū nō erit essentialiter alia quā ille vītutes spēales. hoc est per se notum. sed sic est. pbatio. pmo de magnificentia dicit A. n. nō enim in se ipsum

sumptuosus magnificus s3 in cōia. sicut hoc patet de fortitudine. fortis enī vt dicit A. n. p habitum fortitudinis sustinet mortē in bello. cū multa tristitia s3 tūvolens qm bonum. s3 nō bene videtur quomodo recta ratio dictare possit qd magnus vir et potens multum prodesse sibi et aliis debeat sine fuga talem expectare mortē nisi attenderit ad cōe bonū: quod etiam patet per expositores. qm cum dixisset A. n. qd fortis nō est pncipaliter circa quācūq; mortem vel quācūq; pericula. s3 circa bonam mortem et optima pericula. et qd talia sunt pericula et mors in bello. dicit Eustratius hoc esse intelligendum de bello. quod sit propter pacem et leguz defensionē conseruationem: et in hoc concordant Albertus et alii expositores. et ita patet qd fortis secundum habituz fortitudinis attendit ad commune bonum. quod etiam innuit A. n. cū dicit. concordēs aut et his sunt honores in ciuitatibus et apud monarchias qui sc3 impenduntur eis. qd actum fortitudinis exercuerunt. qd sc3 propter commune bonuz hoc fecerunt. Itē si circa materiam fortitudinis esset legalis iustitia alia a fortitudine propter relationē operis in cōmune bonū ciuitatis. sequeretur cum inter hominem secundū se et cōitatem ciuilem sit quedā cōmunitas specie distincta sc3 domestica. qd oporteret ponere circa eandē materiā tertiam vītutem moralē. pter fortitudinē et iustitiā legalem fm relationem operis in commune bonū domus. quod nullus posuit. Itē cuiuslibet vītutis moralis est opus suum circa materiam ppriam dirigere: fm opportunitatē oīm circūstantiarum. verbi gratia qd oportet quomodo qm vbi cum qbus oportet. et sic de aliis. Sed vna circūstantiarum est cuius gratia vt patet in tertio huius. ergo si circa materiaz fortitudinis vel temperantie fuerit opportunum nō solū boni pprii s3 etiam boni cōis grā operari tpantia et fortitudo sic opabunt et nō vītus essentialiter ab his diuerse. Et cōfirmatur qd si quilibet vītus specialis non attenderet in opere suo ad commune bonum. sequeretur qd ipa posset aliquando male operari quod est falsum qd vītutibus moralibus numq; ptingit male vīt vt dicit A. n. pmo rhetorice. consequentia patet qd possibile est qd operatio quāq; esset laudabilis: fm considerationem oīm circūstantiaz circūscripto communi bono: que tūc eēt praua simpliciter. qd lesiua vel impeditiua boni communis. vt si qs dum debent defendere villā cōtra

inimicos exerceret actū venereuz. cū muliere ppria. ad quē actū pro tunc: si nō oporteret ad cōe bonū attendere. tpantia inclinaret. Nec rationes aliorū cōcludunt. Propter quarū primē solutionē sciendū est qd vltimatus et cōmunis oīm aliarū vītutum humanarū finis est felicitas. et ipam ponit A. n. 2o politice esse eandē vniuscuiusq; hominum et ciuitatis ppter qd etiam vniuscuiusq; hōim et ciuitatis vītutes eedem esse videntur. fines autē speciales vītutum sūt opera fm rōnem rectāz modificata fm vel circa vnāquāq; materiam specialem circa quā contingit recte agere et nō recte. finis enim proprius tēperantie est opus delectationes tactus et gustus optimum et finis fortitudinis est opus optimum circa timores et audacias et sic de aliis. Hec autem opera sūt optima qm perfecte cōmensurata sūt recte rationi fm exigentiaz. oīm circūstantiarum. et tunc etiam vītus talis perfecta est. et perfecte finē suum attingit. Si autē opera illa fuerint ppinqua dicte cōmensurationi s3 tamen nō perfecte quo ad alias circūstantias cōmensurata. tunc erunt bona. s3 nō optima. et adhuc erunt finis illius virtutis. s3 nō perfectus finis. iō nec illa virtus erit perfecta simpliciter. s3 tamen erit virtus quādiu fuerit tanta operis ad rectam rationem cōmensuratio qd inde reddatur operatio bona. Nā (sicut dicebatur in 2o libro) difficile est valde medium vītutis attingere perfecte. et qui parum a medio declinat aut in maius aut in minus. nō vituperatur opus igitur secundum eius substantiaz acceptum nō est finis vītutis. quia aliquando potest opus idem secundum substantiam a virtute et aliquando a malitia prouenire. s3 est finis vt perfecte modificatum quātum ad omēs circūstantias secundum dictamen recte rationis. sic enim opus illud vel est felicitas vel ad ipm propinquissime ordiatur prout exigit materia circa quā operatur. et sic patet qd finis perfectus vītutis non est omnino simplex nam recta opis modificatio in qd finis vītutis cōsistit in hōi attēdit qd oia ad opationē pgregēt qd possūt eā facē meliōrē. et oia abiitiant que eam possunt facere deteriore. Dico igitur ad rationez primam illorum qd opus nostrum circa bellica pericula siue circa timores vel audacias ordinare ad proprium bonum. et ipsum ordiare ad commune bonum. non sūt diuersi fines vītutis seu virtutum. sed sūt partes vniū perfecti finis fortitudinis. virtus nāq; perfecta fortitudo

dinis opus optime reddit circa timores et audacias secundum qd est possibile. quod est ordinando ipsum ad proprium et commune bonum simul si fuerit possibile simul ipsum ordinare ad vtrūq; et si non possibile simul ipsum ordinare ad vtrūq; tunc attentis singulis circūstantiis ordinat ipsum ad melius ipsorum. Ad aliam dicendum qd homo secunduz qd perfectibilis per virtutes morales non habet rationez absolutam. s3 relatiuam ad omnia quorūz circūstantie possunt operationē reddere meliorem vel deteriore. non enim est alia specie vītus fortitudinis qua bellas pro filio inquit tu es pater. aut pro patre inquit tu es filius. aut pro tuis possessionibus seruandis. inquit tu es diues. aut pro tua familia inquit tu es economicus aut pro patria tua in quantum es ciuis. sed omnia ista puta parentes filii possessiones familia amici patria et huiusmodi sūt diuerse circūstantie ad quas oportet forte aspiciere in opere fortitudinis exercendo. Ad aliam dicendum qd obiectorum formalium vītutum specifica distinctio nō est propter aspectum ad diuersas vtilitates que ex opere vītuto sō possunt prouenire nec propter aspectum ad diuersas quascūq; circūstantias. quoniam eadē virtus est quātum ad omnia talia simul combinata mediū coniectatrix. s3 forte qd obiecta vītutū formalia fm quorum distinctionez vītutes specificē distinguuntur. sūt res qd possunt appetitui inferre tales passiones per quas homo potest inclinari ad opandū pter rōem. vbi gratia cibi potus et venerea sūt obiectū tēperantie scōm qd innata sūt inferre delectationē tactus et gustus. terribilia sūt obiecta fortitudinis scōm qd innata sūt inferre timores vel audaciā et sic de aliis. Ad aliā dicendū ē qd eiusdē vītutis opationes nō sūt semp eedē fm sōnā s3 aliqñ sūt cōtrarie. nā scōm hitū fortitudinis oportet aliqñ fugē aliqñ vō expectare vel aggredi tūc i hoc sūt eedē omēs. qd sūt recte rōi cōcordes. Concedendū est etiā qd aliqñ nō esset eadē opatio mea que esset vtilis mihi quo ad bona extrinseca acquirēdā vel seruandā et qd eēt vtilis cōitati. s3 eēt opationes ptrarie. s3 nec ppter hoc ponēde sūt diuerse vītutes ad hōi opationes cōtrarias inclinātes qm tunc vītutes morales essent sibi inuicē ptrarie quod est impossibile. s3 rōe iudicāte quid sit attētis circūstantiis honestis au sc3 ad cōem vtilitatem vel propriam operari. vītus eadē moralis

ad opandū quodcuq; rōe sententiātū fuerit inclinat. Ad aliā diceudū q̄ in hoc assignata similitudo tenet q̄ vniuscuiusq; partiū ppriūz bonū redūdat in cōe bonū totius ⁊ ecōtra. propter q̄ rōabile est vt quelibet ps opus ppriūz habeat cōsonū bono cōi totius. ⁊ q̄ ad cōe bonū totius operetur. s; in h̄ est dissimilitudo quia corpis ptes natura ducunt in suis opatiōibus. hōies vero vtuosi q̄ sūt pars ciuitatis rōe. natura autē semp idē innata est opari. rō vero ad opposita se h; vt patet in nono methaphysice. propter q̄ cōcedendū est q̄ cerebrū q̄d eēt optime dispositionis ⁊ opationis in corpe forti ⁊ magno. nō esset cōuenientis opatiōis ⁊ dispositionis in corpe debili ⁊ puo. q̄ ceteris pibus; toti nō pportionaret suā actionē. s; sua nimia actione destrueret totū corpus. s; optim⁹ homo per vntē morale pfectā semp moderabit suā actionē ⁊ variabit fm sniam rōnis oīa p̄siderātis ⁊ pōderantis q̄ meliorē vel deteriorē reddē possunt opationē. ppter q̄ vntus moralis eade; exis semp hntem pficiēt ⁊ in oī casu semp op⁹ eius bn̄ reddet. Alii autē quidā eandē hntes opinionē cū pcedentibus quātū ad hoc q̄ iustitia legalis sit specificē distincta ab aliis. dicūt q̄ iustitia cōiter de legali dicta; de pticu lari p hoc a vntibus aliis distinguif q̄ ipā est ad alterū. alie autē sunt ad ipm. s; quō sit ad alterūz magis q̄ alie vntes. declarāt sic. pmo quidem dicūt q̄ oī vnti cōuenit ad alterūz esse multis modis. p̄ q̄ opus ei⁹ cū altero exercef hoc apparet de fortitudie liberalitate ⁊c. nisi forte de tpantia. ⁊ adhuc hoc apparet de tpantia q̄tum ad venereos actus. Secūdo quelibet vntus ē ad alterū p se fm eius ppriā rōem q̄ p se mediat iter circūstantias se tenētes ex pte illius alterius cū quo suū opus exercet qm̄ manifestum est q̄ opus illud in suā mulierē esset tpantie quod eēt in tpantie in nō suā. Sifr ad inimicos eēt opus fortitudinis q̄d nō esset ad nō inimicos et vni hōiem inuadere vel expectare ē forte actus fortitudinis iuadē atv; expectare cētū nō esset fortitudinis s; audacie. ⁊ dare comedis eēt pdigalutatis. dare autē bonis ⁊ indigētibus esset opus liberalitatis. Tertio vntus quelibet ē ad alterū tanq̄ incōmodū alterius redūdās/qm̄ iā dictū est q̄ opa vntū p se transeūt in alterum ergo virtus quātū ad illū transitū vel esset otiosa incōmoda nociua ⁊ damnosa. vel fructuosa ⁊ cōmoda pmū dari nō pōt. q̄a sicut nec natura nec ars habet aliquod otiosum. ita neq; v-

tus exis certior arte. nec pōt dari scōm q̄a tūc vntus eēt iniq; pntiosa. q̄ opz q̄d scōm illū transitū sit cōmoda ⁊ fructuosa. ⁊ nō illi a q̄ trāsit q̄ aliis. s; vel illis in quos transit vel gratia quorum transit vt in suspensio malorū quorū punitio redūdat in bonū rei publice. Quarto q̄a declaratū ē in reprobatiōe pcedentis opiniois q̄ cuiuslibet vntū ē nō solū ad ppriū. s; ad cōe bonū dirigere ppter q̄ nullo ditorū modorū cōcedūt iustitiā distingui ab aliis virtutibus p eē ad alterūz fm diuersas intētiōes distinguif sicut si qs propter hoc solum bene opatur q̄ opus fm seipm̄ est honestū ipsi opanti. tale erit opus liberalitatis ⁊ virtutū aliarum a iustitia s; si bene operatur eius grā q̄d est ad tale opus opandum aliter obligatus hoc erit opus iustitie ⁊ nō aliarum virtutum vt sic verbi gratia si qui a debes mihi decem trades mihi decē. nullū ē hic opus liberalitatis s; iustitie. si vero nō sis mihi in aliquo obligat⁹. ⁊ ex eo q̄ vides honestū esse tibi. q̄ des mihi decem. cū des. erit opus liberalitatis ⁊ nō iustitie. patet ergo q̄ alie virtutes sunt ad seipm̄ iustitia vō ad alterū. quo ad intentionem finis grā cuius opaf. opatur enī iustitia quia operans ad tale opus operandū alteri obligatur. Alie vero vntes operant q̄a opus est honestū opanti. Vterius dicunt q̄ iura que sūt pcepta ⁊ ordinationes dñorū a qbus iusta habēt ortū vt dictū est p̄us pos sunt dupliciter obligare subiectos ad quos ferunt. Primo quidē erga dñm qm̄ ex natura dominationis ⁊ subiectionis ē q̄ subiecti obligentur ad pcepta dñi obseruanda iō iniuriāf domino si ea nō obseruent. Secundo ad se inuicē inquatū omnia que subiecti habent iuste dñi cōcesserūt aliqua quidē vnicuiq; ppria. alia vero cōia vel oibus vel pluribus verbi grā animaz cōcessit nobis deus. corpus autē vires de⁹ ⁊ natura possessiones autē exteriores de⁹ ⁊ natura ⁊ humana iura. Ex hmōi igit cōcessione ⁊ ordinatione dñorū vel subiectorū sortes obligaf ploni vt ille nō accipiat q̄d p̄e pcessū est ploni q̄d si accepit reddat. nec sibi illud appropriet q̄d eis ambob⁹ cōiter pcessū est. Ex his at manifestū eē dicūt q̄ oportet duplicē ponē iustitiā vnam s; qua subditi opant ex eo q̄ ad opandū dño obligant. ⁊ ista ē legalis iustitia que a lege legalis dicit; ppter hoc q̄d opant ad pceptū dñi obseruādū cuius lex ē notificatiua. Alia etiāz opz ponere iustitiāz q̄ subiecti iusti opant ex eo q̄ ad opandū sibi inuicē obligant. ⁊ ista vocaf

equalis iustitia. ⁊ dicit; equalis ab eq̄litate ad quā. p̄seruādā s̄bditi int se obligaf. manifestū enī eē videt q̄ inter subiectū ⁊ dñm ppria virtute latorē legis nulla attēdi pōt equalitas oīa enī dñi sūt nullius enī est nisi de suis aucte propria ordinare s; inter om̄s eidē dño subiectos attendif equalitas nōcio. inquatū vt sic neuter alteri pncipaf. s; quod eis a dño ē cōcessū. nō licet q̄ vnus auferat ab alio magis q̄ ecōtra. dicunt igitur isti pmo q̄ iustitia cōiter accepta ad legalē ⁊ particulare; distinguif spē ab aliis virtutibus. pmo ppter fines. quia iustitia operaf eius gratia q̄ operās ad hoc opandū altēi obligaf. Alie autē vntes eius grā opant q̄ tale opus est honestū ipsi opanti. Secundo ppter obiecta quia iustitie obiecta sunt agibilia hūana sub rōe debiti obiecta autē aliarū vntū sunt agibilia hūana sub ratione honesti solū. Tertio ppter subiecta q̄a multi ponūt iustitiā i vōlūtate. alia autē vntes in appetitu sensibili. Secūdo dicūt isti q̄ iustitia legalis differt specie a iustitia particulari siue equali qm̄ cū iustitia cōiter accepta differat ab aliis vntibus p rōez debiti vel obligationis. oportet si rōes obligationis sint diuersē spē. q̄ etiā iustitia spē diuidaf. Sed alia est rō obligationis subiecti ad dñz ⁊ alia subditorū adinuicē. Prima nāq; sumitur fm habitudinē ineq̄litas. Secūda autē fm habitudinē equalitatis. Sed videt q̄ ista opinio deficiat sicut ⁊ pcedēs. q̄a sicut arguebat cuiuslibz vntus moralis esse videt opus suū circa ppriā materiā dirigere fm opportunitatē oim̄ circūstantiarū. ppter q̄d oportet attendē ad om̄s rationes vel debiti vel honesti vel vtilis vel delectabilis. ⁊ etiā ad om̄s oppositas rōes videlicet indebiti turpis nociui ⁊ tristici ⁊ fm collationē ⁊ cōbinationē oim̄ earū adinuicē oportet aliquā sic aliquā aliter opari. ⁊ si aliqua vntus aliq̄ boni vel mali rōem derelinquerz nihil attēdēdo circa eā in ope suo. cōstat q̄ posset praue opari. ⁊ ita virtute morali cōtingeret male vti. q̄d nō pcedif vt dicit; pmo r̄thorice. q̄ autē ita esset: facilius pōt videri. cōstat enī q̄ p habitū fortitudinis oportet aliquā fugē aliquā expectare. ⁊ aliquā sūt manifeste cause fugiēdi ⁊ aliquā manifeste cause expectādi aliquā autē sūt ad vtrāq; pte; cause fortes ⁊ quasi equales. verbi grā. si expectas nō potes euadere mortē. in q̄ morte ciuitas plurimū dānificabit. q̄a potes ei pdesse multū. s; si fugis. tūc hostes ciuitatē inuenient inermē. que si expectasses. armata fuisset. anq̄

fuisses deuict⁹. ⁊ mors fuisset tibi honesta. Ponamus igit q̄ rōes expectationis excedāt ratiōes fuge in tm̄ solū q̄ si aliqua ess; rōta rōnū expectationis. rōes fuge res eēt maiores manifestū est q̄ in hoc casu bonū est expectare. et fugere inhonestū. vntus tū que nō ad om̄s expectationis rōes accederet inclinaret ad fugā. ergo male. iō dicit; 2⁹ huius q̄ oīs aīe habitus a qbus innata est fieri deterior ⁊ melior adhuc ⁊ circa hec naturā habet. igit manifestū est q̄ vntes morales nunq̄ reddunt diuersē ppter attendē ad diuersas rōes p̄t quas sit opandum vel nō opandū idē opus. Rōes autē istorū satis solui possent ex dictis. sicut rōes opiniois pcedentis. Alia est opinio dices q̄ cū vntus moralis nō inclinet appetitū circa materiāz circa quā opaf ad aliquod opus determinatū determinatione sūpta ex pte opis fm se. cū aliquādo fortitudo inclinet ad fugiendū ⁊ aliquā ad agrediendū. ⁊ impossibile est q̄ vntus inclinet ad opposita vt opposita sūt. s; inclinet ad iudiciūz rōis insequēdū q̄d cūq; circa talē materiā sniam uerit vt dictū fuit in 2⁹. iō dicūt q̄ in intellectu nō sufficiūt prudentie spēales circa vnāquāq; materiā spēalē agibiliū humanorū ad quorūz snias insequēdas inclinat vnaqueq; vntū spēaliū moraliū. s; requirif cōis prudentia que cōiter cōferat inter omnes materias agibiliū humanorū. ita necessario requirif in appetitu cōmunis vntus moralis pter spēales que inclinet appetitū ad prudentie cōis sniam exequēdā. vbi gratia veniūt hostes quos rō p̄cise ad materiā fortitudinis attendens dicitaret repellere p aggressum ad quē aggressum fortitudo p cōse quens inclinaret. simul autē plures ciuiū sup in iustificatione de se inuicē p̄querent quā iustificatione rō p̄cise ad iustitie materiā attēdes dicitaret iustificare ⁊ ad h̄ inclinat iustitia veniunt etiā aliq̄ plures ad quorū aliquos liberalitate ad aliquos eutrapelia vel mansuetudine ⁊ sic de aliis vntibus esset vtendū. qd faciem⁹. cu; hec oīa vel etiā eorū plura facē nō possum⁹ ⁊ portebit rōez p cōem prudentiā hec ad inuicē omnia cōferre qd melius. quid magis indiget acceleratione. ad cuius sniam quodcuq; iudica uerit exsequendū requirif vntus cōis. cu; nulla sufficiat spēalis. Et hanc communem virtutez dicūt esse legalē iustitiā. quā a specialibus vntibus differre dicunt specificē quēadmodū i speculatiuis differre videt; methaphysicā q̄ circa ens in cōi vsaf a sciētis spēalibus que circa

materias speciales. Sed ista opinio videtur instantia habere. Primo quia talis virtus operatur aliquando ad alterum aliquando ad seipsum aliquando ad communitatem bonum et aliquando ad proprium. et si distinguatur ab aliis virtutibus per esse ad alterum non videtur quod talis virtus communi si perfideat deberet magis dici iustitia quam fortitudo vel temperantia vel aliqua quocumque virtus. Item cum hec virtus secundum dicta non sumeret secundum habitudinem ad leges seu precepta legis nec secundum habitudinem ad communitatem bonum quod leges intendunt sed secundum habitudinem ad communitatem prudentiam circa qualibet materiam rationate. non videtur ratione quare deberet dici legalis iustitia. cum legale a lege dicatur. Item si materiam plurius specialium virtutum simul occurrunt circa quas qualibet esset operandum si esset possibile. et non est possibile. licet tunc ad bonum et perfecte operandum non sufficit vna virtus specialis tamen omnes speciales simul iuncte sufficiunt. nam si ratio prudentialis iudicauerit quod melius est tunc actum fortitudinis exercere. et quod actum iustitie vel liberalitatis oportet propter hoc differre vel penitus dimittere. manifestum est quod tunc virtus fortitudinis inclinabit ad ipsius actum agendum puta aggrediendum. virtus autem liberalitatis et iustitie inclinabit ad differendas operationes circa suam materiam. liberalitas autem non semper inclinatur ad dandum vel expendendum sed ad dandum quando oportet. similiter iustitia non inclinatur ad semper corrigendum impios nec ad semper iustificandas ipsorum iniustificationes sed solum quando oportet. et inclinatur ad oppositum quando oportet oppositum igitur patet quod per istas plures virtutes speciales simul congregatas ille circa quam libet materiam sibi occurrentem poterit optime se habere sine alia communitate virtute essentialiter distincta a predictis. non enim oportet omni diuerso rationis iudicio diuersam correspondere virtutem morale. sed eadem virtus circa obiectum suum proprium ad omnia iudicia rationis inclinatur. eadem enim liberalitatis virtus nunc ad dandum nunc ad recipiendum inclinatur. nunc ad retinendum vel accipiendum. propter hoc igitur magis videtur vera sententia Eustratii quam et ipsa maxime dictis Aristotelem concordat de legali enim iustitia dicit Aristoteles. ipsa quidem igitur iustitia quedam virtus est perfecta sed non simpliciter sed ad alterum. et propter hoc perclarissima virtutum esse videtur. et quod ipsa non est pars virtutis sed tota virtus. neque contraria iniustitia pars malicie sed tota malicia vult igitur Eustratius quod in appetitu pertingit esse triplicem virtutem. vnam quod naturale de quod dicitur in sexto libro quod omnes virtutes singulos mores existit natura aliquantulum et enim iusti et temperati et fortes et alia habemus perfectum a naturitate. Alia autem morale quam Aristoteles.

ibidem vocat principalem: que inclinatur appetitum ad ipsam rationem. propter quod Aristoteles dicit quod ipsa non fit sine prudentia. Hec autem virtus moralis diuiditur in simplicem et compositam. Simplex est vnaqueque virtus specialis accepta precise circa aliquam materiam simpliciter ut fortitudo circa timores et audacias temperantia circa delectationes tactus. et sic de aliis virtutibus. Composita autem est ex omnibus simplicibus aggregata per earum adiunctionem et ad prudentiam connexionem et ista virtus non est in se virtutis. sed tota et perfecta et quod virtuosus per virtutem non solum est ad se ipsum agere et ad suos sed etiam ad alios et communitatem bonum sic dictum fuit. et virtus per eius usum ad alterum rationem capit et nomen iustitie ideo tota predicta virtus idem habitus existens secundum substantiam virtus dicitur et iustitia secundum diuersas rationes. virtus inquam dicitur secundum quod est habitus perfectus habentem opus eius bene reddens. Iustitia vero dicitur per intentionem ad communitatem bonum et ad aliam operatur. et hoc intendebat Aristoteles cum dicit. quid autem differt virtus a iustitia hoc manifestum. quid enim eadem esse aut non idem. sed secundum quod ad alterum quid iustitia secundum autem quod talis habitus. simpliciter virtus quod exponens Eustratius dicit. iustitia tota et omnis virtus est sed non vna quedam et pars. quid autem differt virtus vniuersalis et talis iustitia manifestum. ambe enim sunt tota virtus et ex omnibus aggregatio. secundum rationem autem et esse differunt adiunctionem. secundum quod tota et vniuersalis virtus est habitus anime rationalis optimus. Iustitia autem versus est talis habitus ad alterum et enim assensus et dissensus idem exitus secundum substantiam esse non idem habent. ita et vniuersalis virtus et talis iustitia. Dicit etiam Eustratius quod hec iustitia a perfecta virtute differt hac appositione sed quod ad alterum versus relatum habet: hec autem iustitia iustitia legalis nominata est tamen quia ad quam intentionem leges feruntur ad eandem intentionem ipsa operatur feruntur enim leges ad communitatem bonum et ipsa ad bonum communitatem operatur. tamen quia leges ipsa legalis iustitia eadem materiam respiciunt sed omnia communitatem circa que contingit hominem recte agere et peccare precipit enim lex circa virtutes omnes et malicias. hec quidem iubens. hec autem prohibens ut dicit Aristoteles. et ista etiam iustitia est tota et omnis virtus sicut dictum fuit. Differt autem ista iustitia substantialiter ab vnaqueque specialium virtutum et conuenit substantialiter vnicuique sicut totum cum qualibet sui parte. quoniam iam ipsa sicut dictum est ex omnibus aliis integratur.

Tunc ad rationes concedendum esse videtur quod ipsa legalis iustitia non est aliqua species vna virtutis sicut neque totus mundus est vna speci-

es entis. sed tamen ipsa virtus vna dicitur. sicut totus mundus est vnus ens per omnem entium continentiam et aggregationem ordinatam et conexam. et ipsa contra virtutes speciales enumeratur. sicut totum contra partes. sepe namque videmus Aristoteles compositum enumerare contra formam et contra materiam que sunt partes eius. quod autem sola iustitia sit alienum bonum siue ad alterum satis apparuit quibus enim virtus ad alterum esse potest. sed ad communitatem bonum. sed hoc non est nisi inquam iustitie rationem assumit nulla igitur virtutum intelligitur alienum esse bonum nisi per iustitie rationem intelligitur assumptis. que tamen ratio communis est iustitie et aliis virtutibus sicut dictum fuit. nulla est diuersa substantialis virtutum sed est cuiusdam perfectionalis proprietatis omnium virtutum explicatio Hec de questione.

Vinto queritur Vtrum propter legale iustitiam necesse sit ponere aliam iustitiam particularem. Arguitur quod non. quia propter totum quod omnes includit partes suas nulla est alia pars ponenda. sed iustitia legalis tota virtus est completa. speciales omnes continententes virtutes. ergo propter eam nulla ponenda est virtus. Item illa iustitia particularis vel distinguitur a legali iustitia sicut pars a toto vel sic quod vna non includit reliquam. Si primo modo tunc non videtur quod solum sit ponenda vna particularis iustitia. sed tota sunt speciales virtutes. cum omnes sint partes iustitie legalis. et sic illa virtus quam Aristoteles vocauit iustitiam equelem non plus secundum rei naturam debet dici iustitia quam quilibet alia virtus. quod videtur in conueniens. Si autem distinguatur secundo modo. tunc iustitia legalis non erit omnis et tota virtus. ex quo iustitia particularis non erit pars eius hoc autem est contra determinatum in alia questione. Oppositum probatur Aristoteles in littera. Sciendum est primo quod virtus aliquod ex eo iustitie nomen habet quia ipsa est ad alterum. non autem ad alterum ex eo quod ad uxorem propriam vel parentes vel filios vel familiam aut amicos. hec enim omnia reputantur ut nostra. propter quod ad tales operari est ad nos ipsos operari. sed ex eo iustitia dicitur ad alterum quia est ad alienos. scilicet nulla nobis affinitate coniuncti sunt. nisi vinculo ciuilitatis secundum quod homo natura ciuile animal est. ut dicitur primo politico. Secundo sciendum quod humanorum bonorum quedam sunt nobis propria. quedam aliena. quedam vero nobis et aliis communia. licet enim nulla sint exteriorum bonorum aliquibus appropriata per naturam. tamen bone ciuilitati non expedit omnia esse communia. sicut se-

cundo politico probatur Aristoteles sufficienter. idem sicut dicit Tullius in libro de officiis. plurima bonorum effecta sunt puata aut vetere occupatione ut qui quondam inuacua venerunt. aut victoria. ut qui bello potiti sunt. aut lege pactione. communitate sorte. aut alio tali modo. quod si ita est. oportet virum bonum non solum circa propria habere se bene. sed circa aliena et communia sed ut dicit Tullius. quod communibus ut communibus utatur. puatis autem ut suis. si quis autem voluerit sibi plus usurpare. violabit ius humane societatis. bona autem communia quodam modo sunt nostra. et quodammodo aliena. nostra enim sunt inquam nobis licet eis vti. aliena vero sunt inquam non licet eis nobis vti ut propriis. ea nobis approprando. sic per quod omnia quibus vti possumus humana bona dici potest secundum duas rationes. quia sed que sunt propria quedam aliena. Tertio sciendum est quod virtutem ad alienos esse potest intelligi dupliciter. Vno modo procuratiue. Alio modo vsiue. vltimo modo finaliter. alio modo materialiter. Dico autem procuratiue siue finaliter quia dirigit opus suum ad alienum bonum procurandum saluandum vel augendum. dico vero vsiue vel materialiter quia in opere suo vti alieno bono sibi vel alius applicando. His visis dicam primo quod penes primum modum essendi ad alium non sumitur iustitia que sit aliqua specialis virtus. sed iustitia legalis. que est tota virtus. Secundo dicam quod penes secundum modum essendi ad alium sumitur iustitia que est specialis quedam virtus distincta contra ceteras virtutes speciales de quibus sed determinatum fuit in 3o libro et in quarto. Tertio videbitur quod tunc iustitia particularis sit propter legale virtutem. et quod non. Primum sic probatur quia secundum illam proprietatem que pertinet omni virtuti non sumitur aliquod specialis virtus. imo si a tali proprietate nomen aliquod imponatur. oportet ipsum venire omni virtuti. Sed operari ad bonum alteri augendum pertinet omni virtuti. quoniam omni virtuti pertinet operari ad communitatem bonum sicut deum fuit in alia questione. sed operando ad communitatem bonum operamur ad alios inquam non solum ex nobis et nostris. sed et ex alienis ciuilem communitatem integratur. et iustitia dicta a tali proprietate non est virtus specialis. sed virtus tota. Item secundum hoc quod est operari ad communitatem bonum procurandum et saluandum sumitur legalis iustitia. ut dictum est in alia questione. que est tota virtus. sed virtus non operatur ad alienum bonum nisi secundum intentionem communitatis boni procurandi vel saluandi. igitur et cetera. Minor probatur quoniam recta ratio nunquam videtur dictare quod ad bonum alterius aliquis laboraret nisi propter aliquam ipsorum adiunctionem. si enim nihil esset vnus ad alium. nihil deberet vnus ad alium

operari s; alieni nullā habent nobiscū cōnexi
onē. nisi in ordine ad ciuilē cōicationem. cuius
nos ⁊ ipsi naturaliter sumus partes in quātum
homo naturaliter ciuile animal est: ⁊ cōicati
uum. vel in ordine ad leges vel legislatores in
tendētes ad cōmune bonū. patet igit ex quā
tute nos operamur ad aliū. nō in quātū alien⁹
est ex toto. s; in quātū nobis ex lege vel poli
tica cōicatiōe cōiunctus. q̄ sic opando nos ope
ramur ad cōe bonū. hoc igit spectat ad iustiti
am. que est tota virtus. nō aliqua pars virtutis.
Secunda cōclusio pbat sic: quia circa quecunq;
cōtingit in nostris opationibus excessus vitu
perabilis ⁊ defectus prauns. mediū est lauda
bile ⁊ bonū. ⁊ circa tale indigemus virtute diri
gente nos ad mediū. hoc sepe dictū fuit in p̄ce
dentibus. s; in alienorū bonorū applicatione
nobis vel aliis contingit excessus prauns ⁊ de
fectus vituperabilis. ergo circa vsum alienorū
bonorū indigemus virtute. Minor patet p̄mo
quantū ad excessum. quia sicut allegatū fuit a
Tullio Si quis aliorū bona sibi inuito dño vo
luerit vsurpare. nullā de suis bonis faciens illi
recōpensationē: ipse violabit ius humane soci
etatis. quecunq; enī fm naturā. vel fm legē no
stra effecta sunt: nemo licite potest a nobis au
ferre. Similiter quātū ad defectū. nā vituperi
um est ⁊ seruile pati iniuriā potenti eā bene. re
pellere. tales enī dant aliis occasione iniuriā
di. quā sicut dicit A. p̄mo r̄thorice) iniuria
tores solent iniurias inferre in desides. solliciti
enī est resistere. ⁊ inuerecundos. nō enī pugna
tium p̄ lucro. ⁊ in eos qui a multis iniusta passi
sunt. ⁊ nō resiliunt. licet enī tales peccent p̄
māsuētudinē in quātū deficiūt ab ira sibi assu
menda. fm q̄ oportet. p̄pter quod de eis loq̄ns
A. capitulo de māsuētudine dicit q̄ iniuriā
tem sustinere ⁊ familiares despicere seruile ē.
hoc tñ nō obstāte quin etiā peccent cōtra aliā
virtutē fm q̄ opant scōm materiā alterius v̄
tutis. ⁊ q̄ nō habent se bene circa passiōes ad
virtutē aliā ptinentes. etiā tantis indiget hūa
ne nature fragilitas q̄ nullus nisi multa capi
ens ab aliis possit sibi ad vitā suā sufficientia
pcurare. si igit necesse est sepe multa que sunt
aliorū accipere ⁊ sibi applicare. manifestū est q̄
circa hoc potest esse viciū in defectū. Quod at
illa sit virtus specialis distincta ab aliis pbat
A. sic illa est virtus sp̄alis distincta ab aliis
cōtra quā peccat nō peccando cōtra aliquā ali
arum virtutū. ⁊ q̄ cōtra quālibet aliarū cōtin

git peccare nō peccando cōtra eā. sed sic est de
ista virtute ⁊ aliis. pbatio quia si qs rapuit ali
enū dño inuito ⁊ p̄ter legem: ipse vitupaf ⁊ di
citur iniustus. ⁊ p̄ iudicē cogit ad restituendū
tanq̄ male acceptū. Istud tñ peccatū nō est cō
tra fortitudinē. que est circa pericula bellica.
nec cōtra tpantiam. que est circa delectabilia
tactus. nec cōtra liberalitatē ⁊ magnificentiā
que sūt circa pprias diuitias. imo possibile est
q̄ nō p̄pter desiderū pecuniarū. aliquis s; so
lū eo q̄ vult alteri nocere: cōburit domū eius.
ista igit peccata nō sūt cōtra liberalitatē neq;
magnificentiā. ⁊ sic de aliis virtutibus. Simili
ter etiā cōtra quālibet aliarū virtutū potest eē
peccatū circa res pprias absq; hoc q̄ respiciat
vsum rerū alienarū. igit ⁊c. Item ille v̄tutes
sunt distincte sb̄aliter ⁊ specificē: que sunt cir
ca obiecta distincta. a quibus noster appetitus
innatus est affici diuersis affectionibus ⁊ di
uersorū morū fm quas affectiones sc̄iari po
test appetitus ad opa p̄ter rōem. s; ista iustitia
⁊ alie virtutes sūt hmōi⁹ igit ⁊c. Maior videt
nota p̄ se. Minor patet. bona enī ppria ⁊ bona
aliena sūt obiecta circa q̄ nō appetit⁹ ali⁹ ⁊ alit
afficit. qm̄ de pecuniis ppriis ⁊ alienis dicitur
capitulo de liberalitate q̄ qui talibus appel
lationibus appellanf̄ puta parci ⁊ tenaces ⁊ ki
nibiles om̄s deficiūt datione. aliena aut nō ap
petūt neq; volunt accipere. hi igit affectionē in
ordinatā habent ad pprias pecunias. nō aut ad
alienas. alii aut sūt plures ad pprias nō tantā
hntes affectionē qm̄ eas abundant cōsumant ⁊
distribuāt. qui tñ cessare nō possunt rapere ali
enas. p̄pter quod p̄ q̄ ille sunt diuersē affecti
ones ⁊ diuersorū morū. s; ista iustitia versatur
circa bona aliena ⁊ affectiones ad ipas dicēte
A. q̄ ipsa est circa honorē v̄ pecunias vel sa
lutē vel si quodāmodo habeamus vno noie cō
prehendere hec oīa videlicet sicut ante dixerat
circa quecūq; bona est fortuna ⁊ infortunū. ⁊
addit. q̄ circa talia est hec iustitia vel iniusti
tia sibi opposita propter delectationē que a
lucro. lucrū autem cōsistit in accipiēdo alie
nū. Hec igit iustitia est circa quecūq; bona alic
na que possumus ab eis auferre. nā circa talia
versatur fortuna ⁊ infortunū. s; alie virtutes
sunt circa bona ppria s; vtendo eis sicut oportet.
fortitudo nāq; corpore pprio ⁊ viribus pro
priis vtitur ad bellica pericula. tēpantia vero
bonis suis ad delectationes tactus ⁊ gustus. li
beralitas aut sicut dictū est ⁊ magnificētia bo

nis suis ad dationes ⁊ cōsūptiones. Magnani
mitas similiter suis honoribus. māsuētudo at
corpore pprio ad ire puocatiua. Alie v̄o vir
tutes vtunt ppriis genibus vel sermōibus. aut
ad veritatē aut ad cōiuentiū delectationē. Iu
stitia aut sicut dictū est cōsistit in alienorū v̄
bonorū. s; nobis ea vel aliis applicādo puta
p̄mutando vel distribuēdo vel reddēdo vel ali
quo tali mō. De mō autē que ista pticularis iu
stitia sit p̄ter legale) dicendū est q̄ ipse pnt̄ du
pliciter cōsiderari. Vno mō fm v̄tutis sb̄nam
sic pticularis iustitia pars est legalis que ad mo
dū v̄tutes alie sp̄ales. p̄pter q̄ nō est p̄ter eā.
sicut p̄tes nō sūt p̄ter totū cōpletū. q̄ in se cōti
net om̄s partes. Alio mō cōsideranf̄ quātū ad
rōes. p̄pter quas dicunt iustitie. ⁊ sic licet sc̄z
quādā rōnis cōitatē cōueniāt in quātū v̄traq;
dic̄ ex eo iustitia q̄ est ad alterū tñ fm sp̄ales
rōes essendi ad alterū distinguunt. Nō eī ē eā
dem ratio essendi ad alterū p̄curari alteri bo
na. ⁊ vti bono alterius sibi vel aliis applicādo.
s; sunt rōes dispate. quis v̄tutes quorū sūt iste
rōnes se habeāt sicut totū ad pars. oīs enī vir
tus innata est opari ad alienū bonū sicut dictū
fuit in alia questione. sola igit pticularis iu
stitia vt̄ bono alieno. Et ad hoc intelligendū
p̄t adduci s̄ se tale. cōstat q̄ visibile est in plus
q̄ tangibile ⁊ se hnt sicut totū ⁊ pars. si capiant
fm sb̄nas que fm p̄mas qualitates dicunt̄ sensu
biles. om̄e enī tangibile est visibile ⁊ nō ecōtra
s̄ ille sb̄ne fm quādā cōem rationē sunt om̄s
sensibiles. s; in quātū qualitibus disponunt
potētibus immutare sensū. sc̄m tñ aliā ⁊ aliā
rōem sp̄alē sūt sensibiles qm̄ hec in quātū fri
gide v̄ calide ille v̄o inq̄tū colorate lūiose di
co igit hoc q̄ pticularis iustitia fm triplicē p̄t
cōsiderari rōem. Vno mō fm q̄ hitus hoīem
p̄ficiens ⁊ opus eius bñ reddens ⁊ sic dic̄ vir
tus. Alio mō fm q̄ vt̄ in iope tali: bonis alic
nis ⁊ sic dic̄ iustitia pticularis. Tertio mō in
quātū illud opus ordinat ad cōe bonū. ⁊ sic di
c̄ ps legalis iustitie Sed circa iustitie legalis
p̄dicte distinctionē a v̄tutibus aliis sp̄alib; oc
currunt dubitationes vbi dictū est q̄ iustitia
pticularis ⁊ iniustitia sibi opposita consistūt in
alienorū v̄su bonorū. alie vero v̄tutes in v̄su p̄
priorū. Cōtra q̄ iustitia cōmutata nō so
lū alienis s; ⁊ ppriis vt̄ rebus accipiēdo sibi
p̄ ppriis alienas. Iterū q̄ dictū est q̄ parē
tes filii amici reputanf̄ tanq̄ nri p̄pter q̄ ad ip
slos agere ē tanq̄ ad nos agē. iō sequē q̄ iter

nos ⁊ ipsos nō h̄ret locū pticularis iustitia vel
iniustitia sibi opposita. cū ipsa debeat eē circa
bona aliena. q̄ns est fm q̄ sepe sūt inter eos p̄
mutationes ⁊ distributiōes cū equalitatis obser
uatione q̄ spectat ad pticularē iustitiā ⁊ ad iu
dicē recurrūt sepe cōquerētes sup iustificatio
ne ⁊ hō qui filiū occiderit vel vxorē p̄nirē tñ
q̄ fecisset p̄tra iustitiā. Itē fortitudo agit cir
ca aliena puta p̄tra hostes. s̄ māsuētudo ⁊ i
racūdia sibi opposita pnt̄ agē circa alienos. vt
si qs p̄pter irā p̄cusserit extraneū. s̄ liberali
tas ⁊ opposita sibi vicia vtunt̄ pecuniis alienis
Nā ad liberalitatē nō solū spectat datio ⁊ p̄
ptio pecuniarū. s; etiā acceptio ⁊ retētio sicut ḡ
liberalit̄ p̄tingit dū pecuniā dare alienis. ita li
beralit̄ p̄tingit recipere pecuniā alienā. Etiā dic̄
A. aleatore mortuorū spoliatore ⁊ latrone il
liberaliū eē latro tñ accipit pecuniā alienā s̄
p̄ in p̄tantia p̄t qs vt̄ muliere aliena. kaymus
etiā q̄ opponit magnanimo dignificat se q̄bus
nō est dignus honorib; si ḡ tales honores sibi
nō debent tñ debent aliis ⁊ sic ille sibi accipit
aliena. Ad p̄mū istorū dicēdū ē q̄ iustitia
nō vt̄ p̄cise bonis alienis s; etiā ppriis ad p̄
mutādū cū alienis s; vt̄ accipere possit aliena.
Ad aliā dicēdū est q̄ parētes filii fr̄es ami
ci ⁊ tales q̄dā hnt bona puata ⁊ diuisa q̄ cōica ē
nō volūt nec tenent. ⁊ vt̄ sic reputanf̄ tanq̄ ex
nei p̄pter q̄ iustificat q̄ man? i bona alterius
appōnit ip̄o inuito v̄n si vxor ⁊ fili? sūt possessio
p̄ris vel mariti: tñ si est ad determinatū v̄sū ⁊ v̄
q̄ ad aliq̄e t̄minū. p̄t q̄ nō p̄t eos occidere
vel tractare fm q̄dcūq; libitū volūtāt. p̄dicti e
tia cū h̄nt aliquā sp̄alē affinitatē ad iuices.
p̄pter quā si vnus agat ad aliū bona sua p̄curā
do ⁊ saluādo. dic̄ agē ad se ip̄m. Ad aliā
dicēdū q̄ forte nō agit p̄ hostes vt̄ eos sibi acci
piat ⁊ applicet s; vt̄ eos repellat ad suā v̄ pub
licā rē saluāda. ⁊ si q̄q; fortis intendat sibi ho
stes ⁊ res ipsorū accipere ⁊ sibi applicare in lucrū
h̄ est q̄ iuste p̄ncipē cōitatis vel cōitatē inua
dētes sūt p̄ncipis de iure si potuerit eos accipere
p̄t q̄ illa re sua vt̄: nō re aliena. q̄ aut bel
at ad q̄s nō oī. tales iustificāt mā? i rē alienā
lponētes. ⁊c. de māsueto at ⁊ iracūdo dicēdū est
q̄ aliq̄ n̄ nisi i rē suā agit vt̄ cū p̄ v̄berat filiū
vel mgr̄ discipulū ad castigādū Aliq̄ at agit
ad ex̄nerū ⁊ tūc nō ē p̄ueniēs cū māsuētudie v̄
iracūdia p̄currē iustificationē vel iustificatio
nē q̄ p̄ A. q̄to hui? dicēte qm̄ aut sc̄ies q̄
dē nō p̄cōsiliās aut isert nocumētū iustificatio
qi.

227. 1. Rhetor.
desider.
solliciti.

227. c. de oratione.

est ut puta quod propter iram et alias passiones quas lascivie corrigunt enim contra quolibet virtute agere per ne non solum pro oppositu virtutu sed etiam propter passionem non bene dicitur Aristoteles loco predicto quod propter iram vel alias passiones sunt nocentes vel peccantes iniuste faciunt quod est. et iniustificatores sunt non quod est iniusti. propter si neque mali sed habitualiter neque enim propter malitiam nocentem. videtur igitur concedendum esse quod aliquando contingat virtutes alias a iustitia operari circa res alienas sed per accidens. prout enim et magis sepius operari circa proprias et in quantum circa res alienas operantur. necesse est opus esse iustum vel iniustum secundum principium iustitiae. De liberali autem et illiberali sicut dicendum est quod accidit eis aliquando uti rebus alienis sed ut sic opus ipsorum esse iustum vel iniustum propter quod dicitur Aristoteles quanto huiusmodi quod ad retributionem faciendam et equitate iustitiae servanda refamulari oportet et gratiam fecit. Et eodem modo dicamur de kaymo et in tempore. Ad rationes autem principales satis per solutionem per predicta. Et sic est finis questionis.

Verisexto. Vtrum iustitia sit preclarissima virtus. et maxime perfecta virtus. **Ar** guitur quod non. quia ex se aliquid de magis tale quod est tale simpliciter et secundum seipsum. quod ex eo quod est tale ad alterum. ubi gratia ignis quod est simpliciter levis est levius quod aer et aqua quod sunt levis ad terram. sed Aristoteles dicit quod iustitia quedam virtus est perfecta non simpliciter sed ad alterum. igitur etc. Item iustitia usus est ad alterum aliter autem usus virtutum est ad seipsum. propter quod dicitur Aristoteles quod alienum bonum videtur esse iustitia. sola virtus. quoniam ad alterum est sed melius et perfectius est habere se bene ad se ipsum quam ad alios. cum ex charitate quilibet debeat seipsum magis diligere quam alios. igitur etc. Item virtus illa est perfectior quam est circa difficilius operationes. sed fortitudo et liberalitas sunt circa difficilius operationes quam iustitia ideo etc. maior per se huiusmodi ubi dicitur quod circa difficilius sepe ars fit et virtus etenim bene melius in se. minor per se quia sed fortitudinem operari est circa mortem pericula imo etiam in casu sustinet maximas vulnera tristitias et mortem ultimam aut terribilium. est mors propter quod opus est omnium difficilimum. Idem etiam videtur de liberalitate quoniam difficilius et excellentius esse videtur dare propria bona quod pertinet ad liberalitatem. quam reddere aliena. nam quod non vult reddere alteri quod suum est quod de propriis daret ei. propter quod etiam dicitur quarto huiusmodi quod facilius est non accipere quam dare. proprium enim minus emittitur quam non accipiunt alienum. Item dicitur Aristoteles quarto huiusmodi. amantem autem maxime liberales eosque in virtute. si ergo perfectiore habentes virtute debet magis a

vari. videtur quod liberalitas sit virtus maxime perfecta. **Oppositum** dicitur Aristoteles. ipsa quod est iustitia videtur est perfecta non simpliciter sed ad alterum et propter si multo tunc preclarissima virtus videtur esse iustitia et neque he sperus neque lucifer ita admirabilis. In iustitia autem sit omnis virtus est. et perfecta maxime virtus. **Con**tra rationem videtur assignare tale. virtus est maxime perfecta secundum quam habens ipsam potest non solum ad se ipsum uti virtute sed ad alterum hoc est opus difficile. unde multi quidem in propriis uti prout virtute in his autem que ad alterum non possunt ut dicitur Aristoteles. Sed iustitia attenditur secundum usum virtutis ad alterum. igitur etc. Respondendum est primo de iustitia legalis 2° de iustitia particulari: **Quanto** ad primum dicendum est quod iustitia legalis est omnium virtutum perfectissima quod sic videtur Eustratius declarare explicitius vel quadrupliciter contingit virtute perfectam dicere. **Vno** modo si virtute dividamus in naturalem et moralem. naturalis quod imperfecta est moralis autem perfecta. unde propter naturalium imperfectionem dicitur Aristoteles. Etenim pueris et bestiis naturales existunt habitus sed sine intellectu nocivi videntur existentes secundum autem morales propter earum perfectionem dicitur Aristoteles. hominem esse simpliciter bonum. **Secundo** modo contingit virtutem dicere perfectam si virtute moralem dividamus in partialem et totalem. totalis enim erit perfecta partialis autem imperfecta. partialem autem virtute dico unamquamque specialem virtute circa suam specialem materiam. ut fortitudinem circa timores et audacias temeritatis circa delectationes tactus et gustus. et sic de aliis. **Dico** autem totale ex omnibus partialibus seu specialibus virtutibus habitum aggregatum omni enim virtutes morales quaedam habent ad se invicem conexione in appetitu. propter quam simul dicuntur constitutivum totale habitum per aggregationem. respectu ergo totalis virtutis partialis dicitur imperfecta. et contra totalis dicitur perfecta respectu partialis. quoniam sicut dicitur 3° physicorum totum est perfectum aut inde pernitent aut proximum secundum naturam est. **Ad** huc autem virtus partialis aliqua potest capere dupliciter. **Vno** modo potest aliquando sine aliis existit in appetitu. sicut si quis temperatos semper exercuerit actus. nullos autem fortes aut liberales. fiet aliquando in eo temperantia sine fortitudine et liberalitate. **Alio** modo potest in appetitu conexa est cum aliis virtutibus. et primo quidem modo non est possibile aliqua virtutem specialem esse perfectam neque firmam. non solum ex eo quod non est tota virtus. sed etiam ex eo quod sepe contingeret prout expediret. non posset circa materiam propriam actum suum exercere.

nam si aliqua desitiat virtus. statim insurgunt passionibus quas illa virtus inata esset modificare. quoniam impetus impedit appetitum ab inclinatione aliarum virtutum. ubi gratia si toto tempore vixeris temperate. nullum tamen actum fortitudinis exercueris. et tyrannus per vulnera per minas mortis te cogere voluerit ad actum intempestivum. poterit accidere quod in te tatus erit impetus timoris et tristitiae: quod ille tuam superabit temeritatem et eius inclinationem devictet. quod non fecisses si habitum fortitudinis habuisses et consilium econvertero. quantumcumque enim homo in actu iustitiae vel fortitudinis fuerit exercitatus seu habitatus. si te tegerit enim concupiscentia cito frangeat. sicut de salomone apparuit et de david. manifestum est igitur quod speciales virtutes illa quae secundum se non habent perfectionem et firmitatem accipiunt in hoc quod sunt partes virtutis totalis in quantum ad se invicem simul connectuntur. propter quod et ipsa totalis virtus multo perfectior est quam libet specialis. et etiam quilibet specialis perfectior est secundum quod ipsa sit pars totius virtutis quam ipsa sit secundum se ipsam perfecte accepta. **Sed** iterum ipsa totalis virtus cum per ipsam homo sit inatus agere ad omne bonum ad quod possibile est opus dirigere. potest tripliciter considerari. **Vno** modo potest ut per eam homo inclinatur ad bene se habendum et agendo ad seipsum et ad suos. **Alio** modo potest ut per eam inclinatur ad habendum se bene in agendo ad alios. **Tertio** modo ut per eam inclinatur ad bene se habendum simul in agendo ad se et ad suos et in agendo ad alios sed ad omne bonum. deinde autem perfectiones licet possint fieri secundum rationem tamen secura non fit sed re. quoniam cum homo naturaliter magis afficiatur ad se ipsum et suos quam ad alios. et quia ipsa et sui magis occurrunt continue sibi in suis actionibus quam alii. ideo necesse est ut plus assuecat operari ad se ipsum quam ad alios sed ad omne bonum ideo non est possibile quod aliquis bene et virtuose habeat se ad omne bonum. quoniam etiam plus se bene habeat ad se ipsum et ad suos sed possibile est econvertero sed quod assuetus est aliquis secundum omnem speciem virtutis operari bene ad se ipsum et ad suos nondum tamen ad alios. sic intelligendo quod ipse potest sufficienter omnes circumstantias ex parte sui et suorum tendere et secundum exigentiam combinationis illorum operari ut oportet. quasi propter ipsum et suos nulli alii essent. et ideo dicebat Aristoteles. multis quidem enim in propriis virtute possunt uti in his autem que ad alterum non possunt. **Secundum** hoc igitur manifestum est quod virtus tota primo modo sumpta sed per reddit hominem perfecte bene operantem ad se ipsum et ad suos non est perfecta virtus omnino. quoniam ipsa non potest opus optime dirigere. cum non intendat ad omnes circumstantias ad omnia que prout operationem reddere meliorem eo quod

nihil intendit vel modicum de communi bono. sed tota virtus secundo modo accepta perfecta est totaliter quoniam ipsa potest ad omne bonum proprium et commune opus suum dirigere prout fuerit opportunum. et secundum istam virtutem convenit principari secundum bonum secundum civitatem autem perfectam et non secundum imperfectam convenit principari unde primo politice principem quod perfecta habere oportet morale virtutem. et hoc intendebat Aristoteles. in isto quanto dicitur quoniam principatus virum ostendit ad alterum enim et in civitate princeps pessimus quod est igitur quod ad seipsum et amicos virtutem malitia. quod enim faceret ad extraneos. optimus autem non quod ad seipsum virtute. sed qui ad alterum. hoc enim opus difficile. **Cum** igitur ipsa totalis virtus non sit iustitia nisi prout non solum ad ipsius sed ad omne bonum operatur. quoniam (sicut dicit Eustratius) ipsa differt a perfecta. et a tota virtute. hac appositione sed quod ad alterum virtutem relatum habet. manifestum est quod ipsa legalis iustitia videtur perfecta. quia non naturalis sed moralis. et perfectior quia non partialis sed totalis. et perfectissima quia non solum ad se sed ad omne bonum. **Adhuc** autem aliqui dubitant circa dicta. quoniam licet sit factum manifestum quod iustitia est perfectissima virtus in quantum ad non solum ad proprium sed simul ad proprium potest et ad omne bonum operari. tamen quia rationes has possumus secundum intellectum dividere. dubium est secundum quam rationem maior debeat nobilitas ipsi iustitiae sed an secundum quod ad proprium bonum operatur. an secundum quod ad omne et ad alienum. **Ad** quod communiter respondetur quod secundum quod est ad omne bonum quanto bonum commune divinius est et melius bono privato unde primo huiusmodi si idem est vni et civitati maius et perfectius quod civitatis videtur et suscipere et saluare amabile quidem enim et vni soli melius vero et divini gentium et civitatibus. **Tamen** contra hoc est quod natura et charitas plus dicant seipsum diligere quam alios. propter quod et melius est se videtur operari ad seipsum quam ad alium. **Ad** hoc dicitur potest sicut dicit Aristoteles. sexto huiusmodi quod ad omne bonum operari est ad nos operari quia sumus pars civitatis. unde sine communi bono domus et civitatis non potest proprium bonum bene stare. nec potest de propriis bene disponere quod nihil intendit ad omne. et hoc nota vit Aristoteles. in his verbis. forte non est bonum ipsius sine economia neque sine urbanitate. adhuc autem ipsum qualiter oportet disponere in manifestum sed non attendendi ad commune bonum. vel potest dici quod in opere iustitiae iustus plus multo et principalis agit ad bonum proprium quam ad commune bonum. agit enim in utilitatem communi. sed per hoc intendit

dit pmo et principalit sibi bonu honestu acquirere scz pmo virtutem et opus intrinsecu virtutis p qd eius anima decorat. 2o honore ad que sibi impendendu coitas obligatur. Hec aut pfectissima vtus legalis iustitia sicut dicit An. vtutu pclarissima ee videt lux eni clarissima tuc videt cu no solu in se lucet sz cu eius splendor ad longinqua loca diffundit. vtus igit illavidetur clarissima que singulis sua bonitate largit. hec aut est iustitia iquatu ad coe bonum opaf. De pcculari aut iustitia coparata ad fortitudines dubitauerunt multi. et varie opinati fuerunt. multis eni videt q fortitudo sit melior vtus quoniam ad agenda facilia no requirit vtus vel no multa vtus. sed vtus ex eo dicit maior qa potest i difficiliorem actum. vtus eni attendit secundum vltimum i quod potentia potest vt de pmo celi. hoc aut no est aliqd facile sz id quod est maxime difficile. vtutem eni leuatiua mille talentoru dicimus esse maiore vtute leuatiua duorum. quod no esset nisi difficilius eet leuare mille q duo. sz fortitudo est circa difficultus q iustitia comutatiua vel distributiua. cum fortitudinis sit expectare tribulissima et grauissima puta morte. io rē. Item vtus est maior que potest regulare fortiorem impetu passiois fortitudo aut est hmoi qa maximus est impetus tristitie et ti oris spcaliter mortis: huc aut regulat fortitudo. iustitia aut no regulat pprie nisi affectione ad lucru que no est tanti ipetus igit rē. Et cōstat ista qa sic dicitur. h' si concupiscētie qsvicōt cōtinētia eēt debiles cōtinētia no esset aliqd magnum ergo vtus similiter que debilem rectificat passionē no est magna vtus sz illa que fortem. qto ergo fortiorem. tato maior. Item vtutis bonitas ex hoc attendit q iclinat appetitum ad obediendum rōni. que et go magis iclinat est maior et melior. sz fortitudo est hmoi qm ad hoc. q appetitus firmer imobiliter et delectabiliter obediat rōni necessaria est fortior iclinatio. vbi ad oppositum ē fortior tractus. sz tristitia corporis et timor mortis que trahunt ad oppositum fortitudinis sunt innate fortius trahere appetitum q lucri affectio que trahit ad oppositum iustitie. igit rē. Et iste rōnes videntur aliquibus demonstrare Addunt autem quasdam probabiles rōnes ad idē. qm vtus illa est melior que seruat hominem i sua libertate et facit ipsum principari talis autez est fortitudo magis q iustitia. vnde septimo politice dicitur q q non possunt periclitari virilit

serui iuadentium sunt. Item bonum est melius quod est rarius vt pmo rhetorice dicit. sz rarissime possunt homines fieri fortes propter hoc q vtutes generantur ex actibus. et raro casus accidit vbi debeat fortitudinis actus exerceri et ipsum etiā est difficile exercere. econtra autē de iustitia. Alii aut dicunt oppositum quod probat per cōsiderationes An. 3o thopiorum. nā melius est quod in omni tempore et i pluribus est vtili' sz iustitia et tpantia sunt i oī tempore et oibus vtilēs. fortitudo autez no nisi tempore belli: viris deputatis ad bellu. ergo rē. Item p aliam cōsiderationem qa melius est quod habētibus oibus nihil idigeremus reliquo quā quod oibus hntibus idigemus reliquo tale eni est magis p se sufficiens sed oibus iustis exōtib' nihil idigerem' fortitudine oibus autem exōtib' fortibus adhuc idigeremus iustitia ergo rē. Item rōnes ad idē lumuntur septimo politice qm vtus est melior ad quā magis debet studere legislator. sz sic ē q magis debet studere ad iustitiam q ad fortitudinē vt vbi dicit An. et pbat qa idigem' fortitudinē tempore belli et no tpe vacationis. Iustitia autem idigemus tpe belli et pacis vacationis no vacationis. modo legislator magis studere debet ad tempus pacis q ad tempus belli et ad pacem q ad bellum. quod iteru probat An. qa politicus magis debet attendere ad meliora et ad fines. sed bellum est pacis gfa et non vacatio vacationis igitur rē. Item vtus est melior qua est opus i vita meliori. sed iustitia est i vita meliori. qa sicut illic dicit An. tota vita i vacationem diuidit et non vacationem et bellum et pacem. et pax ē melior bello et vacatio no vacatione fortitudine at opus est ad no vacationem. Iustitia autem ad vacationē et non vacationem. et magis pacē ducentibus et vacatibus. vt ibi dicit An. igit rē. Item idē est finis et terminus optimo viro et optime politie vt dicitur ibidem optime autem politie optima vtus est iustitia. qm optia est politica i pace et vacatione. i tali autem no est opus fortitudine sed iustitia et temperantia vt ibidem dicit. ergo iustitia est optia vtus optio viro. Item potest sumi rō ex isto qnto sic ex eo dicit An. iustitia legalē esse optimā et pclarissimā qa ē ad alterū sz iustitia etiā pccularis fm ei spcalem rōem ē ad alterū alie aut vtutes spcales no sz solum vt sunt partes legalis iustitie ergo iustitia particularis ē aliis vtutibus spca

libus melior et pclarior Ad hmoi aut pto uerfia cōcordandā potest dici sicut dicebatur i vltima questione tertii libri q vtus cu hoc q habentē pccit iterius. ipsa pdest ad alia multa nobis vel aliis ad quoy bonu opamur vbi gratia tpantia diuitias exteriores fuit corpus ab egritudinibus pseruat dat vsum rationis liberū et sic ad omē bonū rōis adipiscēdū disponit fortitudo repellit inimicos. liberalitas idigentibus succurrit. et sic de aliis. et io vtus vna pot dici melior alia dupliciter. Vno mō sz seipaz. Alio mō in ordine ad alia iu qbus ipsa pdest nobis et aliis. Primo mō igit videt q fortitudo sit vtus maior et melior q iustitia. sz 2o mō ecō uerso. Primā cōclusionē pbare vident tres prime rōnes q ad peminentiā fortitudinis fuerūt adducte et fm hoc qnta rō pcedit. Ad quartā aut rōem dici pot q fortitudo tpe belli et cōtra cōtingentes aduersitates est forte maioris vtilitatis q iustitia sz ex eo hoc no sequitur q simpliciter sit vtilior. Secundā aut cōclusionem vident pbare rōnes ad aliā partē adducte et nihil plus. nā sicut dicit Tullius pmo de officiis iustitie pmo munus est ne cui qs noceat. deinde vt cōibus p cōibus vtaf. puatis vt suis. si aut oibus et in oī tpe necessariū est ad hoim cōmunicationē et societate tuēda pacificā. licet aut fortitudine no sic semp indigeamus. tamē ea vir ois bonus indiget semp ad iteriore mētis pfectionē eodē mō dicendū est q oibus existentibus iustis no idigemus fortitudinē qntum ad exteriorē vtilitatē. sz ad mētis iteriore perfectionē bene. et eodē mō pcedūt omēs rōnes q sumpte fuerūt ex septimo politice. Et si vltima rō i qua dicebat q iustitia pccularis est ad alterū pcedat. no aliter pcedit q modo pccito. sz tñ nec ipa pcedere videt. qa no fm eandē sed valde dispares rōnes dicte due iustitie sunt ad alterū sicut dictū fuit. legalis eni ad alterū est qa alteri bonū pcurat sz cōitati pccularis at sibi pcurat bonū de bonis alienis. Secundū etiā eundē modū videt q tpantia debeat coparari ad fortitudinē. Nā sicut dicebat i 3o difficilius est tristia sustinere q a delectabilib' abstinere io fortitudo fm se est vtus maior et aiā magis pccitēs. sz tpantia melior ē qntū ad vtilitatē quā nobis pbet exterius. tpantia eni sicut et iustitia idigemus semp vt dicit septimo politice tñ in casu no est iconueniens aliq fortitudinē vnus vtr plus pdesse ciuitati q temperantiā centū fortitudo eni magis est innata ad vtilita

tem cōem opari. q tpantia. tpantia aut magis ad vtilitatē ppria q fortitudo. ppter quod pnceps et cōitas magis extollunt fortitudinē. vñ ad hoc attendēs An. pmo rhetorice dicit necesse est aut maximas vtutes esse eas que aliis honoratissime. si qdē est vtus potentia benefactiua ppter quod fortes et iustos maxime honorant deinde liberales. Nihilominus tpantia videt vtilior tpato quo ad sibi exteriora quā fortitudo. quāta eni mala pueniāt hoī ex intemperantia dictū fuit i tertio. Et eodē modo videtur de tpantia et iustitia. tpantia eni magis videtur pdesse tpato quā iustitia iusto. ad qd aspicientes multi pserunt tpantiam iustitie et fortitudinē dicentes melius esse q homo sit dñs sui quā aliorū hō aut vt dicit seipm regit tpantia familiā aut et ciuitatē fortitudine et iustitia. Aspicientes aut ad cōem vtilitatē dicit cōtrariū sicut statim allegatū fuit ab An. Vtrū at iustitia sit fm se maior vtus et magis pccitēs appetitū q tpantia. dicunt aliqui q no. qa temperantia est circa delectationes tactus et gustus que sunt vite necessarie: nobis ex puero cōnuitrite sicut dicit 2o hui' propter quod difficilius esse videt tles cōterere passioēs q delectationē que a lucro circa quā iustitia est. Sunt autē alii q hoc modo pserunt oibus pccitēs vtutibus iustitiā qm videtur maxime difficile iustū esse nā fortitudo et tpantia passiones habēt sibi aduersas et multū impetuosas sz alias habent se adiuvantes. Si eni aliquis i bello timet mortē ita ecōuerso timet honorū amissionē. timet captiuitatē et seruitutē i quā icideret si iimici obtinerent. Item diligi parentes vxorem pueros amicos ppter quoy salutē natura iubet eū piculosisima sustinere. sic eni bellat et aialia bruta. Item odit iimicos et ad eos irā assuimit. Si aut fortitudo operat furor cooperatur sicut dicit i 3o. Similit' aut. circa temperantiaz si qs eni concupiscit delectabilia. tñ timet consumptionē substantie temporalis. timet egritudinem corporalē. Sed iustitie omēs modi passionū aduersant' puta affectio lucri vel honoris amor vel odium timor ira et sic de aliis ppter quod et de his oibus iquantū iudicia puerunt determinat An. 2o rhetorice et hoc videt mihi verum nec rōnes aliorū cōcludunt ppter id qd dictū est scz q fortitudo si habz aliquas passiones vehemētes ipetus obuias tñ plures habet alios adiuvantes iustitia aut nullam. Tunc ad rōnes dicendū ē. Ad primam q iustitia

tiam legalē eē pfectā simplr pōt itelligi multiplici. Vno mō simplr .i. vlt scz qtu ad oēs modos pfectiōis q̄s pōt h̄re vtus. sic ip̄a ē pfecta simplr vt dictū fuit. Alio mō simplr .i. absoluto sermone sine addito. sic etiā ip̄a est pfecta simplr qm̄ absoluto sermone verū est dicere q̄ iustitia est vtus pfecta. Alio mō simplr .i. vno simplici mō tm̄ vel etiā alio mō simplr .i. ad seipm̄ sine relatione ad alterū. istis modis dicit Añ q̄ ip̄a nō est pfcā simplr s̄ ad alterū id ē n̄ solū ē pfcā ad seip̄z s̄ ad seip̄z ad alterū. Ad aliam dictū fuit q̄ licet iustus opef̄ ad utilitatē cōmunē. tñ ad p̄p̄iū bonū it̄secū maxime opatur. scz q̄ eius aīa p hoc maxie p̄ficiat q̄ ope virtutis it̄erius maxie decorat. Ad aliā de fortitudine dictū fuit. s̄ de lib̄alitate dicēdū est q̄ liberalitas nō respicit pecuniā ncciam nisi q̄ tū ad seruare q̄ retinere q̄ nō est difficile. s̄ q̄ tū ad dare respicit pecuniā sup̄flua q̄ scz nō ē vite sue q̄ statui suo necessaria. de illa enī itelligit̄ dictū Añ. i quarto q̄ lib̄alis est vehemēter sup̄abundare i datione vt dereliquat sibi ipsi minora. s̄ iustitia sepe respicit pecuniā alienā que esset valde nccia vite. sicut videmus de paup̄ibus p̄pter q̄d isti fortiorē h̄nt ad illaz pecuniā alienā affectionē q̄ alii ad p̄p̄iā sup̄flua q̄ si iudex nō idiget. tñ cōsiderat amicū indigentē q̄ inimicū vel extraneū abundātem. aut etiā aliis multis modis passionibus afficit. sic dictū fuit. que om̄s rebellat iustitie. nā sicut dicit̄ 2° rhetorice nō eadē vident̄ amantibz. odi entibus. neq̄ iratis q̄ mansuete se habentibus. s̄ aut oīno altera aut sc̄m magnitudines altera. amanti q̄dem eū de quo facit iudiciū. aut nō iustum fecisse aut sc̄m puavidef̄ iustum fecisse. odienti aut cōtrariū. igif̄ r̄c. Similit̄ iustitia q̄n̄p̄ habet circa p̄ximū vel amicū tractare de pena graui corporis aut de eius totali depaup̄atione. ad hoc aut̄ vel ad tantā nō habz locū liberalitas. Ad aliā p̄cedit̄ q̄ liberales maxime amant̄ ab illis q̄bus profunt attendētibz solū vel maxime ad bonū p̄p̄iū vel cōmodum. s̄ studiosus atendens ad om̄ia. iustū siue liberalem honoraret q̄ laudaret.

Verif̄ septimo. Vtrū iustitia distributiua q̄ iustitia cōmutatiua sint diuerse species sub iustitia particulari. Arguitur q̄

nō. q̄a vnā q̄ multā nō diuersificant sp̄m eoq̄ solū important diuersitatē i materia a qua nō sumit̄ specifica diuersitas. s̄ p iustitiā distributiua aliquid datur multis p cōmutatiua aut̄ vni soli ad quē fit cōmutatio igif̄ r̄c. Item q̄ distribuere nō ptineat ad iustitiā. Arguit̄ q̄a iustitia est saluatiua q̄ pcuratiua boni cōis. s̄ distribuens bona cōia cōsumit̄ exhaustit ea ergo nō ptinet ad iustitiā. s̄ potius cōtrariā ē.

Item opa vtutū q̄ vtutes sunt i n̄ra potestate vt d̄ i tertio. q̄ sunt possibiles existere oibus nō orbatis. vt dicit̄ i p̄mo libro. s̄ distribuē bona cōia nō est i nostra p̄tate nec pōt oibus iexistere s̄ videf̄ ad solū p̄ncipem ptinere igif̄ r̄cetera.

Oppositum dicit̄ Añ. aliq̄ dicunt q̄ iustitia distributiua q̄ iustitia cōmutatiua sunt due vere sp̄s iustitie ab iuicem disticte q̄ specificē q̄ sic probare conantur. penes disticte appetibilia formaliter ponuntur i appetitu disticte vtutes presertim circa talia ad que homo potest affici male. s̄ communia bona particularibus personis distribuenda que sunt obiectum distributiue sunt formaliter distincta sub rōne appetibilis a bono proprio quod est obiectum commutatiue nam aliter afficitur homo ad proprium aliter ad cōe. sicut patet 2° politice. vbi dicitur minime enī cura sortitur quod plurimorum est de prop̄is enī magis curant. Item circa illa pouende sunt disticte vtutes circa que pōt appetitus diuersis repugnātis aduersari recte rationi s̄ sic est circa distribuenda q̄ commutanda. nam alia est recte rōni repugnancia cū p̄ncip̄ plus idigno q̄ minus digno tribuit. q̄ alia cum accipiens plus reddit minus quia primus est infidelis toti cōmunitati que tāq̄ iusto distributori bona sua commisit distribuenda. vnde bonis cōmunitatis abutitur. Secundus autem per se nō peccat i cōmunitatē sed i illum cui non exhibet quod oportz ergo est alia q̄ alia malitia q̄ p consequens regitur vtus alia q̄ alia ad eas tollendas. Item distictorum extremorum formaliter sunt disticte medietaes quia secundum distinctionem extremorum accipitur distinctio mediorum. sed in distributiua iustitia sunt extrema scz agēs q̄ patiens disticte ab extremis commutatiue quia extrema distributiue sunt p̄ncip̄s distribuens bona communia q̄ p̄sone p̄ticulares. licet cōmutatiua aut̄ sūt vna p̄sone singularis resp̄c̄t̄ alterius p̄sone singularis. nūc aut̄ est alia rō formalis p̄sone vt est singularis vt est communis. ergo

alia est medietas distributiua. q̄ alia cōmutatiua. Itē alia ē formalis rō p̄sone vt est minister rei ab ea vt ē dñs rei. s̄ p̄ncip̄s distribuēs nō est bonorū cōitatis nisi minister. p̄sone aut̄ p̄ticularis est dñs rei que venit i cōmutationē igitur iustitia distributiua q̄ attēdit opationē p̄sone vt est dñs bonorū q̄ distribuit est alia a cōmutatiua q̄ attēdit opationē p̄sone vt habz p̄nū dñum i bonis q̄ cōmutat ad alterū. Sed forte sic dicere nō ē nccium. q̄ rōes iporū multa capiūt que calūniā pati vident̄. Nā ex rōne p̄ma q̄d dicit̄ p̄mo politice manifestū esse q̄ p̄p̄iū et cōe bonū sint disticte formalit̄ fm̄ rōem appetibilis q̄ ad ea aliter afficimur nō videtur verū q̄a plus q̄ minus nō facit formalē. seu specificā d̄raz. illic aut̄ solū dictū est q̄ ceteris paribus magis afficimur ad p̄p̄iū bonū q̄ minus ad cōe. deinde illud nō videf̄ ad p̄positū qm̄ illic est sermo de bonis fm̄ q̄ n̄ra sūt hec quedaz in cōi alia aut̄ in p̄p̄io. sic enī cōiter minus afficimur ad cōe bonū p̄curandū q̄ saluandū q̄ ad p̄p̄iū. Iustitia aut̄ p̄ticularis fm̄ p̄p̄iā rōnem fm̄ quā distiguit̄ a liberalitate q̄ aliis vtutibus siue distributiua siue cōmutatiua. nō respicit p̄ncipalit̄ affectionē quā habemus ad bonū siue cōe siue p̄p̄iū fm̄ q̄ n̄m. s̄ fm̄ q̄ alienum existēs est nobis aut̄ affinis nostris applicabile. p̄ncip̄s enī si que sua sūt ad placitū suū distribuit nō ex hoc iustus dicit̄ aut̄ iniustus s̄ si aliqua bona cōitatis vel sua fuerint aliquibus acq̄sita de iure p̄pter impensū laboris reconp̄lationē aut̄ alias. q̄ illa nō debite distribuat iniustus erit. Si aut̄ iniuste distribuat hoc erit aut̄ q̄a sibi retinet aliquid aliorū q̄ distribuere tenet̄ aut̄ q̄a cōitati nō sibi vult retinere. aut̄ q̄a totū distribuēdo plus dat idigno q̄ minus digno. Si p̄mo mō manifestū est q̄ ipse iuste cōmutas ex eadē affectione peccabūt scz ex eo q̄ alienū sibi applicandū afficiunt̄ p̄ter rōem retinet̄ enī q̄d aliis debebat de iure. Si aut̄ illud q̄d debet distribuere retineat nō sibi s̄ cōitati. adhuc faciet illud p̄pter affinitatē quā habet cōitati. videlicet q̄a ipse pars ē cōitatis vel minister. et sic retinere cōitati est tanq̄ retinere sibi nā i ordine ad extraneos n̄ri affines tanq̄ nos ipsi reputantur q̄ tūc idē redit q̄d p̄us. Si aut̄ nihil retineat s̄ tñ vni plus debito. alteri vero minus distribuat si hoc ex ignorantia nō fecit. hoc idubitat̄ fecit p̄pter ad vnā p̄sonā habere maiorem affectionē q̄ ad aliā. hec aut̄ p̄sone ad quā habet maiore affectionē i ordine ad aliam. ē sibi

affinis q̄ unica p̄ quod iterū redit quod p̄us. Si aut̄ p̄ncip̄s nō sibi i p̄sone p̄p̄ia s̄ amico applicat aliquid iniuste sic q̄ amicus p̄ amico cōmutas res alterius applicat q̄n̄p̄ iniuste nō sibi s̄ amico. Ex dictis aut̄ p̄ oppositū rōnis illorū videf̄ posse cōiici q̄ iustitia distributiua iustitia cōmutatiua nō sint diuerse sp̄s iustitie p̄ticularis siue etiā diuerse sp̄s vtutis qm̄ circa que inatus est affici appetitus. fm̄ eandem rōem q̄ eundem morē. s̄ circa distribuibilia q̄ cōmutabilia afficit appetitus fm̄ eandē rōem. put̄ circa ip̄a sūt iustitia distributiua q̄ cōmutatiua iustitie eis opposite. sicut fuit visū igif̄ r̄c. Secūda etiā rō ip̄orū deficit i tanto q̄ licet iudex vel p̄ncip̄s iniuste distribuens plus peccet. q̄ infidelis ē toti cōitati q̄ illis i sp̄ali q̄bus distribuit q̄ iniuste cōmutans. tñ nō ex alio motiuo siue ex alia affectione peccat vnus q̄ alter. s̄ ambo incidit̄ i peccatum ex affectione applicandū vel retinendū sibi aut̄ suis affinis q̄d debetū est alii vel aliis. vñ licet alio modo peccet fur et raptor tñ cōtrā eandē peccant vtutem. nec oportet q̄ si peccata sint plura. q̄ vtutes sint plures. Nā vt dicit̄ 2° huius peccare multis modis d̄ dirigere aut̄ vno modo. Nā fm̄ cuiuslibet circumstantie nō debitam obseruantia sit peccatū vtutis aut̄ vnus simul est om̄s circumstantias obseruare. Et eodē modo manifestū est q̄ tertia rō deficiat nā plurimorū extremorū fm̄ diuerfas circumstantias acceptorū pōt vnā sola vtus esse medietas. cuius est sc̄m oīm circumstantiarū obseruantia opus cōformare recte rōni.

Item nec est verū q̄ distribuere ptineat solū ad p̄ncipem imo singl̄ares p̄sone aliqui iter se distribuunt sicut aliqui mercatores q̄ pecuniā suam siml̄ exponūt post tps aliquod sibi lucrū p̄tiunt̄ q̄ distribuunt sc̄m p̄portionē ad illam pecuniā quā qlibet exposuerat. Itē si est alia rō p̄ncip̄is vt p̄ncip̄s q̄ alia p̄sone singularis. vt singularis. tñ s̄ affectionē eandē cōiucit vtri q̄ opari iniuste sicut dictū fuit tō nō differt vtus specificē i hoc q̄ i alio. Ad q̄d etiā inuare pōt illud quod declarat Añ. i politice scz q̄ eadē est vtus boni viri q̄ boni ciuis q̄ boni p̄ncip̄is. Similiter quarta rō n̄ p̄cedit q̄a nō solū minister pōt distribuere dñi rerum sicut nunc dictū fuit de mercatoribus q̄ aliquādo sibi ipsi i speciali distribuunt quod erat ip̄orum i cōmuni. Iterum nō solū est dñi p̄mutare s̄ minister sepe enī amicū p̄mutat p̄ amico. q̄ procurator p̄ dño. q̄ iterum siue sint dñi siue mini q̄ iiii.

stri. tñ ex eadem affectione possunt sibi vel proximis suis aliquid iuste retinere etc. ppter hoc ergo puto q iustitia distributiva & commutativa nō sunt diuerse spēs iustitię s; sunt diuersi modi eiusdem virtutis. Añ. aut aliqñ solet modostas diuersos vocare spēs vtendo noīe spēs largę. & si ita fuerit. tunc videtur q iustitia particularis. i. eius toto ambitu sit vna sola virtus moralis fm spēm spēalissimā. Cōtra quod tñ dubitationes occurrunt. Primo ppter multiplicē iustitię diuisionē. Alia nāq iustitia (sicut dcm est) dicitur commutativa alia distributiva. Alia ptinens ad partes iter se commutantes vel distribuentes. Alia vero ad iudicē reducētē ad egle & iustum quod iuste & equaliter commutatu ē. aut etiā distributū. Alia etiā dicitur iustitia punitiua. Alia vero pmiatiua. Item diuersa videntur esse iusta. quedā enī naturalia. Alia vero que a lege determinata. ppter quod videtur q fm ea diuerse debent poni iustitię. Similiter iustitia opatur circa pecunias. circa honores. circa bona corporis: puta circa lesiones vel interfectiones. hec aut sunt obiecta distincta valde. ppter quod nō eadē virtus videtur esse circa ea. Similiter circa omēs aīe passiōes opaf iustitia. iuste enī aliquis opatur ppter amorē. ppter odiū. ppter timorē. ppter irā. & sic de aliis passiōibus sicut dictū fuit i alia questiōe. quō igit poterit iustitia esse vna tñ s; spēm. nō apparet. Sed dicendū est ad pma obiectiōne q oēs ille diuisiones iustitię sūt fm diuersos modos equadi lucrū damno vel damnu lucro. punitiua ei equat dāna lucro pmiatiua ecouerso distributiva aut equat fm geometricā pportionē. & commutativa fm arithmetica. Iustitia at ptinens ad partes equat fm cōsensum partium ptinens aut ad iudicē equat vbi partes dissentiunt. s; i oibus his appetitus inatus est aduersari rōni ex hoc quod inati sumus affici ad alienū nobis aut nostris applicandū. ideo formale obiectum est idem & sic vbiq; est eadem virtus. Ad aliam potest dici q licet bona circa que versatur iustitia sint valde diuersa secundum eorū spēales rationes. tñ in vna communi ratione conueniūt fm q circa ea est iustitia vt dicitur i alia questiōe. Ad aliam respōdebitur i sequentibus. Prima enī rōnum i principio questiōnis adductarum videt̄ concludere pro nobis. s; secunda & tertia nō bene cōcludūt. Ad scđam ei dicendū est q iustitia non saluat bona cōmuniā nisi vt eis possint vti. illi de

comunitate & vt distribui possint illis q pro comunitate laborauerunt. Aliter enim nulli vel pauci vellent pro comunitate laborare & sic perirent bona comunita s; p distributiones iustas bonorū comunitū ipsa bona comunita deducuntur ad finem ppter quē procurata erant & saluata. & p hoc iterum perant & saluant. Ad tertiam potest dici q aliqñ nō soluz ad pncipē ptinet distribuere s; ad psonas particulares sicut dictum fuit. etiā concessum est q iustitia distributiva nō est vna species virtutum pprie s; modus qdam. modo licet quelibet virtus possit oibus nō orbatis existere tñ hoc nō est necessarium de omnibus modis virtutum. Et sic est finis questiōnis.

Quarto queritur Vtrū iustitia particularis sumat vnitatē & distinctionē ab aliis virtutibus ex vnitatē & distinctione obiecti exterioris vel opatiōis vel passiōis. Arguitur q nō ex vnitatē obiecti exterioris: quā ipsa operatur circa res non solū specie s; genere distinctas & ptinentes valde ad diuersos modos. Nam sicut dicit Añ. ipsa est circa pecunias & circa honores & circa salutem vel si quodā habeamus vno nomine comprehendere hec omnia ergo ipsa iustitia nō posset eē vna. s; specie vlti genere valde diuersificata. Oppositum arguitur qa potentie & habitus distinguuntur p actus & actus per obiecta 2° de aīa. ergo videt̄ q originaliter vnitatem & distinctionem accipiant ex obiectis: Deinde arguitur q ex opationibus qa virtus moralis respicit principaliter fines: ppter quod dicitur i sexto q virtus moralis sine prudentia vero que ad finem facit operari. & q virtus intentionem facit rectam prudentia aut que ad hanc. igitur videt̄ q vnitatis & distinctiō virtutū moralium sumēda sit ex fine. s; opatio est finis virtutis vt patet i pmo libro ergo etc. Oppositum arguit qm opatiōes eiusdem virtutis sūt multiplices. iustitię nāq est distribuere. commutare ac iuste commutata & distributa ad iustum & egle reducere. Similiter opatiōes fortitudinis sūt aliqñ aggredi. & aliqñ fugere. aliqñ expectare. ergo ex diuersitate operum nō diuersificatur

virtus. nec p consequens ex vnitatē operis dicitur virtus vna. Deinde arguit q ex passiōibus. quā ex illo virtus debet sumere vnitatē & distinctiōes circa quod ipsa virtus pmo & imediate opaf. s; hoc ē circa passiōes. quā pū oportet moderare passiōes inclinantes ad opus prauū. q sit possibile prompte & delectabiliter opari ergo etc. Oppositū arguit q sequeret q iustitia particularis tā commutativa q distributiva eēt omnis virtus. q nō ē cōcedendū. pna patet qa quelibet istarū ē circa passiōes amor enī & odium puer tñ iudiciū. Similit̄ ira & timor. & delectabile et triste. & affectio lucri & alia talia. vñ 2° rhetorice dicit Añ. q passiōes sūt ppter quas cūq; cōmoti differūt iudicia ad q̄s sequitur tristitia & delectatio. vt ira et mīa. & timor. & quecumq; alia talia. Et ob hoc etiā ppter partē rhetorice iudicialē determinat Añ. de singulis passiōibus i 2° rhetorice. Itē eadē passio circa diuersa obiecta ptinet ad diuersas virtutes. vbi grā timorē circa picula bellica moderat fortitudo. timorē de nō obtinēdo delectabile moderat t̄pantia. timorē vero de pecuniarū cōsumptione moderat liberalitas. q̄ ex vnitatē & distinctiōe obiecti exterioris fm eorū sbuas & rōnes pprias cōsideratorū nō debet attendi vnitatis vel distinctiō virtutum. quā t̄pantia ē circa mulieres circa pulmēta circa vna que sūt genere diuersa. Similiter iustitia particularis circa oues & boues circa vulneratiōes & mortes. circa pecunias. et honores que sunt genere diuersa valde. cū tñ temperantia sit vna virtus et iustitia vna. Itē circa potus et cibos ē temperantia et iustitia licet sint diuersę virtutes q̄ etc. Puto etiā q neq; ex vnitatē et distinctiōe opationum fm earum substantias acceptis sumenda sit vnitatis aut distinctiō virtutum. quā eadem opatio secundū substantiam potest esse diuersarum virtutum vt ire ad ecclesiam ad inimicos ecclesie repellēdos erit fortitudinis. Ire autem ad ecclesiaz ad fugiendas carnales delectationes erit temperantia et ire ad distribuendum vel commutandū vel de distributis et commutatis iudicandum erit iustitię. Tertio videtur mihi q ex vnitatē vlti distinctiōe passiōum virtutes sumere possunt vnitatem vel distinctiōem. quod per hoc videtur posse probari q si nō ex obiectis vel opatiōibus vt probatum ē videtur sequi q ex passiōibus: Itē virtus moralis non ppter aliud requiritur i appetitu nisi vt appetitus subiicitur

rationi. & delectabiliter et prompte obediat ei. s; iterum nō videtur causa quare delectabiliter et prompte non obediat ei. nisi quia passiōes inate sunt ipsum ad contrarium inclinare obiectum enī exterius non trahit appetitū nisi mediante passiōe. vnde per vnum et idem obiectum magis trahitur qui magis passionatur ceteris paribus. ergo virtus i appetitu non requiritur principaliter nisi ad moderandū passiōes. propter quod videtur q non nisi secundū passiōum distinctiōem debeant distinguī virtutes. Item quare fortitudo est virtus circa bella. nisi quia timorem inferunt inclinātem ad operandum inhonestum. i. inclinātem ad non consentiendū rationi. et quare temperantia est virtus circa cibos et potus et venerea. nisi quia delectationem tactus inferunt cōtra rationem inclinātem et quare liberalitas ē virtus circa proprias diuitias nisi quia generant appetitū affectum ad eas inclinātem cōtra rationē. et quare mansuetudo ē virtus circa pūpensionem nisi quia prouocat ad iram p quā incliamur p̄ rationem. Similiter in proposito propter quod iustitia est virtus circa commutabilia et distribuibilia. nisi quia ad ea que aliorum sunt afficimur. et sic de aliis virtutibus. ergo virtutes non sunt circa res exteriores. nisi pro quanto sunt illatiue passiōum trahentium nos ad contrarium rationis. propter quod sequitur q secundum res exteriores non nisi i ordine ad passiōes et per consequens principaliter secundū passiōes debent distinguī virtutes. Item omnis ars et virtus est circa difficile vt dictum fuit in secundo. duplex autem secundum genus contingit difficultas in bene operando. prima quidem in sciendo quid oporteat agere et quomodo. Ad quā difficultatem tollendam requiritur virtus in ratione scilicet prudentia determinans eam ad recte iudicandū de agibilibus. Secūda vero in volendō exsequendo quod ratio decreuit. et ista difficultas non nisi ex eo orit̄ q appetitus inclinatur ad oppositum eius quod recta ratio dretermiat ppter quod requiritur virtus ad hmoi difficultatem tollendam. ergo videt̄ q diuersę virtutes in appetitu ponēde sunt fm q difficultates pt̄t̄ gunt ei diuersorum modorum. sed non continent diuersę difficultates nisi propter diuersas passiōes: cū non nisi propter passiōes inclinentur appetitus ad p̄trariū recte rōis. igit̄ etc. Sciendū tñ ē q virtutes nō distinguūt eentialit̄ p

passiones. s; se ipis si sint eentialit disticte distiguunt tñ originaliter vel saltè occasionalit ex distinctione passionū. qm̄ cū ex sibus opatiōibus similes hitus sūt et ex distictibus dissimiles vt dictū est i 2°. manifestū esse videt. q̄ cātiue vtutes distiguunt ex opationū distictione. Sed iterū opationes diuersarū vtutū. Vno mō sūt similes sc; i ordine ad rōem q̄ om̄s sūt cōsone rōi et nō sūt distictiue ipsarū vtutū ab iuicē s; vtutū auiciis. Alio mō sūt dissiles sc; distictū morū et sic sūt distictiue vtutū ab iuicē opationes aut diuersarū vtutū nō vident magis eē dissimiliū morū q̄ opationes eiusdē vtutis nisi q̄ sūt circa res appetitui illatiuas diuersarū passionū. ppter q̄ videt q̄ pmo diuersitas vtutū originat vel occasinat ex diuersitate passionū. nisi dicamus q̄ res extra q̄ sūt illatiue vnius passionis aliquā habet ad iuicē conuenientiam vel similitudinem scōm q̄ sunt illatiue talis passionis. et etiam res illatiue diuersarum passionum aliquam hnt ex natura rei diuersitate ppter quā vna est illatiua vnius passionis et alia alterius. et fm̄ illas cōueniētiās vel differētiās eēt sumēde rōes obiectales effectiue ipsarū passionū. et esset dicēdū q̄ ille passionis distiguereēt originalit et cātiue ex distictione obiectorū exteriorū fm̄ tales rōes obiectiuas cōsideratorū. Et hoc videt rōnabile qm̄ distictio effectiua si nō sit ex distictione materie. necesse ē q̄ sit ex distictione agētū vt dicat cōmētator duodecimo methaphysice. sed tñ q̄ illas rōes obiectales sūt nobis occultiores q̄ passionis. videt sufficē morali phō pmitus distiguere vtutes arguitiue fm̄ passionis. Et tñ cōsiderandū q̄ passioēs dupliciter disticte sūt quedā enī sūt contrarie vt delectatio et tristitia vel timor et audacia et iste sūt eiusdē generis et diuersae spēi cū hec sit natura cōtrariorū. Alie aut sūt nō cōtrarie s; diuersae fm̄ genus vt ira. timor. et delectatio. Prima ergo distictio passionū nō arguit distictionē vtutū. qm̄ sicut calidū est inatū remittere frigidū et tpare. ita vna passio est inata moderare aliā cōtrariā. ppter q̄ cōtē sit moderatiua passionū ipsa vna exns debet respicere ābas cōtrarias passionis et in eis mediū cōiectare fm̄ dictamē rōis. Sed secūda distictio passionū ē illa que distiguunt vtutes.

Tūc ad rōes respōdendū est. Ad p̄maz arguit ex vnitae obiecti exteriorū nō sumit vnitae vtutis. ex eo q̄ obiecta eiusdē vtutis sūt valde diuersa. pōt dici q̄ licet diuersa sint val-

de fm̄ rōes pprias rerū sōnāles. tñ aliquā hnt cōueniētiā i mouēdo appetitū ad vna aliquā passionē. ppter q̄ sic et nō aliter sumit ab vnitae obiecti vnitae vtutis. vñ nō dicimus q̄ tēperantia sit vna vtus ppter vnitae vini pulmētū et mulierū fm̄ eas pprias rōes. s; put sūt delectabilia fm̄ tactū. et isto mō etiā cōcedit rō q̄ fiebat ad oppositū pcedentis. Ad aliā rōem que arguit de opatiōibus. cōcedi pōt q̄ opationes mō pus dicto sūt distictiue vtutū. s; tñ visū fuit q̄ illa distictio originabat ex distictione passionū vel obiectorū rō vero ad oppositū videt cōcludere p secūda questiōe nre positionis.

Ad aliā que arguit de passioibus. dicēdū est q̄ ipsa cōcludit ppositū nrm. Sed ad rationes i oppositū respōdendū est. Ad p̄mam dicēdū est vt mihi videt q̄ iustitia nō respicit pncipalit et directe nisi vna passionē cuius ipa moderat impetū. sc; affectionē quā habem⁹ ad nos ipsos et affines nros i hitudine ad extraneos secundum q̄ preferimus nos et nros extraneos. p hanc enī inclinamur ad applicadum nobis vel nostris affinibus bona aliorū. quecumq̄ vident nobis cōgruentia. hāc aut passionē moderat iustitia. que nō pmittit accipē rē alienā nisi sicut de iure fuerit accipiēda. verum est tñ q̄ oēs alie passiones pnt nos disponere ad hoc q̄ illa passio isurgat. vbi grā delectabilitas facit q̄ res aliena nobis apparet esse cōgrua et bona ppter q̄ p illā affectionē quā hēmus ad nos. volumus illā rē magis nobis applicare q̄ aliis reliquere tristitia aut ecōuerso facit sc; rē vide ri malā et tūc p affectionē quā ad nos habem⁹ volumus illā rē magis altēi reliquere q̄ nobis applicare. p amorē aut sūt homies affines nobis. p odiū aut vel p irā sūt nobis alieni ppter q̄ ad eos h; locū illa affectio quā habem⁹ ad nos et affines nros i ordine ad alios. Similiter p timorē vtimur illo quē timemus vt affini nostro ne nobis iferat malum. et sic possit de aliis passionibus declarari ppter q̄ bñ regit ad hoc q̄ aliq; possit dici iustus q̄ alias passionū impetus sint exticti vel moderati p alias vtutes. vñ siml peccam⁹ sepe cōtra plures vtutes q̄ fm̄ plures malitias. si enī ppter delectationē tact⁹ mulierē alterius accipiamus. peccam⁹ pmo cōtra tpantiā. et secūdo cōtra iustitiā. Si aut ppter timorē mortis vel vulnera oīno male iudicemus. peccamus pmo cōtra fortitudinē. et secūdo cōtra iustitiā. nec istud est mirū si vtutes sint nccio cōnexe sicut dicef in sexto. Ad

aliam dicēdū q̄ nō est eadē passio nec eiusdē moris timor mortis vel vulnerationis circa q̄ est fortitudo. et timor de nō obtinēdo delectabili vel de amissione pecunie circa que sūt tpantia et liberalitas. timor enī mortis aut vulneris vel carceris aut hmōi est passio p se et pncipaliter illata ab obiecto terribili. ppter q̄ circa timorē talē oportet esse pmo vna vtutē. s; timor de nō obtinēdo delectabili est quedā turbatio appetitus que nō est nisi sequela quedā nccia ad nimia affectionem et iordinatā circa delectabilia. et ita ē suo mō de timore q̄ est de amissione pecunie vel honoris vt hmōi. ppter q̄ circa tales timores nō est alia vtus q̄ illa que est circa passiones. quā illi timores sunt sequele necessarie. Et sic est finis questiōis.

Ono querit. Vtrū mechās ppter lucrū sit avarus siue iustus magis q̄ luxuriosus. Arguit q̄ magis sit luxuriosus q̄ postorius nō tollit rōem p̄oris. imo magis p̄ legitur eius naturā. s; lucrū ē postorius ipō mechari qm̄ mechaf vt lucrē ḡ ex iplo mechari n̄ ex iplo lucrari debet iudicari luxuriosus. s; opus p̄p̄iū luxurie est mechari. nō lucrari. ḡ et

Item vtus et viciū sūt hitus electiui septimo huius. et electio est eorū que ad finē nō ipsius finis tertio huius. ḡ fm̄ ea que ad finē nō scōm finē debet iudicari vtus vel viciū. s; in casu posito mechari est ad finē. et lucrari finis. ergo et. Itē accessoriū n̄ variat sp̄z pncipalē s; pncipal act⁹ ē mechari. accessoriū aut ē lucrū. p̄ batio q̄ posita ē i casu q̄ mechaf lucrū grā mō cuius gratia ē vna circūstantiarū vt patet tertio huius. circūstantie aut accessorie et accidentaliter se hnt ad opus ergo et. Oppositū dicit A. i littera Et arguit q̄ a fine denoiatur vnūquodq; lucrū aut i casu posito est finis et avaritia respicit p se lucrū. ḡ et. Sciendū est q̄ q̄stio supponit q̄ ipse nō mechaf ppter tactus delectationē. s; solū vt lucrē. qm̄ si ppter delectationē tactus nō est dubiū q̄ ille actus p̄tineret ad luxuriā. In illo igit casu dicendū ē q̄ ipse pncipaliter peccat scōm avaritiā siue cōtra iustitiā. Secūdo dicendū est q̄ ipse peccat accessorie scōm luxuriā siue cōtra tpantiā et ita q̄ ipse nō ē a pccō luxurie absolut⁹. Primū p̄bat. Ad cuius euidētiā sciendū ē pmo q̄ ad vtutē p̄tinet duplices opatiōes. sc; qdā exte-

riores et alie iteriores q̄ sūt ipse electiones voluntatis exteriores aut nō sunt pncipalit generatue vtutis s; solū scōm q̄ it̄pate sunt ab iterioribus. Interiores aut que sōnā vtutis attigunt et aiam ipam iterius p̄ficiūt. sūt pncipales i vtute. et imperiū hntes sup exteriores ppter q̄ sequitur q̄ opationes exteriores i illas vtutes vt in illa vicia reduci debent. ad q̄s vel ad que p̄tinet electiones impantes. Scō sciendū est q̄ licet electio nō cadat sup vltimū finē vt dicebat i 3° ppter hoc q̄ vltimus finis oēs boni rōem icludens nihil habet sibi cōtra positū q̄ iquātū sibi cōtrariā habeat rōem boni aliquā scōm quā possit cadere sub obiecto voluntatis. electio semp cadit iter plura volūbia repugnātiā aliquā ad iuicem hntia quorū voluntas vnū p̄fert alteri sicut i tertio dicebat. tñ sup sp̄ales vtutū fines cadit electio. ppter hoc q̄ habet cōtraria volūbia actus nāq; fortitudinis ē volūbile ad corpale tristitia fugiendā. Similit̄ actus tpantie est volūbilis ppter honestatē. et actus cōtrarii ppter corpalem delectationem. vtus aut determinat appetitū ad illud opus eligendū q̄ est finis vtutis. viciū aut ad oppositū vtutes ergo pncipaliter respiciūt tales fines faciendo intentionē rectā. vicia aut corrūpūt et mētiri faciunt circa practica pncipia hoc est circa tales fines. vt dicef i sexto. iō dicef i septimo q̄ pncipium i actionibus q̄ ē cuius grā vtus saluat et malitia corrūpit. manifestū est igit cū vtus et viciū sint hitus electiui q̄ pmo et pncipalit eligūt fines p̄dictos et grā iporū eligūt alia. Sed sicut dī septio hui⁹. Si q̄s hoc p̄t hoc eligit vel p̄legit. s; seipm̄ qdē hoc eligit vel p̄legit. fm̄ accidens aut alterū. quod enī ppter se eligim⁹ et aliā ppter ipm̄ h̄ magis et pncipalit eligimus. Nam ppter q̄ vnūquodq; ite et illud magis. ergo manifestū ē q̄ electioes dictorū finū p̄tinet pncipalit ad vtutes et vicia electiones aut iporū q̄ ad illos fines eligunt nō p̄tinent ad dictas vtutes et vicia nisi quodāmodo p accidens et accessorie. Tūc arguit sic ille est pncipaliter avarus nō luxuriosus. cuius electiones finales spectāt per se ad avaritiā et nō ad luxuriā. ista patet ex dictis. s; sic ē i p̄dicto cāu igit et. Positū enī ē q̄ mechatur propter lucrum. igitur finaliter eligit lucrari quod ē avaritiē. et mechari quod est luxurie non eligit nisi propter lucrum igitur et cetera. Item vtutes sicut dictum fuit prius iclinant appetitum ad opa cōsona recte

rationi secundum precepta ratione dictata sunt vicia autem inclinant ad opera ad que passiones inclinant propter quod cum inclinationes passionum non sunt sepe cōcordes dictantur recte rōis. indigemus virtutibus moderatibus passionibus. et p̄servatibus appetitū ad impetibus passionibus. trahēdo ip̄m vsus iudiciū rōis. iō manifestū est q̄ operationes viciose ad illa vicia reduci debent: ad que p se spectāt passiones ad hōi opa inclinātes s̄ in casu posito affectio ad carnales delectationes q̄ ptinet ad luxuriā nō iclināt ad opus s̄ affectio ad lucrū q̄ ptinet ad avaritiā vel ad iniustitiā q̄. Secūda cōclusio pbat qm̄ virtus nō solū tollit vel rep̄mit inclinatiōne viciose. s̄ ponit habitū positivū p̄trariū et inclinatiōne cōtrariā. iō p̄tantiā nō solū non volumus mechari s̄ etiā eligimus nō mechari ergo mechari quocūq̄ mō semp̄ erit cōtra tēperantiā si enī mechemur p̄pter delectationes carnalē hoc erit cōtra tēperantiā iquātū eius est prauā inclinatiōne rep̄mere vel auferre. si autē mechemur nō p̄pter delectatiōne carnalē s̄ alia occasione sicut i posito casu. tūc est cōtra tēperantiā iquātū est eius inclinare positivē ad nō mechandū. Item si in dicto casu nō esset aliquo mō p̄ccm̄ cōtra tēperantiā. hoc esset p̄ tanto q̄a tota malitiā mediōrū esset ex malitiā finis vt videt. s̄ hoc est s̄m̄. q̄a cōtingit media esse mala sine exite bono. vñ dicitur sexto huius q̄ aliqui contigit q̄d q̄d oportet sortiri p̄ q̄d oportet aut nō s̄ falsū mediū s̄ eē. Est at̄ sciendū q̄ i dicto casu nō est p̄ccm̄ s̄m̄ luxuriā acceptā p̄ habitū tēperantiē qm̄ h̄it? tēperantiē eligit et iclinat p̄pter passiones s̄ p̄pter carnalē delectatiōne. q̄ nō est sic i casu posito. s̄ p̄ccm̄ est s̄m̄ luxuriā acceptā p̄uatiue s̄ p̄ defectu h̄itus tēperatiē cuius esset vt dictū est phibere illū actū. Tūc ad rōes dicendū est Ad p̄mā. q̄ finis est p̄ncipiū intētionis i agibilibus et ponēs aliis nēcessitatē et ordinē. licet ea que sūt ad finē sint p̄ora via generatiōis. Ad aliā solutū est in positione vbi dictū est q̄ fines p̄p̄rii virtutis sub electione cadūt et p̄ncipaliter. Ad aliā dicendū est q̄ illud ē p̄ncipale q̄d p̄ncipalit̄ intēdit tanq̄ finis. alia aut sūt accessoria sicut dēc̄m fuit. quō aut cuius gr̄a. sit circūstātia. dictū est in tertio libro. Et sic est finis questionis.

Ecimo querit. Vtrū iustū sit mediū dāni et lucri. Arguit q̄ nō q̄a cū mediū vtriusq̄ opponat extremo: nō est possibile

q̄ simul stet cū aliquo extremō. s̄ iustā commutatio sepe stat cū lucro vtriusq̄ commutatiō accidit enī sepius q̄ vendēs et emēs i mercaturis lucrant et accidit aliq̄n q̄ vtriusq̄ damnificat vel q̄ alter lucratur et alter dānificat et.

Item veniētū ad iniucē aliq̄n cōtingit iuste q̄ vni tota causa adiudicat. et sic in toto lucratur et alter in toto cōdenatur. et sic dānificat. ergo iustum est ex vna pte totū lucrū et ex alia totum dānū. neutrobisq̄ igit̄ erit mediū lucri et dāni. Item si iustū esset mediū inter dānū et lucrū. hoc esset iter dānū patientis iustū et lucrū facientis iniustū: s̄ hoc nō est ita q̄a supponit falsū. s̄ q̄ faciens iniustū lucratur hoc autē nō est verū s̄ dānificat i multo pluri q̄ patiens iniustū patiens nāq̄ iniustū pdit solū bona corporis vel exteriora bona. faciens autē iniustū pdit i teriora bona puta iniustitiā amittitiā innocentiaz et alias virtutes anime q̄ sūt ceteris bonis maiora imo cōtingit q̄ faciens iniustū totū pdit vt si morte pcusserit alterū. suspendet et omnia bona sua t̄palia cōfiscant. Oppositū dicitur A. in his verbis quare qm̄ qdē pluris et minoris equale mediū lucrū aut et dānū hoc qdē plus h̄ aut minus quorū erat mediū equale qdē dicitur esse iustū quare directiū iustū vtriusq̄ erit mediū dāni et lucri. Sciendū est q̄ p̄pter nūc allegatā auctoritatē in qua cōcludit p̄s q̄ directiū iustū est mediū dāni et lucri. videt̄ aliq̄bus q̄ hoc nomen q̄ est directiū iustū vel approp̄riare iusto commutatio. propter h̄ q̄ cum locutus fuisset de distributiua iustitia: et consequenter vellent loqui de commutatiua dicit reliqua autem vna supple species iustitie est directiū quod sit in voluntariis et involuntariis commutationibus hoc autem iustum aliam speciem habet a priore et. Ideo illi dictas auctoritates considerantes putauerunt q̄ in sola iustitia commutatiua iustum esset mediū lucri et dāni. nō autem in distributiua. cuius etiam rationes assignauerunt quoniam iniustitia distributiua iudex distribuens plus indigno et minus digno iniustum facit. nihil tamē lucri habet. quia totum distribuit nihil sibi retinendo. ponamus q̄ sit ita et tamen operatio iusta videtur esse media inter iniustum facere et iniustum pati sicut dicitur in hoc libro ergo in tali distributiua iustitia nō videt̄ q̄ iustum sit mediū dāni et lucri. vt igit̄ videamus si sit ita. primo videndum est quid lucrū vocem? et quid dānū. Secundo videndum quō

dānū vel lucrū cōtingat penes vtriusq̄ iustitiā vel iniustitiā ei oppositā. Tertio videndū est p̄positū. Quātū ad p̄mā sciendū est q̄ lucrū dicit̄ omne qdē aliquis p̄ operationē aliqua plus habet in bono vel minus in malo q̄ an habet. dānū vero d̄ qdē aliquis p̄ aliq̄ actionē minus habet in bono vel plus in malo q̄ habet ante. et hoc intēdit A. cū dicit plus qdē h̄e q̄ que sui ipsius lucrari dicit̄. minus aut̄ his que ex p̄ncipio dānari. Et sciendū q̄ licet malū nunq̄ debeat dici bonū. tū im̄ p̄p̄riē et cōp̄atiue minus malū sepius dicit̄ bonū in ordine ad maius malū. vñ dicit A. In rōe boni ut̄ min⁹ malū ad magis malū quod p̄bat dicit̄ est enī minus malū magis eligibile maiori. qdē aut̄ eligibile bonū et magis maius. Et scōm̄ istū modū loquēdi pot̄ dici simplr q̄ lucrū est quod plus habet in bono. dānū vero qdē min⁹. Quātū aut̄ ad scōm̄ p̄positū videt̄ alicui q̄ i multis commutationibus lucrū nō h̄et locū. vt si qs̄ alterū iusticiat qm̄ nullū puenit inde sibi bonū s̄ forte malū maximū. q̄a suspendit oia eius bona cōfiscant p̄ncipi. Ad hoc dicendū est q̄ aliquid potest dici bonū aut s̄m̄ veritatem aut s̄m̄ estimationē. licet igit̄ in casu p̄dicto nullūz acquisierit sibi verū bonū q̄ alterum iter fiat tū bonū estimatum sibi acquisiuit qdē potest exponi tripliciter. Vno modo q̄a volens alterūz ledere vel interficere nō vellet accipere centū libras et nō lederet illū vel interficeret si igit̄ le dat acquirat sibi de bono estimato centū libras. Secūdo modo potest exponi q̄ estimatio capiatur ex pte recipientis iniuriā s̄ q̄a nō tantā vellet iniuriā sustinere pro centū libris. iō tā tū estimat q̄ iferens iniuriā sibi acquisierit. Adhuc tertio potest estimatio fieri p̄ tertium s̄ p̄ iudicem q̄ quantitatem nocumēti quod in se se lesio estimat. et ledentē tū boni estimati reputat recepisset hec estimatio est iustior precedentibus eo q̄ difficile est passionatum hōiez bene iudicare. Igitur lucrum vel dānū s̄m̄ q̄ ptinet ad iustitiā nō accipimus solū s̄m̄ rei veritatē. s̄ etiā s̄m̄ nūc dictā estimationē. De inde etiā sciendū est q̄ distributiones et etiā commutatiōes aliq̄n sūt voluntarie aliq̄n aut̄ involuntarie. voluntarias aut̄ dico in isto p̄posito nō solū si vni pti placet s̄ si vtriusq̄. et nō solū si vtriusq̄ pti placet commutatiōne vel distributionē fieri. s̄ si vtriusq̄ pti placet modus commutandi vel distribuendi circūstantiis incidentibus attētis et nō fraude ab aliqua p̄tium occultatis. Involū-

tarias aut̄ dico si nō placet alteri parti commutatiōne distributiō. vel si nō placet mod⁹ aut si fraude sit aliqua circūstātia occultata q̄ existēte manifesta non placeret aut res aut modus. Sic igitur descriptis voluntariis distributiōibz aut commutatiōibus et involuntariis. Sciendū est cū nō contingat iniustum pati voluntarie sicut dicitur post q̄ involuntariis commutatiōibus aut distributiōibus nullū accidit lucrū aut dānū cōtra iustitiā hoc addito q̄ neuter i precium ponat illud cuius ipse nō est dñs. qdē dico ad excludendū vsuras. Et q̄ taliū rerū fiat distributiō vel commutatio: quas distribuēdi vel commutandi licentiā dederit lex. Nō enī liceret viros suas commutare vxores. his ergo obseruatis lucrum vel dānū si accidant nō sunt cōtra iustitiā. imo sic in commutationibus est v̄a mercatura s̄m̄ quā cōiter vtriusq̄ pars accipit quod magis est vtile sibi. quod si nō ita fiat. hoc accidit commutatiōne. Et si quis obuiare velit dicit̄. q̄ puero vel fatuo possunt om̄s circūstantie declarari et q̄ tū i commutatione voluntaria sibi ip̄e plusq̄ in duplo vel triplo dānificatur. est ne ergo talis commutatio iniusta. vel etiam tu dabis procuratori meo vnum par caligarum et ipse notis omnibus circūstantiis ob hoc tibi dabit pro decem de quo posses habere viginti. nonne est iniusta commutatio. Ad primum istorum dicendum est q̄ circūstantie nō possunt fieri pueris euidentibus vel fatuis quia non habent plenum vsus rationis. propter quod secundum dictam prius voluntarie commutatiōis descriptionē nulla pot̄ ex parte ipsorum fieri commutatio voluntaria. nisi vocato tutore si habuerint qui sit tanq̄ possessor eorum et pro eis volens. Ad aliud dicendum est q̄ in dicto casu procurator meus est iniustus quia lucrum capio de meo me invito. Alter etiam fraudulenter agit et iniuste iquātum procurat iniustum mihi fieri. licet forte non habeam inde causam agendi cōtra eum. s̄ solum cōtra procuratōrē ex eo q̄ ratum promisi habere et gratum quicquid procurator meus alteri commutaret. De distributionibus aut̄ et commutationibus involuntariis. dicendū est q̄ si a nō volēte plus debito capiat aut minus debito sibi tribuat vel relinq̄tur. illud plus debito: illud minus debito dicitur lucrū et dānū iniusta. hoc igit̄ et nō alio mō capiēdo lucrū et dānū cōuertunt̄ ad iniucē facere iniustū et accipere lucrū. et pati iniustū et recipere dānū. Et si forte obiicias q̄ distribuens

forti et platonem pecunia debita eis. forte distribuat plus debito. forti et minus platonem et ita faciet iustum. et tamen nullum inde recipiet lucrum quia tota pecunia distribuenda distribuetur et non convertuntur facere iustum et recipere lucrum. Dicendum est sicut ante dictum fuit quod si distributor non per ignorantiam plus debito uni et minus alteri tribuat si erit propter magis esse affine uni quam alteri. quod autem affini non procuramus et aequimus in ordine ad extraneos tamen quod nobis ipsis acquisivisse reputamur. Ex his autem facile per questionem. omnes enim illi accusant de iniustitia quod in bonis commutatis vel distribuendis capit sibi plus debito vel affini suo et alteri minus debito relinquit ipsi iusto. Illi autem iustum distributor vel commutator dicimus. quod neque plus neque minus sibi capit vel alteri relinquit. Ex quibus iam patet quod plus debito et minus debito sunt duo iusta. hoc quidem ex parte facientis. illud autem ex parte patientis. Et ita in operatione iusta sunt duo iusta scilicet vnum ex parte facientis et alterum ex parte patientis. quorum utrumque est neque plus debito neque minus. Et non fit vis si utrumque commutantiu sit faciens quoniam tunc etiam utrumque poterit dici patientis. si enim iste tribuit illi donum. et ille isti solutares. manifestum est quod ille recipit donum. et iste solutares quocumque dicat tamen iniustitia et iniustitia semper ad alterum sunt. propter quod oportet in operatione iusta duo esse iusta et duo esse iusta modo praedicto. Ulterius sciendum est quod illud quod neque plus est neque minus semper est medium pluris et minoris in his in quibus natura est esse plus et minus. et ita manifeste concluditur quod utrumque iustorum est medium duorum iniustorum scilicet pluris debito et minoris. et quia dictum est quod plus erat lucrum minus etiam damnum sequitur quod iustum sit medium lucri et damni. et quia etiam plus et minus sunt in equalia. et medium ipsorum est equale. Ideo etiam concluditur Aristotelem quod iniustum est inaequale et iustum est equale. Sed aliqui obviunt primo quia non videtur possibile quod duorum extremorum sint plura media secundum eundem gradum licet secundum diversos gradus sit possibile sicut albi et nigri fuscum et pallidum. Iterum nec oportet quod inaequalium medium sit equale. quoniam si essent solus tria ligna scilicet vnum trium pedum. alterum vnius. et reliquum duorum manifestum est quod duo prima ligna essent inaequalia et tertium esset medium ipsorum et tamen nulli esset equale. Ad primum dicendum est quod nullum est inconueniens duo fusca eiusdem gradus inueniri in duobus subiectis et tamen utrumque esset medium albi et nigri. Et etiam forte dici posset quod illa duo fusca non essent media albi et nigri secundum eandem parti-

cularem rationem albi et nigri. sed secundum hoc subiectum esset innatum esse album aut nigrum. fuscum in eo esset medium albi et nigri. et secundum quod aliud subiectum esset similiter innatum esse album aut nigrum. fuscum etiam in eo esset medium albi et nigri. fuscum igitur in forte non esset medium albi et nigri nisi secundum quod fortes est inatus esse albus et niger non secundum quod plato potest esse albus aut niger. Et hoc forte consonat ei quod dicitur quanto physicorum scilicet quod medium est in quod primum a partem natum est pertingere mutans quod in quod ultimum. fortes autem de albo in nigrum mutatus non transit per fuscum. et si ita diceretur. tunc similiter in proposito dici posset scilicet quod si fortes iuste commutat platonem. Ipse neque plus habet debito neque minus habet medium pluris et minoris in quantum ipse posset habere plus et posset habere minus. et similiter plato medium habet in quantum ipse posset habere plus et posset habere minus. et non in quantum esset possibile quod vnum eorum habeat plus et alter minus. Ad aliam dicendum quod si plus et minus inter que est accipere medium comparantur ad inuicem et ad medium solum. ratio concluderet quod nulli oporteret illud medium esse equale. sed si plus et minus et medium comparentur ad alterum quo vnum sit plus et alterum minus reliquum neque plus neque minus tunc oportet quod ad quod ista comparantur illud medium sit equale. modo sic est in proposito cum iniustitia et iniustitia sint ad alterum.

Tunc ad rationes respondendum. Ad primam dicitur fuit et concessum quod lucrum et damnum iniuste que iniustus mediat non sunt in voluntariis commutacionibus de quibus tamen argumentum procedebat.

Ad secundam similiter dicitur est quod illud lucrum et illud damnum sunt utriusque parti debita. modo talium lucri et damni non est iustum medium sed lucri quod est plus debito et damni quod est minus debito. sicut Aristoteles satis exprimit. Ad ultimam dicitur quod lucrum vel damnum iniustum non attendunt circa bona anime interiora specialiter iniustum facientis eo quod ipsa non potest ea alteri commutare vel distribuere. licet iniustum aliquod fraudulenter exhortatione ducet in peccatum. et ideo nihil ad iniustitiam vel iniustitiam si iniuriator perdit animam suam. nam iniuria passus nihil inde lucratur. Si autem iniuriator propter iniuriam puniatur et inde damnum recipiat. hoc non est per illam actionem iniuriatorum in qua estimatiue lucratur. sed per aliam iustam per quam iudex temptat lucrum equare damno auferens a lucro sicut dicit Aristoteles. Et sic finitur questio.

Ndecimo queritur. Vtrum eodem modo sit sumendum medium in iniustitia distributiva et in iniustitia commutativa. Et arguitur quod sic quoniam cum de ratione distributiva virtutis sit quod sit medietas et medietas coiectatrix ut apparuit in 2°. videtur quod in omni virtute que est eiusdem rationis specificae. debeat eodem modo sumi medium sed dictum fuit quod iniustitia distributiva et commutativa sunt eiusdem speciei specificae. Item si non esset in eis eodem modo sumendum medium. hoc pueniret ex eo quod in distributiva attenditur dignitas personarum et non in alia commutativa. hanc enim in quanto videtur Aristoteles assignare rationem sed hec ratio concludere non potest quoniam in commutabilibus personarum dignitas attenditur. dicitur Aristoteles quod si principatum habens percussit non oportet recipi et si principem percussit non solum oportet recipi sed et puniri. quod non esset. nisi quia attenditur ad dignitatem et statum personarum. Item diffinitio virtutis debet esse communis omni virtuti. sed in illa diffinitione specificatur modus determinatus sumendi medium scilicet quo ad nos et secundum determinationem recte rationis et isto modo et non alio debet sumi medium in omni virtute. et sic eodem modo videtur. Oppositum vult Aristoteles. Ad euidentiam questionis primo videndum est quod medium sumendum sit in iniustitia distributiva 2° quod in commutativa. 3° videbitur propositum. Quantum ad primum sciendum est quod triplex est distributio quedam enim distribuuntur que sunt de vita distribui certis personis ut aliqua bona communia civitatis que pro civitate laboraverunt. Alia que sunt debita distribui sed non certis personis ut ecclesiastica beneficia. Alia autem distribuuntur per modum puri et liberalis domi que scilicet distributor possit sibi iuste retinere. Quantum igitur ad ultimam distributionem iniustitia non habet locum neque iniustitia. sed liberalitas aut virtus sibi opposita. Quantum vero ad secundam videtur esse dicendum quod distributor iuste distribuit si dignis iniuste aut si indignis. Sed contra licet indigno deest beneficium. nulli sit iniuria quia nullus est qui ob hoc habeat eam agendi de iniuria. modo iniustum non videtur facere qui nulli facit iniuriam. Solutio licet talis nulli personae specialiter faciat iniuriam. tamen communitati facit iniuriam. ideo de iniuria potest agere communitas vel illi qui in officio instituti sunt per communitatem et pro iuribus eius servandis ideo papa posset prelatos corrigere de iniusta beneficiorum distributione. Sed tu quereres quis haberet actionem contra papam. potest dici quod illi qui etiam pro communitate electi sunt sub papa puta cardinales et prelati possunt et debent ipsum papam verbaliter reprehendere et modo strare suum defectum et hec reputatur magna

punitio tanti viri. De prima autem distributione que maxime proprie pertinet ad iniustitiam et iniustitiam. dicendum est quod distributor sit iniustus tribus modis. Primo modo si sibi retinet at illud vel aliquid eius quod distribuere tenetur. Secundo si totum distribuatur non tamen quibus debitum est distribuere. Tertio modo si quibus debitum est distribuere totum distribuatur sed tamen vni plus debito et alteri minus debito. Et quia debitum est quod qui plus meruit plus habeat. Ideo manifestum est quod sicut se habent ad inuicem illi quibus est distributio facienda in quantitate meritorum. ita se debet habere que eis distribuuntur in quantitate precii seu valoris. et non loquor de meritis nisi pro quibus facienda est distributio. verbi gratia. si militibus ratione militie distribuenda est pecunia. non oportet meliori secundum mores plus distribuere. sed meliori secundum militiam seu ei qui plus circa militiam laboravit. si igitur sortes ad platonem sit duplex in meritis. oportet quod res sibi data ad eam que datur platonem sit duplicis valoris patet ergo quod equalis debet esse proportio in rebus distribuendis quantum ad valorem et in his quibus fit distributio quantum ad meritum siue dignitatem. et hoc intendit Aristoteles. dicens Et equales quibus et in quibus. quod Aristoteles. probat per hoc quod si non ita fiat distributio. pugne erunt et accusationes propter iniustitiam sed si equalia in equalia. vel inaequalia equalia habent. et in distributionibus suscipiunt. In hac igitur equalitate proportionum consistit iustum in equalitate aut eorum iniustum. quoniam statim sequetur vnum plus habere debito et alterum minus. nam cuius proportio rei ad rem alteri excedit proportionem eius ad alterum. ille plus habet debito. alter aut minus. sed in equalitate quantum ad res distribuendas non attenditur iniustum. quia sicut dicitur in fortibus esse maioris meriti quam plato non esse iustum quod equale daret utriusque. Posito igitur quod forti et platonem sint sex denarii distribuendi et quod sortes sit duplicis meriti ad platonem argumentum distributivum erit in duobus syllogismis. quorum primus erit talis sicut se habet sortes ad platonem ita quattuor denarii ad duos denarios. ergo per transmutatam proportionem sicut se habent quattuor ad sortes ita duo ad platonem. Secundus erit talis. sicut se habet totum ad totum ita ipsis secundum eandem proportionem diuisis se habet quilibet pars ad partem sibi correspondente. hoc ex mathematica supponitur sed toti sex denarii satis fatiunt toti merito fortis et platonem secundum positum. ergo quattuor denarii satisfaciunt forti et duo platonem hoc igitur dare

eis erit iustis: hos sylogismos notauit A. cum dicit Est aut iustum in quattuor nummis. et proportio eadem. diuisa enim sunt. similiter in quibus eque erit ergo ut a terminus ad b ita g ad d et permutatum ergo ut a ad g b ad d quare et totum ad totum ergo a cum g et b cum d coniunctio in distributione iustum est De commutationibus autem Sciendum est quod si tu de re mea plus capias quam mihi de tua reddas. tu mihi facis iniustum. oportet igitur ut tamen mihi reddas in valore quantum capias. et sic sola fit rerum commutabilium ad iuicem comparatio nihil attento de dignitate personarum propter quod iustum non consistit in equalitate proportionum rerum commutandarum et personarum commutantium sed solum in equalitate rerum commutandarum. his consideratis potest multiplex ostendi diuersitas inter medium quod est iustum distributum. et medium quod est iustum commutatum Vna est quod in medio distributum sumendo necesse est attendere ad merita seu dignitates personarum. in commutatio autem nihil. Nam sicut dicit A. nihil differt si studiosus prauum prauit. vel prauus studiosus. neque si mechatus est studiosus vel prauus. sed ad nocumendi rationem solum respicit lex. Secunda differentia est quod commutantes autem commutatione sunt equales in ordine ad res commutandas. quam res commutande debent esse equales si iusta debeat fieri commutatio et unus habet unam et alius aliam. sed persone quibus fit distributio non oportet quod sint equales in ordine ad res distribuendas quam plus debetur illi qui maioris est meriti sicut dictum fuit. Tertia differentia est comparando medium iustum ad excessum iniustum in quo qui lucratus est excedit eum qui damnus passus est. sed quia medium commutatum ad tale excessum sumitur secundum arithmetica proportionem medium vero distributum non. sed secundum geometricam proportionem Vocatur autem medium secundum arithmetica proportionem quod sumitur secundum diuisionem quantitatis in equalia verbi gratia duo sunt medius ad quattuor et quinquaginta ad decem. et dicitur proportio arithmetica quia semper extremum est commensurable medium secundum aliquem determinatum numerum et secundum unum principium Quod autem in commutationibus medius ita se habeat ad excessum. Patet quoniam cum sortes et plato ante commutationem repetantur equales. si sortes patitur damnus in duobus que plato lucratus est manifestum est quod plato excedit sortem in quattuor iustum autem consistit in medietate illorum quattuor sed in duobus que quidem duo auferenda sunt a lucro et addenda damno. sic enim redibunt equales sicut

erant ante commutationem. medium autem in distributibus sic non sumitur. quoniam si sex distribuenda sunt sorti et platonem et sortes sit duplicis meriti iustum erit ut sortes habeat quattuor et plato duo. ponamus ergo quod sorti dentur quinquaginta et platonem unum solum. manifestum est quod sortes excedit platonem in quattuor quorum duo sunt medietas et tamen non esset iustum quod duo auferrentur a sorte et darentur platonem tunc enim uterque haberet tria. quod non esset iustum oportet ergo semper medium attendere secundum geometricam proportionem dicitur autem medium secundum geometricam proportionem equalitas proportionis aliquorum duorum vel plurium. et dicitur geometrica quia potest reperiri in continuis secundum nullum numerum commensurabilibus verbi gratia sumamus quadratum a et quadratum b dicemus autem quod proportionem diametrorum illorum quadratorum quatuordecim sunt quod drati ad latera eorundem sunt equales licet diameter sit incommensurabilis colore Quod autem sic sumatur medium in distributibus. apparuit sicut ex predictis. Nam si in casu prius posito sorti dentur quinquaginta et platonem unum tamen proportio rei sortis ad re platonem excedit proportionem meriti ad meritum oportet ergo non quod medietas eius in quo sortes habet plus quam plato tollatur ab eo. sed quod tamen auferatur quod proportio rei ad re sit equalis proportioni meriti ad meritum ista videtur mihi sententia A. Sciendum est tamen quod mediavtrobique bene conueniunt primo quia ambo sumuntur secundum rectum iudicium rationis et quo ad nos sicut post videbitur. et quia medium utrobique est neque plus habere debito neque minus. Tunc respondendum est ad rationes. Ad primam dicendum quod in nulla virtute oportet quod medium in operatione vel passione sit semper idem secundum substantiam operationis vel passionis. sed oportet quod sit idem in ordine ad rationem. sed quod sit semper eodem numero recte rationi. et hoc dictum fuit prius. Ad aliam concedendum est quod in commutatio non attenditur dignitas personarum saltem per se sed solum damnus illatus. et quoniam dicitur de principe quod non oportet principem percipi de quod hoc non puenit ex dignitate principis per se sed ex maiori vel minori nocumeto illato. quoniam enim percipit principem non iniuriatur solum principi in persona eius sed toti communitati cuius vices gerit. non sic autem vel non ita tamen iniuriatur communitati. qui percipit personam prauam. ideo damnus est ex una parte maior et ex altera minus. Et ita esset etiam dicendum de personis prauis plus enim puniuntur quam pecciteret diuitem hominem et discretum quam qui percuteret unum puerum miserum omnis enim percipiens alterum contra legem

sed communitatem inquam quilibet est pars communitatis. plus autem ledit communitatem qui ledit partes eius nobiliorem: quam qui vilior. Tercia ratio procedit via sua. Et sic est finis questionis.

Vodecimo queritur: Vtrum operatio iusta sit medium inter iniustum facere et iniustum pati

Et videtur quod non. quia communiter dicitur quod plus videtur velle quod iusticia non est media inter duas iniusticias. ergo per locum a coniugatis neque iustum erit medium inter duo iniusta sed operatio iusta est quoddam iniustum: et facere in iniustum et pati iniustum sunt quedam iniusta. ergo etc. Et confirmatur per simile in aliis virtutibus quoniam operatio temperata non est media inter immoderate facere et immoderate pati sed inter immoderate agere et insensibiliter agere. neque fortiter operari est medium inter facere opus forte et pati opus forte sed inter operari audacter et timide. et sic de aliis. igitur etc. Oppositum dicit A. sic de terminatis autem his manifestum est. quoniam iusta operatio medium est eius quod est iustum facere et iniustum pati. Item dictum est prius quod iniustum est medium duorum iniustorum: sed eius quod est plus debito habere quod pertinet ad facientem. et eius quod est minus debito habere quod pertinet ad patientem. ergo proportionabiliter iusta operatio est medium duarum operationum iniustarum scilicet actiue et passiue. Ad istam questionem respondet aliqui quod iusta operatio non est media inter iniustum facere et iniustum pati: nisi solum per abnegationem extremorum. et nullomodo secundum ordinem ad extrema: hoc est ita improprie quod equaliter dici posset quod iniusta operatio est media inter iniustum facere et iustum. quoniam sicut iusta operatio nec est iniustum facere nec iniustum pati: ita iniusta operatio nec est iniustum facere nec est iniustum pati. Quod autem iusta operatio non sit medium proprie sed secundum ordinem ad extrema inter iniustum facere et iniustum pati probantur illi multipliciter Primo quia aut esset medium secundum morem aut secundum rei naturam sed neutro modo. probatur primo quod non in genere moris. quia medium in genere moris est inter extrema in genere moris. sed iniustus pati non est in genere moris: cum sit inuoluntarium ut postea dicitur. et cum tam pueri quam fatui non habentes usum rationis possint iniustus pati. et cum de iniusta passione secundum illud proprie quod est iniusta passio nullus laudetur vel vituperetur licet de modo se habendi in patiendo sed patienter vel impatienter laudetur vel vituperetur. Quod autem non sit medium secundum rei naturam nituntur probare dupliciter. primo

sic inter ea que sunt idem realiter non cadit medium secundum rei naturam. sed iniustum facere et iniustus pati sunt idem realiter ut dicunt. Dicit enim esse de intentione A. tertio physicorum quod actio et passio sunt eadem res et per consequens agere et pati sumpta formaliter. Secundo quia inter mouere et moueri non cadit medium. sunt enim idem actus non decem ut dicunt esse manifestum in tertio physicorum. et quod quid sit de hoc non videtur inter actionem et passionem cadere medium nisi forte motus cui hec ini sunt aut aliquid tale quod est simul cum actione et passione vel quod puenit ex actione et passione et iusta operatio non potest aliquid tale poni inter iniustum facere et iniustum pati. ideo etc. Secundo ad principale questionem arguitur sic medium et extrema debent esse in eodem genere ut patet decimo methaphisice. sic non est hic. quia iniustum pati non est in genere moris: iniustum autem facere et iusta operatio non sunt in genere moris. nec etiam sunt in eodem genere secundum rei naturam quia facere et pati sunt diuersorum predicamentorum. Tertio quia medium proprie non inuenitur nisi inter opposita sed facere iniustum et pati iniustum non sunt opposita. probatio quia unum oppositum non est effectus alterius. modo secundum auctores sex principiorum: passio est effectus illationis actus. Quarto quia medium attenditur proprie inter contraria contradictionis enim non est medium neque etiam proutis et habitus quia contradicunt in sebo apto nato neque proprie relatiuorum. sed agere et pati non sunt contraria cum actio et passio sint in eodem subiecto tertio physicorum. Quinto quia de extremo proceditur ad extremum alterum per medium. sed de hoc quod est iniustum facere non proceditur ad iniustum pati per iustam operationem. imo sine operatione iusta sequitur statim et necesse ad iniustum facere iniustum pati. ergo etc. Sexto ipsi arguunt sic bene subtiliter impossibile est quod sit idem medium in duabus oppositionibus quarum est idem extremum ex una parte et duo diuersa extrema non ad invicem subordinata ex altera parte. ubi gratia ponamus quod ipsi a opponantur b. et c. ita quod nec b sit medius inter a. et c. nec c. inter a. et b. ergo quia secundum diuersas vias itur de a. ad b. et ad c. impossibile est quod sit idem medium inter a. et b. et inter a. et c. sicut non est idem medium inter parisius et atrebatum et inter parisius et rothomagum. sed iusta operatio est media inter iniustum facere et quoddam extremum aliud ab iniustum pati. ergo non est medium inter iniustum facere et iniustum pati. minor declaratur: quoniam iniustum

facere est sibi plus debito tribuere in bonis. hinc autem directe opponitur sibi minus debito tribuere in bonis. et inter ista directe est iustum: scilicet sibi neque plus debito neque minus tribuere. et tamen sibi minus debito tribuere non est idem quod pati iniustum. quia hoc potest facere voluntarie et nullus patitur iniustum voluntarie. Quia iste rationes vel alique eas videntur necessario concludere: et Aristoteles contrarium affirmare. ideo ad concordandum oportet dicere: prout mihi videtur quod facere iniustum: et pati iniustum: et operatio iusta siue operatio iusta: possunt accipi dupliciter. vno modo pro ipsa actione qua aliquis facit iniustum et pro passione que alius patitur iniustum: et iustum pro operatione qua aliquis operatur iustum. Alio modo potest sumi pro iusto vel iniusto quod ex hominis actione vel passione vel operatione relinquatur in agente vel patiente vel operante. si secundum modo patet ex praedictis quod operatio iusta est media: hoc est dictum quod iustum quod puenit ex operatione iusta in faciente iustum vel patiente: est medium inter iniustum quod ex operatione iniusta puenit in faciente iniustum et inter iniustum quod puenit in patiente in iniustum et inter iniustum quod puenit in patiente in iniustum hec enim iniusta sunt plus et minus. iustum autem neque plus neque minus: sicut dictum fuit. Si autem facere iniustum: et pati iniustum et operari iustum capiamus pro ipsis actionibus et passionibus et operationibus: concedi potest quod formaliter siue substantialiter nec opponuntur nec mediatur adinuicem: sicut probant plures inductae rationum. secundum tamen denominationem extrinsecam ab ipsis operatis potest concedi quod opponuntur et mediantur: hoc videbatur Aristoteles intendere. Ad dendum etiam est quod secundum qualem proprietatem vel conditionem ipsas potest in eis aliqua attendi oppositio vel mediatio: nam secundum bonitatem moris et malitiam moris: opponitur actio iniusta iniuste actiioni. hec quidem est bona illa autem mala. scilicet iniusta passio quasi media est per negationem extremorum quia neque bona moraliter neque mala. Item etiam secundum voluntarium et inuoluntarium opponitur actio tam iusta quam iniusta passioni iniuste. quoniam hec quidem sunt voluntarie illa vero inuoluntaria de iusta autem passione manifestum est quod contingit eas esse et voluntariam et inuoluntariam. Solutio autem rationum in principio questionis adductarum apparet in alia questione. Et sic est finis questionis.

Eximotercio queritur: Vtrum iusticia sit medium duarum maliciarum extremarum? Arguitur quod sic quia ratio diffinitiva superiorum debet saluari in quolibet inferiori. sed virtutis que est superior ad iusticiam ratio diffinitiva est quod

fit medietas duarum maliciarum. Nam Aristoteles declarat volens diffinitionem virtutis in secundo huius dicit. virtus autem medietas est duarum maliciarum. huius quidem secundum habundantiam huius autem secundum defectum. Oppositum videtur velle Aristoteles dicens quod iusticia est medietas non secundum eundem modum praedictis virtutibus: scilicet quoniam medium est iniusticia autem extremorum. vult ergo quod vnaqueque virtutum aliarum duobus viciis extremis opponitur. sed iusticia vni soli scilicet iniusticie. cuius ratio esse videtur quam tangit Aristoteles. quia idem vicium est actuum vtriusque extremorum quorum medium iusticia est coniectrix iniustificans enim simul tribuit sibi plus et hoc est vnum extremum et alteri minus et hoc est alterum extremum. Item virtus ex eo est medietas quia medietas coniectrix. illud autem medium cuius iusticia est coniectrix est medium inter plus habere debito in bonis et minus in malis: et inter minus habere debito in bonis et plus in malis. quorum vnum est iniustum facere et alterum iniustum pati sicut dictum fuit sepe. scilicet ad iniustum patientem nulla spectat malicia saltem moralis quoniam optimi viri possunt iniustum pati sicut sancti martires. ergo iusticia soli malicie vni opponitur.

Ad istam questionem communiter respondetur quod medietas iusticie differt a medietatibus aliarum virtutum in duobus. primo quia medietas in aliis virtutibus consistit inter duas malicias sicut liberalitas inter prodigalitate et illiberalitatem. Iusticia autem non consistit inter duas malicias. sed inter maliciam et penam iniusti cuius pati non est malicia sed pena sicut dictum est. Secundum modo differt ut dicunt quia medietas in aliis virtutibus attenditur secundum rationem et quo ad nos in iusticia autem attenditur secundum rem et quo ad numerum quod patet quia medium scilicet iusticie sumitur secundum proportionem geometricam vel arithmetica. hoc autem est medium rei non quo ad nos. quoniam medium ad nos talem non obseruat proportionem. imo quandoque est in extremo rei fortis enim quicquid sibi maximam assumit iram et audaciam. nullus enim magis sustinet quam fortis sicut dictum est in quarto. Isti autem ad hoc rationes inducere videntur quia alie virtutes sunt principaliter circa passiones que non sunt aliquo valore appreciabiles: quas oportet aliquando remissiores esse et aliquando intensiores secundum exigentiam circumstantiarum. propter quod oportet in eis accipere medium quo ad nos et secundum rationem. sed iusticia est principaliter circa res exteriores aliis rebus equales in valore. propter

quod sumendum est medium secundum rem. hec autem non placet aliis sicut forte nec placere debet quoniam illi sibi accipiunt fundamentum cum prius ostensum fuerit quod iusticia est circa passiones sicut et alie virtutes sunt circa operationes sicut est et iusticia propter quod poni possunt tres conclusiones.

Prima quod iusticia est medium inter duos habitus contrarios. Secunda quod ambo illi habitus sunt quedam malicie siue quedam vicia. Tercia quod medium iusticie sumendum est secundum rationem et quo ad nos. Prima conclusio probatur ex operationibus generantibus habitus et ex talibus operationibus tales habitus ut patet manifeste in secundo libro propter quod sequitur quod ex operationibus extremis generantur habitus extremi et ex mediis medius

Arguitur ergo sic. omnis habitus ex operationibus mediis inter operationes extremas oppositas est medius inter habitus extremos oppositos. sed iusticia est talis habitus ergo etc. maior patet ex supposito. minor declaratur quoniam iusticia generatur ex iustis operationibus. vni secundum huiusmodi iusta quidem operantes iusti efficiuntur. sed opera iusta sunt media inter duas extremas operationes quoniam operatio iusta est tamen sibi quam alteri tribuere de bonis distribuendis vel commutandis neque plus debito neque minus. huius autem operationis due inueniuntur operationes extreme opposite. scilicet vna que est sibi plus debito tribuere et alteri minus. altera autem est plus debito alteri tribuere et minus sibi ut de se notum est. igitur etc. Item si ex similibus operationibus similes habitus fiat: et si ex qualibus operationibus similes habitus: ad tales operationes habitus generati inclinant sicut dictum est in secundo libro: tunc manifestum est quod ex eo quod est in commutationibus equale sibi accipere et alteri tribuere si hoc assuete fiat: generabitur habitus inclinans ad sibi accipiendum et alteri tribuendum equale et iste habitus erit iusticia ut notum est per se. scilicet ex eo quod est in commutationibus plus sibi accipere et minus alteri tribuere si hoc assuete fiat generabitur habitus inclinans ad plus sibi accipiendum et minus alteri tribuendum et iste habitus est iniusticia sicut de se notum est. videtur sicut quod contrarium in commutationibus ex eo quod est sibi minus accipere et alteri plus tribuere: si hoc assuete fiat: generabitur habitus inclinans ad sibi minus accipiendum et alteri plus tribuendum. et manifestum est quod iste habitus extreme opponeret habitui praedicto quem dicebamus esse iusticiam. manifestum est etiam quod inter eos est iusticia cum inclinet ad operationem mediam inter operationes ad quas illi alii habitus inclinat

ideo etc. Et ita etiam potest in distributioibus ostendi. Nam qui equale distribuit affinis suis et ceteris is iustus efficitur quod aut plus affinis et minus extraneis distribuit iniustus efficitur. qui vero minus distribuit affinis et plus extraneis: manifestum est quod ipse ad alterum declinat extremum. Sed forte tu dices quod nullus inclinari potest ad plus aut minus quam sibi retinendum: propter affectum habere ad nos maiorem quam ad alium. Ad hoc dicitur potest quod imo per istum modum per quem dictum fuit in tertio libro quod aliquis potest inclinari ad inestimabilitatem. imo hoc est experimento sepe manifestum quod multi dicunt et in multis ita est quod in mercatura plus vellent danificari quam alii danificari potest ad plus congruo dandum et minus retinendum: ita circa commutabilia non est impossibile quod inclinet ad minus sibi retinendum et plus alteri tribuendum. Potest igitur ratio sic formari. habitus electiuus medium est medium inter habitus electiuos extremos: iusticia est homini ut apparuit. Et scias bene quod extrema contraria quorum habitus extremi sunt electiuus et quorum medium eligit iusticia. non sunt plus sibi accipere et minus alteri tribuere. ista enim non sunt contraria sed consequuntur se. scilicet illa extrema sunt plus sibi accipere et minus sibi accipere. vel etiam minus alteri tribuere et plus alteri tribuere. contraria enim nata sunt fieri circa idem sed nunquam simul. Secunda conclusio satis apparet potest ex his que dicta fuerunt in questione vtrum propter iusticiam legale necesse sit ponere iusticiam particularem in probatione secundae conclusionis. Item non solum in operationibus hoc est manifestum sed etiam in passionibus quas iusticia est moderatiua. Nam viciose se habent interius non solum qui ad aliena bona nimiam habent affectionem sicut omnes concedunt. sed etiam in hoc contingit esse nimis remissum. inconveniencia namque multa potest ex hoc accidere puta defectus sibi talem et dare concitibus sibi occasione iniustificandi. etiam quia natura non generavit frustra nobis passionem. deus enim et natura nihil frustra faciunt ut dicitur primo celi. propter quod in omnibus naturalibus passionibus possibile est deficere ab eo quod oportet vultedo eis quantum et ubi et sic de aliis circumstantiis.

Item illi habitus extremi videntur: circa bona aliena et affectum ad ea se habere sicut illiberalitas et prodigalitas ad bona propria et affectum ad ea. si igitur illiberalitas et prodigalitas sunt habitus viciosi sequitur quod et isti. Sciendum est igitur quod si iusticia non sit media inter duas iniusticias: non propter hoc sequitur put aliquos vult quod non sit media inter duos habitus viciosos. Nam liberalitas non est media inter duas illiberalitates sed inter illiberalitatem et prodigalitate nec tantum ita

duas inquantias. s. inquantia et infirmitate
nomina namq. ad placitum imponuntur et multa sunt
hmoi nomina que non sunt imposita. unde pot. dici
q. viciu iusticie oppositu fm supabundantia vo-
cat iusticia viciu aut sibi oppositu fm defectu
no habz nome impositu. eo q. in paucissimis in-
uenit sicut Af. dicit de infirmitate opposita
tpantie. Quare aut de isto vicio no tractauit Af.
forte pot. dici q. cu duobz extremoz vicioz sem-
per alim plus opponit vtiuti medie q. reliquu et
est peius: Af. et alii morales modicu curauerunt
de illo loqui qd parz opponit vtiuti. et qd non est
multe malicie. sicut est in pposito. ppter qd suffi-
ciebat Af. illud qd elici poterat ex hisque gene-
ralit dicta fuerunt in scdo libro de vtutibus et ex
his etiā que de aliis vtutibus dicta fuerunt in a-
liis libris in speali. Tercia conclusio pbaf p.
per com vtutis diffinitione dataz in scdo libro
diffinitio eni bona debz couenire cuilibz coter-
to sub diffinito et non debz esse dubiu quin omis
vtus opetur fm dictame recte rationis ppter qd
in omi vtute attendit mediū fm rōem. Itēz
q. mediū iusticie sit sumendū quo ad nos et non
fm naturā rei sic ptz. Nā si mediū sumetur fm
naturā rei seqret q. eidē rebus exntibus medi-
um essz idē hoc est fm nā vno tpe tu habebis p
sextario frumēti decē calciamenta et in alio tpe
non nisi tria. Item mediū qd in re variat fm
exigētia humane indigētie sumit nō fm rei na-
tura s. ad nos. sic est de medio iusticie. ideo rō.
Itē iusticia distributua attendit ad dignitatē
et meritū psonaz. comutatiua etiā qtu ad iuolū-
tarias comutatioes attendit ad circūstātiās. mul-
tum eni dēt vt dicit Af. si habēs pncipatū pcul-
sit vel si alter pculsit eū. Adhuc etiā volūtariū et
iuolūtariū dēt multū. in comutatioibus aut vo-
lūtariis saltē attendit ad humanā idigētia sicut
dcm fuit. Sciendū est igit q. in iusticia necē ē
primo rez distribuendaz et meritorz pro qbus
distributio faciēda est: aut etiā rez adiucē com-
mutandaz estimare valorez. hec aut estimatio
nō attendit fm rez naturā s. ad nos et idigētia
humanā. S. post hmoi estimationē bñ verz est
q. valoris rez distribuēdaz ad valorē merito-
rū et etiā valoris vnus rei comutāda: ad aliā
mediū et equale sumendū est fm rē. et hoc intēde-
bat aliā opinio. s. tū nō obstāte q. hoc mō medi-
um sumat scdm rē: nō est negandū qn etiā suat
fm rōez nā recta rō sic ipz sumē dictat. vñ rōes
alioz nihil cōtra h. cōcludūt. S. ad auctoritatē
Af. dicēdū ē q. dupl. in iusticia attendit mediū

vno ei mō mediū attendit in psonātia opis ad di-
ctamē recte rōis. et h. ē cōe oī vtuti. s. de isto nō
ē locut. Af. i hoc qnto. qm h. sciri pot. at ex dict
in scdo libro in cōi diffinitioē vtutis. et per ea q.
dicta fuerūt de aliis vtutibus in speali opz eniz
pporciōabilit accipe hic et illic. A. aut mō spea-
li mediū attendit in ipsa iusticia fm q. ipsa ē ad
alim distributiua vl comutatiua bonoz. qd qd
mediū attendit fm eq̄litate valoris rez vl fm p-
porciōe valoris rez ad valorē meritorz. et de h.
medio sumēdo detiauit Af. in h. qnto: q. a p. p. di-
cta nō erat maifestū de ipo. qd igit dicit Af. iu-
sticia esse medietatē nō scdm eundē modū cū ali-
is vtutibz nō ē intelligēdū qtu ad p. m. modū me-
diū s. qtu ad scdm. Scdm pdicta aut pnt solui
ōes alie rōes que in pncipio questiois fiebant.

Verit. xiiii. Vtrū iustū sit idēz qd eq̄le
q. ppassū Af. q. sic q. iustūz ē neq. plus
habē debito neq. min. h. aut soluiē optie
si qtu tu tradis tātu a me recipias qd est eq̄le cō-
trapatū igit rō. Itē iustū est ad eq̄le reducē qd
ē ieq̄le. ppter qd dicit Af. iustū ineq̄le exns eq̄-
re tēptat iudex s. qd est ineq̄le reducit ad eq̄le
p. eq̄le ppati nā si me pcutis ieq̄les sumus eo q.
tu habūdas in lucro et ego in dāno. si igit te rep-
cutiā tu recipis dānu equale damno meo et ego
lucru equale lucro tuo ppter qd eq̄les reddimur
sicut ante eq̄les eramus Itē plus negat iustū
ēē cōtra passū tā in distributiua iusticia q. in cō-
mutatiua. si igit sit in distributiua iustū est cōtpassū
qm sic pportio geometrica saluat: s. q. qui plus
egit ad cōe bonū plus de cōi bono recipiat Itē
si cōtrapassū nō esset iustū: hoc esset q. a aliquibus
psonis plus est deferēdū q. aliis sicut dicit Af.
de pncipe qui pculsit et de illo qui pncipē pculsit
s. nō est vni psonē plus deferēdū q. alteri. quia
dicit Af. q. nihil differt si studiosus prauū pri-
uauit vel prauus studiosū. quoniam ad nocumēti
differētia solū respicit lex et vitur vt equalibus
igitur iustū est cōtrapassū Oppositū dicit Af.
qui de h. repēdit pitagoricos q. detm. abāt iu-
stū simplr cōtpassū dicit ei q. ppassū nō pgruit
iusto distributiuo. dicit etiā q. in iusticia comu-
tatiua repit instātia in multis: pot. duas instā-
tias. s. q. nō est equalr puniēdus pcutiēs pnci-
pē et pnceps pcutiēs. nec equaliter puniēdus est
voluntarie et iuolūtarie ledens. Sciendū est p-
mo quid intelligimus per eq̄le cōtrapassū. Sup-
ponēdū est igit q. i pposito p pati nihil aliud in-
telligimus q. recipere. ab alio lucru vel damnu

et per facere nihil aliud q. alii inferre lucru vel
dānu. Equale igit cōtrapassū pot. intelligi dupl.
vno cōpando passionē vnus ad passionē altius
vt qtu vnus recepit lucru vel dānu tantū alius re-
cipiat. Alio cōparādo passionē alicuius in lu-
cro ad passionē eius in dāno. vt q. qtu dānu re-
cepit tantū lucru recipiat. Cū aut duplex sit iusti-
cia s. distributiua et comutatiua. Dicendū est
p. q. cōtrapassū nō hz locū in iusticia distributi-
ua. Ad cuius declarationē notandū est q. in
distributiōibus duplex ē hitudo cōsiderāda qm
supponit q. bōa cōia distribuant psonis singu-
laribus. prop. hoc q. ipsis debent. Nā si gratis
distribuerēt nō essz pprie iusticia s. liberalitas
Est igit pma hitudo cōitatis ad illos qbus de-
bet fieri distributio. alia aut eoz quibus faciē-
da est distributio adiucē. Quātū aut ad p. m. z
hitudinē iusticia nō videt esse nisi comutatiua
Nā cōitas illis retribuit pro eo qd ab eis suscepit
sicut tu sero soluis operario tuo suā dietā S. qtu
ad scōz hitudinē nulla videt esse comutatio s.
solū diffutio ppter qd a tali ipoz adiucē hitudie
dicit iusticia distributiua. mō cōst at q. fm illā
hitudinē cōtrapassū non hz locū. qm cōtrapassū
supponit ante scdm vel āte passū. mō null. in al-
terz ante egit vel ab altero āte passus est. igit rō.
De iusticia aut comutatiua diuersi diūsumode
vident. Dicūt eni quidā duplices ēē comutatio-
nes s. volūtarias et iuolūtarias. Et q. in comu-
tationibus iuolūtariis iustū nō est idē qd cōtra-
passū: qd in iuolūtariis est idē. Primū declarat
p. mo int. psonas ineq̄les qm sicut dicit Af. si qs
pculserit pncipē nō oportz repcuti solū s. grau.
puniri. cuius rō est q. in lesione pncipis leditur
tota cōitas cui vices gerit pnceps. si aut ille re-
pcuteret solū: ipse solus lederet ppter qd nō esset
sufficiens puniō vel satisfactio. 2. idē dicūt pa-
tere de psonis eq̄libus in qbus est magis dubiū
si eni equalē sibi qs pcutiat aut ab eo rē suā au-
ferat: nō est satisfactio sufficiēs q. repcutiat aut
q. rē ablatā restituere cōpellatur. cuius ratio ē
q. talis nō solū infert nocumētū vel iniuriā pxi-
mo quē pculsit: sed etiā toti cōitati cuius tutelā
imuitatē violauit et etiā iusticie publice quā pte-
pfit. ē igit iustū q. ille maiore penā patiat. Ad
qd etiā Af. p. mo magnoz moralū videt tales
inducē rōez qui dupl. peccat dupl. puniri debz
s. qui alim pculsit peccat quia nocuit ideo tātu
ei nocere debuit. Scdo peccauit quā icipit et pacē
et inocētia violauit ppter qd p. m. vltierius puni-
ri debz. Itē seqret q. nō essz magis puniend.

q. volūtarie et fraudulēt pculsit: q. qui iuolūtarie
vel ex repētina passione. qd est fm. q. dicit Af.
in isto qnto q. scōs neq. est iustus neq. mal. alē
aut est iustus et malus iō ptz q. p. m. magis pec-
cat et magis puniri debz. dicit etiā Af. in isto p-
posito q. iuolūtariū et volūtariū drnt multū.
Scdm aut nitū pbare p rōez Af. q. illo est iu-
stū i comutatioibz volūtariis quomō cōitas cita-
tis saluat. s. h. ē per eq̄le ppati. nā si qs recipiat
bōa altius et nō cōtrafaciat nec retribuat seruitus
erit: et nō potit tolerari inter ciucs. Itē sic di-
cit Af. artes destruerēt si nō fecerit facies et qtu
et quale et paties hoc et tātu et tale. Hec aut opinio
licz in ea cōcordet q. oēs: nec vā est vt puto nec
de intētiōe Af. Qd aut nō sit de intētiōe Af.
appaz qm si loquamur de eq̄li cōtrapasso eq̄li-
tate qtuatis. p. q. Af. nō solū in comutatioibz
iuolūtariis negat iustū ēē cōtrapassū s. etiā iuo-
lūtariis. dicit eni s. in comutatioibus quidē cō-
mutatiuis cōtinz tale iustū cōtrapassū fm ppor-
tiōē et nō fm eq̄litate. qd statū ipe lōgo sermōe
declarat in comutatioibus volūtariis vt p. aspi-
ciētū. si aut loqmur de equali ptrapasso eq̄litate
pporciōis: ptz q. Af. nō solū ponit iustū ēē cōt-
passū in volūtariis s. et in iuolūtariis. dicit eniz
p. mo magnoz moralū. seruiens eni si pculserit
liberz nō est iustū cōtra pcuti semel s. mltociēs
et cōtrapassū aut iustū in eo q. pporciōabile. sicut
eni liber homo ad seruū in eēdo melior: ita cō-
trafacere ad faciendū Itē scdm pdictā opinio-
nē nō appaz quō cōcordant duo dicta Af. q. p.
p. m. est q. nihil differt si studiosus prauū pua-
uit vel prau. studiosū neq. si mechat. est prauus
vel studiosus. s. ad nocumēti drnāz solū respicit
lex. Alim dictū est si pncipatū habēs pculserit
nō oportz repcuti. et si pncipē pculserit: nō reper-
cuti solū o. sed et puniri. Ista eni dicta videt esse
cōtraria et sūt ambo de comutatioibus volūtariis
Itē dicta opinio nō est vā. p. mo quidē qtu ad
volūtarias comutatioes q. pone casū q. accept.
forte: plōne et duabz eoz vxoribz devolūtate ipo-
rum qtuor sortes mechez cū vxore plōnis. non
ppter hoc erit iustū q. plato mechetur cū vxore
fortis. quis omnes velle illō. qm nullū peccatū
aut inhonestū pot. esse iustū. hoc aut esset inhōe-
stū et peccatū ergo cōtrapassū equale nō semp hz
locū in comutatioibus volūtariis. Similit neq.
vera est opinio pdicta put ponit dissimilitudinē
inter volūtarias et iuolūtarias comutatioes. qd
ex positioe nostra satis pot. apparē. S. hac opi-
nionē p. rāseo q. si quis cōsiderz nō magis vide-
r. iii.

tur esse vaneque de intentione An. q. pcedes. Ideo pono fm An. tres conclusiones. Prima e q iustu no sp sit per eqle cotrapassu eqlitate qtitat resy comutabiliu Scda est q aliqn sz raro fit iustu p eqle pdictu ppassu. z videbit qn sic sit z qn non. Tercia conclusioerit q iustu sp sit per eqle ppassu eqlitate pportiois ad aliquam mesura: fm qua estuari pot valor resy comutabiliu. Prima coc^o ptz involutariis qa pcuties pncipvl pmo alteru pcuties no debz repcuti solu eqli pcutioe ne q equalit puniri debz volutarie z involutarie pcuties. sicut pus argutu fuit. nec furtive rez tua accipies debz ea restituere solu. sz etvltra puniri. Z^o idē ptz in comutatioib^o volutariis qm si domus tuavalet centu solidos z vnu calciamenta valet duos solidos iustu erit dare quingita calcia meta pro vna domo. sed. l. calciamenta no sut eq lia vni domui neq fm qtitate ipor^o cotinua ne q scbz discretu. domus eni est maior z calciamenta sut plura. igit^o zc. Itē tā involutariis q in involutariis non pot qtitatis eqlitas obseruari inter ea que no sut scdm quatitate comensurabilia. sz iustu inuenit vbi comutabilia no sut com mensurabilia scdm quatitate vt si gratias actiones reddat pro data pecunia vel si ho inficiat p pecunia furto accepta igit^o zc. Scda conclusio pot euidēt pbari si considerem^o singulas species comutationis. An. eni volutarias comutationes enumerat plures: scz veditione/emptione/mutationem / fideiussione/vsu/depositione/et conductione/ z pot addē liberalē donatione. Veditione est per qua vendēs transfert dominiū sue rei in altery recepto precio. Emptio aut est per qua in cumentē trāssert dñiū rei alterius dato pco. Et in istis comutationibus manifestū est q no est seruada equalitas qtitatisqm preciu datu est alterius conditionis a re vedita vel empta z no sibi comensurabilis scdm sua qtitate: non eni in veditionibus z emptionibus ego do frumentu pro cofimili frumento: neq cultellu pro cofimili cultello sz cultellu vel pecunia pro frumeto. Et hoc intēdebat An. cu dixit. no eni ex duobus medicis fit comutatio. sz ex medico z agricola z omnino alteris z no equalibus. sed opz hos equari supple scbz pporcione. Mutuatio est per qua mutuās trāssert dñiū sue rei in altery vt equalē z simile recipiat. vt si mutuo tibi denariū vel sextariū frumeti: tu teneris mihi restituere denariū vel sextariū frumeti Et in hac comutatione manifestū est ex terminis q obseruada est equalitas quatitatis: nisi forte quia mutuās facit gra-

ciam alteri indigenti re sua in quo casu recipiens non solum tenet reddere equale rei mutuate. sed adhuc tenet ad gratias actiones propter gratia sibi facta. Et sic itery ptz q iustu hic non consistit in sola equalitate. qtitatis. Aliqn tñ pot contingere q hmoi mutuatio fiat ad vtilitatez vtriusq: vt si vinu habeas hoc ano in abundatia z mihi deficiat z appareat q ano sequenti cotrariū debet euenire. mutuabis mihi doliū vini ad reddendū ano sequenti nouū. hoc mihi est vtile quia idigeo: z tibi qa idigebis z vinu tuū seruare no posses. z in isto casu forte sufficēt ad iustu equalitas qtitatis. fideiussio est per qua quis se obligat pro debito alterius si i le defecerit. z tūc manifestū est q si soluerit debitu alter tenet sibi in tanto z in tali z vltra tenet ei ad multas gratias actiones. Vsz aut videf An. vocare scdm que quis alteri rem suā gratis cōcedit retēto dominio. Et tūc iustu consisteret in reddēdo eandē rez z cū gratias actione. Deposito est scbz qua quis re suā pro securitate in custodia altius deponit. z tūc iustu est q eadē res sibi reddat. nisi q deponēs tenet custodiētū ad aliquod fallariū vel ad gratiarū actioes. Cōductio est qua quis pro cō tepe vendit rei sue vsū. et manifestū est q ibi no seruat qtitas vsus. equalitas eni vsus z precuiz inde receptū no sunt commensurabiles scdm qtitate. Donatio vero est scdm quaz aliqs transfert rem suā in aliū sine spe rehabēdi z sine pacto remunerationis. z in ista comutatioe iustu consistit in gratiarū actioes reddēdo/vel seruiciū/vel laudes/vel aliquid hmoi. Nā scbz iusticias (vt dicit An.) xefamiliari oportet ei qui gratia fecit. recipiens eni gratia tenetur facienti licet non de pacto tñ de iusto z cōdigno. Alie aut sunt comutationes iuoluntarie quas An. enumerat in littera de quibus est manifestū q si damnu illatu alii est restituendū scdm equalitatem quantitatis tamē vltra oportz iniuriantem puniri propter in talibus iustu no est precise cotrapassu equalē scdm quatitate. Tercia conclusio pot pbari inductiue. Nā in emptionibus venditionibus z cōductioibus non oportz vnu pro vno accipe. artes eni vt dicit An. destruerentur. null^o nāq domificaret si oportēt pvna dō recipe vnu solu calciamentū oportz ergo estimare quantū domus valet z calciamenta tot apponere q sint equalis valoris z tūc comutare. hec aut vocat equalitas pporcionis ad mensurā valoris que aut sit illa mensura dicef post. Sed in mutatione z fideiussione in vsu: z depositione: z dona-

tionē oportz etiā ad equare scdm valorē gratias z regrationes. Et si dicas q hoc est impossibile. qm si aliqs dat tibi decēz libras z tūc dicas ei grates dñe: tūc non valet tantū dictuz tuū qm decē libras. Ad hoc rñdeo q valor rerū estimat scbz humanā indigētia. possibile est igit^o q dās decē libras est valde diues. ita q nihil vl^o modicum indiget pecunia: sed magis indigēret honore: z forte recipies est magne bōitatis z honestatis: ita q dans decē libras multū honorat si ille recipies dicat grates domie. imo qm si solū dignet recipe donū illd. ppter qb sic optime fit ad equatio scbz pporcione ad mensurā valoris. De comutationibus aut iuoluntariis considerandū est q qui alterū preter eius voluntatē dānificat: ipse dupliciter iustificat. pmo quidē in illū. scdo vō in cōitate. tñ quia ille erat pars quedā cōitatis. tūm q violabat legē cōitatis. tū qa dat aliis exemplū malū. qm igit^o ad pma iniustificationē oportz estimare nocumētū qb ille passus est. z tāti valoris lucrū sibi restituere. no eni z sufficit q tāti nocumētū patiat. nā si cōbulsisti domuz meā: no esset mihi iusta recōpeltatio facta si etiā domus tua pbureret nihil eni inde lucrū habēz Et sic patz q equalē cotrapassu debz attēdi cōparādo passionē alicuius in lucro ad priorē passionē eius in dāno. z no cōparādo passionē vni^o ad passionē alterius. Sed forte tu dices dñe possibile est q ille no habebit vnde possit recōpeltatio fieri. Ad hoc dicendū est q quia iura non sut ad impossibile faciendū est q fieri potest. In flagit^o ei pena vel corporalis vel alia scdm qtitatem z qualitatem delicti si est possibile et si no est possibile: tūc fiat ppinquius: quod fieri pot. Quātū aut ad scbz iustificationē. opz etiam nocumētū estimare magis eni nocuit: si principē pculsit q si aliū. z si liberū q seruū. quanto eni ledit maiore vel nobiliore partē cōitatis: tāto cōitati maius intulit nocumētū. z magis si publice q si occulte. et magis insidiosē z cū deliberatiōe q cū repētina passiōe. qa magis cōtempnit leges cōes. nocumētū igit^o sic estimato scbz oēs circūstācias icidētes oportz tantū valoris lucrū cōitati restituere vel penā pporcionabile ei infligere vel sicut erit possibile melius sicut dicebat. Sic igit^o ptz q cotrapassu pporcionabile est iustum in omni comutatione et non cotrapassu equalē qtitatiue. qb manifeste ppalant An. in pmo magnorū moralium: z vide si vis totū capitulum. Ad rōes. Ad pma dicēdū est q neq plus habere debito neq minus semp saluat per contra-

passu pporcionabile. sz no semp per equalē vt dictū est. Ad aliā dicēdū ē eodē qm dñe q eqles sūt si pcuties repcutiat. qm ē q si illi int le fiat eqles: tñ cōitas sūt lesa. ppter qd opz aliā fieri punitionē. et itm dictū sūt q iustu cotrapassum no attendit pncipalit scdm opationē vnius ad passionē alterius. sed scdm compationē passiōis vnius in lucro ad pcedentē eius passiōes sūt damno. sic eni fit damni restitutio z ideo rō pecebat pro qto alit pcedebat. Ad aliā dicēdū est q licet cotrapassu attēdat in distributionibus scdm cōpationē eorū quibus fit distributio ad cōitate: tñ nullū est cotrapassu scdm compationē eorū quibus fit distributio ad iustitē: z hoc cōcessū est in positione. Ad vltimē rationis euidētia sciēdū est q aliter distributiua iusticia z alit comutatiua dignitates psonarū attendunt. Distributiua namq dignitates z merita psonarū attēdit vt distribuēdo equalitatez rerū distribuendarū ad dignitates z merita psonarū iueniat z obseruet. Sz comutatiua dignitates psonarū attēdit ad estimādū qtitatē lucrū z damni vt possit lucrū equare damno scdm pporcionē ad mesurā comutabiliū. Ex quibus apparet quō debēt intelligi duo dicta An. allegata prius que pma facie vidēt cotraria: z non sūt dicit eni q nihil differt si studiosus prauū puaui vel prauus studiosū. quod est vñ in equādo lucrū damno. no eni eqnat fm pporcione iporū ad studiositatē vel prauitatē sz fm pporcione ad mesurā comutabiliū de qua dicef post. sed multū differt in estimādo qtitatez lucrū vel damni. Scdo vō dicit q si pncipatū hñs pculsit: no oportet repcuti. z si pncipē pculsit no solū repcuti sed etiā puniri. qb non est ex eo q eqtio lucrū ad dānum sumatur fm pporcione ad pncipis vel alterius cuiuscūq dignitatē. sz quia qtitas nocumētū est maior si pnceps pcutiat: q si alter Per pdicta etiā satis patet quō rōes aliarū opinionū pcedūt idcirco ptraleo.

Veritē decimoqnto Vtrū omnia comutabilia sunt eadē mensura commensurabilia
Arguit q no quia commensurabilia debent esse eiusdē generis eo q oportz mesurā eē eiusdē generis cū mesurato imo eiusdēz speciei sicut videt velle An. x. methaphisice dicens sp aut cognatū est metrū. magnitudinū quidē eni magnitudo. z fm vnūq^o lōgitudinis lōgitudō zc. z cōmētator quarto phisicorū in fine dicit q mensura no est extra genus mesurati. sz comutabilia sūt diuersa specie z genere ergo no sunt cō
r. iiii.

mensurabilia. Itē oīa cōmensurabilia sūt cōpa-
abilia. s; nō oīa cōmētibilia sūt cōpabilia. igit̃
mior pt̃ q̃a septimo phisicor̃ pbat Añ. q̃ cōpa-
bilia nō debēt eē equoca neq; habē diuersū sub-
iectū p̃mum neq; h̃re dr̃am neq; in quod neq;
in q̃ in tātu q̃ fm colorē nō est cōpatio s; sc̃m
albū. 7 cōmetator ibidē exp̃mit q̃ illa nō cōpa-
rant̃ que nō sūt eiisdē sp̃ei q̃uis sūt eiisdē gene-
ris. iō 7c. Itē Añ. int̃ cōmutabilia enumerat
mortē corpālē que nō est cōmensurabilis bonis
extiorib; nullus enī sane mētis pro tota pecūia
mūdi vellet q̃ sibi āputare caput. Oppositū
dicit Añ. cōcludēs sic: op̃z igit̃ vno aliquo oīa
mēsurari: Videt̃ mihi distinguēdū esse sic q̃
cōmutabilia cōsiderari p̃nt vno mō sc̃m rōnes
suas speciales vel absolutas. alio mō sc̃m q̃ve
niūt in vsū humanū. p̃mo igit̃ mō dicēdū est q̃
nō õz ea eē cōmensurabilia. q̃ pbat̃ q̃a cōmuta-
bilia diuersor̃ sūt gener̃ fm suas substātiās et
talia nō sūt cōmensurabilia. Itē eor̃ q̃ sūt cō-
mensurabilia q̃libz; si sit min⁹ alto: tocies repli-
cari poss; q̃ fieret alti egle aut etiā mai⁹ sic aut
non est de oibus cōmutabilibus fm suas sb̃as
cōsideratis. q̃ p̃z; q̃a equi 7 asini 7 lapides ferr̃
boues 7 capre sūt cōmutabiles. 7 tñ cōstat q̃ fm
sb̃ne p̃fectionē 7 nobilitatē equus imo et q̃cūq;
aniatū vt musca excedēt semp lapidē aut inanī
mata q̃tūcūq; multiplicata. Et si dicat̃ deus est
mēsurā oīm entū. dicēdū est breuit̃ q̃ via esse
vel eēndi deus sic est mēsurā oīm q̃ q̃tū dat eis
esse tātu habēt. s; nō est mēsurā ipor̃ sicut hic
loqm̃ur s; fm quā mēsurabilia possūt adiucē
adequari 7 ad mēsurā. De cōmutabilibus autē
cōsideratis sc̃m q̃ veniūt in humanū vsū: disti-
guēdū est sic. q̃ aliq̃ sūt que iuste p̃mutari p̃nt: 7
alia que nō. eo q̃ eor̃ p̃mutatio eēt cōtra leges
aut p̃ bōs mores vbi grā si q̃s p̃mutat̃ alti vxō
rē aut corpale mēbr̃ aut aliqd̃ tle. Quātū igit̃
ad ea q̃ iuste cōmutari p̃nt: dicēdū est q̃ oīa sūt
vna mēsurā cōmensurabilia. q̃ sic pbat̃. Illō op̃z
esse sine quo saluari nō poss; hūana ciuitas et
cōcatio: 7 sine quo nō poss; hūana sustētari na-
tura. s; nō poss; saluari si cōmutabilia nō essent
cōmutabilia. g̃ 7c. maior pbat̃ q̃a homo nat̃a
ciuile animal est 7 cōcatium vt p̃z p̃mo politice
si igit̃ natura nō deficit in necētiis 7 nihil facit
frustra: necē est id eē p̃ quod hoīm ciuitas illa
natural̃ saluat̃. alr̃ ciuitas illa frustra eēt: 7 na-
tura eēt defectuosa. minor aut̃ sic declarat̃. Ad
hūana sustētatiōē 7 cōcatioēz requir̃ bonor̃ q̃
in vsū hūanū cadūt m̃plex cōmutatio. hec aut̃

cōmutatio nō fieret si illa nō esset aliq̃vna mē-
surā cōmensurabilia. g̃ sine illoz; cōmensurabili-
tate nō saluaret̃ hūana natura 7 cōcatio politi-
ca. maior istius sillogismi p̃z qm̃ tāta est huma-
ne nature fragilitas 7 indigētia q̃ ñius vl̃ pau-
ci sicut dictū fuit prius possent sibi p̃uidē de ne-
cessariis ad vitā. multi tñ hoc possūt non tamē
si cōmutatiōib; s; q̃ coriarius in calciametis
abūdās pro eis domū frumētū 7 vestes accipiat
ecōtra vō doificator p̃ domib; recipit frumentū
calciamēta 7c. simlr̃ in tra nostra crescūt abū-
dāt̃ frumēta: s; nullavina. in alia aut̃ terra ecōt̃
g̃ p̃mutare õz vt ipsa frumēta qui idigēt capiat̃
7 nosvina mior aut̃ p̃fati sillogismi sic p̃z null⁹ p̃
mōm cōmutatiōis necērie ad sustētatiōē huāe
nature s; sine actu liberalitatē dabitvna domū
pulcrā p̃ vno calciamēto vel p̃ vna veste. Nā si
ita oportēt fieri: doificator nō poss; viuē qm̃ ip̃e
anū apponit in cōstruēdo vnā domū. si igit̃ pro
illa nō habēt nisi vnā vestē: vnde h̃ret cabi: ergo
nō dabit domū suā nisi pro tot rebus q̃ sūt ade-
q̃te in valore domū. op̃z igit̃ cōmutabilia adeq̃-
ri si debeāt cōmutatiōes fieri adeq̃ri aut̃ nō p̃nt
nisi ea que sūt vna cōi mēsurā mēsurabilia 7 cō-
mensurabilia. ideo 7c. De his aut̃ que iuste com-
mutari non possunt dicendum est q̃ illorum sūt
duo geuera. quedā enī commutari nō possūt q̃a
lege prohibita. alia aut̃ q̃a sc̃bz cōditionē sue na-
ture ea cōmutari nunq̃ licz. p̃mū aut̃ genus cir-
cūscripta prohibitōe est eiisdē modi cū his que
cōmutari possūt iuste: ideo de his dicēdū est si-
cut de illis. De sc̃zo aut̃ genere videt̃ esse dicen-
dū q̃ ipsa cū his que iuste cōmutari possūt nul-
la eadē mēsurā sūt mēsurabilia. q̃ sic videt̃ pos-
se p̃bari. nā si essēt cōmensurabilia possēt eis ad-
equari 7 sic possēt iuste cōmutari. quod est p̃tra
positū. Itē hoc pat̃z inductiue qm̃ nullus recti
iudiciū vellet pro bobus vel ouibus vel q̃buscū
q̃ bōis extiorib; vitā corporalē amittē. vel vxō
rem propriā alti ad mechandū dare. 7 si possēt
hoc velle sc̃m rectū iudiciū: tunc illud esset eis
iuste cōmutabile quod est cōtra positū. Item
bona aime nullis bonor̃ extior̃ vl̃ corporis
appreciabilia sunt: eo q̃ sūt fines ipor̃ et or-
linata in finem q̃tumcūq; multiplicata nō p̃nt
atingē finis bonitatem 7 perfectionem. 7 quia
sūt in genere boni: diuersor̃ gener̃; hec qdē ho-
nesta. hec aut̃ vtilia. diuersorum aut̃ gener̃ nō
est eadē mēsurā. Et hor̃ bonor̃ icōmensurabili-
tatē Se. declarat̃ in mltis eius epl̃is ad luciliū
de bonis autē anime que dicimus honesta bo-

na dicit in epl̃a subide sic. Sumū bonū ē 7 qd̃ ma-
gis admireris vnū id est solū bonū est qd̃ hone-
stum est. cetera aut̃ falsa et adulterina sūt. et pa-
rum post dicit hoc liqueat nihil eē bonū nisi ho-
nestū. et oīa incōmoda iure suo bona vocabūtur
que modovius honestauerit. Sifr̃ in epl̃a Inimi-
citas dicit vnū est bonū qd̃ honestūz. In illis ni-
hil inuenies verivē certi quecūq; fame placent.
Et ambas istarū duarū p̃ponū declarat Seneca
in eadem epl̃a multis et pulcherrimis demon-
stratiōibus quas videas si placet. nūc aut̃ ita est
q̃ talia que iuste cōmutari nō possūt sic in retē-
tione iporū cōnexa sunt aie bonis q̃ absq; eorū
detrimento nullus pōt eavoluntarie cōmutare: p̃-
pter qd̃ dāno qd̃ coitas incurrit: nullū pōt lucrū
equale reddi. Sed circa dicta dubitatiōes occur-
runt. Prima est q̃ si fortes vxorem suā ipsa volē-
te dederit sponte platonī ad mechandū p̃ decē li-
bris quis eorū dānificat̃ vel lucrat̃. si dicis q̃ a
bo lucrant̃ ergo est bona mercatura. nullus iū-
stum patit̃: et sic per p̃ns nullus iniustū agit. 7 si
dicas q̃ vterq; dānificat̃ igit̃ nullus iniustūz fa-
cit. quia iniustū facere est lucrari: s; plus habe-
re debito in bonis 7 minus in malis. si autē di-
cas q̃ vnus lucrat̃ et alter dānificat̃. ergo vn⁹ so-
lus corū iniustū facit et alter solus iniustū patit̃
et hec oīno sunt absurda quō igit̃ erit. Secun-
da dubitatio est vtrū cōmutabilia que iuste cō-
mutari nō possūt sint adiuvicē licz nō cum aliis
cōmensurabilia. Tertia dubitatio est si fortes
p̃cussit platonē vulnerauerit vel interfecerit: q̃
modo talis iustificatio poterit ad iustum redu-
ci. Ad primā dubitatiōē dicēdū ē q̃ vter-
q; dānificat̃ fm aīam quia peccat vnde p̃uri de-
bet. dāna enī aie quia sūt in nostra ptāte: non
sunt retinēda sed amplius puniēda. q̃tum at̃ ad
exteriora bona quilibz; eorū lucrat̃. quia pl⁹ de-
bito h̃z. h̃z enī qd̃ h̃re nō debz. S; tu dicis q̃s igit̃
tur dānificat̃ q̃ ad illa bona exteriora. ip̃i enī
nō p̃nt h̃re indebitū lucrū nisi aliq̃ altero dānifi-
cato. Ad h̃ pōt duplr̃ responderi p̃mo q̃ coitas
dānificat̃ in q̃tū dāt̃ aliis occasiōē et exēplum
male faciēdi aut saltē inq̃tū coēs leges offendūt
Sc̃zo pōt dici q̃ vterq; dānificat̃ fm aīam vt di-
ctū est. Sed q̃tū ad istud fm videt̃ q̃ nulla sit in
iustificatio p̃pter h̃ q̃ null⁹ iustū sibi facit qui-
libet aut̃ seipm̃ dānificat̃ sc̃m aīaz. forte dici po-
test q̃ vterq; ipor̃ nō seipm̃ solū. sed etiā alterū
dānificat̃ inq̃tū vterq; ipor̃ est alteri cāvel occa-
sio dānificādi seipm̃: et sic vtr̃q; g̃uiter iustifica-
re videt̃ non solūz enim qui bona corpis aut ex-

tiōra tollit iustificat s; plus multo qui p̃ditois a
nime occasiōē ministrat. hec aut̃ iustificatio nō ē
forte sc̃m pticularē iusticiā s; sc̃m legalē. ius-
ticia nāq; pticularis eē videt̃ circa ea alior̃ bo-
na que nobis possūt applicare vel ab eis aufer-
re et quoz; dñā est fortuna sicut dicit aristoteles
Ad aliā dubitatiōē forte dici pōt q̃ dānivivius
dāno alteri? 7 lucrū lucro eq̃ri pōt alq̃. vt sivr̃-
que eor̃ vxorē alterius accipiat sc̃m om̃s cir-
cūstātiās pesvel si vtr̃q; cōsimilit̃ alter̃ interfecerit
aut eius brachiū āputauerit. s; lucrū dāno la-
ltē incōmutatiōe volūtaria equari nō pōt vt app-
uit in solutoē p̃cedētis dubitatiōis. eo q̃ aīa dā-
nificat̃ et dānis aie non pōt equari corporale lu-
crū Ad tciā dubitatiōē que petit de cōmu-
tatiōibus volūtariis dicēdū est q̃ p̃cutiēs alēm
iuste dānificat̃ 7 illū que p̃cussit et coitatē. sicut
sepi⁹ dictū ē q̃tū igit̃ ad dānū coitatē. forte videt̃
q̃ sibi nō pōt lucrū eq̃ri: p̃ tāto q̃a bona p̃sone si
glaris 7 bonū coē qd̃ nō est p̃sone singlaris appro-
pabile non sūt ei⁹ de rois de dāno aut̃ p̃sone sin-
glaris forte q̃ aliq̃ lucrū pōt eq̃ri dāno vbi grā
si paup̃ hō p̃cutiat̃ modicū. 7 sibi detur i restitu-
tiōē dāni pecunia aliq̃. forte lucrū pōt eē eq̃tū
dāno vel forte p̃trāsibit dāni q̃tū. q̃a modicū
est dānū ei⁹ eo q̃ aīa illesa manet: corp⁹ etiā vel
nō est lesū vel saluabit̃. 7 sic nihil amississe vide-
tur nisi p̃ modico tp̃e. p̃ quo sibi lesio 7 inhonora-
tio iferūtur. nullū aut̃ istor̃ ē sibi tāti precii. q̃tū
pecunia p̃pter indigētiā. Al̃ tñ videtur q̃ lucrū
dāno eq̃ri nō pōt. vt si pauper hō regē iferficiat
videtur igit̃ dicēdū q̃ vbiq; qd̃ā pōt egle
lucrū restitui. hoc est iustū vbi aut̃ non potest pe-
na erit apponēda prout erit possibile sc̃m exi-
gentiā nocumēti. Ad roēs Ad primā et secun-
dam dicendum est q̃ licz ea que sūt iuste com-
mutabilia non sūt eiisdēz generis sed valde e-
quiuoca sc̃m p̃prias eorum 7 absolutas rōnes
tamen sc̃m q̃ cadunt in humanum vsum ipsa
conueniunt in eadem ratōne scilic; quia vtilia
vel quia humane indigentie repletiva. De alia
autem ratione dictū est satis in positione.

Veritur decimo sexto: Vtr̃ indigentia
humana sit mēsurā cōmutabiliū? Ar-
guit̃ q̃ nō q̃a mēsurā debz esse eiisdē ge-
neris cū mēsurato. x. methaphice. indigentia aut̃
huāna nō ē eiisdē gener̃ cū ip̃is cōmutabilib;.

igitur etc. Itē mēsurā debet esse simplex et idiusibilis decio methaphisice Indigētia humana nō est talis quomā contingit hoīem multiplē indigere igitur. Item mēsurā cōpatīē secū mēsurabile: sed indigētia nō patīē secū res venales: quia cum habemus eas nō indigemus eis. Oppositum dicit Arist. Dicendū est quod indigētia humana est mēsurā naturalis cōmutabilium. quod probatur sic. bonitas siue valor rei attenditur ex fine: propter quē exhibet. unde cōmentator scōdo methaphisice nihil est bonū nisi propter causas finales. sed finis naturalis: ad quem iustitia cōmutatiua ordinat exteriora cōmutabilia: est supplementū indigentie humane. verbi gratia. si indigeo blado: quo tu abundas: et tu idiges vīno: quo ego abundo: cōmuto tibi vīnū pro blado: et ita vtraque nostra indigētia est repleta. igitur supplementū indigentie humane est vera mēsurā cōmutabilium. Sed supplementū videt mēsurari per indigētia maioris enim valoris ē supplementū quod maiore supplet indigētia. sicut quod maior est doliū capacitas et vacuitas: ita pro devino requiritur ad replendū: ideo etc. Itē hoc probat signo: quia videm⁹ quod illo tpe quo vīna deficiunt: quia magis indigeremus eis: si pla fuerit cariora. Similiter vīna sunt cariora vbi nō crescunt quā vbi crescunt: eo quod illic magis indigemus: et sic de aliis. Itē in cōmutatiua nō estimat precium cōmutabilium secundum naturalem valorem ipsorum: sic enim musca plus valeret quā totum aurum mundū. sed estimamus valorem ipsorum secundum quod veniunt in vsum nostrū. et nō veniunt in vsum nostrum: nisi ad nostras suppleudas indigēcias. Sed contra hoc obicitur sic. quia sequeret⁹ quod pauper homo deberet bladum emere maiori precio: quā diues. quia magis indiget blado: quā diues. Item multa sunt valde cara: quibus modicū indigemus. et quibus diuites vtiunt nō in eorum indigentis: sed in eorum supabundantiis voluptatum et apparatusū. Item dubitatur de modo quo cōmutabilia mēsurantur per indigētia. Ad primū istorum dicendū est quod indigētia istius hoīs vel illius non mēsurat valorem cōmutabilium. sed indigētia coīs eorū: qui inter se cōmutare possunt. Vel dicendū quod pauper quo ad ea quod abundat multo pluri precio emit ea quibus indiget: quā diues. plus enim apponeret de labore corporali pro vno sextario frumenti quā diues pro viginti: sed plus pecunie nō apponeret eo quod indiget ea. sicut frumentū vltimē enim indiget exterioribus bonis. Propter scōm notandū est quod diuites et

pauperes dupliciter accipiunt. Vno modo secundum habere multū de bonis fortune aut modicū et sic eos accipit vulgus. Alio modo secundum sufficientiā et non sufficientiā. et sic capiunt vere diuitie et vā paupertas de quibus dicit seneca epistola ad luciliū. Nō qui parū habet: sed qui plus cupit pauper est quod probat dicens. Quid enim refert illi quā in archa quā in horreis iaceat quā pascat. aut feneret: si alio iminet. si nō acquisita sed acquirenda cōputet. et addit de diuitiis dicens. quis sit diuitiarum modus queris. et ridet. primus habere quod necesse est scōs quod satis est. manifestū est igitur quod isti diuites nō indiget sed pauperes oppositi eis indiget semper devulgari aut modo diuitū et pauperum dicit Arist. primo rhetorice quod vtriusque cōcupiscit. accidit quidē pauperibus propter indigētia cōcupiscere diuitias. diuitibus autem propter potentiā cōcupiscere nō necessarias delectatiōes. Ideo manifestū ē quod vtriusque scōm veritatē sūt indigētes et pauperes de quo Arist. primo rhetorice dicit quod duplēt sūt indigētes. aut enim vti necessarii sicut egeni. aut vti excessus sicut diuites. Dicendū ē igitur quod nō solum indigētia necessarii mēsurat apud egenos cōmutabilia. sed etiā indigētia excessus apud ditēs. Ad tertiū dubiū est dicendū quod quāda mēsurā secundum equationē quātitatē. scilicet quā mēsurā potest equari mēsurato pro sui replicatiōe. et sic vnitatis est mēsurā numeri. et vnitatis ponderis quarta doliū vīni et vlna pāni et de ista loquitur aristoteles decimo methaphisice. hec enim est eiusdem generis cū mēsurabilibus et est idiusibilis aut simpliciter aut scōs sensū aut scilicet institutiōe: vel aliquo tali modo. alia est mēsurā secundum similitudinē: pro portōis: verbi gratia sicut motū mēsuram⁹ spacio vel tpe. nā si mot⁹ a sit in tpe b et mot⁹ c in tpe d arguem⁹ sic sicut a ad b ita c ad d igitur pro locū a transmūtata pro portōe si cut a ad c ita b ad d. scilicet tps b est duplēt tpi d. ergo mot⁹ a est duplex motū c. et ita etiā potest explicari si mot⁹ mēsurat⁹ spacio. Dico igitur quod indigētia huāna mēsurat cōmutabilia secundum similitudinē: pro portōis. nō secundum equationē quātitatē. Nā scōm quod plus vel min⁹ indigemus: scōs si res est plus: et min⁹ valoris: scōs autem equationē quātitatē valor rei cōmutabilis mēsurat⁹ pro valore. et indigētia pro indigētia etiā et tps pro tps. et motus pro motū. vbi grā scitua lore quā vīni potest pro replicatiōe scire valorem doliū et hoīm indigētia coēs mēsurabo pro indigētia scilicet clarū. Tūc ad rōes dicendū ē quod due p̄me procedunt de mēsurā secundum equationē quātitatē. Ad tertiā dicendū quod coīs indigētia bñ cōpatīē res: quibus indiget exiūtā aliqbus apparatus. iō nō v3: hec de q̄ ne

Veris decio septimo: Vtrū numisma sit necessarium ad mēsurandum cōmutabilia. Arguitur quod non: quia vnius mēsurabilis scōm vna eius rōne debet esse vnica mēsurā. sed cōmutabilia scōm nullā rōne mēsurari p̄nt numismate. nisi scōm quod cadunt in vsum huānū. et vti sic habent alia mēsurā scilicet indigētia huāna. ergo scōm nullā rōne p̄nt numismate mēsurari. Itē si numisma eēt mēsurā venaliū: sequeretur quod sēp pro equali habem⁹ res venales equales. sed h̄ est fīm quia pro decē libris hēmus aliqñ solū doliū vni: aliqñ autē duo aut tria. Item ex quo cōmutatio est necessaria ad humanā sustētationem sicut dicitur fuit pri⁹: quia natura non deficit in necessariis. sequitur quod omne illud est institutum per naturā quod est necessarium ad cōmutandum. sed numisma sicut dicit aristoteles non est a natura: ymo in nobis est ipm transmūtare et facē inutile. et numisma nō est necessarium seu necessaria mēsurā cōmutabilium. Oppositū videt. velle aristoteles. Et in primo politice dicitur: quia non est bene possibile res natura cōmutabiles transportari ad loquina loca ad habedū ea: qui bus indigem⁹. numismatis vltus est ex necessitate adinuētus. Primo oportet videre necessitate numismatis ad cōmutatiōes. Secūdo quod per ipsū mēsuratur cōmutabilia. Quātum ad primū dicendū est quod ad pfectā hoīm coicatiōe et sustētatiōem numisma est necessarium i cōmutatiōe: ymo puto quod ipm est simpliciter necessarium ad illius hoīm: quā nūc est multitudinis sustētatiōe. Hec cōclū⁹ probat multipliciter. Primo quidē ex distātia locorū: vbi sūt cōmutāde res: vbi grācia in atre bato sūt frumēta et non vīa pro frumēt. igitur suis volūt habere vīa de galconia: portare autem ad galconia sua frumēta: maioris sūpt⁹ eēt quā frumēta valeret. et ita nichil aut modicū vīni reportaret. quid igitur fiet. necesse est esse aliquid pue quātitatis vti sit bene portabile et valoris magni quod sit cōmutabile frumēto et vīno. et hoc est numisma: quod accipit⁹ pro frumēto et pro vīno reportabo et ad istū modū cōmutatiōis optimi sūt flore ni. Scōdo si idē p3 ex distācia tēporū. vbi grā nūc hēo vīnū multū et āno sequēti indigebo: nec vīnū quod hēo seruare possū quia putresceret: necesse ē quod ego aliqd accipiam⁹ pro vīno quod facili⁹ seruare possim sicut sūptū et sine putrefactōe: hoc ē numisma. Et hāc rōem ponit aristoteles sub hiis v̄bis. profusa aut cōmutatiōe si nūc nō indiges quā erit si indigeas numisma nobis fideiusor. Tercio idē p3 ex nrā multiplici indigētia vbi grā iste pauper

opt3 quod labore suo lucret sibi necessaria. laborat igitur trib3 dieb3 vni diti et sibi deficit panis: carnes: lac. sal. sinapiū. et c̄ quod non h3 ille diues. s3 h3 lapides preciosos: quod igitur fiet: necesse ē vti pro labore recipiat rē ad pua ptibile. p̄ vna pte hēat lac et pro alia panē et sic de aliis et ad h̄ ē necessaria minuta pecunia. Quarto idē p3 ex quāda cōmutabiliū magni valoris indiusibilitate: verbi grā equū hēo et indigeo veste calciamet⁹ et cibo igitur equū meū non dabo coriario quod forte non h3 vestes neque agricole quod forte nō hēre calciamēta etiā forte agricola et coriari⁹ nō indiget equū igitur pro equo opt3 pecuniā accipe et vna pte dabo pro pāno alia pro calciamēto: reliquā pro frumēto. Et vti sit ad vnu dicē cōsiderāti. mltē alie necessitates numismat⁹ appēbūt. Pro quibus necessitatibus sicut aliqui dicunt numisma aliq̄s exigit cōditiones. Vna est quod sit pū quātitate sic enī nō pot fieri in tractio ei quin de facili p̄pedat⁹. Scdā quod hēat in p̄fōem characteris alie⁹ p̄ncipis alias possit qui lib3 figere et significare numisma ex quā cōmutatiōe nūc equitas tollēt. Tercia quod sit certi poderis. alie enī non poss3 pro ipm certū p̄ciū cōmutabilibus imponi. Quarta quod sit bñ p̄māsiū sicut corrūone quod alie nō poss3 pro ipm fūcē indigētie p̄videri. Quinta quod hēat materiā p̄ciolā vti mlt⁹ valor possit in puo loco reponi et ad loca distātia facili⁹ portari. Sexta quod sit in parua diuisibile specialit⁹ propter pauperes quā sepe multiplicibus reb3 indigent parū p̄ciū. Quātū ad scōm articulū dicit quidā quod p̄ncipes quātitatem valoris inponit numismati et scōm valorem sibi inpositū mēsurat⁹ pro ipm cōmutabilia. iō dicebat aristoteles quod numisma nō nascit⁹: notē est et in nobis est facere ipm inutile. S3 forte quod sic absolute dicē non est necessarium. quā si nulla eēt modo pecunia et rex aliquā de nouo fabricaret. vū est quod poss3 sibi nomē inponere: sc3 quod vocaret⁹ denari⁹ vel obol⁹. et enī nō eēt inponere quātū valeret denari⁹ vel obol⁹: poito enī quod rex diceret valeat denari⁹ quartā vīni h̄ nō eēt iustū quod vnu vīnū est melius alio et in vno loco quā in alio. Optet igitur primo quod valor pecunie in indigētia huāna mēsuret. s3 enī forte nō indigeam⁹ ad nrās necessitates auro vel argēto. tñ diuites indiget eis ad excess⁹ suos in apparatus exterioribus propter quod videm⁹ quod aurū et argētū in massa tāti valoris sūt vel quali tāti. sicut in moneta. cū igitur valor pecunie mēsurat⁹ fuerit scōm pro portōe ad huāna indigētia oia cōmutabilia poterūt appciari secundum portōe ad pecuniā quāle enī pro portōe hēbūt ad huāna indigētia t̄ez pro portōe hēbūt ad pecuniā huāne

indigentie pporcionatā. verū est tñ q̄ iā aliqua
currente moneta. si rex aliam fabricaret: posset
ei in ordine ad precedentē p̄ciū iſtituere. verbi
gracia dicere q̄ nouus denarius pro tribz vete-
ribus ponatur et capiatur. ſz ſi ſcōm ſue materie
relationē ad humanam indigentia non valeat.
tñ velvalde ppe. rex peccaret et iuſte ſup com-
munē pplm lucrareſ. niſi forte ppter coē bellū.
vel aliqua aliam coēm neceſſitatem excuſareſ
a peccato Ad rōnes dicendū eſt. Ad p̄mā q̄
unica eſt p̄mā et principalis mēſura cōmutabi-
liū ſz humana indigentia. ſz non eſt incōueniēs
aliam eſſe mediam. que mēſurata per p̄mā po-
terit reliqua mēſurare Ad aliā cōcedit q̄ nu-
miſma non eſt certa mēſura venaliū. niſi ſcōm
relationē ipſius et illoꝝ ad humanā idigentia
Ad aliāz dici poteſt q̄ tāta multitudo populi
ſicut nunc eſt nō poſſet bene ſuſtentari ſine mul-
tiſque natura nō poteſt nobis dare ſine arte: nec
ppter hoc natura deficit in neceſſariis. quia de-
dit nobis rōnē per quam oēs artē poſſumus no-
bis acquirere. et per cōſequeſ omnia nobis nece-
ſſaria pcurare. Et ſic eſt finis queſtionis.

**Veritur decimo octauo Vtrū Ius politi-
cum ſit aliud a iure dominatio paterno
vel vxorio** Et arguitur q̄ non quia omē
ius naturale eſt ius politicū. cū ius naturale ſit
ſpēs iuris politici vt patet in littera. ſz ius domi-
natio paternū et vxoriū eſt ius naturale vt patet
p̄mo politice. ergo et cetera Item dicit aristo-
teles iuſtū politicū eſſe quibz eſt lex ad ipſos. ſz
leges plures dantur dnōꝝ ad ſeruos. patrū ad fi-
lios. et viri ad vxores. et ecōtra q̄ etc. Itē p̄-
cipatus deſpoticus principatus regalis. et princi-
patus politicū videntur icludere iuſtum politicū
inter p̄ncipatē et ſubiectū. ſz p̄mo politice decla-
ratū eſt q̄ dn̄s principatur ſeruo deſpotice. et pa-
ter filio regaliter. et vir vxori politice q̄ etc. Op-
poſitū dicit philoſophus. Notandū q̄ ius politi-
cum eſt ius ſeruandi debitū ordinē inter ciues.
Sunt autēz ciues qui ſub eodē p̄ncipatu commo-
rantes. ſunt i viuēdo. acquirēdo et poſſidēdo
liberi et equales. et non dico equales ſic q̄ quā-
tū vnus acqrit vel poſſidet tñ alter. ſed ſic ſūt li-
beri et equales. quod licet vnicique equaliter

tantum ſibi acquirere quantum poteſt et acqui-
ſita poſſidere et vt eis ſicut placet abſq̄ tamen
cōmunitatis aut conciuuium leſione. Ius autem
dominatio eſt ius ſeruandi debitū ordinē inter
dominū et ſeruū. Ius vero paternū eſt ius
ſeruandi debitū ordinem inter parentē et pro-
lem. Sed ius vxoriū eſt ius ſeruandi debitū or-
dinem inter virū et vxorem. Dicendū eſt ergo
q̄ iuſtū politicū eſt multipliciter diſtinctum
ab alio triplici iuſto. primo quidem quantum ad
eius materiam vel obiectū quoniam iuſtū po-
liticum eſt inter partes ciuitatis et inter ciues vt
dictū eſt: ideo etiam dicitur politicū id eſt ci-
uile. Alia autēz iuſta ſunt inter partes domus
quia ſicut dicitur primo politice primē et mini-
me partes domus ſunt dominus et ſeruus mari-
tus et vxor: pater et filius. modo ciuitas et domus
ſpecie differunt: non ſolum magnitudine et par-
uitate vt probatur primo politice. ergo illa tria
iuſta non ſunt iuſta politica. ſz vocantur prope
iuſta economica. Item ius politicū eſt inter
perſonas diuſas in proprietate et vſu bonoꝝ.
Aliud autem triplex iuſtum eſt inter perſonas
cōiunctas in vtroꝝq̄ iſtoꝝ. ſeruus enim eſt tanq̄
poſſeſſio domini: filius autem ſicut pars patris:
vxor autem eſt viro cōiuncta. Item iuſtum
politicū eſt inter perſonas equales quantum
ad principari et ſubiici quia neutri ciuiūz aliis
naturaliter principantur vel ſubiiciuntur. A-
liud autem triplex iuſtum eſt iter perſonas na-
turaliter inequales paterfamilias enim natura-
liter principatur ſeruis vxori et liberis put oſte-
ditur primo politice. Secundo autem iuſtū po-
liticum differt ab alio triplici iuſto quantum ad
formam et modum quoniam iuſtum politicū
eſt equalitas eorum ſimpliciter inter quos ipm
eſt in hoc vt quilibz habeat quod ſuum eſt Ali-
ud autem triplex iuſtum eſt inequalitas ſimpli-
citer eorum inter quos eſt equata tamen ſcōm
debitam pporcionalitatem. Iuſtum enim eſt
q̄ pater prebeat filio nutrimentum et doctrināz
et contra filius patri reddat honorez et reueren-
tiam. et ſicut ſeruus acquirat domino et procurat
Ita econuerſo oportet q̄ dominus ſeruū custo-
diat et defendat. Et vt dicit Albertus ſicut vir
vxori prebet fecunditatem: ita vxor viro repen-
dat generationem. vel vt alii dicunt q̄ ſicut vir
honorem impendit vxori ſic ſcilz q̄ ex honore
viri mulier honoratur: ita mulier reddat viro de-
bitum famulati. Tercio vero differunt quā-
tum ad finem vel effectum quoniam iuſtū do-

minatio eſt paternū et vxorium. ordinan-
tur principaliter ad ſuſtentionem et conſerua-
tionem humane vite. Iuſtum autem politicū
ordinatur ad per ſe ſufficientiam vite ſicut ſatis
patet primo politice. et Tullius idem declarat
in principio ſue rhetorice. Quarto iterum poſ-
ſunt differre penes cauſam efficientem. in iu-
ſtum ad iuſtū reducentem. qm̄ cū par in parem
non habeat imperiū. et illi inter quos eſt politicū
iuſtū ſunt ad inuicē pares vt dictū fuit. oportet i-
uriā corrigi per iudicem terciū habetē in ſe
auctoritatē ſibi vel ſuis p̄deceſſoribz a coitate cō-
miſſā. In aliis aut iuſtis non eſt terciā p̄ſona. ſz
illa pars que alteri preeſt dirigit eam ad iuſtū.
dominū enim eſt ſerui punire et patris filiū caſti-
gare: et viri vxorē reprehendē ſi delinqt. Eſt tñ
intelligendū q̄ aliqui pater et fili⁹ vel vir et vxor
aut etiā domin⁹ et ſeruus. aliq̄ hnt diuerſa bo-
na i quibz domin⁹ nō preeſt ſeruo vel pater filio
nec vir vxori. vbi gracia poſſibile eſt q̄ aliquis
eſt ſeruus in bonis exterioribz ſz non in corpore.
ppter q̄ ſaltē corpus habz diuiſū ab his que ſūt
domini. fili⁹ etiā cū emācipatus fuerit a patre.
poteſt habere p̄prias poſſeſſiones aut etiā ſicut
ſcōm aliquas conſuetudines patriarū matre de-
ſuncta. fili⁹ habet dn̄ium ſuper medietatē bono-
rum. ſimiliter vxor aliqui et ſcōm aliquas cōſue-
tudines habet p̄prie dn̄ium in p̄prietate aliqua-
rum hereditati. licet ipſa quo ab vſum ſit viro
cōiuncta. et ſaltē fili⁹ et vxor habent diuiſim
a patre vel a viro vitam corporalem: corpus et
membra ſaltē vſq̄ ad aliquem terminum. ita
q̄ in hijs non ſunt ſub dominio patris aut viri.
Dicendum eſt igitur q̄ quātū ad omnia bo-
na que ſeruus et dominus vel pater et filius. vel
vir et vxor habent diuiſa ad ipſos eſt iuſtum.
politicū. et poſſunt ad inuicē habere legitimāz
actiones et recurrere ad inuicē politice. cui⁹ rō
eſt quia vt ſic nō habent ſe p̄ modum ſerui et do-
mini vel patris et filii vel viri et vxoris. ſz p̄mo-
dum ciuiū eo q̄ vt ſic ſūt tāquam liberi et equa-
les. ideo etc Sed quātum ad ea bona que hnt cō-
iuncta inquātū hic eſt dominus et ille ſeruus. et
hic pater et ille filius et iſte maritus et hec vxor
nō eſt iter eo iuſtū politicū ſicut ex dictis appuit
Ad quod etiam probandūz Ariſtoteles du-

plex mediū assignat primum quia non eſt iu-
ſtum politicū ad quod non eſt iniuſtūz ſed pa-
tris ad filium vel domini ad ſeruū et c. non
eſt iniuſtum. ergo et cetera. maior patet quia cō-
traria ſunt nata fieri circa idē. minor patet qui-
a ſeruus/filius/ et vxor ſunt tanq̄ pars vel poſſeſ-
ſio domini patris aut viri. nullus autem ad rez
ſuam vt ſua eſt iniuſtum facit. tum quia iniu-
ſticia et iuſticia ſunt ad alterum. tum quia iniu-
ſtum facere proprie eſt nocere ex electione nul-
lus autem eligit ſibiipi nocere ex electione vtdi-
cit Ariſtoteles Secundū mediū eſt. q̄ ad il-
los nō eſt iuſtū vel iuſtū ſimplr adq̄s lex nō fer-
tur ſz lex non ferē patris ad filium et cetera. vñ
de per nullam legem pater punitur a principi-
bu vel legiſlatoribus ſi percuſſerit filium. ſaltē
vt dicit Ariſtoteles anteq̄ ſit pelicon et adultus. et
ita de domino et ſeruo. Ad rationes igitur
ſoluendum eſt. Ad primam poteſt dici q̄ ne-
q̄ omne ius naturale eſt politicūz neque omne
ius poſitiuum eſt politicū: ita q̄ naturale et po-
ſitiuum non ſunt differentie ſpecificę et eſſentia-
les iuſti politici ſecundum q̄ politicūz. ſed ſunt
eius differentie accidentales. ſicut ſi homo diui-
deret in maſculum et femellam. quibus etiam
alie ſpecies animalium diuiduntur. non ſolum
enim iuſtum politicū diuiditur in naturale et
poſitiuum: ſed etiam iuſtum economicū. ſepe
enim paterfamilias aliqua ſtatuit in domo fo-
re obſeruanda vltra id quod iuſtum economi-
cum naturaliter requirebat. Ad aliam di-
cendum eſt q̄ legalis iuſticia de ſingulis ad hu-
manam vitam pertinentibus intromittit ſe ſi-
cut dicitur in hoc quinto. propter quod ipſa per
modum documentorū poteſt determinare qua-
liter ſe debeat habere pater ad filium. et vir ad
vxorem. vel etiam dominus ad ſeruū. et e-
contra. ſed leges non feruntur ad eos per mo-
dum preceptorum. propter quarum tranſgreſſi-
onem filius habere poſſit actionē contra patrem
vel vxor contra maritum: niſi ſicut dictum eſt
ingtū poſſunt habere diuiſa bona. Ad vlti-
mam dicendum eſt q̄ principatus paternus nō
eſt principatus regalis ſimpliciter. ſed ſecundū
ſimilitudinem ſue ſcōm quid. ſicut apparet pri-
mo politice et octauo ethicorum. et iterū neque

principis alicuius ad subditū est iustum politi-
cum pprie inquitū subditi sunt sed inquitū
quo ad aliqua sunt equales et abinuicem absolu-
ti. sic enim et nō aliter ciues aliqui hnt actionē le-
gitimā cōtra legē. et sic finit questio

Veritur decio nono. Vtrū sit aliqđ iu-
stum naturale. Arguit qđ non. Quia
nulla est iustitia naturalis Nam ois iu-
stitia saltem pprie dicta est vtus moralis. et per
consequēs per consuetudinē acquirif. ergo p lo-
cum a cōiugatis nullū erit iustū naturale. Itē
omne iustum in aliqua comunicatione cōsistit vt
patet in quinto huius et in octauo. si ergo cōmu-
nicationes hominū non sunt naturales iusta nō
erunt naturalia. modo comunicationes nō sunt
naturales. ymo mere volūtarie. Item nullū na-
tura exitium aliter assuecit. scđo huius. s3 scđm
oem modū iusti aliter cōtingit assuecē et hoiēs
fieri iniustos. g. et c. Item sicut dicit aristoteles.
Naturale est qđ vbiq; habet eādem potentiam.
quē ad modū ignis hic et in p̄tis ardet. s3 nulla iu-
sta habent vbiq; et apud oēs eādem potētiam. s3
ea mutari oportet sepe. ppter cōcūstantiari in-
cidentiū varietatē. ad qđ deseruit epykeia. vt
post videbit. ppter qđ etiā dicebatur p̄mo huius
qđ bona et iusta de quib3 ciuilibus intendit. tātam
habent dram et errorē. vt videatur lege sola esse
natura non igit. Oppositum vult aristoteles
qui diuidit iustū politicū in iustum naturale et
iustū legale. Item videtur qđ omē iustum est
bonū. s3 nullū eorū que preter naturā bonum. vt
dicit aristoteles septio politice. ergo nullū iustū
est preter naturā visa fuit drā inter ius iustum.
et legem. Ius enī erat pceptū seu ordinatio dñi
circa subditos. Iustum autē erat qđ subditis cō-
cedif scđm iura. Lex autem erat scriptura iuris
in libro vel in animo. ppter qđ iustū nō videtur
dici naturale. nisi quia est fm ius nature. neque
lex naturalis nisi quia est descriptio iuris natu-
re. ideo de iure nature videndū est. Sciendū
est qđ homines possunt triplices habere domios
puta deum. naturam et principes. Deus autem
dupliciter potest ordinare super hominem Vno
modo scđm cōmunē nature cursum scilicet me-
diante natura. Deus enim in operib3 nature co-
agit. imo plus agit qđ natura scđm auctorem de
causis dicentem. Prima causa plus insiuit et
natura nanq; dirigit in suis operationib3 ab ip-
so deo et intelligenti vt dicit commentator du-
odecimo methaphisice commento decimonono
Hanc autem ordinationem dei non distingui-

mus ab ordinatione nature. eo qđ hoc deus i na-
tura simul operantur. Aliomodo deus ordi-
nat super hominem immediate et supnaturali-
ter reuelando et manifestando nobis aliqua
documentauit nostre ad que humana ratio na-
ture sue relicta non potuiff3 peruenisse iste dei
ordinationes et precepta possunt et debent dici
iura diuina non iura nature. neq; iura humana
nisi forte passiuē sc3 quia hominibus precepta.
Sed de istis forte nihil intendere videtur. Ar.
propter quod de his pretermittentes descenda-
mus ad secundum dominū qui est natura. Na-
tura autem (sicut patet secundo physicorum) di-
citur de materia et de forma. sed materia nullū
hab3 dominium siue principatum: sed omnino
ducitur secundū exigentiam et impetum agen-
tium et formarum. si autem in homine sunt plu-
res forme substantiales vel vnica diuersa ha-
bens potentias tamen nihil intendimus ad pre-
sens nisi de formis cognitiuis vel saltem medi-
ante cognitione operantibus: sicut sunt appetitus
et voluntas. Alie autē virtutes sunt communes a-
liis inanimatis: et non sunt humane sicut de po-
tentia nutritiua dicit Ar. in fine primi huius
Potentia autem et appetitus sensitiuus licet sit
cōmunis ceteris animalibus: tamen in homine
spectat ad mores et ad directionē humane vite:
put aliquāter participat rōem fm qđ exaudi-
bile et ei obedibile. dēm est enī p̄mo huius qđ il-
la pars sensitiua innata est adūfari rōi et innata
est etiā obedire. Tenēdū est tñ qđ prout ipa ina-
ta est adūfari rōni nullū deb3 in humanavita
gerē dominū. sed eius iudicia vel precepta sūt
solū amittenda fm qđ cōsonat rōni. Dicit ergo
quidā qđ pars sensitiua multas instituit ordina-
tiones et precepta circa vitā humanā in quibus
etiā cōcors est ratio. verbi gratia coniunctio
maris et femine: liberorū pcreator: et vis illate re-
pulsio sicut dicit Albertus. Sed iterū super hoc
pars rationalis multas alias ordinationes et p-
cepta nobiliora per ratiocinatioē inquisitionē
apponit vtraq; ergo pcepta cōmuni nomine pos-
sunt dici iura nature. s3 stricto nomie quidā vo-
cant pcepta rationis iura gentiū eo qđ gētibus. i-
homib3 ppria est ratiocinatio sola vero prece-
pta sensus vocant iura nature: quia nō per iqui-
sitionē aliquā s3 tanq; ex instinctu nature pueniūt.
Si autē aliqua fuerint que neq; per sensū ex instin-
ctu naturali neq; per rōem sunt magis ad vnā
ptem ex natura rei detiabilia qđ ad aliam et per
principes seu legislatores determinant quivū

ptem determinate precipiant: tunc ista pcepta
erunt iura distincta contra predicta iura gētū.
et nature et ista iura videt Ar. vocare legalia.

Alii autē aliqui vocat ea ciuilia. Alii autē di-
cunt qđ sicut in speculabilib3 quedā sūt p̄ncipia
p̄ma. que cōmentator: tercio de anima dicit esse
naturaliter inata seu cognita. nō quia a p̄ncipio
nostre creationis sunt cognita. s3 quia sine iquisi-
tione rōinatione ex sola naturali inclinatione
intellectus ad intelligibile cōphendim3 ea statim
et cōcedim3 qñ nobis occurrūt. Alii autē sūt
cōclusiones nō statim cōcessa. s3 per deductionem
earū ex principis p̄mis predictis. Alia vō
sunt contingencia: que si ita sint vel aliter nichil
differt in ordine ad p̄ncipia naturaliter cōcessa
vel cōclusiones ex eis deductas. Ita i opationi-
bus quātū ad practicū itellectū quedā sūt p̄nci-
pia naturaliter ab oibus cōcessa. non ex inquisi-
tione aliqua: sed quasi ex instinctu naturali. sci-
licet ex inclinatioē naturali aīe ad ipsū verum.
ipsū bonū. Alia autē sunt que ex dictis princi-
piis ratiocinādo possūt inferri. Et alia sūt qđ non
differūt si sic vel aliter fiant. Prima igit dicitur
iura nature. scđavo dicit iura gentiū apud le-
gistas: et vtraq; cōi noie apud Ar. dicit iura na-
ture. quia sc3 aīa rationalis ex vi nature sue de-
terminat ad ea. licet differēt. sc3 ad p̄ma sine
ratiocinatioē. et ad scđa per ratiocinationes. Et
sicut prius dictū fuit cum de indifferentib3 princi-
pes vnā partē determinauerint illa pcepta vocā-
tur apud Ar. iura legalia. qđ scil3 nō ex natura
vim habēt sed solū quia a lege posita sūt. ap̄ le-
gistas aut vocat iura ciuilia p̄ tanto: qđ sūt alia
et alia in aliis et aliis ciuitatib3. Et isti duo mo-
di dicendi distinguūt per hoc qđ p̄mus modus
ponit qđ iura nature stricto noie appellata. put
contra iura gentiū distinguūt sunt pcepta p̄tis
sensitiue. put tñ instinctu naturali scil3 put a cau-
sis superioribus que nō fallūt ipsa dirigit in debi-
tum finē. Scđs aut modus ponit qđ iura nō sunt
fm humanos mores nisi que ratiōe iubēt sed il-
la vocat iura nature stricto noie ad que rō p in-
stinctū nature determinat absq; ratiocinatioē iq-
sitione. Et forte qđ hoc est melius. qđ nihil in hu-
manis actibus est bonū neq; p̄ p̄ns iustū nisi p-
ut est cōsonū recte rationi. Si enim in sensu lista-
mus: totum bestiale est et nihil humanū. Ad
huc alii dicunt qđ dispositiones ille dicuntur ho-
mini naturales que sunt sibi cōueniētes ad atti-
gendū proprium et naturale bonum secundū qđ
sibi est possibile. Conueniēs enim communiter

dicitur naturale. et disconueniēs innaturale. si-
cut dicitur qđ frigiditas est naturalis aque. et ca-
lidas innaturalis. Ea autē que in humanū vlti-
veniunt tripliciter se habent apud hominem et
apud corpus et apud animam. Apud corp̄ enī
apparet qđ quedam determinate congruunt cor-
pori bene disposito sic qđ eorum opposita nō con-
gruerent. Alia autem sunt que et sua opposi-
ta indifferēt sibi congruunt. Aliavero sūt
que congruunt corpori non bene disposito sed e-
gro ratione egritudinis. vt dietavel aliqua alia
medicina. Que autem perfectē nature cōgru-
unt illa dicunt simpliciter congrua et per conse-
quens simpliciter naturalia. Quevero cōgru-
unt defectibus nature talia dicunt congruē secu-
dum quid: et esse naturalia secundum quid: sim-
pliciter innaturalia. Que autem indifferentia
sunt dicuntur accidentalia. Sic igitur dicendū
est de his que spectant ad regimen politicū. que
dam enim expediunt omni ciuitati bene se ha-
benti. propter quod iustum naturale simpliciter
consistit in eorum obseruatione. Quedam autē
congruunt ciuitati defectuose ratione sui defect-
tus: que sibi bene habenti non cōgruerēt in quo-
rum obseruatione iustum consistit non natura-
le simpliciter sed naturale secundum quid.
Alia autem sunt que sic vel aliter facta ciuitati
congruunt indifferēt. et si ad alteram partē.
per principem vel consuetudinē determinen-
tur: tunc in huiusmodi determinationis obserua-
tione consistit iustum accidentale. Primum
igitur istorum trium iustorum vocatur ab Ari-
stotele iustum naturale propter causam predic-
tam. A legis autem secundum prius dicta di-
uiditur in ius naturale stricto nomine et in ius
gentium. Tertium autem iustum vocat Aristo-
teles legale. pro tanto qđ eo solo magis est iustū
sic qđ aliter. quia lege determinatum et legiste vo-
cant ipsum ius ciuile. quia aliud et aliud inue-
nitur in alia et alia ciuitate secundum volunta-
rias determinationes principum vel ciuium.
Secundum autem iustum aliqui reducūt ad pri-
mum. quoniam in eo differt ex parte rei sic et a-
liter fieri. Alii autem reducunt ipsum ad
tertium. quia est aliud et aliud in alia et alia ci-
uitate. Et manifestum est qđ si iustū diuidatur
in commune omni ciuitati bene habenti. et in
propriū vnicuiq; tunc secundum iustum cum
tertio cadit sub secundo membro diuisionis. Si
vero iustum diuidatur in illud quod ex pte rei
est iustum et oppositū ē iustum: i illō qđ ex re nō

differt sic vel aliter fieri: sed per solam legis determinationem: tunc scdm iustū. cū primo cadit sub primo membro diuisionis. Et nō est vis quomō dicatur. satis enim apparet questū scilz qm̄ que dam sunt iusta naturalia secundum dictos mōs. Sed vltius sciēdū est q̄ cōmūsiue accipiēdo naturale omnia iusta possunt dici naturalia. nā aliqua sunt pprie naturalia sicut dictū fuit: quia practicus intellectus eis naturaliter assentit. eo q̄ scdm albertū naturaliter descripta sunt in naturali iudicatorio rationis. et ista sunt cōmūsiue p̄ncipia practice rationis. vt quod bonū est. p̄sequendū et malū fugiendū. q̄ non est iniuriādū q̄ parentes sunt honorandi: et filii mittendi. nāz nam sicut dicit Albertus aliter homo non esset honesti p̄ticeps nisi p̄ncipia honesti essent in eo per naturam sicut nec esset particeps sciēcie si non essent in eo p̄ncipia scientie per naturam. Natura enim nihil facit ad aliquem finem cui non conferat p̄ncipia per que potest perueniri ad ipsum. alit̄ deficeret in necessariis et agerz o. eiōse. Alia aut̄ sūt secundario naturalia quia scz ex predictis pprie naturalibus deducta sūt. mō omnia alia iusta vel iura deduci p̄nt ex eis. sed differenter. quedā enī ex eis oriunt̄ sicut cōclusiones ex p̄ncipiis. et ista vocat ar̄. adhuc naturalia. Aliquā aut̄ dicunt q̄ stricto nomine vocatur iura gentiū. Alia aut̄ oriunt̄ ex dictis p̄ncipiis nō sicut cōclusiones: sed sicut conclusionum voluntarie dēmiationses q̄tū ad executionem vbi gratia concludi pōt q̄ fur puniendus sit. sed quomodo non concluditur eo q̄ fm̄ rei naturaz nō differt vtr̄ isto modo vel alio. p̄pter quod legistatores vno modo determināt in vna ciuitate et aliter in alia. et h̄mōi dēmiationses possunt dici cōmūsiue iura naturalia scz in q̄tum sunt consona p̄ncipiis et conclusionibus practice rationis. que pprie iura naturalia dicunt̄. Ad rationes igitur dicendū est. Ad p̄mā q̄ si obiectum habitus est a natura non p̄pter hoc oportz habitū esse a natura. sed per doctrinā vel assuetudinē potest habitus acquiri circa obiectū q̄ est a natura. vel pōt cōcedi q̄ iusticia est naturalis. i. cōueniens humane nature nō quia generata in nobis per naturaz prout generari per naturam distinguitur contra generari per doctrinam vel per assuetudinē: et itez iusticia est nob̄ naturalis scdm aptitudinē licz p̄ficiatur p̄ assuetudinē. vnde sc̄o huius dicit Ar̄. neq̄ igitur natura neq̄ preter naturam insunt virtutes. sed in natis quidem nobis suscipere eas: perfectis aut̄

assuetudinē. Ad alia similit̄ dicendū est q̄ humane cōiunctiones sūt naturales quo ad inclinationē. homo namq̄ natura cile aial est p̄o politice. sed cōiunctio per voluntatē p̄ficiē et per assuetudinē. Ad alia potest dici q̄ per quācūq̄ assuetudinē non posset de iniusto iustū fieri vel econtra. sed quantū ad opari iuste vel iniuste cōtingit alit̄ assuetudinē p̄pter quod rō nihil cōcludit de iusto vel iniusto. scz de hoc quod est opari iuste vel iniuste cōcedi pōt q̄ iuste vel iniuste non operamur a natura sed ab habitu. Ad aliam dicendū est q̄ nō oia naturalia sūt apud oēs sēper eadem sed sufficit q̄ in maiori pte: sicut est de hoc q̄ est habere quinq̄ digitos in manu vel parte dextrā esse fortiorē sinistra. pōt ergo dici. q̄ naturale est idem apud oēs si instantia nō p̄uenit ex aliquo accidentali impedimēto nature. et ita dictum fuit de iusto naturali. Ad rationem in oppositum patet per vltimū notabile. oia nāq̄ iusta cōcedunt̄ esse naturalia fm̄ nois extensionē. Et sic est finis questionis.

Verisimiliter. Vtrū iustū politicū bene diuidat̄ in iustū naturale et iustū legale. Er arguit̄ q̄ nō. quia diuidētia dēdent equari diuisio. vbi gratia quicqd̄ est animal est aial rationale vel irrationale et econuerso quicqd̄ est aial rationale vel irrationale ē aial ideo aial bene diuidit̄ in aial rationale et animal irrationale: sed in p̄posito nō est ita. quia non omne iustū naturale aut legale est iustū politicū. p̄batio quia iustū paternū vel vxoriū ē iustum naturale vt p̄ p̄mo politice: et tñ nō est iustū politicū vt dicit̄ in isto quinto ergo rē. Itē pars diuidēs non debet esse equalis toti neq̄ in plus q̄ totum: sed iustū legale est in plus q̄ iustū politicū vel saltem est ei equalē. qm̄ iustū legale videt̄ esse q̄ p̄tinet ad legale iustitiā. tale aut̄ ē omne iustū imo omne vtuōsi. cum iustitia legalis sit omnis siue tota vtuōsi. Et cōfirmat̄ quia iustum legale est q̄ p̄ceptū est a lege. sed lex p̄cipit circa oēs virtutes et malicias vt d̄ in p̄ncipio huius quinti igit̄ rē. Item diuisio illa nō est bona que nō cōcordat diuisionibus datis ab actoribus solēmbus aut etiā diuisionibus in legibus vel sacris canonibus approbatis. sed sic est de ista q̄ patet. quia tullius in fine sue p̄me rhetorice cum duobus mēbris dicte diuisionis apponit tertiū. dicit enim aliud esse ius naturale aliud cōsuetudinale. et aliud legale. Itē Ar̄. primo rhetorice ponit alia diuisione que non videt̄ isti eadē scz q̄ iustū aut ius. aliud est p̄p̄riū ali-

ud est cōe. Iterū in decreto ius diuidit̄ in naturale et civile mō civile fm̄ nois significationē est idē quod politicū. ergo ius politicū diuidit̄ cōtra ius naturale. Item leges apponūt tertium mēbrū scz ius gentiū q̄ nec dicit̄ eē ius naturale nec legale. ideo diuisio erat insufficiens. Item niēbra diuisionis coincidunt. quia ius naturale scribi pōt et p̄cipi. et ita erit ius legale. iō diuisio nō est bona. Oppositum dicit Ar̄. visa fuit p̄s d̄na inter ius. iustū. et legem qua supposita. Notandū est p̄mo q̄ fm̄ cōez vocū impositōez ciuiles politicū idē significat iō quod dicemus de vno intelligemus idē de alio. Iustū ergo politicū vel civile capis̄ tripliciter. scz pprie. cōiter. et cōissime. Iustum politicū cōissime acceptū est omne q̄ legistatores cōmune bonū policie cōiectantes p̄cipiūt vel exhortant̄. et ita omne iustū. quod est omne opus cui iustibet vtuōtis. dicit̄ iustum politicū. sic ergo iustū paternū et iustū vxoriū et quodcūq̄ aliud iustū dicit̄ iustū politicū. sic enī cōmentator loquēs in p̄mo huius. de ciuili vel politica p̄te te dicit eius partes esse p̄ciosissimas vtuōsi vt dicit̄ militare economicā et rhetoricā. Iustū aut̄ politicū cōiter dicit̄ sumis̄ fm̄ id quod ciuitas addit supra domū. et ita iustū politicū acceptū fuit p̄s distinctū cōtra iustū economicū puta paternū vxoriū et d̄natiuum. Iustū aut̄ politicū pprie dicit̄ est illud quod attēdit̄ penes p̄cepta seu statuta vel p̄suetudines alicuius specialis politicie vel ciuitatis. ita q̄ nō oportet cōmūsiue ip̄s alibi esse iustū. verbi gratia quod in francia iustū est furē laqueo suspendi. alibi aut̄ iustū est ip̄m alia pena puniri fm̄ diuerso rō locorū statuta vel cōsuetudines. Similiter etiā iustū legale dicit̄ tripliciter. pprie. cōiter. et cōissime. Iustū legale cōissime sumptū dicit̄ omne quod est fm̄ legē scriptā vel platā. vel natā scribi aut p̄ferri. et sic iterū omne iustū est iustū legale et est opus vel obiectū legalis iustitie. que est ois virtus. Iustū vero legale sumptū cōiter dicit̄ omne quod est fm̄ legē scriptā vel platam. Et illud iustū distinguit̄ cōtra iustūz epykes et cōtra omne iustū quod nō est actu scriptum vel platū. Iustū aut̄ legale sumptū pprie dicit̄ illud quod ex eo est iustū. q̄ p̄ceptū lege scripta vel plata. ita q̄ si nō esset lege p̄ceptū ip̄m nō esset magis iustum q̄ suum oppositum. Similiter aut̄ iustum naturale dicit̄ tripliciter scz pprie cōiter et cōissime. Ius naturale sumptū cōiter est omne ius quod ex se vim ha-

bet ante oēm legis positionē. quod scz est ex vi nature vel morū. Et illud ius diffinit Tullius in fine sue p̄me rhetorice dicens q̄ nature ius ē quod nō opinio genuit scz quedā innata vis īseruit. Ius aut̄ naturale sumptū pprie dicit̄ instinctus quidā naturalis. quo sine vlu rōis hoies d̄rigunt̄ sicut et bruta in finē siue ī bonū suū. aut omne cui practicus intellectus absq̄ rōcinatōe naturaliter assentit. sic enī legiste vocāt iustū naturale cōtra quod ipsi distinguūt ius positiuūz vocā: es ip̄m omne illud q̄ vltra instinctū naturale. aut p̄ncipia practica naturaliter cōcessa. cōcludi pōt ex dictis p̄ncipiis p̄ inq̄sitionē rōci natiū. vel quod tanq̄ cōsonū eis p̄cipiē. Quod iterū ipsi subdividūt in ius gentiū et ius civile. Ius gentiū appellantes omne illud q̄ recta ratio iubet quod dicit̄ idē apud oēs. Ius aut̄ civile dicit̄. quod est sp̄alibus cōsuetudinibus vel sp̄alibus necessitatibus aut vtilitatibus intro ductū. Sed ius naturale cōissime sumptūz est omne ius recte positū siue sit innatū siue imatis cōsonū sicut dictū fuit in alia questione. his vis manifestū est q̄ iustū politicū bñ diuidit̄ in iustū naturale et legale si diuisio debite exponatur. In hac enī diuisione iustū politicūz accipit̄ cōiter. vel cōissime sicut tibi placuerit. Iustum etiā naturale accipit̄ cōiter scz iustum legale sumis̄ pprie sic enī omne iustū politicū est naturale vel legale et nullū iustum naturale est legale nec econtra. nā iustū naturale sic est omne q̄ eēt iustū p̄ter legis positionē. legale aut̄ q̄ nō est iustū nisi quia lege p̄ceptū. Similiter etiā manifestū est q̄ diuisio data ī decreto est bona sane intellecta qm̄ exp̄sse coincidit̄ cūz diuisione Ar̄. nisi quod capit hoc nomē civile loco huius nois politicū et dicit̄ fuit q̄ ista sūt tanq̄ nomina synonyma. Similiter etiā diuisio legistarūz est cōueniens. qm̄ ipsi pprie capiūt iustū naturale et sic satis apparuit q̄ ius bñ diuidit̄ in ius naturale et ius positiuū mō p̄s exposito. Itē etiā bona est diuisio quā dat Ar̄. p̄mo rhetorice qm̄ p̄ ius cōe intēdit̄ idē q̄ ius naturale cōiter sumptū. tale enī cōe dicit̄ quia est idē apud om̄s. Per ius aut̄ ppriū intēdit̄ ius politicū pprie sumptū. ideo diuisio hecz illa sunt eedē. de diuisione aut̄ Tullii dicendū est q̄ cōsuetudine approbata vtimur tanq̄ lege scripta iō qm̄ nō distinguimus inter legē scriptā et cōsuetudinēz et sic vlt̄ nūc locuti sumus. quia tñ nō est idem penitus lex scripta et cōsuetudo quis sint eiusdem vigoris aut p̄pre. ideo Tullius inter eas

distinguens posuit tria membra. et forte Tullius per illam diuisionem trimembrem non intellexit iura triplita realiter ab inuicem distincta sed quod idem ius potest esse natura consuetudine et lege ius secundum diuersas rationes. Est enim ius nature secundum quod ipsum innata vis inseruit aut per modum principii aut per modum conclusionis. Est autem consuetudine ius in quantum aliquando debilitatur a natura tractum est et ipsum maius fecit usus. dicitur autem lege ius in quantum in eo scriptum quod populo expositum est ut obseruetur continetur. et hoc totum dicit Tullius sicut manifestum est inspicientibus librum eius. Tullius autem ius naturale diuidit in sex species videlicet in religionem pietatem gratiam vindicationem obseruantiam et veritatem de quibus forte aliquid videre non est utile. Ad videndum igitur istarum specierum sufficientiam dicamus quod iustitia. ius. et iustus ad alterum sunt secundum modum cuiusdam obligationis sicut apparuit satis ex precedentibus. homines autem primo tenentur ipsi deo qui dedit eis corpus et animam et alia cuncta bona. ex quo debito ius religionis accipitur. Est enim religio sicut dicit Tullius que superioris eiusdem nature quam diuinam vocant curam sanctimoniamque affert. secundo tenentur homines hominibus ratione qua simul coniuncti sunt. aut scilicet vinculo consanguinitatis. aut vinculo amicitie. aut saltem vinculo ciuitatis. tenemur autem primo indigentibus ad subueniendum. Secundo benefactoribus ad remunerandum. Tertio malefactoribus ad eorum malitiam reprehendendum. Quarto senioribus et vltimis maioribus ad honorem et reuerentiam impendendum. Quatum ad primum est pietas que ut eam diffinit Tullius est per quam sanguine coniunctis et patrie beniuolis officium et diligens tribuitur cultus. Quantum vero ad secundum est gratia que secundum Tullium est in qua amicitiarum et officiorum alterius memoria et alterius remunerandi voluntas continetur. Quantum ad tertium est vindictio que est per quam vis aut iniuria aut omnino omne quod ob futurum est defendendo aut vltimando propulsatur. Sed quantum ad quartum est obseruantia que est ut dicit Tullius per quam homines aliquam dignitatem antecedentes cultu quodam et honore dignificantur. Tertio autem homines tenentur generaliter omnibus rebus in quantum ipse sunt dei creature. ad eas autem homo nullum habet opus ceterum nisi secundum sermonem ideo quantum ad hoc est veritas. que est ut dicit Tullius per quam immutata ea que sunt aut ante fuerunt

aut futura sunt dicuntur. Tunc ad rationes Ad primum dicendum est quod si iustum politicum acciperetur communissime. membra diuisionis conuerterentur cum diuisio. Si autem capiatur modo medio. sicut Aristoteles dicebatur hic loqui de ipso. dicendum est quod diuisio illa est ac si homo diuideretur in masculum et femellam sicut dictum fuit in precedentibus. ita quod diuisio non est propria et essentialis. sed tamen ipsa sic est sufficiens quod membra non coincidunt. et euacuant totum ambitum diuisi. Omnes alie rationes solui possunt per ea que superioribus dicta fuerunt. Et sic finitur questio.

Veritur vicesimo primo Vtrum nocumentum bene diuiditur in nocumentum ex ignorantia et nocumentum ex passione et nocumentum ex electione. Et arguitur quod non quia membra coincidunt. nocumentum enim ex electione est nocumentum ex malitia ideo dicit Aristoteles Quod non autem ex electione iniustus et malus. Sed in tertio dicit Aristoteles. ignorat quidem omnis malus quod oportet operari et a quibus fugiendum. igitur nocumentum ex electione est nocumentum ex ignorantia. Item viciu non minus est circa passiones quam virtus. sed omnis moralis virtus est circa passiones scilicet circa delectationes et tristitias. ut dicitur in 2o igitur et viciu. propter quod videtur quod omnis viciu ex passione operatur. quod etiam patet per Aristoteles 2o huius dicentem quod propter voluptatem quedam mala operamur. propter tristitiam autem a bonis recedimus. cum igitur nocumentum ex electione sit viciu. videtur quod omne tale nocumentum sit ex passione. Et illud confirmatur quia per rationem non peccamus. quam ipsa semper ad optima deprecatur ut dicitur primo huius. ergo si peccamus. hoc est propter partem sensibilem in quantum aduersatur et obuiatur rationi. sed non aduersatur ei nisi propter passiones. igitur omne peccatum est ex passione. Iterum diuisio est insufficientis quam aliquando violentati nocumentum inferimus. hoc autem nec est ex ignorantia nec ex passione nec ex electione sed ab intrinseco. Item videtur quod in hac diuisione duo membra sufficienter vel quatuor requirunt. quam nocumentum puenit aut ex parte potentie cognitive. aut ex parte potentie appetitive. Si ex parte cognitive. hoc est ex ignorantia. Si ex parte appetitive hoc est ex passione. Et si subdividas nocumentum ex parte potentie appetitive. quia vel ab habitu. et est ex electione. vel sine habitu et est ex passione. Tunc etiam subdividetur

nocumentum ex parte potentie cognitive. quam sic contingit habituari vel non habituari appetitum ita et intellectum. Oppositum patet aucte Aristoteles. qui illam diuisionem ponit in littera tanquam bonam Determinatio illius questionis satis haberi potest per ea que dicta fuerunt in 3o libro. Sed tamen notandum quod ignorantia potest esse duplex. scilicet vincibilis et inuincibilis. Et illa dicitur vincibilis quam remouisse potuissimus si diligentiam adhibuisse debitam voluissimus et ista est ignorantia crassa et igratia affectata. hec igratia nobis imputatur. Inuincibilis autem est quam remouisse non potuissimus. quantumcumque diligentiam debitam adhibuissimus et ista non imputatur nobis. ignorantia autem inuincibilem vocat Aristoteles. paralogicam. eo quod mens sit ignorantis ipso inuito ligata est sicut ligata est mens non potestis solvere paralogismum et aliam ignorantiam per oppositum vocat non paralogicam. Secundo sciendum est quod vincibilis siue non paralogizata ignorantia est duplex scilicet crassa siue supina. et affectata Crassa autem siue supina dicitur super quam non fertur positive actus appetitus sed potius super oppositum. verbi gratia quod nos vellemus scire. sed debitam diligentiam non vellemus apponere. Affectata autem est super quam positive fertur appetitus. verbi gratia quod illud volumus ignorare. et quia omnes homines natura scire desiderant. idcirco manifestum est quod non volumus illud ignorare secundum se. sed sepe ut occasionem habeamus non faciendi aliquid. vel non apponendi remedium in aliquibus faciendis. quod deberemus facere si sciremus. Quod igitur fit secundum ignorantiam affectatam non dicitur proprie fieri ex ignorantia. sed ex electione vel ex passione. put scilicet ignorare volumus. aut ex electione aut ex passione. quam volumus ignorare ut illud fieret. et nunquam determinatur sine ut dicitur in tertio libro. capitulo de fortitudine Sed quod fit sed ignorantia crassa. licet nobis imputetur ad vituperium et peccatum. tamen quia positive non volumus idem ignorare nec illud fieri. idcirco dicitur ex ignorantia fieri. non ex electione. neque ex passione. Fit autem penitus ex ignorantia quod fit secundum inuincibilem ignorantiam. cum hoc non possit nisi ignorantie imputari. Adhuc vltimum sciendum est quod nocumentum inferri potest aut aliud quod cumque prauum fieri dupliciter scilicet vel ex ignorantia ex parte apprehensionis vel ex ignorantia ex parte iudicii. Est autem ignorantia ex parte apprehensionis quam rem aut circumstantiam aliquam rei non apprehendimus. quam si apprehendissimus illud non fecissimus

et de hac ignorantia iam satis dictum fuit. Ignorantia autem ex parte iudicii est quam rem et rei circumstantias apprehendimus sed de apprehensis male iudicamus. et hoc iterum potest esse dupliciter. quia prauum iudicium vel puenit ex impotentia intellectus percipere. vel puenit ex aduersitate appetitus puertere rationem. Ex impotentia intellectus puenit error iudicii. quam apprehensis omnibus circumstantiis. et appetitu non trahente rationem ad aliquam partem. non possumus cum omni debita diligentia omnia videre et ordinare media per que conclusio deberet inferri ex primis et infallibilibus practicis principis. propter quod falsum aliquando concludimus. vbi gratia duo sunt. solenes legum doctores qui sine affectione praua sunt contrarii in multis conclusionibus et sic aliquis eorum in iudicio errauit. id est secundum conclusionem que admodum in speculabilibus vbi ad neutram partem trahat appetitus per multas ponit conclusiones contrarias et per omnes multas falsas. talis igitur ignorantia dicitur inuincibilis. ideo si nocumentum sic inferatur. debet soli ignorantie imputari Ex parte autem appetitus error in iudicio non potest nisi dupliciter puenire. scilicet vel ex passione vel ex electione. quod enim fit ex habitu quibus impetuose et sine premeditatione. hoc tamen dicimus tanquam ex electione fieri scilicet quia habitus ex operationibus electis fuit acquisitus propter quod etiam dicitur electus. his igitur visis dicendum est quod diuisio Aristoteles. non sic intelligi debet. quam aliquando passio cum electione concurrere possit in illatione nocumenti. malum enim sepe operatur simul et ex passione et ex habitu electiuo. imo prauus habitus augmetat sepe passionem sicut etiam possibile est quod passio cum ignorantia concurrat in eadem operatione. licet non cadat super idem obiectum et secundum idem. Sed sic dicitur intelligi diuisio quod omne nocumentum inferatur ex altera trium causarum vel ex pluribus earum. scilicet ex ignorantia passio vel electione. vel etiam potest dici quod omnes cause illatione nocumenti modificantes secundum mores sunt ignorantia passio electio. Electio namque reddit nocumentum maxime viciu. Sed ignorantia ipsum a peccato vel totaliter vel aliquantulum excusat. passio vero medium gradum tenere videtur. tamen excusat et accusat. harum autem trium causarum sufficientia sic haberi potest. cum dictum fuerit in primo libro quod omnis ars et omnis doctrina sicut autem et actus et electio bonum quoddam appetere videtur. ideo nullus operatur rem prauam iudicans eam esse prauam. si ergo operatur rem prauam. aut apprehendit eam et eius circumstantias eam reddentes prauam aut non. Si non apprehendit. ergo propter ignorantiam operatur.

Si autem apprehendit aut igitur bene iudicat de apprehensis. aut male. Si bene. non operabitur rem pravam. cum dictum sit quod omnis actus electio bonum appetere videtur scilicet vel bonum simpliciter vel apparet. Si male iudicat. aut hoc est precise ex impotentia intellectus. et sic iterum operatur ex ignorantia. vel hoc est ex parte appetitus. quod erat dupliciter sicut dictum fuit. scilicet vel ex passione. vel ex electione. ergo omne nocumentum inferitur. aut ex ignorantia. aut ex passione. aut ex electione. Et iterum sciendum est quod licet in eadem operatione possint simul plures dictarum causarum concurrere. tamen operatio prava semper dependet principaliter. et denotatur simpliciter ab una illarum tamen. propter quod iterum nocumenta bene diuiduntur in hec tria. scilicet in nocumentum ex ignorantia. nocumentum ex passione. et nocumentum ex electione. quoniam omne nocumentum est alterum istorum. et nec membra coincidunt quoniam nullus operatur aliquid pravi sciens et iudicans illud esse primum. ideo quocumque operatur pravi. ipse ignorat aut ex parte apprehensionis. aut ex parte iudicii. propter quod in 3° libro dicebatur. quod omnis malus ignorat. si ergo huius ignorantie appetitus non fuerit causa positiva sed impotentia vel negligentia. tunc erit nocumentum ex ignorantia. non ex passione neque ex electione. quoniam passio vel electio in opere concurrat. sed si homo ignorantie causa fuerit appetitus positivus. tunc nocumentum amplius non dicitur ex ignorantia. sed ex electione vel passione. cum autem simul electio cum passione concurrunt. eo quod electio principalior est passione diceretur simpliciter nocumentum esse. non ex passione. sed ex electione. Igitur ad rationes dicendum quod omnes solute sunt predictam si quis consideret exceptis forte duabus ultimis. Ad quarum primam dicendum est quod moraliter loquendo si quis omnino per violentiam aliquid fecerit. non reputatur fecisse. ubi gratia si quis te violenter impellat in tuum premitu non percutis patrem tuum sed ille qui te impellit. es enim tanquam res inanimata que ab alio impulsiva impulsam fecisset in alterum. ideo de nocumento sic illato nihil loquitur hic Aristoteles. Ad aliam dicendum est quod in operando aliquid pravi semper est defectus potentie cognitive ignorat enim omnis malus ut dictum est. propter quod nocumenta sic non diuiduntur. sed modo supra dicto. scilicet quod totum dicitur ex ignorantia si non sit ignorantie causa actus appetitus ut dictum fuit. et sic est finis questionis.

Verum vicesimo secundo Vtrum omnis iniustificans sit iniustus. Arguitur quod sic quia omnis iniustificans peccat ut satis patet per Aristotelem. sed non videtur peccare peccato alteri virtuti opposito quod iustitie. ergo peccat secundum iniustitiam. et talis est iniustus. Item quocumque facit iniustum volens ipse est iniustus sed omnis iniustificans facit iniustum volens. ergo omnis iniustificans est iniustus. Maior patet quia sicut Aristoteles dicit in principio quinti huius. Iustitia est a qua operantur iustorum sunt et iusta operantur et volunt iusta. ergo iniustitia est a qua operantur sunt iniustorum iniusta operantur et volunt iniusta. propter quod videtur quod omnis operans iniustum et volens operetur ab iniustitia. et per primum sit iniustus. Minor probatur primo quod iniustificans iniustum facit apparet ex nois significatioe. sed quod hoc faciat volens apparet. quia nihil involuntarium dicitur nisi propter ignorantiam vel violentiam sicut patet in 3° sed iniustificatio non dicitur si sit ex ignorantia vel violentia sicut Aristoteles videtur hic velle. ergo et. Item potentie et habitus specificantur per actus et obiecta. sed iniustificare videtur esse proprius actus iniustitie. ergo iniustificans est iniustus. Operantur dicit Aristoteles. Istius questionis determinatio. breviter ab Aristotele posita est sic explicari potest. omne iniustum est alteri nocumentum inferre nocumentum autem inferri potest ex ignorantia. ex passione. et ex electione sicut dictum est in alia questione. sed tripliciter ex ignorantia quoniam vel ex palogica. id est inuincibili vel non palogica. id est ex uicibili. et hoc autem ex crassa autem ex affectata. Sed iam dictum fuit quod si ex affectata nocumentum inferatur reducendum est ad nocumentum ex passione vel ex electione. secundum quod ignorantia volita erat propter passionem vel propter electionem ideo duplex tantum remanet nocumentum ex ignorantia. Nocumentum autem ex passione potest esse duplex primo ex passione naturali vel humana siue necessaria. Secundo ex passione habituali. dicitur autem passio habitualis que ab habitu pravo innascitur secundum quam scilicet homo statim obiecto premitu propter habitum inclinante passionem retinetur vehementer diuturne. aut ultra extra modum et exigentiam obiecti. et nature et dictum fuit quod nocumentum ex tali passione illatum reducendum est ad nocumentum ex electione et habitu. Sed passionalis dicitur est quocumque non propter habitum sed ex sensibilibus naturaliter inferre ut timor spes gaudium tristitia amor misericordia homini. humana autem siue necessaria dicitur que in ipsa hominis natura

necessario habet originem ut sitis fames infirmitas aut homini. Et scias quod istas passiones que humanas vocamus. non distinximus propter naturales eo quod non sunt naturales. sed quia sic loqui videtur Aristoteles. utens nobis ad partem. sicut licet eis uti. et forte ratio talis visus fuit eo quod utroque sunt naturales. et ille que ab interiori natura innascitur habeat sibi proprium nomen quia necessarie vocantur vel humane. relique potuerunt sibi commone nomen retinere. sic enim de proprio loquitur Aristoteles. primo topicorum. quod cum Aristoteles hec vocent humane vel necessarie ille autem naturales. quarum ambarum duplex potest esse gradus. quedam enim sunt adeo vehementes quod innate sunt mouere constantem virum ut timor mortis extrema fames. aut homini. Alie sunt debiles que non mouerent constantem virum ad peccandum. Similiter potest distinguere de nocumento ex electione. quoniam electio quocumque est secundum habitum firmatum. et aliquam secundum dispositionem ad habitum. Propter quod in vniuerso sex videtur esse gradus illationis nocumenti. Primus ex ignorantia inuincibili siue palogica. Secundus ex ignorantia crassa vel supina. Tertius ex humana vel naturali passione cadente in constantem virum. Quartus ex debili passione naturali tamen humana. Quintus ex electione secundum dispositionem. Sextus autem ex electione secundum habitum. Viso ergo de modis et differentiis illationis nocumentorum. videndum est quod intelligere debeamus per iniustificare. licet enim non omne iniustificare sit alteri nocumentum inferre. tamen ista non auertunt loquendo simpliciter et proprie iniustificare enim idem est quod iniustum facere. modo non omne nocumentum seu damnum illatum est iniustum. verbi gratia si latro suspendit. nocumentum inferre ei. sed tamen nihil sit ei iniustum. et iterum magis ad proprium. tempestas maris damnus et nocumentum inferre sepe mercatoribus. sed tamen nec tale nocumentum dicitur iniustum sed infortunius mercatorum enim de sola fortuna conquiri licet. sed neque de ea iuste conquiri potest. sua namque sunt illa bona. propter quod auferes ea nullum facit iniustum. modo potest si quis per ignorantiam inuincibile nocumentum intulerit. ipse quantum ad hoc agit tanquam res insensata. sicut agit tempestas maris aut vetus aut lapsus. propter quod nocumentum quod sic aliquis patitur. infortunium est solum. et non iniustum nisi forte per accidens et materialiter. non autem per se nec formaliter. dico autem hec quoniam omne damnum siue nocumentum potest iniustum dici secundum accidens et materialiter in quantum scilicet potest sibi accidere iniustum esse. puta si voluntarie inferret. sed in predicto casu non est iniustum per se nec for

maliter. probatio quia simul vno actu non potest aliquis operari secundum iustitiam et iniustitiam facere sed operando leuiter iustitiam contingit ex ignorantia nocumentum inferre. adhuc illi quod non hoc meruit sed cui potius esset subveniendum. ubi gratia miles ab inimicis iniuste obsessus in castris operatur secundum iustitiam si ad castrum deensionem emittit sagittam in medio inimicorum. ubi forte propter suum captivum detinetur milite ignorante. si autem premitu de sagitta percussit. nocumentum illud nullum erit iniustum. quod iterum ex hoc patet quod nullum de tali illatione nocumenti punire imo ipsemet propter sic percussus excusare filium a peccato. quod iniustificare non est quocumque modo nocumentum inferre sed est nocumentum inferre contra iustitiam rationem. patet igitur quod nocumentum inferre propter inuincibile siue palogica ignorantiam est iniustificare solum per accidens materialiter sed non per se neque simpliciter. De ignorantia autem crassa sciendum est quod iustitia secundum eius perfectam rationem non solum inclinatur ad operandum iuste. sed etiam ad non operandum iniuste et ad diligenter esse. nam per quamlibet virtutem operamur quod oportet quoniam oportet et quod oportet et sic de aliis circumstantiis oportet autem operari diligenter circa proprium eius obiectum quod quocumque nocumentum inferre ex ignorantia crassa ipse peccat contra iustitiam. id est et omnis talis iniustum facit simpliciter loquendo. peccat enim sicut dicit Aristoteles. et constat quod de peccato punire tanquam de iniusto facto. igitur iniustificat. tamen quia super illationem nocumenti non cadit actus positivus appetitus. id est dici potest quod talis non iniustificat positivus sed prout. quod non est ita proprie iniustificare sicut est iniustificare positivus. propter quod tale iniustificare neque Aristoteles affirmat neque negat. Quicunque autem sciens inferre nocumentum propter passionem vehementem sed inata mouere constantem virum. ipse iniustificat positivus. quoniam ipse totum vult nocumentum inferre. tamen ut dicit Aristoteles. istud peccatum est venia dignum: quoniam tunc non secundum malitiam operatur sed quasi secundum naturam sed quocumque propter debilem passionem operatur iniustum ipsi non sunt digni venia. operantur enim secundum malitiam. tunc enim sed habitum forte non habent. tamen dispositi sunt ad ipsum. et secundum illam malam dispositionem operantur. Ex his igitur apparet manifeste quod sit dicendum ad rationem. manifestum est enim quod iniustificantes ex electione vel etiam ex leni passione dicendi sunt iniusti et mali. cuius ratio est quia per habitum iniustitie quilibet dicitur iniustus sed sic operantes operantur ex habitu vel proprio dispositione ad habitum ut dictum est. igitur et. Sed de illo quod ex gratia passione operatur iniustum manifestum est quod non sit iniustus quia neque per habitum neque per dispositionem proprie

quā ad habitū opaf. imo h̄ talis nō sit iust⁹ s̄ habitū: q̄a tū e ppter quācūq̄ passionē nō iniustificaret. tū pōt esse dispositus ad hitū iustitiae inquit nō moueret p cōes passiōes. s̄ m̄ tū vellet pati anq̄vellet opari iustū. de his at̄ q̄ p ignorātia opant min⁹ adhuc videt q̄ oparent fm hitū iustitiae ppter qd̄ etiā tales iustū nō dicunt. Ad rōes ḡ dicēdū ē. Ad p̄mā q̄ iustificās peccat p̄tra iustitiā. s̄ nō o3 p̄ hoc q̄ p iustitiā. p̄tigit ei peccare p̄tra iustitiā ppter nō eē iustū. s̄ nō seq̄ nō est iustus ḡ ē iustus. Ad aliā dicēdū ē q̄ Añ. nō dicit iustitiā ē oē q̄ iusta opamur: iusta volum⁹. s̄ hitū ita etiā iustitia est hitus. nō ḡ est iustus q̄ nō fm hitū iniustificat vel fm p̄pinq̄a dispositionē. Ad aliā p̄t dici q̄ iniustificare nō est p̄p̄ri⁹ act⁹ iustitiae. s̄ iniustificare ex electiōe prompte ⁊ delectabiliter sicut apparet in secūdo. Et hec de questione.

Verif vicesimo tertio. vtrū aliq̄s patif iustū volēs. Arguit q̄ sic qm̄ si aūs est volūtariū. illud qd̄ scim⁹ ex eo secuturū est volūtariū. s̄ m̄ti opant volētes id ad qd̄ sciūt seq̄ se iusta passuros. ḡ iusta patiunt volētes. maior declarat si qs ex nimia potatione iebriet⁹ ⁊ iebriet⁹ ledit inocētē. quis tunc ignoret. tū iebriari ⁊ inocētē ledē dicim⁹ volūtariū. vñ ⁊ de his i crepaf ⁊ punif cū tū nō nisi i volūtariis locū habeāt laudes ⁊ vitupia. ⁊ h̄ totū manifestū est ex 3° libro. s̄ iebriari ⁊ ledere inocētē nō sūt volūtaria. nisi q̄a aūs erat volūtariū. s̄ potatio excessiua: vñ Añ. in 3°. ob hoc dicit ebrīū si ledat esse puniēdū q̄a dñs erat ei⁹ s̄ qd̄ est nō iebriari. p̄ncipiū ei i ipso erat. manifestū est igit̄ q̄ p̄ns iudicat volūtariū si aūs fuerit volūtariū. iō etiā dicit Añ. si nō ignorās aliq̄s opaf ex q̄bus erit iniustificās volēs iustus vtiq̄s erit mior at̄ apparuit i x̄po q̄ volēs p̄dicant: docuit. sciēs tū ide secuturā iustā ei⁹ passiōem ⁊ mortē ⁊ adhuc ita accideret i hoīe bono. qm̄ si tyrān⁹ statuēt q̄re cognoscēs deū moreret. tū hō bon⁹ deū recognoscēt sciēs tū ide se passurū iuste. ḡ iniustū pateref volēs. Itē in 3° dicit q̄ inolūtaria sūt tristia ⁊ nō gaudiosa s̄ plures scī martires iniustam mortē gaudētes passi sūt. iō. ⁊c. Itē bon⁹ hō p̄ligēt iustū pati q̄ peccare. si alter⁹ sit neciū fieri s̄ oē p̄lectū est volūtariū sicut apparet 3° hui⁹ de eo q̄ picit merces i mare tpe tēpe-

pestatis. de talib⁹ ei opatiōib⁹ dicit Añ. q̄ mixte sūt. affilant tū magis volūtariis. voluntarie enī sūt tūc cū opate sūt. finis at̄ opatiōis s̄ tps est. igit̄ ⁊c. Itē p̄tract⁹ vsurari⁹ ē iniustus. ⁊ tū vtriq̄ p̄trahit volēs. ḡ recipiēs pecuniā patitur iniustū volēs. Itē q̄nto hui⁹ dicit Añ. q̄ impossibile iniustū pati nō iustū faciēte aliquo ⁊ ita ecōuerso videt esse v̄m q̄ impossibile est iniustū facē. nō iniustū patiēte aliq̄. s̄ si hō despatus velit intfici. ⁊ roget te q̄ ipm̄ intficias. si tu ipm̄ interficis. tū iniustū facis ⁊ eris puniēdus ḡ ipē iniustū patif licet volēs. Potest etiā alter casus poni. q̄ fortes pecuniā sibi ⁊ platonem cōem dinidat ⁊ sibi ex auaritia maiorē p̄tē retineat platone ob amittitiā q̄a scit fortē indigere volente min⁹ recipere. patet igit̄ q̄ fortes iniustificat. iniustū aut̄ nō patif nisi plato si volens. s̄ se minus habere ⁊ fortē plus ḡ ⁊c. Itē sicut arguit Añ. q̄ sine cā iusta ledit ab alio. ipse iniustū patif. cōstat aut̄ q̄ aliq̄ detētus amore venereo cupit ab amasiā p̄cuti ⁊ ledi: ḡ si ledet ipse iniustū patif volēs. Itē 2° hui⁹ dicit q̄ malū fit plurib⁹ modis q̄ bonū s̄ iustū pati est bonū ⁊ iniustū pati est malū. ⁊ iustus pati cōtingit volūtariē ⁊ inuolūtariē. ergo s̄ iustū ⁊ iniustū. Item voluntas pōt in opposita. s̄ iustum pati ⁊ iniustū pati sunt opposita. ⁊ possibile est volentē pati iustū. igit̄ et iniustū. Oppositū arguit rōib⁹ logicis quas tangere videt Añ. qm̄ volūtariū ⁊ inuolūtariū sunt opposita. simuliter iniustum facere et iniustum pati sunt opposita. sed omē iniustus facere est voluntariū sicut pōt apparere ex p̄cedenti questione. ergo omne iniustum pati ē inuolūtariū. per illam regulam thopicam Si oppositum in opposito ⁊ propositū in proposito. Item quot modis dicitur vnū oppositorum tot modis dicitur ⁊ reliquum p̄mo thopicorum. s̄ iniustus facere est vno modo tū s̄ omne voluntariū ergo iniustum pati est vno modo tū s̄ aut omne voluntariū. aut omne inuolūtariū. s̄ certum est q̄ nō omne iniustum pati est voluntariū. ergo omē est inuolūtariū. Hoc etiā arguit auctoritate Añ. h̄ determinantis ⁊ concludentis sic de iniustum pati quidam igit̄ qm̄ nō voluntariū manifestum. Quidāz doctor satis pulchre (sicut mihi videtur) determinat istam questionem sub hac sententia. volens preter iniustum pati in quattuor casibus. Primo quidem si eius voluntas sit tacita. non expressa. patet si citius

damnū vicini optās vult tacite q̄ ille vicinus ipm̄ p̄cutiat vel interficiat equū suū. sperās satisfactiōē ⁊ vicini punitiōē. si ille vicinus si faciat ipse iniustificat ⁊ citius iniustū patitur. q̄a volūtas sic tacita nō dedit auctoritatez vel licentiā ei hoc faciendi. ppter qd̄ citius habebit actionē cōtra eū. ⁊ iudex coget eū ad satisfaciendū. qd̄ nō esset. si citius expisse dixisset viciuo volo siue cōsentio q̄ interficiat equū. Secūdus casus ē si volūtas nō sit integra. Hoc est si nō cadat integre sup totā actionē s̄ tū sup passionē. vbi gratia q̄ hō sanctus vellet p fide pati ⁊ ledi vt inde p̄miū cōsequeret. nō vellet tū q̄ alter lederet ne ille ob hoc finaliter damnū reportaret: ⁊ sic iniuste passi sūt volētes x̄ps. ⁊ postoli martires. ⁊ sancti. Tertius casus est si volūtas nō fuerit absoluta ⁊ simplex s̄ inuolūtariū p̄mixta. nō ei vellet aliquis soluere vltra fortē q̄ pecuniā capit ad vsurā. si possit libera li mutuo pecuniā h̄re. s̄ q̄a indiget nimis. iō plus vult incurrere damnū vsure. q̄ pecuniā nō h̄re. volūtas igit̄ nō cadit p se sup illud in q̄ est iustificatio s̄ fm accidēs s̄ rōe annexi. et talis volūtas nō tollit iniustā passionē. ⁊ sic esset de illo bono hoīe qui p̄diligere iniustū pati q̄ peccare. forte q̄ iste casus nō h̄z veritatez nisi fm q̄ coincidit cū 2°. ⁊ de hoc infra videbit̄ magis in illa questiōe vtrū cōtingat sibi p̄h̄ iniustū facere. Quartus casus est si voluntas sit ligata nō libera. sicut est in puero vel in grauitate infirmo. q̄ cupiūt cōiter que sibi obnoxia sūt. q̄ enī puerū damnificaret. fm suā volūtate. ipse faceret iniustū ei. ⁊ q̄ reget infirmū fm suā voluntatē. nō fm voluntatē medici. ipse iniustificaret. ⁊ idē est iudiciū v̄r de q̄libet q̄ nō est cōpos mētis sue Sed tu potes obicere q̄ volūtas ⁊ rō incōtinentis ligata ē tpe cōcupiscentie. igit̄ si tūc ab amasiā damnificetur volēs. ipse iniustū patief volens. qd̄ videt esse cōtra Añ. Ad hoc pōt dici q̄ in ipso erat nō ligari. nā poterat impetui cōcupiscentie resistere si volebat. ideo q̄ ex̄ns in cōcupiscentiis voluit reputaf tanq̄ simpliciter ⁊ libere voluit se. Et eodē mō dicendū est de eo q̄ malitia habituali detēt⁹ est. eo q̄ a p̄ncipio potuit nō fieri mal⁹: nūc nō sit i eo regefcē a malitia ⁊ eē bonū. sicut dicit in 3° libro. Quod aut̄ i predicto quarto casu dictū fuit. intelligēdū est de illis in q̄bus nō erat ratio ligata. Sciendum est igit̄ q̄ Añ. in tertio libro locutus est large de voluntario p omī eo cuius volūtas aliquo

mō est in causa. ⁊ strictē de inuolūtario p eo solū cuius volūtas nullaten⁹ est in cā: cuiusmodi est purū violentū. ⁊ ignorantia inuincibili ignoratū. s̄ in isto loco loquit̄ ecōuerso. q̄a loquitur de voluntario strictē. put volūtas est expressa integra simplex ⁊ libera. ⁊ loquitur de inuolūtario large vt se extēdit ad omē illud in q̄ deficit aliqua istarū cōditionū. quod apparet q̄a dicit quedā peccata vitupabilia esse inuolūtaria. qd̄ tū negabat in tertio. dicit enī inuolūtariū aut̄ hec quidē sunt venialia hec aut̄ non venialia ⁊c. quare aliter locutus est hic ⁊ illic q̄a loquēdū est fm materiā subiectā. in 3° aut̄ libro distinxit inter volūtariū ⁊ inuolūtariū ad distinguendū in factis malis inter peccatū ⁊ nō p̄ccm̄ ex parte agētis que distinguunt per volūtariū large sumptū ⁊ inuolūtariūz strictē sumptū. hic aut̄ loquitur de voluntario ⁊ inuolūtario ad distinguendū inter penā iustā ⁊ nō iustam ex parte patiētis que distinguunt p volūtariū strictū ⁊ inuolūtariū large sumptū sicut dictū est. dicendū est igit̄ cū Añ. q̄ sic accipiēdo voluntariū. nullus patif iniustū volēs. qm̄ q̄libet rē suā pōt dare p nihilo si velit. vñ p̄dignus cū oīa sua deuastauerit dādo ⁊ expendendo supflue. nō pōt cōqueri de iniusta passione. igit̄ similiter q̄libet pōt dare qd̄ suū ē p quocūq̄ magnū vel modico sicut ei placet absq̄ iniusta passione. s̄ aliquo ditorū modorū rē suā dare videt. q̄ damnū patif voluntate exp̄ssa i tegra simplici ⁊ libera igit̄. Item nullus patif iniustū qui nō habet minus debito. s̄ q̄ vult aliquod damnū pati si patiaf. nō habet idē minus debito. p̄batio qm̄ si qs rē suā voluerit alienare fm rectū iudiciū. tunc nō est debitum q̄ amplius rehabeat eā. Si aut̄ hoc voluerit fm prauū iudiciū. tūc si fuerit cōpos sue mētis et nō habuerit volūtate ligatā. manifestū est q̄ hoc ipse volet ppter aliquā malitiā. ⁊ tunc iterum nō est debitū neq̄ dignū q̄ amplius rehabeat illud. imo dignū esset q̄ adhuc min⁹ haberet iō ⁊c. Item nullus vult alienare suā rē nisi ppter habere quod si placet tū vel plus aut honoris aut delectatiōis aut alterius alius. si igit̄ rē suā sic alienat. ipse fm suā estimationē nō dānificat s̄ lucrat. igit̄ nō iniustus patif. qm̄ cōmutabilia sūt appiabilia fm estimationē cōmutatiū iuxta eorū indigētiās non solū iuxta indigētiās neciorū s̄ etiā iuxta indigētiās supfluoꝝ appetitum sicut dictum fuit p̄us igit̄ ⁊c. Ad rōes dicēdū est Ad pri-

ma secundā tertiā et quartā et ipse pcedit in se cūdo casu vel tertio. Ad aliā dicendū ē qd hō pōt habere que nō licet ei cōmutare qā iūstū faceret legibus et cōitati vt vitā vxorē filios vel hmōi sicut dictū fuit p̄s. iō ipse neq̄ p̄t alteri auctem dare dānificandi ip̄m in t̄ibus. dānificans igit̄ in talibus volentē iniustificaret s̄ forte nō inuolentē s̄ in cōitatē et legē. et sic pcedit casus de occasione hoīs despati. Alius aut̄ casus pcedit fm̄ casum p̄m̄ si platonō exp̄sserit suā voluntatē. s̄ si exp̄sserit tūc sortes nō iniustificat s̄ illiberaliter operatur.

Ad aliā dicendū est. qd ille qd ab amalia volēs ledit vel damnificat. nō patit̄ iniustū nisi p̄ accidens et materialit̄ sicut dicit Añ. patit̄ enī illud cui accideret iniustū esse si nō volens patere. et qñ dicit̄ ipse ledit sine cā iusta. illa enī nō opat̄ iuste qā nō operat̄ fm̄ virtutē s̄ potius fm̄ malitiā. Ad hoc pōt dici qd illa non operatio q̄ neq̄ est iusta formaliter et p̄ se neq̄ iniusta. licet sit iusta vel iniusta materialiter et fm̄ accidens. Ad aliā pōt dici qd in secūdo loquebat̄ de bono malo moris cuiusmodi nō sūt iustū pati et iniustū pati. si enī iniustū pati esset malū moris. tunc nullus bonus pateref̄ iniustū quod est falsū. Et iterū hoc quod dictū est malū fieri pluribus modis q̄ bonū. nō ex eo dictū est qd volūtariē et inuolūtariē fiat. Sed qā cōtingit a medio in quo bonū virtutis cōsistit multipliciter deniare. Ad aliā dicēdū est qd in ea opposita que sūt apparet̄ bonū et apparet̄ malū. et in oīa sub eo existētia pōt volūtās s̄ d̄nter pōt enī in apparet̄ bonū et i oīa sub eo existētia acceptatiue. et pōt i apparet̄ malū et in ea q̄ sūt sub eo refutatiue iō cū iniustū pati sit malū. nō cōtingit iniustū pati volentem. sed nolentem et.

Verū viceſimo q̄to. vtrū iudex corruptus ferēs iniustā sniam p̄ pte. corrupete grauius deliquat q̄ pars corrupēs. Arguit̄ qd nō. qā cā p̄maria plus influit in causatū q̄ scōa i libro de causis. s̄ pars corrupēs est p̄ma cā. qā p̄mo corrupit iudicē. iō et. Itē plus peccat qd i plures peccat ps aut̄ corrupēs i plures peccat qā et i iudicē corrupēdo i plū et in pte. iudex at̄ i pte tm̄. iō et. Itē ille

plus peccat qd iudex. qd peccat p̄cō iudicis et alio p̄cō. pars corrupēs est hmōi. peccat ei peccato p̄prio in corrupēdo iudicē. et p̄cō iudicis qā corrupēs est cā q̄re iudex peccat et q̄cqd est cā cause est cā causati. igit̄ et. Itē plus peccat qd ab alio tollit bona aie. q̄ qd ab alio tollit bona exteriora tm̄. vel forte boua corporis. in quātū bona aie sūt meliora bonis corporis et extēriorib⁹. s̄ pars corrupēs tollit a iudice bonū aie qā facit ip̄m peccare. Iudex aut̄ a pte p̄tra quā isert iniquā sniaz tollit bonū tpale tm̄ iō et. Itē p̄mo hui⁹ p̄ncipiū est plus qd dimidiū totius. s̄ p̄cōm ptis corrupētis est p̄ncipiū oīz p̄cōrū subsequentiū. ergo est plus qd dimidiū

Itē quarto hui⁹ de liberalitate d̄t qd v̄tutis est magis bñ facē q̄ bñ pati. q̄ s̄līter magis est malitie male facē q̄ male pati. s̄ corrupē est male facē et corrupi est male pati. igit̄ plus peccat ps corrupēs qd iudex corruptus. Itē de pilato qd erat iudex et de iuda qd erat pars dicit xps pilato qd tradidit me tibi maius p̄cōm habet. Oppositū videt̄ sentire Añ. dicēs manifestū aut̄ qm̄ distribuēs iniustū facit. s̄ nō p̄ habēs semp. et in p̄mo magnoꝝ moralū dicit et enī accipiēs. palmā a p̄fide. et hoc iudicāte nō iniustū facit q̄uis iuste ip̄i assignet. s̄ vtiq̄ iudicās male et dās iste iniustū facit. Itē rōibus q̄s Añ. tangē videt̄ in l̄ra arguit̄ sic. ille magis facit rē qd p̄pria ptate facit. q̄ qd nō facit nisi in v̄tute alterius. s̄ iudex p̄pria ptate iniustificat sc̄z auferēdo a pte qd suū est v̄t sibi tradēdo min⁹ debito. hoc aut̄ nō p̄t facē ps nisi p̄ iudicis potentia. iō et. Itē agēs p̄ncipale et p̄cipiēs plus iniustificat qd agēs subditū. et q̄si iustrumētale. Iudex at̄ est agēs p̄ncipale et p̄cipiēs in iniustificatiōe ps at̄ est obediēs et agēs et subditū q̄ et. Itē ignorātia excusat vel dimiuit p̄cōm. Ideo dicit Añ. si ignorās iustū legale iudicauit. nō iniustū facit. qd igit̄ magis cognoscit iustū et iniustū. ille plus iniustificat. s̄ iudex plus cognoscit iustū et iniustū vel plus ip̄m cognoscē tenet qd ps. qd iudex magis iniustificat

Notādū est qd hoīes cōiter iniustificāt quor de causis sc̄z. timore. cupiditate. odio. et amore. In duab⁹ enī p̄mis causis iudex respicit ad se ipsū. et in aliis duab⁹ ad aliū. et in duab⁹ p̄mis iudex p̄prie dicit̄ corrupi p̄ pte qd vel cominat̄ aliqd̄ terribile vel dat seu p̄mittit aliqd̄ cōcupiscibile. et ita illud terribile v̄t cōcupiscibile trahit iudicē ad ferendū iniustā sniam. In aliis at̄ duab⁹ causis iudex nō p̄prie corrupit p̄ pte. qm̄

pars pōt hanc corruptionē et cām corruptionis ignorare et possibile est etiā qd pars nō sit i cā odii vel amoris. iō de istis causis v̄terius nihil est ad p̄positā questionē. iniustitia nāq̄ tota videt̄ esse in iudice. Quidā cōiter ponūt tres cōclusiones. Prima est qd iudex cupiditate corruptus plus peccat qd iudex timorē corruptus. qd facilius p̄bat. p̄mo qā p̄cōm tāto est grauius. quāto est magis volūtariū mō p̄cōm ex cupiditate est magis volūtariū. qd enī operat̄ ex timore ipse quasi inuitus et cū displicētia operat̄ ergo et. Item tanto peccatuz est grauius quāto est ex minori motiuo. tūc enī magis puenit ex malitia voluntatis. v̄t vehementia obiecti reddit aliqd̄ peccatuz veniale. verbi gratia timor. cadens in cōstantēvirū vt patet in 3° p̄pter quod etiā dicit̄ in septimo qd si quis a fortibus et sup̄excellētibus delectatiōibus vincit̄ vel circūstantiis. nō admirabile. s̄ cōdonabile si cōtra tendens. s̄ timor ē lex fortiori motiuo qd cupiditas. qā sicut dicitur i tertio difficilius est tristitia sustinere qd a delectationibus abstinere. Sciendum est tñ qd obiectū timoris posset esse ita debile. et obiectū cupiditatis ita magnū. qd ille qd est timore iniustificaret plus peccaret. ideo nulla regula pōt v̄t dari in talibus. s̄ oportet et in his et in aliis moralibus dicere p̄portionabiliter ei qd Añ. dicit in nono libro. dicit enī qd debitū magis reddendū est qd amico dandū. si tñ sup̄excedat datio vel bonovel necessario. ad hoc declinandū. Ita igit̄ dictū est simpliciter qd magis peccat qd ex timore qd qui ex cupiditate. s̄ obiectū cupiditatis et circūstantie cōcurrentes possent in tantū excedere obiectū timoris. qd esset ad cōclusionē oppositā declinandū. Secūda cōclusio qd iudex corrupt⁹ ex cupiditate plus peccat qd pars corrupēs. et hec cōclusio patet rōibus adductis p̄s in arguendo cū qb⁹ iste addanf. Ille plus peccat qd auferit rem pximi qd rem iā ablatā recipit qā recipere nō est p̄cōm nisi qā ablatū. s̄ iudex auferit ius alterius partis et ablatū dat vel vendit isti. ergo iudex pl⁹ peccat. Item viciū est peius quod est virtuti dissimilius vt dicit̄ in 2°. ergo similiter opus illud est peius qd est dissimilius operi virtutis. s̄ opus iudicis est dissimilius. p̄batio qā statim in p̄ncipali actu opponit̄ operi v̄tutis s̄ opus ptis corrupētis in p̄ncipali actu cōuenit operi virtutis. et opponit̄ in circūstantiis sicut Añ. dicit de illiberali et p̄digo quarto hui⁹

ius quod sic patet. Iudex vendit quod suū non est. et hoc est fm̄ totum genus cōtra naturā iuste venditionis. s̄ pars corrupēs de eo quod suū est emit quod suū nō est. et hoc cōuenit iuste emptiōi. s̄ peccat. qā magis emit ab eo cuius nō est. ergo iudex magis peccat. Itē ex eo persona magis peccat ceteris parib⁹ quod est in maiori dignitate constituta. s̄ iudex est hmōi. p̄bo maiorē qm̄ grauius peccat qui magis dat aliis occasionē peccandi sed p̄sona peccans q̄to est in altiori dignitate. tanto dat magis occasionē peccandi. qm̄ ad ip̄as habet oēs magis oculū qd ad p̄sonas viliores. et in ea magis accipiunt exemplum. ideo in quadā epla dicebat Aristoteles alexādro. Scire aut̄ te oportet qd exempla sunt plurimis hominū his quidam lex. his autem tua vita. Itē ex eo opus est peius. quod ad oppositum magis obligatur. sed iudex magis obligatur ad iustā operationem qd pars. ergo iudex in iustificando plus peccat. et minor patet quia de iure cōmuni toti humano generi. ipse ad hoc obligatur sicut et pars. sed in speciali ipse magis obligatur in q̄tum iudex. quoniam ad hoc iudex vel princeps statuitur in ciuitatibus vt sit custos iusti et legum et ad hoc faciendum communitas reddit sibi premium multum. et in honoribus et in diuitiis et potestate ciuili. ideo dicit Aristoteles qd quando dubitant. ad iudicem refugiunt. et qd ad iudicem ire est ad iustum. ire iudex enim vult esse velut iustum animatum. Sed iterū ista conclusio moderanda est sicut precedens. possibile enim esset qd ex tanto affectu malitie pars corrupēs operaretur. qd multo magis peccaret quam iudex corruptus. sed si equali affectu cupiditatis et equali motiuo vterq̄ operetur. non est dubium quin iudex multo plus delinquit. et hoc probant inducte rationes. Tertiam conclusionem ponunt qd iudex timore corruptus minus peccat qd pars corrupēs. cuius ratio est quia peccatum est maius quod est magis volūtariū. et ex minori motiuo operatum. s̄ in dicit̄ casu peccatum partis corrupentes est butusmodi et cetera. Item principale agens plus peccat quā agens quasi subditum et instrumētale vt dicit Aristoteles. famul⁹ enim precipientis non iniustum facit principali. imo p̄cipiēs. s̄ inferēs timorē ē sicut agēs p̄ncipale. Iudex aut̄ rex sicut ei subditum. alit̄ nō timet̄ ab eo iudex ec̄ illo cāu ē q̄si agēs istrū

metale ducit enim impetu inferentis timore id est. Ita autem conclusio moderanda est quoniam si non fuerit timor causatus ex his obiectis que eunt innata mouere constantem virum et secundum illas circumstantias secundum quas mouerent constantem virum: conclusio predicta forte non esset tenenda. propter hoc quod iudex valde plus quam pars obligatus est ad iustitiam faciendum: et tuendum et ad obuiatoribus viri liter resistendum. non oportet ergo dicere vltimum. sed magnitudinem cause timoris obligationem iudicis ad iustitiam necnon etiam secundum omnes alias circumstantias quibus hinc inde peccatum magis potest aut minus fieri comparare. Tunc ad rationes dicendum est. Ad primam quod prima causa que partem habet regulandi et determinandi secundam plus in finit in causatum quam secunda. scilicet quia voluntas nostra libera est. et sumus domini nostrum operationum. ideo non bis oportet quecumque male agimus imputari. quod falsi iudicis pars non erat causa nisi solum occasio. scilicet et non principalis. Ad aliam concedendum est. quod plus peccat quam in plures peccat ceteris paribus scilicet cetera non sunt paria. id est ratio non valet. Et iterum sicut pars corrumpens peccat in iudice ita iudex in parte corrumpente quia nutrit eam in sua prauitate. Ad aliam dicendum est quod nullus peccat nisi peccato proprio nec pars corrumpens ut dictum fuit est causa principalis peccati iudicis. cum iudex esset libere voluntatis erat tamen occasio. iudex autem causa principalis. et cum hoc etiam iudex erat occasio peccati partis corrumpentis ut dictum fuit. Ad aliam dicendum est quod anime bona nequaquam auferri possunt per alium. scilicet vnusquisque peccando (et nullus alter) animam propriam deprauat. Ad aliam dictum est ita quod pars corrumpens non est iniustus iudicis principium principale scilicet iudex. Ad aliam potest dici quod licet corrumpere esset peius quam corrumpi in hoc sistendo. tamen quia iudex vltimius peccat ferendo iniquam sententiam id est iudex magis delinquit. et iterum dico quod pars non corrumpit iudicem principaliter. scilicet ipse est qui se ipsum corrumpit. ergo in ipso iudice est corrumpere et corrumpi. Et iterum licet alteri male facere quantum ad bona corporis. aut exteriora. sit peius quam ab altero male pati. tamen pessimum est secundum animam male pati. Ad aliam potest dici quod pylatus non cupiditate corruptus fuit scilicet timore quoniam dicebatur ei. Si dimittis hunc non es amicus cesaris.

Verum vicissim quinto Vtrum difficilius sit esse iustum quam bonum medicum. Et arguitur quod non. quia in medicando oportet ad plura respicere. scilicet ad etatem. ad regionem. ad te-

pus. ad complexionem. ad corpus celeste. ad qualitates medicinarum. et hominum. scilicet iniustum sicut dicit Aristoteles. solum respicitur ad nocuum dnam. modo difficilius est ad plura respicere. quam ad pauca.

Item facilius est illa prospicere que nos operamur exterius et per cognitionem. quam ea que natura interioris operatur. scilicet iustitia est circa ea que exterius nos operamur. medicina autem est circa interiores naturales effectus. quod facilius est esse iustum quam medicum. Item scia medicinalis est multo profundioris perscrutationis quam scia legalis quam iustum et iniustum determinat quod est. Oppositum dicit Eustratius. et hoc etiam Aristoteles. sentire videtur. Quidam sic distinguunt difficultas huius vel operationis potest attendi vel ex parte obiecti vel ex parte operantis. Et ex parte obiecti dupliciter. Vno modo propter excessum et improprietatem obiecti ad intellectum. Alio modo propter obiecti variabilitatem. vnde propter obiecti excessum diuina sunt difficiliora naturalibus et moralibus e contrario tamen propter obiecti variabilitatem. Tres ergo ponunt conclusiones. Prima potest esse. quod ex parte operantis difficilius est esse iustum quam bonum medicum. Secundam conclusionem ponunt quodammodo scilicet obiecti excessum vel latentiam difficilius est esse iustum. Tertia similiter ponunt quod secundum obiecti variabilitatem difficilius est esse iustum. Prima conclusio sic probatur in operatione vel in huiusmodi puenit ex parte nostra difficultas: ab eo quod pars sensitiva innata est aduersari rationi et eius subuertere iudicium. propter quod non idem videtur in continentibus in passione et extra passionem exantibus. ut apparet in septimo. scilicet circa obiectus iustitie magis est innatus appetitus aduersari rationi. quam circa obiectum medicine. est enim maior honor maius lucrum et maior delectatio in sanando quam in interficiendo. scilicet sepe lucra honores amicorum delectationes sensuales. iterum timores tristitie et immutitie et hominum trahunt ad ineptum iudicium. propter quod Aristoteles. determinat primo rhetorice quod maxime conuenit recte positas leges quoniam contingunt omnia determinare ipsas et quam paucissima committere iudicantibus. cuius rationem assignat dicens. quia iudicium legislatoris non secundum partem scilicet de futuris et vltibus est. perfectus autem et iudex iam de partibus determinatis iudicat ad quos et amare iam et odire. proprium commodum annexa sunt sepe. ut non adhuc possint videre sufficienter verum scilicet attendit in iudicio proprium delectabile et triste. In 2o etiam rhetorice dicit non enim ea de videntur amantibus et odientibus neque iratis et mansuetis habitibus. scilicet aut omnino altera aut secundum

magnitudinem altera. amantem quidem enim eum de quo facit iudicium aut non iniustum fecisse aut se parua videtur iniustum fecisse. odientem autem pertrahit id est. Secundam conclusionem illi probare voluit ex eo quod voluntas humana valde latens est. sepe enim vnus homines potest tendit et aliud excogitat. natura autem non sic scilicet quod intendit. illud manifestat per operationem. propter quod facilius est de naturalibus de quibus est medicina. quam de voluntariis circa que est iustitia iudicatur. Sed mihi videtur quod in ista conclusione sit defectus quoniam non ad omnem iustum regit quod sciamus homines mentes occultas. cum si sit impossibile. sed sufficit ea cognoscere que exterius nobis apparent vel probantur per iuramenta. per testes. per iuras. aut aliquo tali modo. talia autem non ita nobis videntur esse occulta sicut interiores egritudinum cause et herbarum proprietates. quod etiam ex hoc apparet quod vulgares ea vident et comprehenduntur circa que est iustitia. non autem ea de quibus est medicina. Tertia conclusio non creditur probare sic circa illa est maior difficultas ex varietate obiecti in quibus variabilitas pluribus modis contingit. scilicet in actibus humanis circa que est iustitia maior est variabilitas quam in complexionibus circa quas est medicina. ergo id est. modo sic persuadet dicitur enim quod in his circa que est medicina solum est variabilitas ex parte materie scilicet ex diuersa proportione rerum elementarium. ex diuersa commensuratione humorum et hominum. scilicet in actibus humanis est variabilitas et ex parte materie et ex parte finis. et omnium aliarum circumstantiarum. id est. Sed ista ratio non videtur verum assumere. medicus enim non solum aspiciet ad complexionem aut humoris varietatem. scilicet aspiciet ad firmitatem virtutis et nutrimtum et vite ac exercitii assuetudinem. Iterum ad locum egritudinis aspiciet et ad tempus et ad aeris qualitatem. imo etiam ad celestis corporis influxum et alia valde multa. ideo ergo sicut dicit Aristoteles. quod valde difficile est bonum esse medicum. et esse iustum. Prima quidem difficultas est in cognoscendo vltimum ratione iusta et sana et ea que pertinent ad iustitiam et sana quorum hec quidem docentur in arte medicinali illa autem in scia legali. Secunda difficultas est maior ut dicit Aristoteles. est in sciendo particulares applicationes medicinarum et iurium secundum exigentiam et combinationes omnium particularium circumstantiarum. non enim sunt simpliciter sana neque iusta scilicet secundum accidens que vltimum ratione tradita sunt scilicet qualiter operatur qualiter distributa. hec autem difficultas auferri non potest nisi per frequentatas operationes ex quibus habitus generatur quod facilius et prompte percipimus et combinamus

omnia que particulariter circumstant. hec autem due difficultates se tenent ex parte intellectus nec in his Aristoteles dicit difficilius esse iustum quam medicum. scilicet magis secundum consimilitudinem comparauit eos. et si quis eorum dissimilitudinem velit in his intelligere puto quod medicum esse sit difficilius. Alia autem est difficultas ex parte appetitus que specialiter habet locum circa obiectum iustitie sicut satis dictum fuit in prima conclusione. sic enim debet intelligi quod Aristoteles dicit. scilicet et que legibus determinata sunt. non sunt iusta nisi per accidens scilicet qualiter operata. id est. electiue propter ipsius operis honestatem delectabiliter prompte firme et immobiliter ut dicebatur in 2o. hoc autem est plus quam sana scire. Ad rationes igitur apparet quod proceduntur viuis suis quare id est.

Veritur vicissim sexto Vtrum epykeia sit virtus moralis. Arguitur quod non quia secundum Eustratium primo huius. nulli volenti et ut operari potest est impossibile possessio virtutis in 3o dicitur quod virtutes et malitie sunt voluntarie et in nostra potestate. sed epykeia non potest spectat interpretari leges simpliciter positas. si autem non est cuiuslibet scilicet solum principis legem condentis. dicunt enim iura quod cuius est condere legem. eius solius est interpretari. Et iterum videtur quod epykeia ad nullos pertinet nisi ad iudices. non autem omnes potest autem iudicis habere. id est. Item nulla virtus moralis opponitur alteri virtuti. sed epykeia opponitur virtuti morali que est veritas. quoniam ipsa sicut dicit Aristoteles. est in minoratiua quis etiam habet legem adiutam. Item sicut se habet iustus epykes ad iustum legale ita epykeia ad iustitiam legale. scilicet iustum epykes est melius iusto legali ut Aristoteles dicitur videtur. ergo epykeia est melior legali iustitia. sed nulla virtus moralis est melior iustitia legali. cum ipsa sit preclarissima virtutum et simul omnis virtus et maxime perfecta ut dicit Aristoteles in principio quinti huius. ergo id est. Oppositum arguitur auctoritate Aristoteles. qui hic de epykeia tangit de morali virtute. Et confirmatur quia epykes est quedam species iusti ut apparet hic et in principio rhetorice. ergo epykeia est species iustitie que est semper virtus moralis. sed omnis species virtutis moralis est virtus moralis.

sicut quelibet spes aialis est aial ergo. &c. Pri-
mo videndū est qd ē epyekes & qd ē epykeia
Propt̄ qd sciendū ē qd cū circūstātie singla-
res i hūanis actibus cōiungētes sint infinite. iō
legislatores nō tenent neq̄ pōt i ferendo leges
p̄spicere circūstāntias oēs. que inate sūt redde-
re opus bonū vel malū. iustū aut iniustū. me-
lius aut peius. iustus aut iniustus. s̄ ferunt le-
ges cōiter aspiciētes solū ad aliquas circūstā-
tias cōiores. p̄pter quod tales casusptculares
possent emergere qd nō esset iustū s̄ oīno ius-
tum opari fm legē sc̄ptam. vbi grā si lex cō-
munit̄ ferat qd depositū sit reddendū petētī.
tū nō esset reddendū petenti furioso volētī i-
terficere innocentē. leges igit̄ q̄uis sint late v-
niuersaliter. tū nō sūt vlt̄ tenende. nec id igno-
rat legislator sicut dicit A. n. vñ ferens legē v-
niuersaliter nō intēdit qd oīno vniuersalit̄ te-
neat. s̄ solū q̄ncūq̄ nō emergit casus exigens
legis exceptiōē. aliq̄n igit̄ vñ in pluribus ē
iustū opari fm legē sc̄ptā. & aliq̄n (licet raro)
esset iniustū opari sc̄m legē sc̄ptā. imo oportet
operari p̄ter aut etiā cōtra scripturā legis.
vñ dicit quedā lex nō est dubiū in legē cōmit-
tere. i. peccare eū qui vba legis amplexus con-
tra legis nitit̄ voluntatē. igit̄ sc̄m A. n. p̄mo
rhetorice. Iustorū due sunt spēs. hec quidē scri-
pta. hec aut nō scripta. Scripta sunt que legib⁹
determinata sūt. nō sc̄ptorū due sūt spēs. que
dā cōia s̄z tanq̄ naturaliter ab oibus cōit̄ cog-
nita et cōcessa. puta grām h̄re ei qui fecit bñ
& cōtra benefacē ei qd bñfecit̄ alia talia. Alia
aut sunt particularia que sunt legū sc̄ptarū
vel iustorū cōium p̄missiones siue excepti-
ones p̄pter casus p̄ter solitū emergētes. Est i-
git̄ epyekes idē quod iustū in hoc vltimo mo-
do iustorū. Epykeia aut est hitus inclinās ad
tale iustum seruandū & opandū. Aliq̄n etiā
epyekeas accipit̄ nō p̄ predicto iusto quod erat
obiectū epyekeie. s̄ p̄ subiecto. s̄z p̄ hōie ha-
bente talē hitum. hoc ergo visō dicendū ē qd e-
pykeia ē virtus moralis. q̄a oīs hitus electi-
uus directionis i his qbus cōtingit vti & bene
& male. & in qbus cōtingit & bñ & male agere. ē
virtus moralis. sic enī videbat̄ A. n. pbare i q̄r-
to qd liberalitas esset v̄tus circa pecunias. sed
epyekeia ē habitus electiuus inclinās in legis
scripte directionē. qua cōtingit vti & bñ & ma-
le tam sc̄m excessum s̄z nimis insistendo le-
gi scripte. quā sc̄m defectū puta nimis rece-
dendo a scriptura legis. ergo &c. Item omīs

habitus electiuus inclinans ad opus virtuosū
siue ad id quod oportet q̄n oportet. & sic de ali-
is circūstāntiis. est v̄tus moralis. sed epykeia
est h̄mōi. inclināt enī ad iustū epyekes. opus
autē iustū. est opus virtuosum. etiā inclināt ad
directionē & moderantiā legis scripte vbi oportet
eā moderari vel dirigere & quo mō oportet
Item oīs habitus electiuus inclinans ad id
qd est cōsonum recte ratioi. est virtus moralis
s̄z epykeia ē h̄mōi sicut apparē pōt p̄ ea que
dicit A. n. p̄mo rhetorice Epykeia enī est non
ad legē s̄z ad legislationē respicere & nō ad ver-
ba s̄z ad intellectū legislationis respicere. & nō ad
actionē. s̄z ad electionē & nō ad partē s̄z ad to-
tū. neq̄ qualis quidē nunc s̄z qualis q̄dez sem-
per & vt ad multū &c. Hec autē oīa & alia q̄ epy-
ekeie attribunt̄ sunt optima & valde p̄sona ra-
tionis. Sed dubitatio est vtrū epykeia sit spēs
iustitie vel quō se habeat ad iustitiā. Ad q̄
dicendū est vt puto qd ipsa nō est vera spēs ius-
titie distincta realiter p̄tra illū iustitie habitū
quo inclinamur ad opandū instū sc̄m legem
scriptā. vt aliqui dicunt. imo vnus & idē est ius-
titie hitus iclinans in hoc iustū & in illud. nul-
la enī virtus inclināt ad semp opandū sc̄m le-
gem scriptā. q̄a aliq̄n inclinaret ad malū. nec
aliqua virtus inclināt ad semp opandū p̄ter le-
gē. q̄a etiā aliq̄n oparet̄ male. s̄z vna & eadem
virtus circa materiā suā inclināt ad opandum
semper sicut oportet secundū dictamen recte
rationis. propter quod vna et eadem virtus ē
secundum substantiam inclinans ad operandū
secundum legem quando oportet. & p̄ter le-
gem quando oportet. differens solum secundū
rationem & per accidēs. sicut sortes in foro dif-
fert a se ipso in teatro & ita patet qd epykeia
magis est modus quidam seu pars quedā mo-
ralis iustitie quā qd sit vera species ipsius.

Ad rationes ergo dicendum est Ad p̄mā
qd epykeia inesse potest omni volenti. & quan-
do dicitur qd ipsius est interpretari legem. di-
cendum est qd non est nisi forte in principe ad
quem hoc spectat. Propter quod sciendum est
quod interpretari legem est cum lex propter
aliquam duplicitem verborum fuerit dubie
sententie determinare in qua sententia debe-
at lex intelligi. hoc autem spectat solum ad le-
gis conditorem. sed posito quod lex indetermi-
nata sententia fuerit intellecta. tamē epyekes
potest videre & iudicare qd talis casus sub tali
lege nō cōprehēdit̄. & qd intētio legislatoris nō

erat talē casum p̄ talē legē determinare. & eti-
am de casibus sub lege cadentibus p̄ter epy-
kes fm exigentiā circūstāntiarū iudicare de
augmēto vel diminutione delicti. & ita penam
legis diminuere vel augē. hoc aut nō est inter-
pretari legē s̄z est vti lege fm legislatoris intēti-
ōē. Et ne regredi sup hoc oporteat dubitādū
est de hoc quod in p̄dicta ratione tangebāt. s̄.
vtrū alterius a p̄ncipe sit aliq̄n legē dubiā in-
terpretari. Ad quod dici pōt qd cum casus acci-
derit fm legē iudicandus. si sit possibile iudici
inferiori siue sui vel alterius detrimento ad le-
gis conditorē recurrere. recurrendū est. & nō in-
terpretandū. vbi tū hoc non esset possibile. iu-
dex quilibet inferior pōt interpretari legē dubi-
am. & illum sensū legis accipere qui ipsi vide-
tur esse magis rōnabilis verū est tū qd hec in-
terpretatio iudicis inferioris & interpretatio legis
conditoris distāt multū q̄m interpretatio legis
conditoris dat vigorem illi sensui p̄ quo legē
interpretatus est. ita qd imposterū lex ab omni-
bus in illo sensu tenenda est. Iudex aut inferi-
or legi nullū dat vigorem s̄z solum sue s̄ntie. et
sic intelligit̄ qd cuius est condere legē eius so-
lius est interpretari legem. Ad aliam dicen-
dū est qd epykeia nulli virtuti opponit̄ q̄m i-
psa nō est pene minoratiua nisi quantū oportet
fm veritatem & recte rationis dictamen.

Ad aliam dicendū est qd iustū legale sc̄m
qd accipit̄ p̄ eo precise qd est legē scriptū. nō ē
iustum fm se & formaliter. s̄z solū materialiter
& p̄ accidens. sicut in p̄oribus dictū fuit. quoni-
am cōtingit etiā aliq̄n ipm nō esse iustū. s̄z tū
aliq̄n contingit imovt in pluribus ipm esse ius-
tum. s̄z iustū simpliciter in opere est. nō q̄dez
in opere exteriori p̄ncipaliter. s̄z in electione i-
teriori p̄mo. & in executione opis ab electione
p̄cedentis in quātū est possibile secundario: cu-
z ergo iustū formaliter & p̄ se dictū sit melius ius-
to materialiter & fm accidens accepto. ideo ē
qd iustū epyekes est melius iusto legati s̄upto
mō nūc p̄dicto. & q̄n cōcludit̄ ergo epykeia ē
melior legali iustitia. dicendū est qd iustitia le-
galis potest duplicit̄ vocari. Vno mō iustitia
legalis potest vocari hitus inclinans vñ in ea
que legislatores intendūt. & hec ē virtus p̄cla-
rissima. & epykeia nō ē melior ea s̄z ē ipamet
sicut dictū fuit differēs solum accidentali rōe
Alio mō pōt vocari legalis iustitia hitus icli-
nans ad obseruandū verba legū. & ista nō est
iustitia simpliciter neq̄ virtus simpliciter. sed

bene est hitus iclinās vt in pluribus ad opus
bonū. ideo nō est viciū. s̄z est hitus magis bo-
n⁹ q̄ mal⁹. est enī hit⁹ bonus s̄z imperfectus. et sic
debet intelligi & cōcludi qd epykeia est melior
legali iustitia.

Verū vicesimo septimo Vtrum epy-
keia sit directio iuris naturalis aut so-
lū iuris legalis Videt̄ qd sit directio iur-
is naturalis. q̄m epykeia videt̄ esse directio
omnis iuris qd indiget directione. s̄z ius natu-
rale aliq̄n indiget directione. pbatio. p̄mo vi-
det̄ qd de iure naturali omīs hoies eēt filii li-
bertat̄ hoc aut ius hodie directū est melius.
regnū enī melius est vbi vnus aliis p̄ncipatur
q̄ cymocrazia vbi omnes equalit̄ volunt p̄nci-
pari & eadem gaudere libertate vt patet in o-
ctauo huius. Item de iure naturali videtur
qd oīa debeāt esse cōia. vñ Tullius p̄mo de of-
ficiis. Sunt aut p̄uata nulla: natura. s̄z aut ve-
teri occupatione vt qui quōdam in vacua ve-
nerūt. aut victoria vt qui bello potiti sūt & cēt.
hoc aut ius naturale indiguit correctiōe. quia
z⁹ politice declarātū est qd nō eēt bonū oīa eē
cōia. ad quod pbandū A. n. iter ceteras rōnes
ponit vnā talē. adhuc aut aliud h̄z nocumētū
s̄z qd oīa sint cōia. mīme ei cure sortit̄ qd plu-
rimorū cōc ē. de p̄p̄riis at maxie curāt. de cōi-
bus aut min⁹ q̄ q̄tū vnicuiq̄ attinet. ap̄d alios
ei tanq̄ altero curate negligunt̄ magis. sicut in
mīsterialib⁹ seruitiis mlti fuitēs q̄q̄ deter-
mīnt̄ paucioribus. Iō Tullius dicit p̄mo de of-
ficiis qd eorū q̄ alicui p̄p̄a facta sūt si qs appe-
tet violabit ius hūane societatis. Itē de iurē
naturali ē a nullo auferre qd suū ē. si tū patit̄
istatū & idiget correctiōe. eēt ei a furioso gla-
dius p̄p̄us auferēdus. Itē vbi mai⁹ ē p̄ccm
ibi magis idiget̄ directiōe. s̄z i iure naturali
videt̄ magis eēt p̄ccz q̄ i iure legali. dicēte A. n.
p̄ctm enī nō i lege neq̄ i legis positorē s̄z in na-
tura rei ē cōfestim ei natura opabiliū t̄is ē. &
manifestū est qd naturā sepe videmus deficere.
p̄pter quod & mōstra videm⁹ accidē i natu-
ra & medicina nō ad aliud valē videt̄. q̄ ad di-
rigendū opus nature circa corpus. Opposi-
tū videt̄ velle A. n. qd nō ponit epykeiā eēt di-
rectionem iuris naturalis. s̄z legis. vñ dicit & ē
hec ex natura que epyekes directio legis vbi
deficit propter particulare. Item quod nun-
quā deficit. non indiget directione sed iustum
naturale nō deficit. q̄m dicit̄ septimo politice
qd nullum horū q̄ p̄ter naturā sunt ē bonū etiā

Quanto huius dicitur quod naturale iustum ubique habet potentiam eandem. aut igitur ubique est iniustum quod est absurdum dicere aut est ubique iustum. et sic non indiget correctione. Item natura dirigit ab infallibili direttore quoniam a deo et intelligenti: ut dicitur cometator duodecimo methaphysice. et gvidetur quod ipsa non potest errare sic quod indiget nostra directione. Sciendum est quod natura nunquam peccat in suis operationibus. unde si monstrata eueniunt. malitia non puenit a natura sed ab impedimento sibi accedente. imo natura semper facit de sibi possibilibus quod melius est. unde quis non faciat rectum quia impedita non potest. tamen facit semper recte cum faciat quod melius facere potest. Sciendum est igitur quod ius vel iustum naturale potest dici dupliciter. Vno modo potest consonare operi nature secundum omnem casum. et tale iustum lege comprehenditur et terminari non potest. quoniam sicut natura sed diuersos casus ex diuersis impedimentis contingentibus puenientes diuersis modis operatur. sic iustum naturale diuersum est apud diuersos casus contingentes. et a regula communi excipientes. casus autem illi tamen potest diuersitatis accidere. quod legislator eos potest videre non potest. Aliter autem dicitur iustum naturale quod consonat operi communi nature. sed operi illi in quo natura non fuerit impedita. et tale iustum lege comprehenditur et perficitur. et ipsum sic acceptum et platum non est semper iustum neque tenendum: sicut enim natura non semper in opere suo regulam communi obseruat. sed illam regulam diuersificat et modificat si impedimenta occurrant ut semper faciat de possibilibus quod melius ita illud communi si impedimenta contingant. diuersificandum est et modificandum ut iuxta contingens impedimentum semper fiat quod melius fieri potest. sicut ergo natura secundum communi regulam format manum quoniam digitorum. propter casum tamen quoniam format in manu sex digitos aut quattuor tamen. sic secundum communi regulam iusti naturalis reddendum est unicuique quod suum est sed tamen propter casum contingentem aliquando non est reddendum ut si furiosus effectus gladii suum reposcat. Dicendum est igitur quod capiendum iustum naturale primo modo ipsum est semper iustum. et omne sibi contrarium est iniustum. propter quod in eo nulla directio habet locum. Sed si iustum naturale capiatur secundo modo. tunc indiget aliquando directione et correctione. propter causas communi regule repugnantes. propter quod epyeckia bene est directiua talis iusti naturalis et non solum iusti legalis proprie sumpti. quod sed solum habet robur ex legislatore quia tamen ius naturale hoc secundo modo solet lege scribi. vel saltem quia

lege comprehenditur et scribi potest. ideo tale ius sine iustum Aristoteles vocauit in hoc loco legem siue legale iustum. ad dictionem iusti naturalis. primo modo accepti. et ita bene dicitur Aristoteles. quod epyeckes est directio legis ubi deficit propter particulare. Est tamen notandum quod sicut aliqua sunt opera nature quibus impedimentum contingere non potest. ut quod sol qualibet die oritur luna quolibet mense propria positione at circulum. sic quedam sunt iusta naturalia quod commiter plura et lege scripta nunquam desitiunt. verbi gratia quod secundum virtutem est operandum quod mandatis diuinis est obediendum. similiter in negatiuis quod non est inuidendum. quod non est adulterandum et sic de consimilibus. que sicut dicitur secundo huius festum notata conuoluta sunt cum malitia. propter quod in talibus locum non habet epyeckes Ad rationes. Ad primam concedendum est quod epyeckia est directiua omnis iuris. quod indiget aliquando directione Et concedendum est quod ius naturale secundo modo predictorum modorum acceptum indiget aliquando directione. sed quoniam dicitur ultra. quod omnes homines de iure naturali essent similes libertatis. potest dici quod hoc est verum si omnes viuere secundum virtutem. sed propter peccata multorum oportuit illud ius moderare constitutendo superiores aliquos qui potestate haberent corrigendi delinquentes. Et iterum in re publica politica regi concessa est superioritas ex auctoritate communi civium et ipsi non licet ledere quem nisi peccantem propter quod omnes sunt liberi sicut et rex nisi ex peccato suo libertatem suam amittant. unde quanto politice dicitur Aristoteles. non enim oportet putare seruitutem esse viuere ad politiam sed salutem. Et iterum neque oportet concedere quod omnes de iure naturali essent similes libertatis nisi omnes essent etiam secundum corpus similes et secundum animam. quod natura non facit. unde primo politice declarat Aristoteles. ex proposito quod aliqui sunt homines naturaliter seruituti aliqui naturaliter liberi et secundum diuersas corporum et secundum diuersas animarum. Ad aliam quoniam dicitur quod iure naturali omnia essent communia. potest dici quod verum est si omnes vellet viuere sicut oportere. sed propter peccantes natura rei exigit quod aliter fiat. vel dicendum est quod terrena aialia et ista bene fiunt communia de iure naturali. Aristoteles quod sunt appropriata. sed cum fuerint appropriata tunc de iure naturali est quod remaneant propria. unde videmus aures et aialia que operantur a natura sibi facere nidos proprios aut proprias mansiones nec amplius nidos vel mansiones illas esse communes ceteris animalibus. Ad aliam de furioso dictum fuit satis in positione. Ad aliam

am dicendum est. quod in legis positore non est peccatum. quia facit de sibi possibilibus quod melius est. nec intendit ponendo legem. quod ipsa sicut describitur sic semper obseruetur in quocumque casu. sed quod casu exigente modificetur vel non teneatur. similiter etiam in lege non est peccatum si intelligatur secundum intentionem legis positoris. cum non sit posita ut in omni casu teneatur. sed si intelligatur semper secundum scriptura sonat. tunc esset in ea peccatum aliquando. sed hoc peccatum originaliter pueniret ex peccato contingente in natura operis. ex eo enim quod opus a communi regula deuuiaret. lex secundum scripturas ipsius pateretur instantiam. non tamen intelligendum sicut dictum fuit quod peccatum pueniat in opere a natura. sed ab impedimento nature. sic ergo debet intelligi quod dicitur Aristoteles. in lege peccatum non esse sed originaliter. sed in natura. vel in lege peccatum non esse si intelligatur secundum legislatoris intentionem. et est concedendum quod iustum naturale sic commiter acceptum ut est lege scriptum. indiget directione. Rationes autem in oppositum procedunt de iure naturali primo modo dictorum modorum accepto. Et sic finitur questio.

Veritur vicesimo octauo Virum continet sibi ipsi iniustum facere. Et videtur quod sic. quia ille iniustificat quod facit contra prohibitionem legis. sed aliquis facit sibi ipsi contra prohibitionem legis ergo sibi ipsi iniustificat. Minor patet quia aliquis iterficat seipsum. modo sicut dicitur Aristoteles. lex non iubet seipsum interficere quod aut non iubet phibet. et hoc dictum Aristoteles. debet intelligi in nocumentorum illationibus. talis ergo sibi facit contra legis prohibitionem. ergo etc. Item lex punitionem non apponit nisi pro iniustificatiōe. sed aliquis facit sibi ipsi aliquid pro quo potest sed si se ipsum iterficat. leges enim pro punitione talibus apponunt aliquam corporis inhonorationem puta corpus trahendo vel iubendo in sepulchrum relinqui.

Item ille iniustificat sibi. quod volens sibi infert nocumentum. quoniam iniustificare videtur idem esse quod volentem nocumentum inferre. sed desperans quod seipsum iterficat. ipse volens infert sibi nocumentum. quod facit sibi iniustum. Oppositum determinat Aristoteles. in isto quanto. etiam ex hoc dictum fuit virtute habere rationem propria iustitie quod ipsa est ad alterum. non est ergo ad se ipsum. Dicendum est cum primo quod non contingit sibi ipsi iniustum facere imo neque iniustum. Secundo dicendum est quod agendo in seipsum contingit iniustum facere. primus istorum apparuit in principio huius libri. ubi dictum fuit quod virtus

vel malitia ex eo iustitie vel iniustitie nomen habet. quia est ad alterum. hoc iterum patet rationibus Aristoteles. in isto capitulo. prima est quod nullus patitur iniustum volens ut dictum fuit prius. sed quod seipsum damnificat illud damnatum vult recipere. nullus enim desperans interficeret se. nisi vellet mori. ergo etc. Sed videtur quod ista ratio non concludat. quoniam si quis interficiat se. ipse non vult mori voluntario simplici. sed quia propter aliquas ipsius aduersitates tale patitur dolore a quo non apparet sibi quod sine morte liberari possit. plus vult ab illo liberari. quam viuere. licet simpliciter illo dolore ablato vellet viuere et non mori. ideo occidit se. sed dictum fuit prius quod secundum tale voluntarium sed non simplex. contingit voluntate iniustum pati. quod patet quod ista ratio non concludit. Ad hoc dicendum est forte quod nec in moralibus scientiis nec in naturalibus oportet semper uti rationibus demonstratis sed aliquando licet uti probationibus probabilibus. ideo ista ratio potest recipi tanquam probabilis. vel posset dici quod tunc aliquis secundum voluntarium maxime potest iniustum pati volens. quoniam recipiens damnum aliquam partem actionis nullo modo vult. vel saltem magis nollet eam quam vellet. verbi gratia qui capit pecuniam ad usuram magis vult recipere pecuniam quam non recipere. et magis vult se obligare quam non obligare. aliter non obligaret se et magis vult usurario reddere et sortem ultra sortem. quam non reddere. aliter non redderet sorte. sed non magis vult usurarium recipere ultra sortem. quam non recipere. imo omnino vellet quod ipse non reciperet. sed quod vellet sibi commicare. Similiter si tyrannus dicit ut tu dabis mihi decem libras. vel tibi amputabo manum. si ille dat ei decem. ipse vult plus dare quam non dare. sed magis vellet quod tyrannus non vellet capere quam quod caperet etiam nullo modo voluit illationem minarum oportet ergo ad iniustum pati aliquam partem actus esse noxiam sic autem non est de eo qui sibi infert damnum puta si seipsum interficiat. quoniam ipse et totam actionem et qualibet eius partem magis vult quam non vult. aliter non operaretur eam. Et si dicas. ponamus quod quod cepit pecuniam velit totam acceptionem. ita quod magis vult usurarium recipere. ultra sortem quam non recipere. quia forte vult animam eius danari et ponamus quod illam voluntate exprimat usurario. Queritur ergo utrum usurarius iniustificat. Ad hoc respondeo quod sic sed non illi sed legislatori. qui prohibet usuras tanquam secundum se prauas. aut etiam communitati in quantum damnificat illum qui est pars communitatis. ipsa non volens quod firmetur hoc sit ipso volente

Secunda ratio Añ. est qd in iustū facere est plus sibi accipere in lucro vel minus in damno. et iniustū pati ē min⁹ hñe in lucro plus in dāno s3 eū dē nō ptingit pl⁹ et min⁹ hñe i lucro l plus i min⁹ in damno hñe. ergo nō cōtingit eundē fm eandē actionē iniustū facere et iniustū pati. Tertia rō Añ. est qd si inualor ab alio tantū nocet at inualori q̄tū inualor sibi ipsi. nō iniustificat. qd licet vi vim repellere. s3 inualor ei iniustū cat inq̄tū pmo aggressus est iniuriā. s3 siverq̄ vtrūq̄ aggressif simul. et sibi inuicē equale et eq̄ li modo nocumētū intulerint. neuter alteri iniuriam facit aut ab altero iniustū patit. qm̄ vterq̄ alteri eq̄le h3 in lucro et in dāno. nec aliq̄s eorū emēdā ab alio sibi petere pōt s3 abo iniustū fecerint civitati pp̄t qd et abo citati p̄ncipi cōpellat ad emēdā. s3 cū aliq̄s sibi ipsi inferat nocumētū patiens. et simul idē et simile facit facienti sicut patiens patienti. qd est idē faciens et patiens. iō rō. Alia rō Añ. est quia genus nō inuenit sine aliqua suay sp̄erū. si ei animal currit. oportet hōiem currere aut equū aut aliq̄d aialū aliorū. s3 fm nullā sp̄em iniustificatio nis cōtingit sibi ipsi iniustū facē. mechaf ei null⁹ eā q̄ sui ipsi mulierē. neq̄ suffodit sui ipsi murū. neq̄ furat q̄ sui ipsi. et sic de aliis. ergo oino sibi ipsi nullus iniustū facit. Cōtra illā rōem obiicitur p̄ dictū Senecae in libro ititulato quō i sapiētē nō cadat iniuria ad serenū. vbi dicit si q̄s cū vxore sua tanq̄ cū aliena p̄cūbat. adulter erit quīs illa adultera nō sit. videt ergo qd aliq̄s in vxore pp̄riā mechaf pōt. Ad hoc est dicendū qd ille iniustificauit qd elegit alteri nocere. licet nō noceret ei. mores aut magis iudicant electione q̄ opationibus vt dicebat in tertio. imo et si nullū exeat opus exterius. ex electione sola p̄cēm est. dicente Seneca libro p̄alle gato qd oia scelera etiā an̄ effectū opis. q̄tū culpe satis est. p̄fecta sunt. Sed tu queres cui iniustificauit. dicendū ē qd vel civitati cuius cōem legē voluit infringere vel illi q̄ thorū credidit violare. sibi aut nequaq̄. Sed cōtra qd licet nocere voluisset. tñ nō fecit quod voluit. vñ null⁹ inde nocumētū recepit. nullus ergo passus est iniustū. mō nō videt actio iniusta esse sine iniusta passione. Ad hoc respondet Seneca loco p̄dicto declarās qd multipliciter cōtingit iniuste agere alicui et tñ nō est necessariū illū recipere nocumētū neq̄ iniuriā. iniusta enī actio pōt esse sine iniusta passione licet nō cōtra. vñ dicit si iniuriā accepi necesse est factā esse. si ē fa-

cta. nō est necesse accepisse me. multa ei incidere possunt que submoueat iniuriā. emissa tela declinare aliquis casus pōt et si quis rem quā e villa mea subripuit i domo mea ponat. ille fur tū fecerit ego nihil p̄deriz. cū ergo dicit Añ nullus mechaf eā que sui ipsius. et nullus suffodit murū suū rō. Erat intelligendū sic qd idē faceret sibi iniuriā. Secunda cōclusio p3 p̄ duas rationes p̄mas in p̄ncipio questionis adductas qd qui seipm̄ interficit dānificat cōitatē inq̄tūz ipse est pars cōitatis. et si esset morte dignus et inutilis cōitati tñ ipse sibi iurisdictionem p̄ncipis vsurpat. et violat leges cōitatis. ideo p3 qd iniustificat nō sibi s3 civitati vel p̄ncipi dicendū est ergo qd hoc solū cōcludit due p̄me ratiōes.

Ad tertiā dicendū est qd volentē nocumētū inferre nō semper est iniustificare. s3 si nolēti et sine causa rationabili. Hec de questione.

Verif vicesimo nono. Vtrū iniustum fa cere sit peius q̄ iniustū pati. Et qd que stio supponere videt qd vtrūq̄ sit malūz Ideo p̄mitus arguo qd iniustū pati nō sit malūz qd nihil malū pōt inesse optimis viris: eo qd bonū et malū sūt cōtraria et vñ cōtrariū sp̄aliter si fuerit i excellētia nō cōpatit fecū alteri p̄riūz ergo optimo viro nullū malū inesse pōt. Et iterum qd qualitas alicui ptingēs denōiat ipm̄. qd si malū cōtingeret optimo viro. ipse posset dici malus. s3 optimū virū cōtingit iniustū pati qd apparuit in christo iō rō. Item quod ē bono bonū. est simpliciter dicendū bonū. s3 iniustūz pati est bono bonū. est enī sibi honestū. quia si cut dicit p̄mo huius. In his que btūs patit refulget bonū vtutis. cū vtūq̄ ferat facilius mala et magna infortunia virilis existens et magna nimus. honestū aut oē est dicendū simpliciter bonū. ideo iniustū pati est bono bonūz. Quod iterū sic cōfirmat. illud est viro vtuoso bonum in quo ipse p̄ncipalissimū opus vtutis exercet: s3 fortis p̄ncipalissimūz fortitudinis exercet actum in patiēdo et sustinēdo. mortē sibi illatā iniuste sicut apparuit in xp̄o iō rō. Itē illud est bonū homini vtuoso. quod eius vtutē incitat. s3 iniusta passio aut oīs alia vtuoso cōtingēs aduersitas. incitat eius vtutē dicente Seneca e pistola subinde ad lucilliū. vtutē intelligo animosam et excellam in quicqd infestat. Et in epistola multū tibi. ponit. de hoc exemplū ex pte corporis dices. Nō pōt athleta magnos spirit⁹ ad certamē afferre. qui nunq̄ sugillatus ille qui sanguinē suū vidit cuius dentes sub p̄-

gno crepiere: ille qui supulat⁹ aduersariū toto tulit corpore nec piccit aimū p̄ictus. qui quotiens eecidit cōtumaciō resurrexit. cū magna spe descendit ad pugnā. et multū itaq̄ adicit sibi vtus Iacessita. Ad idē etiā dicit seneca eplā subinde hoc liqueat nihil esse bonū nisi honestū et omnia incomoda suo iure bona vocabūt que modo vtus honestauerit et postea subdit iacere in cōiunio malū est torqueri in eculeo bonū est si illud turpiter hoc honeste fit. Item si iniustum pati sit malū hoc maxime videtur esse qd sit inutile sed ipsū nō est inutile saltem bonis quia dictū est qd est eis honestū modo quicqd honestū est vtile ē scdm̄ tullii in suo libro de officiis. dicitis i hoc verbo vtile lapsa cōsuetudo deflexit de via sensim qd eo deducta est vt honestatē ab vtilitate se cernēs cōstitueret eē honestū aliqui dqb̄ vtile nō esset. et vtile qd nō honestum qua nulla p̄ncies maior hōiz vite potuit afferri. Et p̄t rōe p̄bari qd iniuste passiones et alie aduersitates cōtingēt viris bonis sint eis vtiles. qm̄ nō ex alio bonū vtile habēt rōez: nisi qd in aliud bonū ordinatur hec aut oio vir bon⁹ ordinat in bonū s3 in opus virtuosū. qd hec omnia. facit sibi vtilia. et nō ē dubiū quin passioēs martiri factoz fuerūt eis p̄tiles ad p̄miū mai⁹ obtinēdū Itē nihil est malū qd vir bon⁹ non tiēt nec abhorret qm̄ vir studio sus appetitū habet rctm̄: bonū aut est obiectum appetit⁹. ergo appetit⁹ viri boni. recte ferit i ei⁹ obiectū: hoc aut non esset nisi appeteret et p̄sequeretur qd est bonū et timeret et fugeret qd est malū. s3 vir bonus et p̄fectus non timet iniustam passionē scdm̄ tullii in libro de officiis dicēt nemo enī iustus esse pōt: qui mortem. qui dolorē qui exiliū qui egestatē. timet. aut qui ea que sūt huius cōtraria equitati ante ponit. Item pati iniustū non esset malū si paties inde nō reciperet iniuriā neq̄ dānū. s3 hoc est possibile. si vtrūq̄ sit illud qd seneca pbare nitit in toto libello suo ad serenū. videt qd quicquid iniuste agēt i sapiētē quo modocūq̄ quis sibi facit iniuriā. tñ sapiens nullam pōt iniuriā recipere. nihil potest perdere: ne que ledi. Deinde arguit qd iniustū pati sit peius. qd peius est. quod magis grauat. iniustū autem pati grauat magis paciētē q̄ iniustū facere qd ex hoc patet qd iniustū patiens tristat de tali passione. sepe aut iniustū agēs nō tristatur de illa actione. s3 potius delectatur. Item supposito eo qd sepe cōtingit qd malus homo iniustū agat in virū bonū. Arguit sic peius est qd grauat virum bonū. qd quod grauat virū malū. s3 iniusta

passio relata ad paciētē grauat virū bonū. iniusta aut actio relata ad agētē grauat virū malū. ergo iniustū pati est peius q̄ iniustū facere. Item lucrari est meli⁹ q̄ dānificari. s3 iniustū facere est lucrari et iniustū pati est dānificari vt p3 in quinto hui⁹ q̄ rō. Itē pena se h3 ad culpā in malo. si cut p̄miū ad meritū in bono. sicut enī p̄miū dāe p̄pter meritū ita pena p̄pter culpā infligit: s3 p̄miū est melius merito vbi grā felicitas vtute. ergo pena peior est culpa. Et istā cōclusionē multū statim p̄cederēt dicētēs plus velle semp̄ s̄i pena tyrānie viuere si esset possibile. qd semp̄ i inferno pena dolere. Vnde coiter hōies p̄t metū pene abstinet ab iniusta actione. ex hac q̄ cōclōne sic arguit. malū pene peius est malo culpe. s3 iniustū agē ē malū culpe et iniustū pati ē malū pene q̄ rō. Oppositū dicit aristoteles manifestū aut qm̄ et ambo quā dā praua et iniustū pati et iniustū facere. s3 tñ deteri⁹ iniustū facere rō. Quod aut ambo sint praua. pbat aristoteles sic omē qd recedit a medio iusticie ē malū. s3 ambo recedūt a medio: qm̄ mediū iusticie ē neq̄ pl⁹ habere debito neq̄ min⁹. s3 hoc quidē ē pl⁹ habere debito hoc autē min⁹ q̄ rō. Quod aut iniustum facere sit deteri⁹ pbat sic aristoteles: qd est cū malicia neq̄ vitupabile. s3 iniustū facere sic est iniustū aut pati non sic q̄ rō. Notādū est qd hic iniustū pati cōpam⁹ ad paciētē et iniustū facere ad faciētē ita qd questio sit talis. vtrū iniustū pati sit peius patienti quā iniustū facere facienti Primo q̄ dicendū est qd iniustū facere est malū et iniustū pati Secūdo videbit⁹ qd iniustū facere est deterius Primo sic p3. bonū scdo hui⁹ diuidit in bonum honestū bonū vtile et bonū delectabile et idem apparuit qd huic sp̄lici bono triplex malū opponit. illud igit⁹ est malū qd opponit honesto. s3 iniustū agere opponit honesto cū sit vituperabile. qd rō. Sicut illud ē malū qd opponit vtili et delectabili. s3 iniustū pati opponit vtili vt dese notū est et delectabili. qd oē iniustū pati est inuolūtariū sicut appet in quinto hui⁹. et oē inuolūtariū triste sicut omē volūtariū delectabile. Sed videtur qd tu posses pbare oppositū sic omē delectabile est bonū. s3 iniustū facere est delectabile faciēti. qd volūtariū q̄ est sibi bonū. Solū dicendū est qd obiectū pp̄riū delectatōnis non est bonū simplr: sed appēs bonū qd non oportet semp̄ esse simplr bonū. non q̄ cōcludas qd iniustū facere sit bonū faciēti. sed qd sit appēs sibi bonū. et cū omīs malus ignoret vt dicit⁹ tertio huius. studiosus autē

circa singula iudicet recte ut habet primo huius: op3 sepe malū habere flās apparatus. bonū aut veras. cū aut iniustū pati viro bono appeat malū quia triste sibi et involuntariū: sequit̄ q̄ iniustum pati nō solū sit apparatus malū: s3 malū simpliciter. Scda cōclusio pbatur faciliū quia peius ē homi q̄ reddit ipm malū simpliciter et viciōsū q̄ q̄ non. s3 iustū facere dico formalit̄ id est iniuste agere reddit hōiem simplr. prauū: q̄a iniustū. iniuste aut̄ pati nō. cū nihil involuntariū sit peccatū ḡ rē. Itē q̄ inficit animā specialit̄ fm eius supremā partē: est peius q̄ q̄ nō. sed iniustū facere inficit animā fm partē eius superiorē. qm̄ iniusta actio puenit et ex difformitate rōnis et ex prauitate electionis. iniustū aut̄ pati nō inficit intellectū. quia paties non iudicat hoc esse bonū. neq̄ volūtate: q̄a hoc est involuntariū. Ad rōes igit̄ arguētes q̄ iniustū pati nō sit malū: rōndendū est scdm̄ exigētā cor3 que dicta fuerūt in. xvi. questione p̄mi libri. et in decima scōi libri. Ad p̄mā rōem arguētē q̄ iniustū pati sit peius. dicēdū est q̄ homo dupl̄ grauari pōt quantū spectat ad p̄positū. vnōmō fm ptem inferiorē puta fm appetitū. sensitiuū. Aliomō fm partē superiorē puta fm intellectū et volūtatem. et utroq̄ mō dupliciter. vnōmō quia estat vel a delectatiōe impedit̄. Aliomō q̄a inficit vel a p̄fectione sibi debita remouet̄. Si ergo loq̄mur de infici manifestū est q̄ iniustū facē grauāt oīno partē sup̄iorem reddēs cū oīno viciōsam et fetidam. iniustū aut̄ pati nullomō grauāt illā partē sup̄iorem: s3 potius eam viuificat et decorat. qm̄ in ferendo decent iniustā passiōe refulget bonū vtutis cōcedo tñ q̄ iniustū pati grauāt aliq̄n pte sensibilē. ut si quis iniuste percussus et vulneratus incidat in egritudinē corporalē. mō absq̄ omni cōparatione peius est infici fm ptem superiorē q̄ fm inferiorē. Si aut̄ loquamur de tristari: cōcedendū est q̄ iniustū pati pōt grauare multū partē sensibilē et aliquomō etiā sed leuiter partē rationalē. vir enim vtuosus displicētā h3 de iusta passiōe. tñ prop̄ peccatū faciētis que vellet esse bonū. tum quia per hoc ipemet ab aliquibus bonis opationibus impedit̄. s3 tñ in susstinendo decenter iniuriam alias virtutis opationes exercet in quibus magis delectat̄ q̄ in aliis tristat̄ maxime fm partē superiorē. sed si iniustus qnq̄ delectat̄ in iniusta actione: tñ p̄ uatur a veris et sinceris delectationibus: que vtutum operibus anexe sunt. cum hoc q̄ sicut vita bonor3 est scdm̄ seipsam delectabilis. ut dicitur

primo huius vita malor3 plurimas hab3 sibi et nexas tristitias. Ad aliā dicendū est q̄ illud est peius q̄ grauāt siue bonū vi3 siue malū inficiēdo partem rōnalē q̄ q̄ grauāt alio quocūq̄ modo. iniustū aut̄ facere grauāt inficiēdo. et iniustum pati non. iō rē. Ad aliā dicēdū est q̄ lucrari scdm̄ vulgare modū loquēdi ē plus habē in bonis exterioribus vel sensus delectationibus et minus in malis sed lucrari secundum rei veritatem est habere plus in bonis anime et minus in malis. ex hoc pat3 q̄ iniustum facere est simpliciter et scdm̄ rei vitatē dānicari: et iniustū pati (si passio decēter feratur) est lucrari. Ad aliā dicendū est (loquendo et nūc et in isto toto libro sicut loquerent̄ phylolophi videlicet de hac vita solū et circūscripta dei gracia specialit̄) q̄ vtutis cōparatur ad opationē vtuosam: sicut viciū ad viciōsā: ideo sicut opatio vtutis est melior vtute sic opatio viciū est peior vicio. opatione aut̄ vtiosa nihil est homini melius cum ipsa sit humana felicitas scdm̄ A. r. et ita nihil est peius opere vtuoso. operi ergo vtuoso nullū debet premiū melius eo. ppter quod nec operi vitiōsū cuiusmodi est iniustū agere debet pena peior eo. De pena autem inferni et gloria paradisi loquendū est in alia facultate. Et sic finiuntur que siones quinti libri.

De explanatione libri sexti ethicor3 querit̄ p̄mo: vtr3 vtutes humane bene diuidat̄ in morales et intellectuales?

Et arguit̄ q̄ nō. quia aliq̄ sunt naturales. vnde circa finē sexti huius dicit̄ omnibus enī videt̄ singulos mores existē natura aliq̄lit̄: et enī iusti et tempati et fortes et alia habemus cōfestum a natiuitate et par3 post dicit̄ et que admodū in opinatiōe due sūt species demothēs et prudētia: sic in morali due sūt hec quidē vtus naturalis/hec aut̄ p̄ncipalis. sic aut̄ vtus naturalis nec est intellectualis nec est moralis. cū nō fiat nob̄ ex more. igit̄ diuisio nō erat sufficiens. Itē diuisio nō est bona cū mēbra coincidunt. sed sic ē hic. artes enī ex assuefactione generāt in nobis per multiplicatas opationes: q̄ admodū iusticia vel tempantia. vñ scōo huius dicit̄ A. r. q̄ edificātes edificatores sūt et catharistēs catharistē sicut quidē iusta opantes iusti efficiuntur/tpatā aut̄ tpati/fortia vō fortes. et manifestū est q̄ medicus nō sit aliq̄s per studiū solū s3 per longā opationē assuefactionē. ergo cū vtutē ex assuefactione fieri sit ex more fieri q̄ est ipam esse moralē. p3 q̄ artes sūt habitus morales quas tñ pōnit A. r. habitus esse intellectuales. Itē de habitibus nō videt̄ ptinē ad sciam moralē nisi de moralibus. sed omnes cōcedūt de prudētia ptinere ad moralē. igit̄ prudētia est vtus moralis et tñ est intellectualis. ḡ mēbra coincidunt. Itē si nullū oporteat ponē habitū vtuosū ad bñ operandū in volūtate vel in appetitu sensitiuo: tūc omnes humane vtutes erūt intellectuales. s3 nullū habitū oportet ponere involuntate. q̄a libera est: et semp̄ domia sui actus. ppter q̄ dicit̄ in t̄cio q̄ opationū quidē a p̄ncipio v3 ad finē domini sumus. Et itē ipsa non est innata ferri nisi in bonū vel apparatus bonū. ergo si intellectus habeat rectū iudiciū: ipsa numq̄ male volet. sufficit ergo in intellectu virtus ipm̄ det̄minans ad rectū iudiciū absq̄ habitu aliquo volūtatis. sed nec ad opandū bene requirit̄ habitus in appetitu sensitiuo quia subicit̄ volūtati et enī op3 obedi re p̄tepto volūtatis. vnde expimur q̄ volētes opamur sepe talia in quibus sensus plurimū estatur ut milites in torneamentis. et apparet de quibusdē sanctis qui cū longo tempe fuissent mali: et momēto penitētes et cōuersi statim sine habitu vtuoso faciēbāt opa optima et valde meritoria. ideo rē. Oppositū videt̄ A. r. sentire in p̄mo

libro in scōo et in sexto. oport3 p̄mo scire q̄ vtus moralis a more dicit̄ quia ex more fit ut dicit̄ scōo huius. Sed aliq̄ dicit̄ q̄ mos dupliciter accipit̄. vnōmō mos idē est q̄ cōsuetudo. sicut dicit̄ mos est illius patrie. Aliomō idē est q̄ inclinatio naturalis vel quasi naturalis ad aliq̄d opandum. sicut dicimus q̄ mos canis est latrare. ergo q̄ ad talē actū naturalit̄ inclināt. dicit̄ igit̄ isti q̄ vtus moralis dicit̄ a more put significat quādā inclinationē naturālē. ppter q̄ tullius in sua rhetorica dicit̄ q̄ vtus est habitus. i. inclinatio habitualis mō nature rōni cōsentaneus. Et quia inclinatio ad aliq̄d opandū non p̄prie p̄tinet ad intellectū sed ad appetitū: qm̄ ipius intellectus est iudiciū de opationibus scil3 quid et quō sit opandū. s3 ipius appetitus est inclinatio sine tendentiā ad illud opandū q̄ est rōne sententiāt̄: ideo vtutes ille sole dicunt̄ p̄prie morales: que sunt in appetitu. et nō ille que sunt in intellectu. sicut ergo est bona diuisio q̄ vtutū humanar3 quedā sunt in intellectu et alie in appetitu: ita bñ dicit̄ q̄ aliq̄e sūt morales et aliq̄e intellectuales. Sed cōtra illū modū dicendū videt̄ esse p̄mo illud q̄ dicitur scōo huius. vbi cū A. r. dixisset q̄ vtus moralis ex more fieret nō a natura. declarās hoc postea dixit sed innatis quidē nobis suscipe eas perfectis aut̄ per assuetudinē ergo videt̄ q̄ per morē A. r. intēdebat assuetudinē cum dixit vtutē moralē fieri ex more ideo etiā post dicit̄ A. r. et assueti timē vel cōfidere hi quidē fortes hi autem timidi sūt. Itē cū in scōo huius hoc A. r. pbare voluisset q̄ vtutes morales non insunt nobis a natura dixit sic moralis vō ex more fit. ex quo manifestum est q̄ neq̄ vna moralū virtutū natura nobis insit. nullū enī natura existentū aliter assuecit. modo ista rātio nulla esset nisi mos pro assuetudine caperet̄ et idē exprimit̄ A. r. in primo magrum moralū. Itē fm̄ istā opinionē omnis habitus in appetitu inclinās ad aliq̄d opandū: esset habitus moralis. q̄ non est vñ. quia dicit̄ scōo huius q̄ neq̄ vna virtutū moralū natura nobis inest. et suppleri pōt q̄ neq̄ vlla malicia. et tñ in sexto dicit̄ q̄ in pte appetitiua sicut in opinatiua est ponē et vtutem naturālē et vtutē p̄ncipalē. quā quidē vtutem naturālē dicit̄ a natura nobis inesse cōfestum a natiuitate. S3 forte q̄ aliq̄s obicit̄ dicens dñe tu negas illā virtutē naturālē que ponit̄ in appetitu esse moralē. Contra quā A. r. eam moralē vocare videt̄. dicit enim sic omnibus enī videtur singulos mo

Nullū? sua rhetō.

bo. dno.

res existere natura aliquantulum. vide quod ipse dicit mores: dicit etiam postquam admodum in opatiuo due sunt spes. sic in morali due sunt hec quidem naturalis hec autem principalis. vide quod ipse dicit in morali. Ad hoc breuiter dicendum est quod inclinationes (quas a naturam habemus) non sunt mores proprie. sed mores dicuntur secundum similitudinem eo quod ad similitudinem morum inclinatur. Alii autem dixerunt quod habitus intellectuales non generantur in nobis ex assuetudine. sed ex naturali inclinatione intellectus ad intelligibile quibus ad principia omnino prima. vel per experientiam quibus ad multa principia que aliter sciri non possunt. vel per doctrinam rationatua deducendo conclusiones ex principiis. unde Aristoteles in hoc sexto dicit quod iuuenes bene sunt geometrici et disciplinati in talibus scijs. sed non prudentes et cum dixisset ipsos prudentes non fieri. dedit causam non ex defectu consuetudinis. sed ex defectu experientie. dicens causa autem est quod singularium est prudentia que sunt cognita ex experientia. iuuenes autem experientiam non est. multitudo enim temporis facit experientiam. et propter idem non potest esse aliquis medicus bonus aut nautigator bonus. sine multis operatiombus: ex quibus experientia accipitur de casibus particularibus contingebus. sic etiam nullus fit bonus chitarista sine multis citariationibus: et illud non est ex parte intellectus. quia homo in operatione post se doceri et scire. quia primo oportet cordam percutere: et quia seculo. sed frequentata operatio requiritur. ut ad se operandum organum corporale puta manus per assuetudinem agilitetur. Si igitur hoc ita concessum fuerit virtutes intellectuales non erunt morales neque morales intellectuales. et ita non coincidunt membra diuisionis. Ille autem virtutes (quas in isto sexto vocat Aristoteles naturales: non sunt hominibus proprie. dicente Aristoteles. etenim pueris et bestis naturales existunt habitus. propter quos humane virtutes erunt omnes aut morales aut intellectuales. et ita licet non quecumque virtutes sunt humane. id est que hominibus proprie sunt bene diuiduntur in morales et intellectuales. quia membra diuidentia non coincidunt. et totum diuisi ambitum euacuatur. Et si non placet ista via: tamen propinqua ei videtur aliquibus esse concedenda. videtur enim quod non solum potentie non cognitiue ipsius anime assuecunt: sed etiam potentie cognitiue. quod Aristoteles. vel videtur secundo methaphisice: dicens namque consueuimus ita designari dici. et que preterea non similia videntur sed propter consuetudinem minus nota et magis extranea. Et commentator in plogo tercii philosophi dicit consuetudo est maxima causa impe-

diens a rebus manifestis per se. admodum enim homo quando fuerit assuetus ad aliquas actiones licet noceant sibi: erunt faciles ei et credit quod sint utiles. similiter cum fuerit assuetus credere sermones falsos a puericia: erit illa consuetudo causa ad negandum veritatem. hoc etiam experientia manifestare videtur. multi namque moderatos et magnos in tamen aliquibus opinionibus adhererunt quod nihil eis contrarium audire possunt quamcumque forte probabilis fuerit suis opinionibus. si ergo hoc ita concessum fuerit: tunc manifestum esse videtur quod in potentiis appetitiuis nullus preter eos qui a natura sunt generatur habitus nisi per assuetudinem. quia non cognoscunt propter quod neque doctrinam recipiunt nec experientiam ideo virtutes hominum potentiari si non sunt a natura: erunt principaliter ex assuetudine. propter quod vere et proprie morales dicuntur. Sed in intellectuua potentia non solum ex assuetudine sed principaliter ex doctrina vel experientia habitus generantur. imo forte videtur intellectualis adhesio que ex consuetudine habetur sit firmitior: illa que habetur ex ratione. tamen non est perfectior nec conuenientior ad optime operandum: quod maxime videtur esse notum in prudentia que est humanis operum directiua. tanta enim in rebus humanis contingit diuersitas ex circumstantiis quod quasi nunquam est eodem modo operandum. sed oportet secundum exigentiam circumstantiarum aliud opus vel alium modum concludere ratiocinando per ipsam prudentiam ex practis principiis. quorum principiorum plura est necesse nota fieri per experientiam similiarum casuum vel proportionabilium. habitus autem ex assuetudine nobis generatus (cum assuetudo fiat ex similibus operibus) semper inclinatur ad opera similia. propter quod non videtur prudentia per assuetudinem nobis inferri principaliter sed per experientiam et doctrinam rationatua. Item si prudentie conclusionibus assuetemur per assuetudinem: sequeretur quod nec prudentia esset certa regula operum humanorum: nec haberet regulam per quam dirigeretur quod est inconueniens. consequentia patet. quia sicut veris principiis possumus adherere per assuetudinem: ita et falsis sicut dicit Aristoteles in secundo methaphisice et commentator in plogo tercii philosophi. oportet igitur aliter fieri directionem operum humanorum: videlicet quod ex natura rei quedam principia non solum in speculabilibus sed etiam in practis sunt nobis cognita naturaliter. scilicet ex sola naturali inclinatione intellectus ad ipsum verum. aliquando etiam sunt nobis nota

per experientiam: scilicet quia contra vidimus ex tali operatione tale vel tale consequi malum. concedimus tanquam principium: quod ex tali opere detrimetur inuatum est accidere. ex his igitur principiis sic habitibus ortus ex natura rei ratiocinando (si potum non fuerit in forma ratiocinationis) semper innate sunt conclusiones inferri consone nature rei. illis igitur conclusionibus non ex assuetudine assuetemur. sed propter ratiocinationem ex principiis acceptis a rebus natura per experientiam propter quod apparet quod primum directiuum operum humanorum debet esse rebus natura. a qua principia practica habent ortus. ideo dicitur septimo politice. quod nihil bonum est eorum que preter naturam sunt. Secundum directiuum est ipsa practica principia. Tertium directiuum est ratiocinatio per quam ex dictis principiis conclusiones practice deducuntur. de hac autem ratiocinatione dicit Seneca epistola clarana ad Lucillum. bonum sine ratione nullum est. quid ergo est ratio nature imitatio. hanc ratiocinationem tanquam prudentia per eam non per assuetudinem nos ad verum inclinatur et determinatur: extollit Aristoteles. mirabiliter in epistola quedam ad alexandrum dicens adhuc atque testimonio non immansuetum est quod eos quidem qui ratiocinatione vtuntur et cum hac omnia volunt agere tanquam existentes bonos et optimos laudamus: eos autem qui sine ratiocinatione aliquid faciunt tanquam existentes rudos et bestiales odimus: per hanc etiam malos ipsorum malicia manifestantes punimus et bonos ipsorum virtutes declarantes zelamus. sic et futurorum malorum dissuasionem inuenimus et existetium bonorum promotionem ad melius habemus. et per hanc etiam subuenturas tristitias effugimus. et non obfuturas nobis utilitates acquirimus. Quartum directiuum est conclusiones practice per hominum ratiocinationem inueniente et concludere. Quintum directiuum sunt virtutes morales per assuetudinem inclinantes appetitum ad exsequendum id quod ratione decretum est et ad expectandum semper in suis motibus et operationibus iudicium rationis sic enim nature consonant omnes nostre operationes. Ergo si assuetudo aliqua concurrat ad habituum intellectuum generationem et confirmationem: tamen non ex assuetudine principaliter generantur sed per experientiam vel doctrinam. propter quod habitus intellectuales non dicuntur morales. sed contra morales merito distinguuntur. Tunc secundum secundam viam ridentem est ad rationes. Ad primam dicendum est quod ille virtutes naturales non sunt morales nec sunt intellectuales sed etiam nec debent dici humane proprie. quia pueris conueniunt et bestis sicut dictum fuit. Ad aliam rationem que erat de artibus satis appet ex po-

sitione quod sit dicendum. Ad aliam que dicebat ad morale non pertinere nisi de moralibus virtutibus: potest dici quod imo de prudentia. inquam ipsa est directiua virtutum moralium modo predicto. de aliis autem habitibus intellectualibus forte non multum spectat ad morale nisi ad notificandum prudentiam per eius conuenientias et distantias ad ipsos. Ad aliam dicendum est quod in voluntate et in appetitu sensitiuo oportet ponere virtutem morale non forte necesse ad bene operandum sicut bene ratio concludit. sed ad firme immobiliter faciliter et delectabiliter bene operandum. Nam sine habitu esset difficile resistere singulis passionibus appetitus sensitiuus. et esset periculum ne voluntas aliquando se prmitteret inclinari apud fortissimos impetus passionum. hec autem que sic dicta sunt licet habeant apparentiam: tamen non ex toto vera esse videntur. oportet enim ponere differentiam inter habitus et actus illos ex quibus generantur. videmus ergo quod actus appetitus siue elicitus siue impati non generantur per assuetudinem. sed sunt semper in nostra potestate obiecto presente et cognito et non interueniente impedimento extrinseco. habitus autem in appetitu nostro generantur ex assuetudine. pro tanto quia non firmantur et perficiuntur in nobis nisi per actuum frequentationem. hoc enim vocamus ex assuetudine generari. ita etiam videtur quod in intellectu actualis conclusionum aut principiorum noticia non ex assuetudine sed per experientiam vel doctrinam vel hominum viam aliam generatur. habitus tamen qui cessante actuali consideratione maneret non sic sed firmantur et perficiuntur per frequentatam considerationem. propter quod videmus multos acutissimi ingenii nunquam ad habitum posse peruenire. quia nolunt illam noticiam quam per doctrinam cito et faciliter capiunt frequentare. de quibus dicitur communiter quod quicquid per verum aurem intrat exit per alteram. videtur ergo quod vniuersaliter habitum generari proprie siue in appetitu siue in intellectu sit per assuetudinem hoc est per actionem seu operationum frequentationem multiplicatam vel si quis aliquid ipsius habitus acquiratur: tamen siue assuetudine hoc est siue actus frequentatione nec in appetitu nec in intellectu habitus firmatur et perficitur. Quod autem nos dicimus scijs acquiri per doctrinam sic habet veritatem quia ipsa scilicet nobis acquiruntur per frequentationem actuum qui per doctrinam generantur. Ex quo patet quod rationes pre cedentis opinionis nihil interimunt eorum que nunc dicta sunt. nam a principio nos conclusionibus aut principijs assentimus per ratiocinationem aut ex-

50.
6. eth.
Animo.
2. meth.
toz plogo 3.
p. 17

perientia. et cum huiusmodi rationationes et experientias frequentamus. habitus quidem firmat in nobis quo quod volumus prompte rationamur. et quo conclusionem cui sepe per rationationem adhesimus: etiam sine actuali ratione concedimus. unde concedendum est quod dubiis acquiescere propter consuetudinem acquirat non ex frequenti rationatione. sed ex frequenti audire terminum non est prudentia. propter quod Aristoteles non immerito rationationem extollit. dicendum est igitur ad questionem propositam quod diuina virtutum humanarum virtutes intellectuales et virtutes morales appetibiles est bona quod satis appetit in opinione precedente. Aristoteles autem semper per virtutes morales intendebat non virtutes intellectuales: sed precise virtutes morales appetitus. propter quod patet quod finis eius intellectus diuinus erat bona: nec aliquid remanet dubium. nisi quare per virtutes morales voluit magis intelligere virtutes appetitus quam virtutes intellectus: cum utroque per consuetudinem acquirunt. Ad quod dici potest quod nomina verba signant ad placitum. si igitur pores vbi sic erant istis rationibus licuit Aristoteles sic vti eis. et forte causa talis usus fuit quia appetitus ad acquirendum sibi virtutem pluri indiget exercitatio et maiori assuetudine quam intellectus. vel forte quod nomine moris proprie non utimur pro omni consuetudine sed pro illa solum que modo nature inclinatur. appetitus autem cum non cognoscat magis inclinatur modo nature: quam intellectus. vel ut quidam dicunt quia virtutes intellectus nomine proprio finem suum dicunt sicut intellectuales idcirco virtutes appetitus conueniunt nomini sibi tanquam proprium assumpserunt. vel ut puto quia per vnicam demonstrationem: intellectus dicitur vni sine formidine: licet habitus non firmetur. sed appetitus per vnicam actum non inclinatur ad opus virtutis immobiliter et sine rebellionem. Non fit ergo cura de nominibus sed nobis vidisse sufficit quod intellectuales virtutes non sine assuetudine perficiuntur et firmanter. Quod autem ad aliam dicendum sit apparet tamen ex nunc dictis quam ex dictis in opinione precedente. Hec de questione.

Veritur scilicet: Virtus mediū virtutis sit illud signū ad quod respiciēs habens rationem intendit et remittit in ope morali? Arguitur quod sic quia ad illud oportet habentem rationem aspici cuius virtus est coniectrix et electrix. quia sicut dicit Aristoteles. eadem oportet ratione dicere appetitum persequi. sed virtus est coniectrix et electrix quia sicut dicit Aristoteles. mediū virtutis. ergo etc.

Item sexto huius dicitur quod virtus intentionem facit rectam. hoc autem non videtur esse nisi quia oportet ad illud medium cuius ipsa est coniectrix

intendere et aspiciere. igitur etc. Item scilicet huius declaras Aristoteles. quod virtus sit mediū coniectrix dicit. quod omnis scientia sic opus bene perficit ad mediū respiciēs et in hoc ducēs opera. virtus autem omni arte certior et melior est: mediū virtutis erit coniectrix. ergo videtur quod mediū virtutis sit illud ad quod respiciere debet rationem habens in moralis operatione. Item videtur Aristoteles in eodem scilicet mediū virtutis vocare signū dicens. quod mediū virtutis difficile est attingere. quia facile quidem non contingere signū autem difficile contingere. Item opus virtutis est finis virtutis ut dicitur in primo libro sepe. virtutes enim laudamus propter opera et actus. sed finis est signū ad quod oportet aspiciere habentem rationem in operando. quoniam finis exigentia finis oportet cetera moderari ut dicitur in coniectrix. ergo signū ad quod aspiciere debet moraliter operans est opus virtutis. sed illud opus est mediū cuius ipsa est coniectrix et electrix. opus enim virtutis est modificatum secundum omnes circumstantias sic quod non excedit quod oportet. nec deficit ab eo quod oportet. virtus enim ut dicitur in scilicet coniectrix mediū est quod est in passionibus et operationibus. ideo etc. Oppositum arguitur quia terminus mediū non est ipsum mediū. sed illud signum ad quod respiciēs habens rationem intendit et remittit est terminus medietatis in quas mediū dicimus esse superabundantiam et defectum secundum rectam rationem. igitur etc. Item signū ad quod aspiciunt sagittarius. propter quod attingendum remittit intendit suam operationem puta arcum eleuando vel comprimendo non est ipsa operatio sagittarii sed ipsa sagittatio sed est illud quod illa operatio modificata et ad mediū reducta attingit ita igitur signū ad quod aspiciunt moraliter operans non est ipsa operatio modificata que est mediū virtutis sed id quod illa operatione attingit

Item illud ad quod aspiciēs rationem habens intendit et remittit operationem est directum illius operationis directum autem debet esse manifestum. mediū autem virtutis non est directum sed directum. nec est manifestum et precognitum sed est occultum et difficile inuenitur sicut dictum est in secundo. igitur etc. Item opus quod virtus modificat et cuius mediū ipsa est coniectrix est innatum suscipere superabundantiam et defectum aliter non indigeret modificatione sed signū ad quod aspiciendum est non est innatum suscipere hoc quod patet quia de ratione signi directum est in indiuisibili consistere. quia etiam signū illud terminus est ut dicit Aristoteles. terminus autem in indiuisibili consistit. etiam quia signum illud debet esse ultimus. finis enim ille primo intenditur et

gratia ipsius intendunt et remittunt ea que ad ipsum sunt scilicet apponendo deficientibus et superflua resecando non finis ultimus non est innatus suscipere superabundantiam vituperabile quod enim est secundum se ipsum bonum et optimum tanto melius est: quanto magis abundat ideo etc. Diuerse sunt opiniones in ista questione quarum rationes ad utramque partem adducte sunt. ut autem veritas appareat sciendum est quod respiciere proprie pertinet ad veritatem siue potentiam cognitiuam. ideo etiam dicit Aristoteles. ad quod respiciēs rationem habes etc. habere enim rationem proprie non est nisi virtutis cognitive. constat enim quod omnis operans finem cognitionem spectat: iter rationem primo debet respicere finem. potest finis finis exigentia debet inquirere quid valeat ad illum finem attingendum et quo modo. et postea ab illo quod sic inquisitum est debet incipere opus suum: donec attingat finem intentum. nam sicut dicitur septimo metaphysice duo sunt opus ad illud operandum quod finem rationationem operatur. quorum vnus est ipsa inquisitio rationem incipiens a finali principio. Alius est exterior operatio que incipit ab vltiori inquisito. Quoniam igitur opus morale non sine ratione operatur. manifestum est quod duobus motibus ad illud opus concurrunt quatuor erunt termini. Primus est finis per exteriorem operationem vltimo attingendus. Secundus est descriptio illius finis in anima que est principium rationem inquisitiōis. tertius terminus est opus vel operabile exterius vel aliud quocumque ad quod incipimus exteriori operari: ut intentum finem adipiscamur. Quartus terminus est predicti termini terminus descriptio anime: que est conclusio per rationem inquisitiuam iuenta. Si igitur volumus videre quis istorum terminorum sit illud signum quod Aristoteles in hoc loco intendit: statim potest appere quod illud signum neque est terminus secundus neque quartus. quoniam ad signum respicimus nos autem non respicimus proprie loquendo ad descriptioes rerum in anima exites. imo ille descriptioes sunt ille respectioes quibus ad res in anima descriptas respicimus. sicut si lapidem videmus non respicimus ad visionem que est in visu velut lapidis quedam descriptio sed illa visionem ad lapidem respicimus. primus autem dictionum terminorum et tertius potest dici signa ad que respicit intellectus operantis. Sed tertius non videtur esse illud signum de quo in sexto huius principio loquitur Aristoteles. quoniam ille intellectus proprie non est terminus medietatis que sunt mediū superabundantiam et defectus. Nam tales medietates vel sunt ipse virtutes que sunt medietates duarum maliciarum vel ipse sunt passionem et operationem modificata. Tertius autem dictionum terminorum non est terminus passionum et operationum modificata. sed est ille operationes et ille

passiones modificate gratia finis attingendum nec est terminus virtutum proprie quia nec est virtutis incipitum neque finis saltem vltimus qui proprie potest dici terminus. nec est etiam virtutis terminus tanquam ipsius diffinitio: sicut patet de se. ideo relinquere videtur quod primus dictionum quatuor terminorum sit illud signum de quo hic intendit Aristoteles. quoniam ipsi conueniunt proprietates que assignantur ei est enim vere signum ad quod primo respicit intellectus operantis. quia finis est primus in intentione licet sit vltimus in reali ipsius adeptio. hoc enim est illud signum de quo dicit Aristoteles. primo huius quod ad vitam cognitio eius magnam habet incrementum. et que admodum sagittatores signum habentes magis utique ad ipsam incidunt quod oportet. Item ille terminus vere dicitur terminus medietatis siue medietates sunt virtutes siue modificate passionem et operationes. quia finis earum est et complementum. finis autem est terminus eorum que ad finem. tamen quia vltimo adeptum. tamen quia virtute continet omne bonum aliorum. Item ad ipsum respiciens rationem habes intendit et remittit in passionibus et operationibus. quoniam ipsius gratia deficientia supplemus et superflua resecamus. finem enim finis exigentia oportet cetera moderare. Ad terminandum igitur questionem oportet videtur utrum talis finis possit dici medium virtutis. Ad quod dicendum esse videtur quod si loquimur de vltimo fine: ipse non habebit rationem medietatis. quoniam mediū dicitur quod est inter excellentiam et defectum vltimatus autem finis cum sit finem seipsum bonum non est innatum excellentiam suscipere vituperabile. sed tanto melius est quanto plus abundat. est enim de numero bonorum anime. de quibus dicit Aristoteles. septimo politice. bonorum quidem que circa animam vniuersum quod quidem excedit tanto melius esse. de talibus etiam loquitur Aristoteles. septimo huius cum dicit habitum quidem et motum quorūcumque non est melior superabundantiam neque delectationis etc. Et item defectus dicitur carentiam superabundantiam vero si non sit cum defectu dicitur tota res et aliquid ultra. nihil autem contingit ultra finem attingentem cum finis sit vltimum. Etiam finis vltimus est optimum. et optimum nihil patitur secum prauum. quod finis vltimus superabundantiam prauam suscipere non potest nulla igitur praua est ultra tale finem superabundantiam. imo omne prauum deficit a fine. Et Seneca in epistola clarani in epistola ut a communibus in epistola subinde et in multis aliis ad Lucillum declarat quod summum bonum quod est humane vite finis omnia facit bona quecumque videtur esse mala. tale autem quod possit prauam superabundantiam recipere. Sed in mediis ad finem ordinatis sepe contingit superabundantiam et defectus. quoniam aliquid quoad finem necesse velut. t. iii.

non in materia dispositio et dispositio reducuntur ad unum in esse et duo in consideratione. Et pariter post dicitur quod autem fuerit considerata dispositio et dispositio in eis que non sunt in materia: tunc reducuntur ad unum intentionem omnibus modis et nullus modus erit quo predicatum distingatur a subiecto et dispositio extra intellectum si in essentia rei. Et subdit et magna est differentia in his que dicuntur in esse et que differunt in intellectu solum. Et concludit finaliter. multiplicitas in deo non est nisi in intellectu dicuntur non in esse. Et si non opteat in deo ponere tale ficticia distinctio. videtur quod nec in materia ponere debeat: quia totum sine ea saluari poterit hic et ibi. Igitur satis vtiq; ex dictis apparet quid sit dicendum. Ad rationes in principio questionis adductas. Prime enim arguitur quod potentia anime per respectum non sit propter animam: res alia a fundamento. Alie autem preter ultimam arguitur de potentia anime per qualitativis dispositionibus ad diversas anime operationes exercendas. Ad aliam et ultimam potest dici quod terminos diversorum predicamentorum non oportet figurare ad extra res diversas. sed sufficit conceptum talis diversitas secundum quam termini diversos habeant modos predicandi et substantias demonstratis sic consuetum est dicere quod essentia predicamentorum sunt inmixte et debentur per essentias vel quidditates intelligere quidditatis rationes. Et secundum alium modum dicendum dicitur quod non omnia predicamenta significant res extra sed aliqua possunt significare res in anima existentes possibile de rebus extra demonstrative predicari. et c.

Varto queritur Vtrum scientifici quo anima speculatur necessaria et ratiocinatio quo ipsa ratiocinatur circa contingencia sit diverse potencie seu diverse partes anime. Arguitur quod non sicut factus thomas arguit. quoniam in tercio de anima distinxit aristoteles intellectum in duos agens cum est omnia facere et possibile quo est possibile omnia fieri vterque igitur ipsorum ad omnia se habet: eadem igitur contra rationem vtriusque intellectus si alia pars anime eadem que intelligit necessaria et alia que intelligit contingencia. Preterea verum necessarium et verum contingens videtur se habere sicut perfectum et imperfectum in genere veri. eadem autem potentia anime cognoscitur perfecta et imperfecta: ut eodem visu lucida et tenebrosa. multo igitur magis eadem potentia intellectiva cognoscit necessaria et contingencia. Item vniuersalius se habet intellectus ad intelligibilia quam sensus ad sensibilia. quanto enim aliqua virtus est altior tanto est magis vniuersalis. sed autem visus percipit et incorruptibilia scilicet celestia et corruptibilia scilicet inferiora quibus per se coram correspondere videntur necessarium et contingens multo igitur magis eadem potentia intellectiva cognoscit

necessaria et contingencia. Item non quocumque diuersitas generis in obiecto requirit diuersas potentias alioqui non eadem potentia visu videtur plantas et animalia. sed sola illa diuersitas que respicit rationem formalem obiecti. obiectum autem intellectus est ens quod est commune omnibus et substantiis et accidentibus. sed non eodem modo. unde et eadem potentia intellectiva cognoscit substantias et accidentia. pari igitur ratione diuersitas necessarium et contingens non requirit diuersas intellectus potentias. his autem rationibus addi potest quod potentia ponens differentiam inter alia qua plura est eadem cognitiva illorum plurimum propter hoc enim anima propter quinque sensus exteriores possunt sensum commune potentiam scilicet de anima. sed per intellectum ponimus differentiam inter necessaria et contingencia igitur eadem est potentia anime intellective respectu necessarium et contingens. Item eadem est potentia priorum licet non idem habitus ut dicitur quinto huius. sed contingens et necessarium sunt contraria. quia sunt sicut corruptibile et incorruptibile igitur. Oppositum dicitur anima sic. Et supponatur duo rationem habentis. vnum quidem quo speculamur talia entium quorum principia non contingit aliter habere vnum autem quo contingencia. Ad quod probandum adducit rationem dicens ad ea autem que genere altera et anime particulari alteri genere ad vtrumque aptum nati si quidem similitudine quadam et proprietate cognitio ipsius consistit. Ad istam questionem in his verbis ridet beatus thomas. hec autem dubitatio de facili soluitur si quis consideret quod contingencia dupliciter potest cognoscivno modo scilicet rationes vniuersales. Alio modo secundum quod sunt in particulari. vniuersales igitur contingentium rationes immutabiles sunt et secundum hoc demonstrationes dantur et ad scientias demonstratiuas pertinet eorum cognitio. non enim scientia naturalis est solum de necessariis et incorruptibilibus: sed etiam de rebus corruptibilibus et contingentibus. unde patet quod contingencia sic considerata ad eandem partem anime intellective pertinet ad quam et necessaria que preter vocat hic scientifici. et sic procedunt rationes inducte. Alio modo potest capi contingencia secundum quod sunt in particulari et sic variabilia sunt nec cadit super ea intellectus nisi mediatis potentis sensitiuis. vnum in parte anime sensitiuas: potest vna potentia que dicitur rationem particularis siue vis cogitativa que est collata intentionum particularium. sic autem accipit hic preter contingencia. ita enim cadit sub consilio et opere. propter hoc ad diuersas partes anime pertinere dicitur necessaria et contingencia. sicut vniuersalia speculativa et particularia operativa. Videtur igitur thomas intendere per scientificum intellectum que est potentia abstracta et per ratiocinatio vniuersalem ratiocinatio seu cogitativa que est potentia organica scilicet vna de

potentis sensitiuis interioribus. quod videtur sonare communitate scilicet et ratio de anima. qui cogitatio virtutem dicitur quia iam rationem. quia cognoscit intentiones in diuersales omnium predicamentorum et componit eas et distinguit et ratiocinat in eis et hoc etiam videtur anima. sentire in hoc sexto libro constat autem quod per ratiocinatio. intendit illam partem vel potentiam anime in qua prudentia existit sed anima ea ponere videtur in seculo qui est virtus cogitativa dicitur enim quod singularium est prudentia que hinc cognita experientia: talis autem experientia ad illam virtutem cogitatio pertinet videtur. Item expressi loquuntur aristoteles dicitur prudentia est extremum id est ipsi singularis est extremum non est scilicet sensus. et ostendens quis sit ille sensus dicitur non qui prioribus sed quali setimus. quoniam in mathematicis extremum trigoni sed ille magis sensus prudentia quorum ille autem alia species. Aristoteles autem in hoc loco videtur per sensus prioribus intelligere sensus exteriores. per illam autem quo indiuidua cognoscimus in mathematicis. videtur intelligere virtutem cogitatio. quam etiam aliquando vocamus ymaginatio. Unde commentator tercio philosophorum dicitur propter mathematicas esse in capitulo. propter ymaginatio. Et videtur in primo magnorum moralium aristoteles videtur expresse intendere consiliatum et scientificum distinguere: ex eo quod sensibile et intelligibile altera sunt ab invicem. consiliatum autem est circa sensibilia. scientificum vero circa intelligibilia. Hec autem opinio quibusdam non non videtur rationabilis. Primo quidem quoniam prudentia que in illa parte est quae anima. hic vocat ratiocinatio est habitus intellectualis. ergo est in intellectu. igitur non est in potentia cogitativa. Et quia forte posset dici quod nomen intellectus aliquando extendimus ad cogitatio potentiam: eo quod ipsa ratiocinatur et discurrit. licet non nisi in singularibus: ideo ostenditur quod oportet ponere prudentiam in intellectu qui est potentia abstracta. quoniam magis prudentia non est singularium tamen sed etiam vniuersalium sicut postea videbitur. oportet igitur eam attribuire tali parti anime que possit vtriusque cognoscere. talis autem non est virtus cogitativa. quoniam ipsa solum cognoscit singularia. Item quod voluntas sit potentia abstracta. oportet quod eius actus scilicet electio sequatur sententiam abstracte potencie. sed ipsa consequitur consiliatum ratiocinatio ergo illa ratiocinatio consiliativa est abstracte potentie. patet igitur quod anima. per ratiocinatio non intendit virtutes cogitativa sed potentiam intellectiva abstracta. Item per ratiocinatio et scientificum non videtur hic aristoteles aliud intelligere quam intellectum prac-

ticum et speculativum qui abo sunt potencie abstracte vna scilicet substantia. sed differunt sicut dicitur de anima. Item nos ponimus duas inter contingencia in vniuersali et particulari ergo ea cognoscimus per eadem potentiam. sic enim aristoteles scilicet de anima probat necessitate et vniuersitate sensus communis. Quidam autem opinio videtur predicta ad sensum congruente volentes reducere dicitur quod intentio beati thome non erat quod prudentia ponetur in potentia cogitativa subiective. sed in intellectu non tamen quocumque modo sed ut copulato sensui seu ut habere reflectio ergo ad ipsum sensum cum opteat ipsa prudentia esse circa singularia negotia que intellectus non cognoscit per se sed mediante sensum ut dicit commentator tercio de anima. Aristoteles igitur potentiam intellectiva vocat ratiocinatio prout ipsa cogitativa singularium sensibilibus: aut etiam vniuersalium. secundum tamen eorum applicatio ad singularia sensibilia. Eadem autem potentiam intellectiva aristoteles vocat scientificum put ipsa est cognitiva ipsa vniuersalium secundum se vel etiam singularium put ex eis elicere cognitio vniuersalium. ratiocinatio igitur et scientificum sunt: sicut practicum et speculativus intellectus. qui sic sine differunt quia practicus in intellectus sua consideratione finit in singularibus operabilibus ut circa ea operemur. speculativus autem consideratione sua finit in vniuersalibus. speculabilibus non ut circa ea operetur sed operemur sed contempleremur: Hec ergo differentia sic exposita concludi potest. dum tamen vltimum considerem quod hic per ratiocinatio quod dicitur esse circa contingencia videtur idem intelligere quod consiliatum et consiliatum non sit de quibusdam contingentibus sed solum de hiis que per nos operabilia sunt ideo distinguendum est de contingentibus. quoniam vno modo possumus loqui de contingenti simpliciter et absolute: alio modo de contingenti quod ad nos. Primo modo autem plura et gradines et tamen tria et opera prima nature sunt contingencia. de quibus tamen est speculatio scilicet et ad que se non extendit practicum intellectus. Secundo autem modo illa solum dicitur contingencia quod principium est in nobis ut sic aut non sic fiant. alia autem contingencia per copulationem ad nos seu ad nostram facultatem reputantur tamen necessaria cum non sit per nos transformabilia. Hoc igitur modo distinguendo necessaria et contingencia. manifestum est quod ratiocinatio seu consiliatum vel vltimum practicum seu operativum intellectus et hinc practicus habent se prope circa contingencia non solum secundum signales sed etiam secundum vniuersales eorum rationes non tamen sicut in eorum contemplatione. sed ut totum continent et applicent ad signalia operabilia quatenus ea vel circa ea operemur. Scientificum autem seu vltimum speculativum intellectus et speculativum hinc habent esse proprie circa necessaria put contra dictum accepta contingencia distinguuntur. tamen enim

consideramus non ut ipsa agamus sed solum ut ea consideramus. Tamen attendendum est quod nullum est inconveniens aliqui per intellectum seu per habitum ad naturalium seu necessariorum cognitionem ascendere ubi gratia si revadat ad prelium. vel si agricola seminet blada suavitatis est ipse ad motum celi respicere ut tunc oportunitate ad opus suum proficiendum acceptent. et oportet medicum naturam hominis et herbarum cognoscere. tamen talia non considerat per intellectum aut per habitum principalem et simpliciter. sed usque ad quid scilicet pro quanto naturis rebus necesse est opera nostra conformare. Similiter etiam speculativus intellectus vel speculativus habitus aliquando descendit ad aliquam considerationem operabilium humanorum in quantum scilicet propter similitudinem seu proportionem artificialium ad naturalia: possibile est ex artificialibus aliquam accipere noticiam de naturalibus. Ergo ex dictis apparet potest quod ratiocinativus scientificus distinguitur. Nam primo manifestum est quod non distinguitur sicut organica potentia et abstracta scilicet virtus est potentia abstracta scilicet intellectus. Secundo manifestum est quod non distinguitur per esse precise hoc quod circa singularia hoc vero circa universalia. Tercio patet quod hoc quidem negociatur circa contingetia illud vero circa necessaria predicto modo. Quarto patet quod si intendit principalem ad operam finale: illud autem stat in se. Quinto patet quod circumscriptis aie quantitatibus dispositio ratiocinativus et scientificus realiter ideus sunt sed differunt secundum rationem hanc enim manifestum est ex procedenti questione. Item potest videri quod quantum ad aie quantitatibus dispositio quibus ipsa disponit ad ratiocinandum de contingentibus et de necessariis: ratiocinativus et scientificus distinguuntur realiter. Speculativa namque principia et practica alia sunt ab invicem. intellectus autem ut in format per principia dicitur ratiocinativus. ut autem informat speculativus dicitur scientificus. Et loquor nunc de virtutibus que ad investigabiles conclusiones Et forte hoc intendebat Aristoteles. cum dicit ad ea que sunt altera genere altera esse anime particulam. siquidem secundum similitudinem et proprietatem cognitionis ipsorum existit potest enim dici quod anima seipsa proprietatem habet et debitam proportionem ad capiendum prima principia propter quod dicitur naturaliter cognita mediantibus autem dictis primis principis ipsa fit appropriata et disposita et proportionata ad cognoscendum conclusiones ex his immediate ortus habentes. et sic deinceps ita quod per alia et alia principia potest ad alterius et alterius conclusionis noticiam pervenire. Quidam tamen iuxta opinionem narratam in alia questione dicunt quod ratiocinativus et scientificus sunt potentie realiter distincte in anima intellectuali. non quod rea-

liter dicuntur sed quod dicitur. Quia quod distinctio dicitur in anima etiam circumscriptis omnibus exterioribus pervenire omnem nostrum actum intelligendi. hoc autem probare nititur primo notans quod sub diversis generibus cetera potest habere eandem modum opponendi vel alium. ubi gratia proprietates cetera sub colore puta albi et nigri. et sub sapore puta dulcis et amarus. habent eandem modum. utrobique enim potest fieri transitus de contrario in contrarium manente eodem subiecto. scilicet par et impar non habent istum modum quia manente eodem numero qui nunc est par. impossibile est fieri transitum a paritate in imparitatem igitur dicitur isti quod diversitas proprietatum eandem modum opponendi habitum exigit pluralitatem sensum qui sunt primo apprehensivi ipsorum. ut patet scilicet de anima ideus sensus tactus est durus sensus ut hetur ibidem pro hoc quod apprehendit diversas proprietates primo. sed dicitur quod talis proprietatum diversitas non exigit pluralitatem intellectus vel virtutum eius. sed alia diversitas proprietatum scilicet diversos modos opponendi habitum necessario exigit pluralitatem virtutum intellectus. quia vis apprehensiva priorum est aliquo modo medium inter extrema proprietates scilicet ideus omnino non potest esse medium talium proprietatum cum sit diversus secundum genus et secundum modum. scilicet scientificus et ratiocinativus sunt potentie apprehensive diversarum proprietatum diversos modos opponendi habitum. probatio quia scientificus apprehendit compositionem et divisionem necessarias istis que non potest esse mutatio. si enim affirmativa necessaria est va namque negativa erit vera. ratiocinativus autem apprehendit compositionem et divisionem contingetium inter quas potest venire mutatio. possibile enim est in contingetibus quod mutatio sit vera affirmativa et aliam negatiam scilicet scientificus et ratiocinativus sunt virtutes naturaliter distincte. Secundo illi arguunt sic potentia determinabilis per plures actus potest determinari per eos aut eodem aut alio et alio ubi gratia potentia suspiciendi ad recipiendum colorum determinatur uniformiter ad recipiendum omnes colores et indifferenter. quia quantum potest determinari per unum tantum per alterum. sed potentia que fertur potest recipere masculinitatem et feminitatem et raritatem et densitatem non determinatur uniformiter: quia per masculinitatem et feiementum determinatur ad semper quod diu erit homo. sed per raritatem et densitatem determinatur ad tempus non ad seipsum. Prima ergo diversitas ut dicunt non exigit diversitatem earum. modo ita est quod scientificus per actum suum determinatur ad semper. ratiocinativus vero non. igitur et Puto tamen quod non sit ita dicendum: quoniam sicut es est nomen transcendens ita res ut puto: ideus quecumque non extrinseca denotatio: sed intrinsece sunt distincta. puto illa esse diversa etiam et res diversas. Quidam autem alii ponunt distinctiones in intrin-

seca natura rei quod dicitur vel formales et non reales puto quod fictio sit notis ad fugam aliarum difficultatum. nulla enim necessitas mihi videtur cogere ad ponendum tales distinctiones que non sunt ponende nam natura non facit per plura quod potest facere per pauciora rationes autem eorum non valent. cum enim dicitur quod diversitas contrarietatum non habitum eandem modum opponendi exigit in intellectu diversas potentias: dicemus quod non est ita. nisi loquamur de diversitate conceptuali vel de diversitate que est secundum diversitas dispositiones quantitatibus modo prius coepto. et quoniam dicitur quod potentia apprehensiva alicuius contrarietatis est quiddam medium inter extrema contrarietatis. dico quod non oportet ipsam esse medium per participationem extremorum. sed potest per negationem ipsorum. modo quo exprimit aristoteles tercio de anima dicens. necesse itaque quoniam omnia intelligit immixtum esse. et non intelligit tamen quod huiusmodi negatio formarum intelligibilium debeat intellectui: propter diminutionem sue nature sicut esset dicendum de prima materia. sed sepe propter eius excellentiam et immaterialitatem et non est impossibile hoc modo ideus esse medium talium diversarum contrarietatum ymo si est necessarium. sicut enim visus cum sit perceptus lucis potest omnes colores percipere: quia omnes colores sunt quedam participatio similitudines lucis: ita cum intellectus sit perceptus primi entis taliter qualiter optet quod sit perceptus omnium aliorum etiam eo quod omnia tam necessaria que contingetia. ex eo sunt entia que sunt quod participatio similitudines primi entis. Et iterum si intellectus eadem potentia existens non haberet sufficientem excellentiam et medietatem ad percipiendum omnia contraria imo omnia entia. non appetit quod omnia possentur sicut apprehendere unum conceptum videlicet conceptum coisumo Et iterum intellectus una potentia existens iudicat de veritate primi principii complexi et de falsitate sui oppositi quod quidem principium et suum oppositum coisum le habet et ad necessaria et ad contingetia que non videtur quod oporteat in intellectu tales ponere vires diversas propter contingetia et necessaria alia aut ratio ipsorum non concludit quia non oportet quod scientificus per quolibet actum suum determinetur ad semper quod sic patet ratiocinativum put hic ab Aristotele distinguitur contra scientificum non habet locum in scientificis speculativis sed scientificis. in quibus tamen sepe mutamus nostras opiniones. Et si dicas quod opinionem bene mutamus sed non scientiam. dico quod ymo bene. sic quod ipsa non necessario determinat intellectum ad semper. homo enim potest multas obliuisci conclusiones postquam obliuione si multa fuerit ipse per rationem sibi occurrentem possit opinari contrarium eius quod ante sciuit

et cuius ante demonstrationem habuit Et iterum nec oportet concedere quod potentia sit diversa naturaliter modo quo illi dicunt. si per unum actum de terminetur ad semper et per alterum ad tempus. multi enim posuerunt in celo et in istis inferioribus materiam esse eiusdem rationis. et tamen ipsam determinari per formam celi ad semper et per formas istorum inferiorum ad tempus. Ad rationes igitur dicendum est. Ad primam quod intellectus possibilis ideus realiter existens est possibilis omnia fieri. sed non immediate sed ordinate ut dictum est. Ad aliam dicendum quod per nos operabilia et non per nos operabilia non distinguuntur secundum perfectum et imperfectum. ymo secundum distinctas rationes quibus obiciuntur intellectui hoc quidem patet per nos operabile. hoc autem non: propter quod in ratione do circa eam dictum fuit necesse est intellectum varie se habere. Omnes etiam alie rationes satis concedi potest quo ad hoc quod intellectus ideus existens realiter possit cognoscere contingetia et necessaria. non concludit tamen quin distinguatur intellectus modis predictis in quantum est innatus negociari circa ea. Tunc respondendum est ad ea que videtur arguere quod ratiocinativum in quo prudentia existit sit virtus cogitativa. Ad hoc enim quod dicit commentator cogitativam rationari concedi potest. sed hoc in singularibus tamen. ratiocinativum autem in quo prudentia existit ad universalia se extendit. Ad illud quod dicit aristoteles prudentiam esse singularium que nota sunt experientia. concedendum est quod prudentia sit singularium sensu primitus cognitorum. sed postea tamen notorum per intellectum. Ad illud etiam quod dicit aristoteles prudentiam esse extremi cuius non est scientia sed sensus. dicendum est quod singularium quorum non est prudentia non est scientia quia scientia non est nisi universalium sed ipsorum est sensus primitus antequam fiant nota intellectui sed tamen oportet ipsa mediante sensu nota fieri intellectui in quo nata est esse prudentia. Ab hoc autem quod dicit aristoteles esse illud sensum non qui proprius est. Dicendum est quod hoc per tanto dicit quia prudentia non solum est illorum singularium que per se sensibus exterioribus apprehenduntur. puta calidi et frigidi albi et nigri. sed est multo magis singularium que interiori virtute cognoscuntur scilicet virtute estimativa seu cogitativa que ex sensu exteriori elicit intentiones non sensatas ut dicit auicena sexto naturalium verbi gratia in intentionem odii vel amicitie lucris vel damni honoris aut in honoratois circa enim thia magis est prudentia que circa albi et nigri aut odore aut sonu sed non est intentio Aristoteles quod sit status in illa virtute.

sed oportet omnia tandē cognoscere per intellectu qui solus pot̄ perfecte ratiocinari ⁊ vniuersales agibilibus rōnes singularibus agibilibus applicare. Ad illud aut̄ q̄ dicit̄ in p̄mo magis moralium ⁊ ad omnes cōsimiles auctoritates. dicendū est q̄ prudētiāle potētia: seu cōsiliatiua nō dicit̄ A. n. esse circa delectabilia sensitiua ex eo q̄ sit potētia sensitiua: sed quia est eorū singularium sed ⁊ vniuersalium quorundā put applicabilia sunt ad singularia opabilia. hec de questione.

Vinto querit̄: Vt̄ intellectus practice determinef̄ ad vnu per rectitudinē appetitus? Arguitur q̄ non quia esset circulatio in determinationibus. qm̄ appetitus determinatur ad rectitudinē per veritatē iudicii practici. ex eo enim appetitus dicit̄ rectus: quia cōsonat recte rationi. propt̄ quod sc̄o huius dicit̄ q̄ virtus moralis que ponit̄ in appetitu diffinitur per hoc quod est immediate existere determinata ratiōne. Item intellectus est potētia melior q̄ appetitus. nobilioris aut̄ magis est determinare alterum q̄ a minus nobili determinari. sicut domini est determinare subditum. igit̄ ⁊ c̄.

Item ordinare ⁊ persuadē est determinare. ordinari aut̄ ⁊ persuaderi est determinari. q̄ pat̄ p̄mo huius vbi dicit̄ q̄ irrationale a ratiōe aliquid suadet. ⁊ q̄ etiā appetitus in quo ponunt̄ virtutes morales est habere rōem non p̄ncipaliter in seip̄o sed quēadmodū a patre audibile aliquid et hoc est rationabile: quia non ip̄ius appetitus sed ip̄ius intellectus est sapere. modo dicit̄ p̄ huius methaphice nō enī sapientis est ordinari. sed sapientē ordinare oportet. neq̄ hūc ab altero sed ab hoc minus sapientē suaderi ergo ⁊ c̄. Oppositū videt̄ velle A. n. dicens practici aut̄ intellectus v̄itas cōfesse habens appetitū recto. propter q̄ videt̄ dicē post q̄ prudētia n̄ ē h̄tus cū ratiōne solū sed supple cū rectitudine appetitus.

Ad quod cōfirmādū adducit signū dicens q̄ n̄ā obliuio habitus q̄dam talis est sc̄z qui cum ratiōne solū prudētie aut̄ non est. Etiā post hoc videt̄ ostendere q̄ prudētia sit n̄cario cōnexa v̄tutibus moralibus: ita q̄ non est possibile esse bonū p̄ncipaliter sine prudētia neq̄ prudētē sine morali v̄tute. Item arguit̄ sic rectitudo appetitus comparat̄ ad rectitudinē rōnis sicut finis: ad ea q̄ sūt ad finem. Ideo de v̄tute morali que p̄tinet ad appetitum: et de prudētia que p̄tinet ad ratiōne. dicit̄ A. n. q̄ hec quidē sc̄z v̄tus moralis finē hec aut̄ sc̄z prudētia: que ad finē facit̄

opari. Et ad eandem etiā intentionem dixerat ante: virtus quidē enī intētionē facit̄ recti prudentia autem que ad hanc. sed ea que sūt ad finem determinatur per ipsum finē. finis enim est p̄ncipiū in agibilibus conclusiōes aut̄ determinat̄ per p̄ncipia. Item corruptio appetitus determinat̄ intellectu ad mēdaciū circa p̄ncipia practica. vnde dicit̄ A. n. peruertit enī malicia ⁊ mentiri facit̄ circa practica p̄ncipia. ergo per oppositū rectitudo appetitus determinat̄ intellectu ad v̄tatem circa practica p̄ncipia ⁊ per cōsequēs circa cōclusiōes cū conclusiōes determinent̄ per p̄ncipia. Istam questionē intēdit solvere beatus thomas sub his verbis. Appetitus est finis et eorū que sunt ad finem. finis aut̄ determinatus est homini a natura vt in tercio habitus est. ea v̄o que sunt ad finē non sunt nobis determinata a natura sed per ratiōne inuestigant̄. sic igit̄ mai festū est q̄ rectitudo appetitus per respectū ad finē est mensura v̄tatis in ratiōne practica. Et sc̄m hoc determinat̄ veritas ratiōnis practice secundū cōcordantiā ad appetitū rectū. ipsa autē veritas ratiōis practice est regula rectitudinis appetitus circa ea que sunt ad finem. v̄deo sc̄z hoc dicit̄ appetitus rectus qui prosequitur ea q̄ vera ratio dicit̄. Hec aut̄ opinio non placet quibusdā. qm̄ appetitus animalis vel humanus nō fertur in incognitū. sed oportet illud in q̄ appetitus fertur apparere bonū. ergo anteq̄ appetit̄ recte ferat̄ in finem oportet in intellectu esse rectum iudiciū de bonitate finis. igit̄ pat̄ q̄ non solum respectu eorū que sunt ad finem rectitudo ratiōnis determinat̄ rectitudinē appetitus: sed etiā respectu finis. Hoc itē arguitur sic sicut in appetitu ponitur duplex actus vnus respectu finis qui dicitur volūtas seu volitio: alter respectu mediōrū ad finē qui dicitur electio: ita in appetitu ponitur duplex actus vnus respectu finis ⁊ ille ponitur p̄ncipiū practice cōsiderationis. et alter respectu eorū que ad finē: ⁊ ille est cōclusio cōsiliū. Arguamus ergo sic sicut in appetitu se habet electio eorū que ad finē ad volitionem finis ita in intellectu se habet conclusio ad p̄ncipia. ergo per locū a transmūtata p̄portione: sicut se habet electio ad cōclusiōne. ita volitio finis ad p̄ncipiū cōsiliū. sed electio determinatur per cōclusiōne cōsiliū igit̄ ⁊ c̄. Item cōtra hoc q̄ dicit̄ finem oim̄ esse determinatū a natura videtur dubitatio qm̄ tunc omnes eiudē statuerent sibi finem: q̄ est finis. quidā enim felicitate p̄nūt in diuiciis: alii aut̄ in honoribus: alii in de

lectationibus. sicut apparuit in p̄mo libro. Itē iste videt̄ sibi cōtradice ponit ei q̄ v̄tus determinat̄ intellectu ad recte iudicandū de fine ⁊ malitia ad mētiendū ⁊ ita v̄tus etiā inclinatur ad finē bonū ⁊ malitia ad prauū. sc̄z in 3° libro visū fuit q̄ in pt̄ate n̄ra sūt v̄tutes ⁊ malitie q̄ in pt̄ate n̄ra est finē prauū aut bonū nobis statuere ⁊ verū dicē aut mentiri de fine. sc̄z illud nō est nobis determinatū a natura cui⁹ oppositū est in pt̄ate n̄ra. iō finis nō videt̄ eē nobis determinatus a natura. Itē nullū natura existentiū alit̄ assuescit 2° huius. sc̄z ad aliū ⁊ aliū finē nobis statuendū assuescit 2° studiosi aut p̄ ui effecti. p̄pter q̄ dicit̄ in 3° q̄liscūq̄ vnusq̄q̄ talis ⁊ finis videt̄ ei. Sed p̄pter istas rōes n̄ esset n̄c̄ium negare thomā. possit enī ei⁹ opinio verū h̄re intellectu. si dicamus q̄ duplex ē finis in h̄anis actiōib⁹. sc̄z vn⁹ vltimat⁹ ⁊ p̄ncipalis. alter mediū ⁊ min⁹ p̄ncipalis ⁊ ad vltiorē finē ordinatus. Igit̄ bt̄s Thomas cōcederet q̄ fines mediū nō sūt nobis naturalit̄ determinati. sc̄z iterū finis p̄ncipalis ⁊ vltimat⁹ puta felicitas h̄ana pot̄ duplicit̄ apprehendi. Vno mō fm̄ eius cōem rōem sc̄z fm̄ q̄ est qd̄ optimū ⁊ delectabilissimū. Alio mō fm̄ eius sp̄ealē rōes. sc̄z cōsiderādo que sit illa res q̄ dicit̄ felicitas sc̄z que ē optima ⁊ delectabilissima. an sc̄z sit delectatio corporalis vel abudātia pecuniarū v̄l honorū vel opus v̄tutis. aut aliud q̄ cūq̄. ⁊ si hoc sc̄o mō p̄sideret̄ h̄anus finis. ad huc nō est nobis naturalit̄ determinatus sic quisepe p̄pter affectiōes prauas sensuales errem⁹ circa ip̄m sc̄z si cōsideret̄ p̄mo mō sic est nobis naturalit̄ determinatus. put̄ bt̄s Thomas dixit sic intelligendo q̄ om̄s ex naturali inclinatione intellectu ad verū. ⁊ appetit⁹ ad bonū iudicat̄ esse eligendā beatā vitā ⁊ delectabilissimā. ⁊ se velle talē ducē cōfident̄. hoc enī ē necessariū cōcedere qm̄ si deus ⁊ natura de plantis ⁊ brutis h̄nt sollicitudinē dādo eis p̄ncipiū p̄ q̄ attingere valeāt ad p̄p̄riū bonū. m̄to magis est dicendū q̄ natura dedit̄ hoibus p̄ncipiū p̄ quod determinari p̄nt ad p̄p̄riū bonū p̄ se quēdū ⁊ attingendū. q̄ cū nō possit hō puenire ad p̄p̄riū bonū. nisi p̄ rōem. v̄n Seneca epla clarant̄ ad lucillū bonū sine rōe nullum est. Et A. n. in epla ad Alexandrū eos q̄des q̄ rectitudine vtunt̄ ⁊ cū hac om̄ia volūt agere. tanq̄ exites bonos ⁊ optimos laudamus. hos aut̄ qui sine rectitudine aliquid faciunt. tanq̄ existentes crudos ⁊ bestiales odimus. p̄pter q̄

etiā dictū est p̄mo huius recte enī ⁊ ad optima deprecatur ratio. necesse est cōcedere q̄ p̄ncipiū rōinationis habeamus nobis naturalit̄ determinatū. v̄n dicit̄ Seneca epla pus allegata. seq̄tur aut̄ rō naturā. quid est ergo ratio nature imitatio. igit̄ si finis in agibilibus est p̄ncipiū rōinationis. oportet ip̄m esse nobis naturalit̄ determinatū. Item nō erat intentio beati Thome q̄ rectitudo appetitus respectu finis determinaret̄ intellectu ad recte iudicandū de illo fine. sicut imagiabant̄ illi qui cōtra eū arguebant. sc̄z q̄ rectitudo appetitus respectu finis determinat̄ intellectu ad recte iudicandū de ordinatis ad finē. v̄n dicebat sic rectitudo appetitus p̄ respectū ad finē est mēsurā veritatis in ratiōne ⁊ in rōinatione practica. p̄ quā sc̄z inquirunt̄ cōgruentia ad ipsū finē ⁊ hoc totū est cōcedendū. Vnde sciendū q̄ p̄mo intellectus recte iudicat̄ de fine saltem quo ad cōem rōem ip̄ius peius naturam absq̄ rōinatione. Secundo hanc iudiciū rectitudinē seq̄tur naturalit̄ rectitudo appetitus respectu illius finis. Tertio ex eo q̄ ad finē tendit̄ appetitus intellectus mouet̄ ad rōinandū vt inq̄rat ea q̄ ad illū finē valēt. p̄ appetitū igit̄ tur finis determinat̄ intellectu ad rōinandū. Quarto p̄ h̄mōi rōinationē determinat̄ ad rectū iudiciū de ordinatis ad finē desideratū. Quinto hanc iudiciū rectitudinē seq̄tur rectitudo appetitus circa ordinata i illū finē. Sexto p̄ h̄mōi appetitū icipim⁹ opari. Hoc igit̄ mō finis Thome posset sustineri. Preter tñ oia q̄ dicta sūt sciendū est q̄ sensus inatus ē sepe obuare rōi. ⁊ appetitus inclinatus ad sensū q̄ nō p̄mittit̄ intellectu iudicare vere de fine q̄ ad ei⁹ sp̄ealē rōem nec p̄fecte rōinari de aliis. ⁊ ita mentiri facit̄ circa practica p̄ncipia ⁊ circa alia vt infra dicit̄ Iō simplr̄ dicendū est q̄ appetit⁹ recte morigeratus q̄ nō ad iudiciū s̄elus statim iūq̄ndū sc̄z ad expectādū ⁊ iūq̄ndū iudiciū rōis inclinatur ē. nō impedit iudiciū vel rōinationē. sc̄z pot̄ ad p̄fecte rōinandū ⁊ iudicādū ⁊ p̄ p̄ns ad iūueniendū de singul̄ agibilib⁹ h̄anis inclinatur. ⁊ isto mō cōcedē o3 q̄ intellectu p̄ctiūs determinat̄ ad verū p̄ rectitudinē appetitus. De his aut̄ magis dicemus infra. Ad rōnes igit̄ dicendū est q̄ appetitus nō ita determinat̄ intellectum q̄ pus recte appetamus q̄ p̄ intellectu vere ⁊ recte iudicemus. sc̄z p̄dicto mō sc̄z q̄ appetit⁹ p̄mo ribus rectificat⁹ nō phibet sc̄z inclinatur ad recte iudicandū ⁊ rōinandū p̄fecte. Hec de questiōe.

Exto querit. vtrū oē scibile sit eternū.
 Arguit q̄ nō sequeret q̄ oē scibile
 eēt viuū. q̄ ē falsū. p̄na p̄ diffinitio
 nē eternitatis quā dat Boetius i libro de solati
 one dicit q̄ eternitas ē incōmūtabīl vite tota sīl
 p̄fecta possessio. Itē scia natural h̄ de grā
 dinib⁹ ⁊ pluuiis de plātis ⁊ aialib⁹ ⁊ vtr de ge
 nerabilib⁹ ⁊ corruptibilib⁹ q̄ nō sūt etna ḡ rē.
 Oppositū apparet p̄ An. i sexto dicētē Scia
 q̄dē igit qd est hinc manifestū si o3 certificare
 ⁊ nō sequi silitudines. om̄s ei suspicant qd sci
 mus nō cōtingē alit se h̄c p̄tingēua at alit cū
 extra speculari fiāt latēt. si sūt vtr nō sūt. ex ne
 cessitate igit ē scibile. etnū igit. ex necitate ei
 entia simplr oia etna. etna at īgenita ⁊ icorru
 ptibilia. Idē etiā h̄ p̄mo posteriorū. Itē scia
 est hitus firm⁹ ⁊ semp detmīatus ad verū q̄ nō
 p̄t vtr i errorē. nec ab itellcū remoueri nisi for
 te p̄ obliuionē. hec aut. nō eēt vā. nisi scibile
 esset etnū. q̄a sicut d̄ i p̄dicamentū scibile sub
 latū sīl aufert sciam rē. nā si scibile nō sit nō ē
 scia. Sciendū est q̄ scibile p̄t capi duplici
 Vno mō p̄ cōclusiōe demōstrabili. Alio mō p̄
 re significata vel reb⁹ significatis p̄ tminos cō
 clusiōis siue p̄ q̄ vel p̄ qbus tmini cōclusiōis
 supponūt. hec ei cōclusiō ois hō ē risibilis ē sci
 bilis q̄a demōstrabil ⁊ sciēdo eā nos habem⁹
 sciam de oibus hōib⁹ ⁊ de oibus risibilib⁹. Si
 igit questio q̄rat de scibili p̄ cōclusiōe demōstra
 bili. tūc iterū erit distiguēdū. qm̄ vel p̄clu⁹ su
 mi q̄tū ad suā realitatē vel q̄tū ad suā vitatē
 si q̄tū ad suā realitatē. tūc nulla p̄clo debet di
 ci etna vel necia plusq̄ asini vel equi aut colo
 res aut sapores. q̄a cōclusiōes de nouo forma
 mus tā i sc̄pto q̄ i voce vel i mēte. ⁊ ita icipiūt
 esse ⁊ desinūt sicut colores ⁊ sapores. si vō p̄clu
 sio capiat quo ad eius vitatē. p̄t itelligi dupli
 citer q̄ cōclusio sit etna vel necia vel impossī
 bilis alit se h̄c. Vno mō. q̄ p̄clo sit semp vera
 loquēdo cathēgorice ⁊ simplr. ⁊ isto mō p̄clo n̄
 est magis necia vel etna q̄ ad ei⁹ vitatē q̄ quo
 ad ei⁹ realitatē. q̄a q̄ncūq̄ ip̄a ē. ip̄a nō est vā.
 Alio mō loq̄ndo ip̄othetice q̄ sc̄z ois talis cō
 clo sit vā q̄ncūq̄ p̄ponit ita q̄ nō possit eē flā.
 ⁊ isto mō vel i eq̄pollēti sensu. p̄positiōes dicūt
 necie ⁊ p̄petue ⁊ impossibiles alit se h̄c. nō a
 lio mō siue sint p̄pōes sc̄pte siue plate siue ap̄d
 mēte n̄am formate. Hoc igit mō dicēdū q̄
 oē scibile loq̄ndo p̄mo mō de scibiliz loq̄ndo p̄
 prie de scia ē etnū. neciuz. impossibile alit se h̄c
 īgenitū icorruptibile. Et si p̄t declarari p̄ d̄z

scie ad sensū ⁊ opinionē. licet enī sensus ⁊ scia
 iudicēt de vitate ⁊ falsitate aliaz p̄pōnum. tū
 differāt q̄a sensus nō iudicat certitudinalit̄ ni
 si apud p̄ntiā sensibil. intellectus aut p̄hitum.
 scientie iudicat vere ita in absentia sicut in p̄
 sentia intelligibilis. scientia aut differt ab opi
 nione quia licet vtraq̄ vere possit iudicare in
 absentia rerum intelligibilium. tū opinio non
 iudicat cum certitudine. sed cum formidine.
 scientie aut iudicat cum certitudine ⁊ sine for
 midine. hoc totum oportet supponere ex quid
 nominis scientiez opinionis. sed constat q̄ im
 possibile est de veritate propositionis iudica
 re cū certitudine in absentia rerū p̄ terminos si
 gnificatay. si p̄positio p̄t esse falsa. ḡ p̄positio
 scibilis nō p̄t esse falsa. ⁊ istā rōem itēdebat
 An. p̄ illā l̄ram si oportet certificare et nō seq̄
 similitudines omnes suspicamur quod scimus
 nō contingere aliter se habere. cōtingētia aut
 aliter cū extra speculari fiāt latēt. rē. Et hec
 oia vidēt mibi nota per se. Si aut loquamur
 de scibili p̄ re significata vel rebus significat
 p̄ tminos cōclusiōis seu p̄ quavel p̄ q̄b⁹ tmini
 cōclusiōis supponūt. sic de questioe p̄posita sūt
 diuerse opinioes. Vna est distiguēs inter esse
 ⁊ essentiā. videmus enim q̄ nomina ⁊ disti
 nitiōes significāt essentias rerū q̄ tū non signi
 ficant res esse nec nō esse. vt h̄ i libro posteri
 orū. Ponit aut hec opinio res etnalit̄ p̄manē
 fm̄ suas eētias siue fm̄ suas quiditates. licet
 quātū ad esse nō maneāt. essentievero rerum
 vt dicunt manentes eedem accipiunt esse per
 generationē. ⁊ amittunt esse p̄ corruptionem.
 Dicunt igit isti q̄ de rebus p̄t esse scia dupl
 Vno mō q̄tū ad eēntiā. Alio mō q̄tū ad esse
 vbi grā cū diffinitio nō dicat nisi eēntiā ⁊ non
 dicat esse vel nō esse p̄ ip̄am sc̄it res solum q̄
 tum ad eēntiā ⁊ ita etiā ē de scia demōstrati
 ua vbi passio p̄ se p̄ns eēntiā rei demōstratur
 de subiecto suo p̄ ipsius diffinitionē sed demō
 stratio terminans questionem si est facit sc̄re
 rem q̄tum ad esse. Dicunt igit isti q̄ sicut res
 sūt scibiles. ita sunt eterne. si enim sint scibiles
 q̄tum ad essentiam solum. nō oportet q̄ sint e
 terne q̄tū ad esse rei. Ista opinio nō placet mi
 hi. Primo q̄a nō puto q̄ eē ⁊ eēntia rei disti
 guāt in ip̄a re p̄ter aiām qd̄ videri debet q̄to
 metaphysice. Secūdo q̄a piculosū mibi vtr i si
 de dicē aliq̄ rē eē etnā q̄ nō sit de⁹. Tertio q̄a
 vtr mibi ip̄licare p̄dictiōem q̄ eēntia maueat
 nō eē. q̄a quod manet est ⁊ habet esse. Quarto

q̄a si eēntia manēs suscipit esse ⁊ nō esse nō o
 portebit aliā ponē materiā. q̄a illa eēntia po
 terit deferre trāsmutationē ⁊ trāsmutatōis
 cū ipsa maneat eadē. Quito q̄av̄ mihiq̄ h̄ nō
 mē eēntia nō ē nisi abstractū h̄ p̄creti eē sic eti
 tas h̄ p̄creti esse ⁊ q̄ditas h̄ p̄creti qd̄. ⁊ falitas
 h̄ p̄creti res. iō sicut res d̄r albedine alba. ita
 d̄r eēntia eē ⁊ entitate ens ⁊ q̄ditate qd̄ vtr ali
 qd̄. Et icōueniētia multa p̄nt adduci p̄ istā opi
 nionē. s̄z ego p̄traleo eo q̄ hoc est i p̄nti nimis
 speculatiuū. Egidius at sup librū de generati
 one distixit triplex esse rerū. sc̄z in aia. in suis
 causis. ⁊ i effectu seu in esse p̄ducto. Dicit igit
 q̄ scia cū habeat de rebus p̄ suas cās. nō habe
 tur de rebus q̄tū ad suū esse i effectu. s̄z quātū
 ad esse qd̄ h̄nt in suis causis. p̄t qd̄ ip̄e p̄cedit
 res scibiles esse etnas p̄ esse qd̄ habent in suis
 causis. s̄z nō oportet eas esse eterne p̄ esse suo
 in effectu. Sed nec ista opinio mibi placet. q̄a
 nō est verū q̄ scia nō habeatur de rebus pro
 esse suo in effectu. q̄a tunc effectus nō sc̄retur
 p̄ suas causas. qm̄ esse quod habet effectus in
 causis put distiguē ab esse in effectu nō est
 vt puto nisi p̄ esse causarū ideo nō sc̄ret nisi es
 se causarū. Item scio p̄ librū methaurorum
 q̄ tonitruū est sonus factus i nubibus. ⁊ q̄ plu
 uia est aqua in nubibus guttatim cadens. hec
 aut nō sūt vera nisi quātū ad esse pluuiē ⁊ to
 nitriū in effectu. Itē res p̄ esse qd̄ habent
 in causis distinctū ab esse quod habent in effe
 ctū. nō habent esse nisi in potentia. igit res nō
 sc̄ret nisi quātū ad esse potentiale ⁊ nō actua
 le. Item si res essent scibiles solum p̄ eē qd̄
 habent in causis ⁊ ita eterne vel hoc esset p̄ eē
 quod habent in causis sufficientibus. vel i cau
 sis nō sufficientibus. si nō sufficientibus. seque
 retur q̄ nō possit scientia p̄fecta de eis haberi
 si sufficientibus. tūc etiā essent eterne p̄ esse i
 effectu. q̄a positis causis sufficientibus ponit ef
 fectus. Item forma est vna causa ⁊ p̄ncipa
 lis causa. ideo oportet rem scibile fm̄ istos eē
 eternā p̄ esse quod habet in causa formali. qd̄
 nō esset nisi causa formalis sit eterna. ⁊ tū si sit
 eterna. effectus est eternus. Illa igitur opinio
 multipliciter deficere videt. Alii aut disti
 guunt inter vniuersale ⁊ singulare. nō solū fm̄
 cōceptū s̄z ⁊ in re extra in tantū q̄ dicunt vni
 uersale p̄ re extra nec esse gnabile nec corru
 ptibile. singularia aut dicunt esse generabilia
 ⁊ corruptibilia. Dicunt igitur nō de singulari
 bus s̄z de vniuersalibus esse sciam ⁊ ita scibi

lia dicunt esse p̄petua. licet eorum singularia
 sint corruptibilia. Sed ego puto q̄ vniuersale
 nō sit p̄ter aiaz distinctū a singularibus quod
 ad p̄ns suppono ex septimo methaphysice. ⁊ si
 eēt distinctum. tū nisi esset idea separata. non
 possit manē oibus eius singularib⁹ corruptis
 ⁊ tū notū est vt mibi videt q̄ si oēs rose nunc
 eēt corrupte. sic q̄ nulla modo eēt. vel modo
 si n̄ta sint tonitrua. nulle stelle comate aut nul
 le eclipes solis aut lune. tū medicus ob h̄ nō
 amitteret sciam quā habet de rosa nec astro
 logus sciaz quā habet de eclipibus. nec tu sci
 entiam quā habes de libro methaurorū de to
 nitruis ⁊ stellis comatis imo tu posses me do
 cere sciam libri methaurorū sicut si eēt mille
 tonitrua. Ideo talis distinctio de vniuersali ⁊
 singulari p̄ re si cōcederet tū nō valeret ad p̄
 positū. Alii aut ponēt vtrā put sūt distin
 cta a singularibus nō nisi p̄ opationē anime. si
 cut An. ⁊ cōmentator (vt puto) velle vidēt
 dicūt q̄ scibile p̄ re extrahic debet esse eternū
 q̄ semp sit aliqua res vel semp sint alique res
 p̄ qua vel p̄ qbus termini cōclusiōis scibilis
 supponant. ad quod nō requiritur aliqua illarū
 rerū esse p̄petuam. s̄z sufficit indiuidua eiusdē
 speciei p̄petuo sibi succedere p̄ generationē. ita
 s̄z q̄ exēplificando de equis vel asinis nūquā
 sit verū dicere nullus est equus nullus est as
 inus. Sed adhuc puto nec illud esse necessariū
 qm̄ sicut dictū fuit nō oportet medicū amitte
 re sciam de rosis si nulle sint rose rē. Credo tū
 q̄ res scibiles p̄ qbus termini cōclusiōis sup
 ponunt nō oportet esse p̄petuas aliquo p̄dicto
 rum modorū. s̄z possibile est eas sic ex toto eē
 corruptibiles q̄ aliq̄ sit verū dicere q̄ nulla
 talis res est. verbi grātia crederem me veraz
 sciaz h̄c de tonitruis ⁊ cometis licet nulla mō
 eēt tonitrua ⁊ nulle stelle. comate. neq̄ mirū
 q̄a si mibi demōstratū fuit q̄ ois triāgulus ha
 bet tres angulos rē. ego p̄ hmōi demonstratio
 nem nō solum habeo notitiā de triangulis qui
 nunc sunt s̄z de preteritis vel futuris ⁊ presen
 tibus. aliter sequeret q̄ si cras fieret nouus tri
 angulus. ego nescirem tunc q̄ ois triangulus
 habet tres. nisi mibi reiteraret demonstratio
 tunc continens illū nouum triāgulū qd̄ ē ab
 surdū dicere. dico igitur q̄ p̄ librū methauro
 rū ego habeo sciam de oibus tonitruis. prete
 ritis p̄ntibus ⁊ futuris si aliqua sint p̄ntia. et si
 nulla sint p̄ntia tūc habeo notitiā de p̄teritis et
 futuris solū. Sed tūc occurrit dubitatio qm̄ sci

entia requirit cōformitatē seu adēquationem ad res scibiles q̄a scia exigit q̄ sit vere cōclusiōnis et veritas cōsistit in adēquatione intellcūs ad res intellectas. cū aut̄ resintellecte nō eēt nulla erit ad ea adēquatio. q̄b̄ enī nihil est. nulli adēquaf̄ ergo de his que nō sūt scia haberi nō pōt. Ad h̄ respōdent aliq̄ q̄ siue de reb̄ exntib̄ siue n̄ exntib̄ aut etiā ipossibilib̄ existē ptingit h̄re sciaz. q̄ ad ppositiōes q̄ de his formari pnt ppetue vitatis. ita sc̄z q̄ nūq̄ pnt esse false. dicūt ergo isti q̄ de his que nō sunt etiā q̄ nec eēt pnt. possunt formari ppositiōes ppetue vitatis cathēgorice. s̄z tñ negatiue. vt q̄ vacuū nihil est et ita sciam habeo de vacuo negatiua. ibi enī saluaf̄ adēq̄tio illa que ad veritatem ppositiōis req̄rit. nō enī oportet q̄ sit aliqua res que sit eq̄lis intellectui. s̄z hoc solūz req̄rit q̄ ita sit aut nō sit in re sic. itellcūs intelligit de re esse aut nō eē. Intellectus igit̄ est verus quo itelligo vacuū nō esse. q̄a ita est in re q̄ vacuū nō est. Secūdo isti dicūt q̄ de his que nō sūt pnt formari ppositiōes ppetue veritatis affirmatiue s̄z tñ ipotheticē vt si vacuū est. ipm̄ est locus. vel si tonitruū est ip̄z est sonus in nubibus. et ita de nō entibus pōt haberi scia affirmatiua. in dictis enī ppositiōibus saluaf̄ adēquatio intellectus ad rē suffitiēs ad veritatē. qm̄ intellectus nō intelligit q̄ vacuū sit locus. s̄z q̄ si esset. eēt locus et ita licet in re vacuum nō sit locus. tñ in re si vacuū esset. esset locus. Tertio dicunt isti q̄ de his q̄ non sunt nulla pōt formari ppositio cathēgorica affirmatiua vera saltē de inesse et sub v̄bo pntis t̄pis. si enī nulla sint tonitrua ista nō est v̄a tonitruū est sonus. qm̄ q̄b̄ nō est. non est sonus. et q̄a ppositio affirmatiua p logicas regulas ex eo est vera q̄a termini supponūt p eodē. quod aut̄ nō est nulli est idē. Ideo dicūt isti q̄ scia de talibus rebus nō debemus intelligē ppositiōes cathēgorice licet cathēgorice pponant̄ gratia breuitatis. s̄z ipotheticē. verbi gratia in libro methauroorum nō debeo istam ppositiōnem tonitruum est sonus in nubibus intelligere cathēgorice quia nō esset scibilis s̄z ipotheticē sc̄z q̄ si tonitruum vel q̄ncunq̄ tonitruum est ipm̄ est sonus in nubibus. Et credo q̄tāta fuit orta p̄trouersia inter opinantes ex defectu logice videtur enī mihi q̄ nomina que significāt res nullum cōsignificando tempus determinatū significant indifferenter. res pntes preteritas et futuras. nec mirū quia possum intelli-

gere rē nullū cōtelligendo tempus determinatum. vñ possum apud intellectū cōponere iter cōceptum rei et cōceptū temporis ita p̄teriti v̄l futuri sicut pntis vt dicendo cesar fuit cesar erit. et ita nō est incōueniens aliq̄n terminū supponere p̄ p̄teritis et futuris sicut p̄ pntibus. Duplex enī fm̄ antiquos logicos est terminū cōis suppositio. sc̄z naturalis et accidētalis. Accidētalis est qm̄ terminus solū supponit p̄ suppositis alicuius determinati t̄pis. naturalis aut̄ est qm̄ supponit indifferēt p̄ oibus suis suppositis siue sint pntia siue preterita siue futura. et hac suppositione vtunt̄ scie demonstratiue. aliter p̄ demonstrationē ostendentē q̄ triangulus habet tres r̄c. nō habemus sciam de triangulis futuris. q̄b̄ est incōueniens vt dictū fuit. Et an̄ p̄mo posteriorū dat intellectū ppositiōis de omni vbi termini habent dictā suppositionem naturalē q̄ de omni hoīe dicif̄ aīal. q̄a si verū est dicere aliquid hoīem. verū est illud dicere aīal. et si vere alterū. et alterūz. hoc est dictū q̄ ista ppositio hō est animal vel oīs hō est aīal. est de omni fm̄ suppositionē naturalē. si q̄cquid est verū dicere hoīem et q̄ncunq̄ est verū dicere hoīem. ipm̄ et tūc sit verum dicere aīal. et ita hec est vera tonitruū est sonus in nubibus referendo singula singulis. Sed statim diceret aliquis dūc vos coinciditis cū opinione precedente. qm̄ dicte ppositiōi scibili vos assignatis sensū ipoteticū et ita alii cōcedebant de talibus ppositiōes ipoteticas ncc̄ias et scibiles Respōdeo q̄ forte hec opinio et illa eandē intē debant sniam. s̄z differunt fm̄ logicā in modo loquendi. p̄mi enī nō cōcedunt in p̄dictis reb̄ ppositiōem cathēgoricā in sensu cathēgorico. ego aut̄ cōcedo eā esse verā fm̄ suppositiōem naturalē. nec oportet si sensus alicuius ppositiōis declaraf̄ p̄ ipotheticā q̄ p̄pter hoc illa ppositio sit ipotetica. sic enī oīs ppositio eēt ipotetica. istius enī ppositiōis hō currit s̄sus explicari pōt p̄ istā ipoteticā sortes currit v̄l plato currit et sic de singulis. et sensus istius oīs hō currit pōt explicari p̄ istā sortes currit et plato currit et sic de singulis. Nec due rōnes aliorū prius adducte cōcludūt. Ad p̄mum qm̄ dicif̄ quod nō est. nō est sonus nullū tonitruūz est ergo nullū tonitruū est sonus. dicendūz est q̄ si nulla sint tonitrua maior et minor sunt vere q̄a termini in v̄traq̄ trahunt̄ ad suppositiōnem accidentalē sc̄z p̄ suppositis pntibus solū vtute huius v̄bi est et adiacētus. iō cōclusio b̄

inferf̄ intelligēdo q̄ termini in ea supponant accidētalter. sicut in p̄missis. s̄z nō itelligendo q̄ supponat̄ naturaliter imo eēt fallatia figure dictionis ex variatione suppositiōis. Ad aliā qm̄ dicif̄ q̄ in ppositiōe affirmatiua vera termini debēt supponē p eodē. p̄cedo p eodē pnti p̄terito vel futuro sic ei verū est dicere q̄ aliquod aīal fuit in archa noe q̄a ibi tūc erat aliquod aīal et ens in archa noe. et tñ cōcedere cū opinione p̄dicta q̄ si termini ppositiōis vel alter eorū p̄ nullo supponerēt neq̄ pntē neq̄ p̄terito neq̄ futuro. ppositio cathēgorica affirmatiua nō posset esse vera. v̄bi gr̄a hec est falsa vacuū est locus nō repletus corpe si vacuū capiat̄ significatiue. q̄a tūc termini nō pnt supponere p eodē qm̄ vel ambo vel alter eorūz p nullo supponit. p̄dicta tñ ppositio est cōcedēda si vacuū capiat̄ fm̄ suppositionē materialē. et est p̄dicatiua diffinitiois dicētis qd̄ nōis de diffinito. talis enī est dr̄na inter diffinitionē dicentē qd̄ nominis et diffinitioēz dicentē qd̄ rei. q̄ diffinitio dicēs qd̄ rei verificaf̄ de termino diffinito supponente p̄sonaliter. vt hō est aīal rōale. diffinitio vero dicēs qd̄ nōis verificaf̄ de termino diffinito supponente materialit̄. sub hoc sensu vacuū est locus nō repletus corpore id ē hoc nomē vacuū significat locū n̄ repletū corpore et est ppositio cathēgorica affirmatiua et vera et v̄terq̄ terminorū p̄ vero ente supponit Hec aut̄ oīa q̄ q̄a nō sūt moralia nūc dicta sūt trūcate. poteris magis explicite inuenire per scrutata si vis in scripto meo sup̄ simulas vbi tractatū est de suppositiōibus. Sed adhuc aliq̄s poterit dubitare quō scia poterit ab arte et prudentia differre cū ipsa cōcedaf̄ v̄lari circa res cōtingētēs sicut ars et prudentia. Respondeo q̄ licet scia sit de rebus extra cōtingētib̄ est tñ de cōclusiōibus et ppositiōibus nō cōtingētibus aliter se h̄re mō p̄dicto. ars aut̄ et prudentia sūt de cōclusiōibus cōtingētibus et ex ppositiōib̄ p̄tingentibus sc̄z quas cōtingit alibi vel alias esse. falsas. cōcludit enī medicus mō q̄ iste infirmus nō debet bibere cras hec cōclusio erit falsa iō cōcludet oppositū et dabit ei vinū. p̄pter uarietatē materie et circūstantiarū singulariū quas oportet cōsiderare artificem et prudentē nō aut̄ scientem et sapientem. Et vide cum hoc aliam differentiā que declarata fuit in questione quarta huius sexti libri ex parte rerū extra. Ad rōnes in oppositū Ad p̄mā dicendū q̄ si eternū illo mō p̄priiffi

mo capiat̄ nihil est eternū nisi solus deus ideo nec omē scibile dicemus sic eternū. s̄z mō p̄dicto. Alia rō et rōnes ad oppositū p̄cedūt v̄l is suis. Et finitur questio.

Eptimo querif̄. v̄trū actioz factioz p̄tra inuicē distinguant̄. Arguif̄ q̄ nō se querif̄ q̄ facerēt duo p̄dicamenta. quia enī rōne actio esset vnū p̄dicamentū. eadē rōne et factio et ecōtra. s̄z p̄ns ē fallū q̄a tūc eēt plura p̄dicamēta q̄ decē. Item agēs et faciēs nō distinguunt̄ inuicē ergo neq̄ actioz factio. an̄s patet q̄a si distinguēnt̄ tūc essent plura genera causarū q̄ q̄tuor q̄b̄ est p̄tra An̄. Itē agibile et factibile nō distinguunt̄ inuicē. q̄ nec actio et factio. an̄s p̄bat̄ q̄a sexto methaphysice dicit An̄. q̄ idē est agibile et eligibile. et tñ factibilia sicut domus et lectus eligibilia sūt. q̄a et bona et ordinata ad finē. Itē oēs opatiōes vtutū sūt actiones cū spectent ad prudentiā et tñ om̄s sūt factiones q̄a dicif̄ q̄to huius q̄ vtutis est b̄n̄ facē et in p̄mo magnum moralium dicif̄ q̄ vtus est potētia b̄n̄ factiua multorum et magnum. Oppositū dicit An̄. dicens alterū enī est actio et factioz neq̄ cōtinent̄. subinuicē neq̄ enī actio factio. neq̄ factio actio est. Ex q̄bus inferf̄ dicens quare et cū rōne hitus actiuus alterū est ab eo q̄ cū rōne factiuus est hitū. vñ ecōuerso possumus sic arguere ars et prudentia p̄tra inuicē distinguunt̄. s̄z distinctio iparū ex hoc sumit̄ (vt dicit An̄. q̄ ars est factiuus habitus et prudentia actiuus q̄ actio et factio distinguunt̄. Sciendū est q̄ actio et factio q̄nc̄ sumunt̄ cōiter sc̄z put extendūt se ad oēm motū et mutationē. et ita actio et factio sūt synonyma et ita cōstituunt vnū decē p̄dicamentorum. sic aut̄ de his nō loquit̄ An̄. in hoc loco. Alio mō sumunt̄ p̄prie put actio p̄tinet sp̄alit̄ ad prudentiā et factio ad artē. et sic distinguunt̄ contra inuicē. aliter ars et prudentia nō distinguerent̄. Sed de modo p̄ quē distinguunt̄ est dubitatio dicunt enī multi q̄ factio est que trahit i materiā exteriorē. vt domificatio fabricatio et huiusmodi. actio aut̄ est que manet in agēte vt intellectio et volitio. Sed ista dr̄na multam includit dubitationē. p̄mo q̄a oīs opatio p̄tinet ad prudentiāz videt̄ dici actio vt An̄. velle videt̄. Et iterū om̄s opatiōes virtutum moralium sunt actiones quarum tñ multe transeunt in materiā exteriorē. sortitudo nāq̄ operatur circa inimicos t̄pantia circa cibos et potus et mulieres: liberalitas circa pecunias ma

gnificencia cōstruit ecclesias ⁊ magna edifitia ⁊ sic de aliis ergo multe actiones transeunt in materiā exteriorem. Item quecūq; artes operationes debent dici factiones ⁊ nō actiōes. si ars ⁊ prudentia bñ distinguant. p hoc q; ars sit hitus factiuus ⁊ prudentia hitus actiuus. sicut dicit Añ. s; multe operationes immanētes p̄tinent ad artes velle enī ⁊ intelligere p̄tinet ad artes sicut ad prudentiā: q; p̄ intellectū ⁊ voluntatem artes opant sicut ⁊ prudentia. Alii vero dicūt q; Añ. in nono methaphysice et in phemio ethicorum. ⁊ in p̄ncipio magnos; moralium distinxit duplices operationes has quide; quarū alterū aliquid sit p̄ter vsū. vt edificatio cōtextio. alias aut̄ quarū nō est aliquid aliud opus p̄ter opatiōem: vt visio intellectio p̄mas igitur operationes vocat Añ. p̄mo magnorū moralium factiones. circa quas dicit esse artē alias autem vocat proprio nomine operationes id est actiones circa quas dicit esse prudentiam. Sed iterum hoc est dubitabile multipliciter. Primo quia ista positio incidit i priorē quod patet nono methaphysice per Añ. dicentem quorūcūq; igitur alterum est quod sit p̄ter vsū horum actus in factio. vt edificatio in edificatio ⁊ contextio in contextio. quorū; vero nō est aliquid aliud opus preter actionem. in ipsis existit actio. vt visio in vidente ⁊ speculatione in speculante. ergo quecūq; inconuenientia adducta sunt contra precedentem opinionem possunt adduci contra istā. Item Añ in p̄mo magnorum moralium ponit citharisare inter operationes quarū; nō est aliquid aliud opus p̄ter operationem. ⁊ tñ citharisari nō videtur esse actio s; factio. cū magis videat p̄tinerē ad artem q̄ ad prudentiā. ⁊ non est dubiū; quin multe sint tales artes quarum p̄ter operationes nihil extra manet opatū put Añ. satis inuit phemio ethicorum. Non obstantibus tñ dictis obiectionibus forte q; opiniones predictę non sunt ex toto abitiende. puto enim si per actionem ⁊ factionem seu agibile ⁊ factibile volumus obiectiue distinguere artem ⁊ prudentiam. q; actio dicta primo ⁊ principaliter debet dici ipsa electio interior ⁊ ex consequenti siue per attributionem omnis operatio inq̄tum ab electione siue per electionem procedit dicitur etiam actio propter hoc enī; dicit Añ sexto methaphysice q; actiuarū sciārum p̄ncipium est que in agente pherēsis id est electio. idem enī agibile eligibile vt dicit Añ. factio

aut p̄mo ⁊ p̄ncipaliter dicit opatio siue motus exterior quo aliquid fit ex mētē. s; scōario; p̄ attributionē factio dī ois opatio ad hōi factio nē exteriore finalit̄ ordiata. Hec at̄ rōabiliter p̄suaderi p̄t. p̄mo q; praxis si p̄pe sumat idē q; q̄ actio. s; q̄q; cōiter accepta extēdit se ad factionē. quā describēs Eustrati; dicit q; praxis ē scō; electionē hōis opatio ⁊ idē vt sētere Añ 2° phycorū caplo de fortuna. vbi loq̄ndo p̄pe de actiōe ⁊ praxi dicit. fortuna qdē ē ⁊ q̄ a fortuna q̄buscūq; p̄tingē vtiq; ierit. ⁊ oino act; ⁊ actio. vñ necē ē circa p̄cticā eē fortuna. q̄re qui buscūq; nō p̄tingit bñ agē. neq; a fortuna aliquid facē. ⁊ p̄p̄ si neq; iaiatū nihil neq; ifās neq; bestia neq; facit a fortuna qm̄ n̄ hnt̄ p̄positū. p; i gū q; actio nō iuenit̄ p̄pe nisi i agētib; a p̄posito. agē at̄ a p̄posito ē agē fm̄ electionē. Itē ille opatiōes specificat̄ artē ⁊ prudentiā. scō; q; attēdit̄ bonitas artē ⁊ prudentiē. s; bonitas artē attendit̄ i bñ se hñdo circa factionē exteriore. ⁊ bonitas prudentiē i se bñ hñdo opantē scōm electionē interiorē. sicut apparuit 2° huius. vbi dicebat Añ. adhuc at̄ neq; sile est i artib; ⁊ i virtutib; s; moralib; q; p̄ prudentiā regulant̄. q; ei in artib; fiūt. bñ hnt̄ i eis sufficit igit̄ hec q̄lit hñtia fieri. q; aut̄ scōm virtutes fiūt. neq; si hec q; liter habeāt iuste ⁊ t̄pate opata sūt. s; si operās qualit̄ hñs operes. p̄mū quidē si sciens deinde si eligens. Et parum post subdit q; scire parū; p̄dest ad virtutes eligere autem non parum. p̄pter quod etiā dictū est in 3° libro q; electio p̄prium videt̄ esse virtuti ⁊ magis electiōibus mores indicare q; opationibus. videtur igitur q; electio interior ⁊ opatio exterior distinxerūt artē ⁊ prudentiā. p̄pter q̄ hec quidē actio dicit̄ noīe p̄prio. illa vero factio. Sed contra istum modum dicendi videntur esse dubitationes q; cōtra modos p̄ores adductę fuerunt: Primo q; dem quia om̄s operationes spectantes ad prudentiā videt̄ dici actiōes. ⁊ tñ multe opatiōes exteriores spectāt ad prudentiā vt ostensum finit scōo quia operationes spectātes ad artes debent dici factiōes. ⁊ tñ ad multas artes spectant multe electiones. Tertio quia Añ. p̄mo magnorū moralium citharisare dicit opatiōes intelligens idem ibi q̄ hic p̄ actionem ⁊ tñ citharisare non est electio interior. Item si nō solum electio sed etiā operatio scōm electiōes p̄cedens dicitur actio. tūc domificatio q; vere est factio quedā. dicitur actio tūc etiā speculatio erit actio. q̄niā ita q̄q; eligimus speculati

aut domificare sicut fortis bellare aut liberallyter dare. ⁊ sic sequeret̄ q; artes seu scie factie ⁊ scie speculatiue eēt scie actiue q̄ nō p̄ceditur. Ad euidentiā istorū est sciendū q; oī hitui intellectuali cōis est opatio intellectus. s; different. qm̄ ois opatio intellectus ordinata finalit̄ ad dirigendū opationē exteriore vt ipsa vel res opata sit i se bona ⁊ p̄fecta. dē factio siue opatio factiua. ⁊ p̄tinet ad artē. ois aut̄ opatio intellectus ordinata finalit̄ ad dirigendū electionē vt electio sit in se bona seu honesta dē actio siue opatio actiua. ⁊ spectat ad prudentiā s; ois opatio intellectus que nec ad dirigendū electionē nec ad dirigendū opatiōem exteriore finalit̄ ordinat̄. s; vt ad nullā aliā opatiōes hōis ordinat̄. vel solū ordinat̄ finalit̄ ad vltiore; intellectus opatiōem. dicit̄ speculatio seu opatio speculatiua. ⁊ spectat ad hitus speculatiuos. Scias tñ q; opatio intellectus domificatoris dirigens electionē lignorū ⁊ lapidū. ad h̄ q; domus sit in se stabilis ⁊ firma ⁊ pulchra. n̄ p̄tinet vt sic ad prudentiā simpliciter. nec etiā huiusmodi electio s; ad artē domicatoriā eo q; hec oīa finaliter reducūt i factionē exteriore: ita hōi electio; opatio nō dicerent̄ actiones s; factiones siue factiue opatiōes. Sed tu dices ergo nō om̄s electiones debent dici actiones. nec om̄s p̄tinent ad prudentiā. q̄ videt̄ cōtrariari p̄dictis. dicendū est q; electio p̄prie loq̄ndo nō est ipsius finis. s; eorū que sūt ad finem finis gr̄a vt dictū est in 3°. s; ipsius finis est voluntas ita q; finis fm̄ q; h; rōem finis est volibilis ⁊ ordinata in finē sūt eligibilia p̄pter. finē volitū. Duplex aut̄ est finis. sicut in q̄nta q; stione dictū fuit. Vnus q; est cōis ⁊ vltimatus finis oīm opabiliū humanorū. ⁊ est hūana felicitas. alius est finis p̄ticularis aliquarū opationū ⁊ in vltiore finē ordinabilis. ut domus aut lectus. finis aut̄ cōis ⁊ vltimatus q; est fm̄ se ⁊ simpliciter bonus ⁊ optimus. est simpliciter eligibile fm̄ q; ordinat̄ in ip̄m. p̄pter q̄ et volitio illius finis. ⁊ electio eorū gr̄a ipsius dicende sūt volitio simpliciter ⁊ electio simpliciter. ⁊ talis electio semp̄ spectat ad prudentiā. q; prudentia simpliciter sibi statuit cōem ⁊ vltimū finē; totius humane vite. sicut post dicit̄. s; finis p̄ticularis que ars sibi statuit vt domus aut lectus. cum nō sit simpliciter ⁊ fm̄ se ip̄m bonus s; cōtingat ip̄o male vti. nō est simpliciter ⁊ fm̄ se ip̄m volibilis. et cōsimiliter nec ea que ad ta

lem finē ordinant̄ sunt simplicit̄ eligibilia fm̄ q; ad talē finem ordinant̄ nō enī sequit̄ eligibile ad talē domū facere firmā et pulchrā ergo eligibile q; possibile est q; talē domū facere firmā et pulchrā est valde malū p̄pter cōstantiās incidentes. vt si latrones debeāt eā inhabitare. et p̄ p̄ns electio taliū p̄pter tale; finē nō est dicenda electio simpliciter. Dicat̄ igit̄ q; electio simplicit̄ semp̄ dicenda est actio simpliciter et p̄tinet ad prudentiā simpliciter. electio aut̄ ad aliquid finem p̄ticularē. puta ad domū vel lectū faciendū nō est actio simpliciter. nec p̄tinet ad prudentiā simpliciter. s; ad prudentiā fm̄ qd. fm̄ quā dicimus aliquid nō prudentē hōiem s; prudentē domificatorē vel prudentē nauā. tales aut̄ prudentie fm̄ qd sunt simpliciter quedā artes sicut infra magis dicit̄. iō etiā licet tales electiones possint dici actiones fm̄ qd. tñ simpliciter dicende sūt factiones. Vltierius vt de oī factione et electione videamus ad quē hitū spectet. Sciendū q; ars et prudentia hnt̄ hitus sibi oppositos. sicut enī ars est hitus cū vā rōe factiuus. Ita hitus sibi oppositus q; pōt dici athecuya est hitus cū falsa rōe factiuus et sicut prudentia est hitus cū vā rōe actiuus ita hitus sibi oppositus que vocare possum; astutiā. est hitus cū falsa rōe actiuus sicut aut̄ astutiā; athecuya false iudicat̄ in rōcinando. ita fm̄ appetitū inepte et distorte eligūt ad finē sibi statutū. s; drūter. q; athecuya statuit sibi finem spēalem vt domū aut lectū. que admodū ars. Astutiā aut̄ statuit sibi finē cōem totius hūane vite s; hūanā felicitatē sicut et prudentia et dico astutiā sibi statuere finē ip̄am felicitatē nō quocūq; mō. s; acceptā sub eius vlti rōne puta scōm q; est vita optima delectabilissima et p̄ se sufficientissima. s; sepe decipit̄ in iudicando que sit illa res q; est optima ⁊ c. p̄pter q̄ mlti credentes illā rez esse honores aut diuitias aut delectationē corporalē. statim volūt talia tanq̄ fines cōes totius vite sue. et ita fiūt astuti ex toto. et in nullo prudentes. p̄pter false sibi statuere finē a p̄ncipio. et fiūt valde mali. q; aut̄ vere iudicat̄ qd sit illa res q; vere est optima delectabilissima ⁊ sufficientissima t̄les statuit sibi re illā tanq̄ finē cōem vite sue. ad quē nitunt̄ om̄s suas operationes dirigere. q; si aliqui in posterioribus rōcinando desitiant. fiūt scō; hoc astuti. nō tñ ex toto. s; p̄ magna pte. licet nō p̄fecte. dicendi sunt prudentes et boni homines. nunq̄ enī peccare est valde difficile. p

pter hoc igitur bene concludere debet Aristoteles primo ethicorum loquens de tali fine communi humanarum operationum. quod ad vitam cognitio eius magnam habet incrementum

His visis respondendum est ad dubitationes prius adductas. Ad primam dicendum est quod non est inconueniens idem pertinere ad artem et prudentiam secundum aliam et aliam rationem. et per prius idem esse agibile factibile. vel actionem et factionem. domus enim est factibilis. put intendit ut est res extra operabilis. et sic domificatio est factio. scilicet domus est agibilis secundum quod ordinabilis in humana felicitate. et ita domificatio est actio. unde possibile est quod idem homo eandem domum simul et semel operetur et secundum artem secundum quam potest eam facere firmam et stabilem et pulchram. et secundum prudentiam secundum quam ordinat eam in optimam finem et possibile est quod operetur eam secundum artem et secundum astutiam. ut si domificator faciat domum fortem propter malum finem. et possibile est etiam ut operetur eam secundum prudentiam et tamen sine arte vel etiam scilicet atheucyaz et aliquid secundum astutiam et atheucyaz. ut si carens arte domificatoria faciat propter casum contingentem qualem poterit hitaculum ordinando ipsum ad bonum finem vel ad malum. Et per idem cum predictis per quod sit dicendum ad secundam dubitationem. Ad tertiam dubitationem dicendum est quod diuisio quam Aristoteles ponit in primo magnorum moralium. debet exponi secundum exigentiam prius dicatorum ex illo enim loco hoc solum debet capi. quod actio proprie et principaliter dicta est operatio immanens cuius extra non sit aliquid alterum propter operationem. quod sit per se terminus intrinsecus illius operationis. electio enim est talis operatio. scilicet non peruenit. scilicet quod omnis talis operatio sit actio. put actio spectat ad prudentiam. cum visio vel auditio et vel omnis cognitio sit talis operatio. debet etiam ex illo loco capi quod omnis operatio cuius extra sit aliquid propter operationem. quod est intrinsece et per se terminus illius operationis est factio. scilicet nec ob hoc dicendum est quod sola talis operatio sit factio. put factio spectat ad artem protra prudentiam. quam et citharisare et equare et catere pertinent ad artem. sicut domificare vel fabricare. Quod autem Aristoteles explicat de citharisare. dicendum est quod per hoc non intendebat Aristoteles explicare de actione. put actio spectat ad prudentiam. scilicet de operatione sicut illi actioni quae spectat ad prudentiam. quae similitudo fuit statim declarata. vel dicas quod exempla non ponuntur ut vera sint. verum est tamen quod propter talia dicta Aristoteles. Eustratius et plures alii diuidunt artes in factiuas et actiuas. vocantes illas factiuas ex quibus operationibus aliquid peruenit ex operatu propter operationem. ut ars fabricae et domificatoria. Illas autem vocant actiuas ex quibus

operationibus nullum peruenit ex operatu propter operationem seu usum. ut ars equare vel citharisandi Et si quis vult ita dicere placet mihi. quia nota signum ad plura. tamen sic dicendo ars et prudentia non distinguuntur vel per esse habitum factiuum et habitum actiuum. quod tamen intendit Aristoteles. in hoc loco. et quicquid dicat de nobilibus. omnia ea que dicta sunt intelligere. si volumus prudentiam ab arte perfecte distinguere. Ad quartam iam dictum est quod non est inconueniens domificationem quae proprie est factio et spectare ad artem et ad prudentiam secundum aliam et aliam rationem. et sic posse dici actionem non principaliter. scilicet secundum attributionem. De speculatione autem dicendum est quod ipsa non est actio proprie. put actio spectat ad prudentiam. Nec ipsa spectat ad prudentiam tanquam actus prudentie tamen procedi debet quod ipsa pertinet ad prudentiam sicut obiectus prudentie eligibile per prudentiam vel sicut finis volibilis gratia cuius prudentia precipit eligere quod ad speculationem ordinant. speculari igitur non est actus prudentie scilicet sapientie. vel alicuius habitus speculationis. velle autem speculari vel eligere studere gratia ipsius speculari. est actus prudentie. scilicet speculationi enim quod est actus sapientie excedit actum prudentie sicut finis ea quae sunt ad finem. propter quod dicit Aristoteles. sexto huius quod prudentia precipit gratia sapientie scilicet non illi per tamen procedi quod speculatio dicitur actio secundum attributionem. quia ordinem habet ad actionem quae est actus prudentie sicut eius obiectum vel eius finis vel principium. Ad rationes principales dicendum quod prima et secunda et forte omnes alie procedunt de actione et factioe superius coniter. sic enim permiscue capiunt tanquam synonyma sicut dictum fuit. Et si ista ratio aliud tangat. tamen eius solutio satis patet ex dictis:

Clauo queritur. utrum ars sit virtus. Arguitur quod non. quia secundum huius dicitur quod virtutes nec sunt passiones nec potentie. scilicet in nono methaphysice dicit Aristoteles. artes esse potentias dicit enim aliis potentias. nobis esse acqutitas disciplinatum scilicet artes idem dicitur. Item nulle virtutes debent prohiberi. cum virtus habeat proficiat et opus eius bonum reddat. scilicet alique artes prohibentur gratia. Item omnis virtus cuius virtus fuerit virtus. et illud bene habens proficit et opus eius bene redditur secundum huius. scilicet ars non reddit opus bene. scilicet bonum. domificator enim per artem domificatoria facit domum in se bonam et firmam. quod tamen aliquid male agit quia ad malum finem. dicitur enim fuit in questione procedenti quod aliquid contingit eundem effectum fieri scilicet artem et protra prudentiam igitur dicitur. Item virtus hominis est secundum quam homo dicitur bonus homo ut per secundum huius. scilicet homo non dicitur secundum artem bonus homo. quia multi artifices sunt valde

mali homines. Item virtus non est virtus. quia sic. peccat in infinitum. scilicet artis est virtus ut dicit Aristoteles. igitur dicitur. Oppositum vult Aristoteles. dicenda sunt duo. Primo quod omnis ars est virtus quod dicitur Scoto quod nulla ars est virtus hominis secundum quod homo. Prima ergo sic probatur virtus diffinitive vel descriptiue est quae habet proficiat et eius opus bene redditur ut per secundum huius. scilicet omnis ars est homini. probatio quia habens artem proprie est intellectus factiuus. que in quantum est factiuus artes proficiunt ut notum est de se. opus autem intellectus factiuus ut factiuus duplex est. scilicet interioris et exterioris. Interior est rationatio ad iudicium de factibilibus. cuius operatio bonitas est virtus. ad quam ars determinat intellectum factiuum. opus autem exterioris ab interiori opere natum est regulari. idem est bonitas nata est ortum habere a bonitate operis interioris. propter quod Aristoteles vult quod ars reddit opus intellectus factiuus bonum et bene se habens. Item virtus attenditur secundum maximum et optimum opus quod potentia potest intelles facti scilicet quod est factiuus est verum dicitur circa factibilia. et ad hoc ars determinat intellectum igitur. Secunda conclusio probatur sic. Illa non est virtus hominis secundum quod homo. quae non reddit hominem bonum hominem simpliciter ut per secundum huius. scilicet ars non reddit hominem simpliciter bonum hominem quia multi sunt docti artifices et experti. quae sunt mali homines. puta inpati aut iniusti. nec mirum quia per artem domificatoria et secundum artes exigentiaz potest domus fieri in se bona firma et pulchra propter malum finem. sicut propter bonum. et ita male humana malitia. Item virtus hominis attenditur scilicet maximum opus et optimum in quod homo potest. scilicet optimum opus in quod homo potest. non est circa factibilia circa que est ars. scilicet vel circa agibilia vel circa speculabilia. cum circa obiectum nobilius debeat esse opus nobilius et melius. idem dicitur. Item virtus alicuius non debet attendi secundum eius partes inferiores vel viores. scilicet vel secundum se totum. vel secundum partem nobiliorem et excellentiorem a qua totum maxime natum est nominari. sed intellectus factiuus est pars inferior quam intellectus actiuus vel speculationis. idem dicitur. Dicendum igitur quod singulis partibus vel potentiis in homine habitibus alias et alias operationes attribuende sunt alie et alie virtutes proprie determinantes eas ad optima opera in que pertinent. alia enim est virtus oculi alia manus. scilicet nulla virtus particularis debet dici virtus totius simpliciter. nisi virtus partis seu potentie principalissime si tamen totum non habeat potentiam distictam a potentiis singularibus partium. tunc non est inconueniens virtutem partis principalissime totum simpliciter attribuere quia sicut dicit Aristoteles. nono hu-

ius quemadmodum ciuitas principalissimum esse videtur. sic et homo. et omnia alia congregatio igitur que libet ars erit virtus. non hominis secundum quod homo. scilicet intellectus factiuus in ordine ad obiectum illius artis ut ars domificatoria intellectus domificatiui et sic de singulis Ad rationes igitur respondendum Ad primam dicendum quod virtus nec est passio nec est potentia proprie. scilicet est dispositio vel habitus potentie determinans potentiam ad optimum eius opus. quod tamen uti mur large nomine potentie extendendo ipsam ad habitus vel dispositiones verarum potentiarum. et ita artes et omnes virtutes pertinent dici potentie. sic enim dicit Aristoteles primo rhetorice quod virtus est potentia acquisitiua bonorum et seruatiua et potentia benefactiua multorum. Vel dicendum cum virtutes et malitie sint determinationes potentiarum ad opposita se habentia ars de virtute in quantum determinat intellectum factiuum ad vere iudicandum circa factibilia. scilicet quia ordine ad opus exterius ars se habet ad opposita quam sicut per artem medicie medicus potest sanare ita potest interficere. idem artes ut sic vocantur potentie. et indigent ad simpliciter bene operandum alia virtute determinate eas. videlicet prudentia aut morali virtute idem enim bene dicit Aristoteles. quod artis erat virtus. Ad aliam dicendum quod nulle artes prohibentur ea ratione quae sunt virtutes scilicet determinantes intellectum ad vere iudicium. scilicet ea ratione quae possumus eis male uti quo ad operationes exteriores per nostram malitiam. non igitur propter se prohibentur. scilicet propter nostram malitiam ne eis armemur. seuissima enim est iniustitia habens arma primo politice. Ad aliam dicendum quod ars reddit interioris opus intellectus factiuus bene se habens. scilicet non determinat perfecte opus exterius. nec ipsum appetit ad simpliciter bene se habere. scilicet ad hoc indiget virtute ut dictum est. Alia ratio bene probatur quod ars non est virtus hominis secundum quod homo. Ad ultimam dicendum est quod artis non est virtus in quantum ipsa est virtus. scilicet in quantum determinat intellectum ad vere iudicium. scilicet bene indiget virtute quo ad opus exterius. ad hoc quod ordinem in bonum finem. quia sic erat oppositorum. et magis habebat modum potentie quam virtutis ut dictum est.

Ono queritur. utrum prudentia sit virtus intellectualis Arguitur quod non. quia habitus intellectuales videntur posse amitti per obliuionem. scilicet prudentie non est obliuio ut dicit Aristoteles. idem dicitur. Item virtutes morales distinguuntur per intellectuales secundum huius. scilicet prudentia est virtus moralis. aucte Seneca quae simpliciter determinauit de tranquillitate et prudentia fortitudie et iustitia tanquam prudentia esset virtus moralis sicut

et alie tres Et confirmat quia videtur quod ad morale non pertinet principaliter determinare de virtutibus nisi de moralibus quod si de aliis determinet. Et est intentio scolaria. put scilicet secundum convenientiam et differentiam virtutum moralium ad alias virtutes innotescunt nobis virtutes morales. scilicet omnes morales de prudentia determinaverunt. quia ipsa est virtus moralis. Item Aristoteles volens ostendere quod suspitio et opinio non sunt virtutes. adducit istud medium quod suspitione et opinione contingit falsum dicere igitur ille hitus non est virtus quo contingit falsum dicere scilicet hitu prudentie contingit falsum dicere videlicet propter inuicibilem alicuius circumstantie ignorantiam quod etiam apparet de legislatoribus quod secundum prudentiam leges ferre videntur. et tamen leges aliquando fuerunt vitiose. ubi non est possibile recte dicere vitiose. sicut dicit Aristoteles in quinto huius. Et iterum quia hitu iudicatis de his que latent. contingit falsum dicere. prudentia autem sepe iudicat de his que latent quam prudentia est circa singularia et contingit ut dicitur in libro sexto. constat autem quod non omnia singularia circa que ipsa iudicat sunt in presentia sensus. ut si prudentia ratiocinetur de inimicis inuadendis vel repellendis non oportet inimicos esse presentes. scilicet contingit tamen sunt extra sensum. latent vtriusque sunt aut non sunt. sicut dicit Aristoteles in libro sexto. Et sicut undecimo metaphysice dicit Aristoteles. et commentator quod singularia cum recedunt a sensu presentia corrumpi ideo non remanebit de his certa cognitio scilicet estimatio tamen

Item opinio et suspitio non sunt virtutes ut dicit Aristoteles. scilicet prudentia sepe non transcendit certitudinem opinionis aut suspitionis. quod patet quia iustus iudex nullum fert iudicium nisi prius determinatum per prudentiam et conclusionem. quoniam tamen iudex ad iudicium determinationem nullas habet nisi probabiles vel suspicabiles coniecturas solam opinionem vel suspitionem generantes ideo et. Oppositum dicit Aristoteles. hic et in principio magnorum moralium. Dicendum est quod prudentia est hitus intellectualis. Secundo quod ipsa est virtus. Primum patet quia per prudentiam nihil aliud intelligimus quam hitum determinantem animam ad verum dicendum circa agibilia scilicet verum dicere spectat ad intellectum non ad appetitum seu aliam anime potentiam ideo et. Secunda conclusio probatur quia omnis hitus determinans potentiam aliquam ad eius opus optimum est virtus illius potentie. virtus enim attendit secundum maximum in quo potentia potest ut dicitur primo celi. ideo etiam dicitur septimo physicorum quod virtus est dispositio perfecta ad optimum. scilicet ad optimum opus. scilicet quedam anime potentia est intellectus practicus seu actiuus. et prudē

tia determinat ipsum ad eius optimum opus scilicet ad recte ratiocinandum circa agibilia. et vere dicendum de eis put est possibile. quod prudentia est virtus. Propter solutionem prime rationis sciendum est quod ex hitu obliuio circa quodam hitus intellectuales contingit ut quia tales hitus non sepe traheunt in actuale opus. geometer enim non obliuiscit geometriam. si circa geometricalia sepe speculetur. possibile autem est ut hitus aliqua speculatiua sciam vel aliam arte non sepe cōsidēt circa illā. ubi gra geometer vel do mificator possibile est ut fiat mercator circa opus domorum vel geometrie consideratione reliquat. propter quod facilius in his accidit obliuio. Scilicet prudentia p̄naxa est virtutibus moralibus. necesse p̄naxioe sicut dicitur post. et est actiuus circa obiecta omnium virtutum moralium. propter quod necesse est prudētē operari continue secundum virtutem per totam vitam. nisi forte prohibeat infirmitate tollere vtriusque rationis. assūt enim se per nobis obiecta prudentie et virtutum moralium. circa quod operari et exercere opera prudentie virtutum moralium non est at possibile virtuosum non operari bene quicquid operari potest. quia non esset virtuosus. hec est enim ratio propria virtuti quod ipsa se operatur quod operari. et sic de aliis circumstantiis. patet igitur quod prudentie non est obliuio. non ex eo quod non sit hitus intellectualis. scilicet ex eo quod necesse est prudentes continue secundum eam operari. hanc enim rationem dedit Aristoteles. 2° huius de p̄manētia virtutum et suarum operationum. sunt enim ut dicit p̄manētiores disciplinis. et specialiter honorabilissime propter maxime et maxime viuere in ipsis continue virtutes hec enim assignat rationem eius quod est circa ipsa non fieri obliuionem. Ad primam igitur rationem dicendum est quod prudentia non est virtus moralis put morales sunt intellectuales distinguuntur. scilicet procedi potest moralis scilicet p̄naxione. quia moralibus necesse p̄naxa. potest etiam concedi moralis directiue quia dirigit omnes virtutes morales in suis operationibus. non enim inclinant virtutes morales nisi in id quod prudentia decretum est. propter quod de prudentia determinare maxime pertinet ad morale. Ad aliam rationem videtur Eustratius dupliciter assignare rationem. Prima est quod scilicet ars et prudentia quoniam decidat a vero propter obiectorum contingit variacionem. tamen ut in pluribus verum dicunt. et ideo in habitibus vidicos reponunt. Sed ista solutio non videtur sufficere. quam tunc opinio potest esse hitus vidicus. et esset p̄naxa virtus. quia opinio ut in pluribus videtur dicitur. Item ista solutio videtur procedere quod prudentia quoniam contingit dicere falsum quod Aristoteles negare videtur dicens. sint vtriusque quod videtur dicitur et nequaquam mentimur circa non contingit. vel etiam contingit aliter habet scia et prudentia est et sapia et intellectus. Alia

solutio eius est quod ars et prudentia quoniam sunt ex se sunt hitus vidici quod aliquid dicat secundum non est ex eis scilicet ex instabilitate contingit circa quod videtur. dicit enim quod prudēs se recte et vere ratiocinat. excidit autem a fine multotiesque propositum a principio non videtur secundum dicēs. scilicet subiectis ipsis commutat: non igitur ille vitupandus quam fine non potest esse. scilicet laudandus quod quoniam bene ratiocinat est. ars igitur et prudentia sunt hitus secundum se ipsos vidici. fine autem quoniam sequitur quoniam non hitus non est. scilicet instabilitatis contingit. sic autem non est de opinioe. sibi enim secundum se ipsam non ratione obiecti p̄uenit ut ipsa quoniam secundum dicam. quod ex his apparet quia sepe falsas habemus opinioes circa impossibilia aliter se habent. etiam circa deum. Iterum alia solutio dari potest. quia videtur potest attendit secundum optimum opus in quo potest potest simpliciter secundum exigentiam obiecti et circumstantiarum incidit. non enim attendit oculi videtur in discernendo perfecte colores in obscuro imo quoniam maior est videtur oculi. quod possit in obscuro percipere colores phuse. quod oculi quod colores non distinguere et lucido. sicut non operari dicitur quod maiori virtute natura producat rectum. quod monstrum. imo contingit potest quod maior sit videtur nature. producedo monstrum scilicet cum re etiam producat non potest quia ab extrinseco impedita. Non igitur attendit videtur nature in faciendo perfecte. scilicet in faciendo de possibili quod melius est circumstantiis contingit contingit attendit. sic etiam neque videtur nisi intellectus attendit in se iudicando vere quod sit per se aut melius simpliciter. scilicet in vere iudicando quod sit per se aut melius secundum quod est possibile secundum materiam subiectam et superpositis his quod cognoscere est in nostra potestate. mo eo quod ea cogitare est in nostra potestate. Si igitur prolo iuenta per ratiocinationem prudentiam aliquid decidat a vero propter inuicibilem aliquorum in factop̄stetium ignorantiam. non obstat quoniam prudentia sit videtur actiuus intellectus. Et per hoc etiam ratio ad ultimam rationem. Illo namque casu quod de agibili non possemus firmiore habere cognitionem quod probabiles vel suspicabiles p̄iecturas. sola in nobis suspitionem vel opinionem generantes tamen prudentia secundum tale notitia concludit si aut illud esse agendum vel fugiendum. ideo non est inconveniens aliquid rationes solam opinionem vel suspitionem generantes spectare ad virtutem actiuus intellectus scilicet circa ea de quibus est in potestate intellectus firmam et infallibilem habere notitiam demonstratiua. opinio vel suspitio vel aliter quoniam hitus quod contingit dicere scilicet non est virtus intellectus. scilicet solam sciam intellectus vel vel sapientia. Et hec de questione.

Ad secundo querit. vtrum prudentia sit ab omni arte distincta. Arguitur quod non. quia omnes ille v-

tutes sunt eadem que sunt circa idem obiectum et propter eandem de fine. hitus enim maxime operatiuus videtur specificari ex obiecto et fine. scilicet sic est de arte et prudentia quia circa idem opus in bello fortis quod prudentiam opus. et miles quod per arte et propter eandem fine quia propter victoriam. Item dicit Aristoteles. videtur autem prudentie esse bene posse p̄siliari circa ipsi bona et p̄uenientia et p̄ferentia non secundum partem puta gloria ad sanitatem vel fortitudinem. scilicet ad bene viuere totum. ex quo videtur sequi quod propter se bene p̄siliari secundum partem pertinet ad partem prudentie licet non ad totam prudentiam. quam ille non potest bene p̄siliari ad totum viuere quod non potest bene p̄siliari ad quolibet partem. scilicet potest quod secundum multas particularium artium contingit bene p̄siliari secundum partem ut artis militarium de his que ad bellum spectant ad victoriam obtinendam navigatoris de his que ad nauigiū. et sic de aliis et tales artes sunt partes prudentie. Oppositum ponit Aristoteles. et probat quia prudentia et ars circa distincta obiecta videtur hanc quod est circa agibile in lauo circa factibile quod nec idem sunt nec sub se iuncte continentur. neque enim actio factio neque factio est actio ut dicit Aristoteles. dicendum est quod ars et prudentia totaliter distinguuntur sic quod nec prudentia est pars artis. nec aliquid ars est pars prudentie. ipsarum namque multiplices rationes assignantur. una est ex parte obiectorum quibus est circa idem obiectum materialiter sumptum ars aliquid et prudentia operantur. tamen obiecta earum formalia semper distinguuntur est enim obiectum artis factibile secundum quod factibile. et obiectum prudentie est agibile secundum quod agibile. licet autem eadem res sit et agibilis et factibilis. tamen hoc est secundum diuersas rationes sicut dictum fuit prius. domus enim est factibilis. secundum factionem que est motus transference in materiam exteriorem quo domus extrinsece producit. ipsa autem est agibilis secundum actionem que est interior electio ad faciendum domum propter honestum finem aut turpem et per media honesta vel turpia. Ex hac autem ratione sequitur scilicet quod ars est directiua factionis ut res facta. sit in se bona et perfecta. prudentia autem est directiua actionis scilicet electionis interioris ut sit medium honestum ad honestum finem. Sequitur etiam tertia differentia ex parte finis. finis enim prudentie est honestum. finis autem artis est vitiose. omne enim quod arte factum est non propter se ipsum factum est. sed gratia alterius. et hoc est quod dicit Aristoteles. factionis quod est enim alterius finis actionis autem non. semper enim ipsi in praxia finis Ex hoc iterum sequitur quarta ratio quod ponit Aristoteles. quod artis quod est videtur. prudentie autem non ars enim non respicit finem simpliciter gratia

questū. iō vtute vltiori indigemus ordināte artificio i debitū finē. 7 ista vtus ē prudentia s3 prudentia respicit finē questū sui ipsius grā honestū. honestū enī est qđ sua vi nos trahit 7 sua dignitate nos allicit vt dicit Tullius Sequit etiā qđ dñā qđ prudentia nō cōnexa est vtutibus moralibus. ars at nō. quis enī ps rōalis pcedere dñari pti sentitiue vel etiāz toti appetitiue. tñ nō est possibile dñz semp bñ subditū dirigē si subiectus fuerit rebellis 7 malus: imo malitia appetitus est innata corrūpe rōem sicut an dicitū fuit 7 postea magis dicef. puerit ei malitia: mēiri facit sicut dicit Añ circa practica pncipia. iō etiā dicit Añ. qđ bonū practici itellectui est vtas pfecte hñs appetitui recto. Et si querat. qre malitia nō corrūpit artē sicut prudentia. dicēdū est qđ malitia appetitus est in hñ qđ statuit sibi finē turpē vel qđ in finē statutū tēdit p media inhonestā prudentia aut ē que honestū 7 turpe scrutat ars at nihil. Ex qb⁹ sexta sequit dñā quā ponit Añ qđ in arte quidē volēs peccās. ē eligibilior. circa prudentiā aut minus. peccās aut volēs peccat fm malitiā volūtatis. cū qua ars stare pōt prudentia aut nō econtra autem ars accusatur de peccō inuolūtario si enī peccat. 7 nō ex pte volūtatis. videt sequi qđ peccat ex defectu artē prudentia aut de inuolūtario excusat. prudēs enī nunq̄ deficit ex defectu volūtatis. s3 deficere pōt ppter inuincibile alicuius circūstāiarum in facto pñstētū ignorantia. Est etiā septima dñā qđ semp opandū est s3 prudentie dictamē nō aut semp sicut ars docet. prudentia ei semp intēdit honestū qđ est simplr bonū. ars aut nō s3 itēdit rē qua possum⁹ vt 7 ad bonum 7 ad malū. si enī velit tirānus turrim pstruē ad impugnaudū iuste pplz innocētē. nō est illud faciendū. s3 ab illo ope fugiendū. vel si latomi ad hoc faciendū cogant. tūc puterit eis possibile faciendū est opus debile ac pigritant 7 tarde. cuius oppositū ars docēt. ob hoc etiā dicitū fuit qđ artis est vtus. prudentie aut nō. Octaua dñā ē qđ artes spēales plures sunt nō hñtes cōnexio nē adinuicē. imo nulla est ars vna cōis oim factibiliū. ars ei domesticatua pfecte haberi pōt sine arte coriaria. 7 ecōtra. s3 oportet vnā solā esse cōem prudentiā oim agibiliū sicut videbitur infra. Nona dñā est qđ aliā 7 aliam partē anime pftiunt ars 7 prudentia hec quidē mētem actiuam illo vero factiuam. His visis respondendum est ad pñā rōem sicut fuit vi-

sum qđ ars 7 prudentia nec sunt circa idem obiectum formaliter sumptū nec habent eundem pñriū finē. miles enī p artē militie intendit finaliter ppter victoriā 7 opatur finaliter ad eā in bello fm qđ ipsa est factibilis exteriori factiōe. 7 nō curat ad quē vltiorē finē victoria ordinef. an ad bonū an ad malū. eodē enī mō militaret p tiranno 7 cōtra tirannū. fortis aut nō intendit finaliter victoriā: s3 pacē vel salutē populi vel aliquod tale p se bonū 7 honestum vn nec vnq̄ bellaret p tiranno neq̄ ad impugnaudū innocentes. semp enī statuit sibi finē bonū simplr. 7 nitit in ipm q̄tum pōt p honesti ora media puenire. Ad aliā dicendum est qđ vnus est humane vite finis vltimus 7 pncipalis. in quē cū fuerint ordinate omīs hoīs operationes vel ppinque vel remote. ipse erit bone. s3 nō. si nō. sicut dicitū fuit in pmo libro. qm nihil est bonū nisi ppter cās finales vt dicit cōmētator 2° methaphysice. Ille igit finis quodā modo virtualiter cōplectit in se oē humanum bonū. cū igit oīa hoīs opera fm qđ hñt aliquid bonitatis simpliciter ordinent ad illū finē. manifestū est qđ qui bene pōt cōsiliari ad illū finē ipse bñ pōt cōsiliari de his que cōferūt hōi ad bñ viuere totum. talis aut est prudens qđ prudentis est finem bonum simpliciter sibi statuerē. nihil aut est simpliciter bonum. nisi ille finis vltimatus vel aliquid aliud inq̄tum ordiatur in ipm vt dicitū est. patet igit quō prudentis est bñ cōsiliari ad bene viuere totum. s3 qñ dicitur. qđ ad hoc sequitur ipm bene cōsiliari fm quālibet eius partē. dicendū est qđ hoc est vñ fm qđ quēlibet talis pars in illū finē vltimum reducitur. si tñ quēlibet pspideret fm se absq̄ eius reductione in talē finē. tūc posse bñ cōsiliari ad talē ptem nō oportet eē prudentie s3 pōt esse artis sicut dicitū fuit. navigatoris enī ē bene cōsiliari quō bñ poterimus trāsire mare si ne corporis 7 diuiciarū piculo prudentis aut est bñ posse cōsiliari vtrū sit simplr bonū 7 honestū trāsire mare. 7 p que media possibile ē hoc honeste fieri. patet igit qđ aliter 7 alit spectat ad artē 7 prudentiā posse cōsiliari bñ fm partē. ppter qđ rō nō pcludit. Hec de questioe Ndecimo queritur. Vtrum intellectus sit virtus. Arguit qđ nō qđ intellectus est vna potētia aie. 7 vtus nec est potētia nec passio. vt dicit 2° huius. Et si dicat qđ ibi equocat de intellectu qm itellectus aliqñ capit p potētia itellectia. aliqñ p hitu pncipioz

p se notōrū 7 indemonstrabiliū. 7 pmo mō non est vtus. s3 scōo mō. Cōtra quā potētia p se suffitēter determinata ad actū nō indiget hitu sibi supaddito respectu illi⁹ actus. s3 potētia itellectiua est p se detminata suffitēter ad dicendū vñ circa pma pncipia. in tātuz qđ circa ea mēiri non pōt q̄to methaphysice. 7 in 2° dicit Añ. In foribus qs deliquet. Itē circa difficiliē ē oīs ars 7 vtus 2° huius. s3 vñ dicē circa pma pncipia nō ē difficile cū sint p se nota. 7 itellectus qđ dicim⁹ vñ circa pncipia nō est vtus Itē nulla vtus inest nobis a natura. s3 itellectus qđ vñ dicit aia circa pncipia inat⁹ ē nobis a natura. vñ cōmētator 2° methaphysice dicit qđ pncipia sūt nobis naturalitē cognita: pmo physicorū dē qđ inata ē nobis via ex notiorib⁹ nobis i notiora nature. hec aut via nō videtur aliud eē qđ hitus pncipioz. Itē oīs vtus est circa illud circa qđ cōtingit errare. ad hñ ei ponit vtus. nē potētia erret circa obiectū suū. si igit intellectus nō possit errare. nō indiget vtute. s3 circa pma pncipia nō cōtingit errare. igit 2°. Oppositū dicit Añ. Sciendū est qđ oīs demōstrationis aliqua o3 eē pncipia idemonstrabilia. que tñ o3 eē scita 7 credita magis qđ pclusiōnes demōstrationū. sicut dicitū ē in pmo posteriorū. 7 nō o3 dicere sicut aliqui dicūt qđ talia pncipia que sūt idemonstrabilia sūt vnū tm aut duo aut pauca sicut illa que posita sūt i q̄to methaphysice imo tot o3 eē pncipia idemonstrabilia vel plura. quot sūt pclusiōes demōstrabiles saltē quarū vna nō demonstrat p aliam qđ sic patet. sint due pchoes a 7 b quarū neutra p aliā demonstrat. oportet quālibet eē demonstratā p duas pmissas. eodem aut pmissis eandē inferunt pclusiōne immediate. nisi forte fuerint transposite. si aut fuerint transposite. tūc cōclusiones erunt differētes solum sicut cōuertens 7 cōuersa. pmissis igit demōstrantibus a vel ambe diuerse. vel vna eadē 7 altera diuersa. si ambe sint eadē tūc eadē erit cōclusio vt dicitū est qđ est cōtra positū. si aut ambe fuerint diuerse vel altera earū. tūc habeo qđ a 7 b demōstrabunt p quatuor aut saltē p tres diuersas pmissas. qđ si sint idemonstrabiles. habebit ppositū. s3 qđ dictarū duarū cōclusionū erūt idemonstrabilia tria aut quattuor pncipia si aut fuerint demonstrabiles. pcedetur de demōstrationibus earum sicut prius. 7 habebit intentuz. Oportet igitur videre pmo qđ

fiat nobis nota idemonstrabilia pncipia Scōo videbit an ad verū dicendū circa ea ponēdus sit hitus i intellectu distinctus ab itellectiua potētia. Tertio videbit an talis hitus sit virtus. Quātū ad pñm sciendū ē qđ loq̄do large de demōstratione put demōstratiō se extendit ad prudentiales vel artiu rōinationēs qbus cōcludimus hñ singulare faciendū eē vel nō faciendū psequendū vel fugiendū. in isto loco vel i illo 7 nūc vel tunc. pncipia demōstrationū idemonstrabilia nō solū sunt vñ s3 etiā singularia. nō enī est possibile ex pmissis vñbus cōclusionē singulare cōcludere filogistice. si enī sciam qđ oīs hō est risibilis. nō cōcludā qđ hoc demōstratū est risibile nisi sciuerō qđ hoc demōstratū sit hō ppter qđ dicit pmo huius qđ rōes ex his sūt de his sc3 actibus humanis singularitē existibus. actus enī 7 generationes sunt circa singularia vt dicit pñmio methaphysice. Sūt igit pncipioz idemonstrabiliū quedā vñ qdam singularia. Singularia aut cōiter nota sūt nobis aut sensu aut memoria aut expimēto. verbi gratia sensu sit nobis notū hñc hoīez moueri. hunc ignē eē calidū. memoria vñ notū est nobis. hñc hoīem cucurrisse. ignē tūc fuisse calidū. Istum hoīem comedisse reubarbarū 7 tunc fuisse purgatu3 a colera. expimento aut sit nobis manifestum qđ iste ignis quē nūdum sentimus est calidus. qđ hoc reubarbarū est colere purgatiuum quōd enim videmus in multis singularibus quorum memoria3 habemus. hoc experimentalī virtute cognoscimus esse vel fore in aliis cōsilibus singularibus. tādem aut intellectus formans vñem cōceptum in multis hñmō singularibus. assumit sibi vñ pncipium tanq̄ notum. vt qđ oīs ignis est calidus. qđ oīm reubarbarū est colere purgatiuum Et si querat. quot oportet esse sensationes. memorias aut experientias ad tale pncipiū esse creditum 7 notum. Ad hoc respondet cōmētator 2° physicorum cōmēto octogesimo. dicēs qđ iudiciū vñ nō acq̄rit in pluribus rebus nisi post magnā pñsideratiōez de pluribus indiuiduis. 7 dicit qđ hoc diuersificatur secundū magis 7 minus fm naturā pncipii 7 naturam cōsiderantis. Propter quorū euidētiā remōrāda sūt dubia aliquorum circa pñdicta. vñ enī qbusdā nullū tale vñ videlicet quōd sit nobis notū p expientia. eē pncipiū idemonstrabile pmo qđ nō ē pncipiū qđ nō ē p se manifestū 2° nō est idemonstrabile qđ licet nō filogistice

in inductive demonstrat. dicit enim commentator 2° physicorum commento octogesimo quod aliquis est modus inductiois demonstrati etiam in qua non inducuntur omnia particularia. quoniam accipimus nobis aliquam vltimam certitudinem ex consideratione multorum singularium antequam compleantur omnia singularia. et dicit quod secundum hanc inductioem huius introitus in demonstratioe. hoc autem nihil aliud esse videtur quam quod vltima. propositio nobis fiat nota per experientiam in multis singularibus. Item ex hoc videtur differre principia quorum est intellectus a conclusionibus quarum est scientia. ars vel prudentia. quod principia sunt nobis naturaliter cognita. conclusiones autem nobis ex precognitionis innotescunt. cum igitur illud vltimum quod nobis sit cognitum per sensum memoriam aut experientiam vel inductionem. non sit nobis naturaliter cognitum. sed ex precognitionis acquisitum. videtur quod nullum tale debet dici principium: nec ipsius esse intellectum. sed scientiam artem vel prudentiam. Item de principis singularibus dubitatur utrum sint in sensu vel in intellectu. nam si dicatur quod in sensu tunc ipsorum non erit intellectualis habitus de quo querebamus. propter quod de ipsis nihil est ad propositum. nec etiam sufficit ea esse in sensu cum non sensus sed intellectus sit ille qui secundum scientiam artem vel prudentiam rationatur ex principis. si autem dicatur quod sunt in intellectu. sed tamen a sensu eorum certitudo accepta est. tunc non videtur quod eorum cognitio vel habitus cognitivus debet dici in intellectu quoniam non ex alio videtur alicuius cognitio vel habitus dici intellectus nisi quia sumitur ab ipsis intellectus natura non ab alio certitudinem. Et iterum cum intellectus subtilior sit et potentior sensu non videtur quod intellectus ex certitudine sensus debeat sibi certitudinem assumere. sed potius e contra propter quod videmus quod erroris sensus sepe corrigit intellectus. Ad hec autem et omnia huiusmodi dubia dicendum est secundum Eustratum quod sensus sensu alis inductio seu experientia non constituit. causa liter intellectualium cognitionem neque eius certitudinem. sed solum ministerialiter repitendo species rerum sensibilium ipsi intellectui. intellectus autem agens qui facit de potentia intellectus actu intellecta ut dicit commentator 3° de anima quem intellectum agentem videtur Linconiensis. primo posteriorum vocare vult doctorem qui mentem interius illuminat et veritatem ostendit. sic igitur quecumque nobis credita fuerint apud intellectum per sensum aut sensibile inductio ne aut experientia absque alia ex principis aliis precognitionibus intellectuali ratione debent dici intellectualia principia et indemonstrabilia. quorum cognitio vel habitus intellectus nominatur. quia co-

gnita non sunt et credita principaliter nisi ex naturali lumine intellectus. Neque obstat quod talia principia inductione propria cognoscantur. quoniam inductio gratia forme non de necessitate concludit. nunquam enim per inductionem compleri possunt omnia singularia cum sint infinita. vnde si tu sic arguas iste ignis calefacit et ille et ille. et sic de aliis. ergo omnis ignis calefacit. oportet quod tu dicas quomodo tu sciisti quod sic est de singularibus quos tu accipis in premissis. tu non potes dicere quod per sensum. quia singulos unquam se habuisti. et iterum si tu ita novisti de singularibus. aut tu novisti eos omnes seorsum. secundum eorum rationes singulares et proprias quod est impossibile. vel secundum eorum communem rationem et tunc illud esset cognoscere quod omnis ignis calefacit et ita conclusio accipitur in premissis igitur apparet quod inductio de necessitate nihil concludit gratia forme. sed intellectus percipiens in multis singularibus ita esse et nullam videns rationem propter quam non ita debeat esse. in aliis cogitur ex eius inclinatione naturali ad verum concedere quod ita sit in aliis. et sic tamen in ipso vltimo principio credulitas firmatur. Sic igitur est intelligendum quod inductio habet introitum in demonstratioe non quia certificat simpliciter sed ministerialiter solum sicut dictum fuit. Vtrum autem tale principium sit per inductionem seu experientiam acceptum debeat dici per se notum vel non. Dicitur potest quod nulla sunt complexa principia per se manifesta per privationem omnis proprie notitie tamen complexa que incomplexa. quoniam semper oportet per primam intellectus operationem terminos simpliciter apprehendere. prout per secundam operationem eos componere vel dividere. Sed complexorum principiorum quedam sunt quorum termini quantum ad rationes dicentes quod nominis se manifeste includunt. ita quod ipsis notis. statim apparet intellectui quod supponunt per eodem. vel etiam se manifeste excludunt. ita quod ipsis notis statim apparet quod non supponunt per eodem. et talia principia sunt intellectui notis terminis per se manifesta. per privationem cuiuslibet proprie notitie complexa siue in sensu siue in intellectu. nisi forte illa complexa notitia requiratur ad notificandum quod nominis terminorum. huiusmodi forte principia sunt ens est ens. albedo est color. homo est animal. vel etiam albedo non est nigredo. rationale non est irrationale. mortuum non est vivum. non contingit idem simul esse et non esse. necesse est quodlibet esse vel non esse. et sic de multis aliis principis tam communibus quam specialibus. Alia autem sunt complexa principia quorum termini quantum ad rationes dicentes quid nominis nec manifeste se includunt nec

manifeste se excludunt. caret tamen medio per quod tale principium possit ex manifestioribus necessario concludi. Dico igitur quod ad hoc quod talia principia in veritate sua fiant intellectui manifesta. indiget quod fuerit in sensu preuia notitia complexiois terminorum. Et illorum principiorum quedam fiunt statim intellectui credita ex vna sensatione preuia: alia ex paucis. alia autem indigent multis preuiis et sensationibus memoria et experientia sicut dictum fuit. Ista tamen principia dicuntur per se manifesta per privationem principiorum complexorum priorum per que possunt de necessitate concludi. et huiusmodi sorte principia sunt tam singularia quam vniuersalia. ut quod iste ignis est calidus. iste homo currit iste asinus currit. omnis ignis est calidus. omne reubarbarum purgat coleram. iste equus est qua drupes. et sic de aliis. et hoc sit dictum de primo articulo: Quantum ad secundum est rememorandum quod principiorum quedam sunt quorum rationes dicentes quid nominis terminorum sic manifeste se includunt vel excludunt quod notis terminis intellectus necessario veritati assentit et non potest dissentire. alia autem sunt quorum rationes terminorum non sic manifeste se includunt vel excludunt. propter quod cum talia principia primo intellectui offeruntur. intellectus non necessario assentit veritati eorum. sed potest dissentire: propter quod circa primum modum principiorum non contingit errare quia cognoscuntur notis terminis. circa secundum autem contingit. Igitur quantum ad secundum modum principiorum non videtur esse dubium. quin ad prompte facilius et firmiter dicendum vult indigeamus habitu acquisito superaddito intellectus potentie. quoniam potentia circa ea circa que innata est dirigere et errare. non est se ipsa sine habitu superaddito determinata sufficienter ad firmiter et prompte et facilius dirigere et nunquam errare. Sed quantum ad primum modum principiorum dicunt aliqui quod in intellectu propter potentiam intellectualiam nullum ponendum est habitus ad dicendum verum circa ea. cuius ratio videtur esse quia in potentia nullus est ponendus habitus superadditus nisi propter alterum duorum. quorum primum est. ut potentia se habeat ad opposita determinet per habitum ad vnum oppositorum magis quam ad alterum. ut appetit per fortitudinem determinat ad expectandum et sustinendum periculum sicut ovis per timiditatem aut ad fugiendum. Secundum est ut potentia ad vnum certum operis determinata trahatur in illud opus firmiter et perfecte propter et facilius. intellectus autem propter

nullum istorum circa dicta principia videtur indigere habitu superaddito. quoniam statim a principio cum ista principia sibi occurrunt. notis terminis. ipse per se ipsum sic est determinatus ad dicendum verum prompte et facilius. quod statim assentit eis. et non potest eis dissentire. Alii autem dicte ratione assentientes dicunt in intellectu nullum ponendum esse habitum acquisitum ad verum dicendum circa huiusmodi principia. concedunt tamen in eo ponendum esse habitum non acquisitum: sed naturaliter insitum intellectui. quem quidam dicunt intellectum agentem alii autem vocant ipsum intelligibile lumen quod in anima humana simul creatum est cum ipsa anima ab intellectu diuino. quemadmodum gravitas et leuitas simul cum formis grauium et leuium generantur. Ad quam intentionem commentator dicit sexto physicorum quod dans formam dat omnia consequentia formam. Alii autem eidem rationi assentientes concedunt in intellectu ponendum esse habitum acquisitum ad dicendum verum circa dicta principia. sed illum habitum nihil aliud esse dicunt quam notitiam vel actualem vel habitualem terminorum ipsorum principiorum. De his autem opinionibus habet procedi debet quod ad notitiam intellectualium principiorum complexorum requiritur intellectus agens et intellectus possibilis et requiritur notitia propria terminorum. De luce autem intellectu aliis superaddito. possit dici quod nullam rationem necessitatis ad ponendum propter intellectum agentem tale lumen. intellectus enim agens ut dicitur 3° de anima est sicut lux ad quod est alia luce vel luce indigemus. Sed tamen hec omnia nihil vel parum faciunt ad propositum. non enim in parte de tali actu querimus. sed querimus an ex actu ali notitia principiorum dereliqua intellectu aliquis habitus. qui non erat ante huiusmodi actualem notitiam. inclinans iterum ad similes ipsorum principiorum actualem notitiam. quemadmodum exopari fortia fit habitus appetitu inclinans iterum ad operandum fortia et quemadmodum ex actibus citari sandi delinquitur in manu quidam habitus. quo manus inclinatur et habilior redditur ad citari sandum. put dictum est in 2° libro quod habitus ex qualibet operationibus generantur ad similes inclinant. non igitur querimus utrum ad dicendum verum circa principia requiratur propria notitia terminorum. sed querimus utrum dicendo semel vel pluries verum circa principia. generetur habitus in intellectu inclinans siue firmas et habitas ipsum ad iterum dicendum verum circa dicta principia. Et forte non obstate ratione superius adducta non esset inconueniens dicere quod ex actuali notitia principiorum generetur habitus in anima inclinans aut firmas intellectum ad assentiendum illis principis

ita tñ q̄ nō dico q̄ ille habitus sit necessarius ad dicendū verū circa illa p̄ncipia: quē admodū etiā neq̄ oportet cōcedere q̄ hitus scientificus sit necessarius ad assentiendū p̄clusioni. ⁊ dicendū verū circa eā. neq̄ hitus iustitie ad opandū iustū. imo hitus vt apparuit in 2° generat̄ ex p̄mis opationibus. manifestū est enī q̄ qñ cōclusio aliqua nobis p̄mo demonstratur nos absq̄ hitu p̄uio ad hoc nos inclināte. v̄l de termināte cogimur p̄ notitiā p̄missā. debito mō ordinaratū ad assentiendū cōclusiōi. ⁊ ad cōcedendū eā esse verā. ita igif ⁊ cū nobis notū sunt termini multorū p̄ncipiorū cōplexorū nos ex naturali inclinatioe intellectus cogimur absq̄ hitu p̄uio cōcedere talia p̄ncipia esse vera. tñ sicut tu vides circa conclusiones oportet imaginari circa p̄ncipia cū enī p̄clusio aliqua fuerit tibi demonstrata. tñ p̄pter sophisticaciones ad oppositū occurrentes forte tibi insolubiles. assensus seu adhesio quā virtute demonstrationis habes ad illā cōclusionē debilitabit licet tu nō possis dicte cōclusiōi dissentire. mēs enī ligata nō pōt ita firma esse sicut si esset libera ab oi impedimēto seu ligamēto. semper ei ad ligamentū aspiciēs formidat. nisi assuetudo tollat formidīnē. sicut ei assuetudo sustinēdi terribilia frangit formidīnē vel timorē. quā illa terribilia nata sunt inferre. sic assuetudo aspitiēdi demonstratiōne ⁊ assentiēdi p̄clusioni firmat adhesiōne. ⁊ tollit formidīnē quā inate sūt inferre sophisticaciones ad oppositū occurrentes. nec istud est mirū imo nos videmus q̄ si q̄s p̄ modicā exhortatiōne vel solū forte p̄ audire dici cōsuevit alicui dicto assentire licet falso. tāte firmitatis erit eius adhesio. q̄ frangi nō poterit. etiā si oppositū demonstratur vū 2° methaphysice dicit Arist. quātā vim habeat q̄ cōsuetū est. leges ostendūt. in gbus fabularia ⁊ puerilia magis quidē valēt. p̄pter cognoscere de his p̄propter assuetudinē. propter quod etiā cōmētator in p̄logo tertii phisicorū dicit q̄ ideo fides vulgi est fortior quā si des phorum. qm̄ vulgus non assuevit audire aliud. phi aut̄ audiūt multa. Sic igif est opinandū q̄ cū nobis p̄ponunt p̄ncipia firmissima licet eis intellectus uccō assentiat. ⁊ non possit eis dissentire. tñ aliqñ p̄ sophisticatiōes in oppositū occurrentes cōtingit adhesiōne debilitari. ⁊ tandē quādā formidīnē generari. et hoc exptus sum de p̄mo p̄ncipio vt mihi videtur quēsiui eū a multis vetulis vtrū crederēt

q̄ possent simul comedere ⁊ nō comedē ⁊ statim respōderūt q̄ nō. tñc igif ego sic arguebā vos scitis q̄ dens est. oipotens. ipse pōt totum mūdū adnihilare. creditis ne ergo q̄ de p̄set facere q̄ simul comederetis ⁊ nō comederetis. ⁊ respōderūt. nescio. Cōcedendū est igif q̄ ex frequēti cōsideratione ⁊ adhesiōne circa p̄ma p̄ncipia oio notissima. nō firmat assensus adhesio nisi p̄pter hitū ex frequēti cōsideratione ⁊ adhesiōne derelictū in intellectu. quo habitu intellectus inclinā. ⁊ si nō ad assentiēduz tñ ad firmiter assentiēduz ⁊ nō formidādū p̄pter quascūq̄ apparētiās obuiātes. De tertio aut̄ articulo dicendū est q̄ hitus p̄dictus quo intellectus firmat ad dicendū verū circa p̄ncipia ē virtus. q̄ virtus potentie attendit̄ fm̄ opus p̄fectissimū in q̄ potētia pōt. s̄ dictus hitus de terminat intellectū ad opus p̄fectissimū in q̄ ipse pōt in ordine ad p̄ncipia indemonstrabilia q̄ determinat ipm̄ ad firmā adhesiōne veritati cū esset in potentia ad firmā ⁊ infirmā. ḡ talis hitus est virtus ipsius intellectus in ordine ad indemonstrabilia p̄ncipia. Ad rōnes. Ad p̄mā dicendū est q̄ si intellectus sit definitus natus ad dicendū verū circa aliq̄ p̄ncipia tñ nō ē definitus ad dicēduz v̄m firmiter sine quacūq̄ formidīne. Ad aliā dicendū q̄ si nō est difficile dicere verū. tñ est difficile firmiter dicere ⁊ sine formidīne. Ad aliā dicēduz q̄ a natura sumus determinati ad dicendū verū circa aliqua p̄ncipia s̄ nō ad firmiter dicendū illū verū ⁊ sine formidīne. Ad aliā dicendū ē q̄ si circa aliqua p̄ncipia nō p̄tingat errare ne gando ipsa. tñ cōtingit eis nō oio firmiter assentire. Hec de questione.

Vodecimo querit̄. vtrū sapientia sit intellectus ⁊ scia. Arguit̄ q̄ nō q̄a vnus hitus intellectualis nō est duo habitus intellectuales. s̄ sapia est vnus hitus intellectuales. intellectus aut̄ ⁊ scia sūt duo. aliter nō essent q̄nq̄ hitus intellectuales fm̄ q̄ ponit eos Arist. Itē cōpositū nō est ptes ex q̄bns cōponit̄. s̄ sapia cōponitur ex intellectu ⁊ scientia. igif ⁊c. Maior patet in q̄nto. methaphysice hec enī sillaba ba nō est b ⁊ a nec idē eis vt ibi dicit̄. Minor apparet p̄mo magnorū moralium expresse. Item sequeretur q̄ physica ⁊ mathematica possent ita dici sapientia sicut methaphysica. p̄ns est fm̄ vt patet. p̄hemio methaphysice. p̄na patet nā sicut methaphysica p̄siderat ⁊ cōtinet p̄ncipia p̄ que demonstrat. ⁊ cō

clusiones q̄s demonstrat. ita phica ⁊ mathematica ⁊ omis alia scia. Itē quis sapia includit in sua rōe intellectus scia: tñ nō pōt esse vtrūq̄ forā liter. sed vel intellectus tñ. ⁊ sic simplr loquēdo nō debz dici scia. uel scia tñ. et tñc nō debz dici intellectus vel alim aliq̄: tñc nō debz dici simpliciter nec intellectus nec scia. Oppositū dicit Arist. ⁊ p̄bat dicēs opz aut̄ sapiētē nō solū ex p̄ncipiis scire s̄ ⁊ circa p̄ncipia v̄m dicē. quare vt q̄ erit sapiētia intellectus ⁊ scia. Multi sūt mōi distinguēdi sciam ab intellectu ⁊ scia. Quidam enī dicit q̄ in demonstratiōe scientifica demonstratē p̄pter qd̄ opz p̄ncipia esse per se nota. ⁊ eorū noticiā p̄ntz ad habitū qui dicit̄ intellectus. et opz ibi esse cōclusionē demonstrabile vel demonstratā cū noticiā p̄tinet ad sciam. sed nec iste noticiā sufficiūt. s̄ oportz ibi esse cōnexionē p̄ncipiorū ad cōclusionē. q̄ oportz cognoscere non solū q̄ p̄ncipia sint v̄a: ⁊ q̄ cōclusio sit v̄a: s̄ etiā q̄ cōclusio est v̄a p̄pter vitatē p̄ncipiorū. ⁊ hec t̄cia noticiā p̄tinet ad sapiām. licz enī he tres noticie cōcurrāt in eadē demonstratiōe: tñ formalr distinguūt. aliud enī est cognoscere q̄ tra in p̄sita est inter solē et lunā. et aliud q̄ luna eclipsatur. et aliud q̄ ipa eclipsat̄ p̄ter detāz terre inter poēz. et illā terciā noticiā notauit aristoteles in diffiōe ipsi scire p̄mo posteriorū qñ dicit et qm̄ illi est causa. Contra istū modū dicēdi obiicit̄. q̄ sequitur q̄ ois sciētia demonstratiā p̄pter quid quicūq̄ est de entibz infimis et vilibz dicēdē sapientia. sicut et ipa methaphysice: cui⁹ oppositum d̄ p̄hemio methaphysice et in isto sexto vbi dicit aristoteles sapiāz esse honorabilissimā. s̄ ad hoc r̄nderi pōt. q̄ sicut i hoie ponim⁹ vtutē scōz quid et vtutē simplicit̄. dico vtutē scōm quid q̄a p̄ficit hoiēz nō scōm totū: nec scōz eius partē p̄ncipalissimā. sicut sūt artes q̄ solū perficiūt hoiē fm̄ intellectu factiū. dico aut̄ vtutē simplicit̄ que p̄ficit hoiēm fm̄ totū vel fm̄ ptē p̄ncipalissimā aqua totū natū est si simpliciter denōiari. et sicut in hoie est dare prudētia scōm quid ⁊ prudētia simplicit̄ ⁊ dico prudētia scōz qd̄ scōz quā hō dicit̄ nō prudēs hō s̄ prudēs mules aut naua ⁊c. ⁊ dico prudētia simplicit̄ scōz quā dicim⁹ hoiēm simplicit̄ prudētē hoiēm. de qua prudētia locutus est Arist. dicēs videt̄ aut̄ prudētis esse posse bñ cōsiliari circa ipsius bona ⁊ cōserētia nō scōm partē s̄ ad bene viuere totū. de prudētia aut̄ scōz quid locutus est cū subdit signū aut̄ q̄ ⁊ circa aliquid prudētis dicimus: qñ ad finē aliq̄ studiōsi bene rōcinabunt̄ quoz nō est ars:

Ita dicemus in homie aliā esse sapiāz scōm qd̄ scōm quā homo dicit̄ sapiēs mathematicus aut sapiēs medic⁹ aliā aut sapiām simplicit̄ scōm q̄ dicim⁹ hoiēz sapiētē hoiēz ⁊ est illa q̄ cōreūt hoi fm̄ e⁹ p̄tē potētiā excellentissimā s̄ resp̄cū obēi excellentissimi. de sapiētia igif fm̄ q̄ loquit̄ Arist. p̄hemio methaphysice: cū dicit artifices sapiētiores esse exptis. ⁊ architectores esse sapiētiores manu artificibus. de sapiētia aut̄ simplr loquit̄ ibi de dicēs eā esse circa p̄mas causas ⁊ p̄ma p̄ncipia: nec esse actiua s̄ speculatiua: ipsa solā esse liberā ⁊ diuinā ⁊ honorabilissimā. Sitr in sexto huius loquit̄ de sapiā fm̄ quid cū dicit sapiētia aut̄ in artibus certissimis scōm artes assignmus phidantatomū sapientē: polictetū statuisse: de inde subdit de sapiētē simplicit̄ esse aut̄ quōsdā sapiētēs estimamus totalit̄. Dicerēt ergo illi q̄ ita in p̄cessu phisicovl mathematico aut vbi cūq̄ cōtingit effectū demonstrare simplr per causā est dare sapiām forma lit̄ distinctā ab intellectu et sciētia: sicut in methaphysica. licet sapiētia in p̄cessu methaphysico p̄pter excellentiā magis debeat dici simplicit̄ sapia. sicut paulū inter cetos vocamus simplicit̄ apostolū. et videt̄ mihi q̄ si possz rōnabilit̄ sustineri. Diceret̄ igif q̄ sapiētia nō est formalit̄ intellectus ⁊ scia: sed quasi materialiter ⁊ suppositiue quia nō scōm noticiā p̄ncipii nec scōz noticiā cōclusionis dicit̄ sapia formalit̄ s̄ scōm noticiā t̄cia qua cognosco nō solū hoc esse ⁊ illud sed hoc esse p̄pter aliō. Aliomō p̄t dicit̄ sola methaphysice d̄ sapia si loq̄mur solū de habitibus intellectualib⁹ nobis hūanitus acq̄ sitis. put de eis loquit̄ Arist. ipsa enī methaphysice differt ab aliis sciētis q̄a ipsa v̄latur ⁊ circ p̄ncipia doctne cōmissima vt appet q̄rto metha. ⁊ circ p̄ma p̄ncipia eēndi s̄ circa deū ⁊ itelligentias. Alie aut̄ sciētis circ p̄ncipia sp̄cialiora mō p̄ma p̄ncipia doctne cōmissa sūt tāte latitudis q̄ q̄cūq̄ negat ea: ipse negādo cōcedit aliō: ex q̄ possibile ē arguere p̄ ipsū ducēdo ipsū ad redargutiōne. sic aut̄ nō est de p̄ncipiis sp̄alibus. p̄pter qd̄ methaphysice ⁊ logica h̄nt viā cōt negātes sua p̄ncipia: nō alie sciētis: sicut dicit̄ p̄ phisice ⁊ appet q̄rto methaphysice. nec credas q̄ tal̄ modus p̄cedēdi sit sophistic⁹ sicut aliq̄ putāt: imo est v̄ p̄cess⁹ nō tñ ad p̄bādū simplr s̄ ad redarguēduz negātē iō talē p̄cessū vocat Arist. elenchū. elench⁹ e nī nō ē sillogism⁹ sophistic⁹. s̄ ē sillogism⁹ p̄dictiōis. i. i ferēs ⁊ ducēs ad methā p̄dictiōis. q̄ pōt accipere tāq̄ v̄a ea q̄ n̄s cōcedit s̄ sint flissima. Ex q̄bus appet q̄ methaphysice duplt̄ se s̄ ad h̄mōi p̄nci-

ria vero monastica consistit in posse bene consiliari ad sibi acquirendam diuitias et delectationes corporales. Hec autem non necesse conueniunt simul ino forte nec similes esse possunt. non enim est bene possibile quod ille sollicitus et fideliter pro utilitate communi laboret: qui multo affectu nititur sibi acquirere diuitias. propter quod (sicut dicit Aristoteles.) multi crediderunt seientiam politicam non esse prudentiam simpliciter sed illam solam que consiliari potest ad multas sibi proprias pecunias acquirendas. secundum enim istam opinionem dicebat Euripedes: quod utique prudens esse cui adleram in ego cioso: hanc tamen opinionem dicit Aristoteles. tanquam sciam cum dicit quis forte non est recte. hec autem opinio in hoc uim assumit quod prudentia monastica que est uere et simpliciter prudentia consistit in bene consiliari posse et operari ad acquirenda sibi ipsi bona. scilicet in hoc: quod credat bona corporis et exteriora esse bona simpliciter et optima. prudens igitur simpliciter non nititur sibi diuitias acquirere sed bonum uirtutis. studiosus enim sicut dicit Aristoteles. nono huius praeiicit pecunias et honores et principaliter pro omnibus eligat sibi bonum uirtutis. Ad rationes dicendum est. Ad primam quod dicte prudentie seientie distinguuntur non tam plures habentur secundum rationem. sed diuersi secundum rationem. Ad aliam uidebitur in sequentibus questionibus. Ad aliam dicendum est quod bonum hominis bonum domus et bonum ciuitatis sub eadem ratione formalis considerandi ob iucium prudentie. sed secundum rationes intrinsecas formaliter et distincte distinguuntur specificiter. nam sicut tactum fuit in alia questione rationes formales considerandi secundum quod habitus intellectuales habent uirtutem et distinctionem attenduntur secundum ordinem seu reductionem posteriorum ad unum primum principium. unde sicut in speculatiuis non solum eorum quod secundum unum sed etiam que ad unum dicuntur est una scientia ut patet quarto methaphisice: ita in agibilibus est una prudentia que considerat in ordine ad unum principium. modo sicut dictum fuit prudentia simpliciter statuit sibi finem uirtutis omnium operum humanorum tanquam sibi primum et proprium principium. et in ordine ad illum finem considerat tam proprium bonum quod commune domus et ciuitatis. et ita potest ex his capi ratio sufficiens ad probandum prudentiam monasticam economicam et politicam esse eundem habitum et non plures. Ad aliam dicendum quod prudens omnia que sub eius consideratione cadunt siue sint communia siue propria: ordinat ad bonum sibi proprium. non quidem ad pecunias proprias sed ad bonum quod est sua felicitas. prudens enim ad utilitatem communem operatur: et quicquid alia ipse agit ut adipiscatur sibi bonum uirtutis. quod solum est uim et proprium uirtutis bonum. prudens igitur licet ad multos et diuersos fines operetur: tamen hoc est secundum reductionem omnium in unum ultimum et eundem finem. propter quod ipsum

patet quod prudentia ad bonum commune domus vel ciuitatis et ad bonum proprium dirigens est una et eadem. Ad aliam dici potest secundum predicta quod idem sunt actus quibus operamur ad commune bonum procurandum et saluandum et ad bonum uirtutis nobis acquirendum. cum si etiam dictum est quod actus sunt diuersi si alii ad alios ordinantur non diuersificatur prudentia secundum eius substantiam. Ad autem eustrachii et ad omnes rationes ipsius quod sit dicendum uidebitur in alia questione. hec de questione.

Ecimur quanto quiritur: utrum prudentia politica et prudentia legispositiua sint idem habitus. Arguitur quod non sicut in alia questione dictum fuit autem eustrachii dicens quod prudentia monastica/prudentia economica/prudentia politica sunt diuersi species. propter hoc quod species diuersae sunt diuersi generis. et que domui et que ciuitati. et propter hoc quod ipse curis indiget et experientis diuersis secundum species. Ita in proposito dici potest quod non eadem congruunt principi et subditis. et ad eos aliter spectat curae et experientie recte. Et hanc rationem notauit Aristoteles. in hoc sexto dicit: sapiens idem esse seipsum omnium uirtutum: dixerunt quia apud omnes est idem album et rectum. prudens autem non idem quia non sunt omnibus eadem bona et consentia. Item habitus distinguuntur per proprios actus. habet autem prudentiarum actus proprii sunt distincti huius enim est legem ponere huius autem est secundum legem positam obseruatiua agere singula agibilia humanorum. hoc enim intendit uidebitur Aristoteles. per illam litteram eius autem que circa ciuitatem habet quidem est architectonica prudentia legispositiua habet autem circa singularia ideo recte. Ideo etiam uidebitur Aristoteles. dicit primo politice subiecti quod enim et principari species diuersae. Et confirmat. quoniam sicut dicit Aristoteles. primo politice quod sicut dominus et seruus sunt partes domus distincte naturaliter: ita operum partes ciuitatis distinctas esse naturaliter sed princeps et subditos. propter quod operum illorum opera propria esse naturaliter distincta. et potentias distinctas habebunt et habitus distinctos. cum potentie et habitus distinguantur per actus. cum igitur prudentia legispositiua sit principis et prudentia communi nomine politica sit subditorum: sequitur quod he prudentie sunt distincte. Item si non essent distincte tunc male distinguerentur eas Aristoteles. Oppositum arguitur quia sicut magis distinguuntur domus a ciuitate: siue economica a politica que partes domus ab iucio uel que partes ciuitatis ab iucio: uel etiam que partes policie ab iucio: ita etiam uidebitur quod prudentia economica potest distinguuntur a prudentia politica: que prudentia principis a prudentia communi. sed prudentia economica et prudentia politica sunt idem habitus sicut dictum est in alia questione. et etiam eadem erit prudentia principis et prudentia subditorum. Item de his prudentiis dicit Aristoteles. idem quod habitus

sunt esse autem ipsis non idem. Dicendum est intelligendo per prudentiam legispositiuam illam que pertinet ad principem siue ad gubernatores ciuitatis et politiciam illam que pertinet ad subditos quod ipse sunt idem habitus re aliter. Ad quod probandum prima ratio est quia quod dicitur discipulus hoc idem postea docere potest propter quod idem est habitus doctoris et discipuli edocti. sed legispositoris est docere subditos quod eos oporteat agere. ad hoc ei leges ponuntur. et idem debet esse habitus legispositoris et subditorum cum edocti fuerint et facti prudentes. Item si alia esset prudentia legislatoris et subditi sequebantur quod fortuna de prudente faceret imprudentem et eorum non esset finis. unde Seneca ad Lucillum epistola sub inde dicit sapiens quidem. id est prudens uicit uirtute fortunam unde quiritur Seneca quod est in tormentis et in aliis que aduersa appellamus mali et rident dices hoc ut opinor succidit mentem et incuruari succubere. quorum nihil sapientibus potest euenire. stat rectus sub quolibet pondere. nulla illi res minor est facit. ideo etiam dicit Aristoteles. quod uidebitur prudentis esse posse bene consiliari circa ipsi bona et consentia non secundum partem puta qualia ad iustitiam uel fortitudinem sed ad bene uiuere totum primum autem probat quoniam subditus erit prudens si prudentiam habuerit pertinet ad subditum ab aliis prudentia. si autem cum fortuna leuauerit ad statum principis et autem leges condedit sibi concesserit imprudens erit igitur agere quod uel quod oporteat eum agere et eorum legislator prudentiam habens legispositiuam ab aliis alia erit prudens que diu fortuna ipsi in illo statu tenuerit sed si cadat a statu illo fiat exul aut seruus tunc imprudens fiet propter quod opera uirtutum exercere non potest absit autem hoc. Ideo Seneca ad Lucillum epistola sub inde dicit quod uirtute incitat quicquid infestat. et in libello suo de quatuor uirtutibus cardinalibus dicit si prudentiam amplecteris ubique idem eris propter quod Tullius in sua rhetorica diffinit prudentiam dicit quod prudentia est bonarum et malarum rerum utrarumque scientia. Item uirtus boni uiri est una sola prudentia. sed unus et idem uirtus bonus habet prudentiam legispositiuam et prudentiam politicam. et ille sunt eadem prudentia realiter maior probat per hoc quod omnium ad unum dicitur: igitur huiusmodi est unus habitus scientificus uel uniuersaliter rationatus ut apparet quarto methaphisice. sed omnia opera et operabilia ad unum hominem pertinent debet ille homo per prudentiam ad unum uirtutum finem sed ad felicitatem reducere potest igitur quod unus hominis erit circa omnia eius opera et operabilia una et eadem prudentia. minor autem principalis ratio probat multipliciter. primo quidem quia legispositoris si sit pfectus operum habet prudentiam legispositiuam ut notum est per se. sed etiam ipsi operum scire quid

et quod subditis sunt acturi. quod spectat ad prudentiam politicam quam ad hoc ipse leges ponunt ut subditi secundum quod operum singula operentur. unde quanto huius dicitur leges aut dicit de omnibus coniectates. precipit enim lex que fortis opera facit/puta non dereliquit aciem/nec fugere: et quod tpati/puta non mechari. et que mansueti/puta non pcutere. sicut autem et secundum alias uirtutes et malicias. hec quidem iubet hec autem prohibet. Secundo patet hoc idem quia operum ex subditis principem assumi propter quod dicitur politico quod non est bene principari eum qui sub principe non fuit. tale igitur operum habere et subditalis prudentiam et architectonicam. unde ibidem subditur autem operum principem subditum addiscere uelut equitibus principari enim qui inter illos subditus fuit: et exercitum ducere in exercitu ductum igitur. Item hoc manifeste potest appere si aspexerimus ad antiquos patres Aristoteles/Seneca/Tullium/et ceteros moralium doctores/qui et principes et subditos prudenter docuerunt et principum consules fuerunt ad ponendum leges. quod non fuisset si non habuissent prudentiam hanc et aliam. Est tamen intelligendum quod prudentia dupliciter accipitur sed simpliciter et secundum quod. Prudentia simpliciter omnis ad felicitatem operum ordinat recte et hec est ab omni arte distincta secundum quod dictum fuit prius. et est una omnium operabilium humanorum. uirtus namque bonus eodem habitu prudentie diuicias si affluat. et paupertatem si necesse sit: ad felicitatem ordinabit. Sicut etiam et ad felicitatem exercitum ducet si sibi incubat et solutares operum si oporteat. ad quicquid etiam statum fortuna perduxerit eum ipse cuncta sic operum ut inde deo seruiat et ipsum quod erit si bene possibile contemplet et diligat. hec enim est uirtus felicitas. prudentia uero secundum quod est non secundum quod operum operationes suas ordiat ad felicitatem: sed secundum quod recte consiliatur: et recte suas ordiat operationes ad aliquem finem specialem. sic enim prudentem dicimus nauam si bene prescienter et omnia recte sciat ordinare ad salutem nauis. et prudentem ducem exercitus: si ad uictoriam obtinendam. et ita de aliis. he autem prudentie non sunt prudentie simpliciter sed sunt artes quedam. et he possunt esse multae et distincte. et est possibile tales prudentias prudentie simpliciter uel opposite astutie deseruire secundum quod est possibile deos fines speciales ad uirtutem bonum uel malum finem ordinare. contingit enim his et bene uirtus et male. unde multi sunt prudentes nauae uel prudentes bellatores: qui tamen non sunt prudentes homines: sed astuti et malivalde. Cum igitur diximus eadem esse prudentiam principis et subditi et cuiuscumque uiri locuti sumus de prudentia simpliciter/ secundum quod huius dicitur bonus homo. sic sed intelligendo quod fortes eadem prudentia erit bonus homo si fuerit princeps: et si fuerit subditus/ et si diues/ et si pauper/ et si corarius

si nauta. et vltiter ad quocumque statum puenerit. de hac autem prudentia dicit Seneca libello de quatuor virtutibus cardinalibus. Si prudentia amplecteris vbiq; idem eris. et put res ac varietas temporis exigiti ta te accommoda temporis nec te in aliquibus mutet. sed potius aptes. sicut manus que eadem est: cum in palma extendit: et cum in pugnâ astrigit. prudentia igitur in seipsa non mutabit sed tamen in opere extra valde diuersificabit. unde Seneca epistola clarantem ad lucillum predicantem eam prudentiam dicit quod ipsa in alias atque alias qualitates quertit ad res: quas actura est habitu figurata. Si autem nos principem et subditum caperemus finem quod essent diuersi officiarum et in quantum spectaret ad eos opera exteriora diuersa: tunc si per prudentiam principis intelligeremus illas que opus illud extius debitu principi statuit sibi tanquam fine: et per prudentiam subditi vellemus intelligere illam que aliud opus extius debitu subditis statueret sibi tanquam fine: oportet concedere prudentem ad illas esse diuersas et ita de quibuscunque aliis distinctis officiarum: et vltiter de quibuscunque habitibus diuisis sibi diuersos fines statuerentibus. nec tunc sequeretur prudens princeps vel prudens subditus quod prudens homo. Et ista que sic dicta sunt consonant his que tercio politicorum determinata sunt in recta namque et optima policia princeps sibi statuere debet prout suo proprio incubit officio veram sui et civium felicitatem: secundum quam ipse et alii fiant boni: non quidem secundum quod sed boni homines simpliciter. et ad illud finem ponit suas leges et ordines suas dirigit operationes. ideo dictum est in quantum huius quod leges iubent finem omnes virtutes: et prohibent finem malicia operari. sic ergo eadem est prudentia qua dicimus aliquem esse prudentem: et esse prudentem civem. propter hoc quod probati civis est: posse principem et subditi bene. ut dicitur tercio politico. in prauis tamen policis non oportet ita esse. puta in tyrannidibus: propter hoc quod princeps non statuit sibi veram felicitatem tanquam finem. propter quod nec in his sequitur prudens princeps ergo prudens homo. Ad rationes Ad primam dicendum est quod si per prudentiam monasticam intellexeris eam finem quam homo recte consiliatur ad sibi bona corporis et exteriora acquirenda et saluanda: et per prudentiam economicam intelligas illam finem quam domus dicitur sane habitationis et bonis exterioribus abundans et per prudentiam politicam intelligas illam finem quam homo bene consiliatur ad reddendum civitatem in expugnabilissimam et mercantiis abundantissimam

et lucratissimam. iste erunt diuersae prudentie sicut eustracius dicit. sed non erunt vere prudentie. imo artes quedam et prudentie secundum quid. ita suo modo secundum predicta concedatur de prudentia architectonica et de prudentia subditi. quod autem dicit Aristoteles sapiens esse idem prudens autem non idem: debet intelligi de prudentia non quantum ad substantiam habitus: sed quantum ad substantiam operationis per habitum exercende. Ad aliam dictum est iam quod eadem prudentia diuersos exercet actus exteriores propter materie varietatem. sed tamen omnes illos ordinat ad unum finem. modo non solum habitus erit vnus eorum que secundum unum dicuntur. sed etiam eorum que ad unum ut patet quarto methaphisice. Ad aliam dicendum est eodem modo quod si principis et subditorum opera sunt distincta: tamen ipsis secundum prudentiam simpliciter ordinant ea ad eundem finem. Ad vltimam potest dici quod Aristoteles distinguit eas non intrinsece sed quadam exteriori denominatione scilicet secundum diuersas operationes exteriores que congruunt his et illis etc.

Veritur decimo sexto: vtrum prudentia sit circa singularia? Arguitur quod non quia primo physicorum dicitur vniuersale secundum rationem notum est singulare autem secundum sensum. ratio quidem vniuersalis est sensus autem particularis. sed prudentia in ratione est non in sensu: cum sit habitus intellectualis etiam quia Aristoteles prudentiam diffiniens dicit ipsam esse habitum verum cum ratione actuum circa hominis bona et mala. ergo ipsa est vniuersalius et non singulari. Item si ipsa esset singulari: sequeretur quod ipsius esset obliuio. consequens est falsum ut dicit Aristoteles in littera consequentia probatur: quia non videtur esse causa quare prudentie non sit obliuio sicut artis vel scientie: nisi quia obiecta prudentie semper continue nobis occurrunt per totam vitam. et quod oportet circa ea continue operari secundum prudentiam. hec autem causa non haberet locum si prudentia esset circa singularia. quoniam pono quod secundum prudentiam sit iudicatum quod non oportet nunc istam escam comedere: constat autem quod huius conclusionis obiectum puta ista esca non est semper. imo nunquam nobis occurrit propter quod hanc conclusionem contingeret citissime obliuisci. Item sicut scia est habitus conclusionis demonstrate: ita

prudentia est habitus conclusionis per rationem conati nem prudentiam conclusionem. si ergo conclusio non sit vniuersalis sed singularis: ipsa non extendet se ad alia singularia. et sic per prudentiam nullus esset habitus ad vere dicendum circa singularia que nundum vidit puta que cotidie sibi emergent. hoc autem est inconueniens. ideo et cetera.

Et confirmatur hec ratio quia si prudentia est singularium: aut hoc est secundum rationem communem eis in qua ipsa conueniunt: aut hoc est secundum rationes proprias ipsorum secundum quas ipsa ab invicem distinguuntur. si primo tunc ipsa non erit magis singularium quam scientia nec scia magis vniuersalius quam ipsa quam omnis scientia est res singularium licet non secundum rationes singulares sed secundum rationes communes. ideo dicit comentator phemio de anima quod diffinitiones generum et specierum non sunt diffinitiones rerum vltimum ex animam existentium: sed sunt diffinitiones rerum particularium extra intellectum sed intellectus est qui agit in eis vltimate. Si autem dicitur quod prudentia sit singularium secundum rationes communes secundum quas ab invicem distinguuntur: tunc videtur quod conclusiones habite de singularibus cognitis non extenderent se ad singularia que in futuro nobis occurrunt sicut prius arguebatur. Oppositi patet quia dicit Aristoteles neque est prudentia vniuersalium solum: sed oportet et singularia cognoscere. quod probat dicens actiua enim. actio autem circa singularia. quasi arguat sic omnis habitus actiuis est circa singularia cum actio sit circa singularia. sed prudentia est habitus actiuis ergo et cetera. Item ad idem adducit Aristoteles signum dicens: signum autem eius quod dicitur est scilicet quod prudentia singularium est qui a geometrici quidem iuuenes et disciplinati sunt. prudentes aut non videntur fieri causa autem quoniam et singularium est prudentia. que sunt cognita ex experientia. Iuuenis autem exptus non est. iterum ad idem ponit aristoteles aliam rationem dicens. adhuc peccatum vel circa vniuersale in consiliando vel circa singulare vel enim quam omnes ponderose aque prae vel quoniam hec ponderosa. cum ergo prudentie sit ut omne per eam evitetur peccatum in consilio sequitur prudentiam esse non solum vniuersalium sed etiam singularium. Item ad quod operandum virtus moralis inclinatur idem operandum esse prudentia iudicat idem dicit aristoteles quod oportet eadem hanc quidem dicere scilicet rationem per prudentiam. hanc autem pleque appetitum per virtutem moralem sed virtutes mora

les inclinant ad operandum singularia et circa singularia. id est etc. Videtur mihi quantum ad questionem presentem idem esse iudicium de potentia et de habitu perficente potentiam siue sit potentia cognitiua et habitus potentie cognitiue siue sit potentia appetitiua et habitus potentie appetitiue. quam habitus perficiens ipsam potentiam ad hoc ponit ut determinet potentiam ad bonum aut delectabilitur prompte vel facilius operandum illud et circa illud quod et circa quod potentia inata est operari. si ergo potentia est innata versari circa vniuersalia ita est habitus et si circa singularia sic et habitus. Sciendum est autem quod in proposito nihil aliud intelligimus per hoc quod est habitus vel potentia vel operationem esse circa singulare vel circa singularia quam quod habitus vel potentia vel operatio respiciat determinatum singulare et diuisum ab aliis singularibus vel etiam plura determinata singularia diuisum ab aliis singularibus quantumcumque fuerit eiusdem rationis. ut iste actus videndi meus quo nunc video forte ita est circa forte et ita determinate respicit forte quod nullum respicit alium hominem: sed per hoc quod est habitus vel potentia vel operationem esse circa vniuersale vel vniuersalia nihil aliud intelligimus quam quod potentia habitus vel operatio respiciat non aliquod determinatum singulare diuisum sed indifferenter plura singularia secundum quod conueniunt in aliqua vna ratione. sicut actus intelligendi quo nunc intelligo hominem non respicit determinate fortem ita quod nullomodo platonem sed ipso quemlibet hominem indifferenter intelligo. Et non sit ad presens cura de vniuersalibus an sint preter animam a singularibus distincta vel non: item sciendum est quod potentia vel habitus possunt dupliciter considerari: Vno modo secundum se. Alio modo quantum ad suos actus vel suas operationes: si ergo consideretur secundum se videtur esse dicendum quod omnes nostre potentie sunt circa vniuersalia siue sunt potentie animales siue corporales siue materiales siue immateriales: siue rationales siue irrationales. hec autem inductive sciri potest: potentia enim calefactiua non est determinata ad calefaciendum illud lignum magis quam illud. sed potest calefacere indifferenter quodcumque lignum si sibi fuerit applicatum. hoc etiam calefactibile non est determinatum ut magis calefiat ab hoc igne quam ab alio sed calefiat a quocumque igne indifferenter sibi applicato. potentia etiam nutritiua non est determinata ad hunc panem. quocumque enim alio pane consili nutritur: sicut isto. visus etiam tuus non est determinatus ad hunc colorem alium enim quocumque simile posset

videre. sic etiam potentia appetitiua non ad hunc cibum vel hunc potum determinata est alium enim acceptabit si sibi occurrat. Dico ergo quod prudentia et ars et alius quicunque habitus secundum se consideratus est circa vniuersalia. virtutes namque morales non inclinant singulariter determinate ad illas operationes ex quibus generate fuerunt. Ille enim transierunt et reuerti non possunt. nec inclinant ad aliquas singulares determinate communes illis: ymo indifferenter ad quascunque similes. Temperantia enim non inclinatur ad temperate agendum circa illum cibum vel istum potum singularem. ita quod non circa alium sed circa omnem indifferenter quocumque occurrerit similiter etiam arte citariandi tu non es determinatus ad hanc citharam. sed luderes in qualibet tibi presentata: ita etiam habitu prudentie tu non es determinatus ad ratiocinandum et iudicandum de hoc singulari bello vel de hoc singulari actu venereo sed indifferenter de quolibet bello et de quolibet actu venereo cui casus tibi occurrerit. et hoc declarat seneca epistola eam partem ad lucillum exemplo tali qui iaculari discit destinatum locum captat et manu forant ad dirigenda que mittit cum hanc vim ex disciplina et exercitatione percepit quocumque vult illa vitur. didicit enim non hoc aut illud ferre sed quocumque voluerit. Si autem loquamur de potentia et habitibus non secundum se sed secundum eorum actus et operationes. tunc querere vtrum potentie vel habitus sint circa singularia vel vniuersalia nihil aliud est querere. quod vtrum eorum actus vel operationes sint circa singularia vel vniuersalia. Dicam ergo primo de potentia appetitiua et habitibus earum cuiusmodi sunt virtutes morales quod huiusmodi potentie et habitus duplices habent actus quosdam imanes quos solemus vocare elicitos ut amare odire irasci timere gaudere tristere et iterum velle eligere et omnino appetere. Alios autem habent actus extra transientes quos solemus vocare inpatos ut comedere bibere aggredi bellare dare accipere huiusmodi. Quatum igitur ad actus exteriores satis patet quod sit circa singularia. nullus enim comedit actu nisi hunc panem determinate vel illum et sic de aliis. nullus etiam bellat actu nisi cum his singularibus inimicis determinate vel cum illis et sic de aliis. Actus enim et generationes circa singularia sunt ut dicitur per methaphisice. et hoc est quia actus tales rem ipsam in se ipsa attingunt: omnis autem res in seipsa singulariter existit. Actus autem interiores appetitui cum sequantur actus cognos-

scendi regulatur secundum regulam actum cognoscendi. ita quod si actus cognoscendi non fuerit ad aliquid quod singulare determinatus: nec actus appetendi seu volendi determinabitur ad aliquid singulare. sed circa vniuersale remanebit. Si autem actus cognoscendi fuerit ad aliquod singulare determinatus: tunc actus appetendi consequens erit determinate circa illud singulare. cum igitur cognitio nostra de agibilibus aliquam non descendat ad singularia ideo possibile est quod etiam volitio fiet ad vniuersale. hanc tamen evolutionem si non detinet ad aliquid singulare nullus sequitur exterior actus ideo dicitur tertio de anima quod vniuersalis existitatio vel ratio non mouet dico ergo quod actus volitatis et virtutum moralium interiores aliquam sunt circa vniuersalia iustus enim iusticia non solum vult iustum hunc determinate aut hunc sed omnibus. legislator enim per legale iusticiam inclinatur ad ponendum leges vniuersaliter circa materias omnium virtutum. ut inde omnes boni fiant. Nunc autem veniamus ad actus potentiarum cognoscitiam et habituum ipsarum. specialiter ad actus prudentie de quibus principaliter querebatur et dicam quod prudentia quantum ad actum suos puta quantum ad ratiocinationes et iudicia de agibilibus est aliquam circa vniuersalia et principaliter circa singularia que circa vniuersalia. Istas tamen conclusiones prima sic patet. circa humana agibilia multi casus dubii vltimopponunt et per ratiocinationem ad partem veram determinatur non potest scire finaliter sed potest agere. sic enim ad hanc leges institute sunt et omnes editi libri morales: sed he ratiocinationes et determinationes ad prudentiam pertinent videtur si prudentia est recta ratio agibilium ergo et. Item sicut artes se habent circa factibilia sic prudentia circa agibilia artes autem inueniuntur et scrutantur multas conclusiones viles: quod patet maxime in arte medicinali et ita apparet in artibus aliis si libri essent de eis si enim peteres a fabro quare oportet ferrum fabricandum calefieri responderet vni ratione quia molificari ipsum oportet ut extensionem recipiat igne autem molificatur. ergo sicut ad prudentiam spectat circa agibilia multas inuenire et tractare conclusiones vniuersales et per rationes vniuersales. Item vniuersalem partem prudentie ponit aristoteles legispositiuam. hec autem necesse est sit circa vniuersales leges enim non solum respiciunt sortem aut platonem sed omnes vniuersaliter presentes presentes et futuros. Vnde primo rhetorice dicitur quod iudicium legislatoris non secundum partem sed de futuris et vltimis est ideo et secunda conclusio per rationes aristotelis in littera. quia sicut medicina ordinatur ad bene habere secundum corpus. ita prudentia

ad bene habere secundum animam. medicus autem nunquam perfectus videbitur sustinens in vniuersali ratione: sed proficiet in sistendo ratiocinando et operando circa singularia egritudines. ideo enim dicitur quod per nouum medicum fit cymiterium bostutum. ergo similiter erit de prudentia circa suam materiam. Item si sciueris vniuersali ratione quam non est contractam rem alicuius iusto domino. cum indigebis in opacoem transire. oportebit sub illo vltimo principio sumere particulares propositiones. ut an hec res est aliena: quis est dominus eius? an ei sibi placeat potu illa accipias. hec autem sumptio sub vniuersali principio quedam ratiocinatio est que si sit recta ad prudentiam pertinet cum prudentia sit recta ratio agibilium. huiusmodi tamen ratiocinationes sunt circa singularia ergo prudentia est circa singularia. Tercia conclusio per hec probatur quod in secundo methaphisice dicitur speculative finis est veritas: practice vero opus. Prudentia autem non est habitus speculative sed practice. ideo finis eius non est scire sed operari. finis autem inter cetera semper principaliter intenditur quam potest se et alia potest ipsa. ergo circa illa erit prudentia principaliter circa que sunt operatioes que circa que non sunt operationes: sed operatioes sunt circa singularia non circa vniuersalia ut dicitur per methaphisice: ideo etiam de tertio de anima quod vniuersalis existitatio non mouet prudentiam magis principaliter est circa singularia que circa vniuersalia. Item sicut omnis ars et virtus est circa difficile et principaliter circa difficilius ut patet in secundo huiusmodi. ita similiter videtur esse de prudentia sed multum difficilius est ratiocinari et recte iudicare de agibilibus in particulari quam in vniuersali. Tamen quia magis variabilia sunt singularia. Tamen quia singularia magis afficiunt appetitum et magis attrahunt et per consequens inclinant ad pueritiam iudicium rationis. propter hoc enim ut patet primo rhetorice potest magis videri vni legislator sed qui proficiet aut iudex. quia sicut dicit aristoteles iudicium legislatoris non secundum partem est sed de futuris et vniuersalibus: profectus autem et iudex iam de presentibus et determinatis iudicat ad quos et amaret odire et propius commodum annexa sunt sepe ut non adhuc possint videre sufficienter verum sed attendere in iudicio potest delectabile aut triste. sequitur ergo quod prudentia est principaliter circa singularia: has autem tres conclusiones notauit aristoteles valde bene dicens quare oportet abas habere vel hanc magis. Circa tamen dicta duo occurrunt dubia primo est quia dicitur in de sono et vigilia cuius est potentia eius est actio et hoc videtur manifestum de se sed quod actio seu opus potentie non circa aliud obiectum versatur quam circa obiectum

illius potentie. hoc autem non videtur consonare dictis. cum dictum fuerit quod omnes nostre potentie et habitus sunt circa vniuersalia: actus autem ipsorum non. sed circa singularia. Secundum dubium est quia videtur aristotelis esse intentio per methaphisice quod omnes actus et generationes sunt circa singularia. cuius oppositum dictum fuit nunc. quia dictum fuit quod aliqui actus tam appetendi quam cognoscendi sunt circa vniuersalia. Ad primum dicendum quod nulle sunt res vniuersales sic quod vniuersaliter existant. imo quicquid est vniuersaliter: singulariter existit et est vnum in numero. sed eadem res possunt dici vniuersales et singulares diuersimode quod explicite declarare non est presentis intentionis. ideo superficialiter secundum predictam pertranseundo. Dicendum est quod eiusdem est potentia et actio. sic quod omnis cuius est actio eius erit potentia: sed non conuertitur. alicuius enim erat potentia cuius non oportet esse actio in eam: tam loquendo subiectiue quam obiectiue. subiectiue quidem quia omne quod agit poterat agere. sed non omne quod potest agere agere. et non licet curare in proposito vtrumque in dicto sermone de beatus intelligere subiectiue secundum reales inheretiam: vel subiectiue solum secundum denominationem quia non est discutiendum vtrum actio sit in agente vel in passio. sed illius nunc dicimus potentiam vel actionem esse subiectiue quod potest agere et quod agit. eius autem dicimus potentiam esse vel actionem obiectiue in quod potentia potest agere et in quod agit. manifestum est autem quod potentia in omne illud in quod potest agere. visus enim tuus multa potest videre que nunquam videbit. quando ergo dicitur quod potentia est circa vniuersalia et actio non. non est sensus quod potentia sit circa aliquas res vniuersaliter et non singulariter existentes. sed quod ipsa est indifferenter circa plures singulariter existentes ad quarum nullam est determinata sic quin ita possit in aliam actio autem omnis est determinata ad aliquam illarum rerum ad quas omnis potentia erat indifferens. Ad aliud dubium dicendum est quod omnes actus et generationes sunt circa singularia sic intelligendo quod quolibet actio est determinate ab aliquo singulari agente. producta et in aliquo singulari passiuo determinate recepta. vni conceptus quicunque dicitur vltis ut conceptus estis est determinate in aliquo intellectu agente singulari vel ab

aliquo intellectu agente singulari vel ab aliquo singulari fantasmate pduct^o acti^o. tamē non est in cōueniē talē actioē seu actum singularē esse in dīniter representatiuū pluriū cum representatio sit scōm similitudinē. et possibile est idē scōm idem esse filē mltis. sic ergo dictum est actū potētē in tellectiue vel ali^o hitus intellectualis aliqū esse circa vniūsalia. i. circa res plēs idifferēter repn̄tatiē licet sit determinate et singularis actiū et singularis passiuū et ita etiā nō ē icōueniēs aliqū actū volūtatis vel appetit^o esse indrūt circa pluravidelz circa omnes cibos aut omīs potus incli natiue: Tūc respōdēdū est ad rōnes principales Ad p̄mā dicēdū est q̄ rō ēvlū nō solū s̄ etiam singulariū sē^o autē est singulariū solū. Ad aliā dictū fuit q̄ prudentia. quo ad hitū scōm se cōsideratum ē vliū non singulariū: iō nō cōcludit^o q̄ eius sit obliuio. sed quo ad actus ipsi^o ipsa est singulariū. iō cōcedit^o q̄ respectū mltorū actū ipsi^o cōtingit obliuio. nō enī oportz prudētē memorē esse oīm que decē ānis vel aviginti opat^o est: Et siliter dicēdū est ad alias rationes quia cōsimili via procedunt. et hec de questione.

Veritur decio septimo. Vtrū prudentia sit idem hitus cū sciētia morali tradita i libro ethicorū politicoꝝ et econoicoꝝ et etiā i libris legū et decretorū. Et v^o q̄ nō p^o ga sexto hui^o distingit aristoteles prudentiā contra sciāz. ergo nulla sciā est eadē cū prudentia. Item prudentia ē vna tm̄ oīm agibiliū: p hoc enī aristoteles pbat virtutes morales inuicem esse p̄nexas q̄ sc̄z simul cōnectūt prudentie vni existenti: s̄ sciencie in dictis libris tradite sūt plures et ab inuicē distincte. ergo nō sūt idē hitus cū prudentia. Itē mlti scientes dictos libros sc̄z potentes p̄funde disputare de moralibz et legalibz sc̄z sciāz dictorū librorū sunt valde prauī. et econtra multi qui nūquā dictos libros audierūt sūt viri iusti et sancti. Constat autē cū prauitate prudentiam nō stare nec prauitatem moralem cū prudentia sicut apparet sexto hui^o ergo dictorū librorū sciētia et prudentia nō sūt idē hitus. Oppositū arguit^o q̄ legispositiua nō videt^o aliud esse hitus q̄ legalitē moralē sciā. s̄z ar. poit legispositiāz ptē esse prudentie ḡz. Itē prudentia diffinitie ē recta ratio agibiliū. Ita q̄ prudentia cōsistit in recte rōciādo et recte iudicando de agilibus sed i alio dicte scientie nō consistunt. ideo r̄c. Cū sciā sit habitus iellectualis distinct^o contra prudentiam aut artem secundū q̄ vtimur istis nomini

bus proprie: licet dicta nomina secundū eorum cōmunem vliū sepe promiscue capiamus: oportet ad propofite questionis determinationē videre vtrū habitus qui nobis ex doctrina libri ethicorū acquiritur contineatur sub scientia vel sub prudentia. et hoc est simile inquirere ac si inquireremus vtrū habitus nobis acquisitus ex doctrina librorū medicinaliū cōtineat^o sub sciā v^o sub arte. Ad hoc autē vidēdū oportz habere drām p̄p̄riā sciē scōm quā omīs sciā ab omni arte et prudentia distinguit^o. hoc autem difficile est et opinionū diuersarū. Dicūt enī quidā q̄ omīs sciētia cōtra omnē artē et prudentiā distinguntur per hoc q̄ ipsa est vliū et nō singularium ars autē et prudentia sūt singulariū: nō vniuersaliū. dicūt ergo q̄ si aliqū p̄positiones vltēs p̄tineāt ad artē vel prudentiā: hoc nō est per modū conclusionū per eas inquisitarū. sed per modū p̄ncipiorū vel per se notorū vel per habitum sciēntificum probatorū ad cōcludendū enī singularem conclusionē artis vel prudentie bene indigemus vniuersali maiore: sub qua minores singularē capiamus. vt si fiat sillogismus sc̄z exēplū Ar. sic omnes aque ponderose sūt prauē: hec aqua est p̄dērefa. ergo hec est praua. dicūt ergo q̄ hec p̄positio omnes aque ponderose sunt prauē non pertinet ad artem conclusiue sed suppositiue tm̄. et si sit dubia probari debz per habitum sciēntificū. propter quod isti dicūt q̄ habitui sciēntifico subalternantur artes et prudentia verbi gratia ars medicine subalternat^o sciēntie naturali. ars mensuradi terras vel vna subalternatur geometrie prudentia aut subalternatur morali sciēntie. dicent ergo isti q̄ habitus nobis ex doctrina librorū medicinaliū acquisitus non est ars sed dicitur sciā medicinalis. scientia a quidem dicitur quia est habitus circa vniuersalia demonstratiue acquisitus. dicitur autē medicinalis quia naturas et passiones medicinarum et corporum medicabilium et modos medicandi docet. quis vniuersaliter. et ita dicent ipsi q̄ habitus nobis ex doctrina librorū moraliū acquisitus nō est prudentia sed dicitur scientia moralis. scientia quidē dicitur quia est habitus circa vliā demonstratiue acq̄situs. dicitur autē moralis quia naturā et cōditiones habitū et opū moraliū docet: q̄uis vtr. Isti autē dictā opinionē cōfirmare nitūtur multipliciter. p̄mo quia An. in sexto huius diuidens partē aīme roem habentem in sciēntificū et rōciatiū videbatur per rōciatiū itelligere ptē prudēcialē: q̄ dixit

et liari enim et rōciari idē modo cōsiliū maxie et p̄p̄riū ptinet ad prudentiā. propter quod dē sexto hui^o prudētis posse bene cōsiliari r̄c et q̄ totaliter vtiq̄ erit prudens cōsiliatiuus. ḡ appet q̄ aristoteles in dicto loco credit assignare drām inter partē anime sciēntialē et prudēcialē quam drām videt^o assignare talē q̄ sciēntificū est quo speculamur talia quorū p̄ncipia non contingit aliter habere. rōciatiū autē siue prudēcialē est quo cōtingētia. mō nō pot dicit^o q̄ in hac differētia p̄ non cōtingētia aliter habere itelligat ea q̄ cōstant vel fiunt a natura p̄tē nostrā opationē et p̄ cōtingētia intendat ea q̄ fiunt a nobis q̄m mltā sūt a natura que eq̄ sūt cōtingētia sicut ea q̄ faciūt sicut enī nostre opationes siglariē accepte sūt possibiles ali^o habere: ita mltā naturalia vt venti grandines tonitrua et hui^o moi. et sicut p̄dicta naturalia scōm eorū rōnes vniūsales sūt immutabilia. ita et nostre opatioēs. Vnde cōclusiones tradite in libro ethicorū non minus sunt necessarie et certe. q̄ conclusiones tradite in libro methauroꝝ. propt̄ quod si sciēntificū a prudētia distinguitur per esse circa nō contingētia aliter habere: videtur q̄ habit^o conclusionū libri ethicorū nō minus sit scientia q̄ habit^o libri methauroꝝ. Si autē dicta differentia nō potest itelligi predicto mō. videtur q̄ sit itelligenda q̄ sciēntificum est circa vniuersalia. prudentiale autem circa singularia. ea enī que i seipsis et quo ad rationes singulares ipsorū sunt variabilia. ipsa eadem sunt quo ad ipsos vniuersales rationes immutabilia. propter q̄ eorū dē non ē inueniens secundum diuersas rationes puta vniuersales et singulares esse sciēntiā et artem vel prudentiam Et si aliquis obiicēt quia secūdum hanc sentētiā prudentia vel ars ita esset de his que natura fiunt singulariter acceptis vt de grandinibz de ventis et hui^o moi: sicut de his qui operi nostro subiacent: quod absurdū esse videtur: Ad hoc respondetur q̄ sufficit cognoscere secundum vniuersales rationes ea q̄ sub ope nostro nō cadunt: propter quod de illis nec erit ars nec prudentia. sed tm̄ sciēntia sic autem cognoscere nō sufficit ea q̄ subliūt operi nostro s̄z oportz ad eorū singularē noticiam descendere propter hoc q̄ ea volum^o non solum scire sed facere vel agere: has autē actiones vel factioēs oportet esse circa siglaria p̄tē q̄ preter sciām quā de his habere mō in vniuersali: oportet alium de ipsis habere habitum in singulari. quem vocam^o artem vel prudentiā. Sc̄o etiā isti suā dictā opinionē

fulciūt sic. si ars et prudentia essent non solū circa singularia sed etiā circa vniuersalia sequer^o q̄ multe conclusiones sciēntificę pertinerent ad artem et prudentiam. consequens est falsum ergo et antecedēs. falsitas cōsequētis apparet. quia tunc sciēntia sepe coincideret cum arte vel prudentia. propter quod non bene distingueret contra eas. sed cōsequētia p̄batur quia ex quo ars et prudentia essent tam circa vniuersalia q̄ circa singularia. videtur q̄ ad artem vel prudentiam pertinerent omnes conclusiones q̄tūcūq̄ vniuersales quarum notitia valeret ad nostras operationes dirigendas in debitum finem. modo ad hoc valent conclusiones astronomie quibus sciēntia si hiems debeat esse frigida aut estas pluuiosa. et constat etiā q̄ ad opus medicine valet cognoscere naturas herbarū. quod tamē vniuersali ratioē spectat ad sciām naturalem sicut et cognoscere naturas aliorum entium naturalium huic tamen opinioni ego non cōfessio p̄pter hoc q̄ in questione precedente probatū fuit prudentiam esse circa vniuersalia et non videtur eē dubium quin cōsilia de agendis p̄nos pertineant ad prudentiam et tamē sepe querimus nostra cōsilia sub vniuersali ratione. non dicētes iste casus accidit mihi quid faciam ego sed dicentes quid homo deberet facere cui talis casus accideret. ymo videtur q̄ ex omni iudicio siglari potest statim haberi iudicium vniuersale virtute mediū et ratiocinationis p̄similis. si enī per prudentiam tu iudicas me nunc debere hoc opus facere. constat q̄ ita iudicandum ē quemcūq̄ quocūq̄ tempore debere simile opus facere et similibus circumstantiis occurrentibus. p̄pter quod apparet omnē legem vel decretalem quācūque positam in casu siglari habē vim vniuersalis precepti et documenti. Et aristoteles satis exprimere videtur q̄ prudentia sit vniuersalium solum sed oportet et singularia cognoscere: p̄hemio methaphisice dicit aristoteles exprefse artem esse vniuersalium ponens per hoc differentia artis ad exp̄tiā: Videtur ergo mihi dicendū eē q̄ eorū que sūt quedam sūt in potestate nostra fieri v^o nō fieri aut etiā sic v^o aliter fieri alia aut nō. Illa autē que sic nō sūt i potestate nostra sūt speclatiā et nō agibiliā neq̄ sc̄ibiliā et opaco intellect^o nostri circa ea dē speclatio et nō actō nec factō put actio et factio specificāt artē et prudentiā et prout a speculatione distinguntur. ea autem que predicto modo sunt i nostra potestate vt sic

dicuntur agibilia vel factibilia. Sed adhuc possit de talibus formari duplices ppōnes. que dā que si cōcedant uel negent: nō erit inde dūficādū opus nostrū. et tales ppōes nō p̄tinet ad artē neq; ad prudētia sed sūt mere speculatiue. vbi grā mechaicus nō alit opabit si crediderit formas elementorū manere sb̄nāliter in homie et vltter in omni mixto: aut si crediderit eas nō manere nec aliter opabit si credat vel non credat q̄ primus gradus caloris q̄ calor intendit maneat cū scōne: statuefactor alit operabitur si credat vel nō credat q̄ figura sit res distincta a corpore. p̄pter quod omnes tales ppōsiones ad artē non spectāt neq; ad prudētia: sed solū ad speculatiuā sciam. Alie aut de predictis formantur ppōsiones que si cōcedantur aut negent: erit alit et aliter opandū v̄l opandū v̄l nō opandū: tales ppōes spectant ad artē vel prudētia. que si sint per se note p̄tinebūt ad artē vel prudētia nō proprie sicut conclusiones sed per modū principiorum ita. q̄ habitusearū erit intellectus. si autē non fuerint per se note: sed indigeāt concludi ex aliis notioribus: tūc vel concludunt ex aliis ppōsitionibus non pertinentibus ad artē vel prudētia: sed mere speculatiuis vel concluduntur ex pertinentibus ad artē vel prudētia. Si p̄mō. sic sine dubio erūt conclusiones speculatiue et habitus earū erit scientia vel sapientia. et erunt practica principia scōm que ars aut prudentia subalternabūtur speculatiue scientie per quā demonstrabunt. Si autē secundo modo concluduntur tūc pertinebunt ad artē vel prudentiam per modum conclusionū: et habitus earum erit ars vel prudentia/ aut pars artis vel prudentie. siue sint vniuersales siue singulares. vltterius videtur mihi satis notum q̄ in libris legum vel decretorū et in libris moralibus multe scribūtur propositiones de quolibet predictorum generū. sed quando mere speculatiue scribuntur in eis: hoc est de bene esse ad hoc scilicet q̄ practica principia ex eis deducibilia fiant nobis manifesta absq; recurſu ad libros speculatiuarum scientiarum. sicut etiam Aristotiles in libro phisicorū vtitur habitu methaphysice contra negantes principia scientie naturalis talibus ergo que sunt de bene esse circūscriptis: videtur mihi quod habitus acquisitus ex doctrina librorum legum decretorum et vniuersaliter librorum moralium pertinet ad prudentiam. ita q̄ prudentia si sit perfecta continet in se habitum illum vel consimilem tanq; partem

quādā ipsius. qm̄ prudentia non est alius hitus habitus q̄ scōm quem scim? quid et quomodo sit agendū ad bene viuendum et feliciter et a qbus et quomodo sit abstinentum. sed illi libri nihil aliud docent. Item prudētia cōsistit in sciendo agere secūdu omne virtutē et. ab omi prauo opere abstinere. hoc at docent dicti libri p̄pter q̄ dicit quinto hui? q̄ lex precipit operari scōz omne virtutem et prohibet operari secūdu omnem malitiam. Nec valent rōnes opinionis pre cedentis. Prima enim ratio soluta fuit in quarta questione hui? sexti libri. Ad secūda etiā dicendū est scōm predicta q̄ non est incōueniens cōclusiones scientificas pertinere ad prudentiam per modū p̄ncipiorū et forte etiā q̄ non esset incōueniens eadem cōclusionē p̄tulare p̄tinere per modū cōclusionis ad prudentiam et ad scia: speculatiuā: secūdu q̄ per diuersa media possit probari. videlicet per mediū morale et per mediū speculatiuū: sicut ista cōclusio. terra est rotunda alio et alio modo pbata p̄tiet ad naturalē et ad astrologū. Ad rōnes p̄ncipales. Ad p̄mam dicendū est q̄ nulla scia est prudētia: qm̄ proprie vtimur istis noibz. s; qm̄ cōiuter vtimur illis. sūt noia synonyma. Ad aliam cōcedo q̄ prudētia totalis et p̄fecta est vna tm̄ non vnitatem simplici s; vnitatem ordinis et cōnexionis multarū cōclusionū tale autē vni pot habere plures vel valde diuersas ptes: sicut totus exercit? regis. vni? exstis. Ad aliam dicendū ē vt puto q̄ nulli prauo sciunt cōclusiones ymo neque p̄ncipia illorum librorū. licet enim bene sciant quid in illis libris scriptum sit et quid p̄ceptū et quid prohibitum. tamē neque cōclusionibus neque principis neque hui? moi p̄ceptis nec phibicoibz acquiescūt scōm mentē interiorem. sic eni malitia mētiri facit circa principia practica sicut dicit aristoteles hi ergo sciunt disputare pulchre et in verbo dicere decoratissimas orationes: volūt autem cōtraria et faciunt. et interius iudicant esse faciendā. quando autē dicitur q̄ multi sūt boni et per cōseques prudentes qui numq; auerunt dictos libros. forte potest concedi. quod possunt esse boni virtuosī et prudentes sed non perfecte virtuosī et prudentes. sicut declaratum fuit i sexta questione secūdi libri et cetera

Veritur decio octavo Vtri eubulia synesis et gnome sint virtutes abinuicem et a prudentia distincte. Arguitur q̄ sunt virtutes quia habentem perficiunt scilicet intellectum totum practicum et opus ei? bene reddunt. quoniam ad practicum intellectum spectat considerare de his que ad finem. et iudicare de his que per consiliū inuenta sunt. eubulia aut reddit consiliationem bonam et rectam synesis at et gnome rectificat iudiciū et reddunt ipsū donū. cū ergo virtus diffinitio sit que habentē pficit et eius opus bene reddit scō h?. sequit q̄ dicti habitus sunt virtutes. Sed arguit q̄ sunt virtutes distincte ab inice. quia hnt p̄prios act? distinctos videlz eubulia cōsiliatiē inquirē. synesis autem et gnome de inquisitis habent iudicare. Arguit q̄ sunt virtutes distincte a prudentia. quia cum prudētia sit vna omnium agibilium vt aristoteles dicit et visū fuit prius. si esset eodem sibi. sequeret q̄ essent eedē inter se cuius oppositum argutū est. Item auctoritate aristotelis dicētis non autē idem synesis et prudentia cui? rationē assignat quia illi habit? non sunt idē quoz act? p̄prios seu fines p̄prios sunt diuersi. sed sic est de prudētia et synesi quoniam sicut dicit aristoteles prudētia quidē p̄cepta ē. quid enim oportet agere vel non finis ipsius est synesis autē iudicatio solū. Oppositū arguit p̄mo q̄ nō sit virtutes quia virtutes intellectuales sūt quibz vū dicit anima affirmādo vel negandū vt habetur in hoc sexto. eubulia autē non ē hui? moi q̄ ipsa est questio et nudum enūciatio vt dicit aristoteles. Itē cōsiliū cū sit opatio quedā non ē virt? eubulia aut cōsiliū quoddā est vt dicit aristoteles. Itē virtutes nō insūt nobis a natura scō hui?. s; synesis et gnome insūt nobis a natura vt aristoteles dicē videt ergo et. Arguit etiam q̄ non sunt virtutes distincte a prudentia: quia non sūt virtutes morales sed virtutes intellectuales alie a prudentia non sūt nisi quatuor: videlz scientia. sapientia. intellect?. et ars. nulla autē istarū est eubulia vel synesis ergo et. Item virtutes nō sūt distincte que sūt circa idē obiectū. he aut et prudētia sūt circa idē obiectū scz circa hūana agibilia: Itē ad eūdem hitū in speculatis spectat inquirē veritatē et de veritate inuenta iudicare scz ad scia: ergo ita erit in agibilibz. Prop̄ rōnes hinc inde factas tenēt mlti q̄ eubulia et synesis sūt virtutes ad inicē et a prudentia distincte sed non principales ymo annexe prudētie. Alii autē dicit q̄ nō sūt virtutes p̄prie sed ptes vni?

virtutis scz prudētie. vt aut de hoc possit magis appere veritas: Videndū est quid sit eubulia: qd synesis et quid gnome. Dicam? q̄ eubulia dē abeu qd est bonū: et bolesis qd ē cōsiliū quasi bñ cōsiliatiā: ē eni eubulia hitus inclinās ad bene cōsiliandū et kacobulia sibi cōtraria dicitur hitus inclinās ad prauē cōsiliandū. Act? p̄prios eubulie heest bona p̄siliatiō. non tm̄ put cōsiliatiō claudit in se iudiciū de mediis inuentis ad finē statutū. Ex his iam manifestū est q̄ eubulia non est scia quia non inquir? qd iam scim?: Item eubulia nō ē eustochia vt dicit aristoteles neq; solertia. qm̄ eustochia vel solertia ē ars p̄prie scz sine rōciā cōue inuentia mediōrum est ad finē statutū siue ad cōclusionem p̄positam. eubulia autē cōsistit in rōciatiā inquisitiōe mediū. quā oportet aliquādo esse tardā et maturam circa agibilia ne p̄p̄ circumstantiarū varietatem intercitat ignoratiā. Et est sciendum q̄ eustochia et solertia differunt vt superius et inferius solertia nāque gen? est eustochie extendit enim se ad speculabilia et agibilia. eustochia autem extendit se solū circa agibilia. et dicitur abeu quod est bonū et stoccos quod ē cōiecturatio quasi bōa et prompta mediū cōiecturatio. Itē vt dicit aristoteles non est opinio quia opinio sequitur rōciatiuā inquisitiōne et est determinate enūciatiua vni? partis licet cum formidine. eubulia autem est inquisitiua et nudum est enūciatiua. Dicam? ergo scōz aristoteles q̄ eubulia est rectitudo cōsiliū seu habitus inclinās ad recte cōsiliandū ad optimū finē attigendū per optima media quādo et quanto tēpo re oportet et sic de aliis obseruatiōe circūstantiarū dico autē q̄ est rectitudo cōsiliū quia sicut male cōsiliari est peccatū et distorte cōsiliari ita bene cōsiliari est recte cōsiliari. eubulia autē ex p̄prietate nois importat bonitatē cōsiliū videlicet ad optimū finē attigendū quia cōtingit ad malū finem dare rectum cōsiliū et hoc non est bonum cōsiliū. ideo non spectat ad eubuliam. dico autē q̄ per optima media quā vt cōtingit in speculatis cōcludere verum ex flo. ita cōtingit in practicis bonum finē sortiri p̄ mala media ad solum aut bonum consilium non solum spectat bonitas finis statuti: sed etiā inuētō mediōrum honestorū dico quādo et quanto tempore oportet etiam quādoque oportet longo tempore cōsiliari ne intercitat ignorantia. vt dixi p̄s: aliquādo aut parūne idoneitas attigēdi finē trāscat imo prudētia p̄p̄ h̄ iubz aliqñ n̄ vti eubulia s; eustochia solū. vltterius addo et sic de aliis obseruatiōe circū

faciatur. ut enim ad bene consiliandum oportet videre quomodo tempore sit consiliandum. ita oportet videre ubi et quibus sit consiliandum. et sic de aliis circumstantiis. De synesi autem sciendum est quod synesis dicitur a sui quod est cum et neis quod est mens congregata ad iudicandum. busynesis autem dicitur ab eum quod est bonum. synesis congregata ad bene iudicandum aliter dicitur ab a quod est in et sine quod est mens rudis sine carens iudicativa. propter quod nomen affini transit. et in significandum quadam specie animabilis propter rudem. et licet eusynesis addat super synesim: tamen ceterum nos utimur his nominibus tanquam synonymis trahendo significationem simplicem ad partem meliorem que admodum hominem eufortunatum et non hominem infortunatum dicimus simpliciter fortunatum. sicut igitur eubulia se habet ad inquisitionem et inuentionem mediocritatis: ita synesis vel eusynesis se habet ad iudicium de mediis inuentis scilicet quod sit honestum et ad finem attingendum convenientius. unde synesis descriptio potest dici rectum iudicium vel hitus inclinans ad recte iudicandum de mediis per eubuliam inuentis. gnome autem sententia vnde eugnome dicitur ab eu quod est bonum et gnome quod est sententia: quasi bona sententia. sygnome dicitur a signum quod est con et gnome sententia quasi congregata sententia. Istis autem nominibus gnome eugnome et sygnome utimur ceterum tanquam synonymis ut dictum fuit. de synesi et eusynesi. gnome autem non quancumque sententiam designat: sed appropriat designat sententiam pertinentem ad iustum ephekes: vnde gnome se habet ad synesim ut iustum ephekes ad iustum simpliciter et ephekes ad iusticiam. Est ergo gnome putat designat habitum. hitus inclinans ad recte iudicandum de inuentis per eubuliam pertinentibus ad iustum ephekes. Est igitur sciendum ut dicit aristoteles quod ultra opera propria predicta synesis et gnome spectat ad prudentiam precipere executores eorum que per eubuliam inuenta et per synesim iudicata sunt. quod sic intelligitur ut mihi videtur tamen prudentie est indicandum quod oportet agere et quid non et quomodo et quomodo non. et sic de aliis circumstantiis ad hoc enim voluntas incipit impare et virtutes corporis exsequi et per illud impare nihil aliud intelligitur quam efficaciter velle illud quod prudentia dicit esse faciendum. Nam ad tale velle virtutes alie statim exsecutur que illud cum ad ipsam pertinent executio sine igitur statuto: eubulia per inquisitionem consiliatiuam inquirit media opportuna per que finis attingi possit. synesis autem quod mediocritatem inuentorum sit honestum et prudentem iudicat. quod iudicatum prudentie adhuc relinquitur dicere quod si est faciendum. dicto enim quod hoc medium inter cetera sit optimum ad finem attingendum nudum dictum est quod hoc sit faciendum. et hoc vltimum dicitur vocat aristoteles preceptum. quoniam dicit prudentiam esse

preceptiuam et hec omnia videbat aristoteles satis innuere cum dixit. prudentia quod est precepta est quod opera agere vel non. finis ipsi est synesis autem iudicativa solum dicitur ergo multi quod sicut synesis presupponit eubuliam et consistit formaliter in iudicando de mediis inuentis per eubuliam: ita prudentiam dicitur presupponere synesim. et consistit formaliter in precipiendo que per synesim iudicata sunt. et ita dicitur quod prudentia est virtus formaliter distincta contra synesim et eubuliam. propter quod cum aristoteles enuenerunt quibus habitus intellectuales principales: ipse non enumeravit eubuliam et synesim contra prudentiam. vel dicitur est (ut magis mihi videtur) quod prudentia perfecta secundum quam homo dicitur simpliciter prudens homo non solum prudens consiliator aut prudens iudicator aut prudens preceptor vel exsecutor non est vnus hitus virtutis simplici simplicitate ordinis et conexione multarum partium abinuenit formaliter distinctarum. ut mundus dicitur vnus licet multas contineat partes distinctas secundum speciem quod nulla per se dicitur mundus. sic etiam scientiam aliquam totalem et perfectam dicimus aut artem vnam non quia aliquam formam habeat indiuisibilem in se tota. sed quia habet multos processus alios distinctiuos alios diuisiuos alios arismetiuos et multas alias conclusiones varias continet. tamen hec omnia habent ordinem inter se et conexione necessariam. Sicut igitur corpus humanum vnum existens multas habet diuersas partes habentes diuersas operationes ut cor cerebrum epa caput pedes et manus: sine quarum diuersis operationibus opus finale totius expleri non potest: nec etiam opus vnus partis fit opus aliis partibus. Ita oportet imaginari quod perfecta prudentia sit hitus vnus continens plures habitus partiales. sine quibus operationibus opus eius finale non potest expleri: sed habitum consiliatiuum/hitus iudicatiuum/habitum preceptiuum/ seu executiuum et ut corpus humanum non est cor tamen vel cerebrum tamen: sicut mundus non est formaliter celum tamen aut ignis etc. Ita prudentia non est formaliter habitus consiliatiuus vel preceptiuus tamen etc. imo perfectio eius consistit in eorum aggregatioue ordinata et conexa. vnde non videtur esse dubium quin ex his tribus hitibus constituat vnus totalis habitus virtutis ordinis et conexione et conectatur adinuenit consiliatiuum/iudicatiuum/preceptiuum. sic quod preceptum non potest fieri sine iudicio: nec iudicium sine consilio. Item consilium nihil aut modicum potest fieri sine iudicio nec iudicium sine precepto talis aut hitus totalis non videtur nominari nomine congruentiori quam nomine prudentie. concedatur igitur quod illi habitus partiales bene contra se inueniuntur sed non distinguuntur contra prudentiam

tiam simpliciter dicitur et perfecta. nisi ut partes contra suum totum. concedatur etiam quod eubulia est virtus intellectus consiliatiui. synesis intellectus iudicatiui. sed non totius intellectus actiui. Et quod de prudentie iam incepimus loqui videndum est magis complete quo modo partes prudentie distinguuntur. Dicunt ergo aliqui quod prudentie sunt quattuor opera principales. Primum est inuentio mediocritatis ad finem statutum congruorum. Secundum est iudicium de honestate et congruentia mediocritatis inuentorum. Tertium est preceptum iudicatorum. Quartum est executio preceptorum. puto tamen quod hoc quartum non sit opus elicitum a prudentia ut dixi prius. sed vel a voluntate vel potentiis anime aut corporis et virtutibus earum. si tamen ita esset ut dicitur tunc essent sed illa quattuor opera quattuor partes principales prudentie. scilicet inuentio. iudicatio. preceptio. et executio. quarum iterum quilibet habet plures partes siue plures exigit vires vel habilitates ut illi dicitur ad hoc ut possint perficere opus suum. Nam quibus ad inueniendum medium vel non oportet consiliari. vel modico tempore consiliandum est dicitur est plus. ne idoneitas attingendi finem transeat. Et tunc oportet uti eustochia siue solertia. aliquando tamen oportet consiliari. et tunc habet locum eubulia. que iterum plures requirit vires. Ad bene enim inueniendum medium valet multum preteritorum recordatio que vocari solet memoria. deinde requiritur presentium ad preterita collatio vel etiam mediocritatis inuentorum collatio. que solet dici ratio. sed forte quod hec ratio pertinet ad partem iudicatiuam adhuc ei ad omnem istorum perfectionem requiritur docilitas que est habitus ad bonam eruditionem. parum enim est quod vnusquisque potest capere a se ipso multum aut quod ab alio vnde vultus. Qui sollers. docilis. memor est qui vult rationis. Rectum consilium perficit ille suum. Contra sunt quattuor defectus impediens partem inuentiuam scilicet tarditas ingenii contra eustochiam. Indocilitas contra docilitatem. obliuio contra memoriam. et inertia siue ignauia rationandi et conferendi contra rationem. vnde vultus. Tardus. et indocilis ignarus et imemor existans. Rectum consilium non facit ille suum. Dicunt etiam quod pars iudicatiua quam aristoteles vocat synesim quattuor habet partes vel habilitates exigit sine quibus non potest ipsa esse bona et perfecta. quasi cum de conclusione fiat iudicium permissas. oportet sana capere maiorem et minorem. et excludere defectum a maiori et minori. conceptus igitur maioris est sana estimatio finis et legis propter quam et finem quam dicendum est sic operandum esse in tali casu. et voca-

tur intellectus. conceptus autem minoris est sana apprehensio presentis operabilis quod agit vel circa quod agit. et vocat sensus quia particulare agibile mediante sensu ab intellectu comprehendit. defectus autem excludit a maiore per collectionem constantiarum omnium que debent operari. et hinc re collectio vocat circumspectio. a maiori vero defectus excludit per discretionem bonorum et malorum possibilem euenire actui vel operi. quam discretionem macrobius vocat captionem vel cautelam: per quam cauentur imminencia mala. vnde vultus. Hinc intellectus. sensus. cautela malorum. mens circumspecta. dant bona iudicia. Contra autem iudicium deprauat ebetudo mentis contraria intellectui. in sensatio contraria sensui. incautela pertraria cautela. vbi scilicet est precipitatio ad pericula sine necessitate et incircumspectio contraria circumspectioni. vnde vultus. Mens ebet. insensata manens incauta periculis. Incircumspecta. dant mala iudicia. Item dicunt illi quod pars preceptiuam ad hoc quod preceptum sit bonum et utile requirit duo ex parte intellectus et duo ex parte appetitus. ex parte enim intellectus requirit primo certam determinationem. secundo requirit efficacem suasionem. appetitus enim preceptum formidabile non recipit bene neque preceptum etiam non vallatum suasionibus. Ex parte enim appetitus requirit primo benignitas ut prompte obediat rationi. secundo requirit constantiam per quam firmet in hinc obedientiam. vnde vultus. Certa ac suauius mens constans atque benigna. vtile preceptum perficit ipsa suum. Contra ambiguitas contraria certitudini. fatuitas contraria suasioni malignitas. id est peruitas contraria benignitati. et inconstantia propositi contraria constantie reddunt preceptum vanum et inutile: vnde vultus. Ambiguus. fatuus. inconstans. atque malignus. vanum preceptum construit ipse suum. Ad partem etiam executiuam quattuor requiruntur ut dicunt scilicet prudentia vigilantia diligentia. et sollicitudo. prudentia enim curat ut nihil desit eorum que sunt necessaria operi. vigilantia intendit qualiter opus ex omnibus periculis agatur. diligentia vero amori conexa opus continuat continuatum tenet. sed sollicitudo labori conexa occupatur circa plurima. vnde vultus. Si cu ro. vigilo. si diligo. sollicitor. vtiliter pago que per agenda volo. Et per oppositum in prudentia somnolenta negligentia et vagabundantia contraria predictis nunquam agunt feliciter opus suum. vnde vultus. Nec somnolenta nec mens impudica felix nec torpens animus nec vagabunda manus.

Tullius aut in rhetorica sua tres ponit partes prudentie p aspectu ad tres ptes ipis ad quas semp oportet prudente aspice. dicente Seneca in libro de quattuor virtutibus cardinalibus Si prudens es animus tuus tribus tpebus dispesatur pntia ordina. futura pvide. et pterita recorda. na q nihil de pterito cogitat. vita pdit q nihil de futuro pmeditat in oia incautus incidit. et sut iste ptes tres. memoria. intelligetia. et prudentia. Memoria p qua aim repetit illa que fuerit. Intelligetia est p qua ea pspicit q sunt. Providetia vero est p qua futurum aliqd videf anteq factu sit. et fm istas ptes tres sumunt tres spes artis rhetorice fm An. pars eni iudicativa respicit pterita. pars aut exclamativa pntia. pars vo cofiliativa futura. Aliter adhuc i sexto huius distinguit An. prudentia fm distinctione honoru q ipsa nobis pcurat. alit ea bonu dicit monasticu. qd vnusquisq sibi pcurat p monastica prudentia. alteru dicit bonu economicu qd vnusquisq p prudentia economica pcurat domestice coitati. Alteru vero dicit bonu politicu qd vnusquisq p prudentia politica pcurat coitati civili. Et adhuc An. ponit alia prudentie diuisione fm diuersitate officioru que gerimus in coitate civili. alia eni est spectans ad pncipe que dicit architectonica siue legispositiue. alia vero spectat ad subditos que dicit coi noie politica. de qbus ante satis dictu e. Et mo cofilii possem diuidere prudentia economica in paternam et filiale in virilem et vxoria. in dnatiua et seruitale. s3 no est vis.

Ad rones dicendu est q ille que arguunt ad pmam partem satis pcedunt p dicta. Ad pmam in oppositu dicit q virtutes totales bene sunt quibus verum dicit anima s3 no oportet hoc cocedere de omnibus virtutibus partibus aliqua totalem integrantibus. Ad aliam dico q eubulia aliqn et synesis et gnome capiuntur pro operationibus que sunt rectum consilium et rectum iudicium et sic no sunt virtutes. aliqn aut capiuntur pro habitibus ad huiusmodi operationes inclinantibus intellectum et ita dicuntur virtutes. Ad aliam dicitur vt dicit An. de innatis virtutibus et prudentia vt etiam de virtute naturali et morali. q ex altera et altera complexionem naturali fm qua sensus nati sunt aliter et aliter et peius melius de seruire intellectui. nos videmus aliquos innatos ad prompte rocinandum et media faciendum et inueniendum tam in speculatiuis q in

practicis. alios aut innatos ad pfundius et firmitus iudicandum. licet no sint multu inuentiu. Alios aut ineptos ad rocinandi promptitudinem et ad iudicandi certitudinem ppter qb aliqui pauco studio prudentiores fiunt aut sapientiores q alii multo. he aut habilitates ad rocinandum et certe iudicandum vocant eubulia. et synesis naturales que no sunt partes prudentie. s3 de innatis. Preter has aut habilitates requiruntur habitus acquisiti p multiplicis operationis exercitium et longam experientiam agibilia humanorum inclinantes pfecte ad recte iudicandum et bene cofiliandu seu pfulendum. qui dicuntur eubulia synesis prudentiales. et isti sunt partes prudentie. Alie rationes satis procedunt viis suis. Et sic est finis questionis.

Veritur decimo nono. Vtrum virtus moralis faciat intentionem rectam prudentia que ad hanc. hoc est dictu vt per virtutem moralem habeamus rectam estimationem de fine in ipsis agibilibus. et p prudentia de ordinatis ad finem. sic eni exponendus e titulus questionis qa intendere significat i aliquid tendere. tendere aut sc3 i finem pncipaliter no in alia nisi ppter finem. Arguit qd virtus moralis magis rectificat ea que ad finem q in intentionem. quia virtus diffinitiu est habitus electiuus. 2o huius. electio aut no est ipius finis s3 eorum que ad finem tertio huius. Itē virtus est circa difficile secundo huius. vnde virtus in nobis requiritur ad reddenduz ea facilia et delectabilia. que prius erat tristia et difficilia. virtus eni ex assuetudine acquiritur 2o huius. assuetudinis aut est facere facilia et delectabilia. que prius erat tristia et difficilia. vñ pmo rhetorice sollicitudines studia et conatus tristes vel si no assuefiant. consuetudo aut facit delectabile. s3 no circa finem fm se. imo circa ea que ad finem magis versat difficultas p tristia ergo etc. Item videtur q ad vtrumq sc3 ta ad virtutem morale q ad prudentiam ptinet rectitudo ta circa finem q circa ea que ad finem quia circa vtraq rectitudo estimationis pertinet ad habitum intellectualem. rectitudo aut

inclinationis ad morale. Item videt q non indigeamus vtute morali ad rectitudinem estimationem de fine: qa ad tale rectitudinem determinati sumus a natura. pncipia eni cognita sunt naturaliter p se. et si ignoraremus ad que finem tendere debemus quod sciremus ad quod nos assuescere oportet manifestu est igit q sic a nobis auferret ois via determinandi nos ad bonu qd esset valde inconueniens. sicut eni natura dedit aliis impetu tendendi determinate in finem debitu. ita et nobis. no eni minorem deus et natura debuit habere sollicitudinem de nobis q de aliis quare etc. Item si vtus moralis faceret intentionem rectam. prudentia aut que ad hanc sequetur q vtus moralis pcederet prudentiam p seipsa est falsu. q et ans. falsitas pntis p3. quia prudentia vel actus eius ponit in diffinitione vtutis cu dicat determinata rone vtique sapiens. i. prudens determinabit tu qa vtutis est inclinare ad id quod psetiatu est rone que ptinet ad prudentiam. tu qa actus appetitus no habet formam modum virtutis nisi fm q rone conformatur. et ita prudentia determinat formam et rone ipsi vtuti. determinas aut pus est ipso determinato. vt ca effectu. tu qa dicit An. q no est possibile bonu esse pncipaliter sc3 p virtutem morale sine prudentia. s3 consequentia pncipalis pbatur qa pus oportet habere rectam estimationem de fine. q haberi possit de his que ad finem sunt. cum fines in agibilibus sint vt pncipia in speculabilibus. et quia scdm exigentiaz finis oportet cetera moderari. ergo etc. Oppositum dicit An. adhuc opus pficit et scdm prudentiam et virtutem moralem. virtus quidem eni rone rectam facit prudentia aut que ad hanc. Itē pus dixit no erit electio recta sine prudentia nec sine morali virtute. hec quidem in finem illa aut que ad finem facit operari. Item recta estimatio de fine est pncipium i agibilibus. s3 virtus facit rectam estimationem de pncipiis. pbatio quia que malitia corrumpit circa que facit mentiri. ea saluat vtus moralis et circa ea facit veru dicere. Itē ex immediate dictis apparet q cotingit mentiri de fine agibiliu. qa ita ptinigit negare pncipia prudentie. modo vt aliqua scia. vt physica vel mathematica no habet via ad negantem sua pncipia. ita neq prudentia et ita apparet q oportet ponere aliunde quo homo determinabit ad dicendum veru. et no p prudentiam q per virtutem morale. Primovidendu est q vltimus finis

agibiliu determinatus est nobis p naturam fm com eius rone. intantū q nullus sic mentitur de eo fm intellectu qn sit amadus et psequendus. nec voluntate cotingit ferri in oppositu. exemplū omis cocedunt saltē interiori mēte (licet aliqui ore negent) vitā optimā esse amādā et psequendā. et q p tanto sit magis amādā et psequendā: qto est melior et delectabilior. et voluntas no pot ferri in oppositu fm oppositā rationem. nullus eni pot velle vitā malā et triste sub ratione malitie et tristitie. io necesse est si voluntas debeat trāsire in actū circa vitā optimā sub rone obtimitatis. q velit eā. ppter qd dicebat in 3o q ipius finis est voluntas et no electio. Ex his aut iā manifestu est q isto modo nec vtus moralis nec prudentia facit intentionem rectam. s3 naturalis inclinatio intellectus ad veru. et voluntatis ad bonu. nec isto modo malitia puerit nec metiri facit circa pma pncipia. s3 vltimus finis fm eius spēale rone no est nobis determinatus a natura. imo cotingit metiri circa ipm. et voluntate ferri no oino recte in ipm. ppter hoc q metiri cotingit in dicendo que est res illa que est vita optima et delectabilissima. fiat eni syllogismus practicus talis. vita qto est melior et delectabilior tato magis e amādā et psequenda. s3 cotemplari vel opari fm virtute est vita melior et delectabilior quā sensuali: ex delectari vel q pecuniis aut honoribus abundare. q cotemplari et opari fm virtutes est magis amandū et psequendū. io etc. multi aut minori ppositiōi no cōfētūt. ppter qd etiā cōclusionē no cocedūt. et ob hoc etiā voluntas eorū no recte ferret in finem sc3 in opus cotemplationis vel vtutis. s3 distorte in delectatiōes sensuales pecunias aut honores. Si aut mior dicti syllogismi interiori mēte cocederet. cōclusio no negaret nec illo iudicio stante voluntas ferret in finem no recte. stāte eni iudicio q cotemplari sit magis amandū et psequendū q delectari. voluntas no eliget delectari dimittēs cotemplari. sicut dicit in questione quarta tertii. Si igitur querat quid faciet rectam estimationem de cōclusionē. respondebo q recta estimatio de minore cu maiore. qm scientia pmissaruz (vt dicit linconiensis pmo posteriorū) gignit scientiam cōclusionis in anima. cu igit quicqd est causa cause sit causa causati. illud facit rectam estimationem de cōclusionē quod facit nobis rectam estimationem de minore hoc autē quid sit illud dubiu est. Quidā eni putant di

etā syllogismū nō esse prudentialem. qā dicat prudentie aut tres aut quattuor esse partes tā tū fm dicta in alia questione. scz inuentiam mediōrū ad finē ordinatōrū. iudiciū de mediis inuentis. pceptiū mediatorū. 7 forte ex secutiū. he aut oēs partes circa media ad finē ordinata versant. iō tota prudentia videtur circa oīa hmōi media laborare. dictus aut syllogismū nō est de mediis s3 est solū ad statuen dū nobis finē. nō enī sufficit finem esse nobis statutū fm vlem rōnem. scz q optima vita sit amanda 7 psequenda. qā si ignoraremus que res sit illa vita optima. nesciremus qd psequi. ppter quod dicit 3° de anima qvltis estimatō nō mouet. oportet ergo in particulari scire q res sit illa vita que ē amanda 7 psequenda. quo scito prudentie est inquirere p que media res illa psequi valeat 7 attingi. Item finis est pimum pncipiū in agibilibus. 7 oportet quālibet scia 3 7 pari rōne prudentiā supponere sua pma pncipia. ergo nō ptinet ad prudentiā statuere sibi finē. s3 hoc nō videt mibi verū. qm pmissio dicti syllogismi sūt tales q ipis cōcessis aut negatis erit aliter aut aliter opandū. ppter quod fm dicta pūs ille alie pmissio videt esse practice 7 ad prudentiā ptinere. nec valet pma rō iporū que dicētur ante oēs illas partes eē aliam statuentē illis finē fm rōem particularem vel forte dicere q oēs ille tres partes locum hāt in syllogismo p̄dicto. oportuit enī pmo mediū syllogismi inuenire. 2° de pmissis ex dicto medio cōstituti de cōclusionē iudicare. 3° p̄cipere q media ingranē ad finē statutū attingendū in cuius p̄cepti executione dicte tres partes hāt iterū locū. 7 ita deiceps donec opus sit cōpletū. Secūda etiā ratio eorū nō valet quia nō oportet sciam sua supponere pncipia scdm quācumq rationem. licet enim in phylosophia naturali sit suppositum vel quasi suppositū naturam esse. tamen non est suppositum materiam primam esse. nec formam substantialem esse distinctam a materia. imo inquiritur primo physicorum. propter quod alii dicunt magis probabiliter ut mihi videtur q illa minor que dicit cōtemplari 7 operari secundū vtutes est melius 7 delectabilius. quā delectari 7 c. est pncipium practicū p se notū vel quasi. sufficit enim ad dicte minoris cōcessionem experientia 7 debitū ministerium sensus ipsi intellectui hoc enī scz q ad p̄positionē aliquā cōcedendā indigeamus experientia 7 debito ministerio sē-

sus nō tollit qn illa p̄positio sit pncipius per se notū apud intellectū sicut visum fuit in vnde cima questione sexti libri. Et quis ita fit. tū intellectus impediri pōt a cōcessionē dicti pncipii. vel quia nō exercuit opus cōtemplationis nec virtutis. ppter quod bonitatē ipsius delectationē consequentē ipm non potuit experiri vel quia affectiones inordinate sensitui appetitus ad delectationes sensuales traxerunt intellectus ad iudicium ineptū. vel quia tediū tristitia siue difficultas apparuerunt cōiungi studio contemplatiuo. siue operi virtuoso. huius opus virtutis exerceatur. 7 inordinata affectio sensitui appetitus moderetur 7 tediū tristitia siue difficultas apparens in ope virtuoso remoueatur. statim intellectus percipiet opera virtutum esse meliora q delectationes sensuales q pecunias aut honores. 7 in eis voluntas magis gaudebit. aliter aut nō. virtutes autem morales inclinant ad exercitiū operis virtuosum. moderant affectiones appetitus sensitui. 7 opera virtutum reddunt multo delectabiliora atq̄ facilia q sint opera viciorum. sicut etiam in rei veritate delectabiliora sunt 7 facilia. vñ pmo ethicorum secundum seipias vtiq̄ secundum virtutem operationes delectabiles 7 Seneca q̄tum ad facilitatem dicit in libro suo de ira sic nec vā quibusdam dicitur est arduum in virtutes 7 asperum iter est. facilis est ad beatam vitam via delirare negocio sius vacat pudicitia. libido occupatissima est. omnium deniq̄ virtutum tutela facilis posito ergo exempli gratia de quo nō curemus an sit vel non: q̄ predictus syllogismus vel alter quicumq̄ talis processus per quem finis vltimus humane vite nobis statuatur. sit primus prudentialis processus. 7 dicti syllogismi conclusio sit prima prudentialis conclusio. manifestum est satis ex dictis quo modo virtus moralis prudentia faciant ad habendum de dicta conclusione rectam estimationem. apparet enim q ad principium circa quod non contingit errare scilicet ad maioris propositionis concessionem neq̄ virtus moralis neq̄ prudentia aliquid operatur. sed solum illa virtus intellectualis q̄ vocatur intellectus. apparet secundo q ad secundū principii circa quod contingit errare scilicet minoris propositionis concessionem prudentia non operatur sed intellectus et virtus moralis. 7 dico intellectus tanq̄ virtus elicitā iudicii. dico aut virtus moralis. tanq̄ remoti-

na phibentium ex parte appetitus. sic enī malitia corrumpit illud pracū pncipius. scz in q̄tum firmat 7 auget impetū passiois in appetitu. phibentem intellectum a vero iudicio qā sic sensus inepte ministrat obiectum. Sed tertio apparet q ad cōcessionem cōclusionis operatur virtus moralis 7 prudentia. dico aut virtus moralis dupliciter. Vno mō in quātu operatur ad dicti pncipii cōcessionem. ex quo ipsa conclusio inferebatur. Scdo quia remouet phibentia ex parte appetitus. vicius aut appetitus rebellat 7 recto iudicio pncipii. 7 recto iudicio cōclusionis 7 pcepto sequenti dictum iudicium: 7 executionē tollit oīno. dico aut prudentia dupliciter. Primo in q̄tum ipsa vtens logica ordinat processum ad conclusionē ex cōcessis pncipiis inferendam. 2° in q̄tum eligit iudicium de veritate cōclusionis virtute concessionis pmissarum 7 ordinati processus. Ex his apparet quarto q virtus moralis atcedit prudentiam. nō tñ virtus moralis pfecta s3 inchoata aut p assuetudines aut p bonā natiuitatē vel p bonam inclinationē naturalem. vñ pueri si nō habeant inclinationē valde bonā naturalem. valde indigent ad cōcessionem pncipiorum moralium bono cōsuetudinali exercitio. p doctrinam. p p̄suationem. p castigationē parentum aut amicorum. vel erit valde difficile ipsos fieri prudentes. ppter quod dicit in secundo huius. nō parū differt si vel sic ex iuvene assueferi. Et ad hanc sniam cōfirmandam valet q iuvenes 7 passionū secutores nō sunt huius scientie que est pars prudentie vt dictū fuit. viles auditores. Vltimus aut post dictū cōcessum scz qn nobis statutus fuerit finis. oportet ad media se conuertere p que finis ille possit attingi pmo quidē inueniendo media illa vt dictum fuit pūs. Secundo iudicando de mediis inuentis. an sint decentia vel indecentia. 7 que sint decentia ad finem attingendū. Tertio p̄cipiendo quatenus quod iudicātū est decentius exsequatur. In pmo aut istorū prudentia opatur s3 nō virtus moralis. quod ex h̄ patet quia astutus homo 7 valde prāus bene sciret ista media inuenire. q̄tum enim ad hoc astutus 7 prudens modicum differre videtur. In 2° vero illorū scz in iudicando decentia mediōrū inuentorū prudentia 7 virtus moralis simul operant. hec quidē elicitua iudicii. illa autem remotia phibentū ex pte appetitus sensitui vt dictū fuit. In tertio vero scz in p̄-

cipiendo similiter vtrāq̄ opabitur. viciū enim inclinans ad sensalia 7 fugiens laborē deprauat hmōi pceptum 7 iudiciū. qm aut dicit Aq̄. virtus intentionē facit rectā. nō erat eius intentio q ipsa nihil operaretur circa media. s3 q̄ illa pmissio siue prudentia opabatur ad cōcessionem pncipiorum pmi processus prudentialis facientis sibi finem. qm aut dicit. prudentia autē que ad hanc. nō erat eius intentio q̄ prudentia nihil oparet ad cōcessionem cōclusionis per quā nobis finis statuitur. nec ad processum per quē finis cōcludit. s3 hoc dicit quia prudentia siue adiutorio virtutis moralis vel quasi. est iuentina mediōrū cōcludentiū ad statutū finē. In hac ergo ordinatione cōclusionis gauisa est anima mea multū. qā rationes que apparebāt difficiles sunt solute si quis ea consideret que dicta sunt.

¶ Ictimo queritur vtrū virtus moralis possit nobis acquiri sine prudentia
Arguitur q sic qā scia cū sit hitus conclusionis speculative. supponit habitū pncipiorum speculative. ita prudentia cū sit hitus conclusionis practice supponit hitū pncipiorum s3 ille hitus pncipiorū supponit virtutē moralem. qm illa pncipia siue morali virtute nō cōcedunt. vt dictū fuit. malitia enī corrūpit pncipia practica. ergo virtutē moralem oportet acquiri an prudentia. Item hō dicit bonus homo simpliciter p virtutē moralem. s3 absq̄ prudentia moralē. Minor pbat. qā dictū fuit q hitus acq̄tus p doctrinā scz librorū moralium 7 decretorū ptinet ad prudentiā ppter quod nullus videt acquisiuisse prudentiā. que nō studuit dictos libros. 7 n̄ multi sunt boni homines licet in dictis libris nihil studuerint. Item ad bene agere requiritur virtus moralis. s3 ad bene agere nō requiritur prudentia. ergo virtus moralis pōt esse sine prudentia. Maior pbat. qā virtus moralis apud aiām est sicut sanitas apud corpus. vtrāq̄ enī pficit. hec aiām. illa corpus 7 opus eius bene reddit. modo sanitas exigitur ad bonam 7 expeditam corporis opationem. ergo 7 virtus moralis ad bonam 7 expeditam anime actionem. Minor vero pbat. quia prudentia se habet ad virtutem moralem sicut ars medicine ad dispositiones corporis. prudentia enim est cognitua iustorum 7 iniustorum. pulchrorum 7 turpium. 7 oīno illorū
y iii.

circa que virtutes et malitie versantur: ut ars medicinalis est cognitio sanorum et egrorum. et omni no illorum circa que sanitas et egritudo versantur modo ad bene operandum secundum corpus non requiritur ars medicinalis. sed sufficit sanitas, ergo ad bene operandum secundum animam non requiritur prudentia sed sufficit virtus moralis. Item ex dicta proportione et similitudine potest argui sic. sanitas potest haberi sine arte medicinali. ergo et virtus moralis sine prudentia. Item virtus moralis acquiritur ex assuetudine in bonis operibus. sed aliquis potest assuefieri in bonis operibus sine prudentia ergo etc. Sed tu dices. dicitur minor est falsa quia sine prudentia non cognosceret que sunt bona opera. Respondebo quod licet non cognoscat ex se que sunt bona opera. tamen possum credere prudenti. et ita me assuefacere in his que prudens dicit. Nam enim qui sanat non oportet habere sciam medicinalem. sed credere habenti et operari secundum iussu eius. sic est hic ergo etc. Oppositum dicit Aristoteles. Dicens quod licet virtus naturalis possit haberi sine prudentia. tamen virtus prudentialis id est moralis non potest haberi sine prudentia. Item sine recta ratione non est virtus. cuius recta ratio in eius definitione ponatur. sed non fit recta. nisi per prudentiam. igitur virtus moralis non est sine prudentia. Item virtus est habitus bene et recte electivus. sed non erit electio recta sine prudentia ut dicit Aristoteles. igitur etc. Ad evidentiam huius questionis sciendum est secundum Aristotelem quod in nobis ratio ex parte virtutis cognitive que ex parte appetitive duplex invenitur habitus. scilicet unus naturalis. que ex naturali dispositione et certa complexionem habet confestim a natiuitate. Alius per doctrinam vel experientiam et assuefactionem acquisitus. Et utrobique habitus ille naturalis potest esse bona dispositio. scilicet dispositiones ad bene agendum. vel mala scilicet dispositiones ad male vel non bene agendum. Bona igitur naturalis dispositionem ex parte virtutis appetitive vocat Aristoteles. virtutem naturalem que natiuitate et mores inatos nobis dicitur quod omnibus videlicet singulos mores existit natura aliqualem tenent iusti et temperati et fortes et alia confestim habent a natiuitate. vocat etiam mores non quia sunt vere mores. cum sint absque omni consuetudine. sed mores dicitur quia morum habent similitudinem. Et non solum invenitur dispositio naturalis inclinans ad bonos mores. sed etiam ad malos que vocari potest malitia naturalis. multi enim a natiuitate inclinant ad iracundiam. ad intemperantiam ad avaritiam et sic de aliis. et hoc invenientes probatur bene ab Aristotele. in sexto de animalibus. Bona autem di-

spostionem ex parte virtutis cognitive vocat Aristoteles demoticam. quod forte idem significat quod industria naturalis. prout autem dispositio potest vocari ebetudo. et cum homo spiritus habeat in organo virtutis cognitive mobiles et flexibiles. ad quod disponit humiditas et caliditas ipse naturaliter dicitur inveniunt multitudinis mediorum ad quemcumque finem voluerit. et si cum hoc organum memorie fuerit bene receptivum. ad quod bene disponit frigiditas et siccitas organi. tunc ipse erit bene iudicativus et profunde propter experientiam que non nisi ex multis mediis proficit. unde talis erit naturalis ebullitio et synesis. et ita valde bene erit dispositus ad prudentiam si bene sit dispositus. ad mores siue ad virtutes morales. et si fuerit dispositus ad vicia. tunc ipse propter naturam habebit maximam ad astutiam. si vero contrarie fuerit dispositus. erit ebrius omnino nec potest ad aliquid dare consilium. nec de consiliis sciens iudicare. imo quicquid nec potest ad hoc quantumcumque volens recipere disciplinam. et talis dicitur asinus vel asinus propter defectum iudicii. Et dicitur ab a quod est sine et synesis. Et dicitur abulio propter defectum consilii ab a quod est sine et bula quasi sine bula. vel melius ebullio ab e quod est extra. et quicquid etiam contingit aliquos esse rudes in consilio profundos autem in iudicio vel e converso. secundum varietatem dispositionis naturalis diversorum virtutis sensibilis organorum. dicte autem dispositiones naturales ex parte appetitus. quia disponunt ad virtutes morales aliquam virtutes morales dicuntur. et quicquid dicuntur prudentia quia disponunt ad prudentiam. si ergo prudentia et virtus moralis capiuntur per deas naturalibus habitibus vel dispositionibus. non est dubium quod separari possint et in hominibus et in animalibus brutis ut apparere potest in toto libro octavo de animalibus et in libro de phisonomia Aristoteles. et per conclusionem notissimam. sed dicti habitus non debent dici proprie et principaliter virtutes in hominibus. quia non proficiunt simpliciter intellectum et appetitum nec eos determinant ad optimas operationes ipsorum imo demotes ita disponit ad astutiam ut ad prudentiam. propter quod tales habitus scilicet de imus potest esse pessimus si male fuerit imo rigeratus. virtutes autem naturales semper in idem opus inclinant quantumcumque circumstantie fuerint repugnantes. exemplum fortitudo ad semper expectandum pericula. mansuetudo ad semper sustinendum iniurias et patiendum. liberalitas ad semper expendendum vel indigne omnibus dandum. et sic de aliis non enim sequuntur principium directivum scilicet discretivum circumstantiarum sed inclinant sicut

gravitas que semper monet lignum deorsum siue in locum conservativum ipsi. siue in locum destructivum ipsi. puta ubi erit ignis combures ipsi. sic autem inclinare semper in idem non est bonum sed aliquam malum valde. quoniam aliquam fugiendum et aliquam aggrediendum est. et aliquam dandum et aliquam retinendum. habitus autem illi qui dicuntur proprie et principaliter virtutes appetitus sunt illi qui semper ad optimum opus inclinant appetitum. de quibus dicendum est quod non possunt acquiri perfecte sine prudentia. quod potest declarari. tales habitus non sunt naturales ut apparuit ergo sunt ex assuetudine acquisiti. consuetudo autem vel est multiplicatum exercitium solum operationum vel ex hominum multiplici exercitio generatur. Operationes autem sunt dupliciter esse siles. Vno modo secundum substantiam ipsarum. ut dare et dare. vel aggredi et aggredi etc. Alio modo possunt dici conformes secundum similitudinem seu similitudinem ad aliquam regulam. Exemplum si la tomus unum lapidem faciat acutum. et alium rotundum et unum rectum. et alium tortuosum. regula data sibi tali exitu. ipse dicitur semper consiliter operari quia conformiter regule sibi date. habitus autem inclinans se per appetitum ad opus bonum non est generatur ex operationibus secundum substantiam consilibus quia tunc semper inclinaret in tales. quemadmodum habitus naturalis. quod non esset bonum. non enim oportet semper agere consiliter secundum substantiam operationis. sed aliquam aggredi et aliquam fugere. aliquam dare et aliquam retinere etc. oportet igitur illum habitum esse generatum ex operationibus sibi secundum proportionem ad regulam. regula autem cuius operatio conformis fit semper bonam et optima est recta ratio de agibilibus distribuens secundum circumstantiarum exigentiam quoniam opus sit intendendum aut remittendum et ubi. et quomodo. et sic de aliis ad perfectionem operis requisitis. hec autem recta ratio prudentia est vel opus proprie prudentie. manifestum est quod virtutes appetitus dicte proprie et principaliter non possunt sine prudentia generari. Plurimi autem valde decipiunt opinantes quod virtutes inclinant ad certas passiones et operationes secundum substantiam. puta medias. et sic putant virtutes esse vere medias extremorum viciorum. sicut tepidum est medium calidi et frigidi. et ita putant virtutes ab iniuria et a prudentia posse separari. quod est totum falsum. imo virtutes inclinant ad insequendum se in omni tempore iudicii rationis quodcumque recta ratio suaverit. propter quod ad vicia se habet quasi totaliter disparte. vicia namque inclinant ad certas operationes et passiones. virtus autem semper ad iudicium rationis. Adhuc ulterius sciendum est quod aliquis potest assuefieri in operationibus

consonis recte rationi dupliciter. uno modo quod non sibi sed alteri credat prudentem et secundum eius consilium operetur. Et isto modo habitus generabitur bonum in appetitu sed non perfecte simpliciter. quia cum deficeret doctor exterior. non haberet quo modo possit recte operari et quia corda hominum sunt nobis occulta. propter quod aliquam credimus tale fore prudentem et bonum virum. quod est astutus et malus. idem non erit bonum ad eum inclinare suum appetitum. propter quod oportet ad perfectionem virtutis moralis habere prudentiam in se ipso. Et forte quod si intendebat Aristoteles. cum dixit non enim quod solum secundum rectam rationem sed qui cum recta ratione habitus virtus est. Ad rationes ad primam dicitur quod ad concessionem primorum principiorum practiorum omnem actum prudentie perfectionem non indigemus virtute morali perfecta. sed sufficit virtus moralis inchoata per bonam natiuitatem quam vocamus naturalem vel per assuetudinem doctrinalis a parentibus vel aliis suadentem vel cohortantem. Ad aliam dicitur quod boni homines dicuntur si solum habeant habitum inclinantem ad credendum his que putant esse prudentes et ad operandum hoc secundum consilium ipsorum. talis autem habitus non est perfecta virtus ut dictum est. et tamen illa acquiritur secundum rectam rationem licet non sit cum recta ratione. cum etiam homo licet non possit habere prudentiam perfectissimam siue scia doctorum librorum vel egpollentium. tamen multa potest habere prudentiam et per omnes virtutem multam moralem sibi correspondentem licet non perfectissimam. talis autem dicitur bonus simpliciter. idem non oportet omnes habere perfectissimam. unde primo rhetorice dicit Aristoteles quod virtutes morales existimandum oportere quidem participare omnibus. sed non eodem modo. sed quantum unicuique ad sui ipsius opus. Ad aliam potest dici quod sanitas ad corpus est virtus naturalis appetitus ad appetitum. non ut virtus principalis saltem quantum spectat ad propositum. propter quod in aliquo casu sanitas potest esse corpori causa male dispositionis. ut si quis in tantam multum comederet. corpus propter sanitatem bene dirigentem et multum in substantiam corporis convertentem poterit super repleti. ut humores iam peccent in quantum. licet non in quali. ex quo oportebit tandem illos humores corrumpi. et ita generari egritudinem aut mortem. per idem patet quid sit dicendum ad aliam rationem et ultima ratio soluta est per predicta. Et sic finitur.

v Inesimo primo queritur. utrum virtutes morales sint necessario conexe ad iniuriam Et arguitur quod non. quia generantur ex eodem y iiii.

exercitio actū 2° huius. aliquis aut pot exerceri in actu vnius virtutis absq hoc qd exerceat i actu alterius. Item aliquis pot esse magis dispositus vt a natura vel aliunde ad vna virtutem q ad alia. vn dicitur sexto huius oibus eniz videt singulos mores existere naturat. s3 forma ceteris paribus generalitius. 7 pfitur i materia magis disposita ad ipam. ergo ho habet acquirere vna virtute nō alia. Cōfirmat qd si vna nō posset acquiri an alia. tūc ex actuvnius virtutis alia virtus acquireret. qd est fīm.

Itē oportet assignare cam connexionis vel ex pte pncipii effectiui. qd nō videt qd causantur ex actibus. 7 aliqs pot exercitari circa vnius actū absq. vel ex pte subiecti qd non pot dici. qd vt omīs virtutes morales sunt in appetitu. ita omīs intellectuales in intellectu. q tū nō hnt necessariā cōnexionē. vel ex pte obiecti. qd nō pot esse qd distinguunt penes obiecta. vel ex pte finis. qd esse nō pot. qd fines p prios habent diuersos. si aut habeant vni finem cōem. ita omīs hitus intellectuales. imo 7 oēs humane opationes vt dictū fuit ergo 7c. Itē signū hitus generati est delectatio in ope scō huius. s3 aliqs pot delectari in recte opādo circa materiā tpantie. absq hoc quod delectet in opando circa materiā fortitudinis g 7c. Itē quarto huius dicit A. q licet omīs magnificus sit liberalis. nō tū oportz q oīs liberalis sit magnificus. 7 multi sūt viri magni pōderis in iustitia fortitudine aut magnificētā parū sciētes de ludis circa quos est eutrapelia. Itē opationes nō sūt cōnexe nec dispositiōes ad virtutes sūt cōnexe nec vicia sūt cōnexe. nec habitus intellectuales g sili mō videt 7c. Itē si essent cōnexe. tūc vna corrupta omīs corrūperet. quod nō videt nccium quia corruptio forme nō videt esse nisi p actionē cōtrarii. vel p corruptionē subiecti. pmo mō nō est necessaria. qd actus cōtrarii vni virtuti corrūpentes eam nō sūt cōtrarii alteri virtuti. nec 2° mō qd potentie anime manēt. Item hoc erit ppter cōnexionē ipsarū prudentie vni exnti vt dicit A. s3 vt pus de alius argutū fuit. pot argui q prudentia nō sit vna tm. 7 q virtutes nō sūt cōnexe prudentie. Oppositū dicit A. dicendū est breuiter q si p virtutes morales nos intelligamus habilitates naturales de qbusin pcedenti questione locuti sumus. ille nō essent necessario cōnexe. nec ad innocē. nec cū prudentia vt apparuit. Item si p virtutes morales

intelligamus hitus bonos cōsuetudinales ipsius appetitus. posset esse dupliciter. Vno mō qd de illis hitibus seu virtutibus loqueremur fm q sunt in statu cōsummate pfectionis. Alio mō put sūt adhuc inesse aliquantū imperfecto. ergo isto scō mō loqremur de virtutibus moralibus. puto qd sūt ab inuicē sepabiles. vt pbat pma rō 7 scōa 7 forte alie. Si vero virtutes capiunt fm statū sue cōsummate pfectionis. puto qd nccio sūt cōnexe. quod pbat pmo ex ordine virtutū ad inuicē sic. qd nō opat circa materiā tpantie vt oportet qd occurrit sibi materia illa. 7 prompte 7 delectabiliter. ille nō habet virtutē tpantie cōsummatā. s3 q nō habet fortitudinē cōsummatā casus pot accidere q nō opabit circa materiā tpantie vt oportet vel salte nō prompte 7 delectabiliter. g qui nō habet fortitudinē cōsummatā. ipse nō habet tpantiā cōsummatā. maior videt nota ex libris pcedētibus. virtus eni semp inclinā circa obiectū suum ad opandū prompte 7 delectabiliter quod oparet 7c. nullo eni mō tpantia pfecta pmittit peccare circa obiectū tpantie nec cōmittendo neqmittēdo. qd sic erit peccm in tpantie qd tpantia nō pmittit. Minor pbat qd si qd nō fuerit cōfirmatus in fortitudine. tantū terribile poterit inuenire. qd mouebit appetitū pter iudiciū recte rōnis. sicut si crudelissima mors imineat nisi meche in pte aget ex timore g 7c. Ad istā tū rōem respōdet pbabilit q si tpantia esset cōsummata deficientē fortitudinē nunq obiectū terribilissimū moueret ad actū in tpantie circa obiectū tpantie. s3 ille pus vellet mortē sustinere. tū circa obiectū fortitudinis moueret ad actū timiditatis. 7 mō cōsimili dicere de aliis virtutibus. s3 forte q ista respōsio tolleret p sequētes rōnes. 7 salte p dicta ratio cōcludere videt q tpantia cōsummata nō posset esse sine multa fortitudine licet nō penitus cōsummata. qd eni ppter iudiciū turpis repulsam circa quācūq materiā vellet incurrere mortē crudelissimā. nisi multa fortitudine munitus. nō apparet nisi forte ex arbitrii libertate. scōo pbat idē ex ord ne virtutū ad prudentiā. qd deficientē fortitudine deficit prudentia circa obiectū fortitudinis. 7 deficientē prudentia circa obiectū fortitudinis. deficit prudentia circa obiectū tpantie. 7 deficientē circa obiectū tpantie. deficit tpantia. ergo deficientē fortitudinē deficit tpantia. Proposicio pma apparuit questione decima nona hui⁹ libri. virtus ei mo

ralis requirit ad recte iudicandū de practicis pncipiis. 7 ad recte iudicandū de mediis inuētis. 7 ad firmiter pncipiendū de iudicatis. Secūda aut ppositio manifesta est p hoc qd vna ea dē est prudentia circa obiecta oim virtutū moralium vt dictū est supra. Sed tertia ppositio apparuit in questione pcedenti. cū eni virtutis sit inclinare ad illud quod recte iudicātū est 7 pceptū 7 nō in aliud. manifestū est qd deficientē recto iudicio deficit recta inclinatio g 7c. Alii tū tenēs alia viā respondēt forte pbabilit q in casu aliquantū tacto defectus iudicii circa obiectū tpantie nō fit ex defectu tpantie tantā ei habebat ille tpantiā q nunq passio ptenens ad tpantiā seduxisset intellectū. sed passio ptenens ad fortitudinē seduxit illū. ideo totū peccatum est ex defectu fortitudinis. vt si fortes 7 plato portaret lignū pōderosum. 7 fortes in hoc labore debitā vim corporalē appofuerit. plato aut piger exns subcubierit. tunc pstat q lignū cadet ab humeris vtriusq. 7 forte ledet fortē. nō tū ex defectu fortis s3 ex culpa platonis. videt ergo mihi 7 aliqbus q licet dca rō bñ cōcludat qd ad semp opādū bñ circa cibos 7 potus nō sufficit tpantia. s3 idigeam⁹ aliis virtutibus. cū earū obiecta circūstitesint. 7 q ita virtutes necessario sint cōnexe tamē nō pbat qd absq fortitudine saltem completa possit in nobis compleri temperantia sic q delectationes tactus 7 gustus nō habebūt vim inclinatiuam appetitus pter iudiciū rōnis nec vim peruersiuam iudicii rationis licet aliunde perueri possit. scilicet per alias passiones. ideo forte rationes prius facte per rationem sequentem fortificabuntur. per quam apparebit amplior cōnexio virtutum q adhuc apparuerit. Tertio igitur dicta conclusio probatur ex ordine virtutum ad finem. virtus enim non solum est habitus electiuus sed electiuus propter hoc. scilicet honesti gratia sicut apparuit in secundo. virtutis igitur est inclinare in honestum propter honesti vel ipsius dei amorem secundum seipsum 7 ob hoc refrenare passiones appetitus: ita determinare appetitum contra impetus passionum. q nullo modo subducatur rationem. appetitus autem non potest firmissime resistere passioibus propter honesti vel dei amorem. nisi sit in tali amore pfectissime confirmatus. quoniam propter vni quodq tale 7 illud magis. si igitur firmiter resistit propter firmiter amare. sequitur qd si fir

missime resistit passionibus q magis firme amat deum vel honestum Arguitur igitur sic. si quis habet temperantiam consummatam aut aliam quācūq virtutem moralem. ipse firmatus erit in amore dei v honesti perfecta sed quicūq in tali amore firmatus est ipse nullo genere passionis permittit se inclinari contra honestum cum hoc sit in potestate sua. nec aliqua de causa permittet passiones inualescere super rationem. aliter enim nō esset pfecte firmatus in honore honesti talis autē est perfectus fm omne genus virtutis moralis. virtutes ergo morales sic connectuntur necessario q nulla potest nobis acquiri sine amore honesti. amor autem honesti cogit ad recte rōcinandū 7 recte eligendū circa obiecta virtutum moralium. non vnius tm s3 omnium etiam cogit siue determinat ad recte opandū quotiens nobis occurrit materia. ex huiusmodi autē rectis ratiocinationibus electionibus 7 operationibus multiplicatis omnes virtutes morales ex prudentia generantur. quāto magis ac magis multiplicantur ille electiones 7 operationes. tanto magis ac magis amor honesti firmatur in appetitu. 7 iterum e cōuerso quanto amor honesti intenditur. tāto magis cogimur ad rectam electionem 7 operationem circa singula agibilia. vit virtutes omnes magis ac magis intenduntur. 7 iterum cum amor iusti tandem fuerit consummatus perfecte tūc omnes virtutes morales erunt perfecte voluntas enim habens potestatem detinendi appetitū determinabat ex toto propter assuetudinē et honesti amorem ad detinendum ipsum. quo detento nulla erit causa male iudicandi de agibilibus. neq male eligendi vel male prosequendi. nisi forte ignorantia inuincibilis. que peccatum excusat Item videtur mihi q non esset malum dicere quod ad omnem virtutem moralem perfecte consummatam duplex pter prudentiam requireretur habitus consuetudinalis. vnus firmans et determinans appetitum ad amorem honesti qui generatur ex multis actibus amandi honestum. Alius firmans 7 determinans appetitum ad faciliter sustinendum tristitias corporales. et refrenandum voluptates et ocia. et ad reprimendum impetus aliarum passionum que posent appetitum mouere ad rebellandum rationi. 7 ille habitus generatur ex assuetudine sustinendi et refrenandi et reprimendi dicta

passiones. Quod enim isti hitus sint distincti rationabiliter patet per se quod uterque si de reliquo potest acquiri. multi enim mali sine amore honesti verbi gratia propter ipocrisim vel propter lucrum aut honorem mudanum assueti sunt vigilare ieiunare et labores plurimos sustinere. vel etiam non timere terribilissima. quomodo aggredi piculissima. ex qua assuetudine generatur hitus per quem illi faciliter et propterea faciunt hec omnia et alia consilia. que autem dei hitus acquisitione fuissent valde difficilia. Sicut eorum si quis in camera clausa detinetur per totam vitam. ut sibi non occurrerent obiecta passionaria videlicet terribilia vel tristibilia obiecta. de licati cibi vel lasciuie mulieres. pecunie. vel honores et hominum talia valde bene possent assuesci in amore dei vel honesti. exercendo se in actu frequentem amandi deum. et volendi proferre ceteris omnibus omne illud quod sciret esse honestum. Primus autem istorum hituum non est bonus. neque meritorius sed absque seculo. cum possit in prauis repiri. seculus autem est secundum seipsum bonus et meritorius. sed forte non est sufficiens ad operandum bene totaliter semper et facilius quod per primo quia licet habens eum possit et vellet sustinere et de facto sustineret maximas tristitias ad seruandum honestum. tamen hoc non esset facilius neque sine rebellionem aliquam appetitus. propter quod forte talis hitus sine primo statum continentie non transcendit. Secundo etiam talis hitus seculus sine primo non haberet sibi annexam prudentiam multam extensiuam propter inexperiencem agibilibus humanorum. propter quod habens eum non possit in multis agibilibus circumstantiatis omnes circumspicere circumstantias. nec habere prompte modum consilii. et ita putaret sepe prodesse quod obesset. tales igitur hitus non sufficeret ad semper bene operandum. et dico bene operandum quo ad bonitatem operis exterioris talis enim nunquam aliquid malum eligeret nec ipsum faciendum esse iudicaret. nisi propter sibi inuincibilem ignorantiam. ipse enim ex quo firmatus erat in amore honesti exercebat opera virtutum exteriora si potuisset. et sic expertus fuisset in humanis actionibus et prudentiam sibi acquisisset potest perfectius potuisset. propter quod si malum agat ex ignorantia. non est culpa sua videtur quod illorum habituum uterque per eius connexionem ad alterum proficit. et ex eis vna virtus perfecta per sumata ad bene operandum constituit. puto enim quod habitus seculus ceteris paribus firmatur fortius in eo quod habet habitum primum. quam si careret eo. videtur etiam mihi quod talis virtus sic totalis sit vnica secundum seipsum aut etiam secundum numerum. circa omnia humana agibilia

quo ad habitum secundum quem in se claudit. et quod sit specie diuersificata quo ad hitum primum secundum diuersitatem obiectorum. eo modo quo in libris precedentibus determinatum fuit de distinctione virtutum. distinctio namque hituum videtur oriri ex distinctione for mali obiectorum. omnia autem agibilia humana non sunt obiecta seculi hitus nisi secundum vnam rationem scilicet rationem honesti. seu consonam recte rationi. sed ipsa sunt obiecta primi hitus secundum quod sunt illatiua passionum ipsi appetitui. id est sunt diuersa genera passionum. operum virtutes specie diuersificari. Et iterum vnde mihi quod virtus ipsa totalis quantum ad hitum primum sit magis de genere viciorum. non quo ad malitiam sed quo ad substantiam. quam quantum ad hitum secundum. hitus enim seculus videtur omnino ad vicia se habere disparte. nam hitus primus et vicia determinat appetitum in ordine ad passiones. hitus autem seculus in ordine ad rationem. et placet mihi dictos duos hitus distinxisse siue bene siue male ut aliis deest occasio profundius ingredi. Ad rationes ergo dicendum est Ad primum quod nullus propter perfectum amoris honesti exercitari potest in operibus vnus virtutis. quoniam exercitetur in operibus alterius etiam exterioribus si materia occurrat. et si non occurrat. tamen secundum interiore actum exercitabitur. aliter non superaret honestum. sed concedo bene quod aliquis potest exercitari in opere operato propter preceptum patris aut propter timorem pene aut infirmitatis vel propter aliam causam tale particula rem. absque hoc quod exercitetur in opere iusto vel forti vel magnifico. sed nunquam per hominum exercitationem sibi acquireret perfectam tranquillitatem. licet bene disponeret se ad eam. Ad aliam conceditur quod aliquis potest imperfecte prius acquirere tranquillitatem quam acquirat fortitudinem. sed perfecte non habebit eam. donec erit perfecte consummatus in amore honesti in quo non potest mabit. nisi cum acquisitione aliarum virtutum. Quia etiam dicitur quod vna virtus non acquiritur per actum alterius. dico quod verum est in quantum ille actus est proprius illi virtuti. tamen in quantum in quolibet actu cuiuslibet virtutis concurrat vnus communis actus puta amor honeste quilibet virtus per actum cuiuslibet alterius virtutis generatur aliquo modo. et intenditur et firmatur. Ad aliam potest dici quod ratio connexionis accipitur ex ideitate finis cuius amor concurrat necessario ad omnem actum virtutis nec est sile quo ad hoc de habitibus intellectualibus quia licet sit vnus finis communis ipsorum. tamen non oportet in omni actu ipsorum habere oculum ad illum finem communem. potest etiam dici quod ratio connexionis sumitur ex prudentia quam vna existens est regula dictans et precipiens opera omnium virtutum moralium. quod iterum puenit ex

idemitate finis. quia scilicet prudentia simpliciter dicta semper in omni actu suo habet oculum ad honestum. Ad aliam dicendum est quod non esset vera et perfecta tranquillitas per quam delectaremur in opere temperato. nisi delectaremur in eo propter perfectum amoris honesti. si autem sic aliquis delectetur in opere operato. ipse necessario delectabitur in opere virtuoso. Alia ratio soluta fuit in septima questione quarti libri per quam ipsa arguit de liberalitate et magnificentia. sed per quanto ipsa arguit de eutrapelia que est circa ludos. dicendum est quod non oportet eutrapelium esse citaristam vel ioculorem. sed sufficit quod aliquid modicum solatii participet aut in verbis aut in factis. ut cum eo non sit tristis coicatio sed delectabilis. hoc autem potest parere possunt omnes qui non sunt simpliciter bestiales vel aggresses. et si possunt. tunc necesse est ut in hoc exercitetur se si sint vere amatores honesti. Ad aliam procedendum est quod dispositiones naturales ad virtutes non sunt connexe. nec virtutes sub esse imperfecto. nec vicia. nec hitus intellectuales quia non oportet quod ad vnam communem finem aspirant in omnibus actibus suis. sed perfecte virtutes sunt connexe propter se quod omnes sue operationes sunt connexe ad operationem aliquam prudentie vniuersalis vel etiam ad aliquam communem operationem voluntatis puta ad amoris honesti. Ad aliam dicendum est quod si sit aliquis actus qui propter eius contrarietatem ad virtutem vel actum virtutis sit corruptius virtutis. necesse est illud esse non solum vni virtuti contrarium sed omni virtuti. quia nullius virtutis potest esse corruptius. nisi quia in se claudit defectum amoris honesti. propter quod aliquantulum profert honesto. si autem omni virtuti perfecte repugnat. de vltima ratione dictum est satis in precedentibus. Et hec de questione.

Veris vicissimo seculo vtriusque sapientia sit virtus melior quam prudentia Arguitur quod non quia virtus felicitabilior est melior sed prudentia est felicitabilior cum septimo politice dicat Aristoteles quod quidam igitur vnicuique felicitatis adiacet tamen virtus quod est virtus et prudentia et eius quod est agere sed has sit concessus nobis. teste deo quod felix quod est virtus. propter nullum aut extrinsecorum bonorum etc. Item parum post dicit nullum aut bonum opus neque viri neque ciuitatis sine virtute et prudentia. sed multi multa bona operantur sine methaphysica quam sapientia dicitur. sed prudentia est magis nobis necessaria ad bene operandum per se ipsa est melior. Quidam etiam hoc omnino conuincere putantes arguunt sic illa virtus

est melior. quam proficit meliorem anime particulam. prudentia autem est hominum generis etc. Maiore videtur Aristoteles. ponere decimo huius expresse et in septimo politice. Minor autem probatur multipliciter. Primo sic illud est optimum hominis quod corruptum per malitiam et extinguitur per bestialitatem sed particula perfectibilis per prudentiam est hominum et non particula spectatiua. generis etc. Maior istius per syllogismi patet septimo huius ubi vult Aristoteles. quod optimum in homine malo malitia humana aliter corruptum est quam in homine bestiali. quam in homine malo corruptum est quia deprauatum in homine vero bestiali sic corruptum est. quod non videtur esse. Minor autem apparet in sexto huius expresse ubi dicit Aristoteles. quod tranquillitas saluat prudentiam. et tranquillitas siue malitia corrumpit eam. que tamen non corrumpit neque peruertit estimationem speculatiuam puta quam trigonum duobus rectis equalibus habet Secundo minor principalis probatur sic. principalissimum in homine est id quod est maxime homo sed pars perfectibilis per prudentiam est illud quod est maxime homo ergo etc. Maior videtur nota de se. Minor probatur per rationes philosophi nono huius. nam illud in homine maxime dicitur homo in quod continere vel non continere homo dicitur continens vel incontinens. et in quod vincere aut vinci homo dicitur victor aut victus sed hoc est pars prudentialis. non pars aliqua speculatiua. ideo etc. Tertio probatur minor principalis sic naturale precipiens melius est obediens sed pars prudentialis precipit parti sapientiali probatur per Aristotelem sexto huius dicentem quod prudentia licet non precipiat sapientiam. tamen precipit eius gratia. Arguam ergo sic cui precipit prudentia. illi precipit pars per prudentiam perfecta. sed prudentia precipit parti per sapientiam perfectibili sed quod speculetur gratia sapientie acquirende propter quod etiam in principio huius sexti et in 3o de anima vult Aristoteles. quod pars speculatiua nihil mouet practica aut mouet ceteras potentias. Et confirmatur quia cui precipitur appetitus intellectiuus eidem principatur intellectus appetitiuus qui est intellectus prudentialis. habent enim se inseparabiliter in mouendo. propter quod Aristoteles pro eodem habuit electionem esse appetitum intellectiuum vel intellectum appetitiuum et in tertio de anima voluit quod appetitus nihil mouet sine intelligentia practica. neque hec sine illo. sed appetitus intellectiuus principatur intellectui speculatiuo et vniuersaliter omnibus potentis anime. unde cum volumus ambulamus et cum volumus. speculamur. et cum non. non

ideo etc. Item ad principale arguunt illi sic prudens methaphysicus melior methaphysico non prudente. Sed prudentia est melior quam methaphysica prout de le nota. Sed ante probat sic. quod simpliciter est bonum homo. est melior quam quod non bono simpliciter homo. quia impossibile est simpliciter prudente esse et non esse bonum hominem ut apparet in isto sexto. Sed methaphysicus non prudens non est simpliciter bonum homo. quia sine prudentia et morali virtute nullus potest esse bonum homo. Item illa virtus est melior cuius principalis effectus et proprius est melior. Sed finalis effectus prudentie est melior quam finalis effectus sapientie. probatio quia finis sapientie est scire solum vel speculari ut apparet per hemio 2° methaphysice. finis autem prudentie est bene vivere totum. si autem est melius quam scire tantum. Item illa notitia est melior quam est regula et mensura bonitatis humane. quam que non. Sed sola prudentia est huiusmodi ut vult Aristoteles. sexto huiusmodi. dicens signum autem. et enim nunc omnes qui diffiniunt virtutes apponunt huiusmodi dicitur et ad que est finis recte rationem. quoniam talis huiusmodi virtus est quam finis prudentia. recta autem quam finis prudentia videntur utque dinare aliquid omnes. et ob hoc in 2° huiusmodi recta ratio accepta fuit in diffinitione virtutis. Similiter etiam Seneca et Tullius per omnes libros suos videntur omnem naturam felicitatem reducere ad mores quorum tantum prudentia regula est et dominus. et si quod dicitur sapientiam felicitare. videntur uti nomine sapientie per prudentiam. Oppositum videtur sepe tenere Aristoteles. in isto. scilicet xto dicens erit utique sapientia intellectus et scientia. et que admodum caput huiusmodi scientia honorabilissimorum. quoniam arguat sic huiusmodi ille est melior et honorabilior quam est circa melius et honorabilior obiectum sapientia autem versatur circa deum et intelligentias. quod multo sunt nobiliores quam sit homo et actus humani. circa quam versatur prudentia. unde subdit Aristoteles. inveniunt utique si quis scientiam politicam vel prudentiam studiosissimam estimat esse. si non optimum eorum quod in mundo. homo est. Item in fine sexti huiusmodi dicitur quod sicut sanitas facit felicitatem corporis ita sapientia facit felicitatem anime et quod sicut ars medicinalis est ad sanitatem. ita prudentia est ad felicitatem. Ars autem medicinalis non principaliter sanitati non enim precipit sanitati quod aut quod opere. Sed precipit gratia sanitatis acgrude vel conservande tanquam ministra ipsi sanitati. et sanitas sit finis eius. Sed sicut prudentia erit ministra sapientie sapientia erit finis eius. si autem intendebat Aristoteles. in his verbis neque prudentia principalis est sapientie que admodum neque sanitas medicinalis non est utique ipsa sed videtur qualiter fiat illa cuius gratia precipit. sed non illi. et ponit Aristoteles. aliud exemplum. scilicet quod dicitur prudente

tiam precipitari sapientie sicut est ac si dicemus politiam precipitari diis. ex eo quod precipit circa deorum temple et sacrificia. non tantum diis sed gratia deorum et in fine magnorum moralium dicit Aristoteles. prudentiam se habere ad sapientiam. sicut procurator in domo ad dominum. qui omnia disponit et parat domini gratia. ut dominus a necessariis exsolutus possit operari sibi congruentia. sic et prudentia tanquam ministra parat locum sapientie. continens passiones et has trans. Item in decimo huiusmodi operatione finis virtutem optimam et optime prout que est perfecta felicitas dicit Aristoteles. esse speculativam. quod ibidem probat multis rationibus. Et in primo methaphysice videtur Aristoteles. omnino preferre methaphysicam ceteris habitibus intellectualibus. dicens et ut dicimus homo liber qui suimet et non alterius causa est. sic et hec sola scilicet methaphysica libera est scientiarum. sola namque hec suimet causa est. et ob hoc etiam totum genus speculativum videtur aliquibus excellere totum genus practicum. quia practice scientie sunt propter opus. speculativae autem propter se sed propter scire solum. Item parum post dicit Aristoteles nec tamen sed methaphysica aliam honorabiliorē oportet existimare. et probat. dicens. nam maxime divina est maxime est honoranda. talis autem duplex erit quam enim maxime deus habet dea scientiarum est. et utique. si qua sit divinorum. sola autem ista sed methaphysica ambo hec sortita est necessarios quidem omnes sunt ipsa. Dignior vero nulla. In solutione huiusmodi questionis ego precipio a sapientia et prudentia humanis omnem huiusmodi non bis supernaturaliter infusum. et ab ista vita vitam futuram. quero ergo si non esset alia vita nec aliquis habitus nobis supernaturaliter infusus. ita quod methaphysica que de primis causis. entium considerat ea que de eis possunt humana ratione convinci dicatur sapientia. et prudentia dicitur que circa agibilia humana sed que sunt in potestate nostra fieri vel non fieri. consideratur iudicat et precipit que sint agenda et que omittenda et qualiter. et quando. et ubi sint agenda vel omittenda et sic de aliis circumstantiis questio nunc solvenda esset an sapientia sit melior quam prudentia vel econtra. Ad quam questionem puta dicitur esse sicut dicit Aristoteles. quod sapientia est simpliciter melior et principalior sicut bene probant (ut credo) rationes Aristoteles. superius inducte. de quarum aliquibus forte considerabitur amplius in decimo huiusmodi. Sed ad prout aliquantulum habitudo sapientie ad prudentiam videatur finis intentione Aristoteles. Notandum est

quod sicut in maiori mundo omnia sunt ordinata sicut apparet in fine duodecimi methaphysice ita oportet in minori mundo sed in homine. si bene et feliciter se debeat habere. omnia esse ordinata. propter quod oportet aliquid in eo esse sine omnino aliorum in quod omnia tanquam in optimo reducuntur. et hoc est operatio finis virtutem optimam. in qua consistit humana felicitas. sicut apparuit in primo. et dicitur in decimo. Que autem sit illa virtus optima dubium est an sit sapientia vel prudentia vel virtus moralis. de aliis autem virtutibus nulli phorum dubitauerunt. quoniam autem illarum trium virtutum ponatur optima virtus. omnia finis dicta quod alie due sint ipsius gratia. vel operationes ipsarum operationis sue gratia. Sapientia autem non ordinatur finaliter ad prudentiam nec ad virtutes morales. nec ad ipsarum operationes. cum finis ipsius sit scire tantum vel ipsa vita. et non ad opus ut apparet per hemio 2° methaphysice. Sed omnia naturali ordine quod prudentia et virtutes morales ordinantur finaliter ad ipsam sapientiam et ad opus eius. propter quod sapientia erit optima virtus humana. et opus eius humana felicitas. Item si ad dei operationes aspiciamus. apparebit quod illa dei operatio quam ipse seipsum cognoscit et amat quam non est operatiua. sed sui ipsius contemplatiua tantum. est vel ex natura rei vel finis rationem multo nobilior quam illa quam ipse cognoscit aliam agit per se quod est operatiua. Sicut etiam operatio intelligentie quam ipsa contemplatur essentia diuinam est nobilior quam illa quam ipsa cognoscit et agit aliam. propter quod etiam videtur quod operatio nostra intelligentis quam ipse deum contemplatur quam est operatio sapientie sit nobilior quam illa qua cognoscit operatur eorum quam subsunt sibi. que est operatio artis vel prudentie. quod etiam ex hoc apparet quia cum deus sit finis omnium aliorum. et nihil sit bonum nisi propter causas finales ut dicit commentator 2° methaphysice. manifestum est quod nihil habet aliquid boni et perfecti nisi in quantum participat aliquam dei similitudinem. intellectus autem non magis efficitur sibi ipsi deo per ipsius contemplationem quam per eorum quam subsunt notitia et operationem. cum deus principaliter et prima intentione contemplet seipsum. et in intentione scolaria cognoscat et agat aliam. sicut bene declarat. commentator 2° celi commento decimo septimo et decimo 3°. Item videamus ad quod et quantum nobis valeat prudentia. et erit manifestum considerati. quod ipsa est cognoscitiua agibilium humanorum et actiua. modo non est dicendum quod ipsa per quantum est cognoscitiua precipiendo ab ea actiuitate sit nobilior quam sapientia. nisi dicas quod nobilior sit cognoscere cibum et potum etiam nulla debeat actio sequi. quam deum. quod est ab surdum valde. nec est nobilior finis quam actiua quia nihil verum nobis vale sua actiuitas nisi ad supplere

das corporis necessitates vel ad releuandas appetitus fragilitates. dato ei quod omnes essemus spiritum animalium et non idigeremus cibo neque potu et sic de aliis corporis exterioribus bonis quod appetit non non ferret in malum sed esset determinatus naturaliter ad ferri spiritum in bonum. unde statim quod actiuitas prudentie per se non tantum cognoscit. quia quanto perfectiores essemus tanto magis cognoscere possemus et vellemus. et ita unde statim quod actiuitas prouenit prudentie occasio ne diminutionis. cognoscit autem ratione perfectionis. propter quod cognoscit est nobilior actiuitate. sed prudentia quantum ad cognoscitatem non attingit ad nobilitatem sapientie ut dictum fuit. Sed nec quod ad actiuitatem. Si quis autem gratum vult omnia scia speculatiua sit nobilior prudentia. dicitur quod non. sicut dixi et declaravi in principio primi libri. Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod illo loco Aristoteles. loquitur de felicitate politica. non de felicitate simpliciter. felicitas enim politica consistit in operibus prudentie felicitas autem simpliciter in opere sapientie teste deo quod felix quod est et beatus propter solam sui ipsius contemplationem. non propter quancumque ipsius in alia vel circa alia actionem. Ad aliam procedi potest quod nullum sit opus bonum sine virtute et prudentia. nisi voluntas sua libera potestate suppleat vices virtutis. et procedendum est quod multa prout fieri bona sine methaphysica propter quod bene procedit quod prudentia sit magis necessaria ad bene operandum quam methaphysica. sed non sequitur quod est melior. sic et probatur quod sanitas esset melior quam sapientia. et omnino ordinata in fine. quam finis. nam ordinata in fine sunt necessaria propter finem. non econtra. ut apparet in 2° physicorum. id est bene de methaphysica dicit Aristoteles. primo methaphysice necessarios quod omnes ipsa. dignior vero nulla. Ad aliam potest dici quod sapientia precipit partem anime nobilior quam prudentia. quia sicut visum fuit pars anime prudentialis et pars sapientialis non distinguuntur nisi ex distinctione actuum vel obiectorum. vel ex distinctione dispositionum requisitarum in eadem anima ad acquisitionem prudentie vel sapientie. modo apparet ex predictis quod quantum ad primam dominam pars sapientialis sit nobilior quia versatur circa nobilior obiectum et eius etiam operatio est nobilior quantum etiam ad secundam dominam videtur quod pars sapientialis sit nobilior. quia sic ipsa nihil aliud videtur esse quam anima tam informata prudentia et virtutibus moralibus et aliis scientiis speculatiuis. sapientia enim hec omnia supponit sicut finis ea que ad finem. ideo dicitur esse postrema via doctrine. Tunc ergo respondendum est ad rationes que videntur arguere contrarium.

Ad primam potest dici quod Aristoteles in illo septimo libro
cabat optimum in homine totam partem rationalem distin-
guendo eam contra partem sensibilem. ita quod non inter-
debat distinguere inter partem prudentialem et sa-
pientialem. illa autem tota pars rationalis per inpati-
corrumptum primo et directe quo ad eius partem
prudentialem. et ex parte quo ad partem sapientialem
in quantum ipsa supponit prudentialem. sicut egritu-
do corrumpit directe sanitatem. et ex parte tota per-
tem sensibilem. Ad aliam dicendum est eodem
modo quod ille rationes philosophi non huius non sunt nisi sunt
comparatione partis intellectualis ad partem sen-
sibilem. posset etiam concedi quod homo secundum eam cursum
et eam modum loquendi magis dicitur pars pru-
dentialis quam pars sapientialis. quia status sapientie
eodem statu hominis excedit. propter quod de eo quod
opus sapientie exercet dicitur in decimo huius. talis
autem utique erit melior vita quam secundum hominem. non enim
secundum quod homo est sic vivit sed secundum quod divinum aliquid in
ipso existit. Propter solutionem alterius rationis
potest notari quod omnes homines natura scire desiderant
ut habet phemio methaphysice et Tullius in li-
bro de officiis dicit. omnes enim trahimur natura
liter et ducimur ad cognitionem et scire cupidita-
te. propter quod forte dicendum est quod naturali ordi-
ne non oportet quod pars prudentialis precipiat parti
sapientiali. sed solum quod ipsa tanquam ministra pvideat de
necessariis. et impedimenta remoueat. sed pertinet
do passiones ordinata vires sensibiles. habili-
tando ad facili et prompte sustinendum labores
ita oportet quod parat parti sapientiali locum et idoneita-
te operandi. hoc enim facere quolibet absque manda-
to desideraret naturaliter addiscere et opus sapi-
entiae exercere. pro posse et in actu transiret addi-
scendi vel speculandi. quoniam ergo dicitur quod si volumus
speculamur. et si non concedo. sed impedimentis
remotis et ordinato appetitu nos volumus non
ex precepto prudentie. sed ex naturali inclinatione
cum hoc etiam si ista ratio valeret. ipsa concluderet quod
prudentia esset principalior seipsa. quia prudentia non
minus precipit parti prudentiali quam parti sapientiali. sicut
ergo puer lactat matrem sic sapiens speculatur re-
motis impedimentis absque precepto prudentie eo
solo quod uterque ad utrumque naturaliter inclinatur

Ad aliam dicendum quod ratio falsum supponit. non enim
est possibile aliquem esse vere methaphysicum sine
virtutibus moralibus et prudentia. primo quia habet
affectiones ad alia non potest bene studere. 2o quia tunc
statim false iudicaret de divinis. oportet enim
ex noticia istorum sensibiliu ascendere ad noticia
diuinorum. et ea que perfectionem arguunt eis attri-

buere. et ab eis a se remouere. credentes pro-
pter imprudentiam et morale malitiam quod delecta-
tiones sensuales vel pecunie vel honores sint
meliores quam sapientia vel iustitia credent vel nihil
non esse deum alium quod ventrem suum vel quod diuitias vel
honores. vel credent eius bonitatem et excellentiam
in hoc consistere. quod utal nectare et manna et cibis
maxime delicatis. vel in re quod habeat indefinites
thesauros. vel quod plurimos habeat sibi ser-
uitores. et non in hoc quod contemplet seipsum. et si ista
non dicatur ore. tamen ea videntur habere mente. propter quod
videmus valde multos expectantes vitam futu-
ri seculi. magis velle perpetuo vivere sanos et iu-
venes in hac vita. quam ad aliam aliquam transire. et sic er-
go hitum circa diuina falsificant. et non habent methaphysica.
sed hitum sibi contrarium. dicitur ergo quod verus
methaphysicus est simpliciter bonus homo et per-
fectus. prudens autem non methaphysicus est simpliciter
id est absoluto sermone loquendo bonus homo. sed non
perfecte et consummate. cum hoc etiam putandum est quod
ois vere prudens plus habet de methaphysica
non falsificata in mente. quam maximus disputator
malus homo. Forte tu obitues quod secundum dicta videtur
quod malitia non solum corrumpat estimationem pra-
cticam. sed etiam estimationem speculatiuam. dicendum
est quod ipsa non corrumpit directe et per se estimatio-
nem speculatiuam. sed per accidens et indirecte. in
quantum corrumpit media per que nati sumus ad
estimationem speculatiuam venire sicut apparuit

Ad aliam dicendum est quod effectus finis est pru-
dentie sic est bene vivere totum quia prudentia sim-
pliciter dicta statuit sibi finem sapientiam vel opus
sapientie. que tamen vel quod ipsa non elicit. sed ad illud
finem adipiscendum ipsa ordinat circa alia totam
vitam. finalis autem effectus sapientie est optima et su-
prema vita continens omnem vitam inferiorem bonam
sicut finis ea que ad finem. Ad aliam potest dici
quod prudentia est regula et mensura totius boni-
tatis humane politice non totius bonitatis hu-
mane simpliciter nisi preparatiue sicut ministrum
Dicendum est etiam quod Tullius et Seneca locuti
sunt in suis moralibus de felicitate politica so-
lum sed actiua. non de contemplatiua que est fe-
licitas simpliciter. Et sic est finis questionum su-
per sextum librum.

Vnc querendum erit super se-
ptimum librum ethicorum. v-
trum virtus heroica et bestia-
litas sint possibiles homi-
nibus. Quod non quia virtus heroica est
virtus diuina sicut dicit Aristoteles
sicut quia homines transformari
solent in deos. sed virtus di-

uina non potest hominibus conuenire sicut nec virtus huma-
na bestis. nec homines mortales exites potest fieri
deum immortales. Item virtus heroica est
virtus super nos sicut dicit Aristoteles. excedens virtutes
humanas. sed talis non potest hominibus conuenire. quia virtus
vniuscuius attenditur secundum maximum in quod potest.
Item virtutes humane attenduntur secundum maximum et optima
operum in que homo potest. modo ultra hunc non puenit hominibus
virtus alia nisi si dare maximo maius et optimo
melius. Item virtus heroica vel est circa obiecta
virtutum humanarum. vel circa aliud obiectum. Si primo
modo tunc non est distincta ab aliis. quod videtur esse
se contra Aristoteles. Si 2o modo tunc non puenit hominibus.
quia humane virtutes sunt circa omnia humana agibilia.

Item de bestialitate arguitur sic. bestialis non so-
lum habet intellectum corruptum sicut in patris sed
non habet intellectum. ut vult Aristoteles. sed nullus homo est
qui non habeat intellectum. cum rationale sit propria diuina
humane spiritus constitutiua. Item bestialitas ponitur
circa delectabilia innaturalia. sed nulla sunt ista
proprie. quia innaturale est violentum. et omne violentum
triste. non ergo delectabile. 2o quia delectatio cau-
sat ex coniunctione conuenientis. conueniens autem non
est innaturale. 3o quia innaturalitas repugnat dif-
finitioni delectationis. nam sicut apparet primo
rhetorice delectatio est motus quodam anime et consti-
tutio simul tota sensibilis in exite naturam.

Oppositum vult Aristoteles. Ad videndum quod per bestia-
litate et heroicam debeamus intelligere. Sciendum est
quod continentia et incontinentia (sicut videbitur post)
sunt infra limites virtutis et malitie. virtus autem et
malitia dicte humane sunt infra limites humane
conditionis contra accepte. bestialitas vero et heroi-
ca sunt extra dictos limites. cum enim homo sit natura-
liter medius inter intelligentias et bestias. he-
roica dicitur secundum quam ultra conditionem humanam
homo eleuatur versus deum intelligentias. bestialitas
autem est secundum quam citra conditionem humanam depmi-
tur versus bestias. Est igitur dubitatio presentis. quomodo
sit hoc possibile. Ad quod respondendum
est. quod in proposito limites humane conditionis
communiter accepte vocamus ad quos omnes
homines habentes vsum rationis potentes sunt per-

uenire per bonam vel malam assuetudinem et eru-
ditionem. hominem autem quidam sunt melius nati. scilicet
habentes demoticam naturalem disponentes ad
perfectionem prudentie. et habentes mores bo-
nos naturales disponentes ad perfectionem vir-
tutum moralium. Alii autem sunt peius nati ca-
rentes demotica. et habent prauos mores natu-
rales inclinantes ad malitias. modo non est pos-
sibile prauos natos ad tantum peruenire gra-
dum excellentie ad quantum possibile perue-
nire bene nati. vel si hoc est possibile propter
libertatem voluntatis sicut dicebatur in qu-
decima questione quarti libri. tamen hoc est
difficile. inuisum. ergo manifestum est quod bene
nati possunt excedere limites humane con-
ditionis communiter accepte. ad illo enim li-
mites possunt ascendere prauos nati per bonam
assuetudinem et eruditionem si habeant vsum
rationis. nihil enim aliud est heroica quam vir-
tus vel moralis vel intellectualis. quam in sum-
mo potest sibi acquirere vir optime natus per
optimam assuetudinem et eruditionem. Ita
etiam dicamus quod vir male natus per defe-
ctum eruditionis et malam assuetudinem. vel
etiam per egritudinem posset dimittere vsum
rationis ex toto vel quasi. sic quod a talem gradum
bene natus absque egritudine descendere non
posset. ita scilicet quod sicut bestia solo sensu vel quod
si. vel etiam sensu deprauato reget vitam su-
am. ita iam exiret a limitibus humane con-
ditionis. Effet ergo bestialitas habitus secundum
quem vsum rationis extincto vel quasi. ho-
mo secundum solum sensum vivit. Vnde be-
stialitas incontinentia et malitia sic distinguuntur.
quod incontinentia peruertit rectitudinem
in ratione. malitia vero peruertit rationem. besti-
alitas extinguit eam. vel sic. incontinentia o-
peratur contra electionem. malitia vero contra
electionem. bestialitas autem ex impetu passio-
nis omnem deliberationem vel electionem ex-
cludens. Ex his ergo satis apparet quod bestiali-
tas et heroica sunt possibiles hominibus. non om-
nibus. sed heroica bene natis. et bestialitas male-
natis. Apparet etiam quid sit utraque earum. et
quod heroica non est virtus spiritus distincta contra vir-
tutes humanas. sed est quodam modus ipsarum. consi-
stit enim in excellentia quadam et summate ipsarum
virtutum. Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod he-
roica non est virtus diuina proprie. sed secundum similitudinem.
scilicet quia per eam homo sicut est possibile) si-
millimus efficitur ipsi deo. Ad aliam dicendum

patit impetuose et rebellat rōni igitur. Scōdo dicitur quod cōtinētia est in voluntate. quia cū non sit in intellectu nec in appetitu sensitivo. relinquitur quod sit in voluntate. Et quia cōtinētia non tempat passiones. sed resistit eis: resistētia autem est alius ad alium: ideo opus aliam esse potētiam in qua est cōtinētia ab illa in qua ponuntur passiones. et quia prima differētia cōtinētis et incōtinētis: videtur esse in electiōe voluntatis. cōtinens enim eligit secundum rōem et dimittit passionē. Incōtinēs autem eōverso. Sed cōtra istā rōem obicitur quia tunc incōtinēs operetur secundum electionē quādammodū intempatus: cōsequens est secundum. quod per Aristotē. ponentem differentiā intempantiam ex una parte et incōtinētiā et mollitiē ex alia. dicentē quod plequens superabundantiā delectationē vel fugiens tristitias propter electionē dicitur intempatus. nō eligentiū autem hic quidē ducit propter delectationē scilicet incōtinens. hic autem propter fugere tristitiam que a concupiscentiā scilicet mollis. Alibi etiam dicitur quod delectabiliū plequens superabundantias si propter electionem et intellectū: dicitur incōtinens. Argueretur ergo per suā rōem contra ipsos sic. In illa potentia non est ponenda cōtinētia: que similitudine se habet in incōtinēte et cōtinente. sed voluntas est hominū. sicut enim vult habere rōem: ita et rectā electionē. sed sicut dicit Aristotē. vere rōi et rōe electiōi hic quidē immanis hic autem nō immanet. Sed illi rōderent quod licet voluntas ad aduētū passionis eligat secundum rōem: tamen in aduētū passiois dimittit rōem et sequitur passionē. propter quod adhuc prima differētia cōtinētis et incōtinētis est in ipsa voluntate. Tamen adhuc est dubitatio contra istos quia sicut in aduētū passiois voluntas cadit ab electiōe rōi ita et rōi: tunc infirmatur. imo cū actus voluntatis sit posterior naturaliter actu intellectus videtur quod infirmitas voluntatis eueiat propter infirmitatem rōnis. ideo forte dicitur cōtinētis et incōtinētis nō est primo ex parte voluntatis: sed post ex parte rōnis. De his autem magis videbitur infra. Quicquid tamen de hoc dicatur: ego puto esse dicendum de cōtinētia et incōtinētia sicut in fine primi libri dicitur de virtute et maliciā videlicet quod in appetitu sensitivo potest poni cōtinētia quādam et incōtinētia. et quod etiam involuntate ponenda est cōtinētia et incōtinētia et quod illa que est in voluntate principalior est ea que ponitur in appetitu sensitivo. nam in quacūque potētia potest esse simul circa idem obiectū inclinatio ad plequendum rōne delectatiōis sensualis: et inclinatio ad fugiendum rōne turpitudinis iudicate per rōem: vel etiam eōtra: ubi circa idem obiectū iuenitur simul inclinatio

ad fugiendum propter sensuale tristitiam et inclinatio ad plequendum propter delectatiōem rōe iudicatā ibi potest poni cōtinētia et in cōtinētia: scilicet dicitur inclinatioes sunt iueniri potest et in appetitu sensitivo: et in voluntate. igitur. maior videtur manifesta. quoniam si in illa potētia vincat inclinatio ad passionē illā que est ad rōem: erit incōtinētia. et si eōverso: erit cōtinētia minor sed appere potest ex dictis in ultimis questionibus primi libri: et ex dictis in tertio libro capitulo de voluntario et inuoluntario. et per experientiam manifestum est quod canis nō habet appetitū intellectiū. sed solum sensitivum: inclinatur ad plequendum cibū propter delectationē: et ad fugiendum quoniam dominus tenet baculum. Et mercator in mare tempestate veniente inclinatur ad saluandum merces propter lucrum: et ad pedendum eas propter sanitatē sui corporis. et vniuersaliter ubique iudicatū fuerit in eodē esse rōem aliquā bonitatis et rōem aliquā malicie: potētia nata sequi illa iudicia potest habere duplicem inclinationē. hanc quidē ad plequendum: illā autem ad fugiendum. quoniam ille nō sunt efficaces et complete. nunc autem sensus iudicat debet cibū hunc sequi quia delectabilis: et intellectus iudicat ipsum esse fugiendum quia indecens et vituperabilis: et appetitus sensitivus inatus est vtrūque plequi iudiciū secundum primum determinatā. Similiter intellectus a sensu et appetitu sensitivo stimulatus iudicabit cibū esse plequendum ea rōe qua est delectabilis et per primum rōinationē iudicabit ipsum esse fugiendum rōne turpitudinis et voluntas inata est sequi vtrūque iudiciū ergo. Manifestum est ergo quid sit respondendum ad primā rōem. Dicendum est enim quod in appetitu sensitivo et in voluntate ponenda est tempantia sicut dictum fuit in fine primi libri. Ad aliam concedi debet quod mores naturales bene disponunt ad cōtinētiā aut incōtinētiā sicut et ad virtutes et ad vicia. Si quid autem restat dicendum de mulieribus bestis dicitur in alia questione.

Veris quōto: Vtrum mulieres vel bestie vel homines bestiales debeant aliquā dicitur cōtinētes aut incōtinētes? Arguitur de mulieribus quod sic: quia cōtinētia sicut prius dicebatur et incōtinētia sunt infra limites virtutis et malicie. propter quod omnes potentes ad virtutem vel maliciā attingere possunt fieri cōtinētes aut incōtinētes. sed multe sunt inuēte mulieres valde male et multe vituose tā virtute tempantie quā virtute fortitudinis inuincibiliter castitate seruantes vel illesā virginitate et propter deū aut bonum virtutis seruandum volētes martiriū sustinē. Et Aristotē. primo politice loquens de mulieribus

domis et suis dicit quod morales virtutes existimā dū esse oportere quidē participare oēs. ideo. Itē ubi iuenitur usus rōnis et potestas tenēdi se in rōe vel egrediēdi a rōne ubi potest inueniri cōtinētia et incōtinētia. hoc totū iuenitur in mulieribus ideo. De bestialibus etiā arguitur quia aliqui dicuntur bestiales licet aliquid rōis habeat ex eo quod ipsa modicā participat. tales autem aliqui possunt se cōtinere in rōe: et aliquid egredi. ergo tales possunt dici cōtinētes vel incōtinētes. Itē de bestis arguitur quia ex eo quod aliquid duplicem habemus inclinationē circa idem videlicet ad plequendum vel fugiendum secundum quod hec inclinatio vincit illā vel eōtra nos dicimur cōtinētes vel incōtinētes. scilicet in bestis aliquid duplex talis inclinatio inuenitur: scilicet ad plequendum et fugiendum idem. sicut de cane dictum fuit in alia questione. Oppositū videtur velle Aristotē. in isto septimo. Dicendum est breuiter quod ad cōtinētiā et incōtinētiā proprie dictas put de his intendit Aristotē. in isto septimo regitur primo rōtudo rōnis et scōdo impetus passionis obiectus ipsi rōni propter quod id appet bestias aut homines bestiales ex toto carentes vsu rōnis nō posse dici proprie cōtinētes aut incōtinētes. Requiritur etiā viteri ad cōtinētiā et incōtinētiā proprie acceptas efficaciam seu validitudo quedā tam rōnis quam passionis si quis enim debilem habuerit rectitudinē rōnis propter impotentiam naturalem. et ab hoc sequatur impetū passionis ut pueri nō vituperantur. tamē incōtinētia est vituperabilis. illa ergo non est incōtinētia sed vocatur nature fragilitas. Similiter etiā si quis habeat debilem rectitudinē rōnis propter malā assuetudinē: ipse iam exit terminos incōtinētiē et subintrat terminos malicie. propter quod opus ad cōtinētiā et incōtinētiā proprie dictas rōnem esse forte et non facilem declinabilem. Ita etiā apparet quod si quis a debili passione vincatur: ipse reprobabit non solum ut incōtinēs sed ut malus. et si vincat eā nihil mirum. ideo non laudabitur inde cōtinētia tamē est laudabilis oportet ergo impetum passionis forte esse. Ex his apparet quod pueris vel hominibus bestialibus cōtinētia proprie vel incōtinētia non attribuitur propter debilitatē rōnis. sed nec mulieribus saltē ut in pluribus quia non sunt firmi iudicii sed variabiles propter fluidā et fragilem complexionē naturalem: cōtinētia tamē et incōtinētia sicut etiā virtus et malicia attribuitur eis imperfecte et secundum quod ut non voce mus eam cōtinētiā simpliciter nec virtutē simpliciter sed cōtinētiā aut virtutē pueri vel mulieris. Et hoc videbat Aristotē. intendere primo politice dicens

mulier quidē habet cōsiliū sed inuolūtū. puer autem habet quidē sed imperfectū. et quod similitudine existimā dū eni oportere habere omēs sed non eodē modo sed sicut vnicuique ad sui ipsius opus. Et addit quod nō est eadē tempantia viri et mulieris neque fortitudo neque iusticia. Cōtingit tamen in aliquibus mulieribus multū vigere rōem propter bonam naturam et assiduā eruditionē. quibus iam simpliciter proprie attribuēde sunt virtus et malicia: cōtinētia et incōtinētia: sicut viris. sed hoc est ut in paucioribus. Secundū hoc ergo et secundum ea que predicta sunt rōnes satis solute sunt et sic est finis questionis.

Veris quinto: Vtrum cōtinētia debeat dici virtus? Quod sic per Tullium in sua rhetorica reponit cōtinētiā sub tempantia tanquam partē quamdam vel speciem ipsius. et per Senecam numerat eā inter virtutes cardiales in suo libello de quattuor virtutibus. Itē incōtinētia est malicia cū ab eavirtutemur. ergo cōtinētia est virtus. Oppositū ponit Aristotē. qui postquam tractauerat de singulis virtutibus moralibus tractauit seorsū de cōtinētia. etiā ipsa nō distinguere cōtra tempantiam: cum ipsa veretur circa materiam temperantie. tamen Aristotē. in isto septimo distinguit inter ipsam et tempantiam. etiam in principio huius septimi Aristotē. conuoluit incōtinētiā malicie et bestialitati et cōtinētiā virtuti et heroice. dicit etiam Aristotē. in isto septimo incōtinētiā nō maliciā. ergo cōtinētia non est virtus. Etiam cōtinēs non est virtuosus quia dicitur primo huius quod in virtuoso et non in cōtinēte omnia consonant rationi ergo cōtinētia non est virtus. Dicendum est breuiter quod philosophi sepe videntur equoque nomine cōtinētie. sepe enim cōtinētia capitur pro omni abstinentia ab actibus venereis. et est sic idē quod virginitas vel vidualis castitas: de quibus in tertio libro satis dictum fuit. aliquid autem capiunt vniuersaliter pro temperantia: ita quod cōtinētia et tempantia sunt nomina synonyma. et ita capit eā Seneca. Et sic cōtinētia dicitur virtus sicut tempantia. Alio etiam modo capitur pro specie seu parte quadam temperantie: ita videtur loqui Tullius de ea. Alio modo capitur pro habitu quo insistentes rectitudinē rōnis resistimus passionibus in nobis vehementibus existētibus. non auferentes totum tractum ipsarum propter quod opus nostro: contradicentia quedam vel displicentia annexa est. et istomō determinat Aristotē. de ea in hoc libro. et sic etiam capio in presenti quod.

stione. Item sciendum est quod virtus dupliciter accipitur. vno modo proprie scilicet pro habitu perfecto videlicet inclinante et determinate potentiam ad optimum opus in quod ipsa potest. A homo large pro quilibet habitu inclinante et determinante potentiam ad opera laudabilia. Et iam satis manifestum est quod continentia dicenda est virtus large sumenda virtutem quia semper opera consona recte rationi sunt laudabilia. continentia autem resistit passionibus insistenti rationi ut dictum fuit et sic operatur consona rationi. ideo etiam. Sic ergo bene dicitur Aristoteles. videlicet virtus continentia et plerumque studiorum et laudabilium esse. incontinentia autem et mollicies prorsus et vituperabilium. sed si virtus sumatur proprie sicut dicitur aliqui quod continentia prout attribuitur appetitui sensitivo non est virtus ipsius sensitivi appetitus quia non facit appetitum sensitivum optime se habere cum adhuc rebellet rationi: et cum in eo remaneat adhuc inclinatio prava. Secundo dicitur isti quod continentia potest esse virtus in voluntate quod sic probare nituntur. non oportet illam voluntatem esse minus bonam: que resistit fortis passioni et forti inclinationi appetitus sensitivi inclinat ad rationem: quod illa que nihil habens sibi obviat inclinatur ad rationem. imo tanto melior virtus requiritur videlicet ad operandum secundum rationem: quanto maior est inclinatio contra rationem. sed in continete voluntas inclinat ad rationem contra tactum appetitus sensitivi. in tempore autem inclinat ad rationem nihil habens obviat sibi. omnia enim in ipso consonant rationi ergo voluntas in continete potest tantam habere virtutem: sicut in tempore. Item ex multis electionibus consensu recte rationi potest acquiri virtus in voluntate: dato quod non occurrat obiectum extra circa quod homo possit operari secundum virtutem. nam in homine detestatio potest in tempore amor honesti fieri in voluntate: quod nulla passio permittit se trahi ad actum turpe sicut dicebat in .xxi. questione sexti libri. et tamen propter inexperientiam passionum et consuetudinem sustinendi eas: appetitus sensitivus in adiectu passionis plus doleret et minus delectabiliter obediret rationi: quam si passiones essent in eo temperate. tales ergo (ut isti dicunt) essent virtuosus secundum partem superiorem: sed non ex toto propter rebellionem seu non delectabilem obedientiam partis sensitivae. propter quod ipsum vocarem nomine proprio continentem. Tercio isti dicunt quod continentia stare potest cum habitu pravo appetitus sensitivi. quia stat cum rebellionem appetitus sensitivi: et inclinationem contra rationem. omne autem quod rebellat rationi et inclinat contra rationem primum est ut sic ideo etiam. Istas autem cum conclusionem prima indubie vera est apud me. Tercia autem falsa. nam continens simul trahitur ad prosequendum ideo ratione delectationis apparentis: et ad fugiendum ratione

turpitudinis: non intelligo quod vnius tractus sit in appetitu sensitivo solum: aut in voluntate solum sed in utroque appetitu puto hunc dupliciter esse tractum. Appetitus enim sensibilis est innatus sequi delectabile: et est innatus obedire rationi. propter quod secundum diversas rationes potest simul ad utramque partem inclinari. et cum appetitus sensitivus organica virtus existens videatur immediate movere membra ad operandum: videlicet quod ad illud operandum moueat ea ad quod fortius inclinatur. ideo puto si continens operatur secundum rationem quod appetitus eius pius habeat de inclinatione ad obediendum rationi quam ad sequendum passionem. et ita videlicet magis bonus quam malus. et de hoc aliquid deinde fuit in penultima questione primi libri. Secundo autem dictarum conclusionum est mihi dubia primo quia videlicet aliquibus quod prima ratio illorum non valeat. quoniam illa voluntas videlicet esse potentior et firmitus habituata: que potest et potuit omnes impetu passionis extirpare: quam illa que solum potest resistere et tenere se contra passiones. Secundo quia videlicet est utrobique voluntas sit que perfecta in se: tamen voluntas in virtuosus excedit in ordine ad electionem. equalis enim virtus non videlicet equaliter producit effectum aliquo resistente sibi et non resistente. Tercio quia si est possibile sine experientia passionum voluntatem ob eius libertatem puram transire in extremum eius actum passione presente: sicut si esset ex parte passionum tamen hoc est valde difficile: et rarum. Quarto quia voluntas perfecta dominatur perfecte super appetitum ideo licet non possit extinguere dolorem vel tristitiam: nec in tantum moderare eam: sicut si appetitus assuetus esset sepe sustinere: tamen ipsa potest auferre totum tractum appetitus ad oppositum rationis multum enim refert trahi et tendere in repulsum rei instabilis vel etiam delectari tendere in persecuti onem vel conservationem delectationis. vir enim virtuosissimus trahitur si excoriaret. sed ratione dictante quod inhonestum esset fugere: sensitivus appetitus ex toto subiectus rationi nullum daret impedimentum ad fugiendum. sed toto conatu se subiceret ad illam tristitiam sustinendam in immensum: manifestum est igitur quod appetitum sensitivum in immensum dolere in exercitio operis secundum rationem non arguit continentiam prout de ea loquimur hic. sed conatus in oppositum rationis quem totum auferret voluntas intente et perfecte consummata. videlicet ergo quod continentia non sit virtus proprie accepta nec appetitus sensitivi in appetitu sensitivo nec voluntatis in voluntate. sed quod sit habitus adhuc incompletus. sicut tepiditas non est caliditas in summo. sed est caliditas incompleta. et sic etiam incontinentia non est completa malicia sed est propinqua sibi propter quod ipsa est vituperabilis. Ex hoc apparere illud de quo quidam dubitauerunt videlicet quod tempantia melior est habitus quam continentia. quoniam in bonis habitus completus est melior habitu incompleto. tempantia autem est habitus completus: et continentia habitus incompletus ergo etiam. Contra quod tamen aliqui sic obiciunt tempantia non agonizat et continentia autem agonizat. habet enim bellum cum passione rebellante. sed agonizantes coronantur primo huius ergo corona magis debet continentie: quam tempantie. Item secundo huius circa difficilius tempus et ars sit et virtus etenim bene melius in hoc. sed difficilius est sequi rationem appetitu rebellante quod facit continentiam quam non rebellante. quod facit tempantiam. magnitudo enim passionis auget meritum. Item multi ponunt tempantiam in appetitu sensitivo et continentiam in voluntate. nobilioris autem potentie nobilior est habitus ideo etiam. Sed iste rationes non concludunt. Ad primam enim dicendum est quod agonizare nobiliter non est bonum vel non est optimum sed agonizare cum obiecto passionatum est melius. et hoc potest esse dupliciter. vno modo substando totaliter inimicum. Alio modo sibi recalcitrando et resistendo solum. corona autem magis debet primo modo quam secundo modo. et ille primus modus convenit tempantie. Secundus autem continentie. Ad aliam dicendum est quod difficultas proveniens ex debilitate rationis et ipsius voluntatis: aut etiam ex inobedientia appetitus sensitivi dimittit meritum. Ad aliam rationem et ad principales rationes apparere satis quid sit dicendum secundum predicta. Hec de questione.

Veritatem sexto Vtrius de aliquo operabili possint haberi simul contraria iudicia? Arguitur quod sic quia aliter non possumus simul circa idem habere contrarias inclinationes scilicet unam ad prosequendum et aliam ad fugiendum. cum appetitus non feratur in incognitum sed consequens est falsum ut apparet in continentibus et incontinentibus. unde primo huius Ad contraria enim motus incontinentium. Item in continens cum agit appetit agere illud quod agit. et appetitus non fert nisi in apparens bonum ergo apparet sibi quod bene agit. et tamen sepe confitetur se scire quod non benefagit. dicit enim aliquando reprehendentibus ipsum scio quod non bene ago: sed non possum abstinere ergo et cetera. Item possibile est quod aliquid sit prosequendum nisi aliquid futurum obstaret. et possibile est simul sen-

sum aspicere ad presentes circumstantias solum et intellectum aspicere ad futurum. ergo possibile est simul sensus iudicare quod hoc sit prosequendum: et intellectum quod hoc sit fugiendum. et istam rationem visus est Aristoteles notasse tercio de anima. dicens quod appetitus sunt contrarii. hoc autem accidit cum ratio et concupiscentia contrarie fuerunt. sunt autem in temporis sensu habentibus. intellectus quidem enim propter futurum retrahere iubet: concupiscentia autem propter ipsum iam. videlicet enim quod iam delectabile est bonum simpliciter propter ea quod non videlicet quod futurum est. Similiter etiam quid prohibet te iudicare visu solum esse bipedale et intellectu maiore terra. vel etiam per colore iudicare hunc esse sortem per vocem aut non esse. specialiter cum visus et auditus sunt potentie disparate: non exinvice dependentes. Oppositum arguitur quia sequitur quod non esset impossibile concedere contradictoria simul esse vera: non solum ore sed etiam mente quod est contra firmitatem primi principii. unde dicit Aristoteles. quarto methaphysice impossibile namque quocumque idem existimare esse et non esse. Notandum est quod multum differt intelligere simul propositiones contradictorias: siue habe in mente contradictorias propositiones simul formatas et iudicare eas esse veras. tu enim potes habere propositionem istam in mente quod astra sunt prava: tamen nihil iudicas: an sit vera vel non. dico ergo quod possibile est intelligere simul propositiones contradictorias siue habe simul eas in mente formatas. aliter tu non posses formare primum principium: quia continet in se contradictorias propositiones scilicet idem inesse et non inesse eisdem. Similiter tu non posses formare questionem quia questio proprie versatur inter opposita. utrum deus sit an non sit. Sed dicam quod eandem potentiam cognoscitivam iudicare siue credere ambas simul esse veras. ubi gratia credere siue iudicare quod simul deus sit et non sit et sic de aliis contradictoriis: est impossibile quoniam hoc esset contra firmitatem primi principii: quia sequeretur quod in eodem essent simul contraria. quia talia iudicia sunt contraria ut dicit Aristoteles. quarto methaphysice. Sed dubium est de diversis potentiis puta de sensu et intellectu vel de duobus sensibus diversis. Ad quod puto esse dicendum quod impossibile est eundem hominem iudicare simul per intellectum unum contradictorium esse verum: et per sensum alium: et hoc videlicet mihi notum per experientiam. iudicium enim sensus ex toto cadit contra contrarium iudicat intellectus. Astrologus enim licet primo crediderit per sensum solem esse bipedale tamem postquam habet demonstrationem credit per

intellectu ipm esse maiore terra nec vnq̄ prop̄
sensu stante illo intellectuali iudicio: credet ipm
esse bipedalē. Et puto q̄ causa huius sit illa quā
posuit. An videlicet q̄ in eodem: contraria non
possunt simul existere. Eadez autem est anima
in nobis vt puto intellectiua/sensitiua/appetiti
ua/ fm locum motiua/vegetatiua nec extensa
extensione corporis. s; tota vbiq; licet in bestiis
non sit ita. potentie tamē sensitiue appetitiue se
cundum locū motiue/vegetatiue in nobis fm
pte pro dispositionibus qualitatiuis aut quanti
tatiuis disponētibz ad actus sentiendi secun
dum locū mouendi/aut vegetandi/ itez vidē
di/ et audiēdi. s; sunt bene diuerse realiter. et di
uise loco et subiecto sicut prius dictum fuit. cum
ergo de virtute contradictorijs iudicia sunt cō
traria: impossibile est q̄ sint simul in nobis: q̄
simul existerent in anima nostra vnica et indi
uisibili existente. Iudiciū enim non est soluz in
dispositionibus qualitatiuis aut q̄titatiuis orga
ni. sed est in substantia anime subiectiue licet tā
quam in subiecto remoto. sicut autē in materia
p̄ma non possunt propter quascūq; dispositiones
qualitatiuas aut quātitatiuas iesse simul forme
realiter cōtrarie/puta caliduz et frigidū: ita nec
in anima. Item et eisdē alia videt esse causa
videlicet q̄ in potentijs cognitiuis subordinatis
superior semper dominaf inferioribus in tantū
q̄ superiori iudicante: iudiciū inferioris (si fue
rit contrariū) extinguitur omnino. Quod mani
feste videbis in freneticis: qui videntes oculo se
stucā nullo modo credūt eā esse festucā s; serpe
tem vel lupū. vel oīno illū qd̄ potentia estima
tiua superior existens iudicabit. imo iudicabit
se non videre festucā sed serpentē. et audientes
paruū sonū et dulcem: iudicabūt se bella audire
vel tonitrua. quid ergo mirum si habens ratio
nem in actu de magnitudine solis: iudicat soles
esse maiorem terra: et esse falsū oīno q̄ sit mior
et q̄ nullo credat ipm esse minore. Si at aliq̄s no
bis obiciat dicens quomodo vis tu alligēre cau
sam primi principii cum eius nō sit causa. Rñ
deo q̄ p̄mi principii nulla est causa sic q̄ conce
damus ipm propter concessionē alterius propo
sitionis cuiuscūq; nullius ergo alterius propo
sitionis concessio est causa concessionis p̄mi pn
cipii. tamē bene sunt cause aliquę ex natura rei
propter quas intellectus non potest negare pri
mum p̄ncipium. sed necessario concedit ipsum.
sicut sunt cause quare ignis necessario calefacit
et non potest frigefacere. vel etiam quia idē non

potest simul esse calidum et frigidum. Sed oportet
videre q̄ intellectus noster habēs in se for
matā propositionē: potest ad iudiciū de veritate
ipius se habere quadruplicit. vnmodo q̄ rati
one vel apparentia careat ad vtrāq; partē. sicut
forte esset de problemate: an astra sint paria.
Aliomodo q̄ habeat ad vtrāq; partem rati
ones probabiles: sed tamen mundū determinan
tes ipm ad vnā ptem vel ad aliam. sicut esset for
te de problemate an forme substantiales elemēto
rum maneāt substantialit in mixto. Tercio q̄
per rationes ex vna pte vincentes detmīnēt ad
iudiciū vni⁹ partis: s; tñ nō sine formidie ad op
positū: et iste intellectus est sicut vapor conuersus
iam in nubē qui licet sit magis aqua q̄ aer: tamē
multā habet dispositionē et tendentiā ad aerem
Quartomodo q̄ intellectus ex toto sit ad vnā
ptem detmīnatus omni formidine remota. et i
ste est sicut vapor cū pfecte factus sit aqua: sic q̄
nulla remaneat in eo dispositio contraria aque
Dicam ergo q̄ sicut in aqua complete generata
remote sunt omnes cōtrarie dispositiones: ita in
completo iudicio de veritate vnus ptis omnes
ablate sunt apparentie ad ptem oppositā. sic q̄
nullā habent vim super intellectū. sed sicut nu
bes licet verius sit aqua q̄ aer: tñ aliquā referuat
aeris apparentiā et virtutē: ita in debili iudicio
salua effectus appentie ptis opposite. reddens
iudiciū debile et facit in oppositū mutabile. vt
adhuc et ad ampliorē detmīnationē dici potest.
q̄ sicut aliqui ponunt formas aque et aeris non
misceri simul substantialit. sed fm dispositiōes
ipsarū: ita aliqui ponunt q̄ iudicia cōtraria nō
miscēt simul substantialit s; dispositiōes eorū.
s; appentie. et isti habent dicē q̄ sicut materia
non potest simul esse sub forma aque et aeris: tñ
ipsa in nube existēs sub forma aque prop̄ di
spositiones aeri conueniētes trāsire potest faci
liter in aerem: ita intellectus existens sub iudi
cio formidinali vnus oppositi pōt ex facili mo
tuo trāsire in iudiciū altius oppositi. Alii aut
ponūt q̄ non sit aliud iudiciū q̄ appentia. qd̄ si
concedat: cū appentie opposite licet sub esse re
misso possint simul stare sic oportet dicere q̄ et
iudicia cōtraria. prop̄ quod diceremus q̄ sicut
tepidū in puncto non esset magis calidū q̄ frigi
dum vel ecōtra. p̄t qd̄ neq; simpliciter diceretur
calidum neq; frigidū: sic habens ad vtrāq; pte
appentia equalē: nec diceret simpliciter iudicare
vnā ptem nec alia. Et sicut tepidū habens plu
res gradus caliditatis quā frigiditatis diceret

simpliciter calidum et non frigidū: ita habens ma
iorem apparentiā ad vnā partem q̄ ad alia
dicitur simpliciter iudicare illam partē: et non ali
am. Si queras cui istas vias magis assentiā
dicam q̄ potest poni differentia inter apparen
tiam et iudiciū. quoniam sepe vt mihi videtur
expertus sum q̄ cuz rationes viderem ad vtrā
q; partes probabiles: tamen ad neutram partē iu
dicii detmīnabā me. etiā neq; nouis ratiōibus
ad vnā partem vel ad aliam superuenientibus
sed in suspēso tenebā me. Et itez videmus nō
omnes eque cito nec eque intense consentire ap
parentiis. imo prudentis est prius examinare
consilia. Appetitū namq; videntur se tenere ex
parte rerū et circūstantiā suarū. Iudiciū autē
est actus ipsius intellectus circa apparentias. et
nos videmus si voluntas ad vnā partem affi
ciat: q̄ intellectus plene iudicabit pro pte illa
ex apparentia debilissima. nec apparentie val
de fortes poterunt ipsū mouere ad aliam ptem.
verum est tamen q̄ sepe nos vtimur nomiē ap
parentie pro actu intellectus quo ipse assentit ap
parenti sibi presentatis. et sic apparentiā conce
do nihil aliud esse q̄ iudiciū. tunc enim dice
remus q̄ eisdē apparentiis ex parte rerū se te
nentibus oblatis huic et illi. non oportet idem
apparere huic et illi vterius etiam puto esse di
cendum q̄ eundem hominem iudicare simul
vnum contradictoriū esse verū per vnu sensum
et alterū per alterū sensū est impossibile. et hoc e
tiam videtur mihi notū per expientia. si eni
iste homo gerat in colore et figura similitudine
fortis et in voce similitudinē alterius: tu videntis
eū et non audiens iudicabis bene q̄ ipse sit for
tes. et econuerso iudicabis q̄ nō sit fortis s; au
diens cum et non videntis. Si autem simul audi
as eū et videas statim extinguet vnu iudiciū
vel etiam ambo sic q̄ in suspēso tenebis tuam
sententiā: dicens ignoro si est ipse vel non. nunq̄
enim dices credo q̄ sit fortis: et q̄ non sit fortis
sed tu bene dices q̄ ille scdm̄ colorē vel figurā
apparet esse fortis et fm vocem appet non esse
fortis loquendo de apparentiis exterioribus. S; si
loquaris de apparentia pro consensu: hoc nun
quam erit possibile simul. nunq̄ enim simul con
sentire posses q̄ ipse esset fortis et q̄ non esset for
tes. Et istius conclusionis vt puto causa assigna
ri potest duplex. vna propria nobis. alia cumu
tis nobis et animalibus. Prima ergo est q̄ ani
ma nostra indiuisibilis existens est in toto cor

pore et in qualibet parte eius. et iudicia sicut di
cit non sunt solum in dispositionibus qualitati
uis et q̄titatiuis organorū subiectiue. sed in sub
stantia anime. propter quod cum contraria non
compaciantur se in eodem subiecto: impossibi
le est hominē siue secundū vnum sensum siue se
cundum diuersos habere simul contraria iudi
cia. Alia causa assignat quia sensus exteriores
habent ad sensum cōmūnem necessariam con
nexionem: ita q̄ statim iudicia eorum perue
niunt ad ipsum. ipse autem idem existens non
potest simul habere iudicia contraria. iudicās
autem vnā partem extinguet iudiciū par
tis opposite sicut prius dicebatur. propter hoc q̄
ipse est potentia superior ad omnes sensus exte
riores. imo dicunt aliqui forte probabiliter q̄
in organis exterioribus nullum sit iudiciū:
sed in sensu cōmūni solum. ad quez species di
uersorū sensibilibum deferuntur per organa di
uersa. cuius signum dicunt esse q̄ habentes le
sum organum interius quāuis habeant oculū
bonū. sicut frenetici non iudicant aliquid be
ne per oculum. dicūt ergo isti quod sensus cō
mūnis vnus existens secundū rem dicitur plu
res secundum rationem. dicitur enim vilus pro
ut iudicat de coloribus per oculum sibi presen
tatis: et dicitur auditus prout iudicat de sonis p
aurem delatis ad ipsum. et sic de alijs: propter
quod in somnijs vbi ligata sunt organa sensuū
exteriora iudicamus de sonis et de coloribus ac
si vigilemus. et putamus audire uere uel vi
dere. Ad primā ergo rationem dici potest
quod ad contraria sunt motus incontinentium
sic q̄ appetitus extra passionem inclinatur ad
fugiendum. et in passione ad prosequendum. et
ita non simul. vel etiā dicendum est q̄ intel
lectus simul iudicat idem esse delectabile et tur
pe. appetitus autem ob hoc statim innatus est
habere circa illud complacentiam ratione dele
ctationis. et displicentiam ratione turpitudinis
isto enim modo complacentia et displicentia nō
sunt opposite. Sed sicut intellectus non potest
simul iudicare q̄ illud totum sit prosequendum
et fugiendum. ita nec appetitus potest simul illū
totum acceptare et refutare. et sicut intellectus
poterit iudicare totum esse prosequendum rati
one delectationis. iudicio tamen debili et formi
dabili seu formidinali propter apparentem tur
pitudinem: ita appetitus poterit totum accep
tare sed tamen acceptatione debili et cum anime
3. iiii

xa displicentia propter turpitudinem: et erit voluntarium mixtum. et hec satis appuerunt in tercio libro. Et eodem modo dicendum est ad alia nisi quod si quid de scire restat dicendum illud dicitur post. Ad ultimam dicendum est quod intellectus si aspiciens ad futurum iudicet illud non esse faciendum: nunquam sensus tunc iudicaret illud esse faciendum. tamen adhuc manet iudicium quod illud est delectabile quia hoc etiam videt intellectus. propter quod appetitus in obiecto habet complacenciam licet non possit acceptare ipsum stante tali iudicio quandoque etiam intellectus acquiescit iudicio sensus non obstante nocumeto futuro preponderans illam delectationem illi nocumeto futuro. et tunc appetitus accipit sed cum aliquid displicentia propter sibi appetens nocumetu. Ad alia factum fuit in corpore quodis

Veritur septimo. Vtrum incontinens sciat quoniam prave agit: Socrates ut dicit Aristoteles arguebat quod non quia nullus ignoranter agit quod non putat esse bonum. appetitus enim qui exigitur ad agendum non est natus ferri nisi in bonum vel appetit bonum. sed non possumus id putare esse bonum quod scimus esse malum cum non possumus simul iudicare contraria sicut dictum fuit in alia questione. et quia durum esse videtur quod pars sensitiva impetret et trahat partem intellectivam sicut feruam scilicet ita quod propter sensum putemus illud cum oppositum sciamus habemus. ergo nunquam agimus quod agere scimus esse malum. ideo dicitur in tercio huius ignorat quidem igitur omnis malus que oportet operari et a quibus fugiendum. Item sequeretur quod in continencia esset peior quam in temperantia. ex quo sciret prave agere. temperatus autem ignorat: sed hoc appetit falsum in septimo huius. In oppositum arguitur per concessionem multorum qui reprehendentibus eos dicunt scio quia male ago sed abstinere non possum. Item incontinens extra passionem existeret: habet rectam rationem ut vult Aristoteles ergo per eam ipse scit fornicari esse malum. quoniam si fornicaret vel scit ad huc illud quod prius: et habet intentum. vel illud oblitus est quod dicit non potest quia obliuio fieri videtur per tempus longitudinem et quia si quis tunc ei totum reducat ad memoriam non propter hoc abstinere. Item si est possibile quod aliquis sciens prave agit ille videtur esse incontinens sed si est possibile. probatio primo quia aliter nullum esset peccatum per considerentiam vel etiam ex certa malicia. Aliter etiam omnem peccatum esset ex ignorantia quod non vult aliquis potest aliquis peccatum esse ex ignorantia aliquis ex passione et aliquis ex electioe. Secundo etiam quia voluntas non esset libera ex quo non posset in oppositum

rationis nec essemus domini nostram operationem vel actum a principio usque ad finem. quod est contra Aristoteli in scio huius. Tercio quia hoc esset contra articulum illum prius sciamus in vniuersali et in particulari quod voluntas non possit velle oppositum: error. Oportet distinguere primo sic. Contingit scire dupliciter. vno modo in habitu solus absque actuali consideratione secundum illam sciamus. Alio modo in actu scilicet actu considerando secundum illam sciamus. Dicendum est ergo quod sciens in habitu solus potest agere contra sciamus. quia intellectus non est solum principium motus secundum quod in habitu solum. sed secundum quod in actu verbi gratia sciens quod propter turpitudinem nunquam est mechandum nihil actu considerans de turpitudine. sed considerans actu quod sit delectabile coire cum tali muliere. et quod delectari sit bonum non est mechandum si mechatur. et ista sit prima conclusio. Item aliquis potest esse sciens in actu scio dupliciter. vno modo in vniuersali tantum ut quod nunquam est mechandum. Alio modo in particulari ut quod nunc cum ista non est mechandum. Dicam ergo quod sciens in vniuersali tamen in actu potest agere contra sciamus quia particularis et non vniuersalis estimatio mouet ut dicitur scio de anima. motus enim et actiones sunt circa singularia: sicut ergo sciens actu omnem mulierem esse sterilem: et videns hanc mulierem potest opinari quod sit pregnans: eo quod non considerat ipsam esse mulierem: sed considerat quod ipsa habet magnum ventrem: ita non est impossibile scire actu quod nunquam sit mechandum. et tamen putare quod nunc cum ista sit delectandum et coire. et ista sit secunda conclusio.

Item aliquid agere contra scientiam actualem et particularem potest intelligi dupliciter. vno modo contra directe et formaliter. Alio modo contra indirecte et non formaliter sed consecutiuem. voco autem agere contra directe et formaliter: si secundum eandem rationem ego moueor ad agendum hoc agibile. secundum quam ego scio ipsum non esse agendum. Sed voco agere contra non directe. sed consecutiuem si scio sciamus aliam rationem hoc non esse agendum: et secundu aliam rationem ago ipsum verbi gratia agere contra directe est si sciamus formaliter quod non esset nunc mechandum cum ista: et mechatur secundum appetitum inclinante formaliter ad mechari nunc cum ista. et hoc videtur impossibile. quia hoc esset simul habere contraria iudicia sicut multi dicunt. appetitus enim non inclinaret formaliter in mechari nunc cum ista: nisi iudicato quod nunc sit mechandum cum ista. sed simul habere iudicia contraria est impossibile sicut dictum fuit in alia questione. ideo tamen

et ista sit tertia conclusio. cuius probationem non ex toto concedo: ideo volo post ea regredi super eam. Agere autem contra indirecte siue consecutiuem et non formaliter est si sciamus formaliter quod non esset nunc mechandum cum ista et mechatur sed appetitum inclinante formaliter non ad mechari nunc cum ista sed in delectari cum ista per coitum et hoc est bene possibile quia forte ignorare vel non actu considerarem quod sic delectari esset mechari possumus enim habere simul iudicia non contraria. non sunt autem iudicia contraria quod non est mechandum et quod est delectandum vel coeundum quia cum aliqua tu posses coire non mechandum videlicet cum vxore propria. ergo in casu predicto non erant contraria iudicia nisi ego actu considerassem quod sic delectari est mechari. ideo tamen: hec sit quarta conclusio. vel forte hec due conclusiones vltime possent vltimam poni sub tali distinctione scientiam actualem et particularem potest aliquis habere duplicem. vnam perfectam vbi nihil remanet ignoratum nec inconsideratum nec iniudicatum. pertinens ad operandum vel non operandum. et tunc non est possibile agere contra scientiam. quia oportet simul habere iudicia contraria. nam si actu iudices non esse mechandum cum ista: et cum hoc actu iudices quod coire cum ea est mechari cum ea: oportet te actu iudicare quod non est coeundum cum ea. quasi cut apparet primo posteriori inducens sub maiori minore simul cognouit conclusionem hoc non est mechandum non coibis: nisi simul iudices coeundum et non coeundum esse. et hec sit quinta conclusio. Aliam contingit esse scientiam particularem et actualem incompletam. vbi scilicet aliquid remanet ignoratum: vel inconsideratum vel iniudicatum: et tunc est possibile agere contra scientiam non tamen contra directe et formaliter. sed sicut dicebatur in quarta conclusione et ista sit sexta conclusio. His autem consideratis videndum est de principali questione. propter quod est bene notandum quod ille qui liberatus est ab omni passione sensitui appetitus potest magis omnes circumstantias attendere et cognoscere. imo quod ipsam passionem et motum eius: quod ille qui passione ligatus est: sicut homo sobrius aut vigilans magis potest ebrietatem et somnolentiam et omnes earum condiciones inspicere: quod ebrius aut somnolentus. quare: quia passiones sensitui appetitus non sunt sine motu sanguinis aut aliorum humorum vel spirituum. qui motus si sit magnus turbat sensum et prohibet ipsum intellectui debite monstrare. qui tamen

intellectus de particularibus sensibilibus non potest vere et perfecte sine sensu conuenienti ministerio iudicare: sensus enim (cum secundum prius determinata: non sit aliud quam appetitus sensituius) si passione detentus fuerit non ostendet intellectum nisi passionem: vel eam sic intense ostendet quod intellectus nihil vel modicum aduertet nisi ad passionem. et ita iudicabit secundum exigentiam passionis: quod non fecisset si extra passionem existens ad omnia aduertisset. Dicam ergo quod incontinens antequam in passione detentus sit. et postquam a passione liberatus est: potest omnia libere attendere et cognoscere. et de omnibus absque ignorantia vel inconsideratione vere iudicare. propter quod ipse scire potest scientiam a particulari actuali et perfecta quoniam malum esset hoc agere. et quod male agit si hoc agat. et quod male agit si hoc agit. propter quod accidit ipsum penitentes esse sicut dicit Aristoteles. ergo post factum sit incontinens quoniam male agit si hoc agat et ista sit septima conclusio. Octava conclusio est quod incontinens dum incontinenter agit: scit in habitu quoniam prave agit. sciuit enim ante et illud non est oblitus. quia cessante passione sciet idem non de nouo addiscens. Nonna conclusio est quod incontinens dum incontinenter agit scit aliquomodo in actu in vniuersali vel etiam in particulari non tamen directe vel non perfecta sciamus quoniam prave agit. et hoc totum patet ex prioribus conclusionibus. Decima conclusio est quod nullus incontinens dum incontinenter agit scit quoniam prave agit scientiam actualem et particularem et perfectam. quod etiam totum manifestum est predictis. Ad rationes igitur dicendum est. Ad primam quod nunquam agimus quod agere scimus tunc esse malum scientiam actualem et perfectam. Ad aliam rationem de comparatione incontinentie et intemperantie dicitur post. Ad rationes in oppositum. Ad primam dicendum est quod confitentur scire quoniam male agunt: confitentur verum de scientia imperfecta vel indirecta. potest enim incontinens scire quoniam turpe agit. sed tunc actu non iudicat: quod nullo casu turpe sit agendum. vel etiam e converso scit tunc nullo casu agendum esse turpe. sed non considerat se turpe agere. Si autem incontinens confiteatur se scire quoniam male agit scientiam actualem et particularem et completam. non confitentur verum. et si aliquando ratione ad probandum quod male agit adducat vel repetat: tamen

interiori mente non iudicat esse verum quod dicit verbi gratia si formet istum sillogismum nullo casu mechandum est; nunc coire tecum est mechari ergo non est nunc tecum coeundum talis iudicans de ea sicut ebrii vel maniaci proponunt verba empedoclis ut dicit aristoteles et si isti quae iudicent de maiori tamen statim ad delectationem aspicientes cadunt ab illo iudicio. Ad aliam responsum fuit quod ille nihil oblitus est. sed propter impedimentum sensus intellectus non potest in opus suum completere: sicut nec in ebriis nec in sonolentis. Ad aliam concedendum est quod aliquis potest sciens agere male modis predictis et non aliter. quando ergo dicitur quod nullum esse peccatum contra conscientiam. dicendum est quod ymo modis predictis potest enim aliquis agere id quod actu scit esse inhonestum vel deo displicere. sed tunc non iudicat quod honestum vel quod deo placeat sit preferendum utilitati vel delectationi quae apparet sibi in opere quod ipse agit. quando etiam dicitur quod nullum esse peccatum ex certa malicia: dicendum est quod peccatum ex certa malicia non dicitur quia peccans dum peccat iudicat vere et cum certitudine se male agere: sed quia cum certitudine cognoscit omnes circumstantias operis sui. et cum hoc etiam cognoscit opus suum esse inhonestum et deo displicere sicut statim dicebatur quando etiam dicitur quod omne peccatum esset ex ignorantia: dicendum est quod satis appuit in prioribus libris quomodo et quando debeat peccatum dici ex ignorantia. quando etiam dicitur quod aliter non esse dominum actuum nostrorum: et aliter voluntas non esset libera. dicendum est ex eo quod voluntas non dicitur libera quia possit velle quod iudicatum est esse malum et hoc illo iudicio stante. sed quia ipsa stante iudicio de bonitate vel malicia potest differre actum volentem vel nolentem sicut magis visum fuit in tercio libro. De articulo autem pistensis dicendum est secundum exigentiam dictionum nunc et dictionum in tercio libro. Nunc ergo regredior super tercie conclusionis et quinte probationem. Super quo notandum est quod forte non oportet ad hoc quod appetitus feratur in obiectum: quod in ratione sit vtraque praemissa sillogismi practici. sed appetitus suppleri potest conclusionem. et maiorem: verbi gratia sit sillogismus practicus quod omne delectabile est prosequendum. hoc autem vinum est delectabile ergo hoc vinum est prosequendum. Dicam et

ergo quod concupiscentia supplet maiorem quia inclinatio ad delectabile prosequendum. ideo ostensum solum quod hoc vinum est delectabile: ipsa prosequitur: et hoc videbatur intendere aristoteles in septimo huius cum dicit quando quidem vniuersalis opinio insit prohibens gustare hoc autem quoniam omne dulce delectabile hoc autem dulce: hec operatur id est quod si vniuersalis ratio prohibet gustare propter inhonestatem vel aliam causam hec autem concupiscentia dicitur siue supplet propter eius inclinationem istam propter quod omne dulce est delectabile et prosequendum. et cum ostensum fuerit hoc esse dulce: operatur confestim: forte etiam quod hoc est de intentione aristotelis tercio de anima qui videtur velle quod animalia imperfecta mouentur per appetitum et fantasiam licet non habeant fantasiam deliberatiuam neque sillogisatiuam. quomodo ergo est hoc possibile. nisi quia appetitus est inatus inclinare in cibum conuenientem: fantasia autem siue sensus ostendit conuenientiam huius cibi et statim animal mouetur ad capiendum ipsum. appetitus autem noster siue sensibilis siue intellectualis non est minoris potentie quam appetitus talium animalium ergo prosequi poterit delectabile propter inclinationem eius ad ipsum ostensum solum per sensum vel per intellectum quod est delectabile. licet etiam possint ratione libertatis non acceptare et non prosequi illud. Adhuc aristoteles videtur idem expressisse determinare in libro de causis motuum animalium dicens. Cum enim operatus fuerit aut sensu ad id cuius gratia aut fantasia aut intellectu quod appetit statim facit. pro interrogatione enim aut intelligentia appetitus fit et operatio. Et aristoteles dat exemplum manifestum dicens potabile concupiscentia dicit: istud autem potabile sensus dicit: dicit autem fantasia aut intellectus statim bibit: et ad huc in septimo huius expressius dicit aristoteles concupiscentia autem si solum dicat quoniam delectabile ratio vel sensus mouetur ad fruitionem. Si ergo ista concedantur. non videtur quod ratio quae adducta fuit ad tercia conclusionem probandam sit necessaria. appetitus enim poterit inclinare formaliter in id prosequendum quod non erit formaliter iudicatum esse prosequendum: verbi gratia appetitus habet aut propter naturam aut propter consuetudinem inclinationem ad prosequendum delectabile. sensus autem vel intellectus solum dicit quod hoc est delectabile appetitus prosequitur ipsum. posito ergo quod

intellectus iudicet formaliter hoc delectabile non esse prosequendum. et quod simul appetitus dictomodo prosequatur ipsum: apparet quod non erunt adhuc in nobis iudicia contraria: sicut illa ratio arguebat. propter quod forte illa ratio non videtur esse demonstratiua et ita forte aliqui negarent illam tercia conclusionem: et quintam sequentem et dicerent sic plene veritatem habere rem duos parientes articulos dicentes quod stante scientia in vniuersali et in particulari in actu quod voluntas non possit in oppositum error. et quod si ratio est recta quod necesse est voluntatem esse rectam: error. quia tamen plurimi doctores sollemnissimi tenuerunt illas conclusiones: forte non oportet eas abiicere: quoniam et si ratio superius adducta non demonstrat: tamen cum eius probabilitate videtur aliud etiam esse probabile. cum enim voluntas praua sit innata per uertere iudicium intellectus. unde visum fuit in sexto quod malicia facit mentiri circa practica principia: si ipsa sic inclinata fuerit ad delectabile prosequendum: quod ex ipsa delectabilis ostensione prosequatur ipsum videtur quod ipsa nisi seipsam ab huiusmodi inclinatione retinuerit non permittit intellectum iudicare quod illud delectabile non sit prosequendum. si enim sensus tractus ad passionem trahit ad se rationem: quomodo voluntas impetum habens et in impetu manens permittet contra se iudicare. Et specialiter non videtur bene possibile: si eadem anima realiter sit intellectus et voluntas: quod ipsa prosequatur actu illud quod ipsa tunc decreuerit non esse prosequendum neque apparet quomodo habitualis inclinatio possit trahere voluntatem in id quod actu decretum est esse malum: et non faciendum. nisi primitus obnubilet illud decretum vel suspendat. propter quod dicte conclusiones predictis non obstantibus teneri possunt ut mihi videtur. etc.

Veritur octauo: **V**trum voluntas necessario feratur in id quod per rationem practicam conclusum est? Arguitur quod non. quia quod necessario appetit necessario prosequitur et necessario manenet si potest sed multa sententiata per rationem nec prosequimur: nec prosecuta manenemus licet pos

sintus ergo et cetera. Item quod de necessitate operatur scilicet vltimum suae potentie. sed quod iudicamus esse bonum non de necessitate diligimus secundum vltimum potentie. ymo quod plures sciunt esse bonum vnus diligit plus et aliter minus ergo etc. Item voluntas non esset simpliciter libera neque domina sui actus. Arguitur etiam per articulos parientes plures superius allegatos: et vniuersaliter per rationes quae adducte fuerunt in prima questione terciae libri. ad illam opinionem persuadendam quam tenuimus et forte per rationes quae adducte fuerunt in quarta questione terciae libri: ad partem secundam et per rationes quae adducte fuerunt in principio quinquagesime questionis terciae libri. Oppositum arguitur per aristotelem dicentem haec quidem enim vniuersalis opinio: altera autem de singularibus est. cum autem vna fiet ex ipsis ratiocinatio necessarium conclusum hic quidem dicere animam in actibus autem operari confestim. et exemplificat dicens puta si omne dulce gustare oportet hoc autem dulce ut vinum: aut aliquod singularium necessarium potentem et non prohibitum simul hoc operari. Ad idem etiam cape rationes suas in questionibus statim allegatis facientes pro parte ista

Primo notandum est quod sicut voluntatis est velle bonum aut inclinari in ipsum. ita eius est nolle malum et declinare ab eo. quicquid ergo dicitur de voluntate in respectu boni quo ad actum volitionis vel complacentiae vel acceptationis et huiusmodi: ita proportionabiliter intelligatur de ea in respectu mali quo ad actum nolitionis vel displicentiae vel refutationis et huiusmodi. Si ergo questio formetur vniuersaliter: **V**trum scilicet voluntas necessario feratur in id quod iudicatum est per intellectum practicum. aliqui distinguunt de vltimo fine: et de his quae ad ipsum. tamen in presenti questione distinctionem illam dimitto et videtur mihi primo quod voluntas secundum quod dicitur voluntas in nullum obiectum fertur quod non sit iudicatum per intellectum esse bonum vel secundum communem rationem bonitatis vel secundum aliquam specialem: puta delectabilem vel utile vel honestum. et dico iudicatum quia per hoc differunt appetitus sensitivus et intellectivus ex vna parte ab appetitu naturali ex altera parte. Unde si anima vel intellectiva vel sensitiva inclinatur in aliquid absque praevia cognitione ipsi ipsa non dicitur inclinari in illud secundum appetitum sensitivum vel intellectivum ut dicitur sensitivus

ius vel intellectus. sed ut dicitur naturalis. dico etiam per intellectum quia per hoc differt appetitus intellectus qui dicitur voluntas ab appetitu sensitivo. appetitus enim sensitivus sequitur cognitionem sensitivam et voluntas intellectivam et hec ego puto supponenda esse ex ipsorum nominum significationibus. et dico iudicatum esse bonum. quia secundum rationem boni et non secundum aliam rationem supponitur esse obiectum appetitus et illa sit prima conclusio. Secundo videtur mihi quod voluntas non fertur necessario in id quod iudicatum est esse bonum si non iudicatum sit sibi esse bonum licet enim latro sciat iustitiam esse bonam simpliciter et iudicet esse bonum hominem. tamen non diligit eos sed odit. et ita dyaboli odit deum. si etiam tu scias aliquem mulierem esse bonum inimico tuo contra te. tu non diligis illum sed odis. hoc videtur notum per experientiam. et ita sit secunda conclusio. Deinde prout aliquantulum visum fuit in tertio libro supposita distinctio inter duos actus voluntatis puta inter actum complacentie actum acceptationis et actum motionis aliarum potenciarum ad prosequendum acceptati videtur mihi dicendum esse tertio quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum voluntas necessario fertur in illud quo ad actum complacentie. et hec sit tertia conclusio que declarata fuit in tertia questione tertii libri: Quarto dico quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum aliquam particularem rationem bonitatis solum que scilicet in eodem comparati possit aliquam rationem malicie non est necesse voluntatem ferri in illud secundum actum acceptationis. quoniam sua libertas de nihilo sibi deseruisset. et ista etiam conclusio satis declarata fuit in tertio libro. Quinto etiam dico quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum communem rationem bonitatis. Dico eorum coitate predictonis non est necesse voluntatem ferri in illud secundum actum acceptationis. quoniam iudicium secundum rationem communem est minoris efficacie quam iudicium secundum rationem specialem. ideo iudicium speciale claudit in se iudicium commune. propter quod si voluntas non necessario trahitur per iudicium speciale. ipsa minus necessitabitur per iudicium commune. Sexto si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum rationem integre bonitatis ita scilicet quod illud appareat bonum secundum omnem rationem bonitatis: sic quod omnis ratio malicie excludatur. videtur mihi si iudicium fuerit dubium: quod nundum voluntas necessario acceptabit illud. et credo quod hoc sit expertum. aliquid

enim confitentur se putare quod tale officium vel talis mercatura esset sibi honestum et delectabile et utile amicis suis et quod inde nullum malum consequeretur: tamen propter dubium periculi acceptare non audent. Septimo si predictum iudicium fuerit certum omnino videlicet quod homo credat firmiter sufficienter vidisse omnes circumstantias. et combinasse et secundum earum combinationem credat firmiter illud esse sibi bonum secundum omnem rationem bonitatis. et nullo modo malum. puto quod voluntas necessario acceptaret illud. et non intelligo hic per certum iudicium idem quod iudicium verum vel scientificum sed idem quod firmiter creditum omnino exclusa formidine. sic enim contingit opinionem veram vel etiam falsam esse certam de qua dicit aristoteles de eo quidem igitur quod est opinione veram sed non scientiam esse preterquam incertum agunt nihil differt ad rationem. quidam enim opinantium non dubitant sed existimant certe scire. si igitur propter quietem credere opinantes magis quam scientes preter opinionem agunt nihil differt scientia ab opinione. quidam enim credunt nihil minus quibus opinantur quam alteri quibus sciunt. manifestat autem eruditus. Hec autem conclusio videtur mihi nota per experientiam si namque peteres ab aliquo an vellet hoc inesse sibi quod sciret omnino sibi esse bonum et nullo modo malum. credo quod diceret sic. et si diceret non. omnes crederent ipsum mentiri. Illa etiam conclusio probatur sicut in tertia questione tertii libri probabatur quod in appetente bono voluntas necessario habeat complacentiam. et sicut in quarta questione eiusdem libri probabatur quod voluntas dimisso maiori bono non possit acceptare minus bonum quoniam si stante dicto iudicio voluntas posset illud non acceptare. hoc sibi proueneret ex sua libertate: ut omnes concedunt. sed consequens est falsum. quia tunc illa libertas esset mala conditio. tota enim bonitas libertatis auferretur potestas enim non acceptandi bonum apparens vel non refutandi malum apparens non prodest nobis finaliter ut in huiusmodi non acceptatione vel non refutatione sistamus. sed ut ante obiecti acceptationem vel refutationem inquiramus de omni bonitate vel malicia que illud obiectum consequitur vel ei annectitur ut tandem quod est simpliciter melius acceptemus et quod est simpliciter peius refutemus. ergo inquisitione facta plenarie. sic quod iudicium sit

iudicium sit perfecte creditum omnino sublata formidine: nihil ultra prodest potestas non acceptandi sed obest. quia per eam possumus frustrari bono nostro etiam nobis manifeste ostenso Iuxta conclusionem istam septimam ponunt doctores quod ultimo fine clare et perfecte viso: necesse est voluntatem velle ipsam. dicunt etiam iuxta tres priores conclusiones quod ipso viso non clare: sed forte solum secundum rationem communem bonitatis. vel etiam ipso non viso perfecte scilicet secundum omnem et totalem rationem sue bonitatis. sed solum secundum aliquam partialem: non est necesse voluntatem velle ipsum. posset enim dubitare ne illi finis esset annexa ratio aliqua malicie. verbi gratia licet omnes naturaliter scire desiderant: id est habeant ad ipsum scire complacentiam vel amorem: tamen si diceretur intemperato quod impossibile est operari secundum scientiam: et simul sensualiter delectari: ipse statim diceret: non curo tale opus. hoc autem esset qui a non perciperet in eo rationem delectabilissimam. Iterum iuxta quartam conclusionem dicunt etiam multi doctores quod aliquo alio ab ultimo fine quod scilicet in se non claudat perfecte omnem rationem bonitatis clare et perfecte viso: non est necesse voluntatem velle ipsum: quia ubi deficit aliqua ratio bonitatis potest esse dubium ne ei sit annexa ratio contraria malicie. vel forte dubitari potest an aliud sit medium melius ad finem ultimum attingendum. propter quod voluntas potest acceptationem differre: donec ratio de his inquisuerit perfecte. Vltimius ergo quantum ad ea que cum aliqua ratione bonitatis habent aliquam rationem apparentis malicie annexam puta laborem vel estusiam aliquam corporalem vel pecunie amissionem aut huiusmodi: Videtur mihi si quis iudicio certo certitudine prius exposita iudicauerit illud esse sibi bonum non obstantibus maliciis apparentibus: quod voluntas necessario acceptabit illud: et hoc eisdem rationibus apparere cum conclusionem precedente Non dico quod acceptatione alicuius presupposita: non est necesse voluntatem mouere ad prosecutionem ipsius: nisi illud fuerit iudicatum esse possibile et sibi possibile. sic enim tu velles esse rex vel incorruptibilis: si nihil moueris ad hoc prosequendum.

Iterum decimo manifestum est. quod licet illud appareat sibi possibile: tamen si apparuerit in mediis aliqua ratio malicie puta diffi-

cultas labor expense vel huiusmodi: voluntas non necessario mouebit ad prosecutionem huiusmodi nisi sic eni pigri multa perdit. et prudens antequam etiam proleat sine voluntate bene considerat an bonitas sit preferenda labori et expensis. Vltimo vero mihi videtur si facta collatione finis voluti ad omnia et licet iudicio certo certitudine predicta iudicaueris omnibus non obstantibus prosequendum esse. voluntas necessario mouebit ad prosecutionem. quod probatur sicut septima conclusio probatur ad quam intentionem dicit aristoteles. cum autem una fiet ex ipsis ratiocinationibus: necessariam conclusionem hic quidem dicere animam in factis autem operari confestim. puta si omne dulce gustare oportet. hoc autem dulce ut vinum aut aliquid singularium necessarium potentem et non prohibitorium simul hoc operari. et idem etiam habetur nono metaphisice. quod desiderabit principaliter hoc facere: quando ut possit extiterit et appropinquauerit passiuo. quare potens secundum rationem esse necesse quando desiderat: cuius potentiam et ut habet hoc facere. Ad rationem ergo dicendum est. Ad primam quod multis superuenientibus ratio sepe intendens ad alia dimittit actum priorem iudicii quem habebat vel ad ipsum minus intendit. et ita non sequitur prosecutio. que sequeretur si remaneret semper actus iudicii uniformis. cum hoc etiam alie cause plures apparuerint propter quas non semper prosequimur acceptata etc. Ad aliam rationem que petit de causa intensioris et remissionis actuum voluntatis: potest dici quod actus complacentie potest fieri intensior aut remissior multipliciter. Vno modo quia intellectus iudicat de bonitate obiecti certius aut magis dubie. Alio modo quia iudicat bonitatem obiecti maiorem vel minorem vel quia magis aut minus attendit ad eam Tercio quia maiorem vel minorem iudicat annexam rationem malicie vel magis aut minus attendit ad eam. quod iterum potest accideri aut propter maiorem vel minorem in aliis occupationem et intentionem vel propter fortiorum aut debiliorum per sensum obiecti representationem. Et ad huc potest forte dictus voluntatis actus intensior esse vel remissior propter consuetudinem vel dispositionem ipsius voluntatis et aliis multis modis Et iterum acceptatio sequens vel refutatio que in casibus predictis est in potestate voluntatis intendit vel remittit complacentiam precedentem. Si autem loquamur de acceptatione

et prosecutione in casibus non necessariis: ratio illa non habebit locum: cum voluntas libere possit in hoc et in suum oppositum. Sed si loquamur de his in casibus necessariis scilicet ubi est certum iudicium: potest dici sicut prius quod actus acceptationis aut motionis in prosecutionem potest esse intensior et remissior multis de causis. vno propter primam complacentiam maiorem vel minorem. Alio modo propter intellectum iudicare maiorem vel minorem bonitatem in obiecto. vel maiorem aut minorem esse malitiam annexam ei. Vel propter attendere magis aut minus ad iudicium. Vel propter alium et alium consuetudinalem habitum. vel dispositionem voluntatis. et sic de aliis causis multis.

Alię autem rationes de quibus in principio questionis mētio facta fuit. et alie plurime quas diuersi doctores hinc inde adducunt: procedunt vix suis. vel possunt solui sufficienter ex dictis hic et in scio libro.

Veritur nono: Vtrum appetitus sensitivus potest mouere voluntatem? Arguitur quod non. quia tercio de anima dicitur quod agens est nobilior patiente. et ita mouens motum. Appetitus autem sensitivus non est nobilior voluntate igitur et cetera. Item voluntas non fertur in incognitum. ergo potentia anime non cognoscitiva non potest mouere voluntatem. sed appetitus non est potentia cognoscitiva. ideo et cetera. Item in his que non communicant in materia agens non repatiuntur patet primo de generatione. voluntas autem cum sit potentia abstracta non communicat in materia cum appetitu sensitivo et tamen ipsa mouet appetitum sensitivum ut dictum fuit in scio libro ergo ipsa non mouetur ab eo. Oppositum arguitur. quia de concupiscentia dicit Aristoteles. mouere enim potest unamquamque particularium. Et idem videtur velle tercio de anima hoc enim videtur esse proprium in incontinentem scilicet quod appetitus sensitivus vincat et per consequens moueat partem superiorem scilicet intellectum et voluntatem. Puto quod de ratione voluntatis prout differt ab appetitu naturali et prout differt ab appetitu sensitivo sic quod non ferat in obiectum nisi cognitum per intellectum. propter quod iam apparere videtur quod sensus vel appetitus

sensitivus non possit mouere voluntatem nisi mouendo primo intellectum. Sensus autem mouere intellectum dicimus in hoc quod representat ei spiritum obiecti per quem vel mediante qua intellectus mouetur ad intelligendum: et hoc est commune in intellectu tam speculatiua quam practica de quo videri debet tercio de anima. Sed appetitus sensitivus dicimus mouere intellectum in hoc quod intellectus aliter et aliter iudicat de obiecto appetitum existente in actu vel non existente in actu vel ipso existente in alio et alio actu. vel etiam in eodem actu intensius aut remissius ceteris eodem se habentibus: et isto modo non est dubium quin appetitus sensitivus potest mouere intellectum et per consequens voluntatem in quantum voluntas est innata diuersificari quo ad eius actum finem alterum et alterum iudicium intellectus. Nam ut dicitur secundo rethorice non eadem videtur amantibus et odientibus: nisi in actibus malitiae se habentibus et hoc quilibet experitur. Modus autem per quem hoc fit est duplex scilicet positivus et privativus. Positivus quia cum ex parte anime sit idem realiter sensus et appetitus sensitivus ut dicebat in sexto. cuius in eo quod appetitus acceptat representat intellectui evidentissime ratione bonitatis: propter quam appetitus acceptat illud et omnem malicie ratione obumbrat ad quod cui appetitus maxime afficitur: ad illud sensus maxime intendit: et ita etiam sensus in eo quod appetitus refugit representat intellectui evidentissime ratione malicie propter quam refugit illud. Intellectus autem est innatus iudicare secundum exigentiam representatois sibi facte per sensum nisi recurrat ad rationem ab aliis principis: propter quod non est mirum si intellectus aliter iudicat de obiecto appetitum acceptate ipsi et refugiente. Modus autem privativus est quia cum intelligentem quemcumque necesse sit fantasmata speculari: sensu legato vel perturbatis fantasmatis impossibile est intellectui exire debite in actu sui. passiones autem appetitus sensitivi: cum non sint in corporeali passione ligant sensum vel perturbant fantasmata per sanguinis et spirituum commotionem propter quod intellectus non potest videre verum et si ante videbat oportet quod cadat ab illo actu. Ad rationes: Ad primam dicendum est quod appetitus sensitivus non mouet principaliter voluntatem: sed solum quia mouet intellectum qui iterum vel principaliter vel solum disponit voluntatem. put diuersi diuersimode opinantur mouere voluntatem. quomodo autem sensus cum non sit honorabilior intellectu possit ipsum mouere Videndum est in tercio de anima. sensus enim vel non mouet intellectum tam principalis motor. vel

non mouet ipsum ad eius principaliorē operationem propter quod non oportet quod sit nobilior eo. Alia ratio soluta est per hoc quod appetitus sensitivus non mouet voluntatem nisi mediante intellectu. Ad aliam dici potest quod omnes potentie anime coicant in materia scilicet in substantia anime que eadem existens se habet per modum subiecti ad eas. vel dicitur quod sensus non mouet prope neque principaliter voluntatem aut etiam in intellectu saltem ad intellectum: sed solum ministerialiter scilicet repetendo intellectum specie obiecti: qua mediante intellectu voluntas mouetur se ad intellectum et volitionem. Et de his aliqua dicta fuerunt in scio libro forte tantum vel plus quam spectat ad subiectam materiam. Et sic est finis questionis

Veritur decimo: Vtrum materia propria seu obiectum proprium continentie et incontinentie sunt delectationes tactus et gustus. Arguitur quod non quia nomen continentie sumitur ex tenere se in bono rationis contra impetum passionis. sed hoc commune habet locum circa omnes passiones. et maxime circa iras et timores que sunt fortis impetus. ergo continentia et incontinentia non sunt solum circa delectationes gustus et tactus: Item tullius secundo rethorice. dicit quod continentia est per quam cupiditas consilii gubernatione regitur. modo cupiditas maxime videtur esse circa pecunias. Similiter seneca in libello de quatuor virtutibus dicit si continens esse velis cunctis esto benignus: ne tibi blandus paucis familiaris omnibus equus. Hec autem documenta et alia plura que in illo libro dicta sunt de continentia non solum respiciunt delectationes tactus et gustus. Item delectationes bestiales sunt delectationes tactus et gustus ubi tamen continentia et incontinentia non inueniuntur secundum aristotelem. Item continentia solet attribui venereis solum. sed delectationes gustus et tactus non sunt solum in venereis igitur et cetera. Oppositum arguitur quia vult aristoteles quod continentia et incontinentia sunt solum circa materiam temperantie et intemperantie quarum propria materia sit proprium obiectum in tercio libro. Aristoteles determinat istam questionem distinguens quod delectabilem quedam sunt necessaria quedam non necessaria. Necessaria sunt cibi et potus et venerei actus. Nam cibi et potus sunt necessari ad salutem indiuidui venerei autem actus ad conseruationem speciei. Alia sunt delectabilia non necessaria licet honestiora sicut honor. iucundum melodie et multa a

lia que admodum igitur tripantia et itripantia simpliciter non sunt nisi circa delectationes necessarium scilicet tactus et gustus in cibis et potibus et venereis actibus ut in tercio dictum fuit. Ita dicit aristoteles quod continentia et incontinentia simpliciter sunt circa dictas delectationes et non circa alias. Et intellige dicta delectabilia esse necessaria secundum suum genus non secundum omnem modum ipsorum cum excessu enim non sunt necessaria. sed nociua valde. Has conclusiones aristoteles declarat quasi solum ex modo loquendi et vtendi dictis nominibus. Primo sic quia si quis excedit in appetitu lucri vel honoris aut in ira aut in amore filiorum aut parentum vel in delectabile picturarum aut carminum vel melodiaram vel huiusmodi. si moderatus fuerit in cibis et potibus et venereis actibus nunquam dicimus ipsum incontinentem simplici sermone licet aliquando dicamus ipsum cum additione incontinentem lucri ire vel honoris. si autem excedat in cibis et potibus et venereis actibus nihil in aliis excedens nec ipsum dicimus simpliciter incontinentem. Et ad hoc aristoteles apponit signum quia incontinentia vituperatur non solum ut peccatum id est ut dissonum recte rationi sed ut malicia secundum quam dicimus hominem simplici sermone malum hominem tamquam per incontinentiam peccem mortaliter: sicut et per incontinentiam nullum autem excedere in predictis vituperamus tamquam malum hominem quod videtur esse quia non est in talibus mortale peccatum nisi illo casu quo consequeret peccatum contra virtutes cardinales sicut dictum est in tercio libro. Item aliud signum apponit quia circa eadem materiam videtur esse molles et incontinentes ut dicitur in isto septimo. molles autem non dicuntur circa pecunias aut honores sed circa passiones tactus. Item et aliud signum est quia multi dixerunt idem esse incontinentem et incontinentem: et continentem et tripantem. Non autem idem esse continentem et liberalem aut magnificum hoc autem ex eo videtur quod continentia et incontinentia sunt circa eandem materiam temperantie et incontinentie. Item apponit aliud signum quia continentem magis laudamus coiter loquendo de refugiendo quam de acceptando vel proficundo sed etiam coiter loquendo aliquid magis laudamus de studendo cum diligentia ad iucundum ad honorem ad amorem filiorum et petum ad resistendum iuriis et huiusmodi si non nimis superexcedat quod de refugiendo hec omnia ideo et cetera Aliqui etiam confirmant predicta attendentes

ad quid nomis satis rōnabiliter dicētes q̄ continētia a tenere dicta quādam refrenationē im portat. refrenatio aut magis pprie locū habz in impulsu ad psequendū q̄ ad fugiendū. nam in dif ficilibus et terribilibus sustinēdis aut repellēdis magis habz locū firmitas animi: que dicit cōstā tia q̄ refrenatio pprie loquēdo. ppter quod continētia pprie non habet locū circa materiā for titudinis. Eorū aut ad que pprie quēdam ha bemus cōmuniter impulsū. quēdam sūt necēria si cut: cibi et potus et venerei actus vt dictū fuit. A lia aut non sunt necēria vt pecunie honores vin dicte ludi et talia. Natura aut que non deficit in necēriis nec abūdat in supfluis fortiorē vel sal tem magis continū dat impulsū ad psequēdūz necēria q̄ alia. ppter quod magis idigemus re frenatiōe circa ea. Ideo ergo cōtinētia refrena tiōne quādam importās vt dictū est: solū habet locū pprie loquendo circa cibos et potus et vene reos actus. circa que versat t̄pantia. Sed oportz scire q̄ sicut circa delectatiōes tactus p̄dictas ē dare habitū vtutis moderantē perfecte passiōes et perfecte detinentē appetitū ne rebellet in aliq̄ rōni. sed cōsonet ei per omnia que vocamus tē perantia: et aliū habitū non sic moderantē passi ones quin appetitus rebellet rationi non pmit tentē t̄n vinci rationē: que vocamus cōtinētia sicut dictū fuit: ita oportz dare circa alias passio nes habitus proporcionabiles predictis. Illorū aut habitū vtutis qui scz proporcionantē tempe rantie habet ppria nomia sibi imposta: saltē vt in pluribus: sicut v̄sū fuit in t̄cio libro et quarto et quinto. vbi de illis habitibus scz de singulis vtutibus moralibus determinatū est. sed habitus proporcionabiles cōtinētie non habet ppria nomia sibi imposta. Ideo ppter similitudinē ppor cionis nomen tempantie transferē ad significā dum illos habitus non t̄n simplicit̄ sed cū addi tione. verbi gratia circa timores dicit cōtinētia timoris circa pecunias cōtinētia lucri: circē iras cōtinētia ire. et sic de aliis. Et hoc intendit A. q̄. cū dicit q̄ in excedētes circa talia simplici ter quidē non dicimus incōtinētes. apponentes aut pecuniarū incōtinētes et lucri et honoris et ire. Sic ergo cōtinētia et incōtinētia simplicit̄ sunt soluz circa delectatiōes tactus p̄dictas. vel etiā alias aliquas in ordine ad p̄dictas sicut de tempantia dictū fuit in t̄rcio libro. sed circa a lias passiones dicitur continētia et incōtinētia fm quid siue fm appositionē. et ista appositio vt mihi videt̄ non significat q̄ circa delectationes

tactus t̄pantia et cōtinētia sunt habitus magis p prie distincti ab iuicē q̄tū est ex natura rei q̄ ha bitus pporcionabiles eis circa alias passiones. sed soluz q̄ nomē cōtinētie fm pprietatē sermo nis et v̄sū cōem vocabulū magis appropriat̄ illis passionibus q̄ aliis. Si queras quare nomen ppriuz magis assignatū sunt habitui circa illas passiones q̄ circa alias: Ego forte potero respon dere q̄ causa fuit volūtas instituentis noia emz sūt significatiua ad placitū. vel forte q̄ hoc fuit ppter cōiorem et magis necessariū v̄sū illarū pas sionū q̄ aliarū. Ad rōnes igit̄ dicendum est.

Ad p̄mam concedendū est q̄ continētia se extendit ad omēs passiones circa quas sūt vtu tes morales: si large vtamur illo nomie. sed non si pprie. Ad aliā satis fuit solutū in quinta q̄ stione huius septimi et in vicefima septima ter cii libri vbi dictū fuit quō Tullius et Seneca v tunt nomibus t̄pantie et cōtinētie. Ad aliā pōt dici q̄ si circa passiones et opatiōes bestiales aliquid inueniat̄ pporcionabile continētie et in continētie: t̄n ibi non est ponenda cōtinētia vel incōtinētia simplicit̄: sed fm appositionē puta cōtinētia vel incōtinētia bestialis: eo q̄ bestia litas posita fuit extra terminos cōmunes huma ne conditionis q̄ etiam in illa ratione fuit as sumptū videlicet q̄ delectatiōes bestiales sūt de lectationes tactus et gustus non est concedendū p̄cise: imo bestialitas inuenit̄ etiam circa alias passiones vt dicit A. q̄. Ad aliāz dicendū est q̄ A. q̄. non attribuit cōtinētia et incōtinētia venereis actibus soluz. sed toti materie t̄pantie et iutpantie. si aut aliqui vtuntur dictis nomi bus in venereis solū: hoc facere possunt quia no mina sunt ad placitū. et quia forte circa venerea magis indigemus refrenatione q̄ circa cibos et potus: iuxta illud in septimo huius cōcupiscētia veneris deceptio est que furata est intellectum spisse sapientis. Hec de questione.

Ndecimo querit̄: Vtū incōtinētia ire sit minus turpis q̄ incōtinētia concupi scentie? Arguitur q̄ non imo turpior quia quanto difficilius est passioni resistere: tāto minus turpe est vinci ab ea et sequi impetum eius. ppter hoc enim dicit A. q̄. in isto septimo. Non enim si quis a fortibus et superexcellētib⁹ delectationibus vincat̄ vel tristitiis: admirabile sed cōdonabile. sed difficilius est resistere cōcupiscētis q̄ ire. vnde dicit sc̄bo huius q̄ difficulti us est voluptati pugnare q̄ ire Item illa incō tinētia est peior et turpior que depnat ptem a-

nime nobiliore. s̄z incōtinētia ire est hmōi. deprauat enim appetitū irascibile qui est nobi lior cōcupiscibili. qa natus est vt cōiter dicit ferri magis in ardua cōcupiscibilis aut in hu miliora. Item illi incōtinētes sunt turpioēs et petores quos omēs cōiter magis timent et fugi unt incōtinētes ire. q̄ incōtinētes cōcupiscen tie iō et c. Item p oppositū rōnum A. q̄. argui tur sic. q̄ passio extinguit rōem. vt in irania vel alia infirmitate. p̄c̄m et turpitudine excusan tur. ergo illa incōtinētia est turpior que est cū maiori v̄sū rōnis. s̄z incōtinētia ire est hmōi. vt dicit A. q̄. Item illa incōtinētia est tur pior que est ppter passionē minus naturalem pnt A. q̄. velle videt̄. inclinatio ei naturalis vi det̄ aliquantū diminuerē et excusare peccatū s̄z cōcupiscētia videt̄ naturalior esse q̄ ira. q̄ patet p̄mo quia obiectū cōcupiscētie est natu ralius q̄ obiectū ire. cibi enim et potus que sunt de necessitate salutis humane. sunt naturalio res q̄ vindicta vel p̄p̄ensio. sc̄bo quia illud est naturalius cuius oppositū est innaturalius s̄z tristitia que opponit̄ delectationi circa quā est cōcupiscētia est innaturalior. q̄ mansuetudo que opponit̄ ire. imo homo est naturalit̄ aial mansuetū. tristitia aut corrumpit. et stupefacit naturā 3° huius. Tertio quia illa passio est na turalior. que est nobis cōior et que est magis p nutrita nobis ex puero. s̄z delectationes circa quas est cōcupiscētia sunt hmōi vt dicit sc̄bo huius iō et c. Item p̄c̄m est turpius quod fit manifestius. v̄n dictū est si nō caste t̄n caute. s̄z incōtinētia ire est manifestior vt dicit A. q̄.

Iterū illa incōtinētia est turpior que est i iustior vt dicit A. q̄. s̄z incōtinētia ire est iniu stior. p̄batio qa neutra est formaliter iniusta. iō cōpatio earū fm iustius et iniustius debet at tendi fm effectus cōsequētes ad quos ipse tra hunt modo ira trahit ad iniustius q̄ cōcupiscē tia. quia ad homicidiū iō et c. Oppositū deter minat A. q̄. dicendū est cū A. q̄. q̄ incōtinētia cōcupiscētie est turpior q̄ incōtinētia ire q̄ p̄batur rōibus A. q̄. p̄mo quia illa incōtinētia est turpior que minus v̄t̄ rectitudine rōis. in cōtinētia aut cōcupiscētie est hmōi iō et c. ma ior est p̄le nota. minor p̄bat̄ qa incōtinētia cōcupiscētia nō v̄t̄ rōe aliquo mō s̄z ostenso solū q̄ sit delectabile mouet ad fr̄uitionē. ratio aut aliqua etiā recta p̄cedit motū ire videlicet talis. repellendū est iniuriā. et puniendus ē in

iuriator. iste aut mihi fecit iniuriā. et cōfestim homo tendens ad punitionē et vindictā irasci tur et mouet ad punitionē plus aut alio mō q̄ deberet. nō enim pficiens rōem opatur sine mō sequens passionē. Item illa incōtinētia est turpior. que opatur fm passionē minus natu rale. q̄ inclinatio naturalis videt̄ aliquantū excusare vel diminuerē p̄c̄m. qui enim sine natu rali inclinatione opatur. ex malitia opatur s̄z ira est passio magis naturalis q̄ cōcupiscē tia illa fm quā dicit̄ incōtinētia ergo et c. mi nor declarat̄. Ad cuius euidentiā sciendū est q̄ cōcupiscētie sunt duplices. quēdam sunt cōes. s̄z cōcupiscētie cibi et potus cōiter assue torūz necessariorū ad vite cōseruationē. Alie sunt cōcupiscētie pprie scz cibi et potus deli catorū nō assuetorū vel vltra modū assuetūz delicate p̄paratorū. aut etiā cōcupiscētie cibis potus quātūcūq̄ assuetorū in excessu. mō cōcupiscētie cōes sunt valde naturales. natura enim necessitat ad eas ppter salutē vite. s̄z circa tales cōcupiscēcias nō est incōtinētia. imo cir ca pprias. cōsistit enim in excessiuo v̄sū ciborū et potū. aut inferuenti appetitu nimis delica torū. mō ira est naturalior q̄ tales pprie cōcu piscētie. cuius A. q̄. signū ponit. q̄ ira patruz magis trāsfundit̄ in filios q̄ cōcupiscētia cuius ratio est qa ira in corde habet p̄ncipiū. cōcupiscētia aut magis inneruis. calor aut cor dis est p̄ncipaliter ille qui informat semen vir tute cōi totius. et nō cōplexio neruorū. et ex his etiā patet q̄ ira sit naturalior q̄ cōcupiscētia q̄ to cor est nature intimius q̄ nerui Item pre dictis rōibus pōt alia talis rō annecti. al̄quis pōt opari male multipliciter. vno mō victus ppter fortitudinē obiecti passionatiui. sc̄bo mō ppter naturalē cōplexionē p quā multū incli natur ad obediendū passioni. tertio ppter pi gritiam volūtat̄ negligentis resistere passio ni. quarto ppter assuetudinē sequendi passio nē. mō in p̄mis duobus modis q̄to causa ē ma ior tāto peccatū est magis veniale. ppter hoc q̄ ille cause nō sunt in ptate nostra. s̄z in aliis modis duobus. quanto causa est maior. tanto peccatū est turpius et minus excusabile ppter hoc q̄ ille cause sunt ex culpa nostra. put enim naturale distinguit̄ cōtra volūtariū. p̄me d̄e cause sunt naturales. et due postreme sunt vo luntarie: peccatū aut est maius. quāto est ma gis volūtariū et minus. quāto est magis natu rale. cōstat aut q̄ obiectū ire est fortioris im-

petus q̄ obiectū cōcupiscētiarū p̄p̄iarum. qm̄
difficilius est tristitia ex iuria sustinē. q̄ a de
lectatiōibus sp̄aliter sup̄fluis abstinē. cū si q̄
simp̄r loquēdo rō recta dictat nō sustinē iuri
am. s̄z repellē. ipsa aut̄ nō dictat seq̄ sup̄fluas
delectationes. Iterū etiā naturalis inclinatio
ad irā fortior ē q̄ ad cōcupiscētiā p̄p̄iā. qm̄ ca
lidas intēsa disponit ad irā. t̄p̄amentū autēz
magis ad cōcupiscētiā. caliditas at̄ inter cete
ras q̄litates est fortioris actionis. ⁊ impetuosi
or iō r̄c. Itē in ordine ad alios illa incōtinē
tia est turpior q̄ infidiosius ⁊ magis occulte o
perat̄ ad nocumētū aliorū. s̄z incōtinētia cō
cupiscētie est h̄mōi. nā iratus. statim manife
ste ostēdit q̄ vult nocumētū inferre. et sic alii
magis cauere p̄nt cōcupiscētiā aut̄. sp̄aliter i
veneris. p̄ma facie p̄mittit summā delectati
onē. ⁊ infert damnū ⁊ tristitiā multā. ⁊ oēs au
fert mētis delectationē. de quo visū fuit satis
in 3° libro. Etia cōcupiscētia nitit̄ ab alio au
ferre bonū virtutis. ira aut̄ nō. s̄z bonū corporis
aut exteriora bona. Itē sicut int̄pantia se h̄z
ad iracūdiā. ita incōtinētia cōcupiscētie ad incō
tinētiā ire s̄z int̄pantia turpior est q̄ iracūdiā
qm̄ int̄pantia malitia est simp̄r fm̄ quā diti
mus hoies simp̄r malū. iracūdiā aut̄ nō. sicut
in 3° libro dictū fuit. Itā rōem notauit A. n. di
cens q̄ incōtinētia simp̄r est malitia. aqualit̄
videlicet q̄ ipsa est aqualit̄ int̄pantia puta
imp̄fecta. Itē cū iustitia sit p̄fectissima virtutū
⁊ iniustitia pessima malitiarū. illa incōtinētia
est turpior. q̄ est iniustior. s̄z incōtinētia cōcupi
scētie est iniustior multo q̄ incōtinētia ire. pro
batio p̄mo q̄a magis iniuriat̄. q̄ cūz delectiōe
iniuriat̄. q̄ q̄ cū tristitia. opatur enī magis vo
luntarie. ⁊ voluntariū auget culpā. s̄z cōcupiscen
tia iniuriat̄ cū delectatione vt̄ in adulterio. ira
aut̄ semp̄ est cū tristitia ḡ r̄c. Sc̄do q̄a in ira nō
est p̄mo iuria s̄z in eo q̄ mouerit ad irā. i cō
piscētiā vō est iniuria. p̄pter q̄ etiā iustius ē
irasci ei q̄ p̄ cōpiscētiā vult inferre nocumētū
q̄ ei qui p̄ irā. inquātū ille q̄ p̄ irā vult inferre
nocumētū h̄ret cām s̄z iniuriā sibi factā. alē
aut̄ nullāz cām h̄z. s̄z cui iustius est irasci. hoc
est iniustius. propter quod iterum concludi po
test q̄ cōcupiscētia sit iniustior ira. Iste igit̄
videntur mihi rationes Aristoteles ad
dictam questionem. Dicam ergo recolligen
do ⁊ addendo q̄ incōtinētia ire est minus tur
pis. primo in ordine ad operantē. secundo in
ordine ad aliū ad quē operat̄. In ordine autēz

ad opantem multipliciter. p̄mo ex pte obiecti
q̄a obiectū ire est fortius in passionādo. secun
do ex pte naturalis cōplexionis q̄a cōplexio i
clinans ad irā est actiuor. tertio ex mō opan
di q̄a ira magis vti rōe. quarto ex pte habit̄
q̄a int̄pantia est peior iracūdiā. ⁊ incōtinētia
cōcupiscētie est aqualit̄ int̄pantia. deinde
incōtinētia ire est minus turpis in ordine ad
aliū. videlicet q̄a est minus iniusta. multipli
citer. p̄mo ex pte motiui q̄a iratus p̄pter iniu
riam sibi p̄mo illatam habet occasionē iniuri
andi: cōcupiscens aut̄ nō. secundo ex pte nocu
cumentū q̄ inferē. qm̄ ira nocumētū inferē s̄z
corpus aut̄ fm̄ exteriora bona. cōcupiscētia at̄
fm̄ aiām trahendo alterū ad p̄c̄m. 3° ex mō
opandi. q̄a cōcupiscens iniuriat̄ infidiose ⁊ cū
delectatione. iratus autem non. Ad ratio
nes ergo dicendum est. Ad primam q̄ diffi
cultas pugnandi concupiscētie prouenit com
muniter ex assuetudine vel ex pigritie volun
tatis. sicut potest videri ex duodecima questi
one secundi libri. talis autem causa non excu
sat peccatum. sed deturpat. difficultas autem
pugnandi ire prouenit ex causis magis venia
libus sicut dictum fuit. Ad aliam potest di
ci q̄ vtrāq̄ concupiscētia deturpat non solūz
appetitum sensitivum sed et voluntatez. ⁊ ma
gis incōtinētia concupiscētie. Vel dicen
dum est quod realiter idem est appetitus con
cupiscibilis ⁊ irascibilis. sed si differant. prout
ratio videbatur supponere. per hoc quod con
cupiscibilis sit circa passiones humiliores. ⁊ i
rascibilis circa arduas. tūc ratio potest ad op
positum adduci. magis enim culpabilis est ap
petitus quando vincitur propter debiliorem
passionem. Ad aliam dicendum est quod
vulgus magis communiter timet mortem vel
lesionem corporalem aut pecunie vel honoris
amissionem. quam anime deturpationem per
intemperantiam. sapientes autem et virtuosī
econtrario se haberent. ideo ira magis time
tur a vulgo. sed forte non a sapientibus. vel di
ceretur quod ira magis timetur quia terribi
lior propter acutum impetum ipsius. et non
quia peior sicut postea dicitur de bestialitate
Ad aliam dicendum est q̄ vsus rationis i
ncōtinente vel in int̄pato nō tollitur imo de
prauatur. et si aliquo modo tollitur. hoc est ex
malitia voluntatis. Ad aliam dictum
fuit q̄ ira est passio naturalior cuius tamen
oppositum videbatur dictum fuisse. in duo

decima questione sc̄di libri. s̄z si qs attente p̄
sideret. totū cōcordat ira enī dicit̄ naturalior
q̄a p̄cedit a p̄ncipio in nobis intimiori natuē
sc̄z a corde sicut dictū fuit. s̄z cōcupiscētia dicit̄
tur cōnaturalior siue cōueniēti appetitui q̄a
causat̄ ab obiecto cōueniēti appetitui s̄z natu
rā. Est ḡ cōnaturalitas. i. similitudo nature in cō
cupiscētia inter obiectū ⁊ appetitū. q̄ nō est in
ira. p̄pter q̄ dictū fuit q̄ cōcupiscētie opatio
auget conatū. ⁊ h̄ etiā p̄bat rōes hic adducte.
⁊ nihil plus. Ad aliam dicendum est q̄ ceteris
paribus p̄c̄m manifestius eēt turpius. sed si
occultatio fiat i fraudē ad decipiendū. ipsa au
get p̄c̄m. sic aut̄ est de cōcupiscētia q̄ palā p̄
mittit maximā delectationē. ⁊ sub eius sp̄e ve
nēnū ⁊ in aiām ⁊ in corpus infūdīt. Ad ali
am dictū est q̄ cōcupiscētia est iniustior ita q̄
ipsa magis iniustitie modū p̄cipiat. ira ei de
p̄ se videt̄ tendē iniustificationē licet excedat
nā iniurie repulsiō ⁊ punitio in quā tendit i
ra videt̄ esse quedā iustificationē. s̄z cōcupiscen
tia sp̄aliter in veneris statim ⁊ ex directio
def tendere in iniustificationē. vir enim nitit̄
mulierē que nullā sibi fecerit iniuriā subuertere
⁊ trahē in p̄c̄m ⁊ valde fraudulentē q̄a dele
ctationē ⁊ amititiā maximā p̄tendēdo. Et sic ē
finitis questionis.

Veris̄ duodecimo. vtrum int̄pantia sit
q̄ peior q̄ bestialitas. Arguit̄ q̄ nō q̄a
sicut se h̄z heroica ad t̄pantia in bono.
ita bestialitas ad t̄pantia i malo. cū vtrāq̄ op
ponat̄ vtriq̄. s̄z heroica est melior q̄ t̄pantia ḡ
r̄c. Itē hitus q̄to plus recedit a medio vt̄
tanto est peior. s̄z bestialitas plus recedit a tē
perantia q̄ int̄pantia qm̄ p̄pter eius nimiam re
cessum trāsit limites humane cōditionis iō r̄c
Itē cū cōtradictoria debeāt maxime dista
re in eodē genē. videt̄ q̄ hitus ille sit pessim⁹
qui cōtrariat̄ optimo hitui sed bestialitas cō
trariatur optimo habitui sc̄lz heroice iō r̄c
Item malū q̄to est peius. tāto videt̄ eē terribi
lius. s̄z bestialitas est terribilior vt̄ dicit̄ A. n.

Oppositū determinat̄ A. n. Sciendū est q̄ cō
cupiscētie ⁊ delectationes diuidunt̄ fm̄ A. n.
qm̄ alie hūane alie inhumane. dicunt̄ aut̄ hu
mane ille que sūt ciborū ⁊ potuū q̄ cōsueuerūt
sumi ad humanū nutrimentū. Inhumane aut̄
sūt ciborū ⁊ potuū nō assuetorū. vt̄ si hō come
dit pueros aut̄ catos mortuos Inhumane ergo
cōcupiscētie p̄tinent ad bestialitatem. hūa
rum aut̄ quedā sūt naturales ⁊ genere et ma

gnitudine. Alie aut̄ innaturales aut̄ genē aut
magnitudine. aut vtroq̄ mō. Sūt autē natura
les genere ⁊ magnitudine ciborū ⁊ potuūz nec
nimis delicate patorū nec in excessiua q̄tita
te sumptorū. Sed innaturales genere dicunt̄ ci
borū ⁊ potuū vltra modū delicate patorū. In
naturales aut̄ magnitudine sūt si in nimia q̄
titate sumant̄. cōcupiscētie ḡ humane ⁊ natu
rales p̄tinent ad t̄pantia. humane aut̄ innatur
ales p̄tinent ad int̄pantia. Item sciendū ē
q̄ aliquis trahi pōt ad cōcupiscētiā ihuma
nas multiplici. vno mō p̄ electionē p̄pter pes
simā cōsuetudinē ⁊ malitiam voluntatis. alio
mō p̄pter orbitatē. i. p̄pter defectū sc̄z sensuū
interiorū. sicut est in maniacis vel his q̄ fatui
sunt a natiuitate. alio mō p̄pter passionē vt̄ in
mulieribus nouiter in p̄gnatis in quibus sumi
ascendentes ad caput. ex retētis mensuris i
ficiūt appetitū vt̄ qm̄q̄ velit comedē carbones
aut̄ terrā. alio^o p̄pter cōes egritudines vt̄ in fe
bricitantibus. nūc ergo ego puto si qs potens
vt̄ rōne trahat̄ p̄pter malitiā voluntatis ⁊ p̄
pter pessimā assuetudinē ad cōcupiscētiā i
humanas. q̄ ⁊ fiat in hoc bestialis. q̄ talis be
stialitas sit peior q̄ int̄pantia cōis. vt̄ bñ cōclu
dunt tres rōnes in p̄ncipio questionis adducte
Sed si bestialitas pueniat aliis de causis. ego
puto sicut dicit̄ A. n. q̄ ipsa sit terribilior q̄ in
t̄pantia s̄z tñ minus mala. Dico aut̄ q̄ terribi
lior qm̄ aliquid ex eo dicit̄ terribile q̄a vehe
mentem habet impetū. ⁊ efficit̄ terribilius val
de si fuerit incōsuetū. bestialitas aut̄ vehemē
tis est impetus p̄pter nihil deliberale. s̄z vti se
su solū. est etiā incōsuetā. p̄pter quod potest i
paucissimis inueniri vt̄ dicit̄ A. n. Sed quod i
temperantia sit multo peior p̄bat̄ A. n. multū
bene. qm̄ peior est ille hitus qui deprauat ho
minem secundum partē sup̄iorem sc̄z intelle
ctum ⁊ voluntatem. q̄ qui solum deprauat par
tem sensualem sed bestialitas deprauat partē
sensualem solum ⁊ nō intellectum ⁊ volunta
tem. quia bestialis homo nō habet vsum rati
onis neq̄ p̄ p̄ns electionis. impeditus ab egrit
tudine vel infirmitate vel orbitate. q̄ enim nō
pōt vti ratione ⁊ electione ipse nō pōt vti eis
male. p̄pter quod intellectus ⁊ volūtas in eo
manent vacui ab oī malitia vel bonitate mo
rali. Int̄pantia aut̄ corrumpit. i. deprauat ⁊ in
ficit̄ intellectū ⁊ voluntatē. Intemperatus enī
male opatur ex electione. sicut ergo cibus ve
nensius esset peior cibo neq̄ bono malo

puta que nullius esset nutrimenti neque nocumēti. ita voluntas inpati est peior quam in hōie bestiali. Item prauitas aīatorum est peior prauitate inaiatorum. et homo iniustus peior quam iniustitia. scilicet humana malitia cuiusmodi est iniustitia se habet ad bestialē sicut aīatum ad inaiatum. et sicut homo iniustus ad iniustitiam ergo inpatiā est peior. maior probatur quia prauitas quanto plus habet de principio directiuo. id est cognoscitiuo et ratiocinatio. tanto plus potest nocere. et ideo tanto peior. seuerissima enim est iniustitia habens arma. modo aīatum plus habet de principio cognoscitiuo quam inaiatum et homo iniustus quam iniustitia. quoniam iniustitia precise sumpta est in appetitu sine cognitione. homo autem iniustus in se habet rationem ostendentem iniustitie modum et formam agendi male. minor autem patet quia temperatus habet usum rationis bestialis autem non. vel absque similitudine aliqua potest ratio formari sic. prauitas quanto habet plus de principio cognoscitiuo. tanto peior et nocentior. propter quod iuriste et vniuersaliter viri litterati et subtiles si deprauentur fiunt nocentissimi. Sed intemperantia plus habet de principio cognoscitiuo quam bestialitas ideo et cetera. Propter solutionem rationum sciendum est quod heroica temperantia et intemperantia sunt habitus electiui et similiter illa praua bestialitas quam peiorē esse diximus intemperantia et ita omnes illi habitus in eodem genere continentur scilicet in genere habitus electiui in quo genere contrariatur extreme secundum bonum et malum heroica et bestialitas. propter quod de ista bestialitate bene concludunt tres prime rationes in principio questionis adducte sicut diximus. Sed bestialitas alio modo accepta que scilicet est sine usu rationis non est eiusdem generis cum predictis habitibus cum ipsa non sit habitus electiuus. ideo non contrariatur heroice proprie. nec se habet ad intemperantiam in malo sicut heroica ad temperantiam in bono. nec bestialitas recedit a temperantia secundum malitiam electionis. scilicet pro carentia eius modo recessus pro carentiam non est peior quam recessus pro malitiam. et sic patet quo modo debeant solui omnes rationes. Et sic est finis questionis

Veritur decimo tertio. utrum continentia sit habitus melior quam perseuerantia.

Arguitur quod non quia idem non est melius seipso scilicet continentia et perseuerantia videntur esse eundem habitus. probatio quia idem videtur esse habitus circa contrarias passiones. contrariorum enim eadem est disciplina. et nos vi-

demus quod eadem est fortitudo circa timores et audacias. scilicet continentia et perseuerantia sunt circa contrarias passiones. scilicet circa delectationes et tristitias tactus. ut vult Aristoteles. Et confirmatur quia continentia et perseuerantia se habent ad transiuntiam sicut habitus imperfecti ad perfectum. modo non videtur ratio quare circa delectationes et tristitias tactus debeant esse diuersi habitus imperfecti. magis quam diuersi perfecti. et tamen circa eas ponitur solus habitus perfectus scilicet temperantia. ideo et cetera. Item 2° huius circa difficultius semper ars sit et virtus. etenim bene. melius in hoc scilicet perseuerantia videtur esse circa difficultius. quoniam ipsa est circa tristitias. et continentia circa delectationes. dicitur autem in 3° huius quod difficultius est tristitia sustinere quam a delectationibus abstinere ergo perseuerantia est laudabilior. Oppositum determinat Aristoteles. Oportet primo videre convenientiam et distantiam inter continentiam et perseuerantiam et oportet supponere quid est quod dicitur pro nomen. cum hoc sit ad placitum. Vult ergo Aristoteles. quod perseuerantia sic opponitur mollietati. sicut continentia incontinentie. et quod mollietates et perseuerantia. sicut continentia et incontinentia. sunt circa eandem materiam temperantie et intemperantie scilicet circa delectationes tactus et gustus in cibis et potibus et venereis actibus et circa tristitias his delectationibus oppositas. scilicet continentia et incontinentia circa delectationes. perseuerantia vero et mollietates circa tristitias. hec omnia dicit Aristoteles. secundum proprium usum nominum in ideomate suo. Sed statim contra hoc obiicitur quia dicit Aristoteles. lusuus est mollem. et tamen delectationes lusuue non spectant ad materiam temperantie vel intemperantie. scilicet ad materiam eutrapelie que est circa ludos. unde tertio huius capitulo de temperantia videtur Aristoteles. excipere a materia temperantie omnes delectationes lusuas. puta in narratione fabularum in melodiis et in gymnasiis ergo perseuerantia et mollietates non sunt circa eandem materiam temperantie et intemperantie. Solutio credo quod sicut continentia secundum quid siue large sumpta est circa delectationes alias circa quas sunt alie virtutes a temperantia. ita concederet Aristoteles. quod perseuerantia et mollietates secundum quid siue large sumpte sunt circa alias tristitias circa quas sunt alie virtutes. imo forte quod in ideomate nostro nos ita communiter utimur nomine perseuerantie circa materiam fortitudinis. sicut circa materiam temperantie. pro-

pter quod forte Tullius perseuerantiam posuit partem esse fortitudinis in rhetorica sua. scilicet non est vis cum nomina significant ad placitum sicut dixi. ponamus ergo circa quacumque materiam cuiusque virtutis quod incontinentia sit secundum quod contra iudicium rationis operamur mala propter insequi delectationes. mollietates autem sit secundum quod a bonis operibus recedimus vel etiam delectationes inhonestas querimus propter fugere tristitiam. continentia autem et perseuerantia sint secundum quas tenemur in bono rationis supando tractum delectationis vel tristitie. et tunc dicam cum lusuus dicitur ille qui in ludis immorando excedit. quod hoc potest esse dupliciter. vno enim modo potest aliquis insistere ludis propter delectationem principaliter que in ludo est. et ita lusuus magis proprie diceretur incontinens quam mollis. cum incontinentia dicatur respectu delectationis. Alio modo potest insistere ludis propter fugere tristitiam et requiescere a labore. non volendo tamen otiosum esse ex toto. eo quod totalis otiositas non est delectabilis. et ita lusuus dicitur mollis magis quam incontinens. et si secundum Aristoteles. nos vocemus molliem simpliciter eam que est circa tristitias spectantes ad temperantiam. et molliem secundum quid que est circa materias aliarum virtutum. tunc oportet videre ad cuius virtutis materiam spectet illa tristitia. propter cuius fugam ludis insistimus. et tunc secundum materiam exigentiam dicemus illum mollem esse vel molliem simpliciter vel molliem secundum quid. Si ergo incontinentia circa materiam temperantie. que proprie est circa delectationes. comparatur ad perseuerantiam circa materiam fortitudinis. que est magis circa tristitias. dicemus quod eodem modo comparabuntur ad invicem sicut temperantia ad fortitudinem. de qua comparatione satis dictum fuit in precedentibus. Sed si compareremus eos ad invicem ambas circa materiam temperantie. sicut Aristoteles. videtur eas comparare. videtur mihi primo quod non sint habitus distincti secundum substantiam ipsius habitus. scilicet quod sint distincti et secundum modum illum secundum quem diximus in libris prioribus eandem virtutem in specie diuidi in multas partes. quod hic reiterare non oportet. sicut enim de virtute temperantie diceremus quod eadem virtus ex his substantialiter posset tamen intelligi vel in ordine ad delectationes vel in ordine ad tristitias. et secundum illos conceptus diuersos nomina possent ei diuersa imponi. Ita possemus dicere de habitu temperantie incompleto. quod non

dum ad plenum extinxit tractum passionum. idem enim ex his secundum substantiam vocatus est in ordine ad tristitias perseuerantia hanc autem ideptitate substantialē continentie ad perseuerantiam et incontinentie ad mollietatem. notauit Aristoteles. bene. cum dixit quod non solum delectabilius persequens supabundantias. scilicet et tristitiam fugiens eluriei et sitis et caloris et frigoris. dicitur incontinentes simpliciter et non secundum appositionem. hoc tamen non obstante bene querendum est secundum quod istarum rationum maior sibi debeat attribui nobilitas. de quo cum Aristoteles. dicendum est quod continentia laudabilior est quam perseuerantia hoc est dictum quod ille habitus dicitur laudabilior secundum quod est circa delectationes quam secundum quod est circa tristitias. hoc enim Aristoteles. intendit probare. Ad cuius euidetiam sciendum est quod obiecta materialia transiuntie sicut cibi et potus et venerei actus inferunt appetui delectationem pro sui presentiam. et tristitia pro sui absentiam. nam circa cibos et potus appetitus non videtur tritari nisi propter absentiam ipsorum. sic et tristatur mollis vel inpatius de sustinendo sitis vel fame modicam vel de non habendo cibaria delectabilissima vel insupabundantia. Arguitur ergo sic. maioris potentie est vincere quam non vinci. scilicet continentia consistit in vincere. et perseuerantia in non vinci ideo et cetera. maior videtur nota pro se. minor declaratur quoniam vincere consistit in repellendo inimicos. in posse autem sustinere eos non consistit vincere scilicet non vinci. scilicet delectationes circa quas est incontinentia non oportet sustinere scilicet repellere. ergo et cetera. tristitias autem circa quas est perseuerantia non oportet repellere scilicet sustinere. propter quod perseuerans est tanquam non victus. continens autem est tanquam victor. Sed ista ratio non videtur valere quia sic sequetur quod aggressus esset nobilior actus fortitudinis quam expectatio. et oppositum determinabat in 3° libro. consequentia patet. quia expectatio videtur esse ad sustinendum et sic propter non vinci. aggressus autem videtur esse ad repellendum ita propter vincere. Ad hoc respondendum est quod vincere ceteris paribus est potētius quam non vinci et laudabilius. scilicet circa materiam fortitudinis cetera non sunt paria. bene enim aggredi et vincere respicit inimicos debiores. expectare autem et non vinci respicit fortiores sicut dictum fuit in 3° libro. propter quod expectatio est actus laudabilior. quia difficultior. e contra autem est in proposito. nam delectationes quas oportet repellere sunt fortioris impetus quam tristitie quas oportet sustinere propter hoc quod obiecta ut dictum fuit inferunt delectationem pro sui presentiam. et tristitia pro sui

absentia. obiectū autē innatū est mouē fortius p̄ns q̄ absens. vñ rō cōtinētie sp̄alit̄ et p̄p̄riissi me attēdit in hoc q̄ delectabilibus p̄ntat hō propt̄ delectationē nō vtr̄ eis plus vel aliē q̄ oportet. ratio vero p̄seuerantie magis attēdit in hoc q̄ delectabilibus absentibus. hō p̄pter tristitiam de absentia illorū nō mouet ad que rendum ea plus vel magis q̄ oportet. mō non est dubiū q̄ fame vel siti vel appetitu coenūdi et hinc paribus exn̄tibz facilius est n̄ que rere cibū delicatū vel nō querere lasciuā mulierem. q̄ nō vti inuētis. p̄ntia nāq̄ obiecti auget cōcupiscentiā. et ex hoc videt̄ euidenter q̄ cōtinētia sit laudabilior et circa difficilius p̄pter duo. p̄mo quia habet agere cōtra fortiorē inimicū. secundo quia oportet non solū non vinci ab eo. s̄z vincē ipsum. Ex dictis autē apparet quid sit respondēdū. Ad p̄mā rōem et si militer ad sc̄dam. nā illa p̄positio difficilius ē tristitia sustinere q̄ a delectationibus abstinere. veritatē suā habet vbi tristitia causat̄ p̄ presentia obiecti sicut est in actibus fortitudinis. multo nāq̄ est difficilius sustinere tristitiaz vulnerū et laboris in bello et timoris mortis. q̄ a delectationibus sup̄fluis abstinē. sed de tali tristitia nihil ad p̄positum r̄c.

Verū decimo quarto. vtrū int̄pantia sit peior q̄ incōtinētia. Videt̄ q̄ nō. sicut arguit A. q̄ q̄ malū agit nō sua sus s̄z dissuasus deterior est eo q̄ suasus agit. est enī minus sanabilis. nā q̄ suasus agit. dissuasus abstinēbit. s̄z int̄patus male agit suasus a rōe i int̄pato enī rō et electio p̄cordat̄ passiōi incōtinēs autē agit dissuasus h̄is ei rectā rōez egredit̄ ab ea et agit cōtra eā. iō r̄c. Itē cum A. duplicē ponat incōtinētia s̄z p̄uolatiōem que propt̄ nō cōsiliari sequit̄ passiōē. et debilitatē q̄ p̄cōsiliatis nō immanet. p̄p̄t passiōez inter q̄s A. ponit p̄uolatiōē esse meliōrē siue minus turpē. videt̄ si int̄pantia eēt turpior q̄ incōtinētia. q̄ ipsa magis deberet assimilari incōtinētie turpiori s̄z debilitati. q̄ incōtinētie meliōri s̄z p̄uolatiōi. s̄z hoc est ecōtrario. magis enī videt̄ assimilari p̄uolatiōi qm̄ int̄patus statim sine deliberatione p̄nta se quit̄ passiōē iō r̄c. Oppositū vult A. et arguit. q̄ sicut t̄pantia se habet ad cōtinētia in bono. ita int̄pantia ad incōtinētia in malo. s̄z t̄pantia est melior vt dictū fuit p̄s. q̄ int̄pantia est peior. Et cōfirmat̄ q̄ dictū fuit p̄s q̄

cōtinētia et incōtinētia. sūt infra limites virtutis et malitie s̄z t̄pantie et int̄pantie. p̄pter q̄ incōtinētia videt̄ esse minus turpis. cū min⁹ recedat a t̄pantia. A. sufficientissime determinat illā questionē in textu. iō nō formā alia causa nisi ad rōnes ipsius expetendas. dicit ergo A. q̄ int̄pantia est multo peior. quod probat̄ p̄mo q̄a ille est peior qui de malis opibus suis nō est penitius. q̄ ille qui est penitius. quoniam statim manifestū est q̄ ille q̄ nō est penitius magis volūtariē male opat̄. et peccatum est tāto maius q̄to est magis volūtariū s̄z int̄patus nō est penitius. eo q̄ rōez volūtas cōcordes sūt appetitui sensitiuo. incōtinēs autē est penitius. p̄pter hoc q̄ extra passiōē cognoscit se male egisse. Sc̄do illa infirmitas est peior q̄ est insanabilior. s̄z int̄pantia ē insanabilior cū nō sit penitiua. et impossibile est vel difficultimū nō penitēte de p̄ccō abstinē. p̄ penitētia autē fortificat̄ intellectus et volūtas inde testando p̄ccō. fortiores autē facti poterūt resistere passiōi vt in eius aduētū nō succubant.

Itē malitia cōtinua est peior q̄ nō cōtinua s̄z int̄pantia est malitia cōtinua. qm̄ int̄patus i passiōē et extra habet corruptas rōem et electiōnē p̄tinētia autē est nō cōtinua q̄a rōez electiōnē rectas habet extra passiōē aliter nō est penitius. vñ p̄pter h̄mōi cōtinuitatē int̄pantie. et discōtinuitatē incōtinētie A. int̄pantia assimilatur idropis̄ p̄thisi. incōtinētia autē epileptie que quidē assimilatio valde rōabilis esse videt̄ in idropis̄ enim est ab humore cōtinua corporis depressio cui maxime gulositas assimilatur. in p̄thisi vero est corporis cōtinuus ardor cui luxuria maxime videtur assimilari. imo etiam tota intemperantia. intemperatus enim semper ardet super cibos et potus in epileptia vero cerebrum opilatur. vnde et ad terram cadit epilepticus et pro tunc sensu priuatur. ita in incontinente concupiscentia opilat rationem vt decidat a rectitudine iudicii. et in particulari iudicium rectum amittat.

Quarto arguitur sic malitia secundū quā peccatum latet est peior q̄ illa sc̄dm quam nō latet. est enim insanabilior. vnde Seneca ep̄la ep̄istolam tuam ad Lucillum dicit ideo difficulter ad sanitatem peruenimus q̄a nos egrotare nescimus. et ep̄stola qd nō potest dicit sicut somnū narrare vigilatis est. ita vicia sua confiteri sanitatis iudicium est. Item ep̄stola per eam dicit. omnia vicia in apetto

leuiora sunt. morbi tūc ad sanitatē inclinant. cū ex abdito erūpunt. ac suā vim p̄ferūt. avaritia itaq̄. et ambitionē et cetera mala mētis humane tūc p̄nitiosissima scias eē. cū sibi lata sanitate subsidunt. s̄z fm̄ int̄pantia p̄ccōm latet. cū nec añ nec post int̄patus ad rectitudinē iudicii reuertat̄. fm̄ incōtinētia vero latet p̄pter reuerti ad rectū iudiciū. iō r̄c. Sed cōtra maiore illius rōnis obiicit̄ p̄ vnā cōsideratiōnē p̄mi rhetorice. nā bona que nō latent p̄ntia sūt meliora q̄ q̄ latēt q̄ p̄ locuz a cōtrario mala que nō latēt p̄ntia sunt peiora q̄ que latēt. Er p̄firmat̄. quia quāto aliquis est peior et obstinatio in malitia. tāto minus verecundatur palā peccare. q̄ sc̄dm maiore malitiā peccata minus latēt. Et p̄ hoc obiicit̄ cōtra minore. q̄a int̄patus minus verecundat̄ inhoneste seq̄ cibos et potus palā. q̄ incōtinēs. iō sc̄dm incōtinētia p̄ccōm magis latet. Solutio breuiter dicitur est q̄ illa malitia est maior cuius opus magis apparet eē malū apud bonos q̄ rectum h̄nt iudiciū. s̄z malitia tāto est peior et insanabilior. q̄to eius opus minus apparet eē malū apud opantē. q̄a tanto ille plus h̄z rōem et electionē corruptas. et sic p̄cedunt rōes hinc inde

Quito arguitur sic. peiores sūt q̄ p̄cōsiliati et p̄eligentes malā electionē agūt. q̄ qui nec p̄cōsiliati nec p̄eligentes ducunt̄ p̄ passiōez ad agere male. sūt enī magis p̄ omnia corrupti. et p̄ccōm eorū est magis volūtariū. s̄z int̄panti magis sūt p̄cōsiliati et p̄eligentes q̄ incōtinēs. agūt enī int̄panti sc̄dm electionē. incōtinēs autē nō. s̄z sc̄dm passiōē iō r̄c. Sed alicui videt̄ur q̄ minor illius rōis eēt falsa. int̄patus enī ostēso delectabili nō petit cōsiliū s̄z statim mouet̄ ad fruitionē. statuit enī sibi delectationez tanq̄ finē. vite. cōsiliū autē nō est de fine. Et ex hoc pot̄ argui q̄ incōtinētia sit peior. q̄a assimilatur incōtinētia debili. q̄ bñ p̄cōsiliat̄ et nō immanet cōsilio. Int̄pantia autē assimilatur p̄uolanti q̄ sine p̄cōsilio opatur et A. ponit debiles eē peiore p̄uolante. Ad p̄mū istorū dici pot̄ q̄ int̄patus q̄ plene corruptus est sc̄dm intellc̄m et sc̄dm voluntatē. statim sine cōsilio nouo vel deliberatione noua seq̄tur delectationē. cuz p̄ malā assuetudinē corruptus fuerit p̄ inseq̄ sepe delectationez inhonestas sc̄dm cōsiliū et deliberationē et electionē. quis ergo int̄patus nō cōsiliat̄ neq̄ deliberet in opando sc̄dm int̄pantia. tñ hitum illū p̄ que opatur acq̄sui p̄ p̄uas cōsiliationes deliberationes et electiones. et ite

rum si int̄patus nō cōsiliat̄ de inseq̄edo delectationes. tñ cōsiliat̄ et deliberat cū maxima sollicitudine de medijs p̄ que possit frui delectationibus. et iterū multo turpius est aliquid turpe sibi statuere in finē. q̄ de eius acceptatione formidare. et sup̄ hoc cōsiliari et deliberare. Ad aliā dicendū est q̄ incōsiliatus sequēs prauā delectationē pot̄ eē tripliciter. Vno modo quia ad hoc ē assuetus. et iste est int̄patus et pessimus. q̄a si esset p̄cōsiliatus oparet̄ fm̄ cōsiliū idē et peius. Secundo modo q̄a nō pot̄ vti cōsilio p̄p̄t prauā natiuitatē vel egritudinē. et iste d̄r bestial̄ et incōtinēs bestial̄. nō simpl̄ Tertio modo cito motus nō attendit circūstantias causas turpitudinē. quas si attendisset nō fecisset malū. et iste est que A. vocat p̄uolantē. q̄ est oibus alijs minus malus. si enī cōsideret. et de cōsiderando assuescat. statim saluabitur et fiet valde bonus. et cuz hoc ip̄se faciliē assuescit de cōsiderando q̄a penitius est et de turpitudine facti et de incōsideratione. huic autē mime. assimilatur int̄patus. q̄ si oia p̄uideat. tñ semp̄ turpitudini adheret. si q̄s aut̄ illū vocare velit p̄uolantē. q̄ nec cōsiderat nec sicōsiderasset abstinuisset. dicā q̄ ille est peior ceteris et p̄xim⁹ int̄pato. Itē sexto arguitur sic ille est peior. q̄ ex debili passiōe mouet̄ ad male agendū. s̄z int̄patus ex debilissima passiōe imo sine passiōe qm̄ siue fame et siti querit cibos et potus et multū tristat̄ q̄ amplius comedē nō pot̄. Item septimo peior est q̄ p̄ hitum prauū p̄ua opatur. q̄ qui sine hitu praua opatur p̄p̄t passiōē. p̄mus enī est simpl̄ prauus. sc̄dm autē nō s̄z int̄patus opatur praua p̄ hitū prauū. incōtinēs autē nō h̄z hitū prauū. s̄z opat̄ p̄pter passiōē. aliter extra passiōē nō rediret ad rectitudinē iudicii iō r̄c. Debes ergo notare q̄ incōtinētia nō est hitus p̄p̄rie. s̄z est dispositio quedā ad hitum imo cū incōtinēs extra passiōē habeat rectā electionē. videt̄ q̄ ip̄se sit dispositus ad t̄pantiam. s̄z hoc est dispositiōe nullius firmitatis. p̄pter q̄ cadit in aduētū passiōis. iō forte videt̄ q̄ incōtinētia magis attendi debeat ex infirmitate quadā bone dispositionis. q̄ ex dispositione mala que est sicut quedam pars hitus mali siue tanq̄ hitus mal⁹ imperfectus. et nō esset incōueniēs dicere q̄ multi sunt gradus incontinentie vna quedā que sit solū propter infirmitatē bone dispositionis. et alia peior que sit p̄ dispositionē posituā inclinante ad malū. Item octauo arguitur sic. ille

est peior qui suafus a rōne male opatur. q̄ qui nō suafus. qm̄ p̄mus habet rōnem deprauatē ⁊ secūsus nō. s̄z inpatus opatur suafus a rōne ⁊ incōtinēs nō. iō ⁊c. Itē nono arguit sic ille est minus malus q̄ de falsa credulitate sua est cito transcredibilis. q̄ qui nō s̄z incōtinēs de illa falsa credulitate q̄ habet in passione est facilliter reducibilis. q̄a reuertit̄ cessante passione. Vltimo arguit sic ille qui habet rectas estimatiōes circa p̄ncipia practica. melior ē eo qui habet eā corruptā. iudicat enī oēs oportere imphibite sequi delectationes tanq̄ hoc sit simpliciter bonū ⁊ honestū. incōtinēs aut̄ illā estimatiōem nō habet corruptā. s̄z scit̄ inhonestū esse malū sequi multas delectationes. ad quā tñ sciam nō plene aduertit adueniēte passione iō ⁊c. ⁊ oēs istas rōnes facit Añ. Ad rōnes q̄ dicendū est ad p̄mā q̄ aliquis pōt eē suafus de agendo aliquid malū dupliciter. vno mō p̄ alterū p̄ponētē sibi cautelose rōes aliquas apparentes q̄ hoc facere sit bonū. ⁊ sic p̄cedendū est q̄ ille sit deterior q̄ dissuasus agit malū. q̄ qui suafus. Alio mō p̄ seipm̄ sc̄z p̄ priā rōem. ⁊ hoc iterū pōt esse dupliciter. Vno mō q̄ sit suafus tale quod ē malū esse bonū p̄pter ignorantia circumstantiarū reddentiū op̄ malū. quas si vidisset. recte iudicasset. ⁊ talē adhuc nō opatur ex malitia s̄z ex ignorantia vel inuincibili vel supina. Alio mō q̄ oibus sibi notis exñtibz circumstantiis. iudicet quod est bonū esse malū. ⁊ talis est malus simplr̄ ⁊ fm̄ totā aīam corruptus. vñ sic melior est dissuasus. fm̄ enī istum modum suasionis ⁊ dissuasionis p̄cedebat octaua rō ⁊ etiā vltima Añ. Alia rō soluta fuit in positione sc̄z in solutiōe secūde obiectionis adducte p̄s cōtra quintaz rōem. Et sic est finis questionis.

Veritur decimo h̄nto. vtrū imman-
si opinionibus p̄p̄riis sint vitupabiles
 Arguit q̄ nō q̄a respondēs in disputa-
 tionibus maxime laudat̄ si bñ ⁊ fortiter susti-
 neat positā opinionē. ⁊ maxime vitupatur. si
 ad redargutionē ducat̄ videlicet opinionē po-
 sitā negando vel eius oppositū cōcedendo.
 Item aliquis nō videt̄ opinionē p̄p̄rie imma-

nere. nisi p̄pter fortitudinē rōnis s̄z fortitudi-
 ni rōis immanere est laudabile. cū hoc sit ve-
 ritati inniti quā sanctū est p̄honorare vt dicit̄
 p̄mo huius iō ⁊c. Itē egredi ab opinione. p̄-
 tinet ad mollitiē ⁊ incōtinētiā. que sūt vitu-
 perabiles. nō egredi vero s̄z p̄seuerare in opi-
 nione p̄tinet ad p̄seuerantiā ⁊ cōtinētiā q̄ sunt
 laudabiles iō ⁊c. Oppositū dicit̄ Añ. q̄a ta-
 les vocat̄ indisciplinatos ⁊ agrestes. magis si
 miles incōtinētibz cōtinēbz Aliqui sta-
 tim dicūt. q̄ immanere falsis opiniōibus ē vi-
 tupabile. ⁊ veris laudabile. s̄z forte nō est ma-
 lū plus distinguere q̄uis enī sit simplr̄ bonum
 veris opiniōibus. ⁊ malū immanē falsis. tñ p̄-
 p̄ter circumstantias ⁊ modū immanēdi aliquis
 posset male immanere veris ⁊ bñ falsis. nam
 immanē pōt aliquis opiniōibus suis p̄pter mul-
 tas causas. p̄mo p̄pter efficacitā rōis ⁊ hoc est
 semp̄ laudabile ⁊ nō immanē vituperabile. ⁊
 malū siue opinio fuerit vera siue falsa. voco ei
 rōem efficacē que circumstantiis oibus passio-
 bus attendi attentis. iudicat recte fm̄ exigen-
 tiā ipsarū. licet cōclusio iudicata sit flā. p̄pter in-
 uincibilem ignorantia aliq̄ circumstantie. vbi grā
 licet iudex p̄ falsos testes fuerit informatus de
 falso. p̄supposita tñ oī debita diligentia de in-
 fitione vitatis in examiatione testiuū in aliis
 nō erit vitupabile s̄z laudabile tali informati-
 oni immanē q̄ diuinitas nō poterit aliter appa-
 rere. cū rō est q̄a nullū habemus p̄ncipiū vi-
 te nr̄e hūane. directiuū nisi rōem tñ vel redur-
 ctū in rōem si sit posterius rōe. vel vtēs rōne
 tanq̄ mediatrice si sit p̄us rōe. q̄ rōi diligent̄ i-
 manere oportet. 2° mō aliq̄s pōt aliquā h̄re o-
 pinionē ⁊ immanē ei p̄pter malitiā. ⁊ hoc est sep̄
 vitupabile ⁊ malū. fm̄ enī malitiā nihil bñ o-
 perat̄ sic nāq̄ tyrānus immanet op̄iōi q̄ sit ra-
 piendū ⁊ inpatus q̄ sit mechandū. 3° mō pōt
 aliq̄s h̄re opinionē ⁊ ei immanere p̄pter passi-
 onē ⁊ hoc iterū est vitupabile si passio sit inma-
 ta cōiter inclinare ad opus turpe. hoc enī esset
 p̄pinquū malitie. Si aut̄ passio cōiter inclinet
 ad opus bonū sicut est amor filiorū vel paren-
 tū. adhuc nō est bonū immanē opinionē p̄nci-
 paliter p̄pter passionē. qm̄ passionez cōtingit
 h̄re excessum vitupabilem q̄a que posset aliq̄s
 opinionē false ⁊ vitupabili immanē. sicut reci-
 tat̄ Añ. in isto septimo de ioybe q̄ propt̄ amo-
 rē nimīū filiorū opinata est eos p̄ferēdos eē
 diis. s̄z immanere opinioi nō est vitupabile i-
 mo laudabile si rō fuerit cā p̄ncipalis imma-

medi ⁊ passio cōcausa. si enī rō nō vtet̄ aliq̄
 passionibus ille eēt nobis date frustra. natu-
 ra aut̄ nihil frustra facit p̄pter hoc dicit̄ in 3°
 huius q̄ fortitudo opat̄ ⁊ furor coopat̄. vñ eti-
 am dicit̄ in septimo huius. nō enī oīs q̄ p̄pter de-
 lectionē aliquid opat̄ est inpatus siue p̄mus
 siue incōtinēs. s̄z q̄ p̄pter turpitudinē sibi autē
 accidit turpitudō q̄a nō regit̄ rōne. Adhuc in
 spēali aliquis pōt immanē opinioi p̄pter ex eo
 q̄ est sua. ita q̄ si esset alterius nō immaneret
 ei. ⁊ hoc est vitupabile ⁊ malū. de hoc ei mō lo-
 q̄tur Añ. tales enī sūt indisciplinati q̄a ab ali-
 is instrui dedignant̄. ⁊ sūt egrestes q̄a nec i o-
 pinioibus nec p̄ p̄ns in vita volūt̄ aliis con-
 formari. q̄ sūt vitupabiles. Iterū vitupabile ē
 ⁊ nō esse p̄suasibile rōe ⁊ duci passione. tales
 aut̄ nō sūt p̄suasibiles rōe imo tristat̄ audire p̄-
 traria suis opiniōibus. ⁊ absq̄ cōsideratiōe ali-
 qua negat̄ totū. q̄ tñ nō minus q̄ alii dicunt̄ a
 delectatiōibus sicut dicit̄ Añ. Itē tales non
 assimilant̄ cōtinētibz s̄z potius incōtinētibz
 vel inpatis. qm̄ sicut inpatus p̄pter delectati-
 onē in cibis ⁊ tristitia de absentia ipsorū non
 pōt p̄uaderi rōe. sic isti p̄pter delectationē in
 p̄p̄riis sententiis. ⁊ tristitia in p̄trariis. ⁊ t̄les cū
 p̄hendi fuerint ingenii. sūt piculosi valde. si qd̄
 enī falsi dicāt aliq̄. volētes illud semp̄ sustinē-
 nitunē ad palliandū adducē p̄babilitates. vi-
 as extraneas. ⁊ multa corrupūt p̄ncipia ali-
 q̄ p̄ se nota radix huius viciū est q̄ nos ⁊ opa
 nostra nimis placemus nobis. que qd̄ radix
 infinitorū malorū est initiū sicut pulchre de-
 clarat Seneca ep̄la magnā. ad lucilliū dicens
 illud p̄cipue impedit q̄ cito nobis placem⁹ ⁊c.
 vide residuū si vis Ad rōes ergo dicendū est
 Ad p̄mā q̄ r̄ndens i disputatione p̄ posse de-
 bet sustinere suā positionē nō vt illi p̄ter mo-
 dū adhereat si apparuerit irroabilis s̄z vt hinc
 vel inde veritas elucescat. ⁊ tñ si rō docuerit.
 p̄p̄riā opinionē dimittat. Ad aliā dicendū
 est q̄ aliis de causis multis immanē cōtingit
 p̄p̄riis opiniōibus sicut dictū fuit. Ad aliā
 dicendū est q̄ immanē opinioi p̄pter efficaci-
 am rōis spectat ad cōtinētiā ⁊ p̄seuerantiā. e-
 gredi aut̄ p̄pter passionē ad incōtinētiā ⁊ mol-
 litiē. imo etiā egredi ab opinione p̄pter effica-
 tiā rōnis ad cōtrariū occurrētis p̄tinet ad p̄ti-
 nentiā ⁊ p̄seuerantiā. cōtinens enīz sicut dicit̄
 Añ. facile p̄suasibilis est a rōe. cōtingibilis nō
 immanere p̄pter passionē ⁊ hoc p̄tinet ad mol-
 litiē ⁊ incōtinētiā

veritur decimo sexto. vtrū electio con-
 q̄ cors rationi erranti sit bona. vel illa q̄
 a ratione errante discordat. Arguit
 ergo de illa que est concors. q̄ sic. q̄a potentia
 nō potens discernere quid est malū aut quid
 bonum non peccat sequendo iudiciū eius cu-
 ius est sibi ostendere quid sit bonū ⁊ quid ma-
 lum. sicut infans carens adhuc iudicio ratiōis
 non peccaret. si mater eius duceret ipsum ad
 furandum. sed voluntas non cognoscit quid sit
 bonum aut m a um. imo ratiōis est hoc sibi
 dicere. ergo electio voluntatis non est mala. si
 concordat ratiōi erranti imo tota culpa vide-
 tur esse ex parte intellectus. Item bonitas re-
 gulati attenditur ex eius cōformitate ad regu-
 lā electio aut̄ habet se ad modū regulati. ⁊ rō
 p̄ modū regule iō ⁊c. Itē electio discordās
 a rōne errante est mala. quia hoc esset agere
 contra consciam. ergo p̄ oppositum electio cō-
 cors ei est bona. Oppositū vult Añ. qui di-
 cit̄ ambos extremos habitus oppositos conti-
 nētie esse prauos. videlicet incōtinētiā q̄
 que a ratione recta egreditur. p̄tinatiam que
 cuiq̄ ratiōi immanet immutabiliter. Itēz
 electio rei p̄ se male nō pōt esse bona. vbi grā
 adulteri furti p̄homicidii. ⁊ tñ ipsa pōt esse cō-
 cors ratiōi erranti. Primo videndum est
 quomodo possit dici aliqua electio discordās
 a ratione de quo. sicut apparere pōt ex septi-
 ma questione huius septimi libri ⁊ ex dictis i
 tertio libro. Dicendum est primo q̄ stante sē-
 tentia ratiōis particulari actuali ⁊ comple-
 ta electio non potest pro tñc esse discors. licet
 pro tunc possibile sit nihil eligere. ex quo pa-
 tet statim quod electio sit discordans a ratio-
 ne siue vera siue errante nec est bona nec est
 mala. quia nulla. Et ista sit prima conclusio.

Sed tu queres vtrūz tunc sit bonum vel ma-
 lum eligere vel non eligere. Et ad hoc p̄mo
 respondendum erit de ratione errante. Et vi-
 detur mihi quod si ratio non verum sed falsūz
 sententiauerit propter inuincibilem ignoran-
 tiam. ipsa non dicitur ob hoc errans. si bene se
 habens. nec est malum eligere ⁊ operari secū-
 dum eam. sed bonum ⁊ meritortum ac si ratio
 verum dixisset verbi gratia. si iudex propt̄ fal-
 sum testimonium condemnauerit hominem
 innocentē. si in examinando testes ⁊ in aliis
 ad suā ferendam requisitis omnem debitā
 diligentiam apposuerit. nō peccabit. ⁊ si vide-
 tur notū p̄ se. nullus ei obligat̄ ad impossibile

si ratio tunc solum dicitur errare. si falsum sententia uerit aut propter passionem aut propter malitiam aut propter ignorantiam affectatam vel supinam. Tunc ergo dicitur quod nunquam est bonum eligere concorditer rationi erranti. quia omnis electio eius quod non est secundum rectam rationem eligendum est mala et uoluntati imputanda si uoluntas fuerit in causa erroris secundum quam illa electio procedit vel si in potestate sua fuerit ut error ille corrigere aut electionem istam maiorem uideatur esse de se manifesta. sed erronee rationis uoluntas est in causa. quod patet quia si ratio primo sententiat propter malitiam uoluntas fuit et est causa malitie. si propter passionem uoluntas debuit eam tenere et eius impetum refrinare. Si propter ignorantiam affectatam. uoluntas eam male affectabat. si propter supinam uoluntas fuit pigra. et debuit esse diligens. est igitur in potestate uoluntatis ut ille error corrigatur uidelicet si uoluntas sua correxerit malitiam. si tenuerit passiones. si debitam apposerit diligentiam. vel saltem si inclinauerit intellectum ad diligentiam apponendam. et si dimiserit affectiones suas prauas. et hec sit secunda conclusio. Sed si queratur an semper sit bonum eligere secundum rectam rationem. dicunt multi quod sic. quia recta ratio nihil dicit esse faciendum quod non sit bene faciendum. sed quicumque dicitur esse faciendum aliquid quod est bonum facere. bonum est et ipsum eligere et facere ipsum id est. Forte tamen ista conclusio non est sic uel concedenda. quia ratio licet sit recta potest aliquando esse dubia. quo casu propter periculum non est statim eligendum sed primum. si est possibile fieri. certificanda est ratio. difficile enim est si quis sepe sequutus fuerit rationem dubiam. ne quibus peccatum incurrat. unde Tullius in libro de officiis. dicit bene precipiunt qui uentat quicquam agere quod dubites equum sit an iniquum. quoniam incidunt sepe tempora cum ea que maxime uidentur digna esse iusto homine eo quod que bonum uirum dicimus. commutatur suntque contraria. ideo etiam Seneca libello de quattuor uirtutibus dicit prudens est propria ex animare consilia et non cito facili credulitate plabi. cum ergo contingat rationem (quis rectam) esse aliquando dubiam. propter hoc quod adhuc ignorat si sit recta aut non recta. apparet quod non sit semper eligendum secundum rectam rationem: iterum posito quod hoc uinum sit gustui delectabile. et quod ratio recta hoc iudicauerit. et quod propter aliquid obstant non sit bonum bibere ipsum et quod appetitus sit innatus vel inclinatus aut propter naturam aut propter assuetudinem ad persequendum delectabile manifestum est secundum ea que dicta fuerunt in fine septime questionis quod appetitus poterit manere ad bibendum sine alio iudicio. patet er

go quod omne iudicium rationis erit rectum. appetitus tamen secundum illud iudicium male operabitur. et ita apparet quod non potest esse peccatum in appetitu nullo ex parte errore in intellectu. et quomodo etiam saluandus sit forte ille uenerabilis pisen articulus quod ratione ex parte rectorum uoluntas potest esse non recta. Sciendum est tamen quod in dicto casu ratio de tali operabili non erat rector. quia non erat iudicatum pro intellectu quod illud uinum esset bibendum tunc enim intellectus errasset sed concupiscentia suppleuit uices rationis ex qua supplemento peccatum oriebatur. apparet ergo quod non est semper eligendum vel etiam operandum secundum rectam rationem puta si fuerit dubia vel non perfecta. et ista sit conclusio tertia. Sed si ratio recta fuerit certa et perfecta uideatur quod semper sit bonum et secundum eam eligere et secundum eam operari. quia nihil obstat uideatur quod semper bene operetur quod sic operabitur. et ista sit quarta conclusio.

Postea sciendum est quod electio potest a ratione discordare. si ratio fuerit habitualis tamen. uel uisus tamen. uel imperfecta sicut apparuit ex predictis. Sciendum est etiam quod errori potest apponi et alius error et ueritas. nam propter hoc unum uicio extremo opponitur alterum uicium. et uirtus. dicatur ergo quod si electio discordet a uera ratione propter aliud iudicium erroneum supueniens. illa electio non erit bona sed mala. sed si discordet propter rectum iudicium supueniens certum et perfectum illa electio erit ualde bona et hec sit conclusio quinta. que patet ex dictis

Ad rationes ergo. ad primam dicendum est quod maior esse uera nisi ex defectu potentie non discernentis pueniret defectus in potentia discernente. sed dictum fuit quod ex parte uoluntatis puenit defectus rationis. uel ex defectu eius est si ratio non corrigatur. uel saltem ex eius defectu est si eligatur aliquid ratio sit correctum. cum hoc sit in potestate sua. Ad aliam dicendum est quod regula secundum quam uoluntas regulari debet non est ratio erronea. sed recta. certa. et perfecta. Ad aliam potest dici quod conscientia uidetur habere pro obiecto honestum aut id quod deo placere uideatur. aut aliquid humanum. et non delectationes sensuales neque bona mundana. si quis enim habuerit rationem erroneam quod delectabile sit preferendum honesto. uel ei quod credimus deo placere. et propter nimiam turpitudinem preferat aliquando honestum ipse de hoc non faciet conscientiam. sed econuerso sciens quod honestum est delectabili preferendum. si aliquid propter passionem vel malitiam postponat honestum. et id quod sciebat deo placere. ipse reuersus ad se faciet de hoc conscientiam. Item debet intelligi quod ratio quantum spectat ad primum potest errare dupliciter. uno modo iudicando quod delectabile

vel utile sit preferendum. honesto. Alio modo iudicando de inhonesto quod sit honestum. si igitur quis habuerit erroneam rationem primo modo. et agat contra eam propter rectum iudicium supueniens. ipse non agat contra conscientiam. nec peccabit sed conuertetur ad rectitudinem. et opus uirtutis. si autem habuerit erroneam rationem secundo modo. et corrigens eam agat contra eam. non peccabit sed ad rectitudinem reuertetur. sed durante illo errore si preferat delectabile uel utile ei quod credit honestum esse uel deo placere. licet non sit ita. ipse agat contra conscientiam et peccabit. omnis enim uoluntas est mala que preferat delectabile ei quod creditur honestum esse et deo placere. quoniam ita faceret si illud esse uere honestum et conforme diuine uoluntati. est enim simile ac si uelles et procurares nocere proximo tuo. et accideret quod inde tu prodesse ei. non enim est quod bene uel male in re operata uel in operante qualiter se habere ut apparet in secundo huius. Sed tu queres an ergo sit operandum secundum tale conscientiam. dicatur secundum predicta quod sic si illa conscientia fuerit ex inuincibili ignorantia. sed si fuerit ex alio modo ignorantie. dicatur quod non. sed ante electionem et operationem erit illa conscientia corrigenda nec sequitur electio discordans a ratione errante est mala ergo electio concors ei est bona. bonum enim uirtutis requirit integram omnium suarum causarum et circumstantiarum obseruantiam. malum autem oritur ex defectu cuiuslibet. propter quod uno modo tamen contingit recte agere. multipliciter autem deuiare sicut dicitur in secundo. bonitas ergo electionis requirit consonantiam ad rationem et ad rectum iudicium. cum hoc etiam ille qui sic peccat agendo contra conscientiam erroneam. ipse non peccat ex eo quod agit contra rationem errantem. sed ex eo quod agit contra eam propter aliam errorem supuenientem uideatur licet quia credit delectabile preferendum honesto. ob hoc enim preferat delectabile ei quod credit honestum esse. Et sic est finis questionis.

Verum decimo septimo. utrum incotinens quod pro natura sit deterior incotinente pro assuetudine. Est uideatur quod non quia propter si quod incotinencia ire est naturalior quam incotinencia concupiscentie. probatur Aristoteles. quod ipsa sit minus turpis si cut primum apparuit. naturalibus enim ut dicit magis consequens ueniatur appetitibus. de praua enim

natura non sumus vitupandi. sed de praua consuetudine cum ista sit in potestate nostra. illa non id est. Item uideatur quod nulla sit incotinencia secundum naturam et sic ipsa non est deterior. quia natura non uideatur inclinare ad contraria sed natura inclinatur ad uirtutes que incotinencie contrariantur. unde secundo huius innatis quidem nobis suscipere eas sed uirtutes. perfectis autem pro assuetudine

Item septimo politice dicitur nihil esse bonum eorum que sunt propter naturam. cuius ratio esse potest quia natura dirigitur in suis operationibus ab intelligentiis que non errant. ut dicit commentator duodecimo methaphysice. si autem aliquis sit incotinens naturaliter: tunc incotinencia esset sibi propter naturam. ergo continencia non esset sibi bona. quod est incoueniens. ergo id est. Vel arguatur sic. nihil secundum naturam est malum. omnis incotinencia est mala. ergo nulla continencia est secundum naturam. Oppositum arguitur quia ille habitus malus est deterior qui est in sanabiliore. propter hoc enim probatur in quarto quod illiberalitas sit deterior prodigalitate. et in isto septimo quod intemperantia sit deterior quam incotinencia. sed Aristoteles. dicit quod sanabiliores sunt que pro consuetudine incotinentes naturalibus. quod probatur quia facilius est consuetudinem transmutare natura nam propter quod unumquodcumque tale et illud magis. propter hoc autem consuetudo est difficilis transmutationis. quam nature assimilata. ergo natura est difficilioris transmutationis. imo uideatur quod talis sit insauabilis oino. quoniam nullum natura existenti aliter assuecit. ut dicitur in secundo huius. Primo uideatur est quod aliquis possit dici incotinens pro natura. Secundo autem ipso sit deterior incotinencie pro assuetudine. uel e contra. Quantum ad primum sciendum est quod propter modos accipiendi naturale enumeratos in secunda questione secundi libri. forte capit aliquando naturale potest distinguere contra acquisitum pro assuetudine uel egritudine uel huiusmodi. et ita quicquid siue conueniens siue discoueniens inest nobis a natiuitate secundum principia concurrentia ad generationem dicimus naturale. sic enim dicimus aliquando claudum naturaliter uel surdum uel gibbosum: non enim est dicendum quod tales difformitates pueniunt a natura rei per se. sed proueniunt ex impedimento aliquo nature. quod accidit uel propter corruptionem alicuius principii relictum ad generationem. uel propter aliquod agens extraneum coagans in materia ex qua debet fieri generatio. uel aliter. sicut uideri debet de

generatione monstrari 2° physicorum. si enim forme agentes se ad generationem alicuius speciei eent in subiecto convenientissime dispositae. et inuenirentur materia convenientissime disposita. et organa requisita ad generationem optime disposita. et nullum agens aliud difforme coageret. effectus semper fieret in convenientissimis dispositionibus ad salutem. propter quod opinandum est quod singule dispositiones generati quantum saluti rei sunt convenientes. tantum intentione sunt per se a natura. et quantum salutem discoueniunt tantum sunt propter se intentione nature. propter quod ut sic non merentur dici naturales. Dicitur ergo quod aliquae esse naturaliter incontinentes potest intelligi dupliciter. Vno modo quod dispositiones inclinantes ipsum ad incontinentiam in quantum homini sunt intentione per se a natura et hoc non est possibile. cum natura nihil mali intendat. sed semper omne bonum. Alio modo quod ille dispositiones sint indite sibi a naturam. et hoc est possibile. non tamen per se a naturam. sed per defectum alicuius principii. vel per impedimentum nature ab extraneo agente. sicut dicitur fuit. quod incontinentes ille dicitur naturaliter incontinentes. puta naturale distinguunt contra acquisitum per assuetudinem vel doctrinam vel homini. Quam ad secundum videtur mihi dicendum esse quod incontinentes per naturam est deterior secundum malitiam naturalem. et spiritus per assuetudinem est deterior secundum malitiam moralem. et hoc videtur ex terminis esse notum. et cum malitia nature non videatur tangere nisi corpus et vires corporales sicut principaliter. malitia autem moralis partem tangat anime superiorem puta voluntatem et intellectum. et multo sit deterius insci partem superiorem quam inferiorem videtur posse euidenter concludi. quod incontinentes per assuetudinem sit deterior. posito quod equaliter vincantur passionibus. et eis equaliter contra tendant. et si ista questio debeat scrupulosius pertractari. forte reducendum est eam ad de eamam quintam questionem quarti libri. et sic istam conclusionem procedit bene prima ratio adducta in principio questionis. Ad alias potest dici quod natura quantum est de per se inclinatur ad virtutes sed multiplices defectus et impedimenta nature a naturam. possunt inclinare ad oppositum. Et eodem modo dicendum est ad aliam rationem. Ad rationem in oppositum dicendum est quod prauitas insana bilior ceteris paribus est peior. videlicet si vitia fuerit equaliter assueti. sic quod equaliter tangat voluntatem et intellectum. aliter non oportet. Et sic finitur questio.

Veritur decimo octavo circa tractatum de delectatione. utrum ad istum septimum librum ethicorum pertineat de terminare de delectatione. Arguitur quod non quia hoc pertinet ad librum politicum. non ergo ad istum. antecedens patet per Aristotelem dicentem de delectatione autem et tristitia speculari est eum qui circa politicam philosophatur. Item hoc pertinet ad librum rhetoricum non ergo ad istum. antecedens patet: quia in illo libro diffinitur delectatio: et manifestantur propositiones ad determinandum quid sit delectatio. Item hoc pertinet ad decimum librum ethicorum. quod patet quia ibi determinat Aristoteles de delectatione. ergo non ad istum septimum. Item videtur quod determinandum fuisse de delectatione ante determinationem de virtutibus. et non post. quia delectationes et tristitia contra se habent per modum obiecti ad omnes virtutes. ut dictum fuit 2° huius questione nona. modo prius determinandum est de obiectis potentiarum et habituum. quod de ipsis potentibus vel habitibus ut patet 2° de anima tum etiam de his que communia sunt omnibus virtutibus prius est agendum. quod de ipsis virtutibus. ideo enim prius egit Aristoteles de voluntario et inuoluntario. de electione et consilio quod est quia contra procedit ordine doctrine. specialia. ut per exphemio physicorum. Et iterum delectationes non solum sunt obiecta virtutum moralium. imo etiam sunt sequela quedam ad actus virtutum moralium. ut apparuit in 2°. sed questione nona. sed in decimo libro Aristoteles permittit tractatum de delectatione tractatum de felicitate propter hoc quod delectatio se habet ad felicitatem per modum sequela necesse. ergo si similiter debuisset permittisse tractatum de delectatione tractatum de actibus virtutum moralium. Oppositum apparet per processum Aristoteles in isto libro. Primo ergo dicitur quod ad morale primum pertinet tractare de delectatione. quod Aristoteles hic probat triplici ratione. Prima est quia omnis scientia moralis debet cognoscere finem principalem. ad quem aspirantes nos de omnibus operationibus vel passionibus vel aliis ad humanam vitam concurrentibus. dicimus hec quidem bona sed que illi fini concordant. hec autem mala sed que illi disconueniunt. nam sicut dicitur primo huius ad vitam cognitio talis finis magnum habet incrementum. quemadmodum enim sagittores signum hentes magis utique adipiscuntur quod oportet. sed delectatio est talis finis. quod non est vni de omni delectatione

sed de illa que est ipsa felicitas. modo quo infra dicitur. concessum est enim contra quod felicitas vel est delectatio quedam formaliter vel non sine delectatione. 10° Secunda ratio est quia de obiecto circa quod contra versatur omnis moralis virtus vel malitia spectat determinare ad morale. sed omnis moralis virtus vel malitia versatur circa delectationes ut apparuit in 2° 10° 12°. Tertia ratio est quod est propinqua prime est quod ad morales spectat determinare de felicitate: de his que annexa sunt ei delectatio autem quedam vel est ipsa felicitas vel annexa ei 10° 12°. Item ad idem adducit in decimo huius triplicem rationem vel quadruplicem. prima. quia de illo debet determinare moralis quod appropriat hominibus quantum ad diuersificandum mores ipsorum. delectatio autem est homini. finem enim alicuius morum secundum quod assuescunt in aliis delectari. propter quod bene dicit Aristoteles. instructores iuuenum erudiunt eos delectatione et tristitia. sed assuescendo eos delectari et tritari in quibus oportet. et non in quibus non oportet. vel forte erudiunt eos trahendo ad opera bona delectatione. verbi gratia. danda quod munuscula eis delectabilia. et retrahendo a malis operibus tristitia. sed verberando. Alii qui autem in illa pericula videtur autem. dicunt primum intendere non rationem predictam. sed tale. de eo debet determinare moralis quod apud virtuosum consequitur omnem actum bonum. sed delectatio est homini. nam (ut dicitur primo huius) nullus est bonus qui non gaudet bonis operationibus 10° 12°. et ista est vna bona ratio. sed verba Aristoteles. non videntur eam bene sonare. Ultima ratio est quia de eo debet determinare moralis quod habet multam dubitationem utrum sit bonum vel non. sed delectatio est homini. quod patet per antiquos qui in hoc habuerunt opiniones contrarias 10° 12°. Ista ergo conclusione concessa dicitur 2° quod ad librum ethicorum. et non ad librum economicorum vel politicorum pertinet determinare de delectatione cuius ratio est quia cum scientia libri ethicorum sit superior et vltior scientiis libri economicorum et politicorum tanquam sibi alternas eas sibi ut visum fuit in questione sexta primi libri. ad eam spectat determinare ea que sunt contra omnibus virtutibus vel etiam omnibus viuere moraliter volentibus. ad economicam autem et politicam spectat ea que specialiter congruunt aliis et aliis personis. secundum quod alium et alium gradum gerunt in politica. vel in domo. delectationes autem contra omnes sunt omnibus: sicut et morales virtutes 10° 12°. Tertio dico. quod bene pertinet ad secundum librum et ad rhetoricam tractare de delectatione sed dicitur. quoniam sicut dyaletica simpliciter se habet ad metaphysicam

etiam ita rhetorica que est moralis dyaletica se habet ad scientiam istius libri cum ista sit communissima omnium moralium. sicut metaphysica est simpliciter communissima omnium scientiarum. modo dicitur est quarto metaphysice quod circa idem laborat dyaletica et metaphysicus. 10° simpliciter circa idem versatur rhetorica cum ethico sed ut dicit Aristoteles. differunt modo potestatis. ethica enim de delectatione scrutatur demonstrative. rhetorica vero probabiliter solum danda contra propositiones ad probabiliter inferendum probabiliter. Quarto dico quod ad secundum librum. septimum: et etiam decimum pertinet bene determinare de delectatione. Primo probatur quod ad decimum quia de eo quod inseparabiliter annexum est felicitati quasi eius passio propriissima determinandum est ubi determinatur de felicitate. delectatio autem est huiusmodi. non omnis. sed aliqua. ut videbitur in decimo. propter quod ibi determinandum est de delectatione ostendit differetias delectationum ut appareat iter ceteras que sit illa que felicitati annexa. et quod ipsa se habeat ad felicitatem. Item de eo quod a multis moralibus et a vulgo contra opinatum est esse felicitas. et non esse felicitas. tractandum est ubi tractatur de felicitate. videlicet ad ostendendum quod illud non sit felicitas. sic est de delectatione. 10° 12°. Et nota quod ista ratio videtur satis posse concludere quod prius in illo decimo tractandum fuisse de delectatione quam de felicitate quia prius extirpanda sunt vitia que inferre de virtutes. Secundo probatur quod etiam ad istum septimum librum pertinet determinare de delectatione. quod ubi tractatur de continentia et incontinentia de mollitie et perseverantia. tractandum est de delectatione et tristitia. sed in septimo libro determinatur de predictis 10° 12°. maior patet primo quia materia propria horum habituum sunt aliquid delectatio et aliquid tristitia. non omnes. 10° opus videtur quod sunt ille. secundo quia continentia et perseverantia distinguuntur proprie et originaliter per delectationem et tristitiam. et similiter mollities et incontinentia. Et forte quod addi potest quod magis erat tractandum de delectatione et tristitia cum tractatu de continentia et incontinentia. mollitie et perseverantia. quod cum tractatur de virtutibus. eo quod delectatio et tristitia modo quodam affiniore se habent ad dictos habitus. quam ad virtutes morales. quod patet per hoc quod passiones apud temperantiam nullum habent impetum tanquam mortificate per temperantiam. et sic etiam de singulis virtutibus. sed apud continentiam et perseverantiam passiones remanent cum impetibus sed a ratione

vincant. imo de ratione ipsarum est quod passiones habeat impetus et fortes. Et iterum continentia et perseverantia significat eundem habitum cum tranquillitate secundum substantiam. licet tamen imperfectum. ut dictum fuit prius in isto septimo questione tricesima secunda. tamen illum habitum tranquillitatis significat simpliciter. continentia vero et perseverantia significant ipsam modificatum per talem passionem. habitum enim tranquillitatis (imperfectum tamen) vocamus in ordine ad delectationem continentiam. et in ordine ad tristitiam. perseverantiam sicut ibidem dicitur fuit. propter quod delectatio et tristitia sunt de ratione dicente quod non continet et perseverantia sicut modus est de ratione patris modo. ubi gratia. sicut album est de ratione hominis albi. sic autem non sunt de ratione tranquillitatis sed forte pro modum obiecti pertinet ad rationem tranquillitatis et etiam continentie. et perseverantie. Et iterum convenientissimum fuit aut tractatum de amicitia quod in principio octavi libri incipit tractare de delectatione propter maximam delectationis ad amorem connectionem et sequentiam. que si concessa fuerint. rationes potest solvi faciliter. Ad primum dicendum est quod politica quando accipitur proprie potest distinguere per a sciam istius libri. et sic ad ea non spectat tractare de delectatione. Alio modo capitur large pro tota morali philosophia. et sic loquebatur Aristoteles. hic de politica. Ad aliam dictum fuit quod dicitur pertinet ad istam sciam et rhetoricam determinare de delectatione. Ad aliam concessum est quod de delectatione pertinet ad primum librum et ad decimum. sed dicitur quod ad istum librum spectat principaliter considerare de delectationibus sensualibus. et si aliquid dicantur hic de intellectualibus. hoc est ut sensuales hoc fiat nobis notiores. et converso pro toto dicendum est de decimo libro. Alia ratio forte consideret nisi alia ratio fortior obstat ei. scilicet a finitas maior delectationis et tristitiae ad continentiam et perseverantiam quam ad tranquillitatem et alias virtutes. et cum hoc dici potest quod notitia confusa delectationis et tristitiae secundum quam vulgus cognoscit eas. sufficebat ad considerationem de eis modificatis secundum similitudinem ad ipsas delectationes et tristitias. De hoc autem quod in decimo libro promissum tractatum de delectatione tractatum de felicitate. ea specialis assignata fuit. quod in consideratione huius septimi libri locum non habet. sed quod false opiniones extirpandae sunt prius quam veritas demonstrative inquiratur.

Veris decimo nono. utrum omnes delectationes sint bonae. vel omnes male. vel aliquae bonae et aliquae male. Arguitur pro. quod nullae sunt bonae. sed potius omnes male. rationibus antiquarum

quas recitat Aristoteles. Prima est quod nihil est bonum quod non habet rationem finis. vel saltem quod stare non potest cum fine. nihil enim repugnans fini est bonum. cum nihil sit bonum nisi propter causas finales ut dicitur in metaethica duodecimo methaphysice. sed delectatio non est huius. nec stat cum fine quod finis existit in perfecto esse. delectatio autem existit non in perfecto esse sed in generatione perfectionis. ubi gratia si patiens frigore calefactio erit tibi delectabilis donec ad temperamentum fueris reductus. et non amplius. si etiam repletionem indigeris. cibum aut potus erit tibi delectabilis sed non amplius cum fueris repletus idem est. Secunda ratio est quod quod transiens fugit. non est bonum. neque tamen illud quod fugere debemus ut virtuosus simus. sed transiens fugit delectationes. et 2° huius dicit Aristoteles. in omni autem maxime observandum et delectabile et delectatio est abiciens enim ipsam minus peccabimus. Tertia ratio est illud non est bonum quod prudens non persequitur. sed prudens est non persequat triste. tamen nec persequitur delectabile. Quarta ratio est confirmata ut tertie. quoniam illud non est bonum. quod est impedimentum prudentis ab eius operatione. sed delectatio est homini. probatur quia illud impedit prudentem secundum se. quod quanto maius sit tanto magis eum impedit. sed delectatio quanto sit maior tanto magis impedit prudentem verbi gratia. maxima invenereis videtur esse delectatio que tamen (ut Aristoteles allegavit in septimo huius) ab homine furata est intellectionem spisse sapientis. et hoc dicit Aristoteles: nullum enim vitiosus posse aliquid intelligere in ipsa. Et posset hec ratio sic confirmari. quod est secundum se bonum. quanto erit maior tanto erit melius. delectatio autem non est tanto melior quanto est maior. sed potius tanto peior ut nunc dictum est idem est. Quinto quia ad omne bonum humanum posse operari et consequi sunt artes institute et inveniuntur videtur esse ars delectationis. cum enim satis vel nimis consequimur sine arte idem est. Sexta ratio quia illud non est dicendum bonum. quod pueri et bestie magis persequuntur quam viri virtuosum et rationem virtutes. delectationes autem sunt homini igitur. Septima ratio est. illud non est bonum quod est inonestum nocivum. et triste generativum. sed tales multe sunt delectationes ergo est. Et quia hec ratio non videtur arguere de omni delectatione. Arguitur sic nullum bonum est de genere malorum. eo quod bonum et malum in moralibus sunt genera prima et ad invicem opposita. cum ergo repiantur in genere delectationum aliquae male. nulla erit bona. Iterum propter dictas rationes arguitur sic Aristoteles. 2° magnorum moralium: illud non est bonum secundum se quod est communi

bonis et malis. delectationes sunt homini. sicut enim boni delectantur in bonis operibus. ita mali in malis ideos. Oppositum arguitur auctoritate Aristoteles. 2° magnorum moralium dicitur quod delectatio bona est secundum genus. quod autem convenit alicui secundum genus convenit omni contento sub genere illo. verbi gratia si aliquid convenit fortis secundum quod animal. oportet quod conveniat omni animali. ergo omnis delectatio est bona. Item auctore eudoxii cui (sicut dicit Aristoteles) credebatur in moralibus. quia maxime virtuosus erat. nec hoc dicebat ex affectione quam haberet ad delectationes quia erat temperatissimus. Item quatuor rationibus eudoxii arguitur primo sic. bonum est quod omnia appetunt ut dicitur primo huius quod ex hoc est verum quia bonum est proprium obiectum appetitus. et ideo quanto potentius aliquid erit in movendo appetitum. tanto erit magis bonum. modo potentissimum est movere appetitum id quod omnia appetunt. ergo si est bonum et optimum. sed omnia quibus delectatio convenire potest appetunt delectari et rationabilia et irrationabilia. Secundo sic illud est bonum cuius contrarium est malum. sed tristitia est contraria delectationi. et est mala et fugienda ab omnibus. quoniam omnes fugiunt ea. neque mirum quod corrumpit et stupefacit naturam hominis ut dicebatur in tertio ergo est. Item tertio sic. delectatio est secundum se eligibilis ut dicitur in libro. ergo omnis delectatio est eligibilis probatur ratione quia secundum se pro se supponit de omni ut dicitur primo posteriorum. antequam ex hoc patet quod dicitur in decimo. quia nullum concessum est nullum interrogare cuius gratia delectatur. ut secundum se ipsam exnate eligibile delectationem quod confirmari potest eo quod delectatio modum finis habet et non modum ordinati in finem. aliter delectabile non distingueretur contra bonum utile. cum ex hoc aliquid dicatur utile quod est gratia alterius eligendum. sequitur ergo omnem delectationem esse eligendam. et per consequens bonam. cum nihil sit eligibile nisi quia bonum. Quarto sic. omne illud est bonum. quod appositum alteri bono reddit ipsam eligibilius et melius sic est de delectatione probatio quia dicunt omnes melius esse agere iuste vel temperate delectabiliter et voluntarie quam tristabiliter et coacte. Item arguitur auctoritate Aristoteles. primo rhetorice diffiniens delectationem. quod delectatio est motus vel constitutio in existentem naturam. omne enim quod in rei naturam tendit est bonum. et illius rei perfe-

ctuum. ideo est. Item bonum dicitur equaliter entis. primo ethicorum. sed omnis delectatio est ens. ergo est bona. Item omne cadens sub differentiis eligibilis est bonum. quia nihil habet de ratione eligibilis nisi quantum habet de ratione boni. sed sub differentiis eligibilis cadit delectabile ut apparet secundo huius ideo est. Item capite rationes pseudonis in tertio huius questione vicesima quinta. Primo dicendum est indubitanter quod aliqua sunt bonae delectationes. quia omne annexum pro se vel pro sequens per se ad felicitatem et opera virtutum est bonum. sed felicitatem et omne opus virtutis prosequitur per se aliqua delectatio. ut apparet primo decimo huius. ideo est. Item delectatio que continuat auget et perficit operationem bonam est bonum. ergo delectatio in opere bono est bona. hoc etiam probatur sufficienter rationes prius ad ducte. Secundo dicendum est quod capiendo delectationes contra multe sunt delectationes valde male. quia valde malum est quod ducit ad in tranquillitatem aut etiam ad vitium quodcumque. sed delectationes excessive circa cibos et potus et venereos actus et sic de aliis ducunt ad in tranquillitatem ut patet 3° huius ideo est. Similiter delectationes inordinate circa honores ducunt hominem ad elationem et superbia. delectationes in pecuniis ducunt ad avaritiam. et sic de aliis idem est.

Item quod continuat et auget operationem malam est malum. sed delectatio quam habent pravi in operibus suis pravis et viciosis. continent illas operationes et auget. idem est. Tertio secundum Aristoteles. potest dici quod omnes delectationes dicuntur simpliciter et proprie sunt bonae. quia bonitas virtutis est ad animam sicut sanitas ad corpus. et vitium sicut egritudo sicut ergo non est dicendum sanum simpliciter quod est sanum egro. sed quod est sanum sano. et ita non est delectabile simpliciter et proprie nec dulce quod est dulce vel delectabile egro. sed quod sano ita similiter non est delectabile simpliciter et proprie quod est delectabile vicioso sed quod virtuosum. nec per consequens illa dicitur delectatio simpliciter et proprie que ratione vitii delectat viciosum. sed que delectat virtuosum. studiosus enim circa singula indicat recte. sed omnis delectatio que delectat bonum et virtuosum virum est bona. ergo omnis delectatio simpliciter et proprie dicta est bona. Ad rationes ergo. ad primum dicendum est quod illud non est bonum quod nec est finis nec ad finem ordinatum. Si autem sit aliquid ordinatum ad finem tanquam via dispositio necessaria ad obtinendum

finē. quāuis cū sine adepto remanere nō potest illud erit bonū. nō pfectū simpliciter qā nīhil est tale nisi finis. nec erit bonū semp. scz aliqn scz tpe pcessus ad finē. verbi gratia. flores nō stant cū pfectione et maturitate fructus: qā tñ sunt boni tpe suo. quia disponūt ad futura fructus pfectionē. Qñ etiā dicif q delectatio nō stat cū sine. dicendū est q alia manet cū sine. et alia nō. delectatio nāq annexa est opatio ni vt apparet decimohuius. opatio aut aliqn est indigentis nature ad eius repletionē vt comedere bibere sanari et hmoi. et quia talis opatio nō stat cū pfecto esse. eo q in sui rōe claudit indigentia. iō neq delectatio talis opatio nis stat cū pfecto esse. stat tñ cū pcessu ad pfectionē. Alia est opatio nature pfecte. vt videre aut speculari. que stat cū pfecto esse et cū sine vel est ipsamet finalis pfectio nature. prop̄ quod et huic annexa delectatio stat cū sine. Ad aliā dicendū p̄sicut tpatūs nō fugit cibos et potūs vite necessarios. sic nec delectationes annexas eis. scz eas psequif qñ oportet et vt oportet excessiuas aut fugit ducentes ad inptantiā. et ille nō sunt bone. et hoc totū apparet scz in tertio huius. Ad aliā p̄ idem dico q intellectus bñ psequif aliquas delectationes et aliq̄ delectabilia. nā quecūq ad sanitatē sūt vel ad bonā habitudinē delectabilia exñtia hec appetit mensurate. et vt oportet vt dicif in tertio.

Ad aliā dicendū est q delectationes necessarię et cōmensurate fm̄ rectā rōnem nō impediunt prudentē. scz vel ad actū prudentie disponunt. vel etiā actū illuz p̄sitiunt. excessiue tñ impediūt. iō cōcedendū est. q delectatio nō ē bona in genere moris. ex eo q est delectatio. scz ex eo q est cōsona recte rōi. ppter qd tu nō debes cōcedere delectationē ex eo meliorē eē qā maior est scz quia magis cōsona rōi. Ad aliā maior statim negāda est. ad opationes ei virtuti exsequēdas nō est ars. scz prudentia. iō nō omne bonū hñmanū arte cōlegmur. minor etiā est ueganda nā ars ioculatoria vel pulmētaria videt esse delectationis vt dicif Añ. Ad aliā dicendū q viri pfecti magis psequuntur delectationes maiores. scz que sunt in opibus virtutū. q pueri. pueri aut magis psequuntur inordinatas iō tales nō sūt bone. Ad aliā cōceditur q delectationes alique sunt nociue et valde male. scz nō omīs. Et qñ dicif nulluz bonū est de genere malorū. dicendū est q duplex est genus. scz naturale et morale. gen⁹ na

turale inmit̄ ab ipsa natura fm̄ se. genus aut morale sumit̄ fm̄ cōsonantia vel dissonantiaz ad rectā rōem. sic enī duo p̄ma genera moralia sunt bonū et malū. bonū quod p̄sonat recte rōi. malū qd dissonat. ab ea cōcedā q̄ nō nō lū moraliter bonū est de genere morali malorū. scz nullū est incōueniens bonū morale et malū morale esse de eodē genere naturali. imo et de eadē spē sp̄ealissima. qñq̄ enī bonū est comedere carnes. et qñq̄ malū. Ad aliāz dicif p̄t q nō sunt eedē delectationes cōes bonis et malis. scz he cōmensurate. he incōmensurate vt etiā dicendū est qñ nō omne illud est malū quod cōuenit malis. pecunia enī simplr loquendo ē bona. et aliud omne qd virtuosus mallet q̄ oppositū. p̄t tñ eē q illud est malū malis. quia eo male vtunt̄. scz nō sequit̄ ergo malū simpliciter. sicut nō sequit̄. vinū est febricitanti malus potus. ergo vinū est malus potus. Tunc etiāz respondēdū est ad rōes adductas in cōtrariuz. Ad p̄mā dicendū est q delectatio simplr et p̄prie accepta est bona fm̄ totū genus ipsi⁹. scz si delectatio capiat̄ cōiter. nō est verū: hoc ergo p̄bat tertiā cōclusionē et nihil plus. Et ad idē reducēda est auctoritas eudoxii. Ad primā rōem eudoxii rñdebat plato p̄p̄ositionē illā nō eē verā. bonū est quod oīa appetūt. dicebat enī sensū qñq̄ obuiare rōi vt dicebat̄ etiā p̄mo huius iō nec necio dicebat bonū eē quod appetimus fm̄ sensū. tñ sicut dicif Añ. plato n̄ bñ negabat illā p̄p̄ositionē. p̄mo qā quod oīa appetūt hoc videt oībus bonū. quod aut videtur oībus. hoc est simpliciter p̄cedēdū tanq̄ cōmunis animi cōceptio. qñ neq̄ talia iterimēs posset credibilia dicē. Itē quod prudētēs et boni viri appetūt. hoc est bonū simplr. scz qd oīa appetunt boni viri appetunt. q̄ hoc est bonū. Et si queras quō mali bonū appetūt. respōdet Añ. q cū nihil sit ex toto malū. aliquid ē in prauis naturale bonū quod appetit p̄p̄riuz bonū. et satis de hoc habitu est p̄mo huius questione quarta et qnta. p̄t ergo dici ad rōez eudoxii q quolibet delectationē nō appetūt omnes. scz aliquā vnā omīs naturaliter appetūt et inclinant̄ in eā. licet hoc nō p̄cipiant. omīs enī naturaliter inclinant̄ in ipam felicitatē. et per p̄ns in annexā ei delectationē. hoc aut dictuz est satis p̄mo huius. Ad aliā rōem eudoxii rñdebat plato q nō oportet si tristitia ē mala. q delectatio sit bona. qā aliqn malū opponit̄ malo vt illiberalitas p̄digalitati. et ita dice

bat tristitia eē delectationi op̄posita quia etiā malū opponit̄ malo. et ita dicebat vtrāq̄ scz delectationē et tristitia opponi medio q neutra sit illarū verbi gratia iusticia et indelectationi: qd dicebat esse bonū. sed quis verum sit in aliquibus q malū malo opponit̄: tamē in p̄posito non potest esse verum. quia si vtrāq̄ esset mala. vtrāq̄ esset fugiēda: qd est falsū quia (sicut dictū fuit) omnes delectationē p̄sequunt̄. videt̄ ergo q tristitia delectationi op̄posita nō sicut malū malo scz sicut malū bono. Sed dicem⁹ q n̄ oportet omne tristitiam esse malā moralit̄: ideo nec omēs delectationē esse bonā. Ad aliā concedēdū est q oīs delectatio simplr et p̄p̄e dicta est secundū se eligibilis. sed capiēdo delectationē cōiter non erit verū dicere q delectatio sit eligibilis scz se sed scdm̄ q mēsurata est recte rationi. et quando dicif qd delectatio habet modū finis: potest dici q verum est de illa que consequit̄ finalē op̄ationē que aut consequit̄ optionē ordinatā ad finē nō habet modū finis sicut nec illa opatio nisi forte modum finis quo non gratia cui⁹. et quando dicif q non distigueret̄ ab vtili: potest dici q bonum vtile delectabile et honestū non distiguitur realiter sed secundū rōnē. de hoc autē satis dictum fuit in sc̄da questione vndecciā. Ad aliā dicendū est q sicut delectatio in opatione bona reddit op⁹ magis bonū: ita delectatio i op̄e malo reddit opus valde malū. ideo ergo he sunt bone ille male. Ad aliā potest dici q si natura p̄p̄e dicatur: tunc omīs motus v̄ constitutio in naturā eēt bonū. sed si natura largius accipiat̄ put ad omne cōsuetudinē vel ad habitū cōsuetudinalem extendit̄: cōsuetudo enī solet alia natura dici eo q inclinat qñ modo nature: tunc nō oportet bonū eē omne quod tendit in naturā vel etiā quod a natura p̄cedit. quod enī i prauā cōsuetudinē tendit vel qd ab ea p̄cedit nō est bonū. nō oportet ergo omēs delectatoez eē bonam Ad aliā potest dici q qñ vnūq̄q̄ habet de eitate: tñ habet de bonitate et de p̄fectione nature retātum enī habet de similitudinē ad p̄mū ens quod etiā ē p̄mū bonum. sed de bonitate moris nō oportet ita eē. nō enim oportet q qñ aliquid habet de eitate tātum sit cōsonū rationi Contra istā solutionē obicit̄ quia nullū ē bonū eorū q p̄fer naturam vt dicif septiō politice. tullii? etiā i libro de officiis dicif nihil eē decoruz aduersatē natura. Seneca similr ad luciliū eplā clarantū idē dicif. non potest ergo malū aliquid esse moraliter si sit bonum bonitate nature. nec

mirū. sicut omne verū omni verocōsonat. sic omne bonū omī bono cōsonare videt̄. quod iterū ex hoc patet q natura deo regitur et intelligētis que non errant ideo neq̄ natura errare potest q sicut vult aristoteles nec abundat i sup̄fluis nec deficit in necessariis. ergo qd nature dissonat deo dissonat vel intelligētis: tale autē bonū esse non potest. vnde seneca p̄ allegata eplā p̄bat de bono morali q non possit obuiare bono nature: dicēs sic bonū sine ratione nullū ē sequitur autē ratio naturā quid ergo est ratio nature icitatio. quod est sumū hoīs bonū: ex nature voluntate se gere re. Ad hec autē et omnia cōsilia dicendū ē q aliquid potest dici bonū duplx. Vno mō simplr. Alio mō alicui. dicif autē aliquid bonū simplr quod scdm̄ eius naturā simplr acceptā dei similitudinē aliquā p̄cipiat. Dicif autē bonū alicui: qd est cōsonū nature illius nec oportet quod est simplr bonū esse bonū vnicuiq̄. vbi grā: caliditas secundū eius intrisecā naturā est p̄fectior et melior q̄ frigiditas. tamē nō est melior aque: sed mala et discōueniens et corruptiā ipsi⁹ cōcedā ergo q sicut aliquid est secundū naturā. sic ē bonū et sicut est cōtra naturā: sic ē malū quia igitur omne ens simplr acceptū est secundū naturā inqtū est aliqua similitudo p̄cipiādi ipsius dei que est causa tocūs nature ideo quodlibet ens simpliciter loquendo concedit̄ esse bonum et quia multa sūt dissona nature homīs et impedimēta. p̄prie p̄fectionis ipsius cuiusmodi sunt omnia v̄cia et opera viciōsa. ideo illa non sunt boā homi mō bonū moris nō significat cōuertibilr idē qd bonū simplr sed sicut bonū alicui scz nature morigerabilr. iō omīs mos qui est fm̄ naturā morigerabilis ē bonū moris et si est dissonū nature ei⁹ erit malū moris. omīs q̄ delectat⁹ p̄ qto habet entitatē ē bonū simplr qā simplr cōsonat nature scz nō oīs est bonū moris qā nō omīs cōsonat nature morigerabili. Ad aliā cōcedif q oēs simplr delectabile et p̄p̄e est simplr eligibile et simplr bonū. scz delectabile viciōso nō opz eē eligibile simplr nec bonū simplr: scz appēs illi bonū. he de qone

Verif viciōsū Vtrū omīs tristitia sit mala. Arguit q non quia iusticia cū sit preclarissā virtutum nihil opatur malū scz ipa opat̄ tristitia scz qñ ad ei⁹ sp̄m puritiatū q̄ illa tristitia est boā Itē illud ē bonū p̄ qd pueri a malo retrahuntur et inclinantur ad opera nō solū bona simpliciter sed etiā sibi boā scz tristitia ē huī⁹ moi. ob hoc enī aliqn vberantē a p̄nitibz nihil nisi bonū simplr et bonū p̄uerorū

intendentibus. Item dicitur secundo huius quod propter voluntates mala operamur. et propter tristitias a bonis recedimus quod sic intelligitur quia propter prosequi voluptates mala operamur et propter fugere tristitias a bonis recedimus. ergo si est malum a bonis recedere malum est fugere tristitias. et si malum est fugere eas: bonum est prosequi eas. sed nihil est bonum prosequi nisi bonum: ergo tristitia sunt bone. Item illud est bonum quod oportet facere bonum viri et prudentis. sed bonum viri oportet aliquando tritari scilicet condolendo et compatiendo amicis et bonis viris infortunatis aut iniuriam patientibus. ideo etc. Item tristitia et dolores aliquando contingunt beato ut dicitur primo huius. sed nullum potest et malum contingere. Tum quia beatitudo est summum bonum: et tale nullum compatitur malum: sicut huiusmodi album nullum compatitur nigrum. Tum quia secundum beatitudinem beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus: et omnium bonorum congregatio nullum compatitur secum malum. et hoc expresse dicitur Seneca in libro: de diuina providentia (nihil inquam accidere bono viro mali potest quia non miscentur contraria. Item omnis tristitia est ens et bonum dicitur equaliter enti primo huius: ergo omnis tristitia est bona. Item potest argui per ea que accepta fuerunt a Seneca libro primo questione decima sexta. Oppositum arguitur per Aristotelem dicentem sed tamen quoniam tristitia malum confessum est et fugibile quod quomodo sit verum videtur declarare dicens: hoc quidem enim simpliciter malum: hoc autem quod coipeditiuum. Ex quibus verbis ratio potest elici talis: tristitia vel est de bono: et tunc est malum simpliciter vel est de malo et tunc est malum secundum quid in quantum scilicet impedit a perfectioribus operationibus. Unde dicitur primo huius quod infortunia magna accidit bono non tribulat et conturbat beatum. tristitias enim inferunt et impediunt a multis operationibus. tale autem non est bonum. Item nihil preter naturam est bonum ut dicitur septimo politico. sed tristitia est contra naturam: dicente Aristotele tercio huius quod tristitia stupefacit et corrumpit naturam habentis. Item tristitia bonis viris illata est mala quia iniuriosa. tristitia autem malis illata videtur etiam esse mala: cum sit punitiva malicie. sicut enim opus bonum per alicuius boni collationem debet premiari sic opus malum per illationem alicuius mali debet puniri non enim est malo propter maliciam suorum operum retribuendum bonum. ergo omnis tristitia est mala. Item quis malum possit op-

poni malo sicut extremum extremo propter hoc quod bonum est in medio: tamen bono non videtur opponi nisi malum: sicut enim omne verum omni vero consonat. ita omne bonum omni bono consonare videtur. sed omnis delectatio si fuerit moderata et non superabundans erit bona siue in veneris siue in cibis aut potibus. quia aliter deus et natura non instituissent in eis delectationem. et tamen non solum delectationi superabundanti opponitur tristitia: verum etiam delectationi moderate: cum inter delectationem et tristitiam sit formaliter oppositio: ergo omnis tristitia est mala. Item nulla tristitia est delectabilis sed omne bonum siue etiam fuerit honestum siue utile est delectabile. ut apparuit in secundo libro in quinta questione. Propter solutionem istius questionis vide questionem octavam terti libri ubi posite sunt iste tres conclusiones. Prima quod operatio que propter metum fit: verbi gratia percipere merces in mare tempore tempestatis considerata secundum eius simplicem rationem non est dicenda voluntaria sed involuntaria. Secunda quod si illa operatio consideretur in ordine ad concurrentes circumstantias: dicitur voluntaria. Tercia quod illa operatio tunc quando fit: dicenda est voluntaria et vide ibi delectationem illarum conclusionum et tunc tu poteris in proposito ponere tres conclusiones predictas proportionabiles. Prima est quod nulla tristitia considerata secundum simplicem rationem tristitia est bona. quia illud non est dicendum bonum secundum eius simplicem rationem quod vir perfecte bonus magis vellet sibi abesse quam adesse. talis enim recte iudicaret circa sigularia. sed simpliciter omnis vir perfecte plus vellet esse sine tristitia quam tristis. ergo etc. Secunda conclusio est quod multe tristitiae considerate in ordine ad circumstantias concurrentes dicende sunt bone: et hoc satis probant quatuor rationes que in principio questionis fuerunt adducte. Tercia conclusio est quod ille tristitia tunc quando inferuntur dicende sunt bone. et proba conclusio nem illam sicut probat tertia conclusio predictae questionis octave terti libri. Aliter potest solui questio distinguendo tristitias multiplices: quodam enim inferuntur viris bonis: alie malis: alie neutris ubi gratia: pueris quodam nudum hiturati sunt in bonitate vel malicia: Tristitia autem que inferuntur bonis viris sunt duplices quodam enim perveniunt eis et suis propriis operationibus non quando operatur bonum dum est bonum. sed quas potuit operari antequam esset bonus. sicut est peccare de peccatis et negligere et de amissione sui temporis. et tales tristitiae licet habeant subtractum malum tamen tora-

liter dicende sunt bone. quia firmat homines in virtute et excitant ad seipsum melius operandum et feruentius ad recuperandum tempus amissum. Alie sunt tristitiae que inferuntur bonis viris aut per iniuriam illatam sibi vel a amico: aut per fortunam adversam sibi vel amico: aut per naturam humane fragilitatem sicut sunt sitis et fames et egritudines corporales (de quibus verum sunt dicende de bone vel male) dicendum est omnino dictum fuit de egritudinibus: paupertatibus: iniuriis et huiusmodi in vnde dicitur questio libri. Tristitiae autem que malis inferuntur sunt multiplices. alique enim procedunt in eis ex huiusmodi malicie. ubi gratia ex invidia oriuntur tristitiae de bono alius et ex invidia oriuntur tristitiae de carentia cibi sup delicati ex timiditate oriuntur tristitiae de tribuli imminente et vniuersaliter de omni actu in quo virtuosus delectaretur per quod distat vel opponitur actui ad quem viciu inclinaret virtuosus contristatur. et ista tristitia est valde mala. quoniam propter ipsam et a bonis operibus recedimus et ad opera viciosa incitamus. et sic ipsa inficit animam et deprauat. Ista etiam quia non est moderata ratio inata est augmentum suscipere: ex quo hec nocumeta sequuntur. ipsa corpus exsiccat. et sic maciem et extenuationem inducit: et quia cor costringit et spiritus obtenebrat et ingrossat: ingenium ebetat apprehensionem impedit iudicium obscurat et memoriam obtundit. et omnino super omnia corpus et animam affligit et tormetat. Sed his non obstantibus aliquis de ista conclusione dubitaret quoniam illud videtur bonum in malis hominibus. quod est eis medicina. sed talis tristitia est eis medicina malicie. ergo etc. maior est nota de se. minor probatur. Haec inopia fit per prosequi delectationem in potu et cibo: medicine autem fuerit per contraria ut dicitur secundo ethicorum. ergo tristitia que fit per abstinentiam cibi et potus delectabilium est medicina inopia. Item dicit Aristoteles secundo ethicorum. Intentio legislatoris est facere ciues bonos. et ostendit modum per quem hoc facit scilicet ethicorum: dicens quod legislatores puniunt et cruciant operantes mala. bona autem operantes honorant. velut hos quidem puocates: hos autem prohibentes sed ita: quibus penis et punitioibus cruciari debet: mali ut a malo prohibeantur declarat Aristoteles decimo ethicorum: dicens: oportet primum delectationem appetere tristitia puniri. et oportet tales fieri tristitias que maxime contrariantur amatis delectationibus. Ex his ergo potest sic argui illud est bonum in malis per quod prohibetur a malo. sed inopia appetens delectationes ciborum et potuum prohibetur a malo per tristitiam famis et sitis. ut appet ex dictis ideo etc. Item illud est bonum malis per quod reduci possunt ad medium virtutis: sed inopia cum inclinatur fit ad delectationes

ciborum et potuum: reduci poterit per sustinere tristitiam famis et sitis ut apparuit secundo ethicorum. ubi dicitur intendere aut oportet ad que ipsi facile mobiles sumus: et in contrarium nos ipsos trahere oportet. quod toruosa lignorum dirigentes faciunt. Item duorum malorum minus malum est eligendum tamen bonum illo casu quo necesse est alterum illorum sustinere. sed necesse est in tempore vel delectabilia circa que solet actum in parte exercere esse presentia. et sic delectabile in parte vel ea esse absentia: et sic tristitia. primum autem istorum est peius secundum. ergo secundum est bonum in tempore. Item per assuetudinem sustinendi tristitiam famis et sitis generatur inopia: sicut per assuetudinem sustinendi tristitiam armorum et vulnerum generatur fortitudo. nam sicut dicit Seneca epistola multum tibi ad Lucillum: vires nunquam dare certam sui fiduciam possunt. nisi cum multae difficultates hinc et illinc apparuerint. quod declarat exemplis dicens. non potest athleta magnos spiritus ad certamen afferre qui nunquam surculatus est: unde si vis antea illam et alias similes in questione decima sexta primi libri. ergo videtur quod sustinere tales tristitias sit valde bonum illis in quibus nudum est virtus generata. Ad hec autem omnia et consimilia dicendum est distinguendo quoniam aliud est suscipere vel sustinere id quod potest inferre delectationem vel tristitiam. aliud est in illo delectari vel tristari. Dicendum ergo quod sustinere ea in quibus viciosa ratio viciu constant: est bonum generatum et saluatum virtutis. sed tristari de hoc est malum quoniam illud non est stabile simpliciter sed delectabile. cum virtuosus delectetur in illo. ubi gratia in parte sustinetur de carentia ciborum sup delicatiorum: et de repletiōe ventris. huiusmodi autem carentia et non repletiō bonae sunt. et eas grate et delectabiliter accipiunt virtuosus. sed de tali carentia vel non repletiōe tristari est viciu et oppositum virtuti. Dicendum est igitur. Ad primam obiectionem quod medicina malicie est tristitia id est sustinere illud quod viciu esset stabile: sed in illo tristari non est medicina malicie. sed est in virtuosus actus difformis: et inclinatur ad exteriorē actum malicie. Et quoniam dicitur quod medicine fuerit per contraria: ego cedo. sed delectationem de presentia obiecti non contrariatur tristitia de eius absentia. imo consonat sicut in quibus consonat recessus a sursum et accessus ad deorsum sed eundem obiecti absentia et presentia contrariantur. id sicut sustinere presentiam delectabilis est malum in temperato: ita sustinere eius absentiam est sibi medicinale et bonum. Ad aliam dicendum est eodem modo quod in inopia prohibetur a malo per sustinere id quod est sibi triste. sed non tristari in illo. quoniam ipse formaliter peccat in hoc quod tristatur in illo. quoniam dicitur quod oportet inferre tristitias que maxime con-

nō erit lapidis s3 tua. Itē ille delectatiōes sūt peiores q̄ sūt pprie viciōis peius deprauiatis q̄ ille que sūt cōes viciōis 7 incōtinētibus. imo etiā 7 cōtinētibus. ista maior ptz ex eo q̄ cōtinētia ponit hitus laudabilis: 7 q̄ incōtinētia ponit minus mala q̄ cōpleta malicia. s3 delectationes male sensuales vident esse cōmunes oibus p̄dictis. delectatiōes aut̄ intellectuales cōcordes cū sensuales p̄uis delectatiōibus: vidēt esse pprie deprauiatis 7 in malicia obstinatis. iō rē. Itē ille delectatiōes sūt peiores que destrūit omnē impetū ad bonū: q̄ ille que nō. s3 delectatiōes intellectuales in opibus malis destrūit oēm impetū ad bonū vel saltē maiore eius ptē quia se sūs nō habz corrigē intellectū: delectatiōes sensuales nō sic destrūit: impetū ad bonū. qa intellectus innatus est corrigē sensū. iō rē. dein dicit q̄ delectatiōes intellectuales circa ea ad q̄ delectatiōes sensuales nō ascendūt: que approp̄ato noie vocant̄ intellectuales: sūt multo meliores q̄ delectatiōes sensuales. q̄ p̄bat̄ p̄mo ex pte obiectōrū: quia ipse vel saltē aliq̄ earū sūt circ̄ obiecta meliora 7 excellētiora. vbi grā circa deum 7 intelligētias. 2° p̄bat̄ ex pte potētie quia delectatiōes pprie potētie nobilioris 7 melioris sūt meliores delectatiōibus potētie inferioris 7 vilioris. intellectus aut̄ est potētia sup̄ior 7 excellētior sensui. iō rē. Tercio p̄bat̄ ex pte cogitiōis 7 hoc dupl̄. p̄mo put delectamur in ipsa op̄atiōe que ē cognitio. Sc̄do put delectamur in obiecto cogito. Primū istos ptz t̄plic̄. p̄mo ex hoc q̄ cognitio intellectualis est melior 7 altioris q̄ d^o. 2° qa ipsa est intellectui magis cogita q̄ sensui uia sensui: pp̄ter reflexibilitatē intellectus. 7 delectatio cōsurgit ex app̄hēsiōe rei delectabilis. Tercio sicut dicebat̄ p̄us pp̄t̄ miore conexione cogitiōis intellectualis cū t̄sticia 7 labore. Sc̄dm aut̄ p̄dictos ex hoc ptz q̄ cognitio intellectuā ē it̄mior obiecto q̄ sensitiua qa attingit ad sb̄nā obiecti: sensitiua aut̄ coḡscit rē solū in acc̄tibus Quarto dicta cōclusio p̄bat̄ ex pte habitus: qm̄ hitus optimus circa sēsibilia vidēt esse prudētia (nisi p̄p̄ōas sciētia naturalē) s3 habitus optim⁹ circa insēsibilia est sapiētia que ē melior prudētias scia naturali: vt dictū fuit in sexto. q̄ eius op̄atio est melior: 7 per p̄ns delētabilior. Quinto hoc p̄bat̄ ex cōgregatiōe pp̄rietati delectatiōis intellectualis. qm̄ in boīs illō est melius q̄ ē maius purius 7 firmitus. s3 delectatiōes intellectuales sūt hm̄oi. p̄bat̄io. p̄ sūt maiores. qa potētie capacioris 7 obiecti potētoris: sūt inq̄ maiores

magitūdie p̄fectiōis: pp̄ter obiecti 7 potētie excellentiā vt dictū fuit. sūt etiā maiores p̄fectiōe dū ratiōis 7 cōtinuatōis: eo q̄ sēsibiles hnt fastidium 7 facietatē. Dein dico q̄ sūt puriores. Tū ga sūt imutabilis potētie 7 circa obiectū ab oīum matia 7 cōditōe vili sepatū tū quia nō hnt t̄sticia cōtrariā cui admisceat̄ mō q̄ diceb̄ in sepatū t̄ q̄stōe. Dein dico q̄ sūt firmiores. qa nec ex pte subiecti p̄nt infirmari vel corrupi. cū intellectus sepat̄ ab aliis potētiis sicut pp̄tū a corruptibili. neq̄ ex p̄trario cū nō habeat cōtrariū vel si aliq̄ habeat tū minus hnt q̄ sēsuales. neq̄ ex obiecto cū ipsū sit imutabile oīno. vnde dicit A. in. x. hui⁹ vidēt̄ enī phia admirabiles delectatiōes habē firmitate 7 puritate. Et tu potes vidē q̄ iste rōes 7 plures earū. p̄bat̄ sufficit̄ q̄ delectatiōes circa obiecta sensui excedētia sunt meliores q̄ delectatiōes etiā intellectuales circa obiecta sēsibilia: de q̄bus tū p̄batū fuit q̄ sūt meliores q̄ sensuales. 7 q̄ est melius meliori ē m̄to melius minus bono ideorē. Istis tū nō obstātibz vidēt plurimis q̄ delectatiōes sensuales sunt meliores 7 eligibiles q̄ p̄dicte intellectuāles. 7 huius A. n. alliḡt euidentissime duas causas: quā p̄ma est q̄ delectatiōes corporales hnt t̄sticia sibi cōtrariā: quā sensus maxie abhorret cuius t̄sticie delectatio est expulsiva medicina multa velocitate. vbi grācia: t̄sticia famis 7 sitis expellit cito delectatio que fit in comestiōe: potu. iō ergo tales delectatiōes vidēt maxie eligibiles: quia nō solū appetit̄ eo q̄ delectatiōes: s3 multo magis qa expulsivē sunt t̄sticiā. 7 iō tu vides q̄ tūc appet̄ maxia delectatio in potu ci bo: qm̄ hō valde famelcit 7 sitit. pp̄ter q̄ vt dicit A. n. aliqui p̄parēt sibi sūt comedēdo fassa vel a cuta: vt in potu amplius delectent̄ cū hoc etiā v nūq̄q̄ magis apparet: cū visu fuerit iuxta p̄trariū. iste aut̄ delectatiōes sentiunt̄ iuxta t̄sticias sibi cōtrarias: deo magis apparet. delectatiōes aut̄ intellectuales nō habēt cōtrariū. pp̄ter quod nō apparet multis ita eligibiles. Secūda causa est quia plurimi sciētias spectatiuas ignorates: nō possūt vt delectatiōibus intellectualibus: s3 gustāt sensuales solū. pp̄t q̄ nō est mixt̄ si ille apparet eis maxime 7 optime: qui enī mel non gustauerit nō pcipit mellis dulcedinē. S3 statz ex dictis apparet q̄ delectationes intellectuales sūt lōge meliores 7 p̄fectiores. qm̄ illud non est dicendū delectabile simplicit̄ 7 sc̄dm vitatē: q̄ delectat infirmū rōe infirmitatis sue s3 illud q̄ delectat sanū 7 i p̄fecto cōstitutū eē. s3 delectati-

ones corporales delectant solū infirmā naturā: s3 patientē aliq̄ defectū puta famis aut sitis vigilie vel laboris aut caloris vel hm̄oi. vñ eluriētibus est delectabile comedē: saturatis aut̄ ē ste. delectationes aut̄ intellectuales sunt nature indigētis: sed in p̄fecto esse cōstitute. Itē delectatiōes corpales ex eo q̄ sūt solū medicinales habēt sup̄habūdatiā prauā 7 vitupabile. indigētia enī restituta: nocēt. nullū enī bonū simplicit̄ habz talē puā sup̄habūdatiā. s3 intellectuales delectatiōes tāto sūt meliores. q̄to magis abundāt. pp̄ter q̄ ille sūt simplicit̄ bōe delectatiōes 7 p̄fecte. Itē opz cōcedē sumā esse dei delectatiōis illa tū nō est nature destituta 7 indigētis. sed ad extremū cōstituta 7 p̄fecte. ergo delectatiōes sūt meliores que sūt nature perfecte q̄ que indigētis 7 desiderabiliōres: si sit desiderabilius eē p̄fectū q̄ indigē. Ad p̄mā ergo rōem dicendū est q̄ omnes appetit̄ delectatiōes intellectuales quia omēs natura scire desiderat: s3 nō omēs possūt eas p̄sequi 7 gustare pp̄t̄ multiplicē humane nature fragilitatē. q̄ si possent: oēs aut plurimi iudicaret eas esse meliores. Ad aliā p̄t̄ dici q̄ apud illos qui de vtriusq̄ delectatiōibus gaudere p̄nt: delectatiōes sensuales nō sūt potētiores pp̄t̄ q̄ dicit̄ in de morte A. n. q̄ plus purus 7 p̄fect⁹ (qui solus vtriusq̄ gustare p̄t̄ delectatiōes) mortificauit omia desideria rē. vñ est tū q̄ delectatiōes sensuales nō sua ptate s3 per accidēs impediūt delectatiōes intellectuales: videlicz in q̄ tū alliciūt sensus ad ipsas vt nō possunt intellectui ministrare. Ad aliā dictū fuit q̄ delectatiōes intellectuales sūt maiores. 7 statū iam dictū est q̄ sensuales non pp̄ria vtute sed per accidēs absorbet̄ iudiciū rōis. Si aut̄ extases 7 isaias inducūt: hoc nō est qa sint maiores q̄ intellectuales sed quia fiūt cū quodā motu corporis 7 spirituiū qualē motū nō exigūt intellectuales: delectatiōne aut̄ fieri cū motu nō arguit̄ magitūdine. cū dei sumā delectatio sit cū omimoda immobilitate. Et sic est finis q̄stionis.

Veris̄ vicesimo sc̄do: vtr̄ delectationes intellectuales habeat̄ t̄sticias sibi p̄rias
Arguit̄ q̄ sic. qa sicut aliq̄ iudiciū intellectus sequit̄ iudiciū sensus: ita possibile ē delectatio intellectus sequat̄ delectatiōē sensus. s3 illo casu delectatio 7 t̄sticia ita cōtrariant̄ apud intellectū sicut cōtrariant̄ apud sensū. Et cōfirmatur quia intratus de habūdātia venereo-

rum delectat̄ nō solū sc̄dm sensū se l etia sc̄dm intellectū. aliū nō dicit̄: r3 ab incōtinēte de hac aut̄ venereorū habūdātia temperis t̄staret̄ tiam apud intellectū: tū hec t̄sticia illi delectatiōi esset cōtraria. ideo rē. Itē non magis vidēt q̄ delectatio intellectualis habeat delectatiōē sibi cōtrariā: q̄ q̄ habeat t̄sticia sibi cōtrariā. sed ipsa habet delectatiōē sibi cōtrariā. iō rē. minor p̄bat̄ quia ab habitibus cōtrariis eliciunt̄ actus cōtrarii: 7 actus cōtrarios vident sequi delectationes cōtrarie. sed habitus intellectuāles adhuc pure speculatiuos p̄tingit esse cōtrarios quia cōtingit opinari cōtradiatoriā: 7 opinatiōes cōtradiatoriā sūt cōtrarie: vt dicit̄ q̄to methaphisice. Item ex eodem principiō Arguit̄ sic quicūq̄ de vno actu delectat̄: ipse cōtristaret̄ de actu cōtrario. ergo cum sit dare actus intellectuāles cōtrarios adhuc impure speculatiuos vt dictū est sequit̄ q̄ delectatio intellectualis potest habere t̄sticia cōtrariā. Itē sicut delectatio sensualis de p̄ntia cibi habz t̄sticia cōtrariā de eius absentia: ita quilibz vidēt̄ expiri in speculatiuis q̄ ipse delectat̄ de inuētiōe solutiōnis alicuius difficultatis: p̄trarie t̄statur cū non possit eam inuenire. Oppositū vidēt̄ dicere p̄us septimo huius vbi dicit̄ quōsdā operationes 7 delectatiōes esse sine cōcupiscentiā 7 t̄sticia: puta eius q̄ est speculari natura nō indigēte. dicit̄ etiā q̄ ille delectatiōes que sūt sine t̄sticia non habent sup̄habūdatiā. hec autē vt dicit̄: sunt que natura delectabilia: 7 non sc̄bz accidens tales aut̄ maxime vident̄ delectatiōes intellectuales. ergo delectationes intellectuales nō habent t̄sticia cōtrarias. dicit̄ etiā q̄ delectationes hec quidē imixtas: he aut̄ mixte. Et vidēt̄ illas vocare imixtas que non habent cōtrariū. illas aut̄ mixtas que habēt cōtrariū: cū cōtrariū cōtrario misceat̄: delectationes aut̄ imixte videntur maxime esse delectationes intellectuales. pp̄ter quō dicit̄ in decimo huius dicit̄ vidēt̄ enī philoſophia admirabiles delectationes habere puritate 7 firmitate. Multi pp̄t̄ dictas auctoritates putant fuisse de intentiōe philoſophi q̄ delectationes sensuales habeat̄ cōtrariū 7 non delectationes intellectuales quod tamē in dictis auctoritatibus plus non intendit. cū non solū illa dicat de intellectualibus s3 7 de quibusdā sensibilibus. dicit̄ enī in decimo huius. sine t̄sticia enim sunt mathematice delectationes: 7 earum

que secundum sensus et per olfactum. sed et auditiones et visiones. multe autem memorie et spes. Nec se quis si alique sunt delectationes non mixte tristitia: quod non habeant tristitias contrarias. quoniam albedo perfecta habet nigredinem sibi contrariam. et tamen non est admixta ei. nec etiam omnia contraria sunt in inuicem inmiscibilia. corruptibile enim et incorruptibile ut patet decimo methaphisice sunt contraria. et tamen non miscentur. forte etiam virtus non miscentur vicio contraria etiam immediata si aliqua sunt non miscentur propter quod videndum est quomodo sumatur contrarietas delectationis ad tristitiam. Secundum videtur quomodo delectationes intellectuales vel etiam sensuales habeant contrarium. Tertio declarabitur quod per autoritates prout adductas Aristoteles intendat. Quatuor ad primum dicitur aliter et aliter a diuersis. dicitur enim aliter quod delectatio de presentia alicuius obiecti contraria tristitie de absentia eiusdem. vbi gratia delectatio in presentia de presentia et visu ciborum contraria tristitie de absentia eorum. et hoc apparet decimo ethicorum. vbi dicitur quod punitioes malorum fieri debent per tristitias que maxime contrariantur amatis delectationibus et est ibi intentio quod auarus qui in cumulatione pecunie delectatur per subtractionem pecunie punitur. et superbus per subiectiuam depressionem. et gulosus per ciborum subtractionem. et sic de aliis: ergo intentio Aristoteles est quod delectatio de cumulatione pecunie contrariatur tristitie de subtractione ipsarum. nullus enim potest dicere quod auarus delectatus in cumulatione nec punitur per tristitiam in cumulatione: quia nunquam in cumulatione pecunie tristitaret. Item fames et sitis sunt quedam tristitie de absentia cibi et potus. et tamen ipse videtur contrariari delectationibus ex repletionem. quod sic probatur. tristitia contrariatur delectatio que est ipsius corruptiuam: sed delectatio que est ex repletionem scilicet ex sumptionem cibi et potus est corruptiuam tristitie que in fame consistit. Similiter delectatio ex salute nauis est obiectiuam tristitie que erat ex eius periclitationem. id est et cetera. Item delectatio et tristitia comparantur ad appetitum: sicut quies naturalis et quies violenta ad naturam grauis aut leuis. delectatio enim est quasi quies naturalis appetitus in bono. tristitia vero est quasi quies violenta appetitus in malo. cum enim bonum uolumus ademptum sumus: letamur. et cum in malo detinemur inuoluntarie: tristiamur. sed constat ex quinto physicorum quod respectu eiusdem quies naturalis contrariatur quieti violente: et quies in termino a quo quieti in termino ad quem. ergo tristitia de malo contrariatur delectationi de bono opposito.

Confirmatur quia contrarietas delectationis ad tristitiam videtur debere sumi ex contrarietate obiectorum cum actus distinguantur per obiecta ergo tristitia de malo debet contrariari delectationi de bono opposito. Item contrarietas delectationis ad tristitiam debet sumi sicut contrarietas sanitatis ad egritudinem. quoniam sanitas est ex proportionem conuenientem qualitatum et egritudo est ex defectu illius proportionis. sicut delectatio est ex conuenientia obiecti: et tristitia ex defectu conuenientie. scilicet sanitas que est ex proportionem qualitatum contrariatur egritudini que est ex defectu illius proportionis. ergo delectatio que est ex presentia obiecti conuenientis contrariatur tristitie que est ex eius carentia. ergo et cetera. Aliis autem videtur oppositum esse verum. non enim videtur eis quod delectatio de aliquo sit contraria tristitie de suo proprio: sed tristitie de eodem vbi gratia videtur eis quod delectatio de presentia cibi non sit contraria tristitie de eius absentia. scilicet tristitie de eiusdem cibi presentia. et hoc videtur probare sic. presentia non sunt eiusdem moris. scilicet delectari de salute ciuitatis et tristari de eiusdem destructione sunt eiusdem moris delectari autem de eius salute et tristari de eius salute sunt priorum morum. et non possunt eisdem simul inesse ideorum. Item contraria non consequuntur se ad inuicem. scilicet consequuntur si quis gaudet de prosperitate vicini quod tristetur de ipsius aduersitate. et contra. vnde si diosum sicut videmus gaudere de prosperitate vicini vel proximi: sic enim videmus tristari de eius aduersitate. et sicut inuidus contra tristatur de prosperitate sic gaudet de eius aduersitate. id est et cetera. Item actus viciosi contrariantur actibus virtutis: sicut virtus vicio. sed gaudere de prosperitate vicini est actus virtutis et de ea tristari est actus vicii. ergo delectatio et tristitia de eodem contrariantur: et non delectatio et tristitia de contrariis. Item delectatio fit secundum conuenientiam obiecti ad potentiam et tristitia secundum discouenientiam. modo conuenientia seu similitudo ad album non contrariatur discouenientie seu dissimilitudini ad nigrum. ergo possunt simul inesse eidem. cignus enim secundum albedinem est similis nini et dissimilis coruo. ergo delectatio appetitur de aliquo non contrariatur eius tristitie de contrario. Alii autem dicunt quod proprie loquendo de tristitate nulla delectatio contrariatur tristitie: scilicet delectatio delectationi. nam contraria proprie accepta debent esse eiusdem generis et non diuersorum apparere. methaphisice propter quod dulce in voce non contrariatur amaro in sapore: nec vniuersaliter aliqua vox alicui sapor: propter hoc quod vox et sapor sunt diuersa genera sub se plures species continentia quibus ad huc sub e-

odem superiori genere continentur: scilicet delectatio et tristitia sunt diuisa genera. delectatio enim sub se plures species et diuisas habet sicut expresse dicit aristoteles de deo huius et pari ratione tristitia plures habet sub se species tristitiarum. ergo proprie nulla delectatio contrariatur tristitie nec e contra. Item delectationes sequentes actus contrarios sunt inuicem contrarie ut delectatio studiosa et delectatio uiciosa uerbi gratia: delectatio amici de proximi prosperitate contraria est delectationi inimici vel inuidi de ipsius aduersitate. si autem delectatio sit contraria delectationi sequitur quod ipsa non sit contraria tristitie quia tamen vniuersum est vni contrarium ut dicitur de deo methaphisice et cetera.

Ista igitur videtur mihi satis difficilia: tamen forte potest via dari ad ingrediendum veritatem apriori si distinguamus tria ad delectationem vel tristitiam principaliter facientia. Primum est obiecti condicio quia sunt alia et alia obiecti condicio vniuersa vel natura ipsam appetens vel discoueniens. appens autem conuenientia delectatur. et discouenientia contristatur saltim quod est de parte scilicet per accidens scilicet ratione absentie fiat aliquando e contra. Secundum est obiecti presentia vel absentia. Nam presentia conuenientem et absentia discoueniens delectatur e contra aut contristatur. et forte istud secundum se potest reduci ad primum quia discoueniens absentia iudicatur tamquam conueniens. et conuenientem absentia tamquam discoueniens. Sed forte quod aliqui obiceret contra illud secundum dicens quod memoria et spes obiecti conuenientem sunt aliquando delectabiles cum tamen obiectum non sit conueniens neque presentis. Ad hoc ridet aristoteles per morethoric dicens quod in omnibus talibus memorantes vel sponte quasi sentire putant id quod amant. habet enim presentia obiecti si non realiter. tamen aliquomodo secundum fatuam. Ex quo concludit aristoteles ibidem quod cum aliquis fiat tristis de hoc quod amicus abest vel est mortuus: et tamen in ploracionibus et lamentacionibus inquit quodam delectatio. tristitia quidem enim de non adesse. delectatio autem ex memorando et videndo aliquando illud et qualia egit et qualis erat. Tertium vero faciens ad delectationem et tristitiam est cognitio de conuenientie ipsius obiecti vel discouenientie et presentie vel absentie. Nam proprie huiusmodi defectu delectatio non conuenit lapidibus vel vniuersaliter cognito carentibus. ymo hi tamen videtur ad delectationem et tristitiam esse principalissimum in tantum quod obiectum delectatur si non fuerit conueniens neque presentis. dum tamen apprehensum fuerit per modum conuenientis et presentis. uerbi gratia malus in se simpliciter turpi et nature hominis discoueniens delectatur quia iudicat illam conuenientem. aliquando etiam in sonis ymaginantes se comedere vel bibere delectantur quibus non adsunt cibi neque potus ymo proprie ipsius tercius principalitatem dubium est: utrum delectatio sit idem realiter quod huiusmodi iudicium

vel apprehensio vel sit res alia consequens tamen naturaliter ad ipsum de quo dubio postea ingremus. His autem visis apparet iam quod si delectatio non sit idem quod illud iudicium: tamen habet ipsum cum duobus antecedentibus pro abstracto vel obiecto. passionum autem distinctio contrarietas si non formaliter tamen secundum extrinsecam denominationem et originaliter sumitur ex distinctione subtractorum vel obiectorum. et ideo contrarietas potest delectationibus et tristitiis attribui ex parte cuiuslibet trium predictorum. Si ergo contrarietas attendatur penes conditiones obiectorum aliis duobus manentibus eisdem: tunc delectatio de aliquo obiecto contrariatur tristitie de obiecto contrario: uerbi gratia delectatio frigiditatis que fit de calore est contraria eius tristitie que fit de frigore. et delectatio principis de salute ciuitatis est contraria tristitie eiusdem de ipsius destructio. quoniam ille passiones sunt contrarie que presentis successiue eidem inesse et non simul sed sic est de delectatione et tristitia. constat autem quod frigiditas et manes in eodem iudicio de conuenientia et discouenientia caloris et frigoris scilicet in illo iudicio quod calor est sibi conueniens et frigiditas discoueniens non simul delectari potest de calore presentie et tristari de frigore presentie: nisi forte secundum diuersas partes. quia non possunt ei simul presentari calor et frigiditas: scilicet successiue potest si calor post frigiditas sibi presentatur uel e contra. Isto autem modo delectatio non contrariatur delectationi quia stante eodem iudicio presentis de presentie caloris et discouenientia frigoris impossibile est delectari de frigore. Et est sciendum quod delectatio et tristitia de presenti non contrariatur in genere moris scilicet secundum rationem bonitatis moralis et malicie sibi opposite. scilicet potest conuenientem ad inuicem tamquam eisdem moris. eisdem enim moris est delectari de salute ciuitatis et tristari de eius destructio. nam utrumque spectat ad bonitatem ciuis vel principis sicut eisdem moris est gaudere de proximi aduersitate et tristari de eius prosperitate utrumque enim est presentis inuidie. si uero presentia accipiat penes obiectum eisdem presentia et absentia manente et eodem iudicio de ipsius obiecti presentia et absentia presentia tunc delectatio de presentia presentia et tristitia de absentia et non delectatio delectationi et erit delectatio et tristitia presentie eisdem moris sicut dictum fuit de primo modo sumendi presentia et totum illud potest declarari sicut declaratum fuit de primo modo. et potest capi ex eplura de presentia inimicorum ciuitatis et eorum absentia. et hoc totum est roabile quia dictum fuit quod ille modus contrarietatis reducebatur ad presentem. Si autem presentia attendatur penes contrarietatem iudiciorum manentibus eisdem aliis de duobus. tunc est delectatio est contraria

autem esset commune ei qui neque esset virtuosus nec viciosus in bono nec in malo vel saltem in malo scilicet illa conclusio est quod circa obiectum simpliciter tristabile peius est delectandus quam non tristandus. Et ista conclusio modo communi probanda est. Et ista due conclusiones etiam probantur per illam regulam scilicet topice: si oppositum in opposito et oppositum in opposito. que ut apparet ibidem tenet in terminis contradictoribus: e contrario non in ipso. Si vero fiat comparatio penes delectationes et tristitias consequentes: quas pro nunc ego voco illas que fiunt circa obiecta contraria vel opposita: consequentium adiuvit secundum morale malicia vel bonitate: tunc est questio utrum magis sit delectandum in obiecto delectabili quam tristandum in tristabili: De quo ego puto quod magis sit delectandum in delectabili quam tristandum in tristabili. quod probari potest sicut tercia conclusio probatur. Sed statim obicitur contra istam conclusionem quia videtur esse contra eam naturam omnium animalium. plus enim omnes tristantur de supercedenti fame quam de quantum corporali repletione delectantur. Plus etiam homo tristatur de infirmitate egitudine quam delectatur de omni sanitate. plus etiam tristamur de atroci corporis vulneratione: quam gauderemus de omni corporis integritate. Ad hec autem omnia dicendum est quod esse et vivere est naturale sicut delectabile scilicet magis quam quodcumque aliud sit tristabile. quod ex hoc patet: quia nullus homo sane mentis vel etiam nullum animal tantam tristitiam est tristitia quam adhuc abhorret magis mori quam illam tristitiam sustinere. et nos videmus quod una maxima tristitia est dolor mulieris parturientis: quia tamen licet ex parte non tamen abhorret quantum cupit delectationem inveneris. propter quod non abstinere ab actu venero. potest ergo dici quod quia omnes sensus et tota vita radicantur in proportione determinata quietatis tangibili. et quia itere intellectiva cognitio dependet ex sensitiva: ideo dolor siue tristitia tactus cum fuerit excellens: quis primo et directe non opponatur nisi delectationi tactus: tamen ex consequenti opponitur omni delectationi cuiuslibet sensus et etiam intellectus. et universali delectationi que est inesse et vivere et in quocumque opere vite. ideo magis abhorret naturaliter quam sola delectatio tactus appetatur. non tamen in quantum soli delectationi tactus opponitur. unde si est diuisa tristitia illa in totas partes quot delectationibus opponitur. quibus pars non magis abhorretur quam delectatio sibi opposita appetatur: minus. unde videmus aliquos sibi procurare famem et sitim ut delectentur in cibo et potu sed non procurant hec ad extremum quia auferret delectationem maxime desideratam que est de essendo et vivendo. distinctionem autem indeterminationem illius questionis scrupulosius studiosis relinquo.

Ad primam ergo rationem dicendum est quod actio contraria repellens et actio convenientis alliciens reddunt bene motum velociorem quam unum istorum solum. sed propter hoc non oportet quod contrarium per se acceptum reddat motum velociorem quam convenientes per se acceptum.

Ad aliam potest concedi quod tristitia vehementer actus est vehementioris impetus quam aliqua delectatio partialis tactus nisi illa delectatio sit de esse siue de vivere vel nisi includat eam virtualiter: cuiusmodi non sunt delectationes circa quas est intentus patens: a quibus est facilius abstinere quam tristitia sustinere: que aliquando fortis sustinetur per virtutem fortitudinis. causa autem que tristitia est vehementissimi impetus et valde fugienda: dicta sunt. quia scilicet virtutalis opponitur omni delectationi.

Ad aliam dicendum est quod magis est persequendum bonum quam evitandum malum. et quod dicitur illud est melius per quod magis malum evitatur: illud posset concedi. et tunc diceretur quod malicia evitatur non solum per suam malitiam. sed etiam per persecutionem boni. ita quod persecutio boni claudit in se virtualiter fugam mali. et aliquid addit ultra quod melius est. Vel potest dici quod fuga mali secundum eius pacis rationem habet pro termino a quo malicia posuitur: et pro termino ad quem perventionem malicie. persecutio autem boni habet pro termino a quo perventionem bonitatis. et pro termino ad quem ipsa bonitate posuitur. ideo concedi posset quod fuga mali est melior quam persecutio boni in ordine ad terminos a quibus sunt sed in ordine ad terminos ad quos tendunt: persecutio boni est melior. et quia motus inclinatio magis specificantur ex terminis ad quos tendunt quam ex oppositis: ideo simpliciter concedi debet quod persecutio boni est melior. Et eodem modo procedit alia formatio. Ad aliam concedendum quod peius sit non fugere malitiam quam non persequi bonitatem: sed sequitur e converso quia sicut declaratum est secundo topicorum: argumentum in terminis contradictoriis debet fieri secundum consequentiam e contrario: non secundum consequentiam in ipso.

Ad aliam rationem que arguebat quod neutrum sit melius reliquo quia est idem motus: responsum fuit in questione. Quando etiam arguitur quod neutrum sit bonum: de hoc visum fuit prius. ubi visum fuit que delectationes vel tristitiae sunt bone vel male. et quomodo. Quando etiam arguitur de his que secundum veritatem non sunt delectabilia: nec prosequenda sed fugienda. quod delectationes sunt magis fugiende quam tristitiae sustinende: potest dici sicut etiam divina alia ratio

dictum fuit. quod ratio bene forte procedit comparando motum fugae et motum persecutionis ad terminos a quibus sunt per se. sed non comparando eos ad terminos ad quos tendunt. imo sic bene arguitur ratio ad oppositum adducta.

Verum vicesimo quarto: Utrum delectatio sit motus? Arguitur quod sic per definitionem ipsius delectationis datam primo rhetorice: que talis est. delectatio est motus quidam anime et constitutio simul tota et sensitiva in existentem naturam. Item in decimo huius dicitur Aristoteles. quod delectatum fuisse contingit velociter vel tarde. velocitas autem et tarditas sunt proprietates motus. Item delectatio est passio quedam. sed actio et passio videntur esse quidam motus secundum Aristoteles. actio physica. Item si delectatio fiat diuisibiliter: et temporaliter ipsa est motus. sed sic est. ergo ratio maior patet. quia tunc sibi conveniret descriptio motus scilicet quod ipsa esset actus imperfectus siue actus in potentia hoc etiam patet quia destructa esset ratio propter quam Aristoteles negat eam esse motum. Ex his enim dicit eam non esse motum quia fit tota simul tota simul. minor probatur quia causa propter quam forma aliqua acquiritur temporaliter non videtur esse nisi quia ipsa est diuisibilis recipiens intensiorem et remissionem. et quia habet contrarium. utrumque autem horum convenit delectationi ideo ratio.

Item Aristoteles. concedit decimo huius delectationem esse sicut visionem. sed visio est motus. probatio quia visus movetur a visibili: et omnis sensus a sensibili ut apparet secundo de anima. sed non alio motu visus videtur moveri a visibili quam visione. ideo ratio. Oppositum dicit Aristoteles. in decimo huius expressit et satis in septimo. Notandum est sicut dictum fuit in questionibus precedentibus quod delectatio et tristitia requirunt convenientiam vel inconvenientiam obiecti. et eius presentiam vel absentiam: et ratio horum noticiam. Et certum est quod delectatio non est idem realiter quod obiecti convenientia vel inconvenientia. nec est idem quod ipsius presentia vel absentia. sed vel est idem realiter quod noticia ipsorum. vel consequitur eam inseparabiliter: quod istorum sit verum dicitur post. Notandum est secundo. quod motus si proprie capiat est actus in potentia scilicet quod in potentia. id est actus imperfectus cui tendentia ad ulteriorem perfectionem propter quod necesse est motum siue formam secundum quam aliquid dicitur moveri esse possibile. et fieri non totum simul sed temporaliter parte post parte continue. et hoc totum supponendum ex libro physicorum. Alio modo motus accipitur communiter ut se extendit ad transformationem indivisibile siue instantaneam. Tercio modo accipitur adhuc communius prout se exten-

dit ad formam iam factam sed tamen in suo conservari dependente continue ab agente suo. Adhuc quartomodo motus accipitur improprie pro inclinatio ad aliquid faciendum vel recipiendum. et sic omnis appetitus concupiscentie vel desiderii potest dici motus. sic enim dicit commentator primo physicorum quod appetitus materie prime est id quod ipsa habet de motu ad formam. et forte motus adhuc dicitur aliis modis de quibus non curamus ad presens. Deam ergo quod querere utrum delectatio sit motus quartomodo: nihil aliud est quam querere utrum ipsa sit idem quod concupiscentia vel desiderium. de quo postea inquiret. de tercio autem modo capiendi motum satis manifestum est quod Aristoteles. delectationem concederet esse motum: quia dependet continue ab obiecto delectabili: saltem apprehensio sic etiam visionem et omnem nostram cognitionem diceremus esse motum. De secundo autem modo pro quanto distinguimus a primo dicitur in alia questione. Sed de primo capiendi motum erit nunc inquirendum. Ad evidentiā primo videntur esse utrumque delectatio sit diuisibilis. 2° utrum fiat tota simul vel continue post partem. Tercio videntur esse principale questum.

De primo breviter concedendum est quod delectationes sensuales sunt quantitativiter diuisibiles ad divisionem sui subiecti. propter quod subiective sunt in potentia anime corporea et extensa. delectationes autem intellectuales istorum non sunt diuisibiles propter hoc quod intellectus et voluntas sunt potentie seipate a magnitudine sic quod non extense extensione magnitudinis. Item puto quod utrumque sunt diuisibiles in partes graduales scilicet per formam intesibilem et remissibilem dicimus diuisibilem si fuerit intensior et remittatur. omnes enim exprimimus nos aliquando magis aliquando minus delectari circa aliquod obiectum si aliquo opere. imo sepe videmus aliqua delectare nos a principio satis intense: que postmodum videntur in tedium et displicentiam. et hoc manifeste concedit Aristoteles. De secundo opposito potest dici sicut diceremus de luce lumen enim (sicut et delectatio) intendi potest et remitti. tamen corpe lucido approximato corpori illuminabili: lumen statim fit ita intensum: quantum exigit natura lucis et natura dyaphana: illorum corporum: ita quod propter moram temporalem corporis lucidi super corpus dyaphanum lumen non fit intensius quam esset prius. sic enim dicimus lumen fieri totum simul non unam partem graduales post aliam: et hoc vocamus aliquid fieri in instanti. Tamen lumen in corpore dyaphano potest temporaliter et continue intendi per hoc quod corpus lucidum intrinsece alteratur efficitur continue lucidius.

vel per hoc quod corpus diaphanum alteratum secundum eam diaphanitate sit continue purius vel diaphanum vel etiam per hoc quod corpus lucidum continue sit corpori illuminabili propinquius. Sic ergo debemus dicere quod obiecto convenienti presentato et iudicato de eius convenientia et presentia statim sequitur delectatio ita intensa quantum exigitur obiectum et iudicium et conditio appetitus ita quod propter istos motus rem tempore delectatio non intendit. et hoc apparet per experientiam. unde videmus aliquem eque intense vel intensius delectari. cum incipit accipere cibum. vel cum incipit aliquid delectabile accipere vel audire: sicut postea. et omnino quia delectatio sequitur inseparabiliter iudicium de convenientia et presentia obiecti: et a principio possumus iudicare obiectum eque conveniens vel plus quam prius: ideo sic etiam oportet esse de delectatione. sic ergo contingit delectationem fieri totam simul. non prius remissa quam intensa. quod vocamus fieri in instanti. Et hoc intendit Aristoteles in decimo huius cum dicit. videtur enim visio quidem secundum quodcumque tempus perfecta esse. non enim est indigens illius: quod in posterioribus factum perficitur ipsius speciem. tale autem videtur et delectatio totum enim quoddam est et secundum nullum tempus accipiet quisvisque delectationem cuius in primo tempore facte perficitur speciem tamen indubitante tenendum quod delectatio potest intendi et remitti temporaliter et continue per hoc quod obiectum sit conveniens vel disconveniens propinquius vel remotius: per ipsum vel corporis nostri mutationem. vel per hoc quod nos iudicando de eius convenientia vel disconvenientia magis aut minus attendimus ad obiectum. propter hoc enim bene dicit Aristoteles in decimo huius quod nullus continue delectatur quia laborat in opere illo ad quod delectatio illa consequitur. unde sicut dicit et quidem delectatur nova entia posterius autem non similiter: propter hoc quod primus per desideria inclinatus est mens: et intellexit circa ea operatur quod admodum secundum visum aspicientes: postea non fit talis operatio sed neglecta. propter quod et delectatio obscuratur. Et forte adhuc non est magis amplius determinare predicta. videlicet quia mihi videtur quod licet lumen possit fieri totum simul quantum ad totalitatem extensionis: ubi gratia si fenestra presente sole aperiat: totus aer in camera simul illuminabitur et non prius pars propinqua fenestrae quam remota: tamen totalitate intensiois lumen non perficitur totum simul neque fiet. sed prius remissa et postea continue intensius secundum quod fenestra magis aut magis aperietur. cum enim fenestra valde modicum apta est lumen in camera erit valde remissum pro-

ut quilibet experietur. et eodem modo contingeret si camera esset aperta et illuminaretur per apportationem candele. nam pars lucis candele prius obiteret hostio camere: quam tota lux. et pars lucis non eque intense illuminat sicut tota. imo quod plus est non esset inopinabile sustinere (ut mihi videtur) quod totus aer camere sumptus extensive non illuminaretur simul. sed semper pars propinquior et coram lucido directior prius quam pars remotior vel indirectior. quia exprimitur lucem aliquam sic esse debilem quod illuminare non potest nisi partes aeris propinquas sibi. et quanto lux illa augetur vel minuetur. tanto illuminaretur aerem ad maiorem vel minorem distantiam. motu constat quod quacumque potestate lucis ad illuminandum cameram data quacumque apertura fenestrae erat prius dare minorem: sic quod motus actionis fenestrae sit divisibilis in infinitum. videtur ergo quod in actione fenestrae fuit dare aliquam potestatem lucis sufficientem ad illuminandum partes aliquas in camera propinquas fenestrae. que mundum sufficiebat ad illuminandum remotas. et puto quod hoc intendebat alexander dicens omnem transmutationem esse in tempore: sed quidam latere sensus: sicut commentator recitat in sexto physicorum. Istis tamen non obstantibus: puto secundum Aristoteles et veritate dicendum esse quod lumen quantum est ex se factibile est totum simul sed instantanee: ita quod hoc sibi non repugnet ex parte sui. sed ex parte agentis aut passivi aut applicationis eorum ad invicem. nam si lucidum posset instantanee applicari perfecte corpori diaphano: lumen factum esset eque intense in quacumque parte priori temporis sicut postea: ita quod propter motum lumen non efficeret intensius plus quam ante vel post quam ante. et sic (ut puto) debemus intelligere secundum Aristoteles. quod illuminatio sit instantanea id est quod non repugnet ei ex parte luminis quod sit instantanea. quis accidat sibi successio per motum sequere ad motum in aliquo alio: et forte sic dictum est de lumine ita dicens de visione. nam visibilis ita parva pars videri potest: quod obscure videtur. et maior pars magis et clarius sive intensius videtur modo totum obiectum non simul presentatur visui sive nova presentatio fiat per actionem oculi: sive fiat per applicationem visibilis ad visum per motum eius localem aut qualitativum. Et forte quod ita esset de omni nostra cognitione vel operatione tam sensus aut intellectus: quam appetitus sensitivus aut appetitivus. nisi daretur instantia per libertatem voluntatis quam potest differre actum volendi. ideo possibile est eam nihil velle donec et postquam obiectum fuerit sufficienter et perfecte presentatum ad intensum actum producendum

hoc enim posito concedendum est quod actus intensus voluntatis potest fieri totus simul et non prius remissus quam intensus. Et hec ad prius sufficit de ista materia. scripsi enim ea ut amplius diligenter in grant. de questo autem principali videtur mihi esse dicendum quod formatum suscipientium magis et minus alique sunt quibus ex se non repugnat fieri totas simul. et quod si fiat partialiter et continue hoc est per modum sequere ad aliam mutationem continuam. cuiusmodi sunt lumen visio. delectatio. et multa talia. Alii sunt quibus ex se repugnat fieri totas simul quantumcumque ages concedere approximatum passo sufficientem. ut caliditas et frigiditas. iste enim forme per motum agentis super passum inter se continue absque alio motu quocumque passivi vel agentis diceretur. Aristoteles et verum est quod secundum priores formas non est per se motus: quia motus est generatio continua prius post partem illius perfectionis secundum quam est motus. sed illis formis non convenit per se. imo solum ratione alterius sed per modum sequere. quod earum sit generatio continua prius post partem id est rationem. tamen nullum esset inconveniens concedere quod secundum illas formas esset aliquis per accidens motus. id est mutatio continua et temporalis. sicut apparuit ex predictis et quia dictum est delectationem visionem illuminationem et multa talia esse de natura homini formatum. id est manifestum est quod secundum delectationem non est semper motus. sed per accidens possit secundum eam esse motus id est mutatio continua cui sed conveniat definitio motus data 3° physicorum sed actus in potentia secundum quod impotentia sive actus imperfectus cum processu continuo ad ulteriorem perfectionem. Ulterius notandum est quod differentia est inter delectationem sensuales et delectationem intellectuales. nam delectatio intellectualis quantum est de se per se fit sine aliquo motu corporeo. propter hoc quod intellectus vel appetitus intellectualis est virtus incorporea. delectatio autem sensualis (quia sensus est virtus corporea) fit cum quodam motu spirituum. nam apud delectationem sensuales spiritus dilatando se ad amplexandum convenientes sibi presentatum movetur ad exteriora. e converso autem apud tristitia spiritus fugientes a motu comprimuntur movendo ad interiora et ita dicendum esset quod delectatio sensualis est quodam motus non formaliter sed concomitativus. id est cum quodam motu spirituum. intellectualis autem non. Tunc ergo ad rationes respondendum est. Ad primam dicendum quod in primo rhetorice diffiniendo delectationem non capiebat Aristoteles motum per actu entis in potentia secundum quod in potentia. sed accipiebat motum contra per se extendit ad actum dependentem

ab agente suo. etiam in conservari post eius productionem. sic enim (ut dixi) dicimus aliquis et visio et intellectio esse motum. Et est sic si lumen factum in aerem vocaremus motum. quia in conservari dependet a corpore lucido. unde dicimus aliquis verbaliter candelam illuminare domum continue. quam sed continue produceret lumen. cum tamen non producat sed conservet. sic etiam obiectum delectabile vel sub ratione delectabilis apprehensum dicimus continue delectare nos. et colore obiectum visui causare visionem continue propter quod sic contra capiendum motum. dicimus lumen esse motum aeris a corpore lucido. et delectationem motum appetitus ab appetibili. et visionem motum visui a visibili. quod autem Aristoteles in dicta diffinitione delectationis sic capiebat motum. apparet per hoc quod addit et constitutio simul tota. hoc enim addit ut contra habeat nomen motus ad dictam acceptationem. Ad aliam dicendum est quod auctoritas si complete ponatur est per non bis. dicit enim quod delectatum fuisse contingit velociter. delectari autem non. et ad exponendum subdit transponere quidam ergo in delectationem velociter tarde est operari autem secundum ipsam velociter non est. dico autem delectari. unde Aristoteles ex hoc capit rationem ad probandum quod delectatio non sit motus. dicens quod omni motui. proprium esse videtur velocitas et tarditas. delectationi autem horum neutrum existit dicimus ergo quod per hec verba Aristoteles intendit quod cum delectatio sequatur aliquem motum. verbi gratia approximationem obiecti delectabilis. vel aliquid huiusmodi. contingit quo ad illum motum primo transire velociter in delectationem. sed tamen delectatio formaliter accepta non est velox neque tarda. vel intendit per transpositionem velocitatis in delectationem id est quod ex parvo motu excessivum delectari. sicut illum dicimus velociter irasci quod ex parvo motu statim irascitur. Ad aliam potest dici quod capiendum nomen passionis ut est unum predicamentum. delectatio non dicitur passio proprie. sicut nec proprie dicitur motus. tamen sicut contra potest dici motus. sic contra non est inconveniens ipsam dicere passionem dicitur etiam aliqui quod delectatio dicitur passio per nomen passionis est de tertia specie qualitatis. sic autem non oportet passionem esse motum. Alii etiam dicunt quod proprie loquendo et formaliter delectatio. ira. timor. verecundia et homini non sunt passiones. sed sunt actus quidam anime permanentis nature. sed concomitativus vel causaliter dicuntur passiones. quia sunt in corpore cause quorundam motuum spirituum vel humorum. quibus sepe videtur corpus notabiliter al-

terari. Ad aliā dictū fuit q̄ licet cōtingat delectationē p̄fici continue ⁊ t̄p̄aliter. t̄n̄ delectationi nō repugnat ex eo q̄ fiat tota simul. nec valet q̄d dicit̄ ip̄am nō h̄re cōtrariū. q̄a nō est necesse generationē delectationis a cōtraria tristitia incipere. s̄z p̄t fieri delectatio sine tristitia p̄cedente. q̄a cōsequit̄ cōprehensionē cōuenientis. que p̄t fieri sine p̄ua cōprehensioe discōuenientis. Ad aliā cōcedit̄ q̄ cōiter capiendō motū modo p̄us dicto visio p̄t dici motus ⁊ sic etiā delectatio. ⁊c̄.

Veritur vicefimo q̄nto. vtrū delectatio sit generatio. Arguit̄ q̄ sic. q̄a tristitia est corruptio. ⁊ delectatio ē generatio. p̄na p̄z p̄ illā regulā. si oppositū in opposito. Añs p̄bat̄ aucte Añ. 3° huius dicit̄ q̄ tristitia corrūpit ⁊ stupefacit naturā h̄ntis. aut ergo corrūpit sicut agēs. aut sicut actio. nō sicut agens. q̄a agens corrūpēs est ip̄m obiectū discōueniens inferēs tristitia: si aut corrūpat p̄ modū actiois. ⁊ actio corruptia nihil aliud est q̄ corruptio. sequit̄ intentū. s̄z q̄ tristitia est corruptio. Et cōfirmat̄ q̄a fames ⁊ sitis sūt q̄dam tristitie. s̄z ip̄is natura corrūpetur ex toto si p̄seuerarent sine refectione. ergo tales tristitie sunt quedam corruptiones. Item destitutio corporis apud eūetum famis aut sitis per actionem caloris naturalis consummentis humidum naturale est quedā corruptio ⁊ restitutio que fit p̄ sumptionē alimēti dep̄dituz restaurātis est quedā generatio. s̄z delectatio in tali resolutione cōsistit. probatio quia sicut tristitia consistit in destitutione vel in destituito esse. ita oportet q̄ delectatio cōsistat in restitutione vel in restituito esse. modo non videtur consistere in restituito esse. quia cum aliqs per cibum sufficientem ⁊ potum restitutus est ad plenum cessat delectatio circa cibum ⁊ potum. iō ⁊c̄. Itē forma fm quā est motus dū fm eam est motus. dicitur motus capiēdo motū fm veriorem acceptionē vt vult commētator 3° physicorum. ergo a simili forma fm quā est generatio dū fm eā est generatio. dicit̄ generatio. s̄z s̄z delectationē est generatio. quia fm eā est mutatio de nō esse ad esse. contingit enī nō delectari ⁊ post delectari. Itē Añ ex eo dicebat delectationē non esse motuz q̄a fit in instanti ⁊ tota simul. s̄z hoc nō repugnat generatiōi cū generatio p̄riissime sit fm sub

stantiam. que t̄n̄ nō recipit magis et minus ergo nō repugnat delectatiōi q̄ sit generatio. s̄z repugnet ei q̄ sit motus. Oppositū expresse dicit Añ. septimo ⁊ decimo huius. Sciēduz est q̄ nomē generationis ⁊ nomē motus licet cōmunit̄ accepta sint synonyma. t̄n̄ accepta p̄prie distinguunt̄ maxime p̄ hoc q̄ motus ē inter terminos positiuos. generatio aut ⁊ corruptio ponunt̄ esse inter t̄minū positiuū ⁊ t̄minū puatiuum. vt apparet q̄nto physicorū. Ex quo manifestum est q̄a delectatio p̄t fieri non p̄cedēte tristitia positua. q̄ fm delectationem non est motus. put motus distinguendū contra generationē ⁊ corruptionē. nisi forte p̄ accidens. t̄n̄ ex hoc nō est notū vtrū delectatiōis sit generatio vel corruptio. Secundo sciēdu est q̄ transmutatio solet distinguī duplex. s̄z instantanea ⁊ temporalis siue continua. ⁊ debet supponi ex p̄hia naturali vt puto. q̄ transmutatio instantanea nō est aliqua res differens a terminis transmutationis ⁊ subiecto. s̄z transmutatio continua ⁊ t̄p̄alis est b̄n̄ res distincta a terminis vel ab altero eorū sicut ps a toto. verbi gratia ponamus animam fieri in diuisibiliter generatio anime non est res alia ab aīa. licet hoc nomē generatio ⁊ notet aliqd q̄d nō cōnotat hoc nomē aīa. s̄z ponamus caliditatem fieri cōtinue ⁊ t̄p̄aliter. t̄n̄ generatio caliditatis differt a caliditate generata cōplete p̄ hoc q̄ generatio caliditatis nō est tota caliditas que postea erit generata. s̄z est pars eius Et si quis nō velit ista supponere. recurat̄ ad questiones naturales. q̄a nō sunt in oibus oīa dicēda. Tertio sciēdu q̄ Añ. sepe solet dicere eorum nō esse generationē que indiuisibiliter fiunt. p̄pter hoc q̄ nō est eorū generatio distincta a generato esse. eorū aut q̄ diuisibiliter fiunt contingit esse generationem. q̄a ibi ē dare generationem distinctam a generato eē. sic enim commentator dicit in sexto physicorū transmutationem instantaneam non esse transmutationem per se. s̄z finem transmutationis ⁊ isto modo intelligenda sunt verba Añ. i de cimo huius. cum dicit. non enim omnium hec dicuntur scilicet generatio ⁊ motus. sed partium. ⁊ nō totorū. id est nō eorū que fiunt tota simul instantanee. Et addit neq̄ enī visiois est generatio. neq̄ p̄cti neq̄ vnitatis. neq̄ horū nihil motus. neq̄ vtiq̄ delectationis. totuz enī quoddā. i. delectationis nō ē generatio neq̄ motus sicut neq̄ visiois q̄a fit tota s̄k. t̄n̄ ca-

piendo large nomen generationis prout significat aliquid fore euz ante non fuisset absq̄ eo q̄ significet rem distinctā a terminis ⁊ subiecto siue a generato esse. Añ. nō negat generationē esse delectationis. neq̄ visiois. Quarto sciēdu est q̄ sicut dictū fuit i p̄cedentibus delectatio ⁊ visio p̄t fieri partibiliter ⁊ cōtinue p̄pter mutationē cōtinuā in aliquo eoruz que ad causandā delectationē vel visionē exiungunt̄: s̄z q̄a delectationi ⁊ visioni nō repugnat ex se q̄ fiant tote simul iō Añ loq̄tur de eis ac si fiant semp̄ tote simul. dicit̄ s̄z ip̄sarū nō eē generationē t̄p̄alem ⁊ distinctā a generato eē q̄a si est earū generatio talis. hoc t̄n̄ nō cōuenit eis fm se ip̄sas s̄z p̄ modū sequele ad mutationē t̄p̄alem in eis. ad que delectatio vel visio cōsequit̄. Quinto notandū est q̄ plures antiquorū dixerūt delectationē esse generatiōez sensibile innaturā vel repletionē. attēdetes ad illas delectationes que sūt fm cibū ⁊ potū. q̄a t̄n̄ corpus in fame ⁊ siti destitūtū fuit a dispositione naturali ad quā restituit̄ p̄ sumptionē cibi ⁊ potus. videmus hoiem delectari in h̄mōi sumptione cibi ⁊ potus. cū aut corpus fuerit restitūtū. cibus nō est amplius delectabilis. hoc aut videt̄ esse signū q̄ delectatio nō cōsistit in restituito esse s̄z in ipsa restituitioe nature quā ip̄si vocāt generationē in naturā vel repletionē. p̄pter q̄d dicit̄ delectationē eē repletionē vel generationē in naturā. hāc aut opinionez reprobat Añ. multipliciter in decimo huius. p̄mo quidē fm p̄dicationē formale impossibile est cōcedere q̄ delectatio sit talis generatio vel repletio. q̄a generatio ⁊ corruptio siue repletio ⁊ euacuatio sūt passiones corporis. nō aīe. ⁊ si p̄tinet ad aīam hoc est sp̄ealiter ad aīam siue potentiā vegetatiuā. s̄z delectatio ⁊ tristitia nō sūt passiones corporis nec aīe seu potētie vegetatiue. imo sp̄ealiter aīe sensitiue vel intellectiue iō ⁊c̄. Itē si nō app̄hendatur talis repletio vel generatio. nulla fiet delectatio vbi grā i sō nō p̄fecte fit magis corporis restitutio p̄ digestionē ⁊ cōuersionē alimēti in sb̄nam corporis q̄ in vigilia vel etiā quā in sūptione cibi. ⁊ t̄n̄ nō fit t̄n̄ delectatio s̄k̄ videm⁹ aliq̄n q̄ i somno delectamur ac si comederem⁹ vel biberemus. cū hoc appareat nobis p̄ sōniū ⁊ t̄n̄ nō ē illic repletio talis vel generatio. p̄pter q̄d apparet q̄ delectatio vel est cognitio q̄dā vel sequit̄ cognitionē q̄ ipsa nō est formalit̄ talis generatio vel repletio. nec est credendū q̄ antiq̄

hoc opinarent̄ s̄z (vt puto) volebāt dicere q̄ delectatio est talis repletio vel generatio obiectiue. i. q̄ delectatio est cōprehensio vel passio sequēs cōprehensionē talis generationis vel repletionis. q̄d iterū p̄prie loquēdo nō est sufficient̄ dictū neq̄ vtrū. dico ei q̄ nō est sufficient̄ dcm̄ q̄a si h̄ aliquo h̄ret vitatē t̄n̄ n̄ h̄ret vitatē de maxis ⁊ verissime dictis delectatiōib⁹ verissime enī delectatiōes sūt p̄fectorū. nō diminutorū. nec egritudinaliū. vbi grā verior est delectatio sani q̄ infirmi. ⁊ studiosi q̄ viciosi. et maxie atq̄ verissima delectatio simplr̄ ē dei qui excellent̄ est p̄fect⁹ sine possibilitate diminutionis. p̄pter q̄d b̄n̄ dicit̄ in decimo huius q̄ visiones ⁊ auditiōes. t̄n̄ maxime sūt delectabiles cū sensus sit potētissimus. repletio aut ⁊ generatio nō cōueniūt nisi reb⁹ imperfectis tēdētibus in p̄fectionē iō ⁊c̄. Itē nec illud est v̄m q̄d ip̄si dicūt etiā in illo p̄posito de quo intendūt. q̄a maxime dicta eorū videt̄ intelligenda eē de delectatiōibus sensualibus in cibo et potu. q̄m generatio siue corporis cōsupti restitutio nō fit p̄prie ⁊ p̄ncipalit̄ apud cibi sūptionē s̄z apud eius tertiā vel quartā digestionem delectatio aut magis fit apud eius sūptionē. generatio etiā siue repletio nō est maior in p̄ncipio sūptionis cibi q̄ in medio vel in fine. delectatio aut ē maior iō. Ad rōnes Ad p̄mā dicendū est q̄ tristitia nō est corruptio nec p̄prie corrūpit. s̄z obiectū tristabile aliq̄n est corrūptiuum. ipsa etiā tristitia p̄t corrumpē p̄ accidens s̄z rōne motus sp̄m consequētis ad ip̄am tristitiam. s̄z ipsa p̄ se ⁊ formalit̄ accepta nec est corruptio nec corrūpit dicēdu est etiā q̄ fames ⁊ sitis non corrumpunt animal p̄ se s̄z calor naturalis consumēs humidū radicale. cum non habeat humidum cibale in quod agat. vel forte q̄ calor naturalis p̄ defectum humidi cibalis extinguitur. ⁊ sic quasi a causa puatiua animal corrūpitur. tristitia aut v̄l etiā fames ⁊ sitis si formalit̄ capiātur. sunt actus positivi ipsius appetitus. Ad aliam visum fuit quomodo delectatio non est restitutio corporis s̄z sequitur sumptionē cibi conuenientis etiā ante corporis restitutiōez ⁊ regenerationem. Alia ratio soluta fuit in tertio notabili. vltima rō etiā p̄cedit s̄k̄. nisi cum hoc dicatur q̄ aliq̄n generatiōes sb̄nary sūt diuisibiles. vel eo q̄ forme aliq̄e sb̄nales suscipiūt magis ⁊ minus vt q̄dā dicūt. vel propter subiecti diuisionē. i. cui⁹ vna pte post aliā

bant. Et sic est finis questionis.

Veritur vicefimo octauo. vtrum pncipali intētionē delectatio sit propt opationē. vel opatio propt delectationē. multi aut pbare nitunt q opatio sit propt delectationē intētionē pncipali p rōnes sumptas ab Añ et eudoxio. quarū pma sit ista. optimuz semp intētiōe pmaria debet poni finis aliorū. ⁊ maius bonū minoris boni. semp enī deterius est gratia melioris. vt dicit septimo politice. s3 delectatio videtur eē quid optimū. g̃ r̃c. minorē pbat Eudoxius capiēs pro pncipio manifesto illud eē optimū quod oīa appetunt. illud pncipiū videt esse cōcedendū. q̃a cuz bonum sit obiectū appetitus. nihil videt p modū obiecti posse ad se trahere vlr oēm appetitū. nisi sit ī bonitate potentissimū. et quia tale est omī enti bonum. s3 nō est omni enti bonū nisi quod ē optimū fm seipm. Si igitur illud pncipiū concedat. oportebit etiā modo consimili cōcedere illud esse optimū omnibus cognitione vtentibus. quod oīa appetunt cognitione vtētia. s3 delectationem appetunt oīa tam rōnalia q̃ irrōnalia. put experimur g̃ r̃c. Hanc aut rationē positam ab eudoxio p modū disputationis approbat Añ. in septimo huius dicens. et psequi aut oīa ⁊ homines ⁊ bestias delectationē signum quoddā est eius quod est esse aliq̃liter optimū ipam. Verum est q̃ statim instari pōt isti rationi sicut innuit Añ. in septimo huius. dicendo q̃ dicta ratio h̃ret efficaciam. si omīs appeterent eandem delectationē. s3 nō est ita. alii enī ⁊ alii alias ⁊ alias appetunt delectationes ⁊ ad inuicē sepe contrarias. licet g̃ oīs homo appetat delectationē. tñ nulla ē delectatio quā omnis homo appetat. iō de nulla delectatione cōcludi pōt q̃ sit quid optimū. Sed Añ. huic instantie respondet dupliciter. pmo sub his verbis s3 qm̃ nō eadem neq̃ natura neq̃ habitus appetitiuus neq̃ est neq̃ videtur neq̃ delectationē psequunt eandē oēs. delectationē tñ omnes. Ex quibus verbis sententia confirmans p̃tactam rōem pōt extrahi dupliciter. pmo sc3 q̃ cā quare nō omīs appetūt. eandē delectationem est q̃a nō omī eadē natura. i. cōplexio naturalis indita nobis a natiuitate nec idē habitus p assuetudinē acquisitus. natura enī imp̃fecta ⁊ habitus prauus nō psequitur optimam delectationē. s3 sibi pportionabilem sc3 prauam vel imp̃fectam. s3 si est oīm eadem natura sc3 p̃fecta ⁊ idem habitus

sc3 optimus. omīs appeterēt eandē delectationem. ⁊ illa est quā p̃dicta rō cōcludebat eē qd optimū. quod videt enī p̃fecto viro ⁊ studio so iudicandū est ac si oibus videt. studiosus enī circa singula indicat recte. Alia aut sententia pōt capi ex dictis verbis Añ. q̃ generi toti delectationum cōuenit terminare appetitū quod ex hoc patet. q̃a omīs appetunt delectationem. s3 hoc quod nō omīs appetunt eandem. significat q̃ prae delectationes terminant p̃ uos. ⁊ bñ bonos. ⁊ optime optimos. illud autē est optimū quod terminat optimū appetitū ergo aliqua delectatio est quid optimū. Secundo aut Añ. instantie p̃tacte respondet sub his verbis forte aut ⁊ psequit nō quā existimant neq̃ quā vtiq̃ dicerent s3 eandem. cuius rōez assignat dices. omnia enim natura quoddam diuinū. ex quibus verbis capi debet q̃ licet alii homines ppter alias ipsorum naturas ⁊ alios habitus appetant alias ⁊ alias delectationes particulares. tñ omnes appetunt eandem delectationē finale ⁊ psequunt. licet hoc ipsi nō percipiant. iō de illa finali delectatione rō sufficienter cōcludebat. Sed tunc est dubium quō verū sit q̃ omīs appetunt eandem delectationem. Ad quod pōt dici pbabililiter q̃ qui naturaliter appetit aliquā opationem h̃ntem sibi annexam delectationē. ipse etiā naturalit̃ appetit illam delectationē. omnes enī natura scire desiderant. vt dicit phemio methaphysice. ⁊ omīs ipm̃ scire aliquiliter psequit. tñ hoc nō obstante credi debet q̃ omnes aliquam appetunt eandem scientiam finale. sc3 maximi ⁊ excellentissimi scibilis. nullus enī interrogatus si vellet p̃fecte cognoscere deum dicit nō vellem. illam etiam omnes psequitur vel ī forma ppria vel quia aliquid in ipam ordinatuz psequitur. omnes enī humane notitie imo vlr omnes actus humani in illam finaliter ordinantur si in eius opere consistat humana felicitas. ⁊ hoc fuit declaratum satis in pmo hui⁹ sc3 in quarta questione ⁊ in quinta. Est ergo intentio Añ. q̃ omnes homines appetunt naturaliter illam summam delectationē que dei summe contemplationi annexa est. cuius ratio est vt dicit quia omnia entia q̃tūcumq̃ deprauata habent naturaliter in se quoddaz diuinum. p quod naturaliter tendunt in ppriuz bonum. ⁊ hoc etiam exp̃mit Añ. in decimo huius dicens. forte aut ⁊ in prauis est aliq̃ naturale bonum melius q̃ fm se ipsa quod appē

tit pprium bonum. ⁊ illud diuinum vel naturale bonum forte nihil aliud est q̃ natura vniuscuiusq̃ fm quod ipsa est quedam participata similitudo primi boni. vel fm q̃ ipsa continue recipit esse suum a primo ⁊ summo bono semp enim pma causa plus influit in quodlibet causatum suum q̃ quecūq̃ causa secundaria. sic g̃ declarata sit ad illud propositum prima ratio Añ. ⁊ eudoxii. Secundo ad idem arguitur sic. quia ex eodem fundamento in omni genere cause causa prima est vniuersalioris causalitatis quam cause posteriores. s3 inter omnia bona humana delectatio videt vniuersalioris causalitatis in genere cause finalis. probatio. quia causalitas finis est in mouēdo appetitum ad ipsius amorem ⁊ prosecutionem. nullum aut humanum bonuz mouet ad hoc vniuersaliter appetitū cognoscitiū q̃ delectatio. cū exptum sit oēs bestias ⁊ hoīes prosequi delectationes. g̃ delectatio est pma ī genē causariū finaliū. ⁊ p p̃ns opatio est intentione pmaria ppter ipsam. Item p̃fectibile pmaria intentione ordinat ad suā p̃fectionem ppriaz tanq̃ in finē. s3 delectatio p̃ficit opationē iō r̃c Et fortificat rō q̃a delectatio p̃ficit opationē nō q̃cūq̃ mō. s3 vt supueniēs quidā finis vt dicit Añ. Item omnia humana bona sunt in intentione pmaria propt optimū. quod est ipsa felicitas tanq̃ propt finē. s3 Añ. dicit delectationē esse felicitatē ⁊ quid optimuz quod pbat tali rōe. felicitas cū sit opatio p̃fecta est opatio nō impedita. hec aut est delectatio q̃re erit delectatio optimū. Item pma intentione semp deteri⁹ ē gr̃a melioris. vt dicitur septimo politice. s3 delectatio videtur esse melior opatione. quia ipsa est generatione posterior cū ipsa cōsequat ad opationē. que aut generatione sunt posteriora p̃ora sunt sp̃e s̃bne. i. via p̃fectionis vt dicit Añ. nono methaphysice g̃ r̃c. Et cōfirmat. q̃a finis habet rationē vltimi. iō qd magis est posterius magis videt habere rōem finis. delectatio aut est posterior opatione iō r̃c. Item illud est maxime eligibile ⁊ p p̃ns oīa alia sunt eligibilia p̃t ipm̃ qd est eligibile nō propt aliqd aliud alterū neq̃ alterius gr̃a. tale aut cōfessum est eē delectationē vt dicit Añ. nullū enī interrogamus cuius gr̃a delectatur vt fm seipam exntem eligibile delectationem vñ etiā pmo rhetorice dicit delectationem enī oīa psequit ⁊ gr̃a ipsius delectari appetunt delectari. diffinitū aut est his bonum

⁊ finis. Item optimū magis est ponendū de illo genere qd est determinatū ad res melioēs ⁊ excellētiōes. q̃ de illo qd est cōe rebus vilioribus. s3 genus delectationis ē magis appropriatū rebus excellētibus ⁊ genus opationis ē magis cōe rebus vilioribus. g̃ optimū gr̃a cuius alia sūt magis debet poni de genē delectatiōis q̃ de genē opationis. maior videt manifesta. q̃a nihil reputandū est venerabile in quo cū vilioribus cōuenimus s3 solū in quo cū superioribus minor pbat pmo q̃a aīatis ⁊ ināīatis cōuenit opari s3 solis aīatis. nō adhuc oibus. s3 sol cognoscentibus cōuenit delectari. Sc̃o q̃a si de opationibus ⁊ delectationibus hoīz optimorū loq̃mur opationes erunt ⁊ circa bona ⁊ circa mala. circa vtrūq̃ enim bonus homo bñ operatur sed delectationes determinate erunt ad bonū. bon⁹ enī homo nō nisi in bonis delectatur. Item gres grauis aut leuis in loco suo naturali cōueniētiōe est ipsi graui aut leui ⁊ magis h3 rōez vltimati finis. q̃ motus siue tendētia ad illuz s3 delectatio est tanq̃ quietatio ī obiecto amato. alii aut actus hūani se h̃nt p modū tēdētie in ipm̃ iō r̃c. Itē manifestū ē q̃ ī ludo delectatio nō eligit̃ p̃t opationē s3 eōuēto. q̃a sepe opatio circūsc̃pta delectatiōe eēt fugibil̃ tā q̃ lesua ⁊ dānosa. apparet etiā q̃ coit⁹ nō eligitur naturalit̃ p̃t opationē. q̃a mulier imp̃gnata adhuc appetit coitū naturalit̃. ⁊ tñ circūsc̃pta delectatione opatio eēt ociosa imo poti⁹ dānosa q̃ vtilis. si g̃ natura nihil facit ociose. segtur q̃ coitus ppter delectationem eligitur. nō econtra. ⁊ si hoc in istis cōcedatur rationale est q̃ ita cōcedatur in aliis. Iterum multi ponunt amorē idē esse quod delectationē in actu amoris consistere felicitatē. ⁊ p p̃ns delectationē eē felicitatē. s3 p̃t felicitatē sūt oīa alia bona humana. g̃ oīa alia sūt ppter delectationē. His tñ nō obstantibus Eustratius ⁊ Albertus in suis cōmētis tenēt exp̃sse cōtrariuz. Ad qd Eustratius arguit pmo p hoc q̃ Añ. nō dicit delectationē esse finē opatiōis. s3 velut qñdam finem. p hoc innuens q̃ nō sit simpliciter finis ⁊ intentione primaria s3 quodam modo scilicet secundum quid ⁊ intentione secundaria Ad idem arguit rationibus sic. finis posteri⁹ adueniunt operationibus ⁊ generationibus q̃ rum sunt fines. delectatio aut simul coest ei q̃ fm naturā operationi ergo nō est finis ei⁹. S3 instatur forte nō immerito cōtra illā rōem. pmo q̃a delectatio etsi nō sit posterior opatiōe

fm tepus. est tñ posterior ea fm naturā. ⁊ itez opatio nō fit postorius ipsa delcātionē. cū Eustratus dicat eā esse finē delcātionis. ⁊ iteruz aia vel corpus aiatū est finis nutritiōis ⁊ alia rū dispositiōnū cōueniētū corpori aiatō si deterius sit semp grā melioris. ⁊ tñ aia vel corpus aiatū nō aduenit postorius pdictis. s3 prius. imo etiā felicitas humana videt esse pma intētionē ppter hoiem. qm hō cū sit sbnā. ē melior naturaliter ⁊ nobilior ipsa felicitate que ē accidēs. quoddā ⁊ semp deterius ē grā melioris. ⁊ tñ hō nō aduenit postorius ipsa felicitate s3 ecōtra. g̃ illa rō Eustratii nō magnā videt hē efficacitā. nisi forte qa bñ pbat q̃ delcātio nō est finis opationis p illū modū p quē terminus generationis aut motus est finis generationis aut motus. Alia rō Eustratii est qa si delcātionē essent fines opationū. sequētur q̃ nulle deberēt exerceri opationes qbus essent maiores annexe tristitiē q̃ delcātionē. ⁊ ecōtra sequeret q̃ oēs opationes exerceri debēt qbus maiores essent annexe delcātionē quā tristitiē. p̃ns est falsū. g̃ ⁊ aīns. p̃mo. g̃ p̃na ex hoc patet qa fm exigentiā finis oportet cetēa moderari. iō opportunū est facere oīa que sūt p̃grua finit dimittere p̃ria. falsitas cōleq̃ndū aparet in opere fortitudinis. vbi fortis faciēdo q̃d facē decet: expectat ⁊ sustinet vulnera aut etiā mortē. vbi plus est doloris ⁊ tristitiē q̃ delcātionē vt dicit in 3° huius. ⁊ exptū esse videt. ecōtra etiā nulli est opportunū exercere coitū cū nō sua muliere. vel vt re alterius ipō inuito q̃tūcūq̃ in tali opere plus delcāret quā tristaret. infaniēs enī esset dicens q̃ ppter delcāri opanda essent inhonesta. vel ppter nō tristari honesta fugienda. imo oīs hñs rectum iudiciū asserēt honesta esse faciēda etiam si sint tristitia vel indelcābilia. ⁊ oīa inhonesta esse fugienda q̃tūcūq̃ sint delcābilia ⁊ hoc pulchre dicit Seneca in ep̃la inimititias ad luciliū dicens. vir bonus q̃d honeste se facturū putauerit faciet. etiā sine pecuniā si laboriosum erit faciet. etiā si damnosū erit faciet. etiam si periculosum erit rursus quod turpe erit nō faciet. etiā si pecuniā afferret. etiā si voluptatem etiā si potentiā vel honores. ab honesto nulla re deterrebit. ad turpia nulla spe inuitabitur Et Tullius in libro de officiis nemo ei iustus esse pōt. q̃ mortē qui dolorē qui exiliū qui egestatem timet. aut qui ea que sunt his cōtraria equitati aīn ponit. ergo operationes non sunt

propter delectationes. sed e contra. Sed isti rationi quāuis sic fulcite possent alii respondere dicentes q̃ nō omnes delectationes sunt eiusdem rationis. sicut nec omnes operationes. s3 operatiōibus turpibus annexe sunt turpes delectatiōes. ⁊ honestis honeste: sicut apparet septimo ⁊ decimo ethicorum. delectationes autem turpes non sunt simpliciter dicende delectationes. quāuis dicantur delectationes deprauiatis. vt apparet ibidem. diceretur ergo q̃ sicut mali gratia delectationum turpium operantur turpia ⁊ male. sic viri boni gratia delectationum honestarum operantur honesta et bene. Supponeretur etiam q̃ pars rationalis omnino preferenda est parti sensuali. in tantum q̃ omne illud turpe dicitur ⁊ malum q̃d a recta ratione discordat. Tunc responderet ad rationem concedendo consequentiam. si intelligatur de honestis delectationibus scilicet concordibus recte rationi ⁊ de tristitiis correspondentibus. ⁊ quando arguitur q̃ consequens sit falsuz. quia in opere fortitudinis plus ē doloris ⁊ tristitiē quā delectationis. diceretur q̃ hoc forte est verum de delectatione ⁊ tristitia sensualibus. sed non est verum de intellectua libus sicut dictum fuit in tertio libro questiōe vicesima quarta. diceretur etiam q̃ virtuosus in coitu indecenti nullo modo delectaretur secundum intellectum. neq̃ iustus in iniustovsu rei alterius: diceretur ergo q̃ nunq̃ propter delectari operanda sunt inhonesta quia inhonesta nunq̃ sunt delectabilia simpliciter. nec honesta tristabilia. vel si aliquibus honestis annexa est aliqua tristitia. tamen plus est in eis delectationis quā tristitiē: sicut dictum fuit

Item alia ratiōe Eustratus arguit sic. sicut se habet operatio sensus ad delectationē sensualem ita operatio intellectus ad delcātionē intellectualem. s3 operatio est finis delcātionis sensualis tam in cibis ⁊ potibus q̃ in venereis actibus. nō enī imaginandū est q̃ natura nobis instituerit cibum ⁊ potuz finaliter vt delectemur. s3 vt nutriamur ⁊ viuamus: nutriri autē ⁊ viuere ⁊ opatio est. ergo delectatio ē grā opationis. Q̃d autē natura instituerit nobis cibum finaliter vt nutriamur ⁊ viuamus ⁊ non vt delectemur. apparet p̃mo ex eo q̃ ipsa plātis instituit cibum ⁊ potum vel eis proportio nabilia. quibus tamen plantis delectatio nō conuenit. hoc ergo est vt nutriantur ⁊ viuant Secūdo quia in nobis cū expedit ad nutriēdū

⁊ viuendū accipere cibū s3 corpore destituito per cōsumptionē humidū a calido. tūc maxime delcāmur in cibo. corpore vō repleto ⁊ restituito: qa nō expedit ad viuendū ⁊ nutriēdū capere cibū. cessat delcātio nisi forte per artificiatē alē delectationē ciborū ⁊ potuz puocet. Ter^o qa cessate delcātionē vt in sōno nō cessat natura neq̃ remittit ab eius actiōe circa cibū ⁊ potū. Quarto hoc apparet ex dr̃na aīaliū et plātū circa nutritiōē. plātē enī hñtes naturaliter alimentū cōiunctuz nō indigent electione nutritiōis. aīalia autē alio indigentes nutritiōe et nō semp sibi neq̃ naturaliter cōiuncto indigent electione quodā mō. qua acceptāt et psequunt cōueniens. et refutāt vel fugiūt discōueniens. nā sine tali electiōe plātē pnt viuē. aīnalia autē nō possent. iō natura nō desitiēs in necessariis nec abundās in superfluis instituit aīalibus delcātionē in cibo cōuenienti. et tristitiā in discōuenienti. vt determinarent ad acceptandū nutrimentū cōueniēs p annexam delcātionē. ⁊ ad refutandū discōueniēs p annexā tristitiā. quas plātis nō instituit tali delcātionē nō indigētibus. ex quo p̃ natura delcātionē ⁊ tristitiā ordinasse ad acceptatiōem vel refutatiōem nutrimenti. nō ecōtra. Si h̃ etiam videt esse de venereis delcātionibz. natura enī p coitū intēdens generationē ad salutē sp̃ei apposuit coitui delcātionē. vt p ipsam aīalia determinarent ad exercēdū talē actum. sicut enī ad salutē indiuidui natura dedit nobis cibū. ita ad salutē sp̃ei ordinauit coitū. ppter q̃d in plurimis generibz aīaliū videmus delectatiōem in coitu. ⁊ coitū cessare femellis imp̃gnatis licet in aliquibus s3 sp̃taliter i hoibus nō sit ita. ppter cām sp̃ealē in libro de aīalibz scrutandā. Sed adhuc alii respōdent isti rōi cōcedentes q̃ cibi cognitio ⁊ cōsequēs delcātio ṽ tristitia sūt grā operis sequētis s3 nutritiōis ⁊ vite. sicut sensus spermatis ⁊ p̃ns delcātio sūt bñ grā generatiōis. neq̃ enī talis sensatiō cōsequēs delectatio est vltimat^o finis. iō nihil est mirū si in aliquā interiorē opationē ordinentur. Sed hoc totū nihil est ad pposituz questiōem enī est de opatione que est cognitio obiecti delectabilis de delectatione cōsequēte. an illa cognitio sit illius delcātionis grā vel ecōtra. verbi grā. vtrū visio obiecti sit grā delectationis cōsequētis vel ecōtra ⁊ vtrū sensus cibi datus ē nobis ppter delcātionē psequētē vel ecōtra. diceret ergo illi q̃ natura dedit nobis sensum

cibi vt incōuenienti delectaremur ⁊ in discōuenienti tristaremur. ⁊ itez dedit nobis huiusmodi delcātionē vel tristitiā vt acceptaremur cibū cōuenientē ⁊ refutaremur discōuenientē ⁊ hoc totū natura iterū dedit nobis gratia conuenientis nutritiōis ⁊ vite. Sic g̃ ex dictis nō est mihi manifestum quid ad p̃ntem questiōnem debeat responderi magis tñ illi parti cōsentio que ponit operationem esse finem delectationis. propter hoc q̃ plurimi. philosophorum excellentissimorum tenere videntur illā viam. non enim consuevit Aristoteles dicere q̃ felicitas in passione consistat sed in operatione. dicens tñ delectationem esse passionem. ⁊ si aliquando dixit delectationem esse felicitatē vel esse quid optimum. hoc non dixit nisi inq̃tuz dicebat ipsam delectationem esse operationē non impeditam. quā propositionem (vt puto) nō intendebat esse veram secundum predicationem formalem s3 secundum materiam siue causalem. quasi diceret delectationem esse felicitatem. i. felicitatem eē p se delcābilez tanq̃ delectatione eā inseparabiliter cōsequēte Similit^{er} ⁊ oēs theologi magni felicitatē dicūt cōsistere vel in actu intellectus vel in amore. ppter q̃d si postea pbatū fuerit q̃ nō sit idem amor ⁊ delectatio. cōcludetur q̃ felicitas non sit delectatio. s3 alia quedā opatio. ⁊ h̃ eēt maxime cōcedēdū si teneret q̃ felicitas formalit^{er} cōsisteret in ope intellectus. nō in actu aliquo volūtatis. Item illud magis debet poni finis cui p̃ cōuenit rō bonitatis s3 p̃ns cōuenit opationi q̃ delcātionē cōsequētē. iō r̃c. maior manifesta est quia finis debet eē optimuz oīm aliorum. ⁊ sic debet esse p̃mo bonum ⁊ ga sicut dicit commentator 2° methaphysice nihil est bonū nisi ppter causas finales. ⁊ propt̃ quod vnūquodq̃ est tale ⁊ illud magis ⁊ per p̃us tale. minor probatur per hoc q̃ operationē honestam delectatio sequit honesta. ⁊ inhonesta inhonesta tanq̃ in genē boni ⁊ mali delcātio specificet p opationē. ⁊ quia possibile est i actibus virtutum moralium q̃ prudentia vere iudicabit ⁊ erit opus bonum. ⁊ nō sequetur electio. forte etiam quod sequetur electio que etiam erit opus bonum. ⁊ non sequet delcātio s3 magis tristitia. verbi gratia iudico illū pauperem virtuosum indigere ⁊ quod si possem deberem ei subuenire. ⁊ sequitur actus voluntatis quo vellem ei subuenire si possem nō delector tamē. sed compatiōr ei ⁊ cōtristōr eo q̃

corporales contrarii scilicet dilatatio et constrictio cordis et spirituum. que perfecte simul esse non possunt.

Item delectatio et tristitia cito transire videntur. amor autem et odium manent diutius. Item quod sequitur ad amorem et odium non est idem quod amor vel odium. scilicet delectatio et tristitia sunt hominibus ideo ratione. maior patet quia idem non sequitur ad se ipsum. minor probatur per hoc quod amare aliquem vel dicere primo rhetorice est velle ei que putat bona et per oppositum odire aliquem est velle ei que putat mala scilicet ad hoc quod est velle alicui bonum vel malum consequitur delectatio. si fiat quod volumus. et tristitia si non fiat ideo ratione. Item auctore Aristotele. quod de eis in libro rhetorice determinat. in diuersis locis tanquam de diuersis passionibus. et alias ponit considerationes ad ostendendum delectationem et amorem. et assignat eis diuersas definitiones. et similitudinem in isto libro ethicorum determinat de eis in diuersis libris tanquam de diuersis. Oppositum arguitur quia idem est actus qui est eiusdem potentie respectu eiusdem obiecti. scilicet delectatio et dilectio sunt eiusdem potentie quia voluntatis. et respectu eiusdem obiecti. quia beatus vel intelligentia et amat deum et in eo delectatur. Et quia dicit Aristoteles primo ethicorum vnicuique autem delectabile ad quod dicitur amicus. Et confirmatur quia duodecimo metaphysice dicit commentator et satis Aristoteles. quod si agens fuerit vnum et materia vna et potentia vna. necesse est effectum esse vnum. Idem autem obiectum scilicet bonum sub ratione boni apprehensum in eadem potentia scilicet in voluntate causat amorem sui et delectationem potentie ideo ratione. Item illa sunt idem quorum effectus sunt idem. scilicet effectus delectationis et amoris sunt idem scilicet confirmare et proficere et continuare operationem tanquam enim delectatus in operatione quam amat delectationem magis continuat operationem et in ea confirmatur. Item via potentie in obiectum et contra sunt idem realiter licet differant ratione. sicut dicitur in 3o physicorum de ascensu et descensu. vel de via ab athenis ad thebas et e contra. scilicet delectatio est in passio quedam in potentia ab obiecto. dilectio vero est tendentia potentie in obiectum ergo ratione. Et confirmatur per simile. quia eadem est qualitas impressa in ferro a magnete et inclinans ferrum ad magnetem. Item delectatio significat quietem potentie in obiecto. dilectio vero significat unionem potentie in obiectum. scilicet unionem quae scilicet quod esse deo vniuersi. ideo ratione. Item tristitia et odium sunt idem ergo delectatio et dilectio sunt idem. Aristoteles per quod aliquid odire nihil aliud videtur quam illud sibi displicere. quod non videtur aliud esse quam de illo esse tristem.

Plurimi doctores precipui de ista questione diuersificantur in suis opinionibus quorum sufficeret mihi sententias recitare. dicunt ergo quidam magni quod omnis actus voluntatis est vel le vel nolle. cum enim obiectum fuerit apprehensum sub ratione boni vel conuenientis sequitur actus volendi. et si sub ratione mali vel disconuenientis. actus nolendi. si sequatur aliquis actus voluntatis. et hoc oportet eos intelligere capiendum velle et nolle large. prout se extendunt ad complacentiam vel displicentiam in obiecto. precedentes aliquando obiecti acceptioem vel refutationem. Si tamen velle et nolle capiuntur proprie. scilicet velle pro obiecti acceptioem per quam si nihil prohibeat mouemur ad prosequendum obiectum si fuerit absens. et quietamur in eo si sit presens. non esset aliquo modo concedendum quod omnis actus voluntatis esset velle vel nolle. sicut sufficienter declaratum fuit in tertio libro tertia questione. vnde et isti etiam concedunt bene nobiscum triplex esse velle sicut triplicem esse actum voluntatis affirmatiuum scilicet. primum complacentiam in obiecto sub ratione boni vel conuenientis apprehenso. Secundum vero desiderium quo mouemur ad obiectum non habitum prosequendum. si non fuerit impediens. Tertium autem delectationem secundum quam quietamur in obiecto adepto. postea dicunt isti quod actus desiderii bene distinctus est ab actu delectationis: quod est simpliciter concedendum ut puto. quoniam desiderium potest stare cum tristitia delectationi contraria. cum enim enim famelico cibum apprehensum desidero. quem si capere non potuero. multa sequitur tristitia sine delectatione. nec tamen cessat desiderium propter quod dicit commentator duodecimo metaphysice commento tricesimo nono. quod desiderium precedens apprehensione magis videtur dolor quam voluptas. Etiam habita perfecte. re desiderata cessat desiderium. si proprie capiatur desiderium. sic enim veritate habet quod dicitur appetitum esse ratione carente scilicet capiendum appetitum per actum desiderii. Sed sciendum est quod istam conclusionem aliqui sic intelligunt. quod bonum est desiderium quod non est delectatio. et delectatio que non est desiderium. sicut probatum est. tamen dicunt quod idem actus voluntatis realiter prius erat desiderium ante obiecti habitationem et post est delectatio habito obiecto. et possibile est quod desiderium erat

autem idem realiter quod tristitia si de re non habita tristibamur apud desiderium. dicunt enim quod sicut eadem grauitate realiter ipsum graue inquietat sursum et tendit deorsum et quietat deorsum cum ibi peruenerit. sic appetitus eodem actu inquietat cum caruerit obiecto delectabili. et inclinatur in ipsum adipiscendum. et in ipso adepto quietatur modo constat quod appetitum in aliqua re inquietari est ipsum tristari. et ipsum in aliqua re adipiscendam inclinari est desiderare et ipsum in aliquo quietari est delectari. dicunt ergo quod ista notio tristitia et desiderium et delectatio supponunt vel supponere possunt. si non simul. tamen successiue per eadem rem scilicet per eodem actu appetitum differunt secundum rationem propter diuersitate connotationum. Actus enim appetitus idem existerit dicitur tristitia per connotationem absentie conuenientis vel presentie disconuenientis. et dicitur delectatio per connotationem presentie conuenientis vel absentie disconuenientis. et dicitur desiderium per connotationem absentie conuenientis cum possibilitate habendi. et dicitur fuga vel abominatio per connotationem presentie disconuenientis cum possibilitate repellendi. Sed hec ego non credo esse vera. nam in appetitu sensuali videmus sensibilibiter alium fieri motum corporalem apud tristitiam et apud delectationem oppositam. dico alium motum corporalem non animale scilicet impatum a sensu et appetitu. scilicet naturale scilicet propter imperium sensus et appetitus. vbi gratia delectationem consequitur cordis et spirituum dilatatio. tristitiam vero constrictio. et non est dicendum quod propter connotationes diuersas terminorum si res sit eadem. debeant sequi motus reales oppositi. Sed adhuc corrigendo modum loquendi predictorum rationem quod motus illi oppositi non sequuntur ex connotatione terminorum scilicet ex diuersis apprehensionibus sensus vel imaginationis connotatis per diuersos terminos. significantes eundem actum appetitus. Ita quod ex eodem actu appetitus cum alio et alio iudicio sensus vel imaginationis sequitur alius et alius motus. Tamen illud non videtur mihi bene dictum. quia scilicet illud habet aliquam apparentiam de diuersis motibus apprehensum tamen nullam videtur habere probabilitatem de diuersis motibus nullo modo per sensum vel imaginationem per apprehensionem cuiusmodi sunt predicti motus. Et iterum actus appetitus sequitur necesse est naturaliter actum apprehensionis. in tamen quod impossibile est appetitum ferri in cognitionem propter quod illa apprehensione videtur sequi alius appetitus. Et iterum magis ponendum est casus propinquos diuersorum motuum esse diuersas. quam causas remotas. modo motuum ab appetitu et cognitione proueniendum

appetitus est causa propinquior et cognitio remotior ideo ratione. Nec est simile de appetitu naturali et animalis. naturalis enim fit semper secundum eandem intentionem. animalis autem fit secundum apprehensionem aliam et aliam. propter quod illam conclusionem cum primis doctoribus concedamus scilicet quod actus tristitie. actus delectationis. actus desiderii. et actus fugae vel abominationis sunt realiter diuersi actus appetitus. sicut enim desiderium non est idem quod delectatio. sic non est idem quod tristitia. quam possibile est stare desiderio et ipso non remisso cessare tristitiam vel remitti. et delectationem fieri in actu persecutionis. cum nullum imminet impedimentum Sed maior (ut mihi videtur) est dubitatio de complacentia precedente actu desiderii. de quo illi dicunt quod actus ille complacentie nihil aliud est quam delectatio quam delectatio non fit solum apud reale conuenientis presentiam. sed etiam apud eius presentiam in conceptu. propter quod spes et memorie delectabilia sunt delectabiles ut dicitur primo rhetorice. constat autem quod illa complacentia fit propter delectabile presentiam in conceptu. licet non in re ideo ratione.

Iterum ut dicitur apparet ex terminis idem nos intelligere cum dicimus mihi tale quod complacet et tale quod est mihi delectabile vel in te delector et mihi complacet in te et ita concludunt omnem actum voluntatis affirmatiuum esse delectationem vel desiderium. et omnem actum eius prauum. id est omnem nolle esse tristitiam vel abominationem siue fugam in intelligendo per abominationem siue fugam actum desiderio contrarium et ex hoc ipsi consequenter concludunt quod omnis amor est delectatio vel desiderium. quam omnis amor est actus ipsius appetitus affirmatiuus et quod omne odium est tristitia vel abominatio propter hoc quod omne odium est actus prauus appetitus quod iterum confirmat ex vi terminorum dicentes quod idem intelligimus cum dicimus tale quod amo vel diligo. et tale quod mihi placet vel est delectabile. Item omnis amor est concupiscentia vel amicitia. omnis enim amor vel tendit in amatum ratione quam apparet bonum in se ipso. vel ratione qua apparet amanti bonum. primo autem modo est amicitia. et secundo modo concupiscentia scilicet omnis concupiscentia si sit de absente est desiderium. si vero sit de presentie in re est delectatio ultimata et si sit de presentie in conceptu solum est delectatio precedens desiderium a qua desiderium oritur et incitatur. Similiter omnis amicitia si sit de absente est desiderium non quidem quo desiderans optet sibi bonum. sed quo optat amico bonum quod non habet. Si autem sit de presentie in re. de bono quod amicus habet. sic est delectatio ultimata

ta qua delectamur in bono amici. et si sit de pñte solū in cōceptu. erit delectatio pcedēs defiriū sicut dicebatur de cōcupiscētia iō. Itē rū actus vel effectus amoris nō videt esse nisi tendē in amatū. vñ vniri amato vel in ip̄z trāformari vel se cōdonare amato vel se in eo gētare. hec aut oīa coueniūt desiderio vel delectationi q enī delectat vel cōplacet in aliquo q si in ip̄m spūaliter transit et dat se ei et vnī. et in eo quietat vt apparet vnicuiq. Et hoc iterū cōfirmat aucte Augustini decimo quarto de ciuitate dei septio caplo dicētis q amor in hians. i. desiderans habē qd amat cupiditas ē amor aut habēs id qd amat eoz frues. letitia est siue delectatio. Amor vero fugiēs quod ei aduersat timor est. et accipit timorē p abhominatiōe vel fuga que opponit desiderio. et subdit. id qd si acciderit senties tristitia est. et isti sic finaliter cōcludūt nō oēm amorē eē delectatiōe. s3 q oīs amor qui nō est desideriu est delectatio. Sed quis ista opinio sit pbabilis subtilis. tñ videt mihi q alia possit eque pbabiliter sustineri. Et pmo quidē a pposito excludēda est dilectio seu amor vel amicitia si p habitu capiat. qm̄ illa nō est delectatio cum delectatio sit actus ipsius appetitus. questio enī pposita intelligit de actuali amore quo appetitui actu ferē in amatū: ponamus ergo te amare petrū amore amicitie s3 ppter seipm. et ponamus fm̄ opinionē parratā triplicē actuz appetitū et vocemus tertiu delectatiōe qā sic omīs vocant eū. et vocemus p̄mū cōplacētiam de quo forte dubiū est vtrū sit delectatio vñ realiter. sic ergo vtēdo nōibus pdictis apparet mihi q amor ille quo tu amas petrū nō est delectatio. hoc pbo sic. tu nō delectaris illa delectatiōe nisi apphēdas q sit bñ petro. et si apphēdas q sit male petro. tristaris opposita tristitia. s3 neutru illorū apphēdens tu amas petrū. ergo amor ille nec est illa delectatio nec ē illa tristitia. Iterū si scias male esse petro et nō bñ tu nō delectaris illa delectatiōe. s3 tristaris tristitia p̄traria. sicut dixi. et tñ nō cessas amare petrū igit amor ille nō est talis delectatiō Itē amor tuus obiectiue cadit sup petrū dicis enī amo petrū. s3 illa delectatiō tua non cadit directe sup petrū s3 sup hoc quod est bñ esse petro quod apparet qā tristitia contraria sup cōtrariū cadit s3 sup hoc qd est male esse petro. cū ergo actus sint diuersi quorū obiecta sūt diuersa. sequit q ille amor nō est illa de-

lectatio. Itē dicta delectatio p̄traria dicitur tristitia. s3 amor quo amas petrū nō cōtrariatur dicitur tristitia. qā simul stat q tu amas petrū et tristaris de male esse petro. et scōvi def mihi q ille amor nō est desideriu. qā tu statim dices. amo petrū. s3 nō dices desidero cū licet forte dicas. desidero videre eū. vel audire vel aliquid boni sibi esse. Iterū desideriu est absentie. s3 tu cōcedis te amare petrū non cōsiderans aliquid boni abesse ei vel nō. ḡ ille amor nō est desideriu Itē illo amore non minus abhominaberis malū petri q desiderabis bonū petri. ppter quod oportz si ille amor sit desideriu boni petri. quod sit etiā abhominatiō mali petri. quod est impossibile. cū illi actus sint diuersi. Tertio videt mihi q ille amor nō sit cōplacētia si cōplacētia sit delectatiō. qā sicut quelibet delectatiō expellit vñ nullū quālibet tristitiā siue cōtrariā siue cōtingentē vt habet septimo huius. sic quelibet tristitia videt expellē vel minuere quālibet delectatiōe siue cōtrariā siue cōtingentē s3 tu sūme tristaris. vidēs tyrānū velle interficere petrū amicū tuū. et tñ tu nō minus amas eū. ergo ille amor tuus nō est aliqua delectatiō. Item ponat q ille sit amor carnalis pris ad filiū qui sit fm̄ appetitū sensitiuū. et videas filiū tuū sub manibus herodis statim interficiendū tu lumme tristaberis. ex quo sequit maxima cordis cōstrictio. tu etiā lumme amabis filiū tuū. Alias nō tristareris intantū. ergo si ille amor esset delectatiō. tu sūme delectareris ex quo sequerē maxima cordis dilatatiō. s3 nō est impossibile s3 q simul cor maxime dilatur et maxime cōstringat. ḡ ille amor non erit delectatiō aliqua. Item sicut bñ dicit Añ. i de cimo huius quod oibus videt hoc esse aimus. interimens aut hanc fidē nō oīno credibilia dicit. s3 oīs hō vidēs amicū suū duci ad mortē vel etiā seip̄z diceret se nullā oīno hñe delectatiōe vel saltē nullāz magnā. et tñ assereret se valde amare amicū aut seipm. ḡ ita est et hoc interimens nō dicit credibilia. si est ita. tñ ille amor nō est aliqua delectatiō. Et videt mihi q rationes aliorū nihil cōtra hoc concludūt Ad illud enī q ipsi inducūt de spe et memoria q sunt delectabiles. dicendū est q spes et memoria delectabiles sūt nō ex eo q res delectabilis p̄tialiter concipit. sic enī sequeret q etiāz desperatiō esset delectabilis. quod est falsuz. s3 sicut determinat Añ. pmo rhetorice

spes et memorie delectabili sūt delectabiles eo q res meōrate et spate quodamō reuertūt ad factiā per quā apprehendunt tanq pñtes. vñ dicit Añ. qm̄ aut ē delectari in pati sefū alicuius passionis. fantasia aut est sensus quidē debilis: et vtq memorati et spanti consequēt fantasia aliqua eius qd memit et spat. si aut hoc et aliā quā a delectatiōe magis memoratibus et spantibus: qm̄ et sensus. Et parz post dicit adhuc Añ. et in p̄mis cōcupiscētis sequit quedā delectatiō aut enī memorates quō adipiscēbant et spantes quō adipiscēnt gaudēt quādā delectatiōe. vtpu ta qui in febribus habētes sitim memorates q bibebāt et sperantes bibere gaudēt: et agētēz disputates et scribentes et faciētes semp aliquid de eo qd amat gaudēt. et subdit cām et modū p quē dicens. in omnibus enī talibus memorates quasi sentire putāt id qd amat. et addit itē Añ. propter qd vtq et cū tristis fiat: eo q nō assit et in plorantibus et lamentationibus insit quedā delectatiō. tristitia quidē enī de non ad esse. delectatiō aut ex memoratiōe et videndo aliquālit illū et q̄ lia egit et qualis erat. Si ergo illi dicāt q apud actū amoris res amata que est delectabilis ē p̄ns in cōceptu: dicemus q hoc est vñ sic q p̄sentialit apprehēdit. sed in casu possibile est q non apprehēdat q̄ns p̄sens: s3 quasi absēs etiam cū delectatiōe vt si credamus amicū duci ad tormentū mortis: tūc appetitus ab omni delectatiōe et ab soluit nisi forte p memoriā aliqua debilis delectatiō misceat tristitiā. et tñ actus amoris manet intensus. ppter qd amor ille non est aliq delectatiō sic dixi. Ad illō etiā qd ipsi dicūt ex t̄minis apparere q idē intelligimus cū dicim⁹ tale qd mihi cōplacet: tale quid est mihi delectabile. dicendū est q si hoc sit vñ tūc illa cōplacētia nō est amor formaliter. sed cōseqt apprehensionē p̄ntie amici vel memoriā et fantasia bonorū et p̄teritorū. qm̄ etiāz ipsi dicūt q ex vi t̄minorū idēz itendimus cū dicimus tale qd amo et tale quid mihi placet: possumus hoc int̄mere cū in calu mortis vel damni amici confiteamur nos amare eū valde et nihil vñ valde modicū delectari. sed tñ illa verba vident p̄ma facie idē significare: propt hoc q actus amoris et delectatiōis aliquālis semp vel vt in pluribus cōnectunt et ex inuicē cōsequunt modo p̄us ab Añ. declarato. Ad aliā cōceditur q omīs amor sit amicitia vel cōcupiscētia. et qn̄ dicit q si sint de absentē: erit desideriu: pōt dici q bene desideriu cōsequit. sed ille amor nō erit forma-

lit desideriu: et ita suo mō dicat de pñte. Ad aliam dicendū est q tēdē in amatū fm̄ ipsū q est actus appetitus imans est desideriu cōsequens ad amorē: et nō ipse amor. vniri aut amato nō realit sed spūaliter vel se cōdonare amato et in ip̄m t̄nformari vt inde amicos velle et nolle fiant cōsimilia: vel q inde fiat velle bonū amico et nolle malū est ipse amor et nō est ipsa delectatiō. s3 delectatiō cōsequitur cū amatū vel aliquid sibi bonū fuerit apprehēsum per modū habitū vel p̄ntis. Et ita etiam pōt dici de quietatiōe in obiecto. amor ergo cōsistit in vnione/quietatiōe/vel transformatione spūali predicta delectatiō aut cōsequit apprehensionē realē vniōnis. rōne cuius delectatiō cōmunit dici solet qdam vnio vel quietatiō in obiecto. amor ḡ nō est illa real vnio vt quietatiō nec eam cōsequitur. sed stare potest cū separtione et in quietatiōe oppositis. Auctas etiā quā allegat ab Augustino videt esse cōtra eos qm̄ sicut augustin⁹ dicit amorē eē delectatiōe vel desideriu: sic dicit ipsū esse tristitiā vel timorē. qd illi nō hnt cōcedere: cū ipsi ponant odtū dici de oppositis eoz de quibus dicit amor. ideo videt q Augul. dicta ppositionē nō intelligebat esse verā formali p̄dicatiōe s3 causa li. amor enī est causa delectatiōis apud p̄ntiaz eius qd amat et c. sicut dictū fuit. Possumus etiā respondē ad rōnes p̄ncipales. Ad p̄mam dicendū est q agens idē in eandēz matiam putat ignis in aquā: agit pmo caliditate et cōsequēter raritate et leuitate. ppter qd nō esset cōtra nos si cōcederemus idē obiectū causare in appetitu pmo amorē et cōsequēter delectatiōe. et cū hoc potest dici q si ab eodē obiecto causatur in eodēz appetitu amor et delectatiō: tñ hoc non est scōm candē apprehensionē s3 fm̄ diuersas. Amor ei cōsequitur in appetitu ad apprehensionē obiecti sub ratione boni vel cōuenientis. delectatiō aut cōsequitur ad apprehensionē dicti boni sub rōne habitū vel p̄ntis. De intelligētis de quibus in dicta rōne sit mētio dicendū est q in eis Añ. diceret idē esse delectatiōe et amorē velle et intelligē: et oēs tales act⁹ qā diceret eas itelligere qd itelligūt velle qd volunt delectari in q cūq delectat p suā simplicē essentiā: nō per aliquem actū additū siue essentie propt quod illud nihil est ad ppositū de nostris velle et intelligē delectatiōe et amore. Illud etiā qd dicit Añ. pmo ethicorū. vnicuiq aut delectabile ad qd dicitur amicus: nō significat q delectatiō sit amicitia. sed q ipsa consequit ad eā apud p̄ntia ref

amate modo supradicto. Ad aliam dicendum est quod non est inconueniens quod causa et causatum sint a aliqua causa eiusdem tunc. cum causa cause sit causa causati. modo dictum fuit quod amor est causa delectationis: et aliqua etiam delectatio potest esse causa finalis amoris sicut amoris concupiscentie: licet forte non veri amoris amicitie. ideo non est inconueniens quod ideo sit effectus amoris et delectationis quibus non sint idem amor et delectatio. Ad aliam dictum fuit quod amor et delectatio plus differat quam via obiecti in potentia: et potentie in obiectum. quia nec eodem ordine perueniunt ab obiecto: nec eandem obiecti apprehensionem consequuntur. Ad aliam etiam de unione et quietatione dictum fuit superius. Ad aliam dicendum est de odio ad iustitiam et displicentiam: sicut dictum est de amore ad delectationem et complacentiam.

Verum scilicet ultimo circa septimum quod de delectatione sit qualitas? Arguitur quod non auctoritate Aristotelis. qui dicit in decimo huius quod licet delectatio non sit de numero quantitatuum: tamen non proprie hoc opus quod non sit de numero bonorum. Item non videtur ratio quare magis delectatio debeat dici qualitas quam operationes virtutum vel ipsa felicitas maxime quia delectationes videntur esse virtutes vel malitias operationes. delectari enim vel tristari in quibus et quod oportet et sic de aliis circumstantiis est virtutis. Alii autem est malicie. sed Aristoteles dicit quod neque virtutis operationes qualitates sunt neque felicitas. ergo similiter neque delectationes. Item delectationes et tristitia sunt passionis: et passio est predicamentum a qualitate distinctum. Confirmatur quia ad idem predicamentum pertinere videntur abstractum et concretum. delectare autem et delectari que sunt concreta delectationis sunt agere et pati. ergo delectatio ad predicamentum actionis vel passionis spectat non autem ad predicamentum qualitatis. Item delectari et tristari sunt actus ipsius appetitus: sicut sentire et intelligere ipsi sensus et intellectus sicut sentire et intelligere sunt passionis ut aliqui dicunt vel actiones immanentes ut aliqui volunt et non qualitates: ita delectari et tristari. Oppositum arguitur quia in predicamentis Aristoteles ponit iram gaudium demeritiam et huiusmodi esse de eadem specie qualitatis. ergo similiter delectatio et tristitia: cum he sunt passionis appetitus sicut et ille. Item bonum et malum ad qualitatem pertinere videntur. predicantur enim in quale de his de quibus dicuntur. delectationes autem et tristitia sunt aliquibus bene et aliquibus male: ut ante dictum est ideo et cetera. Ista questio est magis speculativa vel logica quam moralis. sed formaui eam quia Aristoteles tangit eam. breuissime ergo tractandum est hic quia difficultates

circa eam contingentes remittende erant ad alia loca. dicamus ergo quod multi posuerunt quod termini predicamentales diuersi abstracte accepti nunquam supponerent nisi pro diuersis rebus. verbi gratia creditur quod nulla eadem res esset substantia et quantitas qualitas aut relatio vel actio et passio sed semper alia et alia: et sic de aliis predicamentis. hac autem opinionem credo esse falsam. eadem enim res secundum diuersos conceptus ratione diuersis connotationis significari potest per terminos diuersorum predicamentorum. eadem enim res ut caliditas vel albedo est quantitas et similitudo vel dissimilitudo et actio et passio. eadem etiam res est magnitudo et figura: equalitas et inequalitas et locus. et hec supponenda sunt ex alibi determinatis. Si ergo volumus scire que res sunt qualitates et que actiones vel passionis et que substantie vel quantitates: dicam quod omnino res est qualitas pro qua supponit iste terminus qualitas vel alii termini de quibus verum predicatur ille terminus qualitas. et similiter dicam de istis terminis substantia et quantitas: de actione et passione et aliis predicamentis. Si ergo non determinationis sed exercitii gratia volumus ponere exemplares conclusiones prima est quod omnis res est ad aliquid: quia omnis res est causa vel causatum principium vel principiatum ideo vel diuersum sed esse causa vel causatum principium vel principiatum idem vel diuersum est esse ad aliquid. ergo et cetera. sequitur ergo quod delectatio est ad aliquid. Sed cum hac conclusione posset probabilitate sustineri quod non omnis res est relatio. si enim proprie loquamur: sole res cognite vel cognoscibiles sunt relate vel referibiles. anima autem est que refertur et comparat hoc ad illud. relatio autem potest dici conceptus seu terminus quo anima refert hoc ad illud. sicut enim est aliud calefactio a calefaciente et calefactibilitas: ita est aliud relatio a referente et referibilitas: et quia hoc nomen relatiuum significat potentiam ad referre: sicut referibile significat potentiam ad referri: ideo relatiuum principaliter et secundum proprietatem nominis non est nisi anima et consequenter dicimus terminum quo anima refert relatiuum. quia ergo non omnis res est talis conceptus vel terminus significatiuus: ideo non omnis res est relatio. imo nec delectatio est relatio. Et si alii voluerint aliter uti vocabulis imponendo ea aliter ad significandum: tunc concedam quod aliter erit dicendum. possunt etiam dici quod omnis res est quantitas vel pars quantitatis. si enim numerus est res numerate vel numerabiles: et e converso res numerate vel numerabiles numerus. et unum vel unitas est pars numeri et omnis res est unitas cum alia unitate numera-

ta vel numerabili: sequitur quod omnis res et omnes res est et sunt numerus vel pars numeri: et omnis numerus est quantitas. ergo omnis res est quantitas vel pars quantitatis. et ita delectatio est quantitas vel pars quantitatis. imo delectatio est quantitas si ipsa sit partibilis. quia omne partibile est numerus. ponentes autem quod omnis res habet partem extra partem continue sit quantitas continua que est corpus haberet partem quod delectatio non solum est quantitas quia est numerus: sed etiam quia est corpus. non potest tamen proprie dici quod omnis delectatio sit numerus vel corpus quia aliqua est inextensa et indiuisibilis que deus intus delectatur. hoc enim est indiuisibile ipse deus. Possunt etiam poni quod omnis res est qualitas. ad cuius declarationem oportet supponere quod termini de predicamento quantitatis sunt omnes qui proprie predicantur in quale si hoc non sit per modum differencie specificitatis aliquod genus. plurimi autem termini predicantur in quale de terminis plurium predicamentorum. ubi gratia deus dicitur iustus et bonus et sapiens et benignus corpus dicitur figuratum. dicitur spericum vel cubicum. numerus dicitur par vel impar: compositus vel incompositus: linearis vel superficialis vel solidus. Albedo dicitur clara vel obscura: intensa vel remissa. vox clara vel grossa: acuta vel grauis fortis vel debilis. Similiter similitudo dicitur intensa vel remissa. potentia dicitur naturalis vel violenta: rationalis vel irrationalis: fortis vel debilis. Item motus et actio et passio dicuntur naturales et violenti: regulares et irregulares: veloces et tardi. de his ergo omnia dicta predicata et consimilia predicantur in quale. ideo continent ad predicamentum qualitatis.

Item notandum est quod in plurimis terminis pertinentium ad predicamentum qualitatis concretum et termini abstracti supponuntur pro eisdem rebus et de eisdem predicantur quasi sinonymi et superinueniuntur conuertibiles. et huiusmodi videntur esse omnes termini qualitatiui prius enumerati. est enim iustitia dei idem et non aliud quam deus iustus. et figura corporis idem quod corpus figuratum et paritas idem quod numerus par: et intensio vel claritas albedinis idem quod albedo intensa vel clara et sic de aliis penumeratis. non tamen dico ita esse de omnibus. quia non est idem albedo hominis quod homo albus. vel caliditas ignis idem quod ignis calidus. et hec hic supponantur quia alibi debent probari. Deinde actio notandum est quod quicumque terminus concretus pertinet ad predicamentum qualitatis tamquam predicabilis in quale: de termino abstracto vere predicatur iste terminus qualitas. et ita dicere de quantitate et de aliis predicamentis in quibus solent inueniri termini

in concreto et abstracti. ubi gratia si esse iustus est esse quale: iustitia est qualitas. si esse pedale vel bipedale vel numeratum est esse quantum: pedalitas vel bipedalitas et numerus est quantitas. si secare est agere et secari pati sectio quedam est actio et sectio quedam est passio. et sic de aliis. Ex his ergo patet conclusio prius proposita: primo quidem omnis magnitudo corporea est qualitas quia est figurata. et omne figuratum est figura: et omnis figura est qualitas. omnis etiam numerus est qualitas quia est par vel impar. ergo est paritas vel imparitas. et qualitas: ita potest argui per multa alia predicata ut apparuit. ex hoc autem quod omne corpus est qualitas sequitur secundum illos qui dicunt omne habens continue partem extra partem esse corpus: quod omnis res que non est intellectus vel in intellectu subiectiue: est qualitas. puto enim quod nulla alia res ab intellectu et in eo existentibus est quantitatiue indiuisibilis. Ex eo autem quod omnis numerus est qualitas sequitur quod omnis res est qualitas vel pars quantitatis: quia omnis res est numerus vel pars numeri. Item credo esse probatum sexto physicorum quod omne quod mouetur vel oino mutatur: mouetur vel mutatur in tempore. et sic omnis motus vel mutatio est velox vel tarda regularis vel irregularis: vel lenta vel naturalis: velox autem et tarda: regularis et irregularis sunt velocitas vel tarditas: regularitas vel irregularitas: et per consequens qualitas ergo omnis motus vel mutatio est qualitas. et item omnis actio vel passio est motus vel mutatio. et omnis actio vel passio est qualitas. Item suppono quod termini de predicamentis quantum ubi situs habitus et ad aliquid non supponuntur pro rebus aliis ab illis pro quibus supponuntur termini de aliis predicamentis. et quia nulla est res pro qua non supponantur termini aliorum predicamentorum: sequitur secundum predicta quod nulla est res alia a substantia que non sit qualitas. Restat ergo videre de substantiis et iam appetit de omnibus substantiis corporeis si ille concedantur esse magnitudines quod ipse sunt quantitates. Si autem non concedantur esse magnitudines tamen omnis substantia corporea est numerus propter hoc quod sue partes sunt numerus et ipsa est sue partes et omnis numerus est quantitas. ideo et cetera. Omnis autem substantia immaterialis est libera: et non est in eis aliud liberum et libertas. et cuius esse liberum sit esse quale libertas est qualitas. ideo omnis talis substantia est qualitas. et de prima causa apparuit hoc euidens. deus enim sicut est iustus et bonus sapiens et benignus: ita ipse est iustitia et bonitas/bonitas/sapientia. ergo omnis res est qualitas. quare et omnis delectatio. Et in speciali potest

non videntur. sed tales non dicimus amicos donec coniungendo sit utriusque ex parte quod ametur. hec autem omnia probari non possunt nisi per communem usum loquentium vel doctorum. nomina enim significant ad placitum: propter quod oportet precognoscere quid est quod per nomen dicitur. dicemus ergo quod amicitia est amor benevolens mutus manifestus. Ita tamen intelligendo quod amor capiatur per habitum si amicitia intelligatur pro habitu et pro passione si pro passione. scilicet sciendum est. put sufficienter fuit declaratum in undecima questione secundum libri quod simpliciter loquendo nihil est utile vel delectabile quod non sit honestum: nec aliquid est honestum quod non sit et delectabile et utile. non est enim deus boni in terra bona diuisa realiter: sed est deus eiusdem boni seu amabilis in tres diuersas rationes bonitatis seu amabilitatis. propter quod etiam diceremus quod simpliciter loquendo amicitia non diuiditur in amicitiam propter honestum propter utile et propter delectabile tamquam in tres diuersas amicitias. sed est deus vere amicitie in tres rationes sibi attributas. amici enim veri promittunt intendunt honestate: consequuntur autem delectationem et utilitatem. et hoc satis exprimit aristoteles in octavo huius qui sola amicitia propter honestum vocauit simpliciter et perfecte amicitia. quam de clauit sicut continetur honestate delectationem et utilitatem. Sed tamen sicut dictum fuit in secundo libro questione undecima bonum seu eligibile et per quod amabile deus vulgari diuiditur in honestum: delectabile et utile tamquam in tria bona diuisa quia vulgare honestum vocat virtutes et opera virtutum et honores put ipedunt et signum virtutum. delectabile autem vocat id solum quod est sensualiter delectabile. sicut sibi cibi et potus et veneri actus et ludi. et talia. utile autem vocat pecunias et alia exteriora bona que non secundum se delectant sicut quia valent ad ea adipiscenda que secundum se delectant. et istud est amicitia non simpliciter et secundum rei veritatem sed secundum vulgare acceptioem propter intendit ad vulgare acceptioem ad rationem diuiditur in duas tres amicitias tamquam realiter diuisas. Quod igitur amicitia secundum vulgare acceptioem bene sic diuidatur declarari potest per hanc nomen amicitie de quibus predictis dicitur et de nulla alia quod probatur primo quod de nulla. quia impossibile est amicitia esse circa aliquid nisi secundum quod habet rationem amabilem. nihil autem habet rationem amabilem nisi secundum quod habet rationem boni vel appetit boni: bonum autem nihil dicitur nisi secundum quod ei conuenit ratio honesti vel delectabilis vel utilis. nec aliquid appetit bonum nisi secundum quod appetit ei alia qua ista rationem conuenire. ergo omnes amicitias ad rem amata necesse est esse propter honestatem appetit vel intendit vel propter delectationem appetit vel ex parte: vel propter utilitatem appetit vel ex parte vel propter alia ista sunt. Quod

autem de quibus ista dicatur amicitia secundum vulgare acceptioem manifestum est quod enim primum videtur conuenire ex affectu conuiuare se iuncte in suis operibus illis vocatur amicos secundum conueniunt vulgi locutionem. sed sic conuiuunt aliqui viri studiosi in sui iuncte virtutibus et virtutum operibus congaudentes. sic conuiuunt amant et amantia se iuncte delectantes. sic et conuiuunt comerciatores vel conuagatores ut maiora lucra reportent. et sic appetit satis prima conclusio. Deinde secundo potest probari quod amicitia simpliciter dicitur secundum rei veritatem non diuiditur in duas tres amicitias quia amicitia propter delectabile et amicitia propter utile non sunt simpliciter et secundum veritatem dicende amicitie. quod probatur primo quia amicitia simpliciter non est nisi amabilis simpliciter. sed delectabilia et utilia sunt sua de quibus nunc loquimur non sunt simpliciter amabilia nisi si sit honesti gratia sed put ordinantur in aliquid honestum. ergo ratio maior videtur nota de se. minor probatur quia nihil videtur amabile simpliciter nisi bonum simpliciter. talia autem non sunt bona simpliciter nisi ut ordinantur in opus honestum: sicut appuit in undecima questione secundi libri est te talia que vulgare vocat utilia et delectabilia sunt cause omnium viciorum si eis utamur non honesti sed potius iporum gratia delectationem enim ducunt ad intendit: pecunie vero et honores ad illiberalitatem et sibi ad contentioem et auaritiam et omnia iniustitia. ergo tamen ut ab honesto separantur non sunt amabilia. dico autem ut ab honesto separantur quoniam tibi pecunie et honores simpliciter et vere amabiles sunt hanc enim simpliciter et vere est amabile quod viri studiosi amat viri aut studiosi amat cibos et potus pecunias et honores: eo quod talia sunt eis ad operatioem virtuosas. ergo talia vere simpliciter loquendo sunt amabilia: sed tamen illa non sunt eo amabilia simpliciter et vere loquendo quomodo non amantur a studiosis: ipsa autem a studiosis non amantur sui gratia sed ut ordinantur ad honestum. ergo simpliciter et vere loquendo ipsa sic et non aliter dicenda sunt amabilia. scilicet eo de eo alio probatur sic. huiusmodi sortitur species et natura ab obiecto per se. non ab obiecto per accidens. sed ad obiectum per se talium amicitioem non est et simpliciter dicta amicitia probatio quia obiectum per se non est persona amata. sed sunt utilitas et delectatio quod ipedit amanti ad eas autem non est simpliciter et vere dicta amicitia quia ipsa non est ad iuncta nec ad ea que non readamant. sed dices quod ita arguetur de amicitia propter honestum. obiectum ei per se talis amicitie non est persona amata: sed virtutes que nec sunt amate nec readamantur ergo concluditur quod illa non est vere dicta amicitia quod est secundum. ad hanc dicendum est quod virtutes dicuntur hanc eas in esse secundum se ipsas: patet quia in hominis parte est fieri virtuosum et manere virtuosum: sic quod ab eo virtus auferri non potest ipso inuito. sic autem non conuenit hanc secundum se ipsum quod sit alii utilis vel delectabilis. Non enim est in potestate sua quod sit iuuenis et pulcher nec

est in parte sua quod sit diues aut potes alterius ne gencia procurare: imo nec vita altius est in sua parte te. que remota nec alius erit sibi utilis nec delectabilis. patet ergo quod amicitia propter utile vel delectabile non est secundum se ad personam amata. imo per accidens pure. sed amicitia propter honestum est ad personam secundum se ipsa: quia eius gratia quod conuenit hanc secundum se ipsum. vel potest dici quod primum honestum non est virtus nec opus virtutis imo ipsa persona. quod sic videri potest. hanc parte hanc opera dicitur bene et operandi male et per se ipsi ratione libertatis propter detinet se ad bene vel male ex ipsa aut detinatio ad opus bonum hanc dicitur bonus: honestus promittit et ex ipsa detinatio ad malum dicitur promittit inhonestus et malus. propter quod opus non plus dicitur honestum quam hanc. sed hanc potius et plus naturaliter in quantum est causa libere opus elicitur propter quod amicitia propter honestum est per se et per ad personam et ad alia ipsius gratia. ergo eandem conclusioem probatur sic. amicitia vera debet esse ad amicum gratia ipsi cui virtutes et hanc debet specificari a fine. sed amicitia propter utile vel delectabile non est ad amicum ipsius gratia ratio. Item que amo propter hanc quod est mihi delectabile vel utilis non aliter amo quam canem vel equum vel domum vel partem. ad hec autem non est amicitia simpliciter et vere dicta ratio. Item vera et simpliciter dicta amicitia non potest esse sine virtute: ut dicitur Aristoteles in principio hanc vii. Et tulli in libro de amicitia. hanc primum scio amicitia nisi in bonis esse non posse. sed tales amicitie possunt esse sine virtute quia put esse inter pueros. ratio. Hec conclusio confirmatur auctoritatibus tullii dicitur in libro de amicitia. Non ergo erunt homines delictis affluentes audiendi si quoniam de amicitia quam necesse nec ratioem hanc cognita disputabit. hec nimis est vita tyrannorum in qua nulla fides nulla caritas nulla stabilis potest esse fiducia. omnia semper suspecta. nihil locus amicitie. quis ei autem cum diligit quem metuat aut eum a quo se metui putat columen aut simulatione duxat ad tempus. At vero quemadmodum horum quos dixi mores vero amico parare non potuerunt: sic multorum opes impotentium excludunt amicitias fideles non enim ipsa solum fortuna ceca est: sed eos etiam plerumque cecos efficit quos amplexa est: quod si tales (ut sit) plerumque ceciderint: tunc intelligitur quam fuerint inopes amicorum Seneca etiam epistola immerito ad lucillum dicit qui se spectat et propter hoc ad amicitiam venit male cogitat qui utilitatis causa assumptus fuerit tamen diu placebit quod diu utilis fuerit hac de re florentes amicorum turba circundat: circa aduersos sollicitudo est et inde amici fugiunt ubi probatur. ex quo vltimo verbo ratio capi potest potissima non enim diues et exaltatus probabis qui te diligit. sed eum

recideris et oppressus fueris infortunatus: tunc videbis quis tecum remaneat. quod ut resurgas toto corde laboret. amici autem propter utile propter est ut tibi diuiti affideat et te oppressum miseri relinquat hec ergo nulla est amicitia. Tercio dicendum est quod vera amicitia bene dicitur in amicitia propter honestum et amicitia propter utile et amicitia propter delectabile: non dicitur totum vniuersalis in suas partes subiectiuas. sed dicitur non in diuisas rationes sibi attributas et hoc non est aliud dictum nisi quod omnis amicitia vera est amicitia propter honestum et est amicitia propter utile: et est amicitia propter delectabile. probo quod vera amicitia sit propter honestum. quia vera amicitia est veri amabilis et propter illud quod ipsa est vera amabile sed vere amabile non est nisi vere bonum et ea ratio que bonum. sed nihil est vere bonum nisi honestum: nec est vere bonum nisi ea ratione qua honestum sic intelligendo quod nihil potest esse bonum reuera honestate quod alia ratio sibi possit attribui illud factum appuit plus in secundo libro Quod et seneca profertur declarat epistola subide ubi dicit summum bonum est quod honestum est: et quod magis mireris vnum bonum est quod honestum cetera falsa et ad altera bona sunt ratio. Et adhuc magis epistola iuniorum ubi dicitur enim est bonum quod honestum in his nihil iueles veri: nihil certi quod fame placent et hanc probatur non ipse persequitur in dictis epistolis valde plene. sequitur ergo quod omnis vera amicitia est amicitia honesti et propter bonum. Item omnis amicitia est propter honestum vel propter utile vel propter delectabile cum nulla sit alia ratio amabilis. sed nulla est vera amicitia propter utile vel propter delectabile: put ipsa distinguitur in re ab honesto: sic probatur. ergo omnis vera amicitia est propter honestum. Deinde probo quod omnis amicitia est propter honestum vel propter delectabile: quia omnis vera amicitia est propter honestum vel propter utile et vere delectabile: et nihil aliud ut detinatum fuit in secundo libro ratio. Item qui principiter intendit aliquid sine ipse persequitur et accessorie debet intendere quod bonum propter honestum et principiter cum intendit honestum ex eo quod honestum. et ad honestum per se consequitur utilitas plima et delectatio perfecta. ergo vera amicitia saltem consequitur et accessorie intendit delectationem et utilitatem. Item vero amicitia desiderat amicum honeste delectare et beneficiare quod non potest facere nisi ille beneficiarius et delectationem recipiat ab ipso ergo vero amicitia vult amicum delectari ab ipso et beneficiari. sed vero amicitia sic se debet habere ad amicum quod velle amicum se habere ad ipsum. ergo amicum debet delectari et beneficiari ab amico hanc autem est intendere delectabile et utile. Et hoc confirmatur sic amicitia vult amico bona maxima et honestissima pertinere ad amicitiam. ratio amicitia non solum vult exercere opera principalia amicitie que sunt beneficiare et delectare amicum: sed etiam vult amicum suum operari

cōfua exercere qđ esse nō pōt nisi ipē ab illo amico suouelit delctōēs ⁊ beneficia recipere. si autē ē amicitia intēdere delctābile ⁊ vtile. Et hīc notauit aristoteles in isto octauo dicēs qđ amicorū pp̄ honestū ⁊ est vlt̄ simplr bon⁹ ⁊ amico. boni enī ⁊ simplr ⁊ ad iuicē vtilis: siml̄ autē ⁊ delctābiles. boni etiā ⁊ simplr delctābiles ⁊ adiucem vnicuiq; enī secūdu delctationē sūt pp̄ actōēs ⁊ tales bonorū aut t̄s secūdu qđ sūt similes. Et ex his inferendū est vltimo qđ amicitia pp̄ honestū est amicitia p̄fectā ⁊ maxia quia illa amicitia ē p̄fecta ⁊ maxia que est boni et amabilis scđz omnē rōnem bonitatē ⁊ amabilitatē. sic autē ē de amicitia pp̄ hoēstū que ē int̄ bonos. p̄batio quia nihil pōt habere rōnē amabilis nisi qđ ē bonū simplr vel bonū amati: et itū nisi qđ honestū vel vtile vel delctābile. sed hec omnia repiūt in amicitia pp̄ hoēstū que est bonorū ⁊ in virtute p̄fectōrum. viri enī virtuosī sūt simplr boni ⁊ sūt adiucē boni ⁊ vtilis qđ p̄fecti in virtute ē nō solū bene opari ad se ipm̄: sed etiā ad aliū ⁊ sp̄alit̄ ad aiū. Iteruz virtuosī sūt simplr delctābiles quia scđm rōnē bene ordinatā. sūt etiā adiucē delctābiles quia vnicuiq; sūt delctābiles pp̄ actōēs ⁊ etiā qđ similes virtuosī aut p̄similes hnt̄ opatōēs ⁊ h̄ totū exp̄ssit aristoteles in auctoritate p̄dicta. Tunc respōndendū est ad rōnes. Ad p̄mā illa p̄cedit via sua. scđa etiā q̄tū ad hoc cōcedi pōt qđ amicitia pp̄ vtile ⁊ amicitia pp̄ delctābile vt ab honesto distinguūt sūt amicitie p̄ accidēs id ē secūdu quid et non simplr. tamē scđm acceptōēs vulgī dicūt simplr amicitie. ideo sic solū bñ diuiditur amicitia in illas ⁊ est cōcedendū qđ illa qđ totalit̄ dicūt p̄ accidēs non cadūt sub arte. sed mulat que dicūt aliqñ scđm quid pp̄ aliq; cōuenientias ad id quod dicūt simplr bene cadūt sub arte de talibz enī oportet ostendere in quo cōueniūt cū eo quod est simplr ⁊ in quo distinguūt ne aliqñ illud qđ d̄r fm̄ qđ accipiat̄ tāq̄ dictum simplr mō ille amicitie. dicūt amicitie scđz qđ pp̄ similitudinē earū ad verā amicitia quā similitudinē nem ponit aristoteles dicēs que aut pp̄ delctābile similitudinē ei⁹ scđz vere amicitie habet et enī boni delctābiles ad iuicē siml̄ autē et que pp̄ vtile. et enī tales ad iuicē boni. Ad aliā pōt dici qđ amor naturalis patris ad filiū est pp̄ delctābile. Nā (sicut dicit nono hūc) sentire quoniam viuūt delctābilissimū ē scđm se ipsū. Natura enī bonū vita bonū autē exis in iplo sentire delctābile. pater aut quasi viuūt i filio. sūt enī filii quasi pentes. Vñ in octauo huius dicit̄ parentes qđ

dē filios diligūt vt seipsos qui enim ex ipsis velut alteri ipsi insepati propter qđ sequitur qđ sentire filii viuere est naturalit̄ delctabile ipsi patri ⁊ super hoc fundat̄ amicitia patris ad filiū. Ad aliā potest dici qđ etiā cōnutriti coiter sunt morū multū consimiliū sumuntur enī conuersatibus mores vt dicit seneca tercio de ira qui autē sūt morū consimiliū sūt adiucē delctābiles et quia etiā cōnutriti multū coicant in ludis se in uicem delcāntes. propter quod iterū sup delctationē fundat̄ iporū amicitia et concedo qđ ipsi sepatis reānere pōt amicitia hitual secūdu quā delcārent se adiucē. Si iterū cōuenirent vel etiā aliqñ maēt amicitia actualis et actu delcāntur ad iuicē per meōriā. Ipē q̄tūcūq; sint corpora h̄t̄ sepatis. meōrantibz enī qualit̄ ludebāt: qualiter cōiuebāt sit. eis fantasia quedā scđz quāz delcāntur vt declarat aristoteles p̄mo rethorice. Ad aliā cōcedi pōt qđ amor concupiscentie qui est pp̄ vtile vel delctābile vt distincta sūt ab hoēstotalis amor non ē amicitia vera nec quod sit amat̄: amatur amore amicitie. s̄ si delctābile et vtile non sint distincta ab honesto. tunc qđ amamus amore amicitie: possum⁹ etiā ⁊ debe⁹ amare amore cōcupiscentie. verbi grā si amam⁹ deū vel hominē pp̄t seipm̄ siue pp̄t suā pp̄a bonitatē p̄ma intētionē. et sic amore amicitie nō est incōueniensymo cōsonū rōni: etiā secūdaria intētionē anem⁹ ipm̄ pp̄t nos quia scđz ipē nobis est vtilis et delctābilis. Sed statim iuxta hec dubitari potest cōtra secūdā cōclusionē et etiā p̄s positas: quia licz eundē quē amo pp̄t honestū debeā etiā amare pp̄ delctābile et vtile. tamē nō eodē actu amo ipsū pp̄t honestū ⁊ pp̄ vtile. qm̄ isti actus sepatis possunt et diuersos actus cogno scendi cōsequūt pp̄t quod videt̄ qđ licet ad idē amabile sub diuersa tamē rōne sit amor amicitie et amor cōcupiscentie: tamē alius ē hic amor et ille. et ita etiā si amam⁹ amicū pp̄t honestū pp̄t delctābile ⁊ pp̄ vtile: videt̄ qđ hoc non sit eadē amicitia. sed diuersis: s̄ in eodē subiecto ⁊ ad idē amabile siml̄ exātibz: secūdu tamē diuersas rōnes amabilitatē. pp̄t qđ videt̄ fuisse male dictū qđ amicitia vera bene diuidit̄ in amicitiam pp̄ hoēstū: et in amicitia pp̄ vtile: et amicitiam pp̄t delctābile non diuisione tocū vniū salis in partes subiectiuas. sed solū ei⁹ dē nomis in diuersas rōnes sibi attributas. Ad hoc breuiter pōt responderi qđ ab eodē habitu non est icōueniens p̄cedere diuersos act⁹: verbi gratia ab habitu fortitudinis aliquādo aggredi aliquādo

expectare vel etiā fugere. virtus enī ad nullū talē actū fm̄ se acceptū inclināt determinate s̄ circa suū obiectū pp̄riū inclināt semp ad īsequendū iudiciū rōis. dicā ergo qđ hitus vere amicitie idē exis inclinabit circaverū: amabile ad quēcūq; actū rō dictauerit. rō autē dictat amare amicū ⁊ pp̄t honestū ⁊ pp̄t delctābile ⁊ pp̄t vtile ⁊ ad bñ faciēduz amico ⁊ ad recipiēdu bñficiū ab eo. iō quis isti sint diuersi actus. tñ amicitia vera hitualis remanebit vna ⁊ eadē. amicitia aut pp̄t vtile ⁊ amicitia pp̄t delctābile que nō sūt pp̄t honestū qđ inclināt nō ad rōem s̄ ad impetus passionū sūt diuersē pp̄t diuersitatē passionū. quāuis etiā ad idē amabile. Ad vltimā rōnem dicendū est qđ amicitia vera et pp̄rie dicta nō distinguūt specificē penes d̄nas vtilis delctābilis ⁊ honesti adiuicē. s̄ amicitia vulgariter accepta bñ distinguūt sic qđ licet ipsa nō sit ad inaiata pp̄t defectū readamtionis tñ ad rationē amationis ipsa pōt esse ad aiata fm̄ rationē conuenientē inaiatis eo qđ vulgus sepe maximā habet affectionē ad inaiata. Et sic finitur questio.

Vinto querit̄ vtrum inter solos bonos possibile sit fieri amicitias. Arguit̄ qđ pōt fieri inter malos. qđ saluata descriptione saluat̄ descriptū. s̄ inter malos saluat̄ descriptio amicitie que dicta fuit in quarta questione scđz amor. beniuolus mutuus manifestus. sic enī quis nō sint virtuosī amat se ad iuicē pater ⁊ filius. vir ⁊ vxor. robinus ⁊ marota. ⁊ alii multi cōsanguinei cōnutriti. cōmilitates ⁊ multi alii. Itē effectus arguit̄ cām. ⁊ pp̄riū effectus amicitie sūt delctabiliter cōiuenere bñ velle ⁊ bñ facere sibi iuicē ⁊ se sibi iuicē cōdonare ⁊ talia. hec aut oīa cōueniūt aliqñ n̄ virtuosīs. qđ accidit sepe amasiū: amasiū sic fm̄ volūtates ad iuicē trāformari. qđ vtriq; plus velle oēm subire penā damni vel sensus qđ alteri displicere. sic etiā sepe vidim⁹ cōsanguineos cōnutritos cōmilitates ⁊ alios h̄mōi sic adiuicē esse beniuolos ⁊ bñ actiuos vt se morti pinuicē vellent exponere cōtra sibi odiosos. Itē in p̄ncipio huius viii. dicit̄ Añ. amicitia esse necessariā iuuenibus ad impeccabile. ⁊ adolēscētibus ad bonas actiones. ⁊ tñ tales nodū sūt virtuosī. dicit̄ esse amicitia natura inesse ad id qđ genuit̄ genito non solū in hōibus s̄ in volatilibus ⁊ plurimis animalū. tale aut nō sit solū iter bonos. Itē

in isto octauo dicit̄ Añ. in eisdē esse amicitia ⁊ iustū ⁊ in oī cōicatione est e amicitia ⁊ iustū s̄ inter bonū ⁊ malū est aliqñ iustū siue exercet̄ opus iustitie ⁊ nō oīs cōicatio est bonorū ergo ⁊c. Oppositū dicit̄ Añ. qđ oibus exātibus amicis nō est opus iustitia. hoc aut nō esset verū nisi oporteret oēs amicos esse bonos. qđ malis aliquibus exātibus semp ad eos eet opus iustitia. Itē dictū fuit verā amicitiam nullā esse nisi pp̄t honestū. s̄ Añ. declarat amicos illa amicitia nisi bonos esse nō posse. ergo oportet oēs vere amicos ee bonos. Et tullius in libro de amicitia dicit̄ exp̄sse. h̄ p̄mum sentio amicitia nisi in bonis esse nō posse. qđ etiā patz p̄ descriptionē amicitie quā assignat̄ dicēs. est enī amicitia nihil aliud nisi diuinarū ⁊ humanarū rerū cū beniuolentia ⁊ charitate sūmia cōsensio. tale aut viro malo cōuenire nō pōt. Itē oīs virtuosus ē vere bon⁹. ⁊ oēm amicū oportet esse virtuosū: dicēte Añ. est ei virtus quedā amicitia vel cū vtute. Et tullius hec ipsa vtus ipam amicitia genuit ⁊ cōtinet. nec sine virtute amicitia ee villo pacto pōt. Et idē tullius in talibus ea quā dudū tractabamus stabilitas amicitie cōfirmari pōt. cū homines beniuolētia cōiuncti p̄mū cupiditatibus his qbus ceteri feruūt. impabūt deinde egitate iustitia qđ gaudebūt oīa que alter p̄ altero suscipiet. neq; quicq; vnq; nisi honestū ⁊ rectum alter ab altero postulabit hec igit̄ p̄ma lex in amicitia sanciat̄ vt neq; rogemus res turpes nec faciamus rogati. Itaq; in his p̄nitiosus est error qđ existimāt libidinū p̄cōrūq; aliorū patere in amicitia licētia virtutū enī amicitia ad iutrix. a natura data est nō viciorū comes. vt cū solitaria nō posset vtus ad ea que summa sūt puenire. cōiuncta ⁊ cōsociata cū altero pueniret. que si quos inter societas aut est aut fuit aut futura est corū est h̄ndus ad summuz nature bonū optimus beatissimuzq; comitat⁹: hec est inq; societas in qua oīa insūt qđ putāt homines expetēda. honestas. gloria. tranquillitas animi. atq; iocūditas. vt ⁊ cū hec assint. beata vita sit sine his ee nō possit. qđ cū optimū maximūq; sit si id volumus adipisci. virtuti opadanda est. sine qua nec amicitia nec vllā rem expetendā cōseq; possumus ea vero neglecta. qđ se amicos h̄e arbitrant̄: tñ se deniq; errasse sentiūt. cū eos grauis aliquis casus expiri cōpit hec tullius. Hanc questionē determinat̄ Añ. ponēdo p̄mo qđ amicitia pp̄t honestuz
Ci.

quod quidem in pluribus non accidit nobilibus. sed sunt multi leuisvaloris: et expertus est quod tales nobiles specialiter si non fuerit morigerati prouenerunt alios vocare seruos seu rusticos et ignobiles. notum est etiam am quod tales ut in pluribus dominus sunt regionum villarum et terrarum. alii autem sunt subiti eos. et non est dubium quod in tales dominos et subditos siue seruos debet esse aicitia sicut in natura seruos et liberos: vel maior. quam ab illis non videtur differre nisi quia illi a natura sic ordiati sunt: ut a fortuna aut successione petunt. Appetit tamen si aliqui talium nobilium non sint domi villarum vel terrarum sicut in multis contingit quod ipsi nisi si bene morigerati fuerint sunt despectui: superbi et in sua paupertate ne medicentur sunt raptores et valde mali confidentes in potentia alicuius. scilicet minima enim est iniusticia huius arma ut dicitur primo politice et tales nec alios amant nec ab eis amantur. Alii autem quod scilicet sunt domini terrarum si non sunt virtuosus sunt omnino tiranni cogentes alios iniuste seruire: eosque bona ad possibile consumunt: et rapientes de quibus statim dicunt. Serui autem per violentiam dicuntur viri boni qui digni essent principari: aut alii quam per tyrannos captiui aut eis seruire coguntur aut in corpe aut in bonis et statim certum est quod in tales dominos et seruos inquitur sunt tales nulla est aicitia neque iustitia: sicut dicitur Aristoteles quia nihil violentum est amabile: tales autem serui violentiam cogunt dominos seruire et ab eis sua bona capi et consumi permittunt. Et maxime appetit quod in tales non est vera aicitia que est propter honestum. quia dicitur fuit quod illa non est nisi in bonis. tales autem dominiatores non sunt boni. Et forte quod ista conclusio interdit Aristoteles. probare tali ratione. quibus nihil est contra in illos non est aicitia. aicitia enim est aico coiccare bona sua. sed dominus seruo sic accepto nihil est contra. seruus enim nihil habet quod sit suum. dico de bonis fortune subiectiuis. ipsi enim serui possessio domini sui est. et non bene dicitur de bonis fortune subiectiuis. quia nisi mens aut virtutes mentis sunt alii subiectiue nisi voluntarie et libere. putat ex seneca allegatum fuit prius scilicet de beneficiis. Sed tu potes obiectionem contra istam rationem quia licet ad perfectam amicitiam spectet coiccatio bonorum tamen si non est necessarium ad amicitiam politicam contra acceptam vel etiam ad aicitiam propter utile. nam iustus in multis habet locum qui habent adiuncta bona diuisa. et propter quod etiam in illos habet locum aicitia cum circa eadem et in eisdem sit aicitia et iustitia ut dicitur Aristoteles. Item dominus et seruus magis videntur sibi iuncte coiccare bona sua: quam multi fratres vel consanguinei: quia cotidie dominus coiccat seruo cibum et potum serui autem coiccat seipsum domino seruando ei. Item cuius est posse alii conferre beneficium: eius est posse illi coiccare bona sua. sed seruus potest domino prestare beneficium hoc detrahatur

explicite seneca libro de beneficiis. quia beneficium formaliter non consistit in alio exteriori dato vel accepto. sed in animo nullus autem bonus homo potest in tanta redigere seruitute. quam multa bona remaneant sua: scilicet aia et virtutes secundum quas potest ad omnes bene agere. et seruus bene agendo ad dominum coiccat sibi bona sua quis nihil det sibi extius. Ad primam illarum obiectionum dicendum est forte quod si aicitia ita contra accipitur quod extenderet se ad simplicem beivolentiam ipsa potest esse sine omni coiccatioe bonorum saltim extius. sed si capitur ut excedit beivolentiam ipsa exigit coiccatioe bonorum aliquam saltim interdum. vel dicendum quod in dubio necesse est omnes aicos secundum quod sunt aici coiccare sibi adiuncte quod bona sua interiora scilicet suas voluntates vel saltim beivolas et graciosas collocutiones si fuerit eis possibile. et si aliqui talia bona sibi iuncte non coiccat ipsi non sunt aici quis essent fratres. Ad hoc autem quod dicebatur in eisdem esse iustum et amicitiam potest dici quod in istis iustitia iuncta in illos potest aicitia iueniri. sed non oportet quod de facto sit in illos amicitia. nam in te et illi qui rapuit bona tua si cogas ea tibi restituere erit iustum. et tamen nulla erit ibi amicitia. Ad aliam dicendum est quod seruus in quantum serui non bona sua potest coiccare domino quia neque corpus ipsum est suum neque aliquid bonorum extius. voluntate autem non coiccat. quia nullum vellet ei bonum sub illa ratione sub qua ille est seruus: et ille dominus tyrannus. et si contingeret quod coiccaret ei beivolentiam: tamen hoc non esset in quantum esset seruus: sed in quantum liber: cum violenta seruitus in voluntate non cadat. ut dicebatur prius. Ad aliam eodem modo dicendum est quod talis seruus in quantum talis nunquam potest prestare domino tamen beneficium. quia beneficium non potest esse sine beivolentia: quam talis seruus in quantum talis non habet ad dominum. Aristoteles tamen concedit illud quod rationes Seneca videntur posse concludere: scilicet quod inter tales seruos et dominos potest aliquam esse iustitiam et amicitiam in quantum sunt homines. quis enim in aliquo casu esset iustus uti seruis tamen omnino esset iniustus et inhumanus uti seruis qui sunt homines tanquam bestis dominus ergo aspiciens ad humanitatem potest copari seruo et indulgere sibi multa ad quod cogit eum et ad quod cogit eum si non aspiciat ad humanitatem. et in isto casu dominus habet affectionem bonam ad seruum in quantum homo: cum ratione humanitatis indulgeat seruituti et est seruus potest scire domino multas gratias de hoc quod non vitium eo quanto peius possit: sic amicitia locum habet inter eos. Ad idem est alia ratio Aristoteles. talis. circumscripta humanitate dominus vteretur seruo suo ad omnem suam utilitatem sicut artifex instrumentum suo sed artificis ad suum instrumentum non est amicitia. quia non est amicitia ad inanimatum. vel saltim circumscripta humanitate dominus

utere seruo sicut equo vel asino suo sed ad equum vel asinum non est aicitia neque iustitia. et neque ad seruum in quantum seruus. Item ad corpus circumscripta anima non est aicitia. quia corpus non redamaret. sed seruus non est serui nisi ratione corporis ut prius dicebatur et cetera. Rationes a principio questionis adducte satis procedunt viis suis si quis attente consideret.

Et sic sexto quod vterque pro magis amat filium quam eum? Potest argui quod pro magis amat filium per rationes que in xiiii. questione adducte fuerunt ad probandum quod excellentior et melior magis amet inferiori quam eum. et per rationes que ibidem posite fuerunt ad probandum quod rex magis amet subditos et magis eis benefaciat quam eum. quia Aristoteles. aore prius ad filios assimulat amorem regis ad subditos. et patet ille rationes breuiter colligi. Prima est auctas Aristoteles. explicite de rege qui de patre. Secunda est quia pro magis bene facit filio quam eum: cum det sibi esse nutrimentum et doctrinam quam magis amat eum quam eum. cum sit pro amico benefacit amico. Tercia est quia aicitia est virtus vel fundatur in virtute: in virtuosioris est magis amare. decem autem patre esse virtuosior. Quarta ratio est quia amare est melius et nobilior quam amari. ideo magis debet attribui nobiliori. Quinta ratio est quia amor superioris ad inferiori videtur esse ad benefaciendum et est amor amicitie. amor autem conuersus videtur esse ad bene recipiendum: et est amor concupiscentie. amor autem amicitie est multo potior quam concupiscentie. Oppositum etiam potest argui per rationes in predicto loco adductas ad probandum quod inferior magis debet amare superiori. quam sic colligi potest. Prima est quia filius maior bonum impendit patri quia honorem qui est maximus bonorum: quod homo potest alii impedire quanto huius. Secunda est quia oportet analogam fieri amationem scilicet meliorem magis amari quam amare. Tercia ratio est quia aore cum sit actus appetitus videtur nobis conuenire propter indigentiam: et filius est indigentior. Quarta est quia filius magis tenetur patri quia recipit ab eo plura bona. Item filius debet amare patrem sicut homines deum dicit Aristoteles. homo autem maxime debet amare deum ideo magis quam seipsum. In prima questione huius octauam distinctum fuit de aicitia. et adhuc alia distinctio non illi distorsit scilicet consona potest nunc dari de ea. videlicet quod triplex est aicitia scilicet vna naturalis potentia quam nihil aliud est quam debita consonantia proportio vel conuenientia etiam adiuncte et ad vnum principium primum in mundi constitutione. vel etiam partium vniuersi cuius totum in ipsi totius constitutione abique cognitione mediante. de qua aicitia locutus fuit empedocles in sua scia naturali. et de hac aicitia non est cura ad prius: eo quod aicitia prius ad filium et eum est mediante cognitione alii

enim homo hoc amore equum diliget quemque puerum sicut suum filium ille enim aore naturalis est idcirco ad quocumque consumile et eiusdem speciei si sit equis approxiatio vel remotio. vbi gratia sicut hec aqua illi aqua coniungitur et continuatur propter similitudinem: ita omni consensu aque continuatur si approxiatur: et sicut per odium naturale hec aqua illi igne extinguitur et corrumpitur: ita omni alii pro similitudine extinguitur et corrumpitur. Secunda aicitia vocatur amicitia malis quam fundatur in appetitu sensitivo mediante cognitione sensus: ista enim conuenientia solus aliqui vocari naturalis in quantum ab appetitu sensitivo non libere elicitur. sed necesse est exigentia obiecti appetibilis et de se sponte corporali ipsius appetentis et hec aicitia est prius in quantum pro ad filium in quantum filius et eum. et non est pro prius hominibus quia prout multis animalium. cum in eis inueniatur pro filius sicut in hominibus. et quia quocumque brutum non minus bellare videtur et morti aut periculis et omni sollicitudine labori se exponere pro filiorum nutrimento aut salute quam homines. et neque minus etiam sepe viros et mulieres ratione carentes: que ea viget. Et de ista aicitia secundum Aristoteles. videtur mihi esse dicendum quod prius est magis amare filium quam eum. ad quod probandum sunt multe eius rationes. Prima est quia ceteris partibus appetitus sensitivus sit interior si firmitus fuerit iudicium sensus sed partes firmitus sciunt quod filii sunt ex ipsis quam filii sciunt quod sunt ex illis. ideo et cetera. Secunda ratio Aristoteles. est licet non ponat eam in ordine est tamen talis. quia non solum homines sed etiam animalia bruta conuenientia videtur se longitudine temporis magis ac magis amare propter assuetudinem. sed longiori tempore partes dilexerunt filios quam eum. quia partes confestim natos diligunt: hi autem scilicet filii procedentes temporibus partes diligunt intellectum vel sensum accipientes. et cetera. Tercia ratio talis est. actus aoris est tendere in amatum vel vnum se amatum: et si non corporali tamen secundum affectum. sed naturaliter hoc magis prout prius respectu filii quam eum. patet enim in consensu quasi seipsum infundit in filium et approximat se filio. filius autem non se infundit in patrem: sed exit ab eo quasi se elongans ab illo. Et confirmatur quia motus interior respicit ad finem ad quem tendit quam ad terminum a quo recedit. pro autem quasi tendit in filium ponens eum in esse: filius autem ab eo recedit. ideo et cetera. Et hec ratio potest sumi ex illis vbi Aristoteles. et magis approximat quod a quo genitum quam factum facienti. Quarta ratio est: quia obiectum naturaliter mouet potentiam tanto fortius quanto est ei proximus ideo magis amatur quod est amatum proximus filius autem est proximus patri quam eum. quia filius est quedam pars patris et quasi de eius substantia pars aut magis videtur esse eadem toti quam toti parti. quia pars secundum se totus est eadem toti: totus autem non secundum se totus est ideo parti et cetera. Et ista sententia tetigit Aristoteles. in his vbi. quod

in brutis i quibus videm⁹ nō ex lōgiori tēpore maiorē fieri aicicia matris ad filios: sed magis amicitie dissoloz fieri: cū filii fuerint exle sufficentes querere victū: et oio cū supuenerint noui filii. ymo etiā et hoc videt⁹ in mulieribz sepe cōtigere scz q̄ sēp habent ad filios postremos maiorē aicicia. videt⁹ ergo mihi q̄ hac naturali aicicia matres diligunt filios et seruēt⁹ q̄ patres et cōstanti⁹. q̄ natura agens prop⁹ finē facit spres in dispoibz melioribz et cōuencioribz fini si non fuerit impedita nō abundās i supfluis: nec deficiens in necessariis aōr autē māt⁹ ad filios est oīno necessarius ad eoz nutritionē et educationē: nō solū amor remiss⁹ et leuis transit⁹: sed am⁹ et intē⁹ valde et cōstans ppter magnū et mltiplicē laborē et cōtinuū cōtingē. ē in nutritione et educatoē filiorū: quē mater non sustineret ex leui aōre: etiā autē labor et tā cōtinuū patris circa filios non est necessari⁹ sicut neq̄ tātus amor patris ad matrē. ergo seruētior et cōstantior debet esse naturalis aicicia matris ad filios q̄ patris: saltē donec filii fuerint enutriti. Et videt⁹ mihi q̄ expiētia mltū docet cōstātia aōris matris ad filiū in huāna spē. q̄ nūq̄ videmus eā ppter quācūq̄ filii maliciā ipm delinqre: s3 sepe ei subuenire patre nesciēte vel nolēte. Itē etiā aōre cōsuetudiālī corroborate aōre naturalē mater magis videt⁹ amare filiū q̄ pater: saltē in toto tēpore infātie et puertie: q̄ cōtinuit ei magis continue. Tamē roābiliē cōcedēdū est q̄ filius cū puenit ad etatē tendēs naturalr ad altiores actiones et extra domū incipit sequi patrē magis q̄ matrē. et tunc incipit crescere vel crecēt in prē aōr cōsuetudiālī: et diminiūt in matrē. et pōle quēs etiā aōr nātālis i prē aōre illō supuēiente acuit⁹ et in matrē ebetat⁹. Debet et cōcedi q̄ aōr patris ad filios debz esse melior et noblior quā amor matris. q̄ aōr pris ordiāt⁹ magis ad itroductoēz filiorū in mōribz et actioibz excellētoribz. amor autē matris magis ordiāt⁹ nātāle ad nuttionē corpis et necessitatē. et hoc est valde rationablē. pater enī cū sit melior et excellētior matrē: debet eē pncipiū nobliorū opōnū et q̄ fili⁹ quasi habz aīāz a patre: et corp⁹ q̄ a matrē roābile est q̄ amor matris ordiēt⁹ ad pfectoēz corporis: et aōr pris ad pfectionē anime modo ille amor est melior et noblior qui ad meliorē et pfectōrē finē ordiāt⁹. Si q̄ magis amare itēdi m⁹ idē q̄ amare aōre intēriori: credēdū ē q̄ matres magis amāt filios: s3 si p magis amare volum⁹ intēdere idē q̄ amare aōre meliori: cōce

dēdū erit q̄ patres magis amāt. Et p detā forte soluitur alia que⁹ possibilis fieri. scz vtrū filii magis amāt prēs q̄ matres vlt⁹. Credo enī q̄ aōr filiorū ad pntes fūdat⁹ naturalr sup idigētia et est ad bene patiēdū magis q̄ ad bene faciēdū iō filii magis nātāliter debēt diligere illū quo magis indigēt et a q̄ magis bñ patiūt⁹ modo filii magis indigēt matrēz a pncipio quia primū oportz corp⁹ nutriri et pfcī: q̄ est officium matris. ergo magis diligūt matres a pncipio: s3 pfectō corpore: credo q̄ naturalr incipiāt magis amare prēs: quia tūc indigēt magis atē pfectoēz accipe et excellētorēs exercere actiones q̄ optz fieri p auxiliū et doctrinā pris. ideo et. Tūc ad rōnes rādendū est. Ad pma et scōā dicendū est q̄ ipē bene arguūt q̄ aōr patris sit melior et noblior. sed non q̄ sit intērior. Ad aliā dicendū est q̄ s3 simplr loq̄do filius magis sit a patre q̄ a matrē: tūc in pncipio etatis id q̄ est a matrē scz corp⁹ indiget pfcī magis q̄ id q̄ est a patre ppter q̄ tunc mater magis amāt filiū q̄ pater. et fili⁹ magis matrē q̄ patrē vlt⁹ dictū ē. Et eodē pcedit alia formatio istius rōnis. Ad aliam potest dici q̄ amor cōsuetudiālī patris est cōstātor q̄ esset amor cōsuetudiālī matris: si circūscribere amor naturalis. tū ex necessitate p finē natura fecit in matrē amorē seruētiorē et cōstantiorē. Ad vltiāz dictū fuit quomō filii magis amāt patres aut matres. Rōēs autē ad oppōitū bñ arguūt q̄ aōr nātālis matris si intērior: ymo etiā et amor cōsuetudiālī: in pncipio tamē etatis. hec de q̄ ne.

Ecimo octauo. Querit⁹ vtrum viri ad vxorē sit aicicia scōm naturā. Arguitur q̄ non q̄ viri ad vxorē aicicia ē detiāte hū⁹ ad hanc et eō: non cōlz ad quālz in drnter: sed scōm naturā robū⁹ non magis ē detiāte ad marotā q̄ ad quālz aliā: nec marota ad robūū q̄ ad quālz aliū. ergo aicicia sic deteminās hūc ad illā nō ē nātālis. Itē hō nātāle aīat ē et cōmunicatiū vlt⁹ oādī pō politice ergo non videtur q̄ secundum naturā. vnus debet se determinare ad vnā et vt maxime q̄ nātāle ē per quod finis naturalis scz prolifica⁹ maxime attingeret quod fieret. si vnus non detmineret se ad vnā quia vnus vir posset secundare plures mulieres: sicut vnus gallus gallinas et vnus taurus plures vaccas. ergo vt prius concluditur q̄ amicitia determinās hunc ad illā nō ē nātālis. Itē hoc nō pōt esse p naturā generis q̄ videm⁹ in pluribz spaciēbus animalū vnū marē nō se

detmiare ad vnā femellā vt in caib⁹ in porcis in aibus vt gallis et sic de multis aliis. nec illō videt⁹ esse p naturā speciei: cū int ceta animalia hō sit aīal maxie cōicatiū. Itē religiosi peccarēt vouēdo castitatē: q̄ agerēt cōtra naturā. et nihil est bonū eoz: que sūt pter naturā vt dicit⁹ septio politice. Itē illud nō videt⁹ esse fm naturā q̄ a voluntate libe elicī⁹. s3 q̄ robinus amore cōiugali amat mariotā magis q̄ aliā. s. ē ex libtate voluntatis. vñ videmus sepe fieri ptract⁹ mere voluntarios int parentes anq̄ hec illi det⁹ i vxorē. g. et. Item puziū sit aliē et alr fm diūfas leges. et in aliqbus legibus vnus nō detmiatur ad vnā. sed naturale vbiq̄ habz eandē potētia et vbiq̄ sit simlr vt dē qnto h⁹ g. cōiugū nō ē naturale nec p pns aicicia cōiugalis. Et q̄ neq̄ qlibz vxor amat virū suū. Itē argumēto platonis. put recitat scōo politice arguit⁹ sic. q̄ est melius ciuitati hī est fm naturā. cū nihil horū q̄ pē naturā sit bonū. s3 plato ait melius esse ciuitatibus q̄ omēs mulieres sint oibus viris cōes q̄ q̄ appropriēt. ppter hoc q̄ ciuitas esset magis vna et magis vniformis: et sic essent in ea cōrouer sie miōres. ppter pprū enī et diuisū bellāt ones esset etiā maior aicicia int ciues: q̄ quilibz vir quēlibz puerū amaret tanq̄ suū filiū. et omīs viri amaret se tanq̄ frēs. g. et. Oppositū dicit A. et. Vltū fuit in scōā q̄stioe scōi libri q̄mō naturale siue scōm naturā multis modis accipi⁹. de qb⁹ modis apparz stati q̄ in pposito sit dicendū Cōstat enī viro et vxori nō esse aicicia casualit⁹ nec per violentiā neq̄ per artē neq̄ supnaturalr. ergo est eis scōz naturā: put naturale distiguit⁹ cōtra casuale/violētū/artificiale/ et supnaturalr. S3 pōt dici q̄ de eis nō est aicicia scōm naturā. put naturale distiguit⁹ cōtra animale vel volūtariū cū ipsa nō sit in eoz appetitu nisi mediāte cognitione. Itē nec est scōm naturā put naturale distiguit⁹ p accitāle seu cōtingēs. q̄ nō de necessitate est q̄ vxor amat virū. cōtingit enī aliq̄s odio hē viros suos. Et si naturale dicat⁹ alicui illud q̄ est sibi cōuēiens scz. put naturale distiguit⁹ p discōuēiens: dicit⁹ q̄ viro et vxori est amicitia naturalis. q̄ cōuēiens est eos cōiuē per vitā vt videbit⁹. tēs at valde pūciēs ē amare se iuicē. S3 adhuc forte p mōs dictos dicit⁹ aliqd alicui scōz naturā existē: ex eo q̄ natura ipz ad hī icliat: vel etiā detiāt si nō fuerit ipedita. et sine dubio talis est finis vnus cuiusq̄. sp enī natura agit p finē et ad finē debitū vnicuiq̄ icliat ipz et detiāt ipsū vt p3 Z^o phicorū. et q̄ finis vnus ē q̄

est ei⁹ bonū et omne q̄ ē bonū alicui est sibi cōuēiens. iō maiestū est q̄ ille mod⁹ est idē pōri vel sibi ppinqu⁹. Et iterū si natura icliat ad finē. optz et q̄ icliat ad media per que finis ille pōt acquiri et saluari. ideo etiā talia media dicūt⁹ existere scōm naturā. Et credo q̄ de istomō fm naturā intēdit A. et q̄ viro et vxori sit aicicia scōm naturā. Ad cū⁹ euidentia. Sciēdū q̄ duplex pōt esse finis mulieris et viri q̄m spectat ad pfectōz. vn⁹ ē filiorū pcrea⁹ alter ē sufficiētia ad viuē bene: et isti fines cōuēiunt eis scōz duplicē corū cōsideratoēz. vir enī et mulier cōsiderari pnt vno⁹ inq̄tū pfectū sit in huāna natura: alio⁹ scōm q̄ vnusq̄q̄ mltis indiget ad bene viuēdū. modo finis pfecti inq̄tū pfectū est largiri aliis pfectoēz et esse. iō viro et mulieri fm pfectoēz ipōrū i huāna natura sit ē filiorū pcrea⁹ et nuttio et totalr corū pductio ad pfectoēz. s3 nature idigētis scōz q̄ est indigēs finis ē bonū illōz q̄ supplēt ei⁹ indigentia: s3 p q̄ ipā sit sufficiēs. iō finis viri et mulieris fm q̄ sunt nature mltiplr indigēt ē sufficiētia ad viuē et ad bñ viuere. his vñis dicēdū ē pmo q̄ cohabitā⁹ viri et mulieris ē naturalis. q̄ p hoc et nō alr finis eoz qui ē filiorū pcrea⁹ at tigit⁹. tale at p q̄ vnusq̄q̄ q̄ sit attigit⁹ vnicuiq̄ naturale vt dictū ē. Itē cū natura nō min⁹ debet at eē sollicita de spēbz pfectōribz q̄ ipctis: et cum natura ad spēs brutorū ppetuadas icliat masculū et femellā ad pūctioēz: roābile ē q̄ et etiā naturalr faciat in huāna spē. Scōo dico q̄ insolubilitas cōiugii in huāna spē ē nātālis. p⁹ pp⁹ plē q̄ idiget diutissia educatoē et doctrina ad q̄ vir sine muliere nō sufficēt neq̄ mulier sine viro. Scōo ppter sufficiētiā ad bene viuē. q̄ sic dicit A. et cōfesti diuisa sunt opera et sunt alia viri et vxoris sicut videri debet in economica: ppter q̄ neuter per se esset sufficiēs ad bene viuere. sufficiunt autem ad cōe ponentes pprā. Itē alr bonū doctū non saluaretur ditie nanq̄ non cōtregarentur sed potius dissiparentur dū quilibz pro sorte sua augmētanda subtraheret alteri q̄m posset. Tercio dico q̄ appropriatio viri et vxoris scilicet q̄ vnus vnice coniungatur est naturalis: nō q̄ de ratione generis cum in multis aīalibus videat⁹ plures femelle sequi vnū marē. sed ratioe spēi quia si essent plures viri ad vnā mulierē: incertū esset ad cū⁹ esset proles: ppter q̄ paret sollicitudo requisita ad nutritionē prolis et doctrinā et quia vnus sufficit ad secundādum vnā mulierem. in superfluis autē abundare nō est nātāle. ymo sicut dicit albert⁹ multitudo virorum impedit

impugnatores. quia propter frequentem coitum matrix lubrica caret et non potest bene retinere semen iectum. Si autem esset unus viro plures mulieres: non sufficeret iterum ad eas et plures earum viri sollicitudo: esset sepe inter mulieres rixa in domo. et sic periret bonum domesticum propter quod nos videmus in brutis animalibus esse mare unice femelle: ubi femella non est sufficiens nutrire et educare plures. nec coram seposito videmus fieri: donec plures fuerit ad complementum producta tamquam ex parte secundum naturam in talibus approximatione et in sepe abilitate masculi et femelle. Ex dictis concludi potest quod viro et uxori sit aicitia secundum naturam: quia non est possibile plerumque plene bene coniunctum et appropari ad totam vitam sine aicitia. Item viri et uxoris ad filios est naturalis aicitia: et sic dictum est prius ad hoc autem consequitur quod ipsorum adiunctio debet esse aicitia. quia necesse est amare et amicos amicos et amantes quos ipsi diligunt et dilectos a dilectis sibi ut de seculo rhetorice. Et ista ratio est in isto viro notat cum dicitur: coniunctio autem id est confirmatio talis aicitie sepe viri et uxoris filii videtur esse propter quod et steriles dissoluntur. filii enim contra bonum ab obsequio: contra autem contra. Sed dubitari potest quis illorum magis amat: an vir uxorem an uxor virum. Ad quod secundum prius dicta videtur esse dicendum quod vir magis amat uxorem et amore nobiliori. quia vir ad uxorem est sicut excedens ad excessum sicut perfectus ad imperfectum: sicut dans ad recipiendum et benefactor ad beneficiatum: vir enim plene dat uxori et uxor eam recipit a viro. modo dictum fuit quod ille amor est verior et melior et nobilior qui est ad beneficiandum et qui fundat in profectio: quod ille qui est ad bene recipiendum et qui fundat super indigentiam. Ad rationes igitur respondendum est. Ad primam dicendum quod non est naturale quod robur detur se ad maritum potius quam ad hanc. sed naturalis est quod detur se ad aliquam. et accidit ut est mere voluntarium quod sit illa. Ad aliam concedendum est quod homo naturaliter est animal coicatum: sed non ad omnes et quantum ad omnia. sed ad eos et quantum ad ea quae expediens est coicare ad attingendum fines vite humane. et sicut possit plures fecundare: tamen aliud obest sepe quod pater non sufficeret ad debitam sollicitudinem circa omnes ut dicebat. nec est sine devaccis et gallinis eo quod in talibus femelle prout plene emittit sine adiutorio masculorum. Ad aliam dictum est iam quod homo est animal coicatum. sed non quantum ad omnia. Ad aliam concessum est illa aicitia esse voluntaria. sed tamen ad eam natura inclinat et ad approximationem unius ad unum: sed non ad hanc magis quam ad illam sicut dictum fuit. Ad aliam dicendum est quod ubique est idem modus coniunctio viri et uxoris quantum ad substantiam coniugii: et quantum ad detur

tores unius ad unum et quantum ad insolubilitatem: nisi dicitur sitas coniungat ex prava consuetudine patrie sicut in lege machumeti vel ex pravitate doctrine vel ex consuetudine aut nature personarum. Verum est tamen quod solennitates in coniunctioe sunt aliter et aliter apud diversos seculorum institutiones mere voluntarias diversarum legum vel patrum. Ad aliam respondet aristoteles sufficiens seculo politice: non enim esset bonum civitatem esse maxime unam. oportet enim domum esse magis unam et optime in civitate non omnes esse cives. qui enim faceret totulares et panones et alia plura quibus plurimum diffusis et per eosdem fieri non possibilibus indiget civitas ad salutem: nec est verum quod omnes viri amabunt omnes pueros tamquam filios immo nullos sic amabunt: quia ignorabunt qui sunt sui qui non. nec erit circa pueros sufficiens sollicitudo. quia sicut dicitur seculo politice mima cura sortitur quod plurimum est contra de propriis ei maxime curat de coisibus aut minus quam quantum unicuique attinet. et vide locum illum si velis

ecio nono Queritur utrum in aicitia propter vitium le solium vel maxime fiat accusationes et querelae. Ad quod non quia aicitia pertinet ad filios non est propter vitium. est enim ad largiendum non ad recipiendum sicut prius dicebatur. aicitia vero filiorum ad parentes est magis propter vitium seculum ad recipiendum. et tamen seculum pentes filios accusat apponentes obiurgationes et aliquas penas et punitioes filii autem non sic accusat patres neque sic hoc eos deceret. Item aicitia amatorum non est propter vitium: sed propter delectabile. et tamen in ea sepe sunt accusationes et querelae: immo quasi sepe. Item sicut aliquando contingit in vitilibus non recopensare indignum: ita et in delectabilibus ergo ita hic sicut illic contingunt accusationes et querelae. Item non minus contingit in malos esse aicitiam propter delectabile quam propter vitium. sed mali sepe sunt accusandi et tamen Item opposita nata sunt fieri circa idem: sed circa aicitiam propter honestum sunt collaudatores. contra circa eam contingit fieri vituperia et accusationes. Oppositum dicitur et in his verbis. sunt autem accusatores et querelae in ea que secundum vitium aicitia vel sola vel maxima rationabiliter. Ad hanc sufficientem detur ista ratio. Primo enim dicendum est quod in aicitia propter honestum nunquam sunt accusationes aut querelae quia accusationes et querelae non cadunt in aicos nisi quando appropinquat unius quod alter non amat ipsius vel non sibi benefacit quantum desiderat vel quantum putat hoc debere fieri. sed in aicitia propter honestum utique facit alteri quantum ille desiderat. quia in quinta questione dictum fuit utrumque amicorum hoc amicitia esse vitiosum. vitiosum autem faciunt quocumque secundum rectam rationem optime: et quoniam et ubique: et quod

nec aliqua alia vel aliter vellent sibi fieri. ergo aicitia vitiosa faciunt sibi iunctioe quocumque et quod cumque vitium desiderat vel putat esse faciendum. Item aicitia propter honestum sicut cum sit vir bonus nihil peteret ab amico in honestum et aliter propter esset facere omne quod honeste fieri posset ergo nulla est ibi occasio accusationis vel querelae. Secundo dicendum est quod in aicitia propter vitium putat ipsa distinguunt ab aicitia propter honestum nate sunt sepe fieri accusationes et querelae. quia homo concupiscit si non fiat sibi quod appetit et quo indiget: et accusat alterum si non fecerit id quod credit ipsum esse facturum et debere fecisse. sed aicitia propter vitium non facit aliter quantum ille appetit nec quanto indiget nec quantum credit debet sibi fieri ergo tamen minor statim appropinquat quia aicitia propter vitium sepe sepe intendunt lucrum et hoc credit ab amico sibi fieri. quia ob hoc amat eum et sic vitium talium aicorum appetit ab amico plus accipere et minus facere: et credit ita debet fieri. ergo neuter vult facere quod aliter appetit et credit debere fieri. Item tales aicitia cois sunt cupidi aut oino avari. tales autem nunquam creditur satisfactum esse eis: et sepe creditur nimis fecisse: propter quod concupiscunt et alios accusant. Tercio dicendum est quod etiam in aicitia propter delectabile contingit prout accusationes et querelae propter hoc quod delectationes sensuales transitorie sunt et cito vitium in tedium. propter quod contingit aliquando altero aicorum volente delectari: alterum esse at tedium et non vellevit non posse delectare illum et ita non sit illi quod appetit et quod credebat sibi debere fieri. Quarto dicendum est quod multo magis habent locum accusationes et querelae in aicitia propter vitium quam in aicitia propter delectabile. primo quia vitia sunt nobis magis necessaria quam delectationes sensuales in tantum quod non hitis vitilibus cessaret delectationes. id appetit nititur fortius in vitia. modo quanto aliquid magis appetit tantum magis concupiscimus si non obtineamus. Secundo quia si aicitia propter delectabile non prebeat nobis delectationes desiderata: magis possunt appetitum nostrum remediare quasi aicitia propter vitium non preberet nobis vitium affectata. quia si quis concupiscit delectari et aicitia delectet nos: bene est. si vero estis ex his vel attendat non delectet nos possunt ab eo ipsi volente recedere: et querere alios delectantes quod plimam facit iunctioem vel est sine detrimere. sic autem non est in aicitia propter vitium. quia si aicitia non prebeat nobis vitium quantum sita et spatia: difficile vel in possibile alium iunctioem ea nobis prebere modo certe (sicut dicit aristoteles) ridiculis videtur accusas si facili possit in spatium vel desiderato remedium apponere. Tercio quia in aicitia propter delectabile aicitia coiter in actu suo propter et delectat aicitia delectatur. et si vitium adipiscendo quod desiderat tunc aliter quod

affectat quibus factis: nullum habet locum accusatio vel querela. unde in hac proprietate hec aicitia maxime conuenit cum aicitia vitiosa. sed in aicitia propter vitium attingit seculum. quia cois aicitia non code actu delectat vel lucrat simul et replet indigentiam aicitia. immo magis subuenit do aico minuit in his in quibus appetit et intendit augetur. et sic est natura generare querelias et accusationes. et in hoc habet amicitia valde pruriam vitiosam. Sed tamen oportet notare sicut dictum fuit in sexta questione. quod aliquando contingit aicos propter vitium cois qui eodem cois actu et simul vitium desiderata: quia nullus eorum possit sepe consequi sicut illic exemplificat de comilitibus et conaurgatoribus et comercatoribus et hominibus. et in his non habet locum aicitia. prout nec inducitur nisi dicamus quod adhuc inter tales amicos propter vitium et amicos propter delectabile habet inter est quod in vitilibus illi actus quibus cois lucrum acquirunt sunt istos et duri. propter quod unusquisque sciens quod fecit et non quod aliter fecit putat se plus laborasse et alteri minus et per se credit plus lucrum sibi debere. et sic iters sunt accusationes controuersie et querelae. In delectabilibus autem quia actus sunt agentis delectabiles. qui plus agit plus obtinere putat eius quod appetit et ita non concupiscit nec alium potest accusare quam seipsum. Notandum etiam quod ubi sunt inter amicos aicitia dicitur fore generis. puta quod hic amat propter delectabile et alius propter utile contingit valde rationabiliter accusationes et querelae. ubi gratum amicitia inter delicta diuinitate et pauperem ioculatorum. vel inter senem luxuriosum ac turpem et iuuenem pauperem ac lasciuum. quia neuter in hoc quod aliter tunc delectat. sed in eo solo quod recipit. et sic vitium plus dedisse putat quam recepit quia quod non delectat semper nimium esse putamus. et quod delectat semper iudicamus esse modicum propter quod sequuntur accusationes et querelae. Ad rationes. Ad primam dicendum est quod pertinet ad filios non sunt propter accusationes sed potius excusationes propter ignorantiam iuuentutis: nec sunt ad eos punitioes sed castigations. dicit enim punitio et castigatio sicut dicitur primo rhetorice castigatio quod est patientis gratia est. punitio autem facientis ut fatiatur. pater ergo propter non accusat filium neque punit. sed reprehendit eum et castigat ad docendum. Ad aliam concedendum est quod inter amicos amore hereos cadunt valde sepe accusationes et querelae. sed hoc non est ea ratio qua talis aicitia est circa delectabile. immo hoc eis puenit ex proprietate sue speciei scilicet quia neuter amicos potest velle quod aliter amet nisi si ipsum solum. et semper timet de opposito propter multociens et facili accidere oppositum et propter conuenire sepe et coicare cum aliis amicitia et iocose

ex malicia tua occasio abfoluit te a debito. g. rē. Intelligendū tñ sane quō malicia recipiētis pōt esse rōnabilis occasio penitētie bñfactoris. absit enī q̄ vnq̄ alicui debeat displicē de suo bñficio ea rōne qua pcessit ab eo. q̄a bñpcessit si bñficiū fuit. de bono aut vt bene est vel bñ fuit nunq̄ est penitendū. Sed rōnabiliter displicē potest bñfactori de bñficio q̄tū ad materiā bñficii ea rōne qua reposita est apud talē qui male vtiē ea. Item licz qui penitēdo dedit nihil bñ fecerit: tñ bonū fecit. r. licz a tali recipiendū sit vt ab aīco quia nō est amicus nec vult esse tñ a tali si fuerit diues et potens recipiendū est in casu necessitatis vt a debitore qui ex debito moris a liq̄uoribz indigētis succurrere teneret. Et nō puto q̄ sit incōueniens tali aliquantū retribuere in licitis seruiciis ac debitis reuerentiis non quia bñfecit vt simus sibi obligati: s3 vt sicut bonū fecit debitū: ita faciat itato r. ne occasione nō faciendi assumat. Nūc est videndū de aliis casibus tactis in arguendo: vt per hec possint solui argumenta. Et p̄mo cōcedendū est q̄ impotentē nō oportz retribuere nullus enī obligat ad impossibile r. vt dicit A. r. impotentē neq̄ dignificabit vtiq̄ debere retribuere. sed rarissime cōtingit a deo fieri impotentē. si enīz non potest retribuere in pecūia: potest tñ in reuerentiā vel amore aut cōmendatione v̄bali. aut in oratione ad deū vel saltē retributio intus facta est si pfectā voluntate h3 de retribuēdo si possz. De sc̄do argumento difficile est ad scrupulū distigere: tñ possunt p̄i cōclusiōes cōiores. Prima est q̄ creditori effecto malo reddēdū est legalē mutuationē. quia ille de illa haberet corā iudice actionē. r. iudicare pro eo. q̄ non fieret nisi esset sibi retribuendū vel reddendū. Nec obstat si fiat peior quia hoc non est ex tua sed ex sua culpa: cū feceris id ad quod tenebaris. Secūda cōclusio moralē mutuationē sc3 que fiebat modo simplicis donatio nis effecto malo non est reddendū in quibuscūq̄ boīs in quibus esset et reddendū si essz bonus quia nō semp est retribuēdū in cōsimilibus muneribus seu donis sed in his que recipienti conueniūt mō non eadē cōueniūt bonis r. malis. In nullo igit̄ erit sibi retribuēdū q̄ cederet in augmentū malicie ipsius. Nec obstat si in te ferat querimoniā r. accusationē dissoluentē amicitia q̄a oportuna ē dissoluācia tal̄ amicitie. nec oportz satisficē maliciis p̄grētū. nec sēp timē accusationes ip̄orū. Tercia cōclusio est q̄ illi ē retribuēdū quīs effecto malo: quia bona sūt du-

plicia que possumus nobis adiucē retribuere. quedā quibus mali male vterent. alia quibus malicie succurrēt: vt sunt morose persuasiones r. moitiones r. intēdū obiurgationes r. punitiones r. talia fm̄ status hominū r. morborū indigentias sūt enī medicamenta multa anime r. corporis r. vt dicit A. r. nono huius magis adiucēdū ē ad morē q̄ ad s̄niam. tunc arguit sic. si malo effecto non esset retribuendū: r. eēt ne in peior fieret. s3 ppter medicamentū anime non peior fieret. ergo in his est retribuendū. Confirmat quia bñfactor tibi obligauit te sibi ad hoc: ab hac aut obligatione nō apparz quō possis absolui: nisi retribuendo: vel nisi ille tantū aut magis faciat tibi malū: q̄ p̄us fecerat t̄ bonū. bñfactor at mal⁹ effectus nihil forte mali fecit tibi. igit̄ remanes illi obligatus. Cuius etiā signū est quia si itato fieret bonus deberes ei retribuere. sed quicūq̄ alii obligatus est debz ei satisficere loco r. tpe oportunis si cōmode pōt. sed tunc est tpus oportunū satisficendo q̄n bñfactor plus idiguerit. indigz aut maxie si sit malus: quia defectior seu defectuosior est indigētia bonorū anime q̄ corporis ergo tūc maxie est retribuēdū. Itē si bñfactor idigz apud corpus: tu debuisses ei succurrere sed magis est aīme succurrēdū q̄ corpori. cū igit̄ sc̄dm aīmā indigeat: si a t̄ factus sit malus: tūc maxie debes succurrere si potes. tertia rō conlequit̄ ad hoc q̄ non semp est retribuendū in cōsimilibus muneribus q̄ enī danti nimis obesset r. non pdesset recipienti nunq̄ esset offerendū. s3 in alio essz faciendū retributio. vt si paup recipit pecuniā ipse retribuet honorē r. reuerentiā. Ad quartā dicendū est q̄ purū donū non in hoc differt a mutuo q̄n recipiēs non teneat ad cōdignā retributionē. sed differt a mutuo legalī r. p̄ illime dicto: quia recipiens tale mutuum obligat alii in tanto r. tali. r. si nō satisficiat alii habebit actionē iustā p̄ eū. nō sic at esset de dono puro nec de morali mutuo. Purū aut donū a morali mutuo differt. p̄mo ex donātis intensione. quia ille donat sub spe rehabendi: alii vero non. sc̄do ex pte recipientis: quia recipiens purū donū debet ipsū recipere tanq̄ ab amico. ppter honestū vel tanq̄ a multo potēiore se. alter aut tanq̄ ab amico ppter vtile tñ. Tercio ex parte retributionis quia retributor mutui moralis in retributione debet aliquantū reducere ad memoriā acceptū beneficiū vt notet q̄ intētionē bñfactoris sūt satisfactū. retributor aut donū pari non oportz q̄ de bñficio accepto faciat aliquantū mensiōnes

ne videat p modū mutui recepisse q̄ alter pure donauit De q̄nta rōe dicendū est q̄ q̄ dedit sub spe rehabendi id est q̄ p modū doni accōmodauit si indigeat nō est incōueniens q̄ excitet recipientē ad retribuendū. vbi recipiēs esset. potēs r. oblitus esset vel nimis tardaret ad retribuendū. Ip̄m enī excusant circūstantie. s3 (vt bñ dicit Seneca) nō sit huius grauis excitatio r. acerba. ne in odiū bñficia adducat s3 intēniat ammonitio verecūda. q̄ nō poscat nec īus vocet. Nec obstant auctes in oppositū adducte. q̄a vt dicit Seneca sexto de bñficiis propter acerbos exactores repetere phibemur. nō vt nunq̄ fiat. s3 vt parce. Sed videf̄ mihi q̄ qui puro dono donauit nunq̄ debet incitare recipientē ad retribuendū. q̄a ceteris paribus donū purū est actus liberalitatis vel amicitie nobilior r. excellentior q̄ sit donū sub spe rehabendi. r. nunq̄ nobilior actus virtutis debet in minoris sp̄z pmutari. pmutaref̄ aut statim q̄ veniret intentio rehabendi. igit̄ rē. Sed posito q̄ donator indigeat r. q̄ recipit abundet. puto q̄ nec adhuc esset repetendū. s3 magis velut a principio petendū simpliciter. nulla enī est deordinatio. si indigens petat donū a potente amico vel vicino. s3 ordinis puerfio esset si donū in mutuationē mutaref̄. Sed ptra hoc arguit q̄a recipiēs purū donū peccat. si nō retribuat. nō ne igit̄ eū excitabit vt nō peccet. Nā vt dicit Seneca quoscūq̄ potero. peccare phibebo. multo magis amicū r. ne peccet r. ne in me potissimē peccet. alterū illi bñficiū do. si illū igratū esse nō patior. Ad hoc dicendū est q̄ nunq̄ est faciendū aliq̄ malū r. inordinatū vt inde bonū eueniat. quoscūq̄ igit̄ potero absq̄ mei actus deformitate. peccare phibebo. alii nō peccare aut vt dixi. si purū donū meū mutarez in sp̄m mutatiōis. r. iterū nō phiberē ip̄m peccare. nec absoluerē eū ab ingratitude. q̄a vel incitare eū ad retribuendū anteq̄ teneret retribuere. r. hoc esset valde turpe. vel post r. si sic. iā peccauit. r. iā vicium ingratitude incurrit Causus in sexta rōe tactus cōcessus est. De alia ratione dicendū est q̄ oē retribuere q̄ fit fm̄ v̄tutē r. fm̄ rectā rōem est bonū r. fm̄ seip̄m expetēdū. tale aut est illud solū q̄ fit debitis circūstantiis obseruatis. s3 q̄a possibile est sub indubitis circūstantiis retribuere. iō nō omē retribuere est fm̄ se bonū. Cōcedendū est igit̄ q̄ retribuendū sit. nō q̄ cito possibile est retribuere s3 q̄ cito possibile est virtuose retribuē. sc3 fm̄

dictamē recte rōis. r. q̄n ponit casus q̄ in te bñfactor moriat̄. dicendū est q̄ sibi mortuo retribundū est ad possibile. sc3 vel orādo deuz pro ip̄o. vel ip̄m quis mortuum commēdando. r. ad memoriā reducendo vel etiā retribuendū est ei in psonis heredū r. amicorū suorū aut alio tali mō. Et q̄a nūc tactū est de retributione cito vel nō cito faciendā. ne oporteat āplius sup hoc reuerti. tractare possumus breuiter an sit cito retribuēdū. Arguit enī q̄daz q̄ sic. q̄a retribuere est tribuere. r. cito tribuendū est vt dicebat sup cap̄o de liberalitate. igit̄ rē. Item tarda retributio efficit ingrātū. g. cita gradū. Itē bñfactor dat sine tñino. igit̄ comode pōt ei reddi quocūq̄ termino. Itē festinandū est bñfacere s3 retribuē est bñfacere cū nō retribuere sit peccare. igit̄ rē. Oppositū arguit aucte r. roibus Seneca. dicit enī in 2° de bñficiis. festinat vtiq̄ reddē nō h3 aīm grati hōis. s3 debitoris. q̄ nimis cito cupit soluere dat inuitus q̄ inuitus dat. igratus est. Ad h̄ breuiter dicendū est sicut dicebat p̄us q̄ cū fm̄ indigentia circūstantiarū recta rō iudicat festinandū esse. statim festinandū est. vt si ex fortunio bñfactor statim indigeat auxilio bñficiati. r. si recta rō iudicauerit ad oppositū. oppositū erit faciendū vt si retribuē sit graue bñficiato. r. bñfactori nō p̄sit. vel si bñfactor retributionē nūdā voluerit neq̄ ea indiguerit. minus enī nullius valoris esse censet. q̄ nec indigentem nec volēti offeret. r. oīno nō velle indigentem munus bñfactoris ad tps seruare. s3 ptra voluntatē dātis ei restituere. nō est amicitie neq̄ prudentie. s3 superbie r. auaritie. Sed Seneca sexto de bñficiis de hoc querit̄ dicēs. Quid ergo si nulla intuerit occasio. semp debebo. r. nō det dicēs. debebis. s3 palā debebis. r. cum magna voluptate apud te depositū intueberis q̄re q̄ dignus visus est a quo recipes indignus videf̄ cui debeas. nō mioris animi est bñficiū debere. q̄ dare. eo q̄ opotius h̄ q̄ illud. q̄ maiore diligentia custodiunt accepta q̄ danf. eque delinqt q̄ ad referendū gr̄az suo tpe cessat q̄ alieno pperat. q̄ nimis de bñficio reddēdo cogitat. nimis de recipiendo alterz cogitare putat. p̄stet se in vtroq̄ facilē. si vult recipe bñficiū: referam⁹ reddamusq̄ leti. si id apud nos custodiā recusamus. Nec rōes facte p̄us aliq̄d cōtra hoc pcludūt. sicut enī nō est retribuendū nisi fm̄ dictamē recte rōis neq̄ citius neq̄ tar

dūt p̄tia. Pr̄ia rō de doct̄na deficit q̄a l̄z n̄ sit possibile ad egle retribuē. tñ retribuēdū est ad possibile alit̄ deo nihil eēt retribuēdū. Sc̄ba at̄ rō p̄cedit p̄ q̄rta p̄clusionē. Et de tertia sc̄z q̄tū v̄l q̄nō doct̄ori sit retribuēdū dicef̄ p̄. Et hecde questione.

V Icesimo tertio et ultimo sup octauū q̄rif vtrū p̄ri liceat filiū abnegare. filio vero p̄rem nequaq̄. Arguit̄ p̄ q̄ p̄ri n̄ liceat filiū abnegare. q̄a q̄d aliq̄s scit et sciuit̄ lōgo tpe app̄bavit irroabile ē denegare. p̄r at̄ scit et sciuit̄ et lōgo tpe approbavit filiū eē suū. ḡ r̄c. Itē p̄ris ad filiū est aicitia naturalis. et nihil l̄z facere p̄ naturā. eo q̄ oē tale ē malū. Itē filiū est sic ps q̄dā p̄ris vt dic̄ Añ. et n̄ ē rōabile p̄tē sui relinq̄re. Itē at̄ q̄ p̄r min⁹ possit relinq̄re filiū seu abnegare q̄ eē. q̄a q̄ magis amat. min⁹ p̄t relinq̄re amatū. eo q̄ aicitia ē ligamē tū q̄dā aicorū. l̄z p̄r magis amat filiū q̄ eē. ḡ r̄c. Itē q̄ ē alteri maiori p̄pingtate p̄iunctus. min⁹ p̄t ip̄m relinq̄re. l̄z p̄r est p̄pingor filio q̄ filiū p̄ri sic dicebat Añ. ḡ r̄c. Itē p̄ri n̄ l̄z filiū abnegare nisi p̄t icorrigibilem neq̄tā vt vult Añ. l̄z etiā filio l̄z bñ p̄rem relinq̄re p̄t icorrigibile neq̄tā. q̄a n̄lls malis ep̄uiuedū nisi cā reuocādi eos ḡ ita l̄z filio relinq̄re p̄rem. sicut eē. Oppositū dic̄ Añ. Notādū ē fm Eustratiū q̄ p̄rem denegare filiū i p̄posito nihil aliud est q̄ eū a se et a domo sua expellē. victui ncc̄ia n̄ m̄strare. et ecōuerso etiā filiū abnegare p̄rem ē filiū n̄ velle p̄ri vite ncc̄is sbuenire. vbi p̄t casū p̄r idigēt. et filius abūdaret. Et ex h̄ sequit̄ q̄ sicut aliq̄s est alteri obligat⁹ ad m̄strādū vite ncc̄ia. sic n̄ p̄t eū denegare et sicut n̄ est obligat⁹. sic p̄t. Sc̄do remeōrāda est distinctio obligatiōis data i p̄cedēti q̄stione i obligatiōē legalē q̄ q̄s p̄t cogi de iure. et moralē q̄ q̄s fm rectā rōem tenet. l̄z de iure cogi n̄ debz aut p̄t. Et iterū moralē didi p̄t. q̄a obligatio moralē v̄l attendi p̄t rōē bñficii accepti vel rōē aicitie. vel rōē debite ciuil beniuolētie. dico p̄mo rōē accepti bñficii. q̄a bñficiat⁹ tenet ad retribuētiōem ne videat̄ inḡt. dico 2° rōē aicitie. q̄a ad aicitia spectat beniuolētia. bñficiētia. et p̄cordia. vt dicef̄ p̄. dico 3° rōē debite ciuil beniuolētie. q̄a cū hō sit naturalē aial cōmunicatiū. singuli singul de hūano more tenent ad beniuolētiā. Ex q̄ videm⁹ oriri eē int̄ ex̄neissimos hūanā q̄dā pietatē. cōpassionem vel m̄iam. mō p̄stat q̄ naturali ordie ad beni-

uolētiā sequit̄ bñficiētia si ncc̄itas occurrat. nisi forte oblistat aliq̄d grauamē p̄sone beniuolēti. ita q̄ singli singulis i casu ncc̄itatis tenet ad bñficiēndū si possint. sine aliq̄ ip̄os. v̄l sibi p̄ximox̄ detrimēto. alr̄ ei peccaret p̄t hūanam pietatē v̄l m̄iam. verū ē tñ q̄ hec obligatio a deo debil est. q̄ ex ea n̄lls alteri tenet ad m̄istrādū m̄ationē. neq̄ vite ncc̄ia. iō ad p̄ns nihil de ista obligatiōē. dicēdū ē ḡ p̄ q̄ aliq̄bus t̄pib⁹ sc̄z aq̄ filii possint vti rōē et p̄uidētia. parentes ex legali obligatiōē n̄ p̄nt filios abnegare. Illis ei t̄pib⁹ p̄ntes legib⁹ cogēt̄ ad debita filioꝝ nuttionē et educatiōem iux̄ posse suū et h̄ ē rōabile q̄a leges hūane debēt ad possibile p̄uidē ne hūane creature pereat ex culpa pentū. p̄ p̄ns debēt obligatos ad h̄ astrigē parentes at̄ de iure naturali. n̄ specifico l̄z generali singulorū aialiu p̄fectoꝝ. obligat̄ ad nuttionē filioꝝ vsq̄ ad vsū p̄uidētie. ḡ leges hūane debēt eos ad h̄ astrigē si p̄t naturāz voluerint eos denegare. Dicēdū est sc̄do q̄ p̄ sufficientē filioꝝ educatiōem et nuttionē l̄z p̄nt b⁹ filios denegare q̄tū est de legali obligatiōē q̄a tūc forte filii p̄nt sibi eē p̄uidē de ncc̄is sic p̄ntes ipsi sibi. parentes at̄ ḡuarent si cogēt̄ t̄pibus p̄uidē de ncc̄is. Itē leges n̄ debēt imponi q̄b⁹ plūmi filioꝝ fierēt detiores et p̄ntes plurimū ḡuarent. l̄z si p̄ntes cogent̄ ad sp̄ m̄istrādū filius ncc̄ia. m̄lti filii fierēt valde mali et pigri nolētes laborare. q̄a n̄ eēt ncc̄itati. et p̄ p̄ns p̄ntes n̄ sufficerēt sibi illis. Itē leges in tpe p̄ori fūdite erāt sup debitū naturale et generale singulorū aialiu vt dicebat. t̄li ḡ debito cessante debēt cessare leges ille obligatorie l̄z illud debitū naturale cessat cōpleta filioꝝ educatiōē. vñ tūc videm⁹ i singul brutis parentes filios relinq̄re. iō r̄c. Possibile est tñ q̄ hec p̄clo patif̄ istatias p̄ticulares et locales sic i d̄tibus vbi forte leges ferūt q̄ filii debēt p̄ntibus succedere i hereditatib⁹. aut aliis p̄ticularibus casib⁹ forte ifinitis. De filiis at̄ aq̄ habent vsū rōis et p̄uidētie. manifestū ē q̄ n̄ obligat̄ p̄ntib⁹ aliq̄ legali obligatiōē ad subueniēdū. q̄a neq̄ scirēt. neq̄ possidēt aliq̄ quorū p̄nt nō habeat d̄niū v̄l saltē custodiā et ordiatiōez nisi forte leges aliq̄ p̄ticulares et locales oblistat. de cōi ei lege filii possessio est p̄ris donec vtiq̄ sit pelicon et separet vt dic̄ Añ. q̄nto h̄ p̄t q̄b illo tpe q̄stio p̄ns locū n̄ h̄z Et sit hec t̄tia p̄. Quarto dicēdū est q̄ post t̄ps educatiōis filii. q̄tū est de legali obligatiōē p̄nt abne-

gare parentes abnegatiōē sup̄ exposita: Na leges n̄ ferūt cogētes filios ad nuttionē p̄ntuz p̄t m̄ltā. p̄mo q̄a vt i plurib⁹ p̄ntes vsq̄ h̄nt rōis et p̄uidētie. 2° q̄a vt i plurib⁹ parentes sunt ditiores filiis. 3° q̄a si p̄tingat vtroq̄ paupes eē. tñ filii nimis honorati sūt de nuttionē et p̄uidētie vxorū suarū et filioꝝ suorū. ad q̄s legaliter obligant̄. q̄nto q̄a nō ē naturale q̄ filii nutriat̄ parentes. sicut est naturale ecōuerso. q̄nto q̄a filii a parentibus legalit̄ absolūtū p̄nt liberi aicitias spēales et m̄rimonia p̄trahere. et mercaturas et singulos alios p̄tractus ciuiles. q̄s tunc p̄trahere licet. expedit. sexto q̄a tātū forte eslet vituperiū potenti filio si paupes parentes oino abnegaret. q̄ hoc q̄si nunq̄ p̄tingit. p̄t q̄b leges hoc tanq̄ inuisū sine p̄hibitione relinquerūt. vltimo forte q̄a q̄ parentes dederūt filiis n̄ dederūt p̄ modū mutui. l̄z meri doni. p̄ q̄ n̄lls ad retribuētiōez cogēdus est. Deinde dicēdū est de moralibus obligatiōibus. et erit q̄nta p̄clusio q̄ put obligatio moralis attendit̄ ex pte bñficii recepti. p̄r abnegare p̄t filium et nō ecōuerso. q̄a dicto mō filius quicqd̄ faciat p̄ri. semp̄ remanet debitor. cū nō possit ad egle receptis cōpensare si ad inuicē se habeat fm cōmunē cursū r̄c. sicut dictū fuit in alia questione l̄z q̄tū est ex parte recepti bñficii bñfactor p̄t abnegare bñficiatū. q̄a p̄t quietare sibi debita retribuētiōē. bñficiatus aut̄ q̄diu remanet debitor. nō p̄t abnegare bñfactorē. tenet enī semp̄ ad retribuētiōē. Et hac p̄clusionē (vt mihi videf̄) intendebat Añ. in l̄ra. vbi dicit. p̄t q̄b vtiq̄ videbit̄ nō licē filio p̄rez abnegare. patri aut̄ filiū. debentē ei reddendū. nihil aut̄ faciēs dignū eorū q̄ subfuerūt opatus est. quare semp̄ debet. q̄bus aut̄ debet. potestas dimittē et p̄ri vtiq̄. Sexta cōclusio erit prout obligatio moralis attendit̄ ex pte aicitie. p̄r et filio bōis existentibus. et p̄manentibus. neuter vnq̄ p̄t alterū dimittere. q̄a amicitia est ligamentum amicorū quo alter ad alterū affectū habet bñficiandū et indigentius succurrendi si possit. iō oppositiōē includit q̄ durante aicitia fiat separatio amicorū fm p̄expositā abnegatiōez l̄z manētibus bonis parentibus et filiis semp̄ o3 durare aicitia inter eos. ḡ r̄c. Septima p̄clusio est q̄ fm nūc immediate dictā obligatiōez pater filii et filius p̄rem p̄t abnegare p̄t alteri us aut vtriusq̄ malitiā q̄a cessante aicitia cessat obligatio fm q̄ attendit̄ ex pte aicitie. sed p̄t malitiā p̄ris vel filii possibile est iter eos

nullā esse aicitia. vel existentē cessare. nullus ei ad sup̄excellētē in malitiā et icorrigibile tenet fm iudiciū recte rōis i aicitia p̄seuerare ḡ r̄c. Ad dēdū est tñ q̄ nō statim apparete malitiā debet fieri abnegatio l̄z p̄mitus auxiliādū est ad mores si possibile fuerit. et an̄ totalē abnegatiōē recedēdū est aliquantū a m̄stratiōē ncc̄iorū. et nō ē festinādū dare. tādē vō si malitiā appareat obstinata. erit totalit̄ abnegādū et hoc totū exp̄ssit. Añ. in l̄ra si q̄s cōfidēt. Vltima p̄clusio p̄t poni cōpatiue q̄tū est ex pte aicitie. p̄r min⁹ p̄t filii abnegare q̄ filiū patre. q̄a q̄to aicitia est maior. tātō fortior est obligatio put extendit̄ ex pte aicitie. l̄z cōit̄ maior est aicitia p̄ris ad filiū q̄ eē. sicut iā p̄batū fuit ḡ r̄c. Ad rōes respōdēdū est. Ad p̄mā dicēdū est q̄ ipsa nō arguit de abnegatiōē de q̄ intendim⁹. cū enī oē mendaciū sit p̄cc̄m. p̄cedendū est q̄ nunq̄ licet p̄ri asserere illū nō esse filii suū si sciat aut credat cōtrariū esse verū nisi forte hoc dicat sub tali sensu. tu nō es filii meus. abnego te. id ē amorē paternū a te r̄mo ueo. et a me te separo. tua malitiā exigēt̄ tūc ista esset abnegatio de q̄ locuti sumus. Ad aliā dicēdū est q̄ aicitia naturalis p̄ris ad filium a qua nullo casu est recedēdū. est vsq̄ ad vsū rōis et prudētie. et post nō. Ad aliā dicēdū est q̄ aliq̄ vnā pte corporis insanabiliter infectā expedit a corpore separe. ne totū corpus inficiat. Alie due rōes p̄cedūt p̄ vltia cōclusiōē. Vltima rō p̄cedit p̄ septima cōclusiōē. nulle aut̄ illarū rōnū p̄cedūt p̄tra q̄ntā cōclusiōem quā intendebat Añ. Et finiunt̄ questionēs super octauū.

Ira nonū librū querē
dū est pmo de retributi
onibus de qbus Añ. p
tim tractat i octauo. et
cōplet i nono. Sit ita
q pma questio circa no
nū Vtrū retributio mē
surāda sit fm estiatōe3
dātis p mū bñficiū. vel

retribuētis. Arguē pmo q retributio faci
enda sit fm estiatōe dantis. qā magis aīcus
magis debet eē estiator aīcabilis cōicationis.
s3 dās est magis aīcus. qā dicit nono huius q
bñfactor magis diligit bñficiatū q eē Itē in
tendēs retributiōe3 debet estiare eā cū a fine
sumant iudicia pctica vt dicit i sexto. s3 dans
pōt vtile itendit retributiōe3 vt dicit i octauo
g rē. Itē sicut est de cōmutatiua iustitia. ita
est de aīcitiā octauo huius. s3 ad vēdētē ptinet
estiare rē suā. g rē Itē oīs opatio magis or
dinari debet p picipiētē r supiorē. s3 dās ē hu
iusmodi. qā se h3 ad recipiētē. q retribuere te
nef. vt p r ad filiū. r deus ad hoies octauo huius
iō rē. Itē in aīcitiā r pōns in bñficiis fm aī
citiā retribuēdis mto pncipalior ē iterior af
fectio q exterior opatio. vñ caplo de liberalita
te. nō enī in mltitudine datorū qō liberale. s3
in dātis hūi. r Seneca pmo de bñficiis. nō qd
deē aut qd fiat refert. s3 q mēte. s3 in pcticis
opatiōibus oport3 semp attendē magis ad pncipaliora. g i retributiōibus faciēdis o3 ad af
fectū dātis maxime intendē. ex quo seq videt
q ille pōt magis bñ estimare retributiōem fa
ciendā. q magis nouit affectionē dātis. illam
āt nullus nouit nisi dās. g rē. Itē oport3 re
tribuere nō qūq3 s3 q pmi dātes appetūt. r p
pter que hñda dederūt q sua erāt. qā (sicut di
cit Añ.) hñe est ei quod est nihil fieri. cū eo qd
appetit nō potif. g estimāda est r ordināda re
tributio p illū qui nouit que3 qualia dās appe
tebat. nullus aut hoc nouit bñ nisi dās. ergo rē

Item nō fit retributio sufficiens. nisi benefa
ctor ab oī damno vel grauamine qō rōne do
ni incurrit releuef. s3 q tū damnu incurrit nul
lus scit bñ nisi ipse. g ipse debet retributiōem
estimare. Oppositū arguē. qā in pfecta ami
citiā que sc3 est ppter honestū bñfactores do
na tribunt sine intentione retributiōis. ad ta
les aut nō spectat pciū retributionis estimare

Item ille nō est iustus estimator bñficii. qui
bñficiū magnificat vltra eius valorem: s3 si

facit sepe donator vt dicit Añ. r in multis ex
perimur dicūt enī donasse maxima eorū que
apud eos erāt. r q bñficiati nō obtinuisent ab
alīs. r succurrisse in periculis. aut in magnis
necitatibus r talia fecisse r dedisse. ppter que
dāna sustinuerūt labores. igif illi nō sūt iusti
estimatores bñficiorū. nec p pōns retributionū3

Item cui nō licet repetere retributiōem ad
ipm nō spectat taxare retributiōem sibi facien
dā. s3 donatori nō licet repetere. qā tūc nō eēt
donū s3 mutuū. g rē. Deinde arguē q re
tributio mensurāda sit fm estiatōe recipientis
p mū bñficiū siue retribuētis. seu eius q retri
buere tenet. aucte Añ. octauo huius dicentis
q ppter vtile amicitia exāte patiētis vtilitas
mēsurāda est. q tū aut fuerit vtilitas. ipse nouit.
ergo ipse vere pōt r debet estimare retributiō
em. Itē aucte ipsius nono huius dicētis. nō
solū neciū esse videbit vtiq phabentē ordi
nare s3 etiā iustū. cui rōem assignat qā iusti
tia equat lucrū dāno. s3 q recepti nouit lucrū3
nouit enī q tū adiutus est g bñ pōt estimare q
tū sit iustū retribuere. Itē nō minor debet
fieri retributio in eo qd daf in vtili aīcitiā. q si
emeref. s3 emens tm daret de re q tū esset vti
lis sibi. g tantū debet retribue. hoc aut ipse ma
xime pōt scire. g ipse maxime pōt bñ mensur
rare retributiōem. Et hāc rōem notauit Añ.
in illa lra. in emptiōibus enī sic videt factum

Item sicut se habet pmo dās ad dādū. ita re
tribuēs ad retribuēdū. s3 pmo dās mēsurauit
suū donū. g retribuens debet mēsurare retributiō
em. r hāc rōem notauit Añ. cū dixit. adhuc
quēadmodū cōicauit. Item bñfactor in aī
citiā ppter vtile quis intendat retributiōem.
tm nō dat p modū mutui. s3 p modū doni. s3 in
tali mō dandi dās pcedit recipiēti aucte esti
mandi retributiōem. imo totū ponit in volun
tate retribuētis. sic q ille cogi nō possit ad re
tributiōem. g ipse debet esse dñs r taxator in re
tributiōe. iō g cōcludendo dicit Añ. s3 tm re
tributio fit ad tm. q tū vtiq ordināt recipiētes

Oppositū arguē. qā ille nō est iustus estia
tor q puificat bñficiū citra eius valorem: s3 bñ
ficiati sunt hmōi. qā sicut dicit Añ. r sepe ex
peritur patientes quidē enī talia aiunt accipe
re puificantes Item si nō debeat patientes
vtilitate mēsurari retributio. nō apparet q re
cipiēs debeat eā estimare. qā ob hoc solet dici
q ad ipm spectat estimatio. s3 retributio non
debet mēsurari patientis vtilitate: pbatio. qā

si pauperi daref denarius. r diuiti florenus. de
narius eēt paup vtilior. q diuiti florenus. eo
q paup ob indigentā multū3 iuuaf denario.
diues aut forte nihil iuuaf floreno. quia nō i
diget. ergo si vtilitate patientis deberet men
surari retributio. pauper plus tenetur retribuere
pro vno denario recepto. q diues pro vno flo
reno. quod videtur valde inconueniens: sic ei
qui magis eget auxilio magis grauaref Deim
arguitur q oporteat vtriusq3 estimationem in
teruenire auctoritate Añ. dicentis. maxime q
dem forte apparet retributiōem fieri vsam
ambobus fm dignitatem. Et arguē p simile i
venditionibus. vbi oportet estimationem ven
dētis r emētis conuenire. Deinde arguē
q neutrius estimatione debeat hoc fieri. quia
fm illius doni nullā estimationē debet mēsur
rari retributio. quod quidē donū contingit eē
inestimabile r immensurabile. s3 possibile est
bñfactoris donum inestimabile esse sicut Añ
dicit de pñia cōicantibus. nō enī (vt dicit) ad
pecunias dignitas mensurat. pciū enī eque
ponderas nō vtiq fiet. Item si fieret estima
tione dantis bñficiū magnificantis. fieret in
pluri q esset receptum. r ita bñficiatus graua
retur. r si fiat estimatione recipientis puifica
tis. bñficiū fieret in minori. qō iterū fieret i
conueniens. ergo neutrius estimatiōe fieri de
bet. Añ. illā questionē soluere videtur p di
stinctionē. dona enim r retributiones fieri pos
sunt vel fm amicitiam propter honestum que
est amicitia simpliciter. vel fm amicitiam p
pter delectabile. vel vtile. que est amicitia fm
quid. vt visum fuit in precedentibus Prio
ergo dicendum erit de prima amicitia. r 2o de
scda. Deinde videtur mihi q ista questio pre
gnans est. r multas continet in se difficultates
partiales que sic enumerari possunt. prima sit
de eo qd in vltimo argumento tangebatur. vi
delicet vtrū3 oporteat retribuere plus recepto
vel minus vel equale. Deinde ad exemplificā
dum alias dubitationes oportet supponere q
certa proportio inter aliqua nō scitur. nisi sci
ta q tate vtriusq3. si ergo oportet retributiōem
proportionari dono necesse est q sciatur siue
estimetur q tate vtriusq3. Ergo erit secunda du
bitatio quo q tate doni mensurabitur. vtrum
scilicet vtilitate recipientis vel grauamine do
nantis aut neutro. s3 electione r affectu donā
tis. Tertia dubitatio erit. fm cuius estimatiō
nem illa donatio mensurabitur. an sc3 donan

tis estimatione vel recipientis. Quarta dubi
tatio erit consimiliter quo q tate retributionis
mensurabitur. Quinta erit p cuius estimatione3
Sexta erit cuius sit inuenire debitam propor
tionem retributionis ad donationem. an sc3
donantis vel recipientis. De prima dubitatio
ne dicit Añ. in fine octauū. r reddendum aut
ipm q tū accepit r plus. melius enim. Contra
quod obiicitur pluribus instantiis. Prima est
auctoritate Añ. quinto huius dicentis refamu
lari enim oportet ei qui gratiam fecit. Et post
ea subdit quomodo hoc sit faciendum. dicens
oportet ergo hoc vtiq equari. destruerentur ei
si non fecerit faciens r q tū r quale r patiens
hoc r tantum r tale. Alia instantia saltem q
tū ad alias amicitias est auctoritate Añ. o
ctauo huius dicentis his quidem in equalita
te existentibus amicis his quidem in superex
cellentia. equales quidem fm equalitate oportet
in amare r reliquis equare. inaequales autē
analogam superexcellētis assignare. Itē3
circa eadem r in eisdem est amicitia r iustum
vt dicit in octauo huius. s3 iustū in equalitate cō
sistit vt dicit in qnto. g rē. Itē paup valde g
uaref in receptiōe bñficii. si oportet pl3 rece
ptis retribuē meli3 ei eēt sibi nihil recepisse.

Itē videt eē spēs vsure vbi o3 reddē vltra
sortē. Itē nlls tenet ad ipossibile. s3 aliqñ ē
ipossibile pl3 retribuē vt p r vt deo vt docto
ri. r iō ipossibile eēt paupib3 retribuē dicitibus
pl3 receptis. Ad istā dubitationē breuē dice
dū ē q i aīcitiā ppter honestū nō ē estimādū nec
oīno aspiciēdū an pl3 aut min3 aut egle retribu
am3 q tū ad illud qd exteri3 fit aut daf. qā do
nās nullā retributiōe3 itēdit. iō neq retribuēs
p modū redditiōis aut solutiōis retribuūt. absol
uēde ei sūt donatiōes a retribuētib3 r retributiō
nes a donātib3: sicut dicebat in vicesima pma
q tate octauū huius. iō bñ dicebat Seneca qd at
def. nō refert. s3 q mēte. Sed tu qres. an g affe
ctiōe maiori vel minori vel eqli debet fieri re
tributio ei qua fiebat donatio. respondef q in
amicitiā eqli debet esse equalis affectio. cum
vt dixi nō fiat retributio rōe donatiōis. sed ac
si esset pma donatio. In amicitia aut equaliū
dictum fuit prius quomodo melior magis a
mat r amore meliori. ideo etiā dat intentiōe
meliori. Sed in amicitia ppter vtile vel delcā
bile dicendū est q oportet bñfactori plus retri
buē q dederit. qā vel illa est amicitia ineqliū3
vel equaliū. si inequaliū. tūc vicesima pma q
E. v.

siōe declaratū futi quō o3 utq plus vel tribuere vlt retribue. s3 nō ex eodē bono. Si vō fue rit aicitia eqliū. aut erit filius sc3 eisdē bonis indigentium aut dissimiliū sc3 diuersis bonis indigentū. vt forte alt lucro. alt delcāone. alt frumento vel alt vino. si q fuerit dissimilium: adhuc apparet sicut pus quō utriq plus tribuē dū r retribuēdū. s3 nō ex eodē bono. erit enī vni plus tribuēdū de delcāone. alteri vō pl de lucro. r sic etiā vltq fm suā estiationē plus recipiet. qa q lucrū recipiet plus appetit r ap ptiat lucrū q delcāonē. r ep q de delcāone plus recipiet plus appiā delcāonē r quodā mō sū est in alio exēplo. si ei ponam q eius pccii q ad pecuniā sint doliū vini r modius frumēti. r pms dat doliū vini indigenti vino. et ille retribuit ei idigēti frumēto modius frumēti quīs simp: isti abo eqliū pccii tūāt r retribuat tū utriq fm suā estiationē plus tribuē. qa pluris estimam q plus idigem vltq at plus idiget eo qō sibi tribuē q eo qō alteri dabit. r sic vltq lucrā r aicitie sue finē attingit. Itē ad huc cōtingit in aicitia eqliū r filiiū. qa quīs sile r simp: egle tribuāt r retribuat. tū nō eodem tpe vel loco. s3 vnus tribuit tpe vlt loco indigētie alterius. r abūdatie pprie. alt at tribuit tpi bus r locis ptrariis. r ita adhuc vltq lucrā. Et mihi videt esse de intentione Añ. q nō solum dicio mō est plus retribuēdū. imo etiā pl simp: qa qū est possibile parificāde sūt grē i tali aicitia sc3 ppt vtile ne interueniat materia qrimonie q eitissime inata est interuenire grē aut nō parificānt. nisi plus retribuāt q nāq p mo dedit grā fecit. q vō pccise. tū reddit nullā grā facit. reddit enī solū qō debebat. nā i tali amicitia bñficiū datū. quīs sub mō doni offerat. tū habet rōem veri mutui fm intentionē offerentis. q q tantū dē pccise tribuit. q r az recipit r nullā fecit. q grāz grē. nō parificauit oportet ergo (sicut dicit Añ.) reddere tū et plus. r ne retribuens grauet. sufficit aliq for te illud plus esse in vballi regratiatione de receptis r sui obligatione ad bñplacita r mādata. si tū sit oportunitas retribuētī retribuē pl in materiali vtilitate. r videat p mū datorē in digere. tūc sine dubio debet plus retribuē. qa qualē grāz recipit. talē cū redditione debet facere loco tpe oportunitas alias grām nō parifi caret grē sicut dicebatur s3 nec ille debet illud plus qō sibi retribuē retinē. imo reddere tpe oportuno aliē alius grauarē. r sic nō attinge

ret finē intentū in sua amicitia r ita esset occasio qrimonie r dissolutionis aicitie. Ad p mā instātiā dicendū est q qñ Añ. dixit. oportz hoc vltq eqri. ipē loquebat de cōmutatiōib pure venalibus. que etiā fieri solent inter ex neos r absq amicitia. vel etiā cōcedēdum est. q oportet in amicitia equari scilicet gratiam gratie. s3 hoc fit per plus retribuere vt dictum est Ad aliā dicendū est q i aicisequalibus sic oportet equare in amore r reliquis q ipi ad iniucē habeant. equales affectus interiores. et q exterius qm pms fecit alteri eueniente oportunitate. tū alter pmo fecisset illi si ad h oportunitas pmo euenisset vel dici oportet eq re in reliquis. i. oportet ad possibile grām gratie parificare quod nō sit. nisi plus retribuēdo modo predicto. Ad aliam concedenda est auctoritas. s3 amicitia super iustitiā addit de suo dare. Ad aliam dicendū est q pau per nō grauat quia nō ex eodem bono recipit r tribuit. recipit enim in pecunia vel in pane. tribuit aut iu corporali labore. Ad aliā dicendū est q reddere sortē ex pacto r in voluntarie pertinet ad vsurā s3 nō si hoc fiat libe te p amicitiam. r cō hoc vsurarius semp retie bit illud plus. amicus aut nō vt dictū fuit pri Ad aliā dicēdū ē q dicta itelligēda sūt vbi ē possibile sine grāmie aliē aicōr. vbi at eēt i possibile sufficit ad possibile retribuē hē dc3 fuit pus. Et iterū quod dixi plus eē retribuendū dixi veritatē habere in aicitia ppt vtile. deus aut vobis r p filijs nō fm talez aicitia dona uerunt de paupe vero quō possit diuiti plus retribuere satis apparuit. Non restat ergo videri nisi de doctore. Quātum ergo ad compē fationem faciendam doctori qui nō secundūz amicitiam propter honestum docuit: s3 ad lucrum recipiendum. pnotandū est q si fieri de beat compensatio vel retributio pro dono rece pto. oportet retributionem esse dono proporti onabilem. bonis aut aīe cuiusmodi sunt scien tier virtutes recepte a doctoribus nulla bona exteriora. sunt in valore proportionabilia: iō pro bonis anime. nulla bona exteriora retribu enda sunt ratione valoris eorū aliqua tū sunt exteriora bona bonis aīe pporcionata. nō in valore (vt dixi) s3 in pportione signi ad signa tum cuiusmodi sunt honores r reuerētie. iō cō cludo q p bonis anime nihil retribuēdū ē nisi honores r reuerētie. tū doctori vtilitatē intē deti retribuēdū est lucrū. in tātū q sit merces

nō scie recepte. s3 laboris sui corporalis et sue occupatiōis: q sc3 a rebus suis euocat nob vō cauerit r in h est doctoribus plus retribuendū q ipi dederit. qō possibile est fieri fm estiatio nē eorū mō p dicitō. idigentes ei pecunia maio ris pccii estimāt decē libras q suū laborē vlt su am occupatiōem ānuale. r h sit dictū de pma dubitatiōe. r de q si placeret posset fieri cōmo de qstio spēalis sup lib rū octauū. Scda du bitatio erat q qntitas doni mensuref. vtrūz sc3 vtilitate recipientis vlt grauamie donātis vel neutro. s3 potius electioē r affectu donātis. de q dubitatiōe. put mihi videt intentio Añ. r Se nece r aliorū moralū est q i amicitia vtuosa seu ppter honestū qntitas bñficii debet pncipa liter attendi ex electione r affectu donātis r n ex pccio doni exterioris. nisi solū significatiue. dicit ei Añ. in octauo huius. in his aut aicitis q scōm vtutē. accusatiōes qdē nō sūt. mensure aut allimilaf opantis electio. vtutis eīz moris in electioē pncipale. Et seneca pmo de bñfiti is dicit. nō qd def aut qd fiat refert s3 q men te. r subiūgit i bi Seneca vba pulchra ad ppo fitū dicens. si bñficia in rebus. nō in ipsa bñfa cientis voluntate cōsisterent. eo maiora essent q maiora sūt ea q accipimus illud aut fallum est. nō nunq enī nos magis obligatūq dedit p ua nō magnifico q q regū equauit opes. q exi guū tribuit s3 libenter q pauptatis sue oblitus est dū meā respiceret. q accipe se putauit cum daret. q dedit tanq nō recepturus. recepit tan q nō dedisset. q occasionē quefit q pdesset. e cōtra ingrata sūt licet re ac specie magnavide ant. que danti aut extorquent aut excidūt ml to q gratius venit qō facili q qō plena manu dat. exigui est quod in me cōtulit s3 apli? nō potuit. At id qō dedit magnū est. s3 dubitauit s3 distulit. s3 cū daret genuit. sed supbe dedit. s3 circōtulit r placere. nō ei cui pstabat. voluit Ambitioni dedit. nō mihi. dixi aut nō solū si gnificatiue. qa dona exteriora maiora. si do nātes deceat tāta dare. interiores affectus ce teris pibus designāt maiores. Sed i amicitia ppter vtile dicendū est absq dubio q bñficiūz magnitudinē nō habet neq mensurā ex affe ctione interiori dātis ad recipientē. qa inq tū dat causa vtilitatis pprie. nō habet affectioē bonā ad recipientē. ita enī alteri cuiq daret si crederet vtile esse sibi. Est ergo cōsiderandum q in amicitia q pccise est ppter vtile dationes r retributiones modicū distinguunt a venditi

onibus r emptiōibus. cōueniunt enī pmo qa v trobiq oportet dare qd p quo. 2° qa oportz v trobiq vtrūq lucrari saltē scōm opinioes ipso rū. q ei equū suū pmutat cū pecunia. credit pe cuniā vtiliorē esse sibi equo. r alter econuerso credit equū esse sibi vtiliorē pecunia illa. et sic vterq credit plus. accipe. sic etiā aicitia ppter vtile nō cōtrahēt iter aliquos. nisi vltq crede ret plus recipere r lucrari. iō si nō fieret ita. non attingeret finis talis amicitie. ppter qō oport teret cā dissolui. distinguē tū in aliis qa i ven ditiōibus iteruenit pactū scōm cōem cōsensuz r expssum de hādo certū qd r certe qntitatis p certo quo r certe qntitatis r statim. in amicitia aut qñq daf certū qd sine pacto de rehādo cer tū quid vel certe qntitatis imo oīno sine pacto de rehādo p modū puri doni. licet intentio non sit donādi pure. Aliqñ etiā pstat certum quid sub pacto rehādi idem vel equale r sub spe qō alias prestabitur sibi qō indigebit. aliter illa p statio magis esset ppter honestū q ppter vtile Videamus ergo quo reiuendibilis aut emibi lis pcciu mensuraf. qa p hoc ppositū poterit esse manifestū. Dicamus ergo sicut apparet in qnto q reiuendibilis mensura est cōis indigentia humana. ob hoc enī videmus aliquo tpe quar tā vini esse maioris pccii q alio tpe due quarte 2° ad hanc cōem mensurā addunt vel diminu unt indigentie particulares commutantium. abundans enim in frumento non daret tantū pro modio frumenti quantum daret indigens frumento r abundans in pecunia. ergo res ea dem r eodem tempore apud abundantem est minoris pccii r apud indigentē est maioris dicam q similitē q pccium bñficii in amici tia ppter vtile pmo mensurabitur p cōem in digentiam loco r tempore quo bñficiū illud datur. 2° ad hanc mensuram fiet additio pro pter indigentiam recipientis. quāto enim ma gis indigebit. tanto donum maioris pccii re putare debetū ppter qō in tali amicitia bene cōsiderandū est q dona fiant tūc r talia qñ et qbus recipientes multum indigeant Tercio fit adhuc additio ad illā mensurā si dans i eo quo amicus indiget nō abūdet. nā si dās ex eo q dedit aliquod damnū incurrit: vel facē com modum suum dimisit. donū debet multo ma ioris pccii reputari. ppter quod i tali casu nō debemus recipere dona amicorū. nisi plurimū i digeam. Ecōtra pma mensura bñficii mioraf ex abūdantia dātis r nō indigentia recipientis

Et sicut dictū est de hac scōa dubitatiōe. ita p portionabiliter dicendū est oīno de q̄ta dubitatiōe. q̄ querēbat q̄ mēsurari debeat q̄titas retributiōis. Ideo p̄r videndū est de tertia dubitatiōe. in q̄ querēbat fm cuius estīatiōez q̄titas doni mēsurabit. Et videt mihi dicendū esse q̄ vterq̄ debet q̄titatē doni estīare. p̄mo qdē dās vt sciāt q̄ta debeat sperare retributiōnē. v̄t sufficiat sibi tāta. 2° recipiēs vt sciāt in q̄to tenet. Et eodē mō dicendū est de q̄ta dubitatiōe. v̄t q̄ eī debet estīare q̄titatē retributiōis: p̄mo qdēz retribuens vt sciāt si sit sufficiens. q̄a si sic. bñ est si nō. o3 vt p̄tēat bñfactori pmittens se bñ alias p̄ posse satisfactori. 2° recipiens retributiōez debet estīare eā. vt si ē sufficiens sibi. sufficiat 7 p̄sueret ī aicitia. et si nō sit sufficiens. expectet supplementū loco 7 tēpore faciendū. De sexta vō dubitatiōe dicendū est q̄ ad retribuentē spectat iuenire p̄portionē retributiōis ad p̄mū donū sicut Añ. detminat. q̄a bñfactor sibi dedit auctē h̄ faciendi. in q̄tū nō p̄ modū mutui s3 p̄ modū doni dedit q̄ uis itendēt retributiōem. 7 q̄a q̄libet si debeat bñ agē debet opus suū oībus circūstātiis debite p̄portionare. mō retributio opus est retributoris nō p̄mi bñfactoris. dicendū est tñ q̄ retributor si hōesse pōt scire intentionē 7 estīatiōez p̄mi bñfactoris debet fm illā si cōmode p̄t p̄portionē p̄dictā inuenire. Et si estimationem p̄mi benefactoris ignoret. faciat ipse fm p̄pria discretiōez 7 si itendebat Añ. (vt mihi v̄) cū dixit maxīe qdē forte oportet retributiōez fieri v̄sā ābob? fm dignitatē esse. si at nō h̄ accidat. nō solum nccūz esse videbit p̄habentē ordiāre s3 etiā in stū. Addit etiā Añ. documētū bonū vt dignior fiat retributio. q̄a hōies mltā n̄ eqli mō ap̄ciat̄ idigentis 7 repleti. iō forte oportēt nō tāti ap̄ciari q̄tū h̄nti v̄ dignū. s3 q̄ti añ h̄e ap̄ciat̄ est. Rndendū est ḡ ad rōes. Ad primā dicendū est q̄ ī aicitia iēqliū excellētior est melior estiator eorū. q̄rū estīatio ad vtrūq̄ eq̄ spectaret: h̄ tñ nō obstāte alter debēt illa estīmare. s̄l̄ nec excellētior est dñs oīm actūū s̄ter iplos cōicatory. imo q̄libet suorū. Ad scōa dicendū est q̄ v̄t debēt estīare q̄titatē retributiōis faciēde. s3 retributor iuenire d3 ī q̄. q̄n. 7 quō retribuat. vt retributio dono debite p̄portionet. Ad tertiā dicendū ē q̄ tā emptor q̄ venditor estīat p̄ciū rei vedēde 7 emēde. Quarta rō p̄cedit sicut p̄ma: Quīta rō p̄cedit de aicitia p̄t hōestū. nā ī aicitia p̄t v̄tile v̄tili-

tas est p̄ncipalissima q̄a est finis ad quē cetēa ordiuan̄t Ad sextā dicendū est q̄ a p̄mo dāte est bñ estīmāda retributio. s3 nō ordinanda. cū illa nō sit actio eius. cū ipse cōmiserit ordinationē illā recipienti. vt dictū fuit. 7 tñ p̄cessū fuit q̄ retribuēs ordiāre. debet eā fm estīationē dātis si sciāt 7 cōmode possit. nec illa rō plus p̄cludit. Et eodē mō dicendū est ad vltimā rōem. Prima rō ad oppositū p̄cedit de aicitia p̄t hōestū. Ad scōam dicendū est q̄ ille dator q̄ nimis donū suū magnificat. n̄ bñ agit. nec est p̄ueniēs aicus etiā v̄tili aicitia nos at locuti sum? de his q̄ debite exercēt illā aicitia. iō rō nō est ad p̄positū. Ad tertiā rōez p̄cedit q̄ dās nō d3 retributiōem ordiāre. q̄ntū debeat estīare eā. cū speret eā. rō nō p̄cludit Oēs alie q̄nq̄ rōes arguētes q̄ fm estīatiōez recipientis bñficiū debeat fieri retributio p̄cedunt mō supius determinatio. Prima rō ad oppositū p̄cedit de illo receptoē q̄ n̄ bñ exercet aicitia sicut dictū fuit de datore. iō nihil ad p̄positū. Ad scōam rōez dicendū est q̄ q̄ cūq̄ mēsurā mēsuret donū v̄l retributio vterq̄ debet vtrūq̄ p̄ posse estīare. q̄n etiā ēr q̄ patientis v̄tilitate nō d3 mēsurari retributio. h̄ est negādū. quīs etiā aliis debeat mēsurari sicut dictū fuit. Ad h̄ aut q̄ opponit̄ de dīte 7 paupe. dicendū est q̄ iter eos nō debet ex eodem bono fieri donū 7 retributio sicut dictū fuit. iō rō nō valet. Alia rō p̄cessa est. De penultima rōe q̄ arguit de doctrina. 7 s̄l̄ de vltiā rōne dictū fuit satis ī positiōe. Et sic est finis questiōis Verī scōo vtrū oporteat p̄r magis obedire q̄ alicui alteri. Arguit q̄ sic. q̄a cui magis sumus obligati magis debemus obedire. s3 p̄ ceteris magis sumus obligati p̄ntibus. q̄d apparet p̄mo q̄a ab eis maxima recipimus imo oīa q̄a esse. nutrimentū. 7 doctrinā. 2° q̄a pater oīno dñs est filii. p̄mo fm naturā inq̄tū ab eohabemus esse 7 nutrimentū. 2° fm mores inq̄tū habemus ab eo doctrinā. Et adhuc magnū signū q̄ nos sum? ei maxime obligati est q̄ minus possumus ei facere retributiōez cōdignā q̄ alicui alteri vult Añ. Et q̄a maior 7 fortior est obligatio fm naturā q̄ fm psuetudinē vel institutiōem hūanā. p̄r at obligamur fm naturā. p̄ncipatibus at v̄l legibus aut aliis vel fm psuetudinē aut hūanā institutiōem. 7 q̄a p̄mo sumus obligati patri posterius autem principantibus 7 aliis. cū dominus sit prior ciuitate cui aut prius obligamur

huic magis obedire tenemur. igit? r̄c. Oppositū arguit q̄a iustius p̄cipienti est magis obediendū s3 h̄o rōe v̄tutis iustius p̄cipit q̄ rōe paternitatis. cū rōe v̄tutis sit iustus 7 nō rōe paternitatis. ḡ magis obediendū est v̄tuoso nō p̄ri q̄ p̄ri nō v̄tuoso. v̄l idē rōe v̄tutis q̄ rōe paternitatis. Itē dñs superiori est magis obediendū q̄ dñs inferiori. s3 p̄nceps est dñs superior p̄r. ḡ p̄ncipi est magis obediendū. maior p̄bat mltipl̄. p̄mo. q̄a cū superior est potentior 7 magis influens in causatū. 2° q̄a bonū q̄to cōius tāto melius dimius. 7 dñs superior magis intendit ad cōe bonū. 3° q̄a dñs inferiorē oportet obedire dño superiori. 7 ita p̄cepta dñi inferioris cōtra p̄cepta dñi superioris nullā debent h̄re efficaciaz. q̄rto q̄a licet ab inferiori dño appellare ad superiorē nō ecōtra. iō necesse est superiori dño obedire. 7 nō inferiori. Sciendū est q̄ obedientia respicit p̄ceptū. p̄cepta autē solū p̄tinent ad dños ī his ad eos ī q̄bus 7 ad q̄s h̄nt dñiuz. Exauditio at magis respicit p̄ces 7 supplicatiōes p̄ces at p̄tinent ad inferiores vel eqlies. p̄ces ḡ inferiorū vel eqliū exaudimus. p̄ceptis vō dñorū obediemus. Scōo sciendū est q̄ ista q̄stio p̄t multipliciter specificari. vno mō vtrū oportet magis obedire patri q̄ aicovtuolo. 2° mō vtrū oportet at magis obedire patri q̄ p̄ncipi vel legibz. posset etiā specificari aliis modis de q̄bns nō est vis. q̄a si de duob? p̄dictis visus fuerit. poterit satis de aliis esse manifestū. De p̄mo ḡ dīca3 q̄ v̄tuoso rōe q̄ virtuosus vel amico rōe q̄ amicus vel etiā amico virtuosus rōe q̄ amicus v̄tuosus. nō oportet obedire. q̄a amici v̄tuosi debēt adimice? esse eqlies. neutro sup alterū h̄ntē dñiūm p̄prie loq̄ndo. Ideo vbi pater p̄cipit filio. ī his in q̄bus habet sup ipm dñiuz cōpatio erat nulla patri enī esset obediendū 7 nō amico v̄tuolo. Sed tūc esset dubitatio an sit magis p̄cepto patris obediendū. v̄l p̄ces aici v̄tuosi exauferit licitū 7 honestū. 7 de his in q̄bus p̄r sup filiū h3 dñiūm. magis erit obediendū patri cuius rō est q̄a obligatio subiecti ad dñm est ī v̄tute iustitie iō nō obedire esset iustificare. s3 obligatio amici ad aicū vel v̄tuosi ad v̄tuosū est v̄tute solū liberalitatis 7 aicitie mō maxima p̄ctorū sūt iustificaciones sicut apparuit ī pōribus liberis. maiora ei sūt p̄ca cōtra v̄tutes cardinales q̄ cōtra alias. 7 maxima cōtra iustitiā. dixi autē silpceptū fuerit licitū 7 honestū. q̄a in illicitis aut inhonestis nulli dño est obediē

dū imo quo. ad t̄ta nullus alteri est subiectus. nec p̄ p̄ns aliq̄s est quo ad talia dñs aicus. dixi etiā de his in q̄bus pater habet dñiūm. q̄a ī quo cessat dñiū. in h̄ p̄ceptū nō h3 locū. nec in his q̄ p̄ns obedire oportet. nō enī oē q̄d p̄ modū p̄cepti p̄ponit̄ volumus vocare p̄ceptū. tñ si fiat de his in q̄bus p̄cipiens sup illū cui p̄cipit nō habet dñiū. illud p̄ceptū erit illicitū. licet nō ex pte rei. tñ ex pte p̄cipientis. nulli enī de iure licet p̄cipe ei sup quē dñiūm nō habet p̄ceptis aut illicitis nō est obediendū. Deide dicendū est de alia specificatiōe scz an magis sit obediendū patri vel p̄ncipi. Circa q̄d notādū est q̄ p̄nceps habet cōe dñiū sup oēs de ciuitate q̄tū ad opa ciuilia. q̄ scz credere p̄nt ī cōmune dānū vel cōmodū ciuitatis. s3 q̄tum ad opa p̄cise domestica pater habet dñiū. 7 nō p̄nceps dico aut p̄cise domestica. q̄a ī casu opa domestica induit rōem operū ciuiliū. vbi grā domesticū opus est ortos colere. 7 plātare frumentū. emē. vendere. custodire. tñ ī casu cogēte. videlicet si ciuitas est obfessa inimicis. p̄nceps fm exigentiā circūstātarū coget frumenta vendē. arbores extirpare. 7 sic de aliis. sed vbi in nullā p̄iudicium ciuitatis esset arbores plantare vel eas detruncare aut frumenta vendere. vel eā custodire. p̄nceps in nullo se haberet de his itromittere. Ex his statim habet q̄ q̄tū ad opa ciuilia nō oportet patri obedire q̄a de his p̄cipe nō habet. cū nō sit dñs. q̄ ad eā p̄ncipi aut oportet obedire q̄a dñs est 7 p̄cipere p̄t. cōcedendū est tñ q̄ si pater vsurpado sibi p̄ceptū. p̄cipiat ī t̄libus aliq̄d q̄d nō videatur esse malū. faciendū est illud. nō p̄ obediētū s3 p̄ exauditōem. q̄a p̄ceptū cū sit ex pte p̄cipientis illicitū. nō debet recipi fm v̄tutē p̄cepti. s3 fm v̄tutē p̄cis vel cōsilii. Ecōuerso ecō dico q̄ q̄tū ad opa p̄cise domestica obediendū est patri in licitis 7 honestis q̄a sic dñiū habet 7 nō esset in talibus obediendū p̄ncipi. q̄a nō habet in his dñiū nisi vsurparet tirannidem. q̄ casu propter timorem rōabilem esset ei obediendū dū tñ illud q̄d p̄ciperet nō esset inhōestū Sed pone casū. q̄ p̄nceps (quacūq̄ vsurpatiōe dñiū placet) p̄cipiat tibi vendere frumentuz pater vō p̄cipiat retinere. au tu vendes frumentum. dicam q̄ non. q̄a p̄ceptū regis iniquū est. cū nō habeat iustū dñiū ideo nō est ei obediendū. 7 q̄a imponere manus ī bona alteri inuito dño est iniustificare. 7 si metu cadente in constantem virum tu p̄ncipi obediās. tu

peccabis: s3 tñ venialiter. vt dicebat in 3° libro. ponamus g' aliā casū q' p' p'cipiat portare frumentū i grāgiā. ⁊ p'nceps sub pena capitis h' ihibeat. licet iuste. an g' fili' obediēt patri. credo q' nō debet obedire. q'a illo casu p'ceptū p'ris esset irrōabile ⁊ p' p'ns illicitū. q'a irrōtionabile est oīno ponē i manifesto piculo p'ditionis illud qd' est sine p'portioē maius p' salute minoris. fili' at sine p'portioē est mai' bonuz p'ris q' frumentū. ⁊ q'a p'ceptū irrōabile est qd' exseq' est irrōabile. s3 se manifeste p'ditiōi exponere p' salute frumenti est oīo irrōabile. q'uuis se i bello exponere p' frumento p' raptoreff' esset rōabile. vbi de victoria spes pbabilis h'.

Et scias q'a multū differt casus iste a priori. In p'mo ei casu p'ccs erat. n' q'a p' p'cipiebat. s3 q'a iuito dño ponere manus i bona eius est iustificare. In 2° at casu filius n' t'gēt bōa p'ris dñi exiit. s3 solū nō faceret qd' p' illicite p'cipet. iō n' peccaret. Eodē mō dicendū est si p'ciens subitiat se medici dño q' tū ad sanitatē recupandā. ipe q' ad hāc t'gentia magis d3 obedire medico q' p'ri vel regi. imo nec p'ri nec regi est p'prie obediendū. q'a q' ad h' n' hāt dñuz sup illū. sicut etiā doctori q' ad doctrinā t'gentia cōbedire o3. et ita de aliis. s3 ponat q' p' p'cipiat de ope domestico. ⁊ p'nceps de politico. videlz dicat p' vade i agrū. ⁊ p'nceps dicat vade ad p'liū. qd' erit faciendū. Rndet gerardus bñ q' p'ncipi erit obediendū. posito tñ q' vtrūq' p'ceptuz esset rōabile altero circūscōptō. ⁊ h' p'bat sufficientē p' rōes q' arguendo adducte fuerūt ad p'badū q' dño superiori sit magis obediendū. his visis soluende sūt rōes

Ad p'mā p't dicit q' n' magis obligamur ad obediendū p'ri i opib' domesticis q' ad obediendū p'ncipi i ciuilibz imo ecōuerso p'p'e superioritatē dominii ⁊ melioritate boni ciuili ⁊ q'a faci' est absolutū a dño p'ris q' a dño p'ncipis: cū sit facilius ⁊ minus dānosū separi a domo q' separi a tota citate. Et qñ d' q' a p're maioraz plura bona recipim'. dicē dū est q' s3 h' p'cedat. tñ ex h' p' i filiū n' h3 dñi nm. saltē post vsū rōis ⁊ prudentie. q'a illa bōa filio donauit t' trāstulit i dñū filii ex naturali debito p'p'e sollicitudis ⁊ aicitie. Qd' at p' sit oīno. i. q' tū ad oīa dñs filii. negādū est. Et p'cedendū q' filius n' p't cōpensare p'ri eq'lev' plus rebus. sicut p'us dicebat. s3 cōpensatio vel retributio n' est p' obedientiā. cū fiat de bonis q' retribuens est dñs. Et est p'cedendū q' obligatio p' naturā ē fortior obligatiōe s'm p'suetudinem. iō filio nō licet an vsuz rōis exire a dño p'ris s3 p't exire a dño p'ncipis si p' velit se ⁊ filiū a citate separare. s3 postq' filius h3 vsū rōis ⁊ prudentie. cessat naturale dñū p'ris sup ipm ⁊ sit dñū voluntariū si filius velit manē cū p're ⁊ s' b' patre. Et forte filius n' est p'us sub dño patris q' s' b' dño p'ncipis. q'a p' an g'natiōem filii ⁊ bōa patris erat s' b' dño p'ncipis. Ad rōes q' arguit q' magis sit obediendū v'tuoso. dicendū est q' s3 v'tuosus sit iustus. tñ si n' sit dñs. ipse n' pōt bñ p'cipe. licet possit iustissime p'cari cōsulare vel exhortari ⁊ suadere. ⁊c.

Verif' tertio vtrū o3 magis subuenire patri q' alicui alteri

Arguit q' sic q'a subuenire alicui est rōe pietat' ⁊ aicitie s3 nihil est magis piū q' vidē patris idigentia ⁊ nihil etiā est amabilius patre. tū q'a ipse maxime est aicus: tū q'a ab eo maximaz plurima bona recepimus. g' ⁊c. Itē illi maxie est subueniendū si idigeat. cui n' possum' suffitienter retribuerē cui s' remanemus debitores. p' est hmōi igit'. Itē ps magis d3 s'buenire toti q' alicui exneo sic naturalit' videmus q' p' salute totius corpis manū v' pedē statim exponim' s3 filius est sicut ps qdā patris. iō ⁊c. Itē sic sibip' est magis subueniendū q' alteri. ita sibi p'pingori. ⁊ p'iaciori est magis subueniendū q' remotiori. s3 filius est patri p'ping'issimus iō ⁊c.

Oppositū arguit. q'a cū aico rōne amicitie sit subueniendū. oportet illi magis subuenire quē magis amamus. filiū autē magis amam' q' patrem. vt' p'us dicebat. g' oportet magis s'lio subuenire. ⁊ q'a hoc est naturalius. cū brutā magis subueniant filiis q' pentibus. Itē magis subueniendū est ei quē magis est amādū. s3 virtuosū hoīem est magis amādū q' patre: nā cū nihil sit amabile nisi q'a bonū. magis bonū magis est amandū. s3 v'tuosus nō pater est melior patre nō v'tuoso. vel etiā homo dicitur melior ⁊ p' p'ns amabilior rōe virtutū q' ratione paternitatis. g' magis est amandū. ⁊ per p'ns ei subueniendū. v'tuosum nō patrem q' patrem nō virtuosum. vel eūdem magis ratiōe qua v'tuosus q' rōne qua pater. Item scōm amicitia meliorē ⁊ excellentiorē est magis opandū. s3 amicitia p'cise s'm vtutes est multo melior ⁊ excellentior illa que est p'cise scōm paternitatez ⁊ filiationem. hoc probatur multipliciter. p'mo q'a p'mā amicitia nō pōt eē nisi bonorū. scōa autē indifferēt pōt eē bonorū

⁊ malorū. Scōo q'a s'm p'mā amicitia distiguimur a brutis. ⁊ excellim' ea. In scōa vō eis cōuenimus. 3° q'a p'mā aicitia est i nobilissima potētia. est ei in ipsa volūtate. scōa vō aicitia est in appetitu sensitiuo. cū pueniat tā fatuisq' sapiētibz. ⁊ tā brutis q' hōibus: Quarto. q'a p'ma aicitia h3 p' obiecto bonū aic. scōa vō bonū corporis. qd' filius a p're recepit mō (sicut dicit septio politice) si qdē est aīa p'cior ⁊ possessione ⁊ corpore. nō ē ⁊ dispositionē optimā vnuscuiusq' p'portionabilit' h'ē. g' p'cludemus q' s'm aicitia v'tuosa magis est opandā q' s'm paternā. cū g' h'nfacere sit opus aicitie. seq' q' magis est h'nfaciendū v'tuoso. Itē cui est magis obediendū ei magis obligamur. ⁊ cui magis obligamur. ei magis est subueniendū. si idigeat g' cui magis est obediendū. ei magis est subueniendū. s3 p'ncipi magis est obediendū q' p'ri. vt dicebat in alia q'ntione. iō ⁊c. Sciēdū est qd' ista q'nt' noīa si p'prie sumant' distiguunt' p'uta satisfactio ⁊ restitutio. redditio. solutio. ⁊ retributio. q'a satisfactio respicit illatā iuriā. restitutio vō respicit rē iuste sublatā. redditio at respicit rē comodatā vel depositā v' locatā. Solutio vō respicit rē ex legali obligatione debitā. retributio vō respicit rē donatā Subuetio autē de q' q'ntio formata est respicit idigentia. et si cōit accipiat. pōt extendi ad oīa noīa p'dicta respectu p'sonarū idigētium. tñ magis p'prie dicit de gratuita donatione vel mutuatione p' lone idigētū. donatio at ⁊ mutuatō a p'dictis q'nt' q' noībus distiguunt' q'a nullū p'notat actū p'ore int' dantē v' mutuantē ⁊ recipiētē. ⁊ iō donatio v' mutuatō s' h'nt p'prie s'm merā liberalitatē v' amicitia aut cōparationē. s3 alia q'nt' magis s' h'nt rōe actū p'cedētū quos illa q'nt' noīa respiciūt. Ex his autē satis apparet q' satisfactio nō est nisi eius q' iuriā itulit ei q' illam passus est nec restitutio ē nisi spoliatoris ei qui spoliatus est. nec redditio est nisi h'ntis comodatū v' depositū v' locatū aut hmōi ei q' mutuat' aut depoluit v' locatū nec solutio ē nisi debētis ex legali obligatione creditoris. nec retributio est nisi eius cui donatū est donatori. i. h'nficiati h'nfactori. vtimur enī loq'ndo p'prie noīb' h'nfactoris ⁊ h'nficiati p' donatore ⁊ eo q' donū recipit. Ex quo apparet q' p'dictorū ad p'dictos s'm q' hmōi. referēdo singulis singulos. nō sūt donationes nec mutuationes. s3 donationes ⁊ mutuationes sūt ad aicos aut cōpatriotas aut vicinos aut cōfotios rōe amicitie v' patrie v'

societatis ⁊ hmōi. v' etiam donationes sūt ad extraneos in nccitate constitutos ratione humane cōpassionis. v' etiam magnorū virorū aut bonorū ad v'tuosos rōe bone fame ⁊ vtutis

Dicēdū est g' p'mo q' magis est satisfaciendū le solv' restitue dū spoliato v' reddēdū ei q' mutuat' aut v' depoluit v' soluēdū creditorī. q' donare v' mutuarē amico v' patri v' alteri cuiusq' q' ceteris paribus. i. ipsis exntibus i equali idigentia ⁊ equalit' virtuosus. cā est q'a omīs p'mi actus p'tinent ad iustitiā directē sic q' nō satisfaccere leso petēti satisfactiōne v' nō soluē creditori petēti solutionē ⁊ sic de aliis. est directē i iustificare. s3 donare vel mutuarē non p'tinet directē ad iustitiā imo ad liberalitatem vel amicitiam. ideo non donare vel non mutuarē non esset directē iustificare. s3 est illiberalit' vel in amicabilem se habere. peccata autē cōtra iustitiā sunt maiora q' contra ceteras virtutes. ⁊ iustitia melior est q' alie virtutes vt de terminatum fuit i quarto ⁊ i q'nto iō ⁊c. Nec valet si quis obtinuit q' vorum amicorū ē omnia bona sua p'fecte communicare. hoc enī nō est verum nisi salvo iure aliorū. s3 cōtra iustitiā nunq' oportet ea cōicare. q'a dicit Tullius in libro de amicitia. hec g' lex i aicitia sancitur vt neq' rogemus res turpes neq' faciamus rogati. Si autē cetera nō eēt paria. nō oportet illā p'clusionē v' eē v' am non enī omni casu reddēdū est depositū aut soluēdū debitū vt si creditor sit i furia vel si creditor forte sit abūdās copiose. ⁊ p' sit in extrema nccitate cōstitutus. v' amicus. v' etiā v'tuosus extraneus. ⁊ tu solū h'nt' duos denarios. et tā tū dē deberes creditorī q' cum instantia debitū a te repetēt. puto q' potius eēt de illis denariis emēdū panē ad subueniendū p'ri v' amico. q' reddēdum creditorī. q'a nccitas legē nō h3. imo in extrēa nccitate omnia sūt cōia. intantū (vt puto) q' i necessitate constituti non solum possent licite nō soluere debitū v' non reddere depositū. s3 etiā ab abundātibus inuitis violentē auferre si possent. In q'bus autē casibus et i q' dicta p'p'ateref instantiā videlicet q' nō magis eēt reddēdū v' soluēdū q' donādū. n' est possibile del' miare p'p' i finitāe cōstitutiā sic notat A. Si ei s'excedat donā^o p'da^o bono i nccio. ad h' declinādū. 2° ponēde sūt p'clones de cōpatiōe satisfactiōis restitutiōis. redditiois. et solutiōis adiucē. et v' eē dicēdū q' citius ē restituēdū ablatū q' reddēdū depositū. si hec non possunt

simul fieri. et cetera sint paria. quia secundum fortiores obligationem citius est agendum. sed ille utriusque iterum obligatus est. in hoc quo re suam habet. et alterius obligatus est spoliato quia in eum iniustificavit. Ita peiora citius sunt reformanda. sed non restituere est est peius quam non reddere quia ante repetitionem depositi non male tenebat depositum. sed et ante post repetitionem ablatus semper male tenebat ablatum. Et eodem modo apparere potest quod citius est reddendum depositum quam soluendum debitum. quia dominus depositi formaliter est qui deposuit. non qui habet. sed dominus pecunie creditori soluere non est creditor. sed qui habet non iniustius esse videtur retinere rem alterius in ipso invito. quam retinere rem que sua est. quis debeat postmodum esse alterius. illo invito. id est. Et ob hoc etiam iudices magis consueverunt dilationem aliquam concedere de soluendo debitum. quam de reddendo depositum. Sed contra hoc obicitur quia et fortior est obligationem citius est agendum. sed videatur ego sum magis obligatus creditori. quia magis teneor ei quam per me fecit. quam ei per quo ego feci. creditor autem multum fecit per me credendo mihi debitum. ego autem multum feci per alio cuius depositum custodivi. Ratione quoque quod ad gratiam hinc inde facta ego magis sum moraliter obligatus debitori ad gratiam actiones et ad retributionem faciendam propter debiti solutionem. sed quod ad rem depositam ego omnino sum obligatus ad non retinendum rem alterius in ipso invito: De satisfactione autem sciendum est quod nomine satisfactionis utimur. uno modo contra alio modo specialiter. Satisfactio contra accepta est contra omni solutioni rationabili cuiuslibet obligationis ita quod restitutionem et redditionem et solutionem et retributionem condignas vocemus satisfactiones. et sic non intendimus hic de satisfactione. Satisfactio autem specialiter dicta vel accepta distinguitur contra predictos actus. Et subdistinguitur iterum quia aliquam satisfactionem capere potest respicit obligationem principalem et distinguitur proprie contra restitutionem. conveniunt enim quae utraque respicit illam iniuriam. Sed differunt quia restitutionem respicit iniuriam spoliatiua quam quis ad se convertit rem alterius illo invito vel nolente. Satisfactio autem respicit iniuriam illam non spoliatiua sed corporis lesivam. aut possessionum destructivam vel honoris et fame depressivam et huiusmodi. Alio modo satisfactio accipitur proprie potest respicit solam damnam expensas et interesse consequentia ad obligationem principalem ex peccato vel defectu obligati. quaecumque fuerit illa obligatio et quam satisfactio accipitur isto modo tunc oportet quod restitutionem accipiat contra: quam prius. sed prout

respicit illam iniuriam tam proprie spoliatiua quam non proprie spoliatiua. ubi gratia. si comburas domum. restitutionem erit quod restituias novam. si vulneres quod sanare facias. et quod videri emendandum erit pertinebit ad satisfactionem. Si ergo loquamur de satisfactione ultimo modo accepta. potest scire respicit consequentia ad obligationem principalem. videtur quod magis sit soluendum obligationem principalem quam de consequentia ad ipsam satisfaciendum. saltem ut in pluribus si ambo simul fieri non possunt. quia ad principalis est magis et principalis attendendum. dico autem in pluribus. quia circumstantie possunt aliquam ordinem permutare. Sed si satisfactio capiatur pro modo. forte potest dici quod citius est restituendum ceteris paribus quam satisfaciendum. verbi gratia equum ablatum prius est restituendum quam per equo occiso alterum reddendum quia hoc modo satisfactio proportionabiliter se habet ad restitutionem sicut redditio ad solutionem. rei enim ablata dominus vere est non qui habet. sed qui spoliatus est. quod vero equum interficit nihil habet cuius alter sit dominus. id est. Et (sicut dixi) omnium predictorum ordo mutari potest aliquam propter diversas et innumerabiles circumstantias: quas loco et tempore oportet combinare prudentem. Tertio dicendum est de comparatione donationis. mutationis. et retributionis ad invicem. Et dico statim quod ceteris paribus potius est retribuendum quam donandum vel mutuandum. quia quibus est donandum mutuandum vel retribuendum exantibus pariter amicis pariter ut utrosque pariter indigentibus retributio ultra illud quod donatio vel mutatio significat notat obligationem ex recepto beneficio. sed ad quod faciendum magis obligamur. hoc magis est faciendum. dico etiam quod inter perfectos et propriissime dictos amicos mutatio non habet locum. sed sola donatio et retributio. quia mutatione non comitatur bona perfecte et simpliciter. amicorum autem predictorum est omnia bona comitabilia perfecte simpliciter comitare. cum talis amicus sit alter in parte. Si inter etiam neque mutatio locum habet ad pauperes impotentes. quod neque pecunia neque possunt servitio vel alio precio mensurabiliter reddere imo divites illis pauperibus debent donare simpliciter et pauperes debent eis retribuere in omnibus et re gratiarum aut reverentiam et honoribus. hoc est parte manifestum. sed in amicitia debili sicut est amicitia propter utile vel amicitia comitatorum propeiorum consanguineorum copatriotarum ratione vicinie societatis patrie vel consanguinitatis et huiusmodi locum habent tam mutatio quam donatio vel retributio. In quibus satis apparet quod aliquam magis est donatio

quam aliquam magis mutuandum secundum diversitatem rerum commutandarum et personarum et accipiarum et aliarum circumstantiarum. In rebus enim modici pretii turpe esset aliquam pactum apponere de reddendo. ubi non esset tutum magis dare sine pacto. quam aut sit donandum vel mutuandum in talibus iudicio prudentis. relinquendum est de retributo autem comitata ad solutores vel redditores aliqui dubitaverunt an scire magis sit retribuendum donatori quam soluendum creditori vel reddendum mutuato: ceteris paribus sed donatore creditore vel mutuato re eque indigentibus et eque virtuosos exantibus. de hiis enim aliquibus videtur est quod magis sit retribuendum donatori quam soluendum creditori vel reddendum mutuato: quia secundum maiorem obligationem magis est operandum. sed magis obligamur donatori. pro parte quia maius beneficium magis nos obligat ceteris paribus. sed si quis mutuatur vel credit mihi decem libras et alii donat mihi decem. donans facit multo maius beneficium quam mutuans. gratia. minor statim pro parte quia res exterior que est materia beneficii. sit equalis: tamen in modo et actum interior non sit equalis. maius enim beneficium est donare. Primo quia rei dominum transferre simpliciter in recipientem. Secundo quia donatio fit ex maiori amore vel affectione ad recipientem quam mutatio. Sed hoc non est tenendum: quia tribuere idem est quod donare. et retribuere idem quod redonare. redonare autem est donare. id est retribuere est donare. sed dictum prius quod potius est reddendum vel soluendum quam donandum. gratia. Et ad hoc est que dicta sunt prius sed quia retribuere non est actus proprie pertinet ad iustitiam sicut reddere et solvere. nam ille cui donatum est ad quem spectat retribuere factus est simpliciter dominus rei. qui vero dominus est simpliciter rei nulli iustificat si eam retineat si eam neque donat neque redonat. sed forte ob hoc iudex cogit ad solvendum vel reddendum et non cogit ad retribuendum. Ad rationes in oppositum dicendum est quod indubitatum donans maiorem facit gratiam et maius beneficium: et ideo moralis obligatio magis ei obligamur. sed simpliciter non magis ei obligamur. quia alii potest obligatio moralis obligamur legaliter. Et iterum concedendum est plane quod maius beneficium magis obligat ad amandum ad honorandum ad regratiandum. sed non est necesse quod maius beneficium magis obliget ad dandum rem suam quam maius beneficium ad reddendum alienam. Dicendum est etiam quod maius beneficium magis obligat ceteris paribus. sed cetera non sunt paria: quia recipiens donum nihil habet cuius donator sit dominus et recipiens mutuatum habet rem cuius mutuatur est dominus Et si quis dicat quod predictum non valeat ad probandum quod magis sit soluendum quam retribuendum. quia si credis mihi pecuniam. ego fa-

ctus sum dominus illi. et nihil habeo cuius tu sis dominus sicut et si fiat donatio. Solutio dico quod non est simile quia debitor licet habeat rei dominum: tamen lege vel pacto obligatur: est ad relinquendum dominum in creditore transferendum certo termino: vel petente creditore. cum enim vendo tibi equum. et credo tibi pecuniam ego constituo te dominum equi non simpliciter: sed sub pacto quod tibi pecuniam tali tempore mihi solvas. ideo si pactum non teneas tu desinis iuste habere rei dominum: sic autem non erat de donatio: quia dominus rei simpliciter et absolute transferat in recipientem. Et pro hoc etiam appetit quid de duplici donatio sit: dicendum est enim quedam donatio pura sine intercomeremuneratiois quam in perfecta accipitur et in perfecta indigentium copassioe habet locum. Alia vero quasi mutualis facta sub exteriori forma doni: sed tamen sub intentione remuneratiois que locum habet in accipiente propter delictabile vel utile. Queritur ergo cui donatori sit magis retribuendum. Et ego puto quod videtur paribus sed eque indigentibus et eque virtuosos exantibus: magis esset retribuendum secundo donatori: qui scire donavit sub spe remuneratioisposito quod non posset commode fieri vel retribuere. quia tunc donatio speram subintrat remuneratiois secundum intentionem interiorum. mutuatum autem magis est reddendum vel soluendum quam simpliciter donatum videtur dictum fuit. Et ista ratio sic magis explanatur: cum verba non ad aliud iuncta sint quam ad designandum mentis conceptum verba non obligant simpliciter sed solam significationem ipsam designant intentionem obligationem metalem: sic ergo obligatio simpliciter et formaliter accepta non est verbalis: sed metalem: tamen leges precipiunt fieri iudicia secundum verbales obligatioes. quod est. quia iudices alii quam per verba vel exteriora signa non possunt obligatioes mentales cognoscere. si autem possunt intentiones horum interiorum. leges precipiunt secundum eas iudicia fieri. et deverbis non curassent. cum signum est quod illos verba non obligant quod sciunt non habere sufficientem discretionem ad formandum debite legales obligatioes: sic essent pueri vel maniaci. verba etiam non obligant coactos quia presumitur quod eorum obligationi verbali metalem non correspondet. ergo metalem obligati sunt simpliciter obligati. et ita secundum conscientiam tenentur agere in virtute obligationis quod leges cogent eos agere si obligatio esset verbis designata vel si esset possibile mente interiorum intueri. sed si intentiones donantium et recipientium secundum accipiente propter utile essent verbis expresse. vel iudices possent eas intus tuere: leges cogere ad solutionem vel redditionem. quia vere esset mutatio vel creditio vel venditio creditiva secundum quam magis esset reddendum vel soluendum quam do-

radū: vt dictū fuit. ergo ꝛc. Et detur tale exemplū amicus vtili amicitia dat amico frumētū: sub intentione rehabendi vinū tanti precii vel maioris: ꝛ recipiens sub cōsimili intentōne recipit illud vinū. qui enī pp̄ vtile contraxit amicitia non alia intentiōe debet recipere q̄ exigit illa amicitia. quia aliter ipse violaret amicitiam contractam ꝛ defraudaret amicū. sed si he intētiōes verbis designent: vt iudex de his habeat noticiā. ipse cogit ad soluendū tanq̄ mutuū vel creditū. ergo sine iudice oportet ita fieri s̄m bonā ꝛ scientiā. Et hoc expresse dicit Aristoteles octauo libro loquēs enī de amicitia pp̄ vtile dicit. potēti at̄ retribuēdū secundū dignitateꝝ eorū q̄ passus est. Et quia forte possit aliquis dicere: q̄ licet dans daret sub intētiōne rehabēdi: ꝛ sic per modum mutui: tñ recipiens volens cū illo contrahere honestā amicitia recipit illud per modum puri doni. Contra hoc obiicit Aristoteles dicēs nolentē enī amicū non faciendum: vt vtiq̄ peccantem in p̄ncipio ꝛ bene patientē aquo non oportuit. non enim ab amico neq̄ pp̄ter ipm̄ hoc opante id est recipiens statim peccat a p̄ncipio si tanq̄ ab amico pp̄ter honestā ꝛ per modum puri doni recipiat ab illo qui non vult esse talis amicus. nec dare gracia recipientis. sed gracia rehabendi: defraudat enim danteꝝ. oportet ergo recipiedo intentionē intentioni dantis conformare. ideo concludit Aristoteles dicens. quē admodū igitur in dictis beneficiatuz̄ dissoluedum id est in moralibus obligationibus q̄ sola intentione fiunt sine verbali exp̄ssione beneficiatus tenetur dissoluerē: quē admodū ꝛ in dictis id est q̄amodū in verbo designatis ꝛ exp̄ssis. facta ergo comparatione actū p̄dictorū adiucēs qui specie differre videntur: nunc quarto facienda est comparatio eiusdē actus ad diuersitateꝝ personarū. verbi gracia cōtingit pure donare filio secundum paternā amicitiam: ꝛ amico virtuoso s̄m amicitia virtuosā. ꝛ indigenti vicino vel extraneo secundū compassionem humanā.

Querit̄ ergo cui sit magis donādū si non est possibile cuiuslibet simul donare vel etiam quē illorum in periculo existentē oportet magis liberare. Similit̄ etiam de retributione an sc̄z̄ amice vel patri vel extraneo benefactori oportet magis retribuere? De quibus primo dicēdū est: q̄ si eque indigeat ꝛ eque sint boni filius amicus ꝛ vicinus minus est donādū vicino. quia in isto casu quicqd̄ est in vicino ratione cuius sit dādū ei: idem est in filio ꝛ amico: ꝛ adhuc plus sc̄z̄ a

amicicia specialis. sed si filius ꝛ amicus nō indigeant: magis est donandum vicino vel extraneo indigenti. quia frustra donare nō indigenti. Sed ponamus q̄ filius et amicus indigeant minus tamen q̄ vicinus? Quid erit faciendū: dico q̄ si vicinus excedent indigeat: filius aut̄ vlt̄ amicus nō nisi modicū indigeant: dādū est vicino imo ꝛ filius ꝛ amicus deberent illi dare. Si aut̄ indigētia vicini sit minor invalde modico q̄ indigētia filii vel amici. dādū est filio vel amico. q̄tus aut̄ ꝛ qualis sit excessus indigētie sc̄m quem declinandū sit: hinc vel inde: debet vnusq̄ q̄ p̄ prop̄iam discretione determinare sc̄z̄ exigentiꝝ circūstantias. Infinite enim cōtingere possunt differentie: quas non est possibile vnūsalī ratione app̄hendere. Sed vtrum est magis dādū filio vel amico propter mores vinculo sanguinis. non coniuncto: R̄ndendū est (vt puto) q̄ magis est dādū seu ministrandū filio vite necessaria: maxime ante vltimū rōnis ꝛ prudentie q̄ amico dādū. quia pater (si potest) legit̄er obligatus est ad filium nutriendū ꝛ ad hoc cogere inuitus. dare ergo filio vite necessaria quasi non est donare proprie: sed debitum soluere. Sed postq̄ filius ad statū viri peruenit: an magis est dādū filio vel amico? R̄ spondetur q̄ ipsis eque indigentibus ꝛ ipsis eque virtuosis existentibus: magis est donādū filio. quia si magis esset donādū amico extraneo in casu posito. hoc solū esset ratione maioris amicitie. sed sc̄m communē cursū ꝛ rectū iudiciū ratiois impossibile est patrē magis amare extraneū q̄ filium eque bonū. si ergo magis amat extraneū illa amicitia erit preter rōnem. ideo sc̄m illaz̄ agere recta ratio non dicitur. Concedendū est tamen q̄ amicus extraneus: posset esse in tanto indigentior filio vel melior filio ꝛ prudentior bonorū suorum dispensator: vel etiam res donanda possit in tanto conuenientior esse statū amici q̄ statū filii q̄ indubitanter magis est donādū amico q̄ filio. ꝛ hoc etiaz̄ contingere posset aliis circūstantiis infinitis: quas considerandas relinquendum est industrie operantis. Et per hoc soluta est questio fieri consueta. an sc̄z̄ in extrema necessitate sit magis subueniendū amico pp̄ter idētitatē generis vel amico propter bonitatem moris: ad quā Gerardus respondet q̄ magis est subueniendū amico propter bonitatem moris. quod probat multipliciter: p̄mo quia amicitia propter bonitatē moris claudit in se simul bonitatē delectationē ꝛ vtilitatē octauo huius.

Secundo quia claudit in se idētitatē. quia amicus est alter ipse nono huius. Tercio quia claudit in se eqlitatē similitudinē octauo huius. Quarto quia claudit in se pacē cū in ea non fiant aculationes octauo ꝛ ix. huius. Quinto quia claudit in se p̄manētia ꝛ trāsmutabilitatē octauo h? Vltimo quia illi est magis subueniendū qui simpliciter est melior ꝛ subuenienti melior. ꝛ talis est amicus virtuosus. Et hec omnia sunt vera vbi consanguineus: etiā si esset filius multū deficeret a bonitate illius. si tñ esset eque bonus ꝛ subueniens hoc sciret: magis esset subueniendū consanguineo. nec media Gerardus oppositū concludit. Si vero consanguineus esset eque bonus ꝛ subueniens hoc ignoraret: nō deberet magis ei subuenire. quia certum est tenendū ꝛ dimittendū incertū. Sed vtrū patri vel filio sit magis dādū vel etiā subueniendū ipsis eque indigentibus vel non indigentibus ꝛ eque virtuosis: existentibus? Dicendū est q̄ si nō indigeat q̄tus nisi ad sup̄dicationē magis est dādū filio q̄ patri. quia sic magis seruatur ordo naturalis. sicut enī filius in esse succedit patri ꝛ nō eouerso: sic magis est rationabile q̄ succedat ei in possessione q̄ eouerso. ꝛ sicut pater generando filium quasi se ipsū infundit in filium: filius aut̄ non seipm̄ infundit in patrē. sed exit a patre quasi elongans ab eoa: rationabilius est diuitias patris infundi super filium recedendo a patre q̄ fieri eouerso. ꝛ ob hoc leges communite instituunt q̄ hōi possidenti diuitias morietū filius in illis diuitiis potius in hereditate succedat q̄ pater. Item quē debemus magis amare ei debemus magis dare. sed filius debemus magis amare q̄ patrē vt dictū fuit in xvi. questione octauo huius. ꝛ c. Sed tu respondebis maiore esse veram ceteris paribus. s̄ cetera non sūt paria: quia a patre plura bona recepisti que te obligat ad retributionē. Solutio dicā q̄ forte falsū est q̄ a patre plura bona recepim: salteꝝ animo beuolo retributione digno. propt̄ quod saltem conclusio concedit̄ vbi tibi fuerint pater ꝛ filius pares in benefaciendo. Secundo dicam q̄ donum purū non est: non indigenti retribuendum: nisi forte in seruiciis vel honoribus ꝛ reuerentiis. ideo iustitia non habet locum in p̄posito. Sed vbi pater tuus ꝛ filius tuus indigerēt distinguēdū est. quae vel illa indigentia est extrema sc̄z̄ mortis illatiua necessario si ei nō subueniat̄. vlt̄ ipsa nō est mortis illatiua. Si sit mortis illatiua dicendū est: q̄ magis subueniendū est filio ceteris paribus. quod pat̄ p̄mo: quia filius est ma-

gis amandū. Secundo quia casu posito: pluris vita ꝛ eque bona saluatur in salute filii q̄ in salute patris. cū sit verisimile patrē citius debere mori naturalit̄ q̄ filium. Tercio quia esse ꝛ viuere pris quodammodo saluat̄ ꝛ continuat̄ per esse reuicere filii: ꝛ non eouerso. p̄t̄ etiam mortuus quodammodo viuit in filio bono. esse aut̄ et viuere est omnibus eligibile ꝛ amabile vt dicit nono huius. ergo eligibilis est ꝛ naturalius saluare vitam filii q̄ pris. Concedendū est tamē q̄ ubi pater tuus fecerit tibi plurima bona ꝛ animo benefactoris: aut nulla aut pauca: tu magis debes declinare ad patrem saluandū non q̄dem per modū domi simplicis: sed per modū retributionis. quia magis est retribuendū q̄ donādū: vt dictū fuit prius. Similit̄ etiam si pater sit bonus ꝛ filius prauus vel languidus: vel si pater gerat rem publicā ꝛ ob hoc in tale mortis periculū incidit vel pp̄ter alias disparēs circūstantias innumerabiles possibile est q̄ conuenientius sit patri subuenire. Si vero pater tuus ꝛ filius tuus pariter indigeant: indigentia tñ nō mortis illatiua sed curabili tua subuētiōe circūscripta: ponendū est q̄ magis sit patri subueniendū q̄ filio. Etiam posito q̄ filius tibi eque bene fecerit sicut pater. quia filius robustior exas potest facilius sustinē gūā mina: ꝛ quia iunior existens sanabilis est ab illis grauaminibus ob hoc enim naturalit̄ quasi omnes magis compaciunt̄ senibus passis q̄ iuuenibus: imo propt̄ idem in isto casu magis est succurrendū patri q̄ sibi ipsi in causis vite. i. in calidis vestimentis ꝛ in nutrimentis. et specialit̄ hoc est faciendū si talia nobis ministrauerit. Et hoc intendit Aristoteles nono huius dicens: videbitur autē vtiq̄ nutrimento quidē parentibus oportere maxime sufficere vt debētis ꝛ causis essendū meli? q̄ sibi ipsi in hoc sufficere. et Aristoteles notabiliter dicit sufficere. quia secundū rei veritatē magis accipiendū est sibi ad extremā necessitatē q̄ p̄ri ꝛ filio donādū. sed habito necessario magis est donādū patri in predictis ad sufficientiā q̄ filio vel sibi ipsi de retributione autē solet queri an magis sit retribuendū patri vel virtuoso benefactori. ad quā respondendū est q̄ recepto equali beneficio ab vtroꝝ et ipsis existentibus eque virtuosis: magis retribuendū ē patri. quia sicut esset sibi magis donādū ceteris paribus. ita redonādū vel retribuendū cōsilibz̄ rationibz̄. quō enī esset in alio q̄re faciendū esset retributio esset in patre et vltra. Si enī aliquis dicat q̄ forte alteri est magis retribuendū ratione contracte amicitie: hoc nihil prodest. quia secundū

dū rectā rationē nō est magis amādū extraneū q̄ patrē. que bonū. 7 si extraneus de sc̄to magis amēs: hoc est amicitia p̄tra rōem. ppter quā rō nō dicitur esse faciendū: sed eā dimittendū. Cōcedendū est tñ sicut in p̄cedentib⁹: q̄ si extrane⁹ amicus multo maiora bñficia fecerit vel bñficerit 7 meliori intētiōe q̄ pater: v̄ si benefactor ex neus multo magis indigeat q̄ pat̄: vel sit multo v̄ tuosior 7 politie forte sit magis necessarius: 7 sic de aliis naturalibus circūstātiis: tñ possibile ē q̄ magis sit declinandū ad retribuēdū extraneo bñfactori. 7 de hoc gerardus mouet talē questiōnē. v̄t: filius cū sui periculo teneat magis liberare ab inimicis qui q̄dez pat̄ ipsū genuit nu triuit 7 docuit: q̄ aliū qui eū in p̄simili calu liba uit. 7 arguit q̄ sic: tū q̄ p̄ pla bōa dedit filio sc̄ esse/ viuere 7 disciplinā. Tñ quia filius est sicut pars patris 7 pars magis tenet toti q̄ alicui ex neo. tū q̄ filius est res patris. tum quia nūq̄ potest sufficienter patri retribuisse. tū quia pat̄ magis diligit eū. Gerardus tñ dicit oppositū. quia bñficia (vt dicit) naturalit̄ accepta sūt tanq̄ eq̄lia a ab illo 7 a patre: 7 formalit̄ sunt ab illo multo maiora q̄ a patre. dicit ergo q̄ eq̄lia sūt materiali accepta sicut equale est deū te creare 7 te in esse cōseruare. quod enī pat̄ dedit hoc liberator seruauit. imo melius videt̄ triginta annis fore in statu perfecto quod mihi cōtulit liberator: q̄ triginta ams fuisse tam in infantia q̄ in statu non pfecto: quod pat̄ dedit. dicit aut̄ q̄ bñficiū liberatoris q̄tū ad formale multo excedit bñficiū patris. p̄mo quia laudabilius. sc̄o quia difficilius. Tercio quia liberalius. quarto quia fortius. q̄u totiq̄ magis voluntarius. Sexto quia beneficiatio magis gaudiōsa. dico p̄mo q̄a laudabilior r̄ax enim laudabile sc̄o huius. hmōi aut̄ beneficiū liberatoris est valde r̄ax. beneficiū vero patris cōmunissimū. quia cōuenit 7 bestis. dico etiāz difficultius. quia facile est 7 delectabile generāē dico aut̄ liberalius: q̄a pater nō generat grā gei ti: sed gracia sui vt saluet̄ in genito. liberator aut̄ liberat. ppter v̄tutes 7 gracia liberati. dico vero fortius quia aggrediēdo fr̄ibile 7 expectādo p̄culū. dico aut̄ magis volūtariū: q̄a ex electione pater aut̄ plerūq̄ opat̄ ad generatiōem filii ex p̄cupiscētia. dico vltimo bñficiatio magis gaudiōsa. nō enim gaudet ifans in sui generatione. s̄ a matre natus cōfesti 7 plorans vocē luctus emit tit. his tñ non obstantibus credo p̄abile esse q̄ in casuposito magis oporteat p̄m liberare eq̄ bonū alteri existentē. q̄a si q̄ quod pater dedit

iste seruauit: tñ pat̄ plurimis actibus virtuosus operatus est in filium. iste autem solo actu. et si iste semel: pater multiplicatis vicibus hoc fecit prebendo n̄trimētū cotidie sine quo ille nō durass̄. 7 si iste libauit corpus illius a morte tēporali: pater per doctrinā libauit animā a morte eterna. 7 cōi more pat̄ si affuiss̄ nō minus exposuiss̄ se ad liberandū filiū q̄ ille fecit. Sed de patre nō bono qui nō direxit filiū studio 7 amore paterno: bñ cōcederē que nunc a gerardo recitata fuerūt. dicā ergo sicut A. n̄. q̄ nō est simpliciter 7 v̄liter dicendū: nec etiā sufficientibus distinctionibus determinandū v̄t: magis oporteat patri subueire q̄ alteri bñfactori. circūstātie enī infinite variare possunt per predicta dissolui: si qs diligēt attendat.

Verit̄ q̄to v̄t: homo debeat se habere ad amicū quē admodū ad seipsū? Arguit̄ non. q̄a ad amicū habz amicitia sed ad se nō habz amicitia q̄ r̄c. mior patz quia circa eadē 7 i eisde 7 i iustū octauo huius: s̄ ad seipsū nō est iusticia: vt apparuit in q̄nto. Item amici ad amicū est bñficia tribuere 7 retribuere. sed nullus sibiipsi tribuit bñficia vel retribuit. q̄ r̄c. miorē ponit Seneca q̄to de beneficiis 7 eaz pbat sic. quē admodū vedere sic dare aliquid a se dimittere est. id aut̄ aliq̄s a se nō dimitteret: quod sibi daret. Itē qui dat habz q̄ dat 7 nulli dat q̄ iam habz. ergo idez sibi nihil dat. Itē tullius in libro de amicitia a reprobis tres opinioniones concordantes in hoc q̄ homo debeat se habere ad amicū quē admodū ad seipsū. 7 dicit sic. cōstitūdi aut̄ sūt qui sūt in amicitia fines: et quasi termini diligendi. de quibus tres video sententias ferri. quarz nullaz probonam vt eodem modo erga amicū affecti sumus quo erga nosmetipsos. Alteram vt nostra in amicos beiuolentia illoruz erga nos beiuolentie parit equalit̄q̄ respondeat. Tertiā vt quanti quisq̄ seipsū facit: tanti fiat ab amicis. Itē triū sententiaz nulli prorsus assentior. hec sunt verba tullii. Et reprobado primā sententiā tullius sic dicit. nec enim primā vera est vt quē admodū in se quisq̄ sit in amicū sit animatus. q̄ multa enī sūt que nostri causa nunq̄ facerem facimus causa amicoruz: precari ab indigno supplicari: tñ acerbius in aliq̄z inuehi insectari q̄ vehementius. que in nostris rebus non satis honeste in amicoruz fiunt honestissime. 7 indubi

tant licita sūt nobis ac honesta de amicis multa verba cōmendatoria: que de nobis ipsi specie haberent 7 modū iactantie. multe que res sūt in quibus de huius commodis viri boni multa detrahunt detrahiq̄ patiunt vt his amici potius q̄ ipsi fruant̄. Et A. n̄. in isto nono bñ ostendit quō vir bonus alit̄ ad se se habz 7 alit̄ ad amicū: p̄cit enī ad amicū pecunias 7 honores 7 p̄cipat̄ vt sibiipsi bonū virtutis acquirat. Reprobado aut̄ secundā sententiā tullius sic dicit. A. l̄ta sententiā est que definit amicitia p̄ibus officiis ad voluntatiibus. hoc quidē est minus exigue 7 extiter ad calculos vocare amicitia vt par sit ratio acceptoruz 7 datoruz. diuicior mihi 7 affluētor videt̄ eē vera amicitia nec obseruare restrictive ne plus reddat q̄ acceperit. neq̄ enī est verendum nec qd excidat/ aut ne quid in t̄raz desinat/ aut ne plus equo quid in amicitia cōgerat. Et idez apparet per A. n̄. quarto huius nam liberalitas maxime locū habet in amicitia. liberalis aut̄ ē (vt dicit A. n̄.) vehementer sup̄abundare in datioē vt derelinquat sibiipsi miora. 7 cū amicitia sit bene facere: nō est ipsius beneficiari facilius: vt exp̄mit A. n̄. quarto huius. Ex q̄bus omnibus apparet q̄ aliter se habz ad amicū 7 ad se. vult enim plus dare amico q̄ dari sibi: 7 amicū plus recipere q̄ ipsū. Reprobando v̄o tertiā sententiā tullius dicit. tertiū vero ille finis detrimus est vt q̄ti quisq̄ seipse faciat: tanti fiat. ab amicis. sepe enim in q̄busdam aut̄ animus abiectior est aut spes aplificade fortune fractior: non est igit̄ ergo amici talē esse in enī qualis in se est. s̄ potius euiti 7 effice vt amici iacentē animū excitet: inducat q̄ in ipem cogitationēq̄ meliorē.

Oppositū dicit A. n̄. ad amicū aut̄ habē q̄ admodū ad seipsū. est enī amicus alius ipse. Et pbat q̄a illi adamicē se habēt sicut ad seipsos: quorum est vnio oim̄ rezy cōsiliozy 7 voluntati. sed tullius dicit. his igit̄ simibus vtendū arbitror vt cum emēdati mores amicoruz sint. tum sit int̄ eos oim̄ rezy cōsiliozy 7 voluntati sine vlla exceptione communitas. Et seneca epistola tertia ad lucillium: si aliq̄uē amicū existimes: cui non tantūdem credis q̄tum tibi vehement̄ erras: 7 non satis nosti vim vere amicitie. cū amico omnes curas: omēs cogitationes tuas misce. r̄c. Itē epistola quadragesima octaua: non sūz amicus nisi quicqd̄ agit̄ ad te pertinens meū est. confortiū rezy omniuz inter nos facit amicitia. nec sc̄bi q̄q̄ singulis est nec aduersi in cōe viuūt. Indubitant̄ ponendū est q̄ forte 7 platone existētib⁹

amicis: nō fm omnia 7 omnibus modis sortes se habet ad platone quē admodū ad seipsū. q̄a sorte idem est in natura sibiipsi: nō platoni. sortes forte loquit̄ ad platone: non ad se loquit̄ de platone: non de se. sortes videt platone 7 audit: seipsū neq̄ videt neq̄ audit. sortes forte de platone sano 7 bene opante gaudet: de pp̄ria aut̄ infirmitate t̄stat: 7 sic de aliis infinitis modis aliis rebus.

Itē: mihi videt̄ q̄ q̄tū ad bñtia amicitie que est v̄tus quedā moralis specialis vt apparuit in secundā 7 in tertia questione octauū: homo nō se habz ad seipsū quē admodū ad amicū. nō enim ad seipsū habz talē v̄tutes. q̄ pbat q̄a proū de termiatū fuit in loco predicto illa virtus non erat moderatiua omis amoris vel odiū: sed amoris vel odiū ad aliā psonam illius gracia. talem autem amōrē non habz homo ad seipsū: cū sit v̄tualiē cōmunis passio omibus aut pluribus passionibus. circa quas sunt diuersæ virtutes. amo enim que habeo ad me ipsū timeo mortē 7 p̄cūla inior in assumēdo mihi carnales delectatiōes: cōgrego mihi pecunias: 7 retineo vel illibera: vel aliq̄ iuste. volo mihi honores ipedi. r̄scor de mei p̄uip̄sione: 7 sic de aliis. cū ḡ nulla virtus vna specialis sit talis passionis cōmunis moderatiua tāq̄ obiecti pp̄riū: sequit̄ q̄ hō ad se ipsū talē v̄tute non habet. Et seneca in epistola magna ad lucillium bñ declarat quō amor ad seipsū ducit ad omnia genera viciōzy. dices: illud p̄cipue impedit q̄ cito nobis placemus. si iueni ritus qui nos bonos viros modica laudatiōe cōtenti: quicquid in nos adulatio sine pudore p̄ges fit: tanq̄ debitū ppendimus optimos nos esse sapientissimosq̄ affirmatibus assētimus cū sciāmus illos multa mentiri. adeo q̄ indulgem⁹ nobis: vt laudari velimus in id cui p̄traria tñ maxime facimus. mitissimū ille se in ipsis supplicis audit: in rapinis liberalissimū: 7 in ebrietatibus ac libidibus temptatissimū. seq̄ ita q̄ vt iō mutari nolimus q̄a nos optimos esse credimus.

Appar̄ ergo q̄ ille non est amor quem specialiter modificat illa virtus amicitie de qua tractabat in secunda questione 7 in tertia octauū.

Sciendū est ergo q̄ homo duplicē potest habere amorē ad seipsū: vnū sensualē quo quis fm impetū singularū passionuz si non ordinet̄ rōnē sibi assumit pro posse omne apparet vtile vel delectabile. 7 iste amor inordinate excedēs amōrem dei 7 proximi extinguit: vt ad nullū alium sit amicitia vel contractus nisi ppter vtile pro-

pum aut propum delectabile. et iste amor corrigitur et ordinatur per prudentiam et singulas virtutes morales et principaliter per principales: puta per temperantiam, per fortitudinem, per iustitiam, deinde per liberalitatem, magnanimitatem, mansuetudinem et per alias consequentes nec oportet si iste amor est ad seipsum extinguere vel modificare per iustitiam et amicitiam cum aliis virtutibus. quod propter hoc iustitia vel amicitia debeat dici proprie ad seipsum iste enim amor non extinguere vel modificare a iustitia tanquam proprius obiectus iusticie in genere passionum, sed per hoc quod iste amor cum passionibus fundatur in appetitu sensitivo: et est principium rebellionis eius ad rationem. hec autem rebellio et persequens ille amor extinguitur per consuetudinem operandi secundum rationem, quod fit secundum omnem virtutem moralem. Alius amor habet homo ad seipsum factum in voluntate per consuetudinem insequendi ordinem recte rationis. Iste amore volumus nobis non apparens vtile vel delectabile: sed verum bonum virtutis. Iste amore respicimus sensualia laboramus pro vicinis, pro amicis, pro communi utilitate: ut nobis acquiramus bonorum rationis. Et credo quod isto amore corrigitur et ordinatur amor pro virtute: quam voluntas habet super appetitum sensitivum. et iste amor nec est aliqua virtus specialis nec obiectum speciale alicuius virtutis sed est effectus quidam communis consequens ad prudentiam et omnem virtutem moralem. Ex his apparet quod homo non habet ad seipsum amicitiam illam que est virtus specialis de qua tractabatur in secunda questione octavi et in tertia. Item si amicitia capiatur illo modo propriissime quomodo de ea maxime intendit Aristoteles, in isto nono et in octavo constat quod homo non habet ad seipsum amicitiam: quia amicitia sic accepta requirit redamationem: ut appetit in octavo eiusdem aut ad seipsum: saltem secundum idem non est amatio et redamatio proprie, quia proprie loquendo amatio aliquando non dicitur redamatio nisi in respectu alterius amationis. Sed constat quod non est alia et alia amatio qua homo amat se et qua amat a se, ergo non est ibi proprie amatio et redamatio. dixi autem secundum idem: quia in homine virtuosum procedi posset amatio et redamatio secundum diversas eius partes pars enim rationalis amat sensuale, regit, colit, et ordinat: sicut bonus dominus subditum: et pars sensualis redamat rationale: sicut subditus bene ordinatur domino: et obedit ei et ministrat. Sciendum est quod ad veram et propriam dictam amicitiam quidam effectus sequitur in ordine ad amicum, ex quo etiam vel consimilibus virtus amicitie generatur et saluatur et extinguitur.

inotescit: puta benivolentia beneficentia et concordia. unde quantum ad benivolentiam et beneficentiam dicitur secundo rhetorice fit itaque amare velie alicui quod putat bona illius gratia: sed non sui. et secundum posse actuum horum, quantum vero ad concordiam dicitur ibidem amicum necesse esse cogaudere bonis et condolere tristibus non propter aliquid alterum: sed propter illum. Item octavo huius quantum ad benivolentiam dicitur sic: amico autem autem oportere velle bona illi gratum vero ad beneficentiam dicitur sic, qui enim propter virtutem amici existunt: bene operari ad invicem prompti sunt, sed quantum ad concordiam dicitur sic, nihil enim sic est amicorum ut conuiuere, conuersari aut ad invicem non est non delectabiles existentes neque gaudentes eisdem. Item in nono huius quantum ad benivolentiam et beneficentiam dicitur sic, ponunt enim amicum voluntem et operantem bona vel appetentiam illi gratum. Et quantum ad concordiam dicitur ibidem: ponunt autem amicum coniuventem et eadem eligentem vel condolentem et gaudentem amico. Dicam ergo primo secundum Aristotelem, quod illi videtur tres effectus siue consimiles in homine bono in ordine ad seipsum consequuntur: amor illi quem ipse habet ad seipsum. Secundo dicitur quod in homine malo in ordine ad seipsum tales effectus non consequuntur illi amor quem ipse habet ad seipsum, imo potius effectus contrarii. Prima sic declarat: primo quidem homo bonus habet ad seipsum benivolentiam quia semper vult seipsum viuere et saluari in bono virtutis, non enim vult sibi ipsi bona ficta: bona circumspugnabilia nisi in quantum ordinantur in bonum virtutis, sed vult sibi ipsi vera bona virtutum, unde dicitur nono huius: vir bonus precatur sibi ipsi bonum simpliciter, et manifestum est quod ipse illa vera bona vult sibi ipsi et ipsius gratia: quia gratia intellectus seu partis rationalis, quod ipse maxime ut dicitur Aristoteles, secundo vero manifestum est quod homo bonus ad seipsum maxime habet beneficentiam: quia tota die in omni sua operatione bene agendo: bono animo et bene sibi ipsi maxima bona, quia opera virtutum in quibus consistit humana felicitas ut dicitur in primo. Tercio similiter apparet quod homo bonus ad seipsum maximam habet concordiam, primo quidem hoc appetit quantum ad interiores effectus, nam (sicut dicitur in quinta questione septimi libri et in penultima primi) appetitus sensitivus in homine virtuosum obedit rationi perfecte, ideo (sicut dicitur hic Aristoteles) iste consentit sibi ipsi et eadem appetit secundum omnes animam, id est secundum appetitum sensitivum et secundum intellectum, nec ille illi discordat. Iste ergo secundum hominem virtuosum condolet et delectatur maxime sibi ipsi, omni

enim appetitum in ipso est idem et triste et delectabile: et non aliud aliud. Secundo dicta concordia in homine bono apparet ex delectabili conuictu ipsius ad seipsum, tunc enim homo sibi ipsi conuiuere dicitur quoniam propria sua conscientiam et proprias operationes scrutatur propter preteritas et futuras: vel quando actu in theoricis speculatur, sed hec omnia sunt homini bono facilia et delectabilia, quia (sicut dicit Aristoteles) operatio etiam delectabiles memorie et futurorum spes bonae tales aut delectabiles: Et theorematibus autem abundat mente ergo talis potest sibi maxime et delectabilissime conuiuere. Ideo seneca dicit secunda epistola ad lucillum primum argumentum compositum mentis existimo posse consistere et secunda morari. Secunda conclusio posita declarat etiam facilitatem, primo quidem prauus ad seipsum non habet benivolentiam, vult enim illa sibi que iudicium rationis pervertit: que bonum virtutis non compatitur, et tunc sunt simpliciter valde mala, volunt prauus talia per que alius odium: et aliquando non potentes obtinere quod appetit desperat fugiunt viuere et interimunt se ipsos: ut bene dicit Aristoteles, ergo prauus sunt valde maliuoli sibi ipsi. Secundo vero prauus non habet ad se ipsos beneficentiam, quanto enim anima principalior est corpore et preciosior: tanto peiora facit qui deturpat animam et inficit quod qui corpus, prauus autem proprias animas maliciis et operibus distortis inficit, ergo ipsi maxima sibi mala faciunt. Tercio mali sibi ipsi discordant, illi enim sunt in quibus pars sensualis aduersatur et obuiat rationi, alia quidem concupiscunt: altera autem nolunt ut dicit Aristoteles, id est neque concupiscunt neque condolent sibi ipsi, contendit enim ipsorum anima: et hoc quidem propter malitiam dolet recedens a quibusdam, hoc autem delectatur, et hoc quidem huc: hoc autem illuc trahit quod admodum discrepantia, et si non est possibile simul delectari et tristari: tamen post prauus constituitur, quoniam delectatus est et non utique volebat delectabilia hec fieri ipsi penitentia itaque prauus replentur. Apparere etiam quod ipsi non possunt sibi ipsi delectabiliter conuiuere quod spectat ad concordiam: recordantur enim multorum et difficilium, et talia altera multa sperant secundum seipsos entes, unde (ut bene dicit Aristoteles) cum alteris autem entes obliuiscuntur, querunt itaque mali quibus commoretur: seipsos autem fugiunt, non enim videtur prauus ad seipsum amicitabiliter disponi propter nihil habere amabile. Et propter hoc seneca dicit epistola an merito ad lucillum nisi sapientia sua non placent, omnis stulticia laborat fastidio sui. Sed forte dicitur aliquis quod hec discordia licet sit in incontinentibus et in continentibus ut apparuit in septimo

mo: tamen non est in totaliter deprauatis in quibus appetitus sensitivus ex toto trahit ad se intellectum et ita corrumpit principia practica et iudicium rationis ut ratio nihil dicet nisi ad quod sensualis appetitus inclinatur, talis ergo idem appetit secundum omnem animam et concordat sibi ipsi: est impeditivus sicut homo bonus. Ad hoc respondendum est primo quod impossibile est potentem rationem corrumpere esse omnia principia practica ideo necesse est aliquando penitentiam accidere et discordiam, secundo sicut sensualis appetitus est ad impossibilia, verbi gratia prauus ardet super diuitias habendas et honores et carnales delectationes quorum unum alteri contrariatur, et ita appetitus non solum alius sed unus et idem sibi ipsi quasi continue discordat: et trahit modo huc modo illuc, et non potens obtinere desideria semper est in penitudine et tristitia. Tercio delectationes prauorum cito deficiunt, imo vertuntur in tristitiam per excessum versus delectabilia, et sic sequitur penitudo, nam gulosus tristatur si cibo careat delectato: et cum ventres repluerit iterum sumit tristatur quod amplius comedere non potest: quod iam sua transiuit delectatio, et iterum quantum dolor consequitur ex stomachi gratitudine et ardore: ex fumis ascendentibus facientibus caput dolere et superfluitatibus guttur obstruentibus et cetera, tales ergo semper repleti sunt tristitia et dolore. Et ipse seneca in epistola sic est: ad lucillum bene declarat quod prauus hominis conuictus ad seipsum est malus et periculosus: dicens nemo est ex imprudentibus qui relinquit sibi debeat: tunc mala consilia agitant, tunc autem aliis aut ipsis futura pericula struunt: tunc cupiditates improprie ordinant, tunc quicquid aut metu aut pudore celabat animus exponit, tunc audacia acuit, libidines irrat, iracundiam instigat denique quod unum solitudo habet commodum: nihil veli committere: non timere iudicium: perit stultus, ipse se prodit. Et ex predictis duabus conclusionibus potest directe responderi ad propositam questionem. Dicendum est enim quod homo bonus se habet ad seipsum sicut amicus ad amicum: non quantum ad omnia sed quantum ad tres predictos affectus amicitie, in aliis autem non ita se habet sicut dicitur est, et quilibet se debet habere et ad seipsum et ad alium sicut bonus homo se habet, nam (sicut dicit Aristoteles) videtur enim mensurate viuere virtus et studio debeat se habere ad amicum quemadmodum ad se ipsum: et ad seipsum quemadmodum ad amicum. Et adhuc non debet intelligi quod quantum ad ea predicta

homo ad se et ad amicum se debeat habere omnino eodem modo sed secundum eundem gradum. vir enim virtuosus maiori affectu vult sibi ipsi bonum quam amico. bonus enim sibi ipsi tribuit summum bonum sed opus virtuosum quod non potest amico tribuere nisi forte per suasionem vel aliquo tali modo: sicut mister. a nobis enim ipsis eliciamus opus virtutis vel malicie. et ob hoc bene dictum est quod caritas est ordinata. per enim et magis est ad seipsum quam ad proximum vel amicum. Ad rationes respondendum est facillime. Ad primam concedendum est quod homo ad seipsum non habet amicitiam proprie dictam: sed amorem habet ad seipsum quemque amorem dicti tres effectus potius consequuntur quam proprie dictam amicitiam. Ad aliam dicendum est quod homo sibi ipsi potest dare: et dat de facto maxima beneficia vel maxima maleficia quia virtutes vel malicias et opera eorum. nec est vniuersaliter verum quod dare sit a se aliquid dimittere deus enim omnia dat: et inde nihil minus habet nec doctor scientiam infundens in discipulum amittit suam. neque oportet eum qui dat habere in se formaliter illud quod dat: sed sufficit quod actiue et virtualiter auctoritates tullii arguunt bene quod non omnino eodem modo quibus ad omnia habendum est se ad se et ad amicum. sed non reprobant quod oporteat ita se habere ad se sicut ad amicum quantum ad predicta tria. dico sicut positive: non comparative. quia oportet magis ad se habere: sicut fuit dictum Et sic est finis questionis.

Veritur quinto vtrum beniuolentia sit virtus et idem queri potest de concordia et de beneficentia. Arguitur primo quod beniuolentia sit virtus. quia amicitia est virtus ut dicebatur in secunda questione octauae. sed beniuolentia est amicitia. probatur auctoritate Aristotelis. in octavo huius ubi dicit expresse beniuolentiam in contrapassis amicitiam esse. Et confirmatur per locum a coniugatis. si enim est de per se quod amicus bene vult amico: oportet amicitiam esse beniuolentiam ad amicum. De concordia autem arguitur quod sit virtus quia legislatores ad nihil aliud magis intendunt quam ad virtutem vel opera virtutum. Ista propositio patet quinto huius ubi dicit Aristoteles. precipit autem lex et fortis opera facere et que temperati et que mansueti: similiter autem et secundum alias virtutes et malicias. hoc quidem iubens hoc autem prohibens. Et decimo huius dicit: existimant quidam legislatores oportere: quidem aduocare virtutem et puocare boni gratia: ut obedientibus his que epyekes consuetudinibus precedentibus: inobedientibus autem et degenerioribus exitibus et penas et punitiones

apponere: insanabiles autem totaliter extinguere. si ergo dicte propositio sic declarate apponamus quod legislatores maxime intendunt ad concordiam: ut dicitur in principio octauae huius: concludemus quod concordia erit virtus. Deinde arguitur quod beneficentia sit virtus: quia secundo rhetorice virtus ab Aristotele describitur quod virtus est potentia quideus acquisitiua bonorum et seruatiua: et potentia benefactiua multorum et magnorum et omnium circa omnia. sed certum est quod beneficentia est potentia multorum et magnorum: ut apparet per quid nominis. ipsa etiam est acquisitiua bonorum et seruatiua. quia beneficentia aliis acquirimus nobis bona virtutum: et seruamus et multiplicamus. ergo beneficentia est virtus.

Item omnis habitus laudabilis videtur esse virtus. quia primo rhetorice laus sic describitur. Laus est sermo illucidans magnitudinem virtutis. beniuolentia concordia et beneficentia sunt habitus laudabiles. ergo etc. Oppositum arguitur primo de beniuolentia. quia si ipsa esset virtus: non videretur quod esset virtus alia ab amicitia cum ad amicitiam spectet benevelle et benefacere amico. sed beniuolentia non est idem quod amicitia ut dicitur Aristoteles. ergo et cetera. Et Aristoteles. minore dicte rationis probat multipliciter. primo quia amicitia non est ad ignotos: nec latet eum ad quem est. sed beniuolentia est ad ignotos: potest latere eum ad quem est. sepe enim propter bonam famam vellemus magna bona viris extraneissimis: ergo etc. Secundo quia non nisi per longam experientiam et longum conuictum fuerunt homines alicui ut dicebatur in octauo et non sine hoc quod cooperantur ad sibi iucum bonum procurandum. sed ex repentino beniuoli fiunt qui nihil cooperantur. hoc appetit dicit Aristoteles. circa agnostas ubi statim alii complacere nobis vellemus quod vincunt. Deinde arguitur de concordia quod non sit virtus. namque virtus est iter malis. sed inter malos est concordia: sepe enim concordant ut possint aliis iniustificare se etc. Deinde arguitur de beneficentia quod ipsa non sit virtus quia vel ipsa esset eadem virtus cum amicitia vel cum liberalitate vel cum alia virtute de quibus dictum est in quarto: et in tertio et in quinto libro: vel ipsa esset virtus distincta a singulis illarum. sed non est dicendum quod ipsa sit virtus distincta a singulis illarum: quia omnis virtus est benefacere ut dicitur per rhetorice. et benefacere est maxime iusticie et fortitudinis ut dicitur per rhetorice. nec est dicendum quod sit alia illarum quia non magis vna quam alia: cum sit omnis benefacere ut dicitur primo rhetorice. et appareret per diffinitiones virtutis dicente: virtus est que habentes proficit et opus eius bene reddit: secundo huius. cum ergo non magis posset dici vna illarum quam alia et non est quelibet illarum sequitur quod nulla est eorum. ideo etc. Et confirmatur

quia si esset aliqua illarum: quare non deturabatur de ipsa ubi deturabatur de illa virtute cum qua ipsa est eadem. nullus possit de se causam rationabilem assignare. Primum sciendum est quod beniuolentia et beneficentia deriuantur ab hoc adverbio bene: non ab hoc nomine bonum si enim deriuarentur ab hoc nomine bonum deberent dici beniuolentia et beneficentia. Unde dicendum est quod sic dicitur benevelle et bonum velle vel etiam bonum facere et bene facere sic differunt beniuolentia et boniuolentia vel etiam beneficentia et beneficentia. quod autem differat dictum fuit in decima quarta questione octauae. et in secundo libro. ex quibus locis appere potest quod licet beniuolentia et beneficentia possint esse contra rectum iudicium rationis et contra bonos mores: tamen beniuolentia et beneficentia nequeque. Secundo sciendum est quod tamen beniuolentia quam beneficentia potest capi pro actibus quibus formaliter alicui beneuolum vel benefacimus: vel potest capi pro habitibus quibus desiderate inclinamur ad beniuolendum alicui vel benefaciendum. Si ergo capiatur per dictis actibus: indubitanter concedendum est quod non sunt virtutes. quia virtutes sunt habitus permanentes sui. illi autem non sunt habitus et cito praefertur. dicendum est etiam quod nec est necesse illos actus esse finem aliquas virtutes. quia voluntas propter eius libertatem etiam irretita maliciis potest benevelle et bene agere. licet hoc sit difficile et raro contingat. Sed tamen dicendum est quod illi actus nunquam procedunt ex malicia: sicut enim secundum virtutem non est possibile nisi bene velle et bene facere: sic secundum maliciam non potest quis nisi male velle et male facere. si ergo malus bene velit vel bene facit: hoc non est secundum maliciam. sed secundum simplicem voluntatem ratione sue libertatis. Si vero beniuolentia et beneficentia capiuntur pro habitibus in ipsa voluntate vel in potentia anime firmatis determinate inclinatum potentiam ad beneuolendum et benefaciendum. ponendum est primo quod ipse non iniunguntur in malis quoniam habitus tales firmi necesse est quod generentur et confirmentur ex operibus multiplicatis sibi convenientibus cum absentia oppositarum operationum ut appuit in secundo libro. sed in hominibus viciosis actus beniuolendi et benefaciendi non fuerunt multiplicati ymo potius oppositi: mali enim secundum quod dictum fuit in alia questione neque beneuolunt neque benefaciunt sibi ipsis: medium aliis. videtur etiam mihi dicendum quod si beniuolentia et beneficentia pro talibus habitibus accipiuntur coiter. ita quod omnis habitus determinate inclinans ad beneuolendum dicatur beniuolentia et omnis desiderate inclinans ad benefaciendum dicatur beneficentia: sic

indubitanter omnes virtutes morales de quibus principaliter desideratum est in precedentibus debent dici et beniuolentiae et beneficentiae. quia omnis talis virtus circa propria materia determinat et inclinatur ad beneuolendum ad recte eligendum. et per se ac bene et recte agendum ut in prioribus libris dictum fuit. Iam Aristoteles describens generaliter virtutem primo rhetorice dicit quod virtus est potentia benefactiua multorum et magnorum et omnium circa omnia. Et capit potentiam per habitum. Sed sciendum est quod beniuolentia et beneficentia quam proprie sumuntur restringuntur ad illos actus vel habitus qui sunt ad personam aliquam ipsius gratia: ita quod non a quocumque bene velle dicatur beniuolentia: sed solum a bene velle alteri persone ipsius gratia. nec a quocumque benefacere dicatur beneficentia. sed solum ad benefacere alteri persone ipsius gratia. Et tunc beniuolentia et beneficentia restringuntur ad materiam circa quam versatur virtus amicitiae. de qua tractabatur in secunda questione octauae et isto desideratum de eis in isto nono. Si ergo beniuolentia et beneficentia sic proprie capiuntur et pro habitibus. et amicitia proprie accepta ponatur supponere per habitum appellando actum: modo quo desideratum fuit in secunda questione octauae: dicendum est quod omnis amicitia est beniuolentia et beneficentia. sed non conuertitur. Prima pars huius conclusionis probatur quia sine dubio amicitia sic proprie accepta inclinatur et desideratur ad beneuolendum et benefaciendum amico ipsius gratia sed omnis habitus talis dicitur beniuolentia et beneficentia. et hoc apparet per quid nominis secundum predicta. Secunda vero pars dicte conclusionis facillime apparet: quia virtus amicitiae coiter accepta modo quo ea vocabamur. b. in secunda questione octauae inclinatur et determinatur ad beneuolendum omni bono homini: etiam ipsius gratia scito quod sit bonus. et ad benefaciendum et subueniendum ei si posset fuerit in necessitatis articulo vel si indignuerit et nobis fuerit opportunum hoc facere secundum nostram facultatem: ymo et extraneis per compassionem. sic enim pauperibus damus elemosinas: infirmos visitamus et alia exercemus opera caritatis. hoc tamen non sic intelligo quod solum personam illarum gratia hoc faciamus ymo primo et principalissime dei gratia. Secundo gratia nostrum ut nobis ide bonum virtutem acquiramus. sed sic illarum proferamus gratia quia nulli nisi illis personis itidem ide lucrum in bonis exterioribus vel comodis temporalibus. Ex his ergo apparet quod in nobis erit beniuolentia et beneficentia ad predictos. sed proprie dicitur aicitis et per se aicitiam proprie dicitur carerem. non ergo omnis beniuolentia vel beneficentia est amicitia dicta proprie. Tamen ego opinor quod beniuolentia proprie dicta sit virtus si capiatur pro habitu firmo et confirmate intelligo de beneficentia

quia oīs hitus firm⁹ inclinās ad mediū rationis int̄ excessū prauū et defectū vitupabile est virt⁹ vt appuit in sc̄do libro. s̄z beniuolētia et beneficiētia esset talis hitus. qđ pbatur ga benevelle ⁊ benefacere est sc̄m rectā rationē et vniūsaliter omne bene. licet nō sit ita de bonū velle v̄ facē

Itē bene velle alīi habet excessū vitupabile s̄z velle ei maiores diuitias p̄cipat⁹ aut platuras q̄ exigeret suus status et sua discretio. et nō dico qđ ille excessus sit bene velle. s̄z bona velle. bene enī velle ē s̄p mediū cōsonū rationi. dico ettā qđ respectu ipsi⁹ bene velle est dare defectū vitupablēz s̄z virtuosū viris vel vicinis bonis nulla bonavēlle. et ita de bñfacē dicerē. excess⁹ enī estz plura et alia dare p̄sone q̄ decēt statūv̄ qñ et vbi nō expediret. defect⁹ autē esset nullis vicinis aut miserabilibz p̄sois subucire: ideo ⁊c Et si querat que essz talis v̄tus: respōderē qđ illa essz v̄tus quā vocauit. b. in sc̄da q̄ne octauī. que se hēbat ad aīciciā p̄pē dictā sicut totū in modo ad suā p̄tē. nisi qđ hec noīa cōtract⁹ significāt illā v̄tutē q̄. b. q. a. b. s̄z illā v̄tutē idrnt in ordine ad illos quos amare debem⁹ ⁊ qđ odire debem⁹ beniuolētia aut et bñficiētia nō s̄gn̄t illā v̄tutē nisi in ordine ad illos ad quos amare debemus saltē amīcicia politīca vel leui cōplacētia. ideo beniuolētia ⁊ beneficiētia essēt sicut p̄tes i modo ad. b. licet coiores q̄ aīcicia prop̄issime accepta

Est etiā notādū qđ si beniuolētia et bñficiētia capiāt nō pro actibz bene volēdi ⁊ beneficiēdi nec pro firmis hitibz. s̄z pro dispōnibz in p̄cis ⁊ facile trāsētibz: nō debet dici qđ beniuolētia v̄ beneficiētia sit v̄tus. ga v̄t⁹ p̄fctōez et finitātē requirit. esset tū hitus laudabilis se habens ad v̄tutē aīcicie sicut forte cōtinētia ad tempōtā. eēt enī sicut ps et p̄cipiū aīcicie p̄fctē. sic bona dispō circa matīā vni⁹ cuiusq̄ v̄tutis est pars et inīciū v̄tutis sicut calor reīss̄ est ps et inīciū intēsi ⁊ isto mō accipiēdo beniuolētia dicit bene p̄hs qđ ali quis vtiq̄ dicit ipāz ociofā eē amīcicia. diuīnā aut et in cōsuetudinē adueniētē fieri aīcicia. Et sicut dictū est de beniuolētia et de bñficiētia. sic pōt dici de cōcordia. sicut enī act⁹ benevolēdi et beneficiēdi pōt in nō bonis ymo ⁊ in prauis aliqñ rep̄iri licet raro: ita ⁊ act⁹ cōcordādi ymo etiā act⁹ cōcordādi in ope malo pōt pro aliq̄ tēpore int̄ malos rep̄iri. et ratione malicie iporū tamē hit⁹ firm⁹ inclinās detiātē et p̄fctē ad cōcordādi alīi: nō pōt esse nisi int̄ bonos. boni enī per hit⁹ v̄tuolos necessario cōcordāt nihil appe-

tētēs bonorū circūpugnabiliū ad alios p̄tinetiū s̄z p̄cipat⁹ et solū vt est dicē appetētēs bonū v̄ tutisqđ ab eis eripi nō pōt. ⁊ sic om̄everū omni vero p̄sonat: sic ⁊ om̄e bonū oī bono. bonos q̄ nō nisi bona cupiētēs et agētēs impossibile ē discor dare. Cōtra aut vt dicit A. n̄ prauos nō possibile cōcordare nisi in prauū qđ admodū et aīcos esse sup̄abūdātā appetētēs in vtilibz i laboribz aut ⁊ mistrationibz deficiētēs sibi. Sibiipi aut vni⁹ qđ volēs h̄ p̄xiz scrutat⁹ ⁊ p̄hibet. Si q̄ cōcordia capiāt large et p̄ hitū firmo: oīs v̄t⁹ pōt dici cō cordia: sicut dicebat beniuolētia vel bñficiētia. Et si cōcordia restringat⁹ ad matīā aīcicie: dicitur sic dictū sicut de beniuolētia ⁊ bñficiētia ad eadē matīā restrict⁹. Ex his respōderē pōt ad rōnes Ad p̄mā cōcedē qđ beniuolētia aliq̄ ē aīcicia. s̄z nō oīs beniuolētia ē aīcicia p̄p̄ssie dētā

Ad aliā similit̄ p̄cedēdū qđ cōcordia sit virtus mō dētō: et idē ē p̄cedē de bñficiētia. de h̄ autē qđ dicebat om̄ez hitū laudablēz eēt v̄tutē: nō est verū s̄z v̄t⁹ ē v̄t⁹ v̄t⁹ dispō iīciciātā v̄tutē dētū sicut

Ad p̄mā q̄ rōne in oppositū dīcēdū est qđ nō erat itē A. n̄ dicē qđ nulla beniuolētia eēt aīcicia p̄p̄ dētā. s̄z solū volebat dicē qđ nō sūt idē cō uertibz. ⁊ h̄ solū p̄bat rōes A. n̄. ga enī beniuolētia ē in pl⁹ iō pōt eē ad ignotos et latēs et pōt trāsire in actū ad quē ex repētino ⁊ sine lōgo cō nictū. Ad aliā dictū est qđ hit⁹ cōcordie nō ē in malis nec int̄ malos. s̄z pot⁹ hit⁹ discordie: vt dictū ē. Ad aliā dictū sicut qđ oīs v̄t⁹ dicēda ē bñficiētia large capiēdo bñficiētia: strictē aut nō s̄z modo p̄dētātō solū. et sic finit⁹ q̄stio.

Verit̄ sexto: Vtrū bñficiētēs debeant magis amare bñficiat⁹ qđ eē: A. n̄. qđ nō ga cōsumē diuitias nō ē amabile: sed magis acqrē eas. cū amabile sit diuitē eē. s̄z bñficiator in bñficiato cōsumit suas diuitias. ⁊ bñficiatus eas acqrē a bñfactore qđ ⁊c. Itē meli⁹ et excellenti⁹ ē amabile: et p̄p̄hs magis d̄z amari: s̄z bñfactor ē melior vt sic: et excellentior. qđ magis d̄z a mari a bñficiato qđ eē. iō dicit A. n̄ octauo hui⁹. analogā aut i oibz fm sup̄abūdātā exn̄tibz aīcicis ⁊ amationē oportz fieri. puta meliōrē magis amari qđ amare. Itē cū appetitus sit ratio ne indigentie primo phisicorū. ⁊ amor sit actus appetit⁹: sequit⁹ qđ idigentior magis debet amare. et ille est beneficiat⁹. Itē illū magis debemus amare a quo plura bōa recipimus qđ a paucōra: s̄z bñficiat⁹ a bñfactore pla bōa recipit qđ ecōtra. Item magis amare videtur qui maiora bona tribuit amico. beneficiat⁹ autē maiora

bona tribuit benefactori qđ ecōtra. quā honorē quē aristoteles quarto hui⁹ dicit maxiz eē eorū que exteri⁹ honorū. Oppositū determinat aristoteles. Et arguit ratiōne quorūdā. quia hoīes naturalit̄ appetūt esse liberi. debitores autē et obligati vt sic non sūt liberi. liberiores enī vidēt̄ qui nullis debent: et nullis obligātur. ideo bñficiati nō diligūt naturalr benefactores. s̄z vellēt eos non esse vt essent a debito absoluti. benefactores autē debēt beneficiat⁹ diligere et velle eos esse: et bene habere vt ab eis lucrēt grās ⁊ remuneraciones Itē qui magis benefacit magis amat: cū maxie sit amici benefacere. beneficator autē magis benefacit beneficiato qđ eē. Inde enī est qđ dicitur bñfactor. Itē benefictōr in q̄tū hui⁹ mōi est virtuosior beneficiato. virtuosioris autē est magis amare: cū amīcicia sit v̄tus vt fundet in virtute. Itē amor benefictōris est amor amīcicie: cū sit ad beneficiēdi. amor aut beneficiati est amor cōcupiscēcie: cū sit ad beneficiēdi. amor autē amīcicie est potior: ergo bñfactor potius amat Ista questio q̄ soluta sūt fa: is in decima quarta q̄stione octauī. Ibi enī p̄batū sicut qđ amare amore amīcicie magis spectat ad meliōrē et excellentiorē: cū mōi est bñfactor vt sic. sed amare amore cōcupiscēcie magis spectat ad in fiorē ⁊ defectiorē. cū mōi est bñficiat⁹ vt sic. et quia amare amore amīcicie est magis ⁊ verius amare qđ amare amore cōcupiscēcie: ideo cōcludit̄ simplicit̄ qđ benefactoris ē magis ⁊ verius amare bñficiatū qđ ecōtra. Et istā cōclusionē p̄bat aristoteles multis rationibus quarū prima pōt eē. ga faciēs plu⁹ naturaliter diligit opus suū qđ eē. s̄z beneficiat⁹ est tāq̄ opus bñfactoris. ideo ⁊c. Maiorē p̄bat A. n̄ primo p̄ exēplū de poetis qđ maxie s̄p diligūt p̄p̄a poemata. Secūdo assiḡt causā illius maioris sic eē est omibz nat̄alr eligibile ⁊ amabile: opus autē est quodā mō esse opificis. qđ sic patz cōmētator nono methaphisice dicit qđ potētia ē rē nō esse: act⁹ aut ē eā esse. cōstat aut qđ duplex ē act⁹ s̄z p̄m⁹: et ē fōra rei et secūd⁹. et est ei⁹ opatio. licet qđ actū habeat eē p̄mū p̄ suā formā qđ ē ei⁹ act⁹ p̄m⁹: tū habz eē sc̄d̄z p̄ suā actioēz qđ ē actus ei⁹ secūd⁹. actio aut qđ eē act⁹ agētis: et p̄ que est act⁹ patietis sūt realit̄ idē act⁹ s̄z idē mot⁹ qđ recipit in passo. qđ i passo est eē agēd. et nō i agētē eē patiet. agēs qđ diligit passū tāq̄ esse ei⁹ nō eē Secūda rō pōt esse talis q̄libz nat̄aliter diligit manifestatōez sue potētie ⁊ sue bonitat. p̄ h̄ enī honores sūt de nuē rō delectabilissimorū vt d̄

p̄mo rhetorice. sed potētia et bonitas opificis i ope manifestat nō eē. qđ ⁊c. Tercia rō ē ga vni⁹ qđ naturaliter diligit illud i quo est suū finale bonū magis qđ illud i quo non est. sed bonū et perfectio benefactoris est in beneficiato magis qđ ecōtra. p̄batio quā bonū ⁊ finis eius est bñfacere. modo licz bñ facē q̄tum ad actū intioremaneat in agente tū q̄tum ad actū extiorē transit in beneficiatū. ergo bñfactor habz alquo modo p̄p̄riū ⁊ finale bonū in bñficiato. bñficiatus aut nullū habz bonū in bñfactore. nisi forte vtilē quod est minus bonū ⁊ minus delectabile naturalit̄ qđ hōestū igit̄ ⁊c. Quarta ratio pōt sic formari. bonū v̄tutis qđ bñfactor habz ex opatiōe eius in bñficiatū est p̄mansiuū. bonūz aut vtilē quod beneficiatus inde habz est transitorium ⁊ cito preteritum. hoc videri potest ex primo libro senecede bñficiū vbi dicit sic. hec que teneamus que aspīcimus. in quibus cupiditas nostra heret caduca sunt. ⁊ ea nobis fortuna auferre pōt ⁊ iniuria. bñficiū vero etiā amisso eo quod datū est durat: p̄mansiuū autē cū maneat p̄ns est delectabile sc̄m actū: trāsitorium vero ga preterit: est delectabile fm mēōriā. sed delectabilissimū ē qđ est sc̄d̄z actū. cū p̄tita ⁊ fusa nō delectēt nisi eo qđ actū n̄ eōramur aut speram⁹ qđ ⁊c. vel ex verbis A. n̄. rō talis pōt formari: qđ pōt enūcerari qnta rō. Illū debemus magis eligere a quo maius bonū habem⁹. s̄z bñficiator a bñficiato saltē occasioālit̄ multo mai⁹ bonū habz qđ econūso. bñficiat⁹ enī a bñfactore solū h̄z vtilē bonū qđ est transitorium bñfactor aut a bñficiato habz bonū p̄mansiuū s̄z bonū v̄tutis: saltē occasioāl̄ vt dixi in q̄tū op⁹ v̄tutis agendo in ipsū exercuit. iō ⁊c. Sex rō est tal. s̄z expectat⁹ vtiliū sit aliq̄ forte delectabili⁹ expectatōe hōestorū p̄p̄ h̄ qđ op⁹ hōestū ē aliqñ difficile ⁊ laboriosū valde: tū mēōriā hōestorū ē multo delectabili⁹ qđ vtiliū. bñfictōr aut delectat in bñficiato sc̄m mēōriā honestorum econuerso autem sc̄m memoriā vtiliū. iō ⁊c Septia rō pōt eē tal. amare assilat ei qđ est facē: cū sit p̄cipiū bñuolēdi ⁊ bñficiēdi aīco. ⁊ amari assilat ei qđ ē pati. qđ amare debz maxie cōteire bñficiat⁹ ⁊ amari bñpatiētī. vel pōt alit̄ argui ex dict̄ A. n̄. ⁊ sit ratio octaua talis. excellentior debet maxime conuenire actus excellentior amīcicie: amare autem est act⁹ excellentior quam amari ⁊ bñfactor est excellentior beneficiato vt sic. ergo et cetera. vltima rō ē talis bonū laboriose acq̄sitiū magis diligit. ob h̄ enī matres sūt magis amate filiorū qđ p̄es. sed bñ pati laboriosū ē bñfacē

autē opolū. ergo 7c. Et his rōnibus possēt addi alie rationes quas i octauo posuit aristoteles ad pbādū q̄ pater magis diligit filiū q̄ ecōtra. faciēs enī appropiāt se operi transfūdēns se virtualitē in ip̄s: opus autē exit et elōgat se ab opā te: sicut est de patre et filio 7c. Apponi et possūt rationes q̄ in p̄ncipio q̄stionis ad istā partē adducte fuerūt: excepta p̄ma. S̄ illa prima inepta est. exigrata enī volūtate est q̄ ex bn̄ficio recepto obligat̄ alii velit sine retributione absolui et exiūq̄ volūtate est et iustissimā q̄ bn̄ficiat̄ velit dānū benefactoris sc̄ ipsū nō esse ea occasione q̄ sibi benefecit: vt sit ad vnu dicit̄: per iustissimā ē volūtas velle bono malū ea occasione q̄ benefecit. S̄ et iterū illa ratio inepta est q̄to arguit expte benefcōris. arguit enī solū de illo qui alii bonū facit: nō illi: s̄ sui grā: sc̄ vt plus recipiat. talis aut nō est bn̄factor lic̄ forte sit bonifactor huius hitus. Sciēdū est q̄ p̄pter solutoēs ratiōnū ad oppositū aliquid sic volūt distinguere q̄ amici cia naturali vbi cōsideratur cōiunctionis ratio bn̄factor magis diligit benefciatū q̄ ecōtra. et sic dicit̄ procedere rationes 7c. Sed amicitia politica in qua cōsiderat̄ ratio boni honesti. bn̄ficiat̄ debet magis diligere benefcōrē q̄ eō. q̄ plus est in bn̄factore de ratione boni honesti et p̄ p̄ns de ratione diligibilitatis: huic tñ distinctio ego nō cōsentio. q̄ sicut dictū fuit i decima sexta q̄stione octauū: nūq̄ honestū nature repugnat s̄ magis a natura oris. et iterū bonū bono non opposit̄: sicut neq̄ vero. s̄ aicitia politica est bona: et aicitia naturalis ē bona q̄ nihil sc̄oz natura est malū sic nihil cōt natura est bonū. ergo absurdū ē q̄ aicitia naturalis et politica sint cōtrarie. dicā ergo sicut dixi in decima q̄ta q̄stione octauū q̄ bn̄factor sua bonitate et excellētia inclināt libere ad magis amādū bn̄ficiatū q̄ bn̄ficiatus amet ipsū. sic enī deus ip̄e magis diligit nos q̄ nos possem̄ diligere ip̄s. s̄ benefciat̄ magis obligat̄ ad diligendū bn̄factorē q̄ eō. p̄ receptū bn̄ficiū. sicut hoies obligat̄ ad diligendū deū et nullomō eō. Nō est tamē cōcedendū q̄ benefciat̄ obligat̄ ad magis diligendū bn̄factorē q̄ bn̄factor diligit eū. sicut nec homo obligat̄ ad magis diligendū deū q̄ ip̄e diligit nos. qm̄ hoc est impossibīle. et nullū ad impossibile obligat̄. Ad p̄mā ergo rationē in oppositū. dicendū est q̄ benefactor nō p̄pe cōsumit suā pecuniāz beneficiendo s̄ vtur ea ad finē ad quē ordinat̄ secundū dicta mē recte rationis. et hoc est simpliciter amabile et delectabile. Ad aliā dicendū ē q̄ benefactor

indubitāter est amabilior bn̄ficiato vt sic. sicut deus amabilior est homine. sed ex hoc nō sequitur nisi q̄ benefactor magis amat se: et amore meliori q̄ benefciat̄ se. vel q̄ bn̄ficiatus magis obligatur ad amādū bn̄factorē q̄ ecōtra. sic ei ē de deo et de homine sicut dictū fuit. s̄ nec sequitur q̄ benefciat̄ amat magis benefactorē q̄ eō nec q̄ obligetur ad magis amādū. Et hec ratio cū auctoritate 7c. confirmate eā fuit p̄fecte solutā. finē decimē sextē q̄stionis octauū. Ad aliā dicendū est q̄ in p̄fectis vt ip̄fecta sūt appetit̄ est roē indigetie: s̄ in p̄fectis nō. ymo potū roē p̄fectiois: et ille est appetit̄ ad bn̄ficiandū. Alia rō arguit de amore cōcupiscētie vel et de maiori obligatoē ad amādū: et cū h̄ pot dicit̄ q̄ bn̄factor maiora bonā sine cōpatoē recepit a bn̄facto saltē occasionalit̄ q̄ eō. vt dicebat̄ in q̄nta roē 7c. Ad aliā pot dicit̄ q̄ ille m̄gis amat qui p̄ncipalr maiora bonā t̄buit cētis p̄ibz. dico aut p̄ncipalr. q̄ bn̄ficiat̄ occasioalr aliquid t̄buit maiora bonā bn̄fctōri q̄ eō: q̄ bonū vtur. s̄ illud nō t̄buit sibi p̄ncipalr. s̄ solū occasioalr in q̄tū vult ab illo bn̄ficiū recipere: in q̄ actu bn̄fctōr acgrit sibi et p̄ncipalr dat sibi ip̄i bonū vtur. et qm̄ dicit̄ q̄ h̄ est maxiz bonū: dicendū est q̄ nō fm̄ se. sed solū significatiē roē vtutū honorati. q̄ vtutes bn̄ficiat̄ nō dedit saltē p̄ncipalr bn̄fctōri: s̄ ip̄emet sibi ip̄i. cōcedendū est tamē q̄ honor est maxim bonoz exteriorū: q̄ inferior et defectior debeat i p̄dere excellēti et p̄fctōrē:

Verit̄ septimo: Vtrū h̄ debeat maxie amare seip̄s: 7c. 7c. nō q̄ q̄ seip̄s maxie amat nititur sibi ad posse omnia attribuere. sed tales re pbātur tāq̄ prauū et i iustū. Et sc̄ormatur auctoritate senece epla magna ad luciliū. vbi ip̄e manifestat: quo omnia vicia ortū habent ex eo q̄ nimis placemus nobis: quod ē nimis amare nos. Itē qui magis amat amicū vel bonū cōmune q̄ seip̄s est ille q̄ bonū sibi ip̄i propriū sepe preterit amici vel publice rei gratia. talē autē tanq̄ virtuosū et optimū cōmēdam. s̄ hoc ē faciendū. Itē: aore melior et hoēstior m̄gis debe amare: s̄ aor aicitē q̄ ē alii ip̄i: grā ē melior et hoēstior q̄ aor cūpiscētie q̄ ē ad seip̄s: m̄gis ē amādū aliū: Itē qui seip̄s expoit morti p̄ salute coitat magis diligit bonū coē q̄ se ip̄s. s̄ fortis p̄ vtutē fortitudinis in cau expoit se morti p̄ salute coitat vt dictū fuit i decima octaua q̄stione tercia libri. s̄ fortis fm̄ vtutē fortitudinis plus diligit cōmune bonum q̄ seip̄s. s̄ quicqd est sc̄m virtutē bene est q̄ 7c

Itē cū nihil sit amabile nisi q̄ bonū: oportz cōcedere q̄ magis bonū sit magis amabile: p̄ p̄ns q̄ magis debeat amari. sed bonū coē ē meli et diuinus bono p̄prio: vt dicit̄ p̄mo hui. s̄ magis debem̄ amare bonū coē q̄ bonū p̄pū. et p̄p̄ns coitate q̄ nos ip̄os. Et cōfirmat. q̄v amor ferē obiectiē in bonū roē q̄ bonū simplr vt roē q̄ bonū amat. Si rōne qua bonū simplr: sequit̄ q̄ h̄ q̄nēz meliore se debz magis dilige q̄ seip̄m. Si vero dicat̄ q̄ hoc est roē qua bonū amātū: se quē q̄ nō esset nisi amor cōcupiscētie: et nō eet amor aicitie. q̄ ē icōueiēs. Itē leges et fides ponit q̄ magis amādū sit deū q̄ seip̄s nō ḡmaxie est amādū seip̄s. Oppositū at q̄ nos ponimus caritatē ordiatā pus eē ad seip̄s q̄ ad pxiz et 7c. expmit idē dicēs. amicabliā aut que ad aicos et quibz aicitie detianē vidēt ex his que ad seip̄s venisse. dicit etiā q̄ ab ip̄o oīa aicabliā ad alios p̄ueiunt. Itē sicut arguit 7c. illū maxime amant̄ cui vellem̄ maximū bonū existere poitō q̄ nullū alī sc̄iret. s̄ sic h̄ se habz ad seip̄s ergo maxie amat se. Itē sic dicit hic 7c. et i libro: magnorū moralū. Ad hec oīa p̄bia cōsonat. solet enī dici p̄uerbialit̄ q̄ aicorū sit vni cor vna aiā. hec autē sūt maxie eiusdē ad seip̄s et vt sit ad vnu dicit̄ 7c. detiat̄ q̄ vtuosus homo est maxie philanē. i. maxie amator sui. s̄ vtuosus insequendū est. s̄ oportet maxie amare se. In q̄ta q̄stione hui. noni distinct̄ fuit duplex amor hois ad seip̄s. vn̄ fūdat̄ i appetitu sc̄itio sibi delecto seu prudētia et virtutibz nō ordiatō quo laboram̄ ad attēndū nobisea q̄ itatim sefū delectare vidēt. Ali fūda in volūtate p̄ cōsuetudine insequēdi: ordinē rois: quo nitimur ad acqrendū nobis bona vtutū que p̄ncipalr aie p̄te supiorē p̄ficiūt et delectāt. Dicā q̄ p̄mo aore nō dz h̄: seip̄s dilige q̄ ille aor dūct ad figura genera viciorū illo nāq̄ aore volū in vtilibz i honoribz et in seualibz delectoibz supabūdare. In laboribz vero et mīstratoibz oino deficere sicut dicit aristoteles. et hoc est p̄ncipiū vniuersalis iniusticie. Isto etiā amore propter voluptatē quidē mala operamur: propt̄ tristitiā autē a bonis recedim̄: vt dicit̄ sc̄o hui. et sic omni mō peccā di peccam̄: sc̄z p̄cco cōmissionis: p̄cco oīssiois isto aore largimur oīa passioibz et irroabili anime et ita viuim̄ vita puerorū seu bestiarū. ymo tanto peior q̄to: pars anime superior deprauata iuenit modos et vias obtinēdi singula ad que passiones inclināt q̄to enī malicia ē ingeniosior tanto peior. seuisima enī ē iniusticia habens ar

ma. Sed dic q̄ amore secundo debz homo seip̄s valde diligere. quia illo amore nitimur ad operavirtutū. ip̄so acquirimus anime superiori sc̄z rationali p̄pria et debitā p̄ccōez et per cōse quens illo amore peruenimus ad humanā felicitatē: tali amore sumus viles et boni amicis et vicinis et multo meliores nobis ipsis. piiciunt enī tales (vt dicit aristoteles) pecunias et honores i quo plura recipient amici sunt enī amico quidē pecunie quibus indigebat: ip̄s autē bonū virtutis. maius ergo bonū sibi ip̄i tribuit. Tercio dicā q̄ simpliciter loquendo homo debet valde amare seip̄s. quod pbatur. quia hoc secundo amore. amare se ē simpliciter amare. sed h̄ sc̄o amare h̄ dz valde amare se vt tā dixi. s̄ h̄ dz valde amare se. Maiore probat aristō. per hoc q̄ homo componitur ex duplici natura sc̄ilicet se fuali que est ifima et secundū quā conuenimus brutis. et rationali que est suprema et principissima secundū quā conuenimus deo et intelligentiis: vnaqueq̄ autē cōgregatio debet maxime denominari a principalissimo nō ab ifimo sicut exercitus denomināus est simpliciter a principe non ab vno milite. ergo amare se ratione partis rationalis est simpliciter amare se. amare autē se ratione partis sensualis non ē simpliciter amare se. ymo videtur q̄ amare se ratione partis sensualis sc̄z p̄prio amore est magis odire se q̄ se amare pbatio quia nō me amat. s̄ potius odit qui aduersariū meū amat ea ratione qua ip̄e est mihi aduersarius. sed appetitus sensit̄: uis non regulatus ratione aduersatur homini. quia aduersat̄ parti rationali secundū quā homo maxime est id quod ē et principalissime s̄ ille simpliciter odit se: non amat qui amat se ratione seualitatis sibi derelictē. Deinde videndū est quid dicendū sit in hoc de homine bono et dicendū est q̄ h̄ bonū magis debz amare se q̄ aliū aliq̄e aicu vlticinu vel aliā q̄cūz creaturā. hec cōclusio pbat̄ q̄ h̄ m̄gis dz illū amare q̄ m̄gis dedit sibi maxia bonā et bn̄ficia s̄ ip̄e ē it̄ cetos q̄ m̄gis dedit sibi maxia bn̄ficia. s̄ 7c. Suppoita maiore miōr sat̄ appz p̄ h̄ q̄ nulla catura dedit hoī bono p̄ncipalr nisi bonā corpis vel extiora bonā. si enī doctor dedit disciplo bona et h̄ nō fuit nisi mīstīalit̄ solū sc̄z mīstrado vba et alia q̄bz mediātūbz ip̄e potat et debebat seip̄s ad bn̄ a gēdū detiare. nullū tñ post deū detiābat ip̄s ad h̄eq p̄ncipalr sic ip̄emet. potat enī aliis siglis nō obstatūbz vtrūz facere cōtrariorū: si ergo alii dederat sibi bona corpis et extiora. et ip̄e dedit

sibi ipsi bona virtutum: appetit quod ipse maiora dedit sibi bona quae aliquis aliorum vel etiam quae alii vniuersi. et si alii docendo et suadendo dederunt ei bona virtutum. tamen ipse dedit sibi ea principalius. ergo maius factum est quod ipse sibi ipsi magis dedit maxima bona quae aliquis alii. ergo ipse magis debet amare se quam alium vel alios quoscumque: tamen post ipsos deum. Deum appono deinde conclusionem quod circumscripso debito obligatois homo bonus libere magis inclinatur ad amandum se quam alium quod probatur. quia de ratione perfecti benefactoris est quod sua bonitate inclinatur maxime ad amandum benefactorem. ob hoc enim benefactor magis amat benefactorem quam eum. ubi distinguuntur et pater filium quae contra et deus hominem quae est. sed homo bonus magis est benefactor sibi ipsi quam alii cui sibi ipsi dedit bona virtutum et nulli alii: nisi modo ministeriali predicto. ergo etiam vltimus addo dicte conclusioni quod de facto homo virtuosus magis amat seipsum quam alium quia seipsum homo bonus facit quod facere debet deum et tunc et ubi et sic de aliis circumstantiis. et eodem modo facit seipsum ad quod sua bonitate inclinatur. sed iam dictum est quod ipse magis debet amare se quam alium: et sua bonitate magis inclinatur ad amandum se quam alium. Item illud magis amat bonus homo. cui maiora bona facit et affectu maiori. sed hoc est sibi ipsi ergo etiam. Maior propterea quia perfectum debet causa inferre. modo benefacere et bene uelle amato est naturaliter effectus amoris. minor vero manifestatur per hoc quod homo bonus sibi ipsi facit bona spiritualia: aliis autem non nisi ministerialiter solum sicut dixi prius. Sed etiam affectum maiori faciat sibi illa bona quam aliis alia licet appetit. quia vir bonus et perfectus siue filio siue patri siue amico siue toti civitati nullum bonum faceret si crederet hoc esse sibi viciosum: sed potius praeter vel filium occideret et totam civitatem destrueret si sciret hoc esse bonum factum et secundum virtutem iuxta illud: non sunt facienda mala ut inde euectant bona. unde seneca epistola Inimicitias ad Lucilius dicit: vir bonus quicquid honeste se facturum putauerit faciet. ab honesto nulla re deturbabit. ad turpia nulla spe iurabit: Deum de malo hominem ponendum est primo quod homo malus seipsum non diligit sed potius odit. quia non diligit nisi parte sensuale etiam ea ratione quam ipsa aduersatur rationi largiens omnia concupiscentias et totam passionibus. sicut dicit Aristoteles. sed dictum fuit quod hoc non est simpliciter amare se: sed potius odire se ergo etiam. Et confirmatur. quia amans ad amatum debet habere beniuolentiam/beneficentiam/et concordiam. quod homo malus non habet ad seipsum: ut dicebat in quarta questione. ergo etiam. Secundo dicitur: est quod homo malus non debet seipsum amare moraliter amore concupiscentie vel amore delectationis quod probatur: quia amare aliquem motum ad rationem concupiscentie

vel amore delectationis qui contra amore desiderationis distinguitur nihil est aliud quam mores eius non bis concupiscentie et nos delectare. sed maliviri mores nec debent complacere nec sibi nec alii: nec ipsum delectare: nec alium. ergo mali viri nec a se nec ab aliis debent amari. dico tamen quod malus homo debet se amare valde sed magis quam aliquam aliam creaturam amore desiderationis. quia amare aliquem amore desiderationis nihil aliud est quam desiderare sibi bona inesse vel ad eum quod ipse caret. sed malus homo magis debet desiderare maxima bona humana sibi inesse sed bona virtutum quam cuiusquam alii quibus tamen ipse caret. ergo etiam. minor probatur quia illud homo magis debet desiderare propter cuius non euentum ipse magis culpatur: et magis reddere puniendus. sed homo magis est culpandus et puniendus si sibi deessent bona virtutum et non acquireret ea sibi: quam si deessent singulis aliorum. ergo homo malus magis debet desiderare illa bona virtutum inesse sibi quam alicui alteri. Et scias quod haec conclusio partialis et precedens ponunt ab aliquibus sub aliis verbis: sic nullus debet moraliter amare malum hominem in ordine ad principale hita: tamen malus homo debet maxime seipsum inter ceteros amare in ordine ad habenda vel haberi possibilia. Item alii ponunt eas sub aliis verbis sic. nullus debet amare malum hominem secundum quod est malus: ipse debet tamen seipsum amare maxime secundum quod potest esse bonus. Et secundum istas duas conclusiones forte procedunt aliquae rationes quae videntur adiuuare eam contrarie in hac materia. Arguit enim aliqui quod malus non debet se amare. quia nullus debet amare nisi si amabile. sed prauus nihil habet amabile ut dicit Aristoteles. ergo etiam. Alii autem credunt ad oppositum arguere sic quicumque debet esse bonus ipse debet se habere ad se ipsum sicut homo bonus se habet ad seipsum. sed quilibet debet esse bonus. ista probatur quia quilibet hoc debet ad hoc obligatur de iure diuino quod si non exsoluat puniatur a deo. quilibet autem puniatur a deo: si non fiat bonus quam quilibet debet esse bonus. igitur quilibet debet se habere ad seipsum sicut homo bonus se habet ad seipsum sed homo bonus valde amat se ut dictum fuit. ergo quilibet libet valde debet amare se. Respondetur enim ad istas rationes quod nullus malus debet amare se malum existentem tamen omnis malus debet valde amare se futurum bonum. vel sic: nullus malus debet amare se quo ad id quod habet. sed omnis malus amore desiderationis debet maxime amare oppositam dispositionem sibi inesse. Sed forte quod ad huc ista dicta non sufficiunt ad soluendum rationem perfecte. posset enim argui quod malus homo debet amare se partialiter amore concupiscentie

et delectatio. quia malus homo non solum obligatur ad hoc quod sit bonus in futuro: sed etiam ad hoc quod sit bonus in presenti. aliter in presenti de malicia non esset puniendus. sed qui obligatur ad hoc quod sit bonus in presenti ipse obligatur habere se ad seipsum in presenti sicut homo bonus se habet ad se ipsum. et homo bonus seipsum amat ad amore concupiscentie et amore delectationis: sed malus homo obligatur ad amandum se in presenti amore concupiscentie et amore delectationis. Credo quod ista ratio sic solui debet quod homo malus obligatur est ad habendum de presenti de poe3 coteter sed ad rationem delectationis ad seipsum: ex eo quod obligatur est de presenti ad habendum disponere antecedente sed bonitate. Sed malus homo non debet amare de presenti seipsum state malicia. et hoc amore delectationis sed solum ad rationem desiderationis vel dicam sic et redit in idem quod homo malus debet amare de presenti seipsum bonum amore delectationis: quia debet esse bonus. et per omnia amare se bonum. sed homo malus amore delectationis non debet amare de presenti seipsum tale existens qualis ipse est: sed potius odire propter malicia/odio/contrario amari delectationis: debet tamen amare se malum existens amore desiderationis: sic dictum fuit. quia debet maxime se desiderare malum existens et odibile fore bonum et amabile. Et videtur mihi quod secundum dicta haec est simpliciter concedenda homo malus debet valde amare seipsum hoc patet primo: quia debet esse bonus et per omnia debet amare se. Secundo quia debet amare se saltem ad rationem desiderationis. ergo loquendo simpliciter debet se amare. tamen patet quia idem est amor primo sub desiderio. deinde sub delectatione sed hito eo quod ante desiderabat. sicut dictum fuit in vicesima nona questione septimi libri: idem haec de deo desideratum non dimittit de ratione aoris amor ergo desideratum se habet ad amorem sicut homo albus ad hominem. idem dictum tamen tenebat per locum a parte in modo ad suum totum. Postea ponendum est quod homo debet magis amare deum quam seipsum etiam secundum dictam rationem humane: Ad haec autem conclusionem diuina si diuersas rationes adducit. quarum una prima tacta fuit talis: quod secundum seipsum est magis amabile licet ab vno quos debet magis amari. sed indubitatur deus est magis amabilis omni alio. quia simpliciter et sine comparatione magis bonus. ergo ab vno quos debet magis amari quam aliquid aliud. Maior probatur. quia bonum redditur alicui amabiliter quia simpliciter magis bonum vel quia illi magis bonum. Si primo modo habetur oppositum. Secundum autem modo non videtur concedendum nisi proponam ad rationem concupiscentie (qui est reciprocus sed sui ipsius gratia) ad rationem aicitie (qui est non sui sed amati gratia) quod omnino apparet inconueniens in octavo huius ubi apparet quod amor amicicie est amor simpliciter. et amor perfectus. quem aristoteles vocat amorem propter ho-

nestum. amor autem concupiscentie est amor solum secundum quid et in perfectum quem aristoteles vocat amorem propter utile vel propter delectabile. Sed videtur mihi quod ista ratio non sit bona. Nam si maior esset vera sequeret quod quilibet homo deberet magis amare quemlibet hominem meliorem se quam seipsum quod prius negatum est. Sequeret etiam quod pater et mater deberent quemcumque magis amare meliorem filio quam filium quod esset omnino in naturale. videtur ergo mihi dicendum quod amor ortu habet ex aliqua coniunctione vel conuenientia conaturali amantis ad amatum: idem dicebatur in octavo praecipua omnis fundatur in aliqua similitudine vel in proportione aliqua velut actiuum ad passiuum. actiuum autem et passiuum coniunctionem quamdam habent in eodem actu ipsorum. cum sit idem actus vtriusque: ut apparet tercio philosophorum Ob hoc etiam videtur dici nono huius quod amicus est aliter ipse. et iterum illud patet per hoc quod delectatio est multum propinqua amori in tantum quod multi et magni crediderunt quod omnis delectatio esset amor. et omnis amor desiderium vel delectatio ut visum est in vicesima nona questione septimi libri. delectatio autem: requirit coniunctionem vel conuenientiam obiecti delectati ad appetitum delectati: ut apparet septimo et decimo huius. Ideo de scribitur primo rhetorice quod delectatio est motus quidam anime et constitutio simul tota in existente natura. Et iterum illud apparet in naturalibus inanimatis. in quibus licet non sit amor et odium proprie: in est tamen aliquid eis proportionabile quo huiusmodi naturalia mouentur aliquando motu fuge vel prosecutionis. verbi gratia graue vel leue ad locum sibi naturale habet modum amoris quod mouetur ad ipsum et coniungitur ei naturaliter. quod est ratione naturalis conuenientie: ut apparet quarto philosophorum et habet modum odii ad locum oppositum ratione disconuenientie. Similiter frigidum videtur habere modum odii ad calidum. ideo fugit a calido vel corrumpit calidum si superexcedit in virtute. frigidum autem ad frigidum videtur habere modum amicicie. ideo saluat ipsum et auget: et ei facit et naturaliter vnitur. quis ergo locus sursum bonitate nature sit melior et nobilior simpliciter loco deorsum et caliditas frigiditate: non tamen oportet quod terra magis amet locum sursum quam locum deorsum. nec frigiditas caliditatem quam frigiditatem. Quando ergo dicebatur quod bonum amabile vel redditur amabile: quia simpliciter magis bonum et dicendum est (ut mihi videtur) quod vtriusque modo supposita tamen coniunctio vel conuenientia naturalis quae est origo amoris. sed supposita naturali disconueni-

entia vel defectu naturalitatis obiecti amabilis ad amorem nec oportet hoc illi esse amabile. nec hoc illi per consequens esse magis amabile et si minor sit cognitio obiecti melioris ad amantem quam obiecti minus boni non oportet obiectum simpliciter melius esse illi amabilius. Alii autem predictam conclusionem principale intendunt sic probare. bonum totale ab unoquoque amabile est bono partiali sed deus est bonum totale: claudit enim in se omne bonum multo melius et excellentius quam possit in aliquo alio iueniri. Sed deus est amabilior uniuersis quam aliquid aliud. maiorem probant per experimentum in natura. videmus enim quod propter salutem totius corporis pars scilicet manus aut pes se exponit amputationi. et bonus ciuis pro communi patria se exponit morti. Sed item ista ratio forte indiget modificatione. nam in casu in quo amator est pars conaturalis illius totius: indubitanter ille magis amare deberet totum quam seipsum propter hoc quod ipse cum alio sibi amabili est sibi amabilior quam ipse terminus. sicut dicitur primo huius quod felicitas connumerata cum minimo bonorum redditur eligibilior. tamen homo magis debet amare se: quam totam civitatem aliquam cuius ipse non est pars. Item cum dico homines plus debere amare totam civitatem cuius ipse est pars quam se ipsum non intelligo quod homo si multum indigeat vite necesse debet magis velle decem libras civitatis in communi quam decem libras sibi tantum. sed dico quod plus debet velle decem libras sibi et etiam aliquid ultra communitati quam decem libras sibi tantum. Quod autem dicebat quod brachium se exponit amputationi pro salute totius: potest dici quod hoc non est proprie verum sed totum pro sua salute exponit qualibus parte suam imo etiam totum pro salute partis nobilioris et magis sibi necesse exponeret aliam partem: ut manum exponeret amputationi pro salute oculorum. hoc autem quod dicitur de civis bono qui se exponit morti pro civis salute aliorum non arguit quod ipse magis amet alios quam se quia in hoc facto ipse magis agit pro se quam pro civitate: et maximum bonum sibi lucratur scilicet bonum virtutis ut dicebat in xviii. questione tertiarii libri. De hac autem materia scilicet an bonus ciuis magis debeat procurare bonum communi quam proprium: determinat sufficienter quidam magnus doctor veritate sub pluribus conclusionibus. que sic brevissime recolligi possunt. Prima est quod magis est procurandum commune in quo proprium includitur: quam proprium solum equaliter illo proprio quod in communi includebatur. Si autem bonum proprium in communi non includitur dicto modo: utrumque scilicet tamen bonum commune quam proprium sit temporale. Secunda conclusio erit quod si procuras multum indiget proprio: et a-

lii pars indiget communi: procurandum est proprium. Tercia conclusio est quod si procuras partem indiget proprio: et communitas multum indiget communi: procurandum est commune. sed forte hoc non esset verum si opereretur solum attendere ad bona temporalia. sed hoc esset quia procurando illud commune bonum ipse procurat sibi aliud maius scilicet bonum virtutis. Quarta conclusio est quod si similiter indigeat. citra tamen extremam necessitatem procurandum est commune. sed hoc est ex eo quod inde acquiritur bonum virtutis proprium. Quinta conclusio est quod si indigeant in extrema necessitate procurandum est proprium. Videtur ergo mihi quod non sit procurandum bonum commune temporale in quo non includitur bonum proprium et per cuius procurementem bonum temporale proprium perderetur. nisi ea ratio quod loco proprii boni temporalis relicti aliud bonum maius proprium acquiratur scilicet bonum virtutis. Sexta conclusio est quod si utrumque est spirituale: proprium est magis procurandum. et si proprium est spirituale et commune temporale: adhuc evidentius est quod proprium sit procurandum. Si vero proprium sit temporale et commune spirituale: procuras non sit in extrema necessitate constitutus. Septima conclusio est quod procurandum est commune. Si vero sit in extrema necessitate constitutus: et commune bonum non procuratum non redimat in commune detrimentum ecclesie in fide vel in moribus. Octava conclusio est quod proprium erit procurandum. Ultima conclusio est quod si redundet in hominem detrimentum procurandum erit commune et moriendum. quia acquireretur inde maximum actus virtutis. Nunc revertor ad oppositum et dicemus quod quidam probant conclusionem principale propositam tali ratione. Nihil ordinatum in fine est amandum nisi propter causam finalem. quia nihil ordinatum in fine est bonum nisi propter causam finalem ut dicit commentator secundo methaphisice. et hoc est verum quia causalitas finis est in essendo alia bona propter bonitatem ipsius. cum ergo nihil sit amandum nisi bonum et quia bonum sequitur quod nihil essentialiter ordinatum in fine sit amandum: nisi propter illam finem. et ex hoc concludemus quod nihil est amandum nisi propter deum. cum deus sit essentialiter ordine finis omnium aliorum. Et confirmatur hec conclusio. quia deus essentialiter ordine est causa finalis omnium entium omnium habituum et operationum perveniendum. ideo nihil est agendum vel patiendum nisi finaliter propter deum. nec ergo amandum. Arguemus ergo sic. quicquid debemus amare: illud propter deum debemus amare. sed propter unumquodque tale et illud magis. ergo magis debemus amare deum quam aliquid aliud. et hec ratio videtur mihi bona. Item arguitur

sic ad idem. licet ad amorem requiratur aliqua perveniencia vel perveniencia naturalis. tamen in ratione perveniencie non clauditur tota ratio amabilitatis. potest enim aliqua minus perveniencia esse magis amabilia. propter maiorem bonitatem ipsorum ubi gratia. mihi indiget bonum expediret promittere de me exhibere guttata sanguis pro lucro decem librarum. non ergo redderet aliquid amabilius alteri. quia convictus terminus. sed superposita convictione sufficiente. redderet amabilius. et quia illi magis bonum. et quia simpliciter magis bonum. Arguamus sic. illum magis debeo amare quam me ipsum. quod mihi est valde intimus quam in infinitum est melior simpliciter me. et multo est mihi melior quam egomet. sed deus est homini. ergo ratio. maior est de se manifesta. minor probatur. primo quidem. deus sic est mihi intimus quia immediate mihi assistens. sine interruptione mihi continue influens esse et vivere. non sicut propter meus carnalis qui solum dedit sperma a quo sicut instrumentali generabar. sed sicut dans continue et principaliter totum esse meum et salutem et conservas. sine cuius influentia in me statim ego nihil essem. Et ex hoc etiam apparet quod deus est mihi melior quam egomet. primo quia sepe ego mihi malefacio. deus autem nunquam nisi benefacit mihi: et quia ipse solus dat principaliter mihi esse et conservat quod ego non possum mihi facere et si ego dono mihi bona virtutum. sine dubio ipse principaliter donat ea. cum enim propter maria plus influat in causatum quam secunda causa etiam videtur. ut habet in libro de causis. et indubitanter credo fide et scire puto rationem naturali deum esse infinite meliorem simpliciter omni creatura quolibet enim creatura si infinite esset multiplicata non perveniret ad gradum divine perfectionis et divine bonitatis. Absurdum est enim dicere quod infiniti eque (si essent simul accepti) tamen perfectionis essent quod est deus. et conformiter esset dicendum de multitudine aliarum creaturarum ergo. Arguitur etiam theologice sic. charitas supernaturaliter infusa inclinatur ad magis amandum deum quam seipsum. sed recta ratio humana non inclinatur ad oppositum ei ad quod charitas supernaturaliter infusa inclinaret. quia male inclinaret. quod non est peccandum. Respondendum est ergo ad rationes. Ad primam dicendum est quod ipsa arguit de amore sensuali non regulato ratione. quo amore concessum est neminem debere se amare. Ad aliam dicitur quod nullus prudens amat magis alium vel bonum communi cuius ipse non est pars quam seipsum. nec propter amicum aut patriam propter bonum proprium nisi temporale. quod facit. ut si bene malum bonum acquirat. multi tamen vulgares nihil considerantes nisi de bonis temporalibus credunt illos sim-

pliciter magis amare bonum communi. et comendant eos quia ex eorum opibus lucrant in bonis temporalibus. Ad aliam dicendum est quod amor caritatis est quo amamus alterum volentes ut perveniat sibi bona que recta ratio dicit sibi congruere et impendenda esse sic ipsius gratia quod inde non intendimus nobis lucrari fieri in temporalibus quam tamen non debeamus non speramus nobis inde fieri magnam lucrum in spiritualibus non est verum. amor autem concupiscentie est qui alterum amamus. non nisi ut inde lucrum temporale reportem.

Ad aliam dicitur est quod fortis mones in bello sibi iusto magis amore sui spiritualiter quam amorem aliorum. sicut sepe dicitur fuit. De alia ratione quam arguebat de bono communi de eius confirmatione dicitur fuit ita fati. Ultima ratio que erat de deo processa est rationes etiam ad oppositum non concludunt quoniam magis sit amandum deum quam seipsum. nam amabilia que sunt ad amicos ex his que sunt ad seipsum venire debent. sed et ea que ad se ipsum ex his que permittuntur ad deum nisi deficiat ordo rationis. nec vellemus sed rectam rationem nobis maius bonum existere. quam deo. cum hoc sit impossibile. et de toto residuo pro ex predictis.

Verum octavo. utrum felix indiget amicum. Arguitur quod non. quia sequeretur quod ipse non esset sibi pro se sufficiens. prius est falsum ergo ratio. falsitas prioris apparet. quia felicitas est bonum pro se sufficiens ut dicitur primo huius. et Seneca sepe dicit sapientem se ipso contentum esse: et omnis felix est sapiens. cum felicitas in opere sapientie consistat ut dicitur in decimo huius. felix ergo seipso contentus est tanquam sibi pro se sufficiens. sed contra principalis argumentum probatur auctoritate Augustini. primo huius dicitur quod pro se sufficiens ponimus quod solitarius sufficienter et eligibilis facit vitam et nullo indiget. felix ergo si indigeret amicis non esset pro se sufficiens. vel arguitur sic. felix est pro se sufficiens. cum habeat felicitatem. que bonum pro se sufficiens dicitur. non quod sufficit sibi ipsi ducere solitariam vitam. sed quod sufficit partibus et filiis et vxori. et vix amicis et civibus ut dicitur primo huius. talis autem nec partibus nec filiis nec amicis nec civibus indiget. sed potius illi omnes indigent eo. ergo felix nullis talibus indiget. sed potius illi eo. ergo ratio. Item boetius 3° de consolatioe dicit felicitatem esse statum omnium bonorum aggregatione perfectum. tale autem nullo indiget. cum indigentia significet carentiam. Item ad hoc expedit amicum ut tribuat et auxilietur amico in illis in quibus ille pro se ipsum non potest. felix autem cum habeat statum omnium bonorum aggregatione perfectum. non indiget quod aliquid ei tribuat. ergo non indiget amico. Oppositum arguitur. quia illo indiget felix ad felicitatem adipi

scēdam vel pseruādā quonō hito nō eēt felix. s; sine aicis nō eēt felix. qa nō hret statuz oim bonorū aggre atioē pfectū. eo q aicus vī exteri? bonorū maximū eē. vt dicit Añ. Et pfirmat q sit opus aicis ad felicitatē. auēte Añ. pmo h? dicētis. nō enī oio felix q spē turpissimus vī ignobil vī solitari? sine ple. qa sic ēr ibidē mta opasitū p organa. p amicos rē. Itē ar rōib? Añ. qruvna iā tacta est. scōa vō ē talis magis ē ppū vtuosi bñ facē q bñ pati. et felix ē vtuosissim? g maxie spectat ad ipz maxime bñ facē. idiget g qbz sic bñ faciat. s; melius ē bñ facē aicis q exneris. felix ē opus est hē aicos. Itē cū aicitia sit qdā vtus. r felix debet eē oī vtute replet? oz felice hre aicitiaz quā hre nō pōt sine aico. g rē. Itē cūz hō sit naturalr aial politicū: i. coiciatū. ois hō debz naturalr eligē qbus puiuat nlls ei fm rectuz iudiciū rōis eligeret solus oia hre bōa. s; maxime puiuēdū est aicis. g oī hōi. r p pns felici expediūt aici. Itē cū felicitas sit opatio vtutis vt dicebat i pmo libro. ipsa pñstut i fieri. nō i facto esse g felix idiget ad qs faciat hmōi opationē. s; maxie pgruit illos eē aicos. iō rē. Et ista rō sicut multe alie vidēt arguē de felicitate actiua. nō pteplatia. Itē Añ. vī sic arguē. oēs existimāt oportē delcābilē viuē felice. g attribuedū ē ei i q possit bñ delcāri. s; hē est i aico bono. qa opatiōes ei? sūt felici delcābiles mltiplr. pō. qa sūt sibi siles imo tāq lue. cū aicus sit alē ipse. z? qa sūt fm seipās delcābiles. eo q vtuofe. felix at i talibus delcāf. z? qa qb? si sit bon? ē inat? delcāri i ppa opatiōe si cognoscat eā. felix at opatiōes pās magis pncipit i aico q i se ipso. sic hō magis videt se i speculo q i seipso. Aicus ei? ppt similitudinē r co iūctionē ē qli spectm r repnta? aici. iō rē. Itē illo op? ē felici p qbz pōt maxie opari pntinē. cū i ope pñstut felicitas. s; hē ē cū aico? nō sine aico. solitario qdē ei difficil est vita. vt dic Añ. nō ei facile fm seipz opari pntinē. cū alteris at r ad alios facile. et maxie cū aicis et ad aicos cū sit eis delcābil puctus. Itē cū felicitas sit qd delcātū vt dr p? h? illō ē attribuedū felici p qd ei? gaudiū augef r cōsumat. hē at sit p pniūē aico qa ex gaudēte gaudiū augef et etiam ex coercitatioē opis gaudiōsi. aici at opa gaudiōsa scz opa vtutū coexercēt. et ad iuicēz pgaudēt tā i ppiis q i aico? opatiōib?. g maxime pueniēs est felici hre aicū. Vltio Añ. ab illa pte. naturalib? aut itē dētib?. vsq ad finēz

capituli vidē sic arguere. felix nō debet care re eo qd est sibi naturalr eligibile et delcābile. nō ei hret statū p se cōpletissimū s; felici aicus est valde eligibil et delcābilis. g felix debet hre aicū. miore pbat Añ. qa si vnūquodq ens diligit naturalr se eē et pmanere. vt vult cōmētator pmo physicoz. oz q bñ eē et bñ vi uere sit delcābilissimū et eligibilissimū bñ enti et bñ viuēti et cognoscēti seruū bñ esse r bñ viuē. mō felix ē optimū eē optimū viuē r hē ipse cognoscit. g felici suū bñ eē et bñ viuere ē delcābilissimū et eligibilissimū. s; (sic dic Añ vt ad se ipm hz studiosus. et ad aicū vel pxiē. Alē ei ipse aicus. g felici ē valde delcābile et eligibile eē et viuere aici. s; cui? eē est ei delectabile ille est delcābil g felici aicus ē valde delcābil et eligibil. qd itē debamus ppare. g etc. Pro solutiōe istius qonis oz remēorari duplicē felicitatē distinctā i decia qrtā qone p. mi libri. qru vna ē stat? eligibilissim? quē hō possit hre i hac vita. scz itē gignit ex his oib? q vir optim? mallet hre hē nō hre. Alia ē bonuz simplex optimū oim simpliciū bonorū hūano rū. cuiusmodi fm Añ. eē vidē opus sapie. | Si g qram? de felice felicitate pma. dicendū ē sine dubio q felix nō idiget aicis. loquēdo ppe de idigētia. idigere ei est nō hre q opportunū esset hrevl dicam? et redit i idē q hoicem idigere ē ipm carere eo qd ipē fm rectū iudiciū rōis vellet hre. tal at felix nllō talr caret. vt aparet p qd nōis. g penit? nllō idiget. Dicēduz est tū q tali felici opus ē amicis. i. tū oportu nū est et valde cōueniēs hre aicos. et hē pbat singule rōes Añ. pū facte. Et istas duas pclusiōes expñsit Seneca de sapiente epla An merito ad lucillium dicēs Volo tibi chrissyppi qd distinctiōne indicare A it sapiētē nulla re egere et tū multū illi reb? opus eē. Mltis tū est dubium an he due pclusiōes eēt vē de oī sapiētē Sed de felice felicitate pmo dicta nō apparēt dubie aliq mō. Eas dē etiā pclusiōes Añ. satis expñsit. dicēs q ipsi felici aicus est de natura eligibilū. qd at est ipsi eligibile. hōz existere ipsi. vī sic idigēs erit. qd est p rōem dicte felicitat. op? g erit felicitati aicis studiosis. vīr oibus bōis hūanis op? est tū felici. cōueniētissimū est ei hre oia bōa hūana q eis singul scit. et pōt et vult bñvti. felix at ille est hmōi. qa pūdētia totalē et singulas vtutes morales habet. Iterū et corporis et exteriora bōa. vt patet p qd nōis qbus hō scit. vult r pōt circa singula

bñ agere r singulis bñ vtī. De felice at scōa felicitate manifestū est q ipse mltis pōt idigere pōt eē paup? exul. pōt corpis egritudine pñti pōt oibus carere vite ncōis nōte g i tū r tanta nōitate. pñstut? idiget aicis vtilib? sibi succurrētib? i tāta nōitate. nōne idiget cibo r potu vī medico r aliis hmōi ne moriaf. sine dubio apparet mihi q sic. Iterū nec solū ad necessitatē idiget his. s; hitis vite ncōis idiget ad iuuādū magnis ditiis mltitudinē aicoz. r vīr his oib? q pmo felici ierāt. qbus ipse caret nā aliq mō idiget his oib? vī ad viuēdū vī ad iuuādū. vel ad felicitatis sue decoramētū qb? ipse quē rō recta dicitur hec velle hē. veruz est tū q sepe capif strictius idigētia p carētia ncōiorū ad vitā. quā si sic capiam? apparet satis ex dictis qd sit dicendū. Seneca tū epla an merito ad lucillium dicit. r bñ. q sapiēs quē om nē r solū reputat felicē ista scōa felicitate seiso qdā mō pntē? ē. r sic nllō idiget alio. Alio tū mō nō est se cōtent?. s; idiget mltis. nāv di cit seiplo cōtentus est sapiēs ad bte. i. ad bñ et scē viuendū. nō tū ad iuuādū. vtus ei q sp hō bñ r scē viuūt. extriseca istrumēta non querit. Iterū (vt ibidē dicē) sapiēs seiplo cōtēt? est nō vt velit esse sine aico. s; vt sine eo bñ viuere possit. vide totaz eplam si vis. qa qstio pns satis solū ibidē. dū tū ppt modū loquēdi Seneca tragicū nō plus intēdamus q intēdit. nec a semitis Añ. deuimur. Scias etiā q mltā p tinentia ad hāc questionē dicta fuerūt in qstione decima qrtā r decima sexta pmi libri. ex qbus questiōibus r ex nūc dictis apparet quō pcedāt oēs rōes a pncipio questiōis adducte. Verū nono. vtrū magis sit opus amicis i bonis fortunis vel i malis. Arguē q i malis. qa tūc est magis opus amicis qñ sūt magis necessarii: scd i malis fortunis sūt magis necessarii. vt dicit Añ. g etc. Itē qnēq? scio q amico meo magis est op? visitatione mea tunc magis r pōptius debeo eū visitare s; magis r pōptius debeo eū visitare infortunatū q fortunatū vt dicit Añ. g il li in infortunio est magis opus visitatiōe mea q in bona fortuna Itē tūc est magis opus amicis. qñ magis idigemus auxilio ipsoz. hē at est in nris infortunis g rē. Itēz auēte Añ. octauo huius dicentis in inopia qdē r reliquis infortunis solū existimāt refugiū. esse amicos tūc aut maxime opus est eis qñ nō est aliud re fugiū. g rē. Opposituz arguē. qa tūc magis

est nobis opus amicis. qñ sūt nobis meliores siue qñ est nobis melius cōuersari cū eis vī cū aicis. s; hē in nris bonis fortunis vt dicit Añ. g rē. Itē qñ magis est opus aicis. tūc magis vocādi sūt. s; bñ fortunati debemus magis vocare eos q male fortunati. g bñ fortunatus est magis opus aicis. Itē tūc magis est opus amicis. qñ vita est minus secūra s; qto ē maior fortuna. tāto min? est secūra. vt dicat octauo huius. diues ei minus secūre viuūt. qa magis ei inuidef. r qa multa possidet q alii desiderāt r scrutant. Hec questiō supponit q aicis opus sit r in bonis fortunis. r in ifortunis. r qrit in qbus magis. de supposito aut satis apparet r apparuit i qstioē pcedente. r i pma qstioē octauo libri. Ideo restat solū dicē de qstio. De qstio at Añ. sic distinguit q op? eē aicis pnt esse duplicē. vno mō ad nōitate. alio mō ad bonitātē. r tūc pōt duas pclusiōes. Vna ē q i ifortunis magis est opus aicis ad nōitatē. In bonis at fortunis magis est opus ad bonitatem.

Et ad euidētia dictarū pclusionū. scidū ē q in pposito bonitas r necessitas sic pnt distingui. pmo qa necessitas hōis attendif q ad salutē corporis r sustentationē vite. vñ qnto metha physice necessariū dicē sine q nō ptingit eē vel viuere. bonitas at attendif quo ad vtutes r opera vtutū. z? qa necessitas magis attribuit ordinatis ad finē vt pz in sine scōi physicoz. iō etiā necessariū p vtili solet capi. Bonitas aut simplice attribuit fini r pncipalit. z? qa necessitas hūana fortune subest. bonitas at nequaq. s; est in nra ptatez libertate. bonitas ei hūana i vtutibus aie. r s; vtutes i opatiōibus pñstut. q nulli fortune substituit. vñ Seneca i libello ad serenū. nihil eripit fortuna nisi qd dedit. vtutē aut nō dat iō nec dēhit. libera ē r immobilis immota in pculsa sic ptra casus idurat vt ne iclinari qdē nedū vinci possit. possit g sic exponi dicte pclusiōes q infortunis magis ē opus aicis ad salutē corporis r sustentatiōez vite. s; i bonis fortunis magis ē opus aicis ad bñ faciendū. i. ad vtuofe opandū. pma cōclusiō sic patet. qa ifortunatus fm q infortunat? nō habet vñ bñ faciat aico. g vt sic non idiget aico ad bñ faciendū. dico aut vt sic. qa bonus hō qnticq? male fortunatus pnt amicis r aliis bñ facere vbis r exēplis r pñsuasionib? ad virtutē. eo q in oī statu pnt vtī suis vtutibus. s; vt sic nō est infortunatus. cū iā dictū fuerit vtutes nō sub esse fortune. s; male fortunatus ina
G ii.

tus est. et sibi est conuenientissimū q̄ ab amicis iuuetur. et suis indigentibus subueniat. q̄ ut sic. maxime est sibi ad h̄ opus amicis. Secūda cōclusio sicut apparet q̄a bñ fortunatus s̄m q̄ est bñ fortunatus abudat i bonis corporis. et i vite necesariis. q̄ nō est ei opus amicis ad talia sibi procuranda. nisi ministerialit. sicut seruus procurat dño. Et si dicat q̄ opus est ei amicis ad t̄a plerūq̄a dicendū est q̄ h̄ est v̄m inq̄tū fortuna pōt sibi eē mala. s̄ ad h̄ nō eēt ei opus si fortuna sp̄ esset sibi pp̄cia. nō q̄ ad h̄ opus est ei s̄m q̄ est bñ fortunatus. s̄ s̄m q̄ p̄tigit eū male fortunari. eī dē at s̄z bñ fortunato inq̄tū est t̄is p̄uenientissimū ē bñ facē. q̄a h̄z vñ p̄t. et vñ ad h̄ tenet s̄z v̄tūte liberalitatē et auicū. q̄a melius est bñfacē amicis q̄ ex̄neis. ut dicit Aristotē. iō tali vt sic est op̄ amicis ad bñ faciendū. Et ex his p̄cludēda sunt duo correlaria. Primū est q̄ ifortunatū vt sic opus ē amicis vtilit̄ s̄z potētib̄ i nēis subuenire. Secūda est q̄ fortunatis vt sic ē opus amicis v̄tuosis. q̄a maxie talibz est bñ faciendū. Et si de beato simp̄l̄ r̄ndere ad q̄stionē p̄positā s̄z sine distinctiōe. p̄z ex d̄cis q̄ magis est op̄ amicis in bonis fortunis q̄ i malis. et h̄ p̄bat sic. i bonis fortunis est opus amicis ad bōa aīe s̄z ad op̄a v̄tutū adipiscenda. In malis at fortunis opus est amicis ad bōa corporis. s̄z ad vite nēcia acq̄rēda. ut dictū est. s̄z vnicuiq̄ ml̄to magis opus ē bōa aīe q̄ bōa corporis acqrere. q̄to s̄z aīa melior est corpe et p̄ciofior. vñ p̄tigit q̄ fortis pp̄t bonū v̄tutis p̄uicit corpus et vitā vt dictū fuit i p̄cedentibz. q̄ r̄c. vel at sic ibi magis est op̄ amicis vbi aīcī sūt eligibiliores. s̄z i bonis fortunis sūt eligibiliores q̄ i malis q̄ r̄c. mior p̄bat ml̄tiplicit̄. p̄mo q̄a eligibilis est bñ facē q̄ bñ pati. i. eligibilis est opari s̄m v̄tutē i altero. q̄ ab eo vtilia corpori suscipe. s̄z fortunato opus ē aīco vt ei bñ faciat. et ifortunato vt ab eo bñ patiat. q̄ r̄c. 2° dicta mior p̄bat q̄a eligibilis est q̄ v̄ndiq̄q̄ est delcābile. q̄ q̄ h̄z admixtā tristitiā ceteris p̄ibus. s̄z aīcus i bonis fortunis ē v̄ndiq̄q̄ delcābilis. i malis at est delcābil̄ s̄z t̄n admixta tristitia. q̄ r̄c. p̄bo miorē. q̄a tā fortunato q̄ ifortunato p̄ntia aīci est delcābilis. ex eo q̄ aīcus s̄m q̄ est aīcō est conuenientissimū aīco. p̄ntia at et sensus conuenient̄ est delcābil̄. s̄z q̄a aīcus se h̄z ad aīcū sicut ad seip̄m. et oīs hō i bono pp̄rio gaudet et i malo pp̄rio tristat. iō cōsistit gaudet de bono aīcō et de ei⁹ malo tristat q̄ oportet aīcū de tristitia aīci cōtristari. cū igitur ifortunatus sciat aīcū eē tristē de suo ifor-

tunio. oportet ip̄m de h̄mōi tristitia aīci retristari. et maxie. q̄a aīci est velle bñ facere aīco. magis tristat aīcus si videat se eē causā tristitie illi⁹. pp̄t q̄d aīci p̄ntia ifortunatū nō pure delectat. s̄z et ip̄m p̄tristat. Ecōtra vō cū h̄ q̄ fortunatus gaudet de p̄ntia aīci q̄ s̄m seip̄am est delcābil̄. ip̄se gaudet de gaudio aīci. cōgaudētis de bona fortuna ip̄si⁹. et maxie de h̄ q̄ ip̄se est cā gaudiū illi⁹. et sic p̄z q̄ ex oī p̄te p̄ntia aīci est gaudiosissima fortunato. pp̄t q̄d at p̄ntia aīci sit delcābilis ifortunato dicet post. Et sciendū est q̄ ex dictis Aristotē. ifert tria pulchra de cōmēta moralia. Primū est duplex. s̄z q̄ ad bonas fortunas op̄z aīcos vocare pp̄pte ad malas vō pigritant et tarde. cā p̄mi est. q̄a maxie est aīci bñ facere aīco tpe et loco opportunis. s̄z maxie possibile ē et opportunū hōi i suis bonis fortunis bñ facē. q̄ tūc est maxie p̄uenientissimū statim vocare aīcū. Item q̄a bñ volūm⁹ aīco. h̄ est pp̄pte faciendū p̄ q̄d scimus aīcū esse delectandū. s̄z scim⁹ ip̄m delectandū eē i n̄ris bonis fortunis. q̄ statim ad eas vocandus ē. Causa vō sc̄di est q̄a nō est faciendū vl̄ salte tarde et pigritant faciendū h̄ p̄ q̄d scim⁹ aīcus eē cōtristandū. s̄z p̄ sensū n̄ri ifortunii scim⁹ ip̄z eē cōtristandū. q̄ r̄c. dicit Aristotē. et bñ. q̄ aliquo vō cādi sūt aīci ad ifortuniam. videlicet si sint magna et p̄ aīcos euitabilia et nō sine ipsis. vel v̄tūbi auxiliū aīci sup̄excedit tristitiā de ifortunio. imo forte v̄bicuiq̄ aīcus p̄t nobis magnū p̄bere auxiliū. vocandus ē. q̄a si de n̄ro ifortunio tristat. t̄n de auxiliō q̄d p̄bet nobis q̄ plurimū delectat. et q̄a signū eēt p̄ue p̄fidētie si nō vocat. vbi at aīcus plurimū tristat. et modicum aut nihil auxiliaret. nullo mō. vocandus est. Secūdū documētū est q̄ op̄z aīcū pp̄pte ire ad ifortunū aīci etiā nō vocatū. q̄a aīci ē pp̄pte bñ facere aīco maxie i nēitate cōstitutū. et si nō sit possibile ifortunio resistē. t̄n ire op̄z ad p̄solandū et tristitiā minuendū. q̄a sicut dicet post. aīcorū p̄ntia minuit tristitias ifortunatorū. dixi at nō vocatū. q̄a sicut dicit Aristotē. si aīcus aīco in fortunato succurrat nō vocat⁹. h̄ est meli⁹ v̄tri q̄ et delcābilis q̄ si expectaret vt eēt vocatus. dico aut melius. i. honestius q̄a ille q̄ dat magis videt dare sp̄ote. et sic v̄tuosius agē et ille q̄ recipit. v̄tuose agebat inq̄tū nō volebat graua re aīcū. dico vō delcābilis. q̄a recipienti parciē a verecūdia quā habuisset vocandō aīcum dās magis delectat. ex eo q̄ nō puocat⁹ s̄z se ip̄o facit opus v̄tutis. Tertiū documētū ē du-

plex. s̄z q̄ ad bonas fortunas aīcorū oportet aīcos ire pp̄pte ad coopandū. gete aut ad bñ patiendū. cā p̄mi est. q̄a bñ faciendū est aīco. cā vō sc̄di est. q̄a pp̄pte ire et imorari ad bñficiū recipiendū ab aīco pōt assistētibus gūare op̄tione q̄ ip̄e sit aīco onerosus et idelcābilis licet nō sit ita. p̄t etiā eis op̄tione gūare. q̄ ip̄se nō sit aīcus pp̄t h̄oestū s̄z pp̄t v̄tute. licet nō sit ita. tales at op̄tione est remouedū. q̄a sicut dicebat cap̄o de verecūdia si sūt hec q̄dēz s̄m vitatē turpia. hec at s̄m op̄tione nihil differt. neutra enī op̄anda. Sed hoc v̄ltimū documētū v̄t esse dubitabile. q̄a cū sit aīci bñ velle et bñ facere aīco pp̄pte. illud pp̄pte faciendū ē p̄ q̄d aīcus maxie delcāt⁹ acq̄rit sibi maximū bonū. s̄z aīcus bñ fortunat⁹ maxie delectat in p̄ntia aīci vt dictū est. et in bñfaciēdo ei maximū sibi bonū acq̄rit s̄z bonū v̄tutis. q̄ pp̄tis fime debet aīcus aīco bñ fortunato se p̄ntare. Et cōfirmat q̄a sicut bñ dicit Aristotē. magis adiuuandū est ad mores q̄ ad s̄b̄iam. iō pp̄tis est faciendū p̄ q̄d aīcus v̄tuose opat q̄ p̄ q̄d aīcus recipit bona t̄palia s̄z p̄ h̄ q̄ recipim⁹ bñficiū ab aīco fortunato ip̄e opat v̄tuose. p̄ h̄ at q̄ succurrimus aīco ifortunato ip̄e recipit t̄palia bona. q̄ pp̄tis eūdū est ad recipiendū bñficiū a bñ fortunato. q̄ ad succurrendū ifortunato. Ad p̄mū iforū argumētōrū r̄ndēdū est p̄mo q̄ oīs hō ml̄to magis debet se amare q̄ aīcū i sibi acq̄rēdo bonū honestū. p̄mo q̄ debet intendere. ad bonū honestū pp̄riū et p̄nr ad h̄oestū aīci. et nūq̄ facē p̄ q̄cūq̄ cōtra honestū pp̄riū. s̄z vt dictū fuit nō eēt ei honestū cito ire. et imorari ad bñficiū recipiendū. Secūda etiā dicendū est q̄ ml̄to v̄tuosius est et melius et delcābilis aīco fortunato q̄ vocet aīcū nō venientē et bñ faciat ei nō petētū. q̄ q̄ h̄ faciet sibi venientē et petenti. q̄ si attendamus ad bonū v̄tutis aīci fortunati. nō debem⁹ ire ad bñficiū recipiendū. s̄z expectare q̄ nobis bñ faciat nō eūtibus nec petentibus vt magis bñ faciat. Et p̄ idē p̄z ad sc̄dm argumētū. Tūc est r̄ndēdū ad rationes p̄ncipales. Ad p̄mā p̄cedendū est q̄ ipsa bñ arguit q̄ i ifortunatis sit magis opus aīcis ad nēitate q̄ i bonis fortunis. Ad sc̄dam dictū fuit. satis. q̄ aīco i bonis fortunis nō ē opus v̄sitatiōe. mea. me nō vocato. q̄a mior artur ide honestas sui bñficii. s̄z meli⁹ est illi me h̄re aīcū que vocet nō venientē. et cui bñfaciat nō petenti. q̄ ifortunato h̄re me aīcū statim venientē ad sibi succurrendū. hec q̄ p̄positio. tūc

magis est opus amico q̄n magis est opus eius v̄sitatiōe. est flā. si intelligas de v̄sitatiōe si ne vocatiōe. Tertia rō et q̄ta arguit q̄ i ifortunatis sit magis opus aīcis ad nēitate q̄ in bonis fortunatis. Et sic finit questio.

Verif decimo. v̄trū aīco in tristitia ex q̄ istēn sit delcābilis p̄ntia aīci Arguitur q̄nō. q̄a opposita sūt stare nō p̄nt. s̄z delcātio et tristitia opponunt. q̄ nihil delectat ex̄ntē in tristitia. dū in ea existit. Itē p̄ntia aīci nō est delectabilis amico nisi auferret vel saltē diminueret eius tristitiā. s̄z h̄ nō facit q̄a inde non auferet vel diminuit cā tristitiē. puta mors p̄ris v̄l p̄ditio possessiōis aut h̄mōi. et manēte cā manet effectus. Itē aīco tristitiā p̄ntia aīci. est tristis. q̄ nō delcāt. an̄s p̄bat. q̄a oē iuo lūtariū est triste s̄z aīcus in tristitia ex̄ns non vult p̄ntia aīci. p̄batio q̄a nō vult aīcū p̄tristari. et maxie nō vellet eē ei cā tristitiē. s̄z ip̄e scit q̄ amic⁹ sibi p̄ns cōtristaret de ip̄o q̄ nō vult amicū esse sibi p̄ntē. Itē videt q̄ p̄ntia aīci augmētat tristitiā alterius aīci p̄ns in tristitia ex̄ntis. q̄a ille aīcus p̄ns cōtristat statim. et hoc displicet alteri aīco. et sic ille cū prima tristitia h̄z aliā de cōtristatiōe amici. iō peius q̄ p̄ns.

Oppositū vult Aristotē. dices. Est ei et p̄ntia ip̄a amicorū delcābilis et in bonis fortunis et in infortunis. alleuiant ei tristitiam p̄olentibus amicis. Dicendū est breuit̄ q̄ amico desolato v̄l in tristitia ex̄nti p̄ntia amici est delcābil̄. et h̄ experimento sc̄if. q̄a apud p̄ntiam amicorū videmus manifeste alleuari tristitias ifortunatorū. s̄z hui⁹ cā cōsiderāda est ad p̄ns. Aliq̄ q̄ huius affectus assignat talē cāz. q̄a tristitia aīci parit ad amicū cōdolentē. p̄nti at remaet minus toto integro. iō minus tristat. sicut duobus sūt ferētibus graue p̄odus. neuter in tanto grauaf. inq̄to grauaret si ferret ip̄m solus. Et hāc cām videt assignare Tullius in suo libro de amicitia. dices. q̄s eēt tātus fructus in p̄speris rebus. nisi habēs. q̄ illis equē ac tūpē gauderet. aduersas vō ferre difficile eēt sine eo q̄ eas grauius etiā q̄ tu ferret. secūdas res splendiores facit aicitia et aduersas p̄tens cōicāsq̄ facit leuios. Sed hec cā nō videt esse bōa. q̄a aīcus nō accipit sibi p̄tē tristitiē amici. s̄z aliā tristitiā. cū accidēs nō trāseat de subiecto i subiectū. mō p̄ hoc tristitia aīci nō partit. neq̄ diminuitur nisi alia rō assignet. sicut q̄s lignum graue portās nō alleuiat si alē portet alterū lignū. Si auctoritas tullii posset i tali sensu va-

lere q̄ amicus partē sibi nō tristitiā amici s̄ cām tristitie: sc̄z assumēdo sibi ptē dāni vel restituēdo. cā autē tristitie ptē a diminuta dimi nūt p̄ntr tristitia. Aliā cā alleuatiōis tristitie p̄ p̄ntiā aīci solet assignari. sc̄z q̄ aīcus videns cōdolere aīcū aduertit ad ip̄m. inqt̄u autē aduertit ad ip̄m. minus aduertit ad ppriū infor tuniū. ⁊ minus sentit ip̄m. iō min⁹ tristat. Sed ista cā licet habeat vitatē int̄ mulieres q̄ sūt cō ploratiue. vel etiā int̄ viros muliebres. tñ iter viros viriles nō h̄z efficaciaz. q̄a sicut bñ dicit Añ. ois fugit tristitie cā esse. aīcis ppt̄ quod vi riles q̄dē sc̄m naturā reuerent̄ tristari aīcos ip̄s. q̄a ḡ aīcus scit de sua tristitia tristari aīcū. iō virile est aīcū q̄tūcūq̄ tristē nō manife stare exterius suā tristitiā. ne de illa aīcus tri ste. ex quo ḡ aīcus. nō ostēdit se tristē amico. nec cōdolētē videt q̄ cā assignata nō valebat. Et iterū q̄a aīcus plus amat aīcū q̄ aliquod al iud bonorū amissibiliū. si aīcus videt de se i p̄so dolere aīcū magis dolet inde q̄ dolēt de p̄ ori infortunio. ppt̄ q̄d viriles aīci nō cōsolant̄ aīcos cōplorādo. vel sensū cōdoloris manife stando. s̄z potius sp̄m recupatiōis ostēdo. ⁊ vtilitatē bonorū fortune mōstrādo. q̄ hōestuz sit se cōstantē h̄re ⁊ incōcūse psuadēdo. Itēz alia cā solet assignari. q̄ sicut medicus est de lectabilis infirmo ob h̄ q̄ infirmus sperat p̄ me dicū liberari ab infirmitate. Ita infirmat⁹ gaudet de aīco p̄ntē. sperās q̄ p̄ ipsū ab infortunio euadat. Sed bec cā nō videt valere. vbi māifestū esset q̄ aīcus nō pōt obstare infortunio. q̄ tñ casu adhuc p̄ntia aīci erit delcābilis. s̄z minus. Alias ḡ cās assignat Añ. rōabiles. q̄rum vna est q̄ aīcus fm seipm est delcābil aīco. nā de rōe aīci est q̄ sit simplr bon⁹. ⁊ bonus aī co. ⁊ amās aīcū. ⁊ amatus ab eo. he autē oēs cō ditiōes ⁊ alie singule q̄ cōueniūt aīco rōe ami citie spectāt ad rōem delcābilī. ḡ aīcus rōne aīcitie est i oī statu delcābilis aīco. Aliā rō est ppt̄ assuetū cōuictū aīcorū aīcus neuit om nes mores aīci sui. p̄ p̄ns scit i q̄bus v̄bis aut gestis aīcus su⁹ solet gaudē aut tristari. ⁊ sic ip̄se pōt maxie cōsolari cū ⁊ p̄ vba aut gesta de lectabilia ⁊ pōt tristitiā ipsius remittere. ⁊ hoc ip̄se vult facē p̄ posse. ḡ ip̄se p̄ns h̄ facit ⁊ tñ cōcludit ei⁹ p̄ntiā esse delcābilē. ⁊ psolatiuā ⁊ p̄cūntis tristitie remissiuā. Cōcedendū est tñ q̄ mlti q̄ volūt magis amari q̄ amare. delcātur si videāt de suis infortuniis aīcos cōdole re. q̄a ex hoc p̄cipiūt se ab illis amari q̄ ob h̄

eos delcāt. q̄a maxie h̄ appetebāt. s̄z hec nō est cōditio aīcorū verorū. vt dictū est p̄ns. Cō cedendū est tñ q̄ mulieres ⁊ hoies muliebres a tristitiis suis alleuānt ex ploratiō⁹ ⁊ ppria rū tristitiarū cōnarratiōibus. tñ q̄a nocumētū interius clausū magis cōgregat ⁊ magis aīm affligit q̄ exteri⁹ diffusū. tñ q̄a tristitia taliaz magis est in appetitu sensitiuo q̄ in intellectu appetitus aut sensitiuus tristitia miuuit p̄ fletū ⁊ luctū. q̄a fumi grossi ex tristitia cōtracti exhalāt. Ad rōes Ad p̄mā dicit q̄ nō solū illud est delcābile q̄ infert delcātiōez. sed illud q̄ minuit magnā tristitiā. vt illud esset calidū q̄ cōtemparet frigiditatē intēf. v̄l di cendū est q̄ nō oīs delcātiō oīs tristitie p̄ria. vt apparuit i septio libro. iō tristitia aliq̄ cōpa tit̄ secū aliquā delcātiōē. Ad aliā dicēdū est q̄ p̄ntia aīci si nō aufert v̄l minuit cām ex trinscā tristitie. tñ minuit cām intrinscā. q̄a. s̄ attentionē ad obiectū tristabile. ⁊ de h̄ dictuz est satis in sc̄da q̄stione octauī libri. Aliā ratio bñ pbat q̄ p̄ntia aīci nō est pure delcābilis in fortunato. s̄z mixtū infert delcātiōē ⁊ tristitiā neq̄ est verū q̄ infortunat⁹ nō vult p̄ntiā ami ci. s̄z verū est q̄ nō vult eā nisi voluntario ad mitto cū iuolūtario. ⁊ forte si magis vellet p̄ntiā aīci q̄ nollet ip̄se ab eius p̄ntia magis tri stare q̄ delcāret. hoc tñ nō obstat. minuere ei tristitia de suo infortunio. vt ei delcātiō vni us potētie vel in vno obiecto minuit delcātiō nē alterius potētie v̄l i altero obiecto. vt i vice sima septia q̄one septimū libri apparuit. ita cō cedendū est de tristitia ad tristitiā. Et eodē mō dicendū est ad vltimā rōem.

Verū v̄ndecimo. vtrū aīcis sit delcābi lissimū cōiuere. Arguit q̄ nō. q̄ v̄ tuosis nihil est delcābilissimū nisi felicitas. Amici autē v̄a aīcitia sūt v̄tuosi. ḡ nihil ē eis delcābile nisi felicitas. s̄z cōiuere nō ē felicitas nisi tu dicas q̄ aīci ab inuicē recedētēs nō āplus sūt felices. ⁊ nisi tu dicas q̄ felicitas est valde subiecta fortune. q̄a p̄ multos casus pōt impediri cōuictus aīcorū. ⁊ nisi tu dicas q̄ felicitas est bonū mime. p̄ se suffitiēs. cū puictus. reqrat aliū ḡ r̄c. Itē q̄d aīcus p̄ligeret h̄ est sibi delcābilis. s̄z aīcus p̄ligeret aīcū esse sanū ⁊ bñ fortunatū absentē. q̄ egrū aut ifortu natū p̄ntē colloq̄ntē ḡ aīcus plus diligit. sanitātē ⁊ fortunā aīci. q̄ cōiuere ipsi. ⁊ adhuc pl⁹ diligit q̄ sit v̄tutib⁹ aīe p̄fectus. q̄ sit sanus. vel bñ fortunatus. Et adhuc plus diligit virtū

tes pprias q̄ virtutē amici. ergo plurima letio ra sūt ab aīco q̄ p̄iuere. et p̄ns delcābilis ra ḡ r̄c. Oppositū videt dētminare Añ. i si ne hui⁹ noni. Aliq̄ statim pcedūt mlti ami cis eē dilectiora et delcābiliora et eligibiliōra q̄ cōiuē. et sic pcedūt q̄ cōiuē nō est eis delectabilissimū: intelligēdo vba fm pprietatē ser monis tñ cōiuē est eis mltū delcābile. et hoc solū pbat Añ. in l̄a. vt p̄z p̄sideratū nec Añ. affirmat q̄ eis sit delcābilissimū cōiuē. s̄z q̄ rit vtrū sit ita. et solū dētminat q̄ est mltū de lcābile. et si phs aut alii doctores iueniā al i q̄n dicē i suplatiuo. q̄ cōiuē sit eis delcābilis simū vel optimū. debet dici q̄ locutio est rhe torica mō tragico. vbi ad laudē expm̄ plus q̄ sit. illo ei mō loq̄ndi capis suplatiuus loco posi tiui aliquā h̄ncis nobilē magnitudinē. que ad modū obseruāt cōiter moderni p̄dicatores in sc̄orū de q̄bus p̄dicāt exaltatiōib⁹ aut sepe in regū aut p̄ncipū aut dñorū q̄bus p̄dicāt adula toris suplatiōib⁹. Alit̄ aut pōt r̄nderi q̄d aīcitia ē q̄dā v̄t mō q̄ dictū sūt i octauo. s̄z alie sūt v̄tutes. excellētiores vt iustitia. fortitudo ⁊ multe alie. q̄rū actus sūt p̄fectis eligibiliōres ⁊ delcābiliōres q̄ actus aīcitie. vbi gr̄a iustus et fortis aīcus plus vellet actū iustitie v̄l fortit udinis exercē loco et tpe opportunis q̄ colloqui aīco. s̄z itentio Añ. est q̄ int̄ actus a v̄tute i citie pcedētēs cōiuē est ip̄s aīcis eligibilissi mū ⁊ delcābilissimū. Act⁹ ei pprie p̄ntes aī citiā sūt p̄cordare. bñ facē. et p̄iuere aīco. Bñ velle at̄ includit i se p̄cordare. nā velle id q̄d alit̄ vult est ei p̄cordare. s̄z q̄cūq̄ tibi vult bñ ip̄se vult idē q̄d tu. q̄a tu tibi vis bñ. sicut et q̄libz alit̄ sibi. Itē bñ facē claudit i se bñ vel le. et licet aliq̄s bonū facē possit malū volēdo tñ nō bñ. Et v̄tē⁹ cōiuē i aīcitia bōa clau dit i se bñ facē aīco. aīcos ei cōiuē est eos cōi care s̄z q̄ sūt aīci. aīci at̄ boni sūt aīci ppt̄ bo nū v̄tutis ḡ eos cōiuē ē eos cōicare i v̄bis et opibz v̄tuosis: et h̄ ē quēlibet bñ facē aīco. di rigūt ei se adiucē et iō augere eorū potentie ad meli⁹ volēdū et opandū vt dicit Añ. v̄l de cimo hu⁹ d̄r. De sapiētē q̄ ē fm seipm sufficē tissimū q̄ meli⁹ ē cōpatores h̄re. q̄ at̄ est de puictu puorū. cōicātes ei i p̄uis opib⁹ tūp̄t p̄ iores et fortiores ad male faciendū. Et ex his pt̄ sic argui. ille actus ē aīco eligibilissim⁹ ⁊ de lcābilissim⁹ q̄ ceteros oēs actus aīcitie includit vel formalit̄ v̄l v̄tuale. s̄z p̄iuē est hmōivt di ctū est ḡ et̄. Itē Añ. sic arguit. aīcitia est q̄

dā cōicatio. cōicatio at̄ maxie saluā i p̄iuere. ḡ p̄iuē est aīcis seu i aīcitia delcābilissimū et eligibilissimū. Itē ip̄se sic arguit vnicūq̄ delcābilissimū ē cognoscere se eē et viuere. nō solū q̄ ad actū p̄mū. s̄z etiā q̄ ad sc̄m. s̄z sicut hō se h̄z ad seip̄. ita ad aīcū. ḡ delcābilissimū est vidē aīcū eē et viuere. s̄z i cōuictu vtrūq̄ aī corū vtrūq̄ videt. s̄z et se et aīcū eē et viuere nō solū q̄ ad aīcitie actū p̄mū s̄z etiā q̄ ad sc̄bz ergo h̄ est eis delcābilissimū. Itē ip̄se argu it ad idē p̄ exp̄ientiā iductiuā. q̄a singuli aīci maxie desiderāt i illo ope cōicare s̄z q̄ sūt ai ci. ppt̄ q̄d hi q̄dē cōputāt. vt dicit Añ. h̄ivo col ludūt ad aleas. Alit̄ at̄ exercitant et cōmorāf et phylosophāf. et h̄ ē aīcis p̄iuere. ḡ et̄. Itē Añ. v̄l inuere talē rōem. p̄iuere i aīcitia v̄tuosa p̄portōabilē ē ipsi p̄iuē i amore libi dinoso. s̄z sic amātib⁹ p̄iuere ē delcābilissimū ergo et̄: maior sic h̄z p̄bilitatē. q̄m sicut v̄sus certius iudicat et plurimas i aīco differētī as amabilitatis ostēdit. ita puictus certissime singulas p̄portōes amabiles i aīco demōstrat mior at̄ v̄l eē dubia. q̄m i tactuv̄ eē maior de lcātiō libidinosa q̄ i visu: ppt̄ q̄d ip̄antia v̄ maxie fm tactū attēdi. s̄z ad h̄ r̄nderi pt̄ q̄ i ter v̄s et mulierē pt̄ attēdi amor. et fm bestī alit̄ p̄cupiscētiā. p̄pe et p̄cise et ita tāgerē ē de lcābilissimū. v̄n bestia femellā capit indr̄n̄ tā turpē q̄ pulchrā. v̄l pt̄ attēdi fm hūanū puictū que amor hōim addit v̄l amorē bestiarū. de q̄ dictū sūt i actauo. q̄ hoies nō solū p̄creati onis filiorū gr̄a cohītāt. s̄z eorū q̄ i vitā. et̄. et ita dicit hic q̄ delcābilissimū ē videre. Ad rōes r̄ndēdū ē. Ad p̄mā dicēdū q̄ vnicūq̄ eli gibilissima ē felicitas. s̄z illa nō ē p̄pe et p̄cise fm v̄tutē aīcitie. s̄z fm aliā v̄tutē. iō p̄ma rō nō pcedit p̄ p̄determiāta: Ad aliā dicēdū ē q̄ p̄iuere aīcorū simplr nō ē in infirmitate corpo rali ip̄orū. v̄l in infortunio. v̄l i alio q̄cuq̄ ipedi mēto ip̄orū ab opatiōe fm quā p̄ncipalr sūt aī ci. iō tale p̄iuere nō ē nisi p̄iuere diminutū et dictū fm q̄d. cōiuere ei simplr aīcorū ē cōi care fm v̄tutes sine impedimēto. et h̄ includit sanū eē. et suffitient bñ fortunatū iō h̄ vt sic ē aīcis delcābilissimū. nō cōiuere diminutum Et sic simit̄ q̄stio. et oēs q̄stioēs sup̄ nonū. et̄.

Onsequenter querenda sunt aliqua super decimo libro. In cuius primo tractatu agit de delectatione de qua satis dictum fuit super septimum librum. Ideo querendum est super secundum tractatum in quo Aristoteles inquit in quo actu consistit humana felicitas. Et quod

dicit Aristoteles quod ipsa felicitas est operatio optime potentie secundum optimum eius virtute: id est in quibusdam ingrerere que sit optima virtutum. Optima autem potentiarum ponitur ab omnibus vel intellectus vel voluntas. Ideo necesse est querere de comparatione harum duarum potentiarum ad invicem. Et quod statim videtur quod illa potentia sit excellentior quod est magis libera. Ideo primo queritur utrum voluntas sit magis libera quam intellectus. Arguitur quod voluntas sit magis libera quia secundum deum ea ratio quod deus est liberior est subiecto intellectus autem ad voluntatem comparatur sicut subiectus ad dominum quod patet primo quia deus precipue subiectus est ei quod deus precipue. Et primo ethicorum dicitur etenim recte ad optima deus precipue ratio. et non potest dici quod ratio habeat superiorem potentiam quam deus nisi voluntate. Secundo patet quia intellectus est sic consiliarius et voluntas sicut dominus habet in suis negotiis consiliarios. Et voluntas sicut dominus habet in rebus electioibus. Nam deus consilium petens est sibi statueret finem consilium petere per quem modum per quem media possit illi finire adipisci. ut apparet in primo huius. et ibidem etiam manifestum est quod voluntas est ipsi finis. ergo voluntas in se est sicut dominus. Sed illo instituto sine per determinationem voluntatis dominus petit consilium. quod fit. et datur per rationem voluntatis. Intellectus autem per consilium iudicatur. et dicit Aristoteles in primo huius. et electio utique erit consilia hile desiderium. ex consiliari ei iudicantes desiderium voluntatis. ergo omnis voluntas in his est sicut dominus. Et iterum dominus est precipue subditis suis. voluntas autem precipue intellectui quod studeat. quod speculetur studeo ei quia volo. cessio quia aliud magis volo ut ire ad ecclesiam. vel ad forum. et nunc studeo in metaphysicis. nunc in morali philosophia vel in logica nisi quia sic volo. iuxta illud. Sic volo. sic iubeo. sit per rationem voluntatis. Iterum cogi et posse cogi ab alio. liberum est et servile. non posse autem cogi liberum est. sed voluntas in actu suo cogi non potest. repugnat enim quod ad aliquid cogatur et quod ipsum volo. Intellectus autem cogitur seu necitatur ad studendum speculandum a voluntate. nam impedimentis extrinsecis remotis nulla virtus mea potest resistere quoniam studeam si habet efficaciter volo. Iterum quod omnibus eodem modo se habentibus potest in utrumque oppositorum. si est liberus et quod non sic potest. sed necitatur et ab alio determinatur si est illiberus. voluntas et non intellectus sic potest in utrumque oppositorum. nam quis intellectus iudicaverit eundem esse ad ecclesiam voluntas tamen si stante potest non velle ire. in primo et velle non ire. sed ad tabernam. Item philosophio metaphysice describit Aristoteles liberum esse quod suimet et non alterius gratia est. ergo liberum est quod magis habet modum et rationem finis. voluntas est homo in respectu intellectus. si ei velle sequitur intelligere. Item illa potentia videtur in homine liberrima in cuius potentia est reddere hominem liberum aut ipsum efficere servum. sed si est voluntas. quod probatur quia virtus et virtutum sunt secundum voluntatem et appetitum determinat servum et liberum ut patet primo politice. non ei intellectus sed voluntas determinat hominem ad virtutem vel vitium. quod est experientia manifestum. multos enim secundum intellectum et sapientiam excellentes videmus iniustos et valde malos. imo demones secundum intellectum sunt ingeniosi valde. et tamen mali propter malitiam voluntatis. Alios autem secundum intellectum simpliciores videmus iustos et sanctos propter bonitatem voluntatis. ergo voluntas est dominus in reddendo hominem bonum aut malum. et propter liberum aut servum. Et omnis voluntas videtur habere dominum super intellectum etiam quantum ad iudicium de principis debet intellectui esse manifesta. quia de sexto huius quod malitia sed voluntatis pervertit et metiri facit circa principia circa quod virtus intentionem facit rectam. In oppositum arguitur quia secundum Aristoteles. philosophio metaphysice liberum describit quod suimet et non alterius gratia est. et maxime ista est felicitas ergo felicitas est maxime libera in actu humanos sequitur quod in potentias humanas illa elibria in actu consistit humana felicitas sed (ut habet. x. ethy. ipsa consistit in ope sapientie. quod est huius intellectus. et non voluntatis. ergo etc.). Item sic arguendo ad aliam partem dicebat dominus liberior est subiecto. intellectus autem est sicut dominus. quoniam ordinare et determinare quod sit faciendum. quod dimittendum pertinet ad dominum. intellectus autem determinat et ordinat quod sit volendum vel nolendum quod sit fugiendum vel persequendum. quod sit amandum vel obediendum. et non potest voluntas in illos actus sine determinatione intellectus. unde philosophio metaphysice. Sapiens ordinare oportet sed per sapientiam. Item primo politice oportet leges recte politice esse dominas. propter quod etiam bene determinat primo politice quod maxime convenit recte politice leges quoniam contingit omnia determinare ipsas. et paucissima committit iudicantibus. quia sed melius est dominum legum quam iudicium ergo in nobis potentia illa maxime dici potest dominum cuius est leges ponere et illa non est voluntas sed intellectus. quod potest videre et discernere. quod iustum

quod iniustum. quod bonum et quod malum. unde tertio politice. quod quod iubet intellectum principari. iubere videtur principari dominum et leges. imo ex se interdedit legem optime dominum. quia (ut dicit) sine appetitu intellectus lex est. Item ad hanc partem videtur esse Seneca et Tullius in epistola ei tu me inquit dicit Seneca philosophia servias oportet. ut tibi contingat vera libertas. si ei ipsum philosophia servire libertas est. philosophia autem ad intellectum spectat. Et in epistola quod maximum dicit. ad hanc philosophiam te confer si vis saluus esse si securus si virtus. denique si vis esse maximum liber. et subdit post quod sapientia sola libertas est. Si vis inquit tibi omnia subicere subiice rationi multos reges si ratio te rexit. Sicut Tullius in de padoxis dicit omnes sapientes liberos esse. et omnes stultos servos. In ista questione distinguendum est de libertate et de servitute quia opponi videtur servum et liberum. et etiam in diversis suppositis in quibus si est magis manifestum. in eodem supposito quod est magis ad positum. in diversis suppositis dicuntur libertas et servitus uno modo secundum corpora. alio modo secundum divitias et exteriora bona et tertio modo secundum animam. de servitute et libertate corporali loquitur Aristoteles. primo politice dicens vult qui de se natura et corpora dominari facere quod liberorum et servorum. hec quidem fortia ad vite usum. hec autem recta et utilia ad tales operationes. sed utilia ad civilem vitam. hunc autem modum libertatis et servitutis dimitto. quia non est ad positum de felicitate neque de comparatione intellectus ad voluntatem. quia sicut dicta corpora servilia contingit habere animas liberas. ita et corpora libera aias serviles. ut vult Aristoteles. ibidem dicens. accidit autem et multoties contra rationem. hos quidem habere corpora liberorum hos autem animas. et si idem pulchre deducit Seneca in epistola clarano. ubi dicit sic claranus mihi videtur in exemplar editus ut scire possem non deformitate corporis fedari. animam sed pulchritudine anime corporis ornari. Servitus autem secundum pecunias et exteriora bona et libertas dicuntur secundum abundantiam et defectum neciorum ad vitam. quemadmodum dicimus pauperes oportere servire ditibus ut habeant vite necessaria. et hec etiam non est libertas de qua ad prius incedimus. quia dictum fuit in primo libro quod in talibus bonis exterioribus non consistit humana felicitas. imo neque proprie dicta libertas. quia sicut in predicta epistola habet. Omnia ista in quod dominum casus exercet servilia sunt. pecunia et corpus et honores. inbecilla fluida mortalia possessionis incerte. Ad hunc secundum extrinsecam denominationem a progenitoribus dicitur libertas siue nobilitas et servitus seu

ignobilitas. dicunt enim vulgariter nobiles et liberi quod ex magnis et ingenuis preceati sunt. ignobiles autem et tanquam serviles quod ex humiliori genere nati sunt ut cum es burgenfes. mercatores. et rurales et certum est quod talis nobilitas et ingenuitas si esset secundum denominationem intrinsecam esset multum honorabilis. aut etiam si essent illi secundum similem anime dispositionem. dispositioni priorum a quibus contraxerunt talem denominationem. contraxerunt enim ab excellentibus in divitiis et virtutibus. unde dicit Aristoteles in primo politice quod ingenuitas est virtus et divitie antiquae. quod ergo ex ingenio descendunt si suos progenitores secuti fuerint secundum virtutes. illi formaliter et proprie dicuntur nobiles et ingenui. et sunt ceteris paribus aliis prehonorandi. et etiam quicumque ex tali ingenio genere si non appareant in his manifeste malitie. ipsi ceteris paribus sunt aliis in honoribus preponendi. quia sicut dicit Aristoteles. velle est meliores esse eos quod ex melioribus. tamen sicut dicitur in rhetorice multi tales degenerant non infirmes virtutes progenitorum et fiunt leviores valoris. imo valde raptore homicide. tyranni. quia (sicut dicitur primo rhetorice) servissima est iniustitia habens arma. et tamen tales inter se nominant se adhuc nobiles strenuos ingenuos. et liberos. licet non vera. sed mendaci nominatione. et etiam alii nominant eos. aut adulatione. aut quia non audet aliter dicere. id manifestum est quod talis libertas nihil est ad positum de felicitate. Adhuc autem aliter tangendo animam Aristoteles. distinguit primo politice libertatem et servitatem. scilicet quia alia naturalis. alia violenta. Est enim servitus naturalis robur corporis cum pura anime industria. tales enim non sunt digni primi esse in regimine et in ordinatione rei publice. tales igitur dignum est servire. et eis magis est expediens quam dominari ei regere. nam (sicut dicitur sexto ethycoreum) corpori forti sine visione motu accidit falli fortius. liberi autem naturaliter et digni regimine sunt ingeniosi et sensati et inutilia ad tales operationes puta mechanicas. sed utilia ad civilem vitam. de istis autem dicit Aristoteles primo politice. principans autem et subiectum natura propter salutem. quod quidem enim potest mente providere principans et natura dominans quod autem potest corpore subiectum est natura et servum secundum autem violentiam servi dicuntur coacti contra voluntates

corum. ut captiuati & incarcerati. aut etiam quod ex legibus sunt aliquibus aliis corporaliter obligati. et non possunt. neque filii eorum sub pena corporis a domino separari. liberi autem correspondentes hominibus seruis qui non sunt sic coacti vel aliis obligati. manifestum est ergo quod libertas & seruitus naturales sunt honeste & iuste & in politica optima & nobilissima exspectandae. scilicet tamen libertas est honesta & nobilior seruitute. sicut anima nobilior est corpe libertas autem est secundum legem & violentiam actionem nihil habet pulchrum nihil honestum nihil amoris. unde Aristoteles primo politice. excedens est seruo aicitia & domino ad inuicem his quod naturaliter tales dignificantur. his autem quod non est huiusmodi sed secundum legem & violentiam passis prius. propter quod etiam talis nobilitas vel libertas dimittenda est. nihil enim ad felicitatem. de seruo enim dicitur seipsum politice. neque ei seruo in quantum seruus uti. venerabile. Adhuc ad predictorum modorum oppositorum sunt inueniunt alie distinctiones sumuntur libertatis & seruitutis. Propter quod est notandum quod liberum primum intentione dicitur quod est & agit sui ipsius gratia & alia propter ipsum primum intentione. & non gratia alterius propter dicitur liberus. seruum autem ut seruum dicitur quod est vel operatur gratia alterius ut habet philosophia methaphysice. Ideo quantum ad aliis est primum intentione sumptus gratia. tamen participat de motu. & est idem seruum & liberum respectu diuersorum. ut comes & dominus seruum dicerentur regis. & liberi respectu subditorum suorum. & nos homines sumus serui dei. & sumus domini & liberi ad animalia bruta ad plantas ad inanimata. utimur eis ipsis propter nos. ut habet 2o de anima quod semper naturali ordine deterius siue indignius est gratia melioris. propter determinat Aristoteles septimo politice. id dicit ipse in primo libro quod est nunc dicitur modum libertatis & seruitutis propter omni generis dicitur liberum quod melius est & dignius. & alia respecta hominibus dicitur seruilia & subdita. tamen huic modo aliter modus dominationis & seruitutis erroneus inuenitur & inaturalis opponi scilicet propter deterius & indignius assumunt aliqui sibi dominium super melius & dignius. propter hoc contingit in transgressionibus potentiarum quod propter inordinatam potentiam non merentur dici potestatem. sed transgressiones potentiarum quod enumerantur ab Aristotele. tres opposite tribus rectis politis. scilicet tyrannis opponitur regno. oligarchia opponitur aristocratie. & democrachia opponitur timocratie. in his naturaliter serui sunt violenti & propter naturam domini & liberi. et contra sumuntur isti modi duo libertatis & seruitutis ex diuisione domini seu principatus & recte & naturaliter ordinati & indistincte. & inaturaliter ordinati. Adhuc ultimo notat Aristoteles diuisio-

ne libertatis seu domini vel principatus Est enim domini despotici & est domini regale. domini despotici dicitur super ea quod non habent potentiam vel industria resistendi vel obuiandi voluntati seu impetui dominantis sic ei dominatur super inanimata & plantas. & super domos. & agros. & etiam super bruta. cum arte vel potentia naturali possumus ea subiugare. & etiam super homines secundum violentiam dominationem. de quo dicitur 2o an. dominum autem regale & libertas regalis est super ea que habent potentiam & industria resistendi vel obuiandi voluntati vel impetui dominantis: sed non conantur obuiare neque volunt. imo ad subiugandum inclinant. quia experientia sciunt vel ex bona persuasione vel ex assuetudine habent industriam quod bonum sit eis subici & melius quam quod non subiciatur. quoniam sicut dicitur octavo huius. regis dominatio est ad subiectos in super abundantia beneficij. beneficia enim subditis. & curam habent ipsorum. & bene operantur. quo tamen non obstante rex agit sui ipsius gratia. intentione principali scilicet ut virtute iustitie interius perficiatur eius anima. & exterius sibi tribuatur honor & gloria quibus autem non sufficiunt hec illi sunt tyranni propter ut bene dicit Aristoteles. quanto huius. Sic ergo recolligendo positi sunt nouem modi libertatis aut seruitutis. quorum multi si non sunt suppositiua distincti. distinguuntur tamen aliquantulum secundum diuersas rationes. Primus enim modus consistit in bona & subtili complexione corporis & magis compacta & dura. reddente corpora fortia ad necessarium usum. ineptiora tamen ad mentis operationem. iuxta illud 2o de anima molles carne apti mente. duris vero inepti. Secundus autem modus consistit in abundantia vel defectu pecuniarum & honorum pecunia mensurabilium Tertius autem modus consistit in extrinseca denominatione ab antiquis progenitoribus. Quartus autem modus propter additum propter persistit in mentis discretionem vel indiscretionem. prudentiam vel imprudentiam. Quintus etiam persistit in violentia. violentiam enim dicitur liberus. & violentiam seruus. Sextus modus consistit in essendo melius & dignius et principatibus. Septimus consistit in transgressionem a recto & naturali ordine. Octauus modus libertatis & seruitutis consistit in subiectum non posse obuiare voluntati & impetui dominantis. & in dominum necessitate subiectum sine necessitate violentia siue naturali. Nonus autem modus libertatis & seruitutis addit supra octauum quod subiectum sit innatum obuiare voluntati & preceptis dominantis. Sed quia intellectus & voluntas de quibus questio formabatur sunt

in eodem supposito. Nunc restat dicendum de libertate & seruitute in eodem supposito. Et copabimur primo animam ad corpus. 2o parte superioris anime scilicet rationis ad parte anime inferioris scilicet ad sensuale. & tertio intellectum ad voluntatem. de prima comparatione secunda est determinatio Aristoteles. primo politice dicitur. anima quod dicitur corpi principatur domino despotice. corpus enim non inatum est resistere anime moueo ei pedes huius. etiam manus & caput aut linguam. et. propter vnum quod dicitur membrum inatum est moueri. & non potest aliquid eorum mihi resistere si non sit egrum vel si non sit extrinsecus impedimentum. in quo casu anima non habet iam super illud aut comparatione dicitur quod superior dominatur super inferioris parte domino regali. & quod intendit Aristoteles primo politice. cum dicit. intellectum principari appetitui politico principatum & regali. dicitur ei quod per intellectum intendit Aristoteles tota parte superioris scilicet intellectum & voluntatem. & per appetitum totam inferioris scilicet sensum & appetitum sensituum. & idem de domino anime super corpus & intellectus super appetitum subdit statim Aristoteles. manifestum est quod sit secundum naturam expediens corpi passibili regi ab anima. & per sensuale ab intellectu & parte rationis habite cum ei copulatio propter debeat copulare inter diuersa. ut quod Aristoteles cum diceret & parte rationem habite intendebat voluntatem. quod dicitur rationem habite. non quia rationem habite. sed per suppositiuam quia non ferret voluntas nisi in illud quod per iudicatum est rationem. Quod autem sit per sensuale sit inanimata aduersari & obuiare rationi. dicitur fuit in primo habet factis. dicitur est autem quod ille nonus modus libertatis scilicet regalis supponit sextum modum. & si est verum in proposito. quia omnes concedunt parte intellectualis esse sensuale naturali meliore & digniore & excellentiore virtute & operatione. & quod dicitur est quod per sensuale inanimata est aduersari rationi. contingit aliquando ex defectu partem intellectualis & puritate sensuale quod intellectualis succubitur sensuale dominatur super intellectuale. cum quod per intellectualem dominatur & sensuale propter mittit se duci rationem. & inclinatur ad obediendum rationi tunc est hominibus principatus regalis. ordinatur naturalis. rectus & optimus. & tunc est principatus in omni homine virtuoso & non nisi in eo. quod autem est est. tunc est principatus inaturalis puerilis. & valde malus & est talis in omni homine vicioso. cum quod dicitur sit in nono ethycom quod homo maxime est intellectus. & simpliciter a parte intellectus recipit denominationem. idem homo simpliciter dicitur verus sui ipsius dominus. & vere liber. si in eo ratio dominatur super sensum. est autem intellectus succubitur & fuit sensui. dicitur vere seruus. Et ad istam intentionem propter dicitur plures auctores philosophorum. scilicet Aristoteles primo politice dicitur quod virtus & viciu determinat seruuz et

liberum et nobiles et ignobiles. et Tullius in paradoxis dicitur omnes sapientes liberos esse. & omnes stultos seruos. & intendit omnes sapientes esse bonos et nullos esse malos nisi stultos. Iuxta illud est tui huius. ignorat autem omni malus. Idem intendit Seneca epistola iterum ad Lucillium dicitur allegando Platonem. Plato ait neminem regem non ex seruis esse oriundum. neminem non seruum ex regibus. omnia ista longa varietas miscuit. et sursum. deorsumque fortuna vsauit. et tunc quid quod est generosus. i. liber & nobilis. et ridet ad virtutem bene a natura copositorum si vnum est intendendum. Et subdit. animus facit nobilem cui ex quocumque conditione super fortunam licet surgere. est autem homo viciu efficax seruus ut ipse dicit epistola libenter Alius libidini seruit. alius auaritie alius a bitioi omnes timori. hoc etiam dicit ille cois versus. nobilitas sola est animus que moribus ornat. Aliqui oblocuti sunt in me quia sepius ad proposita mea tot auctes adduco. cum auctes non demonstrant. et ego dicam quod illud modum procedendi non dimittam in moralibus. quia plus est credendum antiquis doctoribus et famosus in moribus. quam rationibus nouis supuenientibus et non exquisitis. nam tales doctores (ut dicitur sexto huius. propter habere experientia visum. vident principia. et iterum. ubi ille auctoritates ponunt ibi auctes probant et demonstrantur. idem quod propositorum demonstrationes habere cupiunt recurrere possunt ad loca allegationum si vellent non ergo puto frustra adducere eas. Nunc ergo restat dicere de comparatione intellectus et voluntatis de qua ab principio querebatur Et ego suppono ex dictis prius in tertia questione sexti libri et in tertio de anima quod in homine intellectus et voluntas sunt eadem res. imo quod voluntas est intellectus. et intellectus est voluntas Ex qua suppositione ego infero hanc primam conclusionem quod neque voluntas est liberior intellectu. neque intellectus liberior voluntate. quia sequeretur quod voluntas esset liberior voluntate. quod non conceditur. consequentia tamen patet per syllogismum expository. arguendo sic. intellectus est liberior voluntate. et intellectus est voluntas ergo voluntas est liberior voluntate. Similiter voluntas est liberior intellectu et illa voluntas est ille intellectus ergo intellectus est liberior intellectu. et eodem modo arguitur de nobilitate et de principalitate et de potestate et de causalitate. et de prioritate. et vniuersaliter de omnibus comparationibus et relationibus. quibus non contingit idem comparare vel referre ad

ordinata sūt. Et tñ hñ nō obstāte agēs pticularē dicif agere libere si agat suipsi? grā magis pncipalitē q grā alicui? alterius finis pticularis q nō ptineat ipm finalitē fm naturalē finiu cōnexionē 7 ordinē. hñ autē dico qa deus continet nos. 7 oīa alia finalitē. 7 fm An. nos ptinemus oīa alia inferiora. puta bruta. plātas. 7 inaiata finalitē fm talē finiu cōnexionē 7 ordinē. de q cōnexionē dictū est ī fine duodecimi methaphysice. licet q agamus finalitē in ordīe ad deū qa pncipaliter ppt ipm q ppt nos. tñ simplr loqndo dicimur agē libere si pncipaliter ppt nos q ppt aliqd pter deū. q finalitē ptinet nos. Ita etiam si brutū agit pncipaliter ppt nos 7 ppt deū q ppt se fm naturalē hñē ordinatū. tunc brutū agit seruiliter in ordine ad deū 7 ad nos. tñ fm suā naturā simplr loqndo dicif libere agere hac libertate si agat ppt se magis pncipaliter q ppt aliqd aliud pter nos. 7 pter deū. 7 pter illud aliud qd est finis ei? fm naturalē finiu cōnexionē 7 ordinē sit aliqd aliud sit tale. 7 hūc modū libertatis ponit nob An. phēio methaphysice dīcēs. s3 vt dicim? hō liber est q sui met 7 nō alterius cā est. licet hec sola libera est scīarū. i. methaphysica int hūanas scīas. sola nāq hec cā sui met est. 7 p methaphysicā intendō theologiā a metha qd est tranz 7 physis natura 7 icos scīa qñ scīa transcendēs naturā. Sed libertate oppositiōis agēs dicif libere. qa cuz agit aliqd nō pncipalitē ad agēdū illud p qd cuz aliud vel aliorū quorūcūq cōcursū. s3 oībus entib? eodē mō se hñtibz sicut se hñt. qñ incipit agere pter ipammet actionē sic manētibus. possibile est ipz nō agere aut forte oppositū agere. An autē iste modus agēdi libere sit possibilis determinatū est sufficientē q sic. ī pma 7 in scā qstione tertiū. 7 ibidē determinatū est q hac libertate volūtas est libera: 7 nlla alia potētia est magis libera q volūtas. 7 q vel le 7 nolle. i. volitio 7 nolitio sūt pmi actus qñ sum? dñi secunduz istum modum libertatis 7 dominii. 7 oīa illa sicut illic est manifestū sūt ibidē declarata ad sensū de q nūc qrim? sc3 q volūtas seu aīa fm q dī volūtas pducit actū volēdi vel nolēdi libē. 7 nullos alios act? pducit liberi? hac libertate oppositiōis. hec ergo oīa supposita sūt tāq va. Sed restat magis dubitatio an hac libertate oppositiōis oēm actū pducit libere. quē dr pducere ea rōe. q dr volūtas. vel nō oēm talē libere pducit. 7 si nō oēm. tūc est dubitatio fortior q illorū libere

pducit 7 qd nō. Et ad istas dubitatiōes respōsuro sufficentē nōcē est distictē supponē multos diuersos actus qd attribuim? ei rōe q dicif volūtas. 7 si multi attribuūt appetui sensitiuo fm q dī appetit? sensitiuus. tñ pportionabiles attribuūt volūtati fm q volūtas: iō pportionalitē distinguūt isti 7 illi. distictiōem at illorū actū accipias ī decia qrtā qstioē qrti libri. p qto q ibi dictū est. ponam? q p m? actus attribut? volūtati sit cōplacētia vī displicētia ī obiecto q p surgit ex apphēsiōe illi? obiecti sō rōe boni 7 mali pueniētis 7 discōueniētis. de q detmiatū fuit ī tertia qstione tertiū libri q voluntas nō se habet ad istū actū libē. nec est e? dñā dñio 7 libertate oppositiōis. 7 hñ ibi regre. de idē istū actū cōplacētie vel displicētie seq? aliq actus q solet vocari acceptatio vī refutatio. 7 ille ppe loqndo dī volitio vī nolitio. qa qd accepto. hñ volo et hñ refuto. qd nolo. 7 ad istū actū seq? statim actual? psecutio vel fuga. si illud sit apphensū p modū seqbilis vī fugibilis. 7 si nō est impedimētū. 7 de illo actu detmiatū est ī pma qstioē tertiū libri et ī tibus seqntibus q ad eius actus pductiōez volūtas se h3 libere et est dñā eius dñioz libertate oppositiōis. et hñ etiā ibi regre. 3° autē ex illo actu acceptatiōis seu ppe dictē volitōis seq? amor nōcō. et ex actu refutatiōis odiū vel forte illa acceptatio est formalit? amor et refutatio odiū. Si at sit idē ī re acceptatio et amor. tūc sic volūtas se h3 ad acceptatiōem. ita ad amorē. si vō amor sit passio psequē acceptatiōem seu volitiōem distictā realit? ab ea puto q nōcō cō seq? eā. ita q nō est possibile naturalit? volūtatē aliquid acceptare et non amare illud. vel refutare et non odire. et ideo voluntas quia se habet primo libere ad velle et nolle. ideo etiā se habet consequenter libere ad amare vel odire. s3 nō sic libere diuisim q possit acceptas non odire. aut non amare. aut etiam q possit refutans non amare vel non odire. et sic ad p-sens transeo de amore. de quo plus post dicitur. Et iterum ex dicta acceptatione vel refutatione. si cū acceptatione sit apphēsiō acceptati p modū habendi et modū obtēti. seqtur nōcō desiderū. et si sit apphēsiō ei? p modum habiti et obtenti. sequitur necesserio delectatio et sic etiā si sit apphēsiō refutati p modum habiti. cōsurgit necessario tristitia. et si p modū hñdi et nō hñti. cōsurgit oppositū desiderii. cui nō habemus nomē ppriū imposituz

Ex qbus est cōcludendū q volūtas nō se h3 libere ad illos act? sc3 delectatiōis 7 tristitie. nisi forte pnt: sc3 inqtū se hñt libere ad illos actus pcedentes vī ad illū actū pcedentē. ad qd vel ad quē nōcō pseq? hñmōi delectatio vel tristitia De his autē delectatiōibus 7 tristitiis detmiatū est pms mltū in septio libro. 7 ibi visū est in decima nona qstione q delectatio 7 tristitia nō sūt idē qd amor nec idē qd acceptatio 7 refutatio pdicte. nec idē qd cōplacētia 7 displicētia q sūt pmi actus attributi volūtati fm q dicif volūtas Et notādū q p pdicta nō intēdo dicere q non consequunt? delectatiōez 7 tristitie ad alios actus volūtatis qtu ad acceptatiōem vel refutatiōem imo etiā verū est q ad simpliciē cōplacētia vel displicētia. si cū ea sit apphēsiō obiecti p modū pntis 7 hñti. psequit? necessario delectatio ad cōplacētia 7 tristitia ad displicētia. 7 hñ potuit apparere mltotiēs ī libris pcedentib? nā ī volūtario mixto licet obiectū acceptef 7 nō refutef. tñ nō solū ad acceptatiōem 7 pntiā actus sequit? delectatio imo etiā annexa est multa tristitia ppt manentē displicētia. licet sine refutatiōe. 7 oīno obiecto apphensō p modū pntis. nō ab est ex toto delectatio nisi cesset cōplacētia. nec tristitia nisi cesset displicētia. Sed vltius notandum q illa cōclusio id infinite ponēda est. nō vlt. sc3 q actū acceptatiōis vel refutatiōis volūtas libere pducit libertate oppositiōis. qa cū hoc stat ista pōlo q ad aliquē actū acceptatiōis. voluntas vt volūtas nō se h3 libere imo ex pcedēte intellectuali apphensione seq? nōcō acceptatio 7 volitio. 7 impossibile est hñmōi apphēsiōne 7 iudicio. volūtatē iudicatū nō velle: 7 hec cōclusio declarata fuit in octaua qstione septimi libri. 7 eā ibi regre. Apparet q que ī hoc loco nūc dicta sūt. illa alibi sūt pbata. 7 hic solū recapitulata Et sūt septē pclusiōes de ipsa volūtate qtu ad libertatē oppositiōis. pma est q volūtas est libera libertate oppositiōis: q nulla potentia est magis libera hac libertate q volūtas. scda est q volūtas libere pducit actū volēdi vel nolēdi. 7 nullū actū pducit liberit? q actū volēdi vī nolēdi. etiā ē q volūtas nō pducit libere actus suos pmos q sūt cōplacētia vel displicētia. Quarta est q volūtas libere pducit actū acceptatiōis vel refutatiōis. Quinta est de actu amoris. Sexta de actu delectatiōis vel tristitie. Septima est q ad aliquē actū acceptatiōis volūtas nō libere se h3 libere

tate oppositiōis. Ad quē at se habet libē. 7 ad quē nō. videndū est ī septio questione octaua. Nūc videndū est sicut de ista libertate oppositiōis qtu ad intellectū actus sibi attributos ea rōe q dicif intellectus q sūt simplices pcept?. nō cōplexi ex plurib? cōceptibus qd vocant? simplices apphēsiōes 7 postea pcept? cōplexi mltiplices sūt qdā sūt cōplexi ex detmiatōe 7 delectabili. Alii ex sōiecto 7 pdicato affirmatiue vī negatiue. vt ppositiōes. Alii vt iudicia assēsua qd assensumus ppositiōib? tāq veris. 7 falsis? sentim? eis tāq flis. 7 adhuc circa ppositiōes sūt alii act?. q vocant? appentie qbus ppositiōis apparet vī vī flā. cui tñ nūdū assensim? vī dis sentim?. vñ mltotiēs ad eadē pclusiōem hñm? rōes faciētes nob appentū q sit vera 7 alias multas faciētes nob appentiā q sit flā. 7 tñ neutra ptē adhuc assensue iudicamus. Est at iudiciū fides scīa vī opinio actual?. ex qbz generalē fides scīa 7 opinio hñtiales sūt etiā alii actus intellectuales q dicunt? discursus ex pmissis ad cōclusiōes. 7 iuentōes mediōz: cōpationes 7 abstractiōes hñmōi thā. de qbus alibi distinguēdū 7 pscrutandū est. Quātum autē ad ppositum spectat. videtur octaua cōclusio tenenda q intellectus non se habet libere ad pmos actus suos. quia nec voluntas ad suos vt dictum est. quod tamen magis videtur. Sed est dubitatio magis de aliis actibus. puta ponamus q intellectus est informatus pluribus conceptibus simplicibus. 7 potest ex eis formare propositionem affirmatiuam 7 potest negatiuam. vt q lapis est animal. 7 q lapis non est animal. Et vtrāq potest formare non formādo aliam. 7 potest ambas formare. 7 eas simul conseruare in se formatas. an ergo intellectus sic informatus pluribus conceptibus possit libere formare affirmationem. aut non formare. formare vnā solā aut ambas. hoc autem determinare est difficile. quia parum exquisitus Possēt ergo videri aliquibus q intellectus in hoc habeat libertatem oppositiōis ea ratiōne qua dicitur intellectus. quia licet cōcessus fuerit q volūtas mihi picipiat studē ī geometria tñ nō picipit mihi seu intellectui q tales pmissas formē vel pmittā. q illas ordinem in pma figura vel secunda. videretur enim esse impedimentum processus 7 speculationis et retardatio. si in vtroq talium actū pticulariū oz recurrē ad actū 7 detmiatiōem volūtatē

agit intellectione: nec sensus ex eo q agit senfa... tione. tuc eni obiectu sensibile v' intelligibile aut... spēs eius dicent' sensus aut intellectus. s3 ex eo q...

si sit in hoc aliq cōparatio: aia libius se habet... in pducēdo volitionē ea rōe q dicit' intellectus q...

Varo qrendū ē in q actu consistit huana... felicitas: v' in qbus et pot' qstio fieri sub...

dit huana felicitate. t' tū ista nō pnt cōuēire du... ob' actib' huānis. qā nō debz eē in hōie pfecto i...

qō ē agē fm has sic cōfessis nob. dicit igit' An... nō solū prudētie p̄tinētis ad itellcm: nec solū vtu...

idem

Tullius p padoxis

scilicet ibidem. cō...

scilicet

id est

id est

id est

id est

id est

id est

I-1

BURIDANUS, Johannes

Quaestiones in Aristotelis Ethica Nicomachea. /Parisiis/ wolfgangus Hopyl,- 14 Julio 1489.

266 hoj.- Sign.: a - z A - G , H

L. rom.- 2 tam.- 2 col.- 51 lin.- Esp. p. Inic.

Gw. 5752

R. 3946

I-2

HORACIO FLACO, Quinto

Opera, cum commentario Helenii Acronis. Mediolani.- Antonius Zarothus.- 16 marzo y 13 agosto 1474.

Parte II.- 149 fol.- 4°

L. rom.- 33 lin.

Hain, 8876

R. 21412